NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ 2014

5. MEDZINÁRODNÁ VEDECKÁ KONFERENCIA

Zborník vedeckých a odborných prác

Liptovský Mikuláš • Slovakia • 2014

NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ 2014

5. MEDZINÁRODNÁ VEDECKÁ KONFERENCIA

Zborník vedeckých a odborných prác

Liptovský Mikuláš
2014

Usporiadateľ medzinárodnej vedeckej konferencie:

Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika
Katedra bezpečnosti a obrany

Konferencia sa uskutočňuje v spolupráci s:

- Ministerstvom obrany Slovenskej republiky
- Generálnym štábom ozbrojených síl Slovenskej republiky
- Univerzitou obrany Brno, Česká republika
- Akademiou Obrony Narodowej Varšava, Poľsko
- Nacionaľnij aviacionij universitet Kyjev, Ukrajina
- Univerzitou Mateja Bela v Banskej Bystrici

Medzinárodná vedecká konferencia sa koná pod záštitou:

štátneho tajomníka Ministerstva obrany Slovenskej republiky
Ing. Miloša KOTERCA
a
náčelníka Generálneho štábu OS SR
genpor. Ing. Milana MAXIMA

Garanti konferencie:

- brig. gen. doc. Ing. Boris ĎURKECH, CSc., rektor Akadémie ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika
- brig. gen. prof. Ing. Bohuslav PŘIKRYL, PhD**.,** rektor Univerzity obrany Brno, Česká republika
- plk. doc. Maciej MARSZAŁEK, dekan fakulty národnej bezpečnosti Akademie Obrony Narodowej Varšava, Poľská republika
- doc. Vasiľ Mironovič ZAPLATINSKIJ, PhD., National University of Physical Education and Sport of Ukraine, Kyjev, Ukrajina
- prof. PhDr. Ján KOPER, PhD. dekan Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Vedecký výbor:

- doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- PhDr. Libor FRANK, Ph.D., Univerzita obrany Brno, Česká republika
- prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- brig. gen. Ing. Miroslav KORBA, Vzdušné sily OS SR, Slovenská republika
- PhDr. Milan LABUZÍK, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- doc. PhDr. Jana LASICOVÁ, PhD., UMB Banská Bystrica, Slovenská republika
- Dr. h. c. prof. dr. Andrzej LIMAŃSKY, Wyzsza szkola zarzadzania marketingowego i jezykow obcych w Katowicach, Poľská republika
- doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- brig. gen. v. z. Ing. František MIČÁNEK, Univerzita obrany Brno, Česká republika
- brig. gen. Ing. Ondřej NOVOSAD, Pozemné sily OS SR, Slovenská republika
- Ing Jaroslav PEJČOCH, T-SOFT Praha
- dr. Juliusz PIWOWARSKI, Apeiron - Wyższa szkoła publicznego i indiwidualnego w Krakowie , Poľská republika
- doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- plk. gšt. Ing. Martin STOKLASA, Sily výcviku a podpory OS SR, Slovenská republika

- doc. PhDr. František ŠKVRNDA, PhD., EU Bratislava, Slovenská republika
- doc. Inga URYADNIKOVA, CSc., Odeská národná polytechnická univerzita, Odesa, Ukrajina
- Dr. h. c. prof. Ing. Miroslav ŽÁK, DrSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

Recenzenti príspevkov:
- prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- prof. nadzw. dr hab. Antoni OLAK, WSZMiJO w Katowicach, Poľská republika
- PhDr. Milan LABUZÍK, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

Organizačný výbor:
- Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD. - predseda
- PhDr. Alena BUDVESELOVÁ
- Ing. Štefan GANOCZY, PhD.
- npor. Ing. Michal HRNČIAR
- Ing. Ondrej KREDATUS, PhD.
- Gabriela KREDATUSOVÁ
- PhDr. Milan LABUZÍK, CSc.

ISBN 978-80-8040-495-6
© Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika (2014)

OBSAH

Fabian BAXA
VLIV SOUČASNÝCH KRIZÍ NA VOJENSKÉ SCHOPNOSTI 12
INFLUENCE OF CONTEMPORARY CRISIS ON MILITARY CAPABILITIES

Lubomír BELAN, Viera FRIANOVÁ
SKÚMANIE STAVU BEZPEČNOSTI OBČANOV SLOVENSKEJ REPUBLIKY 16
EXAMINING THE STATE OF SLOVAK REPUBLIC CITIZENS SECURITY

Juraj BESKID
VOJNA NOVEJ GENERÁCIE REALIZOVANÁ NA KRYME 24
NEW GENERATION WARFARE REALIZED ON CRIMEA

Miroslav BRVNIŠŤAN
IDENTIFIKÁCIA BEZPEČNOSTNÝCH RIZÍK V SYSTÉME OCHRANY INFORMÁCIÍ UTAJENÍM 33
IDENTIFICATION OF SECURITY RISKS IN THE SYSTEM
OF INFORMATION PROTECTION BY CLASSIFICATION

Pavel BUČKA, Juraj KEŠEĽ
MIGRAČNÉ TRENDY AKO HROZBA SCHENGENSKÉHO PRIESTORU 42
MIGRATION TRENDS AS A THREAT TO THE SCHENGEN AREA

Pavel BUČKA, Ondřej NOVOSAD
ÚČASŤ OS SR V OPERÁCIÁCH MEDZINÁRODNÉHO KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU 51
SLOVAK ARMED FORCES PARTICIPATION IN INTERNATIONAL CRISIS
MANAGEMENT OPERATIONS

Pavel BUČKA, Maroš TRNKA
SKÚMANIE KONFLIKTOV 62
EXAMINATION OF CONFLICT

Alena BUDVESELOVÁ
KONCEPT EURÓPSKEJ BEZPEČNOSTI 71
THE CONCEPT OF EUROPEAN SECURITY

Ľubomír ČECH
AFGANSKÁ POLITIKA IRÁNSKEJ ISLAMSKEJ REPUBLIKY 81
AFGHAN POLICY OF IRANIAN ISLAMIC REPUBLIC

Ladislav ČERI
VOJENSKÁ DIPLOMACIA V ZRKADLE ÚLOH ZAHRANIČNEJ POLITIKY SR V ROKU 2014 91
DEFENCE DIPLOMACY IN THE MIROR OF THE TASKS OF THE FOREIGN
POLICY SLOVAK REPUBLIC 2014

Piotr DANILUK
ANALIZA STRATEGICZNA W OBSZARZE BEZPIECZEŃSTWA 101
STRATEGIC ANALYSIS OF SECURITY

Tomasz DUKIEWICZ
BEZPIECZEŃSTWO ENERGETYCZNE ELEMENTEM BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA 112
ENERGY SECURITY ELEMENT OF SECURITY STATE

Tomasz DUKIEWICZ, Artur GONCIARZ
BEZPIECZEŃSTWO MILITARNE REPUBLIKI BIAŁORUŚ W ASPEKCIE POROZUMIEŃ ROSYJSKO – BIAŁORUSKICH 121
MILITARY SECURITY OF THE REPUBLIC OF BELARUS IN THE CONTEXT OF AGREEMENTS RUSSIAN - BELARUSIAN

Paweł DZIEKAŃSKI
KONDYCJA FINANSOWA WYBRANYCH GMIN WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO A ICH SAMODZIELNOŚĆ FINANSOWA 131
THE FINANCIAL HEALTH OF SELECTED MUNICIPALITIES, ŚWIĘTOKRZYSKIE AND THEIR FINANCIAL AUTONOMY

Libor FRANK
DŮVODY A FORMY MEZISTÁTNÍCH KONFLIKTŮ VE 21. STOLETÍ 142
REASONS AND FORMS OF INTERSTATE ARMED CONFLICTS IN THE 21ST CENTURY

Vlastimil GALATÍK, Ivo PIKNER
POSTMODERNÍ VÁLKA A POUŽITÍ OZBROJENÝCH SIL 146
POSTMODERN WAR AND USE OF ARMED FORCES

Maroš GONOS
AFGANSKÉ BEZPEČNOSTNÉ ZLOŽKY AKO GARANT BEZPEČNOSTI PO ROKU 2014 152
AFGHAN NATIONAL SECURITY FORCES AS THE SECURITY GUARANTOR AFTER 2014

Marius N. GRAD
STRUGGLE FOR POWER, INCREASED VIOLENCE AND INSECURITY: WHO IS FIGHTING FOR LIBYA IN 2014? 162

Zbigniew GRZYWNA
WYBRANE ZADANIA ŻANDARMERII WOJSKOWEJ, STRAŻY MIEJSKIEJ, DLA BEZPIECZENSTWA W AGLOMERACJI PODCZAS ZAGROŻEŃ CZY KRYZYSU 168
SELECTED TASKS OF MILITARY POLICE, MUNICIPAL POLICE, FOR SAFETY IN AGGLOMERATIONS DURING THREATS OR CRISIS

František GUBÁŠ
VÍRUSOVÉ OCHORENIE EBOLA A JEHO MOŽNÝ VPLYV NA ZDRAVOTNÚ BEZPEČNOSŤ 176
EBOLA VIRUS DISEASE AND ITS POSSIBLE INFLUENCE UPON HEALTH SECURITY

Milan HANKO
STRATEGICKÉ PONAUČENIA ZO SKÚSENOSTÍ OS SR Z OPERÁCIE ISAF 184
STRATEGIC LESSONS LEARNED OF THE OS SR FROM OPERATION ISAF

Ladislav HOFREITER
VNÚTORNÉ ČINITELE NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI 193
INTERNAL FACTORS OF NATIONAL SECURITY

Michal HRNČIAR
POVSTALECTVO - FENOMÉN SÚČASNOSTI 202
INSURGENCY – PHENOMENON OF TODAY

Michal HRNČIAR, Štefan GANOCZY
PARTICIPÁCIA OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY V MIEROVEJ MISII UNFICYP 210
PARTICIPATION OF THE ARMED FORCES OF THE SLOVAK REPUBLIC IN PEACEKEEPING MISSION UNFICYP

Martin HROMADA, Lucia PROCHÁZKOVÁ
SÚČASNÉ A BUDÚCE TRENDY OCHRANY KRITICKEJ INFRAŠTRUKÚRY 220
ACTUAL AND FUTURE TRENDS OF CRITICAL INFRASTRUCTURE PROTECTION

Radoslav IVANČÍK, Vojtech JURČÁK
PARTICIPÁCIA OS SR V OPERÁCIÁCH MEDZINÁRODNÉHO KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU POD VEDENÍM OSN 229
PARTICIPACION OF THE SLOVAK ARMED FORCES IN THE INTERNATIONAL CRISIS MANAGEMENT OPERATIONS UNDER UN

Ján JURČÁK
SÚČASNÝ STAV POZNATKOV SPOLOČNOSTI V OBLASTI RIEŠENIA KRÍZOVÝCH SITUÁCIÍ NA ÚZEMÍ ŠTÁTU 235
THE CURRENT STATE OF KNOWLEDGE IN THE FIELD OF SOLUTION OF THE CRISIS MANAGEMENT ON THE STATE TERRITORY

Kamila KASPERSKA-KURZAWA, Tomasz DUKIEWICZ
MEKSYK W OBLICZU ZAGROŻEŃ 245
MEXICO IN THE FACE OF THREATS

Rastislav KAZANSKÝ
MEDIA AS AN ACTOR OF CONFLICT PROCESSES AND ITS EFFECTS 253

Robert KLÍR
MALAJZIJSKÝ LET MH-17 262
MALAYSIAN AIRLINES FLIGHT MH-17

Zbyšek KORECKI, Monika CABICAROVÁ, Libor GREGA, Samuel Antwi DARKWAH, Kateřina POCHOBRADSKÁ
POTENCIÁLNÍ DOPADY ROZVOJE BIOPALIV NA ZAJIŠŤOVÁNÍ POTRAVIN V GHANĚ: PŘÍSPĚVEK K ENERGETICKÉ POLITICE 273
POTENTIONAL IMPACT OF BIOFUEL DEVELOPMENT ON FOOD SECURITY IN GHANA: CONTRIBUTION TO ENERGY POLICY

Petr KOVANDA, Pavel ZONA
ZÁSADNÍ ZMĚNA PROSTŘEDÍ VEDENÍ SOUDOBÝCH A BUDOUCÍCH OPERACÍ 285
SIGNIFICANT CHANGE OF ENVIROMENT LEADERSHIP OF CURRENT AND FUTURE OPERATION

Josef KRAUS
DVOJKOLEJNOST ÍRÁNSKÝCH OZBROJENÝCH SIL 290
DUALITY OF IRANIAN ARMED FORCES

Ondrej KREDATUS
HOSPODÁRSKA SPOLUPRÁCA KRAJÍN BRICS 295
THE ECONOMIC COOPERATION COUNTRIES BRICS

Milan LABUZÍK, Peter SPILÝ
STRATÉGIA VNÚTORNEJ BEZPEČNOSTI EURÓPSKEJ ÚNIE V ROKOCH 2010 – 2014 299
INTERNAL SECURITY STRATEGY OF THE EUROPEAN UNION IN THE YEARS 2010-2014

Andrzej LIMAŃSKI, Ireneusz DRABIK
GLOBALIZACJA KORPORACYJNA I JEJ WPŁYW NA BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE 311
CORPORATE GLOBALIZATION AND ITS INFLUENCE ON ECONOMIC SECURITY

Ivan MAJCHÚT
VPLYV BRITSKEJ NADVLÁDY NA CYPERSKÝ KONFLIKT 322
INFLUENCE OF BRITISH RULE TO CYPRUS CONFLICT

Maciej MARUSZAK, Jarosław KOSOŃ
PATOLOGIE ZWIĄZANE Z KADRAMI PRZEDSIĘBIORSTWA 333
PATHOLOGY CONNECTED WITH HUMAN RESOURCES OF SOCIETY

Miroslav MERENDA
BOJ PROTI CHUDOBĚ 347
FAITH AGAINST THE POVERTY

René NAĎ
DIPLOMACIA A ORGÁNY ŠTÁTU PRE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY 354
DIPLOMACY AND STATE BODIES FOR INTERNATIONAL RELATIONS

Martin NIČ
RUSOFÓBIA AKO PRVOK EURÓPSKEJ POLITIKY 362
RUSSIAN PHOBIA AS AN EUROPEAN POLICY COMPONENT

Maria Mihaela NISTOR
TOWARDS AN EFFICIENT MANAGEMENT OF THE MIGRATION-(IN)SECURITY NEXUS: HOW AND AT WHAT COSTS? 368

Antoni OLAK
ROLA OBRONY CYWILNEJ W POLSCE JAKO PODMIOTU W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA RP. CHARAKTERYSTYKA PRAWNA ASPEKTÓW OBRONY CYWILNEJ 375
THE ROLE OF CIVIL DEFENSE IN POLAND AS AN ENTITY IN THE SECURITY SYSTEM RP. CHARACTERISTICS OF LEGAL ASPECTS OF CIVIL DEFENSE

Mária PETRUFOVÁ, Patrícia SOPKOVÁ
KRÍZOVY MANAŽMENT - VÝZNAM ĽUDSKÝCH ZDROJOV A KOMUNIKÁCIA V KRÍZOVÝCH SITUÁCIÁCH 387
CRISIS MANAGEMENT - IMPORTANCE OF HUMAN RESOURCES AND COMMUNICATION IN CRISIS SITUATIONS

Juliusz PIWOWARSKI, Wojciech CZAJKOWSKI
PIERWSZY FILAR KULTURY BEZPIECZEŃSTWA FORMACJI MUNDUROWYCH. WARTOŚCI I PRZEKONANIA NORMATYWNE JAKO REGULATORY ZACHOWANIA 396
THE FIRST PILLAR OF THE SAFETY CULTURE UNIFORMED FORMATIONS. VALUES AND NORMATIVE BELIEFS AS REGULATORS OF BEHAVIOR

Juliusz PIWOWARSKI, Mariusz ROZWADOWSKI
ODPOWIEDZIALNOŚĆ I OBOWIĄZKI ORGANIZATORA IMPREZY MASOWEJ ORAZ PRAWNE MOŻLIWOŚCI DZIAŁAŃ SŁUŻB PORZĄDKU PUBLICZNEGO W CELU ZAPEWNIENIA BEZPIECZEŃSTWA UCZESTNIKOM IMPREZY 406
RESPONSIBILITIES AND DUTIES OF MASS EVENT ORGANIZER AND LEGAL ACTION THE POSSIBILITY OF PUBLIC ORDER TO ENSURE SAFETY EVENT PARTICIPANTS

Iulian F. POPA
CYBER GEOPOLITICS AND SOVEREIGNTY AN INTRODUCTORY OVERVIEW 413

Lucia PROCHÁZKOVÁ, Martin HROMADA
BEZPEČNOSTNÉ RIZIKÁ SPOJENÉ S HROZBOU TERORISTICKÉHO ÚTOKU NA „MÄKKÉ CIELE“ ŠTÁTU 418
SECURITY RISK ASSOCIATED WITH THE TERRORIST ATTACKS ON “SOFT TARGETS” STATE

Jozef SABOL, Bedřich ŠESTÁK, Kamil MROZ
SOUČASNÉ AKTIVITY EU V BOJI PROTI GLOBÁLNÍ HROZBĚ CBRN TERORISMU 429
CURRENT ACTIVITIES OF THE EU IN FIGHTING GLOBAL THREATS ASSOCIATED WITH THE CBRN TERRORISM

Peter SPILÝ, René NAĎ
GEOMETRIA OPERAČNÉHO PROSTREDIA 440
OPERATIONAL ENVIRONMENT GEOMETRY

Ivica STEHLÍKOVÁ
ANALÝZA SÚČASNÝCH PRAKTICKÝCH RIEŠENÍ BOJA PROTI TERORIZMU V SLOVENSKEJ REPUBLIKE 450
THE ANALYSIS OF THE CURRENT PRACTICAL SOLUTIONS OF THE FIGHT AGAINST TERRORISM IN THE SLOVAK REPUBLIC

Biljana STOJKOVIĆ, Jan MARČEK
NATIONAL DEVELOPMENT STRATEGY AND SECURITY 458

Ivo SVOBODA, Pavel PECINA
MOŽNOSTI VYUŽITÍ PROJEKTOVÉHO VYUČOVÁNÍ PŘI VÝUCE PREVENCE PROJEVŮ EXTREMISMU V RÁMCI VÝUKY V OBLASTI BEZPEČNOSTI A OCHRANY OBYVATELSTVA NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH 467
THE POSSIBILITIES OF PROJECT TEACHING IN THE AREA OF PREVENTION OF MANIFESTATIONS OF EXTREMISM WITHIN THE SECURITY AND POPULATION PROTECTION EDUCATION IN PRIMARY SCHOOLS

Miloš SVRČEK
INŠTITUCIONÁLNA A LEGISLATÍVNA KONCEPCIA BOJA PROTI TRETSNEJ ČINNOSTI V KYBERNETICKOM PRIESTORE NA NÁRODNEJ A NADNÁRODNEJ ÚROVNI 472
THE INSTITUTIONAL AND LEGISLATIVE CONCEPT OF FIGHTING AGAINST CRIME IN CYBERSPACE AT THE NATIONAL AND SUPRANATIONAL LEVEL

Miroslav ŠKOLNÍK, Gustáv TARCSI
OBRANNÉ PLÁNOVANIE V KONTEXTE KOLEKTÍVNEJ BEZPEČNOSTI 482
DEFENCE PLANNING IN THE CONTEXT OF COLLECTIVE SECURITY

Tomáš ŠPOK, František HANZLÍK
ZKUŠENOSTI AČR Z BUDOVÁNÍ NRF 492
EXPERIENCE CZECH ARMY OF BUILDING NRF

Tomáš ŠPOK, Ivo PIKNER
MOŽNOSTI A LIMITY VOJENSKÉ SPOLUPRÁCE V RÁMCI V4 497
POSSIBILITIES AND LIMITS OF MILITARY COOPERATION WITHIN FRAMEWORK OF V4

Ján ŠTEUČEK
AKTUÁLNE PROBLÉMY BEZPEČNOSTI V KONTEXTE UDALOSTÍ NA UKRAJINE 502
CURRENT PROBLEMS OF SECURITY IN THE CONTEXT EVENTS IN UKRAINE

Martina TOKARČÍKOVÁ, Lucia ORLOVSKÁ
BEZPEČNOSTNÉ HROZBY 509
SECURITY THREATS

Peter TOMA, Miriam DROPPOVÁ
POUŽITIE OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY V NEVOJENSKÝCH KRÍZOVÝCH SITUÁCIÁCH PODĽA PLATNEJ PRÁVNEJ ÚPRAVY 512
USE OF THE ARMED FORCES OF THE SLOVAK REBUBLIC IN NON-MILITARY CRISIS IN CONSORANCE WITH CURRENT LEGISLATION

Alicja TRZYNA
USTAWODAWSTWO W ASPEKCIE REALIZACJI PRAW OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W POLSCE - ZARYS PROBLEMATYKI 520
CONSTITUTIONAL LAW IN ASPECTS OF THE IMPLEMENTATION OF THE RIGHTS OF UNDERAGE IN POLAND - DELINEATION ISSUES

Pavol VITKO
FENOMÉN VEREJNÉHO SÚHLASU S NEFINANČNE MOTIVOVANÝMI ÚNIKMI ŠTÁTOM UTAJOVANÝCH INFORMÁCIÍ 530
THE PHENOMENON OF PUBLIC CONSENT TO NON-FINANCIALLY MOTIVATED LEAKS OF CLASSIFIED INFORMATION

Jozef WESSELÉNYI, Milan KOVALČÍK
ÚSKALIA PLÁNOVACIEHO PROCESU NA TAKTICKOM STUPNI – BRIGÁDA, PRÁPOR. SÚČASNÝ STAV A MOŽNOSTI RIEŠENIA 540
PLANNING PROCESS AT THE TACTIKAL LEVEL ISSUES – BRIGADE, BATTALION. CURRENT SITUATION AND POSSIBILITIES OF SOLUTION

Jan ZELINKA, Jindřich NOVÝ, Karel BENDL, Jana MENŠÍKOVÁ, Kateřina ZIKMUNDOVÁ, Eva HOLUBCOVÁ
VÝSLEDKY VÝZKUMU ANALÝZY A KOMPARACE EKONOMICKÝCH PARAMETRŮ ZABEZPEČENÍ BEZPEČNOSTI STÁTU A OCHRANY OBYVATELSTVA ČESKÉ REPUBLIKY 546
RESULTS OF RESEARCH ANALYSIS AND COMPARISON OF ECONOMIC PARAMETERS SECURITY SAFETY AND CIVIL PROTECTION OF CZECH REPUBLIC

Peter ZIBRÍK
PARTICIPÁCIA EUFOR NA PLNENÍ ÚLOH POČAS RIEŠENIA KRÍZOVEJ SITUÁCIE NEVOJENSKÉHO CHARAKTERU V BOSNE A HERCEGOVINE 562
EUFOR PARTICIPATION ON THE TASKS DURING NON-MILITARY CRISIS SITUATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Pavel ZONA
KONCEPT ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE A HUMANITÁRNI POMOCI V ČESKÉ REPUBLICE 568
THE CONCEPT OF DEVELOPMENT COOPERATION AND HUMANITARIAN AID IN THE CZECH REPUBLIC

Marian ŻUBER
OCHRONA INFRASTRUKTURY KRYTYCZNEJ W UNII EUROPEJSKIEJ 575
CRITICAL INFRASTRUCTURE PROTECTION IN EUROPEAN UNION

VLIV SOUČASNÝCH KRIZÍ NA VOJENSKÉ SCHOPNOSTI
INFLUENCE OF CONTEMPORARY CRISIS ON MILITARY CAPABILITIES

Fabian BAXA

ABSTRACT

V aliančních i národních dokumentech zabývajících se bezpečnostní situaci je konstatováno, že krize, jenž by měly vliv na mechanizmy společné obrany je možné předvídat s minimálně s desetiletým předstihem. Toto hodnocení bylo vzato za základ pro obranné plánování a tím na rozvoj schopností jednotlivých členských zemí. Situace na Ukrajině ukazuje, že anexi území je možné uskutečnit i bez přímého ozbrojeného útoku. Tato situace také ilustruje, že krize negativně ovlivňující členské země NATO nemusí být predikovatelná dostatečně dlouho předem.

Tyto argumenty mají za následek, že je nezbytné přehodnotit předpoklady, na kterých dnes stojí výstavba sil a rozvoj jejich schopností, především jejich disponibilita. Současně je potřeba zvážit adekvátní reakce na nové způsoby vedení války bez přímé účasti regulérních jednotek a dalších atributů pro naplnění pojmu ozbrojený útok.

In Alliance's as well as national documents focused on security matters is stated that crisis triggering a mechanism of a common defence are predictable at least ten years in advance. This assessment was taken as a basis for defence planning and consequently for capability development of member states. Situation in Ukraine demonstrates annexation of territory is possible to conduct without a direct armed attack as well. This situation also illustrates the crisis influencing NATO member states negatively, does not need to be predictable for a long time.

These arguments present the necessity to reassess assumptions used as a basis of forces their capabilities development, primarily their disposability. At the same time is necessary to revise adequate reaction on new ways of warfare without direct presence of regular units and other attributes of armed attack.

Keywords: společná obrana, predikovatelnost krizí, domácí použití ozbrojených sil, nová generace války,
common defence, crisis predictability, domestic use of armed forces, new generation of warfare,

ÚVOD

Jedním za zásadných předpokladů pro plánování schopností ve prospěch společné obrany v rámci Aliance je dlouhodobá předvídatelnost konfliktu takového rozsahu, který by vyvolal potřebu aktivace společné obrany. Ostatně tento plánovací předpoklad je využíván minimálně jednu dekádu, i když článek číslo 5 Washingtonské smlouvy byl zatím deklarován jen v souvislosti s teroristickým útokem 11. září 2011, ačkoliv žádný konflikt velkého rozsahu s jeho evokací nesouvisel.

Obdobně je možné hodnotit několik masivních kybernetických útoků vůči informačním systémům některých členských zemí Aliance. Nešlo sice o ozbrojené útoky ve smyslu dosavadní dikce článku 5, ale i tak jejich dopad by mohl být v případě nedostatečné připravenosti srovnatelným s klasickým ozbrojeným útokem.

No a v poslední době situace se na Ukrajině, opět ukázalo, že situace ohrožující životní zájmy členských zení NATO může nastat i bez klasického ozbrojeného útoku

předpokládaného Washingtonskou smlouvou. Obsadit část území jednoho státu bez přímého vojenského útoku, jen s využitím ozbrojených nespokojenců podporovaných sousedním státem s následným vyhlášením tzv. referenda, vyhlášením samostatnosti s následným připojením k jiné zemi je skutečně akce jen stěží hodnotitelná jako ozbrojený útok. Když k tomu připočteme souběžnou masivní psychologickou kampaň k ovlivnění nejen svého obyvatelstva, ale především populace v dotčené zemi, tak teorie o páté generaci války inzerované vedoucími představiteli OS Ruské federace, nemusí být považována jen za teorii.

1. VLIV BEZPEČNOSTNÍ SITUACE NA SCHOPNOSTI OZBROJENÝCH SIL

Jak tedy reagovat na tyto akce, jak definovat varovací dobu, jak definovat pojem ozbrojený útok a konečně jaké vojenské schopnosti by měly být rozvíjeny u členských zemí Aliance pro případ reakce na uvedené situace?

V případě lokálních i regionálních konfliktů očividně nelze uplatňovat premisu o 10-tileté předvídatelnosti konfliktu, který by mohl evokovat společnou obranu. Tato doba je kalkulována pro ozbrojený konflikt velkého rozsahu, prakticky globální konflikt. Dopadem této změny chápání varovací doby je ten, že aspoň určitá ucelená část ozbrojených sil by měla být ve stavu okamžité použitelnosti bez nutnosti doplnění mírové nenaplněnosti či rozvinování na válečnou strukturu. Tato okamžitá použitelnost by měla zahrnovat nejen počty, ale především strukturu určité části mírově existujících OS, systém jejich doplňování v mírovém stavu, vybavení rozsahem a sortimentem operačních zásob, náhradních dílů, zdravotnickým zabezpečením bez nutnosti přechodu země na válečný stav. Tj. přesný opak stavu, který je v některých zemích, kde se s cílem ušetřit úspěšně zrušily operační zásoby s tím, že budou pořízeny až v době, kdy budou potřeba.

I ta nejdelší cesta začíná prvním krokem a ten byl posvěcen na nedávném summitu NATO ve Welsu – kybernetický útok může být považován za ozbrojený útok. I když první náznaky tohoto kroku jsou již naznačeny v Tallinnském manuálu, kde se uvádí, že kybernetický útok může být legitimním důvodem pro odvetnou vojenskou, ozbrojenou akci, oficiální stanovisko Aliance je mnohem silnějším argumentem. Teď jen k tomu vybudovat potřebné schopnosti, vojenské nebo nevojenské, nejen pro kybernetickou obranu, ale také pro ofenzivní akce. Některé země je téměř jistě již mají.

Jaké schopnosti ale budovat pro nevojenskou agresi jak jsme byly svědky na Krymu, jsme připraveni na čelení situaci, kdy vznikne vzpoura, referendum, uznání výsledků a začlenění do svého území sice se zjevnou ekonomickou, politickou podporou a masivní psychologickou operací? Zde nejde o klasický ozbrojený útok a ani o klasické nasazení ozbrojených sil cizí mocnosti, tato skutečně zatím prokázána nebyla.

Obvykle si vojáci na dovolené mohou dělat co chtějí, možno v některých zemích mohou si jít přivydělat, a i když je krajně podivné, že si mohou na svou dovolenou brát přidělenou těžkou vojenskou techniku s municí, je to možné považovat za klasický ozbrojený útok vedený cizí mocností?

A jak na tuto akci reagovat schopnostmi klasických vojenských sil; v běžných zemích jsou její OS předurčeny k obraně země proti vnějšímu ozbrojenému útoku a pro řešení vnitřních záležitostí je využívána především policie a bezpečnostní složky. Pokud však policie není vyzbrojena a vycvičena k boji se skupinami separatistů vyzbrojenými těžkou vojenskou technikou, kdo jim má čelit? Ozbrojené síly jsou velmi hrubým nástrojem k řešení delikátních problémů a důsledkem pak může být raketometné ostřelování vlastních měst. Vojensky snad účinné, ale politicky sebevražedné. A pokud tedy budou ozbrojené síly pověřeny takovým úkolem, jaké schopnosti by měly mít pro jeho řešení?

Jaká by byla role Aliance v takovéto situaci? Souhlasily by ostatní členské země k nasazení svých ozbrojených sil na území jiné členské země v případě občanského, vnitřního konfliktu typu jv. Ukrajina, hlavně pokud by se jednoznačně a bez jakýchkoliv pochyb neprokázalo přímé zapojení ozbrojených sil jiné země? Nemyslím tím tzv. dobrovolníky, ale regulérní jednotky ozbrojených sil? Co by členské země vyžadovaly k prokázání legitimity případného zásahu? Nemohlo by dojít k podobné situaci jako v ČSSR v roce 1968, kdy formálně k obsazení země vojsky zemí Varšavské smlouvy stačil takzvaný zvací dopis pěti?

A co zapojování soukromých útvarů do boje se separatisty, útvarů, které jsou mimo regulérních ozbrojených sil a mimo vlivu jejich velení? Bez ohledu na motivaci těchto uskupení, jejich zakladatelů a mecenášů, jde o soukromé ozbrojené síly využívané ve prospěch politických cílů vedení státu. Jaké je ale jejich vycvičenost, jejich loajalita a věrohodnost? V tisku probleskla zpráva, že po zapojení regulérních sil pokleslo prosakování informací o záměrech ukrajinské strany k separatistům a jejich podporovatelům.

Nic proti darům k vyzbrojování regulérních ozbrojených sil, ke zvyšování jejich vycvičenosti a motivovanosti, ale vytváření soukromých armád dokonce bojujících pod velmi spornými znaky podle mého názoru neprospívá čistotě myšlenek a činů, stejně jako ponechávání prostoru hnutím, které ve většině civilizovaných zemí je naštěstí mimo legalitu i mimo politického vlivu.

Tím se dostávám k mnohem širším souvislostem ukrajinské krize, od vojenských k politickým.

2. POLITICKÉ SOUVISLOSTI KRIZE

Zde se nabízí několik otázek, především jestli nebude přece jenom výhodnější nedopustit situaci, kdy se část obyvatelstva vzbouří a k tomu využije nebo lépe zneužije nepříznivou vnitřně politickou situaci, kdy se zčásti ignorují a zčásti nedůsledně dodržují lidská práva menšin podle standardů zaručovanými listinou lidských práv? Jde například o jazyk menšin, nevytváření a neudržování statutu druhořadých obyvatel. I z první čs. republiky máme své zkušenosti; první vládou podporované rozhlasové vysílání v němčině bylo až od roku 1935/36. Pod tlakem velmi nepříznivého výsledku voleb, mezinárodního společenství a tím i rostoucí síly separatistické strany se prakticky přistoupilo na všechny jejich podmínky, bohužel příliš pozdě, což se ukázalo spíše jako slabost, ne jako velkorysost.

Podobně podle lotyšského autora Janis Berzinše článku Russian new generation warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defence Policy z dubna 2014 i na silnou ruskojazyčnou menšinu se dá pohlížet dvěma způsoby. Prvně jako na pro rusky orientovaného vnitřního protivníka (což je nejen nepravda, ale především vytváření umělého spojence Ruska), nebo jen jako na vnitřně nesourodou skupinu různých národnostních menšin, které spojuje jenom to, že nemluví úředním jazykem. Mluví sice rusky, i když jsou to Bělorusové, Ukrajinci, případně jiné národnosti z bývalého SSSR, ale to proto, že to byl předtím jejich úřední jazyk. Jejich považováním za nepřítele se vytváří budoucí pátá kolona a potom se můžeme dočkat dalších krizí, protože se vždy může najít někdo, kdo tento problém dokáže patřičně využít ve svůj prospěch. Nominovat se do role ochránce potlačované menšiny, dokonce mluvící jeho jazykem, je vždy sice laciné, ale především efektivní. My jsme to v třicátých letech minulého století také podceňovali.

Samozřejmě že i tyto a podobné situace mohou být řešeny v případě potřeby vojensky, ale měli bychom si být vědomi faktu, že řešení vnitrostátního politického problému bojovou činností je nejen zdrojově velmi náročné, ale také že důsledky nasazení ozbrojených sil proti

vlastnímu obyvatelstvu se budou muset politicky řešit celá desetiletí. Ničením měst ve vlastní zemi se příliš silná láska k centrální vládě velice pravděpodobně nevyvolá.

ZÁVĚR

Závěrem lze konstatovat, že při současných krizových jevech nejen na Ukrajině, ale také v islámském světě nelze spoléhat jen na to, že v případě potřeby se země postupně přejdou na válečný stav, vybudují válečné OS, přejdou se na válečné hospodářství a až poté nastane situace jejich použití. Ozbrojené síly členských zemí musí udržovat schopnost i za mírového stavu nasadit podstatnou část svých jednotek, musí k tomu mít vybudovanou nezbytnou infrastrukturu. Tyto síly nemohou být permanentně decimovány politickými rozhodnutími, kterými se snaží vlády ušetřit nějaké zdroje. Tento způsob šetření se skutečně nemusí vyplatit, viz dvě dekády uskrovňování ozbrojených sil Ukrajiny. Když je pak krize, bez ohledu na to, jak vznikla, pak i tak velká země není schopna bez doplnění postavit do pole více než několik tisíc vojáků.

Současná krize na Ukrajině ukazuje, že také pro tuto válku platí Clausewitzovo pokračování politiky jiným způsobem. V tomto případě ale navíc platí parafráze, že pokud ozbrojené síly nejsou schopny válkou vyřešit politický problém, tak zase jen politika musí být pokračováním války jinými, politickými prostředky.

Ing. Fabian BAXA
Adresa: CBVSS
Univerzita obrany, Tučkova 23
Brno, Česká republika
e-mail.adresa: baxaf@unob.cz

SKÚMANIE STAVU BEZPEČNOSTI OBČANOV SLOVENSKEJ REPUBLIKY
EXAMINING THE STATE OF SLOVAK REPUBLIC CITIZENS SECURITY

Lubomír BELAN, Viera FRIANOVÁ

ABSTRACT

Príspevok sa zaoberá stavom bezpečnosti občanov Slovenskej republiky v kontexte nevojenských hrozieb. Hlavným cieľom príspevku je objasniť objektívnu a subjektívnu stránku stavu a vývoja bezpečnosti Slovenskej republiky a zároveň poukázať na relativitu tohto fenoménu. Ambíciou autorov je priblížiť pohľad verejnosti – občanov na bezpečnosť krajiny a bezpečnostné hrozby vyplývajúce z meniaceho sa bezpečnostného prostredia.

This article deals with the issue of the safety of the citizens of the Slovak Republic in the context of the non-military threats. Main goal of the article is to clarify the subjective and objective side of the status and development of Homeland Security of the Slovak Republic. The ambition of authors is to present views on the security of the country and the perception of security threats from the perspective of the public – citizens.

Keywords: Bezpečnosť, Národná bezpečnosť, Bezpečnostné prostredie, Hrozba, Výskum
Safety, Internal Security, Security Environment, Threat, Research

ÚVOD

Zmeny bezpečnostného prostredia ako aj odborníkmi naznačované tendencie budúceho vývoja vnútornej bezpečnosti Slovenskej republiky poukazujú na potrebu zaoberať sa novými bezpečnostnými hrozbami, hľadať rýchle a efektívne riešenia situácií, ktoré môžu byť zdrojom ohrozenia bezpečnosti občanov. Skúsenosti z posledných rokov ukazujú, že bezpečnosť občanov našej krajiny narušovali hrozby nevojenského charakteru. Vývoj Slovenska bol sprevádzaný živelnými pohromami, prírodnými, technickými, či technologickými katastrofami, ktorých dopady na spoločnosť sa prejavili v podobe veľkých škôd a strát.

Cieľom príspevku je priblížiť ponímanie národnej bezpečnosti ako pocitu, t. j. charakterizovať jej objektívnu a subjektívnu stránku, a ako stavu, ktorý je relatívny. Ďalej prezentovať názory na bezpečnosť krajiny a vnímanie bezpečnostných hrozieb z pohľadu verejnosti (občanov SR).

1. ZÁKLADNÉ VÝCHODISKÁ SKÚMANEJ PROBLEMATIKY

Východiskom skúmania danej problematiky je definovanie pojmu bezpečnosť. Šimák a kol. (2006) v Terminologickom slovníku krízového riadenia uvádzajú, že bezpečnosť je stav spoločenského, prírodného, technického, technologického systému alebo iného systému, ktorý v konkrétnych vnútorných a vonkajších podmienkach umožňuje plnenie stanovených funkcií a ich rozvoj v záujme človeka a spoločnosti.

Bezpečnosť je životným záujmom všetkých občanov, sociálnych skupín, štátov a medzinárodného spoločenstva. Bezpečnosť má základný význam pre fungovanie štátu, jeho inštitúcií a organizácií i existenciu človeka ako indivídua. Pre súčasnú spoločnosť je charakte-

ristické, že sa v dnešnom období vo zvýšenej miere prejavuje strata pocitu bezpečnosti a nárast fenoménu násilia. Ako príklad je možné uviesť politickú situáciu na Ukrajine alebo v štátoch Síria, Afganistan, Líbya a pod. Vnímanie zhoršovania stavu bezpečnosti sa prejavuje najmä v neistote či :

- bude garantovaná ochrana zdravia a života človeka;
- bude zaistená bezpečnosť majetku;
- bude garantovaná ochrana životného prostredia;
- bude zaistená kontinuita činností (prevádzky) organizácie;
- budeme mať vždy dostatok informácií pre dennodenné rozhodovanie a zabezpečenú ich ochranu.

Bezpečnosť je pojem ťažko merateľný, preto ju môžeme iba vymedzovať pojmami:

- negatívna bezpečnosť – existencia relevantnej hrozby;
- pozitívna bezpečnosť – zabezpečená eliminácia existujúcich hrozieb.[1]

Pri charakterizovaní pojmu bezpečnosť sa prejavujú niektoré jej osobitosti, relativita a rozdielnosť. Na posudzovanie bezpečnosti možno použiť nasledovné charakteristiky:[2]

- bezpečnosť ako pocit –objektívna a subjektívna stránka bezpečnosti;
- bezpečnosť definovaná ako stav – relativita bezpečnosti;
- bezpečnosť ako výsledok a proces –užšie a širšie ponímanie bezpečnosti;
- bezpečnosť ako potreba;
- bezpečnosť ako hodnota;
- bezpečnosť ako sociálna funkcia;
- bezpečnosť ako sociálny vzťah.

Aktuálnosť a potreba riešenia problémov spojených s bezpečnosťou ľudstva si vyžiadala vypracovanie tzv. bezpečnostného konceptu „ľudskej bezpečnosti“ (Human Security). Tento vznikol v rámci Rozvojového programu OSN (United Nations Development Programme, UNDP) v súvislosti so Správou o rozvoji spoločnosti (Human Development Report) z roku 1994, ktorú vypracoval Dr. Mahbubul Haq (pakistanský ekonóm). Koncept bol pôvodne zameraný na ochranu dvoch základných slobôd definovaných v preambule Všeobecnej deklarácie ľudských práv – oslobodenie sa od strachu a oslobodenie sa od nedostatku. Postupne sa tento koncept stal doktrínou sprevádzajúcou zahraničnú politiku a podporu medzinárodného rozvoja, ako aj politickým nástrojom OSN. Podľa Mahbubul Haqa (2004), ľudský rozvoj v otázkach bezpečnosti je výsledkom komplexného procesu, ktorý zahŕňa sociálne, ekonomické, demografické, politické a kultúrne faktory. Základným cieľom rozvoja je rozšíriť možnosti ľudí. Ľudia si vo všeobecnosti cenia úspechy, ktoré nie sú priamo spojené s výškou príjmu či s ekonomickým rastom, ako napr.: väčší prístup k vzdelaniu, lepšia výživa a zdravotnícka starostlivosť, zaistené životbytie, ochrana pred zločinom a násilím, voľný čas, politická a kultúrna sloboda a možnosť aktívnej účasti na živote spoločnosti. Primárnym cieľom rozvoja je vytvoriť také prostredie, ktoré umožní ľuďom vychutnávať zdravý, dlhý a tvorivý život. Rozvoj má predovšetkým vytvoriť možnosti, ktoré umožnia zvýšiť schopnosti ľudí tak, aby mali príležitosť žiť taký život, aký si sami cenia.

[1] KOVÁCS, G.; DVOŘÁK, B.; PECINA, P. [2008]: *Analýza bezpečnostného prostredia ako podklad pre tvorbu bezpečnostných dokumentov. Podstata frekventovaných pojmov bezpečnostnej problematiky.* In: Zborník seminárnych vystúpení, Bezpečnostná a vojenská stratégia. Ústav strategických a obranných štúdií, UO Brno. ISBN 978-80-7231-622-9

[2] HOFREITER, L. [2006]: *Perspektívy bezpečnostného manažmentu v globálnom prostredí.* In: Security Revue. ŽU Žilina. Elektronický časopis FŠI. 5.12.2006,

Definíciu Human Security, ktorá svojím spôsobom prepojuje široké i úzke poňatie, spracoval aj Taylor Owen, ktorý uvádza: „Ľudská bezpečnosť znamená ochranu minima nutného pre život každého človeka pred kritickými a agresívnymi hrozbami spojenými s ekonomickou situáciou, osobnou bezpečnosťou, politickým prostredím, výživou, zdravím a životným prostredím človeka“. Tento nový prístup zdôraznil, že poňatie bezpečnosti sa musí zmeniť dvomi základnými spôsobmi:

- dôraz na bezpečnosť územia transformovať na primárny dôraz na bezpečnosť ľudí;
- posunúť sa od bezpečnosti cez vojenský potenciál k bezpečnosti cez udržateľný ľudský rozvoj.

Potreba istoty a bezpečia patrí medzi základné potreby, ktoré vytvárajú podmienky na spokojný život človeka a celej spoločnosti. Človek je súčasťou bezpečnosti v pozícii poznávajúceho a konajúceho subjektu. Bez existencie človeka a ľudskej spoločnosti by bezpečnosť neexistovala. Bezpečnosť má teda charakter subjektovo-objektového vzťahu, v rámci ktorého rozoznávame jeho objektívnu aj subjektívnu stránku. Okrem toho má bezpečnosť svoj vnútorný a vonkajší rozmer.[3]

2. BEZPEČNOSŤ DEFINOVANÁ AKO POCIT A STAV

Objektívnu stránku bezpečnosti chápeme ako neexistenciu javov, ktoré ohrozujú znaky bezpečnosti (nie sú ohrozením existencie systému a jeho funkčnosti) alebo systému ktorí má dostatok prostriedkov na eliminovanie rizík a ohrození svojej existencie. Z toho vyplýva sústava objektívnych a subjektívnych kategórií, ktorú možno predstaviť ako zjednodušený statický model obsahujúci štyri segmenty:[4]

- Stav bezpečnosti, kedy je úroveň ohrozenia malá a nie je vnímaná ako veľká.
- Falošná bezpečnosť, kedy je úroveň ohrozenia veľká a je vnímaná ako malá.
- Stav ohrozenia, kedy je úroveň ohrozenia veľká a ohrozenia sú vnímané správne (adekvátne).
- Obsesia, keď sú ohrozenia malé, ale sú vnímané ako veľké.

Komplexný a objektívny pohľad na stav a vývoj vnútornej bezpečnosti Slovenskej republiky ponúka dokument „Analýza tendencií vývoja vnútornej bezpečnosti SR a z nej vyplývajúcich rizík a ohrození SR“. Dokument spracováva v pravidelných 2-ročných intervaloch Odbor civilnej ochrany a krízového riadenia Sekcie integrovaného záchranného systému a civilnej ochrany Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

Subjektívna stránka bezpečnosti predpokladá, že príslušný subjekt nepociťuje ohrozenie, cíti sa bezpečný, pretože nemá dostatok informácií o rizikách a ohrozeniach, nie je schopný objektívne vnímať a posúdiť riziká a ohrozenia a je schopný včas vytvoriť účinnú ochranu proti rizikám a ohrozeniam. Subjektívne vnímanie bezpečnosti poukazuje na uvedomenie si reálneho ohrozenia svojej bezpečnosti, neuvedomenie si (nevnímanie) ohrozenia svojej bezpečnosti a uvedomenie si nemožnosti aktívne čeliť ohrozeniu, vnímanie ohrozenia, ktoré reálne neexistuje (obsesia). Bližšie pozri obrázok 1.

[3] ŠIMÁK, L. *Manažment rizík*. Elektronické skriptá. [online]. Žilina: FŠI ŽU, 2006. FŠI ŽU, 2006. Dostupné na: http://fsi.uniza.sk/kkm/publikacie/mn_rizik.pdf

[4] KORZENIOWSKI, LeszekFryderyk [2008]: *Sekuritologie v procesu stávánísevědou.* In: Obrana a strategie 1/2008. Univerzita obrany Brno. ISSN 1214-6463

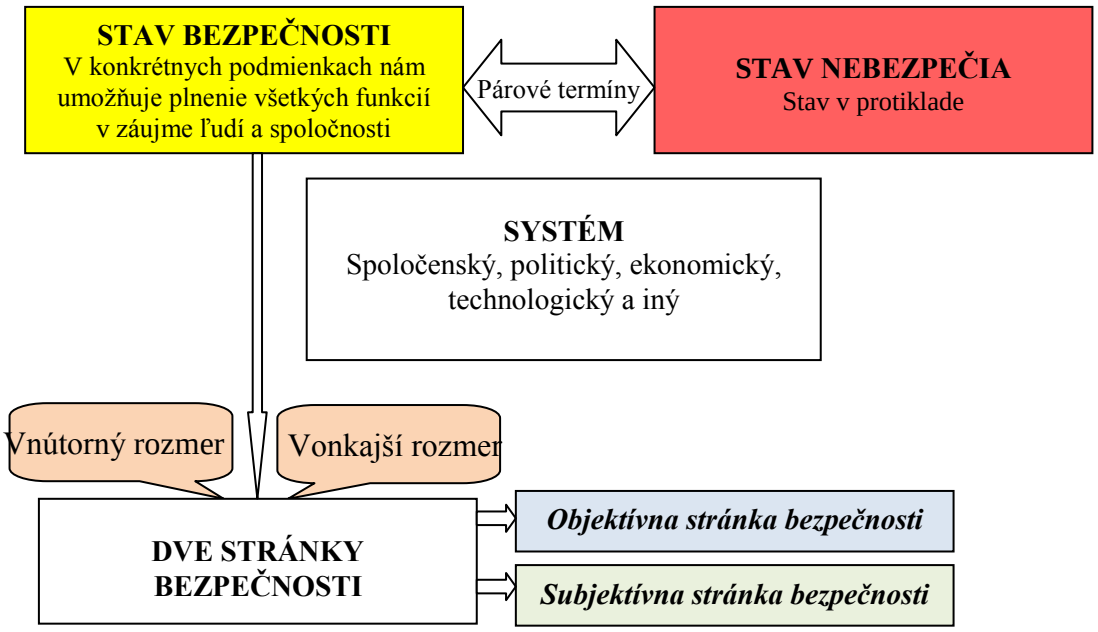

Obrázok 1 Objektívna a subjektívna stránka bezpečnosti
Zdroj: vlastné spracovanie.

Hodnota bezpečnosti nie je veličinou trvalou, ale sa mení jednak v priestore, ale najmä v čase. Vplyvom vonkajších i vnútorných činiteľov, ktoré môžu mať najrôznejšiu povahu, má bezpečnosť kolísavú úroveň – buď sa bezpečnosť zvyšuje, buď klesá, alebo dočasne zostáva bez zmien. Bezpečnosť definovaná ako stav teda znamená jej relativitu. Relativita bezpečnosti znamená, že *v* komplexných systémoch nie je možné riziká úplne vylúčiť, bezpečnosť sa preto všeobecne môže chápať iba ako:

- relatívny stav bez nebezpečenstva;
- stav, ktorý je daný len pre určitý priestor, čas a určité prostredie;
- stav, ktorý existuje za určitých podmienok**.**

Riziko každého možného spôsobu ohrozenia závisí od mnohých faktorov a hodnotí sa podľa rozličných subjektívnych a kultúrnych hodnôt. V extrémnom prípade môžu všetky bezpečnostné opatrenia stroskotať pre javy, ktoré sa nedajú ovplyvniť alebo predvídať, napr. dopad meteoritu. Bezpečnosť preto neznamená, že ohrozenia sú úplne vylúčené, ale len, že sú v dostatočnej miere nepravdepodobné (napr. v porovnaní k všeobecnému "prirodzenému" riziku – ťažké ochorenie).

3. VNÍMANIE BEZPEČNOSTI A BEZPEČNOSTNÝCH HROZIEB OBČANMI SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Slovensko sa stalo v prvej dekáde 21. storočia dejiskom troch väčších udalostí, ktoré svedčia o tom, že manažment bezpečnosti a krízových javov je pre nás aktuálny. Dôsledkom najväčšej prírodnej kalamity bolo zničenie veľkej časti lesných porastov vo Vysokých Tatrách, 19. 11. 2004 zničila víchrica 3 mil. stromov. O život prišiel iba jeden človek, lebo Tatry už boli pre turizmus uzavreté. Najväčšia priemyselná havária sa odohrala v delaboračnom sklade Vojenského opravárenského podniku MO SR. Výbuch ekvivalentný sile zemetrasenia s magnitúdou 2,1 zrovnal so zemou objekty, o život prišlo 14 ľudí. V sklade sa rozoberala stará sovietska raketa SS 23 a bolo tam 3000 delostreleckých granátov. Najväčší atentát spá-

chal Ľubomír Harman, ktorý 30. augusta 2010 zastrelil v Devínskej Novej Vsi 6 osôb predtým, ako si údajne sám siahol na život.[5]

Vytvoriť reálny obraz o tom, ako vníma slovenská verejnosť problematiku bezpečnosti, možno prostredníctvom cieleného skúmania verejnej mienky. Toto je dlhoročne realizované Komunikačným odborom kancelárie ministra obrany (KaMO) ale aj nezávislými agentúrami, ktoré v minulosti na základe podnetu a zadania z Ministerstva obrany SR uskutočnili sériu výskumov zameraných na zisťovanie názorov verejnosti na široký okruh problémov. V nasledujúcej časti príspevku ponúkame čitateľovi možnosť zoznámiť sa s parciálnymi výsledkami niektorých výskumov. Pozornosť je sústredená na prezentáciu tých poznatkov, ktoré súvisia s témou daného príspevku.

V roku 2009 realizovala nezávislá agentúra ASA, s. r. o. výskum na reprezentatívnej vzorke[6] 1112 respondentov vo veku od 18 rokov. V správe o výsledkoch výskumu sa konštatuje, že: „otázky bezpečnosti a obrany štátu nepatria k otázkam, ktoré by boli v centre záujmu slovenskej verejnosti, sú skôr okrajovou záležitosťou v spektre problémov, ktoré verejnosť reflektuje. Takáto situácia je v našich výskumoch už dlhodobo registrovaná. Svoj záujem o problematiku bezpečnosti a obrany štátu vyjadrilo len 40 % obyvateľov“[7]. Výsledky výskumu ukázali že skupinu tých, ktorí sa zaujímajú o otázky bezpečnosti a obrany tvoria najmä predstavitelia staršej mužskej generácie. Záujem o tieto otázky rastie podľa zistení s úrovňou vzdelania. Je zrejmé, že s rastom záujmu rastie aj informovanosť, s rastom informovanosti súvisí aj väčší pocit bezpečnosti. Hlbšia analýza získanej databázy ukázala, že skupina, ktorá deklarovala záujem o problematiku bezpečnosti, považuje Slovensko za bezpečnejšiu krajinu, a to ako z hľadiska vnútornej, tak aj vonkajšej bezpečnosti.

Vo výskumoch verejnej mienky bol dlhodobo registrovaný poznatok, že verejnosť na Slovensku sa cíti byť bezpečná, resp. necíti sa byť zvlášť ohrozená. Určitý posun v názoroch na otázku bezpečnosti bol zaznamenaný vo výskume realizovanom v roku 2008. Slováci sa podľa zistení necítili byť zvlášť, resp. viac ohrození, ale sa ukázali ako citlivejší vo vnímaní nebezpečenstva (ohrozenia národnej bezpečnosti) či už z vonku alebo z vnútra. Uvedenú tendenciu potvrdil aj už vyššie spomínaný výskum uskutočnený v roku 2009. Z odpovedí respondentov na otázku, či ohrozuje niekto alebo niečo národnú bezpečnosť Slovenska vyplynulo, že viac ako 80 % respondentov považovalo Slovensko za bezpečnú krajinu z pohľadu vnútornej bezpečnosti a cca 75 % respondentov považovalo Slovensko za bezpečnú krajinu z pohľadu vonkajšej bezpečnosti. Na otázku, či by mohla byť bezpečnosť Slovenska ohrozená v blízkej budúcnosti sa vyjadrilo kladne len 27 % opýtaných. Uvedená časť respondentov mala následne v rámci otvorenej otázky uviesť svoj názor na zdroj možného ohrozenia. Porovnaním početností získaných odpovedí sa ukázalo, že podľa opýtaných môže byť zdrojom ohrozenia bezpečnosti Slovenska na prvom mieste maďarský extrémizmus (túto odpoveď uviedla zhruba tretina opýtaných), na druhom mieste útok teroristov a na treťom mieste prejav nacionalizmu a extrémizmu. Parciálnym cieľom výskumu bolo ďalej zistiť, do akej miery respondenti vnímajú ako bezpečnostnú hrozbu pre Slovensko určité ponúknuté situácie/problémy (vychádzalo sa z určitej schémy, obrazu hrozieb), resp. do akej miery je podľa ich názoru Slovensko jednotlivými hrozbami ohrozené. Teda sa mali rozhodnúť, či daný problém „je veľkou hrozbou pre Slovensko“ alebo „nie je hrozbou pre Slovensko“. Z výsledkov vyplynulo, že verejnosť na Slovensku priorizuje ako vážne hrozby práve tie, kto-

[5] LUBY, Š. Súčasný stav civilnej bezpečnosti Európy a Slovenska 2012 a jeho perspektívy. In *Prognostické práce.* 2012, roč. 4, č. 1, s. 5-38, ISSN 1337-9666.

[6] Pozn.: Vzorka reprezentovala dospelú populáciu Slovenska v znakoch: vek, pohlavie, kraj veľkosť bydliska, národnosť.

[7] *Dôveryhodnosť ozbrojených síl SR*. Výsledky výskumu verejnej mienky (Výskum č. 01/2010). [online]. [cit. 2014-09-07]. Dostupné na internete: <http://www.mosr.sk/doveryhodnost-ozbrojenych-sil-sr/>.

ré majú nevojenský charakter, najväčšie obavy vyvoláva hlavne šírenie drog, organizovaný zločin a hrozby spojené s globálnymi zmenami vo svete (znečisťovanie životného prostredia, globálne otepľovanie, prírodné katastrofy). Skúsenosti z uplynulých rokov[8] potvrdzujú, že bezpečnosť občanov SR narušili rôzne typy ohrození, pričom z hľadiska početnosti výskytu možno priorizovať ako vážnu hrozbu povodne a záplavy. Bližšie pozri obrázok 2. Napriek tomu, že miera závažnosti tohto typu hrozby ako aj jej dôsledky v podobe spôsobených škôd a strát sa s ohľadom na jednotlivé roky a regionálne členenie Slovenska výrazne líšia, empirickými poznatkami potvrdená existencia reálnej možnosti narušenia stavu bezpečnosti občanov touto hrozbou vyvoláva ako potrebu realizácie preventívnych systémových opatrení na celom území SR, tak aj potrebu odbornej prípravy a vzdelávania všetkých občanov SR, prioritne však predstaviteľov jednotlivých samospráv (hlavne starostov miest a obcí).

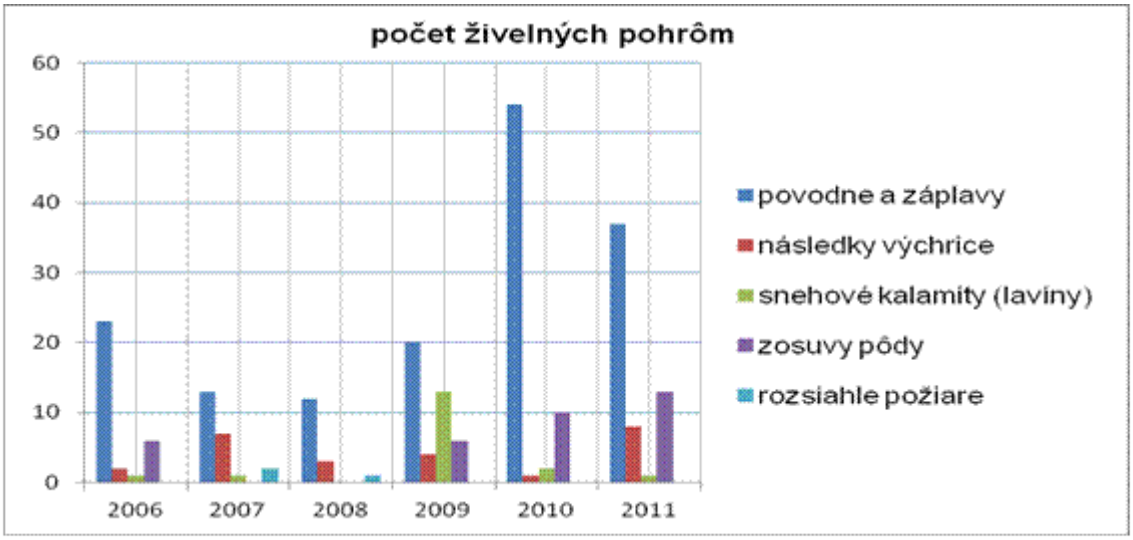

Obrázok 2 Vývoj počtu jednotlivých typov živelných pohrôm za sledované obdobie.
Zdroj: vlastné spracovanie.

V máji 2010 realizoval Komunikačný odbor KaMo v spolupráci s Agentúrou pre výskum verejnej mienky, s. r. o. výskum názorov a postojov verejnosti Slovenska na otázky súvisiace s bezpečnosťou SR a ozbrojenými silami. Výskum bol realizovaný na vzorke 1128 respondentov vo veku od 18 rokov. 78 % opýtaných sa v rámci výskumu vyjadrilo, že je potrebné sa zaoberať bezpečnosťou štátu, opačný názor zastávalo len 17 % opýtaných a 5 % opýtaných sa k danej otázke nevedelo vyjadriť. Názor, že bezpečnosťou sa treba zaoberať, zastávali najmä respondenti slovenskej národnosti a tí, ktorých bolo možné zaradiť do vyššej strednej vrstvy spoločnosti. Podľa ďalších zistení až 31 % opýtaných zastávalo názor, že niekto ohrozuje bezpečnosť Slovenska.[9] V porovnaní s výsledkami predchádzajúceho výskumu možno konštatovať, že obavy obyvateľov o bezpečnosť Slovenska mierne stúpli. To že verejnosť vníma problematiku bezpečnosti Slovenska citlivejšie potvrdila aj prevládajúca kladná odpoveď (52,3 %) respondentov na otázku, či sa má Slovensko viac zaoberať bezpečnosťou a budovaním armády.

[8]Pozn.: Do analýzy boli zahrnuté dáta za roky 2006-2011.Údaje za roky 2012-2013 boli nedostupné.
[9]*Verejná mienka o členstve a úlohách Slovenska v NATO.* Správa o výsledkoch výskumu verejnej mienky. [online]. [cit. 2014-09-08]. Dostupné na internete: <http://www.mosr.sk/data/files/1444.pdf>.

Z prieskumu[10] Inštitútu pre verejné otázky (IVO), ktorý zisťoval názor verejnosti na rusko-ukrajinský konflikt a na bezpečnosť Slovenska, vyplynulo, že 58 % Slovákov je presvedčených o tom, že členstvo Slovenska v NATO je pre našu krajinu zárukou bezpečnosti. V takmer rovnakej miere (59 %) je medzi ľuďmi rozšírený názor, že v prípade, keby Rusko za- útočilo na ktorúkoľvek krajinu NATO, je povinnosťou Slovenska spolu s inými členskými krajinami podieľať sa na jej obrane. Na druhej strane zas až približne štvrtina opýtaných nevidí v našom členstve v Aliancii záruku bezpečnosti a odmieta záväzok Slovenska zapojiť sa do obrany členskej krajiny NATO v prípade jej napadnutia. Približne 17 % opýtaných nevedelo k tejto téme zaujať stanovisko. Asi 46 % respondentov súhlasilo s tým, že vzhľadom na rusko-ukrajinskú krízu je potrebné posilniť vojenskú prítomnosť jednotiek NATO v krajinách strednej a východnej Európy, naopak asi 38 % opýtaných bolo proti takémuto kroku. Podľa inštitútu možno predpokladať, že: „zdržanlivosť občanov k posilneniu vojenskej prítomnosti NATO na našom území nevyjadruje definitívne ustálený názor a v budúcnosti by sa mohla znížiť".[11]

Dlhodobejšie skúmanie danej problematiky – opakované zisťovanie názorov verejnosti na konkrétny problém a následná komparácia výsledkov, nás priviedli ku konštatovaniu, že „obraz o tom, čo verejnosť považuje za hrozby pre Slovensko nie je stabilný. Je preň príznačné to, čo je príznačné pre verejnú mienku vôbec, a síce, že sa mení v konkrétnej situácii. Verejnosť citlivo reaguje v tejto otázke na zmenené okolnosti, ale najmä na to, ako danú hrozbu osvetľujú médiá".[12]

ZÁVER

Ako sme viackrát v príspevku uviedli, pri posudzovaní stavu bezpečnosti je potrebné rozlišovať medzi jeho objektívnou a subjektívnou stránkou a zároveň brať do úvahy jeho relativitu.

Výsledky skúmania potvrdili, že názory na bezpečnosť a vnímanie bezpečnostných hrozieb z pohľadu laickej verejnosti a z pohľadu odborných bezpečnostných aktérov nie sú jednotné ani trvalé. Výskumy verejnej mienky ukázali, že v porovnaní s minulosťou občania SR vnímajú otázky bezpečnosti oveľa citlivejšie, obavy obyvateľov o bezpečnosť Slovenska mierne stúpli. Z potenciálnych hrozieb priorizujú tie, ktoré majú nevojenský charakter. Obavy občanov vyvoláva najmä šírenie drog, organizovaný zločin a hrozby spojené s globálnymi zmenami vo svete, ktorých dôsledkom môžu byť najmä prírodné katastrofy. Skúmaním objektívnej stránky stavu bezpečnosti na Slovensku sme dospeli k záveru, že bezpečnosť občanov je každoročne narušená množstvom mimoriadnych udalostí. Výsledky analýzy poukazujú na hrozby, ktoré majú charakter živelných pohrôm, najmä typu povodní a záplav.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Dôveryhodnosť ozbrojených síl SR. Výsledky výskumu verejnej mienky (Výskum č. 01/2010). [online]. [cit. 2014-09-07]. Dostupné na internete: <http://www.mosr.sk/doveryhodnost-ozbrojenych-sil-sr/>.

[10]Pozn.: Prieskum bol realizovaný od apríla do júna 2014 prostredníctvom agentúry Focus na vzorke vyše 1000 obyvateľov SR vo veku od 18 rokov.

[11]*Slováci sú presvedčení, že členstvo v NATO je záruka bezpečnosti.*Výsledky výskumu verejnej mienky. [online]. [cit. 2014-09-07]. Dostupné na internete:<http://www.teraz.sk/slovensko/prieskum-ivo-bezpecnost-nato/91355-clanok.html>.

[12]*Dôveryhodnosť ozbrojených síl SR*. Výsledky výskumu verejnej mienky (Výskum č. 01/2010). [online]. [cit. 2014-09-07]. Dostupné na internete: <http://www.mosr.sk/doveryhodnost-ozbrojenych-sil-sr/>.

HOFREITER, L.: *Bezpečnostný manažment*, Žilina, EDIS 2002, ISBN 80-7100-953-9.

HOFREITER, L. [2006]: *Perspektívy bezpečnostného manažmentu v globálnom prostredí.* In: Security Revue. ŽU Žilina. Elektronický časopis FŠI. 5.12.2006,

KORZENIOWSKI, Leszek Fryderyk [2008]: *Sekuritologie v procesu stávání se vědou.* In: Obrana a stratégie 1/2008. Univerzita obrany Brno. ISSN 1214-6463

KOVÁCS, G.; DVOŘÁK, B.; PECINA, P. [2008]: *Analýza bezpečnostného prostredia ako podklad pre tvorbu bezpečnostných dokumentov. Podstata frekventovaných pojmov bezpečnostnej problematiky.* In: Zborník seminárnych vystúpení, Bezpečnostná a vojenská stratégia. Ústav strategických a obranných štúdií, UO Brno. ISBN 978-80-7231-622-9

LUBY, Š. Súčasný stav civilnej bezpečnosti Európy a Slovenska 2012 a jeho perspektívy. In: *Prognostické práce.* 2012, roč. 4, č. 1, s. 5-38, ISSN 1337-9666.

MIKOLAJ, J.; HOFREITER, L.; MACH, V.; MIHÓK, J.; SELINGER, P. [2004]: *Terminológia bezpečnostného manažmentu. Výkladový slovník,* Žilina; ŽU FŠI,

ROLAND, Paris [2001]: *"Ľudská bezpečnosť: Zmena paradigmy alebo táranie?"* Medzinárodná bezpečnosť. 26.2.2001 str. 87-102.

Slováci sú presvedčení, že členstvo v NATO je záruka bezpečnosti. Výsledky výskumu verejnej mienky. [online]. [cit. 2014-09-07]. Dostupné na internete: <http://www.teraz.sk/slovensko/prieskum-ivo-bezpecnost-nato/91355-clanok.html>.

ŠIMÁK, L. *Manažment rizík*. Elektronické skriptá. [on line]. Žilina : FŠI ŽU, 2006. FŠI ŽU, 2006. Dostupné na: http://fsi.uniza.sk/kkm/publikacie/mn_rizik.pdf

ŠIMÁK, L a kol.: *Terminologický slovník krízového riadenia. Schválené uznesením Vlády SR č.523 zo dňa 6.7.2005. Žilinská univerzita, FŠI. 2006.* ISBN 80-88829-75-5

Verejná mienka o členstve a úlohách Slovenska v NATO. Správa o výsledkoch výskumu verejnej mienky. [online]. [cit. 2014-09-08]. Dostupné na internete: <http://www.mosr.sk/data/files/1444.pdf>.

Ing. Lubomír BELAN, PhD.
Ing. Viera FRIANOVÁ, PhD.
Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši
Katedra manažmentu
E-mail: lubomir.belanml@aos.sk
viera.frianova@aos.sk

VOJNA NOVEJ GENERÁCIE REALIZOVANÁ NA KRYME
NEW GENERATION WARFARE REALIZED ON CRIMEA

Juraj BESKID

ABSTRACT

Článok pojednáva o možnom novom spôsobe vedenia tzv. vojny novej generácie, pričom za objekt analýzy si berie súčasné poznanie konfliktu na Kryme a jeho anexiu Ruskom. Analýza je zameraná na postup a taktiku ktorou Rusko splnilo svoj vytýčený cieľ. Obzvlášť sa zaoberá ako Rusko využilo medzery v medzinárodnom práve a zároveň dokázalo okamžite nepobúriť a nepostaviť proti sebe medzinárodné spoločenstvo. A to všetko takmer bez použitia pravidelnej armády. Cieľom tohto článku nie je analyzovať politické motívy a účel anexie Krymu, ale poukázať a identifikovať na nové možnosti a spôsoby vedenia moderného boja v rámci nami poznaného Európskeho prostredia. Vyvodiť závery zo spôsobu akým Rusko použilo svoju ozbrojenú a mäkkú (soft) silu v ich vzájomnej kombinácií. To všetko v ich krátkom porovnaní a nájdení rozdielov s tradičným ponímaním vojenského ťaženia a použitia bojovej sily.

The aim of this article is to analyse a new concept of conduct of war – war of the new generation – with the annexation of the Crimean peninsula by the Russian federation being the case in point. The article punctuates the Russian interests in that matter. Moreover, it deals with the way the Russian federation circumvented international law, managed to keep the international community calm, and used almost no regular troops to reach its objective. The article refrains from giving political justifications for or against the annexation, rather it focuses on the new concept of conduct of war in the European environment. It also tries to offer as balanced a view as possible about the Russian use of hard and soft power through the lens of their mutual comparison and through understanding the converging prisms of war campaign and the use of force.

Keywords: hybridná vojna, informačná vojna, špeciálne sily, Krym
hybrid warfare, information warfare, special forces, Crimea

ÚVOD

V dejinách ľudstva sa vojna bezprostredne asociovala s poškodzovaním a ničením materiálnych objektov, systémov štátneho riedenia a v neposlednom rade ľudských životov. Rozsahy, zdokonaľovanie a spôsoby jej vedenia získavali čoraz väčší rozsah. Výsledkom čoho boli čoraz rozsiahlejšie straty ako v materiálnej tak aj humanitárnej oblasti.

V ostatných rokoch sa podstata vojny začala meniť. Objavili sa nové nástroje pôsobenia na nepriateľa, ktoré nespôsobujú surové ničenie okolitého prostredia. V súčasnosti, široké uplatnenie dostali asymetrické činnosti, ktoré umožňujú neutralizovať prevahu nepriateľa v ozbrojenom boji. Pre tento účel sa využívajú sily špeciálnych operácií a vnútornej opozície, ktoré majú za úlohu vytvoriť trvalé činný front na území štátu protivníka. K tomu sa využíva aj informačné pôsobenie, formy a spôsoby, ktorého sa sústavne zdokonaľujú tak ako sa zdokonaľuje a zrýchľuje šírenie informácií. Formy a spôsoby agresie sa rýchlo modifikovali na tzv. hybridné vojny, pričom hlavný dôraz je položený na sabotážne činnosti, informačnú agresivitu, zhoršovanie zvrchovanosti štátu, gerilový boj ozbrojených sabotérov, diverzantov a zaplatených miestnych kriminálnych živlov. V hybridnej vojne sa tradičné stratégie nevyužívajú. Hybridná vojna nie je plánovaná pre stratégiu frontálnej vojny, ale pre stratégiu informačnej vojny.

Už v roku 2004 bol pre NATO uskutočnený výskumný projekt pod názvom Multiple Futures Project. Cieľom projektu bolo preskúmať, aké budú bezpečnostné hrozby o 10 až 25 rokov. Z projektu vyplynuli niektoré scenáre vývoja bezpečnostnej situácie vo svete. Na základe jedného z nich, na pozadí slabého a rozdeleného v pohľadoch medzinárodného spoločenstva bude možný návrat k politike 19. storočia, kedy silné štáty budú vnucovať svoju politiku slabým štátom, pretože medzinárodné spoločenstvo, ktoré by mohlo tomu zabrániť podobnému správaniu, fakticky chýba. Z iného scenáru vyplynulo, že bude dochádzať ku konfliktom na línii stretu geopolitických platforiem.

Ďalším dôležitým záverom vo výskumnom projekte Multiple Futures Project pre NATO, sa stala prognóza zmeny spôsobu vedenia vojenských činností z vojen v klasickom ponímaní na hybridné vojny.

1. HYBRIDNÁ VOJNA

Pojem hybridná vojna sa využíva na popísanie flexibilného a komplexného bojiska vyžadujúci veľmi adaptabilný a rýchly účinok. V hybridnej vojne sa počíta s využitím komplexných a rôznorodých vojenských činností, zdrojov, programov a aplikácií, prispôsobených na konkrétny stav s cieľom maximálne nenásilne, presvedčivo využiť ekonomický a politický vplyv na dosiahnutie požadovanej zmeny. K tomu sa využijú pohyby na trhoch, politické, sociálne, ekonomické a iné podmienky pre destabilizovanie situácie na území protivníka.

Hybridná vojna vytláča klasický postup vedenia vojny s nasadením regulárnych ozbrojených síl a využíva neregulárne ozbrojené sily. Štát, ktorý vedie hybridnú vojnu, uzatvára dohodu s neštátnymi realizátormi (súkromnými bezpečnostnými silami alebo vojenskými agentúrami), najatými bojovníkmi a skupinami miestneho obyvateľstva (vrátane kriminálnych skupín), pričom akékoľvek formálne spojenie s nimi celkom zatajuje a odmieta. Uvedení realizátori môžu konať voči nepriateľovi také kroky, ktoré si štát, ako subjekt medzinárodného práva nemôže dovoliť, pretože musí dodržiavať Ženevské konvencie vojnového práva a Haagsky dohovor a poriadok vedenia pozemnej vojny. V súvislosti s tým, je možné všetku tzv. „špinavú prácu“ realizovať prostredníctvom neštátnych štruktúr. (Kappena van, 2014)

Autor knihy Nepredvidateľná gerila (*The Accidental Guerrilla)* David Kilcullen uvádza, že hybridná vojna je najlepším vysvetlením pre moderný konflikt, ktorý v sebe zahŕňa kombináciu neregulárnej vojny, občianskej vojny, povstania a terorizmu. (Kilcullen, 2009)

Jeden z autorov koncepcie hybridných vojen Frank G. Hoffman ich charakterizuje ako rozsiahly arzenál rôznych druhov bojových činnosti, vrátane konvenčných možnosti, nepravidelnej taktiky a zoskupení, teroristických akcií, davové nepokoje a kriminálne násilie. (Hoffman, 2007)

Čeliť hybridným hrozbám si bude vyžadovať predovšetkým akcie zamerané na dosiahnutie psychologických účinkov, pretože pravdepodobne nastane boj „o srdcia a mysle obyvateľstva“. Protivníci navyše môžu použiť stratégiu odďaľovania, kedy sa snažia vyhnúť porážke namiesto toho, aby usilovali o víťazstvo. Úspech v boji proti hybridným hrozbám nie je možné dosiahnuť len použitím výhradne vojenskej sily. Naopak, bude to vyžadovať širší komplexný prístup, podporovaný informačnými operáciami. (Zikmund, 2013)

2. NOVÝ SPÔSOB VEDENIA VOJNY

Ak sa pozrieme na priebeh vojenskej operácie na Kryme a porovnáme ju s prejavom náčelníka Generálneho štábu ozbrojených síl Ruskej federácie armádneho generála Valerija Gerasimova na konferencii Akadémie vojenských vied, je možné konštatovať, že v ruskom ponímaní došlo k zmene tradičných vojenských metód a postupov vedenia vojenského konfliktu. (Gerasimov, 2013)

Tabuľka1 Porovnanie tradičných a nových metód použitia vojenskej sily

Tradičné vojenské metódy (použitie vojenskej sily)	**Nové vojenské metódy** (využitie politických, diplomatických, ekonomických a iných druhov nevojenských opatrení)
• vojenský zásah začína strategickým rozvinutím • frontálne strety veľkých skupín vojsk, základ ktorých tvoria pozemné sily • rozrušenie ľudskej a palebnej sily s cieľom získania teritoriálnej kontroly • zničenie nepriateľa, rozrušenie ekonomickej sily a obsadenie jeho územia • vedenie bojovej činnosti na zemi, vzduchu a na mori • riadenie skupín vojsk/ síl v rámci striktne hierarchickej štruktúre orgánov riadenia	• začiatok vojenských akcií so skupinami vojsk/ síl (z mierových počtov) • vysoko manevrovateľné vedenie bezkontaktnej bojovej činnosti medzi skupinami jednotlivých druhov vojsk • rýchle zmenšenie vojensko-ekonomického potenciálu protivníkovho štátu cestou likvidácie strategicky dôležitých objektov a jeho vojenskej a civilnej infraštruktúry • masívne nasadenie vojsk teritoriálnej obrany, veľmi presných zbraní a špeciálnych operácií, robotizovaných kompletov a zbraní založených na nových fyzikálnych princípoch (plazmové, laserové zbrane, krátkovlnné žiarenie atď.). • využitie ozbrojených civilistov v bojovej činnosti • súbežné pôsobenie na nepriateľské vojská a objekty v celej hĺbke jeho územia • ozbrojený boj na zemi, vzduchu, mori a informačnom priestore • aplikácia asymetrických a nepriamych metód • riadenie síl a prostriedkov v jednotnom informačnom priestore

Podľa generála Gerasimova, nový druh vedenia vojny nebude mať ani začiatok a ani koniec v klasickom ponímaní, tj. stav vyhlásenia vojny a kapitulácie. Taktiež nedôjde k vyhláseniu vojny či otvorenému začiatku vojenských operácií, takže prechod medzi mierom a konfliktom je postupný a nejasný. Nová ruská stratégia vedenia vojenského konfliktu je postavená na neochote protivníka začať strieľať ako prvý. Čoraz viac sa bude zotierať rozhranie medzi vojakmi a civilným obyvateľstvom, ktorí po vyzbrojení vlastným štátom sa stanú vážnou hrozbou pre regulárne ozbrojené sily protivníka a to kvôli svojmu

neregulárnemu charakteru. Nová vojna sa nebude viesť klasickým spôsobom na bojových poliach alebo v uliciach miest, ale v prvom rade v hlavách obyvateľov v dôsledku pôsobenia informačnej a psychologickej vojny. V novej koncepcií široké uplatnenie získali asymetrické činnosti, ktoré umožňujú potláčať prevahu protivníka v ozbrojenom konflikte. K ním patrí využitie síl špeciálnych operácií a informačné pôsobenie, formy a spôsoby ktorého sa zdokonaľujú.

Zmenu ruského vnímania vedenia vojny novej generácie popisuje aj Peter Mattsson v publikácií „Sú ruské ozbrojené sily adaptované na nové operačné koncepty multipolárneho sveta?“. Z uvedeného materiálu vyplýva nasledovné smerovanie rozvoja ruských vojenských schopností do roku 2020: (Mattsson, 2005)

I. Posun od priamej deštrukcie k priamemu vplyvu;
II. Od priameho zničenia nepriateľa k jeho vnútornému rozrušeniu;
III. Od vojny so zbraňami a technológiami k vojne kultúr;
IV. Od vojny s konvenčnými jednotkami k vojne využívajúcej menšie špeciálne pripravené sily a komerčné neregulárne zoskúpenia;
V. Od tradičného (3D) bojiska k informačnej/psychologickej vojne a vojne vnímania;
VI. Od priamych zrážok k bezkontaktnej vojne;
VII. Od povrchnej a priestorovej vojny k totálnej vojne,
VIII. Od vojny v hmotnom priestore k vojne uskutočňujúcej sa v ľudskom vedomí a kybernetickom priestore;
IX. Od klasickej k asymetrickej vojne, kombinovaním politických, ekonomických, informačných, technologických a ekologických činnosti;
X. Od vojny časovo ohraničenej k stavu permanentnej vojny ako prirodzeného stavu ľudskej existencie.

Z uvedeného vyplýva, že ruský pohľad na modernú vojnu je založený na predstave, že hlavné bojisko nie je na určitom území ale je v mysliach obyvateľov. Výsledkom vojny novej generácie majú byť dominantné informačné a psychologické vojny, ktorých účelom je dosiahnuť prevahu nad jednotkami nepriateľa a kontrolu nad ich zbraňami. Taktiež morálne a psychologicky zlomiť príslušníkov ozbrojených síl a civilné obyvateľstvo protivníka.

Hlavným cieľom vojny novej generácie je znížiť potrebu použitia tzv. tvrdej vojenskej sily na nevyhnutné minimum a zároveň spôsobiť nepriateľovi ujmu a zníženie domácej podpory zo strany ozbrojených síl a civilného obyvateľstva na úkor ich vlastnej vlády. Pričom pri pojme permanentná vojna môžeme hovoriť o permanentnom nepriateľovi. V súčasnej geopolitickej štruktúre, jasným nepriateľom pre Rusko je západná civilizácia, jej hodnoty, kultúra, politický systém a ideológia. (BÉRZINŠ, 2014)

3. FÁZY VOJNY NOVEJ GENERÁCIE

Ruská invázia na Kryme, že nešlo o priame zlikvidovanie nepriateľa, ale jeho ovládnutie. To znamená získanie vplyvu nad ním, najlepšie takého, ktorý si ani sám neuvedomoval. Použitie fyzickej sily a palebnej sily zbraní stalo takmer nepotrebné. Ovládnutím myslí krymského obyvateľstva, vojakov, námorníkov a príslušníkov silových štruktúr, došlo k stavu, že pod informačným a psychologickým vplyvom zradili vlastný štát a podporili agresora. Výsledkom ruskej vojenskej operácie bolo rýchle získanie prevahy a úspešného zavŕšenia vojenskej operácie. Išlo o víťazstvo na dlho pripravovanom tzv. bojisku s dobre pripraveným operačným plánom, ktorý umožnil vedenie operácie s využitím

politických, psychologických a informačných technológií, ktoré ruskí vojenskí stratégovia zahŕňajú do koncepcie vojny novej generácie[1].

Ruskí autori Čekinov a Bogdanov uvádzajú 8 fáz vojny novej generácie: (Čekinov, Bogdanov, 2013)

Prvá fáza: nevojenská asymetrická vojna, zahŕňa informačné, morálne, psychologické, ideologické, diplomatické a ekonomické opatrenia ako súčasť plánu pre vytvorenie priaznivej politickej, ekonomickej a vojenskej situácie.

Druhá fáza: sa vyznačuje špeciálnymi operáciami, ktoré majú uviesť do omylu politických a vojenských lídrov (vrátane západných) prostredníctvom koordinovaných opatrení vykonávaných diplomatickými kanálmi, médiami a vrcholovým štátnymi úradníkmi a vojenskými agentúrami, ktoré úmyselne šíria nepravdivé (falošné) údaje, príkazy, smernice a nariadenia.

Tretia fáza: zastrašovanie, klamanie, a podplácanie vládnych a vojenských funkcionárov a dôstojníkov s cieľom donútiť ich neplniť svoje služobné povinnosti. (Na Kryme táto fáza bola využitá aj proti podnikateľom, ktorých podnikateľské aktivity boli previazané s Ruskom.)

Štvrtá fáza: destabilizujúcou propagandou zvýšiť nespokojnosť medzi obyvateľstvom, posilnenú príchodom ruských ozbrojených skupín (nevojenských), zapojením miestnych ozbrojených skupín (s kriminálneho prostredia) a stupňujúce rozvracanie situácie.

Piata fáza: vytvorenie bezletovej zóny nad celou krajinou, ktorá má byť napadnutá, zavedenie blokád a rozsiahle využitie súkromných militarizovaných spoločností (súkromných bezpečnostných služieb, vojenských agentúr) v úzkej spolupráci s ozbrojenými opozičnými jednotkami.

Šiesta fáza: začatie vojenskej akcie, ktorej bezprostredne predchádzali rozsiahle prieskumné a diverzné činnosti. K tomu sú využité všetky typy, formy, metódy a sily, vrátane síl špeciálnych operácií, kozmický, rádiový, rádiotechniky, elektronický prieskum, diplomatická, spravodajský a priemyselná špionáž. V rámci tejto fázy sú realizované vysoko presné zásahy kľúčových objektov.

Siedma fáza: kombinácia cielenej informačnej operácie, elektronického boja, kozmickej operácie, nepretržité letecké obťažovanie v kombinácii s využitím vysoko presných zbraní, odpaľovaných z rôznych platforiem (ďalekonosné delostrelectvo a zbraní založených na nových fyzikálnych princípoch, vrátane mikrovlnného žiarenia, neletálnych biologických zbraní).

Ôsma fáza: zlikvidovanie posledných bodov odporu a zničenie posledných bojujúcich nepriateľských jednotiek pomocou špeciálnych operácií vedených prieskumnými jednotkami. Tie majú za cieľ identifikovať nepriateľské jednotky, ktoré prežili a odovzdávajú o nich súradnice svojim útočiacim raketových a delostreleckých jednotkám. Výsadkovou operáciou sa zabezpečí obkľúčenie vzdorujúcich bodov. Operáciu konečného vyčistenie terénu zabezpečia pozemné jednotky.

Invázia ruských ozbrojených jednotiek vo februári 2014 na Krym sa stala neočakávanou pre ukrajinskú vládu, ktorá krátko po zostavení dočasnej vlády bola zamestnaná vnútornými politickými a bezpečnostnými problémami. Rusko na rozdiel od konfliktu v Gruzínsku v roku 2008, kedy v rámci rozsiahleho vojenského cvičenia niekoľko

[1] Ruskí autori, stratégovia a plánovači vojenských operácií sa vyhýbajú používania pojmov vojna 4.generácie, pretože za tým vidia amerických vojenských technológov.

mesiacov rozmiestňovalo vojakov a techniku popri hraniciach s Gruzínskom, v prípade invázie na Krym využilo nový spôsob vedenia ozbrojeného konfliktu. Išlo o spôsob, pri ktorom došlo k rýchlemu nasadeniu tzv. „utajenej armády“ so skrytým velením a komunikáciou. Pričom išlo o ozbrojené osoby s maskovanými tvárami a v poľných uniformách bez akéhokoľvek označenia i hodností, ktoré by mohli prezradiť ich príslušnosť k štátu, druhu vojenských síl alebo jednotky.

Pri dôkladnejšom skúmaní priebehu operácie na Kryme dospejeme k záveru, že sa odvíjala podľa vopred pripraveného scenára (značne zhodný s vystúpením generála Gerasimova):

- Po presunutí dobre vyzbrojených, vystrojených a vycvičených osôb bez akýchkoľvek insígnií, došlo k rýchlemu obsadeniu dôležitých administratívnych budov, letísk a vojenských útvarov.
- Bol zabezpečený prísun aj civilných destabilizačných skupín a ruských kozákov a radikálne naladených obyvateľov z Ruska s cieľom zvýšenia destabilizácie a vyvolania dojmu hromadnej nespokojnosti miestneho obyvateľstva Krymu. Tí tvorili radikálnu časť demonštrantov protestujúcich voči novej vláde Ukrajiny, ale boli aj súčasťou tzv. krymskej domobrany.
- Okrem ruských vojakov špeciálnych jednotiek a vojenskej rozviedky boli nasadení aj príslušníci ruských súkromných bezpečnostných služieb, zložených najmä z bývalých príslušníkov silových štruktúr so skúsenosťami z bojov v Podnestersku a Čečensku.
- Súčasne s tým prebiehala psychologická vojna so zameraním na funkcionárov a veliteľov útvarov s cieľom zlomiť a eliminovať prípadný odpor. Tí boli zastrašovaní, vydieraní a podplácaní, pričom sa vyvarovali použitia palebnej sily.
- Okrem toho, prebiehala silná informačná kampaň, ktorá šírila cielenú vopred pripravenú ruskú propagandu. Ukrajinská tlač a šírenie ukrajinských televíznych a rozhlasových programov bolo blokované.
- Celá operácia sa vyznačovala veľmi dobrou disciplínou ruských jednotiek a použitím ľahkých obrnených vozidiel a nového výstroja, vrátane nepriestrelných viest s najvyšším stupňom ochrany.

Rozdiel medzi krymským scenárom a uvedenými fázami, ktoré popísali Čekinov a Bogdanov je v tom, že Rusko na Kryme nebolo donútené viesť bojovú činnosť. Prvých päť fáz postačovalo na ovládnutie dôležitých administratívnych a vojenských objektov ako aj na svoju stranu získať obyvateľstvo polostrova Krym.

3.1 VYUŽITIE NEVOJENSKEJ SILY

V novom scenári vedenia vojenskej činnosti na Kryme bolo Ruskom v rámci hybridnej vojny úspešne využité rozsiahle nasadenie nevojenskej sily vo forme informačnej, psychologickej a kybernetickej vojny. Práve v informačnej vojne bol vytváraný obraz alternatívnej reality, ktorej poslaním pre nasadené jednotky je vytvoriť z protivníka vraha a netvora určeného na fyzickú likvidáciu, pretože nemá právo sa považovať za človeka. V prípade civilného obyvateľstva a príslušníkov ozbrojených síl protivníka bol vytváraný pocit beznádeje a nedôvery v prípadnú výhru ako aj nenávisti k vlastnej vláde. K tomu bola významným spôsobom využitá cenzúra, informačná propaganda a kontra propaganda ako aj psychologická vojna.

Už ***v prvej etape*** invázie ruských ozbrojených jednotiek na Krym bola využitá cenzúra ruských rozhlasových a televíznych médií a internetu, vrátane sociálnych sieti. Cieľom cenzúry bolo zamedzenie šírenia informácií o skutočnej situácií na polostrove. Vzhľadom

k tomu, že väčšina obyvateľov Krymu sledovala ruské média, cenzúra informácií v oznamovacích prostriedkoch splnila stanovený účel.

V druhej etape bolo spustené šírenie propagandy, ktorá mala za cieľ pôsobiť na nálady obyvateľstva ako na Kryme tak aj Rusku. A to cestou šírenia prepracovaných dezinformácií, ktoré boli použité na manipulujúce účely. Išlo o kombináciu pravdivých, nepravdivých a tých informácií, čo ľudia chceli aby boli pravdou. Pričom nepravdivé informácie boli šikovne zapracované a odhaliť ich mohol len osoba znalá pomerov a situácie. V druhom rade, ruská propaganda pôsobila na vedomie ukrajinských vojakov s cieľom eliminovať ich vojenský odpor a získať ich na svoju stranu.

Ako cenzúra, tak aj šírenie ruskej propagandy bolo úspešne využité ako pred začiatkom invázie, tak aj počas nej a neskôr aj po anexii Krymu. Táto forma neozbrojeného pôsobenia na nepriateľa sa stala veľmi dôležitou v rámci vedenia asymetrickej operácie na krymskom polostrove.

Súčasne s predchádzajúcimi krokmi, prebiehala aj kybernetická vojna, cieľom ktorej bolo eliminovať činnosť komunikačných a spojovacích kanálov zákonodarnej a výkonnej moci a tiež zabezpečiť bezproblémový tok ruskojazyčnej propagandy v kybernetickom priestore.

V tretej etape krymskej operácie išlo o psychologickú vojnu, v ktorej dochádzalo k ovplyvňovaniu psychiky občanov Krymu a manipulovaniu ich vedomím. Prítomnosť ruských vojsk na hraniciach s Krymom boli súčasťou psychologického vplyvu ako na velenie ozbrojených síl a jej príslušníkov tak aj občanov polostrova. Úlohou tejto psychologickej vojny bolo donútenie nepriateľa rozrušiť samého seba. V dôsledku vytvoreného stresu boli prijímané unáhlené rozhodnutia, čo má za následok vytváranie mnohých chýb. Taktiež šírením protiukrajinskej propagandy dochádzalo k psychologickému pôsobeniu nie len na civilné obyvateľstvo ale aj ukrajinských vojakov a námorníkov pôsobiacich na Kryme s cieľom ich demoralizovania a tým dosiahnutia politických a vojenských zámerov – odtrhnutia Krymu od Ukrajiny.

Rusko pochopilo, že vedením informačnej a psychologickej vojny s nasadením príslušníkov špeciálnych a spravodajských jednotiek určených na destabilizáciu situácie, dosiahne viac ako v prípade priameho otvoreného vojenského zásahu s množstvom vojakov a techniky.

ZÁVER

V poslednom období, v ozbrojených konfliktoch došlo k značnému použitiu asymetrických operácií, ktoré umožňuje eliminovať prevahu nepriateľa v ozbrojenom konflikte. V nich sa využívajú sily špeciálnych operácií a vnútornej opozície pre vytvorenie trvalé činného frontu na celom území odporujúceho štátu. Súčasne s nimi je použité informačné pôsobenie, formy a spôsoby ktorého sa sústavne zdokonaľujú. Stačí vytvoriť svoj virtuálny obraz tzv. reality. K takému to postupu došlo aj na Kryme, kde prostredníctvom ruských televíznych kanálov a internetu bola verejná mienka masírovaná informáciami, že všetci na Ukrajine sú fašisti a banderovci. Hlavný dôraz je položený na sabotážne činnosti, informačnú agresivitu, zhoršovanie zvrchovanosti, gerilový boj ozbrojených sabotérov a zaplatené kriminálne živly.

Polostrov Krym bol pre overenie nového ruského spôsobu vedenia vojny novej generácie veľmi vhodný. Tu sú rozmiestnené ruské jednotky Čiernomorskej flotily, žije 58,5% obyvateľstva sympatizujúceho s Ruskom a Krym je geograficky takmer izolovaný od

ostatného územia Ukrajiny, čo vytváralo problémy pri snahe ozbrojených síl o dodatočnú vojenskú podporu z kontinentu.

V dôsledku ruského informačného a psychologického pôsobenia ešte pred anexiou Krymu Ukrajina stratila z 18 tisíc vojakov a námorníkov slúžiacich na polostrove až 14,5 tisíc, ktorí sa rozhodli slúžiť ruských ozbrojených silách. Obdobná situácia bola aj v iných silových zložkách. Po anexii Krymu Rusku zostalo 194 vojenských útvarov, letiská a námorné prístavy s ponorom hlbším ako majú prístavy v Odese, do ktorých boli predislokované lode z Krymu. Medzi významnejší zisk Ruska, okrem námornej základne Čiernomorskej flotily, patrí aj vedecko-výskumný výcvikový komplex letectva NITKA, ktorý je jediným výcvikovým strediskom v postsovietskom priestore, určeným na výcvik pilotov palubného letectva. Okrem toho, Rusko si ponechalo ukrajinský vojenský majetok a techniku v hodnote viac ako 11,4 mld. USD.

Dnes už môžeme konštatovať, že nová ruská stratégia vedenia ozbrojeného konfliktu bola úspešne vyskúšaná na Kryme. Spôsob vedenia ruskej vojenskej operácie, bez použitia konvenčných ozbrojených síl, len so zapojením spravodajských a špeciálnych jednotiek a s podporou vyburcovaného informačnou propagandou miestneho obyvateľstva a ozbrojených dobrovoľníkov a môže byť s určitými obmenami v budúcnosti použitý aj v iných častiach sveta. Je možné predpokladať, že Rusko v budúcnosti bude viesť vojenské operácie takýmto skrytým, v podstate asymetrickým a nekonvenčným spôsobom.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BÉRZINŠ, Jánis. 2014. *Russia's new generation warfare inUkraine: Implications for Latvian Defense Policy,* Policy Paper No 02/2014, National Defence Academy of Latvia Center for Security and Strategic Research, 2014

BOND, Margaret. 2007. *Hybrid War: A New Paradigm for Stability Operations in Failing States,* U.S. Army War College, 2007

ČEKINOV, S. / BOGDANOV S. 2013. *О характере и содержании войны нового поколения*, Военная мысль, č.10.– str. 13-24. Moskva, 2013

GERASIMOV, Valerij. 2013. *Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий*, VPK č.8(476), Moskva, 2013. Dostupné tiež: http://www.vpk-news.ru/articles/14632

HOFFMAN, Frank G. 2007. *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*, Potomac institute of policy studies, Arlington, 2007

KISSINGER, Henry. 2014. *How the Ukraine crisis ends*. The Washington Post, 6.3.2014, Washington, 2014

KAPPEN van, Frank. 2014. *Путин ведет в Украине гибридную войну,* Top news 27.4.2014 Dostupné tiež: http://hvylya.org/interview/geopolitics2/general-frank-van-kappen-putin-vedet-v-ukraine-gibridnuyu-voynu.html

MATTIS, James N. 2005. *Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars Proceedings*, Magazine Vol. 132/2005

MATTSSON, Peter. A. 2005. *The Russian Armed Forces: Adapted to New Operational Concepts in a Multipolar World?* Magazine Vol. 132/2005, Department of Military Sciences, War Studies Division, National Defence College, Stocholm, 2005

PHELAN, Pat. 2009. *Fourth generation warfare and its challenges for the military and society*, Irish defence forces, Londýn, 2009

RIPLEY, T. & JONES, B., 2014, *Analysis: How Russia Annexed Crimea*, IHS Jane's Defense Weekly, č. 51/14, str. 5, 2014

Ing. Juraj BESKID, PhD.
Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií
Akadémia ozbrojených síl M.R. Štefánika
Liptovský Mikuláš
Email: juraj.beskid@mil.sk

IDENTIFIKÁCIA BEZPEČNOSTNÝCH RIZÍK V SYSTÉME OCHRANY INFORMÁCIÍ UTAJENÍM

IDENTIFICATION OF SECURITY RISKS IN THE SYSTEM OF INFORMATION PROTECTION BY CLASSIFICATION

Miroslav BRVNIŠŤAN

ABSTRACT

Systém ochrany informácií utajením a princípy jeho fungovania sú založené na potrebe neustáleho monitorovania bezpečnostného prostredia a identifikácie aktuálnych bezpečnostných rizík. Režim utajenia, ako špecifický ochranný režim, predpokladá využitie všetkých dostupných zdrojov, nástrojov a prostriedkov bezpečnostného aparátu štátu na zisťovanie relevantných bezpečnostných rizík. Jednotlivé orgány štátu zohrávajú v procese manažmentu bezpečnostných rizík pre režim utajenia špecifické roly v závislosti od ich postavenia, zamerania a náplne činnosti. Ich vzájomná efektívna koordinácia je jedným z predpokladov riadneho nastavenia a fungovania režimu utajenia.

A system of information protection by classification and principles of its operation are based on a need for continual monitoring of the security environment and identification of current security risks. A classification mode as a special protection mode requires the usage of all available resources, tools and means of the state's security administration for the detection of relevant security risks. Particular state bodies play specific roles in the management process of security risks for the classification mode depending on their position, specialization and nature of their work. Their mutual effective coordination is one of prerequisites for classification mode correct setting and operation.

Keywords: ochrana informácií utajením, manažment bezpečnostných rizík, identifikácia bezpečnostných rizík, bezpečnostné riziká v režime utajenia.
Information protection by classification, management of security risks, identification of security risks, security risks in the classification mode.

ÚVOD

Ochrana utajovaných skutočnosti podľa zákona č. 215/2004 Z.z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len zákon o OUS) predstavuje komplex špecifických ochranných opatrení zameraných na elimináciu bezpečnostných rizík vo vzťahu k informáciám štátu. Nejde však o všetky informácie štátu, ale len tie, ktoré sa týkajú realizácie záujmov štátu a ak v dôsledku neoprávnenej manipulácie s nimi by mohla vzniknúť škoda na záujmoch štátu[1]. Samotná podstata systému utajenia vychádza zo základných princípov (teoretických východísk) systémov ochrany. Zákon o OUS je z tohto hľadiska len prirodzeným zhmotnením dostupných vedomostí, znalostí a možností ovplyvnených spoločenskými požiadavkami a situáciou v čase jeho spracovania. Určenie vzťahu bezpečnostných rizík k systému OUS a dôvodov prečo by tieto mali byť identifikované sú relevantné témy, ktoré však nie je možné bližšie popísať prostredníctvom analýzy zákona o OUS. Je zrejmé, že zákon o OUS neposkytuje ucelený pohľad na problematiku OUS, ktorá je podľa nášho názoru oveľa širšia, a s mnohými ďalšími väzbami ovplyvňujúcimi v konečnom dôsledku celkovú bezpečnosť štátu. Správne pochopenie

[1] Bližšie pozri §3 zákona č. 215/2004 Z.z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

systému OUS a jeho imanentných cieľov je predpokladom efektívneho fungovania nie len v stabilnom bezpečnostnom prostredí, ale aj v súčasnom dynamicky sa meniacom bezpečnostnom prostredí a asymetrických hrozbách.

Potreba systematického monitorovania bezpečnostnej situácie a identifikácie bezpečnostných rizík narastá. Neustále zmeny bezpečnostného prostredia majú priamy vplyv na všeobecnú schopnosť bezpečnostných zložiek správne a koordinovane reagovať. Pritom samotná reakcia je priamym dôsledkom ich systematického budovania a pripravenosti, o to viac, ak ide o zabezpečenie ochrany informácií režimom utajenia.

Štát má k dispozícii široké spektrum bezpečnostných orgánov a zložiek, budovaných spravidla na historickom princípe, ovplyvnenom priamo či nepriamo politickou situáciou v čase ich vzniku. Ich celková funkčnosť a spôsobilosti sú dané, definované príslušnými právnymi predpismi, ktoré však vytvárajú len základné predpoklady. Praktické fungovanie závisí od komplexných faktorov a schopností podnietiť ich rozvoj smerom k úzkej vzájomnej spolupráci a využitiu možných synergických efektov.

Strategické dokumenty SR – napr. až do súčasnosti platná Bezpečnostná stratégia SR z 27.9. 2005, ktorej cieľom je aj jednotné riadenie bezpečnostných zložiek, nereflektuje súčasné bezpečnostné prostredie a zmeny, ktoré v ňom nastali. Takýto stav je neúnosný.

Cieľom tohto článku je poukázať na systémové požiadavky pri zabezpečovaní OUS, najmä z pohľadu identifikácie rizík ako kľúčového faktoru podmieňujúceho celkovú efektívnosť systému ochrany utajovaných skutočností[2] a možností vzájomnej súčinnosti bezpečnostného aparátu. Subsidiárnym cieľom je popis miesta a úloh spravodajských služieb Slovenskej republiky v systéme OUS.

1. REŽIM UTAJENIA A CHARAKTERISTIKA BEZPEČNOSTNÝCH RIZÍK

OUS a jeho komplexnosť je determinovaná atribútmi vyplývajúcimi zo samotnej podstaty pojmu „ochrana“. Ochrana je pritom pojem, ktorého význam možno posudzovať viacerými spôsobmi v závislosti od jej cieľov. Jedným zo spôsobov je analýza tzv. funkčnej podstaty ochrany, teda dôvodov a zmyslu jej existencie prostredníctvom odpovedí na tri základné otázky[3] : Čo je predmetom ochrany ? Pred kým a pred čím chráni ? Akými nástrojmi sa ochrana vykonáva ? Tieto otázky sú síce na prvý pohľad samostatné, avšak odpovede na ne vytvárajú predpoklady pre teoretický rámec akéhokoľvek systému ochrany. Zároveň z uvedených otázok možno rámcovo odvodiť, že ak má existovať ochrana, musí existovať jav – skutočnosť, na ktorý má ochrana pôsobiť, resp. pred ktorým má ochraňovať. Pre systém ochrany informácií utajením potom platí, že predmetom ochrany sú informácie štátu a tieto je potrebné chrániť pred identifikovanými rizikami, a to nástrojmi, ktoré zabezpečia elimináciu rizík alebo ich zníženie na akceptovateľnú úroveň**.** Odpovede na uvedené otázky a ich aplikácia umožňujú kreovať špecifický systém – režim utajenia, chrániaci informácie štátu. Odpovede na tieto otázky zároveň umožňujú správne pochopiť dôležitosť systémového prístupu založeného nielen na teoretickom poznaní, ale najmä na praktických skúsenostiach.

Z hľadiska funkčnej podstaty ochrany sa základná charakteristika a štruktúra systému ochrany definuje vcelku jasne. Už uvedeného je zrejmé, že **identifikácia rizík je integrálnou**

[2] Poznámka autora : V článku je používaný pojem ochrana informácií prostredníctvom režimu utajenia ako ekvivalent pojmu ochrana utajovaných skutočností, ktorý je definovaný zákonom o OUS. Cieľom je presnejšie pomenovanie funkcionality OUS v kontexte článku.

[3] Porovnaj Murdza, K., Bezpečnosť a bezpečnostná orientácia v globálnej rizikovej spoločnosti, A PZ Bratislava 2005, str. 80.

súčasťou systému ochrany. Čo je však bezpečnostné riziko a čo je bezpečnostné riziko v systéme OUS ? Na tieto otázky je potrebné rámcovo zodpovedať.

V odbornej literatúre sa uvádzajú dve základné koncepcie rizika, ktoré sa odlišujú prístupmi k jeho interpretácii – realistický a sociokultúrny[4]. Realistický prístup charakterizuje riziko ako objektívny a poznateľný fakt (potenciálna hrozba alebo zapríčinená škoda), ktorý môžeme zmerať. Sociokultúrny prístup kladie dôraz na sociálne a kultúrne kontexty vzniku rizika. Ak realistický prístup porovnáme s definíciou rizika tak, ako ho ponímajú oblasti bezpečnostného manažmentu,[5] zistíme, že majú spoločné črty. To znamená, že riziko by malo byť merateľné a miera rizika adekvátne vyjadriteľná (vysoké, nízke, stredné, prijateľné, mierne a pod.) Tento prístup umožňuje ďalšiu prácu s rizikami, najmä hodnotenie rizika a jeho vyjadrenie s cieľom vyhnúť sa dôsledkom a stratám, a je, podľa nášho názoru, akceptovateľný pre systém OUS.

Samotné hodnotenie rizík ako súčasť manažmentu rizík je však až sekundárnym procesom, zásadnou časťou je identifikácia bezpečnostných rizík. Ak vychádzame z dostupnej literatúry tak bezpečnostné riziko[6] sa definuje ako výsledok pôsobenia bezpečnostnej situácie (vnútornej a vonkajšej), ktorej prejavy môžu prerásť do bezprostredného ohrozenia subjektu bezpečnosti (informácia, jedinec, skupina, štát). Je možné súhlasiť s vnímaním bezpečnostného rizika ako pravdepodobnej, viac či menej reálnej hrozby ohrozenia integrity určitého subjektu – v našom prípade informácie. Bezpečnostné riziko v systéme OUS by malo predstavovať komplexne ponímanú štruktúru, ktorá aktivuje sebaregulačné mechanizmy smerujúce k obnoveniu rovnováhy, a to formou tak preventívnych, ako aj reparačných krokov.[7] **To, do akej miery sa podarí bezpečnostné riziko identifikovať, analyzovať a posúdiť, priamo ovplyvní stav ochrany – bezpečnosti informácií.** Zastrešujúci proces - manažment bezpečnostných rizík by mal byť, vzhľadom na uvedené skutočnosti, integrálnou súčasťou OUS, inak nie je možné hovoriť o ochrane, ale len o vytváraní pocitu ochrany**.** Zároveň možno dôvodne predpokladať, že takýto systém (reagujúci na aktuálne bezpečnostné riziká) by mal byť, s ohľadom na spôsoby vzniku rizík, dostatočne flexibilný a dynamický. Vychádzame pritom zo všeobecného spôsobu odvodzovania bezpečnostných rizík na základe analýz a hodnotení bezpečnostnej situácie – aktuálneho bezpečnostného prostredia[8].

Osobitnou súčasťou systému ochrany je schopnosť reagovať na predpokladané budúce zmeny bezpečnostného prostredia a jeho vývoj, a tým predchádzať vzniku negatívnych

---

[4] Murdza, K., Bezpečnosť a bezpečnostná orientácia v globálnej rizikovej spoločnosti, A PZ Bratislava 2005, str. 7-8.

[5] Riziko – (možnosť, nebezpečenstvo straty, neúspechu, škody; kombinácia pravdepodobnosti, že nastane neželaná udalosť a následkov neželanej udalosti, kvantitatívne a kvalitatívne vyjadrenie ohrozenia, stupeň alebo miera ohrozenia) – je pojem na označenie skutočnosti, že existuje potenciálna možnosť narušenia bezpečnosti. Výkladový slovník, www.security revue.com, 2013.

[6] Bezpečnostné riziko – (možnosť, nebezpečenstvo straty, neúspechu, škody; kombinácia pravdepodobnosti, že nastane neželaná udalosť a následkov neželanej udalosti, kvantitatívne a kvalitatívne vyjadrenie ohrozenia, stupeň alebo miera ohrozenia) – jav sociálneho charakteru, ktorý má potenciál poškodiť subjekt bezpečnosti, alebo môže mať negatívny dopad na záujmy iného subjektu.
Citované podľa : Výkladový slovník, www.security revue.com, 2013.

[7] Pozri aj Murdza, K., Bezpečnosť a bezpečnostná orientácia v globálnej rizikovej spoločnosti, A PZ Bratislava 2005, str. 34.

[8] Bezpečnostné prostredie – časť spoločenského prostredia, v ktorom sú podmienky existencie a vývoja sociálnych subjektov, ich činnosti, vzťahy a záujmy determinované v prvom rade bezpečnosťou. Bezpečnostné prostredie sa charakterizuje prostredníctvom vyčlenenia určitého územia, geopoliticky relatívne uceleného, ktoré je spravidla podmienené aj ďalšími sociálno-ekonomickými, vojensko-strategickými a kultúrnohistorickými činiteľmi. Citované podľa: Výkladový slovník, www.security revue.com, 2013.

následkov.[9] Systém ochrany, ako už bolo uvedené, priamo závisí od schopnosti práce s rizikami. V tomto zmysle riziká majú priamu nadväznosť jednak na dané bezpečnostné prostredie, z ktorého vyplynuli, a jednak na systém ochrany, ktorý sa buduje na základe ich poznania[10]. **Čím užšia je väzba medzi bezpečnostným prostredím a rizikami, tým presnejšie možno definovať a vypracovať systém ochranných opatrení realizovaných daným stupňom utajenia informácie** (stupeň utajenia pritom vnímame ako súbor opatrení eliminujúcich určité spektrum rizík). Ak pri hodnotení berieme do úvahy vzájomnú podmienenosť a prepojenosť všetkých troch funkčných prvkov ochrany, teda predmet, riziká a nástroje ochrany, tak dospejeme k jedinečnému systému opatrení viažucemu sa k určitej informácii (skupine informácií).

V záujme efektívnej práce s rizikami je tieto možné členiť, a to podľa viacerých kritérií. Sme toho názoru, že na riziká z hľadiska možnosti ich eliminácie sa dá nazerať prostredníctvom ich vnútornej štruktúry. V súvislosti s OUS môžeme následne hovoriť minimálne o troch kategóriách rizík – **jednoduché, zložité a komplexné riziká.** V systéme OUS možno medzi jednoduché riziká zaradiť napr. stratu, náhodnú krádež informácie, zanedbanie základných povinností pri realizácii ochranných opatrení, nehodu, nezodpovednosť. Tieto riziká možno eliminovať spravidla jednoduchými administratívnymi alebo režimovými opatreniami a je ich možné vo všeobecnosti predpovedať. Ich eliminácia je takisto relatívne jednoduchá. Medzi zložité riziká môžeme zaradiť napr. krádež s prípravou, sociálne inžinierstvo, hacking, vydieranie (obsahujú prípravu na uskutočnenie), nežiaduce elektromagnetické vyžarovanie technických prostriedkov, jednoduché prekonanie zabezpečovacích prostriedkov a iné. U týchto rizík sa predpokladá použitie zložitejších opatrení a realizovanie ochranných opatrení z viacerých oblastí, napr. personálnej, administratívnej bezpečnosti. Komplexné riziká ako napr. špionáž, terorizmus a sabotáž, prekonanie zabezpečovacích prostriedkov na základe sofistikovanej technickej prípravy predstavujú vrchol pomyselnej pyramídy rizík, a to nielen z hľadiska ich identifikovateľnosti, ale najmä komplikovanosti možností ich eliminácie. Majú pritom najzásadnejší dopad na celý systém utajenia. Za osobitné bezpečnostné riziko je možné považovať neoznačenie, respektíve nesprávne označenie informácie ako utajovanej, v dôsledku čoho nie sú realizované ochranné opatrenia alebo tieto sú realizované nedostatočne.

2. IDENTIFIKÁCIA BEZPEČNOSTNÝCH RIZÍK

Proces identifikácie (zisťovania) bezpečnostných rizík je potrebné vnímať ako integrálnu súčasť ochrany. Čo by to malo znamenať v praktickom zabezpečovaní OUS však nie je celkom zrejmé. Zákon o OUS neupravuje systémovo manažment bezpečnostných rizík ani rámcovo ich identifikáciu. Bezpečnostnými rizikami sa naopak zaoberá len čiastkovo, nesystémovo, len v niektorých oblastiach, ako napr. personálna bezpečnosť, objektová a fyzická bezpečnosť a bezpečnosť technických prostriedkov.

Existuje množstvo literatúry zaoberajúcej sa bezpečnostnými rizikami, ich identifikáciou a analýzou. Ide však spravidla len o snahu definovať a popísať proces identifikácie rizík ako integrálnu súčasť manažmentu bezpečnostných rizík. Vo všeobecnosti sa možno stotožniť s vysvetlením identifikácie bezpečnostných rizík ako procesu, ktorý

[9] Bezpečnostné výzvy - zhŕňajú situácie, ktoré vyžadujú prispôsobenie sa a adekvátne reakcie na zmeny bezpečnostného prostredia. Ich zvládnutie môže zabrániť vzniku kríz alebo ohrození alebo umožní v budúcnosti ich efektívnejšie riešenie a zaručenie bezpečnosti, Výkladový slovník, www.security revue.com, 2013.

[10] „Nedeliteľný charakter – bezpečnosť je celostným javom subjektu, ktorý súvisí vždy s jeho systémovými väzbami“. K tomu bližšie pozri: Murdza, K., Bezpečnosť a bezpečnostná orientácia v globálnej rizikovej spoločnosti, A PZ Bratislava 2005, str. 82.

spočíva v odhalení neželaných negatívnych udalostí a javov, nachádzajúcich sa (existujúcich) v rôznej podobe a forme v bezpečnostnom prostredí, ktoré môžu privodiť ohrozenie chránených záujmov (predmetu ochrany).[11] Takáto definícia je síce vypovedajúca a poskytuje objasnenie procesu identifikácie bezpečnostných rizík využiteľného aj pre systém OUS, **no neobjasňuje samotný proces z praktického hľadiska, a teda ktorý štátny orgán (kto) je v konečnom dôsledku zodpovedný za identifikáciu rizík.** Na vyriešenie uvedeného je, podľa nášho názoru, potrebné sa posunúť o krok späť a zaoberať sa procesom, ktorý predchádza samotnej identifikácii bezpečnostných rizík – k analýze bezpečnostného prostredia. Pod analýzou bezpečnostného prostredia rozumieme kľúčový prvok v činnosti bezpečnostného manažmentu, ktorého cieľom je zaistiť vierohodné, aktuálne, relevantné a pertinentné informácie o bezpečnostnej situácii potrebné pre nastavenie systému ochrany[12].

Práve predmetom analýzy bezpečnostného prostredia je systematický, cieľavedomý a cyklický proces získavania, zhromažďovania a spracúvania informácií o zvláštnostiach prostredia, ktoré môžu byť zdrojom bezpečnostných rizík. **Predmetom analýzy bezpečnostnej situácie môže byť celé spektrum využiteľných informácií z rôznych oblastí** – napr. urbanistická charakteristika prostredia, štruktúra obyvateľstva, ekonomická a sociálna situácia až po stav verejného poriadku a kriminality, vývojové tendencie kriminality, nové spôsoby páchania kriminality, využívanie sofistikovaných nástrojov na prekonávanie zabezpečovacích prostriedkov, vývoj bezpečnostných a technických prostriedkov, smerovanie vývoja výpočtovej techniky, šifrovej ochrany informácií, vývoj oblasti počítačovej a kybernetickej bezpečnosti, hodnotenie činnosti a zamerania spravodajských služieb a iné. Uvedené oblasti informácií je vo všeobecnosti možné využiť aj z hľadiska identifikácie možných bezpečnostných rizík pre systém OUS, **vrátane vytvorenia katalógu bezpečnostných rizík.** Riziká režimu utajenia sú špecifické jednak tým, že ich prejavy je zložité identifikovať (často je indikátorom náhodný únik utajovanej informácie) a jednak tým, že tzv. komplexné riziká predstavujú vrchol bezpečnostných rizík z hľadiska ich možných dopadov a možností eliminácie (špionážne aktivity cudzích spravodajských služieb). Zároveň je zrejmé, že analýzou bezpečnostnej situácie sa zaoberajú rôzne subjekty podľa svojich zákonom vymedzených kompetencií. Prípadné identifikované riziká sú následne využiteľné pri ochrane rôznych záujmov, nielen informácií prostredníctvom režimu utajenia.

Jedným z cieľov manažmentu bezpečnostných rizík v systéme OUS by malo byť vytvorenie vzájomnej koordinácie bezpečnostných orgánov a zložiek štátu smerujúcej k systémovej a čo najkomplexnejšej analýze bezpečnostného prostredia a následne k vzájomnému zdieľaniu identifikovaných rizík v závislosti od predmetu ochrany režimom utajenia. Uvedené je podmienené aj vzájomným vzťahom bezpečnostných orgánov štátu v rámci systému OUS, ktorých cieľom je spoločný záujem na ochrane informácií štátu súvisiacich s realizáciou záujmov štátu.

3. MOŽNOSTI ELIMINÁCIE BEZPEČNOSTNÝCH RIZÍK

Špecifiká systému OUS, ktoré už boli rámcovo uvedené, poukazujú na potrebu budovania systému manažmentu bezpečnostných rizík. Výsledkom manažmentu bezpečnostných rizík je návrh opatrení smerujúcich k ich eliminácii. Pre účely popísania možností ich eliminácie rozčleníme bezpečnostné riziká na dve základné úrovne.

[11] Pozri bližšie Hofreiter, L.: Bezpečnostný manažment, Žilinská univerzita v Žiline 2002, str. 68
[12] Pozri bližšie Hofreiter, L.: Bezpečnostný manažment, Žilinská univerzita v Žiline 2002, str. 69

V prvom rade ide o úroveň bezpečnostných rizík, ktoré sú viac-menej identifikované, predpokladané a relatívne stále. Tieto riziká môžu byť súčasťou realizovaných opatrení prostredníctvom zákona o OUS a príslušných vykonávacích predpisov. Vo všeobecnosti sem možno zaradiť väčšinu rizík, napr. krádež, strata, psychická porucha, alkoholizmus, ale aj špionáž, terorizmus a sabotáž. Podstatným pre túto úroveň rizík je, že je možné sa na tieto pripraviť a zapracovať ich do príslušných noriem upravujúcich systém OUS. Ide však len o tie bezpečnostné riziká, ktoré už poznáme, analyzovali sme ich, zovšeobecnili a opatrenia na ich elimináciu včlenili do systému OUS. Možno ich nazvať aj systémovými rizikami.

Vzhľadom na nespornú dynamiku bezpečnostnej situácie a potreby flexibilne zabezpečiť elimináciu aktuálnych rizík ide v druhom rade o úroveň rizík (spravidla komplexných), ktoré nie sú ešte identifikované, je ťažko ich predpokladať, neustále sa menia a vyvíjajú (napr. už zmienený terorizmus a jeho formy, špionáž a jej rôzne formy – napr. HUMINT, SIGINT, MASINT[13] a sabotáž, rozvoj výpočtovej techniky, kybernetických nástrojov, technický a technologický pokrok). Tieto riziká (ich formy) je potrebné neustále sledovať a analyzovať. **Samostatné miesto je potrebné venovať špionáži**, pričom túto považujeme za najvýznamnejšie riziko z hľadiska ochrany informácií prostredníctvom režimu utajenia. Vychádzame pritom z predpokladu, že bez špionáže by nebolo ani utajovanie[14]**.** Špionáž je spravidla vykonávaná s použitím širokej škály sofistikovaných a prepracovaných metód, foriem činnosti, prostriedkov a nástrojov (často ako utajovaná súčasť oficiálnej spravodajskej činnosti). Miera realizácie ochranných protiopatrení systémom OUS závisí od miery poznania ich aktivít a zamerania činnosti. Špionáž predstavuje systém rizík (napr. neodhalenie novej formy získavania informácií nepriateľskou spravodajskou službou, neznalosť nových možností prekonávania technických prostriedkov), ktoré by mali byť určujúcimi pre systém ochrany informácií utajením[15]**.**

Druhá úroveň bezpečnostných rizík má zásadný vplyv na celkovú efektívnosť systému OUS. Bezpečnostné riziká obsiahnuté v tejto úrovni je potrebné včas identifikovať, analyzovať a najmä adekvátne a aktuálne nastaviť systém OUS.

Zmienená **požiadavka na flexibilitu systému OUS sa prejavuje aj pri aplikácii režimu utajenia v rôznych netypických podmienkach**. Za zmienku stojí napr. nasadenie vojakov SR v rôznych misiách, kedy praktické (napr. bojové podmienky a krízové situácie) podmienky vyžadujú flexibilný prístup k zabezpečeniu OUS v súlade s aktuálnymi rizikami. **Aplikácia rigoróznych pravidiel v takýchto situáciách nie je možná, a preto by mal systém OUS s takýmito situáciami počítať.**

Systém OUS prostredníctvom manažmentu bezpečnostných rizík by však mal predpokladať aj možnosť vzniku nových bezpečnostných rizík, vrátane vývoja bezpečnostných rizík a vytvorenia dostatočne flexibilných nástrojov na ich eliminovanie. Napr. bezpečnostné riziko už môže byť rámcovo zadefinované v príslušných predpisoch, nie však jeho aktuálne formy.

Časový sklz medzi identifikáciou nových foriem bezpečnostných rizík a ich zapracovaním do predpisov ovplyvňuje možnosti ich eliminácie, je neakceptovateľný a pravdepodobne sám o sebe predstavuje bezpečnostné riziko[16].

---

[13] Stieranka a kol.: Spravodajská činnosť, Akadémia PZ v Bratislave 2013, str. 149.

[14] Špionáž – výzvedná činnosť, vyzvedačstvo, Krátky slovník slovenského jazyka, SAV, Bratislava 1997.

[15] Takto je špionáž vnímaná aj prostredníctvom príslušných predpisov Severoatlantickej aliancie a Európskej únie, pozri odkaz č.17.

[16] Pozri bližšie Buzalka, J., Blažek, V., Dworzecki, J., Urbanek, A. a kol.: Rozvoj bezpečnostných rizík a tvorba krízových scenárov pre verejnú správu, Vedecká monografia, Akadémia PZ v Bratislave 2014, str. 23

Vzhľadom na uvedené možno konštatovať, že eliminácia bezpečnostných rizík v systéme OUS je determinovaná aplikáciou manažmentu bezpečnostných rizík a vytvorením vhodných legislatívnych podmienok.

4. SUBJEKTY ZABEZPEČUJÚCE ANALÝZU BEZPEČNOSTNÉHO PROSTREDIA

Analýza bezpečnostného prostredia je kľúčovým prvkom manažmentu bezpečnostných rizík v systéme OUS, napriek tomu nie je celkom zrejmé kto ju vykonáva. Selektívne je vykonávaná rôznymi štátnymi subjektmi, avšak bez vzájomnej koordinácie. Nakoľko zákon o OUS sa cielene nezaoberá analýzou bezpečnostného prostredia ani analýzou bezpečnostných rizík, tak sa ani nevytvárajú základné predpoklady pre centrálne nastavenie manažmentu bezpečnostných rizík. Napriek uvedenému sa v niektorých oblastiach realizácie ochranných opatrení režimu utajenia s analýzou bezpečnostných rizík počíta, napr. v oblasti objektovej a fyzickej bezpečnosti alebo oblasti technických prostriedkov. Ide však o čiastkové oblasti OUS, bez vzájomného prepojenia, a teda bez možnosti dosiahnutia jednotného a koordinovaného prístupu, priamo závislé od konkrétneho subjektu. Uvedenému stavu zodpovedajú aj príslušné informačné toky a stav centrálnej koordinácie, ktoré v podstate neexistujú. S ohľadom na členstvo SR v nadnárodných zoskupeniach je potrebné uviesť, že takýto stav platí len z pohľadu národnej legislatívy.

Pri bližšom pohľade na napr. Bezpečnostnú politiku Severoatlantickej aliancie[17] (ďalej len NATO) upravujúcu oblasť ochrany utajovaných informácii NATO je zrejmé, že táto upravuje oblasti ako identifikácia bezpečnostných hrozieb, manažment bezpečnostných rizík, vnútorné hrozby a bezpečnostné vzdelávanie. Samotná Bezpečnostná politika NATO je zastrešovaná a koordinovaná na úrovni Bezpečnostného výboru NATO, ktorého rokovaní sa zúčastňujú zástupcovia národných bezpečnostných autorít členských krajín. **Predpokladá sa teda, že príslušné bezpečnostné autority koordinujú identifikáciu rizík a s nimi spojené ďalšie procesy s cieľom zabezpečiť a koordinovať ochranu utajovaných informácií NATO.**

Z pohľadu SR sa analýzou bezpečnostného prostredia a identifikáciou bezpečnostných rizík vo všeobecnosti zaoberajú spravodajské služby. Podľa zák. č. 43/1993 Z.z. o Slovenskej informačnej službe (ďalej len zákon o SIS) §2 ods.1 SIS v rozsahu svojej pôsobnosti získava, sústreďuje a vyhodnocuje informácie o a) činnosti ohrozujúcej ústavné zriadenie, územnú celistvosť a zvrchovanosť Slovenskej republiky, b) činnosti smerujúcej proti bezpečnosti Slovenskej republiky, c) aktivite cudzích spravodajských služieb, d) organizovanej trestnej činnosti a terorizme, e) skutočnostiach spôsobilých vážne ohroziť alebo poškodiť hospodárske záujmy Slovenskej republiky, f) ohrození alebo úniku informácií a vecí chránených podľa osobitného predpisu alebo medzinárodných zmlúv alebo medzinárodných protokolov. Ako je z uvedeného vidieť SIS minimálne podľa písm. f) získava informácie týkajúce sa možných bezpečnostných rizík pre systém OUS. Ide však len o pomenovanie vybraných oblastí, nie o systematickú analýzu bezpečnostnej situácie. Zákon v ďalších odsekoch §2 upravuje subjekty, ktorým sa takéto informácie poskytujú, nie je však explicitne pomenovaný orgán (Národný bezpečnostný úrad), ktorému sa informácie týkajúce sa systému OUS a možných rizík poskytujú. Aplikovať je možné snáď iba §2 ods. 6, kde sa hovorí o poskytovaní nevyhnutných informácií aj iným štátnym orgánom, ak ich tieto potrebujú na zamedzenie protiústavnej alebo protiprávnej činnosti. Obdobným spôsobom sú kompetencie vo vzťahu k systému OUS definované zákonom č. 198/1994 Z.z. o Vojenskom spravodajstve.

[17] Bezpečnostná politika NATO - Security within the North Atlantic Treaty Organization (NATO), C-M(2002)49, obdobne je problematika upravená aj v EÚ, pozri bližšie Rozhodnutie Rady z 23. septembra 2013, č. 2013(488)EU o bezpečnostných predpisoch na ochranu utajovaných informácií

Z uvedenej krátkej analýzy predpisov o spravodajských službách je zrejmé, že nie je jednoznačne zadefinovaný vzťah a zameranie činnosti spravodajských služieb pre systém OUS a špecificky k identifikácii bezpečnostných rizík. Uvedené skutočnosti reflektujú súčasný stav, pričom, ako sme už uviedli, tento nezodpovedá požiadavkám systému OUS a charakteristike ochrany, tak ako sme ju v úvode popísali, vrátane poukázania na princípy bezpečnostnej politiky NATO. Prostredníctvom bezpečnostnej politiky NATO je možné vnímať odlišný pohľad na vzťah spravodajských služieb a systému OUS. Ide najmä o úzke prepojenie spravodajských služieb (spravodajskej komunity) a národných bezpečnostných autorít, ktoré je rámcovo upravené v prílohe B, § 11 Bezpečnostnej politiky NATO. Špecificky je tento vzťah upravený v dokumente C-M(2002)50, kde sú definované (okrem iných) povinnosti každej členskej krajiny zabezpečiť pre NATO a zároveň aj pre ostatné členské krajiny informácie o identifikovaných hrozbách na ich teritóriu. Uvedené má byť zabezpečené prostredníctvom príslušnej národnej bezpečnostnej autority (NBÚ) v spolupráci so spravodajskými službami. Úzky vzťah je zabezpečený aj prostredníctvom jednotného riadenia zodpovedných zložiek v rámci Bezpečnostného úradu NATO (NATO Office of Security), ktorý v sebe integruje nielen spravodajskú časť (Security Intelligence Branch), ale aj bezpečnostnú (Policy Oversight Branch). Vzťah spravodajských služieb k utajovaným informáciám explicitne vystihuje dokument – terminologická norma NATO AAP-6, prostredníctvom definovania pojmu bezpečnosť. Táto definuje bezpečnosť ako stav kedy stanovené informácie, materiál, osoby, aktivity a zariadenia sú chránené proti špionáži, sabotáži, podvratným akciám a terorizmu, ako aj proti strate, neoprávnenému využitiu a vyzradeniu. Spravodajské služby majú nezastupiteľnú rolu v systéme OUS, ich postavenie je jedinečné. Nielenže sa podieľajú na ochrane utajovaných skutočností z hľadiska vlastnej činnosti (napr. previerky vlastného personálu, ochrana vlastných utajovaných informácií), ale ako integrálna súčasť OUS disponujúca špecifickými nástrojmi a kompetenciami by mali získavať a zdieľať informácie využiteľné v procese OUS orgánmi štátu.

Príklad spravodajských služieb a ich úloha v systéme OUS zároveň slúži aj na poukázanie na stav, kedy je potrebné uviesť, že **aj iné štátne subjekty sa môžu podieľať na zisťovaní a zdieľaní informácií o bezpečnostných rizikách vo vzťahu k OUS** – napr. v rámci Ministerstva vnútra SR - kriminálne spravodajstvo, finančná spravodajská jednotka, jednotka operatívneho nasadenia, v rámci Ministerstva financií – kriminálny úrad finančnej správy a iné. Tento výpočet však nie je ucelený, len poukazuje na možnosti využitia rôznych informačných zdrojov štátu v prípade aplikácie manažmentu bezpečnostných rizík v rámci systému OUS.

Nezanedbateľnú rolu v procese identifikácie bezpečnostných rizík zohráva aj súkromný sektor. Ide pritom o činnosti, ktoré súkromný sektor zabezpečuje ako súčasť podnikateľských aktivít. Typickou je oblasť informačnej bezpečnosti, viac-menej plne v zodpovednosti súkromných spoločností, podmieňujúcich rozvoj tejto oblasti. Zároveň je súkromný sektor nútený podieľať sa na OUS, a to v prípadoch kedy dochádza k postupovaniu utajovaných informácií. Spôsob zabezpečenia OUS (splnenie podmienok priemyselnej bezpečnosti) predpokladá v niektorých oblastiach vykonanie analýz bezpečnostných rizík, ktoré by mali prinajmenšom korešpondovať s tými, ktoré zohľadnil štát. Preto je potrebné, aby aj súkromný sektor mal určitý prístup k identifikovaným bezpečnostným rizikám, napr. prostredníctvom už zmieneného katalógu bezpečnostných rizík.

ZÁVER

Proces ochrany informácií prostredníctvom režimu utajenia je závislý od systematického získavania a vyhodnocovania čo možno najkomplexnejšieho spektra

informácií o možných bezpečnostných rizikách. Tento proces však nie je jednoduché zabezpečiť a vybudovanie efektívneho mechanizmu identifikácie a následného zdieľania informácií o bezpečnostných rizikách je dlhotrvajúci proces. Spracúvanie aktuálnych strategických materiálov slúžiacich na jednotné riadenie oblasti ochrany informácií štátu a bezpečnosti SR ako takej by malo byť založené na jednotnej poznatkovej základni o bezpečnostných rizikách – katalógu bezpečnostných rizík. Substantívna časť informácií o bezpečnostných rizikách je pritom využiteľná, okrem štátnych, aj inými subjektmi a organizáciami a nadnárodnými zoskupeniami, ktorých je SR členom, vrátane súkromných subjektov. Výsledkom systematického prístupu k manažmentu bezpečnostných rizík môže byť nielen efektívna ochrana informácií štátu, ale aj zlepšenie celkovej bezpečnosti SR.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

Brvnišťan, M. : Ochrana utajovaných skutočností v spektre historického vývoja, Tlačiareň Ministerstva vnútra SR, Bratislava 2013, 160 str., ISBN 978-80-8054-561-1

Brvnišťan, M.: Manažment bezpečnostných rizík ako súčasť ochrany informácií prostredníctvom režimu utajenia, In Zborník z 18. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí, Fakulta špeciálneho inžinierstva Žilinskej univerzity v Žiline, 2013, ISBN 978-80-554-0699-2, časť I, str. 75 – 80

Buzalka, J., Blažek, V., Dworzecki, J., Urbanek, A. a kol.: Rozvoj bezpečnostných rizík a tvorba krízových scenárov pre verejnú správu, Vedecká monografia, Akadémia PZ v Bratislave 2014, 231 str., ISBN 978-80-8054-588-8

Hofreiter, L.: Bezpečnostný manažment, Žilinská univerzita v Žiline 2002, 180 str., ISBN 80-6754-766-7

Murdza, K. : Bezpečnosť a bezpečnostná orientácia v globálnej rizikovej spoločnosti, A PZ Bratislava 2005, 150 str., ISBN 80-8054-335-6

Stieranka a kol.: Spravodajská činnosť, Akadémia PZ v Bratislave 2013, 316 str., ISBN 978-80-8054-549-9

Zákon č. 215/2004 Z.z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 43/1993 Z.z. o Slovenskej informačnej službe

Zákon č. 198/1994 Z.z. o Vojenskom obrannom spravodajstve

Rozhodnutie Rady z 23. septembra 2013, č. 2013(488)EU o bezpečnostných predpisoch na ochranu utajovaných informácií, OJ L 274/1 z 15. 10. 2013

Rozhodnutie vysokej predstaviteľky Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku z 15. júna 2011 o bezpečnostných pravidlách Európskej služby pre vonkajšiu činnosť č. (2011/C 304/05), C 304/7

Rozhodnutie Komisie z 29.11.2001 meniace vnútorné procedurálne pravidlá č. 2001/844/EC,ECSC,Euratom, OJ L 317/1

Bezpečnostná politika NATO - Security within the North Atlantic Treaty Organization (NATO), C-M(2002)49, NATO Archives – public version, 2013

plk. JUDr. Miroslav BRVNIŠŤAN, PhD.
Budatínska 30, Bratislava
miroslav.brvnistan@nbusr.sk

MIGRAČNÉ TRENDY AKO HROZBA SCHENGENSKÉHO PRIESTORU
MIGRATION TRENDS AS A THREAT TO THE SCHENGEN AREA

Pavel BUČKA, Juraj KEŠEĽ

ABSTRACT

Hlavným cieľom článku je popísať súčasné trendy v oblasti migrácie a ich možných hrozieb v Schengenskom priestore. Článok je rozdelený do piatich kapitol. Prvá kapitola pojednáva o aspektoch multikulturalizmu a ako sú vnímané domácou populáciou. Druhá kapitola pojednáva o prisťahovalectve z vypočítavosti, ktoré používajú prevažne prisťahovalci prichádzajúci z ekonomicky a finančne chudobných krajín. Tretia kapitola odhaľuje rôzne druhy metód prechodu cez hranice a zároveň definuje základné smery migrácie. Štvrtá kapitola predstavuje aktuálne opatrenia v oblasti migrácie. V poslednej kapitole sme načrtli možné prípady migrácie v blízkej budúcnosti a ich príčiny, ktoré vyplývajú zo súčasnej bezpečnostnej situácie.

The essential aim of this article is to describe current migration trends and their possible threats in Schengen area. The article is divided to five chapters. First chapter deals about aspects of multiculturalism and how it is sensed by domestic inhabitants. Second chapter describes the immigration out of caginess, mainly used by immigrants coming from economically and financially poor countries. Third chapter unveils various kinds of boarder crossing methods and simultaneously defines fundamental directions of migration. Forth chapter presents actual countermeasures in migration context. In last chapter the authors sketched possible scenes of migration in close future and their causes, resulting from contemporary security situation.

Key words: Schengenský priestor, migrácia, multikulturalizmus, bezpečnostná hrozba
Schengen area, Migration, Multiculturalism, Security threat

ÚVOD

Migrácia sprevádzala ľudstvo od vzniku prvých veľkých civilizácií. Bola súčasťou rozmachu veľmocí, ale zároveň bola a je dôsledkom konfliktov, ale aj chudoby. Vždy však bola a bude prirodzenou stratégiou ľudí na zlepšenie kvality života. Keďže dnes je vo svete viac migrantov ako kedykoľvek predtým, migrácia si pýta čoraz viac pozornosti. Migranti výrazne napomohli rastu vyspelých ekonomík a zvyšovaniu životnej úrovne miestneho obyvateľstva, či už ako vysokokvalifikovaní odborníci, alebo ako lacná pracovná sila na menej platených pozíciách. Vznikom Európskej únie, ktorej základ tvorila Maastrichtská zmluva z roku 1992 ako Zmluva o Európske únii, sa nastavili podmienky pre lepší hospodársky rast, rozvoj ekonomiky a spoločné aktivity na poli zahraničnej a bezpečnostnej politiky v celom regióne. Ešte predtým však štáty Beneluxu, Nemecko a Francúzsko reagovali na neznesiteľnú situáciu dopravcov na štátnych hraniciach. Reakciou na túto situáciu bolo prijatie Schengenskej dohody. K pôvodnej 5- člennej skupine sa postupne zaradili všetky členské štáty EÚ, okrem Veľkej Británie a Írska. Naviac sa okrem členských krajín EÚ na Schengenskej dohode podieľajú Nórsko, Island a Švajčiarsko.

Schengenský dohovor bol tak prvou dohodou, ktorá definitívne zrušila vykonávanie hraničných kontrol osôb na vnútorných hraniciach, zosúladila realizáciu hraničných kontrol na vonkajších hraniciach Schengenského priestoru a zadefinovala spoločnú politiku vo veci

vydávania víz a súvisiacich opatrení, ako je spolupráca polícií a súdov jej členských štátov. Jedným z veľmi dôležitých opatrení zakotvených v Schengenskom dohovore, je opätovné vykonávanie hraničných kontrol na vnútorných hraniciach primerane k danej situácii. Za účelom ochrany verejného poriadku alebo bezpečnosti môže toto opatrenie realizovať ktorýkoľvek zmluvný štát.

1. MULTIKULTURALIZMUS

Civilizácia západnej Európy, v porovnaní s jej východnou časťou, regiónmi Ázie a Afriky, je z hľadiska napredovania ľudstva úspešnejšou najmä v oblasti vedy, techniky, priemernej dĺžky života, slobody atď. Aj napriek mnohým negatívam Západu je najlepším dôkazom jeho žiadanosti snaha množstva príslušníkov iných národov žiť svoj život na Západe, pričom snahy príslušníkov Západu žiť svoje životy v inej ako západnej civilizácii sú štatisticky zanedbateľné. Emigrácia najmä z krajín nezápadných civilizácií do krajín Západu so sebou prináša fenomény, ktorých existencia a najmä nesprávne pochopenie spôsobujú narastajúce nepriateľstvo medzi pôvodným obyvateľstvom a prisťahovalcami. Jedným z týchto fenoménov je multikulturalizmus.

Multikulturalizmus presadzuje existenciu sociálneho systému pozostávajúceho z rozličných kultúr, rás, národov či etnických skupín, pričom každá z nich aj napriek rozdielnosti od ostatných, užíva v danom sociálnom systéme rovnaké práva. Multikulturalizmus je tak možné chápať ako snahy a aktivity o rovnoprávne postavenie v spoločnosti a o rovnaké možnosti uplatnenia všetkých sociálnych skupín, etník a národov. Tieto snahy sú v prvom rade zakotvené v štátnej legislatíve, pričom majú zo strany vlády patričnú podporu a zároveň je ich realizácia legitimizovaná trvalou podporou majoritného pôvodného obyvateľstva. Jeho finálnym produktom by mal byť stav jednotlivých štátov a globálneho spoločenstva umožňujúci nielen bezproblémové spolužitie, ale aj efektívnu a prínosnú kooperáciu spoločenstiev, ktoré sú vzájomne odlišné v kultúrnom, rasovom, národnostnom či etnickom základe [5].

Čoraz viac Európanov si uvedomuje neochotu či neschopnosť väčšiny prisťahovalcov integrovať sa do bežného života v hostiteľských krajinách. Namiesto očakávaných „plodov“ multikulturalizmu, začína spolupráca a spolunažívanie nadobúdať charakter národnostných a etnických konfliktov. Príčinou môže byť neriešenie alebo nesprávne riešenie problémov v každodennom alebo dlhodobom význame, následkom čoho majoritná časť populácie pociťuje pozitívnu diskrimináciu.

Na margo problémov s moslimskými prisťahovalcami v Austrálii, kde dôsledky multikulturalizmu famózne vystihla a pomenovala ministerská predsedníčka Austrálie Julia Gillardová: „Toto je naša krajina, naša zem a náš životný štýl a my vám umožníme využiť každú príležitosť, aby ste si to všetko užívali. Ale len čo sa začnete sťažovať, bedákať a frflať na našu zástavu, naše záväzky, našu kresťanskú vieru, alebo náš životný štýl, veľmi vás vyzývam aby ste využili ďalšiu výhodu veľkej austrálskej slobody, ‘PRÁVA ODÍSŤ’. Ak tu nie ste šťastní, potom odíďte. Nebudeme vás nútiť sem prísť. Vy ste požiadali, aby ste mohli byť tu. Takže akceptujte krajinu, ktorú ste prijali.” [9].

Zo slov Julie Gillardovej evidentne cítiť, že podstata koncepcie multikulturalizmu v Austrálii, teda vzájomného obohatenia sa kultúr, nepadla na úrodnú pôdu.

Ďalším príkladom negatívnych vplyvov multikulturalizmu je nedávno empiricky overená situácia v bývalej Juhoslávii a Kosove. Aj tam žili etniká, ktoré nedokázali existovať

v symbióze, čo vyvrcholilo občianskou vojnou, samozrejme „pod dozorom[1]“ spojeneckých vojsk. A práve situácia v Kosove môže znamenať pre Slovensko v určitom zmysle precedens. Precedens v teoreticky možnom konflikte Slovákov s najpočetnejšou slovenskou menšinou Maďarmi.

Každá európska krajina má dostatok problémov v radoch vlastného pôvodného obyvateľstva (nezamestnanosť, stagnácia ekonomiky, neprispôsobiví občania, problémy zdravotníctva, korupcia a pod.) a pridávanie ďalších nezlepší kvalitu života Európanov v Schengenskom priestore. Samotný štát alebo spoločenstvo štátov, by preto v určitých kritických situáciách mali vedieť povedať **STOP** prisťahovalectvu. Takýmto spôsobom reagovalo 8 miliónové Švajčiarsko, v ktorom žije približne 23 percent cudzincov. To najprv v roku 2009 referendom odhlasovalo zákaz stavania minaretov a vo februári toho roku aj kvóty pre prisťahovalcov, za čo si od EÚ vyslúžilo zdvihnutý prst. Presne tu však vidíme silu a vôľu domáceho obyvateľstva zachovať si svoju identitu.

2. MIGRÁCIA Z VYPOČÍTAVOSTI ?

V minulosti sa ľudstvo sťahovalo (migrovalo) z rôznych dôvodov: náboženské, politické, klimatické geografické, sociálne a pod. Len v zriedkavých prípadoch bol príčinou migrácie národov iba jeden z uvedených dôvodov. Obvykle na spoločenstvá pôsobilo viacero faktorov naraz a udávalo tak migrácii vyššiu dynamiku a nekontrolovaný živelný charakter. Nevyhnutným dôsledkom uvedených príčin a udalostí bolo narušenie určitej pôvodnej jednorodosti národov.

Členstvo štátu v Schengenskom priestore prináša pre jeho obyvateľov nesmierne výhody vo forme voľného pohybu pri hľadaní zamestnania, či cestovania. V niektorých prípadoch žiaľ aj „využívania“ sociálnych systémov hostiteľských štátov. Problémovú skupinu, ktorá je niekedy označovaná ako „paraziti“, tvoria prevažne občania menej hospodársky efektívnych štátov. Skupiny pôsobia navonok ako sociálne slabšie rodiny, ktoré si chcú nájsť v zahraničí lepšie platenú prácu. Dych vyrážajúca realita je v mnohých prípadoch presne opačná. Organizované skupiny „prácechtivých migrantov“ vyrážajú so svojimi rodinami, vrátane detí, do bohatších a štedrejších krajín. Hostiteľský štát samozrejme nie je pripravený na takýto nával „pracovnej sily“ a jeho materskí obyvatelia nie sú zvyknutí škriepiť sa s nezamestnanými cudzincami, ktorí prišli poberať rôzne sociálne dávky a neberú ohľad na tamojší spôsob života. Príkladom môže byť už dlhé roky Veľká Británia, Francúzsko či Nemecko.

Problémovú skupinu v našom prípade tvoria Rómovia, ktorí sa podľa bývalého ministra vnútra Veľkej Británie Davida Blunketta správajú ako keby žili v lese a spôsobom, ktorý je pre domácich obyvateľov odstrašujúci, až urážlivý. Labouristicky orientovaní Briti zároveň tvrdia, že bolo obrovskou chybou otvorenie sa občanom nových členských krajín v roku 2004. Podľa nich britská vláda počítala najviac s 13 000 novými imigrantmi ročne. Počet migrantov sa napokon zastavil na čísle 200 000 za rok. Je evidentné, že Britom tečú nervy, no aj napriek tomu britský vicepremiér zaujal stanovisko, že Británia musí zostať otvorená pre prisťahovalcov. Nezabudol ale pripomenúť, že vítaní budú len ľudia, ktorí chcú žiť podľa domácich pravidiel. Britský politici sa možno domnievajú, že pracovná sila

[1] Sergej Chelemendik, skeptik (realista?) v oblasti vojnových konfliktov v Európe, vo svojej knihe Slovenské Kosovo – vojna v Európe predkladá problém multikulturalizmu bývalej Juhoslávie nasledovne: „V balkánskych vojnách Amerika využila Albáncov proti Srbom a iným balkánskym Slovanom. Albánci boli vybratí za agenta vplyvu USA. Stali sa vyvoleným národom, dostali podporu, zdroje. A tak Juhoslávia prestala existovať a čerstvo narodená európska mena, euro, okamžite klesla div nie dvojnásobne“ (Chelemendik, s.86).

migrantov ovplyvňuje ich ekonomiku do väčšej miery ako je možno potrebné. Možno sa Briti boja, že migranti odídu a ich ekonomika to značne pocíti [8].

Británia reaguje na masívny nárast migrácie zavádzaním opatrení v oblasti sociálneho systému, ktoré majú predovšetkým odradiť rómskych prisťahovalcov. Tí si v „hostiteľských" štátoch vytvárajú vlastné komunity a vlastný biznis postavený často krát na falošných rodných listoch, úžere alebo obchodovaniu s ľuďmi. „Predaní" ľudia sú následne využívaní na žobranie, predaj hračiek alebo vykonávanie prostitúcie. V komunite samozrejme funguje „rodinná" hierarchia s patričným rozdelením zisku. Takýto systém rozdávania sociálnych dávok neprispôsobivým migrantom sa Británia rozhodla regulovať. Dávky by v budúcnosti mali poberať len osoby zarábajúce týždenne 153 libier po dobu minimálne troch mesiacov. Kritická situácia je v meste Sheffield, kde domáci obyvatelia ostro protestujú proti rómskemu životnému štýlu a proti Rómom nevylučujú ani použitie fyzického násilia.

Briti sa zrejme obávajú masívnej vlny migrantov z Balkánu, najmä z Bulharska a Rumunska. Rumuni a Bulhari budú pravdepodobne využívať oficiálne zrušenie zákazu voľného pohybu pracovných migrantov. Opodstatnené obavy z pracovných migrantov prezentuje aj Nemecko, ktoré sa oficiálne vyjadrilo vo veci neprijatia týchto dvoch krajín do Schengenu. Prehľad rómskeho obyvateľstva v jednotlivých štátoch EÚ poskytuje nasledujúca tabuľka 1.

Tabuľka 1 Prehľad rómskeho obyvateľstva v jednotlivých štátoch EÚ

Poradie	Krajina	Počet	% z celkovej populácie
1.	Rumunsko	1 950 000	8,6
2.	Bulharsko	750 000	9,9
3.	Španielsko	750 000	1,6
4.	Maďarsko	750 000	7,5
5.	Srbsko	600 000	8,2
6.	Slovensko	490 000	9
7.	Francúzsko	400 000	0,6
8.	Veľká Británia	225 000	0,4
9.	Česko	200 000	1,9
10.	Macedónsko	197 000	9,6

Zdroj:http://www.aktuality.sk/clanok/243920/slovenskych-romov-vo-velkej-britanii-cakaju-tazke-casy/

Iným problémovým etnikom v západnej Európe sa v blízkej budúcnosti môžu stať turecký migranti v Nemecku. Dokonca bezpečnostnou hrozbou môže byť naplnenie slov nemecko-tureckého podnikateľa Vurala Ögera, ktorý v máji 2004 počas obeda s tureckými podnikateľmi vyhlásil: *„v roku 2100 bude v Nemecku 35 miliónov Turkov pričom Nemcov bude len zhruba 20 miliónov. Čo začal sultán Sulejman v roku 1529 obliehaním Viedne, my teraz uskutočníme vďaka našim obyvateľom, statným mužom a zdravým ženám*." [1].

V Nemecku momentálne žije približne 3 milióny Turkov, ktorých prevažná väčšina prišla v rámci západonemeckého náboru pracovných síl z juhu Európy a Turecka v 50. a 60. rokoch.

3. SPÔSOBY PREKONÁVANIA HRANÍC MIGRANTOV Z TRETÍCH KRAJÍN NA SLOVENSKO

Migračné trendy a súčasný stav ekonomiky Európy dlhodobo stavia Slovensko do pozície tranzitnej krajiny. Migranti tretích krajín nemajú dôvod zostať na Slovensku z dôvodu predpokladaných vyšších zárobkov v štátoch západnej Európy a lepších sociálnych podmienok v prípade nezamestnania sa. Na druhej strane bude Slovensko migrantov tretích krajín potrebovať ako náhradu za náš tzv. odliv mozgov, ktoré odchádzajú za lepšími zárobkami ďalej na západ. Avšak nízkokvalifikovaných a lacných pracovníkov nebudeme potrebovať z dôvodu už tak nízkych miezd. Výnimkou môže byť sektor stavebníctva, kde sa zatiaľ cenovo úspešne presadzujú najmä Poliaci a na východe Slovenska už nie sú výnimkou ani Ukrajinci.

Slovenská Republika slúži pre väčšinu odhalených nelegálnych migrantov ako prestupná stanica na ceste do západnej Európy. Z výsledkov správy o činnosti SIS v roku 2011 vyplýva, že v súčasnosti existujú tri hlavné trasy nelegálnej migrácie do EÚ: JUŽNÁ TRASA (z Afriky, cez Stredozemné more do Španielska, Francúzska a Talianska), JUHOVÝCHODNÁ TRASA (cez Turecko, Balkán a štáty bývalej Juhoslávie) a z pohľadu SR najdôležitejšia - SEVERNÁ TRASA (z Ázie, cez Rusko, Ukrajinu, na územie Slovenska a do ďalších krajín EÚ), ktorou do EÚ prichádzajú najmä občania Indie, Pakistanu, Bangladéša, ale aj niektorých post sovietskych republík, ako napr. Moldavsko, Gruzínsko a Ukrajina [12].

Nelegálnou činnosťou prevádzania sa prevažne zaoberajú organizované skupiny, pochádzajúce z krajín pôvodu migrantov. Okrem klasického prevádzania cez schengenskú - slovensko-ukrajinskú štátnu hranicu sa organizátori nelegálnej migrácie v čoraz väčšej miere zameriavajú na spôsoby, pri ktorých migranti vstupujú na územie SR legálne. Jedná sa najmä o účelové kúpeľné a turistické pobyty prostredníctvom slovenských cestovných kancelárií, účelové súkromné pozvania alebo zakladanie obchodných spoločností. Prehľad nelegálnej migrácie na území SR prezentuje nasledujúca tabuľka 2.

Tabuľka 2 Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike

		2012			2013		
		Spolu	Z toho		Spolu	Z toho	
			do SR	zo SR		do SR	zo SR
Nelegálne prekročenie štátnej hranice	Vonkajšia pozemná hranica mimo hraničného priechodu[2]	514	513	1	351	349	2
	Vonkajšia pozemná hranica cez hraničný priechod	139	139	0	44	44	0
	Vonkajšia hranica na letiskách	5	1	4	3	2	1
SPOLU		**658**	**653**	**5**	**398**	**395**	**3**

Zdroj: http://www.minv.sk/?rok_2013

[2]Vonkajšou hranicou rozumieme úseky štátnej hranice SR s Ukrajinou a letiská s letmi na územie tretích krajín (takzvané mimoschengenské linky). Vnútornou hranicou rozumieme úseky štátnej hranice SR, ktoré sú spoločnými pozemnými hranicami medzi členskými štátmi Schengenského priestoru – tvoria ich úseky štátnej hranice SR s Rakúskom, Maďarskom, Českom, Poľskom a letiská pre vnútorné linky (lety výlučne na územia členských štátov alebo z ich území a bez pristátia na území tretej krajiny),

Podľa štatistík Úradu hraničnej a cudzineckej polície sa na nelegálnom prekročení štátnej hranice v roku 2012 najviac podieľali občania Somálska v počte 256. Nasledovali občania Afganistanu v počte 64, Moldavska - 54 a Ukrajiny s 53 občanmi (graf 1).

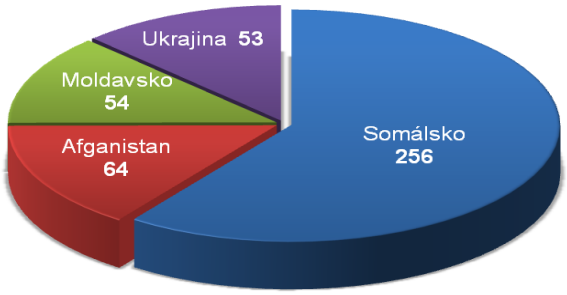

Graf 1 Podiel národností na nelegálnom prekročení ŠH v roku 2012

Naopak v roku 2013 dominovali v tejto oblasti občania Ukrajiny v počte 78, ďalej Afganistanu - 75, Somálska - 55, Gruzínska - 53 a Moldavska - 31 (graf 2).

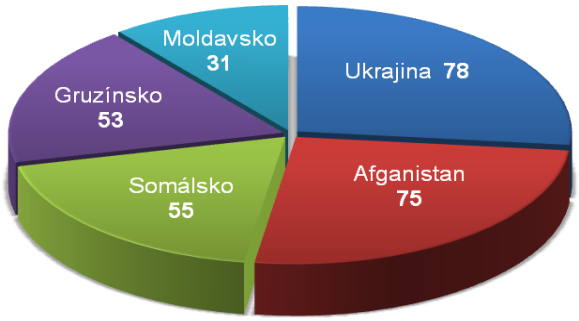

Graf 2 Podiel národností na nelegálnom prekročení ŠH v roku 2013

4. AKTUÁLNE OPATRENIA V KONTEXTE MIGRÁCIE

Pre potreby lepšej bezpečnosti a ochrany vonkajších hraníc EÚ bola nariadením Rady v októbri 2004 zriadená Európska agentúra pre riadenie operačnej spolupráce členských štátov[3]. Agentúru poznáme pod názvom FRONTEX. Jej úlohou je popri operačnej spolupráci aj pomoc pri vzdelávaní hraničnej polície, technická výpomoc pri náročných operáciách na vonkajších hraniciach či poskytovanie informácií potrebných pre koordináciu vonkajších hraníc EÚ.

Posledné roky sa v oblasti migrácie (najmä medzi kontinentom Afriky a Európy) vyznačovali vysokou úmrtnosťou, najmä pri prekonávaní Stredozemného mora na improvizovaných alebo preťažených plavidlách. Štatistiky o živote v chudobných krajinách sú alarmujúce. Približne 550 miliónov ľudí zarába menej ako jeden dolár na deň, 850 miliónov ľudí trpí podvýživou, 1 miliarda ľudí nemá prístup k pitnej vode. Ak k tomu prirátame ozbrojené konflikty, dôsledky klimatických zmien a enormne vysokú pôrodnosť, dôvod na opustenie čierneho kontinentu je nezadržateľný. To si vyžadovalo nové riešenia v podobe Európskeho systému hraničného dozoru EUROSUR. Systém EUROSUR, uvedený do

[3] Európska agentúra pre nariadenie operatívnej spolupráce na vonkajších hraniciach členských štátov Európska únie bola zriadená nariadením Rady (ES) č.2007/2004 z 26. októbra 2004.

prevádzky 2. decembra 2013 má za úlohu riešiť neúnosnú situáciu na južnej námornej hranici Schengenského priestoru v snahe zachraňovať životy migrantov, ale aj predchádzať páchaniu cezhraničnej trestnej činnosti pri obchodovaní s ľuďmi alebo drogami. Zároveň umožňuje členským štátom rýchlejšie reagovať v kritických situáciách vyskytujúcich sa na vonkajších hraniciach [4].

Systém EUROSUR si kladie tieto hlavné úlohy:

- minimalizovať počet úmrtí na námorných hraniciach záchranou väčšieho počtu migrantov,
- minimalizovať počet nelegálnych migrantov,
- zvýšiť vnútornú bezpečnosť EÚ prispievaním k prevencii cezhraničnej kriminality.

Dôraz sa zakladá na zabezpečenie konsenzu so základnými právami a povinnosťami v súlade s medzinárodným právom. Prednosť sa napríklad musí dať zraniteľným osobám, ako sú deti, maloletí bez sprievodu alebo osoby vyžadujúce bezodkladnú lekársku pomoc. V nariadení o systéme EUROSUR Regulation je zadefinované, že členské štáty a agentúra FRONTEX musia pri kontakte s osobami, ktoré potrebujú medzinárodnú ochranu, plne dodržiavať zásadu zákazu vrátenia alebo vyhostenia, a zásadu ľudskej dôstojnosti [7].

5. FAKTORY MIGRÁCIE V BLÍZKEJ BUDÚCNOSTI

Posledné roky sa v klimatickej oblasti vyznačovali prudkými zmenami, na ktoré neplatia ani rokmi overené pranostiky našich predkov. Klíma planéty sa mení, čo je nepopierateľný fakt. Dokonca posledná hodnotiaca správa IPCC (Medzivládny panel pre klimatické zmeny) z konca roka 2013 preukázateľne deklaruje globálne otepľovanie. V hodnotiacej správe vedci tvrdia, že s 95 % istotou je nárast teploty na Zemi výsledkom ľudskej činnosti [11].

Hoci sa diskusie o globálnom otepľovaní často sústreďujú najmä na teplotu, klimatické zmeny prinášajú aj zmeny iných geografických prvkov, zahŕňajúc zvýšenie hladiny morí, extrémne výkyvy počasia, a iné nepriaznivé aspekty. Tieto zmeny môžu spôsobiť rôzne ničivé javy, cez povodne, suchá, veľké horúčavy a zníženie poľnohospodárskych výnosov, až po extrémne zmeny klimatických podmienok spôsobujúce masové vyhladenie populácie.

Podľa mnohých klimatických modelov, ktoré popisujú oblasti trpiace suchami, si tieto v budúcnosti ešte pohoršia. V oblasti Stredozemného mora sa napríklad predpokladá, že južné Španielsko, kde je už dnes dážď raritou, sa postupne premení na púšť! Ak by teploty medzi Tel Avivom a Gibraltárom stúpli len o dva stupne Celzia, podľa scenárov WHO to do roku 2060 spôsobí obrovské zmeny. Bude menej pršať a každoročné suchá budú trvať dlhšie, takže takmer 40 % úrody uschne. Púšte sa rozšíria a lesné požiare budú častejšie [3].

Na základe týchto modelov a dnes reálne pozorujúcich klimatických zmien, môžeme s vysokou pravdepodobnosťou predpokladať, že migračné trendy svoje dôvody v budúcnosti rozšíria o klimatické zmeny. Systém zabezpečenia Schengenského priestoru tak bude musieť odolávať narastajúcim migračným tlakom v tejto oblasti. V rámci Schengenského priestoru budú migrovať obyvatelia Stredomoria (oblasti južného Španielska a Talianska), ktorých budú trápiť vysoké teploty a s tým spojené vyššie životné náklady (ceny potravín, energia vynaložená na klimatizovanie, nezamestnanosť, zdravotné problémy a pod.)

V otázkach zabezpečenia zdrojov pitnej vody, sa budú migranti zameriavať na krajiny ako Slovensko a Rakúsko. Slovensko je hneď po Rakúsku druhou krajinou na svete s najväčšou zásobou pitnej vody. Náš Žitný ostrov predstavuje najväčšiu prirodzenú zásobáreň

podzemnej vody v strednej Európe a bol by schopný zásobovať pitnou vodou viac ako 13,5 mil. obyvateľov [13].

Problém tzv. klimatických migrantov bude predovšetkým ekonomický, pretože pôvodné obyvateľstvo nebude odchádzať z domovov pre externý dôvod, ale priamo v dôsledku zániku domova. Takýto migranti sa nebudú mať v budúcnosti kam vrátiť a ostanú natrvalo (ne)legálnymi prisťahovalcami.

Dnes asi najaktuálnejšiu tému migrácie v kontexte strednej a východnej Európy prezentuje odraz bezpečnostnej situácie na Ukrajine. S našim východným susedom zdieľame v porovnaní s Poľskom a Maďarskom hranicu o dĺžke len necelých 98 km, napriek tomu sa obavy z prílivu migrantov neustále stupňujú. Od 1. apríla 2014 Gazprom zrušil pre Ukrajinu zľavu z ceny zemného plynu, pretože Ukrajina dlhovala Rusku 1,5 mld. dolárov. Od 1.mája 2014 Gazprom zvýšil cenu ropy pre Ukrajinu o vyše 50 %. Vzhľadom k tomu došlo ku zhoršeniu už tak kritickej bezpečnostnej situácie na východe Ukrajiny, čo malo dopad na pokles životnej úrovne domáceho obyvateľstva.

Obyvatelia menej vyspelého západu Ukrajiny budú hľadať nové cesty k lepšiemu životu, čo bude živnou pôdou pre migráciu do Schengenu aj za cenu nelegálneho prekračovania štátnej hranice. V takomto prípadne bude musieť byť vzniknutá situácia riešená komplexne všetkými dotknutými členskými štátmi schengenského priestoru na medzinárodnej úrovni. Tento fakt umocní aj možný vznik nových samostatných republík Donecko, Luhansko alebo spoločného štátneho útvaru tzv. „Nové Rusko“ na juhovýchode Ukrajiny, ktorý sa po etnickej, jazykovej, politickej a hlavne ekonomickej stránke výrazne líši od ostatných regiónov.

ZÁVER

Migračná politika v Schengene od svojho vzniku postupne prechádzala veľkými zmenami a zlepšeniami. Je tu komplexne vybudovaný Schengenský informačný systém, novozavedený Európsky systém hraničného dozoru EUROSUR a jedno z dôležitých opatrení Schengenského dohovoru, na základe ktorého je možné opätovne vykonávať hraničné kontroly na vnútorných hraniciach a neustála snaha reagovať na problémy migrácie prijímaním potrebnej legislatívy. K integrácii migrantov v cudzích krajinách taktiež výrazne prispieva iniciatívna práca Medzinárodnej organizácie pre migráciu. Migračné trendy a s nimi spojené problémy multikulturalizmu, ozbrojených konfliktov alebo klimatických zmien by nás mali zaviazať k udržaniu si vlastnej identity s právom rozhodovať a tvoriť pre svoje deti zreteľné perspektívy. Každý občan, príslušník národa či civilizácie má právo byť vo svojej vlasti slobodným človekom. Z ľudského hľadiska je však len krehká hranica medzi humanitárnou pomocou s následným udelením azylu a očakávaním nesprávnej integrácie humanitárnych alebo klimatických migrantov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFCKÝCH ODKAZOV

1 SARRAZIN, T.: *Německo pácha sebevraždu–jak dávame svou zemi všanc*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Academia, 2011. 432 s. 2010, ISBN 978-80-200-2018-5.

2 CHELEMENDIK, S.: *Slovenské Kosovo – vojna v Európe.* Vydavateľstvo Slovanský dom. Bratislava, 2009. 240 s. 2009, ISBN 978-80-85459-38-8.

3 ENGELN, H.: *Prehriata planéta.* In GEO, ročník 3, 2007, číslo 9, , s.42-51, 2007, ISSN 1336 – 8001.

4 GALANSKÁ, N.: *Ochrana a bezpečnosť vonkajších hraníc Európskej Únie v kontexte súčasných migračných tokov a „Arabskej jari“*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Zväzok I, 418 s. 2014, ISBN 978-80-557-0677-1.

5 NIČ, M.: *Multikulturalizmus ako bezpečnostná hrozba*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Zväzok II, 723 s. 2013, ISBN 978-80-557-0497-5.

6 www.minv.sk/?rok_2013 *Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike,* [cit.17.3.2014].

7 http://europa.eu/rapid/press-releaseIP-13-1182_sk.htm *Sprevádzkovanie systému EUROSUR: nové nástroje na záchranu života migrantov a na predchádzanie trestnej činnosti na hraniciach EÚ*. [cit.27.4.2014].

8 http://spravy.pravda.sk/svet/clanok/299451-romovia-v-britanii-znepokojuju-vicepremiera-pouca-ich/ *Rómovia v Británii znepokojujú aj vicepremiéra, poúča ich*. [cit.3.3.2014].

9 http://www.svornost.org/2012/03/ *Šialenstvo multikulturalizmu*. [cit.5.5.2014].

10 http://www.aktuality.sk/clanok/243920/slovenskych-romov-vo-velkej-britanii-cakaju-tazke-casy/ *Slovenských Rómov čakajú vo Veľkej Británii ťažké časy. Do zahraničia idú za vidinou lepšieho života.* [cit.17.3.2014].

11 http://www.euractiv.sk/zivotne-prostredie/clanok/verdikt-ipcc-za-oteplovanim-zeme-stoji-ludska-cinnost-021555 *Za otepľovaním Zeme stojí ľudská činnosť* [cit.30.11.2013].

12 http://www.sme.sk/c/6580419/sprava-o-cinnosti-sis-v-roku-2011.html *Správa o činnosti SIS v roku 2011*. [cit.27.4.2014].

13 http://www.aktuality.sk/clanok/203502/slovensko-je-druhou-krajinou-na-svete-s-najvacsou-zasobou-pitnej-vody/ *Slovensko je druhou krajinou na svete s najväčšou zásobou pitnej vody*.[cit.11.5.2014].

doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc.
Katedra bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika, 426275
Email: pavel.bucka@aos.sk

Ing. Juraj KEŠEĽ
externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
Email: juraj.kesel@centrum.sk

ÚČASŤ OS SR V OPERÁCIÁCH MEDZINÁRODNÉHO KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU
SLOVAK ARMED FORCES PARTICIPATION IN INTERNATIONAL CRISIS MANAGEMENT OPERATIONS

Pavel BUČKA, Ondřej NOVOSAD

ABSTRACT

Cieľom článku je priblížiť historické etapy účasti ozbrojených síl Slovenskej republiky v operáciách medzinárodného krízového manažmentu a proces prípravy, výcviku nasadenia a návratu vojakov OS SR v operáciách medzinárodného krízového manažmentu. Proces prípravy vojsk, uskutočnenie stanovených úloh obrany Slovenskej republiky a plnenie medzinárodných záväzkov si vyžaduje zdrojové zabezpečenie, ktoré je jedným z kľúčových predpokladov dosiahnutia plánovaného stavu. Práve tejto problematike sme sa venovali vo svojom príspevku. Zamerali sme sa na zdrojové zabezpečenia obrany SR v rokoch 2006-2014 a jeho dopad na možnosti OS SR. Slovenská republika pri vstupu do NATO zaviazala udržať primeranú úroveň výdavkov na zabezpečenie obrany vo výške 2 % HDP.

The aim of article is to present the historical stages of participation of the Armed Forces of the Slovak Republic in the international crisis management operations and the process of preparation, training and deployment of soldiers returning from international crisis management operations. The process of preparing troops, carry out the tasks given to the Slovak Republic and the implementation of international commitments requires a security source, which is one of the keys to achieving the planned state. Just this issue we addressed in our article. We focused on resource of defence of the Slovak republic in the years 2006-2014 and its impact on the possibilities of the Slovak republic´ Armed Forces. Slovak Republic for entry into NATO committed to maintaining an adequate level of spending on defence is at 2% of GDP.

Keywords: operácie medzinárodného krízového manažmentu, OS SR, príprava vojsk, zdrojové zabezpečenie obrany
international crisis management operations, the Armed Forces, training troops, security sources defence

ÚVOD

Od vzniku Slovenskej republiky v roku 1993 sa u nás udiali významne zmeny v oblasti bezpečnosti štátu. Kľúčovým medzníkom v poňatí obrany Slovenskej republiky a zahraničnej bezpečnostnej politiky bol vstup Slovenskej republiky do Severoatlantickej aliancie a Európskej únie v roku 2004. Tieto skutočnosti zmenili výrazným spôsobom ozbrojené sily Slovenskej republiky. V roku 2006 sa ozbrojené sily stali plne profesionálnymi a dnes ich mimo iného charakterizuje aj schopnosť účinne spolupracovať v operáciách medzinárodného krízového manažmentu v celom ich spektre a flexibilne odpovedať na novodobé bezpečnostné hrozby a výzvy. Vojaci ozbrojených síl Slovenskej republiky (OS SR) už viac ako dve desaťročia pôsobia za hranicami svojej vlasti, v zahraničných operáciách za bezpečnejší a stabilnejší svet, kde v medzinárodných koalíciách dôstojne reprezentujú Slovenskú republiku a reálne napĺňajú jej úsilie podieľať sa na upevňovaní mieru a bezpečnosti v Európe a vo svete. Treba si uvedomiť, že mier nie je samozrejmosťou. To že

naši spoluobčania v dnešnom nepokojnom svete môžu žiť v bezpečí a mieri, je aj zásluhou pôsobenia mnohonárodných síl v ohniskách napätia a nestability.

OS SR od roku 1993 postupne vytvárali ucelený systém, formy a metódy prípravy vojsk na nasadenie, udržanie a návrat z operácií. Každý vojak, ktorého sme vyslali do misie, najskôr musel prejsť výberom, náročným výcvikom a musel byť podrobený komplexnej previerke a overeniu úrovne pripravenosti na nasadenie vo vojenskom výcvikovom priestore. Pre plnenie úloh bolo potrebné vytvoriť adekvátne materiálne a technické vybavenie, vytvoriť organizačnú štruktúru jednotky predurčenú na nasedenie a vytvoriť predpoklady aj pre ich udržanie v misii a bezproblémový návrat z misie domov. Tento model je v rôznych modifikáciách uplatňovaný až do dnes! A práve tu je potrebné sa vážne zamyslieť nad tým, či Slovenská republika, rezort obrany ale aj samotné OS SR majú optimálny a efektívny systém uvedených procesov pre plne profesionálne ozbrojené sily a tým aj adekvátne a optimálne prostredie pre napĺňanie tohto poslania vojsk v etape prípravy na nasadenie, počas nasadenia a po návrate z plnenia úloh z operácie.

Pretože bezpečnostné prostredie sa vyvíja smerom ku globálnej komplexnosti a nepredvídateľným udalostiam, kedy sa protivníkom stávajú – tradičné národné štáty či iné organizované entity, nadnárodné entity ako terorizmus, kriminálne siete, skupiny ozbrojencov apod., ktorí sa snažia využívať celú škálu neregulárnych postupov v snahe eliminovať technickú a celkovú vojenskú prevahu aliancie. Tým sa budúce operačné prostredie stáva viac komplexnejšie[1] a OS SR na tieto skutočnosti musia adekvátne a efektívne reagovať aj svojou všestrannou transformáciou a prípravou vojsk.

V novodobých dejinách samostatnej Slovenskej republiky majú operácie medzinárodného krízového manažmentu (MKM) dnes už svoje neodmysliteľné miesto. Pôsobenie slovenských vojakov v operáciách MKM sa postupne stalo súčasťou národnej hrdosti našej krajiny, ale aj profesionálnej cti vojaka.

Slovenská republika sa hneď od svojho vzniku zaradila medzi krajiny, ktoré dokázali pôsobiť v operáciách MKM. V roku 1993 to bolo v misii OSN UNPROFOR v Bosne a Hercegovine[2] a neskôr aj pod vedením iných medzinárodných organizácií. Zo strany Slovenska, ktoré si vtedy ešte len budovalo svoje bezpečnostné štruktúry, to bol prejav odvahy a rozhodnosti stať sa akceptovaným a platným hráčom na medzinárodnom poli. Môžeme povedať, že Slovenská republika sa v roku 2004 stala členskou krajinou Severoatlantickej aliancie a Európskej únie aj vďaka uznaniu a rešpektu, ktorý pre ňu získali vojaci jej ozbrojených síl počas nasadenia v zahraničných operáciách.

Od vtedy pôsobilo už viac ako 17 000 vojakov OS SR (armády Slovenskej republiky) v množstve misií a operácií pod vedením OSN, NATO, EU, OBSE, ale aj pod vedením medzinárodných koalícií na podporu mieru a boja proti terorizmu v dvadsiatich dvoch krajinách na štyroch kontinentoch. Účasť vojakov OS SR v operáciách MKM sa dokonca stala hmatateľným a reálnym nástrojom bezpečnostnej a zahraničnej bezpečnostnej politiky štátu.

---

[1] ŠTANCL, L.: Aktuální problémy teorie ekonomiky obrany státu na počátku 21. století. In *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 3, s. 5-24. ISSN 1210-3292.

[2] LACKOVIČ, R.: Slovensko ako mierotvorca na kontinente V službách mieru. Bratislava: Vydavateľská a informačná agentúra, 2003.

1. HISTORICKÉ ETAPY ÚČASTI OS SR V OPERÁCIÁCH MKM

Proces prípravy, výcviku, nasadenia, udržiavania a návratu vojakov Armády SR a neskôr OS SR v podmienkach rezortu obrany SR od roku 1993 prešiel svojím prirodzeným vývojom. Tento proces ovplyvnili vnútorné, ale aj vonkajšie okolnosti a faktory. Týmito faktormi boli napríklad vstup SR do medzinárodných organizácií, miera poznania všetkých okolností reality nasadenia v zahraničných operáciách pod vedením OSN, NATO, EU a OBSE. Miera úspešnosti našich vojakov tiež priamo ovplyvňovala úroveň pripravenosti nasadzovaných jednotiek. Skúsenosti získané z reálneho nasadenia v operáciách MKM neskôr priamo napomáhali veliteľom skvalitniť výcvik a urobiť výcvik viac komplexným a v závere prípravy efektívnejším v zameraní sa na špecifikum plnenej operačnej úlohy. Vývojom prešli aj ostatné súčasti komplexnej prípravy a podpory vojsk na plnenie úloh v zahraničí v oblasti personálnej, materiálovej, technickej ako i organizačnej podpory a zabezpečenia. Plná profesionalizácia OS SR takisto zásadne ovplyvnila celý proces prípravy, nasadenia a návratu našich vojsk z plnenia úloh v operáciách MKM. Vyššie uvedený proces od roku 1993 do súčasnosti prešiel v zásade tromi systémovo odlišnými etapami prípravy, ktoré v základných rysoch budeme charakterizovať.

Z hľadiska realizácie zabezpečenia prípravy, udržania a návratu jednotiek (ASR, OS SR) vysielaných na plnenie úloh mimo územie SR môžeme identifikovať tri etapy:

1.etapa – v rokoch 1993 - 1998,
2.etapa – v rokoch 1998 - 2005,
3.etapa – od roku 2005 do súčasnosti.

1.1 ETAPA – PRÍPRAVA JEDNOTIEK V ROKOCH 1993 – 1998

a) Obsadzovanie a tvorba jednotky bolo vykonávané náborom z radov vojakov v zálohe. Vojaci základnej (povinnej) služby do zahraničnej operácie, podľa vtedy platnej legislatívy, nemohli byť vyslaní. Kľúčové funkcie boli prioritne obsadzované profesionálnymi vojakmi slúžiacimi v Armáde Slovenskej republiky (neskôr OS SR). Na základe oznámenia termínu a miesta konania sa mohli záujemcovia uchádzať o pozície v pripravovanej jednotke. Tieto jednotky neboli tvorené na báze organickej jednotky vtedajšej organizačnej štruktúry armády, ale bola to jednotka osobitne vytvorená pre danú misiu. Jednotka bola zložená z profesionálnych vojakov, príslušníkov z rôznych útvarov armády a vojakov zo zálohy, ktorí prijali krátkodobé záväzky pre službu v armáde. Kritériom prijatia týchto vojakov bolo splnenie odborných, kvalifikačných, bezpečnostných a zdravotných požiadaviek.

b) Celý proces bol riešený z úrovne Generálneho štábu prostredníctvom oddelenia riadenia mierových misií a doplňovanie jednotky bolo realizované prostredníctvom útvarov Armády SR (profesionálni vojaci), ako aj okresných vojenských správ vojakmi zo zálohy. Príslušné vojenské správy vyzvali a informovali vojakov v zálohe, ktorí mali záujem slúžiť v zahraničí, v závislosti od potreby obsadiť chýbajúcu odbornosť v pripravovanej jednotke.

c) Vysielanie vojakov na plnenie úloh mimo územia SR bolo vykonávané na základe personálneho rozkazu ministra obrany SR.

d) Príprava a výcvik jednotiek do zahraničnej operácie boli vykonávané vo výcvikovej základni ženijného vojska v Seredi (VZ ŽV Sereď), neskôr vo výcvikovej základni mierových síl OSN v Nitre (VZ MS OSN Nitra).

e) Finančné zabezpečenie v rokoch 1993 – 1997 riešil zákon 143/92 (podrobnosti upravoval vnútorný predpis).

f) Rodinný program, starostlivosť a ani práca s rodinami nebola vykonávaná.

g) Nebudovala sa história útvarov Armády SR z hľadiska účasti na plnení úloh v zahraničí a vplyv na transformačný proces a výstavbu OS SR bol v podstate zanedbateľný. Jednotky boli kreované ad hoc. Môžeme konštatovať, že ako jediný útvar, ktorý získaval skúsenosti z misií bol útvar, ktorý pripravoval a cvičil vojakov a to VZ ŽV Sereď a neskôr VZ MS OSN Nitra. Tento útvar v minulosti v tejto oblasti dosiahol úspechy a vybudoval si úzku väzbu na obdobné výcvikové zariadenia zahraničných armád.

1.2 ETAPA – PRÍPRAVA JEDNOTIEK V ROKOCH 1998 – 2005

a) Spôsob obsadzovania a tvorba jednotky bola vykonávaná výberovým konaním komisiou generálneho štábu. Výber bol vykonávaný na základe oznámenia termínu a miesta konania. Záujemcovia (len profesionálni vojaci) sa mohli uchádzať o pozície v pripravovanej jednotke. Podmienkou bolo súhlasné stanovisko veliteľa (nadriadeného). Kritériom o uchádzanie sa o službu v zahraničí bolo splnenie odborných, kvalifikačných, bezpečnostných a zdravotných požiadaviek. Tieto jednotky neboli tvorené na báze organickej jednotky, maximálne do stupňa družstvo. Jednotku tvorili príslušníci z rôznych útvarov. Personálny manažment bol riešený z úrovne generálneho štábu a doplňovanie jednotky bolo realizované prostredníctvom útvarov.

b) Príprava a výcvik jednotiek bol vykonávaný na posádkovej učebne výcvikovej základni v útvaroch PS OS SR a vo vojenskom výcvikovom priestore prostredníctvom určeného útvaru PS.

c) Finančné zabezpečenie v rokoch 1998-2005 riešil zákon 380/1997, podrobnosti upravovali vnútorné predpisy pre jednotlivé misie.

d) Rodinný program, starostlivosť a ani práca s rodinami nebola vykonávaná.

e) Z dôvodu nevysielania organických jednotiek sa nebudovala žiadna história útvarov.

1.3 ETAPA – PRÍPRAVA JEDNOTIEK OD ROKU 2005 DO SÚČASNOSTI

a) Spôsob obsadzovania a tvorba jednotky sa vykonávali v súlade s „Metodickými pokynmi o nasadzovaní jednotiek OS SR do operácií mimo územia SR“ č.: ŠbOV-20-70/2004-OddPOaKN z 22. marca 2004 a od 1. januára 2008 v súlade s „Štandardnými operačnými postupmi pre zabezpečenie výberu a personálneho zabezpečenia profesionálnych vojakov pri plnení úloh mimo územie SR“ SOP-1.0-1 (B). Nevykonávali sa už fyzické výbery. Tieto jednotky boli tvorené na báze organických jednotiek do stupňa čata a rota. Zloženie jednotky tvorili príslušníci z predurčených útvarov a na základe potreby boli doplňovaní profesionálnych vojakov z útvarov, síl a zložiek OS SR. Kritériom o uchádzanie bolo splnenie odborných, kvalifikačných, bezpečnostných, jazykových požiadaviek a zdravotného stavu.

b) Príprava a výcvik jednotiek bol vykonávaný na posádkovej učebne výcvikovej základni a vo vojenskom výcvikovom priestore v útvaroch PS OS SR, síl Výcviku a podpory a Vzdušných síl.

c) Finančné zabezpečenie v rokoch 2005-2014 rieši zákon 346/2005, podrobnosti upravuje služobný predpis č. 57/2008 novelizovaný služobným predpisom č. 20 z 13. marca 2009.

d) Personálny manažment a obsadzovanie je realizované v súlade s SOP-1.0.-1 (B) z úrovne útvarov, určených síl, generálneho štábu a personálnym úradom.

e) Rodinný program, starostlivosť a ani práca s rodinami nie je systémovo riešená.

f) História útvarov ani v tomto modeli prípravy nie je budovaná.

V zrkadle širokého spektra možnej participácie na operáciách MKM si môžeme ozrejmiť miesto a úlohy príslušníkov OS SR vysielaných do zahraničných operácií. Pri porovnaní celého spektra úloh a poslaní ozbrojených zložiek v operáciách a misiách MKM zo skutočným plnením úloh (reálnym plnením úloh) našich vojakov v týchto operáciách, môžeme oprávnene získať pocit, že úlohy ktoré naši vojaci v zahraničí plnia, sú síce plnené na vysokej úrovni, ale z hľadiska ich zamerania sú často len partikulárne, podporné a okrajové. Aké to má dôvody? Aké to má dopady? Aký efekt má táto skutočnosť na medzinárodné spoločenstvo a Slovenskú republiku? Akú spätnú väzbu má táto skutočnosť na transformačný proces OS SR a ako takáto účasť našich vojakov v operáciách a misiách MKM môže mať vplyv na proces zvyšovania bojovej prípravy v OS SR je nutné podrobiť hlbokej analýze a výskumu.

Vychádzajúc z predpokladu, že účasť Slovenskej republiky v operáciách a misiách MKM je jednou z hlavných priorít zahraničnej bezpečnostnej politiky štátu, záleží na tom, aby boli rezortu obrany Slovenskej republiky vytvárané dlhodobo optimálne podmienky pre prípravu OS SR. Tým aj budú reálne vytvorené podmienky na vytváranie pozitívneho obrazu o Slovensku ako stabilnom a spoľahlivom partnerovi v rámci EU a NATO a ďalších medzinárodných organizácií. V súvislosti s vyššie uvedeným je potrebné si uvedomiť, akú úlohu v tejto oblasti Slovenská republika v medzinárodnom kontexte zohráva. A práve tu je potrebné ponúknuť kvalifikovaný názor k uvedenej veci na základe vykonania analýzy a empirického výskumu v OS SR.

2. ZDROJOVÉ ZABEZPEČENIE OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Profesionalizácia OS SR si vyžiadala zmeny takmer vo všetkých sférach vojenskej praxe, tak ako to vyplývalo z *Dlhodobého plánu štruktúry a rozvoja ozbrojených síl Slovenskej republiky (Model 2010,2015, 2024).* Od profesionalizácie sa očakávala stabilita jednotiek, ako základný predpoklad, ktorý veliteľom umožní sústrediť pozornosť na udržanie vysokého stupňa operačnej pripravenosti, pri ktorej si útvary a zväzky OS SR budú zachovávať schopnosť splniť celé spektrum operačných úloh podľa ich predurčenia. A tým aj zjednodušenie a zníženie nákladov na komplexnú prípravu vojsk do operácií MKM pri súčasnom zefektívnení celej škály procesov s tým spojených.

Boli spracované SWOT analýzy pre jednotlivé oblasti prípravy, pričom našim primárnym cieľom je dosiahnutie vyššej efektivity prebiehajúcich procesov v OS SR a dosiahnutie novej a vyššej úrovne plnenia úloh v priebehu prípravy, nasadenia a návratu príslušníkov OS SR z operácií MKM v podmienkach OS SR aj pri zachovaní súčasného, limitovaného zdrojového rámca. Analýza celého spektra oblastí, sa nám javí ako príliš široká, a preto sa v rámci svojho príspevku budeme venovať najmä problematike zdrojového zabezpečenia.

Proces prípravy vojsk, uskutočnenie stanovených úloh obrany Slovenskej republiky a plnenie medzinárodných záväzkov si vyžaduje zdrojové zabezpečenie, ktoré je jedným z kľúčových predpokladov dosiahnutia plánovaného stavu. To znamená všestranne pripraviť naše jednotky na pôsobenie v operáciách MKM. Zdrojové zabezpečenie obrany Slovenskej republiky si vyžaduje kontinuitu v rámci Smernice pre obrannú politiku SR, ale aj

programového plánu rezortu obrany. Teda nie len v krátkodobom, prípadne strednodobom horizonte, ale predovšetkým v horizonte dlhodobom (viď. tabuľka 1 - 2, graf 1-2).

Tabuľka 1 Prehľad obranných výdavkov plánovaných vyčleniť v prospech MO SR v rokoch 2006 – 2014 Smernicami pre obrannú politiku SR z júna 2004

Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Plánovaná výška OV k HDP v %	1,96	1,96	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0

Zdroj: Smernice pre obrannú politiku SR z júna 2004

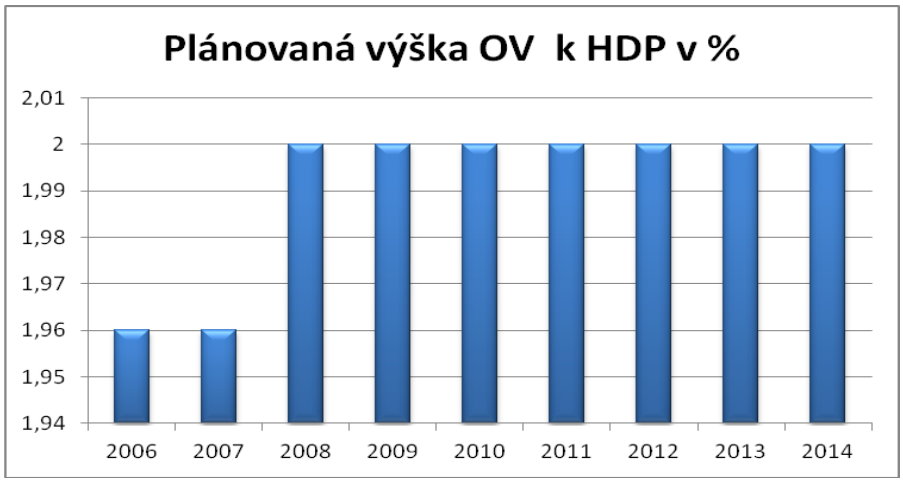

Graf 1 Prehľad obranných výdavkov plánovaných vyčleniť v prospech MO SR v rokoch 2006 – 2014 Smernicami pre obrannú politiku SR z júna 2004

Tabuľka 2 Prehľad obranných výdavkov plánovaných vyčleniť v prospech MO SR v rokoch 2006 – 2014

Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Plánovaná výška OV k HDP v %	1,85	1,85	1,85	1,85	1,85	1,86	1,86	1,86	1,86

Zdroj: Dlhodobý plán rozvoja MO SR – Model 2015, Model 2024

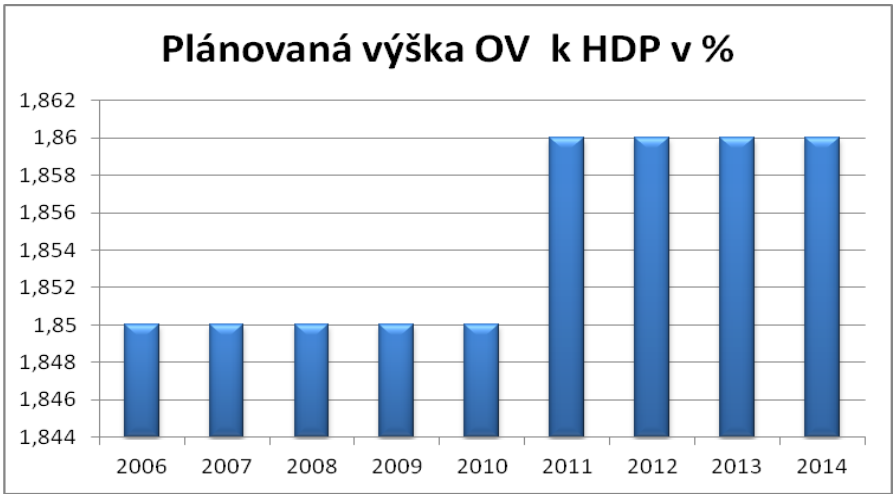

Graf 2 Prehľad obranných výdavkov plánovaných vyčleniť v prospech MO SR v rokoch 2006 – 2014

Napriek tomu, že odporúčanie výšky výdavkov na zabezpečenie obrany zo strany NATO sa považujú zdroje na úrovni 2 % HDP a v rámci modelov 2010, 2015, 2024 a smernicami pre obrannú politiku sa v Slovenskej republike v priebehu rokov 2002 až 2014 počítalo s vyčlenením finančných zdrojov v prospech ministerstva obrany na úrovni 1,85 %, až 1,86 % HDP, v Slovenskej republike ani jedna z týchto úrovní dosiahnutá nebola. Navyše má neustále klesajúcu tendenciu.

V skutočnosti boli v prospech MO SR a tým aj OS SR vyčlenené na plnenie stanovených úloh obrany Slovenskej republiky a plnenie medzinárodných záväzkov finančné zdroje v oveľa nižšej výške ako bolo plánované (viď tabuľka 3, graf 3):

Tabuľka 3 Prehľad obranných výdavkov skutočne vyčlenených alebo plánovaných vyčleniť v prospech MO SR v rokoch 2006 – 2014

Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Skutočná výška OV k HDP v %	1,62	1,51	1,49	1,49	1,26	1,12	1,12	1,04	1,00

Zdroj: Štatistický úrad SR, Inštitút finančnej politiky Ministerstva financií SR a MO SR

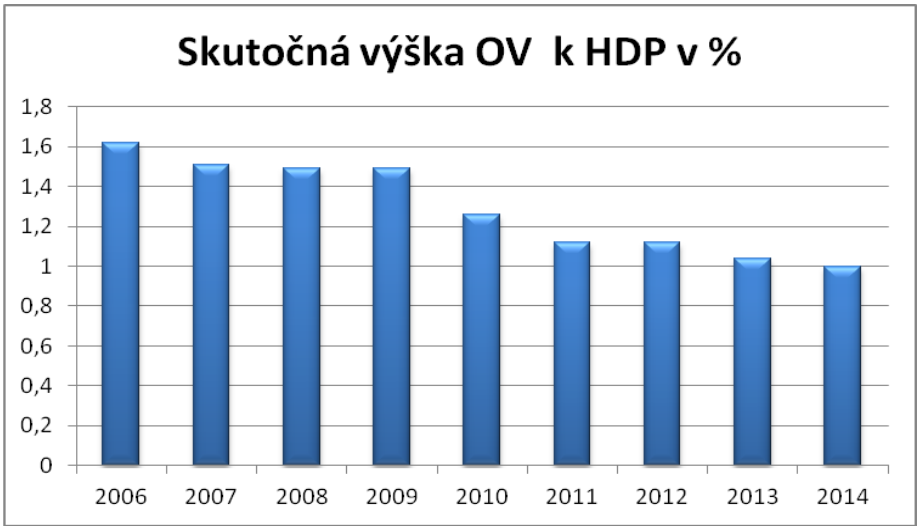

Graf 3 Prehľad obranných výdavkov skutočne vyčlenených alebo plánovaných vyčleniť v prospech MO SR v rokoch 2006 – 2014

V našich podmienkach je práve tento aspekt v súvislosti s deklarovanými záväzkami a politickými ambíciami Slovenskej republiky na jednej strane a vyčleňovanými zdrojmi a tým aj možnosťami OS SR a osobitne PS OS SR ako rozhodujúcou zložkou, ktorá pripravuje jednotky do operácií MKM na strane druhej, v nerovnováhe (viď tab. 4 – 5, grafy 4-5).

Tabuľka 4 Pridelené finančné zdroje v prospech PS OS SR v rokoch 2006 – 2014

Rok	2006	2007	2008	2009	2010
pridelené zdroje	73 523 701	106 254 233	136 579 964	122 730 925	101 649 430
Rok	2011	2012	2013	2014	
pridelené zdroje	116 235 666	103 871 062	102 744 788	104 412 666	

Zdroj: Rozpis rozpočtu kapitoly MOSR na roky 2006 - 2014

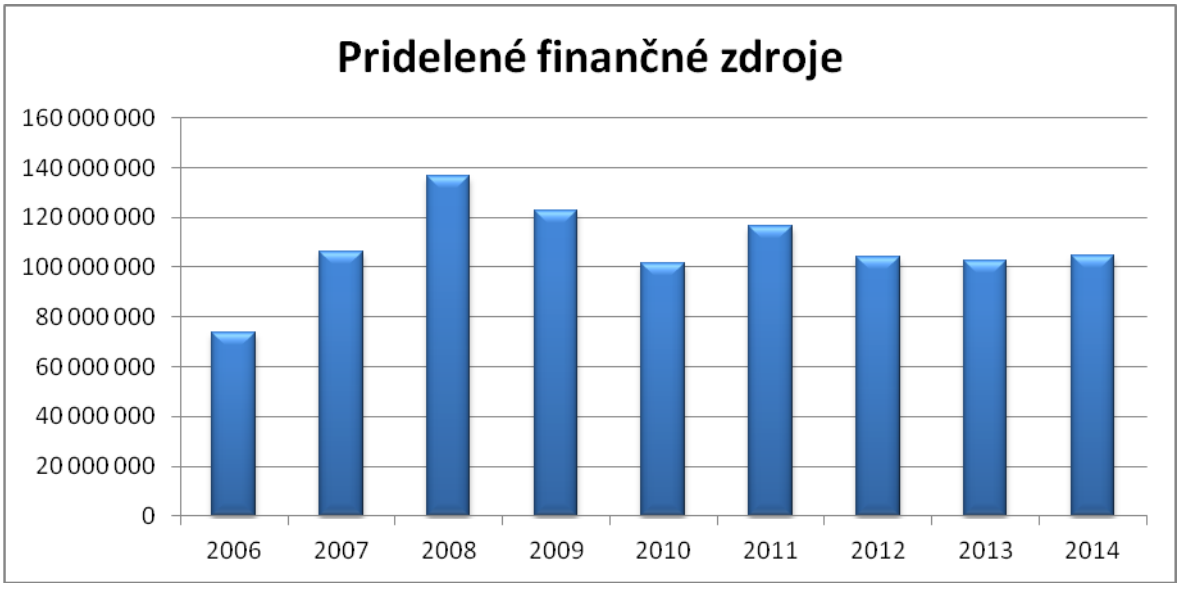

Graf 4 Pridelené finančné zdroje v prospech PS OS SR v rokoch 2006 – 2014

Tabuľka 5 Skutočne pridelené finančné zdroje v prospech PS OS SR v rokoch 2006 – 2014

Rok	2006	2007	2008	2009	2010
pridelené zdroje	94 226 881	114 374 475	126 043 053	114 865 140	106 051 688
Rok	2011	2012	2013	2014	
pridelené zdroje	101 936 913	103 871 062	102 744 788	98 461 430	

Zdroj: Rozpočtové opatrenia disponenta 1.stupňa MO SR

Na základe vyššie uvedených informácií, ktoré determinujú úroveň pripravenosti OS SR, ale aj proces zabezpečenia prípravy, nasadenia a udržania príslušníkov OS SR v prebiehajúcich ako i budúcich operáciách medzinárodného krízového manažmentu, sú alokované zdroje na obranu, pre Slovenskú republiku kľúčové a dlhodobo poddimenzované.

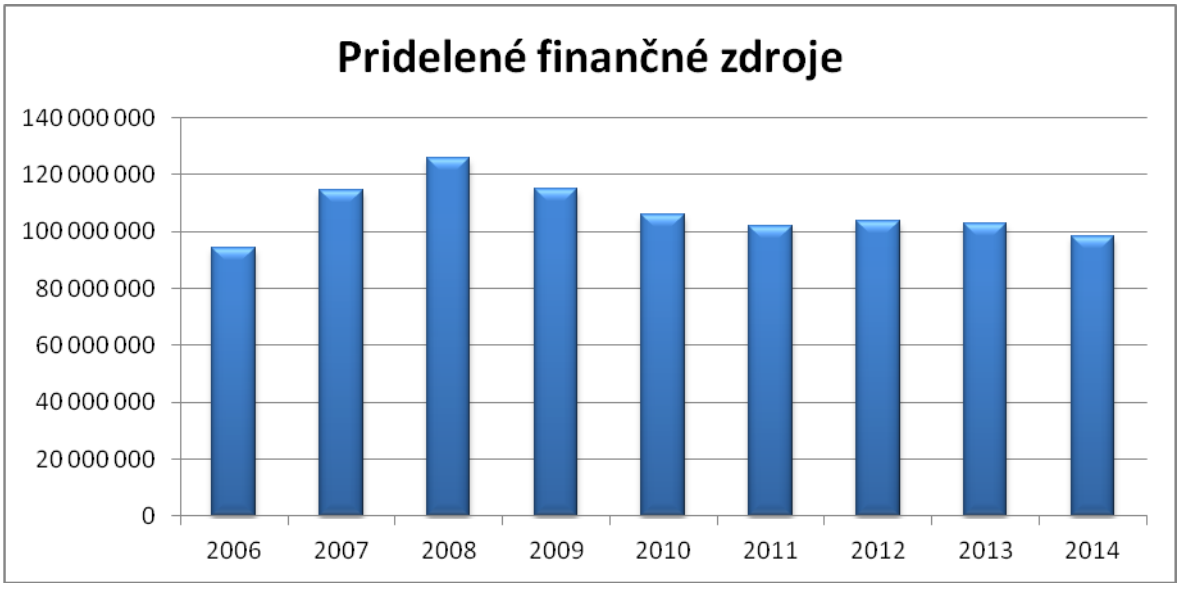

Graf 5 Skutočne pridelené finančné zdroje v prospech PS OS SR v rokoch 2006 – 2014

ZÁVER

Nové asymetrické bezpečnostné hrozby spôsobené zásadnými zmenami v globálnom bezpečnostnom prostredí spolu s vedľajšími negatívnymi javmi vyplývajúcimi z globalizácie, modernizácie a liberalizácie spoločnosti nútia jednotlivé krajiny a aliancie k prehlbovaniu a posilňovaniu ich bezpečnostnej a obrannej politiky. Nutnosť dokázať reagovať na tieto rastúce asymetrické hrozby, si vyžaduje budovanie takých vojenských a bezpečnostných síl, ktoré budú schopné čeliť vyššie uvedeným hrozbám.

Na základe ekonomických prognóz a bezpečnostných štúdií prehlbovanie ekonomických a sociálnych nerovností medzi vyspelým a rozvojovým svetom bude naďalej pokračovať, môžeme očakávať vážne dopady na zvyšovanie nestability medzinárodného bezpečnostného prostredia. A preto jednotlivé štáty musia prijímať adekvátne politické a bezpečnostné opatrenia, ktoré umožnia vytvorenie podmienok na budovanie nových spôsobilostí v ozbrojených silách, ktoré zabezpečujú priamu obranu nezávislosti a suverenity týchto štátov a ochranu životov a majetku ich občanov, ale aj presadzovanie ich politických, hospodárskych a bezpečnostných záujmov mimo územia štátu.

Stúpajúce náklady na materiálne a finančné zabezpečenie prípravy, nasadenia a udržania jednotiek ozbrojených síl zúčastnených krajín v prebiehajúcich operáciách MKM, si vynucujú permanentný tlak na zvyšovanie rozpočtových výdavkov. Problém však spočíva v tom, že vo viacerých členských krajinách NATO a EÚ, vrátane Slovenska, dochádza ku škrtom najmä v oblasti vyzbrojovania. V podmienkach Slovenskej republiky sa obeťou šetrenia mimo iné stali výdavky na zabezpečenie obrany napriek tomu, že sa Slovenská republika pri vstupu do NATO zaviazala udržať primeranú úroveň výdavkov na zabezpečenie obrany vo výške 2 % HDP.

Zdrojové zabezpečenie obrany a bezpečnosti Slovenskej republiky je potrebné nielen z dôvodu zabezpečenia obrany a bezpečnosti Slovenskej republiky, ale aj z dôvodu plnenia medzinárodných záväzkov a transformácie OS SR na ozbrojené sily 21. storočia. Očakáva sa, že napriek tomu, že budú relatívne malé, budú plne profesionálne, moderne vyzbrojené a budú mať aj spôsobilosti expedičného charakteru s dostatočným bojovým potenciálom. Je nevyhnutné, aby boli kompatibilné a interoperabilné s koaličnými silami.

Aj keď prirodzene bezpečnostné riziká a hrozby zo strany štátnych alebo neštátnych aktérov sa nikdy nebudú dať odstrániť úplne, prijímanie účinných a efektívnych opatrení s

adekvátnym zdrojovým zabezpečením a premysleným moderným systémom velenia a riadenia vytvoria podmienky pre maximálnu možnú elimináciu negatívnych dopadov potenciálnych bezpečnostných kríz doma i v zahraničí. Práve účasť Slovenskej republiky prostredníctvom moderných a pripravených ozbrojených síl v operáciách MKM je jedným zo základných atribútov vyspelej demokratickej krajiny, uplatňovaným prostredníctvom vyváženej a úspešnej zahraničnej bezpečnostnej politiky.

LITERATÚRA

NOVOSAD, O.: *OS SR a ich účasť v operáciách medzinárodného krízového manažmentu.* Písomná práca k dizertačnej skúške. AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš, 2014.

Štandardné operačné postupy pre zabezpečenie výberu a personálne zabezpečenie profesionálnych vojakov pri plnení úloh mimo územia Slovenskej republiky. SOP-1.0-1 (B), Bratislava 2010.

Metodickými pokynmi o nasadzovaní jednotiek OS SR do operácií mimo územia SR. č.: ŠbOV-20-70/2004-OddPOaKN z 22. marca 2004.

Metodické pokyny NGŠ OS SR k logistickej podpore jednotiek OS SR v operáciách mimo územia Slovenskej republiky, Bratislava 2009.

Vyhodnotenie pôsobenia príslušník OS SR v operáciách MKM za rok 2010 s výhľadom na roky 2011-2013. ŠbO-54-1/2011-OROMZ, Bratislava 2011.

Smernica pre výcvik kľúčového personálu a vybraných príslušníkov OS SR do operácií MKM vo výcvikovej jednotke vojenských misií. Práp V – 99/2010.

SPG-3-11, Metodické pokyny na prípravu osôb a materiálu pred nasadením jednotiek PS OS SR mimo územia SR. Trenčín 2009.

SPG-3-43/Vševojsk, Metodické pokyny – programy pre prípravu jednotiek OS SR vysielaných do operácií MKM. Trenčín 2010.

Dlhodobý plán rozvoja Ministerstva obrany SR s výhľadom do roku 2015.

Model Ozbrojené sily Slovenskej republiky 2010.

Zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov. Bratislava 2002.

doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc.
Katedra bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš, 426275
Email: pavel.bucka@aos.sk

brig. gen. Ing. Ondřej NOVOSAD
externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
Veliteľ Pozemných síl OS SR, Trenčín, 338001
Email: ondrej.novosad@mil.sk

SKÚMANIE KONFLIKTOV
EXAMINATION OF CONFLICT

Pavel BUČKA, Maroš TRNKA

ABSTRACT

Článok popisuje teoretický základ pre skúmanie konfliktov. V prvej časti je definovaný pojem konflikt. V druhej časti je konflikt klasifikovaný a podrobne popísaný. V poslednej časti je stručne popísaná dynamika konfliktu.

The article describes the theoretical basis for examining conflicts. A concept of conflict is defined in the first part. The conflict is classified and described in detail in the second part. The dynamics of the conflict is briefly described in the last part.

Keywords: konflikt, klasifikácia konfliktu, nezlučiteľné ciele, dynamika konfliktu
conflict, conflict classification, incompatible goals, the dynamics of conflict

ÚVOD

Mnoho regiónov nášho sveta sú z historického hľadiska poznačené krízami ekonomického a sociálneho systému a dobou v ktorej sa odohrávali. Tieto udalosti mohli viesť ku politickej nestabilite, ktorá môže vyústiť do ozbrojeného konfliktu, prípadne až vojny. Pri skúmaní konfliktov a vývoja bezpečnostnej situácie v tej ktorej konkrétnej situácii (čase a regióne), je potrebné poznať koncepty, definície a typológie, podľa ktorých je možné klasifikovať analyzované konflikty.

V tomto článku stručne rozoberieme teóriu skúmania konfliktov s prihliadnutím na definíciu samotného pojmu konflikt a jeho klasifikáciu.

1. VYMEDZENIE SKÚMANIA KONFLIKTOV

Kombinácia poznatkov medzinárodného práva, medzinárodných vzťahov, výskumu mieru a vojny, ekonómie a sociológie vplýva na výskum konfliktov. Nakoľko každá z vyššie uvedených disciplín ku konfliktu pristupuje vo svojich vedeckých náhľadoch veľmi špecificky, nie je jednoznačné určiť spôsob jeho analýzy a ani definovať ho. Je možné povedať, že konflikty sú fenoménom zloženým z vzájomne prepojených elementov –aktérov, tém, dynamík a kontextov.

Napriek tomu, že definovanie a kategorizácia konfliktov je extrémne komplexný proces, pre vymedzenie empirickej oblasti výskumu je nevyhnutné stanoviť definičné kritériá konfliktu, aby sme dokázali rozlíšiť, ktorý fenomén zahrnúť, či vylúčiť, a tiež aby sme dosiahli konzistenciu v používaní pojmov.[1] Definícia konfliktu by mala byť dostatočne široká, aby sa nevzťahovala len k určitému historickému obdobiu či typu konfliktov, ale aby mala ambíciu zahrnúť všetky konflikty. Zároveň by však mala byť presná pre účel zberu dát a možnosť vymedzenia konkrétneho konfliktu v čase a v priestore rôznymi výskumníkmi.[2] Pri

[1] VASQUEZ, J., A.: *War Puzzle.* Cambridge University Press. 1997. ISBN 0 521 366 74 7
[2] WALLENSTEEN, P.: *Understanding Conflict Resolution*. London: SAGE. 2009. ISBN 978 0 85702 050 5

skúmaní konfliktov je nevyhnutný nezaujatý prístup k samotnému termínu konflikt. Vo všeobecnosti poznáme štyri podmienky nestranného skúmania konfliktov:

1. Na konflikt by sa malo nahliadať ako na sociálny fakt, nemal by byť zamieňaný so svojou formou.
2. Definícia by nemala obsahovať žiadne limitujúce hodnotenie, aby nepredurčovala analýzu konfliktu.
3. Je nutné sa vyvarovať nepotrebného zužovania definície kontextuálnymi charakteristikami, aby sme neznížili komplexnosť celého pojmu.
4. Definícia konfliktu by nemala zamieňať príčinu a následok.

2. DEFINÍCIE KONFLIKTOV

Wallensteen konflikt definuje ako správanie alebo konanie, ktoré bezpodmienečne obsahuje prvky inkompatibility – nesúladu (nezhody) medzi minimálne dvoma stranami. Zároveň predpokladá, že požiadavky strán nemôžu byť naplnené v ten istý čas. Nezlučiteľnosť pozícií vysvetľuje určitou formou nedostatku. Na základe toho Wallesteen chápe ako základné prvky konfliktu aktérov, samotné ich konanie a nezlučiteľnosť záujmov, podľa ktorých sformuloval definíciu konfliktu ako „sociálnej situácie, v ktorej minimálne dvaja aktéri (strany) usilujú v jednom časovom bode o získanie obmedzených zdrojov“. [2]

Podobnú definíciu vytvorili Otomar J. Bartos a Paul Wehr, ktorí definujú konflikt ako „situáciu,v ktorej aktéri využívajú konfliktné správanie voči sebe navzájom, aby dosiahli nezlučiteľné ciele a (alebo) vyjadrili svoje nepriateľstvo“.[3] Títo autori sa vo svojej ďalšej analýze podrobnejšie venujú práve téme nezlučiteľnosti cieľov, vývoja konfliktného správania a nepriateľstva, ako príčin vzniku konfliktov.

Vyššie uvedené definície nahliadajú na konflikt z rôznych perspektív a zdôrazňujú odlišné elementy. Každá z nich je však založená na existencii minimálne dvoch aktérov, medzi ktorými je určitá nezlučiteľnosť záujmov a ktorí aktívne konajú, aby dosiahli svoj cieľ.

Konflikt odohrávajúci sa v sfére politiky, ktorý je v centre záujmu medzinárodných vzťahov – teda politický konflikt, môžeme definovať ako „stret prekrývajúcich sa záujmov v oblasti národných hodnôt a tém (nezávislosť, právo na sebaurčenie, hranice a územie, distribúcia domácej a medzinárodnej moci, prístup k moci). Musí trvať určitú dobu a mať určitý rozsah, musí prebiehať minimálne medzi dvoma stranami (štátmi, skupinami štátov, organizovanými skupinami alebo organizáciami), ktoré sú rozhodnuté presadzovať svoj záujem a dosiahnuť víťazstvo. Minimálne jednou zo strán musí byť štát. Možnými nástrojmi, ktoré sú používané v priebehu konfliktu, sú vyjednávanie, autoritatívne rozhodnutie, hrozba, nátlak, pasívne alebo aktívne ukončenie alebo použitie fyzického násilia a vojny.“ [4] Túto definíciu môžeme považovať za komplexnú definíciu, avšak, neumožňuje nám zahrnúť konflikty, ktoré sa odohrávajú v politickej sfére (napríklad medzi dvoma neštátnymi aktérmi, takisto nezohľadňuje ekonomické záujmy ako motiváciu pre vyvolanie konfliktu). Ďalšou zo širších definícií je definícia Heidelbergského inštitútu pre výskum medzinárodných konfliktov, ktorý považuje politický konflikt za „stret záujmov (odlišných pozícii) o národných hodnotách, ktorý má určité trvanie a závažnosť (rozsah) a prebieha aspoň medzi dvoma stranami (organizovanými skupinami, štátmi, skupinami štátov, organizáciami), ktoré sú odhodlané sledovať svoj zámer a dosiahnuť svoj cieľ“.

[3] BARTOS, J. O. – WEHR, P.: *Using Conflict Theory*, Cambridge, Cambridge University Press. 2002. ISBN 0-521-79446-3.
[4] WAISOVÁ, Š.: *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. Portál. Praha. 2005. ISBN 80-7178-390-0.

Politické konflikty sa môžu prejavovať násilnou, prípadne nenásilnou formou. Hraničným kritériom je pritom použitie ozbrojeného násilia s cieľom presadiť pozíciu aktéra v konflikte, ktoré vyústi v ľudské obete. Ozbrojený konflikt možno popísať ako nezhodu týkajúcu sa vlády a (alebo) teritória, kedy použitie ozbrojenej sily medzi dvoma stranami, z ktorých aspoň jedna je vláda štátu, má za dôsledok minimálne 25 obetí. Vojnou môžeme nazvať ozbrojený konflikt, ktorý sa prejavuje najextrémnejšou formou. Dôležité je nezamieňať pojem ozbrojený konflikt a vojna. Každá vojna je síce ozbrojeným konfliktom, no nie každý ozbrojený konflikt vyústi až do vojny. Vasquez definuje vojnu ako „organizované násilie vedené politickými jednotkami proti sebe navzájom“ práve z dôvodu, že je dostatočne široká, aby zahŕňala rôzne druhy aktérov a predmetov sporu a obsahuje prvok organizovaného násilia, teda nie náhodnej činnosti, ale cieleného a kolektívneho jednania. [1] Ani táto definícia však neindikuje kritérium odlíšenia vojny od násilných konfliktov. Ozbrojený konflikt môžeme definovať ako situáciu, v ktorej aspoň jedna strana systematicky využíva ozbrojené násilie s cieľom presadiť svoje politické záujmy. Táto definícia zahŕňa aspekt systematickosti - teda organizovaného, cieleného a kontinuálneho použitia ozbrojenej sily, čím odlišuje ozbrojený konflikt od organizovaného zločinu, alebo náhodných patologických javov. Zároveň vymedzuje predmet sporu na politický a obsahuje prvok používania násilia pre dosiahnutie svojich cieľov.

3. KLASIFIKÁCIA KONFLIKTOV

Rozlíšiť druhy konfliktov môžeme podľa vhodne zvolených kritérií. S prihliadnutím na základné prvky konfliktov môžeme konflikty kategorizovať:

1. Podľa umiestnenia konfliktu v medzinárodnom systéme a jednotiek konfliktu na **systémové, medzištátne a vnútroštátne.**
2. Podľa použitých prostriedkov v konflikte na **násilné a nenásilné** konflikty (ďalej ich môžeme špecifikovať podľa intenzity, či závažnosti konfliktu).
3. Podľa druhu nezlučiteľných záujmov (predmetu sporu) na konflikty **mocenské, konštitučné, ideologické, ekonomické**, a iné. [4]

3.1 UMIESTNENIE KONFLIKTU V MEDZINÁRODNOM SYSTÉME A JEHO AKTÉRI

Na klasifikáciu konfliktov podľa umiestnenia v medzinárodnom systéme aplikujeme model tzv. analytických rovín, ktoré predstavujú priestorové stupnice, kde sú umiestnené výsledky bezpečnostného diania i zdroje teoretického vysvetlenia.[5] Analytické roviny sú rámcom, vďaka ktorému môžeme určiť úroveň medzinárodného systému, na ktorej sa konflikt odohráva a na ktorej môžeme skúmať jeho príčiny i dopady a takisto identifikovať aktérov sporu. V medzinárodných vzťahoch sa najčastejšie používa nasledovných päť analytických rovín:

1. Medzinárodný systém – predstavuje ho planéta Zem.
2. Medzinárodné subsystémy – sú tvorené skupinou jednotiek v rámci medzinárodného systému, ktoré sú charakteristické intenzitou vzájomných vzťahov a závislostí (napríklad medzinárodné organizácie).
3. Jednotky – predstavujú ich aktéri, ktorí disponujú dostatočnou vnútornou nezávislosťou, napríklad štáty, národy, medzinárodné firmy.

[5]) BUZAN, Barry; WILDE, Jaap de; WAEVER, Ole: *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu.* Centrum strategických studii, Brno. 2005. ISBN 80-903-333-62

4. Podjednotky – zahŕňajú organizované skupiny jednotlivcov v rámci jednotiek systému, ktoré sú schopné ovplyvňovať správanie a jednanie svojej jednotky,alebo sa o to aspoň snažia (lobistické skupiny, povstalecké hnutia, politické zoskupenia).
5. Jedinci – tvoria najnižšiu rovinu analýzy. [5]

Na základe vyššie uvedených úrovní tradične rozdeľujeme konflikty na:

- systémové,
- medzištátne,
- vnútroštátne.

V prípade systémového konfliktu sa menia pravidlá medzinárodného systému a distribúcia moci v ňom a jeho základná štruktúra, ako to bolo napríklad v prípade prvej a druhej svetovej vojny a studenej vojny. Medzinárodný konflikt prebieha najčastejšie medzi štátmi. Vnútroštátne konflikty sa odohrávajú v rámci jednotiek systému. Pokiaľ je vo vnútroštátnom konflikte aktívne diplomaticky, alebo ekonomicky zapojená vonkajšia strana, hovoríme o vnútornom konflikte pod vonkajším vplyvom. [4] Tento analytický rámec je však len orientačný, nakoľko často môže prísť k prekrývaniu medzištátnych a vnútroštátnych konfliktov, napríklad v prípade, ak sa konflikt rozšíri kvôli preliatiu predmetu sporu do inej (najčastejšie susednej) krajiny, alebo ak príde k intervencii štátov regiónu či medzinárodného spoločenstva do štátu, kde konflikt prebieha, čím sa vnútroštátny konflikt premení na medzinárodný. [4] Pri zapojení externých aktérov do konfliktu rozlišujeme tri druhy aktérov v konkrétnom konflikte:

1. Primárni aktéri.
2. Sekundárni bojujúci aktéri.
3. Sekundárni nebojujúci aktéri.

Medzi primárnymi aktérmi konfliktu existuje za každých okolností nezlučiteľnosť (spor, konflikt). Sekundárni bojujúci aktéri sa zapájajú do konfliktu (ozbrojenou silou) výlučne na strane jednej z primárnych strán konfliktu a takýmto aktérom je vždy štát. Sekundárni nebojujúci aktéri podporujú jedného z primárnych aktérov konfliktu a jedná sa spravidla o štát, medzinárodné organizácie a podobne.

3.2 KLASIFIKÁCIA KONFLIKTOV PODĽA POUŽITÝCH PROSTRIEDKOV A INTENZITY

Konflikty podľa použitých prostriedkov rozlišujeme na konflikty nenásilné a na konflikty násilné. Táto výstižná, ale príliš úsporná klasifikácia neumožňuje presné rozlišovanie medzi týmito dvoma druhmi, pretože neurčuje žiadnu minimálnu hranicu (mieru násilnosti), od ktorej sú konflikty považované za násilné. Vedecké pracoviská výskumu konfliktov však vo svojej metodológii toto kritérium rôznym spôsobom rozpracovali. Konflikty podľa intenzity môžeme rozdeliť na tri druhy:

1. Malý ozbrojený konflikt.
2. Stredne závažný ozbrojený konflikt.
3. Vojna.

Malý (málo závažný) ozbrojený konflikt (minor armed conflict) je konflikt, v ktorom je viac ako 25 obetí spojených s bojom v každom roku, ale menej ako 1000 obetí za celú dobu konfliktu. Stredne závažný ozbrojený konflikt (intermediate armed conflict) je konflikt, v ktorom je viac ako 25 obetí spojených s bojom v každom roku, a zároveň viac ako 1000 obetí

za celú dobu konfliktu. Vojna (war) je konfliktom, v ktorom je v každom roku zaznamenaných viac než 1000 obetí spojených s bojom.

Heidelbergský inštitút pre výskum medzinárodných konfliktov navrhuje rozdelenie konfliktov podľa spôsobu použitia násilia – konkrétne podľa miery jeho systematickosti a organizovanosti. Podľa vývoja intenzity konfliktov Heidelbergský inštitút delí konflikty do piatich skupín, pričom prvé dve patria medzi nenásilné formy konfliktu, zvyšné medzi násilné:

1. Latentný konflikt.
2. Manifestný konflikt.
3. Kríza.
4. Vážna kríza.
5. Vojna.

Latentný konflikt charakterizujú ako úplne nenásilný, ktorý sa prejavuje zaujatím postoja a artikuláciou požiadavky. Manifestný konflikt už zahŕňa opatrenia naznačujúce možnosť použitia ozbrojenej sily (verbálny nátlak otvorene hroziaci násilím, alebo použitím ekonomických sankcii). Kríza sa prejavuje napätou situáciou, v ktorej aspoň jedna zo strán používa ozbrojené násilie výlučne v ojedinelých incidentoch. Vážna kríza sa prejavuje opakovaným a organizovaným používaním sily. Vojna je chápané ako organizované, systematické a trvajúce používanie sily.

Prednosťou tejto kategorizácie je, že zahŕňa medzi konflikty aj tie formy konfliktov, v ktorých nie sú použité násilné prostriedky, teda štádium latentného a manifestného konfliktu. Absencia násilia totiž nemusí znamenať absenciu konfliktu a práve z týchto fáz, v ktorých aktéri otvorene využívajú nenásilné prostriedky na vyjadrenie odlišnej pozície alebo záujmu voči druhej strane, vznikajú násilné konflikty.

3.3 KLASIFIKÁCIA KONFLIKTOV PODĽA PREDMETU SPORU

Rozdelenie konfliktov podľa predmetu sporu je veľmi rôznorodé, i keď môžeme pozorovať určité zhodné znaky. Základnou podmienkou každého konfliktu je nezlučiteľnosť záujmov a cieľov strán sporu, keďže každá zo strán koná s určitým zámerom. Predmetom ich nezlučiteľnosti môže byť teritórium, politická moc, ekonomické bohatstvo, surovinové zdroje, atď. Subjektívne vnímanie nezlučiteľnej odlišnosti stojí na počiatku každého konfliktu.

Akákoľvek klasifikácia podľa predmetu sporu je však iba ideálnym nástrojom, pretože konflikty sú multikauzálne fenomény a len zriedka ide v nich len o jeden spor a ich aktérom iba o jeden záujem. Všeobecne však môžeme rozdeliť konflikty na [4]:

- teritoriálne,
- mocensko-politické,
- boj za nezávislosť,
- ideologické,
- ekonomické,
- konflikty o zdroje.

4. PRÍČINY NEZLUČITEĽNÝCH CIEĽOV

Dôležitou súčasťou analýzy predmetu sporu v konflikte je analýza príčin vzniku nezlučiteľnosti. Otomar J. Bartos a Paul Wehr ponúkajú schému vývoja nezlučiteľných

cieľov, v ktorej zachytávajú multikauzalitu fenoménu konfliktu - hlavnými možnými príčinami vzniku nezlučiteľných cieľov v konflikte je podľa autorov boj o zdroje, nezlučiteľnosť hodnôt a nezlučiteľnosť rolí.[3] Boj o zdroje, či už o moc, bohatstvo, alebo o prestíž, pripisujú pocitu nespravodlivosti, ktorý vyplýva z relatívnej skľúčenosti určitej skupiny obyvateľov, alebo z pocitu nelegitímnej moci v štáte. K boju o zdroje prispieva tiež absolútna skľúčenosť časti populácie, ale tiež nepriateľské postoje strán sporu, alebo ich vedúcich osobností. Za nezlučiteľnosťou rolí môže stáť vertikálna a horizontálna diferenciácia rolí v rámci spoločnosti, mocenskej hierarchie, prístupu k zdrojom, atď. Vertikálna diferenciácia sa pritom vzťahuje k rozdielnym záujmom celku a jeho častí, horizontálna k možným rozdielom medzi rovnocennými časťami spoločnosti. Možnými príčinami nezlučiteľnosti hodnôt je fyzická separácia určitých skupín obyvateľstva, spôsobujúca vývoj odlišných hodnôt, identity a kultúry, ktoré môžu prispieť k vzniku konfliktu.[3] Vzťahy medzi možnými príčinami vzniku nezlučiteľných cieľov ilustruje nasledujúca schéma príčin nezlučiteľných cieľov.[3]

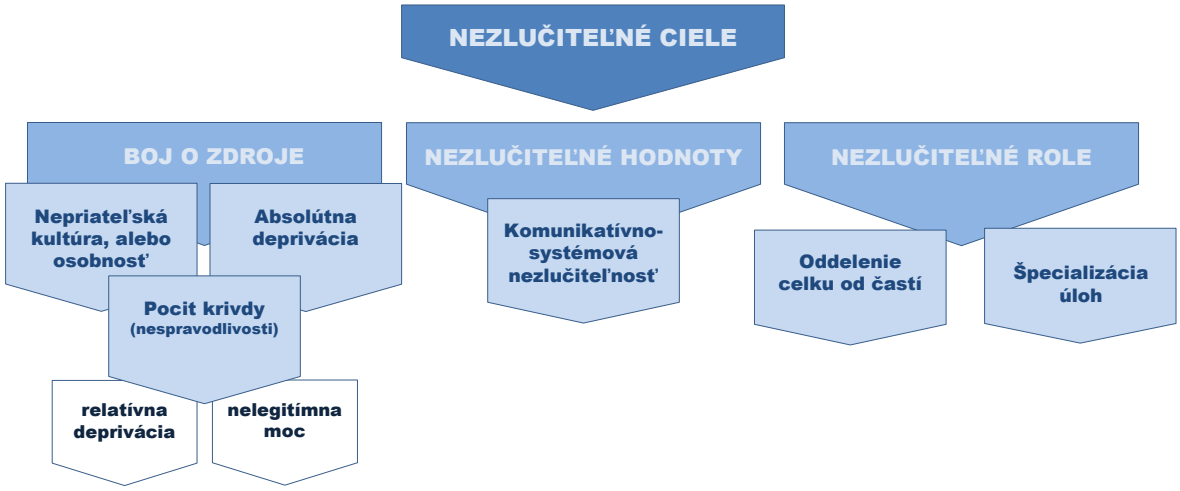

Obrázok 1 Nezlučiteľné ciele
zdroj: Otomar J. Bartos a Paul Wehr

5. KĽÚČOVÉ DELIACE LÍNIE V SPOLOČNOSTI

Možné príčiny konfliktu môžu prameniť aj z podmienok, ktoré sa podieľajú na vzniku štrukturálnych línií a rôznych opozícií v spoločnosti. Tieto línie môžeme rozdeliť na:

- vertikálne,
- horizontálne.

Vertikálne línie sú založené na národnostnom alebo národnom základe, rase a náboženstve, horizontálne sú založené na kontrole, či prístupe k ekonomickým zdrojom, vytvárajú teda určité „triedy“ podľa politických a ekonomických statusov rôznych skupín v spoločnosti. Tieto modely môžu slúžiť ako nástroje pri identifikácii a vysvetlení pozadia vzniku konfliktov, nakoľko uvedené deliace línie môžu posilňovať konfliktnú solidaritu jednotlivých skupín a ich motiváciou dosiahnuť svoj cieľ.

6. DYNAMIKA KONFLIKTU

Konflikt ako každý sociálny vzťah medzi dvoma, alebo viacerými aktérmi, kde existuje možnosť, že aktéri postupne budú meniť svoje záujmy, ciele, správanie i jednanie, prechádza rôznymi štádiami a stupňami intenzity. Proces premeny konfliktného vzťahu medzi stranami sporu je pri tom základným determinantom jeho riešenia a je dôležité ho skúmať, pretože dynamika a intenzita konfliktu ovplyvňuje okrem možností riešenia aj nástroje a stratégie strán sporu.[4] Dynamiku a premenu konfliktu v čase môžeme popísať nasledovnými fázami [4]:

1. Latentný konflikt.
2. Manifestácia konfliktu.
3. Eskalácia konfliktu.
4. Mŕtvy bod.
5. Deeskalácia.
6. Riešenie konfliktu.
7. Postkonfliktné urovnanie vzťahov – budovanie mieru.

Priebeh konfliktu však nie je lineárny proces a nemusí vždy prejsť všetkými štádiami konfliktu – k niektorým napríklad vôbec nemusí dôjsť a iné sa môžu opakovať. Skúsenosti aktérov z predchádzajúcich fáz ovplyvňujú následnú voľbu stratégie a nástrojov.

Latentný konflikt je charakteristický vnímaním nezlučiteľnosti cieľov, ale nezhody medzi aktérmi nie sú natoľko významné, aby ich donútili k rozhodnému jednaniu. Možným riešením latentného konfliktu je preventívna mnohoúrovňová diplomacia a podpora spolupráce a komunikácie na všetkých úrovniach.

Vo fáze manifestácie aktéri artikulujú svoje záujmy a verejne prejavujú zámer ich chrániť na úkor druhej strany.

Ak sa nepodarí fázu manifestácie prekonať nástrojmi preventívnej diplomacie, môže prísť k eskalácii konfliktu, pričom podmieňujúcimi faktormi môžu byť silná polarizácia politických elít, vznik nepriateľských aliancii, či prevzatie moci armádou.[4] Otomar J. Bartos a Paul Wehr identifikujú niekoľko možných príčin, ktoré prispievajú k eskalácii konfliktu – hlavnými príčinami je existencia konfliktnej solidarity a konfliktných zdrojov. Eskalácia môže byť racionálnym unilaterálnym rozhodnutím, môže byť reakciou na konanie protivníka, alebo vyjadrením nepriateľstva. [3]

V prípade, že ani jedna zo strán nemá dostatočnú silu, aby zničila protivníka, ale vzájomná nezlučiteľnosť pretrváva, nastáva štádium mŕtveho bodu. Táto fáza je ideálnou príležitosťou pre zahájenie jednaní medzi protivníkmi, ktorí sa nachádzajú v bezvýchodiskovej situácii. [4]

Pokiaľ strany pristúpia na možnosť transformácie konfliktu, nastáva štádium deeskalácie, charakteristické oslabením konfliktu, znižovaním požiadaviek strán sporu, obnovením komunikácie a snahou nájsť riešenie. [4] Podľa Otomara J. Bartosa a Paula Wehra je nevyhnutnou podmienkou deeskalácie oslabenie konfliktnej solidarity (v dôsledku personálnych strát, umierneného vedenia strany sporu, alebo zvyšujúcej sa nerovnosti a nespokojnosti členov) a zmenšenie konfliktných zdrojov.[3] Dôležitým podporným mechanizmom v tomto štádiu môže byť mediácia, ktorú poskytne tretia strana s cieľom priviesť konfliktné strany k spoločným rokovaniam.

Fáza riešenia konfliktu, kedy sa strany snažia o vyriešenie nezlučiteľnosti svojich cieľov a o ukončenie ozbrojeného konfliktu, môže mať rôzne formy. Wallensteen uvádza sedem mechanizmov, ako sa vysporiadať s nezlučiteľnosťou – je to:

1. Zmena priorít konfliktných strán.
2. Rozdelenie zdrojov medzi aktérmi (kompromis).
3. „Obchod kus za kus".
4. Zdieľaná kontrola (územia, ekonomických zdrojov, moci).
5. Prenechanie kontroly tretej strane.
6. Voľba vonkajšieho mechanizmu riešenia konfliktu.
7. Riešenie môže byť odložené, konflikt „zabudnutý".[2]

Waisová uvádza aj ôsmy spôsob riešenia konfliktu a to donucovací zásah tretej strany, ktorá je ochotná a schopná dosiahnuť riešenie konfliktu medzi primárnymi aktérmi. Jedná sa o tzv. vynucovanie mieru, ktoré je možné na základe ustanovení VII. kapitoly Charty OSN. Konkrétnymi nástrojmi môže byť vojenské vynucovacie misie, embargá, či sankcie. [4]

Faktory podmieňujúce vznik konfliktnej solidarity môžu byť: nezlučiteľnosť cieľov, pocit krivdy a frustrácia, ktoré vytvárajú nepriateľské postoje a interakcie vedúce ku konfliktu. Konfliktné zdroje predstavujú zdroje aktéra potrebné k vedeniu boja, teda ozbrojené sily, technika, financie. [3]

Posledným štádiom konfliktu je post konfliktné urovnanie vzťahov a budovanie mieru, pri ktorom dochádza k obnoveniu diplomatických, ekonomických, kultúrnych a sociálnych vzťahov a k budovaniu spolupráce a stabilného mieru. [4] Táto fáza je pritom najcitlivejším a najdlhšie trvajúcim štádiom, ktoré vyžaduje kooperáciu všetkých zložiek spoločnosti. Proces post konfliktného budovania mieru je zároveň veľmi komplexný, pretože sa dotýka nie len politickej oblasti života, ale aj sociálnych otázok, ako je napríklad návrat utečencov a vnútorne presídlených osôb a ich reintegrácia do spoločnosti, budovanie dôvery a zmierenia medzi jednotlivými časťami spoločnosti.

ZÁVER

V súčasnej, čoraz globálnejšej spoločnosti sa vyskytujú situácie - konflikty, ktorých cieľom je snaha o uspokojenie potrieb a realizácie vlastných záujmov. Tieto konflikty môžu viesť ku zmene politického, hospodárskeho prípadne sociálneho systému. Cieľom svetových autorít by malo byť v čo najvyššej miere zabrániť tvorbe konfliktov, zmierňovať a napomáhať ukončeniu už existujúcich konfliktov. Aby autority vedeli realizovať úmysly eliminujúce spory, je nutné poznať základné definície samotného pojmu konflikt a jeho klasifikáciu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BARTOS, J. O. – WEHR, P.: *Using Conflict Theory*, Cambridge, Cambridge University Press. 2002. ISBN 0-521-79446-3.

BUZAN, Barry; WILDE, Jaap de; WAEVER, Ole: *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu.* Centrum strategických studii, Brno. 2005. ISBN 80-903-333-62.

VASQUEZ, J., A.: *War Puzzle.* Cambridge University Press. 1997. ISBN 0 521 366 74 7.

WAISOVÁ, Š.: *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. Portál. Praha. 2005. ISBN 80-7178-390-0.

WALLENSTEEN, P.: *Understanding Conflict Resolution*. London: SAGE. 2009. ISBN 978 0 85702 050 5.

doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc.
Katedra bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika
Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš
e-mail: pavel.bucka@aos.sk

Ing. Maroš TRNKA
externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
e-mail: maros.trnka@aos.sk

KONCEPT EURÓPSKEJ BEZPEČNOSTI
THE CONCEPT OF EUROPEAN SECURITY

Alena BUDVESELOVÁ

ABSTRACT

Článok sa zameriava na analýzu kreovania konceptu európskej bezpečnosti a pojednáva o podstate európskej bezpečnosti v kontexte formovania európskeho bezpečnostného systému. Za týmto účelom článok analyzuje historický vývoj formovania európskej bezpečnosti a podáva charakteristiku ponímania problematiky z hľadiska Kodanskej školy.

The article focuses on the analysis of creating the concept of European security and discusses the essence of European security in the context of shaping the European security system. For this purpose article analyzes the historical development of the shaping of the European securi-ty and gives the characteristics of the problemacy in terms of the Copenhagen school.

Keywords: európska bezpečnosť, bezpečnostné prostredie, Kodanská škola
European security, security environment, Copenhagen Institute

ÚVOD

Súčasný model európskej bezpečnosti je výsledkom dlhotrvajúceho vývoja európskej civilizácie. Integruje v sebe skúsenosti z rôznych historických etáp vývoja európskeho kontinentu. Jeho efektívnosť bola a je podmienená typom bezpečnostných aktérov, ich formovaním a zmenami regulátorov ich správania, vzájomnými vzťahmi, ale aj prístupom bezpečnostných aktérov k dodržiavaniu prijatých štandardov a schopnosťou prijímať kompromisy pri obhajovaní svojich záujmov.[1]

1. PODSTATA EURÓPSKEJ BEZPEČNOSTI

Európska bezpečnosť je pevne zakorenená v tradíciách mocenskej politiky štátnych útvarov, ktoré sa kreovali na európskom kontinente počas historického vývoja a formovali európske bezpečnostné prostredie. V odbornej literatúre sa stretávame okrem pojmu európska bezpečnosť i s ekvivalentným pojmom európsky bezpečnostný systém / európsky bezpečnostný model, a to z dôvodu, že na skúmanie európskej bezpečnosti možno nazerať prizmou systémového prístupu. Systém (lat. systēma- sústava; gr. σύστημα- zložené, zoskupené do celku) *„vo všeobecnosti znamená súbor komponentov, či elementov spojených zvláštnymi vzťahmi a vlastnosťami do štruktúrovaného celku majúci spoločný funkčný účel.“* (Hoffreiter, 2006) Systém je charakterizovaný svojou štruktúrou a chovaním, pričom štruktúra je daná usporiadaním prvkov a ich vzájomných väzieb, chovanie systému je spôsob reakcie systému na podnety a vyjadruje tak charakteristické vlastnosti systému ako celku a jeho vzťah k okoliu. Podľa O. Krejčího, *„systém je stabilný vtedy, ak pretrvávajú jeho základné charakteristiky v podobe hlavných aktérov a vzťahov medzi nimi“*. Strata rovnováhy je známkou rozpadu systému, či jeho kvalitatívnej zmeny. (Krejčí, 2001) Vychádzajúc z posledných inštancií, bezpečnostný systém predstavuje súbor *„prvkov, ktoré sú účelne usporiadané tak, aby*

[1] Pozn. V prípade štátu sú to národné záujmy.

minimalizovali alebo eliminovali bezpečnostné riziká a ohrozenia, ktoré sa v akejkoľvek forme nachádzajú vo vnútornom i vonkajšom bezpečnostnom prostredí". (Hofreiter, 2006)

Na formovanie európskeho bezpečnostného prostredia, a teda štruktúru systému európskej bezpečnosti vplýval proces dynamických zmien stavu a správania sa bezpečnostných aktérov počas dejinného vývoja európskeho kontinentu. Ašpirujúc na definíciu bezpečnostného prostredia podľa L. Hoffreitera, európske bezpečnostné prostredie možno teoreticky vymedziť ako časť sociálneho a prírodného prostredia na európskom kontinente, v ktorom sú podmienky existencie a vývoja bezpečnostných aktérov, ich činnosti, vzťahy a záujmy determinované v prvom rade bezpečnosťou.[2] Európske bezpečnostné prostredie vyjadruje priestorovú dimenziu bezpečnosti spojenú s pôsobením relevantných bezpečnostných aktérov (štátov, koalícií štátov, organizácií, bezpečnostných orgánov) v konkrétnom čase a podmienkach. Utváranie a rozvoj bezpečnostného prostredia, ktorého jadrom je bezpečnosť a stabilita, má politickú, ekonomickú, sociálnu, environmentálnu, technologickú, obrannú a vojenskú dimenziu. (Kulašik, P. a kol., 2002, s. 19) Tieto dimenzie teoreticky predstavujú relatívne oddelené „subprostredia", ktoré chápeme ako hodnotovo premenné faktory. V reálnom živote sú tieto „subprostredia" vždy vnútorne veľmi úzko previazané a sú trvale a pribežne formované bezpečnostnými aktérmi. Poznanie týchto „subprostredí"/ dimenzií bezpečnosti nám umožňuje komplexnú percepciu bezpečnostného prostredia. [3]

Podstatnou charakteristikou bezpečnostného prostredia je jeho dynamika, tzn. že neustále sa mení a vyvíja a jeho jednotlivé prvky sú vnútorne prepojené. Rovnako treba reflektovať, že každé prostredie je vonkajšími faktormi ovplyvňované zámerne aj nezámerne, a to v prospech aj neprospech úrovne jeho bezpečnosti. (Zikmund, V. 2012) Bezpečnostné prostredie teda z hľadiska vzájomného pôsobenia dynamických faktorov predstavuje korelačnú entitu.

Zmeny v európskom systéme bezpečnosti sa prejavovali zmenami jeho súčastí, pričom určujúcim nositeľom zmeny v systéme boli jeho komponenty, v danom prípade štáty ako hlavní bezpečnostní aktéri, neskôr medzinárodné organizácie a neštátni aktéri. Systémová transformácia európskej bezpečnosti v prvom rade súvisela so zmenou systému prostredníctvom kvalitatívnej premeny štruktúry, rozširovaním bezpečnostnej agendy a v neposlednom rade aj s vnútornými premenami hlavných bezpečnostných aktérov – štátov.

2. HISTORICKÝ EXKURZ KREOVANIA EURÓPSKEJ BEZPEČNOSTI

Sformovanie funkčného modelu európskej bezpečnosti bolo veľmi dlhé a komplikované. Európsky systém bezpečnosti, tak ako každý spoločenský systém má svoje historicky generované vnútorné a vonkajšie hybné sily, ktoré ho k súčasnému stavu doviedli, a ktoré významne vplývajú na jeho ďalší vývoj. Ak vychádzame zo skutočnosti, že bezpečnosť je jednou z najsilnejšie pociťovaných ľudských potrieb, tak potom aj formovanie konceptu európskej bezpečnosti súvisí s počiatkami kreovania európskej civilizácie. Z daného tvrdenia logicky vyplýva otázka: Kam siahajú snahy indivídua, sociálnych skupín, štátov, aliancií o zaistenie vlastnej bezpečnosti? V súvislosti s touto otázkou je potrebné reflektovať niektoré prvky formujúce európske bezpečnostné prostredie v minulosti a tiež ozrejmiť etapy

[2] Bezpečnostné prostredie je polysémický termín a môže mať rôzne charakteristiky. V súčasnosti je najviac využívaná teoréma, kde bezpečnostné prostredie tvorí párové kategórie: vonkajšie a vnútorné, globálne a lokálne, regionálne a lokálne. (Lasicová, Ušiak, 2011.) Bezpečnostné prostredie nie je axióma v rámci ktorej sa budujú bezpečnostné vzťahy, formulujú hrozby a riziko. Ale naopak, sú to práve uvedené charakteristiky, ktoré formujú bezpečnostné prostredie.

[3] Analogicky s predmetnými dimenziami, bezpečnostná analýza Kodanskej školy používa pojem bezpečnostné sektory.

vývoja bezpečnostných vzťahov v rôznych historických etapách, ktoré viedli k sformovaniu súčasnej bezpečnostnej agendy európskeho bezpečnostného prostredia.

Riadenie ľudskej spoločnosti a zaisťovanie bezpečnosti jednotlivcov bolo vždy späté s určitou formou štátneho zriadenia. Ľudia pociťovali od nepamäti potrebu organizácie za účelom spoločnej ochrany a získania pocitu bezpečia vo vnútri týchto komunít. Pri historickom exkurze konceptu európskej bezpečnosti vychádzame z premisy, že základným prvkom modelu európskej bezpečnosti v minulosti bol štát. Základným predpokladom súčasného ponímania bezpečnosti bola transformácia európskych ríš na moderné štáty. Vznik a sformovanie štátu umožnilo, že štát disponuje legálnym násilím na svojom území a nad svojím obyvateľstvom, a teda musí byť hlavným garantom bezpečnosti jednotlivcov. Moderný štát sa stal najefektívnejšou formou politickej organizácie, ekonomickou i vojenskou jednotkou pretože *„disponoval kapacitami umožňujúcimi mobilizovať dostatočné zdroje kapitálu i donútenia"*. (Waisová, 2009) Na druhej strane je nutné poznamenať, že európska bezpečnosť je interpretovaná ako regionálna bezpečnosť, tzn. že je definovaná prostredníctvom medzinárodných a medzištátnych organizácií a *„vychádza z medzinárodného práva, ktoré za jej zachovanie alebo porušenie činí zodpovedný štát"*. (Nečas, Ušiak,2010) Na štáty sú stavané jednak úlohy, ciele, ale aj sankcie.[4] Legitimita použitia sily v Európe sa vždy odvolávala na bezpečnosť, čo viedlo k prijímaniu opatrení, ktorých účelom bolo zabrániť existenčným hrozbám, ktoré ohrozovali štát a národ ako tradičný referenčný objekt bezpečnosti.

Európa musela historicky čeliť jednak tlaku externých vplyvov v podobe barbarských etník, arabsko-islamskej expanzie, ale charakter bezpečnosti sa rovnako odvíjal i na pozadí konfrontácie medzi náboženstvami (západné a východné kresťanstvo, križiacke výpravy..) a neskôr vzájomnými mocenskými bojmi medzi štátmi a koalíciami štátov. V období európskeho stredoveku boli hlavnými aktérmi systému dynastické štáty. V priebehu 15. až 17. storočia zásadne ovplyvnili európsky systém bezpečnosti dva procesy: *„kvalitatívna premena štátu ako základného aktéra medzinárodnej politiky a európska kolonizácia sveta"*. (Krejčí, 2001) Do tohto obdobia spadá aj prvý pokus o vytvorenie systému kolektívnej bezpečnosti, ktorým bola Zmluva o nastolení mieru v celom kresťanskom svete, vypracovaná na základe podnetu českého kráľa Jiřího z Poděbrad. Rozhodujúcim momentom bol vestfálsky mier v roku 1648, ktorý formálne ukončil tridsaťročnú vojnu[5] a je považovaný za zlom medzi existenciou dynastických štátov a začiatkom éry národných (suverénnych) štátov.[6] S nástupom národných štátov súviselo aj formálne uznanie suverenity štátu. Zatiaľ čo v predchádzajúcom období sa suverenita jednotlivých aktérov (cisárska suverenita, pápežská suverenita, suverenita jednotlivých miest, cechov, feudálov a pod.) prekrývala, vestfálskym mierom sa jediným suverénnym aktérom stáva štát. Suverenita štátu (vonkajšia a vnútorná) sa stala základom európskeho i medzinárodného systému.[7] (Waisová, 2009) Základná téza vestfálskeho systému predpokladala, že všetka moc je podriadená štátu a národná bezpečnosť sa tak stala otázkou prvoradého záujmu. Markantným vplyvom na presadenie idey národného štátu v Európe bol nárast nákladov na budovanie armád spojený s premenami vojenskej techniky. Treba poznamenať, že nové typy zbraní zásadným spôsobom ovplyvnili štruktúru európskeho systému.

[4] Pozn. Kapitoly VI a VII Charty OSN (čl. 33 – 51).

[5] V tridsaťročnej vojne sa stretli takmer všetky európske štáty a bola prvou celoeurópskou vojnou, ktorá zmenila základné princípy a pravidlá fungovania medzinárodnej politiky.

[6] Uvedený proces kvalitatívnej premeny štátu bol rezultátom viacerých udalostí: pandémia moru, ktorá znížila počet obyvateľov Európy približne o tretinu, zhoršenie klimatických podmienok, storočná vojna, križiacke výpravy, tridsaťročná vojna a pod.

[7] Pravidlo vonkajšej suverenity poskytuje štátom uznanie vlastnej existencie, nezávislosti a hraníc. Pravidlo vnútornej suverenity poskytuje štátu zvrchovanú moc vo vnútri štátu a zaväzuje ostatných aktérov k nezasahovaniu do vnútorných záležitostí iných štátov.

Dôležitým obdobím z hľadiska medzinárodnej bezpečnosti bolo obdobie Európskej rovnováhy síl nazývané tiež európsky koncert 1814-1914.[8] Tento systém predstavoval prvý model európskej kolektívnej bezpečnosti. Významnú úlohu v predmetnom období zohralo spojenectvo štátov Svätá aliancia v r.1815-1848 [9]. Išlo o prvý funkčný model európskej kolektívnej bezpečnosti a jej podstatou bolo udržanie a zachovanie mieru v Európe, rovnováha síl vtedajších veľmocí a vzájomná spolupráca panovníkov. V záujme udržania mieru, si aliancia osobovala právo zasahovať do vnútropolitických otázok jednotlivých členov.

Výrazný predel vo svetových dejinách, a to v oblasti politickej, ekonomickej, sociálnej a kultúrnej priniesla I. svetová vojna. Vstup USA do vojny a upustenie od politiky izolácie znamenal výraznú štrukturálnu zmenu v systéme európskej bezpečnosti. Prvotným reálnym krokom k vytvoreniu systému kolektívnej bezpečnosti bolo vytvorenie medzinárodnej organizácie Spoločnosť národov. Ničivý dopad II. svetovej vojny priviedol predstaviteľov svetových mocností k vytvoreniu Organizácie spojených národov, za účelom zaisťovania medzinárodnej bezpečnosti a vylúčenia použitia vojny ako nástroja na riešenie rozporov medzi štátmi.

K ďalšej premene štruktúry a aktérov európskej bezpečnosti prispel ideologicko-politický spor medzi USA a ZSSR. Tento ideologický antagonizmus medzi východným a západným blokom bol psychologicky posilnený prítomnosťou jadrových zbraní. Jadrová hrozba prinútila štáty k transformácii národných bezpečnostných politík. Motívom ich politiky bola jednak konfrontácia politických (imperiálnych či obranných) záujmov, ako aj snaha rozšíriť vlastný spôsob života a hodnotové systémy.

Významnou štrukturálnou zmenou v systéme počas studenej vojny bol proces dekolonizácie. Obe superveľmoci boli antikoloniálne orientované, čo spustilo dekolonizačnú vlnu a rozsiahle migračné vlny obyvateľstva z bývalých európskych kolónií do Európy.

Bipolárne usporiadanie svetového politického systému bolo inštitucionalizované vytvorením vojensko-politických blokov Severoatlantickej Aliancie[10], ktorá nadväzovala na Bruselský pakt[11] a Varšavskej zmluvy[12]. Blokový antagonizmus sa prejavil aj v ekonomickej integrácii krajín. Na jednej strane sa západoeurópske krajiny zlúčili do Európskeho spoločenstva, ktoré sa v roku 1991 na základe Maastrichtskej zmluvy pretransformovalo na Európsku úniu (EU). Na druhej strane sa vytvorila Rada vzájomnej hospodárskej pomoci, ktorá riešila kooperáciu krajín strednej a východnej Európy (na základe vzájomnej dohody členských krajín zanikla po r.1990). (Hofreiter, 2006)

Jednou z významných príčin posilnenia ekonomických faktorov na medzinárodnú politiku bola energetická kríza v roku 1973. Po tom, čo členské štáty OPEC znížili objem ťažby ropy a zvýšili jej cenu, bola väčšina západoeurópskych štátov paralyzovaná, čo sa prejavilo i ekonomickou krízou. Blokáda ropných zdrojov a následný nedostatok ropy a ropných pro-

[8] Systém európskeho koncertu vznikol po napoleonských vojnách, po Viedenskom kongrese.
[9] Rusko, Rakúsko-Uhorsko, Prusko, Veľká Británia, Francúzsko
[10] NATO – North Atlantic Treaty Organization – Organizácia Severoatlantického paktu bola vytvorená na základe Washingtonskej zmluvy z 4.4.1949. Signatármi zmluvy bolo 12 štátov (Belgicko, Dánsko, Francúzsko, Holandsko, Island, Kanada, Luxembursko, Nórsko, Portugalsko, Taliansko, USA, Veľká Británia).
[11] Bruselský pakt bola zmluva o hospodárskej, sociálnej, kultúrnej spolupráci a kolektívnej sebaobrane, ktorú 17.3.1948 V Bruseli podpísalo päť západoeurópskych štátov – Belgicko, Francúzsko, Luxembursko, Holandsko a Veľká Británia a stala sa prvou povojnovou vojensko-politickou organizáciou nazvanou Západná únia. Na základe parížskych dohôd z r. 1954 sa jeho členmi stali SRN a Taliansko a organizácia bola premenovaná na Západoeurópsku úniu (ZEU)., ktorá je považovaná za európsky pilier NATO. So vznikom NATO bol celý blok prakticky podriadený Spojeným štátom.
[12] Varšavská zmluva – vojensko-politický blok východoeurópskych krajín, uzavretý na základe zmluvy zo 14.5.1955 vo Varšave. Zakladajúcim členmi boli Albánsko , Bulharsko, Československo, Maďarsko, NDR, Poľsko, Rumunsko a ZSSR. Zanikol k 1.júlu 1991 na základe protokolu z Budapešti (26.2.1991)

duktov ukázali, že mnohé štáty sú síce schopné zaistiť si vojenskú bezpečnosť, no nie sú schopné zaistiť si bezpečnosť v ekonomickej oblasti. (Waisová, 2009)

Zásadný význam v postupnom utlmovaní negatívnych vplyvov veľmocenského súperenia v období studenej vojny mala Konferencia o bezpečnosti a spolupráci v Európe (ďalej KBSE), ktorá predstavuje zlomový okamih pri formovaní súčasného systému európskej bezpečnosti.[13] Konferencia vyzdvihovala najmä otázky bezpečnosti vrátane zásad upravujúcich vzťahy medzi štátmi a vojenské aspekty bezpečnosti; voľný pohyb ľudí, informácií a myšlienok; kultúrne styky; spoluprácu v hospodárskej oblasti, aplikovanej vedy a techniky; spoluprácu v oblasti zlepšovania životného prostredia. Od prijatia helsinského Záverečného aktu (1. august 1975) účastnícke štáty KBSE vytvorili systém spoločných štandardov a záväzkov, ktoré sú základom pre spoluprácu v politicko-vojenskej, ľudskej, ekonomickej a environmentálnej oblasti. Desatoro zásad Helsinského Záverečného aktu[14] predstavovalo základnú bázu pre zmiernenie napätia, ktorým sa ustanovili všeobecné zásady pre vzťahy medzi zúčastnenými štátmi, ale aj vo vnútri nich.

Po skončení studenej vojny sa predpokladalo, že KBSE sa stane centrom novej bezpečnostnej štruktúry v Európe. Od decembra 1994 premenovaná na Organizáciu pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe – OBSE. OBSE je v súčasnosti najväčšou regionálnou bezpečnostnou organizáciou s 57 účastníckymi štátmi. Vyvíja činnosť v oblasti včasného varovania, predchádzania konfliktov a povojnovej stabilizácie. Činnosť organizácie sa realizuje i v oblasti kontroly zbraní, preventívnej diplomacie, ľudských práv, volebného monitoringu a ekonomickej kontroly, boja proti terorizmu, boja proti obchodovaniu s ľuďmi, boja proti nelegálnemu obchodu ručných a ľahkých zbraní a v oblasti bezpečnosti a správy hraníc. [15]

Treba poznamenať, že na zaistenie svojej bezpečnosti európsky systém bezpečnosti kontinuálne prijímal celý rad zmluvných politicko-vojenských a vojenských dokumentov, ktoré predstavujú súbor hodnotení, zásad a postupov na uplatnenie svojich legitímnych mocenských nástrojov pri zaisťovaní bezpečnosti v konkrétnom bezpečnostnom prostredí a s konkrétnymi silami, možnosťami a nástrojmi. (Zikmund, 2012) Konferencia o bezpečnosti a spolupráci v Európe (KBSE) so svojou platformou - Záverečným aktom, bola zamýšľaná ako paneurópsky systém bezpečnosti a spolupráce, založený na permanentnom dialógu medzi Východom a Západom. Významným prínosom bolo aj začatie procesu kontroly zbrojenia a dosiahnutie zníženie početného stavu ozbrojených síl v Európe na základe podpisu Zmluvy o konvenčných ozbrojených silách v Európe, ktorú podpísalo 22 štátov NATO a Varšavskej zmluvy 19. novembra 1990. Bola to prvá medzinárodná odzbrojovacia zmluva v histórii týkajúca sa konvenčných zbraní, ktorá podstatne obmedzila počty konvenčnej výzbroje a techniky v piatich kategóriách – tanky, bojové obrnené vozidlá, delostrelectvo, bojové lietadlá a útočné vrtuľníky. Zmluva určuje maximum výzbroje a techniky týchto kategórií podľa potreby rôznych regiónov a všeobecne sa považuje za základný pilier európskej bezpečnosti. (Kulašik a kol., 2002)

[13] Helsinskej konferencii sa pripisujú hlavne dve úlohy, a to zmiernenie sovietskeho správania v Európe a urýchlenie zrútenia Sovietskeho zväzu. Okrem týchto hlavných aspektov sa nepochybne nájdu aj ďalšie vplyvy a prínosy KBSE na vývoj vo svete 70-tych a 80-tych rokov až do súčasnosti v rámci jej „pokračovateľa" – Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (ďalej OBSE).

[14] Zvrchovaná rovnosť, rešpektovanie práv vyplývajúcich zo zvrchovanosti; Nepoužitie sily alebo hrozby silou; Neporušiteľnosť hraníc; Územná integrita štátov; Mierové riešenie sporov; Nezasahovanie do vnútorných záležitostí; Rešpektovanie ľudských práv a základných slobôd, vrátane slobody myslenia, svedomia, náboženstva a presvedčenia; Rovnoprávnosť a právo národov na sebaurčenie; Spolupráca medzi štátmi, Svedomité plnenie záväzkov podľa medzinárodného práv. (Jurčák a kol.2009)

[15] V každej z týchto oblastí pôsobia špecializované OBSE tímy za účelom pomoci účastníckym štátom. OBSE vytvára priestor pre konzultáciu a vyjednávania medzi členskými krajinami.

Parížska Charta pre novú Európu (1990) obsahovala víziu nového európskeho poriadku, ktorého základ mal spočívať v spoločnom systéme demokracie, založenej na ľudských právach a základných slobodách; na prosperite, dosahovanej kombináciou ekonomickej slobody a sociálnej spravodlivosti a na zásade rovnakej bezpečnosti pre všetkých. Ďalší významný dokument Výzva doby zmien, prijatý na stretnutí najvyšších predstaviteľov OBSE v Helsinkách (1992), po prvýkrát v histórii zahŕňal nielen vojenský aspekt bezpečnosti, ale aj ekonomické, ekologické, sociálne, humanitné a ďalšie aspekty bezpečnosti.

Súbežne s programom zvyšovania bezpečnosti v Európe na pôde OBSE sa odohrávali významné udalosti aj v rámci Európskej únie a Severoatlantickej Aliancie, ktoré reagovali na zmenu bezpečnostného prostredia po ukončení studenej vojny. Aliancia reflektovala zmenu bezpečnostného prostredia prijatím Strategickej koncepcie NATO v roku 1999 na summite vo Washingtone. Strategická koncepcia sa popri obrannej dimenzii orientuje na široký rozsah bezpečnosti, reflektujúc dôležitosť politických, ekonomických, sociálnych a environmentálnych faktorov. Primárnymi oblasťami sa stali prevencia konfliktov, krízový manažment, partnerstvo, spolupráca a dialóg.

Rozšírenie a prehĺbenie bezpečnostnej dimenzie EÚ súviselo s formovaním spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, ktorá okrem politického aspektu obsahuje všetky otázky týkajúce sa bezpečnosti EÚ, vrátane postupného vymedzenia spoločnej obrannej politiky. Je dôležité zdôrazniť, že všetky hodnoty EÚ sa primárne odvíjajú od bezpečnosti.[16] (A European Security Concept ..., 2004) Európska bezpečnosť musí podľa EÚ zodpovedať tomu, čo európski občania považujú za kľúčové problémy ohrozujúce mier, stabilitu a prosperitu. Na prvom mieste je zaistenie bezpečnosti Európanov ako občanov. EÚ musí byť schopná efektívne ochrániť svoje záujmy a hodnoty, prostredníctvom rýchlej a komplexnej reakcie na bezpečnostné výzvy, ale aj preventívneho pôsobenia. Helsinský summit EÚ naštartoval v decembri 1999 projekt Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky (v súčasnosti Spoločná bezpečnostná a obranná politika -SBOP), ktorá je súčasťou Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ (SZBP). Závery summitu deklarovali konkrétny cieľ posilniť autonómne vojenské kapacity EÚ. EÚ mala byť schopná angažovať sa v operáciách krízového manažmentu. Zatiaľ čo približovanie sa k cieľom spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky predstavovalo v prvom rade záležitosť politickej integrácie, rozvoj európskej bezpečnostnej a obrannej politiky zahrňovalo oveľa širšie spektrum úloh. EBOP už nebola len o výzve politickej integrácie, ale potenciálne konkurovala iným bezpečnostným a obranným prioritám väčšiny krajín bývalého sovietskeho bloku. Špecificky sa to týkalo záujmu o vstup do NATO, vzťahov NATO a EÚ a otázok participácie pri tvorbe európskej bezpečnostnej architektúry. (Bilčík, V. 2003.) Európske bezpečnostné kapacity (aj euroatlantické, aj kapacity EÚ) majú politickú zodpovednosť a morálnu povinnosť podieľať sa svojim kontingentom na riešení kríz ohrozujúcich mier a bezpečnosť nielen na európskom kontinente. Samozrejme všetky zložky európskej bezpečnosti sú pripravené pôsobiť preventívne a na podporu mieru a bezpečnosti. Dokumenty EÚ týkajúce sa bezpečnostnej politiky: Európska bezpečnostná stratégia, Stratégia vnútornej bezpečnosti sú politické dokumenty, ktoré sekuritizovali európsku realitu a zdokumentovali a legalizovali nutnosť budovania SZBP a SBOP. Stabilné bezpečnostné prostredie si vyžaduje hlavne synergiu a holistický prístup NATO a EÚ k otázkam bezpečnosti. Na zjednotenie spolupráce by sa NATO aj EÚ mali zamerať na posilnenie svojich kľúčových spôsobilostí, zvýšenie interoperability a koordináciu doktrín, plánovania, technológií, vybavenia a výcviku.

[16] Európska únia je založená na zásadách slobody, demokracie, dodržiavania ľudských práv a základných slobôd a princípoch právneho štátu, ktoré sú spoločné pre všetky členské štáty.

3. PERCEPCIA EURÓPSKEJ BEZPEČNOSTI Z HĽADISKA TEÓRIE KODANSKEJ ŠKOLY

Európska bezpečnosť predstavuje nový fenomén výskumu jednak z hľadiska teoretického, ale aj z hľadiska doktrinálneho (strategické dokumenty NATO, bezpečnostné stratégie EÚ, dokumenty OBSE). Mimoriadna zásluha na rozširovaní konceptu bezpečnosti a definovaní európskej bezpečnosti patrí Výskumnému inštitútu pre mier a konflikt z Kodane, nazývaný aj Kodanská škola.[17] Hlavní predstavitelia kodanskej školy Bary Buzan a Ole Weaver vniesli do výskumu bezpečnosti nové aspekty a termíny. Odborné práce Kodanskej školy predstavujú nielen významný prevrat v rámci vnímania bezpečnosti, ale ich teoretický koncept bezpečnosti sa stal základom pre tvorbu bezpečnostnej politiky viacerých štátov a medzinárodných organizácií. Kodanská škola spája výskum bezpečnosti s európskou filozofickou tradíciou, s výskumom ochrany ľudských práv a do výskumu bezpečnostnej problematiky neoddeliteľne zaradila problematiku zmyslu dejín, kultúrneho vývoja, sociálno-historických zmien. (Lasicová, 2006b)

Spomínaní autori sa odklonili od tradičného chápania bezpečnosti, ktoré reflektovalo skúsenosti prekonaných vojenských konfliktov na európskom kontinente. Tradičné ponímanie bezpečnosti bolo typické pre obdobie po 1. svetovej vojne až do konca studenej vojny. V predmetnom období sa bezpečnosť chápala hlavne z vojensko - politického hľadiska a z hľadiska bezpečnosti štátu. (Lasicová, 2006a) Vojenská bezpečnosť bola spájaná so schopnosťou vojenského zaistenia záujmov štátu, so zaisťovaním jeho suverenity, územnej celistvosti od vonkajších i vnútorných ohrození. Kritériom vojenskej bezpečnosti krajiny bolo udržiavanie armád v stave, ktorý zabezpečoval obranyschopnosť územia. Kľúčový význam v tomto ponímaní majú pojmy ako moc, boj o moc, spolupráca medzi štátmi, odvrátenie hrozby vojny, kontrola zbrojenia a odzbrojenia, bezpečnosť medzi štátmi, medzinárodná bezpečnosť a kolektívna obrana, ktorej základom je NATO. Štát, v tradičnom ponímaní, je jediným legitímnym vykonávateľom vojenskej sily a vojenská sila je hlavným nástrojom na dosiahnutie bezpečnosti a prežitia štátu.

Výskum bezpečnostných vzťahov v rámci Kodanskej školy priniesol mnohé inovatívne východiská. Kodanská škola začala operovať s novými termínmi „sekuritizácia“, „societálna bezpečnosť“, „regionálny bezpečnostný komplex“ a ďalšie. Dynamika v terminológii bezpečnostnej vedy súvisela s konceptualizovanou percepciou bezpečnosti v zmysle neustále sa vyvíjajúceho komplexu faktorov, ktoré mali hlavne nevojenský aspekt a väčšinou boli odsúvané na okraj záujmu. Zohľadnenie nevojenských aspektov bol rezultátom politických okolností v Európe po roku 1980. V porovnaní s tradičným vnímaním bezpečnosti, nová koncepcia zahrňuje najmä rozšírenie agendy nových hrozieb, ktoré nemajú len vojenskú povahu, ale sú vyvolávané ekonomickou, societálnou, politickou a environmentálnou rizikovosťou modernej spoločnosti. Kreativita výskumu, kontinuitné variácie, dôraz na nevojenské empirické príčiny v bezpečnostných vzťahoch a interpretácia rôznych faktorov transformovala koncept bezpečnosti do hĺbky a šírky, čo pre teóriu bezpečnosti znamenalo radikálny posun.

Východiskovou tézou kodanskej školy bolo tvrdenie, že na bezpečnosť jednotlivca, lokálnej komunity, štátu, či regiónu je v súčasnom svete potrebné nazerať nie oddelene, ale

[17] Výskumný inštitút pre mier a konflikt (The Copenhagen Peace Research Institute - COPRI) bol založený v Kodani v roku 1985. Cieľom inštitútu bolo posilniť multidisciplinárny výskum o mieri a bezpečnosti. Inštitút fungoval do roku 1996 ako nezávislá inštitúcia, následne ho dánska vláda začlenila pod ministerstvo pre výskum a informačné technológie. V januári 2003, došlo k pričleneniu inštitútu do Dánskeho inštitútu pre medzinárodné štúdie. Označenie kodanská škola bolo prvý krát použité Billom McSweeneyom v roku 1996 v jeho článku Identita a bezpečnosť, a to vzhľadom k výstupom z projektov, ktoré výskumníci z tohto inštitútu dosiahli v oblasti bezpečnostnej vedy.

vždy komplexne. Kodanská škola identifikovala päť sektorov bezpečnosti: vojenský, politický, ekonomický, sociálny a enironmentálny. (Buzan, 2005) Všetky majú aj vojenské, aj nevojenské aspekty, všetky majú politické dimenzie a všetky môžu navzájom vytvárať rôzne hierarchické systémy. Základným cieľom politickej bezpečnosti je zaistiť vonkajšiu a vnútornú suverenitu štátu, činiteľom bezpečnostnej politiky je vláda. Politický sektor bezpečnosti vyjadruje politický režim štátu a jeho postavenie v medzinárodnom systéme. (Lasicová, 2006a, s.12) Ekonomická bezpečnosť je úzko previazaná s ostatnými zložkami bezpečnosti. Medzi jej hlavné atribúty patrí menová stabilita, hospodársky rast, nízka nezamestnanosť, konkurencieschopnosť, surovinová dostatočnosť, vývoj nových technológií. Na medzinárodnej úrovni je cieľom ekonomickej bezpečnosti predchádzať krízam, nestabilite svetových trhov, zaistiť bezpečnosť dodávok surovín, zdrojov energie a výrobkov. (Eichler, 2006, s. 19) Sociálna bezpečnosť súvisí hlavne s migráciou obyvateľstva, ktorej dôsledkom býva vlna prisťahovalcov a s tým spojené ekonomické problémy. (Ballaeva, 2007) Zabezpečovanie ekologickej/environmentálnej bezpečnosti súvisí s rozvojom životného prostredia a zachovaním trvalo udržateľného rozvoja pre súčasné a budúce generácie. (Kulašik, 2002)

Autori Kodanskej školy poukazujú na potrebu budovania a konceptualizácie bezpečnosti. Podľa Kodanskej školy, "bezpečnosť" nie je považovaná za priamy dôsledok ohrozenia, ale je skôr definovaná ako výsledok politickej interpretácie hrozby, tento proces označuje ako sekuritizácia. Sekuritizácia predstavuje radikálnejšiu formu politizácie, je to vydelenie určitej problémovej oblasti nad štandardné politické konanie. Z hľadiska teórie môže byť akákoľvek téma z ktoréhokoľvek sektora sekuritizovaná, t.j. umiestnená na škále od depolitizovania (štát sa od problému dištancuje), ďalej k politizácii (štát zasahuje oficiálnym vyjadrením) až k takej situácii, keď problém prekročí únosnú mieru. Je vnímaný ako spoločenská alebo existenčná hrozba, z toho dôvodu nastáva jeho sekuritizácia (štát musí prijať opatrenia – bezpečnostné, finančné, obmedzujúce práva a slobody občanov). Kodanská škola predpokladá, že hrozby ktoré sú vnímané ako reálne, nemusia byť skutočné. Je možné vnímať ich nesprávne práve preto, lebo politickí aktéri určujú ich relevanciu v politickej debate. Politické správanie je vždy determinované vnímaním hrozby, alebo existujúcou bezpečnosťou.

V rámci tzv. regionálneho systému prišla kodanská škola s prelomovým konceptom tvorby tzv. bezpečnostného komplexu. Bezpečnostný komplex podľa autorov kodanskej školy reflektuje špecifické vzťahy v užšej skupine aktérov. Procesy globalizácie, integrácie a interdependencie jednoznačne poukazujú na opodstatnenosť prepojenia bezpečnostnej analýzy v rámci určitých regionálnych bezpečnostných komplexov. Regionálna bezpečnosť z hľadiska výskumu analytických rovín bezpečnosti sa utvára v interakcii štátov a iných aktérov medzinárodných vzťahov a dosahuje sa použitím efektívnych politických, vojenských, hospodárskych a diplomatických nástrojov. (Hofreiter, 2006) V rámci teórie regionálnych komplexov, Kodanská škola kládla silný dôraz na dištinkciu európskej oblasti bezpečnosti od ostatných geografických teritórií. V rámci geografického teritória Európy ustanovujú odborníci kodanskej školy 4 základné regionálne bezpečnostné komplexy. Zaraďujú sem komplex Balkán, komplex Turecko, komplex Ruskej federácie a post-sovietsky priestor a komplex Európskej únie a jej „blízke okolie“.

Autori Kodanskej školy definujú bezpečnostný komplex ako *„súbor jednotiek, ktoré nemôžu svoje bezpečnostné problémy analyzovať ani riešiť jedna bez druhej, pretože procesy sekuritizácie a/alebo desekuritizácie jednej jednotky sú naviazané s procesmi sekuritizácie a/alebo desekuritizácie ostatných jednotiek“* (Buzan, 2005, s. 201). V súčasnej dobe nie je možné analyzovať a riešiť bezpečnostné problémy štátu (regiónu) bez druhého štátu (celku, organizácie a jednotlivca).

Markantný vplyv na rozširovanie konceptu bezpečnosti bolo samotné definovanie európskej bezpečnosti. Dovtedajšie štúdie operovali s pojmom euroatlantická bezpečnosť, ktorá okrem európskych špecifík zahrňovala i vnímanie bezpečnosti v USA. V tomto smere je dôležité vyčleniť európske vnímanie bezpečnosti, ktoré je oproti vnímaniu bezpečnosti USA komplexnejšie a vychádza z dynamiky vývoja udalostí na európskom kontinente. Percepcia bezpečnosti v Európe je pružnejšia a nesúvisí len s vojnovým konfliktom, ale najmä so sociálnymi zmenami. Európa po II. svetovej vojne neustále zažíva politické krízy, pravicové a ľavicové obdobia, nepokoje, vlny emigrácie, nezamestnanosť a pod. Na druhej strane je potrebné reflektovať európsku bezpečnostnú skúsenosť v podobe integračného procesu. Integrovaná Európa (Európska únia) musela a musí formulovať svoje bezpečnostné záujmy nie ako záujmy jednotlivých štátov, ale ako európske bezpečnostné záujmy. V tomto sa európska bezpečnosť líši aj od ruského ponímania bezpečnosti, ktoré tiež kladie dôraz na národnú bezpečnosť. Integrovaná Európa je územie kolektívnej bezpečnosti, ktorá je dôležitejšia ako národná bezpečnosť jedného štátu. Preto Kodanská škola preferuje názor, že európska bezpečnosť v čo najvyššej miere sústreďuje pozornosť na možnosti vytvárania mierových vzťahov medzi štátmi, národmi a ľuďmi, než na ochranu národnej bezpečnosti partikulárneho štátu. (Lasicová, 2006b)

ZÁVER

Koncept európskej bezpečnosti odráža skúsenosti z historických udalostí, ktoré prebehli na európskom kontinente a následného integračného procesu, v rámci ktorého sa podarilo spojiť nepriateľov a koncipovať bezpečnostný model, ktorý zaručuje stabilné vzťahy medzi členskými štátmi či už v podobe integračného zoskupenia EÚ alebo NATO. Historický vývoj systému európskej bezpečnosti poukazuje na skutočnosť, že bezpečnosť nie je len ideál, je to najmä konštruovanie pozícií štátu, národa, sociálnych skupín zodpovedajúce určitým pravidlám, vzťahom a určitému typu myslenia. Primárnym cieľom európskeho systému bezpečnosti je zaručiť bezpečnosť v rámci stabilného a bezpečného medzinárodného prostredia v Európe. Súčasný model európskej bezpečnosti je výsledkom komplementárneho a harmonizovaného pôsobenia štátov, medzinárodných organizácií a medzinárodných zmlúv, ktoré určujú funkcionálne väzby, kompetencie a mechanizmy ich vzájomnej spolupráce. Jedná sa o pôsobenie prvkov OSN, NATO, EÚ, kooperatívnych medzinárodných bezpečnostných organizácií a štruktúr OBSE, Euroatlantickej partnerskej rady a programu Partnerstvo za mier; regionálnych a subregionálnych štruktúr – Stredoeurópskej iniciatívy, Stredoeurópskej dohody o voľnom obchode, Rady štátov Baltského mora a samozrejme systému bilaterálnych a multilaterálnych zmlúv medzi jednotlivými európskymi krajinami v rámci Paktu stability; systému politicky záväzných dokumentov vo vojenskej oblasti a posilnenia dôvery a bezpečnosti v rámci OBSE –Kódex správania sa v oblasti politicko-vojenských aspektov bezpečnosti, Viedenského dokumentu 1999; systému zmlúv pre oblasť kontroly zbrojenia a odzbrojenia (Zmluva o konvenčných ozbrojených silách v Európe) a pod. (Novotný,2004)

Posilňovanie európskej bezpečnosti do budúcnosti neznamená kreovanie ďalších inštitúcií, ale lepšie využitie existujúcich, s jasným vymedzením ich pôsobnosti a posilňovanie ich spolupráce na základe komplexného prístupu, ktorý reflektuje politické, vojenské, ekonomické, ľudsko-právne, environmentálne, kultúrne a sociálne aspekty bezpečnosti; princíp celistvej Európy, ktorá zahrňuje aj Ruskú federáciu a princípom nedeliteľnosti bezpečnosti, ktorý prepája bezpečnosť každého štátu s bezpečnosťou ostatných a dožaduje, aby žiadny štát neposilňoval vlastnú bezpečnosť na úkor ostatných.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

A European Security Concept for the 21st Century, Royal institute for international relations (IRRI-KIIB) BRUSSELS. 2004. [online] [cit. 12.1.2013]. Dostupné na internete: <http://aei.pitt.edu/8988/1/ep1.U560.pdf>

BILČÍK, V. 2003. *Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika, Slovensko a NATO*. In

Kolektív autorov. 2003. Medzinárodná bezpečnostná politika a bezpečnostné riziká. Učebné texty. Rokus Prešov. ISBN 80-89055-36-2.

BUZAN, B., WAEVER, O.,WILDE, J. 2005. *Bezpečnost. Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií, 2005. s. 267. ISBN 80-903333-6-2.

EICHLER, J. 2006. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006. 304 s. ISBN 80-7278-326-2.

HOFREITER, L.: *Sekuritológia.* AOS Liptovský Mikuláš, 2006. ISBN 80-8040-310-4.

KREJČÍ, O. 2001. *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopress, 2001. 709 s. ISBN 80-86119-45-9.

KULAŠIK, P. a kol. 2002. *Slovník bezpečnostných vzťahov*. Bratislava: Smaragd pedagogické nakladateľstvo, 2002. 270 s. ISBN 80-89063-08-X.

LASICOVÁ, J. 2006a. *Bezpečnosť. Bezpečnostná agenda súčasnosti*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006, 161 s. ISBN 80- 8083-352-4.

LASICOVÁ, J.2006b. *Bezpečnostná dynamika* – Kodanská škola. In*: Politické vedy*.

[online]. Roč. 9, č. 2 , 2006. ISSN 1335-2741, s.20–54. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/2_2006/lasicova.pdf>

WAISOVÁ, Š. 2009. *Úvod do studia mezinárodních vztahů.* 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 256. s. ISBN 978-80-7380-177-9.

ZIKMUND, V. 2012. *Ponímanie bezpečnosti v aktuálnych politicko-vojenských a vojenských dokumentoch alebo nedichotomický náhľad na bezpečnosť*. [online] [cit. 12.1.2014] Dostupné na internete:
<http://doctrine.vavyskov.cz/_casopis/2012_2/2012_2r_1a.html>

PhDr. Alena BUDVESELOVÁ
externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
Alena.Budveselova@aos.sk

AFGANSKÁ POLITIKA IRÁNSKEJ ISLAMSKEJ REPUBLIKY
AFGHAN POLICY OF IRANIAN ISLAMIC REPUBLIC

Ľubomír ČECH

ABSTRACT

V politike Iránskej islamskej republiky má Afganistan významné miesto. Pri jej analýze je potrebné venovať sa základným záujmom a prioritám zahraničnej politiky teheránskej administratívy. Ich identifikácia je komplikovaná ideologickou podstatou islamskej republiky a vrstvou rétoriky a propagandy, ktoré zakrývajú a maskujú skutočné politické ciele. Článok poukazuje na skutočnosť, že analýza skutočného iránskeho správania ukazuje viac menej „bežné" priority so špecifikami, ktoré sú prepojené viac s nedemokratickou povahou režimu než s ich stanovenými náboženskými a revolučnými cieľmi. Iránska politika voči Afganistanu má viacero dôležitých momentov a nie je len produkt priority spojenej s uznaním režimu a jeho prežitie v rámci stále viac sa komplikujúcich medzinárodných vzťahoch. Vníma svojho východného suseda aj ako bojisko, kde sa stretáva v boji o vplyv s niektorými sunnitskými krajinami.

There is a significant place for Afghanistan in the policy of the Iranian Islamic Republic. It is important to dedicate time to basic principles and priorities of the Teheran administration foreign policy by its analysis. Their identification is complicated by the ideological basement of the Islamic republic and the layer of rhetoric and propaganda that cover and mask the real political interests. The article points at the fact that analysis of the real Iranian behaviour more points at "common" priorities with specifications rather connected to the non-democratic regime than to set religious and revolution targets. Iranian policy towards Afghanistan has several significant moments and is not just a product of priority connected to regime acceptance and its survival in more and more complicated international relations. It accepts its eastern neighbour also as a battlefield, where they are meeting for the fight for influence some of the Sunni countries.

Keywords: bezpečnostné záujmy, pragmatizmus, priority režimu, herátsky model, hľadanie koprmsu
security interests, regime priorities, Heratian model, seeking a compromise

ÚVOD

Bazálnym východiskom hodnotenia iránskej politiky voči Afganistanu je znalosť základných priorít zahraničnej politiky Iránu. Ich identifikácia je komplikovaná ideologickou podstatou islamskej republiky a vrstvou rétoriky a propagandy, ktoré zakrývajú a maskujú skutočné politické ciele. Problematiku komplikuje stanovisko západných politických kruhov a médií, že Irán je rázne zameraný na export a expandovanie svojho náboženského a revolučného modelu, spojeného s očistným armagedonom a návratom skrytého *imáma*.[1]

Analýza skutočného iránskeho správania ukazuje viac menej „bežné" priority so špecifikami, ktoré sú prepojené viac s nedemokratickou povahou režimu než s ich náboženskými a revolučnými cieľmi. Znamená to, že ak napr. bezpečnosť je pre Irán ako aj každú inú krajinu prioritou číslo jeden, pre iránsky režim je táto priorita prepojená s „bezpečnosťou režimu", čiže s jeho prežitím. Ako sa už viackrát v Iráne ukázalo, v porovnaní s týmito kľúčovými prioritami sú akékoľvek iné priority v zahraničnopolitickej koncepcii Iránu (napr. regionálna politika) vedľajšie.

[1] DROZDÍKOVÁ, J. 2005. Lexikón islámu, s. 102 a 208-209.

V uplynulých rokoch sa obavy iránskeho režimu sústreďovali na americkú vojenskú prítomnosť v Iraku a v Afganistane. Logicky by z toho malo vyplývať, že eliminácia tejto prítomnosti by mala predstavovať prioritu číslo jeden iránskej zahraničnej politiky. Ak by to tak bolo, bolo by extrémne zložité vysvetliť správanie, ktoré je skôr rozpoltené než jednomyseľne zamerané na výlučný cieľ eliminácie prítomnosti Spojených štátov v oblasti. Iránci sú evidentne zameraní na bezpečnostné ciele, ktoré nie sú limitované krátkodobým horizontom ukončenia americkej prítomnosti v bezprostrednej blízkosti ich hraníc, ale skôr sa zaoberajú dlhodobými problémami so stabilitou, čo má za následok zvýšenú pozornosť scenárom, ktoré môžu nastať po eventuálnom odchode amerických jednotiek.

1 ZÁKLADNÉ VYMEDZENIE IRÁNSKYCH POSTOJOV VOČI AFGANISTANU

Afganská politika Iránu vychádza z presvedčenia, že Afganistan je mimoriadne dôležitý vo vzťahu ku všetkým typom krajín, ktoré sú vymenované v Ústave[2] Iránskej islamskej republiky čo sa týka relevantnosti zahraničnej politiky. Sú to susedné štáty Iránu, moslimské krajiny, krajiny tretieho sveta a krajiny, ktoré sú z pohľadu iránskych politických, ekonomických a bezpečnostných záujmov vnímané ako dôležité.

Vo vzťahu k Afganistanu po udalostiach 11.9. 2001 sme zaznamenali iránsku podporu americkej odvete v podobe vojenských útokov na Taliban. Významné a pozitívne boli aj postoje Iránu na konferencii v Bonne v roku 2001, ktoré podporili prijatie povojnového politického urovnania v Kábule Severnou alianciou. To nasvedčuje tomu, že nepriateľstvo voči Spojeným štátom a strach z amerického útoku vôbec nie sú jedinými faktormi, ktoré podmieňujú bezpečnostné priority Teheránu. Teheránska administratíva si je vedomá toho, že Talibanom riadený Afganistan nebol ani predtým a nie je ani teraz v súlade s bezpečnostnými záujmami Iránu.[3] Iránci musia reflektovať skutočnosť, že elimináciou režimu Saddáma Husajna a pokusmi o elimináciu Talibanu Spojené štáty zmierňujú dve výrazné bezpečnostné hrozby v bezprostrednom susedstve Iránu.

Irán sa voči Afganistanu z pohľadu vonkajších pozorovateľov nesprával vždy jednoznačne a čitateľne. Poskytoval politickú a ekonomickú podporu vláde Hamída Karzaja, ale poskytoval tiež skrytú vojenskú podporu niektorým skupinám hnutia Taliban. Takáto nejednoznačnosť môže byť interpretovaná ako oportunistický pokus zabezpečiť svoje záujmy. Inými slovami Teherán nebol spokojný s prítomnosťou Spojených štátov (a NATO) v Afganistane, ale nechcel vidieť pád Karzajovej vlády a návrat Talibanu. Požadoval odchod Američanov, ale nie destabilizáciu a chaos na svojej východnej hranici a retalibanizáciu Afganistanu.[4] Irán sa obával rúcajúceho sa štátu v susedstve[5] a negatívneho vplyvu týchto dopadov na vnútornú politiku Iránu.

[2] The Constitution of Islamic Republic of Iran. Chapter X. Foreign Policy. Dostupné na: <http://www.iranchamber.com/government/laws/constitution_ch10.php>.

[3] Do Afganistanu sa mu podarilo preniknúť až po páde Talibanu, odvtedy tu však spolupracuje s viacerými organizáciami: s Jednotným islamským frontom pre blaho Afganistanu – organizáciou bojujúcou proti Talibanu, so šiitskými guerillami Harakt-i-Islami (Islamské hnutie), Hezb-i-Wahdat, Hezb-i-Wahdat-e Islami, Shura-e-Itehad (Únia islamského frontu), Sazman-e Nasr (Organizácia víťazstva) a Sepah-i-Pasdaran (Armáda Strážcov revolúcie), s Jumbesh-i-Melli Ilsami (Národné islamské hnutie) zastupujúcim uzbeckú a turkménsku menšinu, ale aj so sunnitskou guerillou z Pakistanu Hezb-i-Islami (Strana islamu).

[4] Vznikla tu zvláštna situácia na prvý pohľad sa vylučujúcich aktivít. Na jednej strane dodávky zbraní pre sunnitský Taliban (viazal americké sily v Afganistane), na strane druhej pomerne veľké investície do hospodárskeho rozvoja a rekonštrukcie Afganistanu, najmä do jeho západnej časti, s ktorou hraničí. Bližšie pozri: ČECH, Ľ. 2011. Afganistan a Irán – podivné susedstvo.

[5] The Failed States Index 2013 [online]. Electronic Resource The Fund for Peace [cit. 28.9.2013]. Dostupné na: <http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable>.

Na margo tohto prístupu v rámci susedskej politiky Iránu ruský akademik Leonid Šebaršin vyhlásil: „Iránci sú pragmatici ...majúci vo zvyku podvádzať svojich partnerov. Starajú sa predovšetkým skôr o vlastné záujmy, než o záujmy medzinárodného spoločenstva alebo trpiaceho ľudstva."[6] Aj keď toto hodnotenie vyznieva nelichotivo, má svoje miesto v iránskej kultúre a šíʼitskom náboženstve, ktoré povoľuje uplatňovanie princípu *„takíja“* resp. *„kitmán“*.[7]

Iránsky režim si je vedomý faktu, že jeho prežitie nebude garantované pokým nedosiahne uznanie svojej existencie zo strany USA. Väčšina Iránčanov vie, že ich krajina nebude „normálnou krajinou“ pokým sa neprekoná nepriateľstvo s Američanmi a ich zamietanie legitímnosti Iránskej islamskej republiky. Zlyhanie pokusov o normalizáciu vzájomných vzťahov je determinovaná americkou zdráhavosťou vzdať sa svojej hlbokej averzie voči iránskemu režimu,[8] ale aj samotnou vnútornou politickou opozíciou v Iráne.

Riešenie afganskej problematiky v roku 2001 bolo príkladom iránskeho pokusu byť "uznaný prostredníctvom začlenenia". Začlenenia do akejsi širokej koalície medzinárodného spoločenstva, ktoré by mohlo pomôcť vylepšiť imidž Iránu. Pokus však nevyšiel a dnešná nejednoznačnosť iránskeho správania sa v Afganistane je príkladom známej frázy - “ak sa k nim nemôžeme pridať, porazme ich alebo ich aspoň udržme destabilizovaných.“[9]

2 PREČO JE AFGANISTAN PRE IRÁN DÔLEŽITÝ

Afganská politika Iránu nie je len produkt priority spojenej s uznaním režimu a jeho prežitím. Afganistan má podstatný význam pre Irán vo viacerých rovinách. Tie zahŕňajú problémy s afganskou drogovou produkciou, problémy s afganskými utečencami a v neposlednej rade tu sú iránske ekonomické záujmy v Afganistane.

Drogový problém súvisí s geografickým miestom Iránu na mape sveta. Krajina sa nachádza na hlavnej tranzitnej trase ópia produkovaného v Afganistane a smerujúceho do Turecka a Západnej Európy. Tranzitné krajiny sú zvyčajne aj konzumné krajiny. Toto je aj prípad Iránu, kde je závislosť na drogách najmä medzi mladými alarmujúca. Podľa údajov OSN 3% populácie nad 15 rokov sú závislé na heroíne.[10] Irán rád zdôrazňuje snahy o zabránenie prílivu drog z Afganistanu, poukazuje na niekoľkoročné snahy a „vojnu proti drogám“ na východnej hranici. Nevypovedaná časť príbehu je o tom, že je nemožné predstaviť si, že také obrovské množstvo drog prejde iránskym územím z Východu na Západ bez nejakej pomoci zo strany iránskych bezpečnostných zložiek alebo úradov. Napriek týmto skutočnostiam, nie je možné obviniť iránsky režim z toho, že nemá záujem zastaviť príliv drog do krajiny. Irán spolupracuje s UNODC a má záujem o bilaterálnu spoluprácu s európskymi krajinami. Problémom je, že iránske požiadavky sú zamerané na dodávanie „hardvéru“ (zbrane a sledovacia technika), ktorý môže byť využitý aj na iné účely. Zahraničný partneri sú pripravení pomáhať skôr v podobe „softvéru“ (know-how, znižovanie dopytu, prax súdnej exekutívy ...).

---

[6] MÓZOVÁ, K. 2008: Teherán spája ideológiu a pragmatizmus.

[7] Princíp „takíja“ resp. „kitmán“ znamená v šíʼitskej vetvi moslimského náboženstva predstieranie, resp. utajenie svojej viery, presvedčenia a skutočných zámerov s cieľom zaistiť vlastné prežitie a v prípade vhodného momentu sa otvorene postaviť voči nepriateľovi (pozn. autora).

[8] Čo je dosť zvláštne, keď berieme do úvahy uznanie režimov (ako napr. ZSSR a Čínu), ktoré boli objektívne oveľa väčšími hrozbami než je iránsky režim v jeho dnešnej podobe alebo dokonca v minulosti.

[9] TOSCANO, R. 2011. Iran’s Role in Afghanistan.

[10] Afghanistan Opium Survey 2013. Summary findings. In: UNODC. November 2013. Dostupné na: http://www.unodc.org/documents/crop-monitoring/Afghanistan/Afghan_report_Summary_Findings_2013.pdf; ROSEN, L. – KATZMAN, K. 2014. Drug Trafficking and the 2014 Transition. In: Congressional Research Service, May 9, 2014. Dostupné na: <http://fas.org/sgp/crs/row/R43540.pdf>.

Problematika **afganských utečencov v Iráne** znamená záťaž pre štát a spoločnosť v podobe miliónov afganských utečencov, ktorí hľadali útočište v Iráne pred sovietskej inváziou do krajiny v roku 1979, neskôr pred občianskou vojnou a nakoniec pred vládou Talibanu.[11] Teherán sa v ostatnom čase snažil prekonať tento problém pomocou núteného vysťahovania (čo vytváralo napätie zo strany afganskej vlády), alebo tiež pomocou odrádzania formou byrokratického tlaku na utečencov. Tieto aktivity mali obmedzené výsledky.[12] Podľa Úradu Vysokého komisára OSN pre utečencov (UNHCR) sa však Irán správal voči Afgancom skôr veľkoryso. Väčšina utečencov nebola umiestnená do kempov, ale bola začlenená do života v meste a bolo im dovolené žiť a pracovať v iránskej spoločnosti (ťažko povedať, či to bolo spôsobené aj neschopnosťou kontrolovať ich prítomnosť a pohyb v krajine). Žili skôr ako imigranti než ako utečenci a vykonávali najhoršie a najmenej platené práce. V tomto zmysle boli považovaní za prínos pre krajinu, vzhľadom k tomu, že Iránci s vyšším vzdelaním sa vyhýbali istým druhom práce, ktoré však boli a sú pre ekonomiku krajiny potrebné (napr. práce v oblasti stavebníctva, zber odpadkov, práca na farme, atď.). Pre Irán stále znamenajú utečenci záťaž po finančnej stránke. Afganskí utečenci majú tendenciu zneužívať iránsky systém sociálneho zabezpečenia. Preto ako jeden z dôvodov návrhu zrušenia dotácií na množstvo produktov pre Iráncov bola uvádzaná skutočnosť, že afganskí utečenci sú hlavní konzumenti a zvyšujú náklady na dovoz.[13]

Irán reflektuje **Afganistan ako zaujímavého ekonomického partnera**, ktorého hodnota bude prudko stúpať, keď krajina získa určitú stabilitu. V prvom rade je to prirodzený trh pre iránsky tovar. Nie je až také zložité odhadnúť aký by pre Irán bol najlepší výsledok v hre o vplyv v Afganistane a aké nástroje používa pre svoje ciele[14]. Stačí sa pozrieť na Herát: prevažujúca ekonomická účasť v obchode aj v investíciách, rast dôležitých trás cezhraničných prepojení, politický vplyv nad miestnymi úradmi, aktívna účasť iránskej spravodajskej služby. Faktor „jemnej moci" je najviac badateľný v Heráte, ale výrazne pôsobí aj v Kábule. Iránska kultúra je prítomná nielen v oblastiach Afganistanu kde sa hovorí jazykom *darí*, ale aj v iných oblastiach krajiny. Veľa afganských intelektuálov, najmä profesionálnych žurnalistov a vydavateľov strávilo študentské časy v Iráne, alebo tam žili istý čas ako utečenci a boli tam vzdelávaní. Je zaujímavé spomenúť, že čo sa týka populárnej kultúry, dnešný vplyv v Afganistane nepochádza zo susedného Pakistanu, ale skôr z Indie, ktorej telenovely sú v Afganistane hitom. Samozrejme musíme si položiť otázku, do akej miery by iránsky a indický kultúrny vplyv prežil návrat Talibanu.

Podstatným aspektom iránskych ekonomických záujmov v Afganistane je energetika. Afganistan je dôležitým „energetickým priesečníkom" nachádzajúcim sa v strede trojuholníka producentov energetických nosičov (Irán, Katar, Turkménsko) a vo vzťahu k spotrebiteľom ako sú EÚ, Turecko, India a Čína. Konkrétne by Afganistan mohol poskytnúť Iránu priechod do Číny a znížiť tak závislosť oboch krajín na frekventovanom a vyťaženom Hormuzskom

[11] Pernamentné občianske vojny a konflikty, ktorým je vystavený Afganistan od dôb sovietskej invázie v roku 1979 spôsobili, že veľa Afgancov emigrovalo do susedného Iránu a Pakistanu. Ich postupný návrat začal až po páde Talibanu v roku 2001 a do súčasnosti sa vrátilo do materskej krajiny asi 4 mil. utečencov. Napriek tomu v Iráne zostalo asi 1 mil. afganských utečencov. Okrem nich žije v Iráne asi 1,5 mil. sezónnych afganských pracovníkov, väčšina z nich nelegálne. Sú sústredení väčšinou v iránskych provinciách hraničiacich s Afganistanom – Sistán, Balúčistan, Južný Chorasán a Razavi Chorasán. V súvislosti s nelegálnou migráciou sú afganskí utečenci obviňovaní, že iránskemu obyvateľstvu berú prácu a že sa podieľajú na vysokej kriminalite a obchodu s drogami v oblasti. V neposlednej rade sa zdôrazňuje aj faktor vysokých nákladov na sociálnu starostlivosť emigrantov (pozn. autora).

[12] ČECH, Ľ. 2011: Afganistan a Irán – podivné susedstvo.

[13] Tamtiež.

[14] Investíciami do troch pohraničných provincií svojho suseda (Herát, Farrah a Nimroz) si vytvára nárazníkovú zónu voči ostatným afganským provinciám. To samozrejme môže mať vplyv na destabilizáciu celého Afganistanu (pozn. autora).

prielive. Irán tiež skúma možnosti využitia prístavu Chabahar,[15] ktorý by poskytol Afganistanu alternatívu k pakistanskému prístavu Gwadar a prístup k moru.

3 FAKTORY OVPLYVŇUJÚCE IRÁNSKE PREDSTAVY O AFGANSKOM VÝVOJI

Iránske predstavy o budúcom afganskom vývoji bude ovplyvňovať vývoj v troch oblastiach. Prvá je oblasť národnostných menšín. Z historického hľadiska vnímal Irán afganské menšiny (najmä Tadžikov, Hazárov a Uzbekov) ako svojich prirodzených spojencov. Ale v tom prípade len sekulárna afganská vláda by vylúčila potenciálne menej priateľskú paštúnsku prevahu, ktorá je menej otvorená voči iránskemu vplyvu. Paradoxne preto Iránska islamská republika (vedomá si faktu, že islamský Afganistan by bol sunnitský a nie šíʼitsky) vlastne nie je za islamský režim v Afganistane a skôr by jej vyhovoval sekulárny.

Druhú oblasť tvorí náboženstvo, vnímané vo svetle *realpolitiky* a afganskí šíʼiti sú vnímaní len vo svetle iránskeho národného záujmu a nie z hľadiska náboženského spriaznenia a solidarity. Vzhľadom na kontroverzné trinásťročné pôsobenie vojenských jednotiek USA a NATO v Afganistane je zrejmé, že Taliban nebude porazený. Práve naopak je pravdepodobné, že bude mať určitý podiel v rámci afganského politického systému. Teherán stále dúfa, že Taliban nebude schopný obnoviť radikálny „sunnitský emirát", vrátane represií minorít, uzatvoriť krajinu pred vonkajším vplyvom a z hľadiska zahraničnej politiky – totálne sa podriadiť záujmom Pakistanu. Irán je očividne nostalgický za časmi keď bol spojený s Ruskom a Indiou v podpore Severnej aliancii. Hoci aliancia nebude pôsobiť ako hlavný aktér v rámci afganského politického systému, Irán stále dúfa, že jej členovia budú na regionálnej úrovni podporovať Irán.

Tretia oblasť je ovplyvňovaná vzťahmi s dôležitými moslimskými krajinami. Irán sa vždy vyhýbal otvorenému konfliktu s Pakistanom, najmä kvôli potrebe spolupráce s Islamabádom v otázke Balúčistanu.[16] Keďže Teherán čelí násilnému separatizmu operujúcemu cez hranice, nemôže si dovoliť prestať spoluoracovať s pakistanskou vládou, ktorú tak veľmi potrebuje pre spoluprácu. Stále je tu súperenie a rivalita a je zrejmé, že sa ešte viac prejavia v období po odchode jednotiek USA a NATO z Afganistanu v roku 20014. Irán je proti pakistanskej hegemónii a uvedomuje si, že jediná nádej ako zabrániť Talibanu zmocniť sa vlády je mariť tradičnú pakistanskú podporu paštúnskemu radikalizmu.[17]

Pri hodnotení protichodných cieľov Iránu a Pakistanu vo vzťahu s Afganistanom by sme tiež mali spomenúť fakt, že Afganistan sa začína prejavovať ako bojisko kde sa stretáva Irán a Saúdska Arábia v boji o vplyv.[18] Pakistan využíva saudsko arabskú podporu na uplatnenie svojich vlastných cieľov v Afganistane. Sleduje najmä zaistenie „strategickej hĺbky" v konfrontácii s Indiou. Oba aspekty sa týkajú sporu o Kašmír ako asymetrickej strategickej hodnoty. Nie je tajomstvom, že saudsko arabské peniaze a strategické kalkulácie podopierali pakistanskú podporu radikálnych sunnitov v Afganistane už od obdobia protisovietskeho odporu mudžahedínov. Akákoľvek politická dynamika v Kábule zvyšuje vzájomnú podozrievavosť medzi Teheránom a Rijádom. Afganistan zostáva naďalej bojiskom v nie

[15] Iran, Afghanistan to establish joint company in Chabahar. May 29, 2014, The Iran Project. Dostupné na: <http://theiranproject.com/blog/2014/05/29/iran-afghanistan-to-establish-joint-company-in-chabahar/>.
[16] ČECH, Ľ. 2011. Regionálne aspekty a súvislosti medzinárodnopolitického vývoja Afganistanu. s. 90-97.
[17] Po odchode Sovietskeho zväzu, počas občianskej vojny v 90. rokoch, Irán podporoval voľnú koalíciu Uzbekov, Tadžikov a Hazárov proti Paštunom, podporovaných Pakistanom a Saudskou Arábiou. Keď sa v roku 1996 Taliban zmocnil vlády, vzťahy sa nezlepšili, k čomu prispelo zabitie deviatich iránskych diplomatov na severe krajiny pri bojoch o mesto Mazar-e Sharif. Zdá sa však, že tieto spory celkovo v tej dobe nebránili vládam v Teheráne a Kábule v tichosti spolupracovať.
[18] BERÁNEK, O. 2007. Saúdská Arábie mezi tradicemi a moderností. s. 172-179.

celkom studenej vojne medzi týmito dvoma krajinami. Môžeme teda konštatovať, že skôr ako predstavy o expanzii modelu iránskej islamskej revolúcie, dominujú v afganskej politike Iránu otázky bezpečnosti, ekonomického a regionálneho vplyvu.

ZÁVERY

Zhrnutie poznatkov vyššie uvedenej analýzy poukazuje na to, že iránska politika ohľadom Afganistanu nie je ideologická. Ani nie je inšpirovaná náboženskými prioritami, ale orientuje sa na garantovanie vlastnej bezpečnosti, zvyšovanie politického vplyvu a zaistenie ekonomických výhod. Afganistan znamená pre Irán možnosť vymaniť sa z izolácie tak, že sa stane súčasťou regionálneho a globálneho usporiadania po odchode jednotiek ISAF.

Americká a západná politika voči Iránu sa dá zhrnúť do nasledujúceho konštatovania: „Iránska hegemónia je neakceptovateľná - vylúčenie Iránu je nemožné“.[19] To isté platí aj pre Afganistan. Irán by mohol byť akceptovaný v rámci stanovených pravidiel a za určitých podmienok pomocou kombinácie stimulov a prekážok, dialógu a zastrašovania smerovaného tak, aby udržal na uzde neakceptovateľné ambície. Toto by bola „klasická“ odpoveď založená na zdravom realizme. Tento zdanlivo jednoduchý scenár je však komplikovaný viacerými faktormi

Po prvé, v období prezidentovania Mahmúda Ahmadínežáda bolo mimoriadne zložité hovoriť o zahraničnej politike iránskeho režimu, najmä o problematike vzťahov so Spojenými štátmi. Cieľ normalizovať vzťahy so Spojenými štátmi (prostredníctvom uznania režimu a dosiahnutie statusu „normálnej krajiny“) zdieľala väčšina Iráncov a aj časť politickej a náboženskej elity iránskeho režimu. Avšak jej časť, konkrétne „klerické krídlo“ sa obávalo, že normalizácia so Spojenými štátmi a návrat Iránu medzi akceptovaných členov medzinárodnej komunity by neznamenala len stratu identity islamskej republiky, ale aj stratu moci pre nich samotných. Spor medzi klerikmi a Ahmadínežádovým mesiášskym populizmom nebol o teológii, ale viac o moci a bolo zrejmé, že normalizácia vzťahov so Spojenými štátmi by mala obrovský dopad na konfiguráciu mocenských elít v Iráne. To vysvetľovalo prečo iránsky režim bol neschopný (tak neschopný ako boli Spojené štáty počas Chatámího prezidentovania) povedať „áno“ alebo aspoň „možno“ ako svoju odpoveď.

Po druhé, po odchodu Chatámího reformného krídla dokonca aj tí v rámci režimu, ktorí preferovali normalizáciu vzťahov s Američanmi išli na to podstatne zložitejším a v konečnom výsledku konfrontačným spôsobom. Príčiny vtedajšieho napätia medzi prezidentom Ahmadínežádom a najvyšším duchovným vodcom - *Rahbarom*[20] boli v rozdielnych názoroch na zahraničnú politiku. Ahmadínežád provokoval klerikov svojou personálnou politikou, keď signalizoval istý záujem pohnúť sa smerom k dialógu tým, že si vybral za ministra zahraničných vecí bývalého splnomocnenca vlády pre atómovú energiu, univerzitného profesora a diplomata Alího Akbara Salehiho. Jeho štýl práce a názory naznačovali snahu napredovať v iránskom národnom záujme a akceptovaním dialógu a kompromisov sa vyhnúť konfrontácii.[21]

[19] TOSCANO, R. 2011. Iran’s Role in Afghanistan. s. 4.

[20] *Rahbar* - duchovný vodca, je najvyššou autoritou iránskych šiitov a neoficiálnou hlavou štátu, ktorá stojí mimo legislatívnej i výkonnej moci. Ústava mu vymedzuje právo mať dohľad nad napĺňaním základnej politickej línie krajiny. Je najvyšším veliteľom iránskej armády, bezpečnostných zložiek a revolučných gárd. Rovnako vykonáva dozor nad vysielaním štátnej televízie a rozhlasu. Po smrti Ajatollaha Chomejního v roku 1989 bol do tejto funkcie menovaný doživotne Zhromaždením expertov (Assembly of Experts má 72 členov) Sajjid Alí Chameneí (pozn. autora).

[21] ANSARI, A. 2011. Politics of Modern Iran. Critical Concepts in the Modern Politics of the Middle East.

Navonok vtedajšia iránska vládna administratíva pôsobila, že nie je schopná vzdať sa rétoriky a postoja, ktorý robia dialóg nemožným. Neprijateľným a odsúdeniahodným odmietaním holokaustu, vyhrážkami Izraelu[22] a nedôstojným vystúpením na Valnom zhromaždení OSN Ahmadínežád poskytoval argumenty všetkým, ktorí zastávali názor, že nie je možný dialóg s Iránom a že Teherán musí byť prinútený vzdať sa svojich ambícií, či už nukleárnych alebo týkajúcich sa regionálneho vplyvu. Oba tieto faktory, vnútorná rozpoltenosť medzi akceptovaním dialógu a kompromisov a explicitným provokatívnym jazykom, negatívne ovplyvnili možnosť pokračovať v politike „podmieneného začlenenia" Iránu do systému medzinárodných vzťahov.

V tomto momente sa systém dostal do slepej uličky, neschopný vymaniť sa zo spleti vzájomných rozporov alebo vykonávať koherentnú zahraničnú politiku, dokonca ani v záujme vlastného prežitia. Oddelenie národnej bezpečnosti (a národného záujmu) od „bezpečnosti režimu" prinieslo Iránu hrozbu izolácie krajiny, vystavilo ju riziku vojenskej konfrontácie a spôsobilo obrovské škody v konsenzu verejnej mienky a politickej, ekonomickej a intelektuálnej elity.

Režim sa z toho snažil dostať tak, že apeloval na národnú hrdosť Iráncanov, ktorá objektívne nemôže byť exkluzívne prisudzovaná provokatívnej politike iránskej vlády, ale je tiež produktom nezmieriteľného nepriateľstva na strane Spojených štátov. Napríklad jadrová otázka bola a je vnímaná ako národná problematika a nie záležitosti režimu. V tomto ohľade je dôležité poznamenať, že „Zelené hnutie"[23] prišlo s nekompromisným postojom k nescudziteľnému právu Iránu na mierový jadrový priemysel, vrátane práva na obohacovanie uránu. Bolo by veľmi vážnou chybou domnievať sa, že útok na iránske jadrové zariadenia by prispel k vnútornému oslabeniu režimu. Práve naopak, najväčší „iránski jastrabi" by ho privítali v nádeji, že interné politické dôsledky by mali podobný súdržný efekt ako irácky útok na Irán v roku 1980.

Pomerne významným problémom v súčasnom Iráne, je nedostatok alternatívnych politických návrhov. „Zelené hnutie" bolo síce schopné mobilizovať stovky tisícov protestantov do ulíc Teheránu v roku 2009, ale ukázalo neschopnosť posunúť sa za obyčajné odmietnutie súčasného režimu, smerom k formulovaniu vážnej politickej platformy, vrátane konkrétnych zahraničnopolitických postojov a návrhov. Čo v každom prípade môžeme konštatovať je, že demokrati zameraní proti iránskemu režimu, tak aj reformisti súhlasia s obranou národného záujmu. Sú presvedčení, že súčasný režim ho ohrozuje. Tento základný konsenzus by mal byť braný do úvahy, keď uvažujeme aj o budúcnosti iránskej zahraničnej politiky voči Afganistanu.

Vo vzťahu k Afganistanu je možné povedať, že súčasná iránska angažovanosť je nepopierateľným faktom. Blokovanie návratu radikálneho talibanského emirátu bude zložité. V prípade Afganistanu nebudú teda reálne alternatívy medzi inklúziou a exklúziou, ale skôr medzi iránskou podmienečnou inklúziou ako „modelový prípad" a ako prvý príklad normalizácie vzťahov Iránu so Spojenými štátmi a Západom. Iným variantom je napredovanie herátskeho modelu,[24] významného len vo vzťahu k Afganistanu a v najlepšom prípade regionálne.

[22] Opakované vyhlásenie prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda z konferencie Svet bez sionizmu z 26. 10. 2005. Pozri napríklad: <http://www.novinky.cz/clanek/68417-iran-zopakoval-vyzvu-na-vymazani-izraele.html>.

[23] „Zelené hnutie" (niekedy označované ako „zelená vlna") je pojem používaný pre sériu protivládnych protestov, ku ktorým došlo v Iránu po prezidentských voľbách v roku 2009 (pozn. autora).

[24] Najväčší iránsky vplyv v Afganistanu sa sústreďuje do provincie Herát. Jej úzke prepojenie s Iránom (historické, náboženské, jazykové a etnické) spôsobuje, že veľa Iráncov ju považuje za historickú súčasť Iránu, ktorá bola iba na istý čas pričlenená násilne k Afganistanu. Vplyv Iránu sa realizuje najmä prostredníctvom finančných tokov a investícií priameho aj nepriameho charakteru v stavebníctve a doprave. Významne podporuje rôzne náboženské a sociálne aktivity. Rozhodne nie je prehnané tvrdenie, že v provincii Herát má Irán väčší vplyv, ako

Celkom na záver môžeme konštatovať, že iránska politika voči Afganistanu – a úloha Iránu v Afganistane – by sa nemala nevyhnutne vnímať z pohľadu západných krajín ako komplikovaný faktor. Skôr by malo o takú reflexiu, ktorá vníma Irán ako štát hľadajúci pevnú pôdu pre kompromis na základe prelínajúcich sa záujmov: zabrániť návratu radikálneho talibanského emirátu, obmedziť výrobu a export drog, zastaviť a zvrátiť tok utečencov, rozvíjať afganskú ekonomiku a zmeniť Afganistan na dôležité centrum energetických a komunikačných trás. Iránske hegemonické ambície by mali byť obmedzené a zvládnuté a oprávnené obavy susedných štátov Iránu (z historického hľadiska ide o obavy z perzských imperiálnych ambícií) by mali byť riešené. Nemusí ísť nutne o izoláciu a sociálne vyčlenenie, či o vojenskú konfrontáciu. Naopak pragmatický dialóg s Iránom, naznačujúci uznanie jeho legitímnych záujmov by mohol pomôcť nájsť podstatné a vzájomne výhodné body kompromisu a dokonca kooperácie.

Nový iránsky prezident Hassan Rouhaní v tomto smere prináša nádej (napriek tomu, že v iránskom politickom systéme je jeho pozícia obmedzená).[25] Po svojom nástupe do prezidentského úradu vyhlásil, že splní to, čo sľúbil v prezidentskej kampani: „... nastolím rovnováhu medzi realizmom a presadzovaním ideálov islamskej republiky ... som verný umiernenosti a zdravému rozumu, ktorými sa teraz riadi politika mojej vlády.[26]

V zahraničnej politike Rouhaní odmietol extrémne prístupy a zdôraznil potrebu efektívnych a konštruktívnych diplomatických vzťahov. Prisľúbil viac pozornosti venovať budovaniu dôvery so susedmi a ďalšími regionálnymi partermi i medzinárodnými aktérmi. Iránska vláda sa má za týmto účelom usilovať odstrániť pnutie v zahraničných vzťahoch a posilniť väzby s tradičnými i s novými partnermi.

Nepochybne pozitívny signál obsahujú aj jeho ďalšie slová: „Takisto zvažujeme, ako na základe vzájomného rešpektu rekonštruovať a zlepšiť bilaterálne a multilaterálne vzťahy s európskymi a severoamerickými štátmi ... Môžeme začať tým, že budeme predchádzať novému napätiu vo vzťahoch Iránu a USA a súčasne usilovať o odstránenie dedičstva, ktoré vzťahy medzi krajinami komplikovali. Nedokážeme síce zabudnúť nedôveru a podozrievavosť, ktorá v posledných 60 rokoch zaťažovala zmýšľanie Iráncov o vládach USA. Musíme sa teraz zamerať na súčasnosť a pozerať dopredu. Musíme sa povzniesť nad politikárčením a nepodľahnúť nátlakovým skupinám v našich krajinách

Zostáva len dúfať, že avizované slová nájdu svoje naplnenie v praxi a premietnu sa aj do stabilnejších medzinárodných vzťahov. Osobitne v regióne širšej Strednej Ázie, ktorému konfliktný potenciál rozhodne nechýba a v ktorom môže afganská politika Iránskej islamskej republiky znížiť jeho deštruktívne dopady.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ANSARI, A. 2007. *Modern Iran*. Routledge, 2 edition, 2007. 392 s. ISBN 978-1405840842.

ANSARI, A. 2008. *Iran Under Ahmadinejad*. Routledge, 2008. ISBN 9780415454865.

samotná vláda v Kábule. Bližšie pozri: KRAUS, J. 2012. Íránské aktivity v Afghánistánu: Konstruktivní nebo destruktivní přístup?

[25] KUCHARČÍK, R. Irán - ústavno-politická charakteristika. In: MEPOFORUM.sk, Fórum pre medzinárodnú politiku. Dostupné na: <http://www.mepoforum.sk/regiony/blizky-stredny-vychod/iran/iran-ustavno-politicka-charakteristika>.

[26] Co chce Irán v roce 2014. In: Project-Syndicate. Jan 8, 2014.

ANSARI, A. 2011. *Politics of Modern Iran.* Critical Concepts in the Modern Politics of the Middle East. Routledge, 2001. ISBN 9780415409117.

AXWORTHY, M. 2009. *Dějiny Íránu. Říše ducha – od Zarathuštry po současnost.* Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-994-2.

BERÁNEK, O. 2007. *Saúdská Arábie mezi tradicemi a moderností*. Praha: Volvox Globator, 2007. 252 s. ISBN 978-80-7207-647-5.

Co chce Irán v roce 2014 [on-line]. In: Project-Syndicate. Jan 8, 2014. [cit. 2014-09-20]. Dostupné na: <http: //www.project-syndicate.org/commentary/hassan-rouhani-on-iran-s-new-moderation/czech#Aywr6yQuXkYEVltf.99>.

ČECH, Ľ. 2011. Afganistan a Irán – podivné susedstvo. In: *Zborník materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie 11.-12. mája 2011 v Kielcach* - Bezpieczeństwo RP w wymiarze narodowym i międzynarodowym. TOM I. Kielce: Wyższa Szkola Handlowa im. B. Markowskiego, 2011. 459 s. ISBN 978-83-82274-81-6.

ČECH, Ľ. 2011. *Regionálne aspekty a súvislosti medzinárodnopolitického vývoja Afganistanu.* 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM, 2011. 175 s. ISBN 978-80-225-3281-5.

HUGUEUX, V. 2010. *Iran, l'état d'alerte.* Paris. Editions L'express, 2010. ISBN 978-2-84343-707-6.

The Constitution of Islamic Republic of Iran. Chapter X. Foreign Policy [online]. In: Iran Chamber Society. Iranian Laws & Government [cit. 2014-09-15]. Dostupné na: <http://www.iranchamber.com/government/laws/constitution_ch10.php>.

KNYAZEV, A. 2009. Regionalnaja strategia Irana v Centraľnoj Azii [online]. In: *Obščestvennyj fond Alexandra Knyazeva*. [cit. 2014-09-15]. Dostupné na: <http://www.knyazev.org/stories/html/chang_200508.shtml>.

KRAUS, J. 2012. Íránské aktivity v Afghánistánu: Konstruktivní nebo destruktivní přístup? [online]. In: *Obrana a strategie* 15.12.2012, roč. 12, č. 2, s. 45-52 [cit. 2014-09-16]. ISSN 1802-7199. DOI: 10.3849/1802-7199.12.2012.02.045-052. Dostupné na: <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/aktualni-cislo-2-2012/volna-tribuna/iranske-aktivity-v-afghanistanu.html>.

KUCHARČÍK, R. Irán - ústavno-politická charakteristika. In: *MEPOFORUM.sk.* Fórum pre medzinárodnú politiku. Dostupné na: <http://www.mepoforum.sk/regiony/blizky-stredny-vychod/iran/iran-ustavno-politicka-charakteristika>.

KULAGINA, L. M. 2006. Vnešnjaja politika Irana posle prezidentskych vyborov 2005 goda [online]. *In: Instittut Bližnego Vostoka.* [Citované 2014-09-18]. Dostupné na: <http://iimes.ru/rus/stat/2006/22-01-06.htm>.

LEITHEAD, A. 2007. Iranian Influence in Afghanistan [on-line]. In: *BBC News, June 11, 2007* [cit. 2014-09-18]. Dostupné na: <http://www.afghanistannewscenter.com/news/2007/june/jun112007.html#3>.

MAREK, J. 2006. *Dějiny Afghánistánu.* Praha: Nakladelství Lidové noviny, Praha 2006. 453 s. ISBN 80-7106-445-9.

MISZTAL, B. 2009. Upadajace panstwo jako sasiad: Strategia Iranu wobec Afganistanu. In: *Sprawy polityczne 1 (39),* 2009.

MÓZOVÁ, K. 2008. Teherán spája ideológiu a pragmatizmus [on-line]. In: *SSVE* –

Spoločnosť pre strednú a východnú Európu, OZ. [cit. 2014-09-12]. Dostupné na: <http://www.despiteborders.com>.

MÜLLER, Z. 2009. *Svaté války a civilizační tolerance*. Praha: Nakladatelství Academia 2009. 131 s. ISBN 80-200-1355-5.

NEČAS, P. 2009. *Economic tools and forms of security strategy implications : (case study Iran).* Liptovský Mikuláš: Armed Forces Academy of General M. R. Štefánik, 2009. 80 s. ISBN 978-80-8040-374-4.

SAADA, J. 2008. La stratégie politique iranienne : idéologie ou pragmatisme ? In: *Revue internationale et stratégique 2008/1 - N° 69.* s. 55-68. ISSN 1287-1672, ISBN 9782247078783.

SAMSON, I., TARASOVIČ, V. 2006. Irán ako regionálna mocnosť a jej vplyv na blízkovýchodný proces [online]. In: *ANALÝZY.* Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2006 [cit. 2014-09-12]. 73 s. Dostupné na: <http://www.sfpa.sk/dokumenty/projekty/55>.

SIEGL, E. 2009. Lidská práva v Íránu - trvale zataženo. In: *Mezinárodní politika*, 2009, roč. XXXIII, č. 11-12, s. 57-59.

ŠLACHTA, M. 2007. *Ohniska napětí ve světe*. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, 2007. 187 s . ISBN 978-80-7011-926-6.

TOSCANO, R. 2011. Iran's Role in Afghanistan [on-line]. In: *CIDOB Policy Research Project.* CIDOB Barcelona Centre for International Affairs [cit. 2014-09-12]. 12 s. Dostupné na: <www.cidob.org/es/layout/set/.../OK_ROBERTO+TOSCANO.pdf >.

TRÉAN, C. 2006. *Le paradoxe iranien*. Paris: Robert Laffont, 2006. 256 p. ISBN 2-221-10506-0.

doc. PhDr. Ľubomír ČECH, CSc.
Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave
Dolnozemská cesta 1/b
852 35, BRATISLAVA 5
E-mail: lubomir.cech@euba.sk

VOJENSKÁ DIPLOMACIA V ZRKADLE ÚLOH ZAHRANIČNEJ POLITIKY SR V ROKU 2014

DEFENCE DIPLOMACY IN THE MIROR OF THE TASKS OF THE FOREIGN POLICY SLOVAK REPUBLIC 2014

Ladislav ČERI

ABSTRACT

Príspevok sa zaoberá miestom a vybranými oblasťami Vojenskej diplomacie v zrkadle úloh zahraničnej politiky Slovenskej republiky. Vojenská diplomacia je neoddeliteľnou súčasťou diplomacie SR. Cieľom nebolo podrobne popísať všetky významné udalosti na poli zahraničnej politiky SR v roku 2014 ale zvýrazniť ich vzájomné väzby a vzťahy v procese presadzovania zahraničnej politiky štátu.

This contribution is focused on the position and selected area of the Military diplomacy in the mirror of foreign policy of The Slovak republic. The Military Diplomacy is an integral part of the diplomatic activity of a State. The main purpose of this article was not to describe all the major events in the field of Foreign Policy SR in 2014, but the highlight of their mutual relations within the process of implementation of the foreign policy of a State.

Keywords: zahraničná politika, vojenská diplomacia
foreign policy, military diplomacy

ÚVOD

Vojenská diplomacia (ďalej aj „**MD“** – *Military/Defence diplomacy*) je neoddeliteľnou súčasťou diplomacie Slovenskej republiky a dotvára komplexnú sústavu diplomacie SR. Opiera sa o ekonomický a vojenský potenciál krajiny a súvisí s bezpečnostnou politikou štátu. „Na dosahovanie svojich zahraničnopolitických cieľov Slovenská republika disponuje škálou národných aj nadnárodných nástrojov. V rámci medzinárodných spojenectiev sem patria aj zahraničné misie Ozbrojených síl Slovenskej republiky“[1] (ďalej aj „MKM“ – Misie medzinárodného krízového manažmentu).

Poslaním MD SR je prispievať k rozvoju spolupráce s demokratickými štátmi a ich ozbrojenými silami s dôrazom na členské krajiny EÚ, NATO a susedné štáty.

Perspektíva vývoja MD SR bude ovplyvňovať rad faktorov, ako napríklad vývoj medzinárodnej situácie ako celku, rozvoj a reformy v medzinárodných organizáciách NATO, OSN, EÚ... a ich štruktúr. Operáciami medzinárodného krízového manažmentu a zapojením SR do nich. Vývoj svetovej ekonomiky s dopadom na rozpočty a výdaje na obranu.

Vojenská diplomacia SR v roku 2014 bola takmer od začiatku ovplyvňovaná Ukrajinskou krízou... pravdepodobne z časti aj krízou našej zahraničnej diplomacie v konotáciach SR ako „kontaktnej krajiny NATO pre Ukrajinu (ďalej aj „UA“). Veď kto by si bol ešte takto pred rokom pomyslel, že UA bude de-facto vo vojne s Ruskom (ďalej aj „RUS“)? Ako bude vyzerať na budúci rok EÚ a ako bude vyzerať NATO? Koľko rýchlostná

[1] Strednodobá stratégia zahraničnej politiky Slovenskej republiky do roku 2015. Dostupné na: http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_D9D5A743A2CE0A4FC12578950037A688_SK/$File/strategia%20ZP%20SR.pdf

bude EÚ alebo to bude automat ako doteraz? Na koľko levelov sa budú členiť a budú vôbec existovať partnerstvá NATO alebo sa pozastavia tak ako partnerstvo NATO-RUSKO?
Potreba zmeniť NATO je nevyhnutným dôsledkom rozporov a nevykonania jeho transformácie aj podľa požiadaviek jeho Európskych spojencov. Otázka znie, kto môže vykonať jeho nevyhnutnú premenu a ktorí budú jeho budúci partneri? Asi súhlasíme s názorom, že to môže urobiť len prezident USA - Barack Hussein OBAMA a jeho partneri.
Aliancia v súčasnosti vedie boj na viacerých „frontoch" a jej vnútorná integrita je ohrozená, jak z vonku tak aj z vnútra neochotou jej vlastných ČK dodržiavať záväzky a nájsť jednotnú (skutočnú a nie len deklarovanú) politickú vôľu predovšetkým v kontexte nových bezpečnostných hrozieb a geopolitických hier Spojených štátov a Ruska.
GT aliancie priviedol NATO takmer až na ruské hranice... budeme ho tam ale aj schopný udržať a akú úlohu dostanú vojaci – vykonávatelia Vojenskej diplomacie na horúcej „novorusskej" pôde? Budú Donald TUSK a Federica MOGHERINIOVÁ dôslednými presadzovateľmi **Spoločnej zahraničnej bezpečnostnej politiky EÚ?** Nórsky premiér Jens STOLTENBERG, ktorý nahradí vo funkcii šéfa NATO Anders Fogh RASMUSSENA má údajne veľkú podporu amerického prezidenta OBAMU a návrh na jeho nomináciu vzišiel od nemeckej kancelárky Angely MERKELOVEJ. Zlepší sa schopnosť komunikácie s Ruskom a zmenšia sa medzery v schopnosti nás ako Aliancie okamžite reagovať na budúce podobné a pravdepodobné krízy? Budeme pripravený na predsedníctvo v Rade EÚ v druhom polroku 2016 a schopný rozvíjať spoločnú agendu EÚ aj v oblasti obrany? (Zdroj-SK PRES)[2].

1. DIVERGENTNÉ TRENDY V ZAHRANIČNEJ POLITIKE

Vonkajšie vzťahy SR a postoj SR ku kľúčovým tendenciám 21. storočia

V oblastiach pôsobnosti Vojenskej diplomacie SR a v súlade s *Foreign affairs SR* do roku 2015 bude SR venovať stálu pozornosť potrebám efektívne čeliť *„novým"* bezpečnostným hrozbám a výzvam. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR vo svojom „Zameraní zahraničnej politiky na rok 2014[3]" (ďalej aj „ZZP SR 2014") deklarovalo „dôsledné presadzovanie požiadaviek SR v oblastiach prioritného a strategického záujmu"...

Potom sa musíme opýtať, či naše požiadavky (MO SR – pozn. autora) **v oblasti rozvoja ozbrojených síl** boli spoločensky akceptované a riadne zapracované do týchto záväzkov, cieľov a stratégie EÚ 2020 **a hlavne našou zahraničnou službou dôsledne realizované. Našim ďalším a v zrkadle udalostí roku 2014 pravdepodobne ďalším nerealizovaným záväzkom SR** bude naša neschopnosť prispievať k rozvoju strategického partnerstva medzi EÚ a Ruskou federáciou - „SR bude napomáhať realizáciu konštruktívneho dialógu medzi NATO a Ruskom.

Kľúčovou otázkou v bilaterálnych vzťahoch bude oblasť energetiky (zabezpečenie trvalo stabilných dodávok energetických surovín, maximálne využitie potenciálu SR ako tranzitnej krajiny) a rozvoj hospodárskych vzťahov"[3].

Už v decembri 2013 sa lídri členských krajín Európskej únie po piatich rokoch stretli, aby opäť rokovali o **Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politike. Téma spoločnej obrany EÚ je skôr rozpačitá mala byť hlavným motívom summitu, ktorý však do značnej miery**

[2] Dostupné na: http://www.teraz.sk/zahranicie/rasmussen-nato-stoltenberg-vymena/78688-clanok.html
[3] Zameranie zahraničnej politiky Slovenskej republiky na rok 2014. Dostupné na: https://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_CCDA4C778C8470ADC1257C7F0048B977_SK/$File/Zameranie%20zahrani%C4%8Dnej%20a%20eur%C3%B3pskej%20politiky%20Slovenskej%20republiky%20na%20rok%202014.pdf

zostal iba na papieri. Znepokojujúcim omylom podľa **Andrea FRONTIHO (**CEP – Brusel**)** „je však hlboko zakorenené myslenie, že Európska únia sa musí v prvom rade zaoberať vnútornými problémami. A až potom riešiť zahraničnú a bezpečnostnú politiku". Má to byť naopak. **Globalizácia si vyžaduje ambicióznu a viacúrovňovú agendu. Je potrebné zamerať sa na riešenie vnútorných a vonkajších problémov súčasne.**

„Je v tom aj dôležitý ekonomický aspekt. Európsky obranný a vesmírny priemysel vytvára hodnotu okolo 172 miliárd eur ročne. Je to 734-tisíc priamych pracovných miest a ďalších viac ako 90-tisíc, ktoré sú na to nadviazané nepriamo". **(Igor Merheima-EYR** – Kentská univerzita**).** Znamená to, že **bezpečnostná a obranná politika je podstatná aj hľadiska prehlbovania vnútorného trhu, investícií,** zamestnanosti a hospodárskeho rastu.

Politicko - vojenské ambície SR – Slovenská bezpečnostná kampaň

Strategické hodnotenie obrany SR (ďalej aj „SHO"), ktoré sa začalo na jeseň 2010 bolo procesom, ktorý mal analyzovať situáciu v oblasti obrany SR v kontexte zmien v bezpečnostnom prostredí, spôsoby zaistenia obrany a jej zdrojového rámca.

Výsledkom strategického hodnotenia obrany SR je dokument „Biela kniha o obrane Slovenskej republiky" (ďalej aj „BKO"), ktorú schválila vláda SR 26. júna 2013. **Biela kniha o obrane SR** obsahuje nielen zhrnutie analýz súčasného stavu obrany, ale predovšetkým **definuje základný politicko-strategický rámec dlhodobého rozvoja obranného potenciálu.** Táto projekcia reaguje na kritickú situáciu, v akej sa ozbrojené sily nachádzajú a ktorá vyžaduje prijatie systémových a dlhodobých riešení.

Zachránené ozbrojené sily?

Z materiálu vyplýva, že strategická orientácia a základný cieľ obrannej politiky SR, ako aj transformačný cieľ pre naše ozbrojené sily, zostanú zachované. Stratégia a spôsoby postupu rozvoja OS SR má byť pri tom rozdelená do dvoch fáz. **V prvej fáze do konca roku 2015** sa kladie dôraz na stabilizáciu situácie s udržaním súčasného spektra spôsobilostí OS SR.

V druhej fáze so začiatkom v roku 2016 sa predpokladá dynamickejší rozvoj založený na postupnej obmene hlavných druhov výzbroje a techniky. **Navrhované riešenia rešpektujú ekonomickú realitu. Na Bielu knihu o obrane SR nadviažu Rozvojový plán rezortu obrany s výhľadom do roku 2024 a ďalšie plánovacie a koncepčné dokumenty.**

Strategická výhľadová analýza *(***SFO** - *Strategic Foreight Analysis)*[4] - bolo by určite vhodné a výhodné, aby kompetentní vedúci pracovníci rezortu MO SR pri spracovaní vyššie uvedených dokumentov aplikovali aj **Strategickú výhľadovú analýzu** o vývoji bezpečnostného prostredia do roku 2030 vypracovanú NATO. SD SR túto analýzu odporúča využiť pri predkladaní novej Politickej smernice NATO pre nadchádzajúci plánovací cyklus 2014 – 2018 ale aj pre aplikáciu v podmienkach Slovenskej republiky, keďže analýza nepriamo identifikuje aj budúce spôsobilosti Aliancie teda aj každej členskej krajiny NATO.

Americká a Ruská kampaň

Ukrajinskú krízu aj napriek uisteniam najvyšších predstaviteľov Aliancie musíme ako malá krajina s obmedzenými zdrojmi vnímať ako mocenský spor medzi Západom a Ruskom. Medzinárodné vzťahy, tak ako ich poznáme za posledných min. 20 rokov sa nachádzajú

[4] SFA – www.act.nato.int/images/stories/events/2012/fc_ipr/sfa_security_implication_final.pdf

v bode zásadného rozvratu, Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika EÚ je vláčená vývojom udalostí, nevstupuje aktívne do svetového diania a politikárči. Vytvárajú sa nové aliancie (Euroázijská – Putin, Lukašenko, Nazarbayev), sú podpisované silné zmluvy (Európsko-americká obchodná zmluva TTIP – *Transatlantic Trade and Investment Partnership*) s presahom niekoľkých generácií a geopolitickými dôsledkami – ekonomicky odrezať EÚ od RUS[5] a obnoviť ekonomickú dominanciu USA v regióne. Afganistan (ďalej aj „AFG“) ako budúci uzlový bod Hodvábnej cesty, ktorú sa snaží obnoviť Čína a povedie až do srdca Európy pravdepodobne tak skoro neopustíme. Pripomenul sa mi CHMELÁROV výrok, že „Američania z Afganistanu odídu len vtedy, ak budú musieť utekať“. Ako zodpovedný Aliančný partner by sme sa mali na tomto novom trhu aj podieľať. Zaviazali sme sa podieľať totiž každoročne na podpore Afganských bezpečnostných zložiek sumou 500 000 USD, z ktorých 75% je hradených z rozpočtu rezortu obrany. Tu vidíme obrovský priestor pre našich Vojenských diplomatov otvoriť–nový–ekonomický rozmer Vojenskej diplomacie v oblasti kontroly ale aj exportu a reexportu špeciálnej techniky a technológií, služieb, materiálu.

Ako člen EÚ a NATO si plníme zodpovedne - a aj za vysokú cenu obetí našich vojakov svoje spojenecké povinnosti v AFG, na rozkývanom Balkáne a rozbitom severe Afriky. Riziká politiky USA a RUS sú pre nás tak zásadné, že ako Európania - nemali by sme byť pasívny na našom vlastnom území, ktoré by takto mohlo zanedlho hraničiť s Ruskom, odchádzať z území susediacich s bohatou Čínou a Iránom. Naši obchodníci, sediaci na štátom dobre platených diplomatických miestach by mohli a mali získať z našich Misií medzinárodného krízového manažmentu viac.

Súhlasím tiež s vyššie citovaným autorom, že totálne odstrihnutie od Ruska je proti záujmom EÚ a že sme on-line svedkami zápasu USA a RUS o nové mocenské prerozdelenie sveta. Európskym a teda aj našim záujmom pritom nie je byť proamerický alebo proruský, ale ich konflikty nie sú riešením našich problémov. 65 ročné NATO (4.4.1949 - 4.4.2014) sa nevymanilo z pozície považujúcej Rusko za „starého a stáleho“ nepriateľa z čias studenej vojny. Som presvedčený, že základom budúceho mieru na hraniciach Európy a možno aj vo svete je obchod a nie snaha akejkoľvek veľmoci o globálnu hegemóniu. Američan Paul Creig ROBERTS ide ešte ďalej a hovorí o poškodzovaní ekonomiky EÚ - „USA potrebujú rotáciu kríz v rôznych regiónoch, aby nezmizol dôvod na investície do kolosálneho komplexu vojenskej sily NATO a Pentagonu“. **V každom prípade bez seriózneho záujmu Washingtonu a Moskvy nebude existovať žiadne riešenie konfliktu na našich hraniciach.** Ako zodpovedný spojenec SR a jeho Vojenská diplomacia (ale aj civilná) nesmie stáť v pozadí a nechať sa vliecť vývojom udalostí. Dúfame, že na ďalšom summite **NATO 2016 v Poľsku** budeme môcť Slovensko a jeho ozbrojené sily, spravodajské služby a diplomaciu ukázať ako dospelého, modernizovaného a schopného spojenca so silným hlasom.

Kampaň NATO

Hlavy štátov a vlád členských krajín Aliancie (ďalej aj „ČK NATO“), jej vrcholový predstavitelia, ich partneri sa v novembri 2010 stretli v Lisabone, aby po 11 rokoch prijali **Strategickú koncepciu NATO,** ktorá mala formovať euroatlantickú bezpečnostnú architektúru na nasledujúce roky. Zodpovedné inštitúcie ani po štyroch rokoch neaplikovali Strategickú koncepciu Aliancie, STRATCON 2010, kde Vojenská diplomacia je uvádzaná ako rozhodujúca spôsobilosť NATO a má byť spolu so spravodajstvom posilňovaná (aj keď

[5] CHMELÁR Eduard: Európa ako pasívna korisť geopolitického zápasu Dostupné na: http://www.aktuality.sk/clanok/258912/komentar-eduarda-chmelara-europa-ako-pasivna-korist-geopolitickeho-zapasu/

niektoré spôsobilosti NATO budú zanikať – pozn.autora). Teraz tesne po summite Aliancie 2014 vo Walese sa môžeme – a musíme zamyslieť nad ďalším smerovaním Ozbrojených síl Slovenskej republiky - **OS SR Quo Vadis?**

Ruská kampaň na Ukrajine prinútila ČK NATO prijať opatrenia na posilnenie svojej obranyschopnosti. Niektoré boli implementované okamžite (posilnenie protivzdušnej obrany pobaltských štátov, nasadenie lietadiel AWACS atď.); slúžili však, popri vyplnení najslabších miest, skôr na uistenie východných spojencov.

NATO medzičasom komplexnejšie prehodnotilo svoje slabiny a plánuje nové stredno - a dlhodobejšie opatrenia na východe, ktorých cieľom je vojensky lepšie pripraviť Alianciu na prípadné vojenské aktivity Ruska voči spojencom.

Paradoxom však je, napr. ponechanie „vyzbrojenia" UA na jednotlivých členoch Aliancie a doterajšie obmedzenie pomoci Spojených štátov len na neletálne prostriedky.

Paradoxom je aj množstvo sankcií a obmedzení obchodu EÚ-RUS a nezahrnutie zákazu vývozu zbraní do Ruska napríklad Ukrajinou a ďalšími štátmi regiónu.

2. AKTIVITY VOJENSKEJ DIPLOMACIE NATO/SR

Aktivity prijímané Alianciou (za SR parafované prezidentom Andrejom KISKOM) budú zhrnuté do nového **Akčného plánu pripravenosti** (ďalej aj „RAP" – *Readines Action Plan*) jedného z hlavných dokumentov prijímaných na summite NATO 2014 vo WALESE. Ide hlavne o opatrenia zamerané na zrýchlenie reakcieschopnosti Aliancie, vrátane zvýšenia jej vojenskej prítomnosti na východe. Táto schopnosť by mala byť pravdepodobne dosiahnutá silami ČK NATO v krajinách okolo Baltického mora, ale pravdepodobne aj prepodriadením amerických jednotiek v Európe pod velenie NATO (Zdroj SD-NATO).

Na posilnenie bezpečnosti Aliancie je potrebné zamerať sa aj na schopnosť NATO čeliť novému spôsobu boja, ktorý Rusko uplatnilo na Ukrajine, tzv. **HYBRIDNEJ VOJNE. Okrem posilnených vojenských spôsobilostí, kybernetickej obrany, spravodajstva si hybridný spôsob boja vyžaduje aj** väčšiu flexibilitu rozhodovania, nevojenské nástroje a komplexný prístup.

Rokovanie bolo tiež príležitosťou pre oficiálne schválenie balíka dokumentov zameraného na posilnenie niektorých dlhodobo nedostatkových resp. nových spôsobilostí **(Kybernetická obrana - *Cyber defence* sa tak od summitu vo Walese radí do kolektívnej obrany NATO podliehajúcej čl. 5 Washingtonskej zmluvy)** (Zdroj SD-NATO). Tie budú schvaľované vo forme balíka „**Budúce NATO**". Než sa v článku prepracujeme k balíkom v tomto formáte pozrime sa, akými cestami sme sa k nemu približovali a ako sme túto cestu prešli.

Tak ako sme spomínali Strategická koncepcia NATO 2010 bola prijatá na summite Aliancie v Lisabone v roku 2010. Implementácia tohto zásadného spojeneckého dokumentu bola/je orientovaná na 3 hlavné úlohy: (1) Zaistenie bezpečnosti spojencov prostriedkami kolektívnej ochrany; (2) Zvládnutie bezpečnostných kríz kombináciou politických a vojenských nástrojov; (3) Formovanie Bezpečnostného prostredia medzinárodnou spoluprácou. Realizácia *STRATCON* bola podporená aj nasledujúcim summitom NATO 2012 v Chicagu (20.-21.5.2012).

„**Obranný balík**" (*DFP – Defence Package*) ako nosná téma rokovaní summitu NATO v Chicagu mala potvrdiť dôležitosť transatlantickej väzby a zachovanie solidarity vo vnútri Aliancie. Mnohonárodná spolupráca v rámci obranného plánovania NATO, ktorého

súčasťou sú aj už existujúce a inovatívne iniciatívy **Inteligentnej obrany** a „**Prepojených síl**“ (*CFI - Connected Forces Initiative*).

„**Zostava NATO pre odstrašenie a obranu**” (*DDPR-Deterrence and Posture Review*) zahŕňa tieto segmenty: (1) Konvenčné zbrane – ich úloha pri teritoriálnej obrane, kooperatívnej bezpečnosti, pri prevencii konfliktov a pri regionálnej stabilite; (2) Jadrové zbrane – zvýraznenie princípov bezrizikového, bezpečného a efektívneho odstrašenia (*„safe, secure and effective deterrent“*) a poukázanie na aliančný postoj vyjadrený v existujúcej strategickej koncepcii NATO 2010. (3) Kontrolu zbraní vo väzbe na úlohu NATO a (4) Projekt proti-raketovej obrany (*AMDP*) a spravodajský projektom Aliančného prehľadu pozemnej situácie AGS (*AGS-Alliance Ground Surveillance*).

Inteligentná obrana t. j. využívanie rámca obranného plánovania NATO a vydanie deklarácie *SMART DEFENCE* bola zásadnou agendou summitu NATO v Chicagu obsahuje: (1) prioritizáciu; (2) špecializáciu a za (3) mnohonárodnú spoluprácu. Generálny tajomník NATO Anders Fogh RASMUSSEN vymenoval svojho zástupcu C. Bisogniera (od II.2012 A. Vershbow) a gen. Abriala veliteľa NAC pre Transformáciu za svojich vyslancov pre iniciatívu *SMART-DEFENCE* (gen.Abrial 16.11.2011 navštívil v tejto súvislosti SR). **SR potvrdila svoje zapojenie** do 5 mnohonárodných projektov v rámci iniciatívy SD: (1) centrá výnimočnosti ako strediská na vzdelávanie a individuálny výcvik, (2) združovanie a zdieľanie mnohonárodných zdravotníckych spôsobilostí, (3) zdieľanie spôsobilostí v oblasti chemickej, biologickej, rádiologickej a jadrovej ochrany (CBRN), (4) zdieľanie spôsobilostí pre oblasť výcviku a cvičení, (5) spoločné aktivity v rámci mnohonárodného centra leteckého výcviku. (6). Iniciatívou SR je zapojenie sa do projektu ochrany kyberpriestoru pred počítačovými zločinmi (NBÚ).

Vnútorný dlh OS SR rastie

Ekonomická kríza prehĺbila problém rozvoja vojenských kapacít v Európe, ktorý je dlhodobý. Súbeh škrtov v obranných rozpočtoch s vysokými operačnými nákladmi súvisiacimi s nasadením OS SR vo vlečúcich konfliktoch, znižuje disponibilitu zdrojov potrebných nielen na obnovu existujúcich, ale aj na rozvoj nových spôsobilostí v reakcii na meniace sa hrozby. Odkladanie modernizácie a obmedzovanie výcviku sa prejavuje negatívne na bojaschopnosti európskych ozbrojených síl. **Súčasný stav je symptómom latentného problému väčšiny európskych štátov, ktorým je podceňovanie vojenskej sily ako nástroja zahraničnej politiky.** Vo viacerých krajinách kríza zmobilizovala elity na presadenie reforiem a racionalizáciu podporných štruktúr. Procesy určovania priorít, hľadania úspor a mobilizácie vnútorných rezerv – akokoľvek vítané – však nedokážu kompenzovať vnútorný dlh, spôsobený sústavným škrtaním rozpočtu na obranu a/alebo jeho neefektívnym využitím.

Už v máji 2011 GT NATO Anders Fogh Rasmussen na prijatí u predsedníčky vlády SR **Ivety RADIČOVEJ** naliehal na všetky členské krajiny aliancie (zvlášť na SR – poznámka autora), aby prijali **tri oblasti na zefektívnenie ozbrojených síl** 1. aby krajiny zostali zaangažované v medzinárodných operáciách NATO; 2. aby pokračovali v modernizácii armády tak, aby bola mobilnejšia a orientovaná na špičkové technológie a 3. výrazne kooperovali a podieľali sa na združovaní a zdieľaní zdrojov/spôsobilostí (*Pooling and sharing sources*). Priniesla táto genda ***Inteligentnej obrany*** – DDPR+AMDP+AGS+ISAF (ISAF - *International Security Assistance Force*) konkrétne výsledky, ktoré posilnili NATO a urobili z neho “**Centrum globálnej bezpečnosti**” tak ako to bolo víziou prezidenta OBAMU?

Slovensko v uplynulých rokoch viac krát iniciovalo zasadnutia Severoatlantickej rady *(NAC - North Atlantic Council”*- je najvyšším politickým rozhodovacím orgánom NATO)

k téme **VEREJNEJ DIPLOMACIE NATO**. V tejto oblasti a hlavne vo vzťahu k ozbrojeným silám SR máme veľký dlh. Z misií MKM, kde sme investovali obrovský ľudský potenciál sa nám podarilo vyťažiť pre náš obranný priemysel zanedbateľné percento pridanej hodnoty a nulové zákazky. Prajeme krajinám, ktoré mali nízke straty v týchto operáciách a vysoké obraty zo zákaziek ich úspech a tiež si želáme, aby slovenské firmy boli takto úspešné. Vznikla agentúra NATO pre verejné obstarávanie, krajiny V-4 sa snažia obstarávať spoločne. Je SR pripravená a vie benefitovať z misií MKM a prinášajú tieto aktivity rezortu aj iný ako vojensko-politický efekt? Nádej nám dáva aj prísľub delegácie SR na summite NATO 2014 vo Wallese na navýšenie financií na 1,6% HDP do roku 2020. Od Slovenska sa právom očakávalo oznámenie **kladného postoja k záväzku vyčleniť 2 percentá HDP na obranu, alebo sa k tomuto záväzku aspoň postupne približovať.** Kým investície do obrany ČK NATO klesli o 20%, výdavky Ruska za posledných 5 rokov stúpli o 50%.

SR sa na summite NATO 3-4.9.2014 prihlásila aj k opatreniam „Akčného plánu pripravenosti“ (*RAP- Readiness Action Plan*), ktorý posilňuje vojenskú prítomnosť na východe a reakcieschopnosť vojsk NATO a ktorý jednoznačne posilní bezpečnosť a obranyschopnosť SR. Zároveň si však budú vyžadovať dodatočné náklady na obranu. Tie sú vynútené hlavne požiadavkou na nasadenie síl v ešte kratšom čase (*IAAF – Immediate Alliance Assurance Force*), ako bolo doteraz štandardom v prípade síl rýchlej reakcie NRF (*NATO Response Force*). **To sa nezaobíde bez investícií do ľudí, ich výcviku a výzbroje.**

No aká je naša skutočná pozícia pri plnení záväzkov NATO

Obranné úsilie SR bolo zamerané do Hlavných úloh a cieľov a vychádza z Obrannej politiky SR. Celkovo je SR pri plnení svojho obranného úsilia z hľadiska vstupných a výstupných merateľných ukazovateľov v rámci Aliancie podľa VALÁŠEKA (307-101-5) na 21. mieste z 27 členských krajín (Island ako 28. ČK nemá vlastné ozbrojené sily, preto je z tejto analýzy obranného úsilia vyňatý). Splnilo len 2 z 11 merných ukazovateľov a to nasaditeľnosť pozemných síl (kritérium 50% nasaditeľnosť a 10% udržateľnosť pre pozemné sily a 40%nasaditeľnosť a 8% udržateľnosť pre vzdušné sily), a naplnenosť alokovaných pozícií v rámci štruktúry síl NATO. Ďalšie kritériá:

-podiel HDP na obranu (22/28); - výška výdavkov z obranného rozpočtu na modernizáciu(17/28); - implementácia pridelených cieľov z kvalitatívneho(13/28) a kvantitatívneho hľadiska (28/28) t.j. absolútne posledný za Albánskom; - nasaditeľnosť druhov síl (24/28); – ich udržateľnosť a – naplnenosť jednotiek (IRF) vyčleňovaných v rámci NRF (NATO Response Force, NRF) – posledné (26/28 pozn. Island a Albánsko nemá dobrovoľný národný príspevok); naplnenosť pridelených pozícií v rámci veliteľskej štruktúry NATO (22/26); naplnenosť pridelených pozícií v rámci štruktúry síl NATO (1/28) spolu s ďalšími 11 spojencami. [6]

Tu je potrebné si uvedomiť že sily vyčleňované pre NATO aj EÚ sú to jedny a tie isté ozbrojené sily a ich časti, ktoré plnia úlohy v rámci operácií Medzinárodného krízového manažmentu a domáceho krízového manažmentu. Ich počet od roku 1993 neustále klesá a vzniká vnútorný dlh ozbrojených síl a to nie len 3mld. USD, ktoré sa neinvestovali do obrany za posledných 20rokov, ale aj dlh voči personálnemu obsadeniu a vycvičenosti jej príslušníkov. V naplnenosti nasaditeľných síl okamžitej reakcie (NRF), transformácia ktorých bola hlavným bodom rokovania NATO vo Walese sme na mieste poslednom.

[6] SD NATO – 307-101-5

Na samite NATO 2014 boli prijaté dôležité deklarácie:

Deklarácia o transatlantickom spojenectve, v ktorej je signifikantne potvrdené prominentné postavenie článku č. 5 WZ medzi základnými úlohami Aliancie. SR sa svojim postojom radí medzi tzv. severné krídlo európskych krajín, plus USA, UK a Kanada (Južné krídlo Aliancia zasa zdôrazňuje vyváženosť všetkých troch hlavných úloh aliancie v zmysle **Strategickej koncepcie z roku 2010:** kolektívna obrana, krízový manažment, kooperatívna bezpečnosť).

Deklarácia o ozbrojených silách. Obsahuje základné princípy starostlivosti o príslušníkov ozbrojených síl spojencov v rámci národných opatrení. Z pohľadu SR navrhovaná deklarácia nepresahuje rámec opatrení, ktoré SR ponúka pre príslušníkov svojich ozbrojených síl.

Záverečná deklarácia zo samitu (obsahuje tézy k všetkým témam, ktoré sú na agende NATO). NATO mení aj svoj prístup k otázke bezpečnosti v euroatlantickom priestore:

-zlepšuje nástroje na včasné rozpoznanie krízy, posilňuje vojenskú prítomnosť na východe Aliancie a vytvára nové sily veľmi rýchlej reakcie (NRF – IRF – HRJIF) alebo aj takzvané **„hrotové sily".**

- od ČK vyžaduje záväzok venovať dostatočné prostriedky na obranu, aby boli nové opatrenia realizovateľné (13kritérií).

NATO – EÚ: Spolupráca medzi NATO a EÚ dlhodobo stagnuje. Údajne hlavným dôvodom je pretrvávajúci **spor medzi Tureckom a Gréckom o statuse Cypru**, ale aj neochota členských štátov koordinovať pozície oboch organizácií (napríklad v oblasti obranného priemyslu), či predstavy štátov o miere ambície a autonómie EÚ v oblasti bezpečnosti a obrany. **Politický dialóg je výlučne doménou rokovaní** S**everoatlantickej rady NATO a Politického a bezpečnostného výboru EÚ**. Aj tieto rokovania boli niekoľko rokov prerušené. V dôsledku **krízy na Ukrajine** sa však za posledného pol roka uskutočnili dve rokovania **NAC-PSC**, obidve k situácii na Ukrajine. Ostatné neformálne rokovanie (10.6.2014) bolo prvé, na ktorom sa **ČK vzájomne informovali o svojich plánoch**. V oblasti budovania spôsobilosti NATO a EÚ spolupracujú prostredníctvom **Európskej obrannej agentúry (EDA)**. Za úspech bude možné označiť podpísanie bezpečnostnej dohody medzi Tureckom a EDA. V tejto oblasti sa štáty stretávajú v rámci *NATO-EÚ Capability Group*, ktorá zatiaľ nebola schopná dospieť k žiadnym hmatateľným výsledkom. Práve v prípade tejto skupiny existuje potenciál na užšiu spoluprácu. (Zdroj SD-NATO).

NATO – OSN: Strategická koncepcia NATO z r. 2010 a Deklarácia NATO-OSN z r. 2008 deklarujú spoluprácu s OSN ako prioritu pre NATO. NATO podporuje aj spoluprácu v rámci trojuholníku OSN – NATO - Africká únia. Začiatkom roku 2014 sa v rámci tzv. „*staff-talks*" zintenzívnil dialóg medzi riadiacimi administratívnymi pracovníkmi NATO a OSN.

Bezpečnostná rada OSN poskytla mandát pre operácie NATO na západnom Balkáne, v Afganistane a v Líbyi a poskytla tiež právny rámec pre výcvikovú misiu NATO v Iraku. NATO naopak poskytlo logistickú podporu pre mierové misie OSN v Darfúre, Sudáne a Somálsku pod vedením Africkej únie. Aktuálne sa pripravuje projekt spolupráce so špecializovanou agentúrou OSN pre odmínovanie (*United Nations Mine Action Service*).

Spolupráca medzi NATO a OSN sa netýka len operácií, ale aj koncepčnej a normotvornej práce OSN a jej špecializovaných agentúr. Prioritnými oblasťami sú: krízový manažment a prevencia konfliktov, využívanie civilných spôsobilostí pri riešení konfliktov,

spolupráca medzi vojenskými a civilnými elementmi v operáciách, kontrola zbrojenia a nešírenie zbraní, boj proti terorizmu a ochrana žien alebo detí v ozbrojených konfliktoch.

SR-NATO-UA: SR na zasadnutí zasadnutím Komisie NATO – Ukrajina vyjadrila podporu Ukrajine a bude pokračovať v budúcej spolupráci s ňou. Vojenská Diplomacia SR dostala príležitosť na prezentovanie národnej expertízy na Ukrajinu, ale aj pomoci a opatrení, ktoré podnikáme od vzniku krízy.

Počas doterajších rokovaní v NATO Ukrajina vyzdvihovala Slovensko za rýchlu a substantívnu pomoc. Slovensko ako prvé reagovalo na žiadosť o humanitárnu pomoc pre ukrajinských vojakov a ich rodiny presídlené z Krymu. Ukrajina rovnako tak oceňuje kľúčovú úlohu, ktorú SR zohráva pri zabezpečení reverzného toku zemného plynu. V nadväznosti na žiadosť Ukrajiny o pomoc v oblasti odmínovania je SR pripravená poskytnúť príslušný odborný výcvik pre príslušníkov ozbrojených síl Ukrajiny na území SR.

SR-NATO-ISAF: Na konci roku 2014 Aliancia ukončí svoju najdlhšie trvajúcu, najnákladnejšiu a najväčšiu bojovú operáciu vo svojej histórii – operáciu ISAF.

SR prispievala do operácie ISAF ako zodpovedný spojenec. V roku 2014 bola spomedzi spojencov 9-tym a spomedzi všetkých štátov ISAF 11-tym najväčším prispievateľom do operácie. **Aliancia potvrdila svoje predchádzajúce záväzky**: (1) podieľať sa na ďalšom výcviku, asistencii a poradenstve afganským bezpečnostným silám **prostredníctvom nebojovej misie Resolute Support** (za podmienky, že nový afganský prezident podpíše potrebné dohody); (2) prispievať **finančne k udržateľnosti afganských bezpečnostných síl** a (3) zintenzívniť **partnerskú spoluprácu** s Afganistanom.

SR-NATO-OS SR: Z doterajších hodnotení bezpečnostného prostredia je dôležitým momentom Vojensko-strategické hodnotenie (ďalej aj VSH) Náčelníka GŠ OS SR, v ktorom deklaruje, že „OS SR musia byť pripravené rýchlo, flexibilne a koordinovane reagovať na možnú humanitárnu krízu väčšieho rozsahu, poskytnutie podpory hostiteľskej krajiny, poskytnutie podpory plánovacieho a rozhodovacieho procesu v NATO ako aj možnú požiadavku na zvýšenie intenzity domáceho a zahraničného výcviku jednotiek OS SR. Čo z toho pre OS SR vyplýva a kto to zaplatí by sme sa mali dozvedieť z ďalších implementačných opatrení.

Pre všetky ČK NATO vyplynuli tri hlavné závery. Aliancia sa po období keď realizovala expedičné operácie, musí konsolidovať a prijať opatrenia k posilneniu vlastnej bezpečnosti:

Po prvé, potreba lepšie predvídať krízy – nevyhnutnosť prijatia nových opatrení, ktoré zlepšia túto jej schopnosť. Ako aj možnosť zmien v operačnom a strategickom plánovaní NATO.

Po druhé, potreba rýchlo reagovať. Aliancia musí byť prítomná v mieste ohrozenia. Lebo nič neodstraší prípadného agresora lepšie ako vedomosť, že na opačnej strane hranice čakajú pripravené aliančné jednotky.

A po tretie, schopnosť rýchle posilniť rozmiestnené sily. To znamená prehodnotiť akcieschopnosť Síl rýchlej reakcie NATO.

Vývojom bezpečnostnej situácie na našich hraniciach sa zaoberalo viacero rokovaní BR SR. BR SR prijala viaceré opatrenia na zvýšenie ochrany štátnej hranice, preverovanie systémov včasného vyrozumenia, aktualizáciu situačných plánov pre krízové situácie a na preverenie kapacít na podporu civilných orgánov v prípade humanitárnej krízy väčšieho rozsahu.

Deklarujeme pripravenosť riešiť naše kritické spôsobilosti a postupný nárast požiadaviek NATO na SR a jej ozbrojené sily. Od SR sa očakáva potvrdenie finančných záväzkov zo samitu NATO v Chicagu. (500 000 USD ročne na príspevok, v období rokov 2015 - 2017), voči AFG bezpečnostným silám, ako aj účasť v novej misii po roku 2014. Je ale správne, aby rezort obrany sám znášal na svojich bedrách miliónové náklady na nové sídlo NATO v Bruseli, na systémy AGS, PRO alebo napríklad anuálnu podporu Afganistanu, kde 75% ročných nákladov z uvedených 500 tisíc USD má znášať MO SR? Plnenie týchto opatrení je limitované možnosťami rozpočtovej kapitoly rezortu obrany. Ako je rozdelená táto záťaž na ostatné ústredné orgány štátnej správy?

ZÁVER

GT NATO Anders Fogh RASMUSSEN na summite vo Walese pred novinármi prehlásil, že Aliancia je obklopená „oblúkom krízy“, v strede ktorej NATO predstavuje „ostrov bezpečia, stability a prosperity“. S ohľadom na aktuálne dianie vo svete si musia svetoví aj slovenskí politickí lídri určiť priority a smer, ktorým sa má Aliancia do budúcnosti uberať, aby bola schopná komplexne sa prispôsobiť zmenám v bezpečnostnom prostredí.
Z hľadiska SR je európsky geopolitický a geostrategický priestor v súčasnej dobe zdanlivo bezpečný. Ale naozaj iba zdanlivo – OS SR budú musieť navýšením rozpočtu - postupnými krokmi odstrániť 90% zastaralosť munície a obnoviť 70% techniky po dobe životnosti. Plniť svoje spojenecké záväzky najmä v oblasti nasaditeľnosti a udržateľnosti síl NRF. Zastaviť nezvratnú stratu svojich bojových spôsobilostí a začať plniť stanovené ciele ich rozvoja.
Hlavnou agendou zahraničnej služby SR v zrkadle úloh Vojenskej diplomacie MO SR je v roku 2014 cez programy bilaterálnej a multilaterálnej *DD* prispievať k posilňovaniu stability a bezpečnosti v strednej a východnej Európe. Moderná *Defence Diplomacy* bude prispievať k realizácii úloh bezpečnostnej, obrannej, vojenskej a hospodárskej politiky Slovenskej republiky. Ako pridaná hodnota *DD* sa potom očakáva ekonomické zhmotnenie vojensko-politických a diplomatických úspechov OS SR.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. Strednodobá stratégia zahraničnej politiky SR do roku 2015. Dostupné na: http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_D9D5A743A2CE0A4FC12578950037A688_SK/$File/strategia%20ZP%20SR.pdf
2. Zameranie zahraničnej politiky Slovenskej republiky na rok 2014. Dostupné na: https://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_CCDA4C778C8470ADC1257C7F0048B977_SK/$File/Zameranie%20zahrani%C4%8Dnej%20a%20eur%C3%B3pskej%20politiky%20Slovenskej%20republiky%20na%20rok%202014.pdf
3. a 6. SD-NATO Valášek 307-101-5
4. SFA – Dostupné na: www.act.nato.int/images/stories/events/2012/fc_ipr/sfa_security_implication_final.pdf
5. CHMELÁR Eduard: Európa ako pasívna korisť geopolitického zápasu. Dostupné na: http://www.aktuality.sk/clanok/258912/komentar-eduarda-chmelara-europa-ako-pasivna-korist-geopolitickeho-zapasu/

Ing. Ladislav ČERI
Vojenská kancelária prezidenta Slovenskej republiky,
email: ladislav.ceri@prezident.gov.sk

ANALIZA STRATEGICZNA W OBSZARZE BEZPIECZEŃSTWA
STRATEGIC ANALYSIS OF SECURITY

Piotr DANILUK

ABSTRACT

W artykule przedstawiono propozycję metodologii badania bezpieczeństwa opierającą się na koncepcji analizy strategicznej stosowanej w zarządzaniu. Poprzez przedstawienie możliwości wykorzystania analizy strategicznej w prognozowaniu gospodarczym i międzynarodowym, stosunkach międzynarodowych, studiach strategicznych, naukach wojskowych, naukach o obronności oraz naukach o przyszłości i foresight, wykazano jej przydatność i możliwości w obszarze bezpieczeństwa. Ostatecznie zaproponowano proces takiej analizy.

This article describes a methodology for security research based on the concept of strategic management applied. By providing the possibility of using strategic analysis in forecasting economic and international, international relations, strategic studies, military science, defense sciences and science of the future and foresight demonstrated its usefulness and capabilities in the area of security.

Keywords: analiza zagrożeń, strategia, otoczenie
threat analysis, strategy, environment

WPROWADZENIE

Współcześnie globalizm, sieciowość, rozproszenie zagrożeń buduje znaczny zbiór wymagań wobec badań przyszłości. Poszukując możliwości wykorzystania dotychczasowego dorobku w tym zakresie uwaga autora została skierowana na analizę strategiczną jako jedną z nielicznych metodologii tak szczegółowo opracowaną i konsekwentnie rozwijaną. O atrakcyjności i przydatności tej koncepcji świadczą jej zastosowania w:

- w zarządzaniu – w zarządzaniu strategicznym;
- w ekonomii - w prognozowaniu gospodarczym
- w stosunkach międzynarodowych – w prognozowaniu międzynarodowym;
- w naukach o bezpieczeństwie i obronności;
- w naukach o przyszłości, w tym szczególnie w badaniach typu foresight.

Analiza strategiczna stanowi: *zbiór działań diagnozujących organizację i jej otoczenie w zakresie umożliwiającym zbudowanie planu strategicznego i jego realizację* oraz *zestaw metod analizy, które pozwalają na zbadanie, ocenę i przewidywanie przyszłych stanów wybranych elementów przedsiębiorstwa i jego otoczenia z punktu widzenia możliwości przetrwania i rozwoju*[1].

Analiza strategiczna i projektowanie strategii stanowią dwa najważniejsze elementy planowania strategicznego[2]. Analiza może również stanowić samodzielną koncepcję badania.

[1] GIERSZEWSKA G., ROMANOWSKA M., Analiza strategiczna przedsiębiorstwa, s. 11.
[2] LISIŃSKI M., Metody planowania strategicznego, s. 42.

1. ANALIZA STRATEGICZNA W PROGNOZOWANIU GOSPODARCZYM

Wartościowym wkład w rozwój metod analizy strategicznej wprowadziło prognozowanie gospodarcze, które uogólniając, wyodrębnia trzy etapy zastosowania tych narzędzi oparte na prognozach makrootoczenia, mikrootoczenia oraz zmiennych przedsiębiorstwa [3].

Makrootoczenie (otoczenie dalsze) obejmuje czynniki wpływające na rynek, w więc na jego podmioty. Są to czynniki, na które określone przedsiębiorstwa nie mają wpływu – mogą tylko bacznie je badać i do nich się dostosowywać. Przedstawiono je w tabeli 1.

Tabela 1. Struktura makrootoczenia przedsiębiorstwa

Obszar otoczenia	Sfera (rodzaj) otoczenia	Czynniki charakteryzujące określoną sferę
Makrootoczenie	Otoczenie demograficzne	Liczba i struktura ludności
		Przyrost naturalny
		Wykształcenie
		Wzorzec gospodarstw domowych
	Otoczenie ekonomiczne	Koniunktura gospodarcza
		Inflacja
		Kursy walutowe
		Dochody
		Dostępność i oprocentowanie kredytów
	Otoczenie przyrodnicze (naturalne)	Zasoby surowców
		Zanieczyszczenie środowiska
		Źródło i koszty energii
	Otoczenie technologiczne	Nowe odkrycia naukowe
		Wdrożenia nowych technologii
		Wydatki na badania i rozwój
	Otoczenie polityczno-prawne	Polityka rządu
		Przepisy prawne regulujące działalność podmiotów gospodarczych
		Przepisy podatkowe i celne
		Ugrupowania gospodarcze krajowe i międzynarodowe
	Otoczenie społeczno-kulturowe	Wzorce wydatków ludności
		Systemy wartości
		Normy zachowań
		Subkultury
		Postrzeganie siebie i świata przez ludzi

Źródło: Prognozowanie gospodarcze. Metody i zastosowania, red. CIEŚLAK M., s. 233.

Mikrootoczenie (otoczenie bliższe) charakteryzuje się obustronnymi powiązaniami z przedsiębiorstwem. Potencjalna możliwość wpływania opiera się na odbiorcach, konkurentach, dostawcach, grupach interesu (instytucje finansowe, rządowe) i grupach społecznych (społeczności lokalne, organizacje konsumenckie, stowarzyszenia, itp.).

Istotną rolę spełnia prognozowanie zmiennych wewnętrznych przedsiębiorstwa, które może obejmować prognozowanie: sprzedaży, kosztów, finansów oraz wartości rynkowej przedsiębiorstwa.

[3] Prognozowanie gospodarcze. Metody i zastosowania, red. CIEŚLAK M., s. 15.

Taka typologia odpowiada analizie strategicznej, w której wyodrębnia się analizę makrootoczenia, otoczenia konkurencyjnego oraz potencjału strategicznego przedsiębiorstwa[4].

2. ANALIZA STRATEGICZNA W PROGNOZOWANIU MIĘDZYNARODOWYM

Analiza strategiczna jest wykorzystywana w badaniach stosunków międzynarodowych w obszarach: oceny bezpieczeństwa, polityki i strategii bezpieczeństwa oraz planowania polityki i strategii bezpieczeństwa. Ocena bezpieczeństwa ukierunkowana jest na efektywne kierowanie jednostką polityczną w bardzo niepewnym otoczeniu. Ideowa definicja bezpieczeństwa pozwala jakościowo opisać rozpatrywaną problematykę, natomiast operacyjna - ilościowo. Za podstawę rozpatrywania polityki i strategii bezpieczeństwa uznaje się: ludność, terytorium, gospodarkę, siły zbrojne, instytucje nauki i kultury, współpracę międzynarodową. W planowaniu polityki i strategii bezpieczeństwa należy uwzględnić złożone, wielodziedzinowe oddziaływanie na sferę: demograficzną, gospodarczą, militarną gospodarki, finansową i polityczną. Słabość analityczna i statystyczna tego procesu wynika z tego, że tylko sfera ekonomiczna (gospodarcza) oraz polityczna pozwala na zobiektywizowane (ilościowe) podejście[5].

W opracowaniu dotyczącym metodologii badania bezpieczeństwa w stosunkach międzynarodowych *Security: A New Framework for Analysis* można zauważyć elementy[6]:

a) analizy makrootoczenia scharakteryzującej relacje w obszarach bezpieczeństwa MPESTE (ang. sektor: **M**ilitary, **P**olitical, **E**conomic, **S**ocietal, **E**nvironmental);

b) analizy mikrootoczenia polegającej na wyodrębnieniu i scharakteryzowaniu aktorów (podmiotów) i ich relacji na następujących poziomach bezpieczeństwa:
   - poziom systemu międzynarodowego (ang. international systems), pojmowanego globalnie i obejmującego nie tylko instytucje międzynarodowe takie jak ONZ, ale również jako rynki globalne czy społeczność międzynarodowa;
   - poziom subsystemu międzynarodowego (ang. international subsystems) - regionalnego obejmującego: NATO, UE, NAFTA, ASEAN, itp. Poziomu tego nie należy traktować tylko w ujęciu regionalnym oraz jako proste subsystemy;
   - poziom podmiotów – aktorzy zbiorowi złożeni z organizacji i społeczności;
   - poziom subpodmiotowy – ujmowany lokalnie, np. są to grupy lobbystyczne, itp.;
   - poziom indywidualny (jednostkowy) – jako domeny badań socjologicznych.

Koncentracja uwagi na określonym w taki sposób poziomie jest cechą charakterystyczną prezentowanej przez analityków szkoły w teorii bezpieczeństwa, której założenia stoją u podstaw badań zjawisk i ich rezultatów na arenie bezpieczeństwa międzynarodowego[7].

Do tak zdefiniowanych segmentów makrootoczenia nawiązuje R. Kuźniar w jedynym, jak dotychczas, polskim opracowaniu dotyczącym studiów strategicznych. Twierdzi on, że w sytuacji globalnych wyzwań oraz transnarodowych podmiotów bezpieczeństwa, zasadnym jest prowadzenie badań całościowych w sferze politycznej, ekonomicznej, społecznej, ekologicznej, militarnej. W związku tym analiza strategiczna (analiza strategii) powinna być

[4] GIERSZEWSKA G., ROMANOWSKA M., Analiza strategiczna przedsiębiorstwa, s. 23-25.
[5] SUŁEK M., Metody i techniki badań stosunków międzynarodowych, s. 115-130.
[6] BUZAN B., WÆWER O., WILD J. DE, Security: A New Framework for Analysis, s. 6-8.
[7] BUZAN B., HANSEN L., The Evolution of International Security Studies, s. 66-223.

ukierunkowana na wizję i cele strategiczne, na diagnozę sytuacji zewnętrznej (międzynarodowej), na diagnozę sytuacji wewnętrznej (siły, zasoby, środki, potencjał, itp.) [8].

W studiach strategicznych używa się pojęcia *analizy strategii*, jako odmiany analizy strategicznej, która skupiona jest na sektorze jako zbiorze podmiotów będących graczami i ocenie ich strategii. Zawęża to najczęściej badania do relacji dwustronnych – wzajemnych charakteryzujących bliższe otoczenie i przyszłość[9].

3. ANALIZA STRATEGICZNA W NAUKACH WOJSKOWYCH

W tym miejscu należy przypomnieć popularne rozróżnienie w studiach strategicznych dwóch poziomów strategii - wielkiej strategii i małej strategii. [10]. Determinuje to analizę strategiczną w ujęciu wojskowym jako odzwierciedlenie badań nad „mała strategią" [11].

W obszarze wojskowym analiza strategiczna jest określana jako *diagnoza sił i słabości sił zbrojnych oraz prognoza szans i zagrożeń płynących z ich otoczenia*. W bardziej niepewnym oraz mniej ustrukturyzowanym rodzaju otoczenia za szczególnie przydatne narzędzie uznaje się scenariusze, realizowane za pomocą badań delfickich. W scenariuszach wykorzystuje się również narzędzia diagnostyczne oraz prognostyczne, logikę intuicyjną, analizę tendencji i skutków, technikę delficką oraz analizę wzajemnych oddziaływań[12].

Analiza strategiczna otoczenia bada zagrożenia militarne państwa oraz szanse przeciwdziałania lub zapobieżenia im. Może być ona realizowana jako proces diagnostyczny oraz prognostyczny. Obejmuje ona prowadzone w otoczeniu dalszym i bliższym badania czynników, które wyodrębniane są z ośmiu podstawowych sektorów: politycznego, społecznego, ekologicznego, ekonomicznego, technologicznego, wojskowego, prawnego i demograficznego. Za istotne cechy otoczenia można uznać burzliwość, złożoność, niepewność, brak stabilności oraz wysoki stopień ryzyka. Za podstawę zbierania informacji o otoczeniu w analizie strategicznej uznaje się obserwację, która powinna wykorzystywać studia literatury, udział w ćwiczeniach, sympozjach, wystawach, kontakty z placówkami naukowo-badawczymi, wywiad wojskowy oraz badania własne. Istotną rolę na tym etapie prowadzonych badaniach odgrywają analizy strukturalna i gry uczestników[13].

Analiza strategiczna podmiotu, sił zbrojnych, dotyczy struktury państwa i sytuacji wewnętrznej. Wyspecyfikowanie wad i zalet sił zbrojnych determinuje cele i zadania. Wskazane jest dokonywanie porównań z innymi podmiotami bezpieczeństwa. Analiza strategiczna sił zbrojnych powinna opierać się na analizie wieloczynnikowej morfologicznej procesów, a następnie propozycji wykorzystania odpowiednich sił i środków[14].

Projektowanie strategiczne stanowi ostatnią fazę analizy strategicznej. Określenie problemu strategicznego opisywane jest poprzez skonfrontowanie zjawisk rozwojowych zachodzących w otoczeniu z możliwościami sił zbrojnych. Za zasadniczą metodę pozwalającą zbudować warianty strategiczne uznaje się analizę typu TOWS/SWOT.

W metodologii badania strategii wyodrębnia się następujące rodzaje metod analizy strategicznej: analizy trendu, ekstrapolacja trendu, scenariusze, metodę TOWS/SWOT - wykorzystywaną w rozbudowanej wersji punktowo-ważonej, segmentację strategiczną,

[8] KUŹNIAR R., Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki, s. 242.
[9] BAYLIS J., WIRTZ J., GRAY C.S. i inni, Strategia we współczesnym świecie, s. 14.
[10] LIDDELL HART B.H., Strategy, Meridian Book, s. 321-323.
[11] LIDDELL HART B.H., Strategia. Działania pośrednie, s. VIII. s. X.
[12] WRÓBLEWSKI R., Metodologia strategii wojskowej, s. 171.
[13] Ibidem, s. 188-195.
[14] Ibidem

analizę portfelową – wykorzystującą wszystkie podstawowe metody portfelowe, analizę luki strategicznej – jako jedną z najważniejszych metod ilościowych[15].

Ciekawym przykładem współczesnego zastosowania analizy strategicznej w badaniach obronności jest *Strategiczny Przegląd Obronny. Profesjonalne Siły Zbrojne RP w nowoczesnym państwie. Raport*. W dokumencie tym przedstawiono sprawozdanie z przeprowadzonych badań dotyczących przyszłości SZ RP z wykorzystaniem metodologii analizy strategicznej opartej na analizie PESTEM, scenariuszach, Analizę Kluczowych Czynników Sukcesu SZ RP oraz TOWS/SWOT[16].

4. ANALIZA STRATEGICZNA W STUDIACH NAD PRZYSZŁOŚCIĄ

W przełomowym opracowaniu studiów nad przyszłością *Creating futures. Scenario Planning as a Strategic Management Tool* process myślenia o przyszłości opisywany jest w postaci kilku podstawowych etapów oraz kilkunastu usystematyzowanych metod i technik[17].

Innym niemniej ciekawym i istotnym dla pokazania zastosowania analizy strategicznej w ramach badań nad przyszłością jest opracowanie *Developing Strategies In Uncertain Times*. Zaproponowano tam metodologię planowania scenariuszowego przyszłości[18].

Bardzo ciekawym opracowaniem dotyczącym studiów nad przyszłością szczególnie w warstwie technologiczno-społecznej analizy strategicznej proponuje U. Pillkahna w *Using trends and Scenarios as Tools for Strategy Development*. W zaprezentowanej tam metodologii badania przyszłości wyodrębniono metody, których nie tylko nazwa i treść, ale też ułożenie chronologiczne przypomina strukturę analizy strategicznej. Metodologia opracowywania rozwoju strategii dotyczącej rozwoju medium telewizyjnego została oparta na następującym procesie[19]:

- analizy makrootoczenia - analiza STEEPV (**S**połeczna, **T**echnologiczna, makro**E**konomiczna, **E**kologiczna, **P**olityczna, wartości [ang. **V**alues[), analiza trendów w ujęciu jakościowym i ilościowym; metoda SWOT/TOWS;
- analizy mikrootoczenia: stakeholders, profilu odbiorców oraz branży, przemysłu i rynku –model analizy pięciu sił M.E. Portera;
- analizy wewnętrznej: model 7S, łańcuch wartości M.E. Portera, benchmarking;
- badania foresight: analiza morfologiczna i słabych sygnałów, ekstrapolacja trendów;
- analizy strategii – oparte o metody BCG, SWOT i macierz Ansoffa.

Za cechy praktyczne analizy strategicznej na potrzeby studiów nad przyszłością uznaje się wychodzenie w przyszłość standardowo na około 20-30 lat oraz zwiększania tego zakresu do 50 lat. Determinuje to w badaniach przyszłości skupianie się głównie na analizie makrootoczenia (scenariusze, SWOT), zaniedbywanie mikrotoczenia, uwarunkowań sektorowych i segmentacyjnych oraz samych badań podmiotu. Scenariusze dla tak znacznych przedziałów czasowych są bardzo ogólne. Przedstawione propozycje zastosowania analizy SWOT oraz towarzyszące temu uwarunkowania na poziomie krajowym mogą posłużyć do badań zintegrowanych w obszarze obronności lub bezpieczeństwa narodowego[20].

[15] Ibidem, s. 168.
[16] Strategiczny Przegląd Obronny. Profesjonalne Siły Zbrojne RP w nowoczesnym państwie. Raport, s. 16.
[17] GODET M., Creating futures. Scenario Planning as a Strategic Management Tool, s. 115.
[18] RALSTON B., WILSON I., Developing Strategies In Uncertain Times, s. 25.
[19] PILLKAHN U., Using trends and Scenarios as Tools for Strategy Development.
[20] KARPIŃSKI A., Co trzeba wiedzieć o studiach nad przyszłością, s. 12.

W badaniach zdarzeń mających wpływ na przyszłość stosuje się wiele metod, wśród których jednym z najważniejszych jest myślenie antycypacyjne, które można zawrzeć w szerszym kontekście myślenia systemowego, bazującego na ujmowaniu całości i poznawaniu relacji pomiędzy systemem a otoczeniem oraz pomiędzy podsystemami. U podstaw takiego spojrzenia na badane środowisko stoją następujące metody: Delphi, permanentnie prowadzonej lustracji makrootoczenia (ang. environmental scanning), scenariuszowa polegająca na podstawie obserwowanych trendów na budowaniu obrazów przyszłości (scenariusze inercyjne, poznawcze, mało prawdopodobne, normatywne), burza mózgów, symulacja oraz modelowanie, analiza morfologiczna, analiza SWOT, prognozowanie zmian w technologii (prognozowanie przez analogię, analiza krzywych wzrostu, ekstrapolacja trendów, drzewa istotności oraz modele morfologiczne)[21].

5. ANALIZA STRATEGICZNA W FORESIGHT

Badania typu foresight dotyczą podstawowych obszarów problemowych związanych z technologią, polityka regionalną, branżami i przedsiębiorstwami.

Przykładem takich badań jest *Narodowy Program Foresight „Polska 2020”,* który określił priorytety do 2020 roku w obszarze zrównoważonego rozwoju, technologii teleinformacyjnych oraz bezpieczeństwa ekonomicznego, intelektualnego, socjalnego, technologicznego i obywatelskiego z wykorzystaniem następujących elementów analizy strategicznej[22]:

- metoda Delphi odgrywająca kluczową rolę w całym przedsięwzięciu. W Polsce pierwszy raz była wykorzystana na taką skalę;
- analiza PEST, którą uznano jako charakterystyczną dla zarządzania strategicznego;
- analiza krzyżowa wpływów uwzględniającą trendy i wydarzenia mogące wystąpić;
- scenariusze, które wykorzystywały analizę PEST, SWOT, badania Delphi, symulacje komputerowe, analizy ekonometryczne oraz benchmarking;
- dyskusja panelowa oraz zintegrowana analiza SWOT.

Systematykę metod foresightu przedstawiono na rysunku 1.

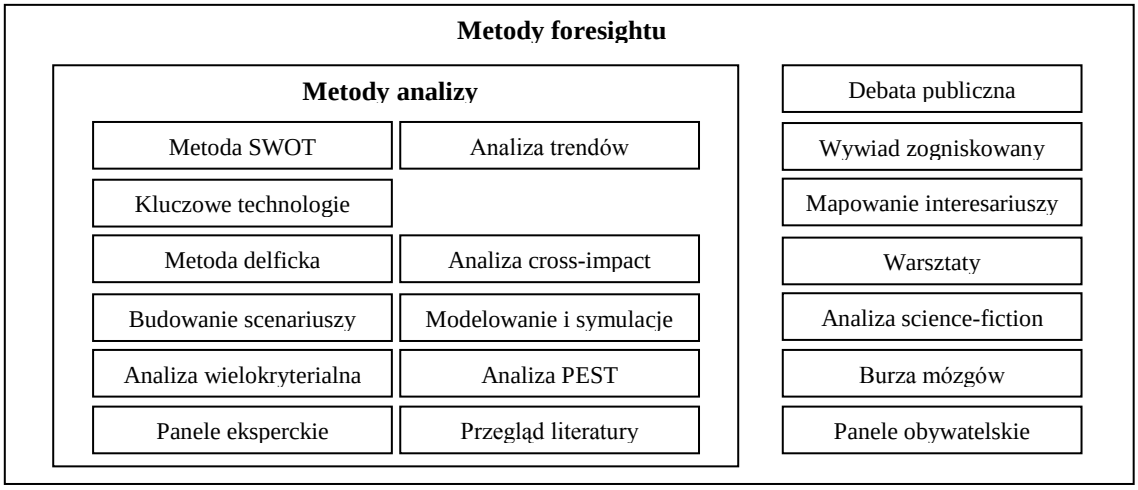

Rysunek 1. Zróżnicowanie metodyczne w procesie foresight
Źródło: BORODAKO K., Foresight w zarządzaniu strategicznym, s. 78.

[21] JASIŃSKI L.J., Myślenie perspektywiczne. Uwarunkowania badania przyszłości typu foresight, s. 17-26.
[22] http://foresight.polska2020.pl/cms/ (dostęp z dnia 17.09.2014)

Przedstawione ogólnie uwarunkowania badań prowadzonych w ramach studiów nad przyszłością, z wyodrębnieniem projektów foresight, wskazują nie tylko na możliwości wykorzystania analizy strategicznej, ale pozwalają wzbogacić tę koncepcję poznawania otoczenia i organizacji o nowe metody i podejścia. Można zauważyć swoistą pozytywną wymianę dorobku pomiędzy analizą strategiczną i studiami nad przyszłością. Proces ten najogólniej polega na wzmocnieniu analizy strategicznej o bardzo przydatne narzędzia i metody ilościowe, które nie stanowiły dotychczas silnej strony tej koncepcji badania środowiska, natomiast badania typu foresight w pełnym zakresie wykorzystują metody scenariuszowe, metodę delficką, które zostały rozwinięte w ramach planowania strategicznego.

6. ANALIZA STRATEGICZNA W ZARZĄDZANIU

Z najbardziej okazałego dorobku analizy strategicznej w zarządzaniu strategicznym wynika, że posiada ona głównie charakter jakościowy, ale oparty na metodach ilościowych[23]. Usystematyzowane podejście wypracowane w zarządzaniu pozwala wyodrębnić[24]:

- analizę makrootoczenia związaną z badaniem czynników sprzyjających lub ograniczających działalność przedsiębiorstwa z wykorzystaniem: technik prognostycznych, analizy luki strategicznej, badań eksperckich (metody delfickiej), scenariuszy, analizy PEST, oceny QUEST (ang. Quick Environmental Scanning Technique), analizy ETOP (ang. Enviromental Threats Opportunities Profile);
- analizę mikrootoczenia lub sektorową zawierającą badania otoczenia konkurencyjnego: analizę luki sektorowej, mapę i macierz grup strategicznych, analizę krzywej doświadczenia; model M.E. Portera pięciu sił pobudzających konkurencję oraz analizy portfela firmy: macierz BCG, McKinsey'a/GE, ADL i Hofera;
- analizę strategiczną przedsiębiorstwa obejmującą zasadnicze rodzaje działalności wewnętrznej związane z funkcjami organizacyjnymi. Za najważniejsze metody badawcze uznano tu bilans strategiczny, analizę kluczowych czynników sukcesu, model łańcucha wartości M.E. Portera, model cyklu życia produktu i technologii, metody portfelowe oraz analizę ekonomiczną (wskaźnikową) przedsiębiorstwa;
- zintegrowane metody analizy strategicznej: SWOT, SWOT/TOWS oraz SPACE.

[23] DANILUK P.. Zarządzanie strategiczne. Analiza strategiczna organizacji; GIERSZEWSKA G., ROMANOWSKA M., Analiza strategiczna przedsiębiorstwa; PENC-PIETRZAK I., Analiza strategiczna w zarządzaniu firmą. Koncepcje i stosowanie.

[24] STABRYŁA A., Zarządzanie strategiczne w teorii i praktyce firmy, s. 137-138; ZELEK A., Zarządzanie strategiczne: diagnozy, decyzje, strategie, s. 31-77.

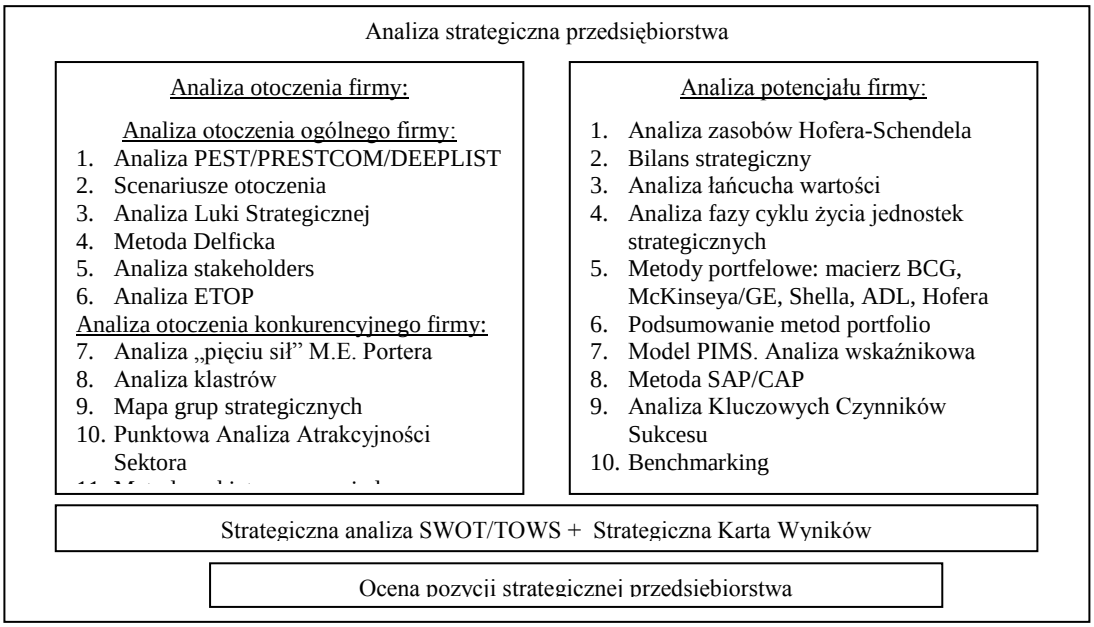

Rysunek 2. Proces analizy strategicznej jako pierwszej fazy procesu planowania trategicznego
Źródło: GIERSZEWSKA G., ROMANOWSKA M., Analiza strategiczna przedsiębiorstwa, s. 9; PENC-PIETRZAK I., Planowanie strategiczne w nowoczesnej firmie, s. 38-39.

W taki sposób postrzegany proces analizy strategicznej przedstawiono na rysunku 2. W tabeli 2. zawarto typologię dokonaną przez M. Lisińskiego[25], która swoim bogactwem przedstawianych metod badawczych w zarządzaniu przypomina opracowania M. Sułka dotyczące obszaru stosunków międzynarodowych[26].

Tabela 2. Metody planowania strategicznego a funkcje planowania

	Analiza makrootoczenia	Analiza otoczenia konkurencyjnego	Analiza potencjału strategicznego	Określenie pozycji strategicznej	Formułowanie prognoz rozwoju sytuacji	Określenie misji, wizji i celów strategicznych	Ustalenie opcji strategicznych	Wybór strategii i opracowanie planu strategicznego
Metoda PEST	X				X	X		
Diament M.E. Portera	X				X	X	X	
Analiza partnerów (interesariuszy)	X				X	X	X	
Metoda prognozowania gospodarczego	X				X	X		
Analiza luki strategicznej	X	X			X	X	X	
Metoda QUEST	X				X	X	X	
Metoda scenariuszowa	X				X	X	X	
Analiza grzebieniowa		X			X	X	X	
Krzywa doświadczenia		X			X	X	X	
Punktowa ocena czynników zewnętrznych	X	X			X	X	X	
Ocena profilu konkurencyjnego		X		X		X		

[25] LISIŃSKI M., Metody planowania strategicznego.
[26] SUŁEK M., Metody i techniki badań stosunków międzynarodowych, s. 115-130.

Analiza pięciu sił M.E. Portera		X		X	X	X		
Ocena atrakcyjności sektora		X				X	X	
Mapa grup strategicznych		X		X		X	X	
Analiza cyklu życia			X	X	X		X	
Punktowa ocena czynników wewnętrznych			X			X	X	
Bilans strategiczny przedsiębiorstwa			X			X	X	
Kompleksowa kwalifikacja działalności			X			X	X	
Analiza kluczowych czynników sukcesu			X	X		X		
Analiza łańcucha wartości M.E. Portera			X			X	X	
Macierz pozycja – wzrost	X	X	X	X	X	X	X	X
Metody portfelowe	X	X	X	X	X	X	X	X
Analiza SWOT	X	X	X	X	X	X	X	X
Metoda refleksji strategicznej	X	X	X	X	X	X	X	X
Strategiczna tablica rozwoju	X	X	X	X	X	X	X	X
Metoda HOSHIN	X	X	X	X	X	X	X	X
Metoda ASTRA	X	X	X	X	X	X	X	X
Analiza SPACE	X	X	X	X	X	X	X	X

Źródło: LISIŃSKI M., Metody planowania strategicznego, s. 66-67.

Przedstawiony proces pozwala sformułować twierdzenie, że można wyodrębnić dwie cechy odróżniające analizę strategiczną od innych analiz stosowanych w zarządzaniu, którymi są: interdyscyplinarność wynikającą z wykorzystania nie tylko metod ilościowych i jakościowych, co dorobku z obszaru ekonomii, socjologii, psychologii itp. oraz jednoczesność i równoważność badania obu środowisk – otoczenia i organizacji[27].

Takie spostrzeżenie stanowić będzie podstawę przedstawionej w podsumowaniu koncepcji wykorzystania dorobku analizy strategicznej w badaniach bezpieczeństwa.

7. POSUMOWANIE

Ogólnie proces analizy jest podobny w zarządzaniu, w obszarze bezpieczeństwa, obronności, studiów strategicznych, prognozowania gospodarczego oraz w badaniach nad przyszłością. Kolejne obszary analizy tj. makrootoczenie, mikrootoczenie i podmiot determinują rosnące zróżnicowanie wykorzystywanych metod w zależności od dyscypliny naukowe.

Analiza makrootoczenia ukierunkowana na badanie procesów jest najbardziej uniwersalna umożliwiając zastosowanie tej samej metodologii w różnych obszarach wiedzy i praktyki – od badań typu foresight w obszarze technologii, rozwoju społecznego po strategiczne przeglądy bezpieczeństwa i obronności. Dotyczy to analizy PEST i ETOP, metody delfickiej, scenariuszy, prognozowania i ekstrapolacji trendów.

Analiza mikrootoczenia dotycząca badań podmiotów (aktorów) wraz z realizowanymi kolejno etapami staje się coraz bardziej szczegółowa i konkretna. Analizy: stakeholders, sił w modelu M.E. Portera, segmentacyjna, grup strategicznych oraz atrakcyjności sektora wymagają w ramach ich procedury wykorzystania metod charakterystycznych dla określonej dyscypliny naukowej, determinując dla nich zbiór założeń oraz informacji na wejściu i wyjściu. Na stopień niezbędnych modyfikacji metod analizy mikrootoczenia ma również wpływ specyfika funkcjonowania określonego sektora, a głównie szerszy zakres celów przyświecających najważniejszym jego podmiotom. Wymaga to rozbudowania modelu M.E. Portera do większej liczby grup organizacji i generowanych przez nie sił. Analiza

[27] GIERSZEWSKA G., ROMANOWSKA M., Analiza strategiczna przedsiębiorstwa, s. 13-14.

Atrakcyjności sektora nie może dotyczyć podmiotów bezpieczeństwa, które z powodów misyjnych, statutowych nie są uprawnione do zmiany domeny działania. Sektor, w odróżnieniu do makrootoczenia, jest definiowany różnie w zależności od pomiotu analizy.

Analiza potencjału strategicznego podmiotu wymaga największych zmian w strukturze procesu badawczego, co wynika z szerszego zakresu celu organizacji, której nie jest zysk ekonomiczny. W takim przypadku głównym kryterium jest efektywność oraz sprawność funkcjonowania podmiotu bezpieczeństwa. Determinuje to większy zbiór rozpatrywanych czynników i oparcie procesu analizy o badanie: funkcji, zasobów, systemów i procesów.

Zaproponowany proces analizy strategicznej charakteryzuję się tym, że obejmując szerszy niż jest to wymagane w zarządzaniu przedsiębiorstwem zestaw metod i technik badania zagrożeń i zachowań podmiotów nie tylko odpowiada potrzebom bezpieczeństwa, ale stanowi ciekawą propozycję poznawania otoczenia dla każdego rodzaju organizacji.

BIBLIOGRAFIA

BAYLIS, John. WIRTZ, James. GRAY, Colin. i inni, *Strategia we współczesnym świecie. Wprowadzenie do studiów strategicznych*, 1. wyd. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009. s. 14. ISBN 978-83-233-2619-9.

BORODAKO, Krzysztof. F*oresight w zarządzaniu strategicznym*, 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 2009. s. 78. ISBN 978-83-255-0816-6.

BUZAN Barry, HANSEN Lene, *The Evolution of International Security Studies*, 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. s. 66-223. ISBN 978-0-521-69422-3.

BUZAN Barry, WÆWER Ole, WILD de Jaap, *Security: A New Framework for Analysis*, London : Lynne Rienner Publishers, 1998. ISBN-13 978-1555877842.

DANILUK, Piotr. *Zarządzanie strategiczne. Analiza strategiczna organizacji*, 1. wyd. Warszawa : AON, 2008. ISBN 978-83-7523-034-5.

GIERSZEWSKA, Grażyna. ROMANOWSKA, Maria.. *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa, ,* 4. wyd. Warszawa : PWE, 2014. s. 9,11,13-14, 23-25. ISBN 978-83-208-1824-6.

GODET, Michel. *Creating futures. Scenario Planning as a Strategic Management Tool*, 2nd Ed. Paris: Economica, 2006. s. 115. ISBN 2-7178-5244-1.

JASIŃSKI, Leszek, Jerzy. *Myślenie perspektywiczne. Uwarunkowania badania przyszłości typu foresight*, 1. wyd. Warszawa: INE PAN, 2007. s. 17-26. ISBN 978-83-923383-3-8.

KARPIŃSKI, Andrzej. *Co trzeba wiedzieć o studiach nad przyszłością*, 1. wyd. Warszawa: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, 2009. s. 12. ISBN 978-83-88700-33-0.

KUŹNIAR, Roman. *Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki*, 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2005. s. 242. ISBN 83-7383-136-3.

LIDDELL HART, Basil, Henry. *Strategy*, 2nd ed. New York: Meridian Book, 1991. s. 321-323. ISBN 0-452-01071-3.

LIDDELL HART, Basil, Henry. *Strategia. Działania pośrednie*, 1. wyd. Warszawa: Wydawnictwo MON, 1959. s. VIII, X.

LISIŃSKI, Marek. *Metody planowania strategicznego*, 1. wyd. Warszawa : PWE, 2004. s. 42. ISBN 83-208-1525-8.

Narodowy Program Foresight „Polska 2020”, IPPT PAN, Instytutu Nauk Ekonomicznych PAN, Pentor Research International, Warszawa 2009.

PENC-PIETRZAK, Ilona. *Analiza strategiczna w zarządzaniu firmą. Koncepcje i stosowanie*, 1 wyd. Warszawa : Wydawnictwo C.H. Beck, 2003. ISBN 83-7387-078-4.

PENC-PIETRZAK, Ilona. *Planowanie strategiczne w nowoczesnej firmie*, 1. wyd. Warszawa : Oficyna Wolters Kluwer Business, 2010. s. 38-39. ISBN 978-83-7526-738-9.

PILLKAHN, Ulf. *Using trends and Scenarios as Tools for Strategy Development*, 1st ed. Berlin-Munich: Publicis Corporate Publishing, 2008. ISBN 978-3-89578-304-3

Prognozowanie gospodarcze. Metody i zastosowania, red. CIEŚLAK, Maria. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997. s. 15, 233. ISBN 83-01-12362-1.

RALSTON, Bill. WILSON, Ian. *Developing Strategies In Uncertain Times*, 1st ed. Mason : Thomson South-Western, 2006. s. 25. ISBN -13-978-0-324-31285-0.

STABRYŁA, Adam. *Zarządzanie strategiczne w teorii i praktyce firmy,* 1. wyd. Warszawa-Kraków : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000. s. 137-138. ISBN 83-01-13231-0.

Strategiczny Przegląd Obronny. Profesjonalne Siły Zbrojne RP w nowoczesnym państwie. Raport, Warszawa : Ministerstwo Obrony Narodowej, 2011. s. 16.

SUŁEK, Mirosław. *Metody i techniki badań stosunków międzynarodowych*, 1. wyd. Warszawa : ASPRA-JR, 2004. s. 115-130. ISBN 83-89964-12-0.

WRÓBLEWSKI, Ryszard. *Metodologia strategii wojskowej*, 1. wyd. Warszawa : AON, 1997. s. 168, 171, 188-195.

ZELEK, Aneta. *Zarządzanie strategiczne. Diagnozy. Decyzje. Strategie*, 1. wyd. Szczecin : Wydawnictwo Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu, 2000. s. 31, 77. ISBN 83-85809-55-4.

http://foresight.polska2020.pl/cms/ (dostęp z dnia 17.09.2014)

Piotr DANILUK
Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu
piotrkonsultant@poczta.onet.pl

BEZPIECZEŃSTWO ENERGETYCZNE ELEMENTEM BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA
ENERGY SECURITY ELEMENT OF SECURITY STATE

Tomasz DUKIEWICZ

ABSTRACT

Autor artykułu zwraca uwagę różne kwestie bezpieczeństwa energetycznego państwa. W ostatnich latach narastają wyzwania dla bezpieczeństwa energetycznego Polski, które wpływa na funkcjonowanie wszystkich sektorów krajowej gospodarki. Bezpieczeństwo energetyczne każdego kraju stanowi jeden z głównych czynników jego poprawnego funkcjonowania. Jest to obszar podkreślany w zagadnieniach współpracy krajów Unii Europejskiej, a w mniejszej skali także współpracy regionalnej.

The author of this article points out various issues of national energy security. In recent years, accumulating challenges for the Polish energy security, which affects the functioning of all sectors of the national economy. Energy security of every country is one of the main factors of its correct functioning. This is an issue highlighted in the issues of cooperation in the European Union, and in a smaller scale regional cooperation.

Keywords: bezpieczeństwo energetyczne, bezpieczeństwo państwa, system bezpieczeństwa.
energy security, national security, security system.

WSTĘP

Pojęcie bezpieczeństwo energetyczne można określić, jako stan braku zagrożenia przerwaniem dostaw paliw i energii, które mogłoby być czynnikiem wpływającym na jej destabilizację i mogłoby się przyczynić do zakłóceń w funkcjonowaniu całego państwa.
Przez bezpieczeństwo energetyczne państwa, w myśl art. 3, pkt. 16 Ustawy Prawo Energetyczne z dnia 10 kwietnia 1997 r. rozumie się „ stan gospodarki umożliwiający pokrycie bieżącego i perspektywicznego zapotrzebowania odbiorców na paliwa i energię w sposób technicznie i ekonomicznie uzasadniony, przy zachowaniu wymagań – ochrony środowiska”.[1]

Przyjmując za podstawę ustawową definicję, można określić zachowanie bezpieczeństwa energetycznego kraju, jako zespół działań zmierzających do stworzenia takiego systemu prawno-ekonomicznego, który wymuszałby:

- pewność dostaw,
- konkurencyjność,
- spełnienie wymagań ochrony środowiska.

Funkcjonowanie gospodarki krajowej wymaga zapewnienia odpowiednich ilości energii, a surowce energetyczne stały się w obecnych czasach zasobem strategicznym. Z tego też powodu zachowanie „bezpieczeństwa energetycznego” jest jednym z najwięk-szych

[1] Ustawa Prawo Energetyczne z dnia 10 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 2003 r., nr 153, poz. 1504 z późn. zm.)

wyzwań współczesnej Polski[2]. Bezpieczeństwo energetyczne jest częścią bezpieczeństwa narodowego, które obejmuje działania związane z pokryciem zapotrzebowania gospodarki na nośniki energii.

Obejmuje ono następujące wymiary:

- Surowcowo-produktowy – dotyczący monitorowania i prognozowania potrzeb energetycznych państwa, z uwzględnieniem obecnych i dających się przewidzieć przyszłych potrzeb oraz uwzględniający różnorodność, ilości i ceny nośników energii koniecznych do prawidłowego funkcjonowania i rozwoju gospodarki. Działania związane z tym wymiarem mają na celu zapewnienie dostaw poszczególnych nośników energii w ilościach adekwatnych do potrzeb po możliwie niskich cenach.
- Infrastrukturalny dotyczący istnienia i prawidłowego funkcjonowania instalacji koniecznych do zapewnienia ciągłości dostaw poszczególnych nośników energii. Obejmuje on poszerzanie i odtwarzanie infrastruktury przez realizację nowych inwestycji oraz remontowanie istniejących instalacji.
- Polityczny obejmujący działania państwa w obszarze kontroli właścicielskiej, regulacji prawnych działań gospodarczych, w tym zezwoleń i koncesji, oraz dotyczący polityki fiskalnej i budżetu państwa. W ramach wymiaru politycznego można wyróżnić także zarządzanie kryzysowe zapewniające istnienie efektywnych mechanizmów na wypadek sytuacji kryzysowych. Zarządzanie kryzysowe obejmuje identyfikowanie zagrożeń i opracowanie sposobów reagowania na wypadek ich wystąpienia zarówno w postaci odpowiednich narzędzi prawnych, jak i utrzymywania zdolności służb państwowych do reagowania na różne rodzaje sytuacji kryzysowych. Sytuacje takie mogą obejmować skażenie środowiska, zagrożenie terrorystyczne itp. W ramach wymiaru politycznego należy także wymienić ochronę środowiska.
- Międzynarodowy – rozumiany jako powiązania w polityce międzynarodowej państwa, w których znaczenie mają kwestie przypisane pozostałym wymiarom bezpieczeństwa energetycznego. W ramach tego wymiaru rozpatruje się konieczność importu nośników energii i sposoby jego realizacji, zobowiązania wynikające z porozumień międzynarodowych. Bardzo ważną częścią wymiaru międzynarodowego jest ocena skutków, jakie wywołują w sprawach zagranicznych działania podejmowane w ramach bezpieczeństwa energetycznego.
- Kapitału ludzkiego – dotyczący dostępności osób dysponujących wiedzą i umiejętnościami niezbędnymi do wykonywania zadań z obszaru bezpieczeństwa energetycznego.

1. SAMOWYSTARCZALNOŚĆ ENERGETYCZNA W OBLICZU ZAGROŻEŃ

Najprostszym wskaźnikiem bezpieczeństwa energetycznego kraju jest samowystarczalność energetyczna, rozumiana jako stosunek ilości energii pozyskiwanej w kraju do ilości energii zużywanej.[3] Do połowy lat 90. wskaźnik ten był wysoki, co zapewniało Polsce wysoki stopień ogólnego bezpieczeństwa energetycznego i suwerenności energetycznej. Od 1996 r. wartość tego wskaźnika maleje, ze względu na wzrastający udział importowanej ropy i produktów naftowych oraz stabilne zużycie gazu, przy znacznym spadku ilości zużywanego węgla.

[2] Marian ŻUBER, Ochrona infrastruktury krytycznej w kontekście zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego państwa. [w:] Katastrofy naturalne i cywilizacyjne, Wrocław 2013, ISBN 978-83-63900-41-0.
[3] Ivan MAJCHÚT, Bezpečnostné výzvy Slovenskej republiky v procesoch globalizácie. [w:] Bezpeczeństwo v procesach globalizacji dziś i jutro, Katowice 2013, ISBN 978-83-87296-54-4.

Polska jest jednym z krajów o najmniejszym uzależnieniu od importu surowców energetycznych w Unii Europejskiej. Tak wysoka pozycja to zasługa krajowych złóż surowców energetycznych.

Według danych Eurostatu, średnie uzależnienie od importu surowców energetycznych dla krajów UE 27 wynosi 53,1 proc., Polska ze wskaźnikiem uzależnienia w wysokości 25,5 proc. zajmuje trzecie miejsce. Mniejsze uzależnienie spośród krajów UE posiadają tylko Czechy (25,1 proc.) oraz Dania, która posiada nadwyżkę surowców na poziomie 25,4 proc. Stopień uzależnienia wielu krajów jest bardzo wysoki, jak np. Włoch (85,3 proc.), Irlandii (88,3 proc.) i Portugalia (82 proc.). Niski stopień uzależnienia Polski od importu surowców energetycznych jest oczywiście efektem ich bogatych krajowych zasobów, zwłaszcza węgla kamiennego i brunatnego.

Tabela 1. Produkcja energii elektrycznej w Polsce.

Wyszczególnienie	Wytwarzanie [GWh]			Struktura wytwarzania [%]	
	2011	2012	dynamika*	2011	2012
Produkcja energii elektrycznej brutto w kraju	163 153	159 853	**97,98**	100,00	100,00
1. elektrownie zawodowe, w tym:	151 319	146 835	**97,04**	92,75	91,86
a) elektrownie cieplne, w tym:	148 790	144 571	**97,16**	91,20	90,44
– na węglu kamiennym	90 811	84 493	**93,04**	55,66	52,86
– na węglu brunatnym	53 623	55 593	**103,67**	32,87	34,78
– gazowe	4 355	4 485	**102,99**	2,67	2,81
b) elektrownie wodne	2 529	2 265	**89,56**	1,55	1,42
2. elektrownie przemysłowe	9 000	8 991	**99,90**	5,52	5,62
3. elektrownie wiatrowe i inne odnawialne	2 833	4 026	**142,11**	1,74	2,52
Krajowe zużycie energii elektrycznej brutto	157 910	157 013	**99,43**		

Źródło: Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo S.A.

Uzależnienie od dostaw gazu ziemnego i ropy naftowej z jednego źródła oraz ograniczone zdolności transportowania i magazynowania nośników energetycznych, wymiernie obniżają odporność naszego kraju na sytuacje kryzysowe, związane z bezpieczeństwem energetycznym i wywołane przez czynnik natury politycznej bądź technicznej.

Prowadzone przez Rosję działania wojskowe wobec Ukrainy, które zakończyły się aneksją Krymu, wywołały wstrząs w Europie i stały się dzwonkiem alarmowym dla europejskich polityków, by dokonać rewizji dotychczasowej polityki energetycznej Unii. Kiedy pod koniec lutego 2014r. Moskwa zaczęła eskalować konflikt z Kijowem, firmy energetyczne na Zachodzie obawiały się przede wszystkim ryzyka wstrzymania tranzytu rosyjskiego gazu przez ukraińskie gazociągi. Obecnie tymi rurami płynie ponad 60 proc. gazu eksportowanego przez Gazprom do Europy Zachodniej. W przeszłości Moskwa kilka razy zakręcała już kurki swoich gazociągów prowadzących na Ukrainę, by w ten sposób zmusić Kijów do ustępstw - przede wszystkim podwyżki cen za rosyjski surowiec. Do największego konfliktu doszło na początku 2009 r., kiedy Moskwa w samym środku mroźnej zimy

pierwszy raz w historii, i to aż na trzy tygodnie, wstrzymała tranzyt swojego gazu ukraińskimi rurami do Europy Zachodniej.

Rodzi się pytanie. *Dlaczego Rosja zdecydowała się na taki krok, chociaż filarem jej gospodarki jest właśnie eksport gazu i ropy naftowej?*

W 2013 roku sprzedaż tych surowców zapewniła Rosji ok. 70 proc. wpływów w twardej walucie z międzynarodowego handlu, a niemal połowę dochodów budżetowych tego kraju stanowiły podatki z branży naftowej i gazowej. Z tego powodu po aneksji Krymu na Zachodzie zaczęto się zastanawiać, czy nie można zmusić Moskwy od ustępstw sankcjami. Wielu europejskich przedsiębiorców i ekonomistów, a także rosyjscy politycy przed tym przestrzegali. Twierdzili, że światowa gospodarka jest opleciona siecią tak mocnych powiązań, że Zachód, nakładając sankcje na Rosję, sam od tego ucierpi. Jednak w ostatnich tygodniach na Zachodzie zaczęto kwestionować tezy o konieczności współpracy z Rosją. Rosyjski gaz stanowi tylko ok. 30 proc. naszego zużycia i moglibyśmy żyć, nie kupując gazu z Rosji. Nawet w razie kryzysu na Ukrainie jesteśmy w stanie zapewnić dostawy gazu - powiedział w kwietniu tego roku we włoskim parlamencie Paolo Scaroni, szef największego włoskiego koncernu paliwowego ENI, jeden z głównych partnerów rosyjskich firm paliwowych na Zachodzie. Także Deutsche Bank przedstawił opracowanie, które sugeruje, iż sankcje gospodarcze i finansowe byłyby dla Zachodu bolesne, ale dla Rosji miałyby katastrofalne skutki. Niemcy mają teraz w swoich podziemnych magazynach gazu zapasy surowca na blisko 60 dni i teoretycznie mogłyby wstrzymać na kilka miesięcy zakupy, nie odczuwając z tego powodu znaczących problemów, podczas gdy Gazprom straciłby aż jedną piątą dochodów z eksportu.

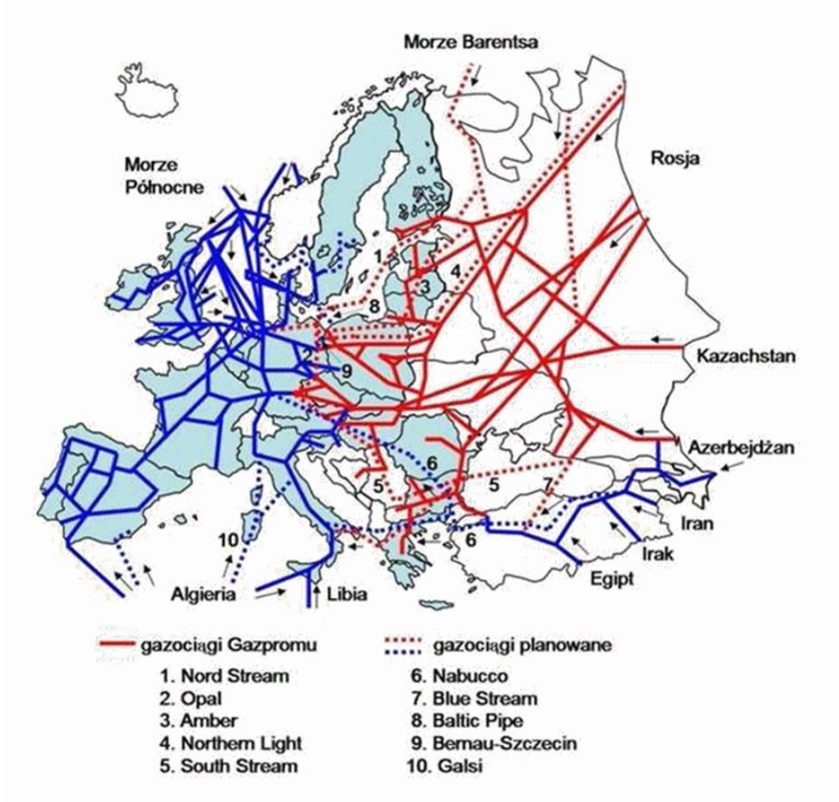

Rys 1. Drogi dostawy rosyjskiego gazu do Niemiec.
Źródło: Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo S.A.

Bojkot gazu i ropy naftowej byłby jednak dużo większym wyzwaniem dla państw Unii w Europie Środkowej, które większość tych surowców importują właśnie z Rosji. W

takiej sytuacji jest też Polska. Według danych Ministerstwa Gospodarki w 2012 r. z Rosji pochodziło ponad 95 proc. ropy naftowej importowanej do Polski i stanowiło to ok. 93 proc. surowca przerobionego przez nasze rafinerie.

Podobna zależność panuje w gazownictwie. Import pokrywa około 70 proc. naszego zapotrzebowania na gaz. Cztery piąte tych dostaw z importu kupujemy bezpośrednio z Rosji, a resztę z Niemiec i Czech. Jednak od naszych sąsiadów z zachodu i południa sprowadzamy gaz dostarczony tam wcześniej z Rosji. Połowa rosyjskiego gazu płynie do Niemiec gazociągiem z Ukrainy. Rosja i Ukraina już wielokrotnie toczyły spory o ceny gazu i opłaty tranzytowe za przepływ gazu. W następstwie tych sporów doszło już nawet do przerwania dostaw gazu do Niemiec i innych krajów unijnych.

Dlatego państwa UE zaczęły się rozglądać za alternatywnymi źródłami dostaw. Z tego powodu też poprowadzono na dnie Morza Bałtyckiego bezpośredni gazociąg Nord-Stream z Rosji do Niemiec. Nie jest on w pełni wykorzystany, więc mógłby przejąć dostawy gazu, które płyną do Niemiec tranzytem przez Ukrainę, twierdzą eksperci. Ponadto duża ilość gazu do Niemiec z Rosji płynie przez gazociąg jamalski tranzytem przez Białoruś i Polskę.

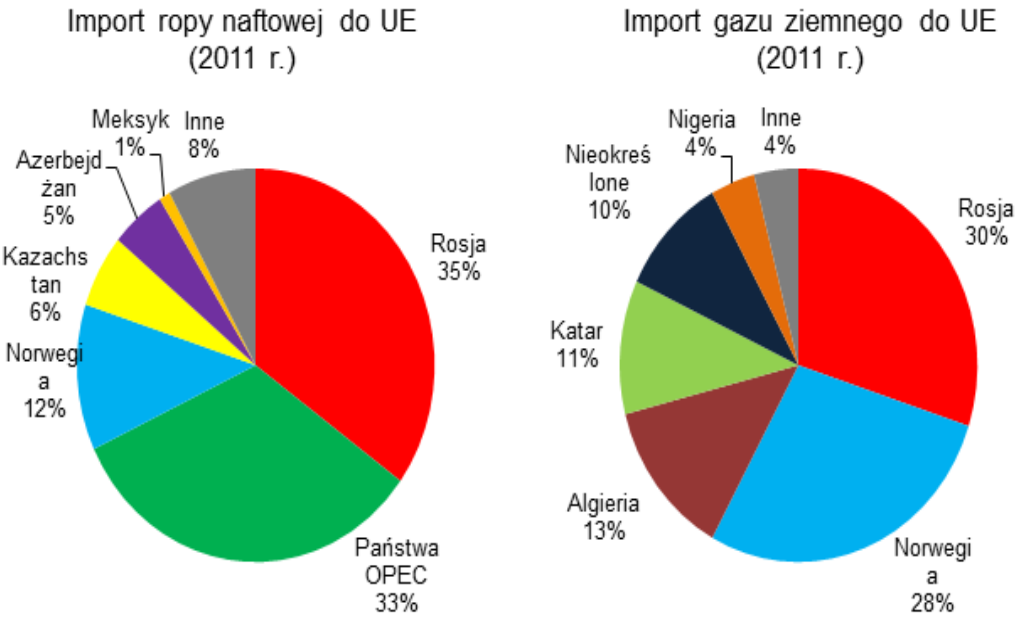

Rys 2. Procentowy udział państw w dystrybucji gazu ziemnego i ropy naftowej do UE.
Źródło: Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo S.A.

Rosja jest największym dostawcą do Niemiec ropy naftowej, która płynie rurociągiem przez Białoruś i Polskę. Ropę otrzymują Niemcy także z Norwegii, Wielkiej Brytanii, Libii, Nigerii i Kazachstanu. Zmagazynowane zapasy wystarczą na pokrycie zapotrzebowania przez 90 dni. Kanclerz Niemiec Angela Merkel zauważyła też, że w Europie alternatywą dla rosyjskiego gazu mogłyby być dostawy skroplonego gazu z łupków w USA. To jednak wymaga politycznych decyzji, bo eksport amerykańskiego gazu wymaga zgody rządu USA. Na razie komplet takich zezwoleń ma tylko firma Cheniere Energy, która zamierza w przyszłym roku ruszyć z eksportem LNG ze Stanów Zjednoczonych. Pięć kolejnych amerykańskich firm ma warunkowe zezwolenia na eksport skroplonego gazu z USA. A to znaczy, że dopiero pod koniec tej dekady Stany Zjednoczone mogą ruszać z gazową odsieczą dla Europy.

2. POLTYKA UNII EUROPEJSKIEJ W OBLICZU ZAGROŻEŃ DOSTAW ENERGII

Na początku tej dekady ceny gazu skroplonego w Europie były o jedną trzecią niższe od cen gazu importowanego z Rosji do Polski. W ostatnich dwóch latach to się zmieniło, gdyż po rekordowo mocnym trzęsieniu ziemi w Japonii doszło do uszkodzenia elektrowni atomowej Fukushima i Japończycy wyłączyli wszystkie swoje siłownie atomowe, zwiększając produkcję prądu w elektrowniach gazowych. To doprowadziło do skokowego wzrostu cen gazu LNG z Azji i zmniejszenia jego dostaw do Europy. Zdaniem ekspertów spadku cen skroplonego gazu można się spodziewać na przełomie 2015 i 2016 r., kiedy w Australii zostaną otwarte nowe terminale do eksportu tego surowca.

W czerwcu tego roku na szczycie G7, szef KE Jose Barroso powiedział, że bezpieczeństwo energetyczne jest kwestią geopolityczną najwyższej wagi. A prezydent USA zapowiedział, że G7 pomoże Ukrainie i państwom Europy Środkowo-Wschodniej wzmocnić to bezpieczeństwo. Barroso i przewodniczący Rady Europejskiej Herman Van Rompuy zapewniali na konferencji prasowej po spotkaniu G7 w Brukseli, że bezpieczeństwo energetyczne jest kluczowym priorytetem, podobnie jak walka ze zmianami klimatu. Jak podkreślił Barroso, G7 poparło kluczowe inicjatywy UE w zakresie bezpieczeństwa energetycznego. Odnosząc się do klimatu zaznaczył, że szczyt G7 potwierdził "intencję osiągnięcia ambitnego i wiążącego porozumienia klimatycznego do 2015 roku". Barroso podkreślił, że bezpieczeństwo energetyczne wiąże się z ochroną klimatu, bo źródła odnawialne i własne zasoby zmniejszają zależność od importu paliw kopalnych.

Na początku maja odpowiedzialni za sprawy energetyki ministrowie państw G7 przyjęli 13-punktowy plan zmniejszenia zależności swych krajów od importu gazu z Rosji. W planie tym podkreślili, że z punktu widzenia bezpieczeństwa energetycznego podstawą jest dywersyfikacja źródeł i dróg dostaw, a kraje nie powinny być całkowicie zależne od dostawcy paliw. Zadeklarowali, że chcą działać na rzecz bardziej zintegrowanego rynku skroplonego gazu LNG, włączając w to poszukiwania nowych źródeł dostaw, rozwój infrastruktury, zdolności magazynowania oraz budowę terminali LNG.

W związku z konfliktem ukraińskim Unia Europejska interesuje się m.in. gazem LNG ze Stanów Zjednoczonych. Jego import do UE może ułatwić w przyszłości podpisanie umowy o wolnym handlu z USA (TTIP - Transatlantic Trade and Investments Partnership). Umowa ta jest obecnie negocjowana. Odnosząc się do LNG z USA Barroso przypomniał, że prezydent Barack Obama podczas marcowego szczytu UE-USA zapewnił, iż Stany Zjednoczone są gotowe zwiększyć dostawy gazu na światowy rynek, co z pewnością jest z korzyścią dla UE. Dodał, że sprawie pomogłoby też zawarcie negocjowanej obecnie umowy o wolnym handlu z USA, bo dotychczasowa polityka Stanów Zjednoczonych przewidywała ułatwienia w tym zakresie dla krajów, z którymi mają one takie umowy.

Dzisiaj występuje konieczność budowy inerkonektorów gazowych, umożliwiających zwroty przepływ gazu, ukończenia wspólnego rynku energii, przygotowywania krótkoterminowych środków antykryzysowych, jak również mówienia "jednym głosem" przez UE w sprawach energetycznych. Sytuacja na Ukrainie uwidoczniła potrzebę większego bezpieczeństwa energetycznego. Każdy kraj G7 w obecnym czasie prowadzi ocenę energetyczną, by zidentyfikować możliwy wpływ jakiegokolwiek potencjalnego zakłócenia (dostaw energii) co wpłynie na sposoby lepszego zapobiegania zakłóceniom.

3. FRANCJA POTĘGĄ W ENERGETYCE JĄDROWEJ

Francja od kilku dekad prowadzi politykę energetyczną, której priorytetem jest samowystarczalność i bezpieczeństwo. Niewątpliwie elementem kluczowym w tejże materii jest rozwój energetyki jądrowej. Już od 1945 roku funkcjonuje Komisariat Energii Atomowej (od 2009 Komisariat Energii Atomowej i Energii Alternatywnych – Commissariat a l'energie atomique et aux energies alternatives – CEA) zajmujący się rozwijaniem potencjału nuklearnego zarówno w aspekcie cywilnym jak i wojskowym. O wadze branży nuklearnej świadczy również utworzenie w 2008 roku Rady Polityki Nuklearnej (Conseil Politique Nucleaire – CPN) mającej za zadanie promowanie i rozwijanie potencjału energetycznego Francji. Aktualnie Paryż jest w szczególności zainteresowany sprzedażą swojej technologii do państw chcących rozwijać swoje moce nuklearne.

Niepodważalnym sukcesem francuskiej energetyki było oparcie się właśnie o potencjał nuklearny. W wyniku obowiązującej do dziś strategii uniezależniania się od zewnętrznych źródeł energii we Francji powstał cały sektor gospodarki, obejmujący przemysł górniczy i przetwórczy rud uranu, budowę i eksploatację elektrowni jądrowych, przeróbkę i ponowne wykorzystanie na największą na świecie skalę wypalonego paliwa jądrowego. Utrzymanie tego sektora, zapewniającego setki tysięcy miejsc pracy, jest uznawane za rację stanu przez wszystkie poważne siły polityczne we Francji.

Francja jest krajem o najwyższym na świecie udziale energii jądrowej w produkcji energii elektrycznej oraz największym na świecie eksporterem energii elektrycznej. We Francji działa 58 reaktorów energetycznych. Koszt energii elektrycznej produkowanej we francuskich elektrowniach jądrowych jest jednym z najniższych w Europie. Zgodnie z szacunkami francuskiego Trybunału Obrachunkowego, koszt energii z atomu w tym kraju to obecnie 54 euro za MW (megawat). I to z uwzględnieniem wydatków na wszystkie elementy: budowę reaktorów, eksploatację, zakup paliwa, rozbiórkę, zarządzanie odpadami. Dla porównania, według danych innej francuskiej agencji rządowej, 1 MWh (megawatogodzina) z węgla kosztuje tam 67 euro, z gazu - 69 euro, z farm wiatrowych na morzu 102 euro, a z ogniw fotowoltaicznych - ponad 150 euro.

W ostatnich latach około 75%-78% francuskiego prądu było wytwarzane właśnie dzięki reaktorom atomowym i jest to jeden z najwyższych wskaźników na świecie. Zaledwie po ok. 10% uzyskiwane jest dzięki elektrowniom wodnym i węglowym, natomiast potencjał energii odnawialnej jest wykorzystywany w minimalnym stopniu.

EDF eksploatuje obecnie 58 reaktorów (jednostek wytwórczych) o łącznej mocy 63 GW, rozmieszczonych w 19 elektrowniach na terenie całego kraju.

Na ten potencjał produkcyjny składają się:

- 34 reaktory o mocy 900 megawatów każdy,
- 20 reaktorów o mocy 1300 megawatów każdy,
- 4 reaktory o mocy 1450 megawatów każdy.

Elektrownie rozmieszczone są na całym terytorium Francji, zwłaszcza w pobliżu dużych rzek lub na wybrzeżu morskim. Francuzi niezbędny dla energii jądrowej uran, pozyskują głównie z Kanady, Nigru, Australii, Kazachstanu i Rosji (ok.10 tyś. ton). Co ciekawe Paryż chcąc uniezależnić się od importu paliwa jądrowego, uruchomił proces wzbogacania uranu oraz przeróbkę paliwa wypalonego.

W 2007 roku francuskie elektrownie wyprodukowały ok. 570 miliardów KWh (kilowatogodzin), w tym elektrownie atomowe ok. 430 mld KWh. Natomiast konsumpcja

wyniosła 447 mld KWh, dzięki czemu nadwyżka energii rokrocznie w wielkości ok.60-80 mld KWh jest eksportowana do państw sąsiednich tj. do: Belgii, Niemiec, Włoch, Hiszpanii, Szwajcarii i Wielkiej Brytanii. Należy zaznaczyć, że dzięki stosunkowo niskim kosztom wytwarzania energii, Francja jest jednym z największych eksporterów prądu na świecie. Z tego tytułu corocznie uzyskuje ponad 3 mld Euro zysku. Dzięki potężnym mocom wytwórczym elektrowni jądrowych, Paryż praktycznie nie importuje energii elektrycznej.

W zakresie eksportu nuklearnej technologii szczególnie ważnymi partnerami dla Francji są: Belgia, RPA, Korea Południowa i Chiny (w państwach tych funkcjonują francuskie reaktory). Od kilku lat Paryż intensywnie rozwija relacje z państwami Zatoki Perskiej m.in. z Arabią Saudyjską i Zjednoczonymi Emiratami Arabskimi oraz innymi państwami, które zdecydowały się na rozwój swoich programów nuklearnych. Również w ostatnim czasie wzrosła francuska sprzedaż technologii do Państwa Środka, mówi się o globalnym partnerstwie francusko-chińskim (EdF posiada 30% udziałów chińskim Guangdong Taishan Nuclear Power Joint Venture Company Limited). Chiny dynamicznie rozwijają swój potencjał nuklearny, właśnie przy wsparciu naukowym i technologicznym Francji.

Oczywiście Paryż nie zaniedbuje rozwoju własnych mocy wytwórczych. Planuje systematyczną wymianę reaktorów na nowsze i wydajniejsze modele. W strategię wpisane jest też wybudowanie nowych elektrowni atomowych. Jest całkiem możliwe, iż w przeciągu kilku lat 85% wytworzonej energii we Francji będzie zasługą reaktorów jądrowych.

Francja jest nuklearną potęgą na skale nie tyle europejską, co światową. Energia jądrowa w przeciągu kilku dekad stała się fundamentem francuskiej energetyki oraz niebagatelnym źródłem profitów z tytułu sprzedaży energii do państw sąsiednich. Bez wątpienia Paryż dysponuje jedną z najlepszych nuklearnych technologii, dlatego też z powodzeniem eksportuje ją do państw zainteresowanych współpracą. W tym zakresie bardzo dobrze rozwijają się strategiczne relacje z Pekinem oraz innymi potęgami gospodarczymi świata. Należy podkreślić, iż liczące się francuskie partie polityczne oraz prominentni politycy są zwolennikami dalszego postępu w obszarze przemysłu nuklearnego.

Jednakże opinia publiczna nie podziela linii politycznej decydentów państwowych, dlatego też co raz silniejsze poparcie uzyskują organizacje antynuklearne. Nie zmienia jednak to faktu, że Francja od wielu lat pozostaje światowym graczem w obszarze energii uzyskiwanej dzięki reaktorom atomowym.

ZAKOŃCZENIE

Bezpieczeństwo dostaw nośników energii do państw członkowskich UE, a w szczególności do tych, które w znacznym stopniu uzależnione są od importu rosyjskiej ropy i gazu, zależeć będzie od postępów w ustanowieniu na terytorium Unii jednolitego, konkurencyjnego i wolnego rynku, mającego dostęp do różnych zewnętrznych i wewnętrznych źródeł zaopatrywania w energię. Rozbieżność interesów wynika z całego szeregu uwarunkowań, od ekonomicznych, przez społeczne, na historycznych kończąc. Fakt, że kwestia wspólnej polityki energetycznej jest często poruszana, stając się w błyskawicznym tempie jednym z istotniejszych priorytetów unijnych, jest bardzo pozytywny i może budzić nadzieję na poprawę sytuacji w przyszłości. Polska, jako jedno z większych państw członkowskich, powinna być szczególnie aktywna w jak najszybszym ustanowieniu jednolitego rynku wewnętrznego.

LITERATURA

Ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 roku ; Prawo energetyczne" (tekst jednolity), z uwzględnieniem dyrektyw Wspólnot Europejskich; Nowe projekty ustaw (OZE, Prawo Gazowe i Prawo Energetyczne z 2012r.).

Żuber M., Ochrona infrastruktury krytycznej w kontekście zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego państwa. [w:] Katastrofy naturalne i cywilizacyjne, Wrocław 2013, ISBN 978-83-63900-41-0.

Majchút I., Bezpečnostné výzvy Slovenskej republiky v procesoch globalizácie. [w:] Bezpeczeństwo v procesach globalizacji dziś i jutro, Katowice 2013, ISBN 978-83-87296-54-4. Biuletyn Urzędu Regulacji Energetyki, NR 4 (86) 2013. ISSN 1506-090X.

G. Bartodziej, Tomaszewski M., Polityka energetyczna i bezpieczeństwo energetyczne, Wydawnictwo Federacji Stowarzyszeń Naukowo - Technicznych Energetyka i Środowisko, Warszawa 2009.

Chmielewski A., Bezpieczeństwo Energetyczne Świata, geopolityczne uwarunkowania, Warszawa 2009.

Chimer E., Międzynarodowe bezpieczeństwo energetyczne XXI wieku, Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, 2009r.

Portal CIRE -CODZIENNY SERWIS BRANŻOWY.

Centrum Informacji o Rynku Energii - materiały analityczne (www. cire.pl).

dr Tomasz DUKIEWICZ,
adiunkt, Uniwersytet Opolski, WPiA, Zakład Bezpieczeństwa.
45-060 Oplole, ul. Katowicka 87a
tomduki@wp.pl

BEZPIECZEŃSTWO MILITARNE REPUBLIKI BIAŁORUŚ W ASPEKCIE POROZUMIEŃ ROSYJSKO – BIAŁORUSKICH
MILITARY SECURITY OF THE REPUBLIC OF BELARUS IN THE CONTEXT OF AGREEMENTS RUSSIAN - BELARUSIAN

Tomasz DUKIEWICZ, Artur GONCIARZ

ABSTRACT

Artykuł dotyczy szeroko pojętego bezpieczeństwa militarnego Republiki Białoruś w aspekcie współpracy z Federacją Rosyjska. Autorzy artykułu opisują przedsięwzięcia związane z umacnianiem więzi z Rosją oraz Wspólnotą Niepodległych Państw w obszarze militarnym. Artykuł obejmuje okres od 1997 r. do 21 marca 2014 r. gdy prezydent Władimir Putin podpisał akty ratyfikacyjne traktatu o przyjęciu Republiki Krymu do Federacji Rosyjskiej. Artykuł składa się z 5 rozdziałów i obejmuje tematykę z zakresu utworzenia Regionalnego Zgrupowania Wojsk, rosyjskich obiektów wojskowych na terytorium Republiki Białoruś oraz współpracy przemysłu zbrojeniowego obu państw.

The article concerns the wider military security of the Republic of Belarus in the context of cooperation with the Russian Federation. The authors describe the projects related to strengthening ties with Russia and the Commonwealth of Independent States in the military. Article covers the period since 1997 Until 21 March 2014 While President Vladimir Putin signed the acts of ratification of the Treaty on the adoption of the Republic of Crimea to the Russian Federation.

The article consists of 5 chapters and covers topics in the field of establishment of a Regional Group of Forces, the Russian military facilities on the territory of the Republic of Belarus and the defense industry co-operation of both countries.

Keywords: Federacja Rosyjska, Republika Białoruś, bezpieczeństwo militarne, bezpieczeństwo narodowe, Związek Białorusi i Rosji, Państwo Związkowe Białorusi i Rosji, Organizacja o bezpieczeństwie zbiorowym, regionalny system obrony powietrznej, bazy wojskowe.
Russian Federation, Republic of Belarus, military security, national security, the Union of Belarus and Russia Union State of Belarus and Russia, the organization of collective security, regional air defense system, military bases.

WSTĘP

W roku 1997 Prezydent Republiki Białoruś Aleksander Łukaszenko przedstawił nową koncepcje polityki zagranicznej. Koncepcja przedmiotowego dokumentu przedstawiała jako priorytet przedsięwzięcia związane z umocnieniem więzi z Rosją oraz Wspólnotą Niepodległych Państw zarówna w obszarze gospodarczym jak i militarnym.

Poprzednia koncepcja zakładała uzyskanie pełnoprawnego członkostwa we wspólnocie międzynarodowej a w długoterminowej perspektywie czasu wstąpienie Białorusi do Unii Europejskiej, jednak po analizie Prezydent Republiki Białoruś stwierdził, że dotychczasowa polityka, która była w znacznej mierze ukierunkowana na Zachód, w końcowym rozrachunku nie przyniosło państwu wymiernych korzyści. Stara koncepcja przejawiała zalążki wielosektorowości jako podstawy polityki zagranicznej, rozumianej jako zaplanowane równoważenia wpływów Wschodu i Zachodu[1].

[1] R.Czachor, Polityka wielosektorowości Republiki Białorus – geneza, podstawy konceptualne, przykłady realizacji. Wrocławski Przegląd Międzynarodowy 2011. Nr 1.

Obecnie białoruski system prawny i białoruska doktryna traktują problematykę bezpieczeństwa kraju bardzo szeroko. Według Koncepcji Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Białoruś siły zapewniające bezpieczeństwo narodowe obejmują: siły Zbrojne, organy bezpieczeństwa państwa, organy służby granicznej, Wojska Wewnętrzne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Służbę Bezpieczeństwa Prezydenta Republiki Białoruś, Centrum Analityczna – Operacyjne przy prezydencie Republiki Białoruś, inne wojska i formacje, organy spraw wewnętrznych, organy i pododdziały do spraw sytuacji nadzwyczajnych, organy dochodzeń finansowych, organy celne, organy monitoringu finansowego, wydział służby innych organów państwowych zapewniające bezpieczne prowadzenie prac w dziedzinie przemysłu, energetyki, transportu, bezpieczeństwa łączności informatyki, z także służby ochrony środowiska oraz inne.[2]

Białoruś współdziała z rosyjską stroną w ramach umowy o stworzeniu Państwa Związkowego, jak również w oparciu o Układ bezpieczeństwa zbiorowego, powołanie Regionalnego Zgrupowania Wojsk. Normatywno-prawna baza współpracy między Republiką Białoruś a Federacją Rosyjską jest przedstawiona w postaci 31 umów międzynarodowych, których celem jest ujednolicenie wspólnych działań wojskowych w obszarze lotnictwa i obrony powietrznej, współpracy wojskowo-technicznej, w zakresie wywiadu wojskowego, oraz korzystanie z wojskowych obiektów infrastruktury.

W obecnej Koncepcji Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Białoruś można znaleźć zapisy świadczące o kontynuowaniu oraz podnoszeniu na „wyższy poziom" współpracy militarnej z Federacją Rosyjską w zakresie wspólnego bezpieczeństwa w zakresie:
- rozwoju współpracy wojskowej i wojskowo-technicznej z Rosją,
- zwiększenia potencjału obronnego Państwa Związkowego Białorusi i Rosji;
- zwiększenia efektywności Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym oraz nadanie jej roli głównego instrumentu bezpieczeństwa zbiorowego w przestrzeni poradzieckiej.

Pomiędzy Białorusią i Federacją Rosyjską podpisano szereg umów bilateralnych zacieśniających współpracę w zakresie obronności.

Do najważniejszych należy zaliczyć:
-Umowę o współpracy wojskowej,
-Porozumienie o wspólnym zapewnieniu bezpieczeństwa regionalnego,
-Porozumienie o wspólnym wykorzystaniu obiektów infrastruktury wojskowej,
-Koncepcję bezpieczeństwa Związku Białorusi i Rosji,
-Koncepcję wspólnej polityki obronnej, Wojskową Doktryna Związku Państw.

Podstawowymi ramami sojuszu wojskowego Białorusi i Rosji są:
- Układ Taszkiencki,
- Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym;
- Państwo Związkowe Białorusi i Rosji.

1. UKŁAD TASZKIENCKI ORAZ UKŁAD O PRZYJAŹNI, WSPÓŁPRACY I STOSUNKACH DOBROSĄSIEDZKICH

Układ Taszkiencki – Układ o bezpieczeństwie zbiorowym był inicjatywą rosyjską w ramach wspólnoty Niepodległych Państw mającą umożliwić reintegrację poradzieckiego obszaru obronnego. Pierwszymi sygnatariuszami było sześć państw, które podpisało umowę 15 maja 1992 r.: Armenia , Kazachstan, Kirgistan, Rosja, Tadżykistan i Uzbekistan, 24

[2] J. Darczewska, M. zarębska, Służby specjalne w białoruskim systemie politycznym s. 89, Przegląd bezpieczeństwa Wewnetrznego, Wydanie specjalne. Warszawa 2013.

września 1994 r. Azerbejdżan, 9 grudnia 1993 r. Gruzja a dopiero 31.12.1993 r. do układu przystąpiła Białoruś. Traktat ten uprawomocnił się 20 kwietnia 1994 r. Po pięciu latach obowiązywania traktatu - 2 kwietnia 1999 nastąpiło jego odnowienie, jednak już w innym składzie. W międzyczasie organizację opuściły Azerbejdżan, Gruzja i Uzbekistan, tworząc, wymierzoną w dominację rosyjską w regionie organizację GUAM. 7 października 2002 w Kiszyniowie pozostałe sześć państw sygnatariuszy traktatu taszkenckiego powołało Organizację Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. 17 sierpnia 2006 do organizacji tej powrócił Uzbekistan, który po raz wtóry opuścił sojusz w 2012 roku.

Obecnie w skład organizacji wchodzą: Rosja, Armenia, Białoruś, Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan. Podstawowym celem Organizacji o Bezpieczeństwie zbiorowym jest:

- współpraca państw członkowskich w kwestiach obronności;
- zapewnienie bezpieczeństwa zbiorowego państwom członkowskim;
- wzmacnianie potencjału militarnego państw członkowskich;
- uniemożliwienie rozszerzania struktur NATO na byłe republiki radzieckie.

Układu Taszkienckiego miał być podstawową strukturą bezpieczeństwa WNP stwarzając warunki do: zapobiegania konfliktom i eliminowania zagrożeń pokoju, zbiorowej obrony przed potencjalna agresja oraz wspierania suwerenności i integralności terytorialnej państw członkowskich. Przewidywał miedzy innymi: szybką budowę armii państw członkowskich, rozwiazywanie sporów miedzy sygnatariuszami na drodze negocjacji, stworzenie cywilnego kierownictwa Rady Bezpieczeństwa Zbiorowego, zbiorową obronę w przypadku agresji na którekolwiek państwo członkowskie. W lutym 1995 r. została podpisana Koncepcja Bezpieczeństwa Zbiorowego Państw Członkowskich WNP[3].

Intensyfikacja współpracy pomiędzy Rosją a Białorusią nabierała tempa już od samego rozpadu ZSRR, co związane było z podobieństwami gospodarki, ustroju, kultury i zależnościami militarnymi. Gdy na prezydentem Republiki Białoruś wybrano Aleksandra Łukaszenkę, współpraca pomiędzy Białorusią i Rosją została jeszcze bardziej zacieśniona, aż do poziomu integracji obejmującej różne sektory. Polityczne kontakty rozwijane w ramach WNP zaowocowały przyjęciem wspólnej polityki obronnej Rosji i Białorusi.

Układ o przyjaźni, współpracy i stosunkach dobrosąsiedzkich Rosja i Białoruś podpisały 22 lutego 1995 r., zawierał uzgodnienia między innymi w kwestii wojskowych i wspólnego bezpieczeństwa. Układ co 10 lat jest automatycznie przedłużany jeżeli żadna ze stron go nie wypowie.

2 kwietnia 1996 roku w Moskwie podpisano układ o utworzeniu Stowarzyszenia Białorusi i Rosji. W układzie jednym z wymiennych celów priorytetowych w ramach integracji politycznej i gospodarczej była współpraca w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa, ochrony granic i walki z przestępczością. W kwietniu 1997 roku stowarzyszenie przekształciło się w Związek Białorusi i Rosji, rządy obu byłych republik radzieckich ustanowiły „Związek Białorusi i Rosji", podmiot ponadnarodowy ZBIR. Borys Jelcyn i Aleksander Łukaszenka podpisali w Moskwie traktat o jego utworzeniu. "To decyzja korzystna dla narodowych interesów obu krajów" - powiedział przed złożeniem podpisu pod układem Jelcyn. Umowa przewidywała powołanie wspólnej Rady Najwyższej, w skład której wchodzili prezydenci, premierzy i przewodniczący parlamentów obu krajów W 1999 roku nazwę zmieniono na "Państwo Związkowe" z zamiarem zjednoczenia krajów jako federacja. Traktat o utworzeniu Państwa Związkowego Rosji i Białorusi został zawarty

[3] K. Malak. Czynnik Wojskowy w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej (1991-2000) Zeszyt Naukowy AON, Warszawa 2001

8 grudnia 1999 r. i wszedł w życie 26 stycznia 2000 r., kiedy został przyjęty przez Zgromadzenie Narodowe Białorusi, po ratyfikacji przez rosyjską Dumę.

Zgodnie z dokumentami podpisanymi w 1999 roku, do harmonogram integracji objął zadania takie jak: tworzenie wspólnej przestrzeni gospodarczej ze wspólnym systemem transportowym i obszarem celnym. W przyszłości przewiduje się wprowadzenie wspólnej waluty oraz wspólnego budżetu, a także wspólne przedsięwzięcia związane z obronnością, bezpieczeństwem i zwalczeniem przestępczości transnarodowej. Ponadto, państwo miałoby opierać się na zasadach dobrowolności, poszanowania reguł suwerennej równości, niezależności i integralności terytorialnej. Rosja i Białoruś zachowałyby jednak swoje podstawowe atrybuty państwowości takie jak flaga, godło, konstytucja i ustrój.

Tradycyjnie przy tego typu przedsięwzięciach nie zabrakło problemów integracyjnych. W 2002 roku pojawiły się pierwsze rozbieżności co do dalszej przyszłości państwa związkowego. Powodem było przedstawienie przez rząd Władimira Putina modelu państwa, w którym Białoruś miałaby mieć pozycję podrzędna w stosunku do Rosji, co mija się z zasadą równorzędności zwartej w dokumentach założycielskich. Ze środków wspólnego budżetu państwa związkowego Białorusi i Rosji realizowano różne programy, mające na celu podniesienie efektywności gospodarczej obu krajów. Znaczny postęp osiągnięto także w tworzeniu jednolitego obszaru naukowo-technologicznego i informacyjnego. Duża część środków budżetowych była przeznaczana na realizacji programów zwiększających bezpieczeństwo obu stron. Należy podkreślić, że współpraca wojskowa Białorusi i Rosji pozostaje najbardziej zaawansowanym dwustronnym procesem integracyjnym na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw.

2. REGIONALNE ZGRUPOWANIE WOJSK (RZW)

Rosja i Białoruś zaczęły tworzyć Regionalne Zgrupowanie Wojsk w 1999 roku. Jego celem było zmniejszenie kosztów systemu obronnego obu państw i zapewnienie bezpieczeństwa zachodnich granic Państwa Związkowego. Jednostki wojskowe obydwu państw wchodzące w skład RZW zachowują podległość narodowym ministerstwom obrony. Jedynie w obliczu zagrożenia konfliktem zbrojnym powołane ma być Połączone Dowództwo zgrupowania.

Obie strony uzgodniły również plan użycia RZW, jednakże nie został on do tej pory podpisany przez białoruskiego prezydenta. Ćwiczenia Regionalnego Zgrupowania Wojsk Państwa Związkowego Białorusi i Rosji na szczeblu strategicznym są organizowane co dwa lata nieprzerwanie od połowy ubiegłej dekady (na zmianę pod kryptonimem „Zachód" i „Tarcza sojuszu"). Są one zapowiadane z co najmniej rocznym wyprzedzeniem.

Jednym z priorytetów założeń doktrynalnych Państwa Związkowego oraz OUBZ, jest zwiększenia możliwości obronnych na kierunku wschodnioeuropejskim, jednym z elementów wchodzącym w skład wspólnego system obrony jest integracja systemów obrony powietrznej obu państw.

Pierwszym etapem była współpraca w ramach Wspólnego Systemu Obrony Powietrznej WNP utworzonego w 1995 r. Chociaż faktyczna koordynacja działań rosyjskiej i białoruskiej Obrony Powietrznej datuje się od przełomu wieków, to jednak formalnie utworzenie wspólnego systemu Obrony Powietrznej obu państw nastąpiło dopiero w 2009 r., po podpisaniu umowy o wspólnej obronie zewnętrznej granicy Państwa Związkowego w przestrzeni powietrznej i stworzeniu Wspólnego Regionalnego Systemu Obrony Powietrznej.

Po przedstawieniu przez Stany Zjednoczone planu budowy Tarczy Antyrakietowej w Europie w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego, Federacja Rosyjska stwierdziła, że realizacja projektu ma bardzo poważne znaczenie dla obronności Państwa Związkowego, które wspólnie budują Białoruś i Rosja. To, z kolei, wymaga od tych państw dodatkowych wspólnych przedsięwzięć militarnych do umocnieniu swojej obronności a kierunkiem priorytetowym powinno być kontynuacja Wspólnego Regionalnego Systemu OP Rosji i Białorusi.

Wojska Powietrzne i OPL Sił Zbrojnych Białorusi, jako nowy rodzaj Sił Zbrojnych powstały w 2011 roku w wyniku połączenia Sił Powietrznych i wojsk OPL. Składają się z Wojsk Lotniczych, Wojsk Obrony Przeciwlotniczej i Wojsk Radiotechnicznych.

Na początku 2013r został wprowadzony do eksploatacji cyfrowy system odwodzenia siłami i środkami Zintegrowanego systemu OPL Białorusi i Rosji. Kierowanie systemem OPL organizowane jest pod jednym dowodzeniem w automatyzowanym trybie. Decyzje o wykorzystaniu zestawów OP podejmuje stanowisko dowodzenia, które pierwszy wykryje zagrożenie. Taki system jest wprowadzony po to, żeby nie tracić czas na uzgodnienie działań w razie wykrycia środków napadu powietrznego. Dwa stanowiska dowodzenia Zintegrowanego systemu OPL są rozmieszczone w Białorusi w ramach podziału przestrzeni powietrznej Białorusi na dwie strefy obrony powietrznej. Jedna obejmuje zachodnią i południowo-wschodnią część państwa , natomiast druga obejmuje część północno-wschodnią i kilka w Rosji. W dyspozycji stanowisk dowodzenia będą znajdować się wszystkie siły i środki OPL Białorusi i Zachodniego OW Rosji. Rozwiązanie takie umożliwią stworzenia ciągłej strefy ognia na dużej i średniej wysokości oraz zwalczanie celów powietrznych na kierunku zachodnim i częściowo północno- zachodnim. Pododdziały wojsk rakietowych Białorusi na tych kierunkach są ugrupowane strefowo wzdłuż granicy państwowej i wyposażone są w zestawy S-300, S-200, S-125.

Docelowo w skład Zintegrowanego Systemu OPL Białorusi i Rosji będą wdrażane w zestawy S-400 zastępując zestawy S-300PS, które w 1992 roku Białorusini odziedziczyli po ZSRR kompleksy w wersji S-300PT-1 Z uwagi na ich zużycie w 2005 roku otrzymała od Rosji w ramach umowy 24 rakietowe systemy przeciwlotnicze S-300 PS o łącznej wartości 13 milionów dolarów. Rakiety S-300 mogą razić cele w powietrzu na odległość do 200 kilometrów i pułapie do 30 kilometrów.

W ramach umowy o stworzeniu Wspólnego Regionalnego Systemu OP Rosji i Białorusi Federacja Rosyjska dostarcza nowoczesne systemy przeciwlotnicze: baterie rakiet przeciwlotniczych krótkiego zasięgu TOR-M2 (SA-15D Gauntlet) na podwoziach MZKT-6922. Pierwsza bateria "TOR-M2" trafiła na uzbrojenie 120. Brygady Rakietowej OP w Baranowiczach w końcu 2011 roku, a w 2013 roku kolejne dwie baterie rakiet przeciwlotniczych krótkiego zasięgu TOR-M2. Według planów białoruskich wojskowych, chcą oni łącznie posiadać do czterech dywizjonów, czyli 48 zestawów Tor-M2.

Bateria Tor-M2 składa się z czterech pojazdów kołowych, z których każdy wyposażony jest w 8 pocisków rakietowych, oraz radarowe systemy wykrywania i naprowadzania. Bateria jest w stanie zwalczać jednocześnie do 16 celów lecących w dowolnym kierunku z prędkością do 700 m/s w odległości do 12 km i na wysokości do 10 km. Celem może być samolot, śmigłowiec, dron lub rakieta.

3. ROSYJSKIE OBIEKTY WOJSKOWE NA TERYTORIUM REPUBLIKI BIAŁORUŚ

Prawo międzynarodowe uznaje dzierżawę terytorium, czasem zwaną cesją administracyjna, jako środek, poprzez który państwa mogą administrować określonym terytorium bez uzyskania suwerenności w stosunku do tego terytorium.[4]

Status prawny bazy wojskowej na terytorium zagranicznym to skomplikowana kategoria prawna odwzorowująca cały kompleks związków bazy z państwem, na terytorium którego jest położona i własnym krajem. Do struktury tego pojęcia zalicza się zasady prawne; podstawowe prawa i obowiązki; jurysdykcję w stosunku do personelu; przywileje i ulgi; odpowiedzialność prawną.

Na terenie Republiki Białoruś znajdują się dwa obiekty wojskowe Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej:

Stacja Radiolokacyjna typu 70M6 „Wołga" Baranowicze, zajmująca teren o powierzchni około 200 ha, jest położona w pobliżu miejscowości Hancewiczy (obwód brzeski). Obiekt wchodzi w skład Wojsk Kosmicznych Federacji Rosyjskiej jest elementem systemu wczesnego ostrzegania o ataku rakietowym. Od października 2003 roku ," Wołga " monitoruje wszystkie loty w Europie pocisków balistycznych i statków kosmicznych, a także monitoruje patrolujące okręty podwodne NATO na północnym i środkowym Atlantyku i Morzu Norweskim. Personel liczy około 2000 rosyjskich żołnierzy. Baza uzyskała pełną gotowość bojową w październiku 2003 r.

Budowę stacji radiolokacyjnej „Wołga" rozpoczęto w roku 1986 w związku z rozpadem ZSRR zaprzestano prac nad jej budową. Po uzyskaniu niepodległości. przez Republikę Białoruś w 1991 r państwo nie było zainteresowane dalszymi pracami nad systemem z powodu problemów finansowych oraz próbą zmiany kierunku polityki zagranicznej. Nowe państwo po osiągnięciu niepodległości zdobyło powszechne uznanie międzynarodowe, podpisało wszystkie najważniejsze dokumenty prawa międzynarodowego, deklarowało przywiązanie do uniwersalnych zasad Karty Narodów Zjednoczonych. Przed młodym bytem państwowym stało niełatwe zadanie ugruntowania swojej pozycji w społeczności międzynarodowej. Polityka zagraniczna Republiki Białoruś charakteryzowała się kilkoma zasadniczymi trendami. Podstawowe cezury w białoruskiej polityce zagranicznej badacze (m.in. W. Snapkowskij, W. Baluk, W. Ułachowicz) wyznaczają na bazie tak zwanych „wektorów", dominujących tendencji w polityce zagranicznej Białorusi. W pierwszym okresie, czyli w latach 1991-1994 był to postulat poszukiwania możliwości zachowania statusu kraju neutralnego, utrzymującego polityczną równowagę pomiędzy Rosją a Zachodem chcąc stworzyć państwo neutralne.5

Stacja radiolokacyjna „Wołga" została przekazana oficjalnie stronie rosyjskiej 6 stycznia 1995 roku w dzierżawę na 25 lat (do 2020 r.).

[4] W. Czapliński, A. Wyrozumska, Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe, Warszawa 2004, s.138.
[5] R. Czachor, Polityka zagraniczna Republiki Białoruś w latach 1991-2011. Studium politologiczne

Zdjęcie 1. Rosyjski radar Wołga w Hancewiczach
Źródło: fot. mil.ru

Drugim obiektem Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej znajdującym się na terenie Republiki Białoruś wojskowe jest 43 Węzeł Łączności Marynarki Wojennej Federacji Rosyjskiej położony w Wilejce (obwód miński). Stacja łączności zajmuje ponad 600m kw. i umożliwia dowodzenie okrętami podwodnymi. Zgodnie z umową z 6 stycznia 1995 r. nie ma statusu bazy wojskowej. Celem punktu łączności jest translacja zaszyfrowanych sygnałów przekazywanych przez centralny węzeł łączności MW FR skierowany głównie do Okrętów podwodnych na wszystkich oceanach świata. Łączność z Okrętami Podwodnymi odbywa się za pośrednictwem fal w zakresie ELF (Extremely low frequency) są to bardzo długie fale i mogą wnikać głęboko pod wodę.

Współpraca wojskowa w zakresie bezpieczeństwa militarnego Republiki Białoruś z Federacją Rosyjską dotyczy nie tylko działań sił zbrojnych, lecz także takich kwestii, jak produkcja sprzętu wojskowego czy szkolenie żołnierzy.

Można zauważyć bardzo mocną współpracę przemysłu zbrojeniowego obu państw. Białoruś dostarcza Rosji m.in. urządzenia nawigacyjne, środki łączności satelitarnej, systemy antenowe, radiostacje, przenośne i stacjonarne systemy komputerowe, systemy automatyki, oprogramowanie oraz sprzęt optyczny. Mińska Fabryka Ciągników Kołowych (MZKT) jest jedynym producentem samochodowych platform dla mobilnych międzykontynentalnych rakiet balistycznych Topol-M i RS-24 Jars. Zakłady Peleng są wyłącznym dostawcą systemów kierowania ogniem dla podstawowego rosyjskiego czołgu T-90S oraz perspektywicznego bojowego wozu wsparcia czołgów (BMPT). Za pośrednictwem central handlu uzbrojeniem – Biełtecheksportu i Rosoboroneksportu – Peleng uczestniczy w modernizacji systemów kierowania ogniem dla radzieckiej broni pancernej, która jest w wyposażeniu armii wielu państw. Firma Tetraedr oraz witebskie biuro konstruktorskie Display Tetraedr jest producentem rakietowych systemów obrony powietrznej, stacji radiolokacyjnych i imitatorów celów powietrznych. Display zaś wytwarza wojskowe monitory i komputery, a także zautomatyzowany zdalnie kierowany kompleks obserwacyjno-ogniowy Adunok, umieszczony na podwoziu rosyjskiego samochodu opancerzonego Tigr. Innymi ważnymi zakładami produkującymi sprzęt dla armii obu krajów są Integrał i Horyzont. Ten pierwszy produkuje półprzewodniki i mikroukłady wykorzystywane m.in. w broni nuklearnej, a Horyzont wytwarza wyświetlacze najnowszej generacji. Natomiast

przedsiębiorstwo Ekran dostarcza systemy sterowania i nawigacji dla samolotów Su-27UB Su-30 oraz Su-33.6

Trzeba podkreślić, że białoruski przemysł zbrojeniowy jest uzależniony od zamówień na potrzeby przemysłu obronnego i Sił Zbrojnych Rosji, gdyż poza nielicznymi wyjątkami nie wytwarza kompletnego uzbrojenia, a jedynie komponenty i części.

Wnioski

Chęć zachowania wpływu na sytuację militarną na najbardziej wysuniętym na zachód obszarze Państwa Związkowego sprawia, że Rosja przywiązuje wielka wagę do integracji wojskowej. Dla Białorusi coraz ściślejsze współdziałanie z armią rosyjską jest gwarancją utrzymania, potencjału militarnego, choć jednocześnie pogłębia i tak silne, uzależnienie jej systemu obronnego[7].

Białoruś realizuje obecnie zakrojony na szeroką skalę plan rozbudowy i rozwoju Narodowych Sił Zbrojnych na lata 2011 – 2015. Modernizacja zakłada przede wszystkim intensyfikację i wzrost znaczenia edukacji wojskowej, plany rozbudowy zaplecza technicznego, zwiększoną regularność ćwiczeń operacyjnych oraz restrukturyzację i optymalizację formacji Sił Zbrojnych. Pomimo reformy Sił Zbrojnych Armii białoruskiej na chwile obecną nie jest ona w stanie funkcjonować w oderwaniu od struktur i zaplecza materiałowo – technicznego armii rosyjskiej.

Rosja planuje w 2015 roku umieścić na terytorium Białorusi swoją bazę lotniczą, w której stacjonowałby rosyjski pułk myśliwców na zmodernizowanych samolotach Su-27SM3, już w 2013 roku została tam przeniesiona pierwsza grupa rosyjskich myśliwców - oświadczył minister obrony Federacji Rosyjskiej Siergiej Szojgu w trakcie spotkania z prezydentem Białorusi Aleksandrem Łukaszenką, które odbyło się 23.04.2013 r. w Mińsku.

Pierwsza tworzona na terytorium Białorusi rosyjska baza lotnicza miała początkowo zostać umieszczona w miejscowości Lida poinformował Dowódca Sił Powietrznych Rosji, generał Wiktor Bondariew. Obecnie W rejonie Lidy, na wojskowym lotnisku „południowym" stacjonują dwie jednostki sił powietrznych Białorusi: 116. Baza Lotnictwa Szturmowego (Su-25 i Su-25UB) oraz 206. Centrum Bojowego Lotniczego Przygotowania (L-39 Albatros).

Utworzenie rosyjskiej bazy lotniczej to rezultat międzyrządowego porozumienia o wzmocnieniu wojskowego komponentu Państwa Związkowego (Rosji i Białorusi).

Obecność Rosjan w Lidzie, miejscu stacjonowania białoruskiej 116. Bazy Lotnictwa Szturmowego i samolotów Su-25, musiała wiązać się z dużo większymi ograniczeniami, choć pewnie byłaby bardziej uzasadniona operacyjnie.[8]

Baza myśliwców w Baranowiczach będzie pierwszą rosyjską jednostką o zdolnościach ofensywnych w obwodzie brzeskim na zachodzie Białorusi. Jej powstanie powinno wzmocnić kontrolę Rosji nad białoruską częścią wspólnego systemu obrony powietrznej. Skróci też czas reakcji na naruszenie przestrzeni powietrznej tego kraju. Prawdopodobnie Rosja nie ograniczy się rozmieszczeniem na Białorusi tylko jednego pułku swoich samolotów bojowych.

[6] A. Dyner, R. Śmigielski Perspektywy współpracy wojskowej Rosji i Białorusi, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Biuletyn nr 1 z dnia 05.01.2011

[7] A. Wierzbowska – Miazga „Republika Białorus czy Republika białoruska – praca Ośrodka Studiów Wschodnich

[8] Dziennik zbrojny „Rosyjskie Su-27 na Białorusi, Mariusz Cielma http://dziennikzbrojny.pl/artykuly/art,9,40,6527,inne,wydarzenia, rosyjskie-su-27-na-bialorusi

W związku z powyższym, na tle nowych wyzwań i zagrożeń z kierunku zachodniego, głównym aspektem rozwoju współpracy techniczno-wojskowej między Białorusią a Rosją stanie się podwyższenie efektywności funkcjonowania wspólnego Regionalnego Zgrupowania Wojsk przez wdrożenie do związków taktycznych i jednostek wojskowych Białorusi współczesnego rosyjskiego uzbrojenia i techniki wojskowej. Nie wykluczone, że wkrótce do Białorusi trafią zestawy OPL S-400, myśliwcy MiG-35, Su-30, szkolno-bojowe samoloty Jak-130, również rakiety Iskander-E lub M.

"Iskander" jest systemem rakietowym krótkiego zasięgu i dotąd opracowano 3 wersje. "Iskander-M" o zasięgu ponad 380 km jest przeznaczony wyłącznie dla rosyjskich sił zbrojnych. "Iskander-K" jest testowaną wersją uzbrojoną w pociski manewrujące o zasięgu ponad 500 km. Wariant eksportowy nosi oznaczenia "Iskander-E" i wykorzystuje pociski 9M720-E o zasięgu 280 km.

Podsumowanie

W związku z pogorszeniem się relacji pomiędzy Rosją-NATO, na tle sporu krymskiego znaczenie Białorusi w rosyjskiej polityce nabiera większego znaczenia. Potencjalna możliwość użycia białoruskiego terytorium w celu rozmieszczenia rakiet taktycznych Iskander oraz tworzenie nowych baz operacyjnych dla rosyjskich zgrupowań uderzeniowych w ramach Regionalnego Zgrupowania Wojsk przy granicy z Polską może stanowić dla Rosji istotny instrument wywierania wpływu na decyzje NATO. W obecnej sytuacji Białoruś jest dla Rosji szczególnie cennym strategicznie sojusznikiem, gdyż pozwala przesunąć linię obrony o ponad 500 km na zachód.

Intensyfikacji współpracy wojskowo technicznej sprzyjać ma podpisana 10 grudnia 2009 r. umowa upraszczająca m.in. wzajemny obrót produkcją zbrojeniową. Dla Białorusi darmowe dostawy rosyjskiego sprzętu są niezwykle cenne -z uwagi na sytuację budżetową państwo to nie planuje zakupów nowego uzbrojenia do 2020 r. Białoruś chciałaby zaś otrzymać m.in. nowoczesne systemy przeciwlotnicze S-400 oraz rakiety taktyczno-operacyjne Iskander.

Poprzez swoją obecność w tym kraju Kreml realizuje politykę powstrzymywania rozszerzenia NATO na Wschód. Białoruś jest ważna dla Rosji tylko z tego powodu, gdyż w szerszym kontekście bezpieczeństwa Mińsk jest zbyt słaby gospodarczo i militarne, aby zasłużyć na miano równoprawnego partnera czy sojusznika. Sama Białoruś zaś bez kooperacji z Kremlem nie byłaby w stanie utrzymywać własnego potencjału militarnego.

LITERATURA

1. Marek Czerwiński, Zgromadzenie Narodowe Białorusi, wyd. Sejmowe, Warszawa 2008.
2. Maszkiewicz Mariusz, Między bezpieczeństwem a tożsamością. Rosyjskie, ukraińskie i białoruskie interpretacje idei i koncepcji w polskiej polityce wschodniej 1990-2010, wyd. Kolegium Europy Wschodniej, Wrocław, 2013,
3. Lubomir Zyblikiewicz, Marek Czajkowski, Piotr Bajor. Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej. Wybrane aspekty stosunków z Polską, Ukrainą i Białorusią, wyd. Uniwersytet jagielloński, Kraków, 2010 r.
4. Rafał Czachor, Polityka zagraniczna Republiki Białoruś. Studium politologiczne, wyd. Dolnośląskiej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Techniki w Polkowicach, Polkowice, 2011 r.

5. Eugeniusz Mironowicz. Polityka zagraniczna Białorusi 1990-2010, wyd. Trans Humana, Białystok 2013 r.
6. Białoruś trudna niepodległość – Przemysław Foligowski, ATLA 2, 1999 r.
7. Adam Eberhardt,Gra pozorów: stosunki rosyjsko –białoruskie 91-2008, wyd. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2008 r.
8. Agata Wierzbowska– Miazga, Białoruś Rosja i integracja wschodnioeuropejska. Rafał Sadowski ,wyd. Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2003.
9. Agata Włodkowska, Polityka Federacji Rosyjskiej na obszarze WNP , wyd. Adam Marszałek, 2006
10. The Military Balance 2013, The international instytute for strategic Studies.

Tomasz DUKIEWICZ
Artur GONCIARZ
Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych
Imienia generała Tadeusza Kościuszki
Instytut Dowodzenia
Ul. Czajkowskiego 109
51-150 Wrocław

KONDYCJA FINANSOWA WYBRANYCH GMIN WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO A ICH SAMODZIELNOŚĆ FINANSOWA
THE FINANCIAL HEALTH OF SELECTED MUNICIPALITIES, ŚWIĘTOKRZYSKIE AND THEIR FINANCIAL AUTONOMY

Paweł DZIEKAŃSKI

ABSTRACT

The article has been made the issue of health and financial autonomy of municipalities of the district ostrowiecki. To assess the health of the finanswej municipalities using the synthetic measure allows the grouping of regions from the point of view of the studied phenomenon. Health analysis provides information about her past and the current financial end economy situation and business efficiency. The objective is to try to link the financial situation of the municipality with its functional type on the basis of the municipalities of the district ostrowiecki. Bałtów, Bodzechów, Waśniów it raions of a typical agricultural with growing residential function and Tourist Board. Ćmielów and Kunów is an urban-rural of agricultural and service sectors of the developed residential function. Ostrowiec Św. the municipality of an industrial, service sectors with residential function. The public sector has been appointed to carry out tasks of general interest. These tasks generally are unprofitable. These are financed from public funds. Thanks to the assessment of the financial condition, it is possible to control the State and local government finance, as well as the analysis and diagnosis of the financial implications of activities and carried out tasks. In the best financial condition according to the adopted methodology in 2013 was Bodzechów (0.53) and Ostrowiec Św. (0.48), weakest Bałtów (0,32) and Ćmielów (0,31); in 2003, Ostrowiec Św. (0,64), and Kunów (0.46), and Bałtów (0.33) and Ćmielow (0.30). Financial independence can be understood as the right of the independent pursuit of financial management, i.e. revenue and expenditure. In badnaym during the pointer smaodzileności in 2013, the highest was Bodzechów (0,80), Ostrowiec Św. (0.57), the lowest Waśniów (0.27), Ćmielów (0.18); in 2003, Ostrowiec Św. (0,84) and Bałtów (0.23).

Key words: financial condition, financial management, financial autonomy, the municipality

WSTĘP

Podstawowym wyzwaniem dla polskich regionów jest optymalne wykorzystanie potencjału w celu zapewnienia trwałego rozwoju, zwiększenia konkurencyjności gospodarki. Realizacja tych celów wymaga tworzenia warunków dla właściwego wykorzystania zasobów własnych regionów oraz przyciągnięcia zasobów zewnętrznych oraz ich ukierunkowanie na realizację działań o największym potencjale wzrostu, przy użyciu instrumentów polityk realizowanych przez jednostki terytorialne[1]. Jednostki terytorialnego, aby mogły aktywnie spełniać swą rolę w kształtowaniu warunków dla życia i gospodarowania społeczności lokalnych, muszą być wyposażone w odpowiednie zasoby finansowe, adekwatne do ustawowo narzuconych zadań[2].

[1] *Rozwój regionalny w Polsce, Raport 2009, Warszawa 2009*; DZIEKAŃSKI, Paweł. Finansowanie rozwoju lokalnego na przykładzie gmin wiejskich województwa świętokrzyskiego, Europa Regionum, Tom XVI, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2013, s. 145-161, ISSN 1428-278X

[2] FAMULSKA, Teresa a i. 2009. *Gospodarka finansowa jednostek samorządu terytorialnego w warunkach integracji europejskiej*, Wyd. AE w Katowicach, Katowice, s. 7

Na szczeblu lokalnym funkcjonują samodzielne gminy i powiaty, a na szczeblu regionalnym województwa. Każda jednostka samorządu terytorialnego ma zakres zadań określony ustawowo, a także pulę dostępnych środków finansowych, która powinna zabezpieczyć ich realizację. Źródła dochodów poszczególnych szczebli JST zostały przez ustawodawcę zróżnicowane. Najkorzystniej na tym tle prezentują się gminy.

Celem opracowania jest próba powiązania sytuacji finansowej gminy z jej typem funkcjonalnym na podstawie gmin z powiatu ostrowieckiego, a także próba opisania ich podstawowych wskaźników finansowych w kontekście budowy wskaźnika syntetycznego. Gminy zostały tak wybrane, aby ukazać różne istniejące typy funkcjonalne miejski, miejsko-wiejski i wiejski. Bałtów, Bodzechów, Waśniów to gminy wiejskie o charakterze typowo rolniczym z rozwijającą się funkcją mieszkalną i turystyczną (Bałtów). Ćmielów i Kunów to jednostki miejsko-wiejskie o charakterze rolniczym i usługowym z rozwiniętą funkcją mieszkalną. Ostrowiec Św. to gmina miejska o charakterze przemysłowym, usługowym z rozwiniętą funkcją mieszkalną.

Na podstawie przesłanek merytorycznych oraz statystycznych dokonano wyboru cech prostych (stymulant, destymulant). Wyeliminowano zmienne quasi-stałe (wsp. zmienności $\leq$ 0,1) oraz zmienne zbyt silnie skorelowane (wsp. korelacji > 0,75)[3]. Następnie unormowano cechy korzystając z metody unitaryzacji oraz wyznaczono syntetyczny miernik przyjmujący wartości z przedziału [0;1]. Wyższa wartość tego wskaźnika oznacza korzystniejszą sytuację obiektu. Na koniec przygotowano wykres rozrzutu.

1. GOSPODARKA FINANSOWA SAMORZĄDU A JEGO KONDYCJA FINANSOWA

Gospodarka finansowa powadzona przez samorząd terytorialny polega na gromadzeniu dochodów i przychodów oraz na dokonywaniu wydatków i rozchodów w celu wykonania zadań. Ich realizacja powinna być ukierunkowana w taki sposób, aby gmina miała zapewnioną jak największą autonomię[4].

Odzwierciedleniem istniejącej sytuacji ekonomicznej jednostki jest budżet. Stanowi on podstawowy instrument polityki społeczno-gospodarczej jednostki. Wskazuje jak należy kształtować ze względu na efekty ekonomiczne i cele społeczne dochody, a jak – rozłożyć ciężar wydatków publicznych. Jest wyrazem aktywności jednostek terytorialnych w ramach istniejącego systemu, pokazuje dokonane wybory, źródła finansowania działalności oraz kierunki dokonywanych wydatków[5].

Kondycja finansowa gmin, jest zjawiskiem złożonym, trudnym do zmierzenia na podstawie jednej cechy i oznacza stan finansowy w określonym przedziale czasowym. Dzięki jej ocenie możliwe jest kontrolowanie stanu finansów samorządowych, a także diagnoza następstw finansowych działań i realizowanych zadań[6]. Świadczy o niej m.in. zdolność do wy-

[3] Współliniowość (nadmierne skorelowanie dwu i więcej zmiennych ze sobą) jest w przypadku metody zjawiskiem krytycznym, które może zaburzyć w istotny sposób otrzymane wyniki. Zmienne te mają większy wpływ w wyjściowym wektorze unitaryzacji, przez co współczynnik korelacji jest większy niż wynikałoby to z rzeczywistego wpływu danej zmiennej na kondycję finansową.

[4] BARTOSZEWICZ, Anna, LELUSZ, Henryk. *Audyt wewnętrzny jako narzędzie wspierające racjonalizację gospodarki finansowej w samorządzie gminnym*, Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Nr 16/2009

[5] JĘDRZEJEWSKI, Lech 2004. *Polityka finansowa jednostek samorządu terytorialnego*, ODDK, Gdańsk, s. 83; ŁAPIŃSKA, Halina. *Kondycja finansowa jednostek samorządu terytorialnego w latach 2004–2009*, Zeszyty Naukowe PTE, nr 10/2011, Kraków

[6] FILIPIAK, Beata 2006. *Analiza finansowa i jej znaczenie w zarządzaniu finansami*. W: *Finanse samorządowe. Narzędzia, decyzje, procesy*, red. M. Dylewski, B. Filipiak, M. Gorzałczyńska – Koczkodaj, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa, s. 138-143

konywania zadań, osiągania równowagi budżetowej, a także powiększania majątku. Do jej opisu można wykorzystać wskaźnik syntetyczny, który jest funkcją rzeczywistą cech prostych m.in. poziomu dochodów, samodzielności finansowej, wydatków inwestycyjnych, pozyskanych środków pozabudżetowych, wyniku finansowego[7]. Istnieje sprzężenie zwrotne pomiędzy kondycją finansową gminy a poziomem rozwoju lokalnego, rozumianego jako kompleks ilościowych i jakościowych przeobrażeń dotyczących danego obszaru, odnoszących się zarówno do poziomu życia mieszkańców, jak i funkcjonowania podmiotów gospodarczych[8].

2. PREZENTACJA BADANYCH GMIN

Powiat ostrowiecki (hutnictwo żelaza, handel, usługi) położony w północno-wschodniej części województwa świętokrzyskiego, utworzony został w 1999 roku w ramach reformy administracyjnej. Jego Stolicą i siedzibą jest miasto Ostrowiec Św. W skład powiatu wchodzą gmina miejska Ostrowiec Św., gminy miejsko-wiejskie: Ćmielów, Kunów oraz wiejskie: Bałtów, Bodzechów, Waśniów. Liczba ludności w powiatu wynosi – 115154 osób, a gęstość zaludnienia 187 osób/km² na koniec 2012 r. (por. rys. 1).

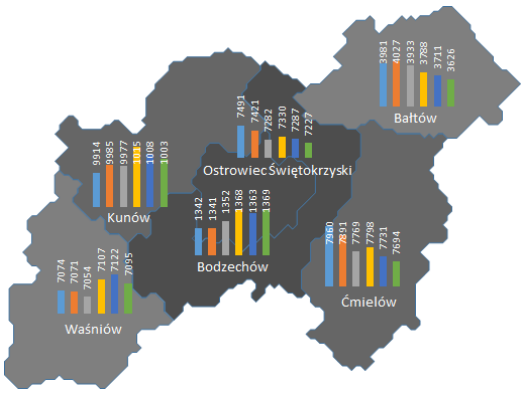

Rysunek 1. Stan ludności na 31.12 faktyczne miejsce zamieszkania w gminach powiatu ostrowieckiego [2003, 2005, 2008, 2011, 2012, 2013]

Na terenie powiatu ostrowieckiego rozwinął się przemysł hutniczy, ale też odzieżowy i ceramiczny, przede wszystkim w granicach i wokół miast: Ostrowca Św., Kunowa i Ćmielowa. W gminach wiejskich dominuje produkcja rolna. Ograniczeniem tradycyjnej działalności gospodarczej w powiecie są obszary prawnie chronione, które zajmują ponad 45 tys. ha, co stanowi prawie ¾ ogólnej jego powierzchni.

W badanym okresie najwyższy poziom bezrobocia rejestrowanego zanotowano w Ostrowcu Św. (dla ktorego charakterystyczny jest handel, usługi (naprawa samochodów, transport, gospod. magazynowa), przemysł (budownictwo)) w 2008 r. – 4546, i w 2012 r. – 5573; Bałtowie (turystyka, rolnictwo) 240 i 298; Bodzechowie (rolnictwo, przemysł (budownictwo), usługi, gmina podmiejska) 889 i 1196; Waśniowie (usługi, rolnictwo) 342 i 412; Ćmielowie (rolnictwo, przemysł, usługi) 558 i 685; Kunowie (rolnictwo, przemysł, usługi, gmina podmiejska) 756 i 986.

Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, procesy demograficzne i procesy migracji są zjawiskami zależnymi od m.in. czynników społecznych i ekonomicznych danego regionu.

[7] OSSOWSKA, Luiza, ZIEMIŃSKA, Anna. *Kondycja finansowa gmin wiejskich i miejsko-wiejskich województwa pomorskiego*, Journal of Agribusiness and Rural Development 4(18) 2010, s. 73-85

[8] SOBCZYK, Andrzej. *Rozwój lokalny – wybrane problemy finansowania*. Zesz. Nauk. SGGW, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej 81/2010, s. 125-136

Na zróżnicowanie gęstości zaludnienia mają wpływ elementy podprzestrzeni społecznej, ekonomicznej i kulturowej. Wskaźnik gęstości zaludnienia na 1 km2 w badanych jendostkach wynosi odpowiednio: Bałtów 37 i 35; Bodzechów 111 i 112; Ćmielow 66 i 66; Kunów 88 i 89; Ostrowiec Św. 1568 i 1569 oraz Waśniów 63 i 64.

Analiza nasycenia pracującymi lokalnych gospodarek, mierzona relacją liczby pracujących na 1000 mieszkańców, wskazuje na istotne przestrzenne różnice w układzie powiatu. Obszarami o największym natężeniu pracujących na 1000 ludności jest Ostrowiec Św (2008 r. - 251; 2012 r. - 218) oraz Ćmielów (przemysł porcelanowy; 108,4 i 89,0). Wysokie wartości wskaźnika charakterystyczne były także dla gmin Bałtów (54,2 i 70,0 – turystyka), Bodzechów (63,2 i 68,0 – usługi, przemysł) i Kunów (72,9 i 92,0 - usługi, przemysł). Miasto Ostrowiec Św., z którym graniczą gminy, wywierało bardzo duży wpływ na ich rozwój. Zapewnia dla wielu mieszkańców miejsca pracy i nauki oraz jest głównym miejscem zaopatrzenia ludności, a także zbytu płodów rolnych. Najniższe wartości są w gminei rolniczej Wasniów (29,6 i 30,0;).

Największa liczba podmiotów gospodarki na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym występuje w 2013 r. w Ostrowcu Św. (173,1) oraz Bodzechów (117,8) najmniejsza w Waśniowie (62,7).

3. STRUKTURA BUDŻETU

Gospodarka rynkowa jest gospodarką pieniężną. Wszystkie procesy ekonomiczne zachodzące w tej gospodarce pozostają pod bezpośrednim lub pośrednim wpływem pieniądza[9]. Procesy te dotyczą całej gospodarki, wszystkich sektorów oraz wszystkich podmiotów, czyli instytucji, organizacji, przedsiębiorstw i całego społeczeństwa. Szczególna pozycja jednostek samorządu terytorialnego wymaga w tych warunkach szczególnej dbałości o ich sytuację finansową, która określa zdolność do wywiązywania się z bieżących i przyszłych zobowiązań w określonym czasie, zakresie i standardzie jakościowym.

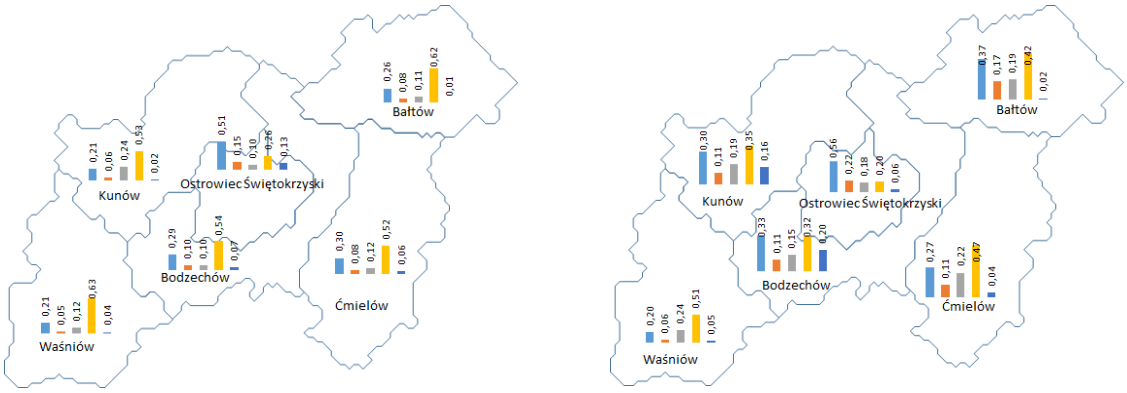

2003 2013

Rysunek 2. Udział poszczególnych grup dochodów (własne, suma PIT i CIT, dotacje, subwencje, inne) budżetów gmin w dochodach ogółem [2003, 2008, 2011, 2012, 2013]

[9] CZEKAJ, Jan , DRESLER, Zbigniew 1998. *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw. Podstawy teorii*, PWN, Warszawa, s. 13

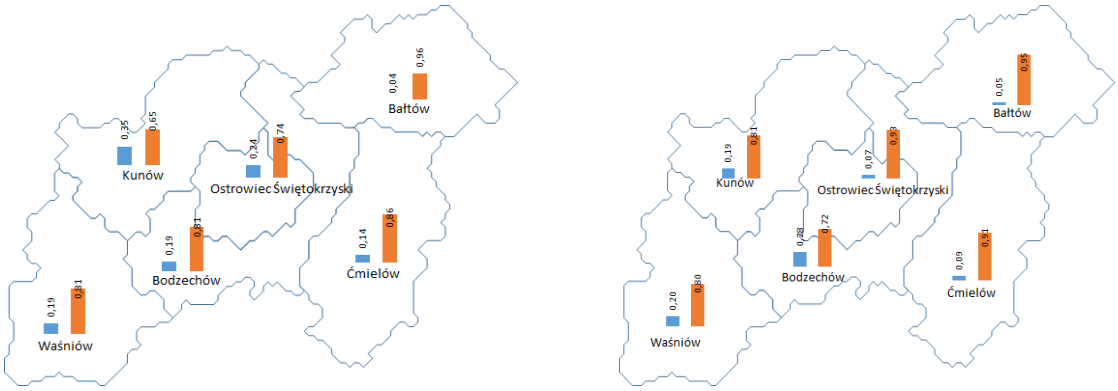

2003 2013

Rysunek 3. Udział poszczególnych grup wydatków (inwestycyjne, bieżące) budżetów gmin w dochodach ogółem [2003, 2008, 2011, 2012, 2013]

Dochody stanowią niezbędną podstawę działalności gmin. Polityka finansowa samorządu terytorialnego polega na pozyskiwaniu odpowiednich środków finansowych, które umożliwiają realizację nałożonych na nią zadań[10]. Z analizy przestrzennego zróżnicowania poziomu dochodów budżetowych wynika, że wysokie dochody gmin nie są efektem dużej zaradności władz samorządowych, lecz uwarunkowane są historyczną lokalizacją kapitału, stanem infrastruktury, bliskością dużych miast oraz atrakcyjnością turystyczną (rys. 2)[11].Wydatki inwestycyjne w gospodarce finansowej gmin – obok dochodów własnych – są czynnikiem charakteryzującym możliwości rozwojowe jednostek samorządowych[12]. Wydatki bieżące obejmują zasadnicze zadania sektora samorządowego, związane z bieżącym utrzymaniem struktur jednostek (wynagrodzenia i pochodne od wynagrodzeń, inne świadczenia na rzecz osób fizycznych (tj. zasiłki i zapomogi), zakupy towarów i usług, wydatki związane z funkcjonowaniem jednostek budżetowych i obsługiwanych przez nie organów; rys. 3).

Oczekiwania społeczności lokalnej, wysokość dochodów gmin, czy strategia rozwoju gminy sprawiają, że kształtowanie się poziomu wydatków, a także ich struktury posiada na ogół zróżnicowany charakter zarówno w czasie, jak również w przestrzenni. Wielkość ponoszonych wydatków, osiaganych dochodów stanowić może płaszczyznę do oceny funkcjonowania jendostki[13].

4. WSKAŹNIK SYNTETYCZNY KONDYCJI I SMAODZIELNOSĆI FINANSOWEJ

W badaniach ekonomicznych na ogół mamy do czynienia z analizą zjawisk opisywanych przez wiele cech, np. kondycja finansowa. Do jej sumarycznego opisu można wykorzystać wskaźnik syntetyczny, który jest funkcją rzeczywistą cech prostych. Ich pierwszą grupę stanowią dochody gmin, które zależą w dużej mierze od sytuacji gospodarczej w całym regionie. Obowiązujący ich system wskazywać może na zróżnicowanie jakości usług publicznych świadczonych przez jendostki, a także na nadmierne uzależnienie finansów od transferów z

[10] MISZCZUK, Andrzej, MISZCZUK, Magdalena, ŻUK, Krzysztof 2007. *Gospodarka samorządu terytorialnego*, PWN, Warszawa

[11] SATOŁA, Łukasz 2010. *Ocena sytuacji finansowej gmin wiejskich w Polsce w latach 2006–2008. Wskaźniki do oceny sytuacji finansowej jednostek samorządu terytorialnego w latach 2005–2009*, Ministerstwo Finansów, Warszawa

[12] SOBCZYK, Andrzej. *Rozwój lokalny – wybrane problemy finansowania*. Zesz. Nauk. SGGW, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej 81/2010, s. 125-136

[13] ZYGMUNT, Justyna, MACH, Łukasz. *Zróżnicowanie wydatków inwestycyjnych w gminach powiatu kędzierzyńsko-kozielskiego*, Barometr Regionalny, Nr 4(26) 2011

budżetu państwa. Druga grupę stanowią wydatki, silnie oddziałującym na kondycję finansową. Znaczące są tu wydatki inwestycyjne i bieżące.

Przyjęte do badań zmienne charakteryzują się różnym stopniem skorelowania oraz poziomie zmienności. Strukturę wskaźnika syntetycznego kondycji finansów[14] gmin powiatu ostrowieckiego tworzą, po stronie dochodowej relacje nadwyżki operacyjnej[15], wolnych środków[16], dochodów własnych, sumy podatków pit i cit, dochodów z majątku do dochodów ogółem oraz relacji wydtaków inwetsycyjnych do dochodów własnych i nadwyżki operacyjnej (stymylanty). Po stronie wydtakowej jako stymulanty przyjęto sume nadwyżki finansowej i dochodów z majątku w relacji do wydatków majątkowych oraz wydatki inwetsycyjne, dochody własne oraz wydatki na oświatę w relacji do wydatków ogółem.

Tabela 1. Grupy gminy powiatu ostrowieckiego wg wskaźnika kondycji finansowej [2005, 2008, 2012; X – oznacza wartość wskaźnika syntetycznego]

	2003	2008	2013	Zmiana relacji średnich		
				2008 / 2003	2013 / 2008	2013 / 2003
Grupa A (bardzo dobra) $0,8 \leq X < 1,0$	-	-	-	-	-	-
Grupa B (dobra) $0,6 \leq X < 0,8$	Ostrowiec Św.	Ostrowiec Św.	Bodzechów	▲	▼	▼
	0,64	0,68	0,53			
Grupa C (średnia) $0,4 \leq X < 0,6$	Kunów	Bodzechów Kunów Waśniów	Ostrowiec Św. Waśniów	▲	▼	▼
	0,46	0,53	0,44			
Grupa D (słaba) $0,2 \leq X < 0,4$	Bodzechów Waśniów Bałtów Ćmielów	Bałtów Ćmielów	Kunów Bałtów Ćmielów	▼	▲	▬
	0,33	0,32	0,33			
Grupa E (bardzo słaba) $0 \leq X < 0,2$	-	-	-	-	-	-

▲ wzrost ▼ spadek ▬ bez zmian

[14] Wskaźnik kondycji finansowej stanowi średnią między wskaźnikiem sfery dochodowej i wydatkowej.

[15] Nadwyżka operacyjna informuje o występowaniu w gminie środków finansowych możliwych do przeznaczenia na finansowanie wydatków inwestycyjnych bez konieczności zmniejszenia stanu majątku czy zaciągania zobowiązań, czy ile środków finansowych pozostaje po pokryciu najważniejszych wydatków związanych z bieżącym funkcjonowaniem jednostki samorządu terytorialnego. Wskazuje zatem na zdolność gminy co do ponoszenia wydatków na zobowiązania i realizację inwestycji.

[16] Wartość wolnych środków odniesiona do wartości dochodów jednostki samorządu terytorialnego ogółem informuje, jaka część dochodów zostaje w budżecie po zrealizowaniu wydatków bieżących.

Na podstawie wybranych zmiennych można zauważyć, że gminy w badanym okresie poprawiły lub pogarszały swoja pozycję. Analiza pozwoliła podzielić je na 5 grup. Jak prezentuje tabela 1, kondycja finansowa gmin jest trudna. Nie ma gmin należących do grupy A i E. Zdecydowana większość gmin należy do grupy C i D. Między grupami można zaobserwować przesunięcia w czasie.

wsk. syntetyczny kondycji finansowej wsk. syntetycznzy samodzielność

Rysunek 4. Wskaźnik syntetyczny kondycji i samodzielności finansowej

W aspekcie kondycji finansowej wartość miary syntetycznej wahała się w granicach 0,33 do 0,64 w 2003 r., 0,32 do 0,68 w 2008 r. i 0,33 do 0,53 w 2013 r. Najwyższe jej wartości uzyskały gminy Ostrowiec Św., i Bodzechów (grupa B). Najniższe zas Bodzechów, Waśniów, Bałtów, Ćmielów, Kunów (grupa D). Biorąc pod uwagę wartości miary syntetycznej, w relacji rok do roku nastąpił wzrost ogólnego poziomu kondycji finansowej w dwóch przypadkach (2008 do 2003 i 2013 do 2008). W pozostałych przypadkach mamy spadek wskaźnika. W rankingu gmin nie obserwujemy stabilności pozycji, nie ma również wpływu charakter gospodarczy jednostki i funkcja obszaru na pozycje (rys. 4).

W badanych latach zaobserwować można zarówno pozytywne relacje rok do roku, jak i relacje negatywne. Pozytywne zmiany w badanym okresie zachodziły w gminie wiejskiej Bodzechów, dla której charakterystyczne jest rolnictwo, przemysł (budownictwo), usługi, oraz gminie wiejskiej Waśniów (rolnictwo, usługi, funkcja mieszkalna). Najmniej pozytywnych zmian zaobserwowano w gminie miejskiej Ostrowiec Św. Wynikać to może z monokultury przemysłowej (przemysł hutniczy, w badanym okresie przeżywał trudności).

Każda jednostka samorządu terytorialnego, stanowiąc odrębny podmiot prawa, prowadzi samodzielnie swoją gospodarkę finansową. Samodzielność finansową można rozumieć jako prawo niezależnego prowadzenia gospodarki finansowej, czyli pobierania dochodów określonych w ustawach (władztwo dochodowe) oraz dysponowania nimi w granicach określonych przez ustawy dla realizacji prawnie określonych zadań (władztwo wydatkowe)[17].

Wskaźnik udziału dochodów własnych w dochodach ogółem ukazuje jaką część dochodów ogółem stanowią dochody własne. Im wartość tego wskaźnika jest wyższa (ponad 50%) tym lepsza jest sytuacja finansowa gminy i jej możliwości rozwojowe. Wskaźnik świadczy o stopniu samodzielności gmin w zakresie wydatkowania środków finansowych, czyli także o stopniu decentralizacji. Jego zwiększenie oznacza zwiększenie możliwości finansowych gmin. Relacja dochodów własnych do dochodów ogółem w latach 2003, 2008,

[17] SOWA, Bożena, FILIP, Paulina. *Źródła finansowania podstawowych jednostek samorządu terytorialnego w myśl obowiązujących przepisów prawa*, TNOiK O/Rzeszów, *Najnowsze zmiany polskiego prawa prywatnego i publicznego a funkcjonowanie rynków finansowych*, Rzeszów 2008, s. 323- 340

był większy od 50 % tylko w gminie miejskiej Ostrowiec Św. (odpowiednio 0,51, 0,62, 0,56) co świadczy to o dobrej kondycji finansowej gmin. Im wyższa jest ta relacja, tym mniejsze ryzyko utraty płynności finansowej. Najmniejsze wartości były w Kunowie (0,21 w 2003 r.) oraz w Waśniowie (0,19 w 2008 r. i 0,20 w 2013 r.) przy śrendim poziomie 0,30; 0,33; 0,34

Państwo ogranicza dowolne kształtowanie wydatków przez gminę, ustalając przede wszystkim listę zadań obligatoryjnych (np. odprowadzanie ścieków, prowadzenie szkół) i warunki realizacji tych i innych zadań w formie norm lub wielkości minimalnych (np. stopień zanieczyszczenia ścieków wpuszczanych do odbiornika, wysokość wynagrodzeń nauczycieli). W efekcie gmina musi najpierw przewidzieć środki na zadania obowiązkowe, a dopiero w drugiej kolejności na różne inne cele, nawet te uznane przez nią za ważniejsze. Wskaźnikiem odzwierciedlającym sytuację finansową gmin jest wskaźnik udziału wydatków inwestycyjnych[18] i bieżących[19] w wydatkach ogółem. Pierwszy informuje o tym, czy dana gmina jest gminą rozwijającą się, a drugi o dążeniu do zaspokajania bieżących potrzeb społeczności lokalnych.

Poziom relacji wydatków bieżących i ogółem w badanych gminach był zróżnicowany, niezależny od obszaru funkcjonalnego (gmina wiejska, miejska, miejsko-wiejska). Najniższa wartość w 2003 r. była w Kunowie (0,65) najwyższa w Bałtowie (0,96), w 2008 r. odpowiednio Kunów, Bodzechów, Ostrowiec Św. (0,81) i Ćmielów (0,93), w 2013 r. Bodzechów (0,72) i Bałtów (0,95). Średni poziom wskaźnika wynosił 0,81; 0,85; 0,85.

Wskaźnik udziału wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem odzwierciedla aktywność władz gmin, w ramach istniejących możliwości finansowych. Bardziej rozwinięta gmina przyciąga inwestorów, powodując powstanie nowych miejsc pracy. W rezultacie zwiększa się konkurencyjność danej gminy. Poziom wskaźnika wynosił odpowiednio w 2003, 2008 i 2013 r. 0,04 (Bałtów), 0,07 (Ćmielów), 0,05 (Bałtów). Najwyższą wartość miał zaś w 0,35 (Kunów), 0,19 (Kunów, Ostrowiec Św., Bodzechów) i 0,28 (Bodzechów). Średnie wielkości wskaźnika wynosiły 0,19; 0,15; 0,15.

Subwencje i dotacje przekazywane na rzecz jednostek terytorialnych z budżetu państwa są nieodłącznym elementem sytemu finansów publicznych, gdyż nawet w najbardziej doskonałych systemach instytucjonalnego podziału dochodów publicznych dochody własne nie mogą być wyłącznym i wystarczającym źródłem finansowania zadań samorządu terytorialnego[20]. W przypadku wskaźnika subwencji najniższe wartości zaobserowwano dla Ostrowca Św. (0,26; 0,20; 0,20), najwyższe dla Waśniowa (0,63; 0,54; 0,51). Średnia wartość wskaźnika w badanych latach wynosiła 0,52; 0,43; 0,38. Poziom wskaźnika dotacji prezentował się w badanych gminach nizeleżnie od obszaru funkcjonalnego następoująco dla lat 2003, 2008, 2013: 0,10 (Ostrowiec Św., Bodzechów), 0,17 (Ostrowiec Sw.), 0,15 (Bodzechów; najniższe wratosci). Najwyzsze zaś miały poziom 0,24 (Kunów), 0,28 (Kunów), 0,24 (Wasniów) przy wartosciac h śrendich 0,13; 0,23; 0,20

[18] Wydatki inwestycyjne stanowią płaszczyznę oceny działań gminy wpływających na rozwój lokalny. Struktura i zakres podejmowanych przez gminy wydatków inwestycyjnych odpowiada realizowanym przez te jednostki zadaniom, które zostały im przypisane na mocy przepisów ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. Wydatki te dotyczą m.in. rozwoju i utrzymania infrastruktury technicznej, społecznej, ochrony i bezpieczeństwa publicznego oraz gospodarki przestrzennej i ochrony środowiska.

[19] Wydatki bieżące budżetu gminy obejmują przede wszystkim wydatki na wynagrodzenia i uposażenia wraz z pochodnymi oraz odpisami na fundusze, koszty zakupu towarów i usług niezbędnych do bieżącej działalności (m.in. remonty, opłaty, składki i inne należności wnoszone przez jednostki budżetowe w imieniu gminy).

[20] SOCHACKA-KRYSIAK, Hanna 1993. *Finanse lokalne*, Poltex, Warszawa, s. 29; GUZIEJEWSKA, Beata. *Subwencje i dotacje dla samorządu terytorialnego w polityce finansowej państwa* [online]. [Ostrowiec Św. (Poland)]. [cit. 2014-09-14]. Dostupné na internete: < http://gospodarkanarodowa.sgh. waw.pl/p/gospodarka_ narodowa_2007_04_05.pdf>

Samodzielność finansowa jest wyznaczana z relacji zmiennych po stronie stymulant udział wydatków inwestycyjnych oraz dochodów własnych w dochodach ogółem; po stronie destymulanty subwencji, dotacji oraz wydatków bieżących w wydatkach ogółem. Wyznaczony wskaźnik syntetyczny w badanych latach 2003-2013 prezentował średni poziom 0,46; 0,48; 0,49; 0,46; 0,47; 0,44. Najniższe wartości zaobserwowano w Bałtowie (0,23), Kunowie (0,02), Ćmielowie (0,21), Waśniowie (0,00; 012) oraz Ćmielowie (0,18). Najwyższy poziom wskaźnika zaobserwowano w Ostrowcu (0,84; 0,81; 0,99), Bałtowie (0,85), Ostrowcu (0,87) i Bodzechowie (0,80) w kolejnych badanych latach.

Przez obserwacje wykresów rozrzutu można wydedukować z jakim rodzajem związku mamy do czynienia. Dodatni związek oznacza, że wzrostowi wyników na jednej zmiennej towarzyszy wzrost wyników na drugiej zmiennej. Jak pokazuje rysunek ... w najlepszej pozycji w kontekście relacji wskaźnika finansowego do wskaźnika samodzielności w badanym okresie były gminy Ostrowiec Św., Bodzechów i Kunów, a najsłabszym Ćmielów, Waśniów, Bałtów (w 2003 r.) oraz Bodzechów, Ostrowiec Św., Kunów (najlepsze) i Bałtów, Waśniów, Ćmielow (najsłabsze w 2013 r.; rys. 5).

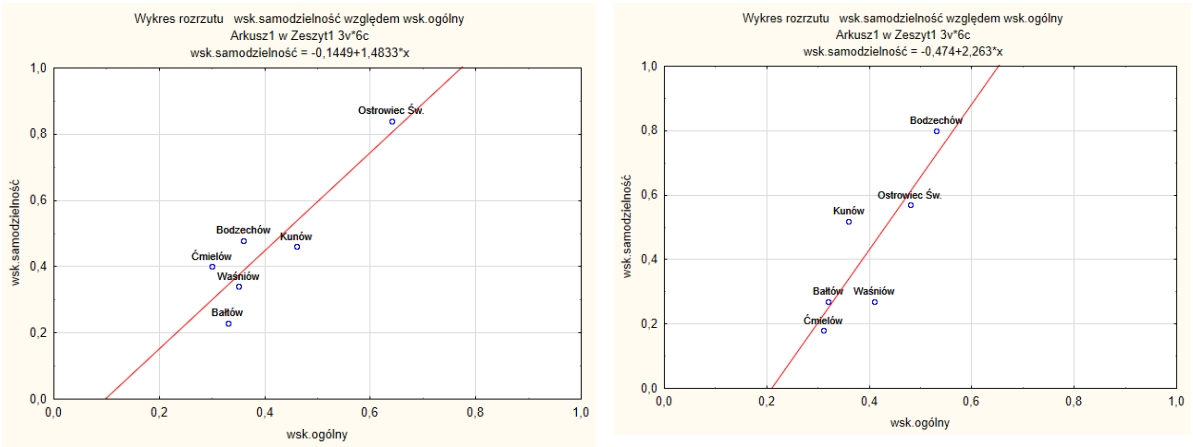

2003 2013

Rysunek 5. Wykres rozrzutu między wskaźnikiem syntetycznym kondycji i samodzielności finansowej Źródło: opracowanie własne

PODSUMIWANIE

Sektor publiczny został powołany do realizacji zadań z zakresu użyteczności publicznej. Zadania te z reguły mają charakter niedochodowy, co powoduje, że są finansowane ze środków publicznych. Problematyka pomiaru efektywności nabiera szczególnego znaczenia w zarządzaniu finansami zarówno samorządowymi, jak i całego sektora publicznego. Ocena gospodarki finansowej jest zadaniem trudnym. Wymaga uwzględnienia wielu różnych zmiennych. Wybrany zestaw cech opisujących gospodarkę finansową powinien w pełni i możliwie wszechstronnie charakteryzować badane zjawisko[21].

Każdemu działaniu w realnej sferze gospodarki towarzyszy strumień środków finansowych. Między rozwojem lokalnym a finansami gminy występują wzajemne powiązania i uwarunkowania. Gmina bowiem ponosi najpierw wydatki na rozbudowę i modernizację infrastruktury, aby mógł dokonać się rozwój społeczno-gospodarczy na jej terenie, który przynie-

[21] DZIEKAŃSKI, Paweł. *Wskaźnik syntetyczny w procesie oceny gospodarki finansowej gmin wiejskich*, Ekonomia – Economics, 3(24), Wyd. UE we Wrocławiu, Wrocław 2013, s. 149-163, ISSN 2080-5977

sie jej określone dochody po zrealizowaniu inwestycji z nim związanych[22]. Finanse jednostek samorządu terytorialnego obejmują procesy związane z gromadzeniem środków publicznych oraz ich rozdysponowaniem.

Przez pryzmat finansów można dokonać całościowej oceny funkcjonowania gminy i jej możliwości rozwojowych. Kondycja finansowa jest pochodną realizowanych zadań publicznych podejmowanych przez samorząd. W badanych gmin była ona dość zróżnicowana i zależna od obszaru funkcjonalnego. Zmieniały one pozycji między grupami opisującymi ich kondycję finansową. W najlepszej kondycji finansowej wg przyjetej metodologii w 2013 r. był Bodzechów (0,53) i Ostrowiec Św. (0,48), najsłabszej Bałtów (0,32) i Ćmielów (0,31); w 2003 r. Ostrowiec Św. (0,64) i Kunów (0,46) oraz Bałtów (0,33) i Ćmielow (0,30)

Analiza kondycji finansowej samorządu terytorialnego w Polsce wskazuje na wahania działu środków własnych, subwencji i dotacji w dochodach ogółem, wydatków inwestycyjnych (służących celom rozwojowwym) i bieżących (pzeznaczonych na prowadzenie, utrzymanie i eksploatację istniejących obiektów i urządzeń oraz ich bieżące funkcjonowanie) w wydatkach ogółem. Ogranicza to w znacznym stopniu samodzielność finansową i powoduje rozszerzanie zależności finansowej od organów administracji rządowej - o czym może świadczyć dynamika zmian udziału dotacji i subwencji. W badnaym okresie wskaźnik smaodzilenności w 2013 r. najwyższy był w Bodzechowie (0,80), Ostrowcu Św. (0,57), najniższy Waśniowei (0,27), Ćmielowie (0,18); w 2003 r. Ostrowcu Św. (0,84) oraz Bałtowie (0,23).

BIBLIOGRAFIA

BARTOSZEWICZ, Anna, LELUSZ, Henryk. *Audyt wewnętrzny jako narzędzie wspierające racjonalizację gospodarki finansowej w samorządzie gminnym*, Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Nr 16/2009

CZEKAJ, Jan, DRESLER, Zbigniew 1998. *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw. Podstawy teorii*, PWN, Warszawa, s. 13

DZIEKAŃSKI, Paweł. *Finansowanie rozwoju lokalnego na przykładzie gmin wiejskich województwa świętokrzyskiego*, Europa Regionum, Tom XVI, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2013, s. 145-161, ISSN 1428-278X

DZIEKAŃSKI, Paweł. *Wskaźnik syntetyczny w procesie oceny gospodarki finansowej gmin wiejskich*, [w:] Ekonomia – Economics, 3(24), Wyd. uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2013, s. 149-163, ISSN 2080-5977

FAMULSKA, Teresa a i. 2009. *Gospodarka finansowa jednostek samorządu terytorialnego w warunkach integracji europejskiej*, Wyd. AE w Katowicach, Katowice, s. 7

FILIPIAK, Beata 2006. *Analiza finansowa i jej znaczenie w zarządzaniu finansami*. W: *Finanse samorządowe, Narzędzia, decyzje, procesy*, red. M. Dylewski, B. Filipiak, M. Gorzałczyńska – Koczkodaj, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa, s. 138-143

GUZIEJEWSKA, Beata. *Subwencje i dotacje dla samorządu terytorialnego w polityce finansowej państwa* [online]. [Ostrowiec Św. (Poland)]. [cit. 2014-09-14]. Dostupné na internete: < http://gospodarkanarodowa.sgh.waw.pl/p/gospodarka_narodowa_2007_04_05.pdf>

JĘDRZEJEWSKI, Lech 2004. *Polityka finansowa jednostek samorządu terytorialnego*, ODDK, Gdańsk, s. 83

[22] ZALEWSKI, Alojzy. *Problemy i metody prognozowania wpływu rozwoju lokalnego na finanse gminy*, Prace Naukowe UE we Wrocławiu nr 46, Wrocław 2009, s. 183

OLAK, Antoni., Labuzik, Milan 2013. Europska *Unia. Vybrané Témy*, Stowarzyszenie „EDUKACJA NAUKA ROZWÓJ", Ostrowiec Św., ISBN978-83-89466-57-0

ŁAPIŃSKA, Halina. *Kondycja finansowa jednostek samorządu terytorialnego w latach 2004–2009*, Zeszyty Naukowe PTE, nr 10/2011, Kraków

MISZCZUK, Andrzej, MISZCZUK, Magdalena, ŻUK, Krzysztof 2007. *Gospodarka samorządu terytorialnego*, PWN, Warszawa

OSSOWSKA, Luiza, ZIEMIŃSKA, Anna. *Kondycja finansowa gmin wiejskich i miejsko-wiejskich województwa pomorskiego*, Journal of Agribusiness and Rural Development 4(18) 2010, s. 73-5

SATOŁA, Łukasz 2010. *Ocena sytuacji finansowej gmin wiejskich w Polsce w latach 2006–2008. Wskaźniki do oceny sytuacji finansowej jednostek samorządu terytorialnego w latach 2005–2009*, Ministerstwo Finansów, Warszawa

SOBCZYK, Andrzej. *Rozwój lokalny – wybrane problemy finansowania*. Zesz. Nauk. SGGW, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej 81/2010, s. 125-136.

SOCHACKA-KRYSIAK, Hanna 1993. *Finanse lokalne*, Poltex, Warszawa, s. 29

SOWA, Bożena, FILIP, Paulina. *Źródła finansowania podstawowych jednostek samorządu terytorialnego w myśl obowiązujących przepisów prawa*, TNOiK O/Rzeszów, *Najnowsze zmiany polskiego prawa prywatnego i publicznego a funkcjonowanie rynków finansowych*, Rzeszów 2008, s. 323- 340

ZALEWSKI, Alojzy. *Problemy i metody prognozowania wpływu rozwoju lokalnego na finanse gminy*, Prace Naukowe UE we Wrocławiu nr 46, Wrocław 2009, s. 183

ZYGMUNT, Justyna, MACH, Łukasz. *Zróżnicowanie wydatków inwestycyjnych w gminach powiatu kędzierzyńsko-kozielskiego*, Barometr Regionalny, Nr 4(26) 2011

Paweł DZIEKAŃSKI, PhD
Department of Entrepreneurship and Innovation
Institute of Economics and Administration
Faculty of Management and Administration
Jan Kochanowski University in Kielce
e-mial: pdziekan@interia.eu

DŮVODY A FORMY MEZISTÁTNÍCH KONFLIKTŮ VE 21. STOLETÍ
REASONS AND FORMS OF INTERSTATE ARMED CONFLICTS IN THE 21ST CENTURY

Libor FRANK

ABSTRACT

Dynamický technologický rozmach a možnosti vedení válek v moderním a postmoderním světě zásadním způsobem ovlivnily zacílení, rychlost a ničivost vedení ozbrojených konfliktů. V této souvislosti je nutné stále hledat odpovědi na otázku, jaká je budoucnost válek a ozbrojených konfliktů ve světle dynamiky technologického rozvoje. Mění se společně s technologickými možnostmi také důvody a motivy, pro které vznikají a vedou se ozbrojené konflikty a války, nebo se mění pouze metody a prostředky jejich vedení? Hledání odpovědí na tyto a další otázky jsou předmětem konferenčního příspěvku.

Dynamic technological boom and the possibility of waging wars in modern and post-modern world have a major impact on targeting, dynamics and destructiveness of armed conflicts. In this context, it is extremely necessary to seek answers to the question, what is the future of wars and armed conflicts in the light of the dynamic technological development. Do the reasons and motives for which armed conflicts and wars arise and are waged change along with the technological capabilities or does the change involve only methods and means of their waging? Searching for answers to these and other questions is the subject of the paper.

Keywords: válka, ozbrojený konflikt, technologie, kybernetická obrana, ozbrojené síly
war, armed conflict, technologies, cyber defence, armed forces

ÚVOD

V letošním roce si celý svět připomíná stoleté výročí vypuknutí první světové války – prvního skutečného globálního konfliktu v moderních dějinách lidstva. Pro mnohé může být první světová válka jen uzavřenou kapitolou v učebnicích dějepisu a její souvislost se současnými bezpečnostními problémy světa se může na první pohled zdát jako zcela marginální. Je však nutné si uvědomit, že první světová válka odstartovala éru do té doby nepředstavitelného a technologicky nerealizovatelného násilí. V uplynulých sto letech zažilo lidstvo dvě světové války, válku studenou a stovky dalších ozbrojených konfliktů a válek, které měly za následek desítky miliónů obětí a nevyčíslitelnou ekonomickou, kulturní i morální devastaci. Dynamický technologický rozmach a možnosti vedení válek v moderním a postmoderním světě zásadním způsobem ovlivnily zacílení, rychlost a ničivost vedení ozbrojených konfliktů. Tento technologický rozvoj symbolizují v posledních dekádách především komunikační a informační technologie. V této souvislosti je nutné stále hledat odpovědi na otázku, jaká je budoucnost válek a ozbrojených konfliktů ve světle dynamiky rozvoje zmíněných technologií. Mění se společně s technologickými možnostmi také důvody a motivy, pro které vznikají a vedou se ozbrojené konflikty a války?

1. OZBROJENÝ KONFLIKT JAKO SOUČÁST MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Pruský vojenský teoretik Carl von Clausewitz na počátku 19. století definoval válku jako pokračování politiky jinými prostředky. Válka byla chápána jako způsob prosazení zájmů státu (národních zájmů) za použití násilí nebo hrozby silou v okamžiku, kdy se všechny ostatní možnosti dosažení vytčeného cíle ukázaly jako neúčinné nebo méně efektivní. I dnes, na počátku 21. století, přes nepochybně pozitivní bezpečnostní důsledky globalizace i zkušenosti z velkých konfliktů uplynulého století, jsou použití síly nebo hrozba silou stále v mezinárodní politice přítomny a jsou prakticky uplatňovanými způsoby obhajoby a prosazování národních zájmů. Mění se technologie, ale nemění se princip.

Důvodem je skutečnost, že navzdory pokračující intenzivní globalizaci, stále těsnějšímu propojování regionů, kontinentů i celého světa, je současný systém mezinárodních vztahů systémem anarchickým. Anarchie představuje absenci vlády, ale nemusí znamenat absenci moci a řádu. Ve stávajícím systému mezinárodních vztahů neexistuje žádná ústřední moc či autorita, která by samostatně rozhodovala o postavení jednotlivých aktérů (států, mezinárodních organizací, nadnárodních společností aj.), určovala a vymáhala normy jejich chování a byla schopna a ochotna vždy a za všech okolností jejich porušování trestat. Jinými slovy, lidstvo nemá skutečnou globální vládu, která by centrálně spravovala chod světa a efektivně bránila vzniku konfliktů mezi jeho jednotlivými součástmi.

Současný systém je navíc oproti stavu před sto lety mnohem komplikovanější, nepřehlednější, je v něm mnohem více prvků (stačí si porovnat počty států, mezinárodních organizací či nadnárodních společností v roce 1914 a dnes), přesto jeho základními a nejdůležitějšími prvky zůstávají státy. Státy, které díky absenci ústřední autority nemají vnější záruku své existence, a jsou tak nuceny, chtějí-li přežít, prosazovat své národní zájmy, v krajním případě i za použití násilí. Právě pro tento extrémní případ ohrožení národních zájmů budují své ozbrojené síly. Je namístě zdůraznit, že přes řadu doplňkových rolí, které armády v posledních dekádách plní, je základním, primárním a exklusivním úkolem každé armády každého fungujícího státu odstrašování či přímá eliminace konkurentů pod hrozbou nebo za použití síly. Cílem každé armády je vyhrát válku.

Avšak s postupnou měnící se kvalitou a dynamikou mezinárodních vztahů, s akcelerujícím rozvojem a přístupností moderních technologií, s relativním oslabováním pozice národních států je na místě položit si otázku, jaký dopad bude mít pokračování stávajícího vývoje na výskyt a použití organizovaného násilí v mezinárodních vztazích a jaká bude perspektivní role ozbrojených sil národních států? Je bohužel zřejmé, že násilí je a bude významným faktorem v mezinárodních vztazích, nicméně je možné konstatovat, že k jeho uplatnění dochází tehdy, když je dostatečně efektivní – když náklady spojené s jeho užitím jsou výrazně vyváženy případnými zisky. V okamžiku, kdy se násilí nevyplácí, není racionální jeho použití a hledají se jiné cesty a prostředky, jak dosahovat uspokojení zájmů v kompetitivním mezinárodním prostředí.

Současný systém mezinárodních vztahů však není pouze prostředím konkurence, konfliktů a nejistoty. Je také sférou kooperace a vzájemné závislosti, někdy i solidarity. Nadějným příkladem potvrzující uvedené konstatování je dnešní Evropská unie. Za uplynulých sto let v Evropě vznikla ohniska dvou světových válek a rovněž hlavní bojiště třetí světové války bylo předpokládáno na tomto kontinentě. Evropská integrace však ze západní a střední Evropy učinila v historické perspektivě i v globálním měřítku unikátní zónu míru a stability. Dnes v této části Evropy není vojenským protivníkem sousední stát, jako tomu bylo v minulých dekádách a stoletích. Vzájemná provázanost a závislost prakticky znemožňují prosazování národních zájmů silou a jednotlivé členské státy jsou nuceny své zájmy uvnitř EU prosazovat jinými, nenásilnými prostředky. Je proto podnětem k zamyšlení, zda bude mít vojenská síla

státu i do budoucna takový význam jako v minulosti a v současnosti, nebo bude spíše záležet na jeho ekonomické výkonnosti a provázanosti s ostatními prvky systému mezinárodních vztahů.

2. SOUPEŘENÍ V KYBERPROSTORU JAKO ALTERNATIVA OZBROJENÉHO KONFLIKTU?

Bohužel ojedinělý evropský příklad kontrastuje s okolní realitou - svět zůstává komplikovaným a nebezpečným místem. Každoročně ve světě probíhá téměř na čtyři desítky ozbrojených konfliktů a válek, které přinášejí smrt desítkám až stovkám tisíců lidí. Technologické možnosti moderních armád i případné ekonomické a politické náklady a důsledky dnes sice minimalizují riziko vzniku velkých mezistátních konfliktů, ale násilné soupeření států je střídáno a překonáváno počtem konfliktů, v nichž stát čelí nestátnímu aktérovi nebo se jedná o konflikt pouze mezi nestátními aktéry. Stejně jako se rozšiřuje spektrum protivníků, kterým musí ozbrojené síly státu čelit, mění se i spektrum jejich působení. To vše má za následek rozšiřování schopností ozbrojených sil, které musí být připraveny nejen odstrašit nebo fyzicky zničit protivníka, ale musí umět na něj působit i nenásilnými prostředky a samozřejmě zvyšovat svoji vlastní odolnost proti obdobnému působení. Odtud mj. pramení enormní zájem ozbrojených sil států téměř celého světa o problematiku cyberdefence.

Tato oblast představuje pro stát a jeho ozbrojené síly nejen novou výzvu, ale také hrozbu odhalující principiální nedostatečnost státu jí čelit za použití standardních nástrojů či mezinárodního práva. Stát je nejlépe strukturován k tomu, aby obstál ve fyzickém konfliktu s kvalitativně shodným soupeřem, tj. jiným státem. V případě konfliktu v kyberprostoru se již objevují zřetelné technologické, právní i etické limity.

Přenesení tradičního násilného soupeření států do kyberprostoru jednak ukazuje na nové možnosti ovlivňování protivníka, jednak na problematičnost vlastní obrany. Kybernetické působení nebo útoky jsou relativně levnou a nízkorizikovou aktivitou ve srovnání s pořizováním fyzických zbraní. Kybernetický útok může způsobit vážnější a trvalejší škody, než fyzický útok klasickými vojenskými prostředky. Odhalení původce kybernetického útoku nebo dokonce jeho potrestání je značně problematické z důvodu nedostatečnosti současného mezinárodního práva i faktické nepřipravenosti institucí stávající bezpečnostní architektury. Kladný výsledek porovnání nákladů, výnosů i rizika trestu je proto velmi lákavý a je zřejmé stále intenzivnější využívání kyberprostoru státy k prosazování svých zájmů a poškozování svých protivníků. Rozšíření počítačového červa Stuxnet v rámci sítě íránského jaderného programu nebo působení čínských armádních hackerů jsou jen mediálně známou špičkou pověstného ledovce.

Neméně závažná je skutečnost, že státy mají zatím jen minimální kolektivní možnosti obrany proti nepřátelskému působení v kyberprostoru. Zatímco pro případ klasického vojenského ohrožení je řada států členy organizací kolektivní obrany, tyto bezpečnostní instituce tváří tvář hrozbám z kyberprostoru disponují jen omezenými možnostmi. Velká část evropských zemí je členy Organizace Severoatlantické smlouvy a spoléhá na NATO jako na základní pilíř své obrany. A donedávna si musely členské státy klást následující otázky: Týkají se bezpečnostní záruky Aliance také případů napadení v kyberprostoru? Je možné takový útok, se závažnými důsledky pro kritickou infrastrukturu státu, považovat za útok podle čl. 5 Washingtonské smlouvy? Lze na obranu nebo jako v odvetu možné použít standardní vojenské prostředky? Je třeba připomenout, že když v roce 2007 došlo k masivnímu kybernetickému útoku z ruských serverů na informační infrastrukturu Estonska, byla již tato země třetím rokem plnohodnotným členem Severoatlantické aliance. Až teprve nedávno skončený summit NATO ve Walesu přinesl odpovědi na uvedené otázky ve formě kontroverzního a ve svých

důsledcích důležitého průlomového rozhodnutí považovat kybernetický útok vůči členské zemi Aliance za nepřátelský akt, na který je možné reagovat podle článku 5 Washingtonské smlouvy.

3. DOPADY NA OZBROJENÉ SÍLY STÁTU

Z pohledu ozbrojených sil nenahrazuje a nezpochybňuje soupeření v kyberprostoru jejich hlavní a již zmíněný úkol, totiž odstrašením nebo přímým použitím fyzického násilí bránit a prosazovat zájmy státu. Spíše se jedná o rozšiřování tohoto úkolu o nenásilnou dimenzi či o jejich kombinaci. Ostatně každý z větších konvenčních vojenských konfliktů, který se v nedávné době odehrál, byl doprovázen i paralelním konfliktem v kyberprostoru. Rovněž drtivá většina celosvětových vojenských výdajů, které dnes činí zhruba 1,75 bilionu USD, plyne do programů na rozvoj standardních vojenských schopností. Pouze zlomek těchto výdajů, v řádu několika málo desítek miliard dolarů, je věnován rozvoji schopností působit v kyberprostoru. Je zřejmé, že většina významných hráčů, ať již velkých států nebo mezinárodních organizací, spatřuje budoucnost svých ozbrojených sil v zachování, resp. extrapolaci stávajících schopností a úkolů.

Mohutné, dynamické a všudypřítomné pronikání informačních a komunikačních technologií do každodenní globální reality a jejich využívání v soupeření mezi státy i nestátními aktéry bohužel neznamená vytlačení násilí z mezinárodních interakcí. Nárůst technologických možností ovlivňuje rychlost a efektivitu, avšak nikoliv důvody a motivy pro vedení ozbrojených konfliktů a válek. Nemění se základní funkční rámec a kompetitivní podstata systému mezinárodních vztahů. Násilí je a bude používáno všude tam, kde to bude nejvýhodnější z hlediska obhajoby národních zájmů a dosahování politických cílů státu. Je však otázkou, zda kybernetické působení může být z tohoto hlediska efektivnější, a tak nasazení vojenské síly omezit, nebo zda bude realizováno paralelně a následky fyzického násilí ještě umocní.

ZÁVĚR

Na počátku příspěvku byl zmíněn téměř dvě stě let starý citát pruského vojenského teoretika Carla von Clausewitze o válce jako pokračování politiky jinými prostředky. V jeho době byla válka představitelná pouze jako rozsáhlý, násilný fyzický střet s jiným státem, jako krvavý boj armád na bitevním poli. Dnes, v době masového využívání informačních technologií, může mít tento konflikt i podobu méně nápadnou, nenásilnou, ale neméně fatální. Působení v kyberprostoru je tak vlastně jen pokračováním nebo nahrazováním války jinými prostředky.

PhDr. Libor FRANK, Ph.D.
Vedoucí Oddělení bezpečnostních studií a analýz
Centrum bezpečnostních a vojenskostrategických studií
Univerzita obrany
Kounicova 65
662 10 Brno
libor.frank@unob.cz

POSTMODERNÍ VÁLKA A POUŽITÍ OZBROJENÝCH SIL
POSTMODERN WAR AND USE OF ARMED FORCES

Vlastimil GALATÍK, Ivo PIKNER

ABSTRACT

Základní změny v bezpečnostním prostředí ovlivňují rozvíjející se teorii postmoderní války. Dvacáté století se stává soumrakem moderních válek, ozbrojené konflikty nabývají charakteru válek postmoderních. Charakteristické rysy soudobých válek vedou k závěrům o jedinečnosti postmoderních válek a o nutnosti jejich zkoumání. To je nutné pro pochopení efektivních způsobů použití ozbrojených sil v soudobých i budoucích konfliktech a válkách.

The security environment challenges affect the emerging theory of post-modern war. The 20th century becomes the twilight of modern wars; armed conflicts take the nature of the postmodern wars. The characteristic features of contemporary wars lead to conclusions about the uniqueness of the postmodern wars and the needs for their research. This research is necessary for the understanding of effective ways to use armed force in contemporary and future conflicts and wars.

Keywords: postmoderní válka, studená válka, úroveň války, strategický, operační, taktická úroveň, použití síly, ozbrojené síly, konflikt, operace
postmodern war, the cold war, the level of war, strategic, operational, tactical level, use of force, armed forces, conflict, operation

ÚVOD

Rozhodnutí, jaké způsoby volit pro použití ozbrojených sil v soudobých operacích je třeba hledat odpovědi na celou řadu otázek. Některé z nich jsou rozebrány v následujících řádcích, ale z hlediska prostoru tohoto příspěvku není jejich výčet zdaleka úplný.

Především je nutné poznat a pochopit co se změnilo v bezpečnostním a operačním prostředí válek a konfliktů současnosti ve srovnání s dávnější i relativně nedávnou historií, zejména pak charakter tzv. postmoderních válek. Dále ukázat nejčastější chyby v úrovni strategické, operační i taktické.

1. ZÁSADNÍ ZMĚNY V BEZPEČNOSTNÍM A OPERAČNÍM PROSTŘEDÍ NA PŘELOMU TISÍCILETÍ

Dvacáté století lze vyhodnotit jako vrchol takzvaných moderních válek, které měly více jak 300 let řadu společných rysů. V tomto období se válka stává především výhradní doménou panovníka. Základní a původní funkcí moderního suverénního státu, jak ho známe od druhé poloviny 17. století, je obrana proti vnější agresi. Panovník a později stát pak jsou exkluzivními vlastníky nejen monopolu na výkon legitimního a organizovaného násilí v rámci svého teritoria, ale též práva vést válku s jinými panovníky a státy v případě, že je tento monopol ohrožen.

Jaké tedy jsou hlavní rysy postmoderního ozbrojeného konfliktu, čím se liší od války moderní?

1.1 SOUMRAK MODERNÍ VÁLKY

Velmi významným pro definování „ moderní“ války je tzv. vestfálský systém. Smlouvy uzavřené v rámci vestfálského míru (1648), který ukončil třicetiletou válku, založily moderní evropský systém suverénních států. Zároveň jimi byly definovány základní atributy národního státu, tedy vzájemně respektovaná nezávislost a právní suverenita, teritoriální svrchovanost, legitimita všech forem vlády. Stát se stal výhradním legitimním subjektem mezinárodního práva a zároveň výhradním vlastníkem práva užívat diplomacie a války jako nástrojů své zahraniční politiky.

Moderní válka pak byla pokračováním mezistátní politiky násilnými prostředky. K jejímu vyhlášení a ukončení musely být splněny určité formální náležitosti zakotvené v mezinárodním právu, její průběh byl regulován řadou normativních omezení, která měla své kořeny v doktríně spravedlivé války. Válka byla činností státem organizovanou, v bojích se střetávaly pravidelné armády tvořené speciálně vycvičenými odborníky. Užívání metod nepravidelné války, například partyzánské, bylo považováno za odchylku od normy. Až do první světové války byly války na starém kontinentě omezené, civilní obyvatelstvo stálo většinou stranou bojů a bylo tudíž ušetřeno přímých dopadů války.

Pozvolný, nicméně jasně patrný odklon od těchto principů nastává ve 20. století. Dva světové konflikty byly válkami totálními. Civilní obyvatelstvo se rostoucí měrou zapojuje do válečného úsilí a stává proto stále častěji terčem útoků. Ve druhé světové válce byli civilisté masakrováni masově a organizovaně.

Studená válka, vymezená léty 1948 – 1989, paradoxně přinesla Evropě období nebývalé stability. Na druhé straně však jakýkoliv případný ozbrojený konflikt mezi Východem a Západem hrozil přerůst v jadernou válku s globálními dopady. Oba bloky proto přesměrovaly své vojenské aktivity do rozvojových zemí, kde podporovaly každý své klientské státy, režimy či hnutí v tzv. zástupných válkách. Přísně však přitom dodržovaly základní pravidlo, kterým bylo zdržení se přímého střetu. Většina válek odehrávajících se v oblasti Třetího světa (periferie) se již podstatně liší od evropského ideálu moderní, pravidelné války. Zásadní zlom však nastává až s koncem studené války a s rozpadem blokového uspořádání.

Za poslední velkou „pravidelnou“ válku lze považovat koaliční operaci v Perském zálivu (1991), která je pravděpodobně pomyslnou tečkou za érou „moderních“ válek. Ve své době byla operace Pouštní bouře a politický proces jí předcházející považována za prototyp budoucích kolektivních akcí mezinárodního společenství k nastolení a udržení míru. V následujících létech se však ukázalo, že se jednalo o výjimku, kterou umožnila především mimořádně příznivá mezinárodní atmosféra té doby. Druhým výjimečným faktorem byla zásadní strategická chyba Saddáma Husajna, když přistoupil na střet ve sražení charakteru pravidelné války, v jejímž vedení Západ neměl významného konkurenta.[1]

V této válce existoval spravedlivý, morálně a právně jednoznačný důvod pro její vedení, což byla agrese proti Kuvajtu a jeho následná okupace. Splnění podmínky spravedlivého oprávnění a legitimizace autority, která válečný akt provedla, zajistily rezoluce RB OSN. Před zahájením útoku se OSN pokoušela dosáhnout mírového vyřešení sporu intenzivními jednáními s Irákem; válka byla až krajním řešením. Protiirácká koalice použila odpovídající prostředky a zachovala proporčnost mezi cílem, prostředkem a utrpěnou újmou. V silách koalice bezpochyby bylo po osvobození Kuvajtu porazit Irák na hlavu, obsadit celou zemi a svrhnout režim Saddáma Husajna; mezinárodní síly to však na základě politicky

[1] ŠEDIVÝ, Jiří. Válka: rámec pro analýzu, s.11

definovaného omezeného cíle války neučinily. Ačkoliv na irácké straně došlo ke ztrátám na životech nebojovníků, výběr cílů a zbraní byl učiněn s ohledem na co největší možné omezení kolaterálních škod. Válka byla vedena konvenčními zbraněmi a pravidelnými armádami. Vítězové se snažili v maximální míře dodržovat všechny zásady válečného práva. V kontextu ozbrojených konfliktů této doby je válka v Perském zálivu modelovým příkladem řádně vedené moderní války, rychlého a rozhodujícího vítězství za cenu minimálních ztrát a souběžných škod. Následně se ukazuje, že na dlouhá budoucí léta nejspíše příkladem posledním.

1.2 POSTMODERNÍ VÁLKA

Od posledního desetiletí 20. století používají válčící strany téměř výhradně metod nepravidelné války. Ze 103 konfliktů zaznamenaných v letech 1989 - 1997 jich bylo pouhých šest mezistátních. Podíl civilistů (nebojovníků) na celkových ztrátách činí v těchto válkách celých 90 procent.

Tyto skutečnosti vytyčují první obraz postmoderní války. Především je patrné, že se válka a ozbrojený konflikt přesunuly z oblasti mezistátní do oblasti vnitrostátní. V řadě zemí zmítaných vnitřním konfliktem se hroutí státní monopol na organizované násilí a válka, kterou moderní stát vyvlastnil od společnosti, se vrací do soukromých, nestátních rukou. V postmoderním konfliktu bojují vedle vládních vojsk nejrůznější nepravidelné paramilitární skupiny, nejčastěji definované kmenově, etnicky nebo nábožensky. Jejich vojenské aktivity jsou však zpravidla zájmově propojeny, s mnohdy rozsáhlou hospodářskou činností kriminálního charakteru (loupení, vydírání a únosy, pašování embargovaných materiálů a zbraní, obchod s drogami, rozkrádání a prodej humanitární pomoci). Vůdci těchto band a gangů připomínají středověké loupeživé rytíře. Nezřídka ovládají relativně rozsáhlá území, města či jejich části, kde uplatňují kvazivládní autoritu (včetně výběru daní), udržovanou brutálním násilím. Stát tedy ztrácí nejen monopol na válku, ale také svou základní vnitřní funkci - monopol výkonu práva a pořádku na svém území. Válka není vedena zvláště k tomu vyškolenými a disciplinovanými profesionály ctícími normy válečného práva, nýbrž nedisciplinovanými civilisty. Zpravidla jsou to oni, kdo se dopouštějí těch nejhorších zločinů proti lidskosti.

Postmoderní válka nečiní rozdílů mezi vojenskou a civilní sférou, válka není oddělena od života občanské společnosti, jako tomu bývalo ve „zlatém věku“ válek moderních. Naopak, ozbrojený konflikt, který v průběhu 20. století postupně a stále hlouběji zasahuje do života celé společnosti, je v postmoderní válečné realitě běžnou součástí každodenního života. Zbraň se pro část civilních obyvatel stává nezbytným předmětem denní potřeby. Je to válka bez lineárních front, válka rozptýlená v prostoru jak geografickém, tak společenském. Je to válka krutá a záludná, a je tudíž obtížné rozlišit v ní síly dobra a zla, protože se zpravidla vymyká kritériím doktríny spravedlivé války.[2]

Vraždění civilistů, které mnohdy narůstá do rozměrů genocidy a často bývá provázeno tzv. etnickým čištěním, není v těchto konfliktech vedlejším produktem války, ale jedním z jejích základních nástrojů a zároveň cílů. Tuto skutečnost dokládá prudký nárůst počtu jak běženců hledajících ochranu před válečným běsněním v jiných státech, tak tzv. vnitřně vysídlených osob, bloudících uvnitř státu, který je zachvácen ozbrojeným konfliktem.

Největší problémy pro intervenující vojska pramení ze skutečnosti, že v drtivé většině případů dochází ke zhroucení státu intervence, který není schopen vykonávat své základní funkce, zejména pak zajistit bezpečnost obyvatelstva a veřejného pořádku. Oproti minulosti

[2] ŠEDIVÝ, Jiří. Válka: rámec pro analýzu, s. 13-14

již prakticky nedochází k aktu kapitulace, případně příměří, neboť již zpravidla neexistují představitelé či instituce, které by na straně poraženého mohly přijmout a akceptovat podmínky vítězů a následně je prosadit v celé společnosti.

Z uvedeného pramení skutečnost, že po poměrně rychlém průběhu bojové fáze operace, případně fáze rozmístění sil, následuje velmi dlouhá fáze stabilizační, jejíž tíže leží zejména na bedrech intervenujících vojsk. Časový horizont ukončení této fáze je velmi nejasný a zpravidla jej nelze počítat v měsících, ale spíše v létech, což jasně dokumentuje průběh operací v Iráku i Afghánistánu.

2. NĚKTERÁ SROVNÁNÍ MODERNÍCH A POSTMODERNÍCH VÁLEK

Při porovnání charakteristických rysů moderních a postmoderních válek se začínají rýsovat zřetelné rys, které tyto války od sebe zřetelně rozdělují.

Doba trvání:

a) Moderní války byly relativně krátké. Nejdelší a nejmasovější z nich, první, následně druhá světová válka trvaly 4, respektive 6 let.
b) Postmoderní války, například v Iráku a Afghánistánu, trvají již více jak 10 let.

Zakončení války (bojové fáze):

a) Moderní války byly zakončeny zpravidla kapitulací, případně příměřím. Následná fáze stabilizace, dá-li se o ní vůbec hovořit, byla velmi krátká. Mocenské a bezpečnostní struktury poraženého zůstaly zachovány a plnily svou vnitřní funkci zajišťující bezpečnost.
b) Postmoderní války nejsou zpravidla zakončeny aktem kapitulace, „nemá kdo kapitulovat." Bezpečnostní složky (policie, četnictvo, soudní systém…) neexistují nebo nejsou schopny zajistit ani elementární bezpečnost obyvatelstva. Fáze stabilizace je neúměrně dlouhá a zpravidla zahrnuje i bojové aktivity zaměřené proti guerille, teroristům i kriminálním živlům.

Prostředí vedení bojů:

a) Moderní války byly vedeny zpravidla mimo větší sídla a hlavní úsilí bylo soustředěno na ozbrojené síly protivníka a jejich ničení.
b) V postmoderní válce se bojové aktivity odehrávají ve většině případů v prostředí civilního obyvatelstva. Začíná se hovořit o válce v sociálním prostředí, v městských aglomeracích a dalších sídlech, případně guerillovým způsobem v těžce přístupném terénu, který smazává případnou technologickou výhodu.

Úroveň vedení války:

a) Moderní války byli vedeni převážně na mezistátní úrovni.
b) Postmoderní války jsou vedeny převážně na vnitrostátní úrovni.[3]

Výše uvedená porovnání moderních a postmoderních válek ukazují rysy, které potvrzují jejich odlišnosti. Hlubší studium pak ukazuje i nutnost hledání nových způsobů vedení operací, které by odpovídaly změněným podmínkám a eliminovaly výhody protivníka, plynoucí z netradičních způsobů vedení bojové činnosti.

[3] IVANČÍK, R. 2012. Medzinárodná bezpečnosť z pohľadu postmoderných konfliktov v Afrike, s. 77

3. POUŽITÍ OZBROJENÝCH SIL V POSTMODERNÍCH VÁLKÁCH

Snahy nalézt nejvhodnější způsoby použití ozbrojených sil v postmoderních válkách se promítly do celé řady koncepcí uplatňovaných v rámci NATO. Byly to například Effects-Based Operations (EBO), přes Effects-Based Approach to Operations (EBAO) až konečně po Comprehensive Approach, což je praktická reakce na změněné prostředí vedení operací. Každá z těchto koncepcí posunula způsob operačního použití kupředu, ale všechny se potýkaly s řadou problémů.

Ve strategické úrovni války je zásadním problémem jasné stanovení vojensky proveditelného cíle. Téměř vždy, dokumentováno příkladem Iráku i Afghánistánu, bylo počítáno s rychlou vojenskou operací, po jejímž skončení dojde k nastolení veřejného pořádku, obnovení demokracie a bude relativně brzy fungovat právní stát. Z vojenského hlediska nebyl problém vyhrát rozhodující bojové sražení s protivníkem, což bylo také naplněním hlavního poslání ozbrojených sil. Tím byl vždy splněn vojenský cíl operace bez větších problémů. Největší těžkosti lze identifikovat v naplňování politického cíle intervence, který ale jen těžko může být úkolem ozbrojených sil, které jsou přesto tomuto úkolu mnohdy vystaveny. Přitom ozbrojené síly nedisponují téměř žádnými silami a prostředky pro realizaci politického cíle.

Vojenský cíl intervence nelze ztotožňovat s cílem politickým; vojenský cíl a jeho naplnění je jen podmínkou pro realizaci cíle politického.

V rovině operační a taktické se prokázala nezastupitelná role pozemních sil. Praxe ukázala, že působení na protivníka například pouze letectvem za součinnosti speciálních sil může mít krátkodobý efekt, ale jako celková koncepce operace je fatálním omylem. Příkladem je i americká intervence v Afghánistánu v roce 2001, kdy ministr obrany Donald Rumsfeld prosazoval právě takovýto způsob vedení protiteroristické operace. Počáteční bodové údery na frakce organizace Al-Káidá se zdály být úspěchem, ale následný vzestup Talibánu si v konečném důsledku vyžádal zasazení pozemních sil. Jejich přítomnost pro alespoň omezenou stabilitu v regionu je nezbytná více jak 12 let. Přitom lze konstatovat, že intervence v Afghánistánu nenaplnila požadovaný politický cíl.

Řada problémů vyplynula ne až tolik ze špatných analýz, ale spíše ze subjektivního prosazování v otázkách použití ozbrojených sil a ve stanovování až nereálných úkolů, ke kterým nejsou ozbrojené síly již ze své podstaty předurčeny.

ZÁVĚR

Strategické chyby v použití síly plynou zejména z neuváženého a mnohdy až plytkého strategického myšlení současných politických elit, namnoze krátkozrakého bez hluboké analýzy všestranných dopadů vojenské intervence. Promyšlené použití ozbrojených sil v duchu záměru dosažení politického cíle, kdy cíl vojenský je pouze nezbytnou podporou, musí být v souladu s charakterem soudobých, tedy „postmoderních“ válek a zejména duchu třetí Clausewitzovi tendence války: „Válka je tedy nejen určitý chameleon, …. je to vrtošivá trojice, složená z prvotní násilnosti svého živlu, totiž nenávisti a nepřátelství, na které je třeba pohlížet jako na *slepý přirozený pud*, ze hry pravděpodobností a náhody, které z ní dělají *volnou duševní činnost,* a z podřízené povahy politického nástroje, která ji podrobuje *jen a jen rozumu*.

První z těchto tří stránek se týká spíše lidu, druhá spíše vojevůdce a jeho vojska, třetí spíše vlády.

Tyto tři tendence, které se jeví jako tři různé soustavy zákonů, tkví hluboko v povaze předmětu a zároveň jsou měnlivé co do velikosti. Teorie, která by si jedné z nich nevšímala anebo by mezi nimi chtěla stanovit libovolný poměr, dostala by se okamžitě do takového rozporu se skutečností, že už jen proto by se musela považovat za vyvrácenou.“[4]

I po 180 letech od vydání Clausewizova díl „O válce“ je možno konstatovat, že řada východisek a závěrů je plně použitelné i aktuálně. Na škodu věci se tak ne vždy děje.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ:

BUČKA, P., NOVOSAD, O.: *Hrozby v operáciách na podporu mieru* In: Národná a medzinárodná bezpečnosť 2013. Medzinárodná vedecká konferencia. - Liptovský Mikuláš: AOS generála M. R. Štefánika, 2013. - ISBN 978-80-8040-475-8. - CD-ROM, S. 42-50.CLAUSEVITZ, Carl von. *O válce*. Brno: Bonus A, 1996, ISBN 80-85914-27-1, 756 s.

GALATÍK, Vlastimil, Pikner, Ivo. *Postkonfliktní stabilizace-příklad Iráku*. Brno: Univerzita obrany, 2007, 102 s. ISBN 978-80-7231-249-8.

IVANČÍK, R. Medzinárodná bezpečnosť z pohľadu postmoderných konfliktov v Afrike. 2012. In *Almanach – aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, 2012, roč. 7, č. 1, s. 72-96. ISSN 1337-0715.

PIKNER, Ivo. Z*aangażowanie sił wojskowych Unii Europejskiej w Bośni i Hercegowinie. Warszawa*, Polsko: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2012, p. 99-108. Europejski Protektorat? Bosna i Hercegowina w perspektywie środkowoeuropejskiej. Neuveden. ISBN 978-83-89607-44-7.

ŠEDIVÝ, Jiří. *Válka: rámec pro analýzu* [online]. Dostupné na internetu: <http://prg.xf.cz/kniha/kap7.htm> (cit 2011-06-11).

Vlastimil GALATÍK, Ing., CSc.
Univerzita obrany
Fakulta vojenského leadershipu
Katedra vojenského umění
Kounicova 65
60200 Brno
ČR
vlastimil.galatik@unob.cz

Ivo PIKNER, plk. gšt. Ing., Ph.D.
Univerzita obrany
Fakulta vojenského leadershipu
Katedra vojenského umění
Kounicova 65
60200 Brno
ČR
ivo.pikner@unob.cz

[4] CLAUSEVITZ, Carl von. O válce, s.38

AFGANSKÉ BEZPEČNOSTNÉ ZLOŽKY AKO GARANT BEZPEČNOSTI PO ROKU 2014

AFGHAN NATIONAL SECURITY FORCES AS THE SECURITY GUARANTOR AFTER 2014

Maroš GONOS

ABSTRACT

Afganské bezpečnostné zložky sú už viac ako rok hlavným garantom bezpečnosti v krajine a samostatne vedú bezpečnostné operácie s minimálnou koaličnou podporou. Po viac ako desaťročí prítomnosti medzinárodných vojenských síl v sa s blížiacim termínom ich odchodu vynárajú otázky o budúcnosti Afganistanu. V stále nejasnej situácii ohľadom medzinárodnej vojenskej prítomnosti v Afganistane po roku 2014 sú Afganské bezpečnostné zložky a ich spôsobilosti v centre pozornosti. Pripravenosťou Afganských bezpečnostných zložiek na splnenie úlohy bezpečnostného garanta v krajine sa venujeme v tomto príspevku.

Afghan National Security Forces has been for more than a year in lead in providing security in country and has led unilateral security operations with minimal coalition support. After more than a decade coalition forces are on the way to withdraw and questions about future of the Afghanistan have increased. As post-2014 international military presence in Afghanistan still remains uncertain Afghan National Security Forces and their capabilities are getting into focus. Capabilities of the Afghan National Security Forces to play the role of country's security guarantor we discuss in this paper.

Keywords: Afganské bezpečnostné zložky , Afganistan,
Afghan National Security Forces, Afghanistan,

ÚVOD

Projekt budovania štátu v Afganistane po zvrhnutí režimu Talibanu v roku 2001 je možné charakterizovať ako jeden z najdrahších a najdlhšie trvajúcich v modernej histórii. Len Spojené štáty americké samotné prispeli viac ako 100 miliardami amerických dolárov, z ktorých väčšina bola použitá na vytvorenie a rozvoj afganských bezpečnostných zložiek (ANSF – Afghan National Security Forces). Napriek enormnému úsiliu vojsk koaličných partnerov a finančnej podpore afganská vláda stále zápasí s aktivitami rozsiahlych povstaleckých, teroristických a kriminálnych organizácií, ktoré narúšajú stabilitu krajiny. ANSF zápasia s udržaním kontroly nad rozsiahlymi časťami krajiny, hlavne na juhu a východe, kde Taliban následne získava kontrolu[1]. Navyše, vzájomné prepojenia medzi povstaleckými a kriminálnymi organizáciami a skorumpovanými predstaviteľmi štátu eliminujú akékoľvek lokálne a celoplošné reformné snahy. Uvedené faktory prispievajú k všeobecnej nespokojnosti so súčasnou vládou a podporujú povstanie.

V Afganistane v súčasnosti dochádza k trom významným premenám. V prvom rade ide o zmenu vlády vedenej Hamidom Karzaiom. V druhom rade o zmenou v ekonomickej oblasti, a to z ekonomiky výrazne závislej od medzinárodnej vojenskej a ekonomickej pomoci na ekonomiku odkázanú na vlastné zdroje a rast. V poslednom rade nastáva zmena v oblasti zodpovednosti za vedenie protipovstaleckých operácií (COIN – Counter Insurgency) a jej

[1] FREEDOM HOUSE (2013). Adghanistan – Freedom in the World 2013.

transfer z koaličných síl na ANSF, pričom v súčasnosti je už evidentné, že medzinárodná vojenská angažovanosť je na ústupe[2]. Krajiny Severoatlantickej aliancie (NATO) pôsobiace v operácii ISAF v Afganistane a zúčastnené partnerské krajiny už v roku 2010 rozhodli o postupnom odovzdávaní zodpovednosti za bezpečnosť v krajine smerom k ANSF. Rovnako do konca roka 2014 bude ukončená aj operácia Enduring Freedom zabezpečujúca bojové, asistenčné a rekonštrukčné aktivity. Misia Resolute Support, ktorú krajiny NATO a ich partneri deklarujú realizovať od začiatku roka 2015, sa bude zameriavať len na poradenstvo (advising), výcvik (nie bojový; non-combat training) a asistenciu (assistance), na úrovni ministerstiev a národných inštitúcií, zborov ANSF a špeciálnych síl na taktickej úrovni[3]. Budúcnosť tejto misie je však v súčasnosti otázna, pretože závisí na podpise bezpečnostných dohôd s USA (Bilateral Securuty Agreement) a NATO (Status Of Forces Agreement). Postavenie ANSF v tejto situácii, kedy majú „mandát" nad bezpečnosťou v krajine, vyvoláva zo strany mnohých otázky, či sú na túto úlohu pripravené a či uplynulé desaťročie intenzívnej asistencie, výcviku a reforiem vytvorilo bezpečnostný sektor spôsobilý udržať poriadok a zákonnosť v krajine a súčasne bojovať proti stále aktívnym povstalcom.

1. SÚČASNÁ BEZPEČNOSTNÁ SITUÁCIA

Afganistan stále zápasí s pretrvávajúcou činnosťou povstaleckých a teroristických skupín, a limitovanou činnosťou Al Kaidy v odľahlých častiach krajiny (napr. v provinciách Kunar a Nuristan na východe krajiny; sezónne aj v iných provinciách)[4]. Organizácie ako napr. Haqqani Network sú stále spôsobilé vykonávať vysoko exponované útoky (HPA – High Profile Attacks) na afganské a koaličné ciele, najmä v Kábule. Toto je v poslednej dobe známkou určitého kvalitatívneho posunu, pretože povstalecké skupiny strácajú spôsobilosti pôsobiť proti ANSF populačných centrách konvenčne. Vysoko exponované útoky preto zostávajú kľúčovým nástrojom na ovplyvňovanie mienky obyvateľstva a diskreditácie afganskej vlády z hľadiska jej schopností garantovať bezpečnosť v štáte. Z hľadiska porovnania z rokom 2013, počet vysoko exponovaných útokov sa výrazne zvýšil. Povstalecké a teroristické skupiny si často vzájomne pomáhajú, zvyšujúc tým efektivitu svojho pôsobenia a spôsobilosti. Ich činnosť často neprináša významné výsledky na taktickej úrovni, no využívajú vysoký záujem médií a ich schopnosť ovplyvňovať udalosti širokospektrálne. V rurálnych oblastiach južného a východného Afganistanu zostáva Taliban stále značnou silou pôsobiacou proti ANSF s cieľom získania kontroly. Ozbrojené strety prinášajú ANSF vysoké straty na životoch, najmä v prípadoch Afganskej národnej polície (ANP – Afghan Natioanal Police) a Afganskej lokálnej polície (ALP – Afghan Local Police). Efektívne pôsobenie proti uvedeným hrozbám bez medzinárodnej podpory po roku 2014 bude pre ANSF predstavovať test ich skutočných spôsobilostí[5,6]. Z hľadiska početnosti bezpečnostných incidentov sa v južné, juhovýchodné a východné provincie krajiny dlhodobo radia medzi najviac ohrozené a väčšina z celkového počtu bezpečnostných incidentov sa odohrá práve v týchto lokalitách. 80% útokov sa odohralo v lokalitách v ktorých žije iba 39% z celkovej populácie krajiny a 50% percent útokov sa odohrá v lokalitách v ktorých žije iba 8% z celkovej populácie. Na obrázku 1 je znázornených 10 regiónov najväčším počtom bezpečnostných incidentov. V týchto 10 regiónoch žijú približne 3% z celkovej populácie a odohrá sa tu 29% z celkového počtu útokov[5,6].

[2] JONES, G., CRANE K. Afghanistan After the Drawdown, s. 3
[3] THE WHITE HOUSE. Wales Summit – NATO's Changing Role in Afghanistan.
[4] UN – General Assembly Security Council. The Situation in Afghanistan and its Implications for International Peace and Security, 2014, s. 6.
[5] DEPARTMENT OF DEFENSE. Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan. April 2014, s. 10 – 15.
[6] DEPARTMENT OF DEFENSE. Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan. November 2013, s. 14.

	Región	Provincia	% z celkovej populácie	% z celkového počtu bezpeostných čincidentov
1.	Sangin	Helmand	0,2%	6%
2.	Nahr-e Saraj	Helmand	0,4%	5%
3.	Nad 'Ali	Helmand	0,3%	4%
4.	Darah-ye Pech	Kunar	0,2%	2%
5.	Shindand	Herat	0,7%	2%
6.	Maiwand	Kandahar	0,2%	2%
7.	Marawarah	Kunar	0,1%	2%
8.	Alingar	Laghman	0,4%	2%
9.	Musa Qal'ah	Helmand	0,2%	2%
10.	Panjwa'I	Kandahar	0,3%	2%

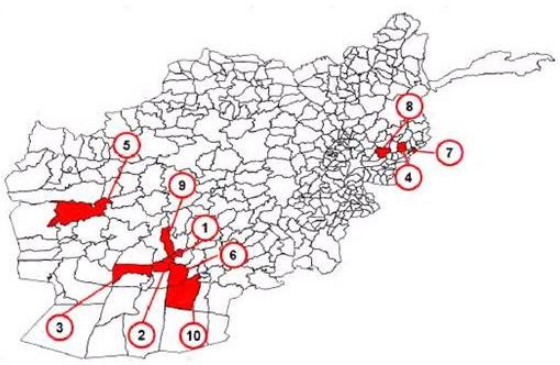

Obrázok 1 10 regiónov s najväčším počtom bezpečnostných incidentov (október 2013 – marec 2014)[5]

Názory na súčasnú situáciu v Afganistane sa rôznia. Hodnotenia USA, NATO a Organizácie spojených národov (OSN) poukazujú na viaceré oblasti, kde došlo k jej zlepšeniu[7,8]. Uvádzajú sa zlepšenia v oblasti spôsobilosti ANSF reagovať na útoky povstalcov, udržať územium, a tiež početný nárast síl ANSF; všetko ako známky zlepšovania sa situácie v krajine. Rovnako iné zdroje uvádzajú, že oživenie činnosti Talibanu, alebo zvrhnutie vlády je nepravdepodobné, vzhľadom na dosiahnutú úroveň spôsobilostí ANSF[9]. Na druhej strane niektoré nevládne organizácie a odborníci argumentujú, že bezpečnostná situácia sa v Afganistane sa od začatia reformného úsilia výrazne nezmenila a že po odchode koaličných síl z Afganistanu, Taliban silou prevezme kontrolu nad štátom[10,11]. Tiež poukazujú na nárast intenzity konfliktu od času odovzdania zodpovednosti za bezpečnosť v krajine ANSF a tiež výraznú snahu povstaleckých skupín podkopávať dôveru verejnosti v schopnosti ANSF, útokmi na ich základne a kontrolné body, ktoré im boli v poslednej dobe koalíciou odovzdané[12,13]. Tento trend bol naznačený aj v správe generálneho tajomníka OSN v roku 2013[7].

Zo štatistík bezpečnostných incidentov je rovnako možné sledovať zhoršovanie situácie. UNAMA[14] vo svojom hodnotení v roku 2012 uviedla pokles civilných obetí bezpečnostných incidentov o 12% oproti roku 2011. To síce krátkodobo vyvolalo určitý optimizmus po predchádzajúcom päťročnom období ich každoročného nárastu[15], no v roku 2013 počet civilných obetí bezpečnostných incidentov opäť vzrástol na úroveň z roka 2011 a správa z júna 2014 uvádza opäť 11%-ný nárast oproti roku 2013[16,17]. Uvedené trendy vyvolávajú v bezpečnostnej komunite oprávnené otázky ohľadom spôsobilosti ANSF, zatiaľ čo iné trendy, ako napríklad počty útokov green-on-blue[18], vyvolávajú pochybnosti o lojalite časti per-

[7] UN – General Assembly Security Council. The Situation in Afghanistan and its Implications for International Peace and Security, 2013, s. 6.
[8] DEPARTMENT OF DEFENSE. Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan. April 2014.
[9] BARFIELD, T. Afghanistan in 2014: Prospects for Security and the Political Transition. 2013, s. 6.
[10] FREEDOM HOUSE (2013). Adghanistan – Freedom in the World 2013.
[11] JARSTAD, A. K. Unpacking the friction in local ownership of security sector reform in Afghanistan. 2013.
[12] JARSTAD, A. K. Unpacking the friction in local ownership of security sector reform in Afghanistan. 2013, s. 386.
[13] AZIZ, K. Five Pillars of a Successful Transition in Afghanistan Post 2014.2013, s. 6.
[14] United Nations Assistance Mission in Afghanistan – Asistenčná misia Spojených národov v Afganistane.
[15] FREEDOM HOUSE (2013). Adghanistan – Freedom in the World 2013.
[16] UN – General Assembly Security Council. The Situation in Afghanistan and its Implications for International Peace and Security, 2014, s. 9-10.
[17] UN – General Assembly Security Council. The Situation in Afghanistan and its Implications for International Peace and Security, 2013, s. 7-9.
[18] Green-on-blue – sú označované útoky, kde je personál ISAF napadnutý alebo zabitý personálom ANSF.

sonálu ANSF a úrovni, do akej je bezpečnostný sektor krajiny infiltrovaný povstalcami. V roku 2012 bolo viac než 70 príslušníkov koaličných síl zabitých ich partnermi z ANSF[19].

2. SPÔSOBILOSTI ANSF

Dlhodobé regrutačné úsilie zabezpečilo plynulé zvýšenie počtov ANSF, ktoré sa takmer zdvojnásobili od roku 2009. V súčasnosti sú počty personálu ANSF cca. 334 852 osôb, čo predstavuje približne 95% z plánovaného počtu 352 000[20]. Väčšina tohto personálu tvorí súčasť ANA a ANP. Mimo toho ďalších cca. 25 447 osôb patrí do lokálnej polície ALP. ANSF už v súčasnosti potvrdzuje určité schopnosti udržať bezpečnosť bez mohutnej koaličnej asistencie. Spoločné jednotky z ANSF a ALP preukázali schopnosti obsadiť priestor a udržať ho. V niektorých prípadoch išlo o regióny strategicky dôležité pre Taliban, ako napr. región Arghandab v centrálnej časti provincie Kandahár[21]. V prípadoch kedy boli jednotky ANSF vytlačené z pozícií povstalcami, hlavne pozdĺž diaľnic a v rurálnych oblastiach, ANSF dokázali pozície dobyť späť v pomerne krátkom čase[22]. ANSF proaktívne začali viesť samostatné operácie proti povstalcom v ktorých dosiahli určité úspechy. Príkladom môže byť napr. séria operácií proti povstalcom pozdĺž hranice medzi provinciami Nuristan a Kunar, ktorú viedli len s limitovanou vzdušnou podporou zo strany USA[9].

Uvedené údaje vypovedajú o potenciáli ANSF viesť samostatné operácie, no doposiaľ to bolo bez zásadných úspechov a so značnými stratami. V súčasnosti ANSF vykonávajú 95% konvenčných operácií a 98% špeciálnych operácií z celkového počtu v Afganistane. Jednotky ISAF už samostatné operácie (ani spoločné s ANSF) okrem ochrany vlastných síl a odmínovania ciest (road clearance) nevykonávajú[22,23].

3. PROBLEMATICKÉ OBLASTI ANSF

3.1. UDRŽATEĽNOSŤ

Aj v prípade že by ANSF boli schopné spôsobiť samostatne bez potreby výraznej vojenskej prítomnosti síl NATO a USA, čo sa zdá byť nepravdepodobné, stále zostanú po nejakú dobu závislé na medzinárodnej finančnej pomoci a asistencii v oblasti výcviku. Pre príklad, v roku 2012 rozpočet ANSF predstavoval 4,1 miliardy amerických dolárov, z ktorých 3,6 miliardy bol príspevok medzinárodných darcov[24]. NATO predpokladá, že udržiavanie ANSF bude stáť ročne 5 miliárd amerických dolárov[25]. Berúc do úvahy že celý rozpočet afganskej vlády je cca. 7,4 miliardy amerických dolárov[26], je evidentné, že medzinárodné spoločenstvo vytvorilo v Afganistane bezpečnostný sektor, ktorý krajina nie je, a ani nebude, schopná samostatne ufinancovať. Bez výraznej medzinárodnej finančnej podpory sa úpadok ANSF zdá byť neodvratným scenárom.

[19] JARSTAD, A. K. Unpacking the friction in local ownership of security sector reform in Afghanistan. 2013, s. 381.
[20] SIGAR. Quarterly Report to the United States Congress. 2014, s. 85.
[21] JONES, G., CRANE. K. Afghanistan After the Drawdown. 2013, s. 9.
[22] DEPARTMENT OF DEFENSE. Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan. November 2013, s. 17.
[23] GRARE, F. Afghanistan Post-2014: Scenarios and Consequences. 2014, s. 2.
[24] THE ECONOMIST. 2012.
[25] SIGAR. Quarterly Report to the United States Congress. 2014, s. 4.
[26] V januári 2014 bol rozpočet Afganistanu stanovený 428,478 miliárd afgani (AFN), čo je cca. 7,4 miliardy amerických dolárov.

3.2. PERSONÁLNA NAPLNENOSŤ ANSF

ANSF dlhodobo trpia vysokým úbytkom personálu. Z hľadiska strát na životoch, najvyššie sú zaznamenávané u ANP a ALP, ktoré najčastejšie prichádzajú do kontaktu s povstalcami. Obe zložky polície, napriek dlhoročnému výcvikovému úsiliu koalície v oblasti vedenia protipovstaleckých operácií, zostávajú pre povstalcov ľahkými cieľmi. Každá ich úspešná operácia si vyžiadala značné straty na životoch, ktoré za posledných 10 rokov trojnásobne prevýšili straty ANA[27].

Straty ANA na životoch narástli od času prevzatia zodpovednosti za bezpečnosť od koaličných síl. V roku 2013 vzrástli o 49% oproti predchádzajúcemu obdobiu, čo z hľadiska strát na životoch v celých ANSF predstavuje 40%-ný podiel[28]. Celkový úbytok personálu ďalej dopĺňajú vysoké straty spôsobené chorobami a dezerciou. Problém vysokej dezercie spočíva do veľkej miery aj v beztrestnosti takéhoto konania a vojenský a policajný personál má tým možnosť opustiť svoje stanovištia bez hrozby akéhokoľvek postihu[29].

Vysoké úbytky personálu permanentne sťažujú dosiahnutie požadovaných počtov v doplňovaní personálu a rovnako dosiahnutiu cieľových počtov (uvedené vyššie) v oblasti personálnej naplnenosti ANSF.

Tabuľka 1 Doplňovanie vs. úbytok personálu ANSF v rokoch 2012 – 2014[30,31]

Komponent ANSF	september 2012 – september 2013		marec 2013 – február 2014	
	Doplnenie	Úbytok	Doplnenie	Úbytok
ANA	64 383	67 682	63 868	5 7431
ANP	26 857	26 853	21 591	29 510

Dlhodobý problém predstavuje vedenie evidencie o personáli. V roku 2013 boli na ANA zo strany koaličných síl vznesené otázky ohľadom vedenia a hlásenia personálnej naplnenosti a skutočných počtov dostupného personálu[32]. ANA deklarovali, že z celkového počtu 128 658 prítomných vojakov bolo 9043 hlásených ako neoprávnene (dlhodobo) vzdialených (AWOL – Absent Without Official Leave) a 15 915 vojakov bolo hlásených ako „stále vo výcviku". Ďalších 63 905 vojakov (tzn. 49% z celkového počtu) bolo hlásených ako „nedostupní" (unavailable), čo znamená (podľa metodiky), že boli krátkodobo neoprávnene vzdialení, zadržaní políciou, v nemocnici alebo na výcviku, v škole či kurze[33]. Je dôležité podotknúť, že kategória „nedostupní" (unavailable) v sebe nezahŕňa personál vyslaný do terénu na plnenie bojových úloh, no v každom prípade takého situácie v oblasti udržiavania prehľadu o personáli vyvolávajú vážne pochybnosti o spôsobilosti ANA.

[27] PLANTY, D., PERITO, R. Police Transition in Afghanistan. 2013, s. 5.
[28] DEPARTMENT OF DEFENSE. Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan. November 2013, s. 47.
[29] Potvrdzujú aj osobné skúsenosti autora z práce poradcu pre oblasť personálneho manažmentu logistického práporu 4. brigády 205. zboru ANA v Tarin Kowte v provincii Uruzgan v roku 2012.
[30] DEPARTMENT OF DEFENSE. Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan. November 2013, s. 48 a 59.
[31] [31] DEPARTMENT OF DEFENSE. Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan. April 2014, s. 38 a 51
[32] Potvrdzujú aj osobné skúsenosti autora z práce poradcu pre oblasť personálneho manažmentu logistického práporu 4. brigády 205. zboru ANA v Tarin Kowte v provincii Uruzgan v roku 2012.
[33] SIGAR. Quarterly Report to the United States Congress. 2014, s. 84.

3.3. NEDOSTATKY V SPÔSOBILOSTIACH ZODPOVEDNÝCH MINISTERSTIEV

V čase keď už bola asistencia ANSF na taktickej úrovni plne rozvinutá, operácia ISAF začala zameriavať svoju pozornosť na zlepšenie spôsobilostí Ministerstva vnútra a Ministerstva obrany. Vo všeobecnosti, riadiace štruktúry na úrovni uvedených ministerstiev zodpovedných za bezpečnosť sú nevýrazné a slabo rozvinuté. Zatiaľ čo štátna správa v Afganistane dosahuje úspechy v krátkodobom horizonte, výrazne je citeľná absencia systematického, proaktívneho a plánovitého prístupu pri spracovaní rozpočtov a strategických plánov. Hlavne Ministerstvo vnútra je dlhodobo decimované zmenami vo vedení (v posledných rokoch sa vystriedalo vo vedení 10 ministrov (oproti tomu Ministerstvo obrany v rovnakom čase viedli 3 ministri), čo signifikantne eliminuje akékoľvek pokusy o dlhodobé plánovanie. Napriek uvedenému, obe ministerstvá zaznamenali určité úspechy. Ministerstvo vnútra vydalo výhľadový plán na 10 rokov, národnú policajnú stratégiu a národný policajný plán, ktoré boli spracované samostatne s minimálnou asistenciou a dohľadom koaličných poradcov. Ministerstvo obrany spracovalo svoj prvý rozpočet a súhrn požiadaviek v roku 2013 a tieto odoslalo na schválenie na Ministerstvu financií[34].

Ministerstvo vnútra a Ministerstvo obrany však v súčasnosti nie sú pripravené udržiavať bezpečnostné operácie bez koaličnej asistencie. Ich úspech bude vo veľkej miere závislý na počte a mandáte medzinárodných síl po roku 2014. Tu je z hľadiska výhľadov na funkčnosť ANSF, ako meritu veci v našom príspevku dôležité podotknúť, že uvedené ministerstvá – ako orgány štátnej správy a predĺžené ruky politického systému – majú kritický vplyv na ich budúcnosť. Akokoľvek dobre pripravené ANSF môžu slúžiť svojmu účelu len dovtedy, pokiaľ budú slúžiť relatívne funkčnej vláde. Inými slovami, ak by v nastávajúcej dobe nastala výrazná vládna kríza, je veľký predpoklad dezintegrácie ANSF po etnických, teritoriálnych, alebo iných frakčných líniách[35,36].

3.4. KORUPCIA

V hodnotení miery korupcie organizáciou Transparency International bol Afganistan v roku 2013 na 175 mieste z celkových 177 hodnotených krajín. Korupcia je pravdepodobne najvážnejším, všadeprítomným a ochromujúcim problémom z hľadiska budovania štátu. Príklady korupcie v bezpečnostnom sektore zahŕňajú napr. rozmiestňovanie nelegálnych kontrolných stanovíšť a z toho vznikajúcu permanentnú eskalácia vyberania nelegálnych poplatkov a nespokojnosti lokálnej populácie. Toto je jednou z vážnych prekážok pre vznikajúcu afganskú trhovú ekonomiku. Kmeňová a etnická diskriminácia, klientelizmus a nepotizmus sú takisto bežnou formou korupcie v ANA a ANP. Personál z niektorých etnických skupín alebo regiónov, ktorý nemá z prístup k vplyvným predstaviteľom, môže byť na základe tohto ustanovený do najnebezpečnejších regiónov krajiny, prípadne ponechaný tam na neprimerane dlhú dobu, či neurčito. Je tiež bežnou praxou, že prístup k platom, dovolenkám a iným benefitom je tomuto personálu určitým spôsobom redukovaný, alebo úplne znemožnený. Korupcia týmto spôsobom priamo prispieva k eskalácii etnických a frakčných konfliktov v ANSF[37,38].

[34] DEPARTMENT OF DEFENSE. Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan. November 2013, s. 36 - 40.

[35] DEPARTMENT OF DEFENSE. Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan. November 2013, s. 36.

[36] GRARE, F. Afghanistan Post-2014: Scenarios and Consequences. 2014, s. 6.

[37] FELBAB-BROWN, V. Afghan National Security Forces: Afghan Corruption and the Development of an Effective Fighting Force. 2012.

[38] Potvrdzujú aj osobné skúsenosti autora z práce poradcu pre oblasť personálneho manažmentu logistického práporu 4. brigády 205. zboru ANA v Tarin Kowte v provincii Uruzgan v roku 2012.

3.5. ETNICKÁ NEROVNOVÁHA

Zo všetkých zložiek ANSF, je práve ANA najviac postihnutou z hľadiska etnickej a regionálnej nerovnováhy personálu, ktoré narúšajú súdržnosť jednotiek. Veliteľské pozície v ANA sú neúmerne obsadzované vojakmi pochádzajúcimi zo severných provincií Afganistanu. Z hľadiska etnicity ide väčšinou o Tadžikov. Koaličné jednotky sa vo veľkej miere dlhodobo snažili redukovať tadžickú dominanciu na veliteľských pozíciách. V roku 2008 približne 70% veliteľov v ANA bolo etnických Tadžikov, čo bolo do roku 2012 redukované na cca. 40%. Tento krok mal upokojiť etnických Paštunov, hoci len čiastočne, pretože aj vo vnútri tohto etnika existuje rozpor. Rurálni Paštuni na juhu sa držia zvykov a tradičného morálneho kódexu Paštunwali, oproti tomu severní Paštuni, žijú v podstatne viac kozmopolitným spôsobom života[39,40]. ANA regrutovala neproporčne Paštunov hlavne zo severných a centrálnych provincií a málo z juhu krajiny. Z hľadiska uvedeného, niektorí bezpečnostní experti vyjadrujú znepokojenie nad úrovňou etnickej disproporcie a vnútorného konfliktu v ANA, čo vedie k obavám z možnosti fyzickej frakcionalizácie ANA v prípade hlbokej politickej krízy, ktorá potenciálne môže vzísť zo súčasnej, stále nedoriešenej otázky prezidentských volieb a prípadného politického zápasu[41].

ANP prechádza podobne problémami v oblasti etnickej nerovnováhy vo svojich štruktúrach. Podobne ako ANA, ANP nebola schopná regrutovať väčšie množstvo Paštunov z juhu krajiny a etniká žijúce na severe, konkrétne opäť Tadžici, získali dominanciu nad vyššími pozíciami v ANP[42]. Etnická nerovnováha je výrazne problematická pri zabezpečovaní každodenných policajných činností, keďže príslušníci policajných jednotiek nie sú schopní účinne komunikovať s lokálnou populáciou, ktorá ich vníma ako cudzincov, čo im následne značne komplikuje výkon stanovených činností. Toto odcudzenie sa lokálnej populácii je ďalej zhoršované vysokou mierou korupcie v ANP a jej zapojením v ilegálnych aktivitách ako napr. v obchode s drogami.

3.6. NEDOSTATOČNÁ ČINNOSŤ POLÍCIE

ANP prešla minimálnym výcvikom v oblasti pôsobenia proti zločinu a bola vybudovaná skôr s dôrazom na protipovstaleckú (COIN) a špeciálnu zásahovú činnosť[43]. Dominantná úloha armády USA v procese výcviku ANP spojená s urgenciou vykonávania COIN operácií, spôsobila posun cieľov výcviku ANP smerom ku COIN namiesto potrebného zamerania a vynucovanie práva a poriadku (Law Enforcement)[44]. Toto je jednou z príčin, prečo zločiny ako vraždy, lúpeže a vydieranie zostávajú každodennou realitou. Výskum v roku 2013 poukázal na skutočnosť, že iba polovica afganskej populácie verí, že páchatelia zločinov budú potrestaní. Hoci z celkovej populácie iba Afganistanu sa iba 2% respondentov sa vyjadrilo že hlásili svoj problém Talibanu namiesto ANP, v niektorých provinciách to bolo až 51% opýtaných (napr. v provincii Zabul) [45]. Neschopnosť ANP reagovať na uvedené problémy dáva priestor povstalcom na ovplyvňovanie obyvateľstva.

---

[39] Severní Paštuni, ktorí po generácie žili v perzsky hovoriacich oblastiach či mestách, už v súčasnosti väčšinou nehovoria paštčinou a tiež sa nesprávajú podľa s kmeňových kódexov. Toto výrazne podrýva ich paštunskú identitu v očiach vidieckych Paštunov, dodržiavajúcich kmeňové kódexy. Dlhodobo predstavovali vládnucu elitu v Kábule.

[40] BARFIELD, T.: *Afghanistan – A Cultural and Political History*. 2010, s 24.

[41] Smith, G. et al. Prospects for Afghanistan in 2014. 2013, s. 7.

[42] PLANTY, D., PERITO, R. Police Transition in Afghanistan. 2013, s. 6.

[43] FELBAB-BROWN, V. Afghan National Security Forces: Afghan Corruption and the Development of an Effective Fighting Force. 2012.

[44] PLANTY, D., PERITO, R. Police Transition in Afghanistan. 2013, s. 5.

[45] SHAVE, K. Afghanistan in 2013: A Survey of the Afghan People. 2013, s. 7.

Gramotnosť príslušníkov ANP predstavuje ďalší problém. 80% regrútov vstupujúcich do ANP nevie čítať a nepozná číslice. Hoci bolo pre regrútov zavedené povinné vzdelávanie, nedosiahnutie požadovaného vzdelanostného štandardu nie je prekážkou vstupu do ANP[46]. Ak sa k uvedenému priráta ešte absencia efektívneho justičného systému, vysoká miera korupcie a politického ovplyvňovania ANP, schopnosť polície vynútiť a udržať právo a poriadok je značne otázna.

ZÁVER

Z hľadiska garancie bezpečnosti v Afganistane po roku 2014 panuje všeobecný konsenzus, že ANSF nebudú schopné tento cieľ naplniť bez medzinárodnej pomoci. Predstavitelia súčasnej koalície dlhodobo vyhlasujú, že ANSF bude aj v budúcnosti potrebovať asistenciu, výcvik a tiež nemalú finančnú pomoc. Afganská vláda v súčasnosti nemá vlastné zdroje na financovanie platov, nákup materiálu a výzbroje, udržiavanie infraštruktúry a vykonávanie operácií. Udržateľnosť dosiahnutého stavu bude závislý na výsledku politického zápasu sprevádzajúceho prezidentské voľby, úrovni medzinárodnej pomoci po odchode koaličných vojsk a veľkosti, štruktúre a rozsahu činnosti avizovanej medzinárodnej vojenskej misie. Misia Resolute Support, ktorú krajiny NATO a ich partneri deklarujú realizovať od začiatku roka 2015, sa bude zameriavať len na poradenstvo (advising), výcvik (nie bojový; non-combat training) a asistenciu (assistance), na úrovni ministerstiev a národných inštitúcií, zborov ANSF a špeciálnych síl na taktickej úrovni. Budúcnosť tejto misie je však v súčasnosti otázna, pretože závisí na podpise bezpečnostných dohôd s USA (Bilateral Security Agreement) a NATO (Status Of Forces Agreement), čo sa doposiaľ nestalo. Ďalšie odďaľovanie podpisu uvedených zmlúv by mohlo viesť k tzv. nulovej možnosti (zero option), ako už upozornili viacerí oficiálni predstavitelia hlavne z USA.

Vzniknutá patová situácia žiaľ vyvoláva oprávnené obavy z návratu občianskej vojny a násilia po úplnom odchode koaličných vojsk nielen v afganskej spoločnosti, ale aj v bezpečnostnej komunite. V kontexte súčasnej situácie najmä na strednom východe a Ukrajine strategický význam Afganistanu poklesol. Prípadný úpadok krajiny do chaosu etnických, náboženských či iných konfliktov, proxy vojen medzi lokálnymi hráčmi (hlavne Pakistan a India), či opätovné získanie statusu útočiska medzinárodného terorizmu by mohlo eskalovať do globálneho problému. Berúc do úvahy problémy s ktorými ANSF stále zápasia ako hlboko zakorenená korupcia, vysoké úbytky personálu, otázna udržateľnosť z hľadiska zdrojov a pretrvávajúce povstalecké, teroristické a kriminálne aktivity v krajine, zdá sa byť evidentné, že medzinárodná komunita bude aj po roku 2014 naďalej podporovať afganskú vládu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

AZIZ, K. *Five Pillars of a Successful Transition in Afghanistan Post 2014* [online]. Danish Institute for International Studies, September 2013 [cit. 2014-15]. Policy brief. Dostupné na internete: <http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/169472/ipublicationdocument_singledocument/cb32abe3-db99-4c0a-819e-7a6688bfeaac/en/Pb+Khaled+Aziz+5+pillars+for+web.pdf>.

BARFIELD, T.: *Afghanistan – A Cultural and Political History*. 1. vydanie. New Jersey: Princetone University Press, 2010. 389s. ISBN 978-0-691-14568-6

[46] PLANTY, D., PERITO, R. Police Transition in Afghanistan. 2013, s. 6.

BARFIELD, T. *Afghanistan in 2014: Prospects for Security and the Political Transition* [online]. Caucasus International 3, no. 3. December 2013 [cit. 2014-15-09]. Dostupné na internete: <http://cijournal.org/pdf/Thomas%20Barfield%20-Afghanistan%20in%202014.pdf>

DEPARTMENT OF DEFENSE. *Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan – April 2014* [online]. [Washington (USA)] April 2014 [cit. 2014-15-09]. Report to Congress. Dostupné na internete: <http://www.defense.gov/pubs/April_1230_Report_Final.pdf>.

DEPARTMENT OF DEFENSE. *Report on Progress Toward Security and Stability in Afghanistan – Novem,ber 2013* [online]. [Washington (USA)] November 2014 [cit. 2014-15-09]. Report to Congress. Dostupné na internete: <www.defense.gov/pubs/October_1230_Report_Master_Nov7.pdf>.

FELBAB-BROWN, V. *Afghan National Security Forces: Afghan Corruption and the Development of an Effective Fighting Force*. [online]. Subcommittee On Oversight And Investigations Of The Committee On Armed Services House Of Representatives. [Washington (USA)] August 2012 [cit. 2014-15-09]. Dostupné na internete: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-112hhrg75635/pdf/CHRG-112hhrg75635.pdf>.

FREEDOM HOUSE. *Afghanistan – Freedom in the World 2013* [online]. 2013. [cit. 2014-15-09]. Dostupné na internete: <www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/afghanistan-0#.UtP4g_Y4Qd >.

GRARE, F. *Afghanistan Post-2014: Scenarios and Consequences.* [online]. The German Marshall Fund of the USA, February 2014 [cit. 2014-15-09]. Dostupné na internete: <http://www.gmfus.org/wp-content/blogs.dir/1/files_mf/1391544902Grare_AfghanistanPost2014_Feb14.pdf >.

JARSTAD, A. K. *Unpacking the friction in local ownership of security sector reform*

in Afghanistan [online]. September 2013 [cit. 2014-15-09]. Peacebuilding 2013, Vol. 1, No. 3, s. 381–396. Dostupné na internete: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/21647259.2013.813179>.

JONES, G., CRANE. K. *Afghanistan After the Drawdown* [online]. [New York (USA)] : Council on Foreign Relations, November 2013 [cit. 2014-15-09]. Council Special Report No. 67, 54 s. ISBN 978-0-87609-574-4 Dostupné na internete: <www.cfr.org/afghanistan/afghanistan-after-drawdown/p31944>.

PLANTY, D., PERITO, R. *Police Transition in Afghanistan*. [online]. [Washington (USA)] : United States Institute of Peace, 2013 [cit. 2014-15-09]. Special Report. Dostupné na internete: <http://www.usip.org/sites/default/files/SR322.pdf >.

SHAVE, K. *Afghanistan in 2013: A Survey of the Afghan People*. [online]. The Asia Foundation, 2013 [cit. 2014-15-09]. Dostupné na internete: < http://asiafoundation.org/resources/pdfs/2013AfghanSurvey.pdf>.

SIGAR. *Quarterly Report to the United States Congress* [online]. Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, January 2014 [cit. 2014-15-09]. Dostupné na internete: <www.sigar.mil/pdf/quarterlyreports/2014Jan30QR.pdf>.

THE ECONOMIST (2012). *All Change: Afghanistan's hard road to 2014* [online]. October 2012 [cit. 2014-15-09]. Dostupné na internete: <http://www.economist.com/news/asia/21565246-country-faces-three-momentous-transitions-how-it-handles-them-will-determine-its-future-all>.

THE WHITE HOUSE. *Wales Summit – NATO's Changing Role in Afghanistan* [online]. [Washington (USA)] : September 2014 [cit. 2014-15-09]. Dostupné na internete: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/09/04/fact-sheet-wales-summit-nato-s-changing-role-afghanistan>.

UN - GENERAL ASSEMBLY SECURITY COUNCIL. *The Situation in Afghanistan and its Implications for International Peace and Security* [online]. United Nations, September 2013 [cit. 2014-15-09]. Report of the Secretary-General. Dostupné na internete: <http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=S/2013/535>.

UN - GENERAL ASSEMBLY SECURITY COUNCIL. *The Situation in Afghanistan and its Implications for International Peace and Security* [online]. United Nations, June 2014 [cit. 2014-15-09]. Report of the Secretary-General. Dostupné na internete: <http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2014/420 >.

Ing. Maroš GONOS
externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
maros.gonos@mil.sk

STRUGGLE FOR POWER, INCREASED VIOLENCE AND INSECURITY: WHO IS FIGHTING FOR LIBYA IN 2014?

Marius N. GRAD

ABSTRACT

This paper brings into discussion the on-going situation in Libya, especially in terms of the recent events, after which the country seems to break up, by emphasizing the main political and military actors involved in the current clashes. Furthermore, we will analyze their evolution and how their interests transformed over the past months, all these in terms of power relations and national/regional security context.

Keywords: Libya, civil war, actors, power.

INTRODUCTION

As is well known the situation in Libya in the past few months has transformed into the worst state since the 2011 war that ousted former dictator Moammar Gaddafi. The regime change was not followed by productive steps to development and democracy, but throwed the state into a civil war. Violence and chaos registered the highest points, with two parliaments fighting over which one holds the legal right to govern on behalf of the people.[1] The ongoing conflictuality has underlined the profound cleavages of the Libyan political/administrative system and society. Like this, if we were to talk about the clashes, is admitted that at least two parties are needed in order to have a conflict. But in what concern Libya the situation is more complicated, this because the parties involved are abounding and very different. Overall, from a simplified perspective, the emergence of two sides, one Islamist and the other non-Islamist is useful in understanding the general instability. However, in order to explain what is going on, this simplified approach is not enough to account all the multiple, various and competing interests within each actor.

Clearly, any party, both from inside and outside Libya, comprises separate political, social, economic, ethnic, regional, tribal, geographic and religious splits.[2] Under the totalitarian regime all these differences existed but were controlled and suppressed, due to the strong central authority. Today, in the absence of such entity, all the groups are trying to safeguard and promote their interests and to get control over the territories. The struggle for power has such a big magnitude that all the principles driving the overthrow of Gaddafi were abandoned.

This work was possible due to financial support of the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013, co-financed by the European Social Fund, under the project number POSDRU/159/1.5/S/140863, with the title "Competitive Researchers in Europe in the Field of Humanities and Socio-Economic Sciences. A Multi-regional Research Network".

[1] SCHRUF, Naser, *Libya: Who is fighting whom?* , Deutsche Welle, 02.09.2014, Dostupné na internete: <http://www.dw.de/libya-whos-fighting-whom/a-17894115>.

[2] COLLING, Andre, *Libya: Who is fighting whom and why?* , Think Africa Press, 21.05.2014, Dostupné na internete: < http://thinkafricapress.com/libya/conflict-benghazi-tripoli-haftar-ansar-sharia> .

1. WHO IS FIGHTING WHOM INSIDE LIBYA?

At first glance the conflictuality is manifested between two major groups: Islamist and Arab nationalists. But there are other factors on the battle scene represented by political, social and interests groups, mirrored in over two hundred tribes with various clans. On what concern the administrative system, in the following lines we will focus on the government. After 2011, Libya's central government was a fragile structure beholden to the factions around it. Nowadays, the state is theoretically leaded by a parliament (House of Representatives) elected this year, but the control over the country is limited by the internal disputes and interests clashes with Islamist militias, controlling Tripoli.[3] Officially the structure mentioned above took over the duties from the General National Congress, elected in 2012, but the minority which has lost the elections was reconvened in August 2014. Like this, the General National Congress holds its meetings in Tripoli, while the elected House of Representatives meets in Tobruk,[4] being more than obvious that collaboration and synchronization between the two entities is almost nonexistent.

This is a direct result of the past regime, where the state was run by a narrow circle of associates and many other regions were marginalized in favor of the capital city. After the overthrown, the political activity increased exponentially and was determined by a resurgence of regional identities, leading to a direct rivalry between the two major cities: Tripoli on the west and eastern Benghazi. The cities that rose against Qaddafi in 2011 have grabbed a measure of autonomy from the central government they are now loath to give up. Former rebel militias have installed their representatives in key government ministries, and are using their influence to block decisions they see as detrimental to their home regions. Disagreements are often resolved by the threat or (increasingly) the actual use of violence, cementing obstacles to the development of a democratic order.[5] From international perspective, the government in Tobruk is the one recognized by most of international community and is the only one asking for foreign support in order to stabilize the country. Notwithstanding, any political authority is subordinated to the power politics of rival militias and other parties, and as a consequence the army had far less control than others armed entities. Until now, the army does not stand as a real one but as a militia, being poorly armed and lacking authoritative commanders.[6]

Another party directly involved in conflictuality is Gen. Khalifa Haftar's Libyan National Army. The group is recognized after the assault conducted against Islamist group Ansar al-Sharia in May 2014. It is seen as willing to cleanse Libya of Islamist groups and as receiving technical support from Algeria, Saudi-Arabia, Egypt and UAE. Sharing the same vision, but not sure the same objectives and interests, Al-Saika Brigade is a paramilitary unit supporting the defense ministry. In reality, this entity is fighting without following specific orders and on a random basis. We could tell that there might be other objectives and interests followed by this actor, which are in contradiction with those promoted by Islamists and like this it appears contradiction between these formations. Al-Saika Brigade is primarily located in Benghazi.

---

[3] BBC, *Libya crisis, Tensions rise as Tripoli airport seized,* 24.09.2014, Dostupné na internete: <http://www.bbc.com/news/world-africa-28916417> .

[4] BOSALUM, Feras, LAESSING, Ulf, *Rival second Libyan assembly chooses own PM as chaos spreads*, Reuters, Dostupné na internete: <http://www.reuters.com/article/2014/08/26/us-libya-security-idUSKBN0GP0NZ20140826?feedType=RSS&feedName=topNews&utm_source=twitter>.

[5] MANFRENDA, Primoz, *Is Libya a democracy now?*, Dostupné na internete: <http://middleeast.about.com/od/libya/fl/Is-Libya-a-Democracy-Now.htm>.

[6] SCHRUF, Naser, *Libya: Who is fighting whom?* , Deutsche Welle, 02.09.2014, Dostupné na internete: <http://www.dw.de/libya-whos-fighting-whom/a-17894115>.

On the ,,other" side, the Islamist formations are represented by various militias and groups. Most of them have allied together under the name Dawn of Libya, the entity that seizes the airport and other parts of Tripoli, early this year. The group is said to be made up of a variety of Islamist militias, including the February 17th Martyrs Brigade, described by the BBC as the "biggest and best armed militia in eastern Libya."[78]

A little different, but from the same category, Ansar al-Sharia is known today as the most notorious Islamist group (Salafist militia) fighting in Libya after the overthrown of Gaddafi. They distanced from more moderated Islamist groups, like the Muslim Brotherhood, choosing not to stay neutral by declaring ,,We will not accept the project of democracy, secular parties, nor the parties that falsely claim the Islamic cause. They do not represent us."[9] Also, it was declared by the United States of America a terrorist organization. Over the past months, a large support was gained from Libyans due to charity and the services provided at local level.

The Libya Shield Force is a paramilitary organization formed in 2012 that fights against Gaddafi regime. The Libyan Ministry of Defense, under Decision No. 29, formed and named Libya Shield Forces on 08.03.2012. The decision states, *,,A brigade shall be formed in the Central Region of Libya and is to be called Libya Shield – The forces of the Central Brigade shall consist, in general, of rebels from the following regions, Misrata, Sirte, Jafra, Bani Walid , Terhuna, Alkhmuss, Mslath and Zliten. Colonel Mohammed Ibrahim Moussa shall be the commander of the brigade and shall be stationed in Misrata."*[10] The document was signed by the Minister of Defense, Osama Abdulsalam Aljuli and the name Libya Shield Forces was first coined by the Libyan Minister of Defense.

In the same year it was demonstrated that elements of this structure are directly related to Al-Qaeda[11]. Moreover, in 2014, the organization was associated with fundamentalist Islamists, even if some members fought against them. Over time, from Libyan Shield Force were parts the following groups: Libya Shield 1, The Western Shield and The Central Shield. Libya Shield 1 is a paramilitary armed group in Benghazi area of eastern Libya, a member of the Shura Council of Benghazi Revolutionaries. The Central Shield was one of the elements involved in capturing the airport in Tripoli and because of the large number of Mistratans is often identified as the Misrata Brigades, being classified as a terrorist group by the Libyan Council of Deputies in early 2014.

Among these, the February 17th Martyrs Brigade is an Islamist militia regarded as the most prominent entity in eastern Libya. It stands out due to its high level of equipment and numerous members, being the entity employed by the U.S. government to provide security at the diplomatic mission in Benghazi.

---

[7] BBC, *Guide to key Libyan militias*, Dostupné na internete: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-19744533>

[8] THAROOR, Ishaan, TAYLOR, Adam, *Here are the key players fighting the war for Libya, all over again*, Washington Post, Dostupné na internete: < http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2014/08/27/here-are-the-key-players-fighting-the-war-for-libya-all-over-again/>

[9] KIRKPATRICK, David, *Strife in Libya Could Presage Long Civil War*, The New York Times, 24.08.2014, Dostupné na internete: < http://www.nytimes.com/2014/08/25/world/africa/libyan-unrest.html>

[10] CHIVVIS, Christopher, MARTINI, Jeffrey, *Libya After Qaddafi : Lessons and Implications for the Future*, RAND National Security Research Division, pp. 19-20.

[11]BACHNER, Wolff, *Libyan Militia Units That Aided U.S. Marines During Embassy Attack Linked To Al-Qaeda*, Dostupné na internete: < http://www.inquisitr.com/366355/libyan-milita-units-that-aided-u-s-marines-during-embassy-attack-linked-to-al-qaeda>.

From another perspective, in the conflictuality are involved numerous entities belonging to specific cities and centers known as „city militia". All these were working together during the revolution in a solid alliance that ousted the former regime. But after the victory, their interests become divergent and the partnership fell apart. The division transformed efficient governance into an elusive objective. The most prominent entities are the following: Al-Qaqa Brigade, Al-Sawaiq Brigade, Misrata Brigades (presented above) and Zintan Brigade. Nowadays, as also in the past, around Tripoli the main rivalry is between Zintan and Misrata militias, the two key players in the conflict tearing Libya apart. Also, militias as the Guardians of Petroleum Facilities, the Omar al-Mokhtar Brigades or the Operation Center of the Revolution in Libya are taking part in the fight in association with other parties, according to their changing interests.

2. EXTERNAL ACTORS

As usual, when it comes about international community, on each conflictual situation case there are external actors whose interests interact directly or collateral with the parties involved or the further developments of the disputes. Due to the nowadays interdependencies and the fact that security cannot be achieved or maintained only in specific circumstances (directly related with local and regional context) the foreign immixture in internal or local issues is something related to normality. From this perspective, if we were to analyze the on-going situation in Libya is relatively easy to identify few external actors with direct interests in the conflictuality.

Like this, Qatar is one of the actors directly involved in the revolution that ousted former dictator and, obviously, its interest have not disappeared after that moment. Presenting an outsized geopolitical ambition, it was reported that Qatari special forces were and probably are operating inside Libya. Also, the leaders in Doha are recognized as supporters of the political Islam in the MENA region (Middle East and North Africa) and alongside with Turkey were accused of backing terrorism. Overall, from Hamas in the Gaza Strip to radical armed movements in Syria, Qatar's status as a prime sponsor of violent Islamists, including groups linked to al-Qaeda, is proved and condemned.[12] This attitude and demarches has so infuriated its neighbors that Saudi Arabia, Bahrain and the UAE (United Arab Emirates) decided to withdraw their diplomatic missions from the country in March, this year.

With different interests stands Egypt, which beside United Arab Emirates carried out unofficial military operations against various Islamist entities in Libya. This partnership proves the magnitude and importance of a peaceful Libya, both from security and political perspective. Also, it shows that the rapidly expanding threat represented by Islamic extremism cannot be regarded as an isolated phenomenon, but as a regional threat. Regarding UAE and the fact that over time the lead in foreign policy was held by Saudi Arabia, the decision to intervene directly is a concrete signal of increasing concern about the further role of internal Islamist movements[13]. This being given, there should be no doubt that the UAE and Egypt have a strategic interest in stabilizing Libya, and appear more willing to take risks to achieve it than Western donors who have been strangely passive as Libya unravels.[14]

---

[12] BLAIR, David, SPENCER, Richard, *How Qatar is funding the rise of the Islamist extremists?*, The Telegraph, Dostupné na internete: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/qatar/11110931/How-Qatar-is-funding-the-rise-of-Islamist-extremists.html>

[13] THAROOR, Ishaan, TAYLOR, Adam, *Here are the key players fighting the war for Libya, all over again*, Washington Post, Dostupné na internete: < http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2014/08/27/here-are-the-key-players-fighting-the-war-for-libya-all-over-again/>.

[14] LAIPSON, Ellen, *The UAE and Egypt's New Frontier in Libya*, 03.09.2014, Dostupné na internete: <http://nationalinterest.org/feature/the-uae-egypt%E2%80%99s-new-frontier-libya-11184>.

If it comes about Saudi Arabia, the role played is a concerted one, as analysts said. The kingdom looked on with horror at the 2011 Arab Spring uprisings, as a series of Arab autocrats backed by Riyadh were replaced by chaotic, fledgling democracies that reshaped the geopolitical map of the Middle East.[15] Nowadays, in association with UAE and Egypt are trying to get more control over the region, in order to avoid adverse geopolitical changes. Because the rivalry with Iran, it was reported that Saudi Arabia favored in many stances the rise of Sunni militancy in various regions of the Middle East.

CONCLUDING REMARKS

As we noted above, Libya is scene of a conflict between multiple actors and entities. The disputes are a direct result of power struggles and seldom are they an attempt to obtain a political or social state. As noted in another study, with the same author, the conflict is determined and catalyzed, at least at the moment, by the battle for resources and territory. Prospects for settlement or termination of the disputes are almost nonexistent at present, given the lack of a central authority able to control the direction where the struggles are heading. Moreover, the interests of foreign actors are interfering with the current situation and because even those are divergent, the immediate end of conflictuality is less probable. The external supply of equipment and clandestine missions conducted by other states are only few aspects that catalyze continuing confrontation.

The biggest fear, nowadays, is that Libya will become a failed state. Three years after Gaddafi overthrown the state is deeply divided and the internal context is so dynamic that any demarche for stabilization has to be concentrated on specific regions/cities. The fragile government is unable to impose authority and prominent actors of international system are backing off when it comes about Libya.

BIBLIOGRAPHY

CHIVVIS, Christopher , MARTINI, Jeffrey, *Libya After Qaddafi : Lessons and Implications for the Future*, RAND National Security Research Division, s. 19-20.

BACHNER, Wolff, *Libyan Militia Units That Aided U.S. Marines During Embassy Attack Linked To Al-Qaeda*, Dostupné na internete: < http://www.inquisitr.com/366355/libyan-milita-units-that-aided-u-s-marines-during-embassy-attack-linked-to-al-qaeda>.

BBC, *Guide to key Libyan militias*, Dostupné na internete: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-19744533>

BBC, *Libya crisis, Tensions rise as Tripoli airport seized*, 24.09.2014, Dostupné na internete: <http://www.bbc.com/news/world-africa-28916417> .

BLAIR, David, SPENCER, Richard, *How Qatar is funding the rise of the Islamist extremists?*, The Telegraph, Dostupné na internete: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/qatar/11110931/How-Qatar-is-funding-the-rise-of-Islamist-extremists.html>

[15] THAROOR, Ishaan, TAYLOR, Adam, *Here are the key players fighting the war for Libya, all over again*, Washington Post, Dostupné na internete: < http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2014/08/27/here-are-the-key-players-fighting-the-war-for-libya-all-over-again/>.

BOSALUM, Feras, LAESSING, Ulf, *Rival second Libyan assembly chooses own PM as chaos spreads*, Reuters, Dostupné na internete: <http://www.reuters.com/article/2014/08/26/us-libya-security-idUSKBN0GP0NZ20140826?feedType=RSS&feedName=topNews&utm_source=twitter>

COLLING, Andre, *Libya: Who is fighting whom and why?* , Think Africa Press, 21.05.2014, Dostupné na internete: < http://thinkafricapress.com/libya/conflict-benghazi-tripoli-haftar-ansar-sharia> .

KIRKPATRICK, David, *Strife in Libya Could Presage Long Civil War*, The New York Times, 24.08.2014, Dostupné na internete: < http://www.nytimes.com/2014/08/25/world/africa/libyan-unrest.html>

LAIPSON, Ellen, *The UAE and Egypt's New Frontier in Libya*, 03.09.2014, Dostupné na internete: <http://nationalinterest.org/feature/the-uae-egypt%E2%80%99s-new-frontier-libya-11184>.

MANFRENDA, Primoz, *Is Libya a democracy now?*, Dostupné na internete: <http://middleeast.about.com/od/libya/fl/Is-Libya-a-Democracy-Now.htm>.

SCHRUF, Naser, *Libya: Who is fighting whom?* , Deutsche Welle, 02.09.2014, Dostupné na internete: <http://www.dw.de/libya-whos-fighting-whom/a-17894115>.

THAROOR, Ishaan, TAYLOR, Adam, *Here are the key players fighting the war for Libya, all over again*, Washington Post, Dostupné na internete: < http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2014/08/27/here-are-the-key-players-fighting-the-war-for-libya-all-over-again/>

Grad Marius PhD
Student International Relations and Security Studies Doctoral School, Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca.
Romania, Cluj County, Dej, 405200, Avram Iancu st., #25.
Marius_grad@yahoo.com

WYBRANE ZADANIA ŻANDARMERII WOJSKOWEJ, STRAŻY MIEJSKIEJ, DLA BEZPIECZENSTWA W AGLOMERACJI PODCZAS ZAGROŻEŃ CZY KRYZYSU

SELECTED TASKS OF MILITARY POLICE, MUNICIPAL POLICE, FOR SAFETY IN AGGLOMERATIONS DURING THREATS OR CRISIS

Zbigniew GRZYWNA

ABSTRACT

Celem artykułu jest jedynie zasygnalizowanie roli wybranych podmiotów powołanych w Polsce do utrzymania pewnego poziomu bezpieczeństwa w aglomeracjach. Przedstawienie rzeczywistych zadań żołnierzy żandarmerii, strażników gminnych (miejskich) w utrzymaniu szeroko rozumianego porządku publicznego. Wskazanie praworządności oraz ustaw w warunkach sytuacji kryzysowych, dotykających obszary miasta. Wskazanie, że na etapie planowania bezpieczeństwa należy uwzględnić współdziałanie z wyspecjalizowanymi instytucjami i organizacjami. Działania takie mają na celu zapobieganie sytuacjom trudnym, a w razie ich wystąpienia, kształtowanie ich przebiegu w sposób odpowiadający założonemu poziomowi bezpieczeństwa. Takie postępowanie powinno być jedną z podstawowych funkcji władz miasta i odnosić się do przewidywania, zapobiegania, przygotowania, reagowania, odbudowy i minimalizowania strat związanych z ewentualnym pojawieniem się jakichkolwiek zagrożeń.

The aim of the article is to point out the role of selected subjects appointed in Poland to keep particular level of safety in big urbanized areas. The article presents real tasks of military police soldiers and city guards referring to widely understood public order. What is more, it focuses on law-abidingness and regulations needed in critical situations which affect the areas of a city. The article emphasizes that cooperation with dedicated institutions and organizations must be taken into consideration at the planning level regarding safety. The aim of action mentioned above is to prevent from difficult situations and if they occur, creating their course in the way which corresponds to accepted level of safety is necessary. Such action should be one of basic functions of city authorities and should also correspond to predicting, preventing, preparing, reacting, rebuilding and minimizing losses referring to potential occurence of any threats.

Keywords: funkcjonariusze bezpieczeństwa, porządek publiczny, bezpieczeństwo aglomeracji
security officers, public order, agglomeration's safety

WPROWADZENIE

Skupienie się czy ukazanie zagrożeń przeradzających się w kryzys możliwych do wystąpienia na terenie aglomeracjach, jest zadaniem bardzo istotnym. Zagrożenia te mogą wystąpić w postaci incydentów, czyli zdarzeń, które swym oddziaływaniem mogą zagrozić funkcjom istnienia podmiotu. Dla pełnego zobrazowania zagrożeń dokonano wcześniej szereg badań, lecz w artykule mogą znaleźć się jedynie jego krótkie podsumowania. Interpretacja pojęć związanych z kryzysem sytuacją kryzysową w aglomeracji jest dopasowana do obszarów problematyki poruszonej w niniejszym artykule. Poznawcza i sprawcza kontrola nad coraz liczniejszymi zagrożeniami, które wpływają na poziom bezpieczeństwa to rola specjalistów. Postępowanie badawcze pozwalające gromadzić tą wiedzę, wymaga myślenia kreatywnego i podejścia twórczego. Wówczas możliwe będą działania nastawione na innowacyjne rozwiązywanie problemów dotyczących powstawania czy przeciwdziałania

powstawaniu wszelkim sytuacjom o znamionach kryzysu. Konieczna, więc jest wnikliwa obserwacja stanu przygotowań podmiotów do możliwości wystąpienia zawirowań mogących zakończyć się sytuacją o znamionach kryzysu. Szereg występujących czynników umacniających czy osłabiających pozycję, nasuwa potrzebę weryfikacji wątpliwości. Zadawanie pytań dotyczących między innymi, co mogłoby pozytywnie wpłynąć na poprawę bezpieczeństwa podmiotu, co poprawić w relacjach interpersonalnych, jak poprawić efektywność. To zadania dla programów rządowych, które to omawiane podmioty najczęściej realizują. W oparciu o aktualne ustawodawstwo krajowe i unijne dokonano sygnalnego ukazania zakresów odpowiedzialności poszczególnych ośrodków decyzyjnych, a także ich obowiązki i kompetencje, wynikające z zapewnienia bezpieczeństwa. W artykule wykorzystano szereg informacji zaczerpniętych z literatury przedmiotu, a także z najaktualniejszego ustawodawstwa (z odsyłaniem do źródeł). Po badaniach własnych i analizie wyników innych badań zwrócono uwagę i skoncentrowano się na roli służb w incydentach, bezpieczeństwie podmiotu i fazach cyklu zarządzania w sytuacjach noszących znamiona kryzysu. Ta sfera dotyczy głównie sposobów postępowania podmiotów, które związane są z zarządzaniem dla zapewnienia bezpieczeństwa. Celem przeprowadzonych badań było przeanalizowanie uwarunkowań działania podczas wykrycia zagrożenia. W konsekwencji pozwoliło skupić się na incydentach, czyli czymś, co może potencjalnie działać niekorzystnie na bezpieczeństwo aglomeracji.. Wskazuje się w artykule, że ważna też będzie wiedza na temat wszelkich zagrożeń o różnym charakterze czy stopniu oddziaływań oraz pozytywnych i negatywnych aspektach funkcjonowania podmiotu. Przedmiotem badań, w ujęciu ogólnym były zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa i wszelkich nawet sygnałów potencjalnych zagrożeń Przede wszystkim chodzi o przygotowanie specjalistów do działań profilaktycznych wpływających na stan stałego funkcjonowania. Pozwoli to gromadzić informacje na przyszłość, wpływając na sposób zachowań w stosunku do wzajemnych relacjach w obszarze współpracy czy współdziałania. Tak określony przedmiot badań oznacza, iż analizy badawcze koncentrowały się na poszukiwaniu mechanizmów i czynników warunkujących powstawanie zagrożeń i przeciwstawianie się nim. Zdecydowano, że poszukiwania badawcze dotyczyć będą zagrożeń, które łatwiej eliminować profilaktyką niż skutki, które występują ze zdecydowanie większymi konsekwencjami. Na podstawie zebranych informacji, przeprowadzonych obserwacji, wieloletniego doświadczenia i wielu badań można przyjąć hipotezę ze każdy sygnał o zagrożeniu, każdy incydent nie należy lekceważyć, bo jego skutki dla aglomeracji mogą być bardzo poważne.

1. WBRANE ELEMENTY I ZADANIA ŻANDARMERII WOJSKOWEJ NA RZECZ SPOŁECZNOŚCI CYWILNEJ

Jak w każdym podmiocie po przemianach ustrojowych w Polsce Wojskową Służbę Wewnętrzną przeorganizowano i zmieniono nazwę na Żandarmerię Wojskową dając inny status społeczny. Kilkanaście lat minęło od czasu, kiedy Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwalił Ustawę o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych. Wówczas w ustawie szczegółowo określono właściwość, zadania oraz obowiązki i uprawnienia Żandarmerii Wojskowej w Siłach Zbrojnych RP. To nie znaczy, że zadania i rola jest archaiczna czy nieodpowiadająca rzeczywistości na bieżąco korygowana jest aktami wykonawczymi dopasowywanymi do czasu i miejsca oraz zadań i roli, co potwierdza doświadczeniem autor niniejszego artykułu[1]. Na podstawie Ustawy wcielono w życie około-ustawowe akty prawne, co do wykonywania zadań przez Żandarmerię Wojskową (rozporządzenia i zarządzenia) oraz porozumienia wewnątrz-resortowe i międzyresortowe

[1] Komendant Garnizonu Katowice w latach 1998 2003

szczegółowo regulujące zasady współpracy Żandarmerii Wojskowej z innymi podmiotami bezpieczeństwa i porządku publicznego. Podstawa prawna do prowadzenia działalności profilaktycznej przez Żandarmerię Wojskową jest Ustawa o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych[2]. Działania ukierunkowane są na bieżąco w „Strategii umacniania dyscypliny, przeciwdziałania uzależnieniom oraz zapobiegania patologiom społecznym nie tylko w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2010-2015". Pododdziały Żandarmerii oraz poszczególny skład osobowy oddziałów, angażowany jest w rządowe kampanie i programy profilaktyczne. Celem poszczególnych programów jest ograniczanie skali zjawisk i zachowań, które budzą powszechny sprzeciw i poczucie zagrożenia. Głównym koordynatorem działań żołnierzy realizowanych w ramach programów jest Minister Spraw Wewnętrznych, który przy wsparciu Komendanta Głównego Policji powołał zespół koordynacyjny. W jego skład wchodzą m.in. przedstawiciele Ministerstw: Sprawiedliwości, Edukacji Narodowej, Ministerstwa Sportu, Ministerstwa Gospodarki, Ministerstwa Transportu. Ministerstwo Obrony Narodowej, które reprezentuje Żandarmeria Wojskowa. Żołnierze specjaliści różnych dziedzin przeprowadzają zgodnie z programami szkolenia czy udzielają informacji dla szerokiego grona odbiorców na wiele tematów między innymi:

- Szeroko rozumiane bezpieczeństwo w szkole uwzględniając narkotyki, ładunki niebezpieczne, porwania, chuligaństwo.
- Bezpieczeństwo w ruchu drogowym, na ulicach, dworcach, czy innych miejscach publicznych.
- Bezpieczeństwo w środkach publicznych i w miejscu zamieszkania.
- Propagowanie bezpieczeństwa (w tym umiejętności udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej) i pożądanych zachowań wszystkich uczestników w ruchu drogowym,
- Szkolenie i współpraca w działaniach profilaktycznych i prewencyjnych z zakresu bezpieczeństwa,
- Profilaktyka w celu zmniejszenia liczby wypadków oraz kolizji spowodowanych przez nietrzeźwych użytkowników dróg.
- Popularyzacja działań własnych realizowanych na rzecz instytucji zewnętrznych,
- Działania promocyjne z zakresu edukacji bezpieczeństwa na drogach, przejazdach kolejowych.

W ramach programu żandarmi prowadzą warsztaty i zajęcia miedzy innymi w szkołach na rzecz poprawy bezpieczeństwa przy współpracy z Policją, Strażą Miejską z wykorzystaniem symulatorów zderzeń, dachowania czy alkogogli. Podsumowując pracę profilaktyczną można stwierdzić, że zasadniczymi czynnościami podejmowanymi przez Oddział Profilaktyki jest podjęcie takich działań, które pozwolą na skuteczne zapobieganie patologii, biorąc przy tym pod uwagę fakt, że pojęcie patologii jest pojęciem obszernym i zmiennym w czasie. Praca profilaktyczna w każdym obszarze wymaga systematycznej pracy, obserwacji, poprzez śledzenie statystyk lub też prowadzenie badań ankietowych wśród respondentów a następnie dopasowanie toku postępowania do bieżących potrzeb. Ustawodawca w artykule 25 ustawy zapisał, że jeżeli w sytuacji kryzysowej użycie innych sił i środków jest niemożliwe lub może okazać się niewystarczające, o ile inne przepisy nie stanowią inaczej, Minister Obrony Narodowej, na wniosek wojewody, może przekazać do

[2] Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych oraz Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym;

jego dyspozycji pododdziały lub oddziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, do wykonywania zadań z zakresu zarządzania kryzysowego[3].

Do zadań, o których mowa w ust. 2, należy:

1) współudział w monitorowaniu zagrożeń;
2) wykonywanie zadań związanych z oceną skutków zjawisk zaistniałych na obszarze występowania zagrożeń;
3) wykonywanie zadań poszukiwawczo-ratowniczych;
4) ewakuowanie poszkodowanej ludności i mienia;
5) wykonywanie zadań mających na celu przygotowanie warunków do czasowego przebywania ewakuowanej ludności w wyznaczonych miejscach;
6) współudział w ochronie mienia pozostawionego na obszarze występowania zagrożeń;
7) izolowanie obszaru występowania zagrożeń lub miejsca prowadzenia akcji ratowniczej;
8) wykonywanie prac zabezpieczających, ratowniczych i ewakuacyjnych przy zagrożonych obiektach budowlanych i zabytkach;
9) prowadzenie prac wymagających użycia specjalistycznego sprzętu technicznego lub materiałów wybuchowych będących w zasobach Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej;
10) usuwanie materiałów niebezpiecznych i ich unieszkodliwianie, z wykorzystaniem sił i środków będących na wyposażeniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej;
11) likwidowanie skażeń chemicznych oraz skażeń i zakażeń biologicznych;
12) usuwanie skażeń promieniotwórczych;
13) wykonywanie zadań związanych z naprawą i odbudową infrastruktury technicznej;
14) współudział w zapewnieniu przejezdności szlaków komunikacyjnych;
15) udzielanie pomocy medycznej i wykonywanie zadań sanitarno-higienicznych i przeciwepidemicznych.

Przedstawione powyżej zadania zacytowane z ustawy najlepiej potwierdzają hipotezę, że pododdziały zbrojne są niezbędne w działaniach podczas zwalczania wszelkich sytuacji o znamionach kryzysu. Świadczy to o tym, że dostrzegalna i znacząca może być pomoc Sił Zbrojnych podczas zagrożeń o charakterze niemilitarnym na terenie zurbanizowanym, a doświadczenie nabyte podczas ćwiczeń czy działań codziennych może być należycie wykorzystane podczas sytuacji kryzysowych.

2. WYBRANE ELEMENTY I ZADANIA STRAŻY MIEJSKIEJ NA ZAGROŻENIA

Zasady tworzenia i rozwiązywania straży gminnej, zadania i zakres uprawnień straży, odpowiedzialność oraz obowiązki strażników określone zostały w ustawie o strażach gminnych[4]. Podstawą prawną działania tej formacji jest art. 1 wymienionej ustawy, zgodnie, z którym do ochrony porządku publicznego na terenie gminy może być utworzona samorządowa umundurowana formacja – straż gminna. Zgodnie z art. 3 ust. 2 ustawy o strażach gminnych w gminach, w których organem wykonawczym jest burmistrz (prezydent

[3] Ustawa z 26.04 2007 o zarządzaniu kryzysowym Dz. U. z 2007 r. Nr 89, poz. 590, z 2009 r. Nr 11, poz. 59, Nr 65, poz. 553, Nr 85, poz. 716, Nr 131, poz. 1076, z 2010 r. Nr 240, poz. 1600, z 2011 r. Nr 22, poz. 114, z 2012 r. poz. 460, 908, 951.

[4] Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *o strażach gminnych* (Dz. U. z 1997r. Nr 123, poz. 779 z późn. zm.).

miasta), straż nosi nazwę „straż miejska". Zgodnie z art. 1 ust. 1 wymienionej ustawy, straż może być utworzona, a więc jest to suwerenny wybór, stąd gmina nie ma obowiązku jej tworzenia a jeśli ją tworzy znaczy to, że administracja widzi taką potrzebę. Autor opracowania z doświadczenia i prowadzonych badań jest zorientowany w działaniach funkcjonariuszy, zna zadania i wie, jaką rolę i zasady współpracy stoją przy współdziałaniu w sytuacjach noszących znamiona kryzysów i innych działaniach w obszarach bezpieczeństwa w aglomeracjach. W artykule w formie zarysu problemu dokonano próby oceny współdziałania współpracy oraz pracy czy służby straży miejskich, na przykładzie funkcjonariuszy z Katowic. Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego na poziomie samorządowym jest jednym z zadań własnych gminy, wynikającym z art. 7 ust. 1 pkt 14 ustawy o samorządzie gminnym[5]. Samorząd gminny realizuje zadania w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność, a jedną z form, która może być wykorzystana dla zapewnienia porządku jest funkcjonowanie straży gminnej. Jest to jedno z ważniejszych zadań samorządów gminnych, straże stają się tu znaczącym elementem w zakresie ochrony porządku publicznego i bezpieczeństwa, jak również w działaniach zapobiegawczych. W ciągu dwudziestu lat funkcjonowania straży gminnych następuje systematyczny rozwój tej formacji. Nadzór nad działalnością straży ustawodawca powierzył wojewodzie, gdyż jako przedstawiciel Rady Ministrów odpowiada on za wykonanie polityki Rządu, a w szczególności zapewnia współdziałanie wszystkich jednostek organizacyjnych administracji rządowej i samorządowej działających na obszarze województwa i kieruje ich działalnością w zakresie bezpieczeństwa państwa i utrzymania porządku publicznego[6].

Dla poparcia teorii przykładem, jako aglomerację przedstawione zostaje miasto wojewódzkie. Zarządzeniem Prezydenta Miasta Katowice w sprawie powołania i organizacji Miejskiego Zespołu Zarządzania Kryzysowego zostają powołane lub ulegają zmianie przepisy regulujące działalność zespołu. Takimi zarządzeniami corocznie a ustawa mówi nie rzadziej niż raz na dwa lata dokonuje się niezbędnej korekty przepisów i uregulowań prawnych. Stosownym zarządzeniem Prezydent miasta Katowic przedstawia zarządzanie, regulamin, dokument[7], który stanowi, że Zespół pracuje w trybie planowym i doraźnym. Podstawą pracy Zespołu do zwalczania zagrożeń niemilitarnych jest roczny plan pracy przygotowany na podstawie propozycji członków Zespołu kierowanego przez Naczelnika Wydziału Zarządzania Kryzysowego Urzędu Miasta Katowice, a zatwierdzony przez Prezydenta Miasta Katowice.

Do zadań Zespołu należy między innymi:

- Udział w wypracowywaniu i realizowaniu decyzji Szefa Zespołu w razie zaistnienia zdarzeń i zagrożeń mających znamiona sytuacji kryzysowych,
- Ocena występujących i potencjalnych zagrożeń na terenie miasta Katowice, które mogą mieć wpływ na bezpieczeństwo publiczne, prognozowanie tych zdarzeń oraz wypracowywanie i doskonalenie metod przeciwdziałania im, przygotowywanie propozycji działań i przedstawianie wniosków dotyczących wykonania, zmiany lub zaniechania działań ujętych w „Planie Reagowania Kryzysowego".

[5] Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.).

[6] Zarządzenia Nr 633/2011 Prezydenta Miasta Katowice z dnia 21 grudnia 2011 r. w sprawie powołania i organizacji Miejskiego Zespołu Zarządzania Kryzysowego oraz Miejskiego Centrum Zarządzania Kryzysowego

[7] Zarządzeniem Prezydenta Miasta Katowice z dnia 21 grudnia 2011 r. w sprawie powołania i organizacji Miejskiego Zespołu Zarządzania Kryzysowego oraz Miejskiego Centrum Zarządzania Kryzysowego

Dla potrzeb Miejskiego Zespołu Zarządzania Kryzysowego, Prezydent Miasta Katowice, powołał ustawą Miejskie Centrum Zarządzania Kryzysowego. W skład Centrum wchodzą:

1) Kierownik Miejskiego Centrum Ratownictwa.
2) Miejskie Centrum Ratownictwa:
   a) dyżurni dyspozytorzy Straży Miejskiej.
   b) pracownicy Wydziału Zarządzania Kryzysowego Urzędu Miasta Katowice.

Centrum pracuje w systemie całodobowym – według harmonogramów ustalanych przez Komendanta Straży Miejskiej dla dyżurnych dyspozytorów Straży Miejskiej oraz Naczelnika Wydziału Zarządzania Kryzysowego dla pracowników tego Wydziału. W sytuacji wprowadzenia wyższych stanów gotowości obronnej Państwa, wprowadzenia stopni gotowości alarmowej Narodowego Sytemu Pogotowia Kryzysowego, obsadę Centrum rozszerza się o pracowników: Wydziału Zarządzania Kryzysowego, Wydziału Organizacji i Zarządzania oraz Spraw Obywatelskich. Podstawowym dokumentem działania i pracy Zespołu jest Plan reagowania kryzysowego, który określa zespół przedsięwzięć na wypadek zagrożeń noszących znamiona klęski żywiołowej, a w szczególności:

- Zadania w zakresie monitorowania zagrożeń,
- Przygotowanie bilansu sił ratowniczych i środków technicznych niezbędnych do usuwania skutków zagrożeń, procedury uruchamiania działań przewidzianych w planie oraz zasady współdziałania, a także sposoby ograniczania rozmiaru strat i usuwania skutków zagrożeń.

Fundamentalnym etapem cyklu zarządzania kryzysowego, wymogiem współczesnych uwarunkowań prawnych i społecznych jest analiza zagrożeń. Zgodnie z Ustawą o zarządzaniu kryzysowym, jej efektem powinno być przygotowanie siatki bezpieczeństwa, mapy zagrożeń wraz ze scenariuszami zdarzeń i mapy ryzyka. Opiera się na niej etap opracowywania i aktualizacji planów zarządzania kryzysowego, których przygotowanie jest nieodzowne w każdej jednostce administracji publicznej, na każdym poziomie władzy państwowej. Służby i instytucje biorące udział w reagowaniu kryzysowym, działania instytucji wiodących, instytucji realizujących działania pomocnicze oraz pozostających w gotowości do działania definiowane są właśnie w formie „siatki bezpieczeństwa”. Przykład siatki bezpieczeństwa dostępny jest dla każdej gminy powiatu, aktualna siatka zawsze jest z klauzulą ochrony informacji niejawnych, czy zastrzeżonych, ponieważ prezentuje „Siatkę bezpieczeństwa służb, instytucji, komórek i jednostek organizacyjnych Urzędu Miasta Katowice, z aktualnymi numerami telefonów adresami osób i instytucji przeznaczonych do usuwania potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa mieszkańców i środowiska naturalnego miasta Katowice. Siatka bezpieczeństwa występuje w ujęciu zagrożeń. Do zadań funkcjonariuszy straży miejskiej w zaistniałych sytuacjach kryzysowych, należy między innymi:

- Współdziałanie z właściwymi podmiotami w zakresie ratowania życia i zdrowia obywateli.
- Pomoc w usuwaniu awarii technicznych i skutków klęsk żywiołowych oraz innych miejscowych zagrożeń.
- Zabezpieczenie miejsc katastrof i innych podobnych zdarzeń albo miejsc zagrożonych takim zdarzeniem przed dostępem osób postronnych lub zniszczeniem śladów
  i dowodów do momentu przybycia właściwych służb.
- Ochrona obiektów komunalnych i urządzeń użyteczności publicznej.

- Informowanie społeczności lokalnej o stanie i rodzajach zagrożeń[8].

Realizując ustawowe zadania, straż miejska codziennie patroluje teren miasta, dokonując w tym czasie systematycznych kontroli ulic, placów, parków, osiedli mieszkaniowych, otoczenia zakładów pracy i obiektów użyteczności publicznej, nadzorując przestrzeganie prawa lokalnego oraz utrzymania czystości i porządku. Strażnicy miejscy informują służby utrzymania infrastruktury drogowej o złym stanie nawierzchni jezdni i chodników, nieprawidłowym oznakowaniu i brakach w oświetleniu ulic oraz stanie zabezpieczenia i oznakowania miejsc prowadzenia prac na pasach drogowych. Niezmiernie ważnym zadaniem w zakresie przeciwdziałania sytuacjom kryzysowym jest również utrzymywanie systematycznej współpracy z policją w zakresie ochrony obywateli i utrzymania porządku publicznego, a także w przypadku katastrof i klęsk żywiołowych. Realizując zadania w zakresie utrzymania porządku publicznego, funkcjonariusze straży miejskiej przeciwdziałają niszczeniu zieleni miejskiej, obiektów przyrodniczych, parków, skwerów, zanieczyszczaniu wód, przyczyniając się w ten sposób do ograniczania degradacji środowiska naturalnego[9]. Straż miejska (gminna) monitoruje stan środowiska i kontroluje poszczególne dzielnice miasta w celu sprawdzenia, czy utrzymany jest porządek i czystość, a zatem czy utrzymany jest odpowiedni stan sanitarny terenów publicznych. Oprócz tego zajmuje się koordynacją działań podczas neutralizowania skutków naruszenia środowiska naturalnego, a także podczas likwidowania skutków klęsk żywiołowych. Dyżurny straży miejskiej zobowiązany jest do niezwłocznego przekazywania prezydentowi miasta (Naczelnikowi Wydziału Zarządzania Kryzysowego) informacji o wydarzeniach zaistniałych na terenie miasta Katowice, a w szczególności o:

1) zdarzeniach związanych z prowadzeniem akcji ratowniczo-gaśniczych na terenie budynków mieszkalnych, obiektów użyteczności publicznej, lasów, parków, gazociągów i stacji paliw,
2) powodziach,
3) katastrofach komunikacyjnych,
4) skażeniach chemicznych i katastrofach ekologicznych lub zagrożeniach mogących doprowadzić do takiego skażenia i (lub) katastrofy,
5) skutkach anomalii pogodowych,
6) awariach łączności,
7) ujawnieniu niewybuchów lub niewypałów,
8) katastrofach budowlanych,
9) zbiorowych naruszeniach ładu i porządku publicznego,
10) niepokojach i protestach społecznych,
11) zakłóceń w ruchu drogowym,
12) skutkach innych sytuacji kryzysowych i zdarzeń nadzwyczajnych.

PODSUMOWANIE

Wszelkiego rodzaju zakłócenia mogą stanowić poważne zagrożenie dla zdrowia lub życia mieszkańców, a także mają wpływ na ich bezpieczna egzystencję w danym środowisku[10]. W zaistniałych sytuacjach prezydent miasta może wykorzystać podległą sobie straż miejską do wsparcia działań innych podsystemów wykonawczych w zakresie

[8] Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych (Dz. U. z 1997 r. Nr. 123, poz. 779 z późn. zm.).
[9] B. Kunik-Szymczak „Straż Gminna (miejska) oraz jej rola w eliminowaniu potencjalnych zagrożeń, [w:] „Nowe zarządzanie kryzysowe w praktyce" pod red. J. Bagińskiego, Wydawnictwo Forum, Poznań 2008/9, s. 4.
[10] A. Tyburska, M. Nepelski, „Ochrona infrastruktury krytycznej", Wyd. WSP Szczytno 2009, s. 19.

bezpieczeństwa i może polegać to między innymi na przejęciu niektórych ich zadań, wynikających głównie z ustawowych kompetencji[11]. Autor przedmiotowego artykułu przeanalizował współpracę i współdziałanie zaznaczonych w tytule podmiotów. Wskazał wycinek elementów zarządzania kryzysowego, mających istotne znaczenie dla zachowania bezpieczeństwa i porządku publicznego w sytuacjach kryzysowych w aglomeracjach miejskich. Pośrednim celem artykułu, była próba zasygnalizowania i zweryfikowania tytułu artykułu, udzielając odpowiedzi na pytanie czy wymienione podmioty wypełnią służebną rolę wobec lokalnej społeczności, w zapewnieniu szeroko rozumianego bezpieczeństwa.

BIBLIOGRAFIA

Gąsiorek, K,,Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego", [w:] „Samorząd terytorialny w obronie narodowej RP"pod red Kitler.W, AON, Warszawa 2005,

TyburskaA, Nepalski M, „Ochrona infrastruktury krytycznej", Wyd. WSP Szczytno 2009.

Kunik-Szymczak B„Straż Gminna (miejska) oraz jej rola w eliminowaniu potencjalnych zagrożeń, [w:] „Nowe zarządzanie kryzysowe w praktyce" pod red. Bagiński J, Wyd. Forum, Poznań 2008/9,

Grzywna, Z., Bezpieczeństwo i zagrożenia w aglomeracjach. Wyd. WSZMiJO Katowice 2012.

Tyrała P., Olak A., Prakseologia w edukacji dla bezpieczeństwa. Wyd. Amelia. Rzeszów 2012.

Zarządzenia Nr 633/2011 Prezydenta Miasta Katowice z dnia 21 grudnia 2011 r. w sprawie powołania i organizacji Miejskiego Zespołu Zarządzania Kryzysowego oraz Miejskiego Centrum Zarządzania Kryzysowego

Zarządzeniem Prezydenta Miasta Katowice z dnia 21 grudnia 2011 r. w sprawie powołania i organizacji Miejskiego Zespołu Zarządzania Kryzysowego oraz Miejskiego Centrum Zarządzania Kryzysowego

Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych oraz Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *o strażach gminnych* (Dz. U. z 1997r. Nr 123, poz. 779 z późn. zm.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm

Ustawa z 26.04 2007 o zarządzaniu kryzysowym Dz. U. z 2007 r. Nr 89, poz. 590, z 2009 r. Nr 11, poz. 59, Nr 65, poz. 553, Nr 85, poz. 716, Nr 131, poz. 1076, z 2010 r. Nr 240, poz. 1600, z 2011 r. Nr 22, poz. 114, z 2012 r. poz. 460, 908, 951.

Doc. dr Zbigniew Grzywna
Prorektor, Kierownik katedry bezpieczeństwa Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach
adres: zbyszek2802Qwp.pl telefon 600-175 365

[11] K. Gąsiorek, „Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego", [w:] „Samorząd terytorialny w obronie narodowej RP", AON, Warszawa 2005, s.221.

VÍRUSOVÉ OCHORENIE EBOLA A JEHO MOŽNÝ VPLYV NA ZDRAVOTNÚ BEZPEČNOSŤ

EBOLA VIRUS DISEASE AND ITS POSSIBLE INFLUENCE UPON HEALTH SECURITY

František GUBÁŠ

ABSTRACT

V súčasnej dobe, keď sa výskyt tradičných bezpečnostných hrozieb stáva čoraz menej pravdepodobný, do popredia sa dostávajú nové druhy bezpečnostných hrozieb. Významným okruhom nových hrozieb sú hrozby zdravotnej bezpečnosti. Mnohé príklady rýchleho šírenia nákazlivých ochorení z minulosti poukazujú na fakt, že je nevyhnutné byť ostražitý voči prípadným epidémiám a už v zárodku prijímať široké spektrum účinných opatrení k eliminovaniu šírenia týchto ochorení. Jednou z najrýchlejšie sa šíriacich nákaz vo svete v posledných mesiacoch je vírusové ochorenie v anglickej literatúre označované ako „Ebola virus disease“, teda vírusové ochorenie Ebola. Cieľom tohto článku je analyzovať možné hrozby vyplývajúce z rýchleho šírenia tohto ochorenia vo svete.

Nowadays, when occurrence of traditional security threats is becoming less and less possible, new kinds of security threats get into prominence. Significant types of new threats are health security threats. Numerous examples of fast spread of infectious diseases in the past highlight the fact that it is essential to be vigilant towards prospective epidemics and from the beginning take wide spectrum of effective precautions against spreading of these diseases. One of the fastest spreading diseases in the world in the last several months is viral disease called in English literature “Ebola virus disease”. Aim of this paper is to analyze possible threats resulting from fast spread of the disease in the world.

Key words: bezpečnosť, zdravotná bezpečnosť, epidémia, infekčné ochorenie
security, health security, epidemic, infectious disease

ÚVOD

Mnohé prípady šírenia sa ochorení v minulosti preukázalo svoj pandemický potenciál. Typickým ochorením pre stredoeurópsky priestor je predovšetkým chrípka. Napriek tomu, že sezónna chrípka, ktorá sa pravidelne opakuje má potenciál rozšíriť sa medzi obyvateľstvom v rozsahu 5 – 10%, história zaznamenala prípady pandémií chrípky, ktoré mali výrazne závažnejší charakter. Pandémie španielskej chrípky v rokoch 1918-1920, ázijskej chrípky v rokoch 1957-1958, alebo 1968-1969, kedy prepadlo ochoreniu 10 – 50% obyvateľstva. Nedávna pandémia chrípky H1N1 z roku 2009 poukazuje na skutočnosť, že aj v modernej dobe a v rozvinutých krajinách došlo k rýchlemu šíreniu tohto ochorenia a celková miera chorobnosti sa pohybovala v rozsahu 11 – 21%.[1]

Svetová zdravotnícka organizácia identifikovala niekoľko závažných ochorení, ktoré majú pandemický potenciál, medzi ktoré patria vtáčia chrípka, vírusové ochorenie Ebola, krvácavá horúčka Marburg, vírus Nipah alebo SARS. Alarmujúci výskyt ochorení zaznamenaných na konci 20. storočia bol Svetovou zdravotníckou organizáciou identifikovaný pri cholere, žltej horúčke a epidemických meningokových ochoreniach.

[1] GUBÁŠ, F. Health Security in the European Union. s. 59 – 60.

1. CHARAKTERISTIKA VÍRUSOVÉHO OCHORENIA EBOLA

Vírusové ochorenie Ebola (Ebola virus disease) dávnejšie tiež označované ako krvácavá horúčka Ebola (Ebola hemorrhagic fever) je jedným z mnohých vírusových ochorení. Ebola je veľmi závažná a často smrteľná choroba vyskytujúca sa u ľudí a zvierat (opíc, goríl či šimpanzov). Ochorenie Ebola je spôsobené vírusom z rodiny *Filoviridae*, rod *Ebolavirus*. Identifikovaných bolo päť poddruhov z rodu *Ebolavirus*. Štyrti z piatich spôsobujú ochorenie u ľudí: vírus Ebola (*Zaire Ebolavirus*), Sudánsky vírus (*Sudán Ebolavirus*), Taï Forest vírus (*Taï Forest Ebolavirus*), a Bundibugyo virus (*Bundibugyo Ebolavirus*). Piaty, vírus Reston (*Reston Ebolavirus*), spôsobil ochorenie u zvierat, ale nie u ľudí.[2]

Prvý výskyt eboly bol zaznamenaný v roku 1976 pri dvoch simultánnych výskytoch v Nzara v Sudáne a v Yambuku v Demokratickej republike Kongo. Od čias objavenia ochorenia v roku 1976, sa vírusové ochorenie Ebola vyskytlo v Demokratickej republike Kongo aj v rokoch 1977, 1995, 2007, 2008, 2012, v Sudáne v rokoch 1979 a 2004, Gabone v rokoch 1994, 1996, 2001, 2002), Ugande v rokoch 2000, 2007, 2011, 2012, Republike Kongo v rokoch 2001, 2002, 2003, 2005 a v roku 2014 Guinei, Libérii, Senegale, Sierra Leone a Nigérii[3] (viď obrázok č. 1). Presný prehľad prepuknutí choroby je uvedený v tabuľke č. 1. Choroba je pomenovaná podľa miesta výskytu v obci neďaleko rieky Ebola.

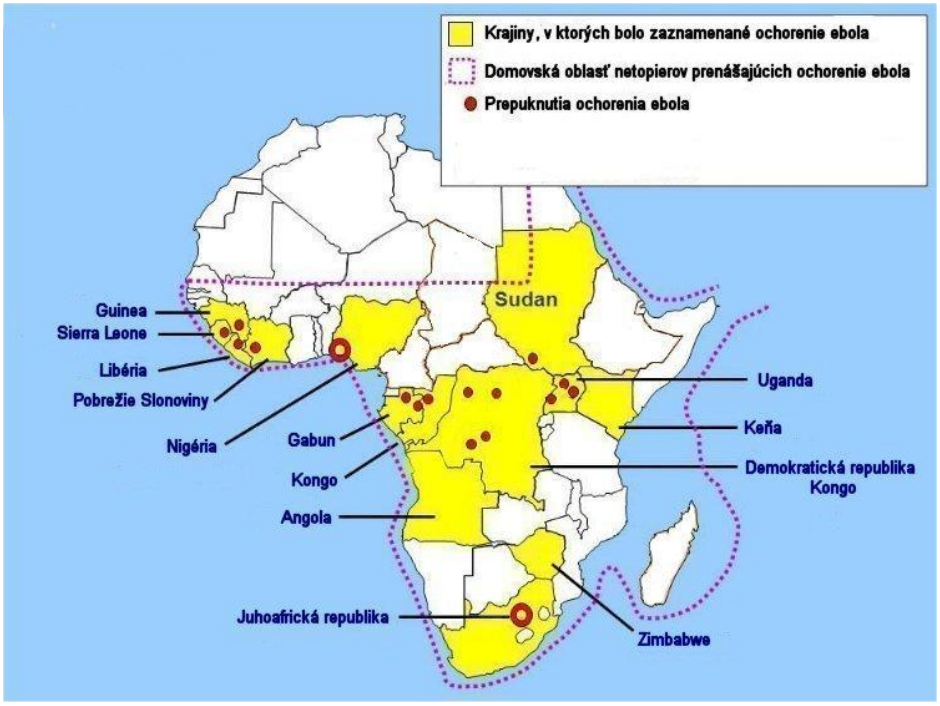

Obrázok 1 Krajiny výskytu vírusového ochorenia Ebola. Zdroj: WHO.

Ebola bola prenesená na ľudí prostredníctvom kontaktu s krvou, výlučkami, orgánmi alebo inými telesnými tekutinami infikovaných zvierat. V Afrike, bolo zadokumentované infikovanie prostredníctvom šimpanzov, goríl, netopierov, opíc, antilóp a dikobrazov, ktoré boli nájdené choré, alebo mŕtve (viď obrázok 2).

[2] http://www.cdc.gov/vhf/Ebola/prevention/index.html
[3] WHO. Ebola and Marburg Virus Disease Epidemics: Preparedness, Alert, Control and Evaluation. s 12.

Prenos medzi ľuďmi je spôsobený priamym kontaktom v krvou, výlučkami, orgánmi alebo inými telesnými tekutinami infikovaných osôb, alebo nepriamo v styku s prostredím kontaminovaným týmito tekutinami (viď obrázok 2).

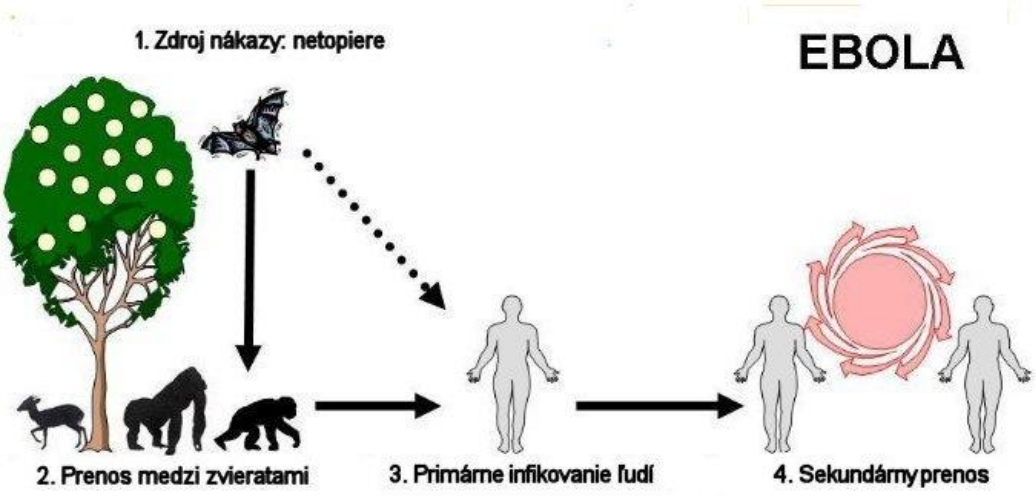

Obrázok 2 Predpokladaný spôsob prenosu vírusového ochorenia Ebola. Zdroj: WHO.

Po nakazení sa symptómy prejavujú náhle, spravidla po 2 až 21 dňoch, najčastejší výskyt je však medzi 8 a 10 dňom od nakazenia. Charakteristickými symptómami sú náhla horúčka, pocity slabosti, bolesť kĺbov, svalov, hrdla a hlavy. Tieto príznaky sú nasledované vracaním, hnačkou, vyrážkami, poruchami činnosti obličiek a pečene a v niektorých prípadoch vnútorným a vonkajším krvácaním. Laboratórne testy u postihnutých potvrdzujú nižší počet bielych krviniek a krvných doštičiek a zvýšené hodnoty pečeňových enzýmov. Ľudia zostávajú infekční po dobu, kým ich krv a telesné výlučky obsahujú vírus. Muži, ktorí sa uzdravili z tohto ochorenia, môžu aj následne prenášať vírus prostredníctvom ejakulátu, spravidla po dobu 7 dní od uzdravenia.[4]

Vírus Ebola sa rýchlo šíri najmä v okruhu rodiny a priateľov infikovaných, pretože títo prichádzajú do kontaktu s telesnými tekutinami pri starostlivosti o chorého. Pri prepuknutí nákazy vírusom Ebola, sa môže táto choroba rýchlo rozšíriť v rámci nemocničného zariadenia. Personál nemocničných zariadení sa vystavuje nebezpečenstvu infikovania predovšetkým v prípadoch, keď nepoužíva vhodné ochranné prostriedky, akými sú ochranné masky, rukavice a plášte. Dôsledné čistenie (sterilizácia) a likvidovanie jednorázových použitých nástrojov, ako sú použité ihly alebo striekačky, je tiež veľmi dôležité.

Niektorí infikovaní ľudia sa uzdravia, kým u niektorých ďalších sa to nepodarí. Dôvod úmrtí postihnutých ešte nie je celkom objasnený, hoci je známe, že pacienti, ktorí zomrú si zvyčajne nevyvinú dostatočnú imunitnú reakciu na vírus Ebola. Úmrtnosť pri infikovaní vírusom Ebola je od 25% až do 90%.

[4] http://www.who.int/mediacentre/factsheets/FS103/en/

Tabuľka 1 Prehľad výskytu vírusového ochorenia EBOLA. Zdroj: www.cdc.gov.

Rok	Krajina	Subtyp Vírusu	Počet hlásených ľudských prípadov	Počet hlásených úmrtí (%)
1976	Zaire (Demokratická republika Kongo)	Ebola vírus	318	280 (88%)
1976	Sudán (Južný Sudán)	Sudán vírus	284	151 (53%)
1976	Anglicko	Sudán vírus	1	0
1977	Zaire	Ebola vírus	1	1 (100%)
1979	Sudán (Južný Sudán)	Sudán vírus	34	22 (65%)
1989	USA	Reston vírus	0	0
1990	USA	Reston vírus	4 (asymptomatické)	0
1989-1990	Filipíny	Reston vírus	3 (asymptomatické)	0
1992	Taliansko	Reston vírus	0	0
1994	Gabon	Ebola vírus	52	31 (60%)
1994	Pobrežie Slonoviny	Taï Forest vírus	1	0
1995	Demokratická Republika Kongo (Zaire)	Ebola vírus	315	250 (81%)
01-04/1996	Gabon	Ebola vírus	37	21 (57%)
07/1996 – 01/1997	Gabon	Ebola vírus	60	45 (74%)
1996	Južná Afrika	Ebola vírus	2	1 (50%)
1996	USA	Reston vírus	0	0
1996	Filipíny	Reston vírus	0	0
1996	Rusko	Ebola vírus	1	1 (100%)
2000-2001	Uganda	Sudán vírus	425	224 (53%)
10/2001-03/ 2002	Gabon	Ebola vírus	65	53 (82%)
10/2001-03/2002	Republika Kongo	Ebola vírus	57	43 (75%)
12/2002-04/2003	Republika Kongo	Ebola vírus	143	128 (89%)
11-12/2003	Republika Kongo	Ebola vírus	35	29 (83%)
2004	Sudán (Južný Sudán)	Sudán vírus	17	7 (41%)
2004	Rusko	Ebola vírus	1	1 (100%)
2007	Demokratická republika Kongo	Ebola vírus	264	187 (71%)
12/2007-01/2008	Uganda	Bundibugyo vírus	149	37 (25%)
11/2008	Filipíny	Reston vírus	6 (asymptomatické)	0
12/2008-02/2009	Demokratická republika Kongo	Ebola vírus	32	15 (47%)
05/2011	Uganda	Sudán vírus	1	1 (100%)
06-10/2012	Uganda	Sudán vírus	11*	4* (36.4%)
06-11/2012	Demokratická republika Kongo	Bundibugyo vírus	36*	13* (36.1%)
11/2012-01/2013	Uganda	Sudán vírus	6*	3* (50%)
03/2014-do súčasnosti	Guinea, Libéria, Sierra Leone, Nigéria, Senegal	Ebola vírus	4963* (k 13. 9. 2014)	2453 (49.8%)*

*Počet odzrkadľuje iba počet laboratórne potvrdených prípadov.

2. MOŽNÝ VPLYV VÍRUSOVÉHO OCHORENIE EBOLA NA ZDRAVOTNÚ BEZPEČNOSŤ

Prepuknutie vírusového ochorenia Ebola je záležitosťou globálneho zdravia ľudstva a zdravotnej bezpečnosti, a to nielen z dôvodu jeho vysokej nákazlivosti v globálnom svete a zvyšujúcej sa intenzite výskytu, ale aj z dôvodu strachu, ktorý môže potencionálne spôsobiť z dezinformácií po prepuknutí ochorenia pri súčasnej neexistencii účinnej vakcíny[5] na aplikáciu ľudskej populácii.

Vírusové ochorenie Ebola môže byť hrozbou pre zdravotnú bezpečnosť a to hneď niekoľkými spôsobmi. Čoraz častejší, prirodzený a nekontrolovateľný výskyt tohto ochorenia zvyšuje možnosť jeho rozšírenia do viacerých krajín sveta a aj z tohto dôvodu je vírus Ebola klasifikovaný Centrom pre kontrolu chorôb a prevenciu ako jeden z vírusov, ktorý predstavuje najväčšie riziko národnej zdravotnej bezpečnosti USA. Vírusové ochorenie Ebola môže byť ľahko rozšírované alebo prenášané z človeka na iného človeka čo môže pri možnej vysokej úmrtnosti viesť k významným negatívnym dopadom na spoločenské systémy.

Uvedené fakty potvrdzuje aj posledné prepuknutie choroby na rozsiahlom území Západnej Afriky v priebehu roku 2014, ktorá Sierra Leone, Libériu, Nigériu, Senegal a Guineu pričom došlo k výraznému vplyvu na veľké segmenty populácie, deštrukcii ľudských hodnôt, ako aj ku vzniku ľudskej neistoty zahŕňajúcej úplnú absenciu pozornosti zdravotníckeho systému na choroby mimo vírusového ochorenia Ebola. Preto Ebola zostáva napriek tomu, že od jeho prepuknutia uplynulo už šesť mesiacov, vážnou hrozbou a dochádza k výraznému nárastu oblastí šírenia ochorenia v rámci Západnej Afriky. Navyše v priebehu krátkeho času môže vírus Ebola zmutovať a predstavovať ešte väčšie nebezpečenstvo pre ľudskú spoločnosť. Vedci začínajú otvorene hovoriť o prechode od lineárneho k exponenciálnemu rastu chorých a mŕtvych s možnosťou dosahovať počty obetí v rozsahu od 20 do 100 tisíc osôb v priebehu nasledujúcich mesiacov.[6]

Veľmi dôležité je venovať dostatočnú pozornosť a dostatočné zdroje k zastaveniu šírenia ochorenia zo strany všetkých „kľúčových svetových hráčov“. Svetová zdravotnícka organizácia vypracovala dokument „Ebola Response Roadmap“ popisujúci opatrenia k zvládnutiu ambiciózneho cieľa zastavenia šírenia vírusu v postihnutých krajinách a prevencii šírenia ochorenia v medzinárodnom meradle. Opatrenia musia byť realizované najmä v oblastiach s rýchlym šírením vírusu s cieľom zastaviť šírenie vo veľkých mestách.

Vírus Ebola má taktiež potenciál byť použitý ako bio-zbraň a byť potencionálnou hrozbou pre zdravotnú bezpečnosť. Zvýšený prirodzený výskyt vírusového ochorenia Ebola zvyšuje „dostupnosť“ k vírusu, ktorý môže byť zneužitý na škodlivé účely. Na druhej strane je treba podotknúť, že samotný vírus Ebola nie je bio-zbraňou ako takou, len špičkoví špecialisti v odbore mikrobiológie majú schopnosti a zručnosti pretransformovať vírus na bio-zbraň. Základnou požiadavkou pre vyrobenie biologickej zbrane je získanie správneho kmeňa vírusu Ebola a disponovať dostatočnými zručnosťami pri nakladaní s ním. Popri získaní vírusu a znalostiach potrebných na nakladanie s ním, ďalšou podmienkou pre použitie vírusu eboly ako bio-zbrane, by bola príprava nosiča bio-zbrane, čo by zahŕňalo kultiváciu, skladovanie a šírenie biologického činiteľa. Metódy vedúce ku kultivácii, skladovaniu

[5] TECKMAN, Amanda. The Bioterrorist Threat of Ebola in East Africa and Implications for Global Health and Security.
[6] DUNN, Elwood. Ebola a Threat to International Peace and Security.

a rozptýleniu biologického činiteľa sú veľmi komplikované, známe iba pár špecialistom a len zriedka publikované, preto je výroba takejto bio-zbrane len málo pravdepodobná[7].

3. RIEŠENIE UDALOSTI PODLIEHAJÚCEJ MEDZINÁRODNÝCH ZDRAVOTNÍCKYM PREDPISOM SVETOVEJ ZDRAVOTNÍCKEJ ORGANIZÁCIE

Základnou požiadavkou Medzinárodných zdravotníckych predpisov Svetovej zdravotníckej organizácie je, aby členské štáty Svetovej zdravotníckej organizácie (ďalej len „WHO“) prijali vnútorné opatrenia na medzinárodné varovanie a odozvu na epidémie, na globálnu odozvu verejného zdravotníctva a štátnych orgánov na prirodzený výskyt, náhodné uvoľnenie a úmyselné zneužitie biologických, chemických alebo rádioaktívnych látok, ktoré vplývajú na zdravie s cieľom reagovať na potrebu zabezpečenia ochrany globálneho verejného zdravia.[8]

Rovnako ako mnohé krajiny na celom svete, aj Slovenská republika (ďalej len „SR“) teda prijala preventívne opatrenia pre prípad biologických, chemických a radiačných hrozieb ohrozujúcich verejné zdravie. V zmysle uznesenia vlády SR č. 190/2013 vyčleňujú rezorty zdravotníctva, dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja, vnútra, pôdohospodárstva a rozvoja vidieka, financií, a obrany SR sily a prostriedky na vykonávanie zásahu pri vzniku udalostí podliehajúcich medzinárodným zdravotníckym predpisom WHO.

Z hľadiska zamedzenia možného medzinárodného šírenia nákazlivých a nebezpečných chorôb, ochrany proti nim, kontroly a pripravenosti reakcie na ne, ako i vyvarovania sa zbytočnému narušeniu plynulosti medzinárodnej premávky a obchodu, miestami vstupu na územie SR s možným ohrozením verejného zdravia obyvateľstva, v ktorých sa budú rozvíjať kapacity sú:

- medzinárodné letisko M. R. Štefánika v Bratislave,
- železničná stanica v Čiernej na Tisou a
- cestný hraničný priechod Vyšné Nemecké.[9]

Pripravenosť SR na ochranu verejného zdravia obyvateľstva a na odozvu ohrozenie verejného zdravia v medzinárodnom dosahu na miestach vstupu je zameraná na nasledovné hrozby:

I. Biologické hrozby
   a) nezvyčajné alebo neočakávané choroby so závažným verejne zdravotným dosahom
      - kiahne (variola),
      - detská obrna (poliomyelitída) spôsobená divým typom poliovírusu,
      - chrípka spôsobená novým subtypom humánneho vírusu,
      - ťažký akútny respiračný syndróm,
   b) akékoľvek udalosti potencionálne medzinárodného zdravotného dosahu, ktoré sú spôsobené neznámymi príčinami alebo z neznámych zdrojov,
   c) udalosti, ktoré sú súčasťou ďalej uvedených chorôb, ktoré majú schopnosť spôsobiť závažný verejne zdravotný dosah a rýchlo sa medzinárodne šíriť:

[7] TECKMAN, Amanda 2013 The Bioterrorist Threat of Ebola in East Africa and Implications for Global Health and Security, s. 4-5.
[8] TENCER, A. Metodická príručka na vykonávanie teoretickej prípravy a praktického výcviku osôb zaradených na plnenie úloh po vzniku udalosti podliehajúcej Medzinárodným zdravotným predpisom Svetovej zdravotníckej organizácie na mieste vstupu do Slovenskej republiky. s. 5.
[9] NÉMETH, J. Riešenie udalosti poliehajúcej Medzinárodným zdravotným predpisom Svetovej zdravotníckej organizácie – II. etapa implementácie.

- chorela,
- pľúcna forma moru,
- žltá zimnica,
- vírusové hemoragické horúčky (Ebola, Lassa, Marburg),
- západonílska horúčka,
- iné choroby špeciálneho národného, alebo regionálneho dosahu, napr. horúčka Dengue, horúčka Rift Valey a meningokokové ochorenie.

II. Chemické hrozby, ktoré môžu predstavovať ohrozenie verejného zdravia II. stupňa na miestach vstupu, sú predovšetkým pri haváriách v rámci prepravy alebo v prípade možného zneužitia nebezpečných chemických látok.

III. Radiačné hrozby
   a) ohrozenie – lokálne ohrozenie v prípade, že by vzniklo ohrozenie v havária jadrového zariadenia,
   b) nehoda pri preprave rádioaktívnych materiálov, rádiofarmák a technických rádionuklidov,
   c) teroristický útok (špinavá bomba, zneužitie rádioaktívneho žiariča alebo úmyselná kontaminácia zložky životného prostredia),
   d) radiačné zmysle mimoriadnej udalosti s medzinárodným dosahom.

Úlohou rezortu obrany je po vzniku udalosti podliehajúcej Medzinárodným zdravotníckym predpisom WHO na základe vyžiadania organizačne, materiálno technicky a personálne zabezpečiť pripravenosť pre použitie vyčlenených síl a prostriedkov a na výzvu ich nasadiť pre plnenie úloh poskytovania zdravotnej starostlivosti v priestore činnosti rezortu zdravotníctva na mieste vstupu po vzniku udalosti.[10] Rezort obrany vyčleňuje pre uvedené opatrenia zdravotnícky tím pre na izoláciu podozrivých osôb s dobou pohotovosti 8 hodín a pojazdné laboratórium s personálom, liekmi a zdravotníckymi pomôckami na odber vzoriek s rovnakou dobou pohotovosti.

ZÁVER

Najväčšími hrozbami pre zdravotnú bezpečnosť sú v súčasnosti globálne šírenie nákazlivých chorôb, zvyšovanie koncentrácie chemických a rádiologických látok v produktoch a prostredí a bioterorizmus. Šírenie vírusového ochorenia Ebola v priebehu roka 2014, ktoré sa do súčasnej doby nedarí v Západnej Afrike dostať pod kontrolu, je vážnou hrozbou pre zdravotnú bezpečnosť nielen v Afrike ale aj v celosvetovom meradle.

Autor v článku analyzuje možné hrozby vyplývajúce z prirodzeného šírenia sa vírusového ochorenia v súčasnosti, ale aj možnosti zneužitia vírusu Ebola pre bio-terorizmus. Zatiaľ čo hrozby plynúce z možného zneužitia vírusu Ebola na výrobu bio-zbrane sú minimálne, prirodzené šírenie vírusového ochorenia je významnou bezpečnostnou hrozbou a je nevyhnutné venovať dostatočnú pozornosť, ale aj sily a prostriedky na zastavenie šírenia vírusového ochorenia v rámci štátov Západnej Afriky ako prevenciu šírenia ochorenia na ďalšie kontinenty sveta. Výraznou mierou k dosiahnutiu tohto cieľa musí napomôcť spoločné úsilie všetkých veľmocí sveta pod záštitou Svetovej zdravotníckej organizácie.

SR prijala v rámci II. etapy implementácie Medzinárodných zdravotných predpisov Svetovej zdravotníckej organizácie opatrenia na zabezpečenie odozvy verejného

[10] TENCER, A. Metodická príručka na vykonávanie teoretickej prípravy a praktického výcviku osôb zaradených na plnenie úloh po vzniku udalosti podliehajúcej Medzinárodným zdravotným predpisom Svetovej zdravotníckej organizácie na mieste vstupu do Slovenskej republiky. s. 7-9.

zdravotníctva a orgánov štátnej správy pre prípad biologických, chemických a radiačných hrozieb s dôrazom na miesta vstupu do SR s možným vplyvom na verejného zdravie obyvateľstva, a teda aj pre prípad rozšírenie vírusového ochorenie Ebola do našich zemepisných šírok.

LITERATÚRA

1. DUNN, Elwood. Ebola a Threat to Intenational Peace and Security [online] [cit. 2014-09-11] Dostupné na internete: <http://www.theperspective.org/2014/0910201401.php>
2. GUBÁŠ, František. Health Security in European Union. In *Science and Military 1/2014,* 2014, 1/2014, Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. s. 58–62. ISSN 1335-8885.
3. NÉMETH, Jozef. Riešenie udalosti poliehajúcej Medzinárodným zdravotným predpisom Svetovej zdravotníckej organizácie – II. etapa implementácie. Prezentácia Power Point. Liptovský Mikuláš: Úrad hlavného lekára, 2014.
4. TECKMAN, Amanda. *The Bioterrorist Threat of Ebola in East Africa and Implications for Global Health and Security*. Global Policy Essay, 2013 15 p.
5. TENCER, A. a i. *Metodická príručka na vykonávanie teoretickej prípravy a praktického výcviku osôb zaradených na plnenie úloh po vzniku udalosti podliehajúcej Medzinárodným zdravotným predpisom Svetovej zdravotníckej organizácie na mieste vstupu do Slovenskej republiky*. Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky, 2014. 117s.
6. TUCKER, Jonathan. *Could Terrorist Exploit Synthetic Biology?* [online] [2014-09-18] Dostupné na internete: <http://www.thenewatlantis.com/publications/could-terrorists-exploit-synthetic-biology>
7. Uznesenie Vlády SR č. 190/2013 zo dňa 24. apríla 2013
8. WHO. *Ebola and Marburg Virus Disease Epidemics: Preparedness, Alert, Control and Evaluation.* Switzerland: Geneva, 2014. 123 s. [online] [18-09-2014] Dostupné na internete: <http://www.who.int/csr/resources/publications/ebola/manual_EVD/en/>
9. WHO. *Ebola Response Roadmap*. Switzerland: Geneva, 2014. 26 s. [online] [18-09-2014] Dostupné na internete: <http://www.who.int/csr/resources/publications/ebola/response-roadmap/en/>
10. WHO. *Ebola Response Roadmap Update 16 September 2014*. [online] [18-09-2014] Dostupné na internete: <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/133546/1/roadmapupdate16sept14_eng.pdf?ua=1>
11. http://www.cdc.gov/vhf/Ebola/prevention/index.html
12. http://www.who.int/mediacentre/factsheets/FS103/en/

kpt. Ing. František GUBÁŠ
externý doktorand Katedra obrany a bezpečnosti
Akadémia ozbrojených síl gen. M.R.Štefánika
@ frantisek.gubas@mil.sk

STRATEGICKÉ PONAUČENIA ZO SKÚSENOSTÍ OS SR Z OPERÁCIE ISAF
STRATEGIC LESSONS LEARNED OF THE OS SR FROM OPERATION ISAF

Milan HANKO

ABSTRACT

Cieľom tohto článku je identifikovať a popísať strategické ponaučenia zo skúseností z nasadenia Ozbrojených síl Slovenskej republiky v operácií ISAF v Afganistane. OS SR sú už viac ako dekádu prítomné na afganskom bojisku a sú súčasťou najväčšej expedičnej operácie pod velením NATO. Práve dĺžka a postupná zmena úloh misie ISAF, náročné expedičné bojisko Afganistanu, asymetrický nepriateľ a hrozby z toho vyplývajúce priniesli zásadné ponaučenia zo skúseností do viacerých oblastí dnešného vojenstva, ale aj politickej úrovne riadenia, budovania a použitia OS SR a NATO samotného. Slová interoperabilita, či bojisko, dostali praktický rozmer, pričom afganská skúsenosť je pre OS SR dominantnou. Poznanie strategických ponaučení zo skúsenosti nasadenia v Afganistane je dnes hybnou silou reforiem smerujúcim k ďalšiemu rozvoju OS SR a armád krajín NATO.

Kľúčové slová: Ponaučenia zo skúseností, Transformačný efekt, Spôsobilosti, Národné ciele (Ciele Síl)

The aim of this article is to identify and present strategic Lessons Learned (LL) of the Slovak Armed Forces (OS SR) obtained from ISAF operation in Afghanistan. OS SR have already been presented at the Afghan battlefield for more than a decade as part of the biggest NATO expeditionary operation. The Afghan battlefield with its asymmetric adversaries and associated threats, versatility and time span of military duties and tasks has generated significant LL for the whole spectrum of military operations including the political level of command and control, capabilities development and concepts of use of the OS SR and NATO itself. Terms interoperability and battlefield got a new practical dimension whereby an Afghan experience became dominant for the OS SR. Knowledge of strategic Lessons Learned from ISAF deployment is the main driver for reforms aiming to further development of the OS SR as well as the armed forces of all NATO members.

Keywords: Lessons Learned, Transformation Effect, Capabilities, National Goals (Force Goals)

ÚVOD

Operácia ISAF[1], Afganistan. Bojisko vzdialené 6000 km, 13 rokov expedičného operačného nasadenia až 49 koaličných krajín, 3400 obetí z radov koaličných vojakov, výdavky rátané v miliardách dolárov, dosiaľ 3591 nasadených príslušníkov OS SR v operácií ISAF (GŠ OS SR, 2014, s. 6). To sú len niektoré, z dnes ešte nie celkom uzavretých štatistických údajov doteraz najväčšej vojenskej operácie pod vedením NATO a zároveň jedným z hlavných hybných momentov prudkého rozvoja moderného vojenstva v armádach NATO za posledné desaťročie. Nasadenie armád NATO na afganské bojisko so sebou prinieslo požiadavky, na ktoré nie všetky koaličné armády a ich vojaci boli naozaj pripravení. Afganské bojisko prinieslo dovtedy takmer nepoznané alebo z histórie vojenstva dávno zabudnuté formy a metódy vedenia boja s nepriateľom (povstaním), ale aj zmenu a charakter nepriateľa samotného.

[1] ISAF - The International Security Assistance Force, operáciu ISAF Afganistan vykonáva NATO na základe Rezolúcie BR OSN 1386/2001 z 20. december 2001

Väčšina práve nasadených spojeneckých armád spočiatku používala doktríny, skúsenosti a výcvik z čias studenej vojny, orientované zväčša na boj so symetrickým (konvenčným) nepriateľom. Značný vplyv v ich ne/pripravenosti zohrali paradoxne skúsenosti z tzv. operácii na podporu mieru, nadobudnuté z nasadení pod vedením OSN v 90-tych rokoch. Afganské nasadenie znamenalo pre väčšinu spojeneckých krajín vyslanie jasného politického signálu smerom k svojim spojencom v zmysle podpory vojny proti teroru. Pre vojakov sa však afganské nasadenie stalo tvrdým precitnutím v konfrontácii s novou realitou afganského bojiska, kde skúsenosti z krajín bývalej Juhoslávie, či Východného Timoru zrazu neplatili. Viacerí vojaci sa vôbec prvýkrát ocitli v konflikte vysokej intenzity, navyše s inými pravidlami, nepriateľom a požiadavkami na spôsobilosti, na aké boli dovtedy pripravovaní a cvičení. Afganské bojisko prinieslo so sebou asymetrického protivníka, žiadne pravidelné jednotky, nepriateľ nedodržiava ženevské konvencie, často boj len proti hrozbe (hlavne improvizované výbušné systémy), chýbajúca „personifikácia" nepriateľa (človek, uniforma, zbraň), prudko a dynamicky sa meniaca situácia, kde lacné riešenia (napr. nástražný výbušný systém v hodnote 50 USD dokáže zničiť tank v hodnote 4,8 milióna USD) dokážu zastaviť a znefunkčniť drahé zbraňové systémy. To všetko v tzv. komplexnom prostredí s prvkami informačnej vojny zo strany nepriateľov (napr. Taliban), kde len použitím vojenskej sily nie je možné dosiahnuť požadované ciele. Koaličné vojská sa ocitli v konfrontácii s novým druhom bojiska a hrozieb so zvyšujúcou sa intenzitou, silou a rozsahom. Ponaučenia zo skúsenosti z operácie ISAF sú priamym dôsledok tejto konfrontácie. Aké teda sú a v akom prostredí vznikli?

1. KOALIČNÉ PROSTREDIE AFGÁNSKEHO BOJISKA

Prvé príspevky z armád členských krajín NATO, ale aj koaličných spojencov z radov nečlenov NATO do operácie ISAF boli často po vojenskej stránke vopred neplánované a nedostatočne pripravené. Štáty svojimi vojenskými príspevkami do operácie ISAF plnili najmä svoje politické ciele. Preto sa vojenské jednotky a príspevky mnohých krajín často vyznačovali nízkou bojovou silou a úrovňou interoperability. To priamo spolu s veľmi silnými národnými obmedzeniami limitovalo možnosti ich reálneho použitia v spoločných operáciách priamo na bojisku. Geometria afganského bojiska vytvorila obrovský tlak na adaptáciu nasadených koaličných vojsk, ako aj NATO samotného. Dramatické zmeny začali prebiehať takmer naraz na strategickej, operačnej aj taktickej úrovni. V každodennej realite na taktickej úrovni sa zrýchlil operačný proces (plánovanie, príprava, vykonanie a neustále vyhodnocovanie), čo spôsobovalo, že operácie prebiehajúce v priestore operácie často nenachádzali oporu v strategických vojenských dokumentoch a operačných plánoch, boli len bezprostrednou reakciou, bez napĺňania dlhodobejších politických a vojenských strategických cieľov[2].

Koalícia si však postupne stanovila strategické vojenské ciele[3], naučila sa ako zvládať operačný proces a velenie v boji tak, aby sa všetky tri úrovne velenia vzájomne efektívne podporovali a tvorili jeden celok, ktorý funguje podľa štandardov NATO. Enormne sa zvýšila potreba a sila synchronizácie a koordinácie. V dôsledku tohto tlaku začali vznikať v nebývalom množstve stále operačné postupy[4], ktoré sa flexibilne dali rýchlo meniť. Samotná smernica pre operačné a strategické plánovanie[5], ktorá bola používaná od začiatku operácie

[2] V ISAF boli určené: Politická úloha NATO; Politický cieľový stav NATO; Politické ťažisko NATO; Vojenský strategický cieľový stav.
[3] NATO strategy založená na NATO Comprehensive Strategic and Political-Military Plan implementovaný cez SACEUR OPLAN (Operational Plan)10302; JFCB OPLAN 30302; ISAF OPLAN 38302.
[4] SOP - Standard Operating Procedure -Stále operačné postupy.
[5] GOP – Guidelines for Operational Planning - smernica pre operačné plánovanie, používaná aj pre plánovanie na strategickej úrovni.

ISAF, bola nahradená v roku 2009 smernicou pre komplexný plánovací proces[6]. Táto zmena bola vynútená poznaním, že afganské bojisko si vyžaduje rešpektovanie tzv. komplexného prístupu, ktorý sa začal naplno uplatňovať za účelom vnesenia viacerých faktorov nevojenskej povahy do vedenia vojenských operácií. Navyše NATO postupne prešlo na uplatňovanie tzv. stratégie COIN (operácie proti povstaniu), v ktorej bol komplexný prístup jednou z podmienok jej realizácie.

2. SPÚŠŤAČE ZMIEN A ZMENY

Je možné povedať, že štyridsať deväť koaličných partnerov pohromade, všeobecný technologický pokrok a potreba prispôsobenia sa afganskému bojisku boli hlavným spúšťačom prudkých zmien v mnohých vojenských špecializáciách, spôsobilostiach a procesoch, celé je to tiež možné nazvať ako „vojenská globalizácia“. Prispôsobovanie sa malo tri hlavné smery:

1. prispôsobenie sa samotnému bojisku.
2. prispôsobenie sa štandardom NATO.
3. Prispôsobovanie sa spojencov navzájom medzi sebou.

Niekoľko príkladov. Komunikačné a informačné systémy (KIS) boli na úplnom začiatku pre spoločné vedenie operácií často nekompatibilné, fungovali len autonómne, pretože každá národnosť prišla a operovala so svojim systémom. Postupne však bola dosiahnutá technická interoperabilita a to až do takej miery, že NATO samo začalo vyvíjať pre operáciu v Afganistane vlastné softvérové a hardvérové nástroje a siete[7]. Výraznými zmenami prešla štábna práca a procesy jednotlivých veliteľstiev (každé z nich v podstate medzinárodné zložené z viacerých národností). Dovtedy používaný systém práce tzv. „Push“ sa postupne zmenil na „Pull and Share“. Čo v praxi znamenalo, že informácie sa stali dostupné podľa potreby, nie na základe vopred určenej často až dogmatickej, či zvykovej matice prijímateľov a odosielateľov („všetko všetkým“). Táto zmena značne zjednodušila štábne postupy v plánovaní a riadení operácií ako aj v práci so samotnou informáciou. Interoperabilita zúčastnených krajín NATO dosiahla postupne nevídané rozmery. Jej základným hnacím motorom sa stalo používanie angličtiny ako jediného komunikačného jazyka. Interoperabilita si začala raziť cestu a zjednocovať postupy v tak náročných úlohách a z nich vyplývajúcich procesov, ako priama letecká podpora[8], vyzdvihovanie ranených z bojiska[9], plánovanie leteckého úsilia a prostriedkov ISR[10], ochrana vlastných síl[11], ktorá sa zároveň vyprofilovala na jeden z limitujúcich faktorov na úrovni dôležitosti ako napríklad vzdušná podpora, či zdravotné zabezpečenie, EOD[12]. Novým fenoménom sa stali operácie proti improvizovaným výbušným systémom tzv. C-IED[13], ktoré v sebe zahŕňa viaceré spôsobilosti spravodajstva, ženijnej podpory, či EOD. Práve tento fakt a efekty a možnosti, ktoré dobre pripravené operácie proti improvizovaným systémom poskytujú, je možné konštatovať, že C-IED napĺňa všetky znaky nového druhu

[6] COPD – Comprehensive Operations Planning Directive - smernica pre komplexný plánovací proces na operačnej a strategickej úrovni.
[7] FAS – Functional Areas Systems - softvér ako tzv. iGEOSIT, NITB, JOCWatch, JChat, či sieť s názvom Afghan Mission Network.
[8] CAS - close air support, priama letecká podpora.
[9] MEDEVAC – Medical Evacuation, odsun ranených zdravotníckymi prostriedkami a personálom.
[10] ISR – Intelligence, Surveillance, Reconnaissance – Spravodajstvo, sledovanie a prieskum.
[11] FP force protection, ochrana vlastných síl.
[12] EOD - Explosive Ordnance Disposal, pyrotechnická asanácia, zneškodňovanie (likvidácia) výbušného (výzbrojného materiálu).
[13] C-IED Counter Improvised Explosive Devises, operácie/boj proti improvizovaným výbušným systémom.

bojovej podpory. Ďalšou oblasťou kde bol zaznamenaný veľký rozvoj v interoperabilite boli operácie pre návrat po vynútenom odlúčení[14]. Používanie UAV's[15]zásadne zmenilo postupnosť a možnosti operácií. Z používania UAV's vyťažili všetky zúčastnené krajiny, aj tie ktoré žiadne nevlastnili a nemali nasadené. Afganské bojisko ukázalo naliehavosť a užitočnosť ich použitia pre súčasné moderné vojenské operácie. Osobitne treba spomenúť špeciálne sily[16] (SOF), ktoré na afganskom bojisku získali na svojej strategickej dôležitosti. Ich vhodnosť použitia voči asymetrickému nepriateľovi ukázala, že ich správnym použitím, je možné splniť strategické ciele s relatívne malými nákladmi. Uvedomenie si dôležitosti SOF je viditeľné už dnes, keď vo viacerých členských armádach NATO boli povýšené až na druh síl.

Dosiahnutá interoperabilita, nadobudnuté spôsobilosti, zručnosti a skúsenosti boli často kruto vykúpené stratami ľudských životov. To bol jeden z hlavných dôvodov prečo sa v operácii ISAF mohutne rozvinul proces získavania ponaučení zo skúseností (LL -„Lesson Learned"). V rámci všetkých stupňov velenia a riadenia boli zriadené prvky pre zber a vyhodnocovanie získaných poznatkov (LI)[17] a vydávanie a distribúciu LL. Zavedením a používaním systému získavania identifikovaných poznatkov a ponaučení zo skúseností bol dosiahnutý predpoklad zníženia opakovania rovnakých chýb, potreby rýchlej identifikácie a zmeny postupov, technológií, či generovanie požiadavky na modernizáciu a doplnenie výstroje a výzbroje.

3. STRATEGICKÉ PONAUČENIA ZO SKÚSENOSTÍ OS SR

OS SR používajú a majú zavedený systém získavania identifikovaných poznatkov a využívania ponaučení zo skúseností[18] a tiež funkčnú elektronickú databázu analýz, chýb a ponaučení zo skúsenosti.[19] Napriek tomu nie je možné označiť celý proces LL a jeho využívanie v OS SR za úspešný, či skutočne prinášajúci a zachovávajúci ponaučenia zo skúseností, ktoré by boli výraznou hybnou silou transformácie OS SR. Vo všetkých troch základných princípoch LL: spolupráca, koordinácia a komunikácia, prevládajú nedostatky a nezáujem. Na podporu tohto tvrdenia je možné uviesť, že sme asi jednou z mála krajín, ak nie jedinou členskou krajinou NATO, ktorá sa zúčastňuje operácie ISAF a doteraz neprispela v rámci JALLC[20] a jej spoločnej databázy NATO LL Portal[21] žiadnou zo svojich získaných národných LL z operácie ISAF. Získané ponaučenia zo skúseností v LLDb OS SR pochádzajú v prevládajúcej miere len z taktickej úrovne riadenia a velenia OS SR a ich nasadených jednotiek, takmer vôbec nie sú zastúpené LL z operačnej a strategickej úrovne. LL pochádzajúce od politickej časti rezortu MO SR sa v nej nenachádzajú vôbec, pričom práve politická časť rezortu je často gestorom rozhodujúcich procesov a úloh. Spolupráca medzi zástupcami GŠ OS SR a MO SR je pritom imperatívom pre úspešné nasadenie príslušníkov OS SR v Afganistane.

[14]PRO - Personnel Recovery Operations, operácie pre návrat po vynútenom odlúčení

[16] SOF – Special operation forces – špeciálne sily.
[17] LI – Lessons Identified, poznatok z pozorovania
[18] Smernica náčelníka Generálneho štábu OS SR o získavaní poznatkov a využívania skúseností z 23. 3. 2011
[19] LLDb OS SR – elektronická databázu analýz chýb a ponaučení zo skúsenosti OS SR dostupná na: http://web.gs.mil.sk/sbsp/odbp/oad/ll/Databza%20poznatkov%20LL
[20] JALLC Joint Analysis and Lessons Learned Centre – Spoločné centrum analýz a ponaučení z poznatkov
[21] NATO LL Portal - https://nllp.jallc.nato.int/IKS/Pages/shareddocuments.aspx

3.1. KOALIČNÉ VERZUS NÁRODNÉ STRATEGICKÉ CIELE

Pri hľadaní výsostne národných strategických cieľoch SR pre Afganistan, či stratégie (strategického zámeru, plánu) je možné nájsť o nich zmienku v uznesení[22] Národnej rady SR : „Navrhované vyslanie príslušníkov OS SR v ISAF plne korešponduje so zahraničnobezpečnostnými záujmami pôsobenia SR v danom regióne a so stratégiou NATO v Afganistane".

Samotný plán, či stratégia na politickej úrovni SR však nebol predstavený a prijatý, teda neexistuje. V tejto situácii sa rozhodnutia MO SR a určovanie akýchkoľvek tzv. národných cieľov obmedzili hlavne na dodržanie mandátu, ktorý schvaľuje NR SR a plnenie požiadaviek kladených NATO, čo je zrejmé aj priamo z dokumentov[23] MO SR a GŠ OS SR pre nasadenie do Afganistanu. Preberanie a plnenie strategických cieľov z NATO prebiehalo od začiatku nasadenia OS SR v misii ISAF. Absencia jasnej a vlastnej stratégie SR pre Afganistan, teda absencia ozajstných národných strategických cieľov SR priniesla pre samotné OS SR a ich rozvoj nepredvídateľné prostredie a nemožnosť plánovania vlastného zapojenia na dlhšie časové obdobie, ako aj menšie možnosti plného využitia nasadenia príslušníkov a jednotiek OS SR pre ďalší rozvoj OS SR. Zmena špecializácie, či miesta nasadenia príslušníkov OS SR v ISAF sa zväčša odvíjali od momentálnej potreby, či národných a nadnárodných politických dohôd. OS SR napriek tomu veľmi dobre zvládli plnenie operačných úloh v mieste svojich nasadení. Zložitosť nasadenia OS SR spočívala aj v geografickom rozmiestnení príspevkov OS SR v operácií ISAF. OS SR mali svoj kontingent rozmiestnení vo viacerých provinciách súčasne, čo malo za následok trieštenie úsilia, zvýšenú logistickú a personálnu záťaž, ako aj znížené možnosti koncentrácie sa na prioritné, alebo hoci len obmedzené rozvíjanie nových spôsobilostí.

Strategické ponaučenie zo skúsenosti č. 1: **Je nutné definovať svoje národné strategické ciele, aj keď len selektívne a obmedzené v porovnaní s tými koaličnými. Takto určené ciele je potrebné pravidelne upresňovať a doplňovať.**

3.2. PARTNERSTVÁ V RÁMCI KOALÍCIE ISAF

Z analýzy príspevkov krajín V4 (Česká Republika[24], Poľsko[25], Maďarsko[26]) nasadených v ISAF vyplýva, že aj ich príspevky (civilné a vojenské) prešli postupným vývojom v štruktúre, spôsobilostiach a miestach ich nasadenia. V porovnaní s OS SR ich proces koncentrácie a zjednotenia úsilia bol zakončený geografickou koncentráciou ich pôsobenia do jedného miesta a určenia jasného spektra nasadzovaných spôsobilostí, ktorého sa držali dlhšie obdobie. OS SR tiež svoje príspevky postupne modifikovali, avšak k úplnej koncentrácii a zjednoteniu úsilia (v zmysle geografického sústredenia a rozsahu spôsobilosti, či ich vzájomného previazania) v porovnaní s krajinami V4 nedošlo. OS SR od začiatku nasadanie v ISAF až do roku 2014 vystriedali a udržovali viacero partnerských vzťahov (Holandsko, Austrália,

[22] Uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky č. 1064/2014.
[23] OPLAN NGŠ OS SR 302 (REV7) použitia OSSR v Operácii ISAF, Bratislava 30. Apríla 2014.
[24] Česká republika – PRT Logar (provincia Logar) od roku 2008, od roku 2010 ČR zjednotila svoj personál a jednotky českých ozbrojených síl v ISAF tzv. „Úkolového uskupení Armády České republiky ISAF"; nasadené prevládajúce spôsobilosti: vrtuľníkové letectvo, vojenská polícia, poradenské tímy, špeciálne sily, mechanizované/motorizované jednotky, vojenské zdravotníctvo.
[25] Poľsko – zjednotenie a sústredenie poľského úsilia do tvz. Task Force brigádnej úrovne v provincii Ghazni od roku 2008; nasadené prevládajúce spôsobilosti: vrtuľníkové letectvo, špeciálne sily.
[26] Maďarsko – Kábul, od roku 2008 PRT v Pol-e Khomri v provincii Baghlan; nasadené prevládajúce spôsobilosti: poradenské tímy, špeciálne sily, mechanizované/motorizované jednotky.

...). Široký rozptyl týchto partnerstiev (napr. Austrália - nemožnosť efektívnejšej spolupráce pred nasadením vzhľadom ku geografickej polohe SR a Austrálie) sa ukázali ako nie príliš šťastné, keďže nebolo možné naplno dosiahnuť synergické efekty z dlhodobého partnerstva spojenie dvoch či viacerých koaličných partnerov priamo na bojisku (oblasť logistiky, strategickej prepravy, výcviku pred nasadením, či doplňanie spôsobilostí s možným stálym koaličným partnerom priamo na bojisku, budovania nových spôsobilostí, zvyšovania interoperability). Pozitívnym príkladom spojenectva SR teda OS SR bola spolupráca a prípad partnerstva, presnejšie povedané sponzorstva USA v oblasti zabezpečenia strategickej prepravy, logistiky, v rátane prenájmu vojenskej techniky a zbraňových systémov a príslušného výcviku, bez ktorých by príslušníci OS SR nemohli efektívne pôsobiť na afganskom bojisku.

Vzhľadom na geografickú polohu SR by stálo za úvahu zhodnotiť, či krajiny V4 nemali potenciál sa stať dlhodobými koaličnými partnermi v operácii ISAF a aké vzájomné pozitíva a negatíva by z toho plynuli. Ako základné kritéria pre takéto partnerstvá sa javia geografická poloha, rozsah a možnosti nasadzovaných spôsobilostí, možnosti spoločnej prípravy pred nasadením, strategická preprava, spoločné predošlé projekty aktivity a partnerstvá.

Strategické ponaučenie zo skúsenosti č. 2 : **Vhodným výberom dlhodobého partnerstva v rámci koalície je možné rozšíriť kvalitatívne a kvantitatívne podmienky a možnosti nasadzovania a udržovania vlastných príspevkov v rámci koaličných operácií NATO**.

3.3. VOJENSKO – CIVILNÁ SPOLUPRÁCA.

Väčšina konfliktov vysokej či nízkej intenzity, ktoré prebiehali od skončenia druhej svetovej vojny sa vyznačuje dvoma základnými črtami. Prebiehali v zastavanom priestore (urbanizovanom) a ozbrojené sily vystupujúce v nich neboli len jedinými (rozhodujúcimi) „hráčmi“ na bojisku, ale takmer vždy museli nejako spolupracovať s civilnými autoritami, či entitami. V operácii ISAF bola koalícia za účelom splnenia svojich strategických cieľov vystavená veľkému tlaku na rozvíjanie práve vojensko civilnej spolupráce. Za týmto účelom sa takmer v celom priestore operácie ISAF začal postupne uplatňovať model provinčných rekonštrukčných tímov tzv. PRT[27]. V rámci nich boli všetky zúčastnené krajiny donútené rozvinúť vojensko – civilnú spoluprácu do nebývalých rozmerov aká nikdy predtým v rámci NATO a jeho členských krajín neexistovala. Toto spojenie spolu s reáliami a možnosťami afganského politického a ekonomického systému, zároveň s potrebou tzv. komplexného prístupu prinieslo zúčastneným krajinám unikátne skúsenosti vedenia spoločnej operácie medzi vojakmi a civilistami plniacimi spoločne úlohy nie vždy len v oblasti bezpečnosti, ale aj podpory vládnutia, či rekonštrukcie krajiny. Práve táto spolupráca a skúsenosť z nej sa dá považovať za rozhodujúcu pre možné ďalšie vedenie expedičných operácií a potreby rekonštrukcie a stabilizácie v priestore nasadenia, ale aj pre vlastné potreby domáceho krízového manažmentu, a tak potrebnej a v slovenských podmienkach nie celkom často precvičovanej vojensko – civilnej spolupráce. MO SR (OS SR) a MZVaEZ SR[28] zapojenie sa do PRT modelu v rámci operácie ISAF využili len marginálne.

Strategické ponaučenie zo skúsenosti č.3 : **OS SR potrebujú nadobudnúť a rozvíjať spôsobilosť vojensko – civilnej spolupráce pre účel jej použitia v budúcich expedičných operáciách s plánovanou fázou stabilizácie a tiež v domácom krízovom manažmente.**

[27] PRT - Provinčný rekonštrukčný tím, pozostáva zväčša z vojenskej jednotky/jednotlivcov ktorý zabezpečujú ochranu a bezpečnosť, diplomatov, a expertov na rôzne oblasti podpory miestnej samosprávy a rozvoj a rekonštrukciu nestabilného štátu.

[28] MZVaEZ SR – Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej Republiky

3.4. PODPORA NÁRODNÝCH CIEĽOV[29] NASADENÍM V OPERÁCIÍ ISAF

OS SR majú jasný a potvrdený záväzok svojich vyjednaných národných cieľov v rámci balíka Národných cieľov 2013. V rámci nich sa Slovensko a jeho ozbrojené sily zaviazali rozvíjať dohodnuté spôsobilosti. Plnenie národných cieľov v praxi znamená investovať do obnovy, novej výstroje a výzbroje, zmeny taktík, techník a procedúr a investície do personálu ozbrojených síl (vzdelanie, výcvik). Nasadenia OS SR v operácii ISAF, tak ako u iných zúčastnených koaličných armád prinieslo možnosť priameho rozvoja určených spôsobilostí priamo na bojisku. Takýto spôsob rozvíjania spôsobilosti patrí k najefektívnejším z pohľadu kvality a rozsahu nadobúdania určenej spôsobilosti. Nadobúdanie spôsobilosti v čisto domácich, národných podmienkach (mierových), kde nie vždy je možné nadobudnúť spôsobilosť v plnom rozsahu, zväčša neprináša tak plnohodnotné skúsenosti z procesov, úloh, či využívania napr. zbraňových systémov, ako na ozajstnom bojisku. Dobrým príkladom je používanie bezpilotných leteckých prostriedkov. Rozsah, intenzita a škála plnených úloh, kde boli v operácií ISAF používané sa jednoducho v podmienkach domácich cvičísk nedá navodiť a replikovať. Tu je nutné zdôrazniť, že afganské bojisko nebolo primárne žiadnym cvičným polygónom pre nové zbraňové systémy, spôsobilosti, či procedúry, ktoré v sebe zahŕňali národné ciele. Na druhej strane treba poukázať na fakt, že rozsah spôsobilostí, ktorý koalícia denne užívala pre vedenie operácií v ISAF v sebe zahŕňal značnú časť tých, ktoré sú aj už dnes prijaté pre rozvíjanie v OS SR v rámci Národných cieľov 2013. Reálne teda existovala možnosť rozvíjania a budovania niektorých z nich priamo na bojisku v spolupráci s inými koaličnými partnermi a s podporou samotného NATO. Ako OS SR využili túto možnosť, a či vôbec? Odpoveď môže byť zrejmá po analýze týchto troch oblastí:

- ku ktorým spôsobilostiam sa SR (OS SR) prihlásila a má záväzok rozvíjať ich, a aj ich reálne rozvíja (naše záväzky voči NATO),
- ktoré spôsobilosti OS SR boli budované a reálne využívané v rámci dennej rutiny operácie ISAF a do akej miery sme ich zvládli (čo sme ozaj v Afganistane robili),
- ktoré spôsobilosti boli budované a reálne využívané v rámci dennej rutiny operácie ostatnými príslušníkmi ISAF (čo robili ostatní koaliční partneri v Afganistane).

Odpoveďou je že: OS SR využili nasadenie v operácií ISAF na pre plnenie svojich národných cieľov len čiastočne a to hlavne v posledných štyroch rokoch, keď výrazne zmenili povahu svojich príspevkov (EOD, SOF a KIS), kde v týchto oblastiach bola získaná značná reálna bojová skúsenosť, zvýšená interoperabilita a začali sa budovať nové domáce štruktúry a prvky v rámci EOD a SOF a KIS (EOD COE[30] pre EOD, schopnosť prípravy a postavenia SOTG podľa NATO podľa normy Capability Codes and Statements[31]) a v oblasti KIS vybudovanie a nasadenie častí, alebo celého modulu DCM - C[32] nasaditeľných modulov.

[29] Národné ciele 2013 – NATO Capability Targets 2013, v predchádzajúcom plánovacom cykle do roku 2013 boli nazývané ako Ciele síl NATO Force Goals 2008.

[30] EOD COE - Explosive Ordnance Disposal Centre of Excellence, Centrum výnimočností EOD.

[31] Capability Codes and Capability Statements - Capabil5000 TSC FRX 0030/TT-7673/Ser:NU0053 dated 14 October 2011. Bi-SC.

[32] DCM-C – modul nasaditeľných komunikačných a informačných systémov – Deployable Communication and Information Systems Modul - ako príspevok SR k naplneniu jednej z kľúčových nedostatkových spôsobilostí NATO. DCM-C je modul nasaditeľných (v našom ponímaní mobilných) komunikačných a informačných systémov NATO na zabezpečenie podpory služieb KIS v operáciách, na cvičeniach a v ostatných aktivitách NATO.

Strategické ponaučenie zo skúsenosti č. 4 : **Akékoľvek budúce expedičné nasadenia OS SR je potrebné zvažovať a analyzovať aj cez kritéria a požiadavky plnenia národných cieľov, čím je možné dosiahnuť jednotnosť a ekonomickosť úsilia.**

3.5. TRANSFORMAČNÝ EFEKT NASADENIA V OPERÁCIÍ ISAF

Je faktom, že dekáda nasadenia OS SR v operácii ISAF v pozitívnom slova zmysle poznačila väčšinu príslušníkov OS SR, ale aj inštitúciu samotnú a jej inštitucionálne procesy, správanie sa, štruktúru a chápanie potrieb pri vedení expedičných operácií a z toho derivované chápanie potreby interoperability a spojenectva v rámci NATO. Transformačný efekt, ktorý je neustále definovaný v nových a nových dokumentoch[33]je vytyčovaný pod vplyvom viacerých faktorov. Primárnym faktorom a odhliadnuc od asi momentálne najsilnejšieho, a síce ekonomického je dnes práve afganská inštitucionálna skúsenosť OS SR a jej príslušníkov. Asi nie je veľa spôsobilostí a vojenských špecializácií, do ktorých v OS SR afganská skúsenosť neprniesla nový „vietor“, niekde až „uragán“. OS SR napriek svojim chronickým problémom s modernizáciou a interoperabilitou, pôsobením v operácií ISAF získali mnoho a okrem praktických a merateľných kritérií ako úroveň interoperability, či kompatibilita zbraňových systémov a systémov KIS, dostali príslušníci OS SR možnosť zažiť na vlastnej skúsenosti novodobé bojisko. Novodobé v zmysle používania najmodernejších zbraňových systémov a práce s nimi, či používania spoločných NATO štandardov, ale aj poznanie súčasného charakteru nepriateľa a hrozieb, ktoré sú dnes prítomné na viacerých bojiskách sveta. Napriek týmto pozitívam je potrebné skonštatovať, že ak by charakter príspevkov SR do operácie ISAF bol viac bojovo orientovaný (kinetický) s vysielaním aj celých veliteľstiev a štábov s geografickou koncentráciou síl a spôsobilostí, mohol byť dosiahnutý transformačný efekt nasadenia vyšší.

Strategické ponaučenie zo skúsenosti č. 5 : **Akékoľvek expedičné nasadenie OS SR je nutné tiež zvažovať cez vytýčené transformačné ciele. Bez správneho určenia z toho vyplývajúcich strategických cieľov a kritérií nasadenia nie je možné dosiahnuť správny výber spôsobilostí pre nasadenie**. Sekundárnym dôsledkom neurčovania či nesledovania strategických cieľov a kritérií na začiatku nasadenia býva sťažená a až nemožná zmena už vyslaných jednotiek a poskytnutých spôsobilostí. (rýchle riešenia v zmysle: “rýchlo niečo nasaďme a ďalej sa uvidí ...“).

ZÁVER

Ponaučenia zo skúseností OS SR z operácie ISAF je a v blízkej budúcnosti určite bude stále aktuálnou témou. Z čisto vojenského hľadiska je to nasadenie, ktoré najviac ovplyvnilo OS SR v celej jej doterajšej histórii a naučilo nás praktickej spolupráci v rámci NATO. Paradoxne, alebo aj napriek tomu SR a OS SR zatiaľ na rozdiel od iných zúčastnených armád a krajín v operácií ISAF nevenovali získaným ponaučeniam zo skúseností príliš veľa pozornosti. Ich inštitucionálne zaznamenanie prebieha len v obmedzenej miere, čo dokumentuje aj takmer nulová dostupnosť akéhokoľvek dokumentu na túto tému (štatistické súhrny o počte nasadených vojakov a odmínovaných km^2 sa nedajú považovať za dokumenty spadajúce do oblasti LL). Proces získavania a vyhodnocovania LL má svoje limity a jedným z nich je čas. Ak nie je vykonávaný v čase kedy je skúsenosť čerstvá, neskôr je zväčša veľmi náročné sa k nej dopátrať, zaznamenať ju, vyhodnotiť a implementovať zmeny. Pre účelnejšie

[33] Posledný z nich na základe Bielej knihy o obrane SR (2013) je práve navrhovaný tzv. Rozvojový plán rezortu obrany s výhľadom do roku 2024 a z neho odvodené jednotlivé koncepcie rozvoja spôsobilostí OS SR.

a prehľadnejšie zoradenie by bolo vhodné akékoľvek budúce bádanie v tejto oblasti rozdeliť na ponaučenia zo skúseností:

- politicko – vojenskej (vláda SR, NR SR, MO SR a ďalšie orgány štátnej správy, ktoré sa spolupodieľali na nasadzovaní OS SR),
- strategickej (vojenská oblasť, MO SR – jeho politická a výkonná časť a GŠ OS SR),
- operačno – taktickej (vojenská oblasť, nasadzované jednotky, jednotlivci a prvky, jednotky a veliteľstvá vykonávajúce prípravu, zabezpečenie, podporu),
- koaličné, čiže z prostredia krajín NATO (už dnes dostupné v JALLC v NATO LL Portal).

Afganská skúsenosť preniesla samotnému NATO, ale aj jeho členské krajinám vrátane SR veľký pokrok v oblasti vojenstva. Médiom, či prostriedkom pre zachovanie vedomostí ako to prebiehalo a čo sa dá robiť lepšie, efektívnejšie a niekedy aj s menšími stratami na ľudských životoch sú práve ponaučenia zo skúseností.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

NR SR, *Uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky č. 1064/2014,* Bratislava Február 2014

GŠ OS SR, *OPLAN NGŠ OS SR 302 (REV7) použitia OSSR v Operácii ISAF*, Bratislava 30. Apríla 2014

ACT, *Capability Codes and Capability Statements* - Capabil5000 TSC FRX 0030/TT-7673/Ser:NU0053 dated 14 October 2011. Bi-SC, Allied Command for Transformation

mjr. Ing. Milan HANKO
Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií
Akadémia ozbrojených síl M.R. Štefánika
Liptovský Mikuláš
Email: milan.hanko@mil.sk

VNÚTORNÉ ČINITELE NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI
INTERNAL FACTORS OF NATIONAL SECURITY

Ladislav HOFREITER

ABSTRACT

Otázka národnej bezpečnosti je tradične spájaná so zaistením bezpečnosti štátu voči vonkajším, prevažne vojenský ohrozeniam. V tomto článku chceme ukázať vnútorný rozmer národnej bezpečnosti a identifikovať a klasifikovať tie vnútorné činitele, ktoré majú potenciál zvnútra zmeniť bezpečnostnú situáciu štátu.

National security is traditionally associated with ensuring national security against external, mostly military threats. In this article we want to show the internal dimension of national security and to identify and classify those internal factors that have the potential to change the security situation inside the country.

Keywords: bezpečnosť, národná bezpečnosť, činitele národnej bezpečnosti
security, national security, factors of national security

ÚVOD

Bezpečnosť štátu, jeho politickú a sociálnu stabilitu, integritu a nezávislosť môžu ovplyvňovať rôzne činitele. V závislosti od paradigmy skúmania bezpečnosti ako takej, prípadne od paradigmy skúmania národnej bezpečnosti, rôzni výskumníci preferujú rôzne prístupy a činitele. Pri akceptovaní súčasných trendov vo vývoji a charaktere konfliktov (obr.1) sme došli k poznaniu, že narastá potreba intenzívnejšieho skúmania vnútorných konfliktov a činiteľov, ktoré ich vyvolávajú.

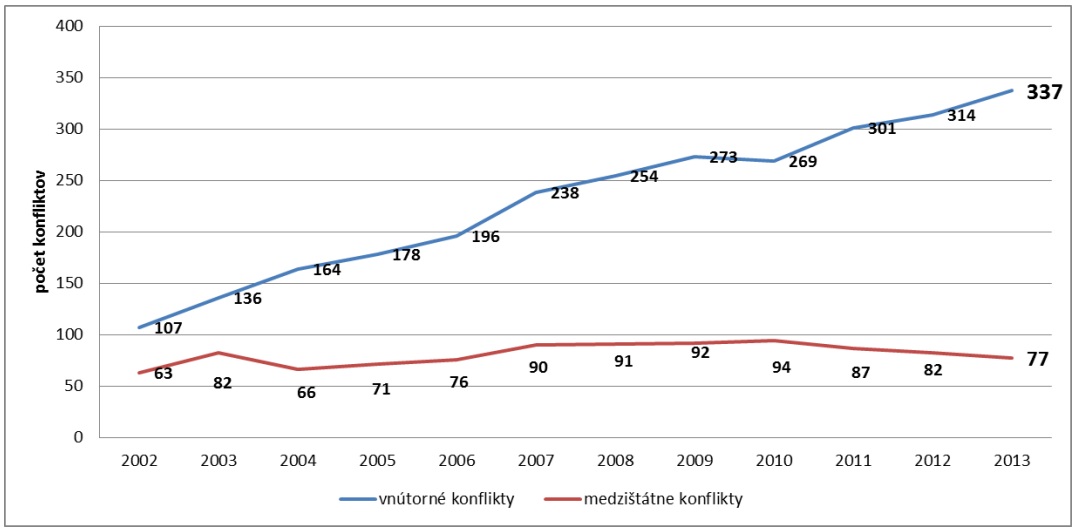

Obrázok 1 Vývoj štruktúry a počtu konfliktov v rokoch 2002 -2013.
Spracované podľa údajov HIIK[1].

[1] HIIK - Heidelberg Institut on InternationalConflict Research, dostupné z: http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/

Analýza príčin vnútorných konfliktov, ktoré na rozdiel od medzištátnych konfliktov, prerastajú až do vrcholnej fázy svojej násilnosti - do vnútorných ozbrojených konfliktov (občianskych vojen), vyvoláva potrebu precíznejšie identifikovať a popísať vnútorné konflikty ako javy, ktoré významne ovplyvňujú bezpečnosť štátov, vnútorný poriadok, ale môžu byť - a v niektorých prípadoch aj sú, destabilizujúcim činiteľom v širšom bezpečnostnom prostredí.

1. PRÍSTUPY K VYMEDZENIU NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI

V tradičnom chápaní bezpečnosti je štát ústrednou kategóriou, okolo ktorej sa koncentruje problém bezpečnosti.

Štátocentrická paradigma bezpečnosti[2] sa stala dominantnou paradigmou strategických i tradičných bezpečnostných štúdií. Vychádza pritom z toho, že štát je jediným a nenahraditeľným garantom bezpečnosti, je jediným referenčným objektom, pričom realizátorom bezpečnostnej funkcie štátu je politická reprezentácia, stotožňovaná so štátom.

Vo vedeckej komunite, zaoberajúcej sa skúmaním národnej bezpečnosti existujú dva pohľady. Ten ***prvý*** uplatňuje prístup, že bezpečnosť štátu a národná bezpečnosť je to isté a preto je možné oba pojmy voľne zamieňať.

Druhá skupina sa opiera o dôsledný výklad obsahu pojmu „národ“ v jeho kultúrnom význame, pričom akcentuje, že národ je historicky vzniknuté spoločenstvo ľudí vytvorené pôsobením rôznych faktorov, ako sú spoločné územie, kultúra, jazyk, hospodárska história, psychika, náboženstvo a podobne, a ktoré má spravidla vôľu tieto spoločné faktory brániť či rozvíjať.

Na druhej strane štát v široko systémovom chápaní je právna organizácia zvrchovanej politickej moci spoločnosti na určitom území. Ide teda o formu organizácie ľudskej spoločnosti. Základnými a nevyhnutnými prvkami štátu sú: obyvateľstvo – takzvaný osobný podklad, územie – takzvaný vecný podklad, štátna moc a suverenita. Štát predstavuje systém zložený zo širokého spektra podsystémov - sociálnych skupín, spoločenských a politických orgánov a inštitúcií, medzi ktorými alebo existujú presne definované *funkcionálne* vzťahy, alebo si ich subjekty postupne vytvárajú. Štruktúru týchto podsystémov charakterizuje komplexita a horizontálna a vertikálna stratifikácia.

Ak však nebudeme chápať národ ako národ-ľud (*populus*), ale ako kategóriu politickú - politický národ (*natio civilis*), potom môžeme stotožniť oba pojmy - bezpečnosť štátu má rovnaký význam ako národná bezpečnosť. V takomto ponímaní bude sa národná bezpečnosť týkať jednak teritória štátu, jeho integrity, celistvosti a nenarušiteľnosti, ako aj bezpečnosti sociálnych skupín, sociálnych jednotiek vo vnútri štátu.

Tradičný koncept národnej bezpečnosti stotožňuje bezpečnosť štátu so zaistením jeho fyzickej existencie, predovšetkým s ochranou štátneho územia a moci voči hrozbe vojenského útoku iným štátom. Tento prístup súvisí s pozíciou štátu v medzinárodnom politickom systéme a vyjadruje predovšetkým vonkajší aspekt bezpečnosti[3].

V období Studenej vojny a existujúcej bipolarity bola bezpečnosť vnímaná predovšetkým ako stav bez vojny alebo jej hrozby. Vo vzťahu k národnej bezpečnosti bola bezpečnosť definovaná ako schopnosť odolať ozbrojenému útoku zo zahraničia. Tradičné chápanie bezpečnosti bolo teda spojené s hodnotením hrozieb prevažne vojenského charakteru, s obranou štátu, koalície, s vojenským presadzovaním národných a koaličných záujmov, s eliminációu hrozby jadrovej vojny ap.

[2] HOFREITER, L. Bezpečnostná veda – minulosť, súčasnosť a perspektívy. 79-80
[3] HOFREITER, L. Asymetria národnej a medzinárodnej bezpečnosti . s. 143-145.

Najširšie chápaný význam kategórie národná bezpečnosť zahrňuje ochranu a obranu štátu pred vonkajšími i vnútornými ohrozeniami, zaistenie jeho pretrvania, jeho politickej nezávislosti, ale i zaistenie potrebnej kvality života obyvateľstva, jeho bezpečnosti, ako aj zaistenie vnútorného poriadku a vnútornej bezpečnosti.

Výsledkom analýzy doterajších konceptov národnej bezpečnosti je, že národnú bezpečnosť môžeme posudzovať z hľadiska:

- ***vonkajšieho aspektu*** národnej bezpečnosti, spočívajúcom predovšetkým vo vojenskom zaistení obrany štátu proti hrozbám pôsobiacim z vonka. Tento prístup, teoreticky zastrešený Strategickými a Bezpečnostnými štúdiami, budeme považovať za tradičný, s výrazne štátocentrickou paradigmou. Národná bezpečnosť je podľa štátocentrickej paradigmy ponímaná ako ochrana národa a územia pred fyzickým útokom z vonka, ako schopnosť štátu brániť sa proti vojenským útokom zvonka. Znamená to takú situáciu, v ktorej nehrozí štátu žiadny útok zvonka, resp. ak ku takému útoku dôjde, bude úspešne eliminovaný obrannými schopnosťami štátu.
- ***Vnútorného aspektu*** národnej bezpečnosti, spočívajúcom v zaistení vnútorného poriadku, stability politického systému, hospodárskeho rozvoja, sociálnej súdržnosti , ochrany národných kultúrnych hodnôt, sektorov kritickej infraštruktúry, bezpečnosti občanov i sociálnych skupín. Tento prístup vychádza jednak z kritických bezpečnostných štúdií i konceptu ľudskej bezpečnosti.

2. PRÍSTUPY K SKÚMANIU NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI

Predpokladom pre seriózne, skutočne vedecké skúmanie národnej bezpečnosti, je vytvorenie metodológie. Využívajúc poznatky spoločenských vied, budeme pri analyzovaní a posudzovaní národnej bezpečnosti zvažovať:

- rovinu ***ontologická, umožňujúcu*** objasniť, čo to bezpečnosť i národná bezpečnosť je, prečo sa tak nazýva, aké sú jej atribúty, činitele, v akej štruktúre môže existovať, ale i aké sú vzťahy medzi činiteľmi národnej bezpečnosti. Objasnenie pojmu národná bezpečnosť je preto základným a východiskovým výskumným problémom. Je nevyhnutnou podmienkou toho, aby sme dosiahli pochopenie obsahu a významu procesov, spojených so zaisťovaním národnej bezpečnosti;
- rovinu ***etiologická*** , zameraná na skúmanie príčin javov a udalostí, ktoré spôsobujú ohrozenie bezpečnosti štátu, jeho obyvateľov, jeho národného záujmu v celku i v oblasti bezpečnosti;
- rovinu ***gnozeologickú***, týkajúcej sa spôsobov , metód a možností získavania poznatkov a vedomostí o bezpečnosti štátu, sociálnych skupín i jednotlivých občanov, tvoriacej podstatu národnej bezpečnosti;
- rovinu ***axiologickú*** , poskytujúcej nástroje na skúmanie významu a hodnoty bezpečnosti a národnej bezpečnosti zvlášť;
- rovinu p***raxeologickú*** , hľadajúcej spôsoby, ako prakticky a efektívne zaisťovať bezpečnosť všetkých relevantných subjektov národnej bezpečnosti.

Vychádzajúc z prezentovaných metodologických východísk, môžeme národnú bezpečnosť posudzovať buď ***ako stav***, reprezentovaný dosiahnutou úrovňou zaistenia bezpečnostných záujmov a potrieb štátu, alebo ***ako proces***, spočívajúci v aktívnej činnosti subjektov bezpečnosti, orientovanej na dosiahnutie želaného (potrebného) stavu bezpečnosti.

Z hľadiska ***subjektov*** národnej bezpečnosti môžeme identifikovať jednotlivcov, sociálne skupiny (národnostné, etnické, náboženské, politické, profesijné, vekové, atď.),

o ktorých bezpečnosť ide, ako i samotný štát reprezentovaný vládou a svojimi inštitúciami, ktorý presadzuje deklarovaný národný záujem v oblasti bezpečnosti a pretrvania štátu.

Pri skúmaní a riešení problémov národnej bezpečnosti uplatníme ***sektorový prístup***, pričom využijeme známu štruktúru sektorov bezpečnosti : vojenský, politický, ekonomický, sociálny, societálny, environmentálny, informačný, i ďalšie sektory bezpečnosti.

Národná bezpečnosť, v každom z posudzovaných sektorov i ako celok, ***má rozmer***:

- **inštitucionálny**, spočívajúci vo vytvorení potrebných orgánov a inštitúcií s kompetenciami na zaisťovanie požadovaného stavu bezpečnosti,
- **predmetový**, zahrňujúci relevantné bezpečnostné výzvy a ohrozenia, ktoré majú potenciál zmeniť bezpečnostnú situáciu subjektov národnej bezpečnosti,
- **normatívny**, obsahujúci právne predpisy a normy regulujúce činnosť bezpečnostného sektora[4] pri zaisťovaní bezpečnostných záujmov a potrieb subjektov národnej bezpečnosti,
- **procesuálny,** viažuci sa k praktickej činnosti štátnych orgánov a inštitúcií, ako aj ďalších prvkov bezpečnostného sektora, pri zaisťovaní národnej bezpečnosti.

3. ČINITELE NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI

Všeobecná definícia pojmu činiteľ uvádza, že je to hybná sila prebiehajúceho procesu alebo podmienka ovplyvňujúca proces, spolupôsobiaca, spoluurčujúca okolnosť, dôvod, vzniku niečoho, alebo nejakého stavu.

V Securitológii sme prijali záver[5], že bezpečnosť akéhokoľvek referenčného objektu je výsledkom pôsobenia primárnych príčin, vyvolávajúcich vznik/zánik ohrozenia (T) alebo zníženie/zvýšenie odolnosti (zraniteľnosti - V) referenčného objektu v danom čase (t). V takto ponímanej paradigme bezpečnosti za určujúce činitele bezpečnosti sú považované:

- veľkosť a intenzita ohrozenia,
- odolnosť, resp. zraniteľnosť referenčného objektu (v našom prípade sú to subjekty národnej bezpečnosti).

V úvode sme prezentovali názor, že jedným z najfrekventovanejších ohrození národnej bezpečnosti sú ohrozenia vnútornými konfliktami. Preto sa v ďalšej časti budeme zaoberať tými činiteľmi, ktoré tento druh ohrozenia vyvolávajú.

3.1 NEROVNOSTI A IDENTITA AKO ČINITELE NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI

Na začiatok niekoľko slov k niektorým rozdielom pojmov nerovnosť a identita[6]. Oba sú zložité koncepty a mohli by byť predmetom širokej diskusie. V kontexte tohto článku stanovíme hranice pre identifikovanie oboch pojmov a rozdielov medzi nimi.

[4] V dokumente Zámer Výstavby a ďalšieho rozvoja bezpečnostného systému Slovenskej republiky do roku 2010 je *bezpečnostný sektor* ponímaný ako súbor javov, procesov, inštitúcií, prvkov a ich vzájomných väzieb, ktorých hlavným poslaním je zaručenie bezpečnosti občana a štátu. Ide o mnohorozmerný komplex, formovaný na štátnej a neštátnej úrovni.
[5] HOFREITER, L. *Securitológia*, s. 20.
[6] HOLMQVIST, G. *Inequality and identity. Causes of War* ? s.8-10.

3.1.1 ČINITELE NEROVNOSTI

Keď hovoríme o nerovnosti, základnou otázkou je : nerovnosť *medzi čím,medzi kým?* V rámci štruktúry sociálneho prostredia[7] štátu vzniká rozvrstvenie danej populácie do usporiadaných tried[8]). Rozvrstvenie populácie môže byť :

- ***ekonomické*** , podľa ekonomického statusu (bohatí, chudobní,...),
- ***politické***, podľa podielu na moci (vrstva vládnuca, vláda, vrstva ovládaných, občania, stupne orgánov a inštitúcií politickej moci),
- ***profesijné***, podľa spoločenského uznania vykonávaného povolania,
- ***kultúrne,*** podľa príslušnosti k dominantnej kultúre, alebo k subkultúram či marginalizovaným skupinám,
- ***národnostné, etnické,*** podľa príslušnosti k národnostným či etnickým skupinám,
- ***religiózne*** , podľa príslušnosti k náboženstvám a cirkvám.

V takto rozvrstvenom sociálnom prostredí štátu môžu vznikať *vertikálne nerovnosti,* ktoré súvisia s pozíciou sociálnej skupiny (jednotlivca) v hierarchickej štruktúre prostredia štátu (skupiny), zatiaľ čo *horizontálna nerovnosť* ukazuje na rozdiely medzi priemermi vo vnútri rôznych skupín.

Nerovnosti medzi skupinami majú rôzne proporcie:

- ekonomické nerovnosti sa vzťahujú sa na rozdiely v prístupe k majetku, platom a príležitosti zamestnania;
- sociálne nerovnosti sa vzťahujú na rozdiely v prístupe k sociálnym službám;
- politické nerovnosti vyjadrujú rozdiely v politických príležitostiach a podiele na moci;
- kultúrne nerovnosti vyjadrujú rozdiely v možnostiach a podmienkach zachovávania jazyka, náboženstva a obyčají.

Treba tiež objasniť, v čom spočíva nerovnosť: dominantnými disparitami v sociálnom prostredí je napríklad: príjmová nerovnosť, majetková nerovnosť, politická nerovnosť, kultúrna nerovnosť, nerovnosť v dostupnosti sociálnych služieb, práva, adekvátneho zamestnania, atď.

Nakoniec zostává stanoviť, resp. ukázať, ako je *nerovnosť meraná?* V súčasnosti existuje množstvo indexov a indikátorov, ktoré umožňujú merať nerovnosť v jej širokom spektre[9].

3.1.2 ČINITEĽ IDENTITY

Z hľadiska analýzy činiteľov národnej bezpečnosti významnú pozíciu má aspekt identity. Pri konceptualizácii identity rozlišujeme medzi troma prístupmi : primárnym, inštrumentalistickým a sociálne konštruktivistickým prístupom k identite.

---

[7] Sociálny priestor je určený univerzom ľudskej populácie, roztriedenej do sociálnych skupín. Súhrn všetkých sociálnych skupín spolu so súhrnom všetkých pozícií každej z nich tvorí systém sociálnych súradníc, ktoré umožňujú jednoznačne určiť sociálnu pozíciu každého človeka. Sociálny priestor je tak viacrozmerný priestor, čím viacej je populácia podelená, čím je zložitejšie štruktúrovaná, tým viacej rozmerov má.

[8] SOROKIN, P. *Ruchliwość społeczna(Social Mobility).540 s.*

[9] Podrobne sme tieto indexy a indikátory prezentovali v článku *Indicators of security situation in the local environment,* alebo *Indikátory bezpečnosti v lokálnom prostredí – význam pre bezpečnostný manažment.*

Primárny prístup spočíva v názore, že identita je sociálnej jednotke daná, rodí sa s ňou a je mu v zásade daná od prírody, Avšak tento názor nemá podporu vo vedeckej komunite a je skôr marginálny.

Inštrumentalistický názor na identity je založený na tom, že identity sú niekedy účelovo vytvárané využívané ako nástroj (inštrument) na politickú mobilizáciu alebo získanie politickej nadvlády, dominancie určitej sociálnej skupiny v rámci daného sociálneho prostredia.

Sociálne konštruktivistický prístup spočíva v tom, že sociálna jednotka môže byť nositeľom rôznych identít a tieto identity sú premenlivé a konštruované ako následok sociálnych procesov, ktoré s danom spoločenskom prostredí prebiehajú, alebo ako výsledok sociálnej interakcie a komunikácie. V súčasnom období je pri konštruovaní sociálnej identity nezanedbateľný aj vplyv médií a internetových sietí.

Dôsledky reálnej alebo subjektívne potláčanej alebo nerešpektovanie identity sociálnych skupín sa prejavujú vo forme konfliktov, predovšetkým ako národnostných, etnických či náboženských konfliktov[10].

O *národnostnom a etnickom konflikte* hovoríme vtedy, ak aspoň jedna strana vníma konflikt ako riešenie národnostných či etnických problémov, pričom je jednoznačne vnímaná rozdielnosť národnostných a etnických identít aktérov konfliktu[11]. V takomto konflikte stoja proti sebe skupiny vytvorené na základe spoločnej identity a ich vzťahy sú sekuritizované pocitom ohrozenia, agresivita je vyvolávaná vytvorením a démonizovaním obrazu nepriateľa.

Potenciál národnostných a etnických konfliktov je najvyšší v mnohonárodnostných, multietnických krajinách. Národnostná a etnická rozmanitosť štátu zvyšuje konkurenciu pri získavaní pracovných príležitostí, politického vplyvu, dostupnosti vzdelania či sociálnych služieb, alebo dokonca len bývania. Vznik, resp. vypuknutie a dynamika konfliktu závisí od viacerých faktorov. Jednou z príčin národnostných, etnických konfliktov je pretrvávajúca a eskalujúca „*etnická nenávisť*“ či „*dávne krivdy*“, ktoré sa aktér konfliktu usiluje napraviť[12].

Druhá skupina názorov na príčiny konfliktu je založená na tom, že nie nenávisť či národnostný útlak, resp. potláčanie etnickej identity je pravou príčinou konfliktov. Tou má byť *záujem „povstalcov*“ ovládnuť nerastné bohatstvo krajiny, jeho predaj a privlastnenie si zisku. Konflikt vytvára vhodné podmienky pre „*vojnových podnikateľov- warlordov*“ na nekontrolované drancovanie zdrojov a ilegálny obchod.

Národnostné a etnické konflikty sú charakteristické vysokou mobilizáciou všetkých zainteresovaných, pretože sa jedná o ich jazyk, vieru, kultúru, či tradičný spôsob života. Sprevádza ho vysoká intenzita emócií, vášní, prejav iracionálnych stránok ľudskej podstaty.

Náboženská identita býva častým zdrojom náboženských konfliktov. Za jednu z príčin všetkých náboženských konfliktov môžeme považovať *náboženský fundamentalizmus,* ktorý v reakcii na modernitu odmieta adaptáciu, pluralitu, racionalitu a obracia sa selektívne k reálnym alebo fiktívnym základom (fundamentom) svojej viery. Jeho hlavné črty sú reakčnosť, osobovanie si vlastníctva absolútnej pravdy a z neho vyplývajúci manicheizmus[13], mesianizmus[14] a konfliktnosť.

---

[10] HOFREITER, L. *Teória a riešenie konfliktov*, s.43-80

[11] Aj keď konflikt predpokladá najmenej dvoch aktérov, stačí, ak sa konflikte bude správať aspoň jeden z nich. Je to častý príklad konfliktov, keď dominantný národ (dominantné etnikum) diskriminuje a utláča minoritu.

[12] ŠMÍD, T., VAĎURA, V. *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru,* s. 20

[13] Dualistické učenie, považujúce za základ sveta boj svetla a tmy, princípu dobra a zla; spásne, svetové náboženstvo, pomenované podľa Petra Maniho z Bybylonie (216-277)

[14] Viera, presvedčenie v mimoriadne poslanie, spasiteľstvo sveta ap.

Druhú skupinu príčin náboženských konfliktov môžu predstavovať politické, mocenské ambície predstaviteľov náboženskej skupiny, ktorí v záujme svojich cieľov využívajú vieru na mobilizáciu svojich stúpencov tým, že prezentujú ohrozenie náboženskej identity.

Tretia skupina príčin náboženských konfliktov spočíva v reálnej diskriminácii náboženskej skupiny, obmedzovanie slobody vyznania alebo násilná konverzia veriacich jednej viery na vieru dominantnej skupiny.

Náboženské konflikty predstavujú vždy akýsi druh vojny „identít", pričom tieto identity sú vnímané nezmieriteľne, radikálne, fundametalisticky. Napr. Slovák môže mať ešte iné občianstvo, ale kresťan nemôže byť zároveň moslimom.

V náboženských konfliktoch vzniká jasná štruktúra „oni" a „my", „oni" proti „nám", čo vyvoláva vysokú mieru skupinovej súdržnosti a oddanosti. Jednoduchá vízia nepriateľa popierajúceho a fanaticky bojujúceho proti všetkému, čo je „nám" sväté, má vysoký mobilizačný efekt a je bohatým zdrojom politického kapitálu.

3.1.3 DÔSLEDKY PRE NÁRODNÚ BEZPEČNOSŤ

Národnú bezpečnosť ovplyvňuje jednak jeho citlivosť, resp. odolnosť voči vonkajším vplyvom a silám, ale najmä vnútorný charakter štátu, a to sociálnopolitická súdržnosť štátu, pozícia a reálna moc politickej reprezentácie (vlády), schopnosť plniť normatívne funkcie, výkon správy na svojom teritóriu. Konflikty, ktoré vznikajú vo vnútri štátu, vždy ukazujú na spôsob vládnutia, na uplatňovanie či neuplatňovanie funkcií vlády, legitimitu a legalitu politickej reprezentácie.

Podľa toho, ako je vláda schopná plniť tieto funkcie, môžeme klasifikovať štáty do štyroch skupín (tab.1).

Tabuľka 1 Klasifikácia štátov podľa funkčnosti vlády.

Stav štátu	Charakteristika
Funkčný štát	Vláda plní všetky normatívne funkcie, vykonáva efektívnu správu na svojom teritóriu, obyvateľstvo je súdržné, rešpektuje a podporuje inštitúcie štátu. Je zaistený vnútorný poriadok a kvalita života obyvateľstva.
Slabý štát (Fragile State)	Vláda plní svoje základné funkcie v minimálnej miere, formálne kontroluje svoje teritórium i hranice. Spravidla sa jedná o stav štátu, v ktorom sociálna nespokojnosť vzniká v regiónoch štátu, konflikty sa prejavujú regionálne. Násilie môže byť zamerané voči autokracii a oligarchizácii verejného a politického života.
Zlyhávajúci štát (Failing State)	Vláda formálne plní svoje normatívne funkcie, stráca kontrolu nad značnou časťou svojho teritória. Vládu ohrozujú autonomistické a/alebo separatistické hnutia, organizovaný zločin, mafie, nelegálny obchod a pod.
Zrútený štát (Failed State)	Vláda nie je schopná svoje funkcie ani vykonávať správu nad svojím územím alebo jeho značnou časťou. Vyskytujú sa nezávislé enklávy. V štáte prebieha dlhotrvajúci, permanentný vnútorný konflikt, nadobúdajúci charakter občianskej vojny alebo etnických čistiek. Vládnu „warlordi", násilie a zločin.

Problém vnútorných konfliktov vo väčšine nie je len vnútorným problémom štátu, jeho národnej bezpečnosti, môže byť dôvodom na jeho internacionalizáciu[15]. Najčastejšími dôvodmi na vstup tretích strán do konfliktu býva nerešpektovanie medzinárodných záväzkov, činnosť nezlučiteľná so základnými princípmi ľudskosti, masívne porušovanie ľudských práv občanov, difúzia násilia (prienik ozbrojených skupín a prenesenie konfliktu do susedných štátov) a nestability (v dôsledku vývoja v krajine konfliktu a vzniknutej humanitárnej katastrofy je masívnym zdrojom utečencov).

ZÁVER

V súvislosti s možnosťou vzniku vnútorných konfliktov vo vzťahu k identifikovaným činiteľom môžeme prijať tieto závery:

- konflikt je pravdepodobnejšie tam, kde sú významné politické alebo ekonomické nerovnosti, alebo obe vystupujú súčasne,
- využitie politickej nerovnosti na mobilizáciu je obzvlášť pravdepodobná tam, kde politické a ekonomické nerovnosti pôsobia v rovnakom smere,
- problémy skupinových identít inklinujú k násilným konfliktom, keď sa prekrývajú sa s ekonomickými a politickými nerovnosťami,
- nedostatočné uznanie , rešpektovanie a ochrana kultúrnych identít a nerovnosť kultúrneho statusu vyvoláva konflikt, zatiaľ čo kultúrna inklúzia pomáha udržiavať mier.

Následne môžeme vytvoriť variant scenára konfliktu, obsahujúceho možnú eskaláciu identifikovaných konfliktogénnych činiteľov.

V počiatočnej fáze je podmienkou slabý štát, neschopný zaistiť potreby občana, väčšiny alebo určitých častí obyvateľstva. V dôsledku chudoby, nerovností, diskriminácie, nespravodlivosti, atď. narastajú v časti, alebo vo väčšine obyvateľstva pocity krivdy .

V druhej fáze politickí (náboženskí) vodcovia budú využívať tieto krivdy spojením s niektorou z identít ako nástroj na mobilizáciu podporovateľov a sympatizantov. Vyvolanie pocitu ohrozenia náboženskej alebo inej identity spolu s pocitom krivdy z materiálneho nedostatku sa stáva významným činiteľom konfliktu.

Akcelurujúcim a motivujúcim činiteľom pre eskaláciu a začatie otvoreného násilného konfliktu je vidina koristi, zisku, ovládnutia zdrojov a pod. Konflikt môže priniesť jeho organizátorom i účastníkom určité materiálne výhody, nelegálne zisky a preto nebudú mať záujem na negociácii problémových otázok.

Rôzne kombinácie týchto činiteľov vytvárajú, spolu s materiálnym a finančným zabezpečením podmienku realizovateľnosti vnútorného konfliktu, ktorý vždy zásadným spôsobom zmením nielen vnútornú bezpečnosť štátu, jeho občanov, ale v dôsledku internacionalizácie a difúzie ovplyvní aj bezpečnosť v širšom bezpečnostnom prostredí.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

HOFREITER, L. 2006. *Securitológia*. 1.vyd. Liptovský Mikuláš :AOS, 2006. 138 s. ISBN 978-80-8040-310-2.

HOFREITER, L. 2008. Teória a riešenie konfliktov. Liptovský Mikuláš : AOS, 2008.206 . ISBN 978-80-8040-347-8

[15] Pod internacionalizáciou konfliktu rozumieme nielen jeho horizontálne rozšírenie (do oblastí susedných štátov), ale tiež vstup tretích strán (medzinárodných mierových síl, medzinárodných organizácií a mimovládnych organizácií) do riešenia konfliktu, v zmysle realizácie politiky OSN *Responsibility to Protect.*

HOFREITER, L. 2011. Bezpečnostná veda – minulosť, súčasnosť a perspektívy. In: *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2011.Zborník vedeckých a odborných prác*. Liptovský Mikuláš: AOS, 2011, s. 77-85. ISBN 978 – 80-8040-428-1

HOFREITER, L. 2012. Asymetria národnej a medzinárodnej bezpečnosti . In : *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2012.Zborník vedeckých a odborných prác*. Liptovský Mikuláš: AOS, 2012, s. 143-152. ISBN 978 – 80-8040-4508-5

HOLMQVIST, G.2012. *Inequality and Identity. Causes of War ?* Uppsala : Nordiska Afrikainstitutet, 2012. 42 s. ISBN 978-91-7106-714-2

SOROKIN, P. 2009. *Ruchliwość społeczna.* Warszawa, Wydawnictwo Instytutu filozofii i socjologii PAN. Warszawa, 2009.ISBN 978-83-7683-002-5.540 s.

ŠMÍD, T., VAĎURA, V., 2007, *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru.* Brno : CDK, 2007. ISBN 978-80-7325-126-0.

doc. Ing. Ladislav HOFREITER, CSc.
Fakulta bezpečnostného inžinierstva ŽU v Žiline
E-mail: Ladislav.Hofreiter@fbi.uniza.sk

Článok bol spracovaný v rámci riešenie projektu VEGA 1/0175/14

POVSTALECTVO - FENOMÉN SÚČASNOSTI
INSURGENCY – PHENOMENON OF TODAY

Michal HRNČIAR

ABSTRACT

Súčasné operačné prostredie je charakterizované hrozbami zreteľne odlišnými od tých, ktorým sme čelili v minulosti. Stretávame sa s organizovaným, ideologicky motivovaným nepriateľom usilujúcim sa o politickú zmenu v regióne, ktorý v snahe o dosiahnutie svojich cieľov môže ťažiť zo všetkých druhov regulárnych ale najmä neregulárnych aktivít, ako je terorizmus, kriminalita, verejné nepokoje a ďalšie. Jeho činnosť má potenciál šíriť nestabilitu, ktorá nie je limitovaná štátnymi či regionálnymi hranicami. Potlačenie tejto hrozby pre svetové spoločenstvo predstavuje aktuálnu bezpečnostnú výzvu. Tento článok pojednáva o doktrinálnych charakteristikách, podstate a vzniku povstania a o teoretickom základe COIN.

The current operating environment is characterized by threats clearly different from those faced in the past. We meet with organized, ideologically motivated enemy who strive for political change in the region, who in pursuit of their goals can benefit from all kinds of regular and especially irregular activities, such as terrorism, crime, public unrest, and more. Its activity has the potential to spread instability, which is not limited by national or regional borders. Countering this threat for the global community is the current security challenge. This article discusses the doctrinal characteristics and essence of the insurgency and the theoretical basis of COIN.

Keywords: povstanie, operácie proti povstaniu, terorizmus
insurgency, counterinsurgency, terrorism

ÚVOD

V predchádzajúcich storočiach bolo medzinárodné spoločenstvo kreované prevažne za účelom čeliť medzištátnym konfliktom ohrozujúcim štátnu suverenitu. Po druhej svetovej vojne sa však čoraz viac objavuje komplex problémov, ktoré vyplývajú z vnútroštátneho násilia a nestability.

V súčasnom operačnom prostredí väčšina hlavných hrozieb a rizík vychádza z neúspešných alebo nestabilných štátov. Nestabilita a znížená bezpečnosť, ktorá je toho dôsledkom, je spravidla zapríčinená občianskou nespokojnosťou. Krehkosť týchto štátov predstavuje potenciál destabilizovať celé regióny. Nestabilný štát často nie je schopný zákonným spôsobom použiť nástroje na násilné uplatnenie štátnej moci. Táto neschopnosť mu znemožňuje predchádzať konfliktom alebo riešiť už prebiehajúce konflikty.

Reakcia svetového spoločenstva na túto nestabilitu vyžaduje široký rozsah medzivládnych aktivít, ktorých súčasťou sú aj spojenecké vojenské operácie na pomoc takýmto štátom. Severoatlantická aliancia, ako významný aktér svetového spoločenstva na regionálne konflikty, s cieľom čeliť problémom globálnej nestability prešla od konca studenej vojny rozsiahlou transformáciou. Jej efektívnosť závisí od jej spôsobilosti rýchlo a rozhodne reagovať na celý rad scenárov. Tieto sa oproti minulosti nevzťahujú len na vedenie konfliktu vysokej intenzity, ale aj na prevenciu vzniku ozbrojeného konfliktu a na stabilizáciu a rekonštrukciu prostredia, v ktorom konflikt prebieha alebo už prebehol, s cieľom podporiť politickú, ekonomickú a sociálnu stabilitu krajiny. NATO je v súčasnosti konfrontované

s „novým“ typom konfliktov, ktoré sú zreteľne odlišné od tradičných medzištátnych konfliktov.[1]

Podľa teórie amerických autorov, ktorí históriu moderných vojen (vojenského umenia) rozdelili na štyri generácie,[2] je súčasné konflikty možné zaradiť do tzv. „štvrtej generácie vedenia vojen“. Táto generácia je charakterizovaná stieraním hraníc medzi vojnou a politikou, vojenskými silami a civilným obyvateľstvom. Štáty stratili monopol na vedenie ozbrojeného konfliktu. Za konflikt štvrtej generácie sa považuje taký, v ktorom je jedna zo strán konfliktu reprezentovaná agresívnym neštátnym aktérom.[3] V aliančnom prostredí sa používa na jeho označenie termín povstalci. Činnosť povstalcov je označovaná ako povstanie.

1 POVSTANIE

Povstanie (Insurgency) je v aliančnom doktrinálnom prostredí definované ako „akcie organizovanej, často ideologicky motivovanej, skupiny alebo hnutia, ktorá sa snaží uskutočniť alebo odvrátiť politickú zmenu štátnej moci v regióne presviedčaním alebo donucovaním obyvateľstva prostredníctvom násilia a podvratníctva“[4]. Slovenský obranný štandard ho definuje ako „organizované hnutie zamerané na zvrhnutie ustanovenej vlády podvratnou činnosťou alebo ozbrojeným konfliktom“[5].

Vo všeobecnosti je možné povedať, že povstalci vykonávajú rad neregulárnych aktivít orientovaných na politické, vojenské, ekonomické, sociálne, informačné a infraštruktúrne oblasti.

1.1 VZNIK A ROZVOJ POVSTANIA

Vznik a rozvoj povstania je spôsobený ideologickými rozdielmi. V podstate sú potrebné dve kľúčové podmienky: [6]

1) podstata pocitu nespokojnosti,
2) existencia reálneho základu pocitu nespokojnosti.

Pocity nespokojnosti vyrastajú z opodstatnených dôvodov alebo z pretrvávajúcich osobitých názorov časti populácie, ktoré vychádzajú zo subjektívneho vnímania reality. Medzi obvyklé zdroje nespokojnosti, ktoré môžu vyústiť do vzniku povstania patrí:

- potreba osobnej identity (potreba patriť k etniku, kmeňu, skupine), ktorá môže byť v rozpore s postojmi miestnej vlády (snaha o politický prevrat, zmenu hraníc, odtrhnutie sa, oslobodenie krajiny od koloniálnej nadvlády a pod.),
- náboženský extrémizmus,
- ekonomická nerovnosť (veľké rozdiely medzi majoritnou skupinou chudobných a minoritnou skupinou veľmi bohatých osôb),
- korupcia (skorumpovaná vláda, chamtivosť po moci),
- represie (politická diskriminácia, porušovanie práv, policajná brutalita),
- zahraničné vykorisťovanie (prítomnosť cudzincov, zahraničných firiem, ktoré môžu byť miestnym obyvateľstvom vnímané ako vykorisťovatelia krajiny),

[1] AJP-3.4.4 *Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN).* 2011, s 1 - 2.
[2] LIND, W. S. et al. *The Changing Face of War: Into the Four Generation*. 1989.
[3] SPILÝ, P., HRNČIAR, M. *Vojenská taktika*. 2013, s. 14 – 15.
[4] AJP-3.4.4 *Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN).* 2011. s 1 - 3.
[5] SOŠ 3680 AAP-6. *Slovník termínov a definícií NATO.* 2012, s. 366.
[6] SVD-30-44 *Vedenie operácií proti povstaniu (COIN)*. 2011. s. 39 – 40.

- okupácia,
- absencia poskytovania základných služieb (dostupnosť potravín, vody, elektrickej energie, vzdelávania, zdravotníctva, vymožiteľnosti práva a pod.).

Na vznik a pretrvanie pocitu nespokojnosti sú potrebné určité podmienky a predpoklady, bez ktorých existencie povstanie chradne a zaniká.

Hlavnou podmienkou je zraniteľnosť populácie vychádzajúca z očakávaní spoločenských zmien, ktoré sa obyvateľstvu ponúkajú v súvislosti s budúcim možným vývojom. Najcitlivejším faktorom je nespokojnosť obyvateľstva s počínaním vlády v oblasti politickej, ekonomickej a sociálnej v komparácii s ponúkanou alternatívou zmien.

Druhou podmienkou je existencia funkčného vodcovstva. Tradičné vodcovstvo je reprezentované charizmatickou, presvedčivou a politicky skúsenou osobou, ktorá riadi povstanie silou revolučných myšlienok. Postavenie vodcu niekedy vyplýva z náboženskej či kmeňovej hierarchie. Ozbrojené zložky povstania vedú akcie, vykonávajú rozkazy a udržiavajú lokálnu kontrolu, často zabezpečujú chod výcvikových táborov (nábor a výcvik miestnych a zahraničných bojovníkov). Pomocníci, vo forme aktívneho členstva alebo sympatizantov, poskytujú služby a podporu, ale priamych akcií sa nezúčastňujú. Pod aktívnou podporou sa rozumie aj členstvo v tzv. „podzemí“, čo predstavuje dvojaký život. Povstaleckí vodcovia sa snažia využívať atraktívne kauzy na mobilizáciu podpory od obyvateľstva. Povstalci majú tendenciu aj neproblémové udalosti úmyselne prekrúcať a umelo vytvárať kauzy, ktoré využívajú na svoju propagandu a zavádzanie verejnosti.

Treťou podmienkou je nedostatok vplyvu vlády ako odozvy na uskutočňované povstalecké aktivity. Ak obyvateľstvo pociťuje nedostatočný vplyv vládnych bezpečnostných síl a úradov, pocit strachu pred možných chaosom vláde podkopáva autoritu a jej legitimitu.[7]

1.2 CIELE POVSTANIA

Ciele povstania je niekedy ťažké identifikovať, pretože môžu byť nejasné alebo rôzne skupiny povstania majú rôzne ciele. Hlavným cieľom vo všeobecnosti je vždy politická zmena, ktorá je dosahovaná podkopávaním úradnej moci vlády a zároveň posilňovaním legitimity povstania, zmesou propagandy, podvratnej činnosti a násilia. Podporné ciele predstavujú snahu povstalcov uchvátiť moc krajiny (vyvrátiť existujúci spoločenský poriadok), podkopať štátne zriadenie a vytvoriť autonómnu oblasť, podkopať alebo zničiť legitimitu vlády a jej schopnosť vládnuť a získať verejnú podporu (presvedčiť, zastrašiť väčšinu populácie, aby prijala navrhované zmeny).

Povstalci za účelom dosahovania svojich cieľov využívajú zmes regulárnych a neregulárnych aktivít. Regulárne aktivity zahŕňajú použitie diplomatických, politických, sociálnych, ekonomických a náboženských nástrojov. Neregulárne aktivity je možné charakterizovať ako „použitie alebo hrozba silou zo strany neregulárnych síl, skupín alebo jednotlivcov, ktorí sú často ideologicky alebo kriminálne motivovaní za účelom ovplyvniť alebo odvrátiť zmeny chystané alebo uskutočňované vládou“.[8] Medzi neregulárne aktivity je okrem povstania možné zahrnúť terorizmus, kriminalitu, verejné nepokoje a podvratníctvo.

Povstania nie sú limitované štátnymi či regionálnymi hranicami. Môžu mať lokálny, národný, nadnárodný, či dokonca globálny charakter. Tieto aspekty využívajú s víziou dosiahnutia svojich cieľov a nenechajú sa odradiť ani dočasnými neúspechmi.

[7] SVD-30-44 *Vedenie operácií proti povstaniu (COIN)*. 2011. s. 40.
[8] SVD-30-44 *Vedenie operácií proti povstaniu (COIN)*. 2011, s. 34.

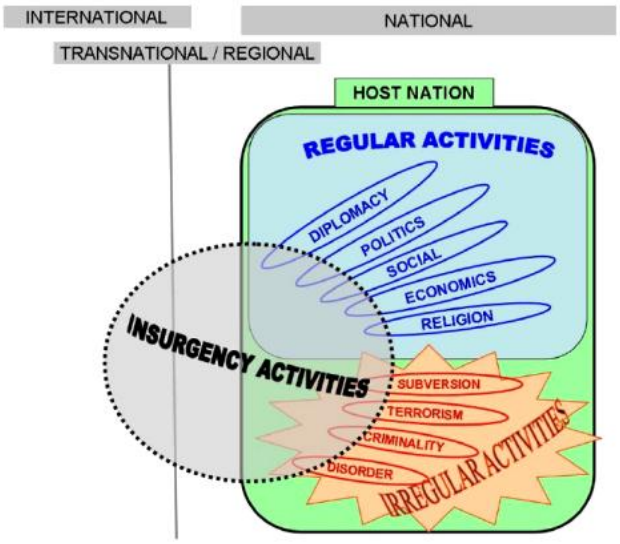

Obrázok 1 Charakter povstania[9]

Každé povstalecké hnutie, aj napriek tomu, že je jedinečné, obsahuje spoločné črty. Obvykle sa jedná o hnutie vznikajúce v radoch domorodého obyvateľstva, ktoré naberá masový charakter. Toto hnutie zahŕňa organizované bojové jednotky (povstalcov), ktorých existencia je však podmienená podporou miestneho obyvateľstva. Povstalecké organizácie sú zvyčajne zoskupené do sietí autonómnych buniek vedených na lokálnej úrovni a zjednocovaných na báze spoločného cieľa.

Povstalci sa dokážu rýchlo učiť a adaptovať sa na nové situácie. Útočia na funkčnosť systému streľbou, bombovými útokmi a využívajú faktor strachu. Ich cieľom je získať pozornosť svetovej spoločnosti a poukázať na príčiny povstania s nádejou získania medzinárodnej podpory. Pôsobia vo viere „zabiť jedného a vystrašiť desaťtisíce“.[10]

2 OPERÁCIE PROTI POVSTANIU

Operácie proti povstaniu (Counterinsurgency – COIN) sú definované ako „sústava politických, ekonomických, sociálnych, vojenských, právnych, civilných a psychologických aktivít, ktorých účelom je poraziť povstanie a začať riešiť hlavný zdroj nespokojnosti“.[11]

Medzi základné atribúty funkčného štátu patrí upevňovanie demokracie, právneho štátu a dodržiavanie ľudských práv, sloboda náboženského vyznania a sloboda prejavu. Narušenie uvedených zložiek v štáte predstavuje potenciál na vznik povstania. Eliminácia povstania je sústredená na odstránenie príčin jeho vzniku. Obvyklou reakciou vlády na povstanie je pôsobenie „silou proti sile“, pretože takáto reakcia je považovaná za účinné protiopatrenie. Odveta s použití sily je však v mnohých prípadoch kontraproduktívna a nerieši príčiny vzniku povstania. Mnohé historické príklady poukazujú na skutočnosť, že vláda postihujúca prívržencov povstania, vrátane nerozhodnutých a nevinných, docielila nie pokles, ale naopak nárast povstaleckých aktivít.

[9] AJP-3.4.4 *Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN)*. 2011, s. 3-2.
[10] MAJCHÚT, I., SPILÝ, P. *Povstalectvo ako bezpečnostná výzva súčasnosti*. 2011. s. 366.
[11] SVD-30-44 *Vedenie operácií proti povstaniu (COIN)*. 2011, s. 46.

2.1 PRINCÍPY OPERÁCIÍ PROTI POVSTANIU

Úspech v potlačení povstania znamená aplikáciu komplexných a účinných opatrení. Operácie na potlačenie povstania si vyžadujú komplexný prístup, t.z. všetky vojenské aktivity sa musia plánovať a realizovať v súlade s ostatnými nevojenskými, mnohonárodnými a mimovládnymi iniciatívami. Hlavným cieľom je posilniť spôsobilosti a legitímnosť vlády pre stabilizáciu a vytvorenie udržateľného bezpečnostného prostredia.

Ťažisko v boji proti povstalcom predstavuje miestne obyvateľstvo, t.j. boj sa vedie o „mysle a srdcia“ obyvateľstva. V podstate ide o získanie jeho podpory proti povstalcom. Z tohto aspektu je dôležitý krokom odhalenie páchateľov násilia voči civilnému obyvateľstvu, ich zadržanie alebo ich likvidácia. Použitie sily musí byť cielené a efektívne. Nesprávne závery pri odhaľovaní páchateľov a neadekvátne reakcie stabilizačných síl sú povstalcami okamžite zverejňované v médiách. Obvyklou taktikou povstalcov je úmyselné vyprovokovanie vlády k jej nesprávnej alebo neprimeranej reakcii.[12]

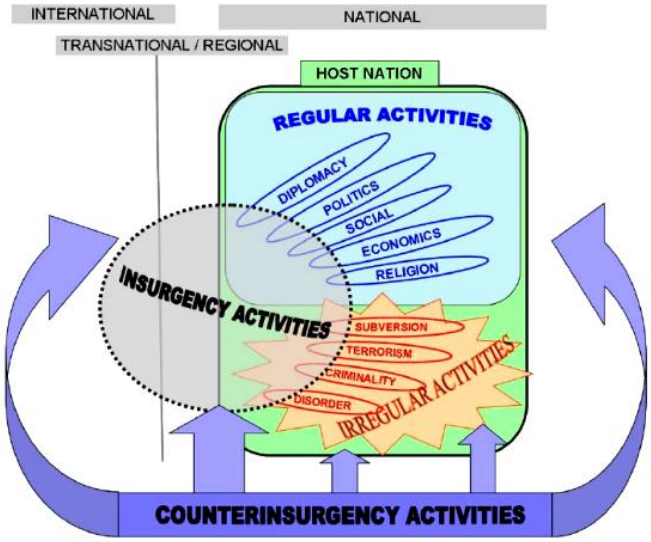

Obrázok 2 Zameranie COIN[13]

Na základe skúseností spojeneckých operácií je možné formulovať desať základných princípov COIN:[14]

1) Primárnosť, nadradenosť politiky nad vojenskými akciami, ktorá musí jasne definovať politický cieľ COIN. Politická vôľa, povstalcami často považovaná za achillovu pätu demokracie, musí byť podporená vojenským úsilím. COIN spravidla krachuje na neschopnosti udržať politickú vôľu počas dlhotrvajúceho ťaženia.

2) COIN sú bojom za obyvateľstvo a nie proti nemu. Miestne obyvateľstvo je najdôležitejší prvok operačného prostredia a pre operácie predstavuje ťažisko. V COIN je nutné uskutočňovať účinné informačné aktivity proti dezinformačným kampaniam povstalcov a tým u obyvateľstva posilňovať presvedčenie o legitímnosti vlády. Vojenské aktivity musia byť vždy posúdené nielen z

[12] MAJCHÚT, I., SPILÝ, P. *Povstalectvo ako bezpečnostná výzva súčasnosti*. 2011. s. 368.
[13] AJP-3.4.4 *Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN)*. 2011, s. 3-19.
[14] SVD-30-44 *Vedenie operácií proti povstaniu (COIN)*. 2011, s. 48 - 52.

hľadiska ich účinku na povstalcov, ale aj z hľadiska ich možných negatívnych dopadov na obyvateľstvo.

3) Význam legitímnosti, ktorá je posudzovaná z dvoch hľadísk. Prvým je úroveň legitímnosti vlády a jej bezpečnostných síl z pohľadu obyvateľstva, druhým je úroveň legitímnosti spojeneckých bezpečnostných síl z pohľadu vlády hostiteľskej krajiny, medzinárodného spoločenstva a zúčastnených krajín. V tejto súvislosti sa budú legitimitu vlády ako aj prítomnosť cudzích ozbrojených síl snažiť spochybniť.

4) Hybnou silou COIN je spravodajstvo, ktorého úlohou je podávať odpovede smerujúce k porozumeniu miestnej populácii. Za týmto účelom sú využívané všetky spravodajské postupy, metódy a zdroje získavania informácií. Za najhodnotnejšie informácie v COIN sú považované informácie získané využitím ľudských zdrojov (Human Intelligence – HUMINT), alebo informácie z civilno-vojenskej spolupráce (Civil-Military Cooperation – CIMIC), prípadne z kontrarozviedky.

5) Jednota úsilia všetkých aktérov (vlád, organizácií, ozbrojených síl) na všetkých úrovniach predstavuje základný atribút riešenia problému.

6) Neutralizácia povstalcov. Na splnenie tejto úlohy je nevyhnutná fyzická, ekonomická a psychologická izolácia povstalcov, ktorá sa dosahuje prostredníctvom postupnej eliminácie zdrojov nespokojnosti miestnej populácie, rozpoznaním zdrojov pocitu krivdy, použitím primeranej sily, prerušením komunikačných trás povstalcov a zabránením ich opätovnému posilneniu. Fyzická izolácia si vyžaduje nasadenie vojenských síl do ofenzívnych alebo stabilizačných operácií, psychologická izolácia sa vykonáva prostredníctvom psychologických operácií (Psychological Operations – PSYOPs), CIMIC a vzťahov s verejnosťou.

7) COIN sa vyznačujú dlhotrvajúcim ťažením, na ktoré sa je nutné pripraviť a tomu prispôsobiť plánovanie zdrojov. Vojenská porážka povstania zďaleka neznamená koniec COIN.

8) Zaistenie bezpečného prostredia je základným a prvoradým pilierom COIN, bez ktorého nie je možné ďalej rozvíjať úsilie na úplnú elimináciu povstania. Účelom je nastoliť normálny občiansky život, uspokojiť základné potreby miestneho obyvateľstva, vytvoriť podmienky na vynútenie práva, zákonov, rešpektovania miestnej kultúry a pod.

9) Odovzdanie zodpovednosti funkčnému štátnemu aparátu hostiteľskej krajiny predstavuje v COIN jednu zo záverečných fáz nasadenia spojeneckých síl. Odovzdávanie zodpovednosti je možné vykonávať po častiach a výkon úloh štátnej správy podporovať prostredníctvom ženijných jednotiek, zdravotníckej služby a pod..

10) Posledným základným atribútom ťaženia v COIN je nevyhnutnosť rýchlo sa učiť a adaptovať sa na nové situácie rýchlejšie ako povstalci, čo vytvára základ úspechu. Táto adaptácia sa dosahuje operatívnym prispôsobovaním dokumentácie, štandardných operačných postupov a rozkazov, ktoré musia byť stručné, zrozumiteľné a najmä flexibilné.

3 COIN VERZUS OPERÁCIE PROTI TERORIZMU

Spoločným znakom povstania a terorizmu je fakt, že v obidvoch prípadoch sa jedná o neregulárne aktivity, ktoré sú vedené organizovanou skupinou alebo hnutím. Povstanie možno považovať za fundamentálnu aktivitu, ktorá svojou povahou a charakterom zneužíva príčiny pocitu nespokojnosti. Na splnenie svojich cieľov môže využívať všetky ostatné druhy neregulárnych aktivít, teda aj terorizmus.

COIN teda predstavuje sústavu politických, ekonomických, sociálnych, vojenských, právnych, občianskych a psychologických aktivít potrebných na porazenie vzniknutého povstania a odhalenie konkrétnych zdrojov pocitu nespokojnosti. Samotné vojenské akcie neporazia povstalcov, skôr vedú k nastoleniu minimálnych podmienok potrebných na úspešné využitie ostatných nástrojov moci. Aj keď sily NATO predstavujú obrovskú vojenskú silu, musia operovať v úzkej súčinnosti s nevojenskými aktérmi. Toto spoločné úsilie je nevyhnutné na stabilizáciu prostredia a porazenie povstania. COIN predstavuje kombináciu ofenzívnych, defenzívnych a stabilizačných aktivít, ktorých cieľom je dosiahnuť stabilné a bezpečné prostredie nevyhnutné na obnovu základných služieb a ďalší rozvoj efektívneho uplatňovania vládnej moci. Cieľom týchto vojenských aktivít je ochrana obyvateľstva, porážka povstania a tým aj vytváranie priaznivých podmienok na vstup nevojenských aktérov, ktorí sú schopní sprostredkovať politické riešenia.

Terorizmus je možné definovať ako „nezákonné použitie alebo hrozba použitia sily alebo násilia proti jednotlivcom alebo majetku pri pokuse prinútiť alebo zastrašiť vlády alebo spoločnosti na dosiahnutie politických, náboženských alebo ideologických cieľov“[15]. Teroristické útoky majú spravidla veľmi vážny dopad na cieľové objekty. Teroristické taktiky môžu byť realizované s rôznym rozsahom, od individuálnych vrážd politických či náboženských lídrov, až po hromadné vražedné bombové útoky, pričom otvoreným cieľom niektorých teroristov môže byť získanie a použitie zbraní hromadného ničenia.

Protiteroristické opatrenia, alebo operácie proti terorizmu (counterterrorism – CT) zahŕňajú „všetky ofenzívne opatrenia na neutralizovanie terorizmu pred vykonaním a po vykonaní nepriateľského aktu. Za takéto opatrenia sa považujú aj silové protiopatrenia zamerané najmä na ochranu osôb a opatrenia na obmedzenie vplyvu uskutočňované ozbrojenými silami alebo civilnými organizáciami“[16].

Terorizmus je vážny problém súčasnosti. Mnohé medzinárodné politické a bezpečnostné organizácie majú rozpracované svoje stratégie pre boj s terorizmom, ktorých typickým príkladom je koncepcia „NATO Military Concept for Defence against Terrorism“, prijatá Severoatlantickou radou na summite v Prahe dňa 21. novembra 2002. Koncepcia identifikuje štyri rôzne úlohy pre vojenské operácie na obranu proti terorizmu:[17]

1) Antiterorizmus (antiterrorism - AT), ktorý predstavuje „súbor obranných a preventívnych opatrení proti terorizmu prijatých na zníženie zraniteľnosti síl, osôb a majetku. Takéto opatrenia zahŕňajú ochranné a odstrašujúce opatrenia zamerané na zamedzenie alebo zníženie jeho prejavov“[18].
2) Manažment následkov terorizmu, ktorý sa zaoberá znižovaním účinkov teroristického útoku, ktorý sa už uskutočnil. Zahŕňa použitie reaktívnych opatrení na zmiernenie deštruktívnych účinkov terorizmu.

[15] SOŠ 3680 AAP-6 *Slovník termínov a definícií NATO.* 2012, s. 655.
[16] SOŠ 3680 AAP-6 *Slovník termínov a definícií NATO.* 2012, s. 203.
[17] *NATO´s military concept for defence against terrorism.* 2011.
[18] SOŠ 3680 AAP-6 *Slovník termínov a definícií NATO.* 2012, s. 86.

3) Boj proti terorizmu, ktorý predstavuje predovšetkým ofenzívne opatrenia na neutralizovanie terorizmu pred vykonaním a po vykonaní nepriateľského aktu zamerané na zníženie schopností teroristov.

4) Vojenská spolupráca zahŕňajúca súčinnosť s ostatnými národnými a medzinárodnými organizáciami, najmä štátnymi orgánmi.

Kým vznik povstania je aspoň čiastočne možné predpokladať, vyhodnotiť jeho dôsledky a prijať opatrenia na jeho potlačenie, predpokladať a vytvárať účinné protiopatrenia pre prípad teroristického útoku je veľmi zložité, alebo takmer neúčinné.

ZÁVER

Od začiatku nového tisícročia sa víťazstvo pri dosahovaní mieru a stability pre konvenčné vojenské sily javí stále viac a viac náročnejšie. Súčasné operačné prostredie predstavuje iné hrozby, na aké boli konvenčné sily pripravované. Vojenské sily sa čoraz viac stretávajú s určitým špecifickým typom ozbrojeného konfliktu, s povstalectvom. COIN oproti konvenčnej vojne vyžaduje zásadne odlišný prístup, vytvára svoju vlastnú kategóriu konfliktu. COIN predstavuje jednu z psychicky, morálne a časovo najnáročnejších činností koaličných síl, ktorých hlavnou úlohou je nielen vojensky poraziť nepriateľa, ale predovšetkým odstrániť príčiny povstania.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

AJP-3.4.4 *Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN).* 2011. Brussels: NATO Headquarters – NSA, 2011. 156 s.

LIND, W. S. et al. *The Changing Face of War: Into the Four Generation*. In: Marine Corps Gasette. 1989.

MAJCHÚT, I., SPILÝ, P. *Povstalectvo ako bezpečnostná výzva súčasnosti*. In: *Bezpečnostní management a společnost*: Sborník z mezinárodní konference. Brno: Univerzita obrany, 2011. ISBN 978-80-7231-790-5, s. 365-370.

NATO´s military concept for defence against terrorism. [online]. 2011. [cit. 2014-09-15]. Dostupné na internete: http://www.nato.int/cps/en/natolive /topics_69482.htm

SOŠ 3680 AAP-6 *Slovník termínov a definícií NATO*. Vydanie 4. Trenčín : ÚOŠKŠOK, 2011. s. 705.

SPILÝ, P., HRNČIAR, M. *Vojenská taktika.* Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2013. 270 s. ISBN 978-80-8040-471-0.

SVD-30-44 *Vedenie operácií proti povstaniu (COIN)*. Bratislava : Generálny štáb OS SR, 2011. 239 s.

npor. Ing. Michal HRNČIAR
externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
michal.hrnciar@aos.sk

PARTICIPÁCIA OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY V MIEROVEJ MISII UNFICYP
PARTICIPATION OF THE ARMED FORCES OF THE SLOVAK REPUBLIC IN PEACEKEEPING MISSION UNFICYP

Michal HRNČIAR, Štefan GANOCZY

ABSTRACT

Takmer dve stovky kilometrov ostnatého drôtu, zátarás, múrov a územia nikoho, už desiatky rokov oddeľujú dve etnické a náboženské skupiny na ostrove, pravoslávnych gréckych a moslimských tureckých Cyperčanov. Do riešenia „cyperského problému“ je už 40 rokov prostredníctvom mierovej misie UNFICYP priamo zaangažovaná OSN a od roku 2001 vyslaním 274 člennej vojenskej jednotky aj Slovenská republika.

Nearly two hundred kilometers of barbed wire, roadblocks, walls and no man's land, for decades separating the two ethnic and religious groups on the island, Greek Orthodox and Muslim Turkish Cypriots. The UN is directly involved in solving the Cyprus problem for 40 years through UNFICYP peacekeeping mission since 2001 by sending 274-member military unit and Slovak Republic.

Keywords: Cyprus, UNFICYP, Ozbrojené sily Slovenskej republiky
Cyprus, UNFICYP, Armed Forces of the Slovak Republic

ÚVOD

Slovenská republika sa na riešení cyperského problému angažuje už od roku 1989 (ešte ako ČSSR) a to prostredníctvom Zastupiteľského úradu ČSSR na Cypre. Účasť bola založená na sprostredkúvaní medzikomunitných stretnutí (v Prahe), ktorých cieľom bolo premostiť bariéry medzi politickými reprezentáciami tureckých a gréckych Cyperčanov. SR po svojom vzniku otvorila Zastupiteľský úrad SR v Nikózii, ktorý pokračoval v organizovaní medzikomunitných schôdzok. Tieto sprostredkovateľské aktivity možno považovať za prínosné, a to najmä kvôli tomu, že SR nemá na Cypre priame politické či strategické záujmy. V tomto spore vystupuje ako neutrálna strana, ktorá sa riadi najmä platnými medzinárodnými zmluvami, rezolúciami OSN a Chartou OSN.[1]

1 OZBROJENÉ SILY SLOVENSKEJ REPUBLIKY V SEKTORE 4

SR na základe verbálnej nóty generálneho tajomníka OSN Kofiho Annana z marca 2001 akceptovala ponuku na účasť v misii UNFICYP.[2] Súhlas s vyslaním 280 člennej vojenskej jednotky vyjadrila uznesením vlády č. 353 z 19. 04. 2001 a následne uznesením NR SR č. 1372 z 10. 05. 2001. Na základe týchto uznesení bola do mierovej misie UNFICYP v máji a júni 2001 vyslaná prvá jednotka Armády SR (ASR). Mandátom stanovené operačné úlohy plnila vo východnej časti ostrova - v Sektore 4.[3]

[1] MO SR *Návrh na vyslanie jednotky Armády Slovenskej republiky do mierovej ...* 2001, s. 2 – 3.
[2] NAJŠLOVÁ - TIRYAKI *Perspektívy riešenia cyperskej otázky vo svetle ...* 2006, s. 1 - 2.
[3] MO SR *Misia UNFICYP, Cyprus*. 2014.

1.1 HISTÓRIA SEKTORU 4

Od začiatku pôsobenia síl OSN na Cypre v roku 1964 boli priestory zodpovednosti rozdelené tak, aby v čo najväčšej miere zodpovedali vtedajšiemu administratívnemu usporiadaniu ostrova. Obvody Famagusta a Larnaka nachádzajúce sa vo východnej časti ostrova, ktoré približne predstavujú súčasný priestor zodpovednosti Sektoru 4, boli pôvodne pokryté švédskym a írskym kontingentom. Koncom roka 1973, po predchádzajúcich štrukturálnych zmenách UNFICYP spôsobených najmä redukciou írskeho kontingentu, bol obvod Larnaka obsadený rakúskym kontingentom.[4]

Po tureckej intervencii v roku 1974 dochádzalo k rôznym zmenám, najmä vo vzťahu k hraniciam jednotlivých sektorov zodpovednosti, ktoré sa často menili. Od 18.10.1977, po odchode fínskeho kontingentu, prevzal rakúsky kontingent zodpovednosť za obvod Famagusta (Sektor 6). Nárazníková zóna tohto sektoru zahŕňala územie od východného pobrežia až po obec Akhna. Švédsky kontingent pokrýval nárazníkovú zónu v obvode Larnaka (Sektor 5), ktorá na východe hraničila s britským výsostným územím Dhekelia a tiahla sa po východné predmestia Nikózie.[5]

Po stiahnutí švédskeho kontingentu došlo k opätovným zmenám hraníc jednotlivých sektorov. Novovzniknutý Sektor 4, rozprestierajúci sa od východného pobrežia až po Athienou, bol v rokoch 1987 - 1995 obsadený výlučne rakúskym kontingentom. V roku 1993, po odchode kanadského kontingentu, Sektor 3 zanikol. Priestor zodpovednosti Sektoru 4 od tohto momentu zahŕňal územie od východného pobrežia ostrova až po obec Kaimakli východne od Nikózie.

Od roku 1995 pôsobila v Sektore 4 aj čata maďarských ozbrojených síl, ktorá nahradila jednu rakúsku čatu 1. strážnej roty. Od septembra 1997 bola celá 1. strážna rota obsadená príslušníkmi maďarského kontingentu. V roku 1998 začala v Sektore 4 pôsobiť aj jedna slovinská čata, ktorá vystriedala 3. rakúsku čatu 2. strážnej roty.[6]

V roku 2001 bol celý rakúsky a slovinský kontingent nahradený príslušníkmi ASR. Nasadenie sa uskutočnilo v troch etapách od 26. 05. do 19. 06. 2001. Do misie bolo vyslaných celkom 274 vojakov ASR. Dňa 18. 06. 2001 o 18:00 sa na veliteľstve Sektoru 4 (Camp Duke Leopold V.) vo Famaguste za prítomnosti FC UNFICYP (generálmajor Victory Rana) a ďalších hostí uskutočnil oficiálny akt odovzdania velenia Sektoru 4.[7] Podplukovník Milan Kováč ako prvý slovenský veliteľ prevzal velenie Sektoru 4 čím sa SR stala tzv. „vedúcim národom“ (Lead Nation).

Sektor 4 prešiel do plnej operačnej zodpovednosti slovensko-maďarského kontingentu. Na veliteľstve Sektoru 4 v kempe gen. M. R. Štefánika (Camp General Stefanik - CGS) vo Famaguste slúžilo 80 slovenských vojakov. Sektor 4 zahŕňal 3 strážne roty, pričom 1. strážna rota bola tvorená príslušníkmi maďarského kontingentu, 2. a 3. strážna rota príslušníkmi slovenského kontingentu (125 vojakov). Slováci v rámci rotácie v septembri 2002 prevzali funkcie hlavného lekára, hlavného hygienika a asistenta hlavného ženistu.[8]

[4] *Arrival of the Austrian Battalion.* 2014, s. 11.
[5] ALTENAICHINGER *Sozial und wirtschaftshistorische Aspekte des Zypern Einsatzes ...* 2009, s.90 – 97.
[6] *Kommando för internationale einsätze*. s. 25.
[7] HEADQUARTERS SECTOR 4 *Withdrawal of Austrian and Slovenian UNFICYP soldiers ...* 2001.
[8] *Vojaci OS SR v misiách OSN.* 2014.

Obrázok 1 Slávnostný akt odovzdania a prevzatia velenia Sektoru 4 (18. 06. 2001)[9]

Od septembra 2004 pôsobia v Sektore 4 aj dôstojníci chorvátskych ozbrojených síl. V roku 2005, prijatím nového konceptu misie „UNFICYP Force 860 Concept of Operation" a na jeho základe vykonanou následnou reštrukturalizáciou, sa znížil počet príslušníkov OS SR na 210 (reálne 196), z toho 61 pôsobilo v štruktúrach veliteľstva misie UNFICYP. Od tohto momentu v Sektore 4 operačné úlohy plnili dve slovenské a jedna maďarská čata.[10]

V septembri 2011 sa počet vojakov OS SR znížil na 159. Slovenská strážna čata pôsobiaca v zmiešanej dedine Pyla bola nahradená čatou srbských ozbrojených síl. Zo 159 slovenských vojakov 98 slúžilo v Sektore 4, ďalších 61 na veliteľstve v Nikózii (z toho 9 v štruktúre veliteľstva UNFICYP, 37 v ženijnej čate, 5 vo vojenskej polícii a 10 v pohotovostnej záložnej jednotke).[11]

V súčasnosti je v mierovej misii UNFICYP nasadených 157 príslušníkov OS SR (rotácia september 2013), čo po Argentíne a Veľkej Británii predstavuje tretí najväčší vojenský kontingent. Od septembra 2013 v Sektore 4 pôsobia aj 2 dôstojníci ukrajinských ozbrojených síl.[12]

1.2 ORGANIZÁCIA SÍL SEKTORU 4 V SÚČASNOSTI

Sektor 4 sa rozprestiera vo východnej časti ostrova na rozlohe približne 110 km^2 s celkovou dĺžkou nárazníkovej zóny 65 km. Začína na hranici so Sektorom 2 pri obci Kaimakli (východne od hlavného mesta Nikózia) a končí na východnom pobreží ostrova v obci Dherinia. Jeho súčasťou je aj britské výsostné územie Dhekelia, ktoré sa nachádza medzi obcami Pyla a Strovilia. Toto územie je mimo rozsah pôsobnosti UNFICYP.

V Sektore 4 pôsobia vojenské kontingenty piatich štátov (Slovensko, Maďarsko, Chorvátsko, Srbsko a Ukrajina). Vojenské sily Sektoru 4 sú tvorené 202 vojakmi Slovensko-maďarsko-chorvátsko-srbsko-ukrajinského práporu, ktorí sa spoločne podieľajú na plnení úloh vyplývajúcich z mandátu mierovej misie UNFICYP. Ďalších 84 vojakov pôsobí v rôznych funkciách v štruktúre veliteľstva UNFICYP v UNPA v Nikózii.[13]

[9] Zdroj:http://www.unficyp.org/media/Blue%20Beret%20-%20pdf%20files/2001/BB%2006%20June%202001.pdf
[10] MO SR *Misia UNFICYP, Cyprus*. 2014.
[11] *Vojaci OS SR v misiách OSN.* 2014.
[12] MO SR *Misia UNFICYP, Cyprus*. 2014.
[13] *Príručka pre príslušníkov mierovej operácie UNFICYP*. 2014, s. 13.

1.2.1 VELITEĽSTVO SEKTORU 4

Veliteľstvo Sektoru 4, Kemp generála Štefánika (Camp General Stefanik - CGS), zabezpečuje velenie a riadenie, poskytuje spojenie, logistické a administratívne zabezpečenie jednotkám UNFICYP Sektoru 4. Nadväzuje styk a vyjednávanie s predstaviteľmi opozičných síl a miestnou samosprávou. CGS je dislokované na východnom pobreží ostrova na území TRNC v historickom meste Famagusta[14] vo vzdialenosti 58 km juhovýchodne od Nikózie.

Obrázok 2 Veliteľstvo Sektoru 4 (Camp General Stefanik) od roku 2001[15, 16]

Pôvodný kemp vybudovaný v roku 1940 slúžil počas 2. svetovej vojny ako tábor poskytujúci útočisko židom, ktorí unikali pred nacistami. Po vzniku misie UNFICYP až do roku 1977 slúžil ako veliteľstvo švédskeho kontingentu (Carl Gustav Camp). V období rokov 1977 až 2001 predstavoval veliteľstvo rakúskeho kontingentu (Camp Duke Leopold V.).

1.2.2 STRÁŽNA ROTA

Po redukcii síl UNFICYP v roku 2005 je kontrola priestoru zodpovednosti Sektoru 4 zabezpečovaná jednou strážnou rotou. Strážna rota predstavuje výkonný prvok veliteľstva sektoru, ktorý monitoruje priestor zodpovednosti Sektoru 4. Monitorovanie priestoru zodpovednosti realizované mobilným, vzdušným hliadkovaním a statickým pozorovaním je zamerané najmä na citlivé oblasti, v ktorých sa porušenia status quo vyskytujú najčastejšie.

Strážna rota pozostáva z veliteľstva roty a troch strážnych čiat. Veliteľstvo roty je situované v CGS vo Famaguste. Niektoré družstvá strážnych čiat sú dislokované na hliadkovacích základniach (PB – Patrol Base), pozorovacích stanovištiach (Observation Post - OP) priamo v nárazníkovej zóne, iné v CGS vo Famaguste.

V súčasnosti je v priestore zodpovednosti Sektoru 4 situovaných päť permanentne obsadených hliadkovacích základní (PB 91, PB 104 - Camp Szent István, PB 126 – Camp Stefan Nemanja, PB CP-10, PB 152) a dve pozorovacie stanovištia (OP 129, OP 149).[17]

[14] Famagusta (grécky Αμμόχωστος - Ammochóstos, turecky Gazimağusa alebo Mağusa).
[15] Zdroj: http://incyprus.philenews.com/en-gb/local-features/4409/40283/peacekeeping. Upravené.
[16] Zdroj: VJVM *UNFICYP – Sektor 4* (ppt. prezentácia). 2008.
[17] HRNČIAR *Ozbrojené sily Slovenskej republiky ako spolugarant bezpečnosti na Cypre*. 2014, s. 509.

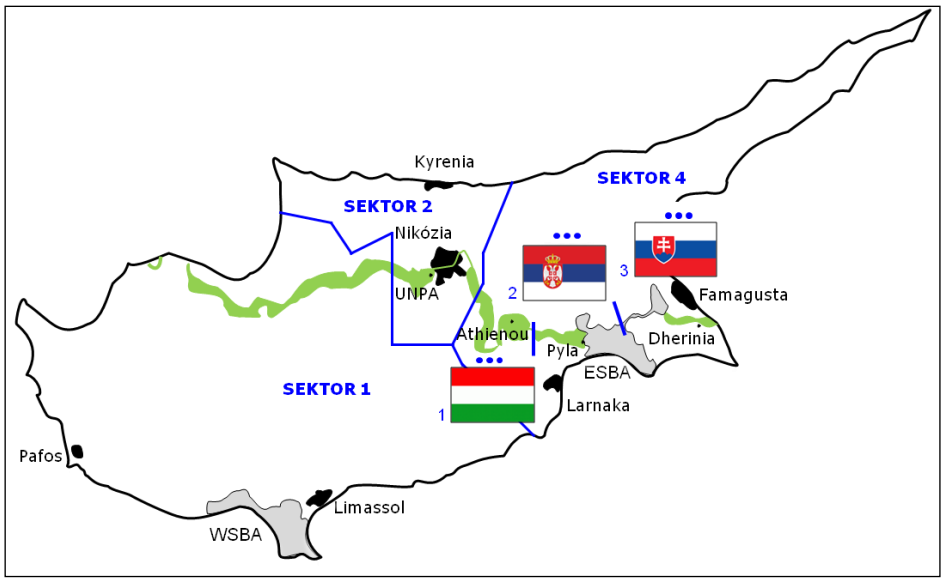

Obrázok 3 Rozmiestnenie čiat strážnej roty Sektoru 4 od septembra 2011

Prvá strážna čata je zložená z príslušníkov maďarského kontingentu (HUNCON). Jej priestor zodpovednosti predstavuje najzápadnejšiu časť nárazníkovej zóny Sektoru 4. Štyri hliadkovacie družstvá a veliteľstvo čaty sú dislokované v PB 104 (Camp Szent István - PB CSI), ktorý sa nachádza v obci Athienou. Jedno hliadkovacie družstvo je nasadené na PB 91.

Obrázok 4 PB-104 Camp Szent István a PB 91[18]

Druhá strážna čata je od septembra 2011 tvorená príslušníkmi srbského kontingentu (SERBCON)[19]. Operačne zodpovedá za centrálnu časť nárazníkovej zóny Sektoru 4. Veliteľstvo srbskej čaty PB 126 (Camp Stefan Nemanja)[20] vrátane dvoch hliadkovacích družstiev sa nachádza na útese nad obcou Pyla, v ktorej aj v súčasnosti žije grécko-cyperská aj turecko-cyperská komunita. Jedno pozorovacie družstvo je dislokované na pozorovacom stanovišti OP 129, ktoré sa nachádza priamo v obci Pyla. Dve strážne družstvá, ktoré zabezpečujú ochranu veliteľstva Sektoru 4, sú umiestnené v CGS vo Famaguste. Východná hranica priestoru zodpovednosti druhej čaty hraničí s britským výsostným územím Dhekelia.

[18] Zdroj: VJVM *UNFICYP – Sektor 4* (ppt. prezentácia). 2008.
[19] Pred septembrom 2011 bola obsadená príslušníkmi slovenského kontingentu (SLOVCON).
[20] PB-126 bola označovaná aj ako „Alcatraz“.

Obrázok 5 PB-126 Camp Stefan Nemanja a OP 129[21]

Tretia strážna čata je obsadená príslušníkmi slovenského kontingentu (SLOVCON). Priestor zodpovednosti zahŕňa nárazníkovú zónu nachádzajúcu sa vo východnej časti Sektoru 4. Zahŕňa aj tzv. „Corridor Road“ (komunikácia spájajúca dve oddelené časti britského výsostného územia Dhekelia) a opustenú mestskú časť Varosha.

V priestore zodpovednosti tretej čaty sú situované dve hliadkovacie základne a jedno pozorovacie stanovište. V nárazníkovej zóne, v blízkosti obce Dherinia, sa nachádza PB CP-10. Táto základňa je obsadená jedným hliadkovacím družstvom vrátane veliteľa čaty. Na južnom okraji mesta Famagusta, v mestskej časti Varosha, je dislokovaná PB 152 obsadená hliadkovacím družstvom a OP 149, ktoré je obsadené pozorovacím družstvom. Tieto sú zodpovedné za dodržiavanie status quo v tomto bývalom rozsiahlom rekreačnom stredisku, ktoré je od tureckej intervencie v roku 1974 uzavreté.

Ďalšie dve hliadkovacie družstvá tretej strážnej čaty sú dislokované v CGS vo Famaguste. Jedno hliadkuje v nárazníkovej zóne v priestore zodpovednosti tretej čaty, druhé zabezpečuje styčné stanovište (Liaison Post – LP) v obci Strovilia nachádzajúcej sa v blízkosti Famagusty. Obec Strovilia, v ktorej žije 9 gréckych Cyperčanov, bola v roku 2000 obsadená tureckými vojakmi a v súčasnosti je kontrolovaná turecko-cyperskou políciou (TCPE). Úlohou príslušníka družstva pôsobiaceho na LP, spolu s jedným vojakom TCSF, je monitorovať situáciu v tejto obci.

Obrázok 6 PB CP-10 a LP Strovilia[22]

[21] Zdroj: VJVM *UNFICYP – Sektor 4* (ppt. prezentácia). 2008.

2 OZBROJENÉ SILY SLOVENSKEJ REPUBLIKY VO VELITEĽSTVE UNFICYP

OS SR majú zastúpenie aj na veliteľstve UNFICYP v Nikózii. Príslušníci OS SR pôsobia v štruktúrach pohotovostnej záložnej jednotky UNFICYP (Mobile Force Reserve - MFR), vojenskej polície (Force Military Police Unit – FMPU), v rôznych funkciách veliteľstva misie (Military Public Information Officer, Force Photographer a iné), ale aj v ženijnej podpore UNFICYP.

2.1 POHOTOVOSTNÁ ZÁLOŽNÁ JEDNOTKA UNFICYP

Pohotovostná záložná jednotka UNFICYP (MFR) vznikla v roku 1997 z predchádzajúcej jednotky stálej zálohy (Permanent Force Reserve). Predstavuje flexibilnú jednotku, ktorá je nasadzovaná v prípade výskytu mimoriadnych situácií v nárazníkovej zóne. Na tieto úlohy je vybavená špeciálnymi obrnenými vozidlami a materiálom na potláčanie demonštrácií. MFR zároveň poskytuje ochranu veliteľstva misie.[23]

Tabuľka 1 Počty príslušníkov MFR k 30. 04. 2008[24]

Krajina	Počet príslušníkov
Argentína	33
Veľká Británia	55
Slovensko	10
Maďarsko	9
Celkom	**107**

2.2 VOJENSKÁ POLÍCIA

Jednotka vojenskej polície (Force Military Police Unit – FMPU) je taktiež mnohonárodná jednotka, ktorá je dislokovaná v UNPA v Nikózii. Hlavnou úlohou FMPU je zabrániť, resp. odhaliť páchanie trestnej činnosti. Kontroluje dodržiavanie vojenských predpisov, poskytuje policajné poradenstvo a pomoc pri vyšetrovaní trestných činov spáchaných v nárazníkovej zóne, ktoré sa týkajú vojenského personálu.[25]

Tabuľka 2 Počty príslušníkov FMPU k 30. 04. 2008[26]

Krajina	Počet príslušníkov
Veľká Británia	7
Argentína	6
Slovensko	5
Maďarsko	5
Celkom	**23**

[22] Zdroj: VJVM *UNFICYP – Sektor 4* (ppt. prezentácia). 2008.
[23] UNFICYP *Other Key Units.* 2014.
[24] UNFICYP *Other Key Units.* 2014.
[25] UNFICYP *Other Key Units.* 2014.
[26] UNFICYP *Other Key Units.* 2014.

2.3 ŽENIJNÁ PODPORA

Ženijná podpora UNFICYP sa skladá z viacerých podporných prvkov, ktoré sú riadené hlavným ženistom (Chief Engineer). Hlavnou úlohou je poskytovanie ženijnej podpory všetkým zložkám UNFICYP.[27]

Ženijná čata veliteľstva UNFICYP (Force Engineer HQ Unit) predstavuje hlavný prvok ženijnej podpory veliteľstva UNFICYP. Zabezpečuje ženijné práce vo všetkých sektoroch vrátane veliteľstva UNFICYP. Realizuje výstavbu nových, údržbu alebo rekonštrukciu používaných ubytovacích, stravovacích, administratívnych a logistických zariadení veliteľstiev, základní hliadok, pozorovacích stanovíšť a komunikácií v nárazníkovej zóne určených na hliadkovanie vo všetkých sektoroch.

Ženijná čata je dislokovaná v slovenskom kempe (Camp Tatry) v priestore veliteľstva misie UNFICYP v Nikózii. V jeho blízkosti sa nachádza park ženijnej techniky, dielne a sklady materiálu.

3 OPERAČNÉ ÚLOHY SLOVENSKEJ JEDNOTKY V MISII UNFICYP

V dôsledku tureckej intervencie v roku 1974 prijala Bezpečnostná rada OSN rad rezolúcií, ktorými rozšírila pôvodný mandát UNFICYP. Jeho rozšírenia sa týkali predovšetkým rozsahu aktivít mierových síl v záujme zachovania medzinárodného mieru a bezpečnosti. Úlohy zahŕňajú tri oblasti, ktorých cieľom je:[28]

1. zabrániť opakovaniu bojov,
2. prispieť k zachovaniu a obnoveniu práva a poriadku,
3. prispieť k návratu do normálnych podmienok.

K hlavným operačným úlohám slovenskej jednotky v súčasnosti patrí:[29]

- prostredníctvom systému pozorovacích stanovíšť, pozemného a vzdušného prieskumu kontrolovať dodržiavania status quo na čiarach zastavenia paľby znepriatelených síl,
- zabezpečenie neporušenosti hraníc nárazníkovej zóny počas tzv. „hlavného obdobia demonštrácií",
- zamedzenie vstupu, resp. činnosti miestnych poľovníkov v nárazníkovej zóne počas tzv. „poľovníckej sezóny" (Hunting Season),
- monitorovanie civilných aktivít vo vnútri nárazníkovej zóny so zameraním na nelegálne farmárčenie a nelegálnu výstavbu,
- budovanie dôvery u opozičných síl, ktorá je dosahovaná hlavne permanentným kontaktom a stretnutiami na všetkých úrovniach velenia,
- nadväzovanie a udržiavanie kontaktov s civilnými predstaviteľmi samospráv (miestnymi autoritami), s cieľom podporovať ekonomický rozvoj a využívanie nárazníkovej zóny v častiach, v ktorých sú povolené civilné aktivity (Civil Use Area) a iné.

[27] UNFICYP *Other Key Units.* 2014.
[28] UNFICYP *UNFICYP Mandate.* 2014.
[29] *Príručka pre príslušníkov mierovej operácie UNFICYP*. 2014, s. 11.

Hlavný dôraz je v súčasnosti položený na flexibilné mobilné, pešie a vzdušné (vrtuľníkové) hliadkovanie. Zníženie počtu mierových síl je kompenzované tzv. „koncentráciou mobility“. Novým prvkom v štruktúre mierovej misie UNFICYP po redukcii počtov od roku 2005 sú vojenskí pozorovatelia – styční dôstojníci (Military Observer Liaison Officer - MOLO), ktorých úlohou je zabezpečiť vyjednávanie a vyššiu formu komunikácie s jednotkami opozičných síl na úrovni styčných dôstojníkov, veliteľov práporov, prípadne veliteľov plukov.

ZÁVER

Od samotného vzniku misie UNFICYP v roku 1964 bolo jej hlavným cieľom podporovať mierové podmienky, ktoré by umožňovali hľadanie spravodlivého a trvalého riešenia vzniknutého problému. Napriek tomu, že v minulosti prebehlo niekoľko iniciatív je dnes možné povedať, že napätie medzi grécko-cyperskými a turecko-cyperskými vodcami stále pretrváva. Pretrvávajúce napätie neprispieva k upokojeniu a konečnému vyriešeniu cyperskej otázky. Cyprus naďalej zostáva jedným z najvypuklejších prípadov dlhodobého sporu. Hlavným nástrojom pre udržanie pokoja a prevenciu sporov na ostrove boli a stále zostávajú mierové sily OSN. Práve z tohto dôvodu Bezpečnostná rada OSN prijala uznesenie, že pokračujúca prítomnosť síl UNFICYP na ostrove zostáva opodstatnenou.

Aktívne zapojenie SR do procesu udržiavania stability v tomto regióne predstavuje dôležitý rozmer pôsobenia v mnohonárodnom prostredí. Je ho možné chápať ako proces, ktorý je ovplyvňovaný ambíciami SR byť pripravení podieľať sa na aktivitách medzinárodného spoločenstva. Výsledným efektom je okrem naplnenia záväzkov aj budovanie prestíže SR v európskom a svetovom meradle.[30] Táto ambícia SR zapájať sa do operácií MKM je daná záujmami SR, ktoré sú odzrkadlené v kľúčových dokumentoch, ako napríklad Bezpečnostná stratégia SR, Obranná stratégia SR ako aj v strategických dokumentoch NATO a EÚ.[31]

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ALTENAICHINGER, Sabine. *Sozial und wirtschaftshistorische Aspekte des Zypern Einsatzes des österreichischen Bundesheeres.* Wien: Universität Wien. 2009. [cit. 2014-09-10]. Dostupné z: http://othes.univie.ac.at/7359/1/2009-10-28_9805357.pdf

BUČKA, Pavel – GUBÁŠ, František. Analýza systému zdravotníckeho zabezpečenia slovenských kontingentov vo vybraných operáciách MKM. In: *Manažment - teória, výučba a prax 2014*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2014, s. 30 - 39. ISBN 978-80-8040-496-3.

HRNČIAR, Michal. Ozbrojené sily Slovenskej republiky ako spolugarant bezpečnosti na Cypre. In: *Bezpečnostné fórum 2014*. Zborník vedeckých prác. Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2014. II. zväzok, s. 504 - 511. ISBN 978-80-557-0678-8.

Kommando für internationale einsätze. [cit. 2014-09-12]. Austria – 2434. Götzendorf, Wallenstein – Kaserne. 26 s.
Dostupné z: http://www.bmlv.gv.at/archiv/a2001/zypern/zypern_doku.pdf

[30] MAJCHÚT *Mnohonárodný aspekt účasti OS SR v operáciách ...* 2009, s. 3 - 4.
[31] BUČKA – GUBÁŠ *Analýza systému zdravotníckeho zabezpečenia slovenských kontingentov ...* 2014, s. 31.

MO SR. Oficiálna webová stránka. *Návrh na vyslanie jednotky Armády Slovenskej republiky do mierovej misie UNFICYP na Cypre.* 2001 [cit. 2014-09-08]. Dostupné z: http://www.mosr.sk/materialy-a-dokumenty/

MO SR. Oficiálna webová stránka. *Misia UNFICYP, Cyprus*. 2014 [cit. 2014-09-08]. Dostupné z: http://www.mosr.sk/misia-unficyp-cyprus/

NAJŠLOVÁ, Lucia - TIRYAKI, Sylvia. *Perspektívy riešenia cyperskej otázky vo svetle otvorenia prístupových rokovaní EÚ s Tureckom.* Paper prepared for the Ministry of Foreign Affairs of the Slovak Republic. Bratislava: RC SFPA. 2006. 36 s. [cit. 2013-09-09]. Dostupné z: www.sfpa.sk/.../CYPRUS%20ANALYZA%20FINAL%201.3.2006.doc

MAJCHÚT, Ivan. Mnohonárodný aspekt účasti OS SR v operáciách medzinárodného krízového manažmentu. In: *International crisis management operations* [elektronický zdroj]: The 11th international conference on Interoperability 2009. Liptovský Mikuláš: Armed Forces Academy of General Milan Rastislav Štefánik, 2009. ISBN 978-80-8040-365-2.

UNFICYP. *Arrival of the Austrian Battalion.* In: Bleu Beret. The Magazine of the United Nations Peacekeeping Force in Cyprus. January/February 2014. 23 s. [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: http://www.unficyp.org/media/Blue%20Beret%20%20pdf%20files/2014/Blue Beret_JanFeb_2014_web.pdf

UNFICYP *Withdrawal of Austrian and Slovenian UNFICYP soldiers – Slovakians to take over Sector 4.* Press Information. Famagusta: Headquarters Sector 4 Camp Duke Leopold V. 2001. [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: http://www.bmlv.gv.at/archiv/a2001/zypern/press_release.pdf

VJVM *Príručka pre príslušníkov mierovej operácie UNFICYP*. Martin: Výcviková jednotka vojenských misií Martin. 2014.

npor. Ing. Michal HRNČIAR
externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
michal.hrnciar@aos.sk

Ing. Štefan GANOCZY, PhD.
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši
stefan.ganoczy@aos.sk

SÚČASNÉ A BUDÚCE TRENDY OCHRANY KRITICKEJ INFRAŠTRUKÚRY
ACTUAL AND FUTURE TRENDS OF CRITICAL INFRASTRUCTURE PROTECTION

Martin HROMADA, Lucia PROCHÁZKOVÁ

ABSTRACT

Ochrana kritickej infraštruktúry je v súčasnosti vnímaná ako nevyhnutný aspekt zaistenia funkčnej kontinuity spoločnosti z ekonomického a sociálneho hľadiska. Tento fakt prispel k tvorbe relevantných prístupov a metodík, ktoré vo svojej podstate majú zásadný vplyv na mieru ochrany a odolnosti kritickej infraštruktúry. Nasledujúci text bude prezentovať vybrané výstupy projektov a vedeckej činnosti smerovanej k predmetnej problematike.

Critical infrastructure protection is presently seen as an important aspect of maintenance of society functional continuity from economic and social point of view. This fact motivated the development of relevant approaches and methodologies, which had in their basement significant impact to the critical infrastructure protection and resilience level. Following text should present selected security research outputs and research activities related to selected problematic.

Keywords: Kritická infraštruktúry, odolnosť, ochrana, EASI model,
Critical Infrastructure, Resilience, Protection, EASI Model,

ÚVOD

Zvyšujúca sa technologická závislosť spoločnosti zvýšila potrebu identifikácie a označenia základného systému štátu, ktorého nefunkčnosť má zásadný vplyv na zachovanie funkčnej kontinuity spoločnosti vo všetkých jej spoločenských aspektoch. V kontexte s predošlým tvrdením sa za tento základný systém štátu považuje kritická infraštruktúra. Vnímanie problematiky kritickej infraštruktúry nie je novodobým fenoménom aj keď je možné konštatovať, že ochrane kritickej infraštruktúry sa v poslednej dobe (po roku 2001) venuje zvýšená pozornosť, čo je zásadne ovplyvnené aj turbulenciami v bezpečnostnom prostredí. Nasledujúci text bude stručné terminologické vymedzenie predmetnej problematiky, čo umožní i relevantné ohraničenie obsahového rozsahu príspevku.

Medzi základné pojmy v tejto oblasti patria:

- ***kritická infraštruktúra*** je zložka, systém alebo ich časť nachádzajúca sa v členských štátoch, ktorá je nevyhnutná pre zachovanie základných funkcií spoločnosti, zdravia, ochrany, bezpečnosti, kvality života obyvateľov z ekonomického a sociálneho hľadiska, a ktorej narušenie alebo zničenie by malo závažné dôsledky v členskom štáte z dôvodu nemožnosti zachovať tieto funkcie;
- ***európska kritická infraštruktúra alebo „ECI“*** je kritická infraštruktúra nachádzajúca sa v členských štátoch, ktorej narušenie alebo zničenie by malo závažné dôsledky minimálne v dvoch členských štátoch. Závažnosť dôsledkov sa posudzuje podľa prierezových kritérií. Toto zahŕňa účinky vyplývajúce z medzisektorových závislostí od iných typov infraštruktúry;

- ***ochrana*** znamená všetky činnosti, ktorých cieľom je zaručiť funkčnosť, kontinuitu a integritu kritickej infraštruktúry s cieľom odvrátiť, zmierniť a neutralizovať hrozbu, riziko alebo zraniteľné miesto;[1]

1. INFORMAČNÁ PODPORA OCHRANY KRITICKEJ INFRAŠTRUKTÚRY

1.1 POSUDZOVANIE FUNKČNOSTI SYSTÉMU FYZICKEJ OCHRANY KRITICKEJ INFRAŠTRUKTÚYR POMOCOU MODELU EASI

Stanovenie funkčných požiadaviek na jednotlivé komponenty systému fyzickej ochrany prvkov kritickej infraštruktúry je vnímané v súvislosti s posudzovaním a hodnotením funkčných parametrov systému ako celku. V kontexte s týmto posudzovaním a hodnotením je vhodné použiť vhodnú formu informačnej podpory, ktorá bude zohľadňovať parametre, štruktúru a hlavné funkcie tohto systému. Vo vzťahu k zameraniu príspevku je možnou informačnou podporou práve využitie už spomínaného modelu EASI (Estimate of Adversary Sequence Interruption – pravdepodobnosť prerušenia činnosti narušiteľa [2]), ktorý vhodným spôsobom posudzuje funkčnosť a ako výstup je vnímaná pravdepodobnosť úspešného prerušenia činnosti narušiteľa v stráženom objekte teda v rámci objektu prvku KI.

Model EASI (Estimate of Adversary Sequence Interruption/ pravdepodobnosť prerušenia činnosti narušiteľa)

Ako som už naznačil vhodná informačná podpora na posudzovanie funkčnosti systému fyzickej ochrany by mala zohľadňovať a využívať závislosti, ktoré vyplývajú zo základnej štruktúry, funkčných požiadaviek a hlavných funkcií systému fyzickej ochrany[3]:

$$P_D = P_S * P_T * P_A \tag{1}$$

Kde:

P_D - Pravdepodobnosť správnej detekcie,

P_S - Pravdepodobnosť schopnosti detekcie,

P_T - Pravdepodobnosť úspešného prenosu,

P_A - Pravdepodobnosť úspešného vyhodnotenia,

V súvislosti s týmto faktom bol pre tieto účely zvolený model EASI, ktorý aj podľa obrázku posudzuje a pracuje s už stanovenými parametrami komponentov systému fyzickej ochrany prvku kritickej infraštruktúry.

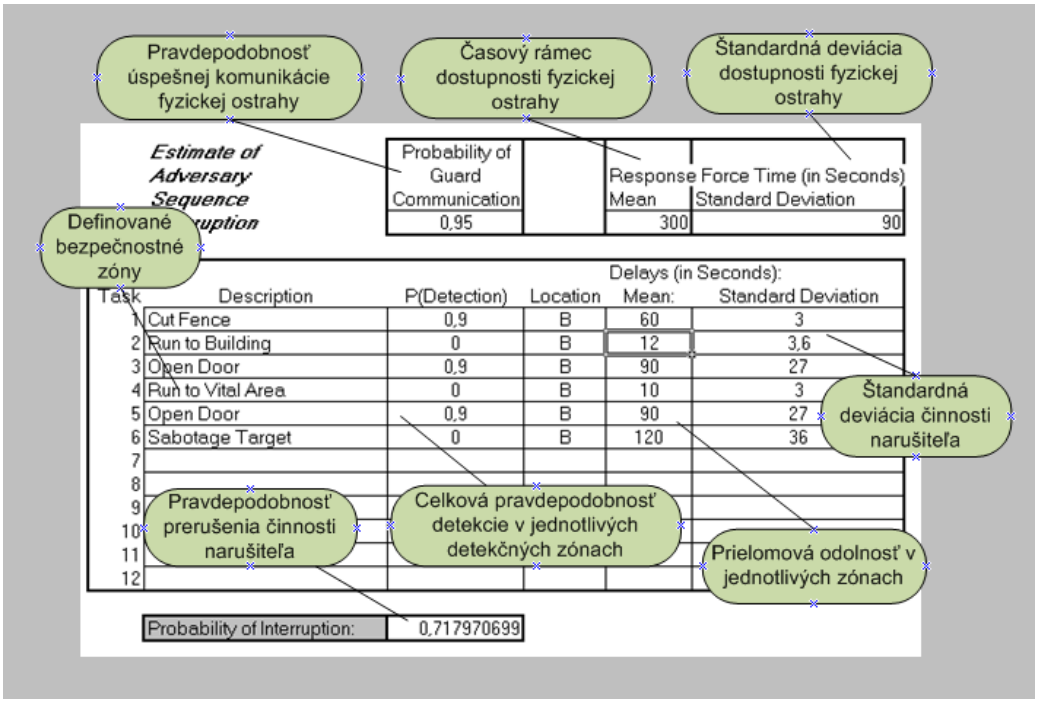

Obrázok 1: Model EASI

V súvislosti s používaním tohto modelu je nutné konštatovať, že štandardná deviácia (stredná kvadratická odchýlka spracovania štatistických údajov (σ)) je stanovená na 30% pričom táto hodnota korešponduje s výskumnou činnosťou Sandia National Laboratories, ktorá bola čiastočne prezentovaná v publikácii Mary Lynn Garcia Physical Protection Systems (2007) [3].

Táto informačná podpora v mnohých prípadoch umožnila relevantné hodnotenie systému fyzickej ochrany v rámci vybraných prvkov kritickej infraštruktúry a stala sa filozofickým a vedomostným základom pre nasledujúce metodické prístupy a riadenie ochrany a odolnosti kritickej infraštruktúry ako celku.

2. VYBRANÉ METODIKY OCHRANY A ODOLNOSTI KRITICKEJ INFRAŠTRUKTÚRY

2.1 METODIKA ZAISTENIA OCHRANY KRITICKEJ INFRAŠTRUKTÚRY V OBLASTI VÝROBY, PRENOSU A DISTRIBÚCIE ELEKTRICKEJ ENERGIE

Metodika zaistenia ochrany kritickej infraštruktúry (KI) v oblasti výroby, prenosu a distribúcie elektrickej energie špecifikuje postup tvorby a zdokonaľovanie systému riadenia ochrany vybranej oblasti kritickej infraštruktúry. Prínos metodiky je vnímaný vo vzťahu k potrebe zvyšovania bezpečnosti a odolnosti dodávky elektrickej energie za účelom udržania funkčnej kontinuity výroby, prenosu a distribúcie elektrickej energie.

Cieľom metodiky je podpora tvorby a zlepšovanie systému riadenia ochrany vybranej oblasti kritickej infraštruktúry. Metodika je určená subjektom kritickej infraštruktúry pre využitie v praxi. Predmetom systému riadenia sú oblasti bezpečnosti, ktoré reflektujú analýzu rizika, ktorá bola v rámci procesu tvorby metodiky realizovaná, tak aj výsledky a výstupy vyplývajúce s pilotného overenia systému riadenia ochrany na vybranej lokalite. Súčasťou metodiky sú štandardy vytvorené a overené pre:

a) zaistenie fyzickej bezpečnosti,

b) zaistenie bezpečnosti informácií v informačných systémoch,

c) zaistenie administratívnej a personálnej bezpečnosti,

d) zaistenie potrebnej úrovne krízového riadenia.

Vytvorená metodika zaistenia ochrany kritickej infraštruktúry v oblasti výroby, prenosu a distribúcie elektrickej energie je koncipovaná ako metodický postup tvorby komplexného systému riadenia ochrany v rámci vybranej oblasti kritickej infraštruktúry, ktorý na základe konzultácií so zodpovednými orgánmi štátnej správy a subjektmi kritickej infraštruktúry a realizovanej syntézy rizikovosti, umožní stanoviť konkrétne oblasti bezpečnosti a následne pre tieto oblasti definovať štrukturálne a kvalitatívne požiadavky podľa všeobecne uznávaných štandardov bezpečnosti. Postup je možné vnímať ako základný súbor a sadu požiadaviek na systém riadenia ochrany kritickej infraštruktúry v rámci zvolených oblastí bezpečnosti.

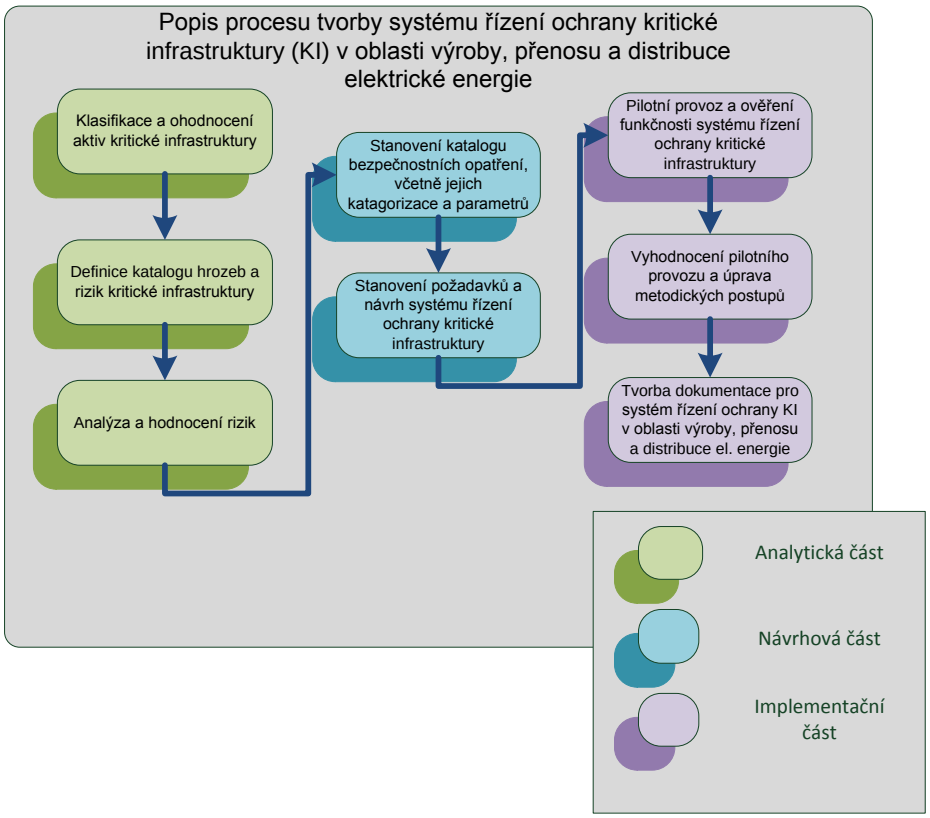

Obrázok 2: Proces tvorby systému riadenia ochrany kritickej infraštruktúry v oblasti výroby, prenosu a distribúcie elektrickej energie

Metodický postup stanovuje obecné štrukturálne požiadavky pre jednotlivé oblasti bezpečnosti (fyzická, informačná, administratívna, personálna bezpečnosť, krízové riadenie a plánovanie) a požiadavky na štruktúru systému riadenia ochrany kritickej infraštruktúry, ktoré majú zásadný vplyv na mieru rizika a zraniteľnosti v rámci vybranej oblasti kritickej infraštruktúry.

Obecnejší prístup je použitý z dôvodu vytvorenia určitého manipulačného priestoru pre individualizáciu potrieb či filozofie bezpečnosti a riadenia ochrany vo vzťahu k subjektom kritickej infraštruktúry. Tak ako bolo spomínané, vytvorený metodický postup je primárne

určený pre subjekty kritickej infraštruktúry. Predpokladá sa, že subjekty budú tento metodický postup považovať za základný rámec pre podporu procesu tvorby a zdokonaľovania základnej a operatívnej časti plánu krízovej pripravenosti subjektu kritickej infraštruktúry, ktorý má umožniť vytvorenie komplexného systému riadenia ochrany kritickej infraštruktúry v danej oblasti[4].

2.2 METODIKA HODNOTENIA ODOLNOSTI PRVKU KRITICKEJ INFRAŠTRUKTÚRY

Cieľom vymedzenia kritickej infraštruktúry je zaistenie funkčnosti najdôležitejších prvkov a systémov prvkov, technologických a funkčných celkov, ktoré sú významné pre fungovanie štátu, jeho ekonomiku či život a zdravie občanov. Celé úsilie zaistenia ochrany kritickej infraštruktúry má do určitej miery systémový rámec, zameraný na zaistenie bezpečnosti a ochrany prvkov kritickej infraštruktúry. Ak má byť prvok kritickej infraštruktúry chránený požadovaným spôsobom, je dôležité poznať mieru jeho odolnosti voči predpokladaným hrozbám. Znížená úroveň odolnosti si vyžaduje zavedenie nápravných opatrení. Proces hodnotenia odolnosti predstavuje v procese zaistenia ochrany významný a krok a umožňuje zodpovedným entitám cielene zlepšovať stav ochrany.

Podstata metodiky hodnotenia odolnosti prvku kritickej infraštruktúry

Odolnosť prvku kritickej infraštruktúry O_P vyjadruje, do akej miery je daná entita schopná fungovať v podmienkach negatívneho pôsobenia vonkajších a vnútorných faktorov. Cieľom vlastného hodnotenia odolnosti by malo byť predovšetkým stanovenie doby odolávania prvku kritickej infraštruktúry negatívnym faktorom. Výsledný parameter odolnosti by mal byť stanovený kvantitatívne. Výskumom bolo zistené, že pre každý typ prvku kritickej infraštruktúry i negatívneho faktoru by bolo nevyhnutné vytvoriť samostatný spôsob a tým aj model, ktorý by takéto kvantitatívne hodnotenie odolnosti umožnil. Z dôvodu vypracovania obecného spôsobu hodnotenia odolnosti bol použitý koncept kvalitatívneho hodnotenia odolnosti prvku kritickej infraštruktúry. Kvalitatívne hodnotenie neumožňuje stanoviť konkrétnu hodnotu doby, počas ktorej bude prvok schopný odolávať, na druhú stranu však umožňuje ohodnotiť odolnosť stanovením úrovne jeho pripravenosti funkciu zaistiť. Podstata hodnotenia vychádza z predpokladu, že prvok kritickej infraštruktúry, ktorý je viac ohrozený, musí prijať k zaisteniu svojej odolnosti väčší rozsah opatrení. Nejedná sa pri tom len o priame ohrozenie prvku negatívnym pôsobením, ale ide aj o vyhodnotenie jeho závislosti na ďalších prvkom prostredníctvom hodnotenia súvzťažnosti. Odolnosť voči „domino efektu“ zohráva kľúčové postavenie v systémoch, ktoré sú reťazového charakteru, hlavne sa jedná o vybrané typy zásobovacieho reťazca. Vo vlastnom hodnotení je vplyv negatívneho pôsobenia vyjadrený koeficientom rizikovosti a vplyv závislosti koeficientom súvzťažnosti. Na druhej strane z pohľadu odolnosti predstavujú protiváhu koeficienty štrukturálnej robustnosti, robustnosti zabezpečenia a koeficient pripravenosti.

$$O_P = f(H_R, K_S, K_R, K_P) \tag{2}$$

Koeficient rizikovosti H_R vyjadruje potenciálny dopad rizika na funkčnosť hodnoteného prvku kritickej infraštruktúry. Ak je predpokladaný dopad významný, je nutné aby bola opatreniami minimalizovaná pravdepodobnosť jeho naplnenia. Čím je riziko väčšie, tým je menšia hodnota daného ukazovateľa.
Koeficient súvzťažnosti K_S vyjadruje závislosť fungovania hodnoteného prvku na ďalších prvkoch. Jedná sa predovšetkým o dodávky energií, surovín, dát atd. Prvok by mal s takýmito

výpadkami počítať a byť na ne vhodným spôsobom pripravený. Čím je závislosť a súvzťažnosť prvku kritickej infraštruktúry väčšia, tým je menšia hodnota ukazovateľa odolnosti.

Schopnosť odolávať negatívnemu pôsobeniu je v hodnotenom prvku vyjadrená jeho robustnosťou K_R. Štrukturálna robustnosť vyjadruje schopnosť prvku prestáť negatívne pôsobenie vďaka jeho štruktúre, systémovým vlastnostiam a použitým technológiám. Čím je prvok technologicky jednoduchší, tým je menej zraniteľný. Platí to aj pre bodové prvky a pre prvky s možnosťou flexibilnej zmeny funkcie a redundantnou štruktúrou. Naopak prvky líniového charakteru sú veľmi zraniteľné a musia byť pripravené k obnove funkcie. Robustnosť zabezpečenia vyjadruje šírku a hĺbku opatrení k zaisteniu ochrany prvku voči negatívnemu pôsobeniu. Jedná sa o opatrenia v oblasti fyzickej, informačnej, požiarnej, personálnej a administratívnej bezpečnosti a pod.

Koeficient pripravenosti K_P vyjadruje schopnosť prvku zaistiť odozvu na vznik mimoriadnej udalosti/bezpečnostného incidentu a obnovu požadovanej funkcie prvku kritickej infraštruktúry. V prípade, ak dôjde k degradácii funkcie, musí mať prvok pripravené sily a prostriedky k zaisteniu jej obnovy.

Ako vyplýva z nasledujúceho obrázku, koeficienty rizikovosti a súvzťažnosti svojou veľkosťou znižujú hodnotu odolnosti a naopak koeficienty robustnosti a pripravenosti hodnotu odolnosti zvyšujú. Ak sa akýmkoľvek spôsobom mení veľkosť stanovených koeficientov v čase, mení sa taktiež odolnosť prvku. Z dôvodu presnosti hodnotenia sa hodnotenie realizuje po jednotlivých rizikách. Na záver sa stanoví priemerná hodnota odolnosti pre všetky primárne dôležité riziká.

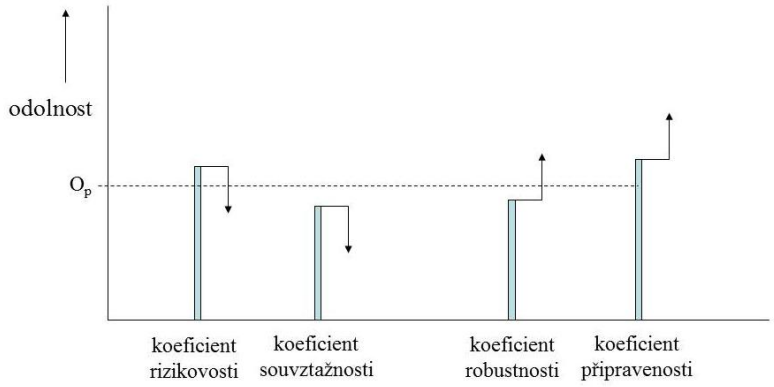

Obr. 3: Vplyv veľkosti koeficientov rizikovosti, súvzťažnosti, robustnosti a pripravenosti na odolnosť prvku kritickej infraštruktúry

Navrhnutý spôsob hodnotenia odolnosti prvku a systému prvkov kritickej infraštruktúry umožňuje zohľadniť všetky podstatné faktory, ktoré sa v hodnote odolnosti premietajú. Hodnotenie odolnosti prvku kritickej infraštruktúry by malo byť realizované na základe znalostí podstaty a základných funkčných, technologických a priestorových atribútov hodnoteného prvku kritickej infraštruktúry.

Vlastné hodnotenie odolnosti prvku a systému prvkov kritickej infraštruktúry by malo vychádzať z analýzy rizík a posúdenia rozsahu a kvality ochranných opatrení, vedúcich k minimalizácii a zdielaniu účinkov rizík alebo k obnove degradovanej funkcie. V súvislosti

s predošlými tvrdeniami bol stanovený nasledujúci postup hodnotenia odolnosti prvku s relevantným matematickým a filozofickým modelom:

a) systémová analýza hodnoteného prvku kritickej infraštruktúry,

b) analýza a hodnotenie rizík,

c) stanovenie hodnotených oblastí zabezpečení (bezpečnosti),

d) určenie hodnôt atribútov a výpočet veľkosti ukazovateľov,

e) výpočet stupňa odolnosti prvku kritickej infraštruktúry,

f) vyhodnotenie odolnosti prvku kritickej infraštruktúry.

Táto sekvencia krokov s využitím matematického modelu umožní kvantitatívne vyjadriť hodnotu parametru odolnosti a kvalitatívne popísať odolnosť systému. Vzhľadom na rozsah matematického modelu sa mu bližšie venovať nebudem.

Prezentovaná metodika diskutovala o postavení a význame odolnosti kritickej infraštruktúry a to vo vzťahu k zaisteniu jej funkčnej kontinuity a tým aj funkčnej kontinuity spoločnosti. Tento prístup umožňuje širšie vnímanie a postavenie ochrany kritickej infraštruktúry v rámci udržateľnosti a funkčnosti kritickej infraštruktúry[5].

3. BUDÚCE TRENDY OCHRANY A ODOLNOSTI KRITICKEJ INFRAŠTRUKTÚRY

3.1 VF20142015035 - AKTUÁLNÍ KYBERNETICKÉ HROZBY V ČESKÉ REPUBLICE A JEJICH ELIMINACE (2014-2015, MV0/VF)

Zo zadávacej dokumentácie a špecifikácie verejnej zákazky vrátane dodatočných informácii k zadávacej dokumentácií vyplýva, že riešenie celej zákazky spočíva v identifikácii kybernetických hrozieb a typov kybernetických útokov relevantných pre ČR. Popis možných následkov niektorých reálnych kybernetických útokov a popis možných opatrení, metód a nástrojov pre boj s najzávažnejšími formami kybernetických útokov. Návrh systémových opatrení k eliminácii (jak na strane štátu, tak u súkromného sektoru). Motivácia a ciele útočníkov v kybernetickom priestore so zameraním na útoky proti komunikačným a informačným systémom štátu a prvkom jeho kritickej infraštruktúry (kritická informačná infraštruktúra - komunikační a informační infraštruktúra, ktorú k zaistení služieb využívajú významné informační systémy štátu a prvky kritickej infraštruktúry štátu), technické a personálne možnosti potenciálnych útočníkov. Návrh systému zdielania informácií, na národnej i medzinárodnej úrovni, a začlenenie subjektov zodpovedných za boj proti kybernetickým hrozbám, kybernetickému terorizmu a kybernetickej kriminalite do tohto systému na základe existujúcich, nebo novo definovaných kompetencií (Národní centrum kybernetické bezpečnosti).

Prístup k realizácii projektu

V rámci projektu bude realizovaný rad činností, ktoré povedú k dosiahnutiu výstupov nadefinovaných v ponukovej dokumentácii.

V prvej fáze projektu bude vykonaná analýza súčasného stavu legislatívy, procesov a štandardov v oblasti prevencie, identifikácie, zvládania a šetrenia kybernetických útokov na kritickú informačnú infraštruktúru KII. Za účelom vykonania analýzy spoločnosť TOVEK poskytne technológiu pre obsahovú a kontextovú analýzu neštruktúrovaných dát Tovek Tools.

Následne budú vytipované systémy KII ČR, ktoré by mohli byť ohrozené kybernetickým útokom. Následne sa vykoná hodnotenie hrozieb, zraniteľností a rizík týchto systémov. Štruktúra Kritické informačné infraštruktúry ČR vo väzbe na súvisiace hrozby, zraniteľnosti, riziká, legislatívu a štandardy bude reprezentovaná formou ontológie (podľa zvoleného sémantického štandardu). Táto ontológia sa stane základom znalostnej bázy KII ČR, zároveň umožní modelovanie rôznych krízových situácií, postupov ich zvládania s využitím rôznych postupov, softvérových a hardvérových prostriedkov či legislatívnych opatrení. Znalostnej systém bude postavený na technológii atom2 firmy Aion CS, ktorá bude pre potreby realizácie projektu prenajatá spoločnosťou TOVEK.

Znalostná báza bude postupne dopĺňaná o ďalšie výsledky projektu, ktoré budú navzájom previazané. Výhodou tohto prístupu je to, že výsledky bude možné v rámci projektu aktualizovať o nové poznatky získané v rámci rôznych aktivít. Tento prístup bol zvolený aj preto, že si uchádzači uvedomujú, že problematika ochrany KII predstavuje extrémne zložitú spleť faktov, vzťahov, väzieb a súvislostí medzi mnohými a rôznymi aktérmi a udalosťami. Jej systematické spracovanie sa nezaobíde bez vytvorenia štruktúry znalostí (ontológie) umožňujúcej mapovať a prepájať informácie a poznatky z hľadiska súvislostí s relevantnými osobami, organizáciami, vecami, miestami, udalosťami, aktivitami, témami a predpisy / legislatívou.[6]

ZÁVER

Úvodná časť textu vytvorila teoretický základ, ktorý vytvoril rámec pre aplikáciu vybraných metód modelovania a simulácie v kontexte s problematikou ochrany kritickej infraštruktúry. Ďalšia časť textu prezentovala metodické postupy, ktoré by svojím charakterom mali umožniť zvýšenie miery ochrany a odolnosti kritickej infraštruktúry. Posledná časť príspevku naznačila možné trendy výskumnej činnosti v rozoberanej problematike. Prezentované poznatky a skúsenosti by mali umožniť porozumenie problematike ochrany kritickej infraštruktúry, poprípade odporučiť tie skutočnosti majúce pozitívny a konkrétny dopad na mieru bezpečnosti a ochrany kritickej infraštruktúry.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

[1] HROMADA M., LUKÁŠ L., *Postavenie a význam PPP (Public-Private Partnership) v problematike ochrany kritickej infraštruktúry*, Bezpečnostné fórum 2014, Banská Bystrica, 2014, str. 743-749, ISBN: 978-80-557-0678-8

[2] KELEMEN, M., HROMADA, M., NECAS, P., ANDRASSY, V., SOUSEK, R., PETZ, I., *The ONESAF OTB modeling and simulation tool for the defence and critical infrastructure component physical and technical protection system verification*, In. Brno, ICMT, 2011, 1215-1223,9 s, ISBN 978-80-7231-787-5

[3] GARCIA, M. L. *The Design and Evaluation of Physical Protection Systems*. 2. USA : Butterworth-Heinemann, 2008. 351 s. ISBN 978-0-7506-8352-4.

[4] Deloitte Advisory s.r.o., *Metodika zajištění ochrany kritické infrastruktury v oblasti výroby, přenosu a distribuce elektrické energie*, Praha, 2012

[5] Kolektiv. *Metodika hodnocení odolnosti vybraných prvků a systému prvků kritické infrastruktury*. Zlín : Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2013, 75 str

[6] VF20142015035 - Aktuální kybernetické hrozby v České republice a jejich eliminace (2014-2015, MV0/VF)

Martin HROMADA, Ing. Ph.D.,
Lucia PROCHÁZKOVÁ, Ing.
Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta aplikované informatiky
Nad Stráněmi 4511
760 05 Zlín
Česká republika
E-mail: hromada@fai.utb.cz

PARTICIPÁCIA OS SR V OPERÁCIÁCH MEDZINÁRODNÉHO KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU POD VEDENÍM OSN

PARTICIPACION OF THE SLOVAK ARMED FORCES IN THE INTERNATIONAL CRISIS MANAGEMENT OPERATIONS UNDER UN

Radoslav IVANČÍK, Vojtech JURČÁK

ABSTRACT

Organizácie medzinárodného krízového manažmentu zohrávajú významnú úlohu pri riešení konfliktov a kríz, budovania mieru a bezpečnosti vo svete. Medzi najvýznamnejšie organizácie, ktorých obsahom činnosti je budovanie mieru a bezpečnosti vo svete je Organizácia spojených národov. OSN už od svojho vzniku riešila spory medzi štátmi, konflikty, ktoré mohli prerásť do nepokojov, násilia, či občianskych vojen. Slovenská republika, ako členská krajina OSN sa už od počiatku aktívne podieľala na plnení úloh prevencie a riešenia konfliktov i postkonfliktnej obnovy krajín zmietaných násilím. Účasť príslušníkov ozbrojených síl v operáciách OSN je obsahom predmetného článku.

Organizations of international crisis management play an important role in conflict resolution and crisis management, peace-building and security in the world. One of the most important peacebuilding and security organizations in the world is the United Nations. The United Nations since its inception has addressed disputes between states and conflicts that could escalate into riots, violence or civil war. Slovak Republic, as a member of the UN since beginning has actively participated in the tasks of the conflict prevention and resolution and post-conflict reconstruction violence-torn country. Participation of the Armed Forces in UN peacekeeping operations is contained in that article.

Keywords: konflikt, mierové operácie, mierové sily, humanitárna pomoc**.**
conflict, peacekeeping operations, peacekeepers, humanitarian aid.

ÚVOD

Udržiavanie mieru a bezpečnosti vo svete je jednou z hlavných úloh Organizácie spojených národov (ďalej len „OSN“). OSN sa rozrástla z pôvodných 51 členský krajín, ktoré podpísali Chartu OSN v roku 1945 v San Franciscu, na súčasných 193. OSN od svojho vzniku už veľa krát zabránila tomu, aby spory prerástli do vojnových konfliktov a presvedčila aktérov konfliktov, aby dali prednosť rokovaniam a nie zbraniam. Ak už aj konflikt vypukol, snažila sa dojednať zastavenie násilia a nastoliť mier. Od svojho založenia pomohla OSN vyjednať viac ako 170 mierových dohôd a zohrala dôležitú úlohu pre získanie nezávislosti viac ako 80 krajín. Skúsenosti z predchádzajúcich rokov si vyžiadali, aby sa OSN zamerala predovšetkým na budovanie mieru, teda na podporu štruktúr, ktoré posilňujú mier a bezpečnosť. Prax ukázala, že trvalý mier je možné dosiahnuť iba podporou ekonomického rozvoja, sociálnej spravodlivosti, dobrej správe veci verejných, rešpektu voči ľudským právam a demokracie. Žiadna iná organizácia ako OSN nemá toľko skúseností z multilaterálych vzťahov, potrebných kompetencií, koordinačných schopností a presadzovania princípu nestrannosti pri riešení sporov a konfliktov.

ÚČASŤ OS SR V OPERÁCIÁCH OSN

SR sa aktívne podieľa na operáciách medzinárodného krízového manažmentu pod vedením OSN okamžite od svojho vzniku 1. januára 1993 prostredníctvom jednotiek a

príslušníkov OS SR. História tejto participácie však siaha ešte do čias spoločného štátu Slovákov a Čechov, kedy niekoľko slovenských dôstojníkov po ukončení 2. svetovej vojny pôsobilo pod vlajkou OSN v tzv. Dozornej komisii neutrálnych štátov (ďalej len DKNŠ) pre Kóreu (1953-1993). DKNŠ mala podľa Dohody o prímerí úlohu vykonávať dozor a inšpekčné kontroly rotácie vojenského personálu a vojenského materiálu mimo demilitarizovanú zónu a súčasne vyšetrovať aj ich prípadné porušovanie. Na tento účel boli zriadené inšpekčné skupiny, ktoré pracovali vo vstupných prístavoch, na letiskách a na dôležitých železničných a cestných uzloch - na sever od 38. rovnobežky. V dozornej komisii bolo z ČSSR 380 osôb (v nej bola čs. skupina pre DKNŠ, Repatriačná komisia a nemocnica) a začala 22. júla 1953[1].

Nebolo to však pôsobenie vo funkciách vojenských pozorovateľov alebo príslušníkov mierových síl, ako ho poznáme dnes. V tejto súvislosti možno dodať, že príslušníci bývalej Československej ľudovej armády sa do roku 1989 nepripravovali na pôsobenie v mierových operáciách ani organizačne, ani odborne a ani personálne. Aj preto boli prví slovenskí i českí vojaci vyslaní do pozorovateľských misií OSN v Angole **UNAVEM I** (United Nations Angola Verification Mission, december 1988 - máj 1991) a **UNTAG** (United Nations Transition Assistance Group, apríl 1989 - marec 1990) v Namíbii bez akéhokoľvek špeciálneho výcviku a odbornej prípravy.

Zmena nastala až po návšteve bývalého generálneho tajomníka OSN Javiéra Péreza de Cuéllar v Českej a Slovenskej federatívnej republike (ČSFR) v roku 1990, po ktorej sa začalo v Českom Krumlove v južných Čechách budovať prvé Výcvikové stredisko mierových síl OSN, v ktorom sa pripravovali prví slovenskí a českí dôstojníci predurčení na plnenie úloh vojenských pozorovateľov v pozorovateľských misiách OSN. Okrem prípravy v Českom Krumlove absolvovali aj špeciálne kurzy vo Vojenskom výcvikovom a školiacom stredisku v Komornom Hrádku (Minár a kol., 2010, s. 12).

Prví vojensky i odborne pripravení slovenskí vojaci pôsobili v rámci Česko-slovenskej federálnej armády ako chemickí špecialisti v rokoch 1991 až 1993 v Osobitnej komisii OSN v Iraku **UNSCOM** (United Nations Special Commission), kde bolo ich úlohou monitorovať použitie chemických a biologických zbraní. V rovnakom období pôsobili Slováci v Iraku aj v rámci humanitárnej strážnej misie **UNGCI** (United Nations Guards Contingent in Iraq), kde v rámci plnenia mandátu misie zaisťovali v troch provinciách Iraku bezpečnosť a ochranu pracovníkom OSN a civilných humanitárnych organizácií, ktoré rozdeľovali vodu, potraviny, lieky a iné zdravotnícke potreby a humanitárnu pomoc miestnym obyvateľom patriacim k jednotlivým menšinám – najmä Kurdom na severe a Šiitom na juhu.

Ďalší pripravení slovenskí vojaci, stále ešte v rámci Česko-slovenskej federálnej armády, boli vyslaní v júni 1992 do pozorovateľskej misie **UNOSOM** (United Nations Operation in Somalia, apríl 1992 - marec 1993) v Somálsku, kde v roku 1991 po zvrhnutí prezidenta Muhammada Saida Barreho vypukla občianska vojna. Jednotliví somálski vojenskí velitelia sa v rámci boja o moc snažili získať jednak nadvládu nad územím a jednak kontrolu nad prerozdeľovaním zahraničnej humanitárnej a potravinovej pomoci.[2] Následky bojov medzi znepriatelenými ozbrojenými a žoldnierskymi skupinami spolu s následkami dlhotrvajúceho sucha vyhnali vtedy z domovov milióny ľudí, vyžiadali si desiatky tisíc ľudských životov a spôsobili humanitárnu katastrofu, ktorá postihla milióny ľudí v celej krajine. Úlohou vojenských pozorovateľov bolo poskytovať ochranu pracovníkom OSN a

[1] URIGA, O.: Slováci v Dozornej komisii neutrálnych štátov v Kórei v rokoch 1953 – 1993. Dostupné na internete: http://www.valka.cz/clanek_10383.html

[2] Podľa odhadov OSN až 80 % všetkých zásielok humanitárnej a potravinovej pomoci skončilo vtedy v rukách ozbrojených skupín.

humanitárnym organizáciám a súčasne dohliadať na bezpečné dodávky a prerozdeľovanie humanitárnej a potravinovej pomoci miestnemu obyvateľstvu. V súvislosti s touto operáciou je potrebné poznamenať, že mieroví pozorovatelia boli počas plnenia svojich úloh veľmi často vystavení ozbrojeným útokom, a preto na základe rezolúcie BR OSN č. 794/1992 mohli po prvýkrát vojaci pôsobiaci pod hlavičkou OSN prijať všetky nevyhnutné opatrenia na zaistenie bezpečnosti a ochrany personálu OSN a osôb, ktoré zabezpečovali humanitárnu pomoc, vrátane použitia sily (zbraní).

Na jar 1992 boli vyslaní ďalší slovenskí vojaci v rámci 500-členného pešieho práporu do mierovej operácie **UNPROFOR** (United Nations Protection Force, február 1992 - marec 1995) v bývalej Juhoslávii s cieľom naplniť mandát prvej mierovej operácie OSN na európskom kontinente (po vojne na Balkáne) pri demilitarizácii vymedzených území, poskytovaní humanitárnej pomoci a dohliadaní na bezletové zóny.

Dňom vzniku samostatnej SR a ČR sa táto jednotka rozdelila na českú a slovenskú. Slovenský prápor v počte 418 vojakov plnil úlohy predovšetkým v oblasti identifikácie zamínovaných území, odmínovania, rekonštrukcie mostov a opráv ciest. Budoval aj úkryty a studne. Značnou mierou sa tiež podieľal na zabezpečovaní humanitárnej pomoci miestnym obyvateľom. Príslušníci OS SR počas trvania operácie odmínovali pol milióna m^2 terénu a postavili tri desiatky mostov. Spomedzi mostov postavených slovenskými ženistami nepochybne vošlo najviac do povedomia a aj do histórie 200-metrové pontónové premostenie rieky Neretva v Bosne a Hercegovine, pričom jeho výnimočná dôležitosť spočívala v tom, že ležal na ceste medzi Jadranským morom a Sarajevom, ktoré bolo v tom čase obliehané a trpelo absolútnym nedostatkom potravín, zdravotníckeho materiálu a všetkým, čo bolo nevyhnutné k životu jeho obyvateľov.

Príslušníci OS SR pôsobili v operácii UNPROFOR do augusta 1996. Slovenský ženijný prápor pôsobil v Bosne a Hercegovine aj v prospech operácie krajín Severoatlantickej aliancie – IFOR (Implementation Force), pretože jednotky OSN nedokázali zabrániť diskriminácií civilného obyvateľstva a genocíde. Ihneď po úspešných mierových rokovaniach v Daytone v USA v januári 1996 sa mandát misie UNPROFOR skončil a slovenský ženijný prápor sa presunul na územie východného Slavónska v Chorvátsku, kde pôsobil v rámci operácie **UNTAES** (United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, január 1996 - január 1998).

Slovenskí ženisti pokračovali v plnení úloh odmínovania ciest, dvorov rodinných usadlostí a polí, sprejazdňovania komunikácií, stavbe a oprave mostov. Do januára 1998 splnili takmer 700 odborných úloh a po skončení mandátu misie opustili 26. februára 1998 územie bývalej Juhoslávie ako posledná jednotka OSN.

Od 1. januára 1993 sa SR prostredníctvom vojenských pozorovateľov angažovala aj v misii **UNAVEM II** (United Nations Angola Verification Mission II) na kontrolu dodržiavania mierových dohôd, monitorovaní a upokojovaní povojnovej situácie po šesťročnej občianskej vojne v Angole, a i v ďalších pozorovateľských misiách na africkom kontinente. Napríklad v rámci misie **UNOMIL** (United Nations Observer Mission in Liberia) sa príslušníci OS SR podieľali na monitorovaní demobilizácie a procesu odzbrojenia, kontrole zachovávania prímeria, dodržiavania ľudských práv a vyšetrovaní porušení humanitárneho práva v Libérii. Zároveň slovenskí vojaci participovali na príprave volieb v krajine a dohliadaní nad ich priebehom.

V misii **UNOSOM I** (United Nations Operation in Somalia) zasa pôsobili príslušníci OS SR ako pozorovatelia, ktorých úlohou bolo najmä monitorovanie zastavenia paľby, kontrola dodržiavania prímeria medzi znepriatelenými skupinami a spolupráca s humanitárnymi organizáciami pri poskytovaní humanitárnej pomoci.

Podobne príslušníci OS SR participovali na aktivitách spojených so zastavením paľby a dodržiavaním prímeria medzi vládnymi silami Rwandy a povstalcami v hraničnom pásme medzi Ugandou a Rwandou – **UNOMUR** (United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda).

V rámci misie **UNAMIR** (United Nations Assistance Mission for Rwanda) slovenskí vojenskí pozorovatelia monitorovali v Rwande zastavenie paľby, presuny jednotiek a nákladov zbraní, ako aj dodržiavanie prímeria. Keď sa podarilo zastaviť genocídu Tutsiov, podieľali sa na humanitárnej pomoci navrátilcom.

V rámci verifikačnej misie **UNAVEM III** (United Nations Angola Verification Mission III) pomáhali slovenskí vojaci obnoviť mier a dosiahnuť národné zmierenie v Angole, kde v súlade s mierovou dohodou a Lusackým protokolom dohliadali na zastavenie paľby a odzbrojovanie znepriatelených strán. Misia bola v júli 1997 pretransformovaná na pozorovateľskú – **MONUA** (United Nations Mission of Observers in Angola), ktorá asistovala pri konsolidácii mierového života.

Pozorovatelia z radov OS SR v rámci misie **UNAMSIL** (United Nations Mission in Sierra Leone) monitorovali vojenskú a bezpečnostnú situáciu, dodržiavanie ľudských práv a proces demilitarizácie i demobilizácie v Sierra Leone po nastolení prímeria medzi vládnymi vojskami a rebelskými bojovníkmi Spoločného revolučného frontu. Okrem toho sa podieľali na kontrole dodržiavania ľudských práv, práce miestnej polície a vyšetrovaní prípadných incidentov. Participovali tiež na zhromažďovaní, spracovávaní a vyhodnocovaní informácií týkajúcich sa vojenských hrozieb, ťažby diamantov, obchodovaní s nimi a hodnotení celkovej vojensko-politickej situácie na teritóriu. Zároveň v tejto bojmi zdevastovanej krajine pomáhali pri obnove základnej organizačnej infraštruktúry a odovzdávaní kompetencií silovým rezortom a štátnej správe krajiny.

Najväčšou africkou misiou z pohľadu OS SR bola mierová operácia **UNMEE** (United Nations Mission in Ethiopia and Eritrea), ktorej cieľom bolo podporiť mierový proces a normalizáciu vzťahov medzi Etiópiou a Eritreou, dohliadať na dodržiavanie prímeria a na stiahnutie etiópskych jednotiek za tzv. čiaru z mája 1998. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že Slováci tu dostali dôveru v podobe najväčšej zodpovednosti pri vytyčovaní novej hranice medzi oboma krajinami. Okrem toho bolo ich úlohou ručné a strojové odmínovanie, pri ktorom preverili viac ako 1 300 km ciest a zlikvidovali asi 7-tisíc mín. Zároveň sa podieľali aj na opravách a stavbách cestných komunikácií a brodov, budovaní táborov a výstavbe pozorovacích stanovíšť.

Skúsenosti a renomé slovenského vojenského zdravotníctva boli predpokladom na vyslanie našej vojenskej poľnej nemocnice do mierovej operácie **UNTAET** (United Nations Transitional Administration in East Timor) vo Východnom Timore, ktorá bola neskôr pretransformovaná na misiu **UNMISET** (United Nation Mission of Support in East Timor). Slovenský poľný chirurgický tím (Field Surgeon Team) mal byť k dispozícii predovšetkým príslušníkom mierových síl UNMISET v rámci vojenskej poľnej nemocnice ROLE 2. Kvôli katastrofálnej zdravotnej situácii miestneho obyvateľstva však slovenskí zdravotníci pomáhali v mnohých prípadoch aj domácim Východotimorčanom, najmä v rámci všeobecnej, internej, zubnej a chirurgickej ambulancie. Slovenskí zdravotníci pomohli približne 10-tisíc pacientom a vykonali stovky väčších a menších chirurgických zákrokov.

V rámci misie **UNIFIL** (United Nations Interim Force in Lebanon), ktorej cieľom bolo poskytnúť libanonskej vláde pomoc pri znovuzískavaní autority a znovunastolení mieru a bezpečnosti v krajine, pôsobili slovenskí vojenskí lekári a zdravotné sestry v belgickej poľnej vojenskej nemocnici Role 2 v libanonskom Tibnine, kde vykonávali stredne ťažké aj ťažké operácie v rámci kostnej a brušnej chirurgie. Zabezpečovali tiež bežnú zdravotnú

starostlivosť, pričom neboli k dispozícii len vojakom, ale snažili sa pomáhať aj miestnym obyvateľom.

V citlivej oblasti Blízkeho východu pôsobili príslušníci OS SR v mierovej operácii **UNDOF** (United Nations Disengagement Observer Force), kde plnili predovšetkým hliadkovacie úlohy v priestore svojej zodpovednosti a vykonávali dozor nad odpútaním vojsk v demilitarizovanej zóne na Golanských výšinách v súlade s dohodou medzi Sýriou a Izraelom. Slovenská rota nahradila po predchádzajúcich dohovoroch rotu Rakúskych ozbrojených síl a pôsobila tak v rámci rakúskeho práporu Ausbatt.

V súčasnosti plnia príslušníci OS SR úlohy v mierovej operácii **UNFICYP** (United Nations Peacekeeping Force in Cyprus) na Cypre a v pozorovateľskej misii **UNTSO** (United Nations Truce Supervision Organization). Cieľom a poslaním operácie UNFICYP je udržiavať „status quo" vo vnútri nárazníkovej zóny, zabezpečiť dodržiavanie prímeria medzi znepriatelenými stranami, prispieť k obnove a udržaniu práva a poriadku na ostrove a vykonávať humanitárne úlohy. Operácia zároveň separuje ozbrojené sily nachádzajúce sa na ostrove, čím zabraňuje obnoveniu bojov medzi cyperskými Grékmi a Turkami. Príslušníci OS SR postupným procesom prevzali velenie v jednom zo sektorov. V praxi to znamená, že Slovensko plne zodpovedá za Sektor 4, ktorý sa nachádza na východ od hlavného mesta a má jednu slovenskú, jednu maďarskú a jednu srbskú čatu. Od septembra 2004 pôsobia v rámci slovenského kontingentu taktiež dvaja dôstojníci chorvátskeho kontingentu. Pravidelným hliadkovaním v nárazníkovej zóne príslušníci OS SR zamedzujú možnému narušeniu mieru, násilnostiam a konfliktom.

V najstaršej pozorovateľskej misii OSN UNTSO, ktorá vznikla už v roku 1948, slovenskí vojaci vykonávajú pozorovateľskú činnosť na hraniciach Libanonu a Sýrie s Izraelom, a to hlavne pri monitorovaní prímeria a dohliadania nad plnením dohôd o prímerí. Aktuálne traja dôstojníci OS SR pôsobia vo funkciách vojenských pozorovateľov, pričom vykonávajú úlohy v pozorovaní dodržiavania obsahu dohody o prímerí, v monitorovaní situácie na izraelsko-libanonskej hranici, patrolovaní a vykonávaní inšpekcií. Taktiež sa podieľajú na špeciálnom vyšetrovaní a na výcviku nových pozorovateľov.

ZÁVER

Účasťou príslušníkov OS SR v mierových operáciách organizácií medzinárodného krízového manažmentu plní Slovenská republika voči týmto organizáciám svoj záväzok, že sa bude aktívne podieľať na plnení úloh zachovania mieru a bezpečnosti vo svete. Môžeme konštatovať, že už vyše dve desaťročia pôsobia slovenskí vojaci za hranicami svojej vlasti v operáciách, ktorých cieľom je zachovať mier a bezpečnosť vo svete. Dôstojne reprezentujú Slovenskú republiku, aktívne sa podieľať na riešení kríz a konfliktov, ktoré by mohli ohroziť svetový mier a bezpečnosť a ktoré rieši medzinárodné spoločenstvo v súlade s Chartou Organizácie spojených národov.

Vysielanie príslušníkov a jednotiek OS SR do operácií medzinárodného krízového manažmentu predstavuje jeden z najsilnejších politických nástrojov, aké má SR k dispozícii na presadzovanie svojej zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politiky. Slovensko nasadzovaním svojich vojakov mimo územia štátu vyjadruje svoj záujem byť aktívnym hráčom na poli medzinárodnej bezpečnosti a v súlade so svojou bezpečnostnou a obrannou stratégiou brániť šíreniu už vzniknutých konfliktov a kríz do ešte rozsiahlejšieho a nebezpečnejšieho konfliktu, a podieľať sa tak na upevňovaní medzinárodného mieru a zvyšovaní bezpečnosti vo svete.

Príprava, výcvik, ale predovšetkým nasadenie, udržanie, rotovanie a stiahnutie príslušníkov a jednotiek OS SR v jednotlivých operáciách medzinárodného krízového manažmentu nie sú jednoduché a bez problémov. Uvedené aktivity predstavujú z vojenského, organizačného, odborného alebo legislatívneho a v neposlednom rade aj z finančno-ekonomického hľadiska jedny z najnáročnejších úloh, ktoré OS SR plnia. Na ich splnenie je potrebné vynaložiť ako ľudské a vecné, tak i adekvátne finančné zdroje.

Práve vyčleňovanie adekvátnych finančných zdrojov na účasť slovenských vojakov v operáciách medzinárodného krízového manažmentu predstavuje v súčasnej dobe stále väčší problém. Svedčí o tom skutočnosť, že len od roku 2001 do roku 2012 vzrástli tieto výdavky o takmer 70 %.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BUČKA, P. – RIŠIANOVÁ, A. 2010. *Účasť Ozbrojených síl Slovenskej republiky v mierových operáciách*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2010. 178 s. ISBN 978-80-8040-412-3.

IVANČÍK, R. – JURČÁK, V. 2011. Participácia Ozbrojených síl Slovenskej republiky na operáciách medzinárodného krízového manažmentu – príspevok Slovenskej republiky k medzinárodnej bezpečnosti. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2011 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. 2011. s. 95-104. Dostupné na: http://www.aos.sk/struktura/katedry/kbo/dokum/Zbornik_NMB_2011.pdf

IVANČÍK, R. – JURČÁK, V. 2013. *Mierové operácie vybraných organizácií medzinárodného krízového manažmentu.* Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2013. 230 s. ISBN 978-80-8040-469-7.

IVANČÍK, R. – NEČAS, P. 2012. *International Security from the View of Postmodern Conflicts on African Continent*. Rzeszów, Poland : Publishing house AMELIA, 2012.

URIGA, O.: Slováci v Dozornej komisii neutrálnych štátov v Kórei v rokoch 1953 – 1993. Dostupné na internete: http://www.valka.cz/clanek_10383.html

VĚTROVCOVÁ, B. – ZELINKA, P. 2007. *Peacekeeping – přehledová studie s důrazem na OSN*. Dostupné na: https://is.muni.cz/www/219685/ Peacekeeping_1.0.txt

UŠIAK, J. 2013. *Security Policy of the Slovak Republic - Development, Cornerstone and Implications*. Praha: Professional Publishing, 2013. 102 s. ISBN 978-80-7431-123-9.

IVANČÍK, R. 2012. Mierové operácie OSN – nástroj medzinárodného krízového manažmentu na zaistenie medzinárodnej bezpečnosti a mieru vo svete. In *Almanach – aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, 2012, roč. 7, č. 3, s. 120-137. ISSN 1337-0715. Dostupné na: http://fmv.euba.sk/files/Almanach_3_2012_FMV.pdf

plk. gšt. Ing. Radoslav IVANČÍK, PhD.
Štáb pre podporu operácií Generálneho štábu OS SR, Bratislava
E-mail: radoslav.ivancik@mil.sk

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc.
Katedra bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš
E-mail: vojtech.jurcak@aos.sk

SÚČASNÝ STAV POZNATKOV SPOLOČNOSTI V OBLASTI RIEŠENIA KRÍZOVÝCH SITUÁCIÍ NA ÚZEMÍ ŠTÁTU

THE CURRENT STATE OF KNOWLEDGE IN THE FIELD OF SOLUTION OF THE CRISIS MANAGEMENT ON THE STATE TERRITORY

Ján JURČÁK

ABSTRACT

Článok sa zaoberá problematikou krízového manažmentu na území štátu. Krízové situácie vznikajú v konkrétnom prostredí, čase a pôsobia na konkrétny objekt. Riešenie krízových situácií musí byť preto komplexné a kompetentné. Predstavuje to účasť vyčlenených orgánov a inštitúcii, ktorých povinnosťou je identifikovať krízovú situáciu, analyzovať ju a plánovane eliminovať. Významné postavenie v tomto procese má bezpečnostný systém, analyzovaný v článku.

The article deals with crisis management in the territory of state. Crisis situations arise in particular environment, time and influence on a particular object. The solution of the crisis situations must therefore be comprehensive and competent. It demands a participation of specific authorities and institutions whose responsibility is to identify a crisis situation, also to analyse it and then planned to eliminate. Important role in this process has a security system, analysed in the article.

Keywords: bezpečnostný systém, kríza, krízová situácia, mimoriadna udalosť, integrovaný záchranný systém
security system, crisis, crisis situation, incident, an integrated rescue system

ÚVOD

Bezpečnosť je jednou z najsilnejšie pociťovaných ľudských potrieb[1]. Ľudia vnímajú dva aspekty bezpečnosti. Prvý, ako ochranu pred nebezpečenstvom založenom na prírodnej báze, druhý aspekt je spojený s javmi a hrozbami sociálnej povahy. Udalosti posledného desaťročia ukázali, že neustály rozvoj ľudskej spoločnosti nevytvára len podmienky na zvyšovanie blahobytu a kvality života, ale obsahuje v sebe i nebezpečenstvá v podobe technologických a prírodných katastrof, živelných pohrôm, ekonomickej a hospodárskej krízy, finančných krachov, ale aj hrozby sociálneho charakteru, ktoré sprevádzajú každodenný život modernej spoločnosti. Permanentné narušovanie životného prostredia sa dnes dostalo neadekvátnym a nezodpovedným správaním človeka do všeobecnej pozornosti ľudstva a žiaľ predstavuje pre ľudstvo globálnu hrozbu[2]. Prírodné katastrofy existovali, existujú a budú existovať, ale vo svojich ničivých účinkoch sa dynamicky spájajú s negatívnymi dopadmi havárií a kríz spôsobených človekom. Bezpečnosť prestala byť synonymom obrany, t.j. prestala sa merať len vojenskou silou. Krátke obdobie eufórie z uvoľnenia medzinárodného napätia po skončení studenej vojny skončilo vynorením sa nových bezpečnostných hrozieb spoločenského, technického a prírodného charakteru. Vedľa štandardných bezpečnostných hrozieb sa tak

[1] Maslowova pyramída potrieb predestavuje hierarchizáciu ľudských potrieb, ktorú v roku 1943 vytvoril americký psychológ a filozóf Abraham Harold Maslow. Ľudské potreby sú podľa tejto teórie hierarchizované a nová, vyššia potreba v pyramíde je aktivovaná po naplnení predchádzajúcej. Potreba bezpečia a istoty predstavuje druhý stupeň pyramídy

[2] Steiner, Achim: Životné prostredie v úlohe mierovej politiky. *NATO Review.* Dostupné na internete: http://www.nato.int/docu/review/2009/NATO_Change/Environment_PeacePolicy/SK/

objavujú hrozby ťažko dopredu identifikovateľné a predvídateľné. Charakteristickou črtou nových bezpečnostných hrozieb je dynamika ich vzniku a pôsobenia. Pre riešenie krízových situácií je vytvorený systém, ktorý dokáže tieto hrozby identifikovať a prijímať adekvátne rozhodnutia pre ich elimináciu reakciou príslušných zložiek záchranného systému.

1. MOŽNOSTI VZNIKU KRÍZOVEJ SITUÁCIE NA ÚZEMÍ ŠTÁTU

Vývoj človeka a celého ľudstva prebieha v podmienkach, ktoré nemôžeme výnimočne vyčerpávajúcim spôsobom popísať alebo ich predikovať. Musíme sa preto stotožniť so skutočnosťou, že existujeme v prostredí so značnou mierou dynamického vývoja, nestálosti a neurčitosti. Každá ľudská aktivita i prostredie, v ktorom sa uskutočňuje, sú možným zdrojom krízových situácií. Krízové situácie, mimoriadne udalosti a rôzne krízové javy nás sprevádzali a budú sprevádzať neustále. Sú neoddeliteľnou súčasťou života a človek je preto nútený hľadať cesty, aké preventívne opatrenia vykonať aby nevznikli a keď už vzniknú, ako eliminovať ich negatívne dopady a minimalizovať straty na životoch a materiálne škody.

V histórii ľudstva je možné nájsť mnoho konkrétnych príkladov, ktoré dokumentujú uvedené tvrdenia. Na strane jednej sa v nich človek zameral na zlepšovanie svojich životných podmienok v prírode a na strane druhej si ich zhoršoval v dôsledku svojho nepremysleného konania i cielenými krokmi (napr. vojnovými konfliktami).

Prírodné prostredie si človek prispôsobuje svojím potrebám, existuje v ňom a vyvíja svoje aktivity, čím sa stáva zdrojom krízových javov. Človek vždy hľadal cesty ako účinne čeliť prírodným katastrofám a čím bol vyspelejší, tým dôslednejšie sa snažil predchádzať i spoločenským krízam (sociálnym nepokojom, politickým problémom prípadne vojnovým konfliktom). V 21. storočí sa intenzívne zaoberá aj snahou efektívne riešiť ekonomické krízy a predchádzať technickým a technologickým haváriám.

Krízy a krízové situácie vznikajú v konkrétnom prostredí a pôsobia vždy na konkrétny objekt. Empíria poukazuje i na ďalšie ich charakteristiky a to, že nemajú štandardný priebeh, a že ich nemožno riešiť štandardnými procesmi a postupmi. Ich riešenie si vyžaduje netradičné postupy a procesy, špeciálne pripravovaný personál a prostriedky, pričom veľmi často si ich riešenie vyžaduje aj obmedzenie ľudských práv a slobôd.

Uvedené skutočnosti nás oprávňujú prijať záver, že riešenie krízových situácií si vyžaduje komplexný prístup kompetentných orgánov a inštitúcií, pri ktorom je potrebné:

- proces legislatívne zabezpečiť,
- vytvoriť systém krízového riadenia v inštitúcii a delegovať osobitné právomoci pracovníkom, ktorí sú jeho súčasťou a podieľajú sa na riešení krízovej situácie,
- využívať neštandardné sily, prostriedky a postupy (vlastné a podľa rozsahu krízovej situácie i ďalšie),
- čiastočne obmedziť základné ľudské práva a slobody (na základe osobitných zákonov) a
- vytvoriť zásady zapojenia širokej verejnosti do riešenia krízových situácií.

Základnou podmienkou komplexného reagovania je integrácia orgánov a nástrojov verejnej moci do kompaktného celku, ktorý umožní kvalifikovane a včas analyzovať bezpečnostné hrozby (vojenské i nevojenské), plánovať ich elimináciu (vrátane preventívnych opatrení), rozhodovať a reagovať na bezpečnostné hrozby koherentnou aplikáciou všetkých nástrojov štátnej moci (politických, vojenských, ekonomických a informačných).

Uvedená integrácia predstavuje v konkrétnej podobe vytvorenie bezpečnostného systému štátu, ktorý umožní dosahovanie synergického efektu bezpečnostných aktivít štátu.

Autori, zaoberajúci sa problematikou krízového riadenia, napr. L. ŠIMÁK a kol. (2004) , definuje krízovú situáciu ako časovo a priestorovo vymedzený alebo ohraničený priebeh javov a procesov po narušení rovnovážneho stavu spoločenských, prírodných a technologických systémov a procesov, v dôsledku ktorých sú ohrozené životy ľudí, životné prostredie, ekonomika, duchovné a hmotné hodnoty štátu alebo regiónu a jeho obyvateľov a môže byť narušené fungovanie inštitúcií verejnej moci. Je to situácia, ktorá svojim charakterom, negatívnymi účinkami a rozsahom vážne naruší, prípadne zmení hospodársky alebo spoločenský chod štátu, územného celku alebo konkrétneho subjektu.

Uvedenú definíciu krízovej situácie publikuje i Bezpečnostná rada Slovenskej republiky na svojom webovom portály.

V českej terminológii Ministerstvo vnitra České republiky (ďalej len „MV ČR“) definuje krízovú situáciu ako mimoriadnu udalosť, v dôsledku ktorej sa vyhlasuje stav nebezpečia, núdzový stav, stav ohrozenia štátu alebo vojnový stav. Sú pri nej ohrozené dôležité hodnoty, záujmy či statky štátu alebo občanov a hroziace nebezpečie nemožno odvrátiť a spôsobené škody odstrániť normálnou činnosťou orgánov verejnej moci, ozbrojených síl a ozbrojených bezpečnostných zborov, havarijných a iných služieb a právnických a fyzických osôb[3].

Štátne inštitúcie a ostatné orgány konkretizujú tento pojem v závislosti od predmetu svojej činnosti; napr. Hasičský a záchranný zbor Moravskoslezského kraje uvedenú definíciu bližšie špecifikuje pre svoju praktickú činnosť tak, že krízová situácia je podľa zákona o integrovanom záchrannom systéme narušenie kritickej infraštruktúry, alebo iné nebezpečie, pri ktorej je vyhlásený stav nebezpečia, núdzový stav alebo stav ohrozenia štátu.

Právny poriadok Slovenskej republiky definuje krízovú situáciu pre dve obdobia a to v čase vojny, vojnového, výnimočného a núdzového stavu a mimo času vojny a vojnového stavu. V tomto príspevku sa budeme zaoberať riešením krízových situácií mimo času vojny a vojnového stavu, kedy **krízovú situáciu** definujeme ako obdobie, počas ktorého je bezprostredne ohrozená alebo narušená bezpečnosť štátu a ústavné orgány môžu po splnení podmienok ustanovených v ústavnom zákone alebo osobitnom zákone na jej riešenie vyhlásiť výnimočný stav, núdzový stav alebo mimoriadnu situáciu[4].

Núdzový stav je obdobie keď došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k ohrozeniu života a zdravia osôb, životného prostredia alebo k ohrozeniu značných majetkových hodnôt v dôsledku živelnej pohromy, katastrofy, priemyselnej, dopravnej alebo inej prevádzkovej havárie[5].

Výnimočný stav je obdobie keď došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k teroristickému útoku, k rozsiahlym pouličným nepokojom spojeným s útokmi na orgány verejnej moci, drancovaním obchodov a skladov alebo s inými hromadnými útokmi na majetok alebo dôjde k inému hromadnému násilnému protiprávnemu konaniu, ktoré svojím rozsahom alebo následkami podstatne ohrozuje alebo narušuje verejný poriadok a bezpečnosť štátu[6].

Mimoriadna udalosť je stav zapríčinený živelnou pohromou, technologickou haváriou alebo katastrofou pričom[7]:

[3] http://www.mvcr.cz/clanek/pojmy-krizova-situace.aspx
[4] Zákon č. 387/2002 Z.z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu, § 2 ods. a)
[5] Ústavný zákon č.227 o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu, 11. apríla 2002, čl. 4
[6] Tam tiež čl. 5.
[7] Zákon č.42 Národnej rady Slovenskej republiky o civilnej ochrane obyvateľstva, 27. januára 1994

- živelná pohroma je udalosť, pri ktorej dôjde k nežiaducemu uvoľneniu kumulovaných energií alebo hmôt v dôsledku nepriaznivého pôsobenia prírodných síl, pri ktorej môžu pôsobiť nebezpečné škodliviny alebo pôsobia ničivé faktory majúce negatívny vplyv na život, zdravie a majetok,
- technologická havária je porucha prevádzkového procesu spojená najmä s únikom alebo pôsobením nebezpečných škodlivín a stým spojených ničivých faktorov v jeho okolí,
- katastrofa je udalosť, ktorá má za následok pôsobenie nebezpečných škodlivín alebo ničivých faktorov v rozsahu väčšom ako pri technologickej havárii.

Vo všeobecnosti každý dej, jav, prípadne proces prebieha v štandardných podmienkach spôsobom, ktorý je možné s určitou pravdepodobnosťou popísať, prípadne ktorý je priamo plánovaný. Ak však dôjde k zmene vnútorných alebo vonkajších podmienok, niektorý z prvkov systému sa môže začať správať neštandardne, systém sa vychýli z rovnovážneho stavu a nebude plniť užívateľskú funkciu. V tom najhoršom prípade môže dôjsť k degradácii systému.

V živote ľudskej spoločnosti pod vplyvom rôznych činnosti (politických, ekonomických, vojenských, prírodných, environmentálnych, technologických a pod.) môže dôjsť k vzniku mimoriadnych udalostí, ktoré spôsobujú politickú nestabilitu, sociálne nepokoje, uvoľnenie kumulovaných hmôt a ich energetických prejavov, narušenie informačného toku a štrukturálneho usporiadania, ako aj rad ďalších negatívnych javov. Dôležitým predpokladom eliminácie vzniku, prípadne úspešného riešenia mimoriadnych udalostí v systéme je identifikovať nežiaduce zmeny a pochopiť v čom je ich podstata. Ak pochopíme ich príčiny, môžeme hľadať cesty eliminovania rizík, ako aj príznakov a odstrániť tieto nežiaduce javy ešte pred ich negatívnym pôsobením na systém. To však predpokladá neustále monitorovanie systému, identifikovanie predpokladov alebo vzniku mimoriadnej udalosti a prijatie účinných opatrení na dosiahnutie rovnovážneho stavu systému alebo zmiernenie dôsledkov vzniku mimoriadnej udalosti.

Živelné pohromy, havárie a katastrofy svojou nepredvídateľnosťou, charakterom a dôsledkami predstavujú permanentnú hrozbu pre život, zdravie a majetok vo veľkom rozsahu. Poskytovanie pomoci obyvateľstvu v tiesni je preto jednou zo základných povinností štátu, ktorá je definovaná v Ústave Slovenskej republiky ako základnom zákone krajiny a následne aj iných právnych normách, ktoré zabezpečujú jej realizáciu v praxi. Vláda ju uskutočňuje prostredníctvom svojej bezpečnostnej politiky.

2. RIEŠENIE KRÍZOVÝCH SITUÁCIÍ V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Inštitucionálnym a vecným nástrojom bezpečnostnej politiky, ktorým sa zabezpečuje ochrana osôb a majetku je bezpečnostný systém. Pojem „bezpečnostný systém štátu“ nie je v súčasnosti vymedzený v žiadnom všeobecne záväznom právnom predpise SR a je definovaný v rôznych terminologických slovníkoch bez právnej záväznosti a rámcovo je definovaný v Bezpečnostnej stratégii SR.

Podľa terminologického slovníka[8] je bezpečnostný systém štátu sústava inštitúcií verejnej správy, síl a prostriedkov ozbrojených síl, ozbrojených bezpečnostných zborov, záchranných zborov a služieb, právnických a fyzických osôb, súvisiacich právnych noriem, vzá-

[8] Terminologický slovník krízového riadenia. Fakulta špeciálneho inžinierstva, Žilinská univerzita, 2005. ISBN 80-88829-75-5.

jomných väzieb a vzťahov, prostredníctvom ktorých sa zaručuje bezpečnosť štátu, jeho občanov, materiálnych hodnôt a životného prostredia.

Podľa Bezpečnostnej stratégie SR[9] je bezpečnostný systém mnohorozmerný komplex, ktorý je tvorený politickými, právnymi, ekonomickými, sociálnymi vojensko-obrannými, vnútro-bezpečnostnými, záchranárskymi, zdravotníckymi, humanitárnymi, kultúrnymi, historickými a ekologickými prvkami, ich vzájomnými väzbami a väzbami medzi bezpečnostným systémom a okolím.

Poslaním bezpečnostného systému je komplexne zaisťovanie bezpečnosti štátu v súlade s jeho bezpečnostnou politikou, t. z. plánovať, riadiť kontrolovať a koordinovať úlohy, opatrenia a aktivity jeho prvkov na zaručenie stavu bezpečnosti štátu v čase mieru a v krízových situáciách za efektívneho využívania vnútorných zdrojov a prostriedkov štátu a medzinárodnej podpory.

Problém tvorby koncepcie bezpečnostného systému ako základného materiálu, ktorý štrukturálne a obsahovo podmieňuje jeho tvorbu je dlhodobým procesom, ktorý žiaľ z dôvodu permanentných zmien príslušnej legislatívy a politických elít zodpovedných za riadenie štátu nebol napriek viacerým návrhom schválený. Prvý krát bolo formulovanie zásad bezpečnostného systému vykonané ešte pred integráciou krajiny do euroatlantických a európskych štruktúr v roku 2001. Pretože v danom čase už bolo evidentné, že Slovenská republika bude súčasťou týchto štruktúr, Rada obrany štátu návrh koncepcie neakceptovala aj vzhľadom k pripravovaným zmenám kľúčových zákonov o bezpečnosti štátu v čase vojny a vojnového stavu a zákona o bezpečnosti štátu mimo času vojny a vojnového stavu.

Koncepcia bezpečnostného systému bola druhý krát vykonaná po relatívnej stabilizácií legislatívnych a integračných procesov s významnými dopadmi na bezpečnostné prostredie Slovenskej republiky. Bol schválený Zámer výstavby a ďalšieho rozvoja bezpečnostného systému SR do konca roka 2010 a uznesením vlády Slovenskej republiky č. 478/2008 bolo uložené spracovať návrh Koncepcie bezpečnostného systému SR, avšak táto úloha bola zmenou vlády a jej uznesením č.741 z 27.10.2010 zrušená(MORONG, S., 2013).

Bezpečnostný systém štátu realizuje svoje poslanie plnením nasledovných funkcií (BUŇÁK, J., 2009):

- **riadiacej funkcie** spojenej:
  - s tvorbou bezpečnostnej politiky v zmysle rozhodovania o obsahu zákonov v bezpečnostnej oblasti, bezpečnostnej stratégie, parciálnych stratégií a koncepcií,
  - s usmerňovaním výstavby bezpečnostného systému a jeho aktivít zameraných na prevenciu a organizované zvládanie krízových situácií;
- **výkonnej (zásahovej) funkcie** spojenej s realizáciou obranných, ochranných a záchranných aktivít zameraných na prevenciu vzniku krízových situácií a ich organizované zvládanie a
- **zabezpečovacej funkcie** spojenej so zaisťovaním materiálnych kapacít a poskytovaním infraštruktúry pre plnenie riadiacej a výkonnej funkcie.

Uvedeným funkciám odpovedá i príslušná zložka bezpečnostného systému, riadiaca, výkonná a zabezpečovacia, ktoré fungujú relatívne samostatne, aj keď navzájom tieto zložky významne kooperujú. Každá zložka bezpečnostného systému má svoju organizačnú štruktúru.

Riadiacou zložkou bezpečnostného systému SR je krízový manažment SR, vytvorený zákonom určených subjektov riadenia, ktoré sú zjednotené do funkčného celku vzájomnými

[9] Bezpečnostná stratégia SR. Bratislava 2005. Čl. 37.

väzbami aktivovanými pri výkone riadiacich činností a podporovaný vytvoreným informačným systémom. Poslaním riadiacej zložky (krízového manažmentu) je:

- tvoriť a mocensky presadzovať bezpečnostnú a obrannú politiku Slovenskej republiky,
- b) riadiť výkon štátnej správy na úseku zaisťovania bezpečnosti podľa osobitných zákonov (napr. zákon č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky, zákon č. 42/1994 Z.z. o civilnej ochrane obyvateľstva, zákon č. 414/2002 Z.z. o hospodárskej mobilizácií, zákon č. 129/2002 Z.z. o integrovanom záchrannom systéme, zákon o ochrane kritickej infraštruktúry),
- usmerňovať realizáciu obranných, ochranných a záchranných aktivít výkonnej (zásahovej) zložky bezpečnostného systému v procese prevencie vzniku krízových situácií, ich riešenia a odstraňovania následkov.
  Výkonná (zásahová) zložka bezpečnostného systému zaisťuje bezpečnosť štátu a občanov prijímaním bezpečnostných opatrení a výkonom:
- obranných aktivít realizovaných s cieľom:
  - prevencie vzniku a organizovaného zvládania krízovej situácie, ktorá je spôsobená vojenskou agresiou,
  - prevencie použitia ozbrojeného násilia voči životne dôležitým záujmom štátu;
- ochranných aktivít realizovaných s cieľom:
  - prevencie vzniku a organizovaného zvládania krízových situácií „nevojenského" charakteru,
  - prevencie následkov všetkých typov krízových situácií na funkčnosť štátu, životy, zdravie a majetok občanov i štátu. (civilná ochrana, ochrana kritickej infraštruktúry, hospodárska mobilizácia);
- záchranných aktivít realizovaných s cieľom zmierniť a odstrániť následky všetkých typov krízových situácií na funkčnosť štátu, životy, zdravie a majetok občanov i štátu.

Výkonná (zásahová) zložka bezpečnostného systému predstavuje štruktúrovaný celok vytvorený zo súboru inštitúcií určených na výkon uvedených aktivít a zo súboru všeobecne záväzných právnych predpisov, ktoré vymedzujú ich vzájomné väzby, pôsobnosť, právomoc a zodpovednosť.

Zabezpečovacia zložka - štruktúrovaný, hybridný celok určený pre finančné a materiálne zabezpečenie činnosti riadiacej a výkonnej zložky bezpečnostného systému.

Zodpovednosť za zaručenie bezpečnosti SR podľa zákona č.387/2002 majú v rozsahu vymedzenej pôsobnosti zodpovedné orgány zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci, prokuratúry, miestnej štátnej správy, územnej samosprávy ako aj právnické a fyzické osoby.

Na plnenie úloh v čase mieru a v stave krízovej situácii je v SR zriadená Bezpečnostná rada Slovenskej republiky[10], ktorá sa ako poradný orgán vlády podieľa na vytváraní a realizácií bezpečnostného systému SR, plnení medzinárodných záväzkov v oblasti bezpečnosti, vyhodnocovaní bezpečnostnej situácie v SR a vo svete. Ďalej pripravuje pre vládu návrhy opatrení na zachovávanie bezpečnosti SR, na predchádzanie krízovým situáciám, ako aj návrhy na riešenie vzniknutej krízovej situácie. Pri príprave opatrení na riešenie krízovej situácie úzko spolupracuje s ústredným krízovým štábom, ktorý zriaďuje vláda a ktorý koordinuje činnosť orgánov štátnej správy, orgánov územnej samosprávy a ďalších zložiek určených na riešenie krízovej situácie[11].

[10] Zákon č. 110/2004 Z.z. o fungovaní Bezpečnostnej rady Slovenskej republiky v čase mieru.
[11] Zákon č. 387/2002 Z.z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu, §4 ods.2.

Pri zabezpečovaní a samotnom vykonávaní činností a opatrení súvisiacich s poskytovaním pomoci v tiesni sa na území SR v súlade zo zákonom č.129/2002 Z.z využíva integrovaný záchranný systém (ďalej len „IZS“) SR. Podľa dikcie zákona sa pod pojmom „integrovaný záchranný systém“ rozumie taký systém, ktorý zabezpečí koordinovaný postup jeho zložiek pri zabezpečovaní ich pripravenosti a pri vykonávaní činnosti a opatrení súvisiacich s poskytovaním pomoci v tiesni. Tiesňou sa rozumie stav, pri ktorom je bezprostredne ohrozený život, zdravie, majetok alebo životné prostredie a postihnutý je odkázaný na poskytnutie pomoci[12]. V uvedenom prípade sa jedná predovšetkým o rýchlu informovanosť, aktivizáciu a efektívne využívanie a koordináciu síl a prostriedkov záchranárskych subjektov pri poskytovaní bezodkladnej pomoci v tiesni alebo ak hrozí nebezpečenstvo vzniku mimoriadnej udalosti, alebo daná udalosť už nastala.

Systém zabezpečenia ochrany obyvateľov, hmotných a materiálových hodnôt pred negatívnymi účinkami mimoriadnych udalostí (krízových situácií) by mal rešpektovať tieto základné princípy[13]:

- princíp subsidiarity (krízová situácia sa musí riešiť na najnižšom stupni štátnej správy, prípadne miestnej samosprávy, na ktorom je to možné),
- princíp centralizácie (počas riešenia krízovej situácie sú pre nižšie stupne štátnej správy a výkonné jednotky záchranných systémov absolútne záväzné rozhodnutia vyššieho stupňa),
- princíp zachovania kompetencií (pôsobnosť, organizácia i kompetencie všetkých orgánov verejnej správy počas krízy sú rovnaké ako v období bez kríz, rozdiel je len v podmienkach, v ktorých sa vykonávajú a v nástrojoch, ktoré používajú),
- princíp zabezpečovania preventívnych opatrení (každý orgán verejnej správy sa musí v období bez kríz pripravovať na ich riešenie a vykonávať preventívne opatrenia),
- princíp zabezpečenia kontroly (vytvorenie účinného systému kontroly pripravenosti na riešenie krízových javov a účinnosti preventívnych opatrení),
- princíp komplexnej pripravenosti (príslušný orgán verejnej správy bude pripravený na riešenie krízových javov až vtedy, keď budú pripravené všetky jeho zložky a na druhej strane keď bude schopný aktivovať krízové riadiace mechanizmy inštitúcie ako celku),
- princíp zodpovednosti štatutárneho zástupcu (za krízovú pripravenosť i riadenie počas krízy je zodpovedný štatutárny zástupca príslušnej inštitúcie),
- princíp vytvárania osobitných organizačných prvkov (na zabezpečenie výkonu osobitných činností v prevencii i pri riešení krízových javov sú vytvárané riadiace a výkonné zložky krízového manažmentu),
- princíp primeranosti (organizácia zvláštneho režimu v priestoroch postihnutých krízovými javmi, nasadenie primeraného počtu pracovníkov a technických prostriedkov, odvolanie krízových opatrení okamžite, ak je to možné),
- princíp dodržiavania zákonných postupov v akejkoľvek situácií (vždy rešpektovať a uplatňovať zákonné postupy, základné ľudské práva a slobody obmedziť len v rozsahu stanovenom legislatívnym aktom).

Vytváranie podmienok na činnosť IZS nie je úlohou len bezpečnostnej rady, ale aj ďalších orgánov štátnej správy, ako aj orgánov plniacich úlohy na úseku vnútornej bezpečnosti, ochrany a obrany. Tieto sú v prevažnej miere podriadené ministerstvu obrany a vnútra,

[12] Zákon č.129/2002 o integrovanom záchrannom systéme, 15. februára 2002.
[13] ŠIMÁK, L.: *Krízový manažment vo verejnej správe*. Fakulta špeciálneho inžinierstva Žilinskej univerzity v Žiline. 2004. ISBN 80-88829-13-5. S. 127.

prípadne hospodárstva, zdravotníctva, dopravy, pôšt a telekomunikácií a ďalším. Niektoré z týchto orgánov môžu pôsobiť aj v rámci právnických osôb (napr. veľké výrobné podniky, Železnice SR a ďalšie subjekty, ktoré vytvárajú vlastné hasičské útvary a iné záchranné a havarijné jednotky).

V IZS pôsobia:
a) základné záchranné zložky,
b) ostatné záchranné zložky,
c) útvary Policajného zboru.

Základné záchranné zložky tvoria:
a) hasičský a záchranný zbor,
b) poskytovatelia záchrannej zdravotnej služby,
c) kontrolné chemické laboratória civilnej ochrany,
d) horská záchranná služba,
e) banská záchranná služba.

Uvedené základné záchranné zložky poskytujú bezodkladne odbornú, zdravotnú, technickú a ďalšiu potrebnú pomoc v tiesni. Každá základná záchranná zložka má vybudované svoje operačné stredisko a má k dispozícii technické a vecné prostriedky pre uskutočňovanie svojej špecifickej činnosti. Uvedenú činnosť vykonávajú na základe pokynu koordinačného strediska, ktoré zriaďuje okresný úrad v sídle kraja, alebo vlastného operačného strediska.

Medzi ostatné záchranné zložky sú začlenené:
a) ozbrojené sily Slovenskej republiky,
b) obecné (mestské) hasičské zbory,
c) závodné hasičské útvary a zbory,
d) pracoviská vykonávajúce štátny dozor alebo činnosť podľa osobitných predpisov,
e) jednotky civilnej ochrany,
f) obecná polícia,
g) Slovenský červený kríž,
h) Iné právnické a fyzické osoby, ktorých predmetom činnosti je poskytovanie pomoci pri ochrane života, zdravia a majetku.

Ostatné záchranné zložky poskytujú odbornú, zdravotnú, technickú a ďalšiu pomoc v tiesni na základe vyzvania koordinačným strediskom alebo operačným strediskom tiesňového volania, alebo na základe pokynu svojho dispečerského pracoviska.

Na mieste zásahu riadi a koordinuje činnosť záchranných zložiek integrovaného záchranného systému veliteľ zásahu z Hasičského a záchranného zboru; pri záchrannej činnosti v horských oblastiach je vedúci zásahu z Horskej záchrannej služby.

Ak nezasahuje Hasičský záchranný zbor, na mieste zásahu riadi a koordinuje činnosť záchranných zložiek integrovaného záchranného systému veliteľ alebo vedúci jednotky tej záchrannej zložky integrovaného záchranného systému, ktorého určí príslušné koordinačné stredisko, v prípade pátrania po lietadlách alebo poskytovania pomoci pri leteckej nehode orgán zodpovedný za pátranie po lietadlách a záchranu ľudských životov. Veliteľ zásahu alebo oprávnená osoba nezasahuje do odborných činností iných záchranných zložiek integrovaného záchranného systému. Veliteľ zásahu alebo oprávnená osoba si môže vyžiadať na zásah ďalšie záchranné zložky integrovaného záchranného systému alebo požiadať o pomoc právnické osoby, fyzické osoby oprávnené na podnikanie a ostatné fyzické osoby, ktoré majú technické prostriedky na poskytnutie požadovanej pomoci.

ZÁVER

Každá spoločnosť sa skôr či neskôr dostane do krízovej situácie. Otázka je či to bude nepatrná alebo veľká kríza. Prežitie spoločnosti tak závisí na stupni pripravenosti, kvalite tímu krízového manažmentu, efektívnosti realizácie krízového plánu a jeho sledovanie po udalosti. Kríza tak môže byť minimalizovaná včasným, ráznym a efektívnym konaním.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BUJŇÁK, J.: Manažment bezpečnostného systému a možnosti jeho reformy v Slovenskej republike. Záverečná práca v rámci ukončenia Kurzu národnej bezpečnosti. Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. Liptovský Mikuláš, 2009. S 116.

MORONG, S.: Bezpečnostný systém Slovenskej republiky a akcieschopnosť integrovaného záchranného systému. In *Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí*. Žilinská univerzita v Žiline, 2013. ISBN 978-80-554-0702-9.

PIWOWARSKI, J.; PAJORSKY, P.: *Ochrona obiektów. Zarys wybranych zagadnień.* Krakow, 2013. ISBN 978-83-64035-10-4.

STEINER, A.: Životné prostredie v úlohe mierovej politiky. *NATO Review.* Dostupné na internete: http://www.nato.int/docu/review/2009/NATO_Change/Environment_PeacePolicy/SK/

STRÁŇAVA, M.: Súčasný stav bezpečnostného systému Slovenskej republiky. *Zborník z konferencie „ Bezpečnostný systém Slovenskej republiky – súčasnosť a budúcnosť"*. Národná akadémia obrany maršala Andreja Hadika v Liptovskom Mikuláši, 2007. ISBN 978-80-89221-06-6.

ŠIMÁK, L.: *Krízový manažment vo verejnej správe*. Fakulta špeciálneho inžinierstva Žilinskej univerzity v Žiline. 2004. ISBN 80-88829-13-5.

URBAN, I.; SLOVÁK, J.: Východiská a perspektívy budovania bezpečnostného systému. *Zborník z konferencie „ Bezpečnostný systém Slovenskej republiky – súčasnosť a budúcnosť"*. Národná akadémia obrany maršala Andreja Hadika v Liptovskom Mikuláši, 2007. ISBN 978-80-89221-06-6.

Terminologický slovník krízového riadenia. Fakulta špeciálneho inžinierstva, Žilinská univerzita, 2005. ISBN 80-88829-75-5.

Ústavný zákon 22/2002 Z.z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného a núdzového stavu.

Zákon 387/2002 Z.z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu.

Zákon č. 110/2004 Z.z. o fungovaní Bezpečnostnej rady Slovenskej republiky v čase mieru.

Zákon č.129/2002 o integrovanom záchrannom systéme, 15. februára 2002.

Bezpečnostná stratégia SR. Bratislava 2005.

Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky.

Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky.

Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů.

Ing. Ján JURČÁK
externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
E-mail jan.jurcak@aos.sk

MEKSYK W OBLICZU ZAGROŻEŃ
MEXICO IN THE FACE OF THREATS

Kamila KASPERSKA-KURZAWA, Tomasz DUKIEWICZ

ABSTRACT

Autorzy artykułu zwracają uwagę na różne kwestie zagrożenia bezpieczeństwa Meksyku. W ostatnich latach narastają wyzwania dla bezpieczeństwa tego państwa. W ostatnich miesiącach można zaobserwować następującą destabilizację w regionie Ameryki Środkowej. Może to w znacznej mierze zagrozić legalnym strukturom państwa Meksyk i innych pomniejszych krajów tego regionu. Jeżeli do tego dojdzie, obszar ten stanie się kolejnym zarzewiem konfliktu, ponieważ może dojść do zaktywizowania się bojówek i partyzantki lewicowej, która bazując na populizmie, mogłaby zyskać duże poparcie społeczne. Stany Zjednoczone, chociaż pomagają w zwalczaniu karteli i gangów narkotykowych, nie podejmują działań, aby zatamować strumień broni palnej, coraz bardziej zaawansowanej technologicznie, który stale zasila kartele narkotykowe.

The authors draws attention to various issues security threats in Mexico. In recent years, accumulating challenges to the security of this country. We can observe destabilization in the region of Central America. This may largely compromise legitimate state structures Mexico and other smaller countries in the region. If this happens, the area will become another hotbed of conflict, as they may activate the militias and the leftist guerrillas, which based on populism, could gain great public support. United States, although help in the fight against cartels and drug gangs, do not take action to stem the flow of firearms, more and more technologically advanced, which continuously supplies the drug cartels.

Keywords: handel narkotykami, bezpieczeństwo, bezpieczeństwo państwa, system bezpieczeństwa.
drug smuggling, security, national security, security system.

WSTĘP

Meksyk, państwo leżące w Ameryce Północnej pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Gwatemalą i Belize, będące największym krajem w Ameryce Środkowej. Granicę Meksyku od strony zachodniej stanowi linia Pacyfiku, natomiast od strony wschodniej Zatoka Meksykańska i Morze Karaibskie. Linia brzegowa Meksyku ma długość 10 000 km. Powierzchnia tego kraju to 1 972 550 km2, co przy liczbie ludności 118 400 000 (wg. danych z 2013 r.) daje gęstość zaludnienia w granicach 601 na km2.

Do 2000 roku Meksykiem rządziło jedno ugrupowanie polityczne, Partia Rewolucyjno-Instytucjonalna. Partia ta utraciła władzę po okresie siedemdziesięcioletniej dominacji w kraju. Wybór nowego prezydenta Meksyku Vicente Foxa wiązał się dla społeczności meksykańskiej z ogromną nadzieją na wprowadzenie nowoczesnych rozwiązań w sferze społecznej i w wielu dziedzinach, w których od lat nie dokonywano żadnych reform. Prezydent Fox w kampanii wyborczej obiecywał rewolucyjne zmiany w systemie partyjnym państwa, a główną zapowiedź stanowiło wprowadzenie demokracji, której zaprzeczeniem były dotychczasowe, trwające od 1929 roku autorytarne rządy Partii Rewolucyjno-Instytucjonalnej. Nowo wybrany prezydent postawił na młode pokolenie, które znacznie

www.informatorekonomiczny.msz.gov.pl/pl/ameryka_polnocna_i_srodkowa/meksyk/ dostęp 21.09.2014

przyczyniło się do jego zwycięstwa w wyborach. Zdecydowane poparcie zdobył wśród ludzi młodych i lepiej wykształconych mieszkańców dużych miast[2].

1. SYNERGIA ZAGROŻEŃ

Czy nowa sytuacja polityczna w Meksyku, rozwój systemów demokratycznych i zgoła odmienna od dotychczasowej polityka władz mogły mieć wpływ na aktualną, dosyć dramatyczną sytuację tego kraju? Niewątpliwie jest wiele przyczyn, które legły u podstaw niezwykłego rozwoju narkobiznesu w Meksyku. Można z pewnością powiedzieć, że przyczyniła się do tego transformacja systemowa po rządach autorytarnych, które zdominowały scenę polityczną. Demokratyzacja życia społecznego w sposób naturalny osłabiła instytucje państwowe, powołane do zapewnienia ładu i porządku w kraju. Okres ten w sposób bezwzględny wykorzystali szefowie karteli narkotykowych, rozwijając na niespotykaną skalę handel narkotykami, powodując tym samym brutalizację życia. Regularne wojny wojska i policji z oddziałami doskonale uzbrojonych żołnierzy gangów narkotykowych zaowocowały tysiącami ofiar. Porwania, zbrodnie i wszechobecna korupcja stały się w Meksyku nieodłącznym elementem życia społecznego. Jak dotychczas nie widać zakończenia wojny legalnej władzy z potężną armią gangów narkotykowych. Dla uzmysłowienia skali problemu należy przedstawić statystykę ofiar wojen narkotykowych w Meksyku. Trzeba pamiętać, że liczby te ciągle rosną. W poszczególnych latach odnotowano poniższą liczbę zabójstw:

- rok 2005 – 1500 ofiar;
- rok 2006 – 2500 ofiar;
- rok 2007 – 2773 ofiary;
- rok 2008 – ponad 5000 ofiar;
- rok 2009 – ponad 6000 ofiar

Do października 2013 roku odnotowano ponad 60 000 ofiar wojen i porachunków pomiędzy gangami narkotykowymi o utrzymanie prymatu w narkobiznesie[3].

Już w nieodległej historii tego państwa, bo w końcu lat dziewięćdziesiątych XX wieku, Meksyk był z jednej strony producentem narkotyków, zaś z drugiej – krajem tranzytowym, z którego terytorium narkotyki przemycano na największy rynek zbytu, czyli do Stanów Zjednoczonych. Wówczas ten problem był już widocznym zjawiskiem i być może wtedy należało wydać bezwzględną wojnę gangom narkotykowym, czego w stopniu zdecydowanym nie uczyniono. W tamtym czasie podejrzenia służb specjalnych USA koncentrowały się na kontaktach meksykańskich karteli narkotykowych z kartelami kolumbijskimi. Uzasadnione były podejrzenia, że właśnie przez Meksyk Kolumbijczycy transferowali kokainę do USA[4].

Aktualne informacje wskazują, że Meksyk w sposób dynamiczny z państwa tranzytowego stał się terenem, na którym na wielką skalę produkowane są narkotyki, głównie marihuana, heroina i amfetamina. Uprawy lokowane są głównie na północy kraju, gdzie na obszarach rolniczych rośliny do produkcji narkotyków mieszane są

[2] *Meksyk w XXI wieku. Polityka – Społeczeństwo – Gospodarka*. Studia Latynoamerykańskie Uniwersytetu Jagiellońskiego. Copyright by Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2009, s. 45-46.

[3] Violencja en El pais supera 5 mil muerdes, torreon. Bl. Com.oblaguna (3.12.2008) [w:] *Meksyk w XXI wieku…*, dz. cyt., s. 63-64.

[4] G. H. Millard, *Narkotyki i korupcja w Ameryce Łacińskiej*, „Przegląd Policyjny" 1997, nr 45, Szczytno, s. 57-58.

z legalnymi. Najbardziej znanymi i najpotężniejszymi kartelami narkotykowymi na terenie Meksyku są: Tijuana, de Sinaola, de Juárez, del Golfo, de la Familia Michoacana, Los Zetas i de los Beltrán Leyva[5].

Rys. 1. Strefa wpływów karteli narkotykowych
Źródło: konflikty.wp.pl 21.09.2014

Obecnie obserwowane jest zjawisko systematycznego, z roku na rok, poczynając od końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku, wzrostu procentowego udziału Meksyku w przemycie kokainy do Stanów Zjednoczonych.

W 2000 roku kraj ten był odpowiedzialny za 66% przemytu, przy 33% przemytu z Karaibów. W 2003 roku ten wskaźnik wynosił już 77% w przypadku Meksyku, a 22% kokainy przesyłano z Karaibów. Rok 2004 to kolejny wzrost przemytu – Meksyk: 90%, Karaiby: 10%. Wskazuje to na ogromną ekspansję meksykańskich karteli narkotykowych, dla których niewątpliwym atutem jest północna granica o długości 300 mil ze Stanami Zjednoczonymi[6].

Zmiana sytuacji społecznej i piętrzenie się problemów w polityce wewnętrznej były powodem tego, że w 2006 roku nowym prezydentem Meksyku został Felipe Calderón, który za priorytet swoich rządów przyjął bezwzględną walkę z narkobiznesem. Użycie ogromnych sił wojskowo-policyjnych zmusiło gangi narkotykowe do lokowania swoich interesów w państwach ościennych Ameryki Środkowej, jak Gwatemala, Honduras czy Nikaragua. Z punktu widzenia rozwoju interesów narkotykowych te mniejsze, wymienione populacje

[5] Carteles de Mexicolos mas pederosos „El Uniwersal", www.Elsiglodetoreon.com.mx, 16.05.2006.
[6] M. Maroszek, *Meksykanizacja Ameryki Łacińskiej*, „Biuletyn Opinie" 2010, nr 28, Fundacja Aleksandra Kwaśniewskiego „Amicus Europae", Warszawa, 25 sierpnia 2010 roku.

nawiązują porozumienie z czołowymi przedstawicielami narkobiznesu, czyli Meksykiem i Kolumbią. Łączą je jedność kulturowa i językowa7.

Od momentu objęcia władzy przez Felipe Calderóna podjął zakrojoną na szeroką skalę walkę z gangami narkotykowymi. Wojna ta, a także starcia pomiędzy samymi gangami, pochłonęły już 60 000 ofiar. Wśród nich są wojskowi, policjanci, agenci specjalni oraz politycy. Sytuacja była tak zła, że gangsterzy ośmielili się porwać burmistrza miasta Santiago, którego zwłoki, skute kajdankami, znaleziono na peryferiach miasta[8].

Oczywiście, jak wspomnieliśmy, za taką sytuację odpowiedzialne są zmiany polityczne i demokratyczny sposób kształtowania systemu społecznego i politycznego w Meksyku po kilkudziesięciu latach autorytaryzmu. Jednakowoż zarówno struktury służb specjalnych, wojsko, policję, jak i sądownictwo, czyli te najważniejsze atrybuty władzy, starano się modernizować, lecz na starych fundamentach – wprowadzenie „opcji zerowej" byłoby zapewne niewykonalne. Środki na walkę z narkobiznesem zmarnotrawiono w sposób szybki i błyskotliwy, ale nieprzynoszący żadnej poprawy sytuacji. Zaniedbano w tym czasie doposażenie i zmiany w systemach aparatu administracyjnego, a więc sądownictwo, policję, służby specjalne. Brak było jakichkolwiek reform w sferze rolnictwa. To wszystko złożyło się na obraz obecnej, bardzo trudnej sytuacji społeczno-politycznej[9].

Nie da się uciec od stwierdzenia, że na kryzysową sytuację społeczną w kontekście wojny z gangami narkotykowymi wpłynęła z jednej strony przeszłość Meksyku. Przemysł narkotykowy nie mógł funkcjonować w oderwaniu od władzy autorytarnej, a władza ta, aby utrzymywać na dopuszczalnym poziomie działalność karteli i grup przestępczych zajmujących się obrotem narkotykami, za pośrednictwem służb specjalnych nawiązywała kontakty z takimi grupami i wpływała na ich działalność. Stąd też problem ten nie był tak widoczny i nie wiązał się z tyloma zbrodniami jak obecnie. Natomiast z drugiej strony wprowadzanie nowych, demokratycznych struktur spowodowało wyraźne osłabienie państwa[10].

Jedną z organizacji odpowiedzialnych za eskalację zbrodni w Meksyku jest grupa elitarnych żołnierzy Los Zetas, wyszkolonych przez służby specjalne Stanów Zjednoczonych, Francji i Izraela. Ich zadaniem było zwalczanie karteli narkotykowych. Niestety, grupa ta pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku przeszła na stronę swoich dotychczasowych przeciwników. Stali się zbrojnym ramieniem kartelu Golfo. Doskonale uzbrojeni, ze znakomicie opanowaną logistyką, doprowadzili do zdobycia przez wspomnianą grupę dominującej pozycji – tak wśród karteli meksykańskich, jak i innych grup narkotykowych, nawet spoza terenu Meksyku, a więc tam, gdzie lokowane są coraz częściej interesy meksykańskich gangów: w Hondurasie, Gwatemali i innych częściach Ameryki Środkowej[11].

Dla zobrazowania schematu i metod, jakie stosuje grupa Los Zetas, należy przedstawić strukturę tego kartelu. Los Zetas kontroluje dany obszar poprzez bardzo rozbudowane siatki wywiadowcze. Do siatek tych należy grupa Los Halcones (Sokoły), bez przerwy monitorująca wszystkie dostawy narkotyków. Inna grupa – La Ventanas (Okna) – składa się z nastolatków, którzy nieustannie sprawdzają miejsca, w których dealerzy handlują narkotykami, w celu ewentualnego ostrzeżenia ich przed policją, nieznanymi, podejrzanymi samochodami czy też osobami. Los Mañosos (Zręczni) zaopatrują grupy w broń palną,

[7] Tamże. s. 4.
[8] http://wiadomości.wp.pl.
[9] *Meksyk w XXI wieku*…, dz. cyt., s. 63.
[10] Luis Astorga, tekst wystąpienia na Międzynarodowej Konferencji dot. Środków Masowego Przekazu pt. „Ku kulturze pokoju", Uniwersydad Iberoamericana, Meksyk 5–6 maja 2012 r.
[11] Ioan Grillo, El Narco, Warszawa 2012, s. 74

natomiast Los Leopardos to informatorki z kręgów prostytutek, donoszące o wszystkim, co może być podejrzane i zagrozić kartelowi. Najważniejsze jednak w Los Zetas jest tak zwane a Dirección (Dowództwo).

Zdj. 1. Symbole gangsterów Zetas
Źródło El Narco 21.09.2014

Jest to grupa około 20 osób będących ekspertami z wielu dziedzin, w tym specjalistów od namiarów na telefony komórkowe, którzy śledzą określone, podejrzane osoby i samochody. Często też dokonują porwań i egzekucji niewygodnych osób czy konkurentów. Los Zetas zajmują się praniem pieniędzy, wymuszaniem okupów, porwaniami i zabójstwami na zlecenie. Grup o podobnym profilu w Meksyku jest więcej, ale ze względu na wysoki stopień wyszkolenia i ogromne zagrożenie, jakie niesie działalność Los Zatas dla społeczeństwa, stali się oni dla władzy wrogami numer 1 w Meksyku i są zwalczani wszelkimi dostępnymi metodami[12].

Zdj. 2. Ofiary gangu Zetas znalezione na drodze w lipcu 2012 r.
Źródło: www.rp.pl 21.09.2014

[12] Tamże, s. 2.

Ludzie, chociaż zastraszeni przez żołnierzy gangów, protestują. Przykładowo po jednej z masakr, w której gangsterzy zastrzelili jedenaścioro nastolatków, mieszkańcy w sprzeciwie wyszli na ulicę, żądając ustąpienia prezydenta oraz wycofania z ich regionu wojska, które ich zdaniem przyczyniało się tylko do zaostrzenia sytuacji.

Nadzieje prezydenta Meksyku Felipe Calderóna mówiącego, że walka z kartelami narkotykowymi może potrwać do końca jego kadencji, a więc do 2012 roku, okazały się płonne. Sam prezydent uważa, że kartele walczą nie tylko z wojskiem i policją, ale przede wszystkim z konkurencją o wciąż kurczące się rynki zbytu. Być może ta teza znajduje potwierdzenie, jeżeli weźmiemy pod uwagę, że zyski karteli meksykańskich w skali roku oscylują w granicach 12–13 miliardów dolarów13. Felipe Calderon związany z konserwatywną Partią Akcji Narodowej, prezydent Meksyku w latach 2006-2012, rozpoczął walkę z narkobiznesem, której nie doprowadził do końca.

W grudniu 2012 roku został zaprzysiężony prezydent Peña Nieto, z Partia Rewolucyjno-Instytucjonalna, która powraca do władzy. Obiecuje on poprawić jakość bezpieczeństwa obywateli i wygrać krwawą wojnę z kartelami[14].

Można sobie zadać pytanie, co powoduje, że kartele czy gangi – jak byśmy ich nie nazwali – systematycznie ścigane, a niektóre z nich całkowicie niemal zdezintegrowane, nadal się odbudowują i stają się coraz potężniejszymi organizacjami. Przyczyn tego zjawiska należy upatrywać w ogólnej sytuacji społecznej: policjant zarabia 100 dolarów miesięcznie, natomiast prosty żołnierz kartelu dziesięciokrotnie więcej, a poza tym jest podziwiany ze względu na modne ubrania, drogie samochody oraz nieustanne towarzystwo pięknych kobiet. Dlatego też wielu młodych, słabo wykształconych ludzi chętnie dołącza do karteli i gangów, upatrując w nich możliwości zrobienia kariery i pieniędzy. Państwo nie jest w stanie zaproponować żadnej alternatywy, szczególnie młodym ludziom z prowincji czy małych miasteczek. Wielkie oddziaływanie grup narkotykowych na wyobraźnię społeczną bardzo dobrze ilustruje przykład grupy chłopów La Familia (rodzina) z Michoacán. Chłopi założyli związek uprawiających marihuanę, którzy nie chcieli opłacać się lokalnym bandytom i władzy. Następnie przekształcili się w jedną z najpotężniejszych grup mafijnych, bo takiego określenia można w tym przypadku użyć. Co ciekawe, szefowie tej grupy zabraniają picia alkoholu i brania narkotyków swoim członkom, a ich przywódca Nazario Moreno González, pseudonim „El Más Loco" (najbardziej szalony), napisał swoją wersję Biblii. Ich filozofia to: „Familia nie zabija dla pieniędzy, nie zabija też kobiet, dzieci ani niewinnych, tylko tych, którzy zasłużyli na śmierć"[15].

Sytuacja w Meksyku stanowi pokłosie siedemdziesięciu lat rządów jednej partii, która cały aparat państwowy oparła na osobistych powiązaniach, układach i wszechobecnej korupcji. Od korupcji nie był wolny także urząd prezydenta. Każdy kolejny prezydent kończący służbę niemal od razu trafiał na listę najbogatszych ludzi na świecie. Dotyczyło to zresztą reprezentantów wszystkich ogniw władzy, w tym władz stanowych, przedstawicieli policji w najniższych nawet stopniach. Kartele narkotykowe od lat korumpowały gubernatorów stanowych, wysokich oficerów policji i służb specjalnych. Prosty mechanizm Partii Rewolucyjno-Instytucjonalnej, która kupowała za państwowe pieniądze głosy biednych wyborców, przekształcony został w swoisty system wyborczy, pozwalający rządzić przez wiele lat. Niestety dawna władza pozostawiła po sobie biedę i niewyobrażalną korupcję, która obecnie przekłada się na tysiące ofiar pomordowanych przez kartele narkotykowe[16].

[13] M. Zglinicki, *Meksyk w ogniu*, Polityka.pl [online], 6.05.2010,
[14] www.embamex.sre.gob.mx/polonia/ dostęp 21.09.2014 r.
[15] Tamże.
[16] Tamże.

Katalog zbrodni jest niebywały i budzi przerażenie. Ofiary poddawano niezwykłym torturom poprzez rozczłonkowanie ciała, obcinanie głowy czy rozpuszczanie w kwasie. Nierzadko siłom bezpieczeństwa zdarzało się znajdować obcięte głowy w lodówce. Kartele celowo stosują szeroką propagandę przemocy, aby w ten sposób zastraszyć społeczeństwo. Jak dotąd strategia ta przynosi efekty. Ludzie żyją w ciągłym lęku o los swój i swoich bliskich. Niestety, strach nieustannie podsycają media, epatując obywateli codziennymi wiadomościami o kolejnych ofiarach, nie unikając przy tym szczegółów tortur, jakim je poddano. To wszystko pomaga baronom narkotykowym trzymać społeczeństwo w ryzach posłuszeństwa[17].

Tak więc z jednej strony media, a uściślając – dziennikarze pod dyktando mafiosów, pokazują ogrom ich zbrodni społeczeństwu, utrwalając strach przed gangami, natomiast z drugiej strony dziennikarze są zastraszeni i ograniczają treści swoich artykułów dotyczących wojny z kartelami narkotykowymi. Taka sytuacja zaowocowała niecodziennym apelem zamieszczonym w prasie przez dziennikarzy „El Dario", największego pisma w mieście Ciudad Juárez. Wezwanie skierowane zostało do gangów narkotykowych i zatytułowano je: Czego od nas chcecie? Tak sformułowane pytanie w zasadzie było kapitulacją. Dziennikarze poprosili bandytów, aby ci, jako faktyczna władza w mieście, określili, czego oczekują od dziennikarzy, a zwłaszcza jakich publikacji. Wydarzenie to może świadczyć, że sytuacja tak w Ciudad Juárez, jak i w całym kraju zaczyna wymykać się spod kontroli. Czyżby to oznaczało, że Meksyk, kraj ze 104-milionową społecznością, stał się zakładnikiem kilkunastu tysięcy bandytów[18]?

ZAKOŃCZENIE

Pozostaje otwarte pytanie, co można zrobić, aby sytuacja w Meksyku się unormowała. Już teraz widać, że następuje destabilizacja w regionie Ameryki Środkowej. Może to w znacznej mierze zagrozić legalnym strukturom państwa Meksyk i innych pomniejszych krajów tego regionu. Jeżeli do tego dojdzie, obszar ten stanie się kolejnym zarzewiem konfliktu, ponieważ może dojść do zaktywizowania się bojówek i partyzantki lewicowej, która bazując na populizmie, mogłaby zyskać duże poparcie społeczne. Stany Zjednoczone, chociaż pomagają w zwalczaniu karteli i gangów narkotykowych, nie podejmują działań, aby zatamować strumień broni palnej, coraz bardziej zaawansowanej technologicznie, który stale zasila kartele narkotykowe. Bronią z USA płaci się za narkotyki. To powoduje dalsze nakręcanie spirali przemocy i właściwie nie widać realnego planu opanowania sytuacji. Być może jedynym i niezbędnym wyjściem jest większe zaangażowanie państw Ameryki Północnej i Południowej, a także ONZ.

LITERATURA

1. Przemysław Henzel, Narkotykowa wojna w Meksyku. "Wskaźnik bezkarności", www.onet.pl 21.09.2014 r.
2. M. Zglinicki, Meksyk w ogniu, Polityka.pl [online], 6.05.2010
3. Luis Astorga, tekst wystąpienia na Międzynarodowej Konferencji dot. Środków Masowego Przekazu pt. „Ku kulturze pokoju", Uniwersydad Iberoamericana, Meksyk 5–6 maja 2012 r.

[17] „Tygodnik Powszechny" 2014, nr 33, 17 sierpnia, s. 3.
[18] Przemysław Henzel, Narkotykowa wojna w Meksyku. "Wskaźnik bezkarności", www.onet.pl 21.09.2014 r.

4. M. Maroszek, Meksykanizacja Ameryki Łacińskiej, „Biuletyn Opinie” 2010, nr 28, Fundacja Aleksandra Kwaśniewskiego „Amicus Europae”, Warszawa, 25 sierpnia 2010 roku.
5. Meksyk w XXI wieku. Polityka – Społeczeństwo – Gospodarka. Studia Latynoamerykańskie Uniwersytetu Jagiellońskiego. Copyright by Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2009, s. 45-46.
6. G. H. Millard, Narkotyki i korupcja w Ameryce Łacińskiej, „Przegląd Policyjny” 1997, nr 45, Szczytno, s. 57-58.

dr Kamila KASPERSKA
dr Tomasz DUKIEWICZ
adiunkt, Uniwersytet Opolski, WPiA, Zakład Bezpieczeństwa.
45-060 Oplole, ul. Katowicka 87a
kamilakasperska@onet.pl
tomduki@wp.pl

MEDIA AS AN ACTOR OF CONFLICT PROCESSES AND ITS EFFECTS[1]

Rastislav KAZANSKÝ

ABSTRACT

The conflict resolution and prevention is still developing challenge for concentrates attention to the role of media. The main role of the media is through the press, television and electronic media to inform and involve the public in discussions on peace and conflict resolution. The engagement in national conflicts, it is necessary to inform the public about the state and development of the situation in remote corners of the world. The media in general are shaped public opinion and vice versa public has a liberal democratic countries through the media the opportunity to express their opinion on the issue. Ultimately, the free discussions is the impact that the media and public opinion on policy decisions evolve in power.Most attempts to bridge the worlds of conflict resolution and social media have until today been conducted by individual peacemakers or concerned bloggers. Despite good intentions, these are localized and short-term initiatives that lack adequate resources or methodology to conduct a long-term study identifying trends and dynamics. At the same time, the efforts to use social media for dehumanization of each other and conflict escalation enjoy institutional and financial support of governments and security apparatuses of the conflicting sides.

Key words: conflict prevention, conflict resolution, diplomacy, media, security

INTRODUCTION

The influence of the media on politics is among the experts in recent decades increasingly discussed topic also in securitology science. Many have to claim that the media have the ability to influence the (foreign) policy making, builds rather skeptical, because empirically substantiate and prove this trend is very difficult, if not impossible. At first glance it may seems that the media policy can have a direct impact - not a government agency, or do not go to vote. But it is important to realize and define the impact they can have on the public media, which (as outlined above) had some political power in the hands holds. The relationship of the media and the public is crucial to understand the relationship between media and politics. The media in a way represent the views of the public in the eyes of politicians, while they attributed great power to influence the public. It should be noted at the outset that the real influence of the media on public opinion and the public is difficult to empirically provable (in this research hints at CNN effect, for example, which assumes a triangular mechanism of influence) and the results of research on this topic differ significantly (partly because that public opinion is problematic to measure - see above). For the relationship between media and politics and the potential impact of the media on political decision-making is important, however, only a general impression that the media influence public opinion. Whether this impression is correct or not, his presence in society and especially among policy means that in his act. Media influence on foreign policy decisions is not the real impact of media on public hooked. (Ondria, Kollár, 2011) In the case study, therefore, with opinion polls not being worked, but the theoretical basis is likely to be the

[1] Príspevok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0160/14 Politické zmeny v rokoch 1945-1948 a ich dopad na povojnovú spoločnosť na Slovensku.

mechanism of media influence on the public to explain.

The mass media are undoubtedly a key communication and information channel in modern society (Ftorek, 2010, s. 55). They provide citizens with access to information about the world beyond their physical reach, give scope for wider public debate (no longer limited to communication based on face-to-face) are an important component of the public sphere, Habermas as he conceived it. The media serves both the need of the audience (the public) to be informed and to participate in public debate, but also to political elites and interest groups, which provide space for addressing the public to express their views (McQuail, 2009, s. 539-540). The media is in this concept of two-way communication channel.

The power of the media message (and the related potential impact on the public, or policy) depends on its form, ie. Within what type of mass communication media is processed. Print media have the greatest tradition, but their power and reach of the company's recently declining. In the elite circles of society, we can expect a relatively large influence of elite journals (such as the USA The New York Times) and especially their comments, but significant societal impact them today, we can not attribute. After a short phase of radio dominance in the first half of the 20th century became the dominant medium of television. Technological progress gradually spread widely and today most people it identifies as the main source of information about public affairs (Bahador, 2007,s. 5-6). Text newspaper article may be accompanied by only a few photographs, television reportage shots directly from the place of events in terms of audience perception much more credible and stronger. Information-based film camera gives the recipient a sense of reality, truth, draws him into the story and forcing the issue to take a stand (Bahador, 2007). This is so that "the images carry more influence in shaping attitudes than words" (Thussu, 2003,s. 118). In research studies on the impact of the media on public policy and is therefore more experts focus on television communication (CNN effect theory is, as the name suggests, an exception). I will guide their work in the same direction, but at this point it is necessary to mention yet of the growing role of the Internet, however, that in most of the research so far is not included. Internet news in recent years become increasingly užívanějším source of information on world events. It would be logical and its influence on the formation of opinions and grew gradually replacing the influence of television, but this trend has not yet been demonstrated. People usually refer to internet for less trusted source, although they admit that they use it (Bahador, 2007). The credibility of the sources in question plays a key role in influencing the opinions, it can be assumed that the information from the internet, people do not leave too much influence and seek a second source. But one can assume that the various information portals will obtain different degrees of credibility and influence of the Internet and new media, working with him and will gradually grow. Today, it is still too early to this phenomenon in his work significantly involved.

1 MEDIA IN A COFLICT MANAGEMENT

There is no doubt that the media (namely the news) have become the most important source of public information about everyday events and policy actions. Few people nowadays goes directly to the Chamber of Deputies to learn how to turn out the vote. Easily accessible and are nearly ubiquitous media for most people the easiest way to be informed about national and international affairs. It therefore depends on what topics are in the news and how it is processed. Of all the events that are taking place, journalists choose the "most important" of which it is worth to inform the public. With this in mind, therefore the average recipient sees the message. Therefore, the media currently considerable power over the composition of the subjects for whom public speaking and thinking and it seem that important. This means that

the media have the potential to greatly raise the agenda of public debate (agenda-setting). The news agenda, although partly reflects the most important events, but the choice of topics is governed by other criteria. According to most media theorists (McQuail, 2009), the media focus on topics that are most attractive to the expected audience (given the need to maintain the highest viewership), that is interesting and in a sense of fun. In the case of foreign news reports, selection is very familiar because it is not possible to inform everyone about what is happening in the world. For news about international affairs in general, that their attractiveness is tied to the level of negativity and distance (geographic and thematic) from recipients. In the final choice more often than events with the highest level of negativity and reports from areas that are home to the country in the long term significance. It should be noted that these criteria is added more economic aspect, which reflects the cost of processing the event - sending a reporter to the relevant area, the technical demands of the acquisition and transfer of material (Školkay, 2009,s. 97-98). With the expansion of purely news media (such as CNN), although the TV screen gets more information from all over the world, but still above criteria indicate the amount of attention and airtime, which is devoted to individual events. Given the plethora of information generally provided by the media is that recipient is overwhelmed and take a position only to those to whom it is given more attention (Školkay, 2009: 95).

The second important factor that affects the reception of media messages is a way of processing the information or framing. Entman defines framing as "selecting and highlighting certain aspects of the events and linking them in a way that encourages a particular interpretation, evaluation or solution" (Entman, 2004, s. 5). Many media experts on this basis agree that framing influences the attitudes and perceptions of the audience to the processed events (Robinson, 2002). In this way, they have the opportunity to manipulate reporters, though often unintentionally, with the perception of the event or cause the viewer to different strong emotions (positive and negative) to some events actors (insurgents, government, refugees). In the case of processing events foreign policy, and is not too close to the majority of the public, framing is too high. The media tend to simplify conflicts in distant countries and present them as a "morality of the conflict between good and evil and rarely as long-term historical problem" (Kissinger, 2002, s. 21). This trivialization then the viewer makes it easy to take a clear position on the issue, which is not based on a deeper understanding of the situation. Framing also has the ability to reach the recipient emotionally, and thus involve him more to the problem. For example, Robinson, in his study distinguishes between reserved and empathetic type framing. The first handles the conflict in the predominantly dry the information level, presenting it as a remote viewer, difficult to evaluate (eg. Using a combination of the "age-old hatred", etc..) And leaves the recipient emotionally cold. The second type of framing is intended to work with highly emotionally tuned footage (lonely, hungry children, women crying, etc..) Clearly defines victims and perpetrators of context and offers easy and desirable solution, for example. Humanitarian intervention (Robinson, 2002,s. 137-140). The viewer is emotionally drawn into this problem and its human motives (solidarity, compassion) forces him to seek redress. The public are difficult to understand indecisiveness of politicians who are hesitant whether to intervene in the conflict and whom to support. They often meaningless statements and remittance to lead to the risk that the public trusts them less and less (Bahador, 2007,s. 50). Media, on the other hand, most of the public believe; Reporters often put in the position of "ordinary citizen" ("we, the people versus you, the politicians") and people are thus presented with opinions easily identify with. The claim that the media are able to fundamentally and flat affect political attitudes and opinions, it would be an exaggeration. It should be borne in mind that the media have an impact on people's opinion when the recipient is not the issue in depth informed (Bennett, 1980: 305). Political attitudes that term in nature, are not able to have much influence

(stronger influence of the family environment, community, etc..), That in matters of domestic policy, their impact on people's opinion limited. In the case of foreign policy is different, though. As I stated above, public awareness and interest in international affairs are very weak in this area therefore much more depending on how the event conceived by the media - whichever may then be largely shape public opinion.

The media has been since its inception closely linked with politics. The first printed media basically originated as institutions tied to one political party (the party's newspaper). Over time, started to spin the media and the professionalization of journalism profession. This trend has brought the need to process events objectively, that is to score more points of view, and not just one that requires one party (Brown, 2003, s. 89). The media has gradually become independent entities, which should inform the public about political or other public affairs. In democratic societies, they began to be attributed to the role of "watchdog of democracy" Technological advances of the last century has enabled significant expansion of media in society and their reach into almost every household, simplified access to information that media bring. Technological developments and the media determines social development . The public is more informed about current affairs, the unification and mobilized them. The more the need grows as the potential to interfere in politics and politics is transformed by this new influence (Brown, 2003, s. 88). Slide in the media, an image that is presented to them by the public, in recent decades become an increasingly important component of the policy. The media serves as a mirror of the political elites and familiarize them with their image, which is communicated to the public. Media and politics as well as in the beginning, is very close to each other, but their relationship is the subject of constant discussion and debate. Many experts still raises the question of who is in this relationship stronger; the media is the one who influences policy, or are contrary to the political elites that control and influence the content of media messages and use them as a tool for the promotion of policy. In academic circles can be found supporter of the two possible approaches, therefore it is necessary to state here the arguments of both groups.

2 THE ROLE OF CNN EFFECT

The above outlined the increasing prominence of the media in society and the continuous expansion of coverage brought the late 20th century among theorists consideration of the influence of media on foreign policy, especially in the case of a decision to intervene in the conflict in a foreign country. (Ivančík – Jurčák, 2013) The first voices pronouncing presumption of media-driven foreign policy appeared already after the Vietnam War and on the basis of the development of the first studies attempting to conquer the empirical analysis of this trend, although there are often very contradictory results. For example, Culbert in his study confirmed that the media played in the withdrawal of American troops from the war role by encouraging opposition voices that especially after the Tet offensive, calling for the end of American involvement in the war (Culbert, 1988). Conversely Hallin, who submitted the issue of media influence in the conflict analysis at the same time, he believes that the role of the media was negligible. He claims that the media merely followed the direction of official American policy and change in war reporting from prointervenčního the rejection came only when this change took place at the political level (Hallin, 1986). The next wave of research on this topic appeared in the early nineties, respectively, after the Gulf War in 1991, which is referred to as the "first war live." Continuous CNN television news directly from the conflict has brought a completely new dimension to the role of media in war. Operation Restore Hope in Somalia in 1992 was another motive for birth theory CNN effect. The debate about the involvement of the media in contemporary foreign policy in this regard prompted George F. Kennan his editorial for The New York Times in September 1993 Kennan called it

the Somali operation impulsive and American policy in this matter for the media controlled (Kennan, 1993). His article provoked among experts and policy debate, which emerged from theory CNN effect.

According to this theory are continuously sending news media such as CNN's ability to influence foreign policy decisions, and this effect is mainly attributed to them on the issue of humanitarian intervention. Despite the relatively large number of analyzes carried out a research of this concept is its definition precisely defined. (Ivančík, 2012) Theorists who dealt with him, conceived of it in many cases considerably different in scope and influence to his subject. One of the most important experts that CNN effect currently engaged in, Piers Robinson, sees it as a "response to domestic audiences and political elites to global events that are transmitted communication technologies in real time" (Robinson, 1999 ,s. 301). Livingston, who also gave him repeatedly, defined as the impact of new real-time transmitting media on diplomacy and foreign policy (Livingston, 1997,s. 1). Nye and many others consider it as a continuous impact the flow of information and reporting on public opinion (Nye, 1999). There is a noticeable difference in who (or what) is influenced by individual concepts. While Livingston sees as the subject of the influence of foreign policy and diplomacy, Nye contrary, be deemed dependent variable public opinion. Robinson combines these approaches and see the impact on both the policy and the public. I, in my work I see CNN effect rather Robinson in a broader sense, ie as the effect of continuous reporting on public opinion and foreign policy.

CNN effect and its empirical verification over the last twenty years dealt with many theorists and their theoretical and methodological approaches differed significantly; it follows that the results of these studies are different, often even contradictory. Most often, the reader may meet with content analysis of media communication or research based on interviews with political actors, or a combination of both. The most extensive research by interviewing conducted a former journalist Nik Gowing (1996), which it confirmed the existence of the influence of intelligence on political elites, who in an interview admitted that the media should influence their decisions. This research (as well as other studies of this type) is often challenged as inaccurate, because it was not based on the quality methodological basis (Gilboa, 2005) and termination policies can be greatly distorted because of the desire to please or retroactively justify some of their actions (Gilboa 2005, s.: 31). More frequent form of research are therefore a combination of content analysis and interviews, public opinion surveys and content analysis. CNN effect structure typology

CNN effect is usually very broadly conceived, and evidence of its existence is therefore difficult. The researchers therefore often distinguish multiple types CNN effect, that indicate a particular form of media influence on policy makers and the public and the research used to more precisely to what the impact of what the event occurred. Freedman defines three types, namely classic "CNN effect" (leads to policy intervention), "bodybags effect" (shots of the victims led to the withdrawal of the mission) and "bullying" effect (examples of great violence and weapons lead to loss of public support). (Freedmen 2000,s. 339)Wheeler talks by the determination of the effect of the media, which makes policy for certain actions, and a supportive effect, which allows politicians to get through the media for their actions public support (Wheeler, 2000, s. 300). In my opinion, the most appropriate systematized CNN effect Livingston (1997), which defined three types of factors, which were still two other researchers connected. These five species will be discussed in more detail.

a) The accelerating effect (Accelerant effect)

The first type CNN effect operates primarily on the process of foreign policy (decision-making process of intervention), rather than on outputs. Deciding on foreign policy

steps or diplomatic negotiations are certainly a process that requires time. Continuous media coverage to the contrary, characterized by the highest velocity in the flow of new information. This mismatch by theorists (Robinson, 2002) leads to the fact that their media requests for comments and constant questions on the next steps pushes for swift political actors, to hasty negotiations. The media often require observations on the question before the policy option to consult or to study the necessary analysis of events from relevant departments of the Ministry of Foreign Affairs. If the political elite for a long time do not reflect the actual broadcast theme can be in the eyes of the public considered irrelevant from their point of view which is not desirable. They try to respond as quickly as possible because, as confirmed by example. Lloyd Cutler, Clinton adviser in the White House: "When the news appears disastrous foreign affairs, the president and his advisers feel obliged to respond in time to the other evening news" (Gilboa, 2003). This trend may lead to either premature expression of politicians on the basis of the information to the CNN (not always complete), or to greatly accelerate the process of negotiations on the issue, making analyzes or negotiations with the counterparty.

b) agenda-setting effect

The second type of influence is based on the theory of media studies on agenda-setting. As I said above, the media is attributed to the ability of pro-active in the public debate, or more precisely affect the intensity with which he talks about the problem. This effect can impact on policy. He attributed the ability to alter the order of the foreign policy priorities of the fact that some of the topics in the news devoted more time and type of treatment is urgent (Bahador, 2007,s. 9). Influence in this respect, may have the opposite effect - some topics are over played down its importance because of media pressure is lacking - it is known as the "other side CNN effect" (Školkay, 2009, s. 98). It should be noted in this regard also updated the media influence the political agenda. News is still trying to obtain new, updated information, which leads to an inability to handle the problem in the long term. Constantly and bring to the political and public debate new issues that need to take a position, and can detract from involvement in post-war stricken country restaurant, or on the contrary, from preventive peacekeeping at a time when the conflict is not serious (Školkay 2009: 99).

c) Effect of obstacles (impediment effect)

Livingston (1997) defines two types of media influence, which can be an obstacle in achieving policy objectives already outlined (eg. Success in already ongoing military mission). The first type is again strongly associated with emotional processing of war, when framing highlights the loss of life of innocent civilians and especially deaths of soldiers deployed to missions. These shots can lead to demoralization and loss of home crowd support. Specific political impact of this effect, however, is controversial and varies according to circumstances. As a case in which, on the basis of this effect was premature termination of the mission (which is certainly an extreme option) is considered a humanitarian intervention in Somalia in 1992, or the withdrawal of American troops under the brutal footage of dead American soldier vláčeného local streets after mogadišských (Livingston, 1997: 5). Theorists dealing with the Somali interventions but the results clearly do not match, if this effect is there or not. The second type of media influence as an obstacle relates primarily to the military and strategic bodies. Due to the movement of journalists hardly manageable by the fighting and their extreme desire to have something to say to the camera, it may happen that in the post erroneous information secret information (or, more information unsuitable for broadcast around the world, including the opposing side). As Livingston notes, news organizations may reveal information that may lead to unnecessary loss of life, or even the failure of the mission (Livingston, 1997, s. 5).

d) the stimulative effect (effect challenging)

Bahador connects to Livingston dividing the fourth type, which is defined as media pressure on politicians to intervene in a crisis happening in another country (pressure to launch a humanitarian intervention). Repeat processing of crisis and emphasizing human suffering Bahador media by "forcing" political leaders to come to the policy intervention (ie change a policy goal or choice of means to achieve it). Bahador admits that this effect has certain obstacles to compliance with the effect of termination of the mission, but it differs in time. Stimulating influence by him occurs in the initial stage, before the intervention, while the other is referenced to the end of the intervention. In my view, the incentive effect similar to the effects of agenda-setting, making it possible to include in this category. (Bahador ,2007)

e) The potential effect

Last distinguished by type CNN effect is essentially empirically prove. These are just supposed influence of the media, which in this case will affect political behavior. Politicians consider the vast majority of powerful tools for media influencing the public (whether it does in fact or not) and tend to behave according to this assumption (Graber, 2006,s. 14). A priori therefore calculate the influence of the media, and thus it (even though there should be) let the decision affect. Potential effect may also operate on the principle of self-fulfilling prophecy (self-fulfilling prophecy). If the news appear brutal and very emotional scenes and some political leaders or only recognized journalist then notes that "this alters public opinion", it is likely that it will happen. In this case, no thanks to the footage itself, but rather due to predictions that draws more attention to the problem of audience (Školkay, 2009). As already mentioned, many people (including the policy), despite scientific evidence to the contrary, still believe that the media influenced the example. Termination of American involvement in Vietnam (Gilboa, 2005,s. 37) or a humanitarian intervention in Somalia.

It is obvious that the effect of media on political decisions does not occur in all cases. Theorists in their investigations CNN effect come to a few different conditions whose presence is necessary to ensure that the CNN effect could occur. Jakobsen analyzed the presence of several factors in the decision to intervene in the conflict in a foreign country. He concluded that the key factors accompanying CNN effect the chances of success of the intervention and the anticipated small loss, or existence of a certain national interest (Jakobsen, 1996). The presence of the CNN effect to the public but considers it an important part in deciding on intervention, as it is a means of gaining public support. We could identify four conditions for a strong role of media in politics (mediapolitik), which are (1) good media infrastructure, (2) a large readership and television audience, (3) political elites trying to use the media for its policy and (4) media, which tend to turn this public policy. Very precisely defined conditions of existence CNN effect when deciding on humanitarian intervention Robinson. His model of media-political interaction reflects that for the formation CNN effect requires the presence of (1) emotional framing with a critical evaluation of government policies and (2) political uncertainty. The second condition is consistent with Robinson many other researchers. For example, Shaw points out that the loss of confidence in foreign policy after the Cold War gave space for the influence of the media.Kofi Annan, who warned that if the government has a clear policy, the influence of television is small, however, if the policy is not coherent, must face the disastrous public presentation (Gowing, 1996, s. 85-86). Robinson, on the basis of their model shows that if there is political uncertainty present, the media serves more as a tool for gaining public support for government policy - CNN effect reverses and becomes the dominant policy.

CONCLUSION

Many researchers on the relationship between media and politics came to the conclusion that in this respect is the dominant player in policy that uses the media to gain public support and achieve its stated objectives. It was created several concepts that deny the existence of the CNN effect and influence of media on political factors, but most of them recognizes the influence of the media on public opinion. Theorists suggest that the impression of the influence of media in the Vietnam War were made in the American political and military circles much support, which led to increased efforts in the future to "control" the journalist and form of conflict (Webster, 2003,s. 59). Interestingly, the Gulf War, which helped give rise to the theory CNN effect, serves as the most commonly used example of successful "controlled" media war. Chomsky and Herman in his theory of "building consent" (Manufacturing Consent) argues that the media serve the interests of current government policy, focusing on topics that are beneficial for the government and submitted within acceptable limits (Herman, 1993, s. 25).

This we could neo-Marxist oriented aprroach theory is based on the assertion that the media generally tend to defend the social, political and economic status quo and preserve the value of the underlying (Školkay, 2009: 117). They become a tool of political marketing, public diplomacy and sharper words "propaganda". Another significant theory that denies the CNN effect, the theory of indexing (indexing theory), as he called and introduced Lance Bennett. According to him, the media have a tendency to follow the entire spectrum of views on the political scene - Index Policy (Gilboa, 2005, s. 32). If recognized elites do not express disagreement with government policy (however controversial) media it expresses itself, but if the elite effect dissenting opinion, has a great chance to be published. How we consider- the media is thus moving in the realm of "legitimate controversy", which determines the extent of the debate within the political elite.

BIBLIOGRAPHY

BAHADOR, B. 2007. *CNN Effect in Action : How the News Media Pushed the West toward War in Kosovo*. Gordonsville: Palgrave Macmillan. 2007

BENNETT, W. L. 1980. *Public opinion in American politics.* New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1980

BENNETT, W. L. 1990. Toward a Theory of Press-State Relations in the United States. Journal of Communication 40(2): 103-125, 1990

BROWN, R. 2003. Spinning the War: Political Communications, Information Operations and Public Diplomacy in the War on Terrorism. In THUSSU, D. K., FREEDMAN, D. (eds.) (2003). *War and the Media. Reporting Conflict 24/7*. London: Sage Publications. 2003

FREEDMAN, L. 1993. The Politics of Military Intervention within Europe. in GNESOTTON. (ed). *War and Peace: European Conflict Prevention.* Chaillot Papers 11, s.37-50. Dostupné na internete: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp011e.pdf>

HERMAN, E. 1993. The media's role in U.S. foreign policy. In *Journal of International Affairs*, 47: 23–45. Dostupné na internete: <http://ics01.ds.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/1227/herman.pdf >

IVANČÍK, R. – JURČÁK, V. 2013. *Peace Operations of International Crisis Management.* Ostrowiec Świetokrzyski, Poland : Wyźsa Szkola Biznesu i Przedsiebiorczości w Ostrowcu Św., 2013. 182 s. ISBN 978-83-936652-6-6

IVANČÍK, R. 2012. Teoreticko-metodologický pohľad na bezpečnosť.In *Vojenské reflexie*, 2012, roč. 7, č. 1, s. 38-57. ISSN 1336-9202.

KENNAN, G. 1993.. Somalia through the glass darkly. The New York Times: 30. září 1993 Dostupné na internete: <http://www.nytimes.com/1993/09/30/opinion/somalia-through-a-glass-darkly.html?pagewanted=all&src=pm >

KISSINGER, H. 2002. *Potřebuje Amerika zahraniční politiku?* Praha: BBart

McQUAIL, D. 2009. *Úvod do teorie masové komunikace (4. vyd.).* Praha: Portál.

NYE, J. 1999. Redefining the National Interest. In *Foreign Affairs*, 78 (4): 22-35

ONDRIA, P., KOLLÁR, D. 2011. *Vplyv globalizácie na národnú bezpečnosť.* In Security forum 2011. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, 2011. ISBN 978-80-557-0136-3. pg. 11-17.

ROBINSON, P. 1999. The CNN Effect: Can the News Media Drive Foreign Policy? Review of International Studies, 25(2): 301-309 http://www.jstor.org/stable/20097596

ROBINSON, P. 2000. The Policy-Media Interaction Model: Measuring Media Power during Humanitarian Crisis. In *Journal of Peace Research 37* (5): 613 - 633 Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/stable/425283>

STROBEL, W. P. 1997. *Late Breaking Foreign Policy*. Washington DC: United States Institute of Peace.

ŠKOLKAY, A. 2009. *Médiá a globalizácia*. Bratislava: Škola komunikácie a médií.

WHEELER, N. 2000. *Saving strangers: Humanitarian intervention in international society.* New York: Oxford University Press

ZALLER, J. R. 1992. *The nature and origins of mass opinion.* New York: Cambridge University Press

Rastislav KAZANSKÝ, ass.prof . PhDr., PhD.
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Kuzmányho 1, 974 00 Banská Bystrica
rastislav.kazansky@umb.sk

MALAJZIJSKÝ LET MH-17
MALAYSIAN AIRLINES FLIGHT MH-17

Robert KLÍR

ABSTRACT

Cieľom článku je popis všeobecných východísk a krátka analýza udalostí, ktoré predchádzali zostreleniu lietadla Malaysian Airlines Flight MH-17 nad územím Ukrajiny. Obsahová stránka nie je zameraná na definovanie konkrétneho vinníka, ale popisuje reálne udalosti, ktoré tejto tragédii predchádzali. Na základe Reasonovho modelu sa snaží poukázať na rozhodujúce skutočnosti a potenciálne bezpečnostné opatrenia na národnej, ale aj medzinárodnej úrovni, prostredníctvom ktorých bolo možné celej tragédii predísť.

Aim of article is description of basic resources and short analysis of cases which preceded shutting-down of airplane Malaysian Airlines Flight MH-17 in east Ukraine territory. Aim is not focused on definition of guilt on that tragedy but to describe real facts which happened before tragedy. On basis of Reason model author shows elementary facts and potential safety procedures which national and international organisations could do to prevent the tragedy.

Keywords: bezpečnosť, letecká doprava, Reasonov model, zostrelenie, civilné lietadlo
Safety and Security, Air Transport, Reasons Model, Shooting-down, Civil Aircraft

ÚVOD

Bezpečnosť predstavuje určitú mieru istoty, že všetky plánované aktivity sú vykonávané v súlade so základným zámerom a ich výsledkom je dosiahnutie žiadaného výsledku. V leteckej doprave je takýmto výsledkom preprava cestujúcich z jedného miesta na iné. Pretože táto svojim charakterom už dávno prekročila hranice jednotlivých krajín, je zaistenie jej bezpečnosti vnímané a riešené hlavne na medzinárodnej úrovni a jej narušenie vedie k rôznym typom leteckých udalostí. Letecká nehoda sama o sebe predstavuje jednu z najtragickejších foriem havárií nie len v samotnej leteckej doprave, ale v doprave vôbec. Vnímanie tragickosti každej leteckej udalosti sa znásobuje v prípade, ak bolo možné danej nehode akýmkoľvek spôsobom zabrániť.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Pre lepšie pochopenie jednotlivých analytických krokov pri udalosti, ktorá sa udiala 17.júla 2014 vo vzdušnom priestore východnej Ukrajiny je potrebné objasniť a popísať východiská použité pri hodnotení jednotlivých informácií.

1.1 REASONOV MODEL

Pri akejkoľvek udalosti, ktorá vedie k zlyhaniu, nie je možné tvrdiť, že danú udalosť spôsobil len jeden jediný vplyv. Sústavy a ich prvky neexistujú izolovane a preto na každú z nich pôsobia minimálne dva vplyvy, a to vnútorné a vonkajšie. Preto udalosti, ktoré v nich vnikajú sú spôsobené alebo ovplyvnené viacerými faktormi. Túto skutočnosť v rámci širšej štúdie popísal James Reason a zverejnil ju vo svojej publikácii z roku 1990.

Ide o súbor jednotlivých čiastkových podmienok, ktoré autor prirovnal k plátkom švajčiarskeho syra, v ktorom sú otvory.

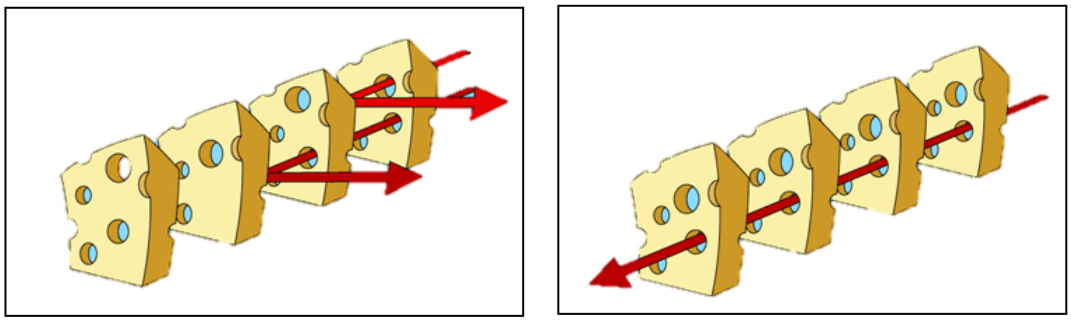

Obrázok 1 Reasonov model

Princípom tohto modelu je skutočnosť, že všetkým potenciálnym nebezpečným vplyvom sú kladené rôzne formy prekážok, ktoré by mali zabrániť ich prieniku ku samotnému objektu záujmu. Tieto opatrenia nie sú samozrejme bez chýb a Reason pripúšťa vznik rôznych defektov a nedokonalostí v týchto opatreniach, ktoré predstavil ako diery v švajčiarskom syre. Odtiaľ ďalší názvov tohto modelu. Samozrejme že existujúce nedokonalosti je možné do značnej miery eliminovať pridaním ďalšej vrstvy, ktorá má za úlohu prekryť tú predchádzajúcu. Čím viac vrstiev, tým vyššia pravdepodobnosť, že dôjde k vyššej miere ochrany záujmového subjektu. Jednotlivé vrstvy sú však tiež samostatné sústavy, ktoré nie sú izolované a vplývajú na ne vonkajšie a vnútorné podmienky. Tie zapríčiňujú, že jednotlivé vrstvy sú v pohybe a teda môže dôjsť k vzájomnému posunu a prekrytiu dier, čo umožní hlbší prienik potenciálneho nebezpečného vplyvu hlbšie do chráneného systému. Pri správnom nastavení jednotlivých plátov a dômyselnom riadení ich pohybu môže aj nepatrné opatrenie, či pohyb jedného z plátov spôsobiť prerušenie prieniku nežiaduceho vplyvu a v konečnom dôsledku môže zabrániť ohrozeniu chráneného objektu.

1.2 REALIZÁCIE LETOV

Skôr ako samotné letecké prepravné spoločnosti začnú vykonávať samotnú prepravu cestujúcich či tovarov je potrebné, aby bol celý tento proces dôsledne pripravený. Celý proces je realizovaný prostredníctvom mnohých procedúr, ktoré sú spojené s množstvom povolení všetkých dotknutých subjektov. Do celého procesu sú zapojené hlavne tieto subjekty:

- **letecká prepravná spoločnosť** realizujúca samotnú prepravu;
- **letisko vzletu**, teda letisko kde sa preprava bude začínať;
- **letisko určenia**, teda letisko kde bude preprava končiť
- **letiská pre medzipristátia**, kde môže dôjsť k vyloženiu a naloženiu ďalších cestujúcich, či tovarov alebo sú určené len na doplnenie leteckých pohonných hmôt, teda na technické pristátia;
- **krajiny kde sa nachádzajú všetky letiská** použité počas prepravy;
- **krajiny**, cez územie ktorých sa let bude realizovať.

Pred celou procedurálnou časťou spojenou s množstvom rokovaní a povolení musí samotná letecká prepravná spoločnosť požiadať krajiny, z ktorých alebo do ktorých chce prepravovať cestujúcich či tovary o povolenie vykonávať leteckú prepravu. Na základe týchto povolení môže následne začať rokovanie priamo s jednotlivými leteckými podnikmi (letiskami) o pridelení tzv. slotov, teda časov v ktorý je možné vykonať vzlety a pristátia na danom letisku. Keď je tento proces ukončený môže si letecká prepravná spoločnosť

naplánovať celú trasu prepravy vo vzdušnom priestore jednotlivých krajín, ktoré sa nachádzajú medzi letiskom vzletu a letiskom pristátia.

Na základe *Dohody o tranzite medzinárodných leteckých služieb (dohoda o piatich „leteckých slobodách")* podpísanej v roku 1944 nesmú signatárske krajiny odmietnuť prelet cudzích lietadiel nad vlastným územím, ale na základe ustanovení *Dohody o tranzite medzinárodných leteckých dopravných služieb (dohody o dvoch „leteckých slobodách")* však majú právo určiť presné letové cesty kadiaľ sa bude preprava vykonávať, ako aj letiská pristátia. Pri definovaní letových ciest musia krajiny, nad územím ktorých sa letecká preprava bude uskutočňovať, brať do úvahy hlavne bezpečnosť jednotlivých lietadiel, a to nie len bezpečnosť priamu, ale aj nepriamu. To znamená, že krajina preletu musí zabezpečiť štandardné procedúry zaisťujúce riadenie samotného letu a zamedziť jeho ohrozeniu akýmikoľvek pozemnými prostriedkami. Pre splnenie podmienky ohrozenia pozemnými prostriedkami má každá signatárska *krajina „z dôvodu vojenských potrieb alebo verejnej bezpečnosti jednotne obmedziť alebo zakázať lietanie lietadiel iných štátov nad určitými oblasťami svojho územia"*[1]. Takto sa môže krajina rozhodnúť aj *„za výnimočných okolností, alebo po dobu naliehavej potreby, alebo v záujme verejnej bezpečnosti dočasne obmedziť alebo zakázať, a to s okamžitou platnosťou, lietanie nad celým svojim územím, alebo nad niektorou jeho časťou..."*[2].

Z uvedených skutočností vyplýva, že na jednej strane krajina nesmie brániť žiadateľovi o pravidelnú leteckú prepravu vykonávať lety nad jeho územím, na druhej strane však má právo, ba s ohľadom na zaistenie bezpečnosti samotného lietadla dokonca povinnosť presne stanoviť kadiaľ a ako bude takýto let vykonávaný. Takto definované podmienky je letecká prepravná spoločnosť povinná bezvýhradne rešpektovať. V opačnom prípade má krajina, ktorá povolenie na prelet vydala toto povolenie s okamžitou platnosťou zrušiť.

2 BEZPEČNOSŤ LETECKEJ DOPRAVY

Celková bezpečnosť leteckej dopravy je primárna a pre mnohé hlavne medzinárodné organizácie aj dominantná úloha. Na splnenie úloh v tejto oblasti existuje niekoľko presne definovaných nástrojov, ktoré sa danou problematikou zaoberajú. Ich napĺňanie je koordinované na medzinárodnej, ale aj národnej úrovni. Medzi najdôležitejšie orgány v oblasti bezpečnosti leteckej dopravy ako celku, ale aj jednotlivých letov patria hlavne:

- Medzinárodná organizácia pre civilné letectvo (ICAO);
- Európska agentúra pre bezpečnosť civilného letectva (EASA);
- Európska organizácia pre bezpečnosť leteckej prevádzky (EUROCONTROL);
- národný regulátor;
- kapitán lietadla.

2.1. MEDZINÁRODNÁ ORGANIZÁCIA - ICAO

Najvyšším orgánov oblasti bezpečnosti je medzinárodná organizácia ICAO, ktorá má za úlohu koordinovať postupy pri jednotlivých procedúrach spojených s leteckým prepravným procesom. ICAO z vlastnej iniciatívy priamo do výkonu bezpečnostných otázok nezasahuje, ale prostredníctvom rôznych administratívnych a legislatívnych nástrojov koordinuje a riadi činnosti spojené s leteckou dopravou.

[1] Dohovor o medzinárodnom civilnom letectve (Chicagský dohovor), článok 9a
[2] Dohovor o medzinárodnom civilnom letectve (Chicagský dohovor), článok 9b

Oblasti bezpečnosti je kladený vysoký význam, čoho dôkazom sú aj vydané legislatívne normy. Príkladom je nie len samotný Chicagsky dohovor z roku 1944, ktorý bol už niekoľkokrát novelizovaný, ale aj jeho prílohy. Medzi rozhodujúce dokumenty v oblasti bezpečnosti patria hlavne ***Annex-12*** *Pátranie a záchrana,* ***Annex-13*** *Vyšetrovanie leteckých nehôd,* ***Annex-17*** *Ochrana civilného letectva pred činmi protiprávneho zasahovania*, ku ktorým v roku 2013 pribudol ***Annex-19*** *Bezpečnostný manažment*.

Výkonné právomoci pri plnení odporúčaní medzinárodnej organizácie ICAO má národný regulátor, ktorý sa pri organizácii leteckej dopravy riadi týmito normami.

Ukrajina sa stala členskou krajinou medzinárodnej organizácie ICAO v roku 1992.

2.2 MEDZINÁRODNÁ ORGANIZÁCIA - EASA

Európska agentúra pre bezpečnosť civilného letectva (EASA) vznikla ako odborný orgán Európskej únie pre koordináciu a riadenie bezpečnosti civilného letectva na území členských krajín. Medzi hlavné úlohy agentúry v súčasnej dobe patrí aj :

- ***príprava právnych predpisov v oblasti bezpečnosti letectva a poskytovanie technického poradenstva Európskej komisii a členských štátov;***
- ***kontrola a školenia na zabezpečenie jednotného vykonávania európskych právnych predpisov o bezpečnosti letectva vo všetkých členských štátoch;***
- kontrola letovej spôsobilosti a ochrany životného prostredia typu certifikácia výrobkov leteckej techniky, častí a zariadení;
- schválenie návrhu lietadla organizácií po celom svete a výroby a údržby organizáciami mimo Európskej únie;
- koordinácia programu Európskeho spoločenstva SAFA (Hodnotenie bezpečnosti zahraničných lietadiel);
- ***koordinácia bezpečnostných programov, zber dát, analýzy a výskumu pre zlepšenie bezpečnosti letectva.***

Ukrajina nie je členskou krajinou Európskej únie a preto nie je členom medzinárodnej organizácie EASA.

2.3 MEDZINÁRODNÁ ORGANIZÁCIA - EUROCONTROL

Európska organizácia pre bezpečnosť letovej prevádzky (EUROCONTROL) koordinuje a plánuje riadenie letovej prevádzky skoro po celej Európe (celkovo 40 členských krajín). Pri svojej činnosti sa opiera o spoluprácu s vnútroštátnymi orgánmi, poskytovateľmi leteckých navigačných služieb, civilnými a vojenskými používateľmi vzdušného priestoru, letiskami a ďalšími organizáciami. Aktivity organizácie EUROCONTROL zahŕňajú všetky servisné úkony, Gate-To-Gate letové navigačné služby, kam patrí hlavne strategické a taktické riadenie toku letovej prevádzky, školenia riadiacich letovej prevádzky, regionálna kontrola vzdušného priestoru, poskytovanie technológií a postupov zaisťujúcich bezpečnosť, ako aj výber letových navigačných poplatkov.

Pri plnení úlohy podpory operácií v rámci siete manažmentu letovej prevádzky (ATM) a pomoci a koordinácie reakcie na krízové situácie v Európe úzko spolupracuje s Európskou úniou.

V rozmedzí rokov 2003-2009 vydala medzinárodná organizácia celkom 6 medzinárodných legislatívnych noriem týkajúcich sa bezpečnosti riadenia letovej prevádzky. Medzi tie rozhodujúce patrí hlavne ***ESARR-1*** *Dohľad nad bezpečnosťou pri riadení letovej prevádzky,* ***ESARR-2*** *Ohlasovanie a posudzovanie udalostí súvisiacich s*

bezpečnosťou v riadení letovej prevádzky, ***ESARR-3*** *Uplatňovanie systémov manažmentu bezpečnosti poskytovateľmi služieb riadenia letovej prevádzky* a ***ESARR-4*** *Posudzovanie a zmierňovanie rizík v riadení letovej prevádzky*.

Ukrajina je členskou krajinou organizácie EUROCONTROL od 1. mája 2004

2.4 NÁRODNÝ REGULÁTOR

Národný regulátor alebo autorita je orgán riadenia štátnej správy, ktorého úlohou je plnenie úloh spojených s koordináciou a riadením leteckej dopravy v danej krajine, vrátane bezpečnosti. Väčšina krajín má pre tento účel zradený úrad, napríklad v Slovenskej republike túto úlohu plní Dopravný úrad, predtým (do 31.12.2013) Letecký úrad SR.

Ten orgán zodpovedá za dva druhy úloh (vonkajšie a vnútorné). Pri plnení týchto úloh je vzhľadom na medzinárodný charakter leteckej dopravy nevyhnutná koordinácia s ostatnými signatárskymi krajinami, ale aj leteckými podnikmi vykonávajúcimi činnosť na území danej krajiny. Pri svojej činnosti sa riadi regulačnými opatreniami, ktoré sú vydávané medzinárodnými orgánmi a organizáciami, ktorých je daná krajina signatárom.

V Ukrajine túto úlohu plní Štátna letecká správa na Ukrajine (Державна авіаційна служба України) so sídlom v Kyjeve.

2.5 KAPITÁN LIETADLA

Na základe vývoja bezpečnostnej situácie v 60-tych a 70-tych rokoch 20.storočia bolo na medzinárodnej úrovni dohodnutých a prijatých množstvo medzinárodných dohovorov, ktoré mali za úlohu nie len zvýšiť bezpečnosť na palube lietadiel, ale definovali leteckému personálu a zmluvným krajinám značné množstvo kompetencií a právomocí. Tieto umožňujú leteckému personálu prijať na základe vývoja situácie počas letu adekvátne opatrenia k zaisteniu bezpečného vykonania plánovaného letu. Na základe medzinárodných dohovorov má napríklad kapitán lietadla právomoc zmeniť plánovanú trasu letu alebo prerušiť samotný let pokiaľ sa domnieva, že by z akýchkoľvek príčin mohla byť ohrozená bezpečnosť cestujúcich alebo samotného lietadla. O tom sa môže rozhodnúť na základe informácií, ktoré má k dispozícii od orgánov riadenia pred vykonaním samotného letu, či počas jeho realizácie alebo stavu bezpečnosti na palube lietadla.

3 VÝVOJ UDALOSTÍ NA UKRAJINE PRED TRAGÉDIOU LETU MH-17

Samotnej tragédii, ktorá sa stala 17.júla 2014 vo vzdušnom priestore v blízkosti mesta Doneck predchádzalo niekoľko dôležitých udalostí, ktoré indikovali zhoršovanie sa bezpečnostnej situácie nie len v samotnej Ukrajine, ale aj v jej vzdušnom priestore.

3. 1 CELKOVÁ SITUÁCIA

25.novembra 2013 dochádza k nepokojom na území Ukrajiny, konkrétne v Kyjeve. Tieto nepokoje sa v nasledujúcich mesiacoch začali stupňovať a viedli k odchodu Viktora Janukoviča z úradu prezidenta.

6.apríla 2014 *(104 dní do tragédie)* prepukli demonštrácie v mestách Doneck, Charkov a Luhansk, ktoré vyústili k ustanoveniu miestnych parlamentov a vyhláseniu Doneckej ľudovej republiky (7.apríla 2014) a Luhanskej parlamentnej republiky (8.apríla 2014).

16.apríla 2014 *(92 dní do tragédie)* bola v Odese vyhlásená Odeská ľudová republika.

30.apríla 2014 *(78 dní do tragédie)* boli ukrajinské ozbrojené sily uvedené do stavu plnej bojovej pohotovosti.

3.2 UDALOSTI V SÚVISLOSTI S LETECTVOM

V rámci bojových operácií na východe Ukrajiny boli zo strany ozbrojených síl Ukrajiny použité aj vojenské lietadlá a vrtuľníky, proti ktorým sa povstalci snažili aktívne pôsobiť s použitím rôznych palebných prostriedkov.

25. apríla 2014 *(83 dní do tragédie)* bol v oblasti mesta Kramatorsk oficiálne zostrelený prvý vojenský vrtuľník ukrajinskej armády a bola začatá druhá vlna operácií ukrajinskej armády vrátane použitia vojenského letectva.

2. mája 2014 *(76 dní do tragédie)* agentúra Interfax[3] uviedla vyjadrenie vodcu povstalcov v Slovjansku Viačeslava Ponomariova o tom, že *„jeho mužom sa podarilo zostreliť dva ukrajinské vojenské vrtuľníky Mi-24. Pilota prvého z nich sa im údajne podarilo zajať, druhého zatiaľ nemajú v rukách. Jednému z pilotov druhého stroja sa podarilo ujsť, druhý zahynul“*. Túto správu potvrdil aj Dmytro Tymčuk[4] a spresnil, že *„zostrelený vrtuľník Mi-24 dostal dva zásahy ručnou protilietadlovou strelou, čo ukazuje, ako dobre sú separatisti vyzbrojení“*. Svetové média potvrdili správu, že 2.mája 2014 došlo počas letu v blízkosti mesta Slavjansk k zostreleniu dvoch bojových vrtuľníkov Mi-24.

5. mája 2014 *(73 dní do tragédie)* paľbou z guľometu vzbúrenci zostrelili vrtuľník ukrajinskej armády Mi-24. Stroj sa údajne zrútil do rieky. Posádka pád prežila a dostala sa údajne do bezpečia. Stratený stroj bol už štvrtým oficiálne priznaným, ktorý povstalci na severe Doneckej oblasti zničili.

29. mája 2014 *(49 dní do tragédie)* došlo k zostreleniu dvoch vojenských vrtuľníkov ukrajinskej armády, pričom v jednom z nich (Mi-8) zahynulo 14 osôb na palube, vrátane ukrajinského generála Volodymyra Kulčyckého. Stroj bol podľa vyjadrenia vtedajšieho úradujúceho prezidenta Turčynova zostrelený pomocou mobilnej protilietadlovej rakety ruskej výroby.

6. júna 2014 *(41 dní do tragédie)* ukrajinský armádny hovorca Vladislav Selezňov potvrdil, že v blízkosti mesta Slavjansk bolo zostrelené lietadlo ukrajinskej armády typu An-26.

13. júna 2014 *(34 dní do tragédie)* došlo k zostreleniu dopravného lietadla ukrajinskej armády Il-76, ku ktorej sa prihlásila proruská domobrana Luhanskej oblasti. Na stroj podľa vlastných slov *„zaútočili raketou po tom, ako "okupanti" z ukrajinskej armády odmietli ultimátum na opustenie letiska v Luhansku“*. V tejto súvislosti vydalo ukrajinské ministerstvo obrany vyhlásenie, v ktorom uvádza, že *„Teroristi cynicky a zákerne začali paľbu guľometom veľkého kalibru a zasiahli lietadlo Il-76 ukrajinského letectva, ktorý prepravoval vojakov a pripravoval sa na pristátie na letisku v Luhansku“*. Podľa hovorcu ukrajinskej armády Vladislava Selezňova bola na lietadlo Il-76 vypálená trojica rakiet podobných systému Stinger.

14.júna 2014 *(33 dní do tragédie),* podľa informácií z tábora povstalcov, títo popoludní zostrelili ďalšie ukrajinské bojové lietadlo Suchoj Su-24, ktoré malo byť súčasťou leteckého útoku ukrajinskej armády na mesto Horlivka v Doneckej oblasti.

[3] ruská mimovládna tlačová agentúra
[4] šéf ukrajinského Strediska pre vojenské a politické štúdiá

24. júna *(23 dní do tragédie)* informoval o zostrelení vrtuľníka Vladyslav Selezňov a uviedol, že nákladný vrtuľník (Mi-8) sa zrútil pri meste Slovjansk na východe krajiny a bol zostrelený pomocou protilietadlovej strely odpálenej z granátometu.

14. júla 2014 *(3 dni do tragédie)* Associated Press[5] citovala ukrajinské ministerstvo obrany, že pri hraniciach Ukrajiny s Ruskom, pri meste Krasnodon, bolo zostrelené ukrajinské vojenské dopravné lietadlo AN-26, jeho osemčlenná posádka však bezpečne vyskočila s padákmi. K zostreleniu lietadla sa prihlásili povstalci, ale ukrajinskí predstavitelia to rýchlo vylúčili a obvinili z činu Rusko.

Minister obrany Valerij Heletej povedal, že *„lietadlo letelo vo výške asi 6500 metrov, čo je príliš vysoko, aby ho tam zasiahli zbrane separatistov. Povstalci majú protilietadlové strely Igla zem-vzduch, ktoré sa odpaľujú z pleca“*. Rusko sa k obvineniu nevyjadrilo.

Britský obranný analytik Charles Heyman[6] z Londýna sa v tejto súvislosti vyjadril, že raketu vystrelili ukrajinskí povstalci. Doslovne uviedol: ***„Pochybujem, že by dopravné lietadlo letelo vo výške 6500 metrov. Nedáva to zmysel. Čím vyššie letíte, tým viac to stojí ... Zrejme ho zostrelili raketami SAM-6 povstalci, zopár ich majú.“***.

Prenesenie bojov do vzdušného priestoru v značnej miere skomplikovalo situáciu nad východnou Ukrajinou.

3.3 ZHRNUTIE

Na základe uvedených skutočností bolo nie len ukrajinským, ale aj mnohým zahraničným expertom a kompetentným jasné, že bojujúce sily na východe Ukrajiny disponujú protilietadlovými prostriedkami schopnými zasiahnuť akýkoľvek vzdušný objekt vo všetkých výškach. Prostriedok SAM-6 (v označení 2K12 KUB) je predchodcom práve protilietadlového raketového kompletu BUK. Dokonca posledná modifikácia systému SAM-6 je označovaná ako KUB-M4 alebo aj BUK-M1, ktorého výškový dosah je 30-14 000 m.

Podľa informácií zverejnených The Wall Street Journals (pozri

Obrázok **2**), opierajúc sa o zdroje z Veľvyslanectva USA na Ukrajine, Ukrajinského ministerstva obrany a ďalšie, bolo v období od 22.apríla 2014 do 22.júla 2014 nad územím východnej Ukrajiny zostrelených rôznymi palebnými prostriedkami celkovo 19 lietadiel, z toho 5 transportných, 8 helikoptér a 6 bojových. Z toho po tragédii z 17.júla 2014 už len dve bojové lietadlá. Doležím je aj fakt, že v období medzi 2.-16.júlom 2014 bolo 1 vojenské dopravné lietadlo a 3 bojové lietadlá ukrajinských vzdušných síl zostrelené s použitím protilietadlových raketových kompletov.

[5] americká tlačová agentúra
[6] vydáva ročenku nazvanú Ozbrojené sily v Európskej únii

Unsafe Skies

More sophisticated weapons are being used to target newer types of aircraft in eastern Ukraine.

Key: Spotter/transport plane, helicopter, Fighter, Commercial flight

DATE	TARGETS	LOCATION	WEAPONS INVOLVED
April 22		Slovyansk	Gunfire
April 25		Kramatorsk	Gunfire
May 2	3	Slovyansk	Shoulder-fired missile
May 5		Slovyansk	Gunfire
May 29		Slovyansk	Unknown
June 5		Slovyansk	Gunfire
June 6		Slovyansk	Unknown
June 14		Luhansk	Antiaircraft gun
June 24		Slovyansk	Shoulder-fired missile
July 1		Savur-Mohyla	Antiaircraft gun
July 2		Antracit	Surface-to-air missile
July 14		Izvarino	Surface-to-air missile
July 16	2	Amvrosiivka	Shoulder-fired missile*
July 17		Hrabove	Surface-to-air missile
July 22	2	Savur-Mohyla, Dmytrivka	Unknown

*One may have been shot by a Russian plane; Russia denies involvement Sources: U.S. Embassy in Ukraine; Ukrainian Defense Ministry; National Security and Defense Council and National Guard; staff reporting

The Wall Street Journal

Obrázok 2 Prehľad zostrelených lietadiel vo východnej Ukrajine

Napriek všetkým týmto skutočnostiam došlo zo strany kompetentných orgánov k vymedzeniu nebezpečného priestoru vo vzdušnom priestore východnej Ukrajiny a k obmedzeniu letov len po letovú hladinu FL 330, čo predstavuje výšku 33 000 stôp (9.753 m). Ukrajinské úrady zodpovedné za riadenie letovej prevádzky pokladali priestor nad touto letovou hladinou za bezpečný pre vykonávanie civilnej letovej prevádzky.

Mnohé zahraničné letecké spoločnosti aj napriek tejto deklarácii sami nariadili zmenu letových trás svojich pravidelných liniek a odklonili svoje lety z oblasti, kde prebiehali boje alebo sa úplne vyhli vzdušnému priestoru nad východnou Ukrajinou.

4. ZOSTRELENIE CIVILNÝCH DOPRAVNÝCH LIETADIEL

Zostrelenie alebo úmyselné zničenie civilného dopravného lietadla bojovými prostriedkami sa v dejinách civilnej leteckej dopravy neudialo 17.júla 2014 prvýkrát. Najznámejší je medializovaný prípad z roku 1983, kedy došlo k zostreleniu civilného dopravného letectva vo vzdušnom priestore vtedajšieho Sovietskeho zväzu. Tento prípad však z ďaleka nebol ani prvý, ani jediným a žiaľ ani posledným takýmto prípadom, pretože takýchto prípadov bolo v moderných dejinách o mnoho viac.

21.februára 1973 ***(Libyan Arab Airlines, let 114)*** bol zostrelený pravidelný medzinárodný let z Tripolisu do Káhiry s medzipristátím v Benghází. Lietadlo bolo zostrelené izraelskými stíhačkami nad Sinajským polostrovom, okupovaným v tej dobe štátom Izrael, kam lietadlo zablúdilo v dôsledku kombinácie piesočnej búrky a zlyhania prístrojov. Zahynulo celkom 108 zo 113 osôb na palube. Izrael sa hájil, že lietadlo

odmietlo uposlúchnuť rozkaz stíhačiek, aby ich nasledovalo a pristalo v Izraeli. To potvrdil aj prvý dôstojník, ktorý zostrelenie prežil. Štát Izrael neskôr uznal zostrelenie civilného lietadla za „chybu v úsudku“ a vyplatil pozostalým kompenzácie.

3.septembra 1978 ***(Air Rhodesia, let 825)*** bol počas občianskej vojny v Rodézii zostrelený vnútroštátny let. Na zostrelenie lietadla bola použitá strela zem-vzduch sovietskej výroby typu 9K32 Strela-2[7]. Výsledkom bolo 56 mŕtvych, z toho 38 priamo pri páde lietadla a ostatní boli zabití následne ozbrojencami na zemi. Prežilo len 8 osôb. Zodpovednosť za zostrelenie lietadla priznali povstalci ľudovej revolučnej armády Zimbabwe.

12.februára 1979 ***(Air Rhodesia, let 827)*** bol počas občianskej vojny v Rodézii zostrelený ďalší vnútroštátny let, kde zahynulo 59 osôb**.** Na zostrelenie lietadla bola opäť použitá strela zem-vzduch typu 9K32 Strela-2 a zodpovednosť opäť priznali povstalci ľudovej revolučnej armády Zimbabwe.

27.júna 1980 ***(Itavia Air, let 870)*** pri stredomorskom ostrove Ustica vo výške približne 7 300 metrov explodovalo z nevyjasnených príčin lietadlo letiace na vnútroštátnej linke z Bologne do Palerma. Zahynulo 81 osôb na palube. Vyšetrovanie nehody sa opieralo o dve základné hypotézy, a to že výbuch mohla spôsobiť trhavina na palube alebo strela, ktorá civilné lietadlo zasiahla omylom. V blízkosti DC-9 sa podľa vyšetrovateľov pohybovala najmenej jedna líbyjská stíhačka, ktorá sa tak chcela vyhnúť zachyteniu radarmi francúzskych, amerických či talianskych stíhacích lietadiel, ktoré ju sledovali. Niektorí z pilotov vystrelil a nešťastnou náhodou zasiahol civilné dopravné lietadlo.

Taliansky najvyšší kasačný súd až v roku 2013, teda 33 rokoch od tragickej nehody uznal, že stroj bol s najväčšou pravdepodobnosťou zostrelený. Vynesený rozsudok sa, ako vôbec prvé právoplatné rozhodnutie v celej kauze, postavil za druhú hypotézu a nariadil štátu zaplatiť odškodné rodinám obetí. Podľa rozsudku je taliansky štát vinný, pretože nezabezpečil dostatočnú ochranu svojho vzdušného priestoru.

1.septembra 1983 ***(Korean Air, let 007)*** bol zostrelený pravidelný medzinárodný civilný linkový let, ktorý sa v dôsledku chýb posádky odchýlil o viac ako 500 km z pravidelnej trasy. Vletel do vzdušného priestoru Sovietskeho zväzu, kde bol lietadlom Suchoj Su-15 zostrelený. Výsledkom bolo 269 mŕtvych osôb.

3.júla 1988 ***(Iran Air, let 655)*** bol zostrelený pravidelný medzinárodný let iránskych štátnych aerolínií lietajúci medzi mestami Teherán a Dubaj**.** Lietadlo bolo zostrené v iránskom vzdušnom priestore nad Perzským zálivom americkým krížnikom *USS Vincennes,* ktorý si ho pomýlil s vojenským lietadlom chystajúcim sa na útok proti nemu. Na palube zahynulo celkom 274 cestujúcich a 16 členov posádky. USA prehlásili zostrelenie civilného dopravného lietadla za omyl, vyjadrili ľútosť, pozostalým vyplatili kompenzácie, ale Iránu sa nikdy oficiálne neospravedlnili, a to napriek tomu že vojenská loď USA narušila pri akcii výsostné vody suverénneho štátu Irán a lietadlo zostrelili v ich výlučnom vzdušnom priestore.

4.októbra 2001 ***(Siberia Airlines, let 1812)*** bol pravidelný medzinárodný let ruskej leteckej spoločnosti medzi mestami Tel Aviv a Novosibirsk**.** Lietadlo bolo omylom zostrelené ukrajinskými vzdušnými silami nad Čiernym morom, ktoré v tej oblasti vykonávali vojenské cvičenie**.** Zahynulo všetkých 66 cestujúcich a 12 členov posádky. Ukrajina najskôr vinu popierala, no neskôr pripustila, že lietadlo bolo zasiahnuté

[7] SA-7 GRAIL

pravdepodobne raketou systému S-200 vypálenou počas cvičenia a vyplatila pozostalým odškodnenie.

17.júla 2014 ***(Malysian Airlines, let MH-17)*** let bol vykonávaní na pravidelnej linke z Amsterdamu (Holandsko) do Kuala Lumpur (Malajzia) s odletom z Amsterdamu o 10:30 UTC (12:30 SELČ). Prelet bol plánovaný z Holandska cez Nemecko, Poľsko, Ukrajinu, Ruskú federáciu, Kazachstan, Turkmenistan, Afganistan, Pakistan, Indiu, Bengálsky záliv až do Malajzie. Podľa oficiálnej predbežnej správy holandského vyšetrovacieho tímu došlo k pádu lietadla v dôsledku poškodenia veľkým množstvom malých predmetov s vysokou energiou.

ZÁVER

Vysloviť obvinenie jednej, druhej či ďalšej strany by bolo až veľmi jednoduché. Do úvahy je však potrebné brať množstvo rozhodujúcich vonkajších a vnútorných podmienok, ktoré predchádzali a viedli k tejto tragédii. V tomto prípade nešlo o zásah civilného dopravného lietadla v bežnej mierovej dobe z dôvodu „omylu“, ale počas regulárnych vojenských operácií v danej oblasti. V prípade tejto tragédie je možné zadefinovať aj množstvo elementov, ktoré by mohli predstavovať jednotlivé prvky Reasoveho modelu a ich správne umiestnenie by zamedzilo usmrteniu 298 cestujúcich letu Malaysian Airlines MH-17.

Vzhľadom na validitu a objektivitu informácií a popisu možností ovplyvnenia jednotlivých elementov nachádzajúcich sa v celom procese nie je v súčasnej miere poznania udalosti možné popísať činnosť všetkých a exaktne ukázať: „On vinný“. Svoju časť viny však nesú všetci tí, ktorí z akéhokoľvek dôvodu dovolili, aby sa civilné dopravné lietadlo dostalo do účinnej palebnej pôsobnosti prostriedku, ktorý zapríčinil jeho zničenie a pád.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Reason, James (1990-04-12). "The Contribution of Latent Human Failures to the Breakdown of Complex Systems". Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B, Biological Sciences 327 (1241): 475–484.

Convection on International Civil Aviation. Ninth edition. Montreal, 2006. Str.51.

Preliminary Report Crash involving Malaysia Airlines Boeing 777-200 flight MH17, Dutch Safety Board. Den Hague, 2014. Str. 34.

http://slovak.ruvr.ru

http://spravy.pravda.sk

www.aktuality.sk

www.avia.gov.ua

www.bbc.co.uk

www.dailymail.co.uk

www.easa.europa.eu

www.eurocontrol.int

www.hngn.com

www.novinky.cz

www.noviny.sk

www.webnoviny.sk

Robert KLÍR, PhD., ING-PAED IGIP
Technická univerzita v Košiciach
Letecká fakulta
Rampová 7
041 21 Košice, Slovenská republika
E-mail: robert.klir@tuke.sk

POTENCIÁLNÍ DOPADY ROZVOJE BIOPALIV NA ZAJIŠŤOVÁNÍ POTRAVIN V GHANĚ: PŘÍSPĚVEK K ENERGETICKÉ POLITICE

POTENTIONAL IMPACT OF BIOFUEL DEVELOPMENT ON FOOD SECURITY IN GHANA: CONTRIBUTION TO ENERGY POLICY

Zbyšek KORECKI, Monika CABICAROVÁ, Libor GREGA,
Samuel Antwi DARKWAH, Kateřina POCHOBRADSKÁ

ABSTRACT

Rozvoj strategie biopaliv bude i nadále významnou strategií pro rozvoj západní Afriky, protože slibuje, že bude důležitou součástí vznikající biohospodářství. Současně s rozmachem pěstování bio plodin roste obava, že přijaté modely nejsou vždy v souladu s principy udržitelného rozvoje. Článek hodnotí potenciální dopad rozvoje biopaliv na zajišťování potravinové bezpečnosti v Ghaně.

Autoři článku dospěli k závěru, že v Ghaně je vytvořen potenciál pro rozvoj biopaliv bez nežádoucích účinků na bezpečnost potravin, zejména díky dostupnosti doposud nevyužitých pozemků.

I když se předpokládá, že implementace programů rozvoje biopaliv v okolních zemích západní Afriky měla dopad na místní ceny komodit v období 2008–2013, je zřejmé, že v Ghaně rozvoj pěstování biopaliv neměl významný vliv na ceny potravin. Problematickou nadále zůstává otázka dostupnosti a vlastnictví půdy.

The development strategy of biofuels will remain an important strategy for the development of West Africa, because it promises to be an important part of the emerging bio-economy. Along with the expansion of the cultivation of organic crops growing concern that the adopted models are not always in accordance with the principles of sustainable development. This article assesses the potential impact of biofuel development in ensuring food security in Ghana.

The authors concluded that Ghana is created potential for the development of biofuels without adverse effects on food security, especially with the availability of unused land. It was suggested that farmers could produce not only energy crops, but also other food in these areas.

Although it is expected that the implementation of development programs of biofuels in the neighboring countries of West Africa have had an impact on local commodity prices in the period 2008–2013, it is clear that biofuel development of Ghana had no significant effect on food prices. A problem remains the question of the availability and ownership of land.

Keywords: biopaliva, Jatropha, zemědělská půda, Ghana
biofuels, Jatropha, agriculture land, Ghana

ÚVOD

Hlavní důvody pro rozvoj biopaliv jsou obavy týkající se energetické bezpečnosti, změny klimatu a životního prostředí a rozvoje venkova. Vývoj biopalivo představuje rychle se rozvíjející průmyslovou oblast[1], která může ve svém důsledku přinést stabilní, odolný a udržitelný způsob využití energie.

[1] Royal Society. Sustainable biofuels: prospects and challenges.

Bez ohledu na tyto benefity, jsou celosvětově zaznamenávána rostoucí znepokojení, že nastavený model rozvoje produkce biopaliv není vždy konzistentní s principy trvale udržitelného rozvoje[2]. Udržitelnost rozvoje biopaliv závisí na druhu biopaliva, vstupních surovinách používaných pro výrobu a následně dopady na změny ve využívání půdy, kdy může být například nepříznivě ovlivněna dostupnost potravin, pokud potravinářské plodiny nebo výrobní zdroje (půda, práce, voda, atd.) budou redislokovány z výroby potravin na výrobu pro potřeby bioprůmyslu. Tato skutečnost může zhoršit problém bezpečnosti potravin, kdy se například odhaduje, že celosvětově je 854 milionů lidí, kteří mají omezený přístup k potravinám, přičemž 96 % (820 milionů) z těchto lidí pochází z rozvojových zemí[3].

Navzdory tomu, že většina afrických zemí je stále ve fázi sestavování své energetické politiky, několik zemí již provádí produkci biopaliv, aniž by měly stanovená jasná pravidla, regulátory a institucionální rámce[4]. Mezi africké země produkující bioethanol patří Malawi, Mauritius, Zimbabwe a Keňa, stejně tak jako Jižní Afrika, Zimbabwe, Ghana a Mosambik[5]. Většina afrických zemí, včetně Ghany, nemají podrobný regulační a institucionální rámec pro produkci biopaliv, zatímco Jižní Afrika a Mozambik patří mezi země s nejmodernějším regulačním a institucionálním rámcem pro rozvoj biopaliv[6].

Vláda Ghany má v úmyslu začít produkci biopaliv, přičemž zde jsou dobré podmínky, zejména pro skutečnost, že jsou zde vysoké roční úhrnné srážky. Ghanská vláda uvádí, že existuje potenciál pro výrobu biopaliv v Ghaně pomocí sladkého čiroku a Jatrophy jako vstupních surovin. Tato práce zkoumá dopady vývoje a výroby biopaliv v oblasti bezpečnosti potravin v Ghaně. Autoři se zaměřili na Ghanu, protože je jednou ze zemí, které mají v úmyslu vyrábět biopaliva i přes mnohé problémy.

Předpokládá se, že odpovědní činitelé budou při posuzování politiky biopaliv hodnotit nejen potenciální přínosy pro ekonomiku země, ale rovněž dopady na potravinovou bezpečnost a hodnocení rizik při definování nové energetické politiky.

Pokud jde o změnu klimatu, předpokládá se, že vývoj produkce biopaliv v Ghaně přispěje ke snížení produkce skleníkových plynů, protože se předpokládá, že je uhlíkově neutrální, i když zde doposud nejsou relevantní výzkumy. Současně se jeví jako významná skutečnost, že biopaliva budou sehrávat významnou roli v energetické bezpečnosti, protože zásoby fosilních paliv jsou omezené a dochází k jejich rychlému vyčerpání.

Podle Fargione a kol.[7], přeměna půdy při využití pro výrobu biopaliv může mít za následek tvz. „uhlíkový dluh“, který může vyústit ve větší ohrožení, než emise CO_2. Rozvoj produkce biopaliv může rovněž ovlivnit biologickou rozmanitost, kdy dochází k přeměně využití půdy a jako nepřímé dopady jsou identifikovány přeměny přirozené vegetace[8]. Další relevantní diskuse k tomuto ohledu je konkurence mezi potravinami a palivem a vazba mezi rozvojem biopaliv a cenami komodit.

[2] YANG, H. ZHOU, Y., LIU, J. Land and water requirements of biofuels and implications for food supply and the environment in China
[3] ESCOBARA JOSÉ C. a kol. Biofuels: Environment, technology and food security.
[4] AMIGUN, B., MUSANGO, J.K., Stafford, W. Biofuels and sustainability in Africa.
[5] JUMBE, C.B.L. Biofuels development in the sub-Saharan Africa.
[6] JANSENN, R a RUTZ, D. Bioenergy for Sustainable Development in Africa.
[7] FARGIONE, J. Land Clearing and the Biofuel Carbon Debt.
[8] KGATHI, D.L., et al. Potential impacts of biofuel development on food security in Botswana: A contribution to energy policy.

1 LITERÁRNÍ REŠERŠE

1.1 ROZVOJ BIOPALIV A UDRŽITELNOST

Zabezpečení dodávek energie v Ghaně formou diverzifikace energetických zdrojů je v současné době hlavní hnací silou pro vývoj paliv formou biotechnologií, přestože rozvoj venkova a omezování klimatických změn jsou další sledované cíle. Předpokládá se, že vývoj biopaliv v Ghaně přispěje k omezení produkce skleníkových plynů, protože se předpokládá, že dojde ke snížení emisí skleníkových plynů z důvodu neutrality uhlíku. Tento předpoklad se bude nadále zkoumat. Energetika a rozvoj energetického průmyslu jsou rovněž významným faktorem, protože současným zdrojům energie dominují fosilní paliva, jejichž zásoby jsou konečné a jsou relativně rychle vyčerpávány.

Rozvoj biopaliv může také ovlivnit biologickou rozmanitost, kdy dochází k přímé přeměně půdy z lesů/travních porostů nebo na nepřímé dopady, které se projevují přeměnou přirozené vegetace na zemědělskou půdu[9]. Další relevantní oblastí v přímé souvislosti s diskutovanou problematikou je konkurence mezi potravinami a palivem a vazby mezi rozvojem biopaliv a cen komodit.

1.2 ROZVOJ BIOPALIV A BEZPEČNOST POTRAVIN

FAO definuje bezpečnost potravin jako „situaci, kdy všichni lidé, za všech okolností, mají fyzický, sociální a ekonomický přístup k dostatečnému množství bezpečných a výživných potravin, které splňují jejich stravovací potřeby a priority pro aktivní a zdravý život“[10]. Nabízená koncepce bezpečnosti potravin má vývojovou tendenci a lze ji rozdělit do tří fází. První fáze je zaměřena zejména na nabídku, s důrazem na význam dostupnosti potravin a na potravinovou bezpečnost. Druhá fáze se zaměřuje na poptávkovou stranu a na koncepci otázek pro jednotlivce a domácnosti v oblasti přístupu k potravinám, zatímco třetí fáze se zaměřuje na bezpečnost potravin z širší perspektivy, přináší otázky zaměřené na nejistotu a zranitelnost nepotravinářských vstupů v oblasti bezpečnosti potravin, mezi které můžeme zařadit zdraví, služby, hygienická zařízení, školství a veřejnou infrastrukturu[11].

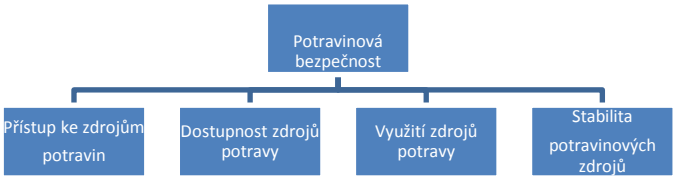

Obrázek 1 Čtyři rozměry bezpečnosti potravin (vlastní zpracování)

Následně bychom chtěli zdůraznit čtyři hlavní rozměry zajišťování potravin: (1) dostupnost, (2) přístup (3), stabilitu, a využití potravin (viz obrázek 1). Je prokázáno, že vývoj biopaliv má vazby na mnohé oblasti a může ve svém důsledku nepříznivě ovlivnit některé

[9] KGATHI, D.L., et al. Potential impacts of biofuel development on food security in Botswana: A contribution to energy policy.
[10] WORLD FOOD SUMMIT. Rome Declaration on World Food Security.
[11] BARRETT, C.B. Food security and food assistance programs.

rozměry potravin, ať se jedná o dostupnost půdy, pracovních sil, vody a jiných zdrojů, které jsou rovněž potřebné k výrobě potravin. Stejně tak lze konstatovat, že nedostatečný politický rámec pro vedení vývoje a výrobu biopaliv představuje velkou výzvu pro dostupnost potravin ve většině afrických zemí. Je to hlavně proto, že politika bioenergie představuje tlak na využití zemědělské půdy a tím dochází k rozporu mezi komerčními zájmy a potravinovou bezpečností[12]. Zvýšený zájem o vývoj biopaliva v Ghaně vede postupně k převádění kvalitní zemědělské půdy pro potravinové komodity na pěstování biopaliv. Vzhledem k nedostatku politiky usměrňující výroby biopaliv, většina projektů v oblasti energetiky v Ghaně se nachází na pozemcích, které jsou vhodné pro výrobu potravin, a tato skutečnost vytváří napětí vzhledem k potravinové bezpečnosti.

Podle dostupných zdrojů a výsledků realizovaných výzkumů je možné při vhodném využití zemědělské půdy a půdy ležící ladem uspokojit jak nutriční požadavky obyvatelstva, tak rovněž požadavky na výrobu biopaliv. Navrhovaný postup je jedním z výsledků a klíčových doporučení the Gallagher Review, nezávislé studie realizované na popud britské vlády prostřednictvím Agentury Velké Británie pro obnovitelné zdroje (Renewable Fuels Agency – RFA). Přes tato doporučení jsou zde neustále obavy relevantních úřadů o nepřímé dopady produkce biopaliv, kdy realizované výzkumy hovoří o skutečnosti, že výroba biopaliva má negativní změny na zemědělskou půdu a životní prostředí. K tomuto závěru došla RFA v roce 2008.

Situace v Ghaně v oblasti dostupnosti pozemků vytváří podle výsledků výzkumu podmínky, které umožní zpracovat a implementovat politiku umožňující dostupnost pozemků pro rozvoj produkce biopaliv v Ghaně. Výroba biopaliv může rovněž bránit v přístupu k potravinám, protože to je jeden z faktorů, které mají přímý vliv na ceny potravinářských komodit. Existují obecně obavy, že rozvoj biopaliv je zodpovědný za rostoucí ceny komodit, které zhoršují dostupnost a cenovou hladinu potravinových komodit v rozvojových zemích. Samozřejmě opačný postoj mají výrobci biopaliv, kteří tvrdí, že produkce biopaliv není hlavním faktorem zvyšující se hladiny cen potravin, ale tvrdí, že ve hře jsou další významné faktory mající dopad na ceny potravinových komodit[13].

Přes tuto skutečnost je předpokládaný dopad produkce biopaliv na potraviny odhadován v rozmezí od 3 % do 30 % a ještě vyšší[14]. Dalšími faktory, které přispívají k nárůstu ceny potravinových komodit, patří: (1) vysoké náklady na produkci potravin v důsledku vysokých cen ropných produktů, (2) pokles produkce potravin v hlavních exportních zemích v důsledku výkyvu počasí, a (3) silná poptávka po masných a mléčných výrobcích vzhledem k vysokému počtu obyvatel a zlepšení životní úrovně v silných ekonomikách zemí Asie a Latinské Ameriky. Za předpokladu, že ostatní vstupy použité při výrobě biopaliv, jako je práce, hnojiva a voda, nepřispívají k zvýšení cen komodit potravin, lze předpokládat, že výroba biopaliv v Ghaně nepovede k podstatnému nárůstu cen potravinářských komodit, protože v zemi je dostatek půdy ležící ladem.

Produkce biopaliv pravděpodobně zvýší tlak na potravinovou stabilitu nebo bude konstantně zvyšovat riziko chronické bezpečnosti potravin v zemích rozvojového světa. Z toho důvodu lze předpokládat, že ohrožení dostupnosti potravin nastane v okamžiku, kdy kvalitní zemědělská půda vhodná k produkci potravinářských plodin bude využívána pro výrobu biopaliv. Nicméně pokud je v zájmovém pásmu dostatečná dostupnost pozemku, nemusí predikovaný problém nastat a hrozba zajišťování potravin by byla minimální nebo žádná. Lze tedy předpokládat, že růst cen potravin bude ohrožovat zejména státy, které jsou závislé na dovozu

[12] SOSOVELE, H. Policy challenges related to biofuel development in Tanzania.
[13] FAO. Biofuels: Prospect and Opportunities.
[14] Viz tamtéž.

potravin, kdy do popředí bude vstupovat „potravinové bezpečnostní dilema“, které ovlivňuje politiku států a má přímý dopad na potravinovou dostupnost a chování producentů potravinových komodit. Vzhledem k tomu, že většina obyvatel v městských a venkovských oblastech v Ghaně je závislá na nakupovaných potravinových komoditách, lze predikovat, že dojde k nárůstu výdajů na potraviny zejména u nízkopříjmových obyvatel a dostupné výzkumy hovoří o úrovni mezi 55–75 % příjmů[15].

Bezpečnostní rozměr potravin a dostupnosti je ovlivněn mnoha faktory, které mohou být pozitivně, nebo negativně ovlivněny vývojem a produkcí biopaliv. Koncepce využití potravin se vztahuje na „schopnost lidí absorbovat živiny“ a zahrnuje širší problematiku jako například přístup k čisté vodě, energetické, hygienické a lékařské služby. Jako příklad pozitivního vlivu produkce oleje Jatrophy lze zhodnotit možnost moderní výroby energie formou bio-elektrické energie (Mali a Tanzanie), která může vést ke zlepšení životních podmínek tím, že dojde ke kvalitnější přípravě jídla, což zvýší zdravotní standard obyvatel a přispěje k lepším pracovním výsledkům, které pozitivně ovlivní příjmy domácností[16]. Nicméně, tento pozitivní vliv jako důsledek řetězce aktivit nebyl doposud plně analyzován.

Naproti tomu zde i nadále vznikají obavy nedostatku, nebo znečištění vodních zdrojů, které budou mít zcela jistě negativní vliv na kvalitu života a na využití potravy. Pěstování plodin na výrobu biopaliv může zahrnovat použití dusíku, pesticidů, což by mohlo vyústit v znečistění vodních zdrojů, zejména při zavlažování[17]. Vzhledem k tomu, že není doposud známo, zda bude nutné intenzivně zavlažovat, nelze současně zhodnotit, zda produkce Jatrophy na výrobu bionafty bude významně ovlivňovat vodní útvary v Ghaně.

Posouzení dopadu výroby biopaliv na potravinovou bezpečnost v Ghaně je třeba postupně sledovat a vyhodnocovat, zejména proto, že země má vysokou závislost na dovozu obilovin a ropných produktů. Ghana patří mezi země, které jsou klasifikovány podle FAO[18] jako velmi ohrožené nedostatkem potravin, a to navzdory skutečnosti, že její per capita hrubý národní důchod patří mezi nejvyšší v Africe a je odhadován na $ 3 880 v paritě kupní síly v roce 2013[19]. Každoročně dochází k nedostatečné nabídce v komoditě obilovin, kdy v roce 2013 byl import 575 000 metrických tun, což představovalo nárůst importu o 1,23 %[20].

Proporcionální příspěvek zemědělského sektoru představoval 21,5 % HDP a postupně dochází k jeho snižování[21].

Nicméně, zemědělství stále zůstává klíčovým sektorem ekonomiky, protože 68 % venkovského obyvatelstva má stále dostupné zdroje potravin. Proto je nezbytné zaměřit se nejen na podporu a výrobu potravin a pohonných hmot v Ghaně, ale také je důležité zajistit, aby budoucí výroba biopaliv nebyla konkurentem produkce potravin.

[15] NAYLOR, R. L. Managing food production systems for resilience.
[16] FAO. Biofuels: Prospect and Opportunities.
[17] Loci International. Development of national biofuel guidelines and research on effects of Jatropha farming on local farmers.
[18] FAO. Biofuels: Prospect and Opportunities.
[19] WORLD BANK. GNI per capita, PPP (current international $).
[20] INDEX MUNDI. Ghana Wheat Imports by Year.
[21] INDEX MUNDI. Ghana GDP – composition by sector.

2 POLITIKA BIOPALIVA V GHANĚ

2.1 STRATEGIE, POLITIKY A PLÁNY

Vláda Ghany využívá stávající strategii bezpečnosti potravin, státní zemědělské politiky a plány, které jsou permanentně přezkoumávány a revidovány tak, aby reagovaly na turbulentně se měnící prostředí.

Vláda Ghany deklarovala ochotu vyčlenit na zemědělství a zemědělský výzkum 10 % výdajů ze státního rozpočtu, ale ve skutečnosti alokovala pouze necelá 2 %. Současně s tím se ukazuje, že informace plynoucí k oficiálním představitelům Ghany nejsou vždy relevantní a pravdivé a mohu vést ke zkreslené představě a navazujícím změnám zemědělské strategie a politiky.

Zkreslené údaje lze dokumentovat na současné diskuzi o nahrazování dovozu v komoditách rýže a drůbeže. Ghanská vláda oficiálně uváděla, že dovoz pokrývá 70 % místní poptávky v obou odvětvích, ale nejnovější údaje hovoří o 90 % závislosti v komoditě drůbeže (USDA) a 45 % závislosti v komoditě rýže (MOFA).

Pronájem půdy

Daleko závažnější problém je ve využití a pronájmu orné půdy. Dle dostupných informací mají zahraniční společnosti pronajato celkem 37 % orné půdy v Ghaně k produkci komodit pro výrobu biopaliv.

Nejnovější statistiky hovoří o skutečnosti, kdy množství půdy, které bylo pronajato s cílem naplnit požadavek Evropské unie o biopalivech, již dosahuje přibližně 5 milionů hektarů orné půdy.

Pokud je tento trend k naplnění požadavků EU, přičemž „si EU vytyčila za cíl dosáhnout 10 % podílu biopaliv v roce 2020“, relevantní, dojde k omezení produkce krmiva na africkém kontinentě. Zpráva dále konstatuje, že tradičně využívána půda místní zemědělskou populací je pronajata, nebo prodána, a původně pěstované potravinové plodiny jsou nahrazeny bioplodinami.

Rozvojové agentury uvádějí, že rozšíření pěstování rostliny Jatropha pro potřeby výroby biopaliv vytváří tlak na drobné zemědělce opouštět vlastní zemědělskou půdu, a to zejména ženy-zemědělce.

Cenné zdroje potravy, jako máslovník africký a tamarind indický, byly vykáceny a nahrazeny dopravní infrastrukturou pro plantáže.

Ghanská obyvatelstvo představuje z 50 % zemědělskou populaci vyrábějící plodiny pro místní spotřebu.

Celkem 769 000 ha získaly zahraniční firmy, jako je Agroils (Itálie), Galten Global Alternative Energy (Izrael), Gold Star Farms (Ghana), Jatropha Africa (UK/Ghana), Biofuel Africa (Norsko), ScanFuel (Norsko) a Kimminic Corporation (Kanada). Podle informací CIA World Fact má Ghana 3 990 000 ha orné půdy a 2 075 000 ha má trvalé kultury. To znamená, že více než 37 % orné půdy Ghany je využito pro pěstování Jatropha[22].

Zemědělci zjistili, že tolik vychvalovaná plodina Jatropha přináší spíše než zaručené příjmy pouze vyšší požadavky na cenné vodní zdroje a vyžaduje využití drahých pesticidů.

[22] LOCI INTERNATIONAL. Development of national biofuel guidelines and research on effects of Jatropha farming on local farmers.

V některých případech bylo pěstování potravinových plodin zrušeno a nahrazeno rostlinou Jatropha, která znamenala, že zemědělci zůstali bez příjmů a současně bez zdroje potravy.

Zpráva dále uvádí, že situace v Ghaně je závažná vzhledem k nepřítomnosti politiky biopaliv a výzkumu zjišťující vliv na životní prostředí a ornou půdu. Předpoklad, že pěstování biopaliv pomůže vytvořit pracovní místa a zdroje pro místní komunity, nebyl doposud prokázán.

Výzkumný tým bude zkoumat závislosti mezi ohrožením dodávkou potravin od spotřebitelů na místní trhy a výhody a nevýhody plynoucí z pěstování rostlin vhodných pro biopaliva.

Vláda Ghany oznámila, že politika biopaliv bude brzy zpracována a pomůže objasnit význam pěstování biopaliv v procesu potravinové soběstačnosti.

Velmi významným ukazatelem mohou být měsíční údaje o srážkách, které překlenují období více než třicet let. Byly provedeny výpočty srážek a erozivity půdy pro různé stanice v Ghaně pomocí Fournier indexu (C), definovaný jako p/P, kde p je množství srážek v nejdeštivějším měsíci a P je roční úhrn srážek.

Tabulka 1 Dešťové srážky a index eroze (C) pro vybrané stanice v Ghaně

Stanice	Zeměpisná šířka	Zeměpisná délka	c (mm)
Accra	5,55”N	0,22”W	53,7
Ada	5,78”N	0,63”E	75,3
Axim	7,75”N	2,23”W	180,9
Bawku	4,87”N	0,25”W	63,6
Bole	6,47”N	2,48”W	40,2
Cape Coast	9,03”N	1,25”W	96,7
Damango	5,20”N	1,82”W	44,3
Gambaga	5,96”N	0,43”W	61,0
Juaso	7,15”N	1,13”W	73,1
Keta	6,08”N	0,98”W	60,2
Mpraeso	7,07”N	0,73”W	40,7
Navrongo	6,58”N	1,10”W	68,5
Sefwi-Bekwai	8,55”N	2,32”W	39,5
Takoradi	4,88”N	1,75”W	81,0
Wa	10,05”N	2,48”W	45,0
Yendi	9,43”N	0,02”W	56,5

Využití půdy

Bylo zjištěno, že Ghana může poskytnout další půdu v doposud nevyužitých oblastech k pěstování Jatrophy. Vládní úředníci vyvíjejí úsilí, aby zemědělská půda nebyla využívána pro pěstování plodin pro výrobu biopaliv, čímž by se udržovala potravinová dostupnost pro většinu obyvatelstva.

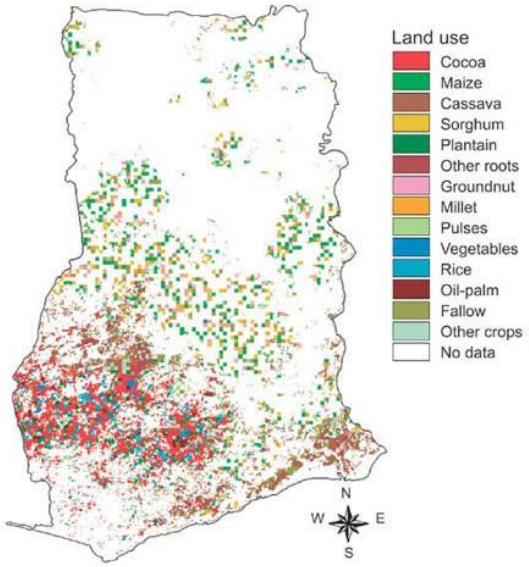

Obrázek 2 Využití půdy v Ghaně v roce 2006[23]

Globální vývoj biopaliv ve srovnání s místní hypotézou cen potravin

Jak bylo uvedeno výše, řada studií hovoří o skutečnosti, že výroba biopaliv byla jedním z faktorů, který přispěl k růstu světových cen komodit potravin od roku 2002, přičemž nárůst v cenách komodit byl ostřejší v letech 2005 a 2008, což bylo způsobeno převáděním pozemků a jiných zdrojů na výrobu biopaliva zejména v USA a EU.

Převod půdy a jiných zdrojů na výrobu biopaliv nás vede k hypotéze, že ceny komodit potravin v Ghaně byly ovlivněny především růstem cen potravinových komodit v jiných zemích. Chcete-li validovat tuto hypotézu a analýza trendů v oblasti spotřebitelských cen potravinových komodit, musíme analyzovat změny cen v průběhu období 2006–2013 v Ghaně.

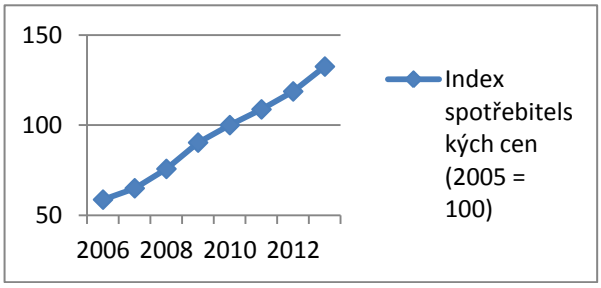

Obrázek 3 Index spotřebitelských cen 2006–2013 (2005 = 100)[24]

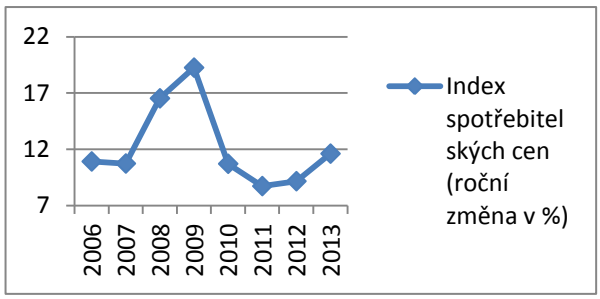

Obrázek 4 Index spotřebitelských cen 2006–2013 (roční změna v %)[25]

[23] FAO. Scaling soil nutrient balances: enabling mesolevel applications for African realities.
[24] QUANDL. Ghana Inflation Overview.

Tabulka 2 Klasifikace individuální spotřeby podle účelu za rok 2012-2014

Položka	Index 2012 = 100	Změna růstu (v %)	
		Měsíční	Roční
Potraviny a nealkoholické nápoje	112,7	5,5	7,1
Doprava	130,5	0,4	21,4

Podle údajů Světové banky z července 2012 se cena pšenice zvýšila o 50 %, kukuřice o 45% a sója o 30% od poloviny června 2012. Naopak ceny rýže zůstaly stabilní až do července roku 2012 ve srovnání s pěti ročním průměr, kdy se cena kukuřice zvýšila o 59 %, sója o 44 % a pšenice o 31 % a rýže pouze o 8 %[26].

Index provozu dopravy (který zahrnuje benzin a naftu) zvýšil úroveň o 21,4 % v průběhu období 2012–2014 (viz tabulka 2)[27]. Tento trend by se dal očekávat, protože fosilní paliva představují velký podíl tohoto indexu. Nicméně trend indexu cen potravin se výrazně liší od indexů oblečení a obuvi a nepotravinářských komodit.

Tyto výsledky jsou v souladu s trendy mezinárodních cen potravinářských komodit, které rovněž prudce stoupaly od roku 2002. Studie ukazují, že výroba biopaliv byla jedním z faktorů, který přispěl k nárůstu světových cen komodit potravin, které byly nejostřejší mezi lety 2005 a 2008. Jak bylo předpokládáno, úroveň cen potravinářských komodit na lokální úrovni byla ovlivněna globálním požadavkem na výrobu biopaliv.

ZÁVĚR

Jak již bylo uvedeno, druh krmiv, které byly použity pro výrobu biopaliv je významným faktorem určujícím dopady na potravinovou dostupnost. Ačkoli Jatropha není potravinová plodina, výroba biopaliv může nepřímo konkurovat s produkcí jídla v důsledku použití potřebných zdrojů, jako jsou hnojiva, voda a půda (v případě, že biopaliv nejsou pěstována na půdě ležící ladem). Použití půdy ležící ladem pro pěstování plodin pro biopaliva je velmi vhodným řešením pro zabezpečení potravinové bezpečnosti. Vytlačování produkce potravinářských plodin z úrodné zemědělské půdy lze zabránit využití půdy ležící ladem a tím omezit dopady na potravinovou dostupnost a bezpečnost.[28]

Studie prováděné v centrálních oblastech Ghany o vlivu Jatrophy na místní zemědělce zjistily, že některé většina místních producentů je proti omezování pěstování potravinových komodit a to i přes některé benefity z toho plynoucí. Podle jejich názoru by mohla Jatropha soutěžit s ostatními plodinami a snižovat kvalitu půdy, která ve svém důsledku znamená nižší výnosy plodin. Bylo tedy navrženo, aby výsadba Jatrophy byla realizována v okrajových oblastech, a tím by se zamezilo nepříznivým účinkům na jiné plodiny, které hrají důležitou roli v uspokojování životních podmínek venkovských domácností.

Bude proto nutné se intenzivněji věnovat výzkumu v Ghaně s cílem určit agronomické aspekty Jatrophy a predikovat možné agronomické, sociálně-ekonomické a environmentální aspekty pěstování Jatrophy.

[25] Viz tamtéž.
[26] GHANAWEB. Wheat Prices go up 50 Percent-Repercussion for Ghana.
[27] GHANA STATISTICAL SERVICE. Consumer price index.
[28] FAO. Biofuels: Prospect and Opportunities.

Produkce Jatrophy nemusí nutně znamenat úplný úspěch přinášející některé výhody, jako je například vytváření příjmů, zlepšení místních energetických potřeb a rehabilitaci poškozených oblastí.

Jak již bylo uvedeno, Ghana má vysokou závislost na dovozu potravin a to naznačuje, že je třeba tento problém řešit. Jak roste populace v Ghaně, bude zde nutné navýšení zabezpečení poptávky po potravinách a pohonných hmotách, a proto je velmi důležité sledovat změny ve využití půdy v čase.

Tato práce ukázala, že vláda Ghany v současné době pracuje na politice rozvoje biopaliv. Použití Jatrophy jako vstupní suroviny pro výrobu biopaliv může snížit konflikt potravin a paliva, protože tyto plodiny mohou být pěstovány na půdách ležících ladem. Zvýšení poptávky po biopalivech je důležitým faktorem přispívajícím k nárůstu cen potravin a jejich dostupnosti. Stručně řečeno, je třeba přijmout opatření pro zajištění udržitelné výroby biopaliv v Ghaně. Pokud tak nebude učiněno, může to mít za následek nepříznivé důsledky pro živo-taschopnost a dosažení Rozvojových cílů tisíciletí, zejména ty směřující ke zmírnění chudoby a udržitelnost životního prostředí.[29]

K dosažení udržitelnosti rozvoje biopaliv je nutné podporovat energetickou politiku Ghany a zajišťování potravin by mělo být jedním z parametrů, které musí být zahrnuty. Globálně může být nutné zpomalit vývoj biopaliv první generace a urychlit výzkum a vývoj druhé a třetí generace biopaliv, které budou více v souladu s udržitelným rozvojem. Proto by bylo vhodné, aby se ministerstvo energetiky Ghany připojilo k celosvětovému úsilí v oblasti výzkumu a vývoje biopaliv druhé a třetí generace.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ

BALAT M., BALAT H., 2009. *Recent trends in global production and utilization of bio-ethanol fuel*, Applied energy 86, 2273-2282.

ESCOBARA JOSÉ C. a kol., 2009. *Biofuels: Environment, technology and food security*. Renewable and Sustainable Energy Reviews 13 (6–7), 1275–1287.

FAO, 2008. *Biofuels: Prospect and Opportunities*, FAO, Rome.

FARGIONE, J. *Land Clearing and the Biofuel Carbon Debt* [online]. 2008 [cit. 2014-09-13]. Dostupné z: <http://www.ncsu.edu/project/amazonia/Fargione_etal_2008_Science.pdf>.

GHANA STATISTIVAL SERVICE. *Consumer price index* [online]. 2014 [cit. 2014-09-11]. Dostupné z: <http://www.statsghana.gov.gh/docfiles/new_CPI_pdfs/CPI_Bulletin%20_January2014_.pdf>.

IDEX MUNDI. *Ghana GDP - composition by sector* [online]. 2013 [cit. 2014-09-17]. Dostupné z: <http://www.indexmundi.com/ghana/gdp_composition_by_sector.html>.

INDEX MUNDI. *Ghana Wheat Imports by Year* [online]. 2014 [cit. 2014-09-17]. Dostupné z: <http://www.indexmundi.com/agriculture/?country=gh&commodity=wheat&graph=imports>.

JANSENN, R a D RUTZ. *Bioenergy for Sustainable Development in Africa*. Springer Verlag, 2011, p. ISBN 94-007-2180-3.

[29] UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAMME. Towards Sustainable Production and Use of Resources: Assessing Biofuels.

JANSSEN, J., RUTZ, D., HELM, P., WOODS, J., DIAZ-CHAVEZ, R., 2009. *Bioenergy for sustainable development in Africa: environmental and social aspects.* Paper presented at the 17th European Biomass Conference, 29 June–3 July 2009, Hamburg, Germany. /http://www.compete-bioafrica.net/consortium/cons/partners.htmlS.Bioenergy for Sustainable Development in Africa.

KGATHI, D.L., et al., *Potential impacts of biofuel development on food security in Botswana: A contribution to energy policy.* Energy Policy (2012), doi:10.1016/j.enpol.2011.12.027

LOCI INTERNATIONAL, 2010. *Development of national biofuel guidelines and research on effects of Jatropha farming on local farmers.* Final report, Ministry od Minerals, Energy and Water, Gaborone

NAYLOR, R. 2008. "*Managing foodproduction systems for resilience*", Chapter12 in F.S.Chapin,G.P.Kofinas and C.Folke(Eds), Principles of Natural Resource Stewardship: Resilience-Based Managementin a Changing World. New York: Springer.

NAYLOR R., LISKA A., BURKE M., FALCON W., GASKELL J. ROZELLE S., CASSMAN K. 2007a. *The ripple effect: biofuels, food security and the environment*. Environment. 49(9):30-43.

QUANDL. *Ghana Inflation Overview* [online]. 2014 [cit. 2014-09-15]. Dostupné z: <https://www.quandl.com/c/ghana/ghana-inflation>.

ROYAL SOCIETY, 2008. *Sustainable biofuels: prospects and challenges*. Policy document 01/08. London, UK.

UNIDO (ICS-UNIDO), 2007. *Trends in biofuel production technology, Background paper for the workshop on biofuels: R&D and technologies for sustainable development in Africa*, Accra, Ghana.

UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAMME (UNEP), 2009. Towards Sustainable Production and Use of Resources: Assessing Biofuels. UNEP, Nairobi.

WORLD BANK. *GNI per capita, PPP (current international $)* [online]. 2014 [cit. 2014-09-16]. Dostupné z: < http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD>.

WORLD FOOD SUMMIT. Rome Declaration on World Food Security. [online]. 1996 [cit. 2014-09-16]. Dostupné z: http://www.fao.org/docrep/003/w3613e/w3613e00.HTM

YANG, H. ZHOU, Y., LIU, J., 2009. *Land and water requirements of biofuels and implications for food supply and the environment in China*, Energy Policy 37: 1876–188.

Ing. Zbyšek Korecki, PhD.
Mendelova univerzita v Brně
Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií
Zemědělská 1, 613 00 Brno - Černá Pole
zbysek.korecki@mendelu.cz

Ing. Monika Cabicarová
Univerzita obrany
Kounicova 65, 662 10 Brno
monika.cabicarova@unob.cz

prof. Dr. Ing. Libor Grega
Mendelova univerzita v Brně
Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií
Zemědělská 1, 613 00 Brno - Černá Pole
libor.grega@mendelu.cz

Ing. Samuel Antwi Darkwah, Ph.D.
Mendelova univerzita v Brně
Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií
Zemědělská 1, 613 00 Brno - Černá Pole
samuel.darkwah.zo@mendelu.cz

Ing. Kateřina Pochobradská
Univerzita obrany
Kounicova 65, 662 10 Brno
katerina.pochobradska@unob.cz

ZÁSADNÍ ZMĚNA PROSTŘEDÍ VEDENÍ SOUDOBÝCH A BUDOUCÍCH OPERACÍ

SIGNIFICANT CHANGE OF ENVIROMENT LEADERSHIP OF CURRENT AND FUTURE OPERATION

Petr KOVANDA, Pavel ZONA

ABSTRACT

Války a vojenské operace probíhající na prahu 21. století ukazují, že jejich oblast působení se přesouvá na území obývaných běžným civilním obyvatelstvem. Drtivá většina současných aktivit vojenských operací prováděných ozbrojenými silami se uskutečňuje v těchto oblastech, což je hlavní rozdíl oproti minulosti, kdy války a konflikty probíhali relativně izolovaně od civilního obyvatelstva. Pochopení a zvládnutí tohoto nového prostředí a jeho zákonitostí se stává imperativem pro nové přístupy při vedení bojových činností v budoucích konfliktech.

Wars and military operations taking place on the threshold of the 21st century show that their sphere of action moves to territories inhabited by ordinary civilians. The vast majority of current activities of military operations conducted by armed forces is done in these areas, which is a major difference compared to the past when wars and conflicts were conducted in relative isolation from the civilian population. Understanding and mastering this new environment and its laws becomes imperative for new approaches to conducting combat operations in future conflicts.

Keywords: civilní obyvatelstvo, civilní prostředí, války, operace, budoucí konflikty
civilians, civilian environment, war operations, future conflicts

ÚVOD

Prostředí, ve kterém jsou vedeny války a do kterého jsou nasazovány ozbrojené síly, se od závěrečných desetiletí dvacátého století významně změnilo. Do té doby se války a další operace vedly v převážně vojenském, trojrozměrném prostředí a v prostoru do značné míry otevřeném. Tato situace skončila poslední moderní válkou, což byly válka v Perském zálivu v roce 1991, konkrétněji operace Pouštní bouře [1]. Všechny následující války, konflikty i operace měly zcela zásadně odlišný charakter a začíná se hovořit o postmoderních válkách, asymetrických operacích, konfliktech a podobně. Mnohem četnější je také použití ozbrojených sil v humanitárních intervencích za řízení jiných složek státu. Ukazuje se, že současné a pravděpodobně i budoucí války se odehrají za situací, ve kterých bude prostředí jejich vedení hrát roli vyrovnávacího elementu mezi nesouměřitelnou západní technologickou převahou a relativně jednoduchými technologiemi všech možných uvažovaných protivníků. Půjde o prostředí tvořené obyvatelstvem, prostředí především pozemní a relativně uzavřené prostory městských aglomerací a hustě zalidněných oblastí nebo terénem, kde je využitelnost technologické převahy přinejmenším diskutabilní. Obdobně i intervence s humanitárním cíle budou vedeny v tomto prostředí.

1. PROSTŘEDÍ SOUČASNÝCH OPERACÍ

Zcela zásadním závěrem, který lze učinit je, že se symbolickými zónami střetů a intervencí stávají převážně města. Ozbrojené síly dnes působí hlavně v zalidněných prostorech, které svojí rozlohou, počtem obyvatel i infrastrukturou překonávají dřívější

představy. Obydlené lokality nahrazují otevřený terén a stávají se základními zónami činnosti vojsk. Úspěch ve „válce ve městě“ se stal závislý na novém způsobu použití ozbrojených sil. To však znamená hluboce pochopit, že nelze vyhrát válku s městem, ale pouze válku v myslích obyvatelstva ve městě. Typické pro současné vedení války je co nejdříve prolomit vůli nepřítele bojovat. Bojové operace v zastavěném terénu jsou však prováděny dlouhodobě. A právě dlouhodobost vedení těchto operací může mít negativní vliv na veřejné mínění.[2] Navíc je tento způsob vedení bojů doprovázen značnými ztrátami vlastních sil, ale především civilního obyvatelstva.

2. VÁLKA V PROSTŘEDÍ OBYVATELSTVA

Současné a s vysokou pravděpodobností i budoucí války, konflikty a další možná zasazení ozbrojených sil se nebudou odehrávat jen jako konflikt či interakce „mezi“ společnostmi, ale především jako konflikt „v rámci“ společností. Obyvatelstvo se tímto stává účastníkem a z vojenského hlediska i hlavním problémem postmoderních válek. Vytváří jeden z rozhodujících faktorů operačního prostředí. Jen stěží lze nalézt konflikt, kde by se civilní obyvatelstvo neocitlo v jádru vojenského zájmu zúčastněných stran. Tím je překonán model, ve kterém obyvatelstvo tvořilo „zázemí,“ jako protějšek fronty, tedy čistě vojenské zóny. Ozbrojené síly nyní působí bezprostředně mezi obyvatelstvem a ve značné závislosti na něm. Tím vstoupily do období válek vedených v prostředí obyvatelstva.

Při přímém zasazení sil lze z obyvatelstva snadno vytvořit nepřátelský dav, který může získat charakter „armády,“ kterou ale nelze zničit, sílu chráněnou a maskovanou, často protivníkem využívanou a zneužívanou, prostředek maskování, štít nebo i nástroj násilí. Pokud ale chápeme obyvatelstvo i jako předmět působení, pak musíme zaměřit své aktivity tak, aby jeho reakce vyzněly v náš prospěch. Právě obyvatelstvo se tedy stává bojovou frontou nebo společenským prostorem, který musí zasazené síly udržet, ovládnout. Z výše uvedeného plyne závěr, že má-li být operace maximálně účinná, je potřebné již při plánování ozbrojených intervencí brát na zřetel politický účinek spojený se situací, která čeká obyvatelstvo uvržené do nepořádku, chaosu nebo bezvládí, což je téměř vždy důsledkem vojenské intervence. Vedení operací přímo mezi obyvatelstvem má také značnou etickou dimenzi, kde důležitou součást podílející se na konečném výsledku tvoří psychologické působení.

Takovýto typ války (postmoderní), vedené v prostředí tvořeném obyvatelstvem, má charakter mnohem komplexnější než války moderní (průmyslového věku). Běžné technické problémy zůstávají, ale navíc se komplikují a násobí především složitostí společenského prostředí. Není možné počítat s použitím metod a libovolných zbraní jako v případě ničení tankových proudů, opěrných bodů, palebných a dalších prostředků jasně definovaného nepřítele, není možné vyhlašovat válku a mír v rámci společenských skupin stejným způsobem jako válku a mír mezi státy[3]. Narušení stavu v zemi, což je vždy spojeno s intervencí, tvoří pro ozbrojené síly významný externí faktor, který zemi samotnou modifikuje interně; to narušuje rovnováhu a zvyšuje komplexní a nepředvídatelné protireakce. Jádrem je nerovnost mezi příčinami intervence a realitou situace v jejím průběhu, jakkoliv chvályhodné jsou její motivy, což je v konečném důsledku zdroj nelibosti a frustrace a mnoha případech nárůst nepřátelství proti intervenujícím silám.

Vojenské zasazení v prostředí obyvatelstva, s tím spojený vliv na ekonomický a politický život, legitimita akce, to jsou argumenty vedoucí k uváženému použití síly přiměřeným způsobem. Použití prostředků ničení ale nemůže být vyloučeno, protože představuje důležitý akční prostředek, který máme k dispozici, obzvláště proto, že nebezpečí jeho použití vyvolává často efekt odstrašení a podmínky pro akci s využitím jiných

prostředků. Síly proto musí být hodnověrné*, což znamená, že musí být navrženy a dimenzovány tak, aby byly schopny jednat s nejvyšší účinností a reagovat silou proti překážkám nastolení bezpečnosti. Žádné množství sebelepších úmyslů nemůže nahradit základní schopnost vyslat do oblasti krize hodnověrnou sílu. Je zřejmé, že použití síly musí být připravováno s veškerou důsledností, to znamená, že musí být přesné, vymezené předpokládanými cíli a zaměřené na minimalizaci kolaterálních škod; potom budou síly ve svých reakcích přesné, pevné a odhodlané. Pevnost v postojích a odhodlání použít sílu je zásadní otázkou věrohodnosti, protože odstrašení je v první řadě záležitostí vnímání; nositelem věrohodnosti intervence jsou především ozbrojené síly, účinnost a schopnosti zbraní a také dynamika všech činností s cílem zvítězit. Odstrašení přispívá k vyvolání pocitu nezvratnosti toho, co bylo v rámci intervence dosaženo.

V minulosti a také i dnes dochází bohužel ke zmatenému chápání účelu, což je mír, a prostředků k jeho dosažení, což je síla. Je třeba posílit vědomí, že síla je nezbytná pro znovunastolení míru. Výraz „voják míru“ (Peacekeeper) odráží zhoubné a nebezpečné neporozumění toho, co znamená pojem voják a co pojem mír. Voják nemůže být vojákem míru, je vojákem války, ale má čest být jedním z nástrojů míru. Vojenskou silou ne vždy vyřešíme krize, do kterých vstoupíme nebo srážky, které v rámci nich povedeme, v každém případě však musíme být schopni alespoň na místní úrovni „zvítězit“, byť je tento výraz vnímán s nelibostí, zejména v komplexu otázek soudobých i budoucích válek.

3. ROSTOUCÍ VÝZNAM POZEMNÍHO PROSTŘEDÍ

Použití síly je realizováno v podstatné míře v prostoru lidské společnosti, v pozemním prostředí, kde se nalézá základní oblast jeho aplikace. Je to právě a pouze pozemní prostředí, kde se rodí a zanikají krize. Je možné a velmi pravděpodobné, že budoucí války, tak jako ty současné, budou nezřídka zahájeny na dálku z moře nebo ze vzduchu, ale časem budou vždy přeneseny do pozemního prostředí a na zemi také ukončeny, v situaci, kdy síly působí přímo mezi obyvatelstvem a v přímé konfrontaci s „nepřátelskými stranami.“ Fyzicky pouze na zemi, kde je zajištěn kontakt se všemi aktéry a nepřetržitá přítomnost sil, mohou přijatá opatření přinášet očekávané výsledky.

V současné době, výrazněji než v minulosti, kdy je v mnohem menší míře cílem akce stát a více samotné obyvatelstvo, znamená ovládnutí prostředí obyvatelstva jednu z podmínek vítězství ve válce nebo úspěch dílčí operace. Dnes jde především o válku proti protivníkovi, který je téměř vždy neregulérní. Za této situace je prakticky jediným způsobem řešení ovládnutí prostředí na zemi, kde žije obyvatelstvo a působí potenciální (nepravidelný) protivník. Ovládnutí pozemního prostředí v přijatelném čase tvoří jádro a hybnou sílu „stabilizační fáze“ operace, která se stává „rozhodující fází,“ v níž se vytváří podmínky realizace požadovaného strategického efektu. Tato akce na zemi (ovládnutí prostředí) vytváří podmínky a umožňuje transformaci vojenského cíle do cíle politického. Zde je možno doplnit a rozšířit nejznámější citát Clausewitze “válka je pokračování politiky” o to, co chybí v uvažování o způsobu ukončení války, tedy že “politika je pokračováním války.” Charakter soudobých konfliktů vyžaduje síly schopné trvalého působení v prostoru činnosti, schopné rychlé reakce na vývoj podmínek.

* Analýza působení sil UNPROFOR v Bosně v roce 1995 potvrzuje závěry, že síly, které nebyly důvěryhodné a vyhýbaly se konfrontaci s agresory proti civilnímu obyvatelstvu, svůj úkol v duchu mandátu OSN nesplnily. Příčinou byly především národní omezení pro zasazení, které vedly až k pouze formální účasti v operaci jen s velmi sporným přínosem ke stabilizaci situace.

Uznávaný americký analytik, vojenský historik a teoretik, profesor na U.S. Military Academy ve West Point, Frederick W. Kagan je velmi kritický k reálné situaci v teorie a praxi ozbrojených sil a činí tři podstatné závěry:

1. Rozhodnutí rozvíjet metodu války, jejíž úspěch závisí především na identifikaci a zničení cíle spíše než na ovládnutí území ukazuje základní rozpor povahy samotné války

2. Velikost pozemních sil potřebných pro ovládnutí území je podmíněna mnohem více rozlohou, hustotou a počty obyvatelstva, než charakterem výzbroje, kterou mají vojska k dispozici.

3. Ještě dlouho, pokud válka zůstane interaktivním střetem mužů, což je podstata neregulérní války, bude realizace vojenské moci vyžadovat značné investice do lidí [4].

V současných, ale i budoucích konfliktech a jiných operačních zasazeních budou muset velitelé citlivě vnímat komplexní a proměnné prostředí, ve kterém působí, což nebude možné jiným způsobem, než aktivitami přímo v terénu a v dotyku s obyvatelstvem. To jim umožní použít sílu maximálně efektivně a mít efektivní zpětnou vazbu umožňující i zpětné kroky v organizaci sil dle vývoje a průběhu situací. Přitom musí být také zachována spojitost mezi operačními a politickými aktivitami. Pravděpodobně ještě více naroste význam specializovaných orgánů (orgánů CIMIC, PSYOPS a INFOOPS) zajišťující veliteli interakci v prostředí obyvatelstva.

Historie nás učí, že pouze pozemní síly mohou být rozhodující silou ve válce. To platí, i přestože je jasné, že porážka Německa ve druhé světové válce by nebyla možná bez jeho porážky ve vzduchu a v Atlantiku a porážka Japonska bez mohutného amerického loďstva a letectva by byla jen iluzorní. Přesto vše je vítězem jen voják, který vztyčí svůj prapor nad územím nepřítele.

Význam pozemních akcí a prostředí tvořeného obyvatelstvem zdůraznil ve svém vystoupení v červnu 2007 na Válečné škole (École de guerre) náčelník štábu pozemních sil Francie, armádní generál Bruno Cuche [5]: „Je to souhrn taktických činností (pozemních), spíše než soustředěné akce na velkou vzdálenost vedené z moře nebo ze vzduchu, které umožní dosažení požadovaného konečného efektu. Naši vojáci jsou dnes, individuálně i kolektivně, nositeli části strategických účinků. Pozemní prostředí je, a v budoucnosti bude ještě více, těžištěm vševojskových tažení, protože právě zde se nachází obyvatelstvo. Zasazení pozemních sil pak představuje nejsilnější důkaz politického angažování.“

Všeobecné charakteristiky budoucí války nebo i nevojenských krizí ústí v poměrně jasný závěr: za aktuálních podmínek sehrávají schopnosti pozemních sil klíčovou roli ve vnější i vnitřní bezpečnosti země. Pozemní síly jsou hlavním nástrojem k udržení pozic země v bližším i vzdálenějším bezpečnostním prostředí, což je dáno jejich schopností jednat a schopností prosadit politickou vůli přímo v místě intervence. Pozemní síly jsou nejvíce vnímány jako síly národní.

Vědomí, že každá krize, i válečná, je nakonec řešena v prostředí tvořeném obyvatelstvem a zpravidla i ve prospěch obyvatelstva je vnímána i na alianční úrovni, v rovině politicko-vojenské, strategické, operační i taktické. Dokladem toho je i snaha nalézt řešení a s tím spojený rozvoj koncepcí od Effects-Based Operations (EBO), přes Effects-Based Approach to Operations (EBAO) až konečně po Comprehensive Approach (CA), což je praktická reakce na změněné prostředí vedení operací[6]. Tyto změny se průběžně odrážejí ve stěžejních dokumentech nejvyšších orgánů NATO. Praxe ukazuje, že použití pouze vojenských nástrojů řešení krize nepřináší požadovaný efekt a vojenské nástroje mohou

naplnit jen vojenský cíl, ale ne cíl politický. Jsou tedy jen jedním z nástrojů pro vytvoření podmínek k dosažení politického cíle.

ZÁVĚR

Studium charakteru operačního prostředí potvrzuje závěry, že sociální prostor, tedy stav kdy se musíme zabývat civilním obyvatelstvem, se stává další dimenzí vedení válek a operací. Nalézání způsobů efektivního působení ozbrojených sil při plnění bojových úkolů bezprostředně v kontaktu s obyvatelstvem klade nové požadavky na rozvoj teorie a praxe vojenského umění, ale i na otázky nových forem a metod ochrany obyvatelstva.

Navíc nelze zůstat v zajetí myšlenky, že naše ozbrojené síly budou působit v prostředí obyvatelstva pouze v zahraničí, ale musíme si uvědomit, že i potenciální protivník může a s největší pravděpodobností bude působit na obyvatelstvo na domácím území.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ

[1] ŠEDIVÝ, Jiří. *Válka: rámec pro analýzu.* [online] [2001-06-14], p. 12. Dostupné na internetu: <http://prg.xf.cz/kniha/kap7.htm >.

[2] SABOLČÍK, Dušan. FUCHS, Jiří. *Budoucí války ve městech* s.21 . MO ČR Praha 2007 ISBN 978-80-7278-394-6

[3] PIKNER, Ivo; GALATÍK, Vlastimil. *Social enviromnent – another dimension of warfare and operations*. 18 th International Conference "The Knowledge – Based Organization", Sibiu 2012, Rumunsko, vol. 1, no. 6/2012, p. 59-63. ISSN 1843-6722..

[4] KAGAN, Frederick W. *The U.S. Military's Manpower Crisis. Foreign Affairs*, Volume 85, N° 4, July/August 2006.

[5] CUCHE, Bruno. *Allocution du CEMAT.* [online] [2007-06-26], Dostupné na internetu: http://www.defense.gouv.fr/terre/actu-terre>.

[6] PIKNER, Ivo. Zaangażowanie sił wojskowych Unii Europejskiej w Bośni i Hercegowinie. Warszawa, Polsko: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2012, p. 99-108. Europejski Protektorat? Bosna i Hercegowina w perspektywie środkowoeuropejskiej. Neuveden. ISBN 978-83-89607-44-7.

[7] IVANČÍK, R. – JURČÁK, V. 2013. *Peace Operations of International Crisis Management.* Ostrowiec Świetokrzyski, Poland : Wyźsa Szkola Biznesu i Przedsiebiorczości w Ostrowcu Św., 2013. 182 s. ISBN 978-83-936652-6-6.

[8] BUČKA, P., NOVOSAD, O.: *Hrozby v operáciách na podporu mieru* In: Národná a medzinárodná bezpečnosť 2013. Medzinárodná vedecká konferencia. - Liptovský Mikuláš: AOS generála M. R. Štefánika, 2013. - ISBN 978-80-8040-475-8. - CD-ROM, S. 42-50.

Pplk. Ing. Petr KOVANDA
Nížkovice 266
PSČ 683 56
Česká republika
petr.kovanda@unob.cz

Ing. Pavel ZONA, Ph.D.
Univerzita obrany Brno, Kounicova 156/65
662 10 Brno
pavel.zona@unob.cz

DVOJKOLEJNOST ÍRÁNSKÝCH OZBROJENÝCH SIL
DUALITY OF IRANIAN ARMED FORCES

Josef KRAUS

ABSTRACT

Tento příspěvek se zabývá situací, kdy v Islámské republice Írán fakticky fungují dvě paralelní armády – standardní armáda *arteš* a Revoluční gardy. Nejedná se přitom o zcela ojedinělý jev a v historii lze nalézt několik příkladů různě fungujících modelů dvou paralelních ozbrojených sil, které se jak doplňují, tak si často konkurují. Nicméně postavení Revolučních gard je v současném Íránu natolik silné, že se dokonce hovoří o možnosti transformování íránského politického systému na klasickou vládu vojenské junty pod jejich vedením.

This text deals with specific situation of the existence of the paralel armies – standard army *artesh* and Revolutionary Guards - within the Islamic republic of Iran. It is nothing unusual and it is possible to find many examples of two paralel armies model in history, whether they support each other, or more often compete. Nevertheless the position of Revolutionary Guards in Iran is so strong, that many experts talk about the transformation of Iranian political system to classical rule of military junta by Revolutionary Guards.

Keywords: Írán, Ozbrojené síly, Revoluční gardy, Armáda, Dvojkolejnost.
Iran, Military, Revolutionary Guards, Army Duality.

ÚVOD

Dvojkolejnost ozbrojených sil je poměrně vzácným prvkem, přestože ne zcela ojedinělým či raritním. Je přitom typická pro nejrůznější formy autoritativních či totalitních režimů, které z mnoha různých důvodů tendují k budování vlastní režimní ochrany, nejrůznějších pojistek vyvažování moci a většímu počtu silových složek obecně. Standardní armáda při změnách režimu zpravidla prochází sérií čistek a nový autoritářský režim bývá vůči její ozbrojené síle nedůvěřivý, vyšší důstojnictvo bývá spojováno s předchozím režimem a nové státní zřízení se cítí zranitelné vůči vnějšímu i vnitřnímu nepříteli. Proto sporadicky dochází k formování vlastních ozbrojených sil, které zpočátku mají představitelům revolučního režimu pomoci k moci, aby následně jejich pozici udržely proti kontrarevoluci. Tyto revoluční, diktátorské či stranické ozbrojené síly mohou často dosáhnout značné síly, propracované struktury a do určité míry autonomního působení, přičemž jsou odpovědny pouze nejvyššímu režimnímu vedení a vůči ostatním ozbrojeným složkám se více či méně vymezují.

Známým příkladem z moderní historie jsou jednotky Schutzstaffel (SS) ve Třetí říši. Ty původně fungovaly jako malá skupinka dobrovolníků pod NSDAP, aby se po vstupu Heinricha Himmlera v polovině 20. let 20. století transformovaly do ozbrojené paramilitární organizace. V průběhu války pak SS zastávaly celou řadu nejrůznějších úkolů, od bojových operací na frontě až po funkci speciálních sil na udržování vnitřní bezpečnosti, strážení koncentračních táborů či etnické čištění dobytých území. Himmler se ze svého vlastního dítěte snažil vytvořit elitní ozbrojenou sílu s rasovou čistotou, špičkovou výzbrojí a výcvikem a bezpodmínečnou ideologickou oddaností. SS se také vymezovala vůči standardní německé armádě Wehrmachtu vlastními uniformami, insigniemi, názvy hodností apod. Jednotky Schutzstaffel přitom byly odpovědny a oddány přímo führerovi, nepodléhaly standardnímu armádnímu ve-

lení.[1] Jiným příkladem armádní dvojkolejnosti je Republikánská garda v Iráku za vlády Saddáma Husajna. Ta sice byla součástí irácké armády, ovšem jednalo se o speciální jednotku odpovědnou přímo Husajnovi. Během války s Íránem v 80. letech narostla do značné síly. Její členové byli rekrutováni především ze sunnitských Iráčanů často kmenově blízkých samotnému Husajnovi, dostávalo se jim nejlepšího tréninku, vojenského vybavení a celou řadou „pracovních benefitů" typu vysokých mezd, drahých automobilů a dalších bonusů. Očekávala se od nich zejména loajalita straně Baas a samotnému Husajnovi, stejně jako vysoká bojeschopnost.[2] Také syrský režim disponoval a disponuje tzv. Pretoriánskými jednotkami, jejichž nejvyšší posty jsou obsazovány čistě členy presidentské rodiny nebo bezbřeze loajálními lidmi. Své zvláštní postavení má např. Saúdskoarabská národní garda, která se všeobecně považuje za královu osobní ozbrojenou sílu nezávislou na velení ministra obrany.

Je tak zřejmé, že určité paralelní a na standardní armádě nezávislé ozbrojené formace odpovědné pouze nejvyššímu představiteli konkrétního politického režimu nejsou ničím zcela neobvyklým. V případě Islámské republiky Írán je pozice Revolučních gard ještě mnohem silnější než ve všech výše uvedených případech. Jedná se tak o ideální případ pro popis dvojkolejnosti ozbrojených sil.

1. VZNIK A GENEZE REVOLUČNÍCH GARD

Sepáh-e pásdárán-e enqeláb-e eslámí – doslova Armáda strážců islámské revoluce. Jsou známé také pod názvy *Sepáh* či *Pásdárán* nebo pod zkratkou IRGC (The Islamic Revolutionary Guard Corps). Íránské Revoluční gardy vznikly krátce po tzv. Islámské revoluci z roku 1979 a jejich primárním úkolem byla ochrana nového politického zřízení po svržení šáha Mohammada Rezy Pahlavího. Z původně spontánně vytvořené skupiny revolučně laděných studentů a radikálů začala pod dohledem ajatolláha Ruholláha Chomejního, kterého revoluce vynesla k moci, vznikat ozbrojená milice chránící nově nastolenou vládu duchovních. Ta z historických důvodů nedůvěřovala standardní armádě a policii, protože tyto ozbrojené síly byly příliš úzce svázány s bývalým režimem. Z toho důvodu se nově vládnoucí klérus začal opírat o Revoluční gardy, které měl zcela pod kontrolou, mohl se spolehnout na jejich ideologickou loajalitu a mohl je v případě potřeby kdykoli nasadit proti stoupencům bývalého režimu či nově vzniklým opozičním uskupením. Revoluční gardy se tak staly nástrojem íránského vnitrostátního teroru a pomáhaly etablovat politický systém vlády duchovních *velájat-e faqíh* (vláda nábožensko-právních znalců – *fuqahá* – množné číslo od slova *faqíh*).[3]

Kvůli napadení Íránu Irákem v roce 1980 vznikla potřeba nasazení všech ozbrojených složek na frontovou linii a tak se sem dostaly i Revoluční gardy, které vynikaly svým bojovým nadšením a fanatismem. V průběhu konfliktu narůstala jejich síla, počet i vybavenost a v polovině desetiletí došlo na standardní rozdělení tohoto bojového uskupení na pozemní armádu, námořnictvo a letectvo. Tímto krokem se tak Gardy staly fakticky druhou paralelní armádou, která stejně jako ta standardní – *arteš* – je plně podřízena velení nejvyššího duchovního vůdce[4], coby nejdůležitější mocensko-politické autority v zemi.[5]

[1] Více viz BUTLER, R. Černí andělé: Historie zbraní SS.
[2] Více viz WOODS, K. M. Iraqi Perspectives Project Phase II.
[3] Princip *velájat-e faqíh* se zakládá na šiitské představě ideální vlády, kdy největší moc ve státě drží nejvyšší duchovní v pozici absolutní autority v zemi (v současnosti ajatolláh Sajjíd Alí Chámeneí). Duchovenstvo má mít monopol na moc a sekulární instituce jsou jim plně podřízeny. Více k íránskému politickému systému v příslušné kapitole.
[4] V současnosti ajatolláh Sajíd Alí Chámeneí.
[5] Dle článku 110 Íránské ústavy. Dostupná v anglickém přepisu na http://www.iranonline.com/iran/iran-info/government/constitution.html

Od 90. let 20. století ale Revoluční gardy nadále mohutní a mocensky rostou, a to navzdory absenci válečného konfliktu i nějaké významné vnitřní hrozby pro íránský politický režim. Děje se tak především ve sféře ekonomické, kde aktivní či vysloužilí členové Revolučních gard personálně pronikají do íránských náboženských nadací, které spolu s plně státními institucemi fakticky ovládají ekonomiku celé země. Díky personálnímu propojení získávají gardisté vliv na správu majetku ohromné hodnoty, přičemž tento majetek nezřídka kdy používají k posilování pozice Revolučních gard.[6] Ekonomický přesah Revolučních gard jde ovšem v posledních několika letech mnohem dál než k vlivu na některé nadace. Pod jejich správu spadá prakticky celý zbrojní průmysl, kam patří krom jiného obrovské podniky jako Íránský elektronický průmysl a Íránská korporace vyspělé technologie. Firmy pod kontrolou Revolučních gard také aktivně působí v petrochemickém průmyslu a do vysoké míry kontrolují produkci, transport a export ropy a zemního plynu. Revoluční gardy jsou také zapojeny do šedé ekonomiky země, kdy především díky kontrole hranic, dopravních uzlů a některých letišť dovážejí i vyvážejí nejrůznější zboží bez jakékoli daňové či celní kontroly. Gardy také pašují za hranice země íránskou vládou dotovaný benzín a prodávají jej se ziskem 200 až 300 %. Odhaduje se, že takto kontrolují až 68 % celého íránského exportu.[7]

2. DVOJKOLEJNOST A SOUBOJ O MOC

Oproti tomu stojí standardní armáda *arteš* doslova na druhé koleji. Ta se totiž drží své hlavní a původní role v podobě ochrany vnější bezpečnosti země. Navíc na ní stále ulpívá stigma bývalého šáhova nástroje, a to i po 35 letech od revoluce. Přesto představuje největší sílu v celém regionu Perského zálivu, když čítá přes půl milionu aktivního vojenského personálu. Oproti tomu Revoluční gardy mají něco kolem 125 000 členů. Íránská armáda je tak skutečně silným hráčem, alespoň co se počtu osob týče. Ovšem nutné ihned dodat, že trpí celou řadou problémů a neduhů. Ty vyplývají z dlouhodobého vlivu mezinárodních sankcí na íránský zbrojní průmysl a na možnost dovážet do Islámské republiky pokročilejší zbraňové systémy a těžké zbraně. Výzbroj íránské armády tak často pochází ještě z dob šáha, tedy ze 70. let 20. století. Přitom na tuto výzbroj a zbraňové systémy (nejvýrazněji se to projevuje u letectva a pozemní těžké bojové techniky) nejsou dostupné ani náhradní díly, opravárenské know-how a další věci nezbytné pro údržbu a chod techniky. Navíc íránský již tak dost omezený a zastaralý zbrojní průmysl drží v rukách Revoluční gardy, takže právě jim se prioritně dostává náhradních dílů a nejnovějších výrobků íránského průmyslu. Kromě nedostatečného vyzbrojení navíc *arteš* podle Anthony Cordesmana a Martina Kleibera[8] (2007) trpí nekvalitním výcvikem branců a v důsledku íránské izolace také pochopitelně značnými nedostatky v oblasti moderního velení, kontroly, logistiky, průzkumu apod. Navíc kombinace nedostatečného rozpočtu a nízké vlastní produkce spolu s velice omezeným importem ze zahraničí způsobuje, že armáda má prostředky na pouhých 50 % vlastních potřeb.

Íránská armáda stojí také stranou jakýchkoli mocensko-politických ambicí, neproniká do ekonomiky a nesnaží se monopolizovat moc. Oproti tomu Revoluční gardy jsou ekonomicky stále aktivnější a díky možnosti kupovat nejmodernější dostupnou techniku, pašovat zakázané zboží do země a kontrole domácího zbrojního průmyslu se o Gardách právem hovoří jako o nejlépe vyzbrojené a vybavené síle v Íránu. Kromě toho začínají uplatňovat svůj vliv v politické sféře. Bývalý íránský prezident Mahmúd Ahmadínežád byl v minulosti jejich členem a během svého úřadu s Gardami udržoval blízké vztahy. Nepřekvapí proto, že také

[6] WEHREY, F. et al. The Rise of Pasdaran: Assessing the Domestic Roles of Iran's Islamic Revolutionary Guards Corps, s. 58-59.
[7] ALFONEH, A. How Intertwined Are the Revolutionary Guards in Iran´s Economy?, s. 2-5.
[8] Pro více informací k íránské vojenské síle viz CORDESMAN, A. a KLEIBER, M. Iran´s Military Forces and Warfighting Capabilities.

v poslední prezidentské volbě mezi horké favority patřili lidé, kteří v minulosti byli, nebo stále ještě aktivně jsou členy Revolučních gard. Nárůst jejich politické a ekonomické moci přitom stále více jde na úkor doposud neprivilegovanější skupiny ve státě – kléru.

3. VLÁDA JUNTY?

Přestože se má stále obecně za to, že duchovní spolu s nejvyšším vůdcem představují nejdůležitější mocenskou složku v zemi, nelze nevěnovat pozornost vzrůstajícímu vlivu Revolučních gard. Např. Bakhtavar[9] popisuje několik základních mocenských sil uvnitř režimu, přičemž na první místo dává duchovního vůdce, ale již na druhé místo řadí právě Gardy. Se značným posilováním pozice Revolučních gard ale vyvstává otázka, nakolik jsou ony ještě skutečně kontrolovány nejvyšším duchovním vůdcem a jeho okruhem nejbližších a nejvýznamnějších duchovních. Profesor Stanfordské univerzity Abbas Milani na konferenci při Carnegie Endowment[10] vyjádřil myšlenku, že (nejen) kvůli vzrůstající ekonomické moci a zvyšující se nezávislosti se Revoluční gardy přeměňují na klasickou vojenskou juntu. Ramin Ahmadi[11] (2013) zase hovoří o sílícím napětí mezi íránskými ajatolláhy a Revolučními gardami kvůli zvyšujícímu se vlivu gardistů v porovnání se slábnoucí mocí šíitského kléru.

Dostáváme se tak stále blíže k době, kdy moc Revolučních gard převýší moc kléru, zcela pohltí jakékoli modernizační či demokratizační snahy íránské opozice a nastolí klasickou vojenskou vládu? Jak by se v takovém případě zachovala standardní armáda? A šlo by vůbec o nějaký puč, nebo spíše o plíživé přebírání moci jako doposud? A jak se k této situaci postaví íránští duchovní? Tyto otázky není lehké zodpovědět, ovšem i vzhledem k výsledku posledních prezidentských voleb, kdy horký kandidát Revolučních gard Mohammad Baqer Qálíbáf neuspěl a na post prezidenta se dostal duchovní Hassan Rúhání, lze usuzovat, že nástup Revolučních gard do čela země v nejbližší době pravděpodobně neproběhne.

4. ZÁVĚR

Přestože stále ještě nedošlo k přebrání plné moci ze strany Revolučních gard a je otázkou, zda k němu kdy vůbec dojde, je třeba vypíchnout, že dvojkolejnost ozbrojených sil je v případě Íránu natolik silná, že už jen samotné spekulace o tom, že by alternativní režimní armáda mohla plně převzít moc ve státě, je z historického hlediska ojedinělá. Revoluční gardy disponují nemalou vojenskou silou a značným ekonomickým i politickým vlivem. Islámská republika Írán je tak vhodným subjektem pro další výzkum tohoto fenoménu s cílem charakterizovat či konceptualizovat genezi a fungování paralelních armád, jejich interakci se standardní armádou či jejich mocenské ukotvení, cíle a ambice.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ

AHMADI, Ramin. 2013. Iran's Mullahs vs. the Revolutionary Guards, *World Affairs*, Vol. 176, No. 3, September-October 2013.

ALFONEH, Ali. 2007. How Intertwined Are the Revolutionary Guards in Iran´s Economy?, *American Enterprise Institute for Public Policy Research*, No. 3, October 2007, p. 2-5, Dostupné na internetu: http://www.aei.org/files/2007/10/22/20071022_MEno3g.pdf

[9] BAKHTAVAR, S. Iran: The Green Movement, s. 4-10
[10] Carnegie Endowment. Taking Tehran´s Temperature: One Year On. s. 3.
[11] AHMADI, R. Iran's Mullahs vs. the Revolutionary Guards.

BAKHTAVAR, Slater. 2009. *Iran: The Green Movement*, Irving : Parsa Enterprises.

BUTLER, Rupert. 1996. *Černí andělé: Historie zbraní SS*, Praha : Columbus s.r.o., s. 266.

Carnegie Endowment. 2010. *Taking Tehran´s Temperature: One Year On*, Washington D.C., přepis konference dostupný na internetu http://carnegieendowment.org/files/0609carnegie-tehran.pdf

CORDESMANN, Anthony a KLEIBER, Martin (2007): *Iran´s Military Forces and Warfighting Capabilities*, Washington D. C.: The CSIS Press. s. 269.

WEHREY, Frederic, et al. 2009. *The Rise of Pasdaran: Assessing the Domestic Roles of Iran's Islamic Revolutionary Guards Corps*. Santa Monica: RAND Corporation, s. 129.

WOODS, Kevin M. 2008. *Iraqi Perspectives Project Phase II*, Alexandria, Virginia : Institute for Defense Analyses, s. 452.

HOSPODÁRSKA SPOLUPRÁCA KRAJÍN BRICS
THE ECONOMIC COOPERATION COUNTRIES BRICS

Ondrej KREDATUS

ABSTRACT

Príspevok má za cieľ zoznámiť so závermi a výsledkami 6. Summitu krajín hospodárskeho zoskupenia krajín BRICS, ktorý sa konal v Brazílii v mesiaci júl 2014. Najdôležitejším záverom bolo založenie svojej rozvojovej banky a rezervného menového fondu.

Contribution aims to become familiar with the findings and results of the sixth summit of the BRICS economic integration, which was held in Brazil in July 2014 The most important conclusion was the foundation for its development and Reserve Bank Monetary Fund.

Keywords: Rozvojová banka, rezervný menový fond, MMF,
Development Bank Reserve Monetary Fund, IMF,

ÚVOD

Rýchlo rastúce trhy v súčasnosti čoraz viac prispievajú k svetovému HDP. Najviac k tomuto rastu prispievajú štáty skupiny BRICS (obr.1). **BRICS** je označenie spoločného hospodárskeho zoskupenia krajín Brazília, Rusko, India, Čína a Južná Afrika. Prvýkrát toto označenie použila investičná banka Goldman Sachs v roku 2001, vtedy ešte ako BRIC. Južná Afrika pristúpila až v decembri 2010 a formálne bola uvedená 18. februára 2011.

Obrázok 1. Vlajky štátov skupiny BRICS

V roku 1990 sa tieto krajiny podieľali na svetovej produkcií ani nie tretinou. Medzi rokmi 2003 a 2011 už ich podiel na globálnom HDP rástol o viac než percentuálny bod ročne. Tieto štáty boli menej výkonné ako vyspelé ekonomiky a preto mali výrazne väčší priestor k rastu. Tento rast bol spôsobený najmä presunom ľudí z poľnohospodárstva do priemyslu. Ďalší rast a prehĺbenie spolupráce tieto krajiny očakávajú najmä po 6. Summite konaného v lete tohto roku v Brazílii.

1. SUMMIT ŠTÁTOV BRICS

Zástupcovia krajín BRICS – Brazílie, Ruska, Indie, Číny a Južnej Afriky sa na svojom 6. Summite, ktorý sa konal 15. júla 2014 v Brazílii sa dohodli na vytvorení banky, ktorá má

nahradiť funkcie Svetovej banky a MMF a má financovať veľké projekty infraštruktúry. Na svojom zasadaní vytvorili rozvojovú banku a rezervný menový fond.

Dohoda na vytvorení svojej rozvojovej banky a rezervného fondu reaguje tak na nenaplnené ambície v Svetovej banke a MMF a na pád finančných trhov v rozvojových krajinách minulý rok.

Spoločná rozvojová banka má pre päticu krajín - Brazíliu, Rusko, Indiu, Čínu a Južnú Afriku fungovať ako náhrada Svetovej banky. Dotovaná má byť spočiatku 50 miliardami dolárov a Južná Afrika chce, aby mala sídlo práve na jej území. Predpokladá sa, že najviac projektov týkajúcich sa infraštruktúry sa bude vzťahovať na Afriku a Čínu. Krajiny BRICS na summite plánovali aj spoločný rezervný fond, z ktorého by sa malo pomáhať tým členom skupiny, ktorí sa ocitnú v ťažkostiach. V krajinách BRICS žije približne 43 percent obyvateľov planéty a skupina vytvára 21 percent svetového HDP. Za posledných pätnásť rokov svoj výkon v tomto ukazovateli strojnásobili.

Počiatočný vklad každého z piatich členských štátov BRICS má byť desať miliárd dolárov. Postupne má byť v novej banke až sto miliárd dolárov. Peniaze sa majú v najbližších rokoch financovať pomocou infraštruktúrnych programov. Banka by mala začať poskytovať úvery v roku 2016 a bude otvorená aj iným štátom.

Rusko na summite navrhlo vytvorenie rezervného fondu, ktorý by mal začať fungovať už na budúci rok. Čína, ktorá má najväčšie devízové rezervy na svete, prispeje aj najväčšou sumou do tohto fondu, a to vo výške 41 miliárd USD, Južná Afrika 5 miliardami USD a zvyšní členovia Rusko, Brazília a India by doň vložili každý po 18 miliárd USD zo svojich devízových rezerv. A v prípade potreby bude môcť Čína požiadať o polovicu svojho príspevku, Južná Afrika o dvojnásobok a ostatní členovia o sumu, ktorú do neho vložili.

Sídliť bude v čínskom Šanghaji. Jej prvý prezident bude zástupcom Indie. O nástupcovi sa podľa zdrojov agentúry Reuters zatiaľ nerozhodlo. Štáty BRICS majú predbežnú dohodu, podľa ktorej štafetu prevezme Brazília.

Podľa ruského ministra financií Antona Siluanova sa rozhodli pre Šanghaj, pretože toto čulé obchodné centrum má výbornú infraštruktúru a majú v ňom zastúpenie významní zahraniční investori a spoločnosti. Rusko ako prvé obsadí post predsedu Rady guvernérov a Brazília dosadí svojho kandidáta do funkcie predsedu správnej rady banky. Južná Afrika zase založí africké regionálne centrum banky.

Rezervný fond má reagovať na hrozby znehodnotenia mien a proti prípadným budúcim finančným krízam. Do agendy rozvojovej banky bude patriť rozvoj infraštruktúry. Členské štáty postupne vložia do banky aj do fondu po sto miliardách dolárov (73,5 miliardy eur). Táto dohoda ešte musí prejsť schválením v národných parlamentoch členských krajín.

Rusko plánuje prispieť do rezervného menového fondu krajín združených v zoskupení BRICS omnoho vyššou sumou, než sa pôvodne očakávalo. Informovala o tom RIA Novosti, ktorá citovala ruského prezidenta Vladimira Putina. "Rusko“ plánuje poskytnúť pre tento fond sumu vo výške 30 miliárd USD (22,43 miliardy eur)," povedal Putin po rokovaní s poslancami ruskej Štátnej dumy na Jalte. Dôvodom podľa neho je "zvýšenie makroekonomickej stability v členských krajinách BRICS," teda zoskupenia, ktoré okrem Ruska tvoria ešte Brazília, India, Čína a Juhoafrická republika.

Najnovšia hodnota ruského príspevku je o dve tretiny vyššia než sa pôvodne čakalo. Do fondu, ktorý má operovať so sumou 100 miliárd USD, malo totiž Rusko pôvodne vložiť len 18 miliárd USD.

Dohoda o rezervách umožní vyhnúť sa „krátkodobým tlakom na likviditu“, „posilniť globálnu finančnú bezpečnosť“ a podporiť spoluprácu v rámci skupiny, citovala zo záverečného vyhlásenia z šiesteho summitu skupiny BRICS agentúra AFP.

„BRICS týmto získava politickú váhu a demonštruje svoju úlohu v medzinárodnej aréne,“ uviedla brazílska prezidentka Dilma Rousseffová po podpise dohody na summite v brazílskom meste Fortaleza. Päť rozvíjajúcich sa krajín združených v BRICS sa doteraz neúspešne snažili získať väčšiu váhu v MMF a Svetovej banke.

Brazílsky minister financií Guido Mantega v tejto súvislosti vyhlásil, že nová rozvojová banka je na rozdiel od MMF a SB, ktorú spravujú Európania a Američania, „demokratická“ inštitúcia.

2. OČAKÁVANIA RUSKA

Summit BRICS bol zároveň vyvrcholením cesty ruského prezidenta Vladimíra Putina po krajinách Latinskej Ameriky. Brazílska schôdzka dáva šéfovi Kremľu príležitosť dať najavo globálne ambície Moskvy v dobe, kedy je Rusko kvôli invázii na Ukrajine vystavené sankciám západných štátov.

V. Putin svojim partnerom na summite navrhol „Program spolupráce“. Štáty BRICS by podľa neho mohli využívať ruský navigačný systém Glonass, mohli by výraznejšie spolupracovať v ťažobnom priemysle a zdieľať systém výchovy odborníkov.

Ruský prezident taktiež navrhuje založiť energetickú alianciu BRICS, ktorá by zastrešovala rezervnú palivovú banku a „Ústav energetickej politiky“. Cieľom je posilniť energetickú bezpečnosť všetkých piatich členských štátov.

Za dôležitú oblasť považuje Rusko aj humanitárnu spoluprácu a rozšírenie kultúrnych stykov. V. Putin navrhol, aby krajiny BRICS spoločne prevádzkovali internetovú univerzitu, na ktorej fungovaní by sa virtuálne podieľali univerzity všetkých členských krajín.

V danom projekte sú pre Rusko atraktívne nielen investičné možnosti, ale taktiež, možnosti predstavy nového pohľadu vo svetovom ekonomickom priestore.

Napriek vo svete silnejúcej konfrontácií, štáty BRICS nemajú v pláne založiť novú vojensko – politickú alianciu.

3. ĎALŠIE MOŽNOSTI ROZŠÍROVANIA HOSPODÁRSKEHO ZOSKUPENIA KRAJÍN BRICS

Po 5. Summitu BRICS v Durbane (JAR) v r. 2013 o pripojenie k BRICS požiadal Egypt. Nedávno sa v objavili informácie o záujme zo strany Kazachstanu. „Na pozadí krízy tradičných integračných zoskupení role nových, dokonca i tak deklaratívne neformálnych, ako BRICS, rastie, poznamenala v rozhovoru pre Hlas Ruska politologička Jevgenija Bojko“:

BRICS má možnosť dokázať, že sa, ohľadom na neexistenciu formálneho spolku, rozširuje, rozvíja a je atraktívny pre ďalšie štáty.

Uvažuje sa o pripojení Indonézie a ďalších štátov Ázijsko - Tichooceánskeho regiónu (ATR), pretože práve sem sa teraz presúva centrum svetovej ekonomiky.

Pre akýkoľvek štát je vstup do BRICS spojený s plusmi i s mínusmi. V rámci BRICS existujú rozpory, vrátane rozporov medi Indiou a Čínou. A keď sa objaví nový člen, rozporov bude viac.

Avšak, nehľadiac na všetky rozpory vo vnútri BRICS, podľa informácií spoločnosti Peicewatwerhouse Coopers, má „pätka“ a rada ďalších rýchlo rastúcich ekonomík celkom svetlé perspektívy.

„Akýkoľvek mechanizmus či nástroj, ktorý posilní prílev investícií do rýchlo sa rozvíjajúcich ekonomík BRICS, je pre tieto krajiny určite prínosom, domnieva sa analytik „Sberbank Vladimír Vaňo. Keďže rýchlo sa rozvíjajúce ekonomiky skupiny BRICS predstavujú čoraz väčší podiel na svetovom hospodárstve, posilnenie odolnosti týchto hospodárstiev bude priaznivým prínosom aj pre svetovú ekonomiku," doplnil.

Naopak analytici spoločnosti Capital Economics nedávno uviedli: "Všetky štáty skupiny BRICS majú štrukturálne problémy, ktoré by mohli brániť rastu v najbližších rokoch,"

ZÁVER

Názory svetových analytikov na perspektívy „hospodárskej spolupráce krajín RRICS“ sú rôzne a preto až budúcnosť ukáže aká je životaschopnosť tohto hospodárskeho zoskupenia a jeho príspevok k rastu svetovej ekonomiky.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. http://sk.wikipedia.org/wiki/BRICS
2. http://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/svetova-ekonomika/ekonomickym-tygrum-uz-patri-polovina-sveta-hlasi-mmf/r~i:article:786765/
3. http://www.vlastnihlavou.cz/brics/
4. http://ekonomika.etrend.sk/svet/krajiny-brics-vytvoria-protivahu-svetovej-banky-a-mmf.html
5. http://finweb.hnonline.sk/spravy-zo-sveta-financii-126/rusko-zvysi-prispevok-do-rezervneho-fondu-brics-627212

Ing. Ondrej Kredatus, PhD.
Katedra Bezpečnosti a obrany,
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
E-mail: ondrej.kredatus@aos.sk

STRATÉGIA VNÚTORNEJ BEZPEČNOSTI EURÓPSKEJ ÚNIE V ROKOCH 2010 – 2014

INTERNAL SECURITY STRATEGY OF THE EUROPEAN UNION IN THE YEARS 2010-2014

Milan LABUZÍK, Peter SPILÝ

ABSTRACT

Článok pojednáva o výsledkoch plnenia „Stratégie vnútornej bezpečnosti Európskej únie: Smerom k európskemu bezpečnostnému modelu“, ktorá bola schválená Európskou radou v marci 2010. Európska komisia následne túto stratégie aktualizovala v dokumente „Stratégia vnútornej bezpečnosti EÚ: päť krokov k bezpečnejšej Európe“. Článok obsahuje závery a hodnotenia zo Záverečnej správy o vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti EÚ na roky 2010 - 2014, ktorú vydala Európska komisia vo forme oznámenia 2. júna 2014.

An article discusses the results of performance "Internal Security Strategy for the European Union: Towards a European Security Model", which was approved by the European Council in March 2010. The European Commission subsequently updated this strategy in „The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe“. The article contains conclusions and evaluation of „The final implementation report of the EU Internal Security Strategy 2010-2014“, published by the European Commission as announced June 2, 2014.

Keywords: stratégia vnútornej bezpečnosti, strategické ciele, medzinárodný organizovaný zločin, terorizmus, radikalizácia, bezpečnosť v kybernetickom priestore, riadenie hraníc, krízy a katastrofy

Internal security strategy, strategic objectives, international organized crime, terrorism, radicalization, cyber-security, border management, crisis and disasters

ÚVOD

Vnútorná bezpečnosť EÚ je nedeliteľnou súčasťou globálnej bezpečnosti a z hľadiska politík jednou z najdôležitejších priorít Únie. Základnou úlohou vonkajšej bezpečnosti EÚ je zaistiť samostatne a v koalícii jej územnú integritu a štátnu zvrchovanosť jednotlivých členských krajín. Vnútorná bezpečnosť znamená vytvorenie takého stavu usporiadania a poriadku v Únii, aby v ňom mohla bezchybne fungovať demokratická spoločnosť. V súčasnom svete sa výrazne prejavuje trend k vyššej vzájomnej závislosti medzi vonkajšími a vnútornými faktormi bezpečnosti.

Vnútorná bezpečnosť EÚ je výsledkom zložitých cieľavedomých činností EÚ a dosiahnutia schopnosti, v ktorej sú na minimálnu mieru eliminované jej (aj jednotlivých členských štátov) ohrozenia a záujmy z vnútra a má vytvorené dostatočné právne prostredie, inštitúcie, zdroje, sily, prostriedky a mechanizmy na riešenie možných krízových situácií. Je to tiež spoločnosťou akceptovaná úroveň demokracie, ekonomickej prosperity, ochrany ľudských práv občanov a uplatňovania právnych noriem, ktorých zabezpečovanie je jednou zo základných funkcií Únie a štátov. V záujme dosahovania vnútornej bezpečnosti prijala EÚ Stratégiu vnútornej bezpečnosti, ktorá je kľúčovým prvkom Štokholmského programu. Španielske predsedníctvo EÚ vo februári 2010 v rámci „Stratégie vnútornej bezpečnosti - Smerom k európskemu bezpečnostnému modelu“ načrtlo výzvy pre EÚ

v oblasti bezpečnosti a vyzvalo Európsku komisiu, aby navrhla opatrenia na implementáciu tejto stratégie.

Stratégia sa zameriava na vymedzenie problémov týkajúcich sa vnútornej bezpečnosti EÚ v situácii, keď majú mnohé zo súčasných bezpečnostných výziev cezhraničný a medzisektorový charakter a žiadny z členských štátov nie je schopný samostatne reagovať na tieto hrozby účinným spôsobom. Ďalej sa v stratégii stanovujú spoločné zásady a usmernenia, v plnej miere v súlade so základnými právami, na ktorých je založený európsky bezpečnostný model a ktoré sú a zamerané na ďalší rozvoj spoločných nástrojov a politík pomocou integrovanejšieho prístupu.[1] Komisia tiež na podnet predsedníctva navrhla v novembri 2010 opatrenia na implementáciu tejto stratégie, keď vo svojom oznámení Európskemu parlamentu a Rade predstavila „Stratégiu vnútornej bezpečnosti EÚ: päť krokov k bezpečnejšej Európe“[2]. V nich je stanovených päť hlavných strategických cieľov, ktorými sú:

1. Rozloženie medzinárodných zločineckých sietí.
2. Zabraňovanie terorizmu, radikalizácii a náboru nových členov.
3. Zvýšenie úrovne bezpečnosti občanov a podnikateľskej verejnosti v kybernetickom priestore.
4. Zvýšenie bezpečnosti prostredníctvom riadenia hraníc.
5. Zvýšenie odolnosti Európy voči krízam a katastrofám.

K týmto piatim strategickým cieľom sa prijímali komkrétne opatrenia na úrovni EÚ, ako aj na vnútroštátnej a medzinárodnej úrovni.

V roku 2011 a 2013 boli Komisiou predložené dve správy o vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti a tiež prispôsobené opatrenia a odporúčania novému vývoju. V polovici roka 2014 bola predložená aj záverečná správa o vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti EÚ na roky 2010 - 2014, ktorá hodnotí opatrenia vykonávané od roku 2010 v rámci piatich strategických cieľov stratégie vnútornej bezpečnosti a tiež identifikuje možné budúce výzvy, prierezové ciele a vznikajúce hrozby, a to v súlade s oznámením Komisie s názvom „Otvorená a bezpečná Európa: premeniť víziu na skutočnosť“[3], v ktorej sú predstavené návrhy budúceho programu EÚ v oblasti vnútorných vecí.

1. NAJDOLEŽITEJŠIE DOSIAHNUTÉ VÝSLEDKY PRI VYKONÁVANÍ STRATÉGIE VNÚTORNEJ BEZPEČNOSTI NA ROKY 2010 – 2014 PODĽA JEDNOTLIVÝCH CIEĽOV

Na základe všetkých troch hodnotiacich správ o stratégii vnútornej bezpečnosti je možné konštatovať, že stratégia vnútornej bezpečnosti na roky 2011 - 2014 predstavovala v posledných rokoch základný pilier iniciatív EÚ týkajúcich sa vnútornej bezpečnosti. Prispela k ďalšiemu zlepšeniu kapacít EÚ, jej členských štátov a ďalších zainteresovaných strán a k posilneniu operačnej spolupráce medzi členskými štátmi. Takisto pomohla posilniť medzisektorový prístup na všetkých úrovniach.

S cieľom riešiť čoraz zložitejšie výzvy v oblasti bezpečnosti bolo vynaložené značné úsilie o lepšie uplatňovanie multidisciplinárneho a integrovaného prístupu – jedného z kľúčových cieľov

[1] Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade, Záverečná správa o vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti EÚ na roky2010-2014, V Bruseli 20.6.2014, COM(2014)365 final.
[2] http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0673:FIN:SK:PDF
[3] http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/basic-documents/docs/an_open_and_secure_europe_-_making_it_happen_sk.pdf

stratégie vnútornej bezpečnosti. Uskutočnili sa iniciatívy s cieľom podnietiť spoluprácu rôznych zainteresovaných strán a rozvíjať a posilňovať synergie medzi politikami a opatreniami.

V roku 2010 začal činnosť stály výbor pre operačnú spoluprácu v oblasti vnútornej bezpečnosti (COSI), ktorý sa postupne stáva v oblasti vnútornej bezpečnosti EÚ ťažiskom integrovaného operačného prístupu, ktorý zahŕňa viacero orgánov. Výbor by mal zintenzívniť svoju operačnú činnosť, pokiaľ ide o koordináciu činnosti členských štátov, Komisie a agentúr EÚ. Posilnené styčné aktivity tohto výboru s Politickým a bezpečnostným výborom EÚ (PBV) by lepšie prepojili vonkajší a vnútorný rozmer vnútornej bezpečnosti. Ako boli naplnené stanovené ciele?

Cieľ 1: rozloženie zločineckých sietí

V stratégii vnútornej bezpečnosti sú určené tri kľúčové opatrenia: 1) odhaliť a rozložiť zločinecké siete, 2) chrániť hospodárstvo pred prenikaním zločineckých sietí, a 3) habať majetok pochádzajúci z trestnej činnosti.

V záujme naplnenia cieľa sa ďalej posilňovala policajná spolupráca založená na spravodajstve a zlepšení spolupráce medzi orgánmi presadzovania práva a inými orgánmi. Najlepším príkladom je vypracovanie a vykonávanie cyklu politík EÚ na boj proti závažnej a organizovanej trestnej činnosti.[4] Členské štáty EÚ s podporou inštitúcií a agentúr EÚ určujú – primárne na základe hodnotenia hrozieb závažnej a organizovanej trestnej činnosti (SOCTA) zo strany Europolu – priority, stanovujú strategické ciele vo viacročných plánoch a vypracúvajú ročné operačné plány, ktoré sa vykonávajú. Priority EÚ na obdobie rokov 2014 – 2017 majú v súhrne riešiť: 1) nelegálne prisťahovalectvo; 2) obchodovanie s ľuďmi; 3) falšovaný tovar porušujúci zdravotné, bezpečnostné a potravinové právne predpisy a tovar nedostatočnej kvality; 4) podvody v oblasti spotrebnej dane a podvody v rámci Spoločenstva založené na chýbajúcom obchodnom subjekte (MTIC); 5) výrobu syntetických drog a obchodovanie s nimi; 6) obchodovanie s kokaínom a heroínom; 7) počítačovú kriminalitu (online podvody a podvody s platobnými kartami, online sexuálne vykorisťovanie detí a kybernetické útoky); 8) riziko, ktoré predstavujú pre občanov strelné zbrane, a boj proti nedovolenému obchodovaniu so strelnými zbraňami; 9) organizovanú majetkovú trestnú činnosť páchanú mobilnými organizovanými zločineckými skupinami.

Boli posilnené agentúry pre spravodlivosť a vnútorné veci, čo vytvorilo lepšiu operačnú podporu pri vyšetrovaní zo strany Europolu a Eurojustu zahŕňajúcu *spoločné vyšetrovacie tímy*[5]**,** strategické a operačné analýzy, ako aj návrhy nového právneho základu pre obe agentúry.

Pre rozličné kriminálne javy boli boli stanovené komplexné rámce politiky, ktoré usmerňujú spoluprácu zainteresovaných strán. Pre názornosť uvádzame:

- Protidrogová stratégia EÚ na obdobie 2013 – 2020 nanovo stanovila smerovanie v oblasti *boja proti obchodovaniu s drogami*, pričom sa okrem iného zamerala na zmenu dynamiky na trhoch s nedovolenými drogami.
- Komplexný a multidisciplinárny prístup, s ktorým EÚ pristupuje k *obchodovaniu s ľuďmi* (prevencia, ochrana, stíhanie a partnerstvo), sa premietol do smernice o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania z roku 2011. Bola prijatá a v súčasnosti sa realizuje

[4] Závery Rady z 8. – 9. novembra 2010.

[5] V roku 2013 dostalo dovedna 34 spoločných vyšetrovacích tímov (finančnú) podporu od Eurojustu, pričom Europol sa oficiálne podieľal ako člen na činnosti 35 spoločných vyšetrovacích tímov a ďalším 9 takýmto tímom poskytoval systematickú operačnú podporu.

Stratégia EÚ na roky 2012 – 2016 zameraná na odstránenie obchodovania s ľuďmi. V roku 2013 bola zriadená platforma občianskej spoločnosti EÚ proti obchodovaniu s ľuďmi, ktorá zahŕňa viac ako 100 organizácií.

- V decembri 2011 nadobudla účinnosť *smernica o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii*, ktorou sa harmonizovali trestné činy a stanovili minimálne sankcie. Zameriava sa aj na boj proti detskej pornografii online a sexuálnej turistike.
- Odpoveďou na *ziskom motivovanú trestnú činnosť* sú významné protiopatrenia – zriadenie úradov pre vyhľadávanie majetku v členských štátoch a ich cezhraničná spolupráca, návrh štvrtej smernice na boj proti praniu špinavých peňazí, ako aj dohoda na novej smernici o zaistení a konfiškácii príjmov z trestnej činnosti.
- Mechanizmus pre podávanie správ o *korupcii* a hodnotenie tohto javu na úrovni celej EÚ viedli vo februári 2014 k vzniku prvej správy EÚ o boji proti korupcii. V tejto správe sa vysvetľuje, aké protikorupčné opatrenia sú v jednotlivých členských štátoch zavedené, ktoré sú účinné, čo by sa dalo zlepšiť a akým spôsobom. Vyzýva sa v nej na posilnenie štandardov bezúhonnosti a navrhujú sa zlepšenia kontrolných mechanizmov v oblasti verejného obstarávania.
- Vzhľadom na hrozbu, ktorú pre bezpečnosť občanov predstavuje nezákonné používanie *strelných zbraní*, Komisia stanovila niekoľko spôsobov, ktorými môže EÚ členským štátom pomôcť posilniť ich úsilie o zmiernenie tejto hrozby. EÚ ratifikovala protokol OSN o strelných zbraniach.
- Bol prijatý súbor opatrení proti *falšovanému a nekvalitnému tovaru*, ktorý môže mať negatívne finančné dôsledky pre legálnu ekonomiku, štátne rozpočty a zdravie občanov.
- Smernicou o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach sa ustanovuje spoločný mechanizmus v Európskej únii na získavanie akýchkoľvek druhov dôkazov v trestných veciach. Justičné orgány môžu napríklad požiadať svojich partnerov v iných členských štátoch, aby vypočuli svedkov, vykonali domovú prehliadku alebo monitorovali bankové účty. Týmto opatrením sa takisto zavádza automatické vzájomné uznávanie vyšetrovacích príkazov a obmedzujú sa dôvody, pre ktoré môže iný členský štát odmietnuť príkaz vykonať. Značný pokrok sa dosiahol, pokiaľ ide o *cezhraničnú výmenu informácií v oblasti presadzovania práva.* Agentúry EÚ realizovali *zintenzívnenú odbornú prípravu* komunity zaoberajúcej sa presadzovaním práva so zameraním na posilnenie individuálnych a spoločných spôsobilostí

Cieľ 2: zabraňovanie terorizmu, radikalizácii a náboru nových členov

V stratégii vnútornej bezpečnosti boli určené tri kľúčové opatrenia: 1) posilniť právomoci komunít pri zabraňovaní radikalizácii a náboru nových členov, 2) zamedziť teroristom prístup k finančným zdrojom a materiálnemu vybaveniu a sledovať ich transakcie, a 3) zaistiť bezpečnosť dopravy.

Radikalizácia je jav, keď ľudia prijímajú názory, náhľady a myšlienky, ktoré môžu viesť k teroristickým činom. EÚ je pevne presvedčená o odstránení terorizmu pri jeho zdroji. Preto súčasťou prevencie proti teroristickým útokom je riešenie a zastavenie teroristickej radikalizácie a náboru nových členov, čo sa stalo prioritou EÚ. Radikalizácia je v tomto zmysle chápaná ako komplexný jav, keď ľudia prijímajú radikálnu ideológiu, ktorá by mohla viesť k záväzku teroristických činov. Bojovať proti radikalizácií a teroristickým náborom je predovšetkým úlohou členských štátov na národnej, regionálnej a miestnej

úrovni. Práca EÚ v tejto oblasti však môže vrátane príspevku Európskej komisie vytvoriť dôležitý rámec, ktorý pomôže pri koordinácii vnútroštátnych politík, vzájomnej výmene informácií a určovaní dobrej praxe. Plnenie tejto úlohy je však nad sily samotných vlád a bude si vyžadovať stopercentnú zaangažovanosť celého, nielen európskeho obyvateľstva.

Ak má EÚ zabrániť radikalizácii jednotlivcov, ktorej cieľom je využívanie týchto osôb teroristickými skupinami, hlavnou prioritou musí byť rozbitie teroristických sietí a stíhanie všetkej súvisiacej trestnej činnosti, ako je nábor, financovanie, výcvik a propaganda zameraná na podnecovanie jedincov k páchaniu teroristických činov akýmikoľvek prostriedkami vrátane internetu.

Radikalizácia, ktorá môže vyústiť do teroristických činov, možno najlepšie zabrániť pôsobením priamo na najnáchylnejších jedincov v najviac postihnutých komunitách. Vyžaduje si to však úzku spoluprácu s miestnymi orgánmi a občianskou spoločnosťou, ako aj posilnenie právomoci kľúčových skupín v najzraniteľnejších komunitách. Podstatná časť opatrení zameraných proti radikalizácii a náboru nových členov sa prijíma na úrovni členských štátov a táto zásada by sa mala uplatňovať aj v budúcnosti.

Po útokoch v Nórsku (júl 2011) sa prvýkrát aktivovala sieť prvej reakcie, zriadená po teroristických útokoch v Londýne v roku 2005, a preukázala sa jej užitočnosť. Ide o vybraných expertov na boj proti terorizmu z ôsmich členských krajín. Sieť prvej reakcie poskytuje podporu každému členskému štátu, ktorý čelí veľkému teroristickému útoku, prostredníctvom prepojenia jeho národných expertov s medzinárodnou platformou protiteroristických expertov a analytikov spravodajských informácií vrátane Europolu. Prostredníctvom tejto platformy Europol poskytuje svoje jedinečné schopnosti európskym partnerom v oblasti presadzovania práva vrátane: medzinárodnej databázy podozrivých z terorizmu a extrémistov; schopnosti sledovať financovanie terorizmu; operatívnej platformy na koordináciu hlavných medzinárodných línií vyšetrovania.

V septembri 2011 bola *zriadená* sieť EÚ na zvyšovanie povedomia o radikalizácii (RAN – Radicalisation Awareness Network) s cieľom prepojiť subjekty bojujúce proti radikalizácii a násilnému extrémizmu na mieste v celej Európe. RAN ako sieť sietí bude zahŕňať skupiny, združenia a platformy, ktoré sa konkrétnym spôsobom a prakticky zapájajú do prevencie nástrah radikalizmu. Ich činnosť je organizovaná v klastroch pozostávajúcich okrem iného z tvorcov politiky, orgánov presadzovania práva, bezpečnostných orgánov, prokurátorov, miestnych orgánov, akademickej obce, odborníkov z praxe a organizácií občianskej spoločnosti vrátane združení obetí. Cieľom siete je určiť osvedčené postupy a podporovať výmenu informácií a skúseností z rôznych oblastí násilnej radikalizácie, ako je napríklad využívanie internetu a sociálnych médií na extrémistickú propagandu a využívanie informačných a komunikačných technológií teroristami. Ide o to, potláčať radikalizáciu ešte pred tým, ako by viedla k násilnému extrémizmu. Sieť je podporovaná on-line fórom a konferenciami v celej EÚ s cieľom zhromažďovať skúsenosti a poznatky, zvyšovať povedomie o radikalizácii a komunikačných technikách.

Prostredníctvom rôznych opatrení EÚ reagovala na naliehavý fenomén *zahraničných bojovníkov,* ktorí cestujú do oblastí konfliktov (najmä v Sýrii) a po návrate môžu predstavovať vážne nebezpečenstvo. Medzi tieto opatrenia patrilo vypracovanie usmernení o najlepších postupoch prostredníctvom siete RAN.

EÚ prijala aj ďalšie opatrenia:

- Boli vydané usmernenia o nových bezpečnostných opatreniach v *sieti EÚ AirPol* – ktorá pozostáva z policajných orgánov zodpovedných za bezpečnosť na letiskách a v okolitých oblastiach.

- V roku 2010 bol dohodnutý a v rokoch 2010-2014 vykonávaný *Program EÚ – USA na sledovanie dohodnutého financovania terorizmu* (TFTP). Tento program, využívaný Európskou úniou a členskými štátmi čoraz častejšie, sa ukázal ako cenný nástroj, ktorý umožňuje identifikáciu a sledovanie teroristov a ich podporných sietí na celom svete.
- EÚ vo svojom nariadení o uvádzaní *prekurzorov výbušnín na trh a ich používaní* zriadila najvyspelejší systém na globálnej úrovni, ktorým sa má obmedziť prístup k prekurzorom výbušnín, ktoré by mohli používať teroristi.
- Spolu s členskými štátmi pracovala EÚ na nových návrhoch týkajúcich sa *ochrany na úrovni EÚ pred chemickými, biologickými, rádiologickými, jadrovými látkami a výbušninami* (CBRN-E).
- Pracovalo sa na smerniciach o *ochrane kritickej infraštruktúry* s cieľom zaistiť, aby služby životne dôležité pre spoločnosť ostali prevádzkyschopné. Strata alebo výpadok kritickej infraštruktúry by mohli mať pre spoločnosť vážne dôsledky[6]. Začal sa nový prístup k vykonávaniu Európskeho programu na ochranu kritickej infraštruktúry (EPCIP), ktorý sa zameriava na prevenciu, pripravenosť, reakciu a najmä na vzájomnú závislosť medzi sektormi.
- Bol vydaný dokument *o bezpečnosti dopravy*, v ktorom sú zdôraznené oblasti s kľúčovým významom pre účinné predchádzanie teroristickým hrozbám.
- Významné miesto v boji proti terorizmu majú aj také inštitúcie EÚ ako je *Europol a Eurojust*. Osobitne Europol, disponuje takými špecifickými pracoviskami a oblasťami činností ako sú: Sieť prvej reakcie, Európska sieť pre likvidáciu vojenských výbušnín a munície (EEODN) a informačný systém EÚ o bombách (EBDS). K ďalším špecializovaným oblastiam patrí program sledovania financovania terorizmu (TFTP) a kontrola internetu (Check the Web). Sieť Atlas EÚ, ktorá pozostávajúca zo špeciálnych zásahových jednotiek v 28 členských štátoch EÚ, naďalej rozvíjala svoje kapacity.

Cieľ 3: zvýšenie úrovne bezpečnosti občanov a podnikateľskej verejnosti v kybernetickom priestore

V stratégii vnútornej bezpečnosti sú určené tri kľúčové opatrenia: 1) vybudovať kapacity v oblasti presadzovania práva a justície, 2) spolupracovať s priemyslom v záujme ochrany občanov a posilnenia ich právomocí, a 3) zlepšiť schopnosť čeliť počítačovým útokom.

Počítačová kriminalita zameraná na zisk umožňuje mnoho rôznych druhov trestnej činnosti. Preto EÚ zaviedla proti tejto hrozbe rôzne opatrenia.

EÚ prijala *smernicu o útokoch na informačné systémy*[7], ktorou sa harmonizuje trestné právo členských štátov pre tieto trestné činy – napr. protiprávny prístup k informačným systémom, protiprávny zásah do systému a do údajov a protiprávne zachytávanie údajov – a uľahčuje sa spolupráca medzi orgánmi presadzovania práva.

Vo februári 2013 bola prijatá Stratégia kybernetickej bezpečnosti pre EÚ, ktorá stanovuje víziu vytvoriť z EÚ najbezpečnejšie online prostredie na svete. Okrem iného sa v nej zdôrazňuje spolupráca verejného a súkromného sektora pri posilňovaní prevencie a odolnosti. Komisia predložila prvú správu o dosiahnutom pokroku a stále pracuje na

[6] Żuber,M. ,J. Miedziak, *Ochrona infrastruktury krytycznej w kontekście zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego państwa*. Katastrofy naturalne i cywilizacyjne. Zagrożenia i ochrona infrastruktury krytycznej. WSOWL Wrocław 2013, ISBN 978-83-63900-41-0

[7] Smernica 2013/40/EÚ.

dokončení opatrení navrhnutých v stratégii. Komisia takisto navrhla smernicu o bezpečnosti sietí a informácií, ktorá sa zameriava na posilnenie odolnosti na vnútroštátnej úrovni a na prehĺbenie spolupráce v oblasti kybernetických incidentov.

Začiatkom roku 2013 bolo uvedené do prevádzky Európske centrum boja proti počítačovej kriminalite (EC3) pri Europole. Toto centrum sa stáva ústredným miestom pre otázky týkajúce sa počítačovej kriminality a spolupracuje s členskými štátmi, Eurojustom a tretími krajinami na celom rade úspešných vyšetrovaní. Spolupracuje tiež so súkromným sektorom, a to prostredníctvom poradných skupín pre bezpečnosť internetu a finančné služby.

Vďaka spolupráci Komisie a USA bola v roku 2012 založená *globálna aliancia proti sexuálnemu zneužívaniu detí online*, ktorá v súčasnosti spája 53 krajín s cieľom zlepšiť odhaľovanie obetí, úspešnejšie stíhať páchateľov, zvyšovať informovanosť a znižovať počet snímok sexuálneho zneužívania detí dostupných online.

Cieľ 4: zvýšenie bezpečnosti prostredníctvom riadenia hraníc

V stratégii vnútornej bezpečnosti sa určili štyri kľúčové opatrenia: 1) plne využiť potenciál systému EUROSUR, 2) posilniť úlohu agentúry Frontex na vonkajších hraniciach, 3) zabezpečovať spoločné riadenie rizika pri pohybe tovaru cez vonkajšie hranice, a 4) zlepšiť spoluprácu medzi agentúrami na vnútroštátnej úrovni.

Koncom roka 2013 nadobudol účinnosť dôležitý nástroj – Európsky systém hraničného dozoru - EUROSUR . Ide o multifunkčný systém na odhaľovanie a prevenciu cezhraničnej trestnej činnosti, ktorý má zároveň pomôcť zachraňovať životy migrantov na vonkajších hraniciach schengenského priestoru.

Účinnosť ďalej nadobudli aj nové právne predpisy v oblasti správy schengenského priestoru. Sú určené na zlepšenie hodnotenia a monitorovania a na to, aby členským štátom poskytovali potrebnú podporu a umožnili naprávať prípadné nedostatky pri udržiavaní vzájomnej dôvery v rámci schengenského priestoru.

Rôzne analýzy agentúry Frontex a zavedenie Schengenského informačného systému druhej generácie *(SIS II*) ďalej prispievajú k rozširovaniu poznatkov. SIS II obsahuje rozšírené funkcie na analýzu informácií. Agentúra Frontex poskytuje zvýšenú operačnú podporu členským štátom, ktoré sú vystavené vysokému migračnému tlaku, napríklad na grécko-tureckej hranici a v Egejskom mori. Prostredníctvom akcií v rámci pracovnej skupiny EÚ pre Stredozemie sa poskytuje komplexná podpora zameraná na ochranu životov migrantov a na zmiernenie zaťaženia najviac zasiahnutých členských štátov EÚ v Stredozemí.

Pre voľný pohyb osôb je prospešné zavedenie *vízového informačného systému* (VIS) a balík predpisov o inteligentnej hraničnej kontrole, ktorý pozostáva z legislatívnych návrhov týkajúcich sa systému vstup/výstup a programu registrovaných cestujúcich. Oba návrhy sú v súčasnosti predmetom rokovania.

Urýchlenie dovozu a vývozu tovaru a ochrana vnútorného trhu sú témou v súčasnosti sa rozvíjajúcej iniciatívy, ktorej cieľom je bezpečnosť dodávateľského reťazca a riadenie rizík.

Cieľ 5: zvýšenie odolnosti voči krízam a katastrofám

V stratégii vnútornej bezpečnosti sa určili štyri kľúčové opatrenia: 1) plne využívať doložku o solidarite, 2) na účely posudzovania hrozieb a rizík vypracovať prístup

zohľadňujúci všetky riziká, 3) prepojiť informačné strediská pre rôzne situácie, 4) vybudovať pre prípad katastrofy európsku kapacitu pre núdzové reakcie.

V záujme naplnenia kľúčových opatrení vypracovala Komisia a Európska služba pre vonkajšiu činnosť spoločný návrh na rozhodnutie Rady o vykonávaní doložky o solidarite zavedenej Lisabonskou zmluvou (čl. 222 Zmluvy o fungovaní EÚ), o ktorom sa rokuje s členskými štátmi. Doložka o solidarite bude poskytovať zastrešujúci rámec pre reakciu na situácie „ak sa niektorý členský štát stane objektom teroristického útoku alebo obeťou prírodnej katastrofy alebo katastrofy spôsobenej ľudskou činnosťou“.

17. decembra 2013 prijala Rada nový mechanizmus EÚ v oblasti civilnej ochrany, ktorý, prispieva k vytvoreniu európskej kapacity pre reakcie na núdzové situácie. Tá je založená na vopred vyčlenených zdrojoch členských štátov a na lepšom plánovaní, pričom tejto kapacite bude poskytovať podporu Koordinačné centrum pre reakcie na núdzové situácie, ktoré začalo fungovať v máji 2013.

V súlade s usmerneniami Komisie z roku 2010 sa pripravujú vnútroštátne hodnotenia rizík. V apríli 2014 Komisia vydala prvý prehľad prírodných a človekom spôsobených katastrof v EÚ, ktorý zahŕňa informácie o 12 hlavných prírodných aj človekom spôsobených rizikách, ktoré sú obsiahnuté v približne 17 vnútroštátnych hodnoteniach rizík vypracovaných členskými štátmi. Jeho obsah je doplnený informáciami o súvisiacich politikách EÚ a výsledkoch príslušných výskumných činností financovaných Európskou úniou.

2. STRATÉGIA VNÚTORNEJ BEZPEČNOSTI – BUDÚCE VÝZVY A CIELE

Záverečná správa o vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti konštatuje, že „EÚ a jej členské štáty budú v nasledujúcich rokoch čeliť viacerým výzvam. Európa sa postupne vymaňuje z hospodárskej a sociálnej krízy, ktorá zanechala svoje stopy a zvýšila zraniteľnosť našich spoločností a ich náchylnosť na rasizmus a xenofóbiu. Európa tvorí súčasť globalizovaného a vzájomne prepojeného sveta, v ktorom sa očakáva ďalší nárast obyvateľstva, mobility a prepravy tovaru. Európska únia bude čeliť demografickým zmenám, ďalšej urbanizácii, čoraz rozdielnejším spoločnostiam a nedostatkom na trhu práce. Európa bude takisto vystavená možným dôsledkom politickej nestability v rôznych častiach sveta, a najmä v jej bezprostrednom susedstve. Udalosti ako arabská jar, súčasná kríza v Sýrii, ako aj situácia na Ukrajine volajú po primeranej reakcii. Riešeniu týchto problémov bude potrebné venovať osobitnú pozornosť.“[8]

Uplatňovaním v predchádzajúcej časti uvedených opatrení na splnenie cieľov Stratégie vnútornej bezpečnosti získali EÚ aj jej členské krajiny posilnené nástroje na lepšiu ochranu európskych spoločností a ekonomík. Boli zavedené mechanizmy operačnej reakcie na bezpečnostné hrozby zahŕňajúce rôzne orgány, ako aj koherentnejšie a lepšie zosúladené pracovné metódy pre rôzne operačné služby (polícia, prokurátori, pohraničná stráž, colné orgány, a prípadne aj spravodajské služby a vojsko) v súvislosti s cezhraničnými bezpečnostnými hrozbami, zintenzívnili sa medziinštitucionálne cezhraničné operačné činnosti orgánov členských štátov podporované agentúrami EÚ, ktoré viedli k operačným výsledkom.[9]

Najzávažnejšie budúce hrozby podľa EÚ sú:

[8] Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade, Záverečná správa o vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti EÚ na roky2010-2014.

[9] Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade, Záverečná správa o vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti EÚ na roky2010-2014.

1. Závažná a organizovaná trestná činnosť.

Organizovaná a závažná cezhraničná trestná činnosť naďalej predstavuje veľkú hrozbu pre vnútornú bezpečnosť EÚ a spôsobuje vážne ujmy obetiam, ako aj spoločnosti ako celku. V roku 2013 pôsobilo podľa odhadov Europolu v EÚ 3 600 organizovaných zločineckých skupín. Prenikanie organizovaných zločineckých skupín do legálneho hospodárstva aj naďalej ohrozuje bezpečnosť Európy. V hodnotení hrozieb závažnej a organizovanej trestnej činnosti v roku 2013 (SOCTA 2013) Europol určil aj dve nové hrozby, ktoré je potrebné v nasledujúcich rokoch sledovať: *trestné činy proti životnému prostrediu a podvody v oblasti energetiky.*

Opatrenia EÚ*:* vykonávať cyklus politík EÚ na boj proti závažnej a organizovanej trestnej činnosti na roky 2014-2017*,* - analyzovať akým spôsobom organizovaný zločin investuje do hospodárstva a určovať slabé miestalegálneho hospodárstva vystavené trestnej činnosti, akou je korupcia a pranie špinavých peňazí, - bojovať proti korupcii v súlade s prijatými optreniami, - zvážiť predloženie návrhu smernice o praní špinavých peňazí, - vykonávať protidrogovú stratégiu na roky 2013-2020, vykonávať stratégiu EÚ na roky 2012-2016 proti obchodovaniu s ľuďmi, - monitorovať transpozíciu a vykonávanie smernice o boji proti sexuálnemu vykorisťovaniu a zneužívaniu detí, - ďalej sledovať a riešiť trestnú činnosť súvisiacu so zbraňami, - podporovať spoluprácu pri vývoze a odhaľovať cezhraničné nezákonné obchodovanie so strategickými a rizikovými položkami a predchádzať mu, - zvážiť opatrenia proti trestným činom proti životnému prostrediu a energetických úpodvodov.

2. Počítačová kriminalita.

Dá sa očakávať, že aj tento druh kriminality bude narastať. Digitálne meny a online platformy uľahčujú mnohé formy závažnej a organizovanej trestnej činnosti. Počet kybernetických útokov sa v najbližších rokoch pravdepodobne zvýši, a to aj napriek významným opatreniam prijatým na zlepšenie schopnosti bojovať proti počítačovej kriminalite a na posilnenie kybernetickej bezpečnosti. Operačná kapacita na boj proti počítačovej kriminalite sa preto musí zvýšiť.

Opatrenia EÚ: vykonávať Stratégiu kybernetickej bezpečnosti EÚ, - pomáhať člensdkým štátom pri rozvoji ich vlastných kapacít na boj proti počítačovej kriminalite, - podporovať: Európske centrum boja proti počítačovej kriminalite pri Europole, prijatie navrhovanej smernice, ktorou sa stanovujú opatrenia na zaistenie vysokej spoločnej úrovne bezpečnosti sietí a informácií v EÚ a vykonávať nový mandát Agentúry EÚ pre sieťovú a informačnú bezpečnosť (ENISA), prijatie a uplatňovanie Budapeštianskeho dohovoru o počítačovej kriminalite a tiež rozvíjať a tiež prijatie a uplatňovanie Globálnej aliancie proti sexuálnemu zneužívaniu detí online, - spolu s Európskym centrom boja proti počítačovej kriminalite ďalej rozvíjať spoluprácu s partnermi mimo EÚ a so súkromným sektorom s cieľom posilniť reakciu na tento problém.

3. Terorizmus, radikalizácia a krízové riadenie.

Hrozba terorizmu a násilného extrémizmu bude v nadchádzajúcich rokoch predstavovať vážnu výzvu pre EÚ. Podľa správy Europolu o stave a vývoji terorizmu (TE-SAT) v roku 2012 zomrelo v dôsledku teroristických útokov v EÚ 17 osôb; v členských štátoch EÚ došlo k 219 teroristickým útokom; 537 jednotlivcov bolo v EÚ zadržaných za trestné činy súvisiace s terorizmom; ukončili sa súdne konania dovedna so 400 jednotlivcami obvinenými z terorizmu. V roku 2013 došlo v členských štátoch k 152 teroristickým útokom pri ktorých zahynulo 7 ľudí, 535 osôb bolo zatknutých. V EÚ sa objavuje tiež znepokojujúci trend, keď mladí ľudia odchádzajú do iných krajín, ako je napríklad Sýria,

aby sa stali zahraničnými bojovníkmi. Po návrate by niektorí z nich mohli predstavovať vážnu bezpečnostnú hrozbu pre EÚ.

Opatrenia EÚ: zosúlaďovať svoje činnosti zamerané na prevenciu so všetkými aktérmi, ďalej podporovať činnosť siete na zvašovanie povedomia o radikalizácii a vytvoriť európske znalostné centrum pre výmenu postupov a znalostí a riadiť výskum v tejto oblasti, - podporovať lepší výcvik a rozvoj interoperabilných jednotiek určených na reakciu na teroristické útoky, - implementovať nový prístup k odhaľovaniu a zmierňovaniu rozík spojených s CBRN-E (CBRN+výbušniny), ďalej rozvíjať kapacity na ochranu letectva,- uplatňovať nový prístup na ochranu kritickej infraštruktúry a zlepšovať krízové riadenie.

4. Zvýšenie bezpečnosti hraníc.

Schengenský priestor umožňuje ľuďom cestovať bez kontrol a voľný pohyb prináša tiež značné výhody pre európske hospodárstvo. Očakáva sa ďalšie zvyšovanie počtu ľudí, ktorí prichádzajú do EÚ, a najmä tých, ktorí využívajú leteckú dopravu. Objem dovozu a vývozu tovaru bude ďalej narastať. Je potrebné predchádzať prípadom zneužívania a účinne riešiť situácie, keď si členský štát neplní povinnosti spojené s kontrolou svojho úseku vonkajších hraníc. Zároveň treba zabezpečiť zavedenie primeraných mechanizmov solidarity, aby sa podporili tie členské štáty, ktoré čelia zvýšenému tlaku v dôsledku svojej zemepisnej polohy a charakteru tokov cestujúcich a migračných trás.

Opatrenia EÚ: prijať balík predpisov EÚ o inteligentnej hraničnej kontrole, - podporovať účinné fungovanieShengenského informačného systému druhej generácie (SIS II), - preskúmať uskutočniteľnosť zriadenia Európskeho systému pohraničnej stráže, - navrhnúť stratégiu a akčný plán pre bezpečnosť dodávateľského reťazca a riadenie rizík.

V záujme ďalšieho plnenia stanovených cieľov a v súvislosti s tým prijatých opatrení stanovila Európska komisia aj tzv. prierezové ciele obsiahnuté v záverečnej správe o vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti:

a) posilnenie väzby medzi vnútornou a vonkajšou bezpečnosťou,
b) posilnenie dodržiavania základných práv ako súčasť prístupu orientovaného na občanov,
c) posilnenie úlohy výskumu, financovania a odbornej prípravy.

S cieľom podporiť vykonávanie stratégie vnútornej bezpečnosti a zabezpečiť, aby sa stala bežnou realitou, by sa členským štátom mala poskytnúť dostatočná finančná podpora Únie prostredníctvom zriadenia Fondu pre vnútornú bezpečnosť[10].

ZÁVER

Stratégia vnútornej bezpečnosti Európskej predstavuje spoločnú agendu na riešenie problémov týkajúcich sa bezpečnosti. Solidarita medzi členskými štátmi, jasnosť v rozdelení úloh, dodržiavanie základných slobôd a ľudských práv a právneho štátu, silný dôraz na globálne perspektívy a prepojenie s vonkajšou bezpečnosťou a súlad a súdržnosť s cieľmi zahraničnej politiky EÚ stanovenými v článku 21 Zmluvy o Európskej únii by mali byť hlavnými zásadami, ktorými sa riadi vykonávanie stratégie vnútornej bezpečnosti.

[10] NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) č. 515/2014 zo 16. apríla 2014, ktorým sa ako súčasť Fondu pre vnútornú bezpečnosť zriaďuje nástroj pre finančnú podporu v oblasti vonkajších hraníc a víz) Úradný vestník Európskej únie L 150/143, 20. 5. 2014.

Päť strategických cieľov zvolených v stratégii vnútornej bezpečnosti na roky 2010 – 2014 zostáva platných, a preto by sa mali potvrdiť aj pre obnovenú stratégiu vnútornej bezpečnosti. Na základe pozitívneho hodnotenia o vykonávaní prvej stratégie vnútornej bezpečnosti by EÚ mala v úzkej spolupráci Komisie, členských štátov a Európskeho parlamentu vypracovať aktualizovanú verziu tejto stratégie. Dôraz by sa mal klásť na preskúmanie opatrení v rámci jednotlivých cieľov na roky 2015 – 2020 a stanovenie nových opatrení na riešenie vznikajúcich hrozieb a stále sa meniacich výziev.(Záverečná správa..., s.20). Komisia chce predložiť oznámenie o obnovení stratégie vnútornej bezpečnosti po konzultácii s príslušnými zainteresovanými stranami, a to aj v rámci konferencie na vysokej úrovni, ktorá sa bude konať na jeseň 2014 za účasti členských štátov a Európskeho parlamentu, ako aj zástupcov občianskej spoločnosti, akademickej obce a súkromného sektora.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Nariadenie európskeho parlamentu a rady (EÚ) č. 515/2014 zo 16. apríla 2014, ktorým sa ako súčasť Fondu pre vnútornú bezpečnosť zriaďuje nástroj pre finančnú podporu v oblasti vonkajších hraníc a víz) Úradný vestník Európskej únie L 150/143, 20. 5. 2014.

Oznámenie Európskemu parlamentu a Rade pod názvom Stratéga vnútornej bezpečnosti EÚ: päť krokov k bezpečnejšej Európe November 2010. Dostupné na internete:

http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0673:FIN:SK:PDF

Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade, Prvá výročná správa o vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti EÚ. Dostupné na internete: http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0790:FIN:SK:PDF

Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade, Druhá správa o vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti EÚ. Dostupné na internete: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0179:FIN:SK:HTML

Stratégia vnútornej bezpečnosti EÚ – Smerom k európskemu bezpečnostnému modelu, Schválená Európskou radou na zasadnutí 25. a 26 marca 2010, Dostupné na internete: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC3010313SKC.pdf

Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade, Záverečná správa o vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti EÚ na roky2010-2014, V Bruseli 20.6.2014, COM (2014) 365 final.

Správa o vykonávaní EBS - zaistenie bezpečnosti v meniacom sa svete, 11.12.2008. Dostupné na internete: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/

QC7809568SKC.pdf

Żuber,M. *Terroryzm nuklearny – zagrożenie dla bezpieczeństwa globalnego*. Ewolucja terroryzmu na przełomie XX i XXI wieku pod red. M. Malinowskiego, R. Ożarowskiego i W. Grabowskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2009, s. 235-251

Żuber,M. ,J. Miedziak, *Ochrona infrastruktury krytycznej w kontekście zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego państwa*. Katastrofy naturalne i cywilizacyjne. Zagrożenia i ochrona infrastruktury krytycznej. WSOWL Wrocław 2013, ISBN 978-83-63900-41-0

PhDr. Milan LABUZÍK, CSc.
Katedra bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl generála M.R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši
milan.labuzik@aos.sk

doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD.
Katedra bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl generála M.R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši
peter.spily@aos.sk

GLOBALIZACJA KORPORACYJNA I JEJ WPŁYW NA BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE
CORPORATE GLOBALIZATION AND ITS INFLUENCE ON ECONOMIC SECURITY

Andrzej LIMAŃSKI, Ireneusz DRABIK

ABSTRACT

Pojęcie globalizacji korporacyjnej oznacza zespół zjawisk wywołanych lub związanych z działalnością korporacji transnarodowych, zarówno na poziomie mikro – w odniesieniu do samych korporacji, jak i na poziomie makro, czyli odnoszących się do poszczególnych gospodarek narodowych, a także gospodarki światowej jako całości. Globalizacja korporacyjna powinna być traktowana w sposób dynamiczny jako proces, co znaczy, że pod wpływem zróżnicowanych czynników doszło do zainicjowania – w tym na płaszczyźnie ekonomicznej – określonych zmian w funkcjonowaniu państw i świata jako całości. Ekonomiczne funkcje korporacji transnarodowych analizuje się zazwyczaj w kontekście wpływu działalności tych podmiotów na rozwój gospodarczy państw i ich bezpieczeństwo ekonomiczne. Biorąc pod uwagę powyższe założenia, w artykule przedstawiono szanse i zagrożenia wynikające z działalności korporacji transnarodowych, zarówno w aspekcie funkcjonowania gospodarek krajów przyjmujących inwestorów zagranicznych, jak i będących eksporterami kapitału.

The following expression corporate globalization refers to a set of phenomena which are caused by or connected with transnational corporations' action both at micro – referring to corporations themselves – and macro level regarding particular national economies as well as world economy as a whole. Corporate globalization should be treated as a process in a dynamic way. It means that the influence of various factors caused – including economic plane – particular changes in functioning of countries and the world as a whole. Economic functions of transnational corporations are usually analysed referring to the influence of these subjects' activity on countries' economic development and their economic security. Taking above assumptions into consideration, chances and threats were presented in the article resulting from transnational corporations' action both within the scope of functioning of countries economies which admit overseas investors and those which are the exporters of capital.

Keywords: globalizacja, korporacja transnarodowa, globalizacja korporacyjna, bezpieczeństwo ekonomiczne
globalization, transnational corporation, corporate globalization, economic security

WPROWADZENIE

Korporacje transnarodowe jako podmioty gospodarcze są integralnym elementem współczesnej gospodarki światowej. Relacje pomiędzy tymi podmiotami a procesami globalizacji, w tym globalizacji ekonomicznej, mają charakter dwustronny. Polega to na tym, że z jednej strony globalizacja tworzy nowe możliwości ekspansji i działania korporacji, a to z kolei na zasadzie sprzężenia zwrotnego prowadzi do wzmacniania i pogłębiania się procesów globalizacji. Powyższym zjawiskom towarzyszy wzrost znaczenia problematyki dotyczącej bezpieczeństwa ekonomicznego uczestników współczesnej gospodarki światowej[1].

[1] OLAK, A. NEĆAS, P. KOZACZUK, F. KRAUZ, A. *Edukacja a poczucie bezpieczeństwa*. Rzeszów : Wydawnictwo Amelia, 2012; OLAK, A. OLEKSIEWICZ, I. (red.) *Bezpieczeństwo i zagrożenia współczesnego*

Historia korporacji transnarodowych sięga przełomu XIX i XX wieku, kiedy to największe wówczas przedsiębiorstwa rozpoczęły działalność za granicą w celu zabezpieczenia źródeł surowców naturalnych importowanych z innych krajów. Kraje rozwijające się były wówczas największymi odbiorcami inwestycji zagranicznych na świecie. Niezwykle dynamiczny rozwój korporacji rozpoczął się w latach 50. XX wieku wraz ze wzmożoną internacjonalizacją produkcji i kapitału, co miało miejsce w krajach wysoko rozwiniętych, dzięki transferowi technologii oraz wysoko wykwalifikowanej kadrze organizacyjnej.

Obecnie korporacje transnarodowe odgrywają dominującą rolę w gospodarce światowej. Są najpotężniejszymi i najbardziej prężnymi organizacjami gospodarczymi świata i stanowią znaczącą siłę napędzającą proces tzw. globalizacji korporacyjnej. O wpływie korporacji na ten proces świadczy ich liczebność, ale przede wszystkim ich olbrzymi potencjał i ekspansywność w gospodarce światowej. Podstawą skutecznej rywalizacji korporacji są przede wszystkim: duże zasoby i zdolności wytwórcze, szeroki asortyment oraz globalna konkurencyjność produktów, rozbudowane powiązania produkcyjno-handlowe, ponadgraniczne struktury organizacyjne oraz różnorodność sposobów działania. Celem artykułu jest przedstawienie wpływu zjawiska globalizacji korporacyjnej na bezpieczeństwo ekonomiczne.

1. ROZWÓJ PROCESU GLOBALIZACJI KORPORACYJNEJ JAKO EFEKT WZROSTU ZNACZENIA KORPORACJI TRANSNARODOWYCH W GOSPODARCE ŚWIATOWEJ

Definiując pojęcie korporacji transnarodowej, można napotkać mnogość sformułowań i określeń, które wynikają zarówno z różnorodnego charakteru działalności, struktury organizacyjnej, stopnia własności czy systemu zarządzania korporacją, ale również z odmiennej terminologii i klasyfikacji, którą posługują się badacze tego zjawiska[2]. Działalność korporacji jest m.in. przedmiotem badań wyspecjalizowanej agencji ONZ ds. Handlu i Rozwoju (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD). Wyniki tych prac są publikowane w rocznikach "World Investment Report". Zgodnie z definicją UNCTAD, korporacja transnarodowa jest podmiotem będącym spółką akcyjną lub inną jednostką gospodarczą, składającą się z przedsiębiorstwa macierzystego oraz afiliowanych przy nim jednostek zagranicznych. Przedsiębiorstwo macierzyste posiada kontrolę nad co najmniej 10% akcji lub innych udziałów w jednostkach gospodarczych zlokalizowanych poza krajem jego pochodzenia. Jednostki zagraniczne są podmiotami, w stosunku do których inwestor (podmiot macierzysty) zachowuje prawo uczestniczenia w zarządzaniu. Korporacja transnarodowa może być obecna w kraju goszczącym poprzez jednostki zależne (subsidiaries), jednostki stowarzyszone – siostrzane (joint ventures) oraz oddziały (branches)[3].

świata. Rzeszów : MAX-DRUK, 2008; LABUZIK, M. DZIEKAŃSKI, P. OLAK, A. *Polityka bezpieczeństwa w warunkach integracji europejskiej. Bezpieczeństwo, globalizacja – Zarys problematyki.* Ostrowiec Świętokrzyski : Stowarzyszenie „Nauka Edukacja Rozwój", 2013; LABUZIK, M. OLAK, A. *Európska Únia. Vybrané témy.* Ostrowiec Świętokrzyski : WSBiP, 2013; TYRAŁA, P. OLAK, A. *Prakseologia w edukacji dla bezpieczeństwa.* Rzeszów : Wydawnictwo Amelia, 2012.

[2] DRABIK, I. KRIŽOVSKÝ, S. DUFINEC I. *Korporacje transnarodowe – istota i strategie ekspansji w otoczeniu globalnym*. [W:] LIMAŃSKI, A. MILIC-CZERNIAK, R. (red.) *Funkcjonowanie podmiotów gospodarczych w warunkach niepewności*. Katowice : WSZMiJO, 2010, s. 73-82.

[3] World Investment Report 2005: Transnational Corporation and Internationalization of R&D. New York – Geneva: UNCTAD, UN, 2005.

Jak podaje A. Zorska, wśród podstawowych cech korporacji transnarodowych, które uzasadniają ich miejsce w strukturze gospodarki światowej i kluczową pozycję w procesie globalizacji, należy wymienić[4]:

- suwerenność – niezależność ich działań od interesów państwa (należy rozróżnić relacje „korporacja – kraj goszczący" od relacji „korporacja – kraj pochodzenia");
- złożoność (kompleksowość) oddziałujących na siebie elementów w łańcuchu tworzenia wartości, w strukturze własnościowej lub strukturze organizacyjnej korporacji;
- rozproszenie geograficzne działań tworzących wartość dodaną, w poszukiwaniu podnoszenia konkurencyjności i efektywności;
- wiedzę, która jest kluczowym zasobem korporacji, decydującym o konkurencyjności;
- specjalizację – dla osiągnięcia korzyści z działań będących pochodną posiadanej wiedzy;
- integrację – zdolność do działań w rozproszonych geograficznie, funkcjonalnie wyspecjalizowanych, dostosowanych lokalnie filiach przez transgraniczne strategie i struktury korporacji;
- elastyczność – zdolność do szybkiej, sprawnej i skutecznej adaptacji do zmian i dostosowań;
- sieciowość w tworzeniu wewnętrznego systemu powiązań organizacyjnych, obejmujących nadzór właścicielski i strategie korporacji na różnych płaszczyznach działalności;
- zdolność do arbitraiu – umiejętność wykorzystania różnic na poziomie makro i mezo w różnych sektorach (branżach);
- globalną efektywność poprzez skonsolidowane podejście do zyskowności korporacji, jako całej organizacji.

W zróżnicowanym otoczeniu międzynarodowym korporacje mogą prowadzić odmienne strategie internacjonalizacji: etnocentryczną, policentryczną, globalną, dualną. Strategia etnocentryczna oznacza internacjonalizację w formie eksportu na wyselekcjonowane rynki zagraniczne, które są podobne do rynku macierzystego korporacji (krajowego) i na których można stosować strategię zbliżoną do realizowanej na rynku krajowym. Strategia policentryczna zakłada obsługiwanie wielu rynków zagranicznych z uwzględnieniem ich zróżnicowania i specyfiki. Może to implikować tworzenie na tych rynkach celowych rozwiązań organizacyjnych, umożliwiających adaptację do zróżnicowanych wymagań, np. w formie filii, spółek, wspólnych przedsięwzięć. Strategia globalna jest równoznaczna z traktowaniem rynku światowego lub rynku regionalnego jako rynku homogenicznego. Z kolei strategia dualna (transnarodowa) ma charakter eklektyczny. Jest próbą pogodzenia strategii globalnej (uzyskanie korzyści z globalnej integracji, czyli minimalizacji kosztów) i strategii policentrycznej (chęć i konieczność dopasowania się do specyfiki poszczególnych rynków)[5].

Rolę korporacji transnarodowych w procesach globalizacji należy rozpatrywać w dwóch aspektach. Po pierwsze, w formie pośredniej rozumianej jako obecność towarów i usług poszczególnych korporacji na rynkach zagranicznych oraz bezpośredniej, oznaczającej prowadzenie działalności gospodarczej w rezultacie dokonanych inwestycji zagranicznych. W literaturze przedmiotu można znaleźć różne definicje bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Przykładowo, jak piszą P. Bożyk, J. Misala, M. Puławski, polegają one na „ulokowaniu kapitału (długoterminowego) w przedsiębiorstwie innego kraju w celu uzyskania trwałego wpływu na jego działalność i osiągania z tego tytułu zysków. Przedsiębiorstwo przekazujące za granicę kapitał w formie rzeczowej lub pieniężnej może się przy tym stać

[4] ZORSKA, A. *Korporacje transnarodowe. Przemiany, oddziaływania, wyzwania*. Warszawa : PWE, 2007, s. 126-132.

[5] GORYNIA, M. *Strategie zagranicznej ekspansji przedsiębiorstw.* Warszawa : PWE, 2007, s. 37-38; LIMAŃSKI, A. DRABIK, I. *Marketing międzynarodowy.* Warszawa : Difin, 2010, s. 173-176.

wyłącznym właścicielem lub współwłaścicielem przedsiębiorstw działających w kraju lokaty. Warto przy okazji odnotować, iż wielkość inwestycji bezpośrednich danego podmiotu za granicą zwiększa się nie tylko na skutek przekazania kapitału, lecz także przez reinwestowanie w przedsiębiorstwie zagranicznym zysku zamiast transferowania go do kraju"[6]. Realizując swą ekspansję (inwestycyjną, kooperacyjną, handlową), korporacje dokonują przemieszczenia zasobów i zdolności wytwórczych, pobudzają wzrost i efektywność gospodarczą, przyczyniają się do restrukturalizacji sektorów i przedsiębiorstw, aktywizują konkurencję i lokalną przedsiębiorczość, transmitują nowe metody i wzorce gospodarowania oraz umacniają międzynarodowe powiązania i współzależności ekonomiczne[7].

W dobie globalizacji we współczesnych korporacjach transnarodowych zachodzą ważne zmiany dotyczące nie tylko ich działalności na rynku światowym, lecz również sposobów funkcjonowania, organizacji i strategii. Przemiany zachodzące wewnątrz korporacji obejmują: cele i sposoby ich osiągania, drogi rozwoju, przeobrażenia w łańcuchach tworzenia wartości, kształtowania przewagi konkurencyjnej, realizacji różnych strategii i kreowania struktur organizacyjnych, zarządzanie zasobami ludzkimi itp. Przemiany te umożliwiają korporacjom prowadzenie działalności w sposób coraz szerszy geograficznie, szybki i elastyczny, zintegrowany, wysoko konkurencyjny i zyskowny, co umacnia ich pozycję w skali globalnej.

Skutkiem wzrostu znaczenia korporacji transnarodowych w gospodarce światowej jest powstanie i rozwój koncepcji tzw. globalizacji korporacyjnej. Globalizacja korporacyjna może być analizowana w ujęciu statycznym, dynamicznym i systemowym. W ujęciu statycznym określana jest jako zespół zjawisk wywołanych lub związanych z działalnością korporacji transnarodowych, zarówno na poziomie mikro – w odniesieniu do samych korporacji, jak i na poziomie makro, tj. w odniesieniu do całej gospodarki światowej. Rozpatrując globalizację korporacyjną w ujęciu statycznym zakłada się, że wskutek zaistnienia określonych warunków mamy do czynienia z pojawieniem się nowego zjawiska lub zespołu zjawisk związanych z działalnością korporacji. Ujęcie statyczne sugeruje, że dane zjawisko lub zjawiska istnieją w swojej ostatecznej formie, tzn. nie ewoluują i nie ulegają dalszym przemianom pod wpływem określonych bodźców.

Na poziomie mikro pojęcie globalizacji korporacyjnej określa zespół działań składających się na realizowane korporacyjne strategie rozwoju w warunkach procesów globalizacji. Trzeba podkreślić dwukierunkową zależność między realizowanymi strategiami korporacji oraz procesami globalizacji. Z jednej strony korporacje działają w warunkach oddziaływania czynników globalizacji. Z drugiej – nie bez wpływu na procesy globalizacji pozostają również stymulujące je zmiany w funkcjonowaniu samych korporacji, takie jak zdolność do realizacji swoich celów przez i ponad granicami czy zmiany w strukturze organizacyjnej. Na poziomie makro globalizacja korporacyjna definiowana jest natomiast w kontekście zmian wywołanych pojawieniem się i aktywnością korporacji transnarodowych, ale w odniesieniu do całej gospodarki światowej.

W ujęciu dynamicznym pojęcie globalizacji korporacyjnej definiowane jest jako proces. Podobnie jak w pierwszym przypadku (ujęcie statyczne), podstawowym założeniem jest stwierdzenie, że pod wpływem określonych czynników doszło do zainicjowania –

[6] BOŻYK, P. MISALA, J. PUŁAWSKI, M. *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne*. Warszawa : PWE, 2002, s. 119-120.

[7] ZORSKA, A. *Ku globalizacji działalności innowacyjnej korporacji transnarodowych.* [W:] DĘBICKA, O. ONISZCZUK-JASTRZĄBEK, A. GUTOWSKI, T. WINIARSKI, J. (red.) *Przedsiębiorstwo w otoczeniu globalnym. Rozwój w warunkach spowolnienia gospodarczego*. Gdańsk : Fundacja Rozwoju UG, 2009, s. 49-50.

początkowo tylko na płaszczyźnie ekonomicznej – określonych zmian, które jednak nie mają charakteru skończonego oraz nie ograniczają się tylko do sfery gospodarki. Proces globalizacji korporacyjnej ma charakter dynamiczny i własne siły (podmioty) sprawcze, kierujące się określonymi celami. Dopóki istnieją warunkujące go czynniki, związane z zainteresowaniem w realizacji własnych celów ze strony napędzających go podmiotów, w tym przypadku korporacji transnarodowych, stymulowany przez nie proces globalizacji korporacyjnej rozwija się. W odwrotnej sytuacji proces ten może natomiast ulec zahamowaniu lub nawet – co wydaje się mniej prawdopodbne – zakończeniu.

Trzeci sposób rozumienia globalizacji korporacyjnej (podejście systemowe) to traktowanie ogółu składających się na ten proces zjawisk jako pewnej organicznej całości. Ujęcie to nawiązuje do tezy o tworzącym się nowym i skomplikowanym układzie wzajemnych powiązań, łączących najważniejszych uczestników stosunków międzynarodowych. W ujęciu tym mamy zatem do czynienia z podmiotami zainteresowanymi w realizacji swoich interesów, całą siecią wzajemnych powiązań i interakcji, a także układem wynikającym ze wzajemnych współzależności, sprzężeń zwrotnych w postaci reakcji na efekty funkcjonowania i rozwoju tego systemu[8].

2. BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE W WARUNKACH WZROSTU ZNACZENIA GLOBALIZACJI KORPORACYJNEJ

Wzrost roli i znaczenia korporacji transnarodowych na płaszczyźnie gospodarczej jest widoczny w postaci ich coraz większego zaangażowania w działalność inwestycyjną (w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych), która często jest postrzegana jako element niezbędny w walce z dysproporcjami rozwojowymi występującymi pomiędzy poszczególnymi krajami czy regionami. Przeprowadzone przez UNCTAD badania wskazują bowiem, że korporacje transnarodowe poprzez działalność inwestycyjną, a szczególnie poprzez wielkość i jakość angażowanego kapitału, transfer technologii, rozwój zasobów ludzkich czy rozwój możliwości i zdolności handlowych, wywierają istotny wpływ na czynniki kształtujące wzrost gospodarczy państwa[9]. W powyższych warunkach znaczenia nabiera problematyka współczesnych zagrożeń w zarządzaniu i bezpieczeństwie[10], ze szczególnym uwzględnieniem bezpieczeństwa ekonomicznego państw będących eksporterami (kraje macierzyste korporacji transnarodowych) i importerami kapitału (kraje goszczące – przyjmujące inwestorów zagranicznych).

Współcześnie mamy do czynienia z ekonomizacją bezpieczeństwa, co oznacza wzrost znaczenia czynnika ekonomicznego w zachowaniu bezpieczeństwa narodowego[11]. Ekonomizacja bezpieczeństwa jest procesem długotrwałym, obiektywnie wynikającym ze zmian zachodzących w stosunkach między państwami, jak również w funkcjonowaniu gospodarki światowej. Idea bezpieczeństwa ekonomicznego nie jest nowa. Świadomość faktu, że czynnik ekonomiczny oddziałuje bądź wręcz stanowi nieodłączną część bezpieczeństwa państwa towarzyszy ewolucji stosunków międzynarodowych w ciągu całej ich historii.

[8] MARZĘDA, K. *Proces globalizacji korporacyjnej.* Bydgoszcz – Warszawa – Lublin : Oficyna Wydawnicza Branta, 2007, s. 33-39.
[9] Ibid., s. 177.
[10] GRZYWNA, Z. (red.) *Bezpieczeństwo – ujęcie kompleksowe.* Katowice : WSZMiJO, 2012; GRZYWNA, Z. (red.) *Bezpieczeństwo w procesach globalizacji – dziś i jutro. Tom I.* Katowice : WSZMiJO, 2013; GRZYWNA, Z. (red.) *Współczesne zagrożenia w zarządzaniu i bezpieczeństwie.* Katowice : WSZMiJO, 2014; LIMAŃSKI, A. GRZYWNA, Z. DRABIK, I. *Zarządzanie bezpieczeństwem pod presją czasu.* [W:] HORYŃ, W. DĘBOWSKA, N. (red.) *Bezpieczeństwo – wielorakie perspektywy. Człowiek – Społeczeństwo – Państwo w sytuacjach kryzysu.* Poznań : Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa, 2014, s. 69-81.
[11] KSIĘŻOPOLSKI, K. M. *Bezpieczeństwo ekonomiczne.* Warszawa : Dom Wydawniczy Elipsa, 2011, s. 21.

Zapewnienie bezpieczeństwa państwa i jego zdolności obronnych w każdym okresie historycznym wymagało rozwiniętej gospodarki. Jak pokazują doświadczenia, zapewnienie bezpieczeństwa ekonomicznego jest gwarancją niezależności państwa, warunkiem stabilności i skuteczności funkcjonowania społeczeństwa, osiągnięcia sukcesu[12].

2.1. BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE KRAJÓW PRZYJMUJĄCYCH INWESTORÓW ZAGRANICZNYCH

Efekty bezpośrednich inwestycji zagranicznych w kraju przyjmującym w pierwszej kolejności rozpatrywane są w kontekście zwiększenia podaży kapitału. Niejednokrotnie powyższy efekt traktowany jest jako podstawowy, najbardziej pożądany i możliwy do natychmiastowego osiągnięcia, tj. następujący bezpośrednio po zaangażowaniu inwestycyjnym korporacji w określonym kraju. Efekt ten może mieć istotne znaczenie – zwłaszcza dla krajów mniej rozwiniętych – z dwóch powodów: luki oszczędności krajowych względem potrzeb inwestycyjnych oraz luki dewizowej względem potrzeb importowych danej gospodarki. Strumień napływu inwestycji zagranicznych związanych z określonym przedsięwzięciem może przyczynić się do zniwelowania tych luk bezpośrednio, a także pośrednio, dzięki zmobilizowaniu większych inwestycji ze źródeł zagranicznych i krajowych. Zaangażowanie korporacji może pobudzić inwestycje innych przedsiębiorstw zagranicznych wchodzących na dany rynek (w ramach kooperacji lub przedsięwzięć o charakterze konkurencyjnym) oraz stymuluje inwestycje krajowe o charakterze komplementarnym. Wzrost nakładów inwestycyjnych w kraju goszczącym, dzięki napływowi bezpośrednich inwestycji zagranicznych i pobudzeniu inwestycji krajowych, zwiększa majątek produkcyjny, zatrudnienie czynników produkcji i wytwarzaną produkcję, a w konsekwencji może aktywizować wzrost gospodarczy[13].

Z drugiej strony, z wielu powodów wpływu inwestycji zagranicznych na zwiększenie podaży kapitału nie należy przeceniać. W praktyce często występuje zjawisko niedostatecznego poziomu zaangażowania kapitałowego korporacji, a także niekorzystnej charakterystyki (struktury) kapitału w kontekście potrzeb gospodarki przyjmującej. Wynika to przede wszystkim z faktu, że wartość napływu inwestycji i ich specyfika są zależne od celów korporacji i decyzji w nich podejmowanych, na co stosunkowo niewielki wpływ ma kraj przyjmujący (choć może próbować przyciągać inwestorów przez zastosowanie określonych zachęt, np. tworzenie specjalnych stref ekonomicznych, zwolnienia podatkowe itp.). Wśród negatywnych aspektów napływu inwestycji bezpośrednich wymienić można ich niestabilny charakter, czego świadkami jesteśmy w ostatnich latach. Bezpośrednie inwestycje często są drogim źródłem pozyskania kapitału, który nie zawsze napływa z zagranicy – reinwestycje zysków i pożyczki zaciągane w kraju goszczącym stanowią de facto źródła krajowe. W dużej części inwestycje zagraniczne mogą być stanowione przez aporty rzeczowe (np. zużyty moralnie sprzęt z kraju macierzystego korporacji) lub udzielenie prawa do korzystania z własności niematerialnej (np. nieuprzedmiotowionej technologii lub marki). Wspomnieć

[12] DRABIK, I. *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa w warunkach procesów globalizacyjnych.* [W:] *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2013.* 4. Medzinárodná vedecká konferencia. Zborník vedeckých a odborných prác. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2013, s. 94-104; LIMAŃSKI, A. GRZYWNA, Z. DRABIK, I. *The impact of non-military threats to economic security.* [W:] RACZKOWSKI, K. SCHNEIDER, F. (red.) *The Economic Security of Business Transactions. Management in business.* Oxford : Chartridge Books Oxford, 2013, s. 349-368.

[13] ZORSKA, A. *Korporacje transnarodowe.* Op. cit., s. 284-287.

trzeba też o tym, ż nierzadko napływ inwestycji bezpośrednich powoduje wypieranie inwestycji krajowych[14].

Zagadnienie transferu wiedzy i technologii, dokonywanego przez inwestorów zagranicznych wraz podjęciem działalności w danym kraju, jest kolejnym możliwym aspektem analizy w zakresie wpływu ekspansji inwestycyjnej korporacji transnarodowych na gospodarki krajów goszczących. Realizując inwestycje zagraniczne, korporacje dostarczają nie tylko środki finansowe, ale także wiedzę i posiadane doświadczenie, wysoko wykwalifikowaną kadrę menedżerską oraz nowoczesne technologie. Transferowi kapitału zazwyczaj towarzyszy więc zazwyczaj tranfer technologii w tzw. formie „twardej", w postaci środków trwałych (maszyny, urządzenia itp.), jak i w formie „miękkiej", co przejawia się w adaptacji nowoczesnych metod zarządzania, wykorzystania wiedzy oraz zdolności organizacyjnych i menedżerskich kadry zarządzającej, które są wykorzystywane w kraju goszczącym i przekazywane współpracownikom. Inwestycje mające na celu modernizację lub rozwój istniejących przedsiębiorstw, przyczyniają się do zwiększenia ich chłonności technologicznej i podnoszenia jakości wytwarzanych produktów. Z powyższego powodu, w przypadku państw słabiej rozwiniętych, z działalnością inwestorów zagranicznych wiąże się nadzieje na przyspieszenie procesów modernizacyjnych i wprowadzenie wysoko zaawansowanych technologii[15].

Efekty transferu technologii mogą mieć charakter bezpośredni, a więc związany z działalnością inwestycyjną i produkcyjną korporacji w kraju goszczącym, a także pośredni, co jest konsekwencją dyfuzji transferowanej technologii w otoczeniu krajowym i narastania zróżnicowanych korzyści w gospodarce. Można także mówić o rozróżnieniu korzyści statycznych i dynamicznych. Korzyści statyczne, analizowane w danym momencie realizacji inwestycji zagranicznej, związane są z ilościowymi efektami transferu technologii i przejawiają się we wzroście zaangażowanego kapitału, produkcji, podaży towarów i usług, eksportu, zatrudnienia i poziomu wynagrodzeń, wpływów budżetowych itp. Z kolei korzyści dynamiczne rozpatrywane są przede wszystkim w kontekście modernizacji zasobów wytwórczych kraju goszczącego, powstawania nowych, bardziej konkurencyjnych specjalizacji w produkcji i eksporcie, wzrostu wydajności pracy[16].

Należy pamiętać o negatywnych zjawiskach występujących w kraju goszczącym inwestycje zagraniczne w kontekście transferu technologii, ściśle powiązanych z innymi omawianymi zagadnieniami wpływu działalności inwestycyjnej korporacji na kraj lokaty inwestycji. W mniej rozwiniętych krajach przyjmujących inwestycje zagraniczne nie zawsze istnieją warunki sprzyjające tworzeniu korzystnych efektów transferu technologii, przede wszystkim ze względu na bariery obcej i wyższej technologii (brak kadr, infrastruktury, rozwiązań instytucjonalnych). Transfer technologii może nie odpowiadać potrzebom kraju przyjmującego, np. z powodu zbyt dużej kapitałochłonności, wysokich opłat licencyjnych, fragmentarycznego i specjalistycznego charakteru technologii, moralnego zużycia transferowanej technologii itp.[17] Niejednokrotnie występuje ukierunkowanie prac badawczo-rozwojowych i wykorzystanie osiągnięć technologicznych na dziedziny najbardziej atrakcyjne z punktu widzenia interesów korporacji, a nie potrzeb gospodarki i społeczeństwa

[14] LIMAŃSKI, A. DRABIK, I. *Ekonomiczne konsekwencje działalności inwestycyjnej korporacji transnarodowych.* [W:] GRZYWNA, Z. (red.) *Nowoczesne rozwiązania w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego.* Katowice : WSZMiJO, 2011, s. 13-14.
[15] JARCZEWSKA-ROMANIUK, A. *Przedsiębiorstwa międzynarodowe.* Bydgoszcz – Warszawa : Oficyna Wydawnicza Branta, 2004, s. 164-165.
[16] LIMAŃSKI, A. DRABIK, I. *Ekonomiczne konsekwencje działalności inwestycyjnej korporacji transnarodowych.* Op. cit., s. 15.
[17] ZORSKA, A. *Korporacje transnarodowe.* Op. cit., s. 294.

kraju przyjmującego inwestycje. Ponadto istnieje możliwość drenażu rynku goszczącego z nowych rozwiązań technologicznych wypracowanych przez podmioty lokalne, które będą wykorzystywane w konkurencyjnej produkcji w sieci korporacyjnej za granicą, zamiast do rozwijania produkcji i eksportu w danym kraju. Zajęcie pozycji kluczowych przez wiodące korporacje w procesie transferu technologii może skutkować stworzeniem dodatkowych barier wejścia do wielu sektorów dla potencjalnych konkurentów, co utrudnia lokalnym podmiotom i mniejszym gospodarkom osiągnięcie korzyści z wymiany międzynarodowej. W końcu wspomnieć trzeba o możliwości powstania „enklaw" nowoczesnej i eksportowo zorientowanej produkcji, prowadzącej do niekorzystnej gospodarczo i społecznie dualizacji gospodarki przyjmującej inwestycje, tzn. jej podziału na sektory nowoczesne i tradycyjne (w przypadku krajów słabiej rozwiniętych wręcz zacofane). Powoduje to wzrost polaryzacji ekonomicznej regionów w kraju, gdzie napływ inwestycji zagranicznych jest duży i skoncentrowany geograficznie[18].

2.2 BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE KRAJÓW MACIERZYSTYCH KORPORACJI TRANSNARODOWYCH

W badaniach ekspansji korporacji transnarodowych w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych dużo uwagi poświęca się gospodarkom krajów przyjmujących inwestorów, ale nie mniej ważna jest analiza sytuacji gospodarek macierzystych. Przede wszystkim można wskazać na pozytywny wpływ tego typu działalności na bilans płatniczy państwa eksportującego kapitał. Mimo że w początkowym okresie bezpośrednie inwestycje zagraniczne stanowią obciążenie dla bilansu płatniczego (zachwianie równowagi bilansu obrotów kapitałowych z powodu odpływu środków za granicę), to jednak w długim okresie państwa wysyłające mogą spodziewać się poprawy jego stanu z tytułu napływów w postaci repatriowanych zysków, opłat od praw autorskich i licencji, a także innych opłat. Korporacje często przyczyniają się do poprawy stanu bilansu handlowego poprzez eksport towarów z krajów pochodzenia do krajów lokalizacji jednostek zależnych. Dzieje się tak wówczas, gdy produkcja uruchomiona za granicą dzięki inwestycjom bezpośrednim pobudza eksport i produkcję towarów w kraju pochodzenia kapitału. Podejmowanie działalności zagranicznej przez krajowe przedsiębiorstwa przyczynia się także do poprawy konkurencyjności podmiotów krajowych i rozszerzania rynków zbytu dla towarów krajowych, a co z tym związane, do umacniania pozycji danej gospodarki w systemie światowym[19].

Analiza wpływu działalności korporacji na gospodarkę kraju macierzystego może być prowadzona z punktu widzenia rodzajów realizowanych inwestycji bezpośrednich: horyzontalnych i wertykalnych, które charakteryzują się m.in. odmiennymi motywacjami ich podejmowania, wewnątrzkorporacyjną strukturą i powiązaniami filii. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne o charakterze horyzontalnym motywowane są przede wszystkim potrzebą opanowania zagranicznych rynków zbytu na produkty danej korporacji. Zaangażowanie w tego rodzaju inwestycje ma miejsce w celu uzyskania lepszego dostępu i możliwości obsługi rynków zagranicznych. Produkty wytwarzane na potrzeby poszczególnych rynków mają z reguły podobny charakter. Natomiast inwestycje o charakterze wertykalnym motywowane są przede wszystkim dostępem do tańszych zasobów (głównie siły roboczej) oraz zdolności wytwórczych za granicą. Motywy zasobowe i efektywnościowe są połączone z fragmentaryzacją procesu produkcyjnego i delokalizacją

[18] LIMAŃSKI, A. DRABIK, I. *Ekonomiczne konsekwencje działalności inwestycyjnej korporacji transnarodowych.* Op. cit., s. 17-18.
[19] JARCZEWSKA-ROMANIUK, A. *Przedsiębiorstwa międzynarodowe.* Op. cit., s. 166-167.

wybranych faz przetwarzania produktów do krajów o niskich cenach nakładów produkcyjnych i czynników wytwórczych.

Oddziaływanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych o charakterze horyzontalnym na gospodarkę macierzystą zależy od tego, czy inwestycje służą zastąpieniu istniejącego eksportu przez produkcję na miejscu (za granicą), czy też jest to wejście na rynek wcześniej nie obsługiwany przez korporację. W pierwszym i najczęściej spotykanym przypadku efektem jest wyparcie krajowej produkcji i eksportu przez produkcję międzynarodową. Natomiast w drugim przypadku może nastąpić efekt pobudzenia gospodarki macierzystej poprzez wytwarzanie w kraju oraz dostawy za granicę określonych dóbr, w tym zaopatrzeniowych (względnie stale i w dużych partiach).

Jeśli chodzi o wpływ inwestycji o charakterze wertykalnym na gospodarkę kraju macierzystego inwestora, to trzeba podkreślić, że ten rodzaj inwestycji związany jest z przemieszczeniem wybranych faz procesu produkcyjnego za granicę. Natychmiastowym efektem będzie ograniczenie produkcji oraz zatrudnienia w kraju macierzystym. Jednak w sytuacji gdy obniżka kosztów produkcji umożliwi przedsiębiorstwu wzrost konkurencyjności produktów oraz ich sprzedaży na rynkach zagranicznych, to efektem końcowym może być wzrost aktywności w zakresie komplementarnych działań tworzących wartość dodaną przedsiębiorstwa w kraju macierzystym.

W krótkim okresie zarówno inwestycje horyzontalne jak i wertykalne mogą skutkować negatywnym wpływem na gospodarkę kraju macierzystego inwestora, co przejawia się w postaci ograniczenia produkcji i zatrudnienia. Sytuacja może zmienić się w dłuższym okresie w przypadku wystąpienia zjawiska komplementarności produkcji krajowej powiązanej z odpływem bezpośrednich inwestycji o charakterze wertykalnym[20].

PODSUMOWANIE

Z perspektywy bezpieczeństwa ekonomicznego państwa, postępujący proces globalizacji korporacyjnej oznacza przede wszystkim jakościową zmianę warunków jego funkcjonowania. W coraz większym bowiem stopniu wewnętrzne procesy decyzyjne i działania państw zależne są od czynników pozostających poza sferą ich skutecznej kontroli. Zjawiska takie jak aktywność i ekspansywność korporacji transnarodowych oraz globalne przepływy kapitału (globalizacja korporacyjna), którym towarzyszą istotne przemiany w gospodarce światowej, stanowią zatem nie tylko ważny element – nową jakość zewnętrznego otoczenia państw, ale również wnikają do wnętrza państw, znacząco zmieniając logikę ich funkcjonowania oraz zapewnienia bezpieczeństwa[21].

Postępujący proces globalizacji korporacyjnej oraz towarzyszące mu zjawiska na płaszczyźnie gospodarczej stawiają państwa wobec dwojakiego rodzaju wyzwań. Z jednej strony, są to wyzwania wynikające z konieczności adaptacji do nowych globalnych standardów, których nośnikami są dysponujące „władzą ekonomiczną" korporacje

[20] ZORSKA, A. *Korporacje transnarodowe.* Op. cit., s. 271-274.

[21] LIMAŃSKI, A. OLAK, A. *Tradycyjne i współczesne paradygmaty bezpieczeństwa państwa*. [W:] STAWNICKA, J. (red.) *Komunikacja w sytuacjach kryzysowych III.* Katowice : Uniwersytet Śląski, 2012, s. 324-337; LIMAŃSKI, A. OLAK, A. DRABIK, I. *Redefinicja zakresu przedmiotowego bezpieczeństwa państwa we współczesnych stosunkach międzynarodowych – wielowymiarowość bezpieczeństwa.* [W:] *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2012.* 3. Medzinárodná vedecká konferencia. Zborník vedeckých a odborných prác. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2012, s. 317-329; SYMONIDES, J. *Wpływ globalizacji na miejsce i rolę państwa w stosunkach międzynarodowych*. [W:] HALIŻAK, E. KUŹNIAR, R. SYMONIDES, J. (red.) *Globalizacja a stosunki międzynarodowe*. Warszawa – Bydgoszcz : Oficyna Wydawnicza Branta, 2003, s. 130-152.

transnarodowe. Z drugiej zaś, są to wyzwania wynikające z konieczności sprostania globalnej konkurencji. Nakładając na państwa wymóg sprostania powyższym wyzwaniom, proces globalizacji korporacyjnej wpływa znacząco na kierunek prowadzonej przez państwa polityki gospodarczej. Co więcej, relatywne korzyści i koszty sprostania, lub nie, narzucanym przez proces globalizacji korporacyjnej wyzwaniom powodują, iż zasadniczo zmienia się zakres swobody decyzyjnej państw, a w konsekwencji sposób rozumienia suwerenności i jej wykonywania[22].

BIBLIOGRAFIA

BOŻYK, P. MISALA, J. PUŁAWSKI, M. *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne*. Warszawa : PWE, 2002.

DRABIK, I. *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa w warunkach procesów globalizacyjnych.* [W:] *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2013.* 4. Medzinárodná vedecká konferencia. Zborník vedeckých a odborných prác. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2013.

DRABIK, I. KRIŽOVSKÝ, S. DUFINEC I. *Korporacje transnarodowe – istota i strategie ekspansji w otoczeniu globalnym*. [W:] LIMAŃSKI, A. MILIC-CZERNIAK, R. (red.) *Funkcjonowanie podmiotów gospodarczych w warunkach niepewności*. Katowice : WSZMiJO, 2010.

GORYNIA, M. *Strategie zagranicznej ekspansji przedsiębiorstw.* Warszawa : PWE, 2007.

GRZYWNA, Z. (red.) *Bezpieczeństwo – ujęcie kompleksowe.* Katowice : WSZMiJO, 2012.

GRZYWNA, Z. (red.) *Bezpieczeństwo w procesach globalizacji – dziś i jutro. Tom I.* Katowice : WSZMiJO, 2013.

GRZYWNA, Z. (red.) *Współczesne zagrożenia w zarządzaniu i bezpieczeństwie.* Katowice : WSZMiJO, 2014.

JARCZEWSKA-ROMANIUK, A. *Przedsiębiorstwa międzynarodowe.* Bydgoszcz – Warszawa : Oficyna Wydawnicza Branta, 2004.

KSIĘŻOPOLSKI, K. M. *Bezpieczeństwo ekonomiczne.* Warszawa : Dom Wydawniczy Elipsa, 2011.

LABUZIK, M. DZIEKAŃSKI, P. OLAK, A. *Polityka bezpieczeństwa w warunkach integracji europejskiej. Bezpieczeństwo, globalizacja – Zarys problematyki.* Ostrowiec Świętokrzyski : Stowarzyszenie „Nauka Edukacja Rozwój", 2013.

LABUZIK, M. OLAK, A. *Európska Únia. Vybrané témy.* Ostrowiec Świętokrzyski : WSBiP, 2013.

LIMAŃSKI, A. *Suwerenność państwa jako uczestnika stosunków międzynarodowych w warunkach globalizacji.* [W:] LIMAŃSKI, A. DRABIK, I. (red.) *Współczesne problemy zarządzania bezpieczeństwem w aspekcie zagrożeń w Polsce, na Słowacji i Ukrainie.* Katowice : WSZMiJO, 2012

LIMAŃSKI, A. DRABIK, I. *Marketing międzynarodowy.* Warszawa : Difin, 2010.

LIMAŃSKI, A. DRABIK, I. *Ekonomiczne konsekwencje działalności inwestycyjnej korporacji transnarodowych.* [W:] GRZYWNA, Z. (red.) *Nowoczesne rozwiązania w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego.* Katowice : WSZMiJO, 2011.

[22] LIMAŃSKI, A. *Suwerenność państwa jako uczestnika stosunków międzynarodowych w warunkach globalizacji.* [W:] LIMAŃSKI, A. DRABIK, I. (red.) *Współczesne problemy zarządzania bezpieczeństwem w aspekcie zagrożeń w Polsce, na Słowacji i Ukrainie.* Katowice : WSZMiJO, 2012, s. 7-19.

LIMAŃSKI, A. GRZYWNA, Z. DRABIK, I. *The impact of non-military threats to economic security.* [W:] RACZKOWSKI, K. SCHNEIDER, F. (red.) *The Economic Security of Business Transactions. Management in business.* Oxford : Chartridge Books Oxford, 2013.

LIMAŃSKI, A. GRZYWNA, Z. DRABIK, I. *Zarządzanie bezpieczeństwem pod presją czasu.* [W:] HORYŃ, W. DĘBOWSKA, N. (red.) *Bezpieczeństwo – wielorakie perspektywy. Człowiek – Społeczeństwo – Państwo w sytuacjach kryzysu.* Poznań : Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa, 2014.

LIMAŃSKI, A. OLAK, A. *Tradycyjne i współczesne paradygmaty bezpieczeństwa państwa*. [W:] STAWNICKA, J. (red.) *Komunikacja w sytuacjach kryzysowych III.* Katowice : Uniwersytet Śląski, 2012.

LIMAŃSKI, A. OLAK, A. DRABIK, I. *Redefinicja zakresu przedmiotowego bezpieczeństwa państwa we współczesnych stosunkach międzynarodowych – wielowymiarowość bezpieczeństwa.* [W:] *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2012.* 3. Medzinárodná vedecká konferencia. Zborník vedeckých a odborných prác. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2012.

MARZĘDA, K. *Proces globalizacji korporacyjnej*. Bydgoszcz – Warszawa – Lublin : Oficyna Wydawnicza Branta, 2007.

OLAK, A. NEĆAS, P. KOZACZUK, F. KRAUZ, A. *Edukacja a poczucie bezpieczeństwa*. Rzeszów : Wydawnictwo Amelia, 2012.

OLAK, A. OLEKSIEWICZ, I. (red.) *Bezpieczeństwo i zagrożenia współczesnego świata*. Rzeszów : MAX-DRUK, 2008.

SYMONIDES, J. *Wplyw globalizacji na miejsce i rolę państwa w stosunkach międzynarodowych.* [W:] HALIŻAK, E. KUŹNIAR, R. SYMONIDES, J. (red.) *Globalizacja a stosunki międzynarodowe.* Warszawa – Bydgoszcz : Oficyna Wydawnicza Branta, 2003.

TYRAŁA, P. OLAK, A. *Prakseologia w edukacji dla bezpieczeństwa.* Rzeszów : Wydawnictwo Amelia, 2012.

World Investment Report 2005: Transnational Corporation and Internationalization of R&D. New York – Geneva: UNCTAD, UN, 2005.

ZORSKA, A. *Korporacje transnarodowe. Przemiany, oddziaływania, wyzwania*. Warszawa : PWE, 2007.

ZORSKA, A. *Ku globalizacji działalności innowacyjnej korporacji transnarodowych.* [W:] DĘBICKA, O. ONISZCZUK-JASTRZĄBEK, A. GUTOWSKI, T. WINIARSKI, J. (red.) *Przedsiębiorstwo w otoczeniu globalnym. Rozwój w warunkach spowolnienia gospodarczego*. Gdańsk : Fundacja Rozwoju UG, 2009.

prof. nadzw. dr hab. dr h.c. Andrzej Limański
Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach
ul. Gallusa 12, 40-594 Katowice
e-mail: rektorat@gallus.pl

dr Ireneusz Drabik
Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach
ul. Gallusa 12, 40-594 Katowice
e-mail: i.drabik@wp.pl

VPLYV BRITSKEJ NADVLÁDY NA CYPERSKÝ KONFLIKT
INFLUENCE OF BRITISH RULE TO CYPRUS CONFLICT

Ivan MAJCHÚT

ABSTRACT

Britský kolonializmus je pre mnohé krajiny sveta už len spomienkou, ale konflikty, ktoré z neho vzišli pôsobia dodnes. Mnohé z nich Veľká Británia spôsobila iba svojou prítomnosťou a mnohé spôsobila svojim pôsobením v príslušnom regióne. Cyprus je práve jednou z oblastí, na ktorej sa britská koloniálna nadvláda výrazne podpísala a stále jej vplyv pretrváva.

British colonialism is a memory for many countries of the world, but the conflicts that emerged from it are still acting. Great Britain many of them caused only by its presence and many caused by its action in the region. Cyprus is just one of the areas in which the British colonial rule considerably influenced and its influence still persists.

Keywords: Cyprus, Veľká Británia, konflikt,
Cyprus, Great Britain, Cyprus conflict,

ÚVOD

Tak ako tomu bolo mnoho krát v minulosti, tak aj dôvodom Veľkej Británie na prevzatie vplyvu na ostrov Cyprus v roku 1878 bola rivalita veľmocí. Veľká Británia mala na tento akt svoje strategické dôvody. Jej hlavným motívom na získanie ostrova bol boj proti rastu ruského vplyvu v Stredomorí. Kontrola nad ostrovom mala pre Britov taktiež mimoriadny význam z dôvodu zaisťovania bezpečného spojenia po mori so svojou najdôležitejšou kráľovskou kolóniou, Indiou.

1. ZAČIATKY BRITSKEJ NADVLÁDY

Na zásadnú zmenu osudu Cypru mali vplyv výsledky rusko-tureckej vojny v rokoch 1877 - 1878[1]. Na rozdiel od osmanského ovládnutia ostrova v roku 1571, Briti prevzali nadvládu nad ostrovom v podstate hladkou zákulisnou operáciou, čo hnevalo hlavne Francúzsko, pretože malo podobný zámer. Briti zo strategického hľadiska využili dostupné prostriedky na dosiahnutie konkrétnych politických a vojenských cieľov operácie. Využili stratégiu úspešnosti s racionálnym využívaním možných zdrojov, ktoré vedú k víťazstvu v konflikte a to nielen vojnou.[2]

To bol hlavný dôvod prečo Briti 04. 06. 1878 na kongrese v Berlíne podpísali s Osmanmi dohodu, nazývanú „Cyperská konvencia“, označovanú tiež ako „Konvencia o obrannej aliancii medzi Veľkou Britániou a Tureckom“.[3] Z jej obsahu vyplývalo, že sultán

[1] Rusko-turecká vojna (1877-1878). V ruských dejinách známa ako Druhá severná vojna, v bulharských ako Rusko-turecká osloboditeľská vojna. Jedna z rusko-tureckých vojen, v ktorej sa Rusko snažilo oslobodiť balkánske slovanské národy spod osmanskej nadvlády, respektíve rozšíriť svoj mocenský vplyv na Balkáne.
[2] Dukiewicz *Strategia w uwarunkowaniach zagrożeń działań ideologicznych*. 2012, s. 189.
[3] Orr *Cyprus Under British Rule.* 2013, s. 35.

súhlasí aby bol ostrov obsadený a administratívne riadený britskými silami a na oplátku mu bude poskytnutá podpora proti potenciálnej ruskej agresii do Anatólie.

Súčasťou dohody a následných doplňujúcich dohôd bola aj preambula o poplatku za nájom, ktorý sa zaviazala Veľká Británia platiť vo forme fixnej ročnej platby za každý rok britského obsadenia Cypru. Práve táto skutočnosť umožňovala Osmanom tvrdiť, že ostrov nebol odstúpený a ani sa ho nevzdali v prospech Britov, ale sa jednalo o prenájom. Ten sa neskôr stal hlavným zdrojom nespokojnosti Cyperčanov s britskou nadvládou a vzniku nepokojov na ostrove.

Veľká Británia očakávala od ovládania ostrova strategický aj ekonomický profit. Niektorí autori hodnotia, že ani jeden z nich sa počas prvých 35 rokov nenaplnil. Ostrov sa stal objektom sporov na politickej scéne v samotnej Veľkej Británii. Časť politického spektra (konzervatívci) v ňom videla cenný potenciál a naopak iná časť (liberáli) ho považovala za bezvýznamný.[4]

Pôvodný zámer Britov zriadiť na ostrove vojenskú základňu stratil svoju aktuálnosť, keď Veľká Británia v roku 1882 prevzala kontrolu nad Suezským kanálom. Z Cypru nebola vytvorená námorná základňa na rozdiel od ostatných troch Britmi ovládaných území v Stredomorí – Egypt, Malta a Gibraltár. V Egypte vybudovala vojenské základne, z ktorých Alexandria disponovala na rozdiel od Cypru vhodnými prístavmi pre britské loďstvo.[5]

Aj keď Veľká Británia po desaťročia bezprostredný osoh z ovládania Cypru nemala, v žiadnom prípade nenechala tretí najväčší ostrov v Stredozemnom mori padnúť do rúk niekoho iného. Jej predstavitelia sa obávali, že odovzdanie ostrova späť Osmanskej ríši by mohlo priniesť stratu britskej prestíže. Navyše už do praxe zaviedli niektoré svoje administratívne opatrenia a viac ako tri štvrtiny populácie (kresťanov) tejto variante nepochybne neboli naklonené.

1.1. BRITSKÝ SYSTÉM ADMINISTRATÍVY

Britov čakali na ostrove mnohé prekvapenia. Ostrov nemal vybudované cesty, jeho prístavy boli nedostatočné, poľnohospodárstvo a obchodovanie chatrné a prevažoval stav všeobecnej stagnácie. Pravdepodobne to bolo dôsledkom toho, že 80% zo zaplatených daní smerovalo do pokladnice v Istanbule.[6]

Britský generál Wolseley prevzal pozíciu[7], ktorú opustil turecký guvernér a do riadenia pôvodných šiestich administratívnych častí ostrova nominoval šiestich britských dôstojníkov. Je zrejmé, že Briti to mysleli so spravovaním ostrova vážne. Pôvodné policajné sily boli reformované a boli pre ne vytvorené nové pravidlá – nový systém náboru, odmeňovania, odevu, výzbroje, pravidiel služby, disciplíny, vytvorenia dištriktov a okrskov atď. Sledovalo sa tým vytvorenie systému efektívneho policajného dohľadu na celom ostrove.

V roku 1882 Briti zrealizovali na ostrove reformu správy (4 roky po svojom príchode). Legislatívna rada pozostávala zo 6 britských úradníkov, 9 kresťanov a 3 moslimov. Pri stanovovaní počtov v rade vychádzali zo sčítania obyvateľstva[8], ktoré bolo Britmi zorganizované v roku 1881. Moslimovia a britskí úradníci vyvažovali pravoslávnych kresťanov, pričom rozhodujúci hlas mal britský vysoký komisár. To niekedy populáciu pravoslávnych kresťanov

[4] Varnava *British Imperialism in Cyprus* ... 2009, s. 235.
[5] Faustmann *The Cyprus conflict as mirrored* ... 2006, s. 1.
[6] Orr *Cyprus Under British Rule.* 2013, s. 66.
[7] Briti v rokoch 1878 – 1925 nazývali túto pozíciu „High commissioner“ (vysoký komisár). V rokoch 1925 – 1960 to bol „Governor“ (guvernér).
[8] Podľa neho žilo na ostrove 136 629 Grékov, 46 389 Turkov, 691 Britov a 2 400 ostatných (Arabi, Arméni, ...).

dráždilo, pretože to vnímali ako možnosť zmariť ich záujmy minoritnou časťou populácie s podporou koloniálnej mocnosti.[9]

Britská správa udelila miestnemu obyvateľstvu väčšiu mieru autonómie než tomu bolo predtým. Britské poňatie správy na Cypre bolo založené predovšetkým na dvoch predpokladoch: britské vnímanie Cyperčanov a predchádzajúci osmanský etnicky štruktúrovaný systém.

Koloniálne mocnosti (Británia, Francúzsko, Holandsko) obvykle v tej dobe klasifikovali národy na civilizované a barbarov. Briti považovali obyvateľov Cypru, Grékov aj Turkov, za „civilizovanú komunitu" a tým pádom sa ich systém správy zásadne líšil od tej ktorú uplatňovali vo svojich kolóniách (napr. v Indii).

1.2. DÔSLEDKY BRITSKÉHO SYSTÉMU ADMINISTRATÍVY

Briti uplatňovali podobné princípy politickej správy na ostrove ako Osmanský systém. Bolo jasné, že britská nadvláda pokračovala v rozdeľovaní moslimskej a kresťanskej komunity. Tento model nepodporoval komunálnu toleranciu, ale naopak vytváral podmienky na podozrievanie. V takto členenom spoločenskom modeli sa vyvíjala aj politická komunita Grékov a Turkov nezávisle na sebe.

Objavujú sa hypotézy, že práve britská nadvláda s príslušným systémom spravovania ostrova spôsobila prechod od multikulturalizmu k multinacionalizmu a že nielen poskytla priestor pre rozvíjanie helenizmu, ale ho priam „rozsievala". Vnímanie pravoslávnych Cyperčanov ako Grékov znamenalo toleranciu a podporovanie gréckeho nacionalizmu na ostrove.

Administratívne štruktúry so zavedeným sekulárnym systémom rozdeľovali obyvateľstvo na etnickom základe. Znamenalo to síce modernizáciu politiky, ale bolo to na úkor spoločnej cyperskej identity, ktorá tu prevládala do roku 1878. Stručne povedané, pravoslávni a moslimskí Cyperčania boli britskou nadvládou podporovaní k tomu aby boli Grékmi a Turkami.[10] Vďaka tomu mohli grécki aj turecký Cyperčania pod britskou správou udržiavať a rozvíjať rozdielnosť svojich kultúrnych čŕt a rozvíjať svoj nacionalizmus.

Britská koloniálna politika významne ovplyvnila nárast národného povedomia Cyperčanov, avšak nie ako jednej komunity. V kontexte s historickými, sociologickými, teritoriálnymi a náboženskými vplyvmi a v celkovom sociálno-kultúrnom prostredí sa kreovalo národné povedomie tureckej a gréckej komunity každej zvlášť. Je otázne či tomu viac prispievali aktivity helenistických lídrov, alebo britsko-osmanské vzťahy. Nie je jasné, či bola reálna alternatíva tvorby spoločnej národnej identity obyvateľov ostrova ako Cyperčanov.

Existuje množstvo indícií, že do roku 1878 mnohí pravoslávni Cyperčania nevnímali svoju grécku identitu a to aj napriek tomu, že od roku 1832 existoval grécky štát. Tým, že ostrov prevzali Briti, vytvoril sa priestor na šírenie nacionalistických myšlienok a budovanie gréckej identity napr. prostredníctvom miestnych novín a gréckych vzdelávacích inštitúcií. Je logické, že to takouto formou nebolo možné počas osmanskej nadvlády. Počas prvých troch desaťročí britskej nadvlády došlo k značným procesom adaptácie gréckej identity.

Moslimskí Cyperčania nadobúdali svoju tureckú identitu hlavne pod vplyvom republikánskych myšlienok v Osmanskej ríši. Dôležitým psychologickým efektom pre ich nacionalistické cítenie bol Mustafa Kemal[11]. Vnímali ho ako hrdinu, osloboditeľa a otca Turkov[12],

[9] Mallinson *Cyprus. A historical overview*. 2011, s. 19.
[10] Varnava *British Imperialism in Cyprus* ... 2009, s. 152.
[11] Mustafa Kemal Atatürk - turecký vojvodca a štátnik, zakladateľ a prvý prezident Tureckej republiky.
[12] Smolarek – Žuber *Korzenie terroryzmu tureckiego*. 2010, s. 128.

a tým aj Turkov na Cypre. S nadšením sledovali turecké víťazstvá v boji s gréckou armádou v západnej Anatólii (1919-1922), čo pozitívne vplývalo na ich tureckú národnú hrdosť.

Obidve hlavné komunity (Gréci a Turci) boli vo svojej ekonomickej, poľnohospodárskej, priemyselnej a komerčnej činnosti sebestačné a vzájomne sa dopĺňali zriedka. Bez akýchkoľvek pochybností boli turecký a grécki Cyperčania sociálne rozštiepení, separovaní jazykom, náboženstvom a spoločenskými zvykmi. Názory na dôvody etnického rozdelenia sa často rôznia. Niektorí poukazujú na to, že ho spôsobovalo grécke nekompromisné snaženie o enosis[13] a niektorí poukazujú na uplatňovanie nevyspytateľných britských plánov, v ktorých stavali tureckých proti gréckym Cyperčanom na Cypre.[14]

Britská koloniálna správa si uvedomovala, že zmieňované antipatie na ostrove existovali ešte pred ich príchodom. Takáto nevraživosť však existovala aj v iných častiach sveta v tej dobe (a nielen v tej dobe) predovšetkým vo vzťahu východ – západ, kresťanský svet – moslimský svet.[15] Britskí politici tej doby uvádzali, že turecký a grécki Cyperčania žili v mieri pod ich nadvládou, ale stále sa navzájom nenávideli.

Zmena vlády spôsobila mnohým tureckým Cyperčanom ujmu. Tisíce tureckých Cyperčanov a prvky osmanskej administratívy opustili ostrov, čo sa odohrávalo v zložitej kombinácii s migráciou Grékov z gréckej pevniny a tureckej Anatólie na Cyprus. Turecký Cyperčania neprivítali britskú nadvládu s nadšením, ale vzniknutú situáciu brali na vedomie. Prijímali britskú nadvládu za podmienky, že ich práva, výsady a inštitúcie stanovené konventom z roku 1878 budú dodržané. Podľa zmieneného dokumentu bola zaručená náboženská sloboda moslimskej populácie a jej majetok.

Moslimská komunita verila, že ostrov zostane súčasťou Osmanskej ríše, pretože podľa konventu bola britská správa na Cypre dočasná. Turecký Cyperčania stále označovali Osmanskú ríšu za „svoj večný osmanský štát“, za svojho vládcu stále považovali sultána a zdôrazňovali, že Cyprus je stále osmanským územím.[16]

Pre gréckych Cyperčanov bola britská nadvláda krokom vpred k ich národným záležitostiam. Grécka vojna za nezávislosť (1821 – 1830) spolitizovala gréckych Cyperčanov. Verili, že Veľká Británia v krátkom čase odovzdá Cyprus Grécku. Akceptovali zmenu vlády vo viere, že Veľká Británia pomôže Cypru spojiť sa so svojim „materským Gréckom“ tak ako tomu bolo s Iónskymi ostrovmi[17]. Napriek gréckym očakávaniam, Británia takéto ciele nemala a naopak upevňovala si svoje postavenie na ostrove.

1.3. EKONOMICKÉ DOSAHY BRITSKEJ ADMINISTRATÍVY

Pohľad na prvých tridsať rokov britskej administratívy na ostrove poukazuje na nedostatočné aktivity v ekonomickej oblasti. Bolo konštatované, že ekonomický pokrok bol pomalý z dôvodu nedostatku finančných prostriedkov (vina vlády) a z nedostatku iniciatívy samotných Cyperčanov (ich túžba po spoluúčasti na profitoch a ich vrodená konzervatívnosť).

[13] Enosis (grécky: Ένωσις, v preklade - únia) bola myšlienka, ktorá sa presadzovala v gréckej spoločnosti v 19. storočí. Jednalo sa o celonárodné zjednotenie všetkých Grékov, nech žijú kdekoľvek resp. sa to týkalo Iónskych ostrovov, Egejskej oblasti vrátane Kréty, Trácie, Carihradska a severu Malej Ázie. Do 20. storočia sa preniesla táto myšlienka ako grécko-cyperské hnutie usilujúce sa o pripojenie Cypru ku Grécku.

[14] Çalişkan *The Development of Inter-Communal Fighting in Cyprus: 1948-1974*. 2012, s. 26 - 27.

[15] Olak – Krauz Zjawisko terroryzmu we współczesnym świecie. 2014, s. 292.

[16] Çalişkan *The Development of Inter-Communal Fighting in Cyprus: 1948-1974*. 2012, s. 30.

[17] Iónske ostrovy boli Britániou odstúpené Grécku v roku 1864 po tom, čo ich Británia prevzala od napoleonského Francúzska.

Na stav finančného rozpočtu ostrova mala veľmi výrazný vplyv ročná nájomná platba podľa britsko-osmanskej dohody známa ako „Cyprus Tribute“. Podľa britsko-osmanskej dohody sa jednalo o prebytok ostrovných príjmov nad výdavkami vlády[18]. Na tento prebytok sa mal využívať výpočet na základe priemeru vykazovaného za posledných päť rokov. Cyperčania tak museli splácať tribute ale aj náklady, ktoré vznikali britskej koloniálnej správe.

Prvotné odhady príjmov a výdavkov v rokoch 1878 – 1879 sa pohybovali vo výške 172 000 libier príjmy a 52 800 libier výdavky. Z toho vyplýva, že príjmy postačovali na zaplatenie tribute ale je ťažké uveriť, že britská vláda sa nezaoberala efektívnou a liberálnou správou ostrova. Ako spravovať územie, keď viac ako 50% príjmov bolo z ostrova trvale odvádzaných? To oslabovalo už aj tak zlú ekonomiku na ostrove.

Čoskoro bolo porovnaním príjmov a výdavkov zistené, že je nutná podpora a britský parlament každoročne odhlasoval podporný fond vo výške 30 000 libier na vykrytie deficitu, ktorý platenie tribute spôsobovalo. V roku 1907 parlament schválil trvalý ročný grant vo výške 50 000 libier pre Cyprus, čím sa dôsledky platenia tribute znížili.

Od samého začiatku, otázku cyperského tribute zhoršovala skutočnosť, že peniaze nikdy neboli vyplatené Osmanskej ríši. Namiesto toho boli uložené v Anglickej banke (Bank of England) na vyplatenie úveru za turecko-krymskú vojnu (ručili zaň Británia aj Francúzsko vo výške 3 815 200 libier), ktorý Osmanská ríša neuhrádzala. Toto opatrenie rozčuľovalo aj Osmanov aj Cyperčanov. Na Cypre panovala verejná mienka, že sú nútení splácať dlh, ktorý s nimi nijako nesúvisí. Na ostrove prebiehala nepretržitá agitácia proti tomuto opatreniu a ročné poplatky sa stali symbolom britského útlaku.

Efektívna a nekorupčne fungujúca administratíva využívala dostupné finančné zdroje na rôzne investície. Zväčša britskí autori uvedené projekty hodnotia pozitívne a popisujú výhody investícií do zdevastovaného lesného hospodárstva, do modernizácie poľnohospodárstva a do výstavby dopravnej infraštruktúry. Súčasne však pripúšťajú že investície do ťažby, dopravy, ovocinárstva a ďalších projektov prinášali malé, alebo žiadne dividendy a dotknuté spoločnosti obvykle krachovali.[19] Iní poukazujú na to, že prvé veľké projekty po roku 1895 zlyhali (zavlažovanie), alebo sa ukázali byť ekonomicky nerentabilné (železnica).[20]

V roku 1895 sa do popredia dostala otázka cyperských prístavných zariadení, ale až v roku 1899 sa tento problém začal reálne riešiť. Na základe britského zákona o koloniálnych úveroch bol odsúhlasený úver vo výške 254 000 libier, ktorý bol určený na výstavbu prístavu vo Famaguste a na výstavbu úzkokoľajnej železnice na jeho spojenie s hlavným mestom Nikóziou.

Prístav vo Famaguste v kombinácii so železnicou predstavoval dôležité miesto na dovážanie tovaru na ostrov a vývoz tovaru z ostrova. Stali sa tým mimoriadne dôležitými prostriedkami na rozvíjanie obchodu. Vylepšili sa aj podmienky v iných mestách a okrem Famagusty sa na obchodovanie (predovšetkým s Egyptom) využívali aj prístavy Larnaka, Limassol a Pafos. Na obchodovanie s „opačným pobrežím“ (Tureckom) sa využíval vybudovaný prístav Kyrenia. Prístavy sa stali centrom vývozu britského textilného priemyslu do východného Stredomoria.

Briti taktiež zamerali svoju pozornosť na výstavbu ciest, keďže stav cyperských ciest si to akútne vyžadoval. V roku 1900 už vykazovali takmer 2 000 míľ ciest „s možnosťou presunu kolesových dopravných prostriedkov“ a k tomu príslušnú sústavu mostov. Z celkovej

[18] Napr. výdavky vlády neskôr predstavovali dlhodobý rozpor medzi Osmanmi a Britmi. Vzájomne si porovnávali výdavky a tie sa stali predmetom sporu pretože mali nepriamo dosah na výšku poplatku tribute.
[19] Orr *Cyprus Under British Rule*. 2013, s. 182.
[20] Varnava *British Imperialism in Cyprus* ... 2009, kap. 5.

cestnej siete považovali 800 míľ za hlavné cesty, pričom 300 z nich opisovali ako „už spôsobilé na motorovú prevádzku za každého počasia“.[21]

Relatívny hospodársky rast, trhový systém a liberálne prostredie malo okrem ekonomických dosahov aj iné vplyvy. Predstavoval vhodné podmienky na vytvorenie mestských, svetských pro-britsky orientovaných vrstiev. Okrem toho, industrializácia a rastúce komerčné aktivity vyvrcholili do vzniku rozsiahlych pracovných aktivít, ktoré výrazne ovplyvnili neskoršie politické štruktúry cyperskej politickej scény.

2. ANEXIA OSTROVA

Keď Osmanská ríša v roku 1914 vstúpila do 1. svetovej vojny na strane Nemecka, Veľká Británia zrušila dohody medzi Britániou a Osmanskou ríšou z roku 1878 a ostrov definitívne anektovala (05. 11. 1914).[22] Stal sa súčasťou britského impéria. Briti uvažovali o presune niektorých kompetencií do rúk miestneho obyvateľstva, ale mali isté obavy z etnickej „súťaživosti“ pri obsadzovaní pozícií napr. na poštových alebo správnych úradoch. Mali už dostatok skúseností z problémami v zmiešaných komunitách ako napr. z Indie.

Samotný ostrov vo vojne nehral žiadnu dôležitú rolu. Poslúžil iba ako objekt obchodu. Postupne, aj keď neochotne, viac a viac osobností s rozhodovacou právomocou v Británii dospelo k záveru, že Cyprus pre impérium nemá osoh. Niektorí z nich sa prikláňali k myšlienke, že by mohol byť odovzdaný Grécku. V roku 1915 ho Británia ponúkla Grécku za podmienky, že vstúpi do vojny proti Nemecku. To však grécky kráľ a vláda odmietli. Grécko tak urobilo až v roku 1917 (po zmene vedenia krajiny).

V priebehu vojny a po vojne sa situácia v regióne a aj názory v britskej politike zmenili a pôvodný sľub sa nenaplnil. V texte Lausannskej mierovej zmluvy z roku 1923[23] nová Turecká republika odstúpila Cyprus Veľkej Británii a taktiež sa vzdala všetkých územných nárokov vo svojej bývalej (osmanskej) jurisdikcii.

V roku 1925 Veľká Británia vyhlásila Cyprus za „Korunnú kolóniu“[24], čím jasne deklarovala, že sa ostrova nemieni vzdať. Zmena štatútu so sebou priniesla aj zmeny v zložení Legislatívnej rady. Briti zvážili, že v koloniálnej správe bolo potrebné vyššie zastúpenie miestnej komunity a rada zahŕňala 12 Grékov, 3 Turkov a 9 Britov. Vidieť, že naďalej zostal zachovaný princíp vyvažovania pravoslávnych kresťanov tureckými a britskými členmi rady (predtým 9 = 3 + 6).

V októbri 1931, na pozadí hospodárskej krízy, všeobecnej svetovej recesie a pod tlakom britských opatrení vypuklo na ostrove (grécki Cyperčania) krátke avšak neúspešne povstanie. Turecký Cyperčania reagovali na povstanie kriticky. Mali obavy, že v ňom prevažujú záujmy o enosis a nie odpor voči ekonomickej krivde ako sa javilo pred jeho začiatkom.

Po potlačenom povstaní bola britská nadvláda ešte pevnejšia. Povstanie malo za následok koniec relatívne liberálnej britskej praxe vládnutia. Tlač bola cenzurovaná, politické stra-

[21] Orr *Cyprus Under British Rule*. 2013, s. 158.
[22] Hakki *The Cyprus Issue: A Documentary History, 1878 – 2006*. 2007. s. 5.
[23] Lausannská zmluva – podpísaná 24. 07. 1923 v Lausanne (juhozápadné Švajčiarsko). Riešila otázku územného usporiadania Turecka po 1. sv. vojne. Vďaka nej existuje Turecko v hraniciach, ako ho poznáme dnes.
[24] Korunná kolónia (v 17. stor. tiež známa ako kráľovská kolónia) predstavovala druh britskej správy. Spravoval ju monarchom vymenovaný guvernér. Toto označenie sa až do polovice 19. stor. používalo na tie kolónie, ktoré boli získané vojnou/bojom. Neskôr sa uplatňoval na všetky kolónie. Po roku 1981 sa začal používať pojem „britské závislé teritória“ a od roku 2002 „britské zámorské teritóriá“.

ny zakázané, používanie gréckych vlajok bolo zákonom zakázané. Dosah britských opatrení postihol obidve komunity, čo turecká tej gréckej zazlievala.[25]

Až v priebehu 2. svetovej vojny (počas nej ostrov vo vojne nezohrával žiadnu rolu) uvoľnili Briti svoju prísnu vládu a znovu povolili cyperskému obyvateľstvu byť politicky činným. Po roku 1945 sa však opäť zostrovalo napätie medzi koloniálnou mocou a gréckou pravoslávnou väčšinou obyvateľstva. Koloniálni vládcovia boli konfrontovaní s gréckymi zjednocovacími nádejami, ktoré boli iba na istú dobu utlmené.

Londýn však mal s Cyprom iné plány. Bolo jasné, že Veľká Británia sa sústredí na zachovanie svojho vplyvu na Blízkom a Strednom Východe. A pri tejto novej strategickej orientácii zohral Cyprus hlavnú úlohu. Zatiaľ čo mnohým iným kolóniám bola umožnená nezávislosť, Cyprus bol vyhlásený za strategickú kolóniu, pre ktorú koniec britskej nadvlády neprichádzal do úvahy. Namiesto toho bola Cyperčanom ponúknutá iba rozsiahla samospráva pod britským vrchným vedením.[26]

3. NA CESTE K CYPERSKEJ NEZÁVISLOSTI

Británia sa v druhej polovici 50-tych rokov ocitla pod súčasným tlakom obidvoch komunít, pričom obidve strany bojovali za budúcnosť tej svojej časti. Sila zjednocovacích myšlienok enosis vzrástla, keď boli Grécku v roku 1947 odovzdané ostrovy Dodekanózy[27], keď Briti opúšťali Palestínu a keď hrozil ich odchod z Indie.

Do presadzovania myšlienky enosis sa v roku 1948 začal vehementne angažovať mladý, ambiciózny duchovný a neskôr biskup Makarios III. Vo veci sa politicky systematicky prejavoval prostredníctvom rôznych vystúpení a publikácií a 15. – 22. 01. 1950 presadil neoficiálne referendum o enosis. Ako sa dalo očakávať, turecký Cyperčania hlasovanie bojkotovali. Zo zúčastnených gréckych Cyperčanov sa 96 % vyjadrilo pozitívne.[28]

Cyprus je vzdialený len pár desiatok kilometrov od južného pobrežia Turecka a predstava, že Cyprus by mohol prejsť do rúk úhlavného nepriateľa Grécka, bol pre Ankaru a jej politické a vojenské elity ťaživým snom. Okrem toho nemohol byť osud turecko-cyperskej menšiny, ktorá sa stotožňovala s Tureckom ako s „materskou krajinou“, žiadnej tureckej vláde ľahostajný. Ankara zdôvodňovala pred OSN svoj nárok, že ostrov by mal po skončení britského kolonializmu pripadnúť Turecku. Argumentovala viac než 300 ročnou osmanskou nadvládou nad ostrovom pred rokom 1878. Ostrov z jej pohľadu by mal byť geografickým príveskom a tým časťou Anatolského polostrova.[29]

Situáciu komplikovala skutočnosť, že britské strategické záujmy o Cyprus v dôsledku zmien v regióne rapídne vzrástli. Ostrov potrebovali ako nevyhnutnú lokalitu pre obranný systém Západu. V decembri 1954 bolo z Palestíny na ostrov premiestnené britské veliteľstvo a taktiež boli z Alexandrie premiestnené britské vojenské sily, keďže egyptská vláda zrušila britsko-egyptskú dohodu z roku 1936. Sily potrebovali v regióne aby naďalej mohli kontrolovať región. Tým sa naplnila pre Britov jedna z pôvodných myšlienok z roku 1878 a ostrov pre nich nadobudol vojenský význam.

[25] Çalişkan *The Development of Inter-Communal Fighting in Cyprus: 1948-1974*. 2012, s. 43.
[26] Faustmann *The Cyprus conflict as mirrored* ... 2006, s. 2.
[27] Dodekanózy (Dodecanese, Dodekanesos) skupina 12 väčších a 150 menších ostrovov v Egejskom mori z ktorých 26 je neobývaných. Najznámejšie sú Rodos a Kos.
[28] Mallinson *Cyprus. A historical overview*. 2011, s. 22.
[29] Faustmann *The Cyprus conflict as mirrored* ... 2006, s. 2.

3.1. RADIKALIZÁCIA BOJA ZA NEZÁVISLOSŤ

Grécki Cyperčania diskutovali ako postupovať v boji za svoje národné záležitosti. Makarios bol k ozbrojenému boju skeptický, ale niektorí grécki nacionalisti na ňom trvali. Predovšetkým to bol Georgios Grivas. Veril, že použitie sily je jediným spôsobom ako získať nezávislosť. Mal skúsenosti z grécko-tureckej vojny (1919 – 1922) a gréckej občianskej vojny (1946 – 1949) a mal v pláne ich na ostrove využiť.

Aj keď bol Makarios k takémuto riešeniu skeptický, nakoniec súhlasil že situácia potrebuje „dynamické riešenie". Bola vytvorená organizácia EOKA[30] a jej boj za zvrhnutie britskej vlády na Cypre začal 01 . 04. 1955 distribúciou prvých letákov. Jej vojenské pôsobenie malo charakter mestskej partizánskej vojny. Bolo jasné, že EOKA nemohla realizovať revolučnú vojnu tak aby do nej mohla vstúpiť celá cyperská populácia. EOKA vo svojom proti koloniálnom boji nepočítala s tureckou komunitou. Grivas vyzýval svojich stúpencov aby neútočili na Turkov a Turkov varoval aby upustili od spolupráce s Britmi.

Pod vplyvom násilných udalostí bol na ostrove 26. 11. 1955 vyhlásený výnimočný stav. Boli vydané radikálne usmernenia (76 opatrení) [31], v ktorých boli stanovené tresty pre účastníkov odboja. Stalo sa tak krátko po útokoch EOKA. Britská armáda mala v tom čase už bohaté skúsenosti z protipovstaleckého boja v Palestíne, Keni a Malajzii. Jedným z opatrení bola aj reorganizácia polície a vytvorenie novej „protipovstaleckej" polície (Special Mobile Reserve Unit a Auxiliary Police), pričom v nej dominovali turecký Cyperčania.

Mnohí grécko-cyperskí politici a intelektuáli boli presvedčení, že práve vytvorenie a pôsobenie takejto polície bolo najvypuklejším dôkazom britsko-tureckej tajnej politiky vedúcej k oddeľovaniu. EOKA začala orientovať svoje násilie aj na tureckých Cyperčanov, predovšetkým na turecko-cyperských policajtov.

Od februára 1956 sa v tureckej komunite začala šíriť myšlienka takşim[32] ako opozičný ideový smer voči enosis a ako jediný variant riešenia. Na presadzovanie uvedenej myšlienky vznikali mnohé rôzne turecko-cyperské milície[33], ktoré sa v roku 1958 zjednotili a boli premenované na TMT[34]. Podstatou myšlienky takşim bolo rozdelenie ostrova, pričom jeho severná časť by sa pripojila k Turecku (Ankara by si poistila strategickú kontrolu nad ostrovom). Južná časť by potom mohla byť ako vyrovnanie spojená s Gréckom.[35]

Makarios (a jeho traja blízki spolupracovníci) bol po krachu rokovaní 09. 03. 1956 vyhostený na ostrov Seychely. Briti nadobudli presvedčenie, že spolupracuje s EOKA a že je duchovným otcom gréckych ozbrojených aktivít. Paradoxne tým uvoľnili ruky Grivasovi, ktorý bol Makariom v jeho násilných aktivitách aspoň trochu krotený. Rok 1957 sa niesol v duchu začarovaného kruhu násilia a etnickej krvnej pomsty.

Vojenská politika tureckých Cyperčanov bola založená na princípe vyhnať gréckych Cyperčanov z etnicky zmiešaných osád buď to vypaľovaním ich domov a kostolov, alebo

[30] EOKA (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston - Εθνική Οργάνωσις Κυπρίων Αγωνιστών). Anglický preklad: National Organization of Cypriot Fighters. Slovenský preklad: Národná organizácia cyperských bojovníkov.

[31] Niektoré z opatrení: Držanie zbrane – trest smrti, sabotáž, alebo držanie výbušnín – doživotie, zákaz zhromažďovania sa, zákaz štrajkov.

[32] Takşim (v preklade rozdelenie) bolo cieľom tureckých Cyperčanov, ktorí podporovali rozdelenie ostrova na turecku a grécku časť. Vnímali to ako jediný spôsob na zabezpečenie prítomnosti tureckého obyvateľstva na Cypre, zamedzenie jej asimilácie alebo etnických čistiek väčšinovou gréckou populáciou.

[33] Volkan (Sopka), KITEMB - Kıbrıs Türk Mukavemet Birliği (Cyperská turecká únia odporu), Kıbrıs Türk Komandoları (Cyperské turecké komando), 9 Eylül Cephesi (Front 9. septembra).

[34] TMT (Türk Mukavemet Teşkilatı). Anglický preklad: Turkish Resistance Organization. Slovenský preklad: Turecká organizácia odporu.

[35] Hrnčiar *Ozbrojené sily Slovenskej republiky ako spolugarant bezpečnosti na Cypre*. 2014, s. 505.

verbálnou a psychickou hrozbou. Napriek tomu, že turecká komunita bola rozšírená naprieč celým ostrovom, snažili sa o vytvorenie homogénnych tureckých sektorov (najmä na severe), čo by viedlo k rozdeleniu ostrova. EOKA sa naopak snažila systematickým terorom turecké odhodlanie a odpor rozbiť. Kým turecké násilie sledovalo „stanovenú politickú stratégiu" proti gréckym Cyperčanom hlavne v mestách, grécke násilie proti tureckým Cyperčanom bolo viac náhodné a vyskytovalo sa zväčša vo vidieckych oblastiach. Obe cyperské komunity sa navzájom atakovali a zároveň obe realizovali samostatné povstanie proti Britom.[36]

3.2. VYÚSTENIE PROTIKOLONIÁLNEHO BOJA

Počas takmer päťročného intenzívneho protikoloniálneho boja (predovšetkým EOKA) sa zásadne zmenili vnútorné aj vonkajšie podmienky. Z vnútorného pohľadu, Londýn už nemal politickú situáciu na ostrove pod kontrolou. Z vonkajšieho pohľadu, Veľká Británia sa v roku 1957 rozhodla pre novú orientáciu svojej bezpečnostnej, a tým aj cyperskej politiky. Ako nukleárna mocnosť, bola ochotná vzdať sa vlády nad ostrovom ako kolóniou. Podmienkou malo byť vytvorenie dostatočného priestoru na jej vojenskú prítomnosť v regióne.

Na riešenie napätej situácie bola Nikózia v roku 1958 predelená na turecký a grécky sektor tzv. „Mason-Dixon líniou"[37] (akýsi predchodca neskôr vytvorenej Zelenej línie). Britskí vojaci natiahli pozdĺž línie ostnatý drôt.[38] Toto predelenie mesta bolo prvým krokom k neskoršiemu rozdeleniu ostrova.

Dňa 04. 08. 1958, vyhlásil Grivas Britom aj Turkom prímerie (pravdepodobne z taktických dôvodov), ale vyhradil si právo na ďalšie aktivity v prípade provokácií. TMT s tým v podstate súhlasila. Do decembra 1963 sa okrem ojedinelých incidentov už žiadne významné medzikomunitné boje neviedli.

Britská vláda si uvedomila, že koloniálny status ostrova nie je udržateľný. Nepokoje na ostrove nabrali masívny charakter, zvyšoval sa medzinárodný politický tlak a prestíž Veľkej Británie sa na Blízkom Východe znižovala. Po decembri 1956, britská vláda uznala, že „Cyperčania sú súčasťou gréckeho a tureckého národa". Na Cypre prebiehala občianska vojna a NATO a USA sa obávali možnej vojny medzi dvomi spojencami vo vnútri aliancie (Grécko a Turecko).

Prekvapivo, asi predovšetkým vzhľadom na aliancie vytvorené v OSN a vzhľadom na zhoršujúcu sa regionálnu bezpečnostnú situáciu na Blízkom Východe, došlo v roku 1959 ku kompromisu, ktorý žiadna zo strán konfliktu v skutočnosti nechcela. Turecký premiér a jeho grécky náprotivok sa 05. 01. 1959 stretli v Zürichu aby prerokovali možnú nezávislosť Cypru bez enosis alebo takşim. Vytvorili „Spoločnú konštitučnú komisiu", pričom jej lídrom sa stal Marcel Bridel[39] a oficiálne vystupoval ako právny poradca komisie.

Dňa 19. 02. 1959 sa v Londýne stretli predstavitelia všetkých piatich zainteresovaných strán: Turecko, Grécko, Veľká Británia, zástupca tureckých Cyperčanov a zástupca gréckych Cyperčanov. Prijali návrh znenia ústavy vrátane Zmluvy o zriadení, Zmluvy o spojenectve a Zmluvy o garanciách. Text zmlúv bol zverejnený v Londýne, Ankare, Aténach a v Nikózii 23. 02. 1959.

---

[36] Çalişkan *The Development of Inter-Communal Fighting in Cyprus: 1948-1974*. 2012, s. 81.

[37] Mason-Dixon línia – symbolizuje hranicu medzi kultúrami. Niektoré zdroje už túto čiaru označujú ako Zelená línia. Mason-Dixon línia bola v rokoch 1763 – 1767 hranica pri riešení sporu medzi britskými kolóniami v koloniálnej Amerike. Symbolizovala kultúrnu hranicu (vzťah k otroctvu) medzi severovýchodnými a južnými štátmi.

[38] Rappas *The Green Line in Nicosia* ... . 2012, s. 6.

[39] Marcel Bridel bol profesor práva a súčasne rektor Univerzity v Lausanne.

Americký prezident Eisenhower situáciu vyhodnotil ako „víťazstvo zdravého rozumu“ a „nádherný úspech“. Britský premiér videl dosiahnutý stav ako „víťazstvo rozumu a spolupráce“. Londýn mal svoje vojenské požiadavky naplnené. Britská vláda získala na ostrove dve strategicky významné vojenské základne (Akrotiri a Dhekelia) a to bolo v jej očiach „spradenie víťazstva z porážky“.[40]

Grécko bolo tiež spokojné. Svoj súhlas vysvetľovalo tým, že „zbrane by mohli viesť k najhoršiemu spôsobu rozdelenia“. V skutočnosti, Gréci pochopili svoju geopolitickú a strategickú zraniteľnosť. Navyše, zlyhávanie boja v urbanizovanom prostredí spôsobovalo pochybnosti o schopnostiach EOKA.

Aj Makarios ustúpil od svojho predchádzajúceho striktného presadzovania enosis a bol ochotný prijať nezávislosť na prechodné obdobie. Argumentoval, že britská nadvláda na Cypre skončila. Mnohí grécki Cyperčania videli nezávislý Cyprus ako „frustrujúce meškanie k enosis“. Zmienené rozpory sa potom vyhrotili v 60-tych a 70-tych rokoch.

Turecko vnímalo dosiahnutý stav pozitívne a nebezpečenstvo z enosis považovali za zažehnané aj keď turecká opozícia stále volala po takşim. Turci si uvedomili svoje nedostatky v oblasti organizácie a vojenského vybavenia. Brali na vedomie obmedzenú vojenskú podporu z Turecka. Zabezpečenie rovnosti komunít na ostrove videli zaistené cez podpísané dohody a cez možnosť umiestnenia tureckého kontingentu. Na pozadí obáv z vývoja situácie na Blízkom a Strednom Východe (zvyšovanie vplyvu Sovietskeho zväzu a nepokoje v arabskom svete) bol dosiahnutý stav na Cypre vnímaný ako ten najlepší variant. Rátali s tým, že Cyprus bude ako nezávislá krajina členom OSN a v prípade konfliktu to bude musieť OSN vyriešiť.

Turecký Cyperčania mali isté pochybnosti o dohodách a mnohí boli zmätení. Niektorí súhlasili s nezávislosťou, iní sa naďalej zasadzovali o takşim. Neverili, že starí nepriatelia dokážu spolupracovať. Na pozadí skúseností z predchádzajúceho obdobia očakávali, že zmierenie a mierové spolunažívanie bude ťažko možné.

ZÁVER

Je evidentné, že Veľká Británia mala záujem o udržanie svojho vplyvu vo Východnom Stredomorí svojou nadvládou na ostrove. Svojim novým postavením sa zbavila mnohých problémov a do značnej miery ich presunula na iných aktérov v regióne. Svoju pozíciu pritom v podstate iba posilnila. Udržala si príležitosť, ktorá mala potenciál stále ovplyvňovať región a pritom ekonomicky neutrpela.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. ÇALIŞKAN, Murat. *The Development of Inter-Communal Fighting in Cyprus: 1948-1974.* Ankara: Middle East Technical University. 2012. 179 s.
2. DUKIEWICZ, Tomasz. Strategia w uwarunkowaniach zagrożeń działań ideologicznych, In: *Forum bezpieczeństwa : bezpieczeństwo wewnętrzne i ochrona infrastruktury krytycznej*. Gdynia: AMW Gdynia. 2012. s. 189.
3. FAUSTMANN, Hubert. *The Cyprus conflict as mirrored in the various interests in the eastern Mediterranean.* [online]. 2006 [cit. 2014-09-09]. Dostupné z: http://www.eduvinet.de/comcult/pdf/regiokonf/e/cocentla404.pdf

[40] Çalişkan *The Development of Inter-Communal Fighting in Cyprus: 1948-1974*. 2012, s. 88.

4. HAKKI, Murat, Metin. *The Cyprus Issue: A Documentary History, 1878 – 2006.* Oxford: Oxford Publishing Services. 2007. ISBN: 1845113926. 688 s.
5. HRNČIAR, Michal. Ozbrojené sily Slovenskej republiky ako spolugarant bezpečnosti na Cypre. In: *Bezpečnostné fórum 2014*. Zborník vedeckých prác. Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovenská republika, 2014. II. zväzok, s. 504 - 511. ISBN 978-80-557-0678-8.
6. MALLINSON, William. *Cyprus. A Historical Overview.* Republic of Cyprus: Konos Ltd. 2011. ISBN: 978-9963-50-068-0. 44 s.
7. OLAK, Antoni – KRAUZ, Antoni. Zjawisko terroryzmu we współczesnym świecie. In *Kultura Bezpieczeństwa : nauka - praktyka – refleksje.* ISSN 2299-4033. 2014, Nr. 15, s. 279-300.
8. ORR, Charles, William, James. *Cyprus Under British Rule.* London:Forgoten Books. (Originaly published 1918). 2013. PIBN: 1000275350. 204 s.
9. RAPPAS Alexis. *The Green Line in Nicosia From Ceasefire Line to North-South Border.* [online]. 2012 [cit. 2014-09-09]. Dostupné z: http://www.fondazionecasadioriani.it/assets/Rappas_Wall_Nicosia_M_e_R-1.pdf
10. SMOLAREK, Mirosław – ŻUBER, Marian. Korzenie terroryzmu tureckiego. In: *Problematyka bezpieczeństwa w administracji publicznej.* Seria Administracja. Społeczeństwo. Nr 4. Warszawa: Wyższa Szkoła Administracyjno-Społeczna, 2010.
11. VARNAVA, Andrekos. *British Imperialism in Cyprus, 1878-1915: the Inconsequential Possession.* Manchester: Manchester University Press. 2009. ISBN: 9780719079030. 320 s.

Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD.
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
ivan.majchut@aos.sk

PATOLOGIE ZWIĄZANE Z KADRAMI PRZEDSIĘBIORSTWA
PATHOLOGY CONNECTED WITH HUMAN RESOURCES OF SOCIETY

Maciej MARUSZAK, Jarosław KOSOŃ

ABSTRACT

Certain pathologies appear in virtually every organization - regardless of size or profile of action. Because of that, the actual material organization are people pathologies are always present their work. Of course, the concept of organizational pathology is extremely broad - but most often takes the form of a broad sense of conflict between members of the organization, which may have different mileage, intensity, scope and subject matter. This is due to the fact that people in organizations are guided in their actions by different motives, they want to achieve different objectives, have different views on the course of certain activities and so on. Their attitudes and behaviors may be less or more ethical. One particularly dangerous pathology jobs is bullying, which uses the mechanism of psychological violence. Neglect, humiliation, intimidation, reduction of competence, isolation or obstruction of work, are some of the statements that fairly well capture the essence of this pathology.

Keywords: organization, workplace, pathology, conflict, bullying

1. WPROWADZENIE

Określone patologie pojawiają się praktycznie w każdej organizacji – bez względu na jej wielkość czy profil działania. Z racji, że faktycznym tworzywem organizacji są ludzie, występujące patologie są zawsze ich dziełem. Oczywiście pojęcie patologii organizacyjnej jest niezwykle szerokie – najczęściej jednak przybiera ona formę szeroko rozumianego konfliktu między członkami organizacji, który może mieć różny przebieg, natężenie, zakres oraz przedmiot. Wynika to z tego, że ludzie w organizacjach kierują się w swoich działaniach różnymi motywami, chcą osiągnąć różne cele, mają różne zapatrywania na przebieg określonych działań itd. Ich postawy i zachowania mogą być jednak mniej lub bardziej etyczne.

Jedną ze szczególnie niebezpiecznych patologii miejsca pracy jest mobbing, który wykorzystuje mechanizm przemocy psychicznej. Lekceważenie, upokarzanie, zastraszanie, pomniejszanie kompetencji, izolowanie czy utrudnianie wykonywania pracy, to jedne ze stwierdzeń, które stosunkowo dobrze oddają istotę tej patologii. Mobbing mogą stosować zarówno przełożeni, jak i współpracownicy. Jego efektem jest swoiste osaczenie ofiary, które może mieć dla niej szereg niebezpiecznych skutków natury psychicznej czy zdrowotnej. Mimo, że mechanizm mobbingu jest znany od dłuższego czasu, to wspomniane powyżej działania zaczęto określać w ten sposób stosunkowo niedawno. Poznano także nieco lepiej zakres tego problemu w praktyce organizacyjnej

2. KONFLIKTY I JEGO RODZAJE

Konflikty są charakterystycznym elementem relacji międzyludzkich. Pojęcie konfliktu najczęściej definiuje się jako jawną walkę między dwiema lub więcej grupami należącymi do danej organizacji, lub między dwiema lub więcej organizacjami[1]. W wymienionej definicji

[1] M. J. Hatch, *Teoria organizacji*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 298.

pojawiają się pewne uogólnienia - pomija ona konflikty między jednostkami. Definicja ta kładzie nacisk na konflikty grupowe - organizację też można postrzegać jako grupę ludzką, przez co konflikt między organizacjami ma znamiona grupowego. W tym miejscu należy określić, czym właściwie jest grupa.

Zgodnie z definicją socjologiczną, grupa to wszelki zbiór ludzi, obejmujący co najmniej trzy osoby i wykazujący w swoim współżyciu, postępowaniu i zachowaniu jakąś organizację społeczną. Każda grupa posiada własną odrębność od innych grup i różnych zbiorowości, wyrażoną poczuciem świadomości „my”[2]. Istotne jest także posiadanie przez grupę społeczną pewnych ośrodków skupienia, którymi mogą być różnorakie: idee, poglądy, czy nawet miejsca w którym dochodzi do spotkań członków grupy. Poza tym, zazwyczaj grupa społeczna ma określone cele i zadania, które chce osiągnąć.

W swej organizacji wewnętrznej, każda grupa ma określoną strukturę - ważne tutaj są takie elementy, jak: pozycja, rola, władza, wzory działania poszczególnych ludzi oraz formy kontroli[3]. Tworzenie się grup jest zjawiskiem powszechnym i wynika ze specyfiki ludzkiej natury. Człowiek już w momencie urodzenia staje się członkiem jednej z grup – rodziny, następnie w szkole, staje się członkiem grup rówieśniczych.[4] Praca zawodowa także wymusza konieczność funkcjonowanie człowieka w ramach kolejnych grup działających tym razem w miejscu pracy. Aby o zbiorze ludzi można powiedzieć, że stanowi on grupę muszą być spełnione przynajmniej cztery warunki[5]:

- Między tymi osobami musi istnieć bezpośrednia interakcja;
- Osoby te muszą mieć wspólny cel;
- W zbiorze tym muszą istnieć normy;
- Zbiór ten musi posiadać strukturę.

Każdą grupa cechuje odpowiednia zwartość, czyli solidarność grupy, wskazuje ona na siłę wpływu grupy jako całości na poszczególnych jej członków. Im grupa jest bardziej zwarta, to znaczy im pozytywniejsze są odczucia członków grupy, co do przynależności do niej, tym większy jest potencjalny wpływ grupy. Zwartość grupy rozwija się w sposób cykliczny, tj.: *poszczególne osoby przystępują do grup, których członków podziwiają* lub, *z którymi się identyfikują.* Gdy staną się uczestnikami grupy i poznają oraz polubią pozostałych jej członków, poczucie ich identyfikacji z grupą narasta, zatem zwartość grupy zwiększa się[6].

W przypadku przedsiębiorstwa, do powstania różnego rodzaju grup przyczynia się w dużej mierze specyfika procesu pracy, wymagająca bardzo często zbiorowego (grupowego) działania. Można tu wskazać dwa główne czynniki, które warunkują powstawanie grup w przedsiębiorstwach to: organizacyjny i przestrzenny. Pracownicy wykonując określone zadania powiązani są ze sobą funkcjami, które zmuszają ich do nawiązywania bliskich styczności przestrzennych. Należy podkreślić, iż nie każda taka styczność prowadzi do powstania grupy, ale niewątpliwie proces taki może ułatwić[7].

---

[2] H. Januszek, J. Sikora, *Podstawy socjologii*, Wyd. AE, Poznań 1997, s. 37.
[3] Tamże, s. 37-39.
[4] Szerzej: B. Sowa, *Struktura otoczenia organizacji oraz relacje między organizacją, a otoczeniem* [w:] *Zarządzanie. Wybrane zagadnienia,* praca zbior. pod red. K. Jaremczuka, Wyższa Szkoła Prawa i Administracji w Przemyślu, Przemyśl 2004, s.36-39.
[5] S. Mika, *Wstęp do socjologii społecznej*, PWN, Warszawa 1970, s. 171.
[6] J.A.F. Stoner, Ch. Wankel, *Kierowanie* ... dz. cyt., s. 413.
[7] A. Bańka, M. Tarniowa-Bagieńska, *Psychologia pracy i kierowania*, Wyd. Politechniki Poznańskiej, Poznań 1979, s. 146-147.

Sprowadzenie konfliktów organizacyjnych, przez Mary Hatch, wyłącznie do aspektu grupowego czy też międzyorganizacyjnego nie wyczerpuje problemu, ponieważ w organizacjach, wstępują także konflikty między jednostkami lub między grupą a jednostką.

W tym kontekście, „pełniejsza" jest definicja konfliktu organizacyjnego Charlesa Wankla. W ich ujęciu, konflikt w organizacji oznacza spór dwóch lub więcej członków albo grup, wynikający z konieczności dzielenia się ograniczonymi zasobami albo pracami lub zajmowania odmiennej pozycji, różnych celów, wartości lub postrzeżeń.

Członkowie czy działy organizacji w trakcie sporu dążą do tego, by ich sprawa lub punkt widzenia przeważyły nad sprawą lub punktem widzenia innych[8]. Zbliżony charakter ma definicja Andrzeja Koźmińskiego i Włodzimierza Piotrowskiego. Reasumując konkluzje ww. autorów, *konflikt organizacyjny* to sytuacja, w której co najmniej dwie wzajemnie od siebie zależne strony spostrzegają, że ich wartości, cele, interesy, zadania, zachowania itp. są ze sobą niestety sprzeczne.

Jak z powyższego widać, konflikt to sytuacja, gdzie oponenci dostosowują wzajemnie swoje zachowania, odwzajemniając reakcje i „*wymieniając*" emocje, niekiedy także w formie agresji[9].

Teraz po zdefiniowaniu pojęcia *konfliktu organizacyjnego*, możemy przejść przedstawienia poszczególnych typów konfliktów. Wykorzystuje się tutaj różne kryteria klasyfikacyjne. Biorąc pod uwagę podmioty zaangażowane w konflikt wyróżnia się konflikty[10]:

- *Intergrupowe,* czyli między grupami pracowników. Są to konflikty działające najbardziej destruktywnie na załogę. Angażując większą liczbę pracowników, mogą one doprowadzić do powstania przeciwstawnych sobie obozów i tym samym, osłabić spójność załogi. Nie znaczy to oczywiście, że konflikty te spełniają tylko funkcje negatywne. Współzawodniczące ze sobą i zwalczające się grupy rozsadzają wprawdzie załogę przedsiębiorstwa, ale także równocześnie dynamizują ją i niekiedy przyczyniają się skutecznie do jej oczyszczenia z najbardziej „szkodliwych" ludzi.
- Interpersonalne, czyli między pracownikami. Konflikty między jednostkami to konflikty, których źródeł trzeba szukać w przeróżnych kolizjach osobistych interesów poszczególnych ludzi, w kolizjach ich pragnień i aspiracji oraz ról społecznych. Ze względu na ograniczony zasięg tych konfliktów, nie są one w zasadzie istotne dla rozwoju danej struktury społecznej, ale w miarę zaostrzania się mogą wyzwalać przecież różne namiętności innych ludzi, przyglądających się danemu konfliktowi, ponieważ konflikty między jednostkami nie rozgrywają się w próżni społecznej. Oczywiście w miarę angażowania się innych ludzi tego typu konflikt może przeobrazić się w konflikt o szerszym zasięgu.
- Intragrupowe, wewnątrz grupy pracowników;
- Intrapersonalnej, czyli wewnętrzne (wynikające np. z konfliktu ról).

Innym kryterium klasyfikacyjnym konfliktów organizacyjnych jest ich przedmiot. Biorąc pod uwagę to kryterium przedmiotowe można wymienić[11]: *konflikty interesów* (np. w

[8] J.A.F. Stoner, Ch. Wankel, *Kierowanie*... dz. cyt., s. 329.
[9] A.K. Koźmiński, W. Piotrowski, *Zarządzanie*... dz. cyt., s. 759.
[10] J. Szaban: *Miękkie zarządzanie*, Wyd. Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego, Warszawa 2003, s. 171.
[11] Tamże, s. 171.

miejscu pracy między zarządem a pracownikami lub ich reprezentantami); *konflikty poglądów* (np. wartości, przekonań, ocen).

Poza wymienionymi powyżej klasyfikacjami konfliktów, socjologowie wyróżniają także konflikty[12]: *jawne i ukryte; racjonalne i irracjonalne; twórcze i destrukcyjne.*

Konflikty jawne przejawiają się w otwartym działaniu jako strajk, utarczki słowne, zażalenia, rywalizacje itp. Ujawniają się one na zebraniach, naradach. Źródła przedmiotu konfliktu oraz sposoby jego rozwiązania są znane. Rozwiązanie tego rodzaju konfliktu przyczynia się do rozwoju i postępu w organizacji społecznej zakładu pracy.

Z kolei *konflikty ukryte* to takie, które nie mają charakteru otwartego działania. Świadomość konfliktu znajduje odzwierciedlenie w złej atmosferze pracy, plotkach, rozgrywkach personalnych, wzmożonej fluktuacji, absencji. Konflikty ukryte, jeśli są wywołane przez niezbyt istotne przyczyny mogą z czasem same się rozładować. W przypadku nasilenia się przyczyn konfliktu ukrytego może przerodzić się on w ostry jawny

Konflikt.

Kolejny podział zakłada podział na konflikty *racjonalne i irracjonalne*. Konflikty, które mają obiektywne przyczyny, nazywamy racjonalnymi. Natomiast te, które nie mają sensu, ponieważ polegają jedynie na uprzedzeniach, wyładowaniu złości, zaspokojeniu nadmiernych ambicji- określa się jako konflikty irracjonalne. Te kategorie konfliktów są również popularne w praktyce organizacyjnej.

Każdy konflikt, który w efekcie doprowadził do pozytywnego - ze społecznego punktu widzenia - rozwiązania problemu kwalifikuje się jako konflikt twórczy. Taki konflikt natomiast, który z powodu braku właściwego rozwiązania działa rozkładowo na organizację zakładu i załogę, określa się mianem konfliktu destrukcyjnego.

Konflikty możemy podzielić ze względu na zasięg i można wtedy wyróżnić[13]: *konflikty obejmujące całą organizację* (makro); *konflikty w części organizacji* (mikro).

Kolejnym kryterium jaki możemy spotkać to występująca jest w nim ostrość konfliktu. Wtedy możemy wskazać na rodzaj występowania konfliktu:

- *Antagonistyczne* (właściwie niemożliwe do rozwiązania, bo związane z fanatycznym wyznawaniem określonego poglądu, którego nie można zmienić),
- *Nieantagonistyczne*, gdy przyczyny konfliktu można zniwelować.

Jeśli będziemy brać *pod uwagę za kryterium trwałość to możemy zastosować podział na konflikty: konflikty stare, trwające latami; i konflikty świeże, pojawiające się i znikające praktycznie na bieżąco.*

Konkludując powyższe to konflikty *organizacyjne* mogą dziś w różnorodny sposób klasyfikowane. Bardzo często podziały te się wzajemnie uzupełniają oraz nakładają.

Wymienione wcześniej typy konfliktów nie zostały przedstawione w porządku, który odpowiadałby stopniowi ich ważności lub wskaźnikowi częstotliwości. Wynika to z braku odpowiednich badań uniemożliwia po prostu ustalenie takiego porządku.

Jak z powyższego widać w materiale tym nie przedstawiono pełnego wykazu wszystkich możliwych konfliktów organizacyjnych, spośród tych, jakie uważa się za specyficzne dla zakładów pracy, firm czy też przedsiębiorstw.

[12] H. Januszek, J. Sikora, *Socjologia pracy ... , dz. cyt.*, s. 204-205.
[13] J. Szaban, *Miękkie zarządzanie*... dz. cyt., s. 171-172.

Stosunkowo dobrze oddaje typologię konfliktów organizacyjnych podział zaproponowany przez Jamesa Stonera i Charlesa Wankla. Zakłada on następujące rodzaje konfliktów[14]:

- wewnętrzny konflikt u danej osoby, występujący przykładowo w sytuacji, gdy dana osoba nie wie jakie wymogi powinna spełniać jej praca lub gdy oczekuje się od niej więcej, niż jest w stanie zrobić. Jest to konflikt typowo psychologiczny.
- konflikt między poszczególnymi osobami, wynikający z różnic osobowości. W organizacji konflikty tego typu pojawiają się zazwyczaj między osobami zajmującymi poszczególna stanowiska (np. między kierownikami w wyniku nakładania się zakresów obowiązków).
- konflikt między jednostką a grupą, spowodowany sposobem reagowania poszczególnych osób na naciski grupy, których celem jest wymuszenie konformizmu.
- konflikt między grupami w tej samej organizacji. Przykładem może być tutaj konflikt między kierownictwem i pracownikami.
- konflikt między organizacjami. Przykładem tego rodzaju konfliktu może być konkurencja między podmiotami działającymi w określonej branży.

Z tego widać zatem, że pojęcie konfliktu organizacyjnego jest złożone i wieloaspektowe. Jako praktyk musze powiedzieć iż w swojej istocie, konflikt pojawia się wówczas, gdy sprzeczność poglądów pozostaje niezmieniona w pewnym okresie i w konsekwencji przede wszystkim doprowadza do działań wzajemnego zwalczania się. Fakt ten powoduje dezorganizację istniejących struktur i utrudnia, a niejednokrotnie uniemożliwia realizację celów organizacji, w których zaistniał.

Walka, której powodem jest zderzenie się interesu, ma swój początek w różnicy poglądów lub różnicy zachowań. Różnice te mogą się utrzymywać, nie wywołując konfliktu. Istnieje wiele różniących ludzi poglądów. Jednak nie wywołują one konfliktu i walki z niego wynikającej, gdyż nie naruszają wzajemnych interesów a osoby lub grupy, o przeciwnych poglądach oraz zachowaniach, mogą się tolerować, będąc wobec siebie neutralnymi.

Działania jako składowe zachowań powodują początek konfliktu wtedy, gdy natrafią na opór, także działaniowy, innej strony uznającej działanie wcześniejsze jako zagrażające jej interesowi.

Przyczyny konfliktów w organizacji mogą być różnorodne. W dużej mierze wynikają one z szeroko rozumianej specyfiki organizacji. W tym kontekście, większość przyczyn konfliktów będzie wynikać z „wadliwej" struktury organizacyjnej i złych rozwiązań formalnych, ze złej organizacji pracy oraz z całej gamy trudności związanych z kadrami.

Ricky Griffin wskazuje na następujące, zasadnicze grupy przyczyn konfliktów w organizacjach[15]:

- *Współzależność*. Większa współzależność potęguje problemy koordynacji, ale i zwiększa potencjał konfliktu. We współzależności sekwencyjnej, praca przechodzi kolejno przez różne jednostki organizacji. Konflikt może powstać w sytuacji, gdy jedna grupa wytwarza za dużą ilość produkcji (druga grupa nie nadąża), zbyt małą (następna grupa nie jest w stanie wykonać swoich zadań) lub też gdy praca pierwszej grupy jest nieodpowiedniej jakości.
- *Różnice celów*. Różne wydziały mają różne cele, które czasami nie dadzą się ze sobą pogodzić. Przykładowo, marketingowy cel maksymalizacji sprzedaży,

[14] J.A.F. Stoner, Ch. Wankel, *Kierowanie* ... dz. cyt. s. 331-332.
[15] R.W. Griffin: *Podstawy zarządzania organizacjami* ... dz. cyt., s. 545-546.

osiągnięty częściowo przez zaoferowanie szerszego zestawu rozmiarów, kształtów, kolorów i modeli, może stać w sprzeczności z celem produkcyjnym polegającym na minimalizacji kosztów, osiąganym częściowo dzięki wytwarzaniu długich serii ograniczonej liczby pozycji asortymentowych.

- *Konkurencja o zasoby.* Większość organizacji a zwłaszcza naukowych, szpitali, agencji rządowych i innych organizacji nie nastawionych na zysk, a także przedsiębiorstw w gałęziach schyłkowych — dysponuje ograniczonymi zasobami, konkurencja o nie może być więc kolejnym źródłem konfliktu. Także w samym przedsiębiorstwie może pojawić się rywalizacja o zasoby, np. dział badań i rozwoju może domagać się większych nakładów finansowych na opracowywanie nowych produktów, tym samym, może wejść w konflikt z innymi działami przedsiębiorstwa, które mogą również chcieć nasilić swoje działania i żądać dodatkowych nakładów.
- *Dynamika interpersonalna.* Konflikty mogą też wynikać z dynamiki interpersonalnej. Najbardziej ogólna sytuacja polega na tzw. zderzeniu osobowości, kiedy ludzie nie mają zaufania do intencji partnera konfliktu, nie lubią się wzajemnie albo z jakiegokolwiek innego powodu po prostu nie mogą się ze sobą dogadać. Osoby szkolone w dziedzinie zarządzania mogą nie lubić uczenia się rutynowych obowiązków administracyjnych, podczas gdy członkowie wyższego kierownictwa mogą być przekonani, że nowy narybek kadr menedżerskich powinien się uczyć fachu od samych podstaw. Niektórzy ludzie mają naturę niezwykle konkurencyjną, a więc konflikt może powstać wtedy, gdy dwóch menedżerów za wszelką cenę chce dostać awans.

Wspomnianą powyższą listę zasadniczych przyczyn konfliktów można uzupełnić, przez wskazywane przez Jamesa A.F. Stonera i Charlesa Wankla, różnice wartości lub poglądów. Różnorodnym celom członków różnych działów często towarzyszą różnice postaw, wartości i poglądów, które również mogą prowadzić do konfliktów.

Na przykład, członkowie pionu technicznego mogą przywiązywać wagę do wysokiej jakości wyrobów, złożonej konstrukcji i trwałości, pracownicy zaś pionu produkcyjnego do prostoty konstrukcji i niskich kosztów wytwarzania. Taka niezgodność wartości może prowadzić do konfliktów. („Robienie tego waszym sposobem jest zbyt kosztowne". *„Ale stracimy reputację wysokiej jakości, jeśli to będziemy robić po waszemu*")[16].

Przyczyny konfliktów w organizacji można zobrazować i uogólnić oraz przypisać im pewne charakterystyczne objawy. Przedstawia to poniższa tabela 1. .

[16] J.A.F. Stoner, Ch. Wankel, *Kierowanie* ... dz. cyt. s. 333.

Tabela 1. Najczęstsze przyczyny konfliktów i ich objawy.

Przyczyny	Objawy
Odmienne wartości cele i metody	Ujawnienie się różnych osobowości i zachowań
Za trudne zadania, niemożliwe do wykonania	Walka o własną pozycję z firmie, nie zwracania uwagi na sytuację zespołu
Kwestie związane z zarządzaniem	Walka o władzę, o przywództwo, brak podziału obowiązków, brak zaufania do przywódcy
Problemy komunikacyjne	Brak wymiany informacji, niejasne zadania, procedury, różne oczekiwania
Problemy dotyczące lojalności	Brak lojalności wobec organizacji jako całości, np. w stosunku do poszczególnych jej części

Źródło: J. Szaban, *Miękkie zarządzanie*, Wyd. WSPiZ im. L. Koźmińskiego, Warszawa 2003, s. 170.

Reasumując, najogólniej przyczyny konfliktów w organizacji zakładu pracy mogą być: subiektywne i obiektywne. Subiektywne źródła konfliktów wynikają stąd, że każdy myśli i działa pozytywnie stosownie do tego, co podnosi jego samopoczucie i poczucie bezpieczeństwa, a z kolei reaguje negatywnie na wszystko to, co jest lub wydaje się temu przeciwne. Subiektywnym źródłem konfliktów są określone cechy charakteru każdego człowieka, jego postawa, zachowanie się, opinie, cele marzenia życiowe, oczekiwania i przewidywania wynikające z pracy w danym przedsiębiorstwie.

Z kolei obiektywne źródła konfliktów wynikają z rozmaitych sprzeczności między potrzebami a możliwościami ich zaspokojenia, sprzeczności między jednostkowym interesem pracownika a ogólnie sprzecznym interesem państwa, sprzeczności między bieżącymi a przyszłymi interesami pracowników itd. Obiektywne źródła konfliktów znajdują się w strukturze organizacyjnej przedsiębiorstwa, w sprzecznościach tkwiących w systemie technicznym, systemie ekonomicznym, systemie społecznym, polityce personalnej, warunkach socjalno-bytowych, ogólnej sytuacji kryzysu społecznego itp.[17].

3. PATOLOGICZNE ZACHOWANIA PRACOWNIKÓW

Jednostka przystępuje do organizacji z dość mocno utrwalonym zbiorem wartości i postaw oraz z zasadniczo ukształtowaną osobowością. Choć wartości, osobowość i postawy pracownika nie są ustalone raz na zawsze - w zasadzie są dane jednostce w momencie, gdy staje się ona członkiem organizacji. Interpretacja środowiska pracy (postrzeganie) wpływa na poziom motywacji pracowników, na to, czego się uczą w pracy, oraz — stopniowo — na ich indywidualne zachowania związane z wykonywanym zajęciem. Dodać tutaj jeszcze należy posiadane zdolności celem podkreślenia, że efektywność pracy zależy też od umiejętności i sprawności, jakimi może się wykazać jednostka, przystępując do organizacji[18].

Baza psychologiczna pracownika oraz jego dotychczasowe doświadczenia mogą być i niejednokrotnie są często źródłem wielu problemów. Wiele osób wnosi do organizacji

[17] H. Januszek, J. Sikora, *Socjologia pracy* ... dz. cyt., s. 205.
[18] S.P. Robbins: *Zasady zachowania w organizacji*, Wyd. Zysk i Ska, Poznań 2001, s. 42-43.

niewłaściwe wzorce w zakresie pracy. I tak dla przykładu można powiedzieć iż starsi wiekiem pracownicy mogą charakteryzować się tendencją do rutyny, którą „zarażają" innych pracowników. W rezultacie może spadać efektywność i jakość pracy, mogą pojawiać się sytuacje niebezpieczne, wypadki itd.

Wiele problemów w organizacji wynika również ze wspomnianej wcześniej określonej bazy-specyfiki psychologicznej pracowników, która często może decydować o określonych zachowaniach w miejscu pracy, np. skłonności do konfliktów, nieumiejętności współpracy z niektórymi pracownikami, patologicznym relacjom wzajemnym (np. donosicielstwo, złośliwość itd.). Generalnie chodzi tutaj o różnice w sposobie myślenia i zachowania, odmiennością przekonań, zainteresowań i celów życiowych, odmiennością wyznawanego światopoglądu i systemu wartości, utrwalonego sposobu bycia i percepcji sytuacji pracy, z ciasnotą umysłową, dogmatyzmem i uprzedzeniami, z procesami starzenia się (konflikt między pracownikami, młodymi a starszymi), z nieumiejętnością przyjmowania krytyki, brakiem odporności na frustracje, rozbieżnością w ocenie cudzych i własnych obowiązków, z nadwrażliwością na symbole zajmowanej pozycji, z potrzebą przezwyciężania niskiej samooceny, infantylnie rozbudzonymi aspiracjami itp.[19].

W tym miejscu nie możemy pominąć o kolejnym problemie występującym w wielu organizacjach to niestety używki w miejscu pracy. Mimo wyraźnych zakazów i sankcji, wielu pracowników spożywa alkohol w miejscu pracy (zakazy dotyczą coraz częściej także papierosów). Podobne problemy wiążą się czasem z narkotykami. Czasem pojawiają się jeszcze inne patologie, np. molestowanie seksualne czy opisywany dalej mobbing.

4. RELACJE PRACOWNIK-ORGANIZACJA

Kontynuując musimy przyjąć iż każdą organizację trzeba postrzegać jako zespół-grupę grupę współpracujących ze sobą ludzi. Współpraca ta, i w konsekwencji wspólne realizowanie określonych działań i założonych celów, jest w pewnym sensie ogólną ideą funkcjonowania każdej organizacji.

Funkcjonowanie organizacji jako całości od nakreślenia określonego kształtowania zachowań i koordynacji działań zarówno poszczególnych pracowników, jak i całych grup roboczych. Wtedy organizacja będzie mogła funkcjonować jako system, który jest w stanie osiągać założone cele.[20] Bez określonej takiej modyfikacji zachowań pracowniczych, osiąganie zamierzonych celów organizacyjnych mogłoby okazać się niemożliwe. W tym zakresie może jednak pojawić się wiele problemów.

Organizacje wykorzystują szereg formalnych systemów służących modyfikacji zachowań pracowniczych. Szczególne znaczenie mają tutaj przepisy prawa, które narzucają zarówno pracownikom, jak i pracodawcom określone powinności, sposoby postępowania, wzajemne relacje itp.

W polskich realiach podstawę stanowi tutaj Kodeks Pracy[21] oraz inne przepisy szczegółowe. Na wstępie Kodeks Pracy określa podstawowe zasady prawa pracy. W dalszych artykułach, omówiono w nim kwestie związane ze stosunkiem pracy (m.in. zawieranie i rozwiązywanie umów o pracę, uprawnienia pracownika oraz pracodawcy w razie nieuzasadnionego lub niezgodnego z prawem rozwiązania umowy o pracę, kwestie związane

[19] J. Penc, *Kreowanie zachowań w organizacji – konflikty i stresy pracownicze, zmiany i rozwój organizacji*, Agencja Wydawnicza PLACET, Warszawa 2001, s. 139.
[20] Szerzej: B. Sowa, *Władza i przywództwo w organizacji* [w:] *Zarządzanie w zarysie*, pod red. K. Jaremczuka, Wyższa Szkoła Prawa i Administracji, Przemyśl – Rzeszów 2011, s. 64-67.
[21] Ustawa z 26 czerwca 1974 r. *Kodeks Pracy*, Dz.U. z 1998 r., Nr 21, poz. 94 ze zm.

z wygaśnięciem umowy o pracę itp.). Następnie, Kodeks przedstawia zasady stosunku pracy na podstawie powołania, wyboru, mianowania oraz spółdzielczej umowy o pracę. Kolejne kwestie zawarte w Kodeksie dotyczą: *wynagrodzeń za pracę* oraz innych świadczeń związanych z pracą (np. w okresie czasowej niezdolności do pracy, odprawy rentowe lub emerytalne itd.). Poza tym, Kodeks określa także obowiązki pracodawcy i pracownika, kwestie związane z odpowiedzialnością materialną pracownika, unormowania czasu pracy oraz zasady udzielania urlopów pracowniczych.

Następną istotną kwestią zawartą w Kodeksie Pracy są: uprawnienia pracowników związane z rodzicielstwem, zasady zatrudniania młodocianych oraz kwestie związane z BHP. Kodeks kończą przepisy normujące układy zbiorowe pracy, zasady rozpatrywania sporów o roszczenia ze stosunków pracy, odpowiedzialność za wykroczenia przeciwko prawom pracownika oraz określenie przedawniania roszczeń.

Szereg problemów w organizacjach pojawia się właśnie na tle praktycznego stosowania obowiązującego prawa. Problemy, a także często i konflikty powstają na skutek naruszania przepisów prawa przez pracodawcę, bądź przez pracownika. Przykładem może tutaj być nierespektowanie wymogów w zakresie BHP oraz warunków socjalnych, uchylanie się od płacenia odszkodowań, niewłaściwe wynagradzanie za godziny nadliczbowe, łamanie dyscypliny pracy, itp. Problemy te stanowią duże zagrożenie bezpieczeństwa prawnego pracownika i są bardzo szkodliwe[22].

Konkludując - przepisy prawne regulują w ogólny sposób kwestie związane z relacją pracownik-pracodawca. Szczegółowe rozwiązania pozostają w ręku pracodawcy, który może w określony sposób je kształtować i dostosowywać do specyfiki swojej działalności. W zakresie modyfikacji i kształtowania zachowań pracowniczych w przedsiębiorstwie, kluczowe znaczenie mają działania w ramach systemu motywacyjnego – ich zakres jest niezwykle szeroki i złożony.

Wykształcone przez lata standardy w zakresie motywacji kadr zmieniają się w czasie. Początkowo, kluczowe znaczenie przykładano do czynników materialnych (głównie odpowiedniego poziomu płac), z czasem wraz z rozwojem teorii i praktyki organizacji i zarządzania, wymiar motywacji uległ znacznemu rozszerzeniu – oprócz czynników materialnych w motywacji, pojawiły się także takie, które mają podłoże psychologiczne.

Współczesne systemy motywacyjne wykorzystują, coraz częściej, zarówno oddziaływanie materialne, jak i niematerialne w celu odpowiedniego kształtowania zachowań pracowniczych. Motywacja materialna to głównie wynagrodzenie pieniężne, które oczywiście może być w różnorodny sposób naliczane. Znacznie szerszą grupę stanowią czynniki pozapłacowe – zarówno materialne, jak i niematerialne. Bardziej szczegółowy podział pozapłacowych czynników motywacyjnych przedstawia schemat nr. 1.

[22] J. Penc, *Kreowanie zachowań w organizacji* ... op. cit., s. 135-136.

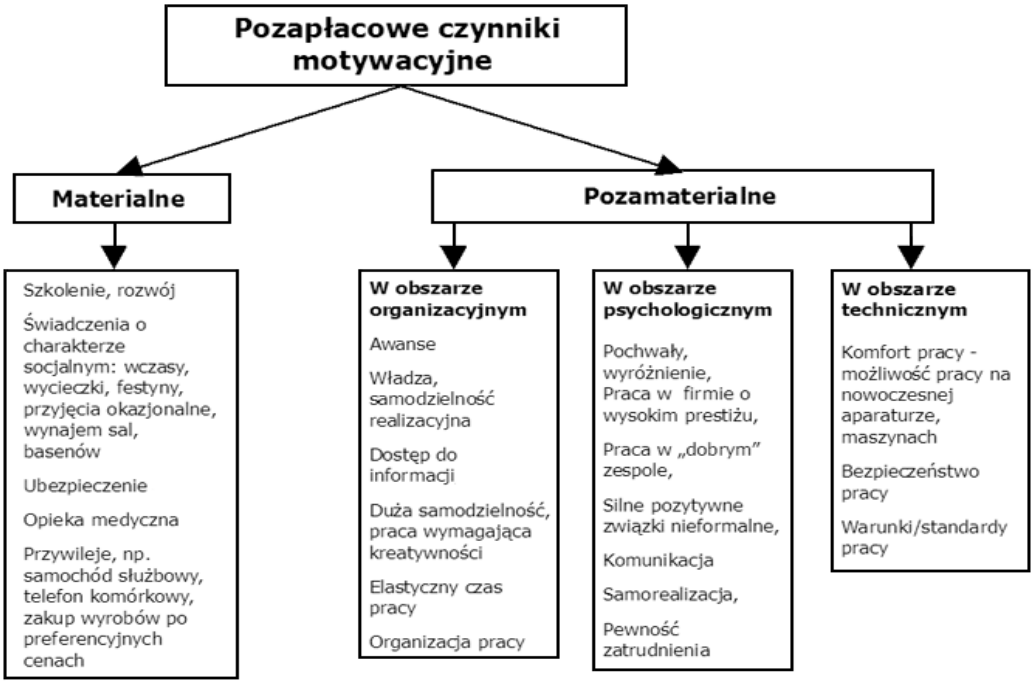

Schemat 1. Pozapłacowe czynników motywacyjnych
Źródło: W. Kopertyńska: *System motywacyjny w organizacji (II*[23]*).*

Ze powyższego schematu wynika, że motywacyjny wymiar może mieć szeroka gama czynników – zarówno materialnych, jak i niematerialnych. Z niewłaściwej koncepcji poszczególnych działań regulujących relacje między pracownikami i organizacją wynika wiele problemów.

I tak dla przykładowo: problemy mogą pojawić się na tle podziału korzyści materialnych związanych z pracą – dotyczą one wtedy poziomu uposażeń, płac, nagród, premii, rozdziału prac zapewniających wyższe zarobki, przyznawania świadczeń socjalnych itp. Problemy i konflikty tej grupy wynikają bądź z błędów w podziale środków (np. nadmierne uprzywilejowanie pewnych grup pracowniczych, premiowanie i nagradzanie wciąż tych samych osób), bądź z podziału równościowego osłabiającego motywację, lub też z subiektywnej podejrzliwości i nieufności pracowników wobec kierownictwa[24].

Z uwagi na znaczenie konsumpcyjne tych korzyści (dochody z pracy określają możliwości i stopień zaspokojenia podstawowych potrzeb materialnych), a także znaczenie „symboliczne" - stratyfikacyjne (dochody z pracy określają pozycję społeczną, prestiż oraz poczucie ważności i użyteczności społecznej pracownika), problemy i konflikty z nimi związane mogą być wyjątkowo ostre i uciążliwe[25].

Częstym problemem jest też przyjęty w organizacji „mechanizm" awansowania. Awans powszechnie uważany jest za formę oceny wkładu pracy, postawy i zaangażowania, za wyraz zaufania - dążenie do awansu jest naturalną potrzebą każdego pracownika.

Awans zaspokaja potrzebę uznania, co daje wiarę we własne siły, przekonuje o własnej wartości, wzmacnia poczucie godności osobistej. Brak możliwości awansu, bądź

[23] http://www.wiedzainfo.pl/wyklady/120/system_motywacyjny_w_organizacji_ii.html z dn. 23.08.2014.
[24] J. Penc, *Kreowanie zachowań w organizacji* ... dz. cyt., s. 136-137.
[25] Tamże, s. 136-137.

nieprawidłowy awans innych (nie potwierdzony kwalifikacjami i osiągnięciami zawodowymi) odbiera chęć do pracy, pozbawia pracowników inwencji i inicjatywy, czyni ich apatycznymi i zgorzkniałymi, wzmaga poczucie krzywdy i niechęci do przełożonych, a także do współpracowników[26].

4. PODSUMOWANIE

Każdy człowiek charakteryzuje się pewnym niepowtarzalnym zestawem cech psychicznych, które „odbijają się" na zachowaniach innych ludzi. Nie mniej jednak działa to na zasadach sprzężenia zwrotnego. Tym samym, załoga organizacji stanowi specyficzną mozaikę społeczną, która funkcjonuje w mniej lub bardziej efektywny sposób.

Miejsce pracy dotyka szereg patologii, które pojawiają się różnych konfiguracjach i z różnym natężeniem. Przykładowo, niezwykle częstą patologią organizacyjną są konflikty. Mogą mieć one zarówno charakter jednostkowy (między dwoma pracownikami), jak i międzygrupowy czy w układzie jednostka-grupa. Przedmiotem konfliktu może być zarówno wykonywana praca, jak i specyficzne uwarunkowania psychologiczne (np. różnica charakterów). Jak już wspomniano, różne też może być natężenie konfliktu – drobna sprzeczka czy długotrwały konflikt rozsadzający organizację od środka i destabilizujący jej funkcjonowanie.

Podsumowując, znaczenie szeroko rozumianej motywacji jest niezwykle ważne dla pracownika, gdyż zaspokaja szereg jego potrzeb. Ludzie nie pracują za darmo - oczekują zapłaty: pensji, korzyści, możliwości awansu, uznania, kontaktu społecznego itd. Jeśli pracownicy dostrzegają, że ich wysiłki są właściwie oceniane, a wartościowe dla nich nagrody ściśle wiążą się z uzyskaną oceną, to znaczy, iż kierownictwo stosuje optymalne zasady i systemy ocen i wynagrodzeń.

Dokładniej mówiąc, nagrody przyczyniają się do zwiększenia wydajności i zadowolenia pracowników, jeżeli: są uważane przez pracowników za sprawiedliwe, wiążą się z wydajnością oraz są dostosowane do potrzeb jednostki. Takie warunki powinny łagodzić niezadowolenie wśród pracowników, ograniczać absencję i rezygnacje z pracy oraz zwiększać zaangażowanie w działalność organizacji. Jeśli warunki te nie są spełnione, wzrasta prawdopodobieństwo bierności pracowników i słabej lub zaledwie dostatecznej wydajności. Jeżeli pracownicy uważają, że ich wysiłki nie są doceniane lub nagradzane, ale mają ograniczoną możliwość wyboru, to nie rezygnują z pracy, ale mogą ją wykonywać znacznie poniżej poziomu swoich możliwości[27].

Generalnie organizacja powinna dbać o odpowiednią atmosferę oraz zadowolenie z pracy. Atmosferę w pracy to nic innego jak ogół czynników decydujących o jakości uczestnictwa poszczególnych pracowników w procesie pracy. Korzystna atmosfera w pracy jest czynnikiem stymulującym działania pracowników, którzy stają się bardziej aktywni i zaangażowani w pełnione funkcje. Z kolei zła atmosfera pracy zniechęca do działania i sprawia, że proces pracy niejednokrotnie staje się przykrą koniecznością.

W skrajnym przypadku, pracownik może nawet świadomie zrezygnować z pracy w danej organizacji.

Z pojęciem atmosfery pracy łączy się także satysfakcja z pracy, która rzutuje na pozytywne lub negatywne uczucia i postawy wobec pracy. Satysfakcja z pracy zależy od wielu czynników związanych z pracą, poczynając np. od miejsca parkowania samochodu do

[26] J. Penc, *Kreowanie zachowań w organizacji* ... dz. cyt., s. 136-137.
[27] S.P. Robbins, *Zasady zachowania w organizacji* ... dz. cyt. s. 242.

poczucia samospełnienia przy realizacji codziennych zadań. Poza tym na satysfakcję z pracy mogą także wpływać czynniki indywidualne, np. wiek, stan zdrowia, staż pracy, status społeczny itp.[28].

Zadowolenie z pracy to również zaspokojona potrzeba przynależności, ujawniająca się poprzez zapewnienie dobrej atmosfery pracy, zadbanie o odpowiednie stosunki interpersonalne z innymi pracownikami, dobre relacje z przełożonym, to również zaspokojona potrzeba samorealizacji, czyli możliwość i perspektywa rozwoju w firmie, realizowania własnych możliwości, podnoszenia kwalifikacji.

Istotną kwestią jest, aby pracownik był przekonany o tym, że jego praca jest odpowiedzialna, działania przez niego podejmowane są ważne z punktu widzenia rozwoju firmy. Trzeba mu to odpowiednio często powtarzać, nagradzać przez docenianie zwłaszcza gdy rzetelnie wykonuje powierzone mu obowiązki.

Podkreślić należy, iż samo nagradzanie przez docenianie nie wystarczy, gdyż nikt nie oczekuje, że będzie pracował za darmo. I nie chodzi tu o płacę zasadniczą, która jest czymś co występować musi, raczej o coś ponad pensję, czyli tak zwane premie czy bonusy pieniężne traktowane jako swojego rodzaju nagroda dla pracownika i jednocześnie motywator.

Pracownik, który jest nagradzany słownie i finansowo czuje się dowartościowany, jednak w nagradzaniu pracodawca nie może przesadzać, lecz zachowywać zdrowy rozsądek[29].

Skuteczna i efektywna organizacja to taka, która wybiera właściwą strategię osiągania celów, tworzy strukturę organizacyjną odpowiednią do realizacji wybranej strategii i wyposaża się w skuteczne systemy informacji, planowania, kontroli i zachęt umożliwiające wykonanie zadania[30].

Mówiąc o trudnościach we wzajemnych relacjach organizacji i pracowników wspomnieć trzeba jeszcze także o zmianach organizacyjnych. Wiele problemów związanych jest tutaj z wprowadzeniem zmian technicznych i organizacyjnych. Źródłem napięć są obawy pracowników (czasem słuszne, a czasem wyimaginowane), że wprowadzana zmiana zmniejszy ich przydatność zawodową, szanse na awans, zwiększy trudność pracy i uczyni ją bardziej uciążliwą, utrudni wzrost zarobków, spowoduje utratę zajmowanej pozycji i posiadanych kontaktów społecznych, narazi innych na straty itp.

Powyższych sytuacji takich nie da się jednak uniknąć, gdyż nie można wyeliminować ich źródła, ponieważ zmiany są koniecznością rozwoju (strategią) i przystosowania przedsiębiorstwa do wymagań i potrzeb rynku (marketing)[31].

BIBLIOGRAFIA

1. Armstrong M., *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Oficyna Ekonomiczna Grupa Wolters Kluwer, Kraków 2007.
2. Bańka A., Tarniowa-Bagieńska M., *Psychologia pracy i kierowania*, Wyd. Politechniki Poznańskiej, Poznań 1979.

[28] D.P. Schultz, S.E. Schultz, *Psychologia a wyzwania dzisiejszej pracy*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 296.
[29] Juralewicz I.: *Pracownik zadowolony i niezadowolony z pracy*, http://www.hotjobs.pl/library.nsf/ Open Document z dn. 23.08.2004.
[30] D.M. Stewart (red.), *Praktyka kierowania – jak kierować sobą, innymi i firmą*, PWE, Warszawa 2004, s. 392.
[31] J. Penc, *Kreowanie zachowań w organizacji* ... dz. cyt., s. 139.

3. Baruk A. I., *Marketing personalny jako instrument kreowania wizerunku firmy*, Difin, Warszawa 2006.
4. Bechowska-Gebhardt A., T. Stalewski: *Mobbing*, Difin, Warszawa 2004.
5. H. Fołtyn, *Formalne i nieformalne więzi organizacyjne*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu w Warszawie, nr 1/2003.
6. Dziekański P., *Informacja jako dobro ekonomiczne będące źródłem przewagi konkurencyjnej*, s. 387-403 [W:] M.G. Woźniak (red.), Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy, Zeszyt 24, Uniwersytet Rzeszowski, Katedra Teorii Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych, ISBN 978-83-7338-765-2, ISNN 1898-5084
7. Dziekański P., *Społeczna odpowiedzialność instytucji samorządowych*, s. 157-168, [w:] Rocznik Ostrowieckiego Towarzystwa Naukowego, Nr 3-4, Ostrowiec Świętokrzyski, 2014.
8. Hatch M. J., *Teoria organizacji*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 298.
9. Januszek H., Sikora J., *Podstawy socjologii*, Wyd. AE, Poznań 1997, s. 37.
10. Januszek J., J. Sikora, *Socjologia pracy* .Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2000.
11. Koźmiński A. K., Piotrowski W., *Zarządzanie teoria i praktyka.* PWN Warszawa 1998.
12. K. Kmiecik-Baran, J. Rybicki: *Mobbing — zagrożenie współczesnego miejsca pracy,* Pomorski Instytut Demokratyczny, Gdańsk 2003.
13. Kostera M., *Zarządzanie personelem*, PWE, Warszawa 2006.
14. Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, Ossolineum, Warszawa 1975
15. Koźmiński A. K., W. Piotrowski, *Zarządzanie – teoria i praktyka*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2008.
16. Mika S., *Wstęp do socjologii społecznej*, PWN, Warszawa 1970.
17. Nasiłowski M., *System rynkowy*, Wyd. Key Text, Warszawa 2005.
18. Olak A., Rejkowicz F., Wiater M., *Mobbing & Stres- Zjawisko czy rzeczywistość naszych czasów.* MAX-DRUK Rzeszów 2008.
19. Olak A., *Problematyka bezpieczeństwa w Zakładzie pracy – zarys problematyki.*BEZPECNOST a DOPRAWA. Zborník konferencií vedeckých prac "Teória Prax v BESPECNOSTI NA KRÍZOVÉ REZOVEŇI v. DOPRAVE". 14 unora 2014. Letiste Hradec Králové 2014. Areál - DSA. – S. 55-78. ISBN 978-80-865030-92-5.
20. Porter M. E., *Strategia konkurencji*, PWE, Warszawa 2006.
21. Sowa B., *Struktura otoczenia organizacji oraz relacje między organizacją, a otoczeniem* [w:] *Zarządzanie. Wybrane zagadnienia,*(pod red.) K. Jaremczuk, Wyższa Szkoła Prawa i Administracji w Przemyślu, Przemyśl 2004.
22. Sowa B., *Władza i przywództwo w organizacji*. [w:] *Zarządzanie w zarysie*, (pod red.) K. Jaremczuk, Wyższa Szkoła Prawa i Administracji, Przemyśl – Rzeszów 2011.
23. Stoner J.A.F., Ch. Wankel, *Kierowanie* ... PWN Warszawa 2001.
24. Szaban J., *Miękkie zarządzanie*, Wyd. WSPiZ im. L. Koźmińskiego, Warszawa 2003.
25. Terelak J. F., *Psychologia organizacji i zarządzania*, DIFIN, Warszawa 2005.

26. Tyrała P., Olak A., *Prakseologia w Edukacji dla bezpieczeństwa.* AMELIA Rzeszów 2012.
27. B. Winiarski (red.), *Polityka gospodarcza*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006.

POZYCJE INTERNETOWE:

1. Juralewicz I., *Pracownik zadowolony i niezadowolony z pracy*, http://www.hotjobs.pl/library. nsf/59b9988?OpenDocument z dn. 23.08.2014.
2. Kopertyńska W., *System motywacyjny w organizacji(II)*. http://www.wiedzainfo .pl/wyklady/ 120/system_motywacyjny_w_organizacji_ii.htm z dn. 23.08.2014.

Mgr inż. Maciej Maruszak
Dyrektor Podkarpackiego Oddziału Okręgowego PCK w Rzeszowie.

Mgr Jarosław Kosoń
Z-ca Dyrektora RCKiK w Rzeszowie.

BOJ PROTI CHUDOBĚ
FAITH AGAINST THE POVERTY

Miroslav MERENDA

ABSTRACT

Mezinárodní společenství vnímá chudobu stále intenzivněji jako fenomén, který je třeba vymýtit, respektive zmírnit jeho dopady, nemá-li být nadále brzdou globálního společenského rozvoje. V posledních letech je chudoba středobod rozvojových programů a strategie snižování chudoby jsou jedním ze základních kamenů hospodářských reforem, doporučovaných Světovou bankou rozvojovým zemím. Avšak otázkou zůstává, je-li měřítko chudoby správným indikátorem úspěšného rozvoje a rozvojová pomoc ideálním nástrojem k jeho dosažení.

An international community sees the poverty more intensive as a phenomenon that is necessary to eliminate or rather to reduce its impacts. At present the poverty is the central point of developing programs and the strategies of poverty reducing are one of basic stones of economic reforms recommended by the World Bank to developing countries. However a question is the measure of the poverty – if it is the right indicator and if the developing bank is the right tool for its achievement.

Keywords: boj proti chudobě, stav ohrožení, adaptace, sociální problém, rezignace
faith against the poverty, state of emergency, adaptation, social problem, resignation

ÚVOD

Celosvětová snaha bojovat s extrémní chudobou ve světovém měřítku není nová a na půdě OSN se diskutuje od počátku padesátých let. Nejčastěji se projevovala ve snaze zvýšit financování tzv. rozvojové pomoci, což se ovšem nedařilo a nedaří. Již v padesátých letech vedla tato snaha k tomu, že bylo navrženo, aby bohaté země přispívaly jedním procentem svého HDP na rozvoj chudých zemí, což bylo nakonec schváleno na konferenci OSN pro obchod a rozvoj v roce 1964. Toto číslo bylo však stále častěji napadáno a tak v roce 1969 navrhla Světová banka 0,7 % HDP na rozvojovou pomoc. K tomu se také zavázalo valné shromáždění OSN v roce 1970. Jakkoli je tento závazek neustále opakován na konferencích a valných shromážděních OSN, je dnes většina bohatých zemí daleko za těmito závazky.

Až v září roku 2000 na Summitu tisíciletí všech 189 členských států OSN ztvrdilo své odhodlání odstranit extrémní chudobu na naší planetě, její příčiny a následky do roku 2015. Základní osnovou se stalo 8 rozvojových cílů rozpracovaných do úkolů. Ačkoliv jsou Rozvojové cíle tisíciletí z různých stran kritizovány pro opomenutí určitých témat, úspěch představuje už jen ten holý fakt, že se na nich 191 států světa shodlo a k jejich plnění se zavázalo.

1. CHUDOBA JAKO SOCIÁLNÍ PROBLÉM

Ze sociologického hlediska znamená chudoba sociální problém, který má svou objektivní a subjektivní stránku (Rabušic, 1998). Tato dvě hlediska jsou nosná pro dva polární typy chudoby- **objektivní a subjektivní chudobu**. Rozdíl mezi nimi je v pohledu zúčastněných osob na chudobu (Syrovátka, Mareš, Večerník, Zelený, 2002). Zástupcem

objektivního konceptu chudoby je chudoba příjmová, zatímco příkladem subjektivního konceptu chudoby je chudoba pocitová.

V současné době je chudoba nejčastěji popisována jako **multidimenzionální deprivace.** V ní se snoubí obě hlediska chudoby, jak objektivní , tak i subjektivní. Deprivace je vysvětlována omezením možnosti dosahovat na životní standard nebo průměrnou životní úroveň většiny obyvatel z dané společnosti. Společným znakem konceptů chudoby a deprivace je ohrožení zainteresovaných sociálním vyloučením.

Důležitým momentem je rovněž délka trvání chudoby. Jako nejzávažnější je popisována chudoba dlouhodobá, která je děděna z generace na generaci. Právě v ní se vyvíjí životní strategie, které se odlišují od běžných strategií v hlavním proudu společnosti.

2. CHUDOBA V EVROPĚ

V současné době je v Evropě ohroženo chudobou více než 20 milionů dětí. I přes rostoucí politické snahy se toto číslo nelepší. Navíc je zřejmé, že chudobou je ohrožen i každý pátý mladý člověk v Evropské unii.

Situace se logicky nevyhýbá ani České republice. Parlamentní Listy.cz se proto zajímaly, koho statistici počítají mezi Příjmově chudé. Ukázalo se, že se u nás jedná o dvou až tříčlenné rodiny, které mají po přepočtu sedm až deset tisíc korun hrubého na osobu. Není ani sebemenší prostor pro nějaké úspory, každý mimořádný výdaj znamená velmi citelný zásah do životního standardu. Pokud pak přijde cokoli, co už tak napjatý rozpočet ohrozí, není k dispozici širší rodina, jež by mohla výpomoci i materiálně.

Chudobou se proto zabývá iniciativa EU nazvaná Platforma pro boj proti chudobě. Jak je zřejmé, i když ne všichni si tento jev na starém kontinentu chtějí připustit, problém si uvědomují i lidé v Bruselu a pokouší se s ním vypořádat. A tak vznikla strategie s názvem Evropa 2020, ve které se hlavy států a vlád dohodly na tom, že se pokusí v příštím desetiletí vymanit z chudoby právě těch uvedených 20 milionů dětí (lidí). Vedle toho vznikají i doplňkové cíle pro všechny členské státy EU.

Smutný výčet statistik doplňují lidé z Evropské komise, kteří se problematikou chudoby zabývají. Např. 8% obyvatel EU žije v podmínkách závažné materiální deprivace a nemůže si dovolit řadu nezbytných prvků, které jsou v Evropě považovány za základ důstojného života (např. dostatečné vytápění). Problémem je i to, že více než 9% v produktivním věku žije v domácnosti, kde nepracuje nikdo. To je v Evropě 21. Století nepřijatelné. Klíčem k boji proti chudobě je tedy opětovné zajištění hospodářského růstu pomocí většího počtu lepších pracovních míst. Tak reagují iniciátoři evropské Platformy pro boj proti chudobě. Je totiž pravděpodobné, že většina příštího desetiletí bude v celé Evropě dál ve znamení nižších veřejných rozpočtů.

Ve srovnání s běžnou populací jsou chudobou více ohroženi i starší lidé (19%), přičemž v řadě zemí je tato skupina vystavena materiální deprivaci. Již nyní odborníci bubnují na poplach, že z dlouhodobého hlediska bude dál riziko chudoby seniorů stoupat společně s tím, jak by případně byla přerušována v průběhu života jejich profesní dráha.

Jedna z nejextrémnějších forem chudoby a deprivace, která je v posledních letech stále rozšířenější, je bezdomovectví a vyloučení v oblasti bydlení. Zde má vysokou míru i tzv. energetická chudoba, kvůli níž jsou domácnosti ohroženy nejen nedostatkem tepla nebo chlazení, ale i teplé vody, světla a ostatních nezbytných prvků. Deprivaci však může způsobovat i finanční vyloučení, které vzniká nejčastěji z nedostatečného přístupu

k základním bankovním službám, ale též z nadměrné zadluženosti (to bývá opět překážkou v hledání práce).

Jak je zřejmé, cíle si evropská iniciativa neklade malé. Mimo jiné by ráda dosáhla toho, aby v EU byla alespoň 75 procentní míra zaměstnanosti. Komise dál vymezila oblasti, kde je třeba podniknout rychlé a účelné kroky. Patří k nim:

- Konkrétní akce v celém spektru politik
- Větší a účinnější využívání fondů EU na podporu sociálního začleňování
- Podpora sociálních inovací založených na důkazech
- Činnost v rámci partnerství a plné využití potenciálu sociální ekonomiky
- Lepší koordinace opatření mezi členskými státy EU

3. CHUDOBA V ČESKÉ REPUBLICE

Většina autorů (Hora, Kofroň, Sirovátka, Mareš, 2008) se shodne na skutečnosti, že problém chudoby, materiální deprivace a sociálního vyloučení se dostává do popředí zájmu sociální politiky i výzkumů v Evropě i ve světě nejméně od 80. Let 20. Století. Česká republika není výjimkou.

Dle nejnovějších údajů výběrového šetření EU-SILC popisujících životní podmínky domácností v České republice za rok 2012 vyplývá, že míra chudoby se ustálila na číslu 9,6 % při stanovení hranice chudoby na 60 % mediánu příjmu. Oproti roku 2011 došlo k nepatrnému snížení o dvě desetiny. Počet osob pod hranicí chudoby byl v roce 2012 necelý milion obyvatel, přesně 990,3 tis. Z údajů lze vyčíst úroveň chudoby v jednotlivých typech domácností. Nejvyšší míra chudoby je u osob z neúplných rodin s alespoň jedním závislým dítětem. Další silně ohroženou skupinou jsou členové domácností se třemi a více dětmi. Rovněž domácnosti jednotlivců jsou ve srovnání s populací ČR ohroženy ve větší míře (Šustová, 2013)

Šustová (2013) představila efektivitu sociálních transferů na úroveň chudoby v ČR. Jejich účinnost je v ČR relativně vysoká, avšak závisí na daném typu domácností. U členů neúplných rodin s alespoň jedním závislým dítětem je ale jejich účinnost jen necelých 31 %, což je například výrazně méně než u nepracujících důchodců ohrožených příjmovou chudobou, u kterých se díky sociálním transferům 90 % dostane nad hranici chudoby.

Jak vyplývá z analýzy Českého statistického úřadu z června letošního roku, roky 2011 a zejména 2012 ukazují zatím nejhorší období v prosperitě českých domácností od poloviny 90. Let (Dubská, 2013). Zhoršení situace rodin s dětmi, pečujících žen z nízkopříjmových skupin a skupin pod hranicí chudoby v roce 2012 uvádí i Sokačová (2013)

3.1. STAV OHROŽENÍ CHUDOBOU

Nová sociální rizika představují dle Kellera (2011) směs klasických sociálních problémů (chudoba, bída, sociální zranitelnost) s novými sociálními jevy (vazby na fáze životního cyklu, obtížná předvídavost), o kterých se začalo hovořit v 80. letech 20. Století, v době nástupu postindustriální společnosti.

Novými jsou tato sociální rizika v tom, že je nelze účinně zvládnout tradičními postupy, kterými jsou sociální stát, systém pomáhajících profesí nebo solidární vztahy v rodině (Keller, 2011). Keller mezi nová sociální rizika řadí např. : neúplné rodiny, matky samoživitelky, potíže žen při sladění rodinného života s výdělečnou činností, péči o nemocné a starší členy domácnosti, absolventy snažící se získat první stabilnější zaměstnání, zadluženost, nevyužitou kvalifikaci, flexibilizaci práce, pracující chudé, seniory,

neplnohodnotné pracovní smlouvy, aj. Z deskripce nových sociálních rizik je možné odvodit i nové skupiny chudých lidí a lidí ohrožených chudobou.

Na základě výzkumu byly identifikovány faktory, které výrazně zvyšují riziko pádu do chudoby. Jedná se o nezaměstnanost, prekarizovanou práci, špatný zdravotní stav či fyzické či psychické postižení, rozpad rodiny, ať již z důvodu rozvodu či ovdovění, nízké vzdělání, bydlení v chudém regionu, spolužití s chudou osobou, předčasné opuštění domova, věk, ať už důchodový či naopak příliš mladý věk, etnická příslušnost, bezdomovectví, zadluženost aj. (Rákoczyová, Mareš, 2005)

Nová sociální rizika hrozí daleko širšímu spektru obyvatel společnosti, nežli tomu bylo u klasických rizik. Keller konstatuje, že v současné době existují dvě strategie jak se pojistit proti hrozbě, kterou nová sociální rizika představují. Jsou jimi maximální dosažené vzdělání a strategie bezdětnosti.

3.2. ZPŮSOBY ZVLÁDÁNÍ CHUDOBY A OHROŽENÍ CHUDOBOU

Situaci ohrožení chudobou lze zachytit pomocí tzv. konceptu zranitelnosti, ve kterém je vymezena střední pozice jedinců mezi spolehlivou integritou a úplnou exkluzi. K jeho rozšíření dochází v osmdesátých letech 20. století spolu s nástupem masové nezaměstnanosti. Střední pozici způsobují ekonomické proměny, zvláště v podobě prekarizované práce a s tím souvisejícími kolísajícími příjmy. Další příčinou je narůstající křehkost partnerských a rodičovských vztahů, způsobená značně ambivalentním požadavkem na větší autonomii jedince, který se prosazuje od šedesátých let minulého století. Chudoba zde často vystupuje jen jako přechodný stav. Hranici mezi situací ohrožení chudobou a situací chudoby tak můžeme označit za velmi tenkou a proměnlivou v čase.

Pokud dochází v chudobě kromě problémů v materiální oblasti také k narušení sociálních vazeb k okolí, můžeme mluvit o sociálním vyloučení. Jako okludovaní jsou chápáni ti, co nemají z nejrůznějších důvodů vlastnosti středních vrstev. Lidem sociálně vyloučeným jsou připisovány určité osobnostní vlastnosti (neschopnost odkládat odměnu do budoucna), nezakotvenost v prostoru (potíže s bydlením, bezdomovectví) a nezakotvenost v čase (nejistá či zcela žádná životní perspektiva.

Paugam rozpracoval analýzu fází exkluze, podle stupně sociální problematičnosti, podle míry diskvalifikace a podle vztahu těch, kdo jsou okluzí ohroženi, k sociálním službám. Jedná se o tři situace: **fragilita, závislost, roztr**žka. V situaci fragility dochází k potížím v oblasti pracovní i v oblasti bydlení. Lidé v této fázi ještě věří, že mají možnost získat opět dobrou práci. Obávají se, že ztratí profesní návyky. Ze situace se snaží dostat vlastními silami, žádost o sociální pomoc považují za ztrátu sociálního statusu a důstojnosti. Jedná se zpravidla o lidi střední a starší generace. Ti mladší spíše souhlasí s nárazovou asistencí sociálních služeb. Závislost nastupuje tam, kde se prohlubují potíže se zaměstnáním. Lidé v této fázi mají obvykle za sebou neúspěšné hledání práce a sérii rekvalifikací. V této fázi může dojít ke zhoršení zdravotního stavu vlivem stresu. Postupně si zvykají na sociální pomoc, kterou zpočátku považovali za ponižující. Přijímají roli pomáhaného, zříkají se části své autonomie. Podíl sociálních dávek na jejich příjmech se výrazně zvyšuje. Asistovaní nemají dostatek prostředků, mohou se však vyhnout extrémní bídě. V situaci roztržky dochází ke kumulaci handicapů. Tito lidé jsou vně trhu práce, mají zdravotní problémy, přicházejí o bydlení a ztrácejí kontakty s rodinou. Často končí úplně bez příjmu, nejsou v systému státní podpory evidováni. Ze strany sociálních služeb čerpají spíše základní služby hygienického či potravinového servisu.

Jakým způsobem lidé reagují na hrozbu chudoby a jak se chovají, když se chudoba prohlubuje, popisují autoři Budowski, Tillmann, Keim, Amacker (2010), Paugam, Gaulejac, Léonetti, Sirovátka (2000), Wadsworth (2012) a další.

Adaptace na život v chudobě a ve vyloučení se může uskutečnit pomocí „ instrumentalizace situace“, která svou podstatou částečně koresponduje s „rozmrzelou autonomií“ od Duvoux (2009). V tom, že sociálně potřebný člověk navenek přiznává a často i přehání svou inferioritu, aby výměnou získal nabízenou pomoc, je obsažen prvek přetvářky a hry. Sirovátka (2000) ve svém výzkumu příjemců sociálních dávek označuje skupinu osob užívající tento způsob zvládání jako „pečlivě kalkulující“. Uvádí, že představitelé tohoto typu někdy střídají sociální dávky a zaměstnání, někdy jsou dlouhodobě závislí na sociálních dávkách, v každém případě jsou na trhu práce silně marginalizovanou skupinou. Nejčastěji se jedná o nekvalifikované pracovníky a pracovnice, kteří zjevně kalkulují a srovnávají sociální dávky a mzdy garantující životní minimum. Hovoří někdy o tom, že přijetí nejistého a špatně placeného zaměstnání nestojí za riziko ztráty nároků na dávky. Instrumentalizaci situace je možné najít také u „strategických uživatelů“ Leiseringa a Leibfrieda (1999), kteří vidí v sociální podpoře jeden z nástrojů umožňujících jim žít určitým životním stylem. Nemají problém přihlásit se o podporu, ke které přistupují jako k jednomu ze zdrojů příjmů. Obvykle to jsou oni sami, kdo rozhodují o tom, že budou nějakou dobu bez práce. Je to součást jejich plánu.

Jiným projevem adaptace na chudobu je liberální a pozitivní přístup podpořený sociálními interakcemi se sousedy, které jsou celkově harmonické a založené na vzájemném respektu. Obyvatelé se zaměřují na to, co je ve čtvrti dobré. Leisering, Leibfried (1999) označují takové jedince za „pragmatické bojovníky“ používající sociální podporu jako prostředek k dalším cílům. Dokážou se přizpůsobit omezeným finančním možnostem, a přesto uskutečnit svá drobná přání.

Podobné způsoby zvládání lze najít v komparativním výzkumu způsobů zvládání domácností v podmínkách nejisté prosperity, který uskutečnili Budowski, Tillmann, Keim, Amacker (2010). Koncept prosperity autoři vážou k finanční prosperitě a k hmotnému zajištění domácností. Jeden ze způsobů zvládání omezeného rozpočtu je tzv. „dobré hospodaření“. Tento způsob zvládání definuje to, co není v dosahu, jako nedůležité, a tím ukazuje život subjektivně jako méně omezený. Další z popisovaných způsobů vyrovnávání se s materiálním nedostatkem je snížení potřeb domácnosti na minimum a vyhnutí se srovnání s ostatními. Zvládání finančních problémů domácností je viděno především v příležitostech půjčení si peněz od rodiny a přátel, stejně jako v opatřeních sociálního zabezpečení (jako je podpora v nezaměstnanosti, invalidní důchod). Domácnosti se nevnímají jako chudé a zmiňují možnosti volby, které činí, aby svou situaci zvládly.

Jiným způsobem adaptace na nepříznivou situaci je její pasivní forma. Jedinci volí adaptaci na problémy, nebo přinejmenším jejich přijetí, což bývá spojeno s rezignací na to, že ostatní v okolí změní své chování. Sirovátka (2000) popisuje adaptaci na život na sociálních dávkách, kdy v některých případech dochází vlivem zdravotního postižení či osamělosti k úpadku aspirací a pasivitě.

Naprosto odlišné reakce na obtížnou situaci v sobě zahrnují **defenzivní způsoby zvládání** , které naznačují, že se jedinci se svou životní situací nesmířili.

Jedním z defenzivních způsobů je „naprostá rezignace“, konec hledání východisek a přijetí negativního obrazu sebe sama. Keller mluví o jiném defenzivním způsobu, tzv. „výbušné nostalgii“. Lidé se zbavují pocitů viny tím, že ji hodí na druhé a na systém. Kolísají mezi pokušením se do systému přece jen zařadit a touhou naprosto jej odmítnout.

Keller popisuje další defenzivní způsob „únik z reality“. Lidé sociálně vyloučení nejednou sní o tom, že odejdou jinam a začnou nový život. Je však krajně nepravděpodobné, že by se jim to podařilo. Wadsworth (2012) popisuje podobné únikové strategie zvládání. Obsahují především „vyhýbání“, „popření“ a „zbožné přání“. Velice energetickou podobu nabývá forma úniku z reality, když je z exkluze uskutečňován záměrný a chtěný proces. Tito lidé chtějí věřit, že mají pod kontrolou alespoň vlastní sebedestrukci.

Popsané způsoby zvládání obtížné životní situace je možno přiřadit k fázím sociální diskvalifikace. V praxi je velice pravděpodobné, že dochází k prolínání jednotlivých způsobů zvládání v různých situacích.

ZÁVĚR

Nastíněný boj proti chudobě ve světovém, evropském a hlavně v národním měřítku byl v tomto příspěvku přiblížen v pojmech, názorech mnoha odborníků v sociální oblasti a také v číslech díky statistických úřadů.

Jak je patrné, problematika boje proti chudobě není minulostí, ale je aktuální nejen v nejchudších zemích světa, ale i v zemích EU včetně České republiky.

Proto veškeré prostředky, poznatky a účinná opatření v této oblasti řeší tak nežádoucí a bolestnou oblast života lidí ohrožených chudobou a je dokonce i na nás všech jak k této oblasti života přistupujeme či pomáháme.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ :

BUDOWSKI, M., TILLMANN, R., KEIM, W., AMACKER, M. 2010 Conceptualizing „precarious prosperity“: Empirical and theoretical elements for debate. *International Journal of Comparative Sociology* 51, 4: 268- 288

DUBSKÁ, D. 2013 *Domácnosti v ČR: příjmy, spotřeba, úspory a dluhy v letech 1993 až 2012*[on line]. Český statistický úřad. Červen 2013. [cit. 2013- 08- 19].

DUVOUX, N. 2009. *Lautonomie des assistés.* Paris: PUF

HORA, O., KOFROŇ, P., SIROVÁTKA, T. 2008. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice s důrazem na situaci dětí podle výsledků šetření SILC.* Praha: VÚPSV.

KELLER, J. 2011. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme.*Praha: Slon

LEISERING, L., LEIBFRIED, S. 1999. *Time and Poverty in Western Welfare States.*Cambridge University Press.

RAKOCZYOVÁ, M., MAREŠ, P. 2005. Sociální vyloučení a chudoba v ČR ve srovnání se zeměmi EU. S 26- 48 in KOLEKTIV AUTORŮ. *Směřování české sociální politiky s důrazem na agendu Lisabonské strategie* [on line]. Brno: VÚPSV Praha. [cit. 2012- 06- 06].

SIROVÁTKA, T. 2000. Sociální dávky a jejich příjemci: na „sociální trampolíně“, nebo ve slepé uličce? *Sociologický časopis* 36, 2: 181- 199.

SIROVÁTKA, T., MAREŠ, P., VEČERNÍK, J., ZELENÝ, V. 2002. *Monitorování chudoby v České republice*. Praha: VÚPSV.

SOKAČOVÁ, L. 2013. Rodinná a sociální politika. S. 6- 8 in Česká republika: *Úpadek a rezignace. Národní zpráva české koalice. Social Watch za rok 2012.* Praha: Ekumenická akademie [online]. [cit. 2013- 07- 01].

ŠUSTOVÁ, Š. 2013. Měření chudoby a příjmová chudoba v České republice. *Z České demografické společnosti. Demografie* 55, 2. s. 158 [online]. [cit. 2013- 07- 01].

WADSWORTH, M. E. 2012 Working with Low- income Families: Lessons Learned from Basic and Applied Research on Copingwith Poverty- relatech Stress. *Journal of Contemporary Psychotherapy* 42: 17- 25.

Doc. Dr. Ing. Miroslav MERENDA
Katedra technické a pracovní výchovy
Pedagogická fakulta, Ostravská univerzita
Fráni Šrámka 3, Ostrava- Mariánské Hory
E-mail: miroslav.merenda@osu.cz

DIPLOMACIA A ORGÁNY ŠTÁTU PRE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY
DIPLOMACY AND STATE BODIES FOR INTERNATIONAL RELATIONS

René NAĎ

ABSTRACT

Cieľom článku je priblížiť miesto a význam diplomacie v medzinárodných vzťahoch. V ďalšej časti článok definuje úlohy Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR vo vzťahu k riadeniu a usmerňovaniu realizácie zahraničnej politiky a koordinácie záujmov štátu smerom vo vzťahu k zahraničiu, pričom zároveň charakterizuje jednotlivé druhy zahraničných orgánov štátu pre medzinárodné styky. Následne článok poukazuje na úlohy plnené diplomatickými misiami v oblasti bezpečnostnej diplomacie.

The aim of article is to describe the place and importance of diplomacy in international relations. In the next part the article defines the role of the Ministry of Foreign and European Affairs of the Slovak Republic in relation to the steering and guiding the implementation and coordination of foreign policy interests of the State in relation towards the rest of the world, while also describe the various types of foreign bodies of state for international relations. Subsequently, the article points out the role played by the diplomatic missions in the field of security diplomacy.

Keywords: diplomacia, bezpečnostná diplomacia, vojenská diplomacia, orgány štátu pre medzinárodné vzťahy,
diplomacy, security diplomacy, military diplomacy, state bodies for international relations

ÚVOD

Historicky sa v rámci stykov medzi organizovanými skupinami ľudí riešili sporné záležitosti buď silou, ozbrojeným konfliktom, vojnou, alebo vyjednávaním, dohodou či kompromisom. Z úsilia vyriešiť nezhody nenásilným spôsobom, ktorý by viac (či menej) vyhovoval všetkým stranám sporu sa v priebehu tisícročí rozvinul špecifický fenomén nazývaný diplomacia. Diplomacia, aj keď „len“ v obmedzenom zmysle, vo forme výmeny poslov a dodržiavania protokolov pri prijímania cudzích vyslancov (a štatútu ich nedotknuteľnosti), existovala už v starovekom Egypte, Číne, neskôr v Byzantskej a Rímskej ríši.

Vlastné pomenovanie pre diplomaciu vzniklo v antickom Grécku. Oficiálne posolstvá a dokumenty, ktoré si vymieňali vlády mestských štátov sa zhotovovali vo forme dvoch zložených voskových doštičiek, nazývaných *diploma (v preklade: preložený dokument)*. Toto pomenovanie používali neskôr aj Rimania *(vo význame: dokument, listina)*, potom sa objavilo aj v 17. a 18. storočí vo francúzštine ako výraz *„diplomatie“*[1].

V Slovníku cudzích slov – akademickom[2] je *„diplomacia“* definovaná jednak ako „oficiálna činnosť smerujúca k dosiahnutiu zahraničnopolitických cieľov“, ale aj ako všeobecnejší pojem v zmysle „umenia vyjednávať, spoločenskej obratnosti v rokovaní sledujúcej dosiahnutie stanoveného cieľa“.

[1] GAĽAN, L. *Úvod do diplomacie. Vymedzenie pojmov. Stručný vývoj*. Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave. 2009.
[2] BOSÁK, J. *Slovník cudzích slov – Akademický.* 3. vyd. Prešov: SPN – Mladé letá s.r.o., 2008.

O niečo podrobnejšie je pojem *„diplomacia“* charakterizovaný v publikácii *Encyklopédie diplomacie*[3], kde ho autor ako:

a) priebeh a formy vyjednávania medzi osobami, skupinami, štátmi a národmi,
b) súhrnné označenie do istej miery formalizovaných prostriedkov a činností štátnych inštitúcií a jednotlivcov s cieľom realizovať ciele a úlohy, ktoré tvoria celkový komplex zahraničnej politiky štátu.

Na túto myšlienku upriamuje skutočnosť aj S. Gullová[4], ktorá zároveň aj zdôrazňuje myšlienku V. Hubingera, že diplomacia samotná nie je politikou, ale len nástrojom k jej realizácii, čiže spôsob komunikácie s inými štátmi, medzinárodnými spoločenstvami, alebo vo všeobecnosti so zahraničnými partnermi.

V tomto zmysle boli aj úlohy diplomacie charakterizované v roku 1961 Viedenským dohovorom o diplomatických stykoch nasledovne[5]:

- zastupovať vysielajúci štát v prijímajúcom;
- chrániť záujmy vysielajúceho štátu a jeho príslušníkov v štáte prijímajúcom v rozsahu dohodnutom medzinárodným právom;
- viesť rokovania s vládou prijímajúceho štátu;
- získavať všetkými zákonnými prostriedkami podmienky v prijímajúcom štáte a podávať nich správy vláde vysielajúceho štátu;
- podporovať priateľské vzťahy medzi vysielajúcim a prijímajúcim štátom a rozvíjať ich hospodárske, kultúrne a vedecké styky.

1. ORGÁNY ŠTÁTU PRE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

Formulácia vnútornej aj zahraničnej politiky krajiny v premennom a nestabilnom bezpečnostnom prostredí by mala smerovať k stabilite, udržateľnému vývoju, rozvoju mocenského centra a mocenských politických vzťahov. Na zabezpečenie potrebných aktivít v medzinárodných vzťahoch štát potrebuje jasne stanovené orgány.

Štáty majú rozhodujúcu úlohu pri realizovaní medzinárodných vzťahov prostredníctvom diplomatických prostriedkov. Diplomacia, ako oficiálna činnosť oprávnených orgánov štátu, usiluje o dosahovanie strategických cieľov zahraničnej politiky, ale rieši aj bežné potreby štátu a jeho občanov, ochraňujúc ich práva a záujmy. V tomto význame je diplomacia jedným z prostriedkov zahraničnej politiky štátu. Diplomatická aktivita štátu postupuje po viacerých základných líniách, ktoré jej dávajú špecifickú formu. Konkrétne sa jedná o:

- vyjednávanie medzi štátmi, príprava a uzatváranie medzinárodných zmlúv;
- objasnenie stanovísk vlastnej vlády k zahranično-politickým otázkam nielen vláde, u ktorej je diplomat akreditovaný, ale poprípade aj verejnosti v oznamovacích prostriedkoch;
- trvalé alebo dočasné zastúpenie štátu v zahraničí;
- pôsobenie predstaviteľov štátov v medzinárodných organizáciách;
- zverejňovanie oficiálnych informácií o dôležitých medzinárodných udalostiach a oficiálne vystavovanie medzinárodno-právnych dokumentov.

[3] HUBINGER, V. *Encyklopedie diplomacie.* Praha : Nakladatelství Libri., 2006.
[4] GULLOVÁ, S. *Medzinárodní obchodní a diplomatický protokol.* 3. vyd. Praha : Grada Publishing a.s., 2013.
[5] Viedenský dohovor bol do nášho právneho systému implementovaný Vyhláškou ministra zahraničných vecí z 10. júna 1964 o Viedenskom dohovore o diplomatických stykoch (publ. pod č. 157/1964 Zb).

V súlade s tzv. Kompetenčným zákonom[6] je ústredným orgánom štátnej správy pre oblasť zahraničnej politiky a vzťahy Slovenskej republiky k ostatným štátom a medzinárodným organizáciám Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (ďalej MZVaEZ). Medzi jeho hlavné úlohy patrí riadenie zastupiteľských úradov SR v zahraničí, riadenie a usmerňovanie realizácie zahraničnej politiky a koordinácia jednotných záujmov Slovenskej republiky vo vzťahu k zahraničiu. Ministerstvo okrem iného aj zabezpečuje styky s orgánmi a predstaviteľmi cudzích štátov v SR a v zahraničí, riadi koordinuje a usmerňuje aktivity štátnych inštitúcií v rámci medzinárodných organizácií, ako aj integráciu do európskych a euroatlantických štruktúr. V zmysle kompetenčného zákona vo vzťahu k medzinárodným organizáciám ministerstvo:

- riadi uskutočňovanie zahraničnej politiky vo vzťahu k OSN, jej orgánom a špecializovaným medzinárodným organizáciám systému OSN,
- v súčinnosti s príslušnými ústrednými orgánmi koordinuje a zabezpečuje aktivity Slovenskej republiky vo vzťahu k ostatným medzinárodným organizáciám, inštitúciám a integračným zoskupeniam,
- koordinuje a v spolupráci s príslušnými ústrednými orgánmi zabezpečuje zastupovanie Slovenskej republiky na medzinárodných konferenciách a zasadnutiach riadiacich a odborných orgánov medzinárodných organizácií a inštitúcií.[7]

Medzi vnútroštátne ústavné orgány pre medzinárodné vzťahy, resp. styky patria prezident, vláda, NR SR a MZVaEZ. Do ostatných vnútorných orgánov sa radia niektoré ministerstvá v oblasti kultúry, školstva, hospodárstva, prípadne obrany. Dočasné nediplomatické orgány pre medzinárodné styky tvoria napr. delegácie štátu v oblasti kultúrnych alebo správnych stykov.

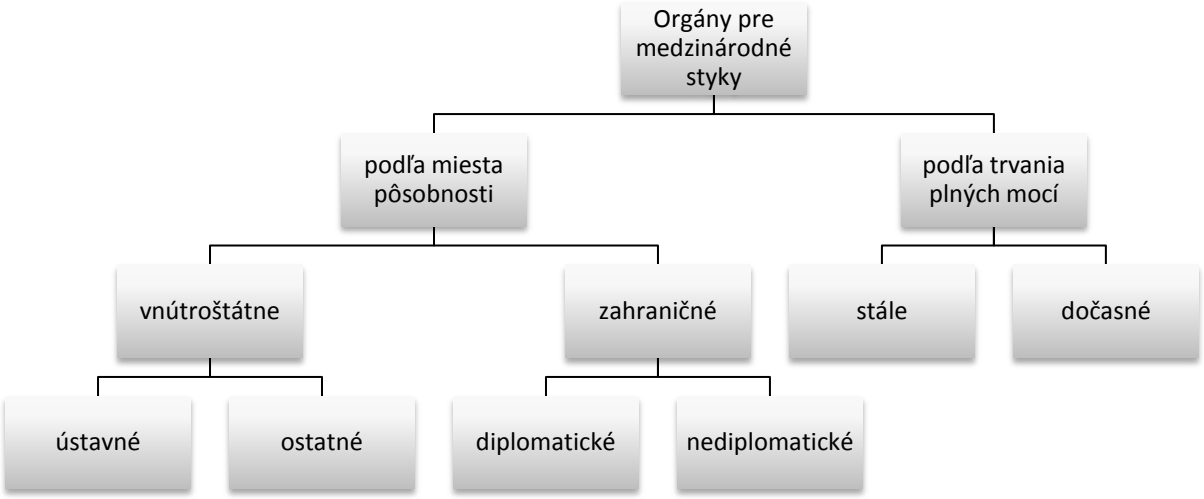

Obrázok 1 Delenie orgánov štátu pre medzinárodné vzťahy

2. ZAHRANIČNÉ ORGÁNY ŠTÁTU PRE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

Právo na diplomatické styky patrí medzi základné práva štátov. Súčasná medzinárodno-právna úprava zriaďovania misií a prijímania diplomatických zástupcov je upravená už spomínaným Viedenským dohovorom o diplomatických stykoch.

[6] Zákon č. 575/2001 o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy
[7] Štatút Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky. Dostupné na internete: <http://www.mzv.sk/sk/ministerstvo/ministerstvo-statut_ministerstva>

Najvýznamnejšími zahraničnými orgánmi štátu pre medzinárodné styky sú **diplomatické misie**, ktorých funkciami sú reprezentácia vysielajúcej krajiny, chránenie občanov v prijímajúcom štáte, jednanie s vládou prijímajúceho štátu a podpora stykov v rámci ekonomických, vojenských, politických, hospodárskych a ďalších kruhov, komunít a spoločenstiev. Diplomatické misie možno rozdeliť na:

- stále misie;
- stále misie pri medzinárodných organizáciách a delegácie na medzinárodných konferenciách;
- zvláštne misie.

Stále misie: Predpokladom ich zriadenia je vzájomné uznanie štátov *(de iure)* a nadviazanie diplomatických stykov. Vysielajúci štát po vybraní vhodného kandidáta na miesto vedúceho misie požiada prijímajúci štát o súhlas – *„Agrement"* s jeho vymenovaním. Orgány vysielajúceho štátu vystavia svojmu vedúcemu misie poverovacie listiny, ktoré odovzdá hlave štátu alebo ministrovi zahraničných vecí prijímajúceho štátu. Vedúci diplomatických misií (a podľa nich aj misie samotné) sa delia do troch kategórií:

- Na kategóriu veľvyslanectva, ktorú vedú mimoriadni a splnomocnení veľvyslanci, alebo apoštolskí či pápežskí nunciovia, alebo iní funkcionári akreditovaní u hlavy prijímajúceho štátu.
- Druhú kategóriu predstavujú vyslanectvá, ktoré vedú vyslanci alebo mimoriadni a splnomocnení ministri, pápežskí internunciovia, tiež akreditovaní u hlavy prijímajúceho štátu. V súčasnosti sa takéto zastupiteľské úrady vyskytujú zriedka.
- Napokon, tretiu kategóriu tvoria diplomatické misie, ktoré so špecifických dôvodov vedú *chargé d´affaires* akreditovaní u ministra zahraničných vecí prijímajúceho štátu. Členmi personálu misie sú členovia diplomatického personálu, technického a služobného personálu.

Členovia diplomatického personálu misie sú vedúci misie, ostatní diplomatickí zástupcovia, vyslanci, veľvyslaneckí alebo vyslaneckí radcovia, tajomníci prvej, druhej, tretej triedy, pridelenci, ktorí požívajú diplomatické výsady a imunity.

Miestnosti misie sa rozumejú budovy, pozemky, ktoré misia využíva. Sídlom misie je hlavné mesto prijímajúceho štátu. Týmto objektom prináleží právo exteritoriality, čiže nedotknuteľnosti zo strany štátnych orgánov prijímajúceho štátu. Vnútorne sa misie člení na nižšie organizačné útvary, kde sú obyčajne zastúpené politické, obchodné, tlačové, informačné, kultúrne oddelenia. Špecifické postavenie a relatívnu samostatnosť v rámci organizácie má konzulárne oddelenie. Za významné sa považujú funkcie vojenských, námorných a leteckých pridelencov.

V súvislosti s plnením úloh **diplomatických misií** a diplomatických zástupcov prislúchajú aj presne definovaná **výsady a imunity**[8]**.** Medzi tieto výsady zaraďujeme:

- právo vyvesovať štátnu vlajku a štátny znak na miestnostiach misie, vrátane rezidencie vedúceho misie a na jeho dopravných prostriedkoch;
- miestnosti misie sú nedotknuteľné (*miestnosti, zariadenia a iný majetok v nich, dopravné prostriedky nemôžu byť predmetom prehliadky, rekvizície, zhabania alebo exekúcie*), taktiež sú nedotknuteľné archívy a písomnosti misie;
- z nedotknuteľnosti misie sa odvodzuje právo diplomatického azylu;
- vysielajúci štát, vedúci misie a členovia diplomatického personálu sú oslobodení od daní a dávok, čo sa vzťahuje aj na miestnosti s výnimkou poplatkov za služby;

[8] Vyhláška ministra zahraničných vecí z 10. júna 1964 o Viedenskom dohovore o diplomatických stykoch, publ. pod č. 157/1964 Zb.

- zaručuje sa slobodné spojenie misie s vlastnou krajinou - možno využiť všetky spojovacie prostriedky, vrátane diplomatických kuriérov a diplomatickej pošty, vlastné rádiostanice možno zriadiť a používať iba so súhlasom prijímajúceho štátu;
- úradná korešpondencia je nedotknuteľná (*diplomatická pošta sa nesmie otvoriť ani zadržať*), diplomatický kuriér vybavený dokladom je nedotknuteľný;
- diplomatickí zástupcovia a ich rodiny majú osobnú nedotknuteľnosť, teda nemožno ich zadržať, zatknúť a treba s nimi jednať s úctou;
- nedotknuteľné je ich súkromné obydlie, automobil, písomnosti a majetok;
- diplomatickí zástupcovia a ich rodiny sú vyňatí z trestnej, správnej a civilnej zodpovednosti, sú oslobodení od daní, poplatkov a ciel;
- diplomatickí zástupcovia a ich rodiny sú oslobodení od verejných služieb ako vojenská a civilná, majú zaručenú slobodu pohybu.

Stále misie pri medzinárodných organizáciách a delegácie na medzinárodných konferenciách: Ich postavenie upravuje Dohovor o zastúpení štátov v ich stykoch s medzinárodnými organizáciami univerzálneho charakteru, podpísaný vo Viedni v roku 1975[9]. Úlohou stálych misií pri medzinárodných organizáciách je udržiavať spojenie medzi vysielajúcim štátom a medzinárodnou organizáciou. Misia má podobný personál ako stála misia a podobné je to aj s jej imunitami.

Zvláštne misie: sú dočasné diplomatické misie zastupujúce štáty, ktoré si vysielajú navzájom so vzájomným súhlasom. Ich cieľom je prerokovanie určitých otázok, alebo splnenie určitých úloh. Ich postavenie upravuje Dohoda o zvláštnych misiách z roku 1969. Ich pôsobenie je upravené podobne ako u stálych misií.

Konzulárne úrady: Svoj pôvod majú pravdepodobne v antickom Grécku a Ríme, kde existovali inštitúcie úlohou ktorých bolo sprostredkovanie stykov cudzincov žijúcich na ich území s miestnymi úradmi. Dnes podobné úlohy plnia konzulárne úrady, postavenie ktorých upravuje Viedenský dohovor o konzulárnych stykoch z roku 1963. Podľa neho sa delia na :

- generálne konzuláty na čele s generálnym konzulom;
- konzuláty na čele s konzulom;
- vicekonzuláty na čele s vicekonzulom;
- konzulárne zastupiteľstvá na čele s konzulárnym agentom.

Konzulárny úrad možno zriadiť iba so súhlasom vlády hostiteľskej krajiny. Každý konzulát pôsobí v rámci časti územia štátu, ktoré sa nazýva konzulárny obvod – ide o vymedzenú časť územia hostiteľskej krajiny. Funkcie konzulátov sú veľmi rozmanité, avšak plnia len funkcie administratívne, nie politické. Medzi ich hlavné funkcie patria :

- chránenie záujmov vysielajúceho štátu a jeho príslušníkov;
- nadväzovanie a podpora ekonomických, vedeckých a kultúrnych stykov medzi krajinami a organizáciami v nich pôsobiacimi;
- vydávanie cestovných pasov a iných dokladov svojim štátnym príslušníkom v hostiteľskom štáte;
- vykonávanie funkcií notára, civilného matrikára a podobných funkcií;
- pomoc pri dedičských konaniach a konaniach pred súdom vlastným občanom.

[9] *Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character, dated 14 March 1975*. Dostupné na internete: <http://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-02/represent_states_org.xml>

Špecifické postavenie majú honorárni konzuli, ktorých ako občanov štátu pôsobiacich vo svojom štáte poveruje svojím zastupovaním nejaký iný štát. Svoju funkciu vykonávajú ako čestnú, teda bez nároku na honorár a výsady (známym konzulom bol napr. herec Andrej Hric, ktorý zastával funkciu honorárneho konzula Súostrovia Seychely).

Diplomatické misie môžu ukončiť svoju činnosť z nasledovných dôvodov: z iniciatívy vedúceho misie, z vôle vysielajúceho štátu, z vôle prijímajúceho štátu, v dôsledku nepredvídaných okolností ako sú vojna, povstanie, alebo prírodná katastrofa.

3. ÚLOHY DIPLOMATICKÝCH MISIÍ V OBLASTI BEZPEČNOSTNEJ DIPLOMACIE

V predchádzajúcich častiach som sa venoval jednak definovaniu samotného pojmu diplomacie a následne sme charakterizovali štruktúru orgánov pre medzinárodné styky z hľadiska interných (vnútroštátnych) ale aj externých (medzinárodných) vzťahov a činností.

V tejto súvislosti je nutné poukázať na skutočnosť, že v rámci vyššie spomínaných aktivít sú diplomatické rokovania často zamerané na konkrétne oblasti (obchodné, kultúrne, energetické, ale v neposlednej rade aj oblasti súvisiace s bezpečnostnými aspektmi). Všetky tieto oblasti ako také majú svoje špecifiká, a preto vyžadujú aj špecifickú prípravu.

V súvislosti s rokovaniami ohľadne bezpečnostných aspektov môžeme spomenúť 2 špecifické oblasti diplomacie: **bezpečnostná diplomacia** a **vojenská diplomacia.**

S. Gullová definuje *bezpečnostnú diplomaciu*[10] ako: *„...zameranú na napĺňanie bezpečnostnej politiky štátu a jeho bezpečnostných záujmov, ale aj plnenie spojeneckých zmlúv a medzinárodných záväzkov vyplývajúcich z členstva ... v NATO, EÚ, OSN a OBSE. Zároveň poukazuje na skutočnosť, že bezpečnostná diplomacia sa v posledných rokoch venuje aj sledovaniu a monitorovaniu hrozieb teroristických útokov a ich predchádzaniu.“*

Oproti tomu termín *vojenskej diplomacie*, podľa môjho názoru výstižne definuje A. Vidovencová[11] v dvoch dimenziách. Jednak sa tento termín používa sa na vyjadrenie všetkých bilaterálnych a multilaterálnych zastúpení rezortu obrany v zahraničí, čiže vojenskou diplomaciou toho ktorého štátu sa teda môže rozumieť sieť úradov vojenských pridelencov doplnená o pozície, ktoré má rezort obrany vyčlenené priamo v rámci alebo pri štruktúrach medzinárodných organizácií (napr. NATO, EÚ, OSN a OBSE), ale zároveň tento termín možno použiť ak hovoríme o vojenskej diplomacii ako forme pôsobenia na dosiahnutie cieľov zahraničnej politiky. Vzhľadom na množstvo prostriedkov, ktoré vojenská diplomacia používa pri plnení svojich cieľov, je nástrojom zahraničnej politiky štátu a zároveň aj strategickým nástrojom.

Úlohy bezpečnostnej a vojenskej diplomacie sú vo svojej podstate úzko prepojené, nakoľko možno ozbrojené sily štátu vo svojej podstate definovať ako nástroj presadzovania zahraničnej politiky. K otázkam súvisiacim s odzbrojením, kontrolou zbraní, boja s medzinárodným terorizmom a kriminalitou, prevencia konfliktov, rozvojová spolupráca, podpora mieru m musia pristupovať spoločne a koordinovane. Z tohto hľadiska je nanajvýš prirodzené, že aj „vojenské“ a „civilné“ zastúpenia Slovenskej republiky pri NATO a EÚ sú z dôvodu dôslednej koordinácie stanovísk a presadzovania záujmov štátu z hľadiska vnútornej štruktúry úzko prepojené. Konkrétne Úrad vojenského predstaviteľa pri NATO/EÚ (Vojenský predstaviteľ je tzv. „double-hatted“) sa na nachádza v štruktúre Stálej delegácie SR pri NATO

[10] GULLOVÁ, S. *Medzinárodní obchodní a diplomatický protokol.* 3. vyd. Praha : Grada Publishing a.s., 2013.
[11] VIDOVENCOVA, A. *História a definícia vojenskej diplomacie*. Dostupné na internete: <http://mv3fpvmv.blog.co.uk/2009/05/08/historia-adefinicia-vojenskej-diplomacie-6080577/>

spoločne so Sekciou obrany (zástupcovia Ministerstva obrany SR /MO SR/) a s Politickou sekciou (zástupcovia Ministerstva zahraničných vecí a Európskych záležitostí SR /MZVaEZ). Zároveň v štruktúre Stáleho zastúpenia SR pri EÚ sú vojenskí zástupcovia v pracovných skupinách Vojenského výboru EÚ (ako súčasti Rady EÚ), rovnako ako civilní zástupcovia MO SR a MZVaEZ v Politicko-vojenskej skupine Rady EÚ, odborne podriadení veľvyslancovi SR pri Politickom a bezpečnostnom výbore Rady EÚ.

Bezpečnostná a vojenská diplomacia je zastúpená aj na Stálej misii SR pri medzinárodných organizáciách vo Viedni, kde MO SR pravidelne vysiela dôstojníka ako vojenského predstaviteľa rezortu pri OBSE. Zastúpenie MO SR na Stálej misii SR pri OSN v New Yorku bolo v nedávnej minulosti zrušené.

ZÁVER

Modernú diplomaciu je v súčasnosti nutné chápať nielen ako spôsob presadzovania zahraničnej politiky jednotlivých štátov, ale v širšom zmysle definície aj ako spoločný prostriedok na zabezpečenie trvalo udržateľného rastu, boja proti hrozbám terorizmu, šíreniu zbraní hromadného ničenia, ako aj ďalším nežiaducim zmenám bezpečnostného prostredia vedúcim k ohrozeniu mieru a stability vo svete. Už len z predchádzajúceho vymenovania úloh diplomacie v oblasti bezpečnosti, ale zároveň aj zo sekundárnych úloh z nich vyplývajúcich, je zrejmý enormný nárast agendy, ktorou sa bezpečnostná a vojenská diplomacia aktuálne zaoberá, pričom do budúcnosti možno očakávať len ich ďalší prírastok. Z uvedených skutočností priamo vyplýva, že tak ako budú rásť nároky na plnenie úloh, tak budú rásť aj nároky na odbornosť, prípravu, ale v neposlednom rade aj počty diplomatického zastúpenia v zahraničných štruktúrach.

A preto je na tomto mieste viac než potrebné opätovné pripomenutie názoru, ktorý vyslovil už v roku 2007 na pôde Ekonomickej univerzity v Bratislave vo svojom vystúpení v rámci vedeckej konferencie s názvom „Zahraničná politika a diplomacia SR v kontexte európskej integrácie“ vtedajší vedúci služobného úradu Ministerstva zahraničných vecí SR M. Peško, keď povedal: *„ ... Nekoncepčné rušenie toho, čo sa podarilo za dlhé roky vybudovať by bolo cestou späť. Nepremyslené a neodôvodnené znižovanie rozpočtu a počtu zamestnancov ministerstva v čase, keď jeho úlohy a povinnosti kontinuálne rastú, môže spôsobiť ďalšie rozširovanie nožníc medzi želaniami a plánmi v zahraničnej politike a reálnymi možnosťami pre ich naplnenie.... Nedostatok zdrojov a personálu nás núti k neprofesionálnej improvizácii a preťažovaniu zamestnancov v zahraničí, ktorí neraz majú v pracovnej náplni až 5 – 6 agend... “*[12]. Napriek skutočnosti, že od konania tejto konferencie ubehlo takmer presne 7 rokov, sú tieto myšlienky stále viac než aktuálne, a to nielen na pôde Ministerstva zahraničných vecí a Európskych záležitostí.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

[1.] BOSÁK, Ján. a i. 2008. *Slovník cudzích slov – Akademický.* 3. vyd. Prešov: SPN – Mladé letá s.r.o., 2008. ISBN 978-80-10-01425-5. 1056 s.

[2.] GAĽAN, Lukáš. a i. *Úvod do diplomacie. Vymedzenie pojmov. Stručný vývoj* : predmetová práca. Bratislava : Ekonomická univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta, 2009. 9 s.

[12] PEŠKO, M. 2007. Aktívna diplomacia pre 21. storočie. In *Zahraničná politika a diplomacia SR v kontexte európskej integrácie.* Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave, 2007. S. 196

[3.] GULLOVÁ, Soňa. *Medzinárodní obchodní a diplomatická protokol.* 3. vyd. Praha : Grada Publishing a.s., 2013. 336 s. ISBN 978-80-247-4418-6.

[4.] HUBINGER, Václav. *Encyklopedie diplomacie.* Praha : Nakladatelství Libri., 2006. 192 s. ISBN: 80-7277-296-1

[5.] *Medzinárodné vzťahy* [online]. 2007. Dostupné na internete: <www.obxrestaurants.com/femhelp/archiv/medzinarodne_vztahy.doc>

[6.] PEŠKO, Marcel. 2007. Aktívna diplomacia pre 21. storočie. In *Zahraničná politika a diplomacia SR v kontexte európskej integrácie.* ISBN 978-80-225-2467-4. Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave, 2007, s. 187-196,

[7.] *Štatút Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky číslo: 104/2013* [online]. Ministertvo zahraničných vecí a Európskych záležitostí SR. [Bratislava (Slovenská republika)]. Okt. 2013. Dostupné na internete: < http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_4282E1A60E933FA1C1257C4E002771B5_SK/$File/131227_statut_ministerstva.pdf>

[8.] VIDOVENCOVA, Andrea. *História a definícia vojenskej diplomacie* [online]. Maj. 2009. Dostupné na internete: <http://mv3fpvmv.blog.co.uk/2009/05/08/historia-adefinicia-vojenskej-diplomacie-6080577/>

[9.] *Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character, dated 14 March 1975* [online]. University of OSLO, Faculty of Law. [Oslo (Norway)]. Dostupné na internete: <http://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-02/represent_states_org.xml>

[10.] *Vyhláška ministra zahraničných vecí z 10. júna 1964 o Viedenskom dohovore o diplomatických stykoch, publ. pod č. 157/1964 Zb.*

[11.] *Zákon č. 575/2001 o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy*

Ing. René NAĎ
externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
rene.nad@gmail.com

RUSOFÓBIA AKO PRVOK EURÓPSKEJ POLITIKY
RUSSIAN PHOBIA AS AN EUROPEAN POLICY COMPONENT

Martin NIČ

ABSTRACT

Príspevok sa zaoberá fenoménmi ovplyvňujúcimi vývoj situácie v geopolitickom priestore Európskej únie, Ukrajiny a Ruska.

Cieľom je načrtnúť možný pohľad na jednotlivé faktory na pozadí historických udalostí, vplyvov v tejto konfliktnej oblasti, ich súčasný stav a budúci potenciál.

Úvod je venovaný sociálnej, politickej a ekonomickej situácii v Rusku po rozpade Sovietskeho Zväzu do obdobia zvolenia Vladimíra Putina do úradu prezidenta Ruskej federácie. V prvej časti sú uvedené zásadné kroky a opatrenia realizované prezidentom Putinom, ktoré mali za cieľ stabilizovať situáciu v Rusku po období vlády prezidenta Jeľcina. Druhá časť stručne opisuje historicko-politické pozadie vzájomných vplyvov Ruska, Ukrajiny a západných štátov angažujúcich sa dotknutom geopolitickom priestore. Tretia časť sa zaoberá udalosťami na Ukrajine, reakciou Európskej únie a vzťahu Európskej únie a Ruska.

Záver je venovaný pravdepodobným ekonomicko-politickým motívom Spojených štátov amerických vo vzťahu k euroázijskému priestoru a z nich vyplývajúcim negatívnym dôsledkom pre svetovú rovnováhu.

The contribution is working with phenomena these determine the situation of the geopolitical area of European Union, Ukraine and Russia.

The aim is to outline the possible view to the several factors at the historical events background, influence to this conflict, their present condition and future potential.

The introduction is dedicated to the social, political and economic situation in Russia since the decomposition of the Soviet Union to the era of Vladimir Putin presidential power. In the first chapter are presented the main steps and measures realized by president Putin with the aim to stabilize situation in Russia after period of the Boris Jelzin power. The second chapter shortly describes historical and political background of the mutual influences of Russia, Ukraine and western states which try to participate in the events in this geopolitical area. The third chapter is working with the events in Ukraine, with the reaction of the European Union and finally with relationship between European Union and Russia.

The end of this contribution is dedicated to the possible economic and political motivation of the United States of America and related negative consequences to the world balance.

Keywords: súvislosti, konflikt, ekonomika, história, medzinárodné vzťahy.
coherence, conflict, economy, history, international relationships.

ÚVOD

Európsky vzťah k Rusku sa vyvíjal cez nekritický obdiv, očakávanie pomoci v kritických etapách dejín až po nenávisť a opovrhovanie v dobe, kedy nezanedbateľná časť Európy majúca pozitívnu skúsenosť s demokraciou, na vlastnej koži zažila sovietsku imperiálnu politiku. Rusko sa vyvíjalo na rozhraní európskej, stredovýchodnej a ázijskej civilizácie. So žiadnou z nich sa však nikdy úplne neidentifikovalo. Voči európskemu individualizmu sa v Rusku presadil kolektivizmus. Sovietsky režim bol po udalostiach v roku 1917 nútený modernizovať zaostalú krajinu za mimoriadne zložitých vonkajších a vnútorných podmienok. Keďže zahraničné banky odmietli poskytnúť pôžičky, vláda postupovala cestou

tzv. socialistickej akumulácie. Bremeno modernizácie bolo prenesené na celú spoločnosť, výrobné prostriedky boli znárodnené a monopolizované, občania boli na vyše polstoročie premenení na nedobrovoľnú pracovnú silu v záujme vyššieho poslania.

Po politických zmenách v 90-tych rokoch v krajinách tzv. socialistického tábora, následnom divokom prechode na trhový kapitalizmus a pôsobení skupiny okolo prezidenta Jeľcina sa po príchode dvojice Putin-Medvedev v Rusku stalo najvyššou hodnotou úsilie o opätovnú premenu krajiny na silný štát a znovuzískanie pozície vplyvného hráča v globálnej politike. Rozpad Sovietskeho zväzu bol okrem iných ťažkostí sprevádzaný vyhlasovaním nezávislosti niekdajších zväzových a autonómnych republík. Zrútením sovietskeho systému a rozpadom Sovietskeho zväzu tak vzniklo niekoľko závažných otázok:

- nadviaže Rusko na udalosti z roku 1917 a pokusy o parlamentnú demokraciu alebo sa bude presadzovať absolutistický odkaz cárizmu a komunistických diktátorov?,
- ako sa Rusko vysporiada s problémami centrálne riadenej a najmä zbrojením rozvrátenej ekonomiky?,
- ako si Rusko poradí s emancipačnými snahami národov a silnejúcimi proti ruskými náladami v štátoch bývalej federácie s ruskou menšinou?,
- bude sa Rusko v rámci svojej zahraničnopolitickej koncepcie snažiť o obnovu pozície hegemóna alebo bude vnímať západné veľmoci ako partnerov svojej novej zahraničnej politiky?

Po zložitých rokovaniach napokon Rusko súhlasilo s plánom podporovaným USA na rozširovanie NATO do východnej Európy a v júni 1994 sa po dlhom váhaní pripojilo k Partnerstvu za mier. Aj keď sa západné mocnosti začali intenzívne angažovať v oblastiach krajín ruských národných záujmov, t. j. v bývalých satelitných štátoch východného bloku, situáciu v geopolitickom priestore strednej a východnej Európy bolo možné považovať za pokojnú a stabilizovanú.

Okrem pozitív ako napr. zavedenie demokratických mechanizmov je potrebné spomenúť, že vo funkčnom období prezidenta Jeľcina prebiehala v Rusku nekontrolovaná privatizácia a liberalizácia ekonomiky, únik mozgov a odliv kapitálu do zahraničia (cca 50 mld dolárov ročne). Svoje pozície posilňovali a vzájomne prepájali oligarchovia a mafiánske elity, na druhej strane HDP a životná úroveň obyvateľstva prudko klesala. Na konci roku 1994 bol trhový kurz amerického dolára 5612 rubľov, pokles priemyselnej výroby oproti roku 1991 bol viac ako 45 percentný. Rozpočet Ruska bol dlhodobo hlboko deficitný a štátny dlh na konci roku 1996 predstavoval vyše 120 miliárd dolárov. Rusko v tejto fáze svojho vývinu (odhliadnuc od hrozby v súvislosti s kontrolou jadrového arzenálu) nepredstavovalo pre západný establishment problém, pretože decentralizácia moci, vplyv oligarchov, kriminalita a korupcia prítomná na všetkých úrovniach riadenia, štát paralyzovali a prakticky znemožňovali realizáciu akýchkoľvek reforiem.

Podľa odhadov bývalých komunistických lídrov Sovietskeho zväzu malo na konci tisícročia žiť v krajine do 600 miliónov ľudí. Demografická katastrofa v podobe odchodu občanov Ruska do zahraničia, znižovania pôrodnosti a priemernej dĺžky života spôsobila, že v 90-tych rokoch žilo v krajine so stúpajúcou hrozbou sociálnych nepokojov necelých 300 miliónov obyvateľov.

1. RUSKO SÚČASNOSTI

S nástupom Vladimira Putina na politickú scénu nastúpilo Rusko cestu konsolidácie pomerov v spoločnosti. Bývalý riaditeľ Federálnej bezpečnostnej služby a úspešný športovec bol 9. augusta 1999 vymenovaný za predsedu vlády a po prekvapujúcom odstúpení prezidenta

Jeľcina 31. decembra 1999 prevzal prezidentské právomoci. V marci v roku 2000 presvedčivo vyhral prezidentské voľby. Napriek domácej a západnej kritike Putin správne pochopil, že za daných okolností je možné spustenie reforiem a konsolidácia pomerov v štáte len prostredníctvom centralizácie moci. Oligarchovia ovládajúci médiá i ekonomiku celej krajiny boli prinútení spolupracovať alebo odísť. Vo väzení skončili napr. mediálny magnát Vladimir Gusinskij, majiteľ ropného gigantu Jukos Michail Chodorkovskij. Vplyvná postava ruskej politiky Boris Berezovskij po odsúdení na 13 rokov väzenia za údajné tunelovanie automobilky VAZ v roku 200 požiadal o azyl vo Veľkej Británii, kde v roku 2013 za nevyjasnených okolností zomrel. Okrem negatívnych reakcií západu na jednej strane a na druhej strane pozitívnych ohlasov bežných občanov Ruska aj napriek určitým obmedzeniam občianskych práv, popularita ruského prezidenta neklesá. Väčšina radových občanov Ruska totiž pozitívnejšie vníma obdobie vlády riadenej demokracie a nútenej stability prezidenta Putina v porovnaní s chaosom a dekadenciou z čias prezidenta Jeľcina aj keď za cenu spomínaných obmedzení práv a slobôd, ako sú napr. sloboda slova, sloboda zhromažďovania alebo spôsob a rozsah informovania novinárov o teroristických činoch na území Ruskej federácie a pod. Charakteristickým špecifikom ruského národa známym z histórie a kreovaným útrapami, ktorými ruský národ prešiel, je schopnosť v čase krízy tesnejšie sa zomknúť okolo vodcu. To je dôvodom, prečo napriek embargám a očakávaniam Západu nenastal výrazný nárast tlaku na ruskú vládu, ako tomu bolo napr. v USA počas vietnamskej vojny.

Naviac, zo sociologického pohľadu na vládu prezidenta Putina vyplýva pre západné elity nepríjemný zásadný poznatok, že Vladimir Putin ako člen tzv. pomocnej elity (manažéri, politici, volení predstavitelia) dokázal efektívne eliminovať vplyv a prinútiť k spolupráci príslušníkov tzv. skutočnej elity (vlastníci, často anonymní, veľkého kapitálu). Taký precedens v čase hospodárskych kríz, celosvetového problému polarizácie príjmov, zadlženosti, nezamestnanosti, deficitnosti štátnych rozpočtov a systémov sociálneho zabezpečenia vnímajú príslušníci skutočnej elity celého sveta ako nebezpečenstvo a existenčné ohrozenie svojich pozícií. Tento fakt je možné považovať za určujúcu príčinu vykresľovania osoby prezidenta Putina západnými pseudonezávislými a pseudoobjektívnymi mainstreamovými médiami ako hrozby pre civilizovaný svet.

2. UKRAJINA, RUSKO A ZÁPAD

Jedným z činiteľov vnútornej bezpečnosti štátu je ekonomická stabilita a s ňou spojená kvalita života obyvateľstva. Ak je jedným zo základných (hoci často iba informatívnych) ukazovateľov kvality života obyvateľstva priemerná mzda, podľa dostupných zdrojov je pre porovnanie v súčasnosti na Ukrajine približne 200 EUR, zatiaľ čo v Rusku približne 600 EUR. To môže znamenať, že od doby spoločenských zmien sa na rozdiel od Ruska a okolitých krajín Ukrajina z hľadiska ekonomických ukazovateľov prakticky nemení. Aj keď je korupcia problémom v oboch krajinách, na rozdiel od Ruska má korupcia na Ukrajine stúpajúcu tendenciu. Pre ilustráciu ukrajinskej korupcie a vyvrátenie prípadných pochybností, z osobných skúseností autora článku, ktorý Ukrajinu navštevuje v priemere 2-krát za mesiac, je nanajvýš vhodné vo vlastnom záujme do cestovného pasu pri hraničnej kontrole cestou tam i späť „nechať zabudnutých“ minimálne 50 eurocentov pri troch rôznych kontrolách. V opačnom prípade bude cestujúcemu s pravdepodobnosťou hraničiacou s istotou nariadené ukrajinskými hraničnými a colnými orgánmi vyložiť kompletný nákup a výbavu vozidla za účelom zákonnej, detailnej a najmä dlhotrvajúcej prehliadky.

Len jednotlivec neznalý súčasnej bezperspektívnosti pomerov na Ukrajine vyjadrí údiv nad snahami separatistov z oblasti Donecka o vytvorenie samosprávneho štátneho útvaru

nezávislého od centrálnej vlády v Kyjeve. Ak totiž v Európe pod gesciou USA vzniklo na území Srbska Kosovo (napriek námietkam, že vznikalo za iných okolností, skutočné okolnosti je potrebné poznať najmä z názorov Srbov z daného regiónu namiesto vyjadrení, ktoré prezentujú americkí a proamerickí európski politici a mainstreamové médiá), potencionálne snáď v Európe vznikne Katalánsko či Škótsko, niet dôvodu, prečo by sa snahy obyvateľov doneckej oblasti o lepší život nemohli zhmotniť vo vzniku vlastného štátu. Fakt, že obyvatelia doneckej oblasti sú etnickí Rusi má v tomto prípade sekundárny význam. Každý človek má právo na dôstojný život. Pochopiteľne, súčasné napätie v tomto geopolitickom priestore nie je objektívne možné vnímať len cez ekonomické ukazovatele. Súvislosti vzťahujúce sa na uvedený priestor je potrebné skúmať v širších historických a politických súvislostiach. Ukrajina bola v minulosti a aj v súčasnosti predmetom ekonomických záujmov a investícií Ruska. Pri vzájomnej bilancii približne 100 mld dolárov, ktoré predstavuje dlh Ukrajiny voči Rusku je naivné domnievať sa, že sa Rusko svojho vplyvu v danej oblasti vzdá. Vzájomná prepojenosť ekonomík Ruska a Ukrajiny, nekompatibilita ukrajinskej ekonomiky s ekonomikami európskych krajín, platobná neschopnosť Ukrajiny a ukrajinská ekonomika na pokraji kolapsu poukazujú na to, že USA a Európska únia nie sú pre Ukrajinu v dlhodobých perspektívach riešením (ak nemáme na mysli Ukrajinu ako odbytisko na amerických a európskych trhoch neumiestniteľného tovaru). Záchranný balík poskytnutý s maximálnym vypätím členských krajín EÚ desaťmiliónovému Grécku nestačil na naštartovanie jeho ekonomiky. Natíska sa otázka, aká suma je teda potrebná pre takmer 50 miliónovú Ukrajinu. Nie je možné z vonkajších zdrojov financovať záchranu tak veľkej krajiny. Ekonomika Ukrajiny môže byť naštartovaná iba na Ukrajine obyvateľmi Ukrajiny snáď za pomoci rôznych, na základe dokonalej znalosti prostredia vypracovaných ekonomických stimulov a rozvojových podporných programov západných štátov a finančných inštitúcií zo zahraničia. Pôžičky finančných inštitúcií sú Ukrajine poskytované s podmienkou, že nebudú použité na splácanie štátneho dlhu voči Rusku. Nie je možné nespomenúť, že rozhodujúcu úlohu pri udalostiach na Ukrajine má Európska únia a jej vazalský vzťah s USA, ktorý sa v praxi prejavuje presadzovaním záujmov USA cez predstaviteľov Európskej únie a NATO.

3. RUSOFÓBIA AKO PRVOK EURÓPSKEJ POLITIKY

Udalosti na Ukrajine neboli spustené demonštráciami a nepokojmi na Majdane na základe nepodpísania asociačnej dohody medzi ukrajinským prezidentom Janukovyčom a predstaviteľmi Európskej únie, ako majú tendenciu mainstreamové médiá presviedčať široké masy (médiá, ktoré sú schopné pol roka informovať o dvoch ženách nespravodlivo potrestaných za hanobenie pravoslávneho chrámu, pričom vyše stovke zbitým černošským demonštrantom v Los Angeles venujú tri riadky). Tieto udalosti boli spustené na treťom samite Východného partnerstva, keď bola na základe nariadenia č. 905 kabinetu ukrajinských ministrov pozastavená príprava na podpis asociačnej dohody s EÚ. Ukrajinský premiér Mykola Azarov rozhodnutie vysvetlil ekonomickými problémami Ukrajiny, zatiaľ neoddeliteľnou prepojenosťou ukrajinskej a ruskej ekonomiky a navrhol vytvoriť komisiu zloženú zo zástupcov Európskej únie, Ukrajiny a Ruska čo predseda Európskej komisie Manuel Barroso okamžite odmietol, pretože to zjavne nezapadalo do vopred pripraveného plánu. Je namieste uviesť, že Európska únia a NATO sú dve neoddeliteľné formy západnej integrácie. Podľa článku 24 Lisabonskej zmluvy je rozhodovanie v rámci EÚ realizované na základe konsenzu. Akonáhle sa dohoda nedosiahne, zahraničná politika neexistuje a vzniknutý priestor je vyplnený americkými záujmami. Napriek existujúcej Dohode o priateľstve a spolupráci medzi Európskou úniou a Ruskom nasledoval v uliciach ukrajinských miest osvedčený scenár známy z Tunisu, Líbye, Egypta a Sýrie, kedy ostreľovači na „čísi“ rozkaz strieľali do demonštrantov. Médiá to pochopiteľne opäť

s nespochybniteľnou istotou prezentovali ako streľbu do demonštrantov na rozkaz prezidenta Janukovyča, dokonca sa objavovali správy o prítomnosti príslušníkov ruskej armády v uliciach Kyjeva. Očakávania autorov tohto scenára sa pochopiteľne vyplnili, keďže vplyv médií je eminentný. Ako reagoval na tieto obvinenia Janukovyč v podstate nikoho nezaujímalo, pretože už bol patrične onálepkovaný. Následné udalosti donútili Janukovyča opustiť krajinu, čo všetkého znalé médiá vyhodnotili ako útek pred zodpovednosťou a spravodlivosťou. Pritom bolo každému súdnemu človeku jasné, že odchodom z krajiny si zachránil holý život. Jediná spravodlivosť, ktorá by ho totiž čakala, by bol pouličný lynč na spôsob vraždy Muammara Kaddáfího. Ten svojho času „médiá" prezentovali ako akt spravodlivosti vykonaný utláčaným ľudom na tyranovi. Nepríjemnou sa javí informácia, že Kaddáfího konvoj v púšti rozstrieľali americké drony a následne bola rebelom oznámená jeho poloha. Aj laik vie, že ak niekto chce použiť na likvidáciu demonštrácie ostreľovačov, nariadi zasahovať v prvom rade lídrov a rečníkov demonštrácie namiesto účastníkov demonštrácie v dave. Je však zrejmé, že by bolo kontraproduktívne zlikvidovať lídrov, ktorí budú potrební v ďalšom kole. Udalosti z Majdanu boli označené ako revolúcia, pritom sa jednalo o nezákonný a protiústavný puč.

Európska komisia navrhla v druhom kole sankcií potrestať Rusko za jeho postoj a údajné aktivity na Ukrajine okrem už platných sankcií v ekonomickej oblasti smerovaných voči konkrétnym osobám aj ďalšími sankciami v podobe zákazu exportu špeciálnych materiálov, vysokovýkonných počítačov, elektroniky a vybraných strojárskych produktov. Po ekonomických sankciách Rusko reagovalo zastavením dovozu potravín a automobilov z Európskej únie. V krátkodobom horizonte na sankcie Európska únia doplatí stratou ziskov, v dlhodobom horizonte hrozí, že aj po ukončení sankcií sa európske firmy na ruský trh nevrátia, pretože ich pozície nahradili najmä čínske a iné firmy. Neexistujú také sankcie, ktoré by poškodili len Rusko a nepoškodili európske krajiny. Navyše, ak zavedenie sankcií neprispeje k vyriešeniu príčin konfliktu, sú neefektívne. Inými slovami, nie je možné ukrajinskú otázku vyriešiť sankciami, ak sa úplne nevyužili možnosti vyriešiť túto otázku prostredníctvom rokovaní s Ruskom ako rovnocenným partnerom aj napriek inému názoru predstaviteľov USA a EÚ. Spojené štáty americké sú energeticky sebestačné, čo značne komplikuje situáciu Európe, ktorá je závislá na dodávkach ruskej ropy a plynu. Pochopiteľne, tieto komodity je možné do Európy prepravovať tankermi a náhradnými cestami, otázne však je za akú cenu, z akých zdrojov, a v neposlednom rade komu by najviac vyhovoval tento scenár. Už začiatkom septembra 2014 sa v európskych médiách začali objavovať správy o klesajúcich objemoch dodávok ruského plynu do Európy spolu s naivnými otázkami, čo by mohlo byť príčinou poklesu. Namieste je otázka, koľko percentné obmedzenie dodávok ruského plynu je potrebné, aby si kompetentní európski lídri uvedomili vzájomné pozície Európskej únie a Ruska vo vzťahu k ukrajinskému problému. Samozrejme, hrať touto kartou je zo strany Ruska porušením dohôd o vzájomnom obchode (rovnako, ako napríklad zastavenie dodávok lodí Mistral z Francúzska do Ruska). Pre Európsku úniu to však nie je nová skúsenosť a zo strany Ruska je to očakávaný krok, pretože ak budú mať obyvatelia európskych krajín počas nadchádzajúcej zimy teplo v príbytkoch z alternatívnych a teda drahších zdrojov, na popularite európskej politickej reprezentácie v očiach radových Európanov to nepridá. Rovnako ako sankcie proti Rusku dopadnú na plecia najmä radových občanov, tak aj ruské protisankcie zaplatia predovšetkým radoví Európania.

ZÁVER

Ekonomická kríza a s ňou spojené krízové fenomény sa netýkajú len Európy aj keď sú spoločným menovateľom súčasnej reality prevažne krajín Západnej civilizácie. Primárnou úlohou vlád a riadiacich štruktúr ostáva zachovanie funkčnosti a tvorba perspektív spoločnosti

aj na pozadí neustále sa meniaceho komplexného prostredia. Jednou z takých úloh je snaha USA o vytvorenie Transatlantickej zóny voľného obchodu, zjavne výhodnej pre USA, menej už pre Európsku úniu. Cesta amerického tovaru na čínske trhy je totiž v súčasnosti obmedzená, Číňania majú vlastné problémy so zabezpečením odbytu svojej produkcie. Vytvorenie bezpečnostnej hrozby blízko Schengenského priestoru je dostatočným dôvodom pre potrebu bezpečnostných garancií, poskytnutie ktorých zo strany NATO (USA) vytvára potenciálny priestor pre ďalšie rokovania (nátlak) medzi USA a Európskou úniou o vytvorení už spomínanej zóny voľného obchodu. Toto presadzovanie západného univerzalizmu-globalizácie „za každú cenu“ môže ešte viac dynamizovať upevňovanie vzťahov Ruska a Číny, prispieť k novej polarizácii sveta vytvorením blokov USA-Kanada-Európska únia verzus Rusko-Čína (resp. zoskupenie BRICS). Taký scenár však zužuje politiku účinného multilateralizmu ako základu stabilného medzinárodného systému deklarovaného v Bezpečnostnej stratégii EÚ na záležitosť sekundárneho významu. Podriaďuje totiž záujmy Európskej únie záujmom upadajúceho hegemóna neochotného zmieriť sa s existenciou nových globálne pôsobiacich hráčov, ktorý namiesto diplomacie a politiky kompromisov presadzuje politiku nátlaku a konfrontácie pod zámienkou posilňovania bezpečnosti EÚ.

LITERATÚRA

1. HUNTINGTON, Samuel P., 1996. *Střet civilizací, boj kultur a proměna světového řádu.* 1. vyd. Praha: Rybka Publishers, 2001. 393 s. ISBN 80-86182-49-5.
2. JURČÁK, Vojtech a kol., 2009. *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2009. 235 s. ISBN 978-80-8040-387-4.
3. TAMENE, Getnet, 2010. *Moderné medzinárodné vzťahy a svetová politika.* 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, s. r. o. 2011. 275 s. ISBN 978-80-8078-325-9.
4. CHOMSKY, Noam, 2013. *Mocenské systémy.* 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o. Bratislava, 2013. 155 s. ISBN 978-80-8061-690-8.
5. HODAČ, Jan, KOTRBA, Tomáš, 2011. *Učebnice globalizace.* 1. vyd. Brno: Nakladatelství Barrister & Principal, Brno, 2011. 308 s. ISBN 978-80-87474-33-4

nrtm. PhDr. Martin NIČ
externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
martinnic@azet.sk

TOWARDS AN EFFICIENT MANAGEMENT OF THE MIGRATION-(IN)SECURITY NEXUS: HOW AND AT WHAT COSTS?[1]

Maria Mihaela NISTOR

ABSTRACT

This article emphasizes the hypothesis that an efficient management of the migration-(in)security nexus[2] should be based on an optimal process of integration. It is argued that integrative (re)actions should first be implemented bottom-up and not top-down, relying, at the same time, on the principles of multi-level governance and subsidiarity. Furthermore, integration policies at the level of the European Union are selectively analyzed and commented upon.

Keywords: migration, (in)security , integration.

INTRODUCTION

According to the World Bank Migration and Remittances Factbook 2011, more than 215 million people, or 3% of the world population, live outside their countries of birth. Interesting and apparently paradoxical is the fact that, in this global age of border permeability and penetrability, of high-speed communication and movement, "current migratory flows, relative to population, are weaker than those of the last decade of the nineteenth century"[3].

Considering the relatively small percent of immigrants, Thomas Faist analyzes the so-called "enigma of relative immobility", observing that just a small percentage of the potential migrants ("with reasons *and* opportunities for transnational migration"[4]) are real transnational migrants. This is explained by the above-mentioned researcher through a series of factors such as: internal migration, poverty (lack of the necessary resources to emigrate), local resources: cultural, symbolic and social capital, as well as seasonal migration. Hence, "the greater the loyalty of a people towards the political regime and the greater its government's legitimacy, the smaller –*ceteris paribus*- the possibility of emigration as a result of dissatisfaction for the loss of the political performance."[5] This is why migration is generally perceived as an East-West and a South-North phenomenon.

A sole quantitative analysis of the migratory processes definitely proves insufficient. Furthermore, migrants usually concentrate in urban areas, where the prospective of a better future is more promising than in rural ones and this is why in some cities the percentage of immigrants and persons with immigrationist background is way much higher than the overall one at global level, relevant examples in this respect being some Canadian metropolis: Toron-

[1] This paper is a result of a doctoral research made possible by the financial support of the Sectorial Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013, co-financed by the European Social Fund, under the project POSDRU/159/1.5/S/132400 - "Young successful researchers – professional development in an international and interdisciplinary environment".

[2] Throughout this article, only registered migration has been analysed, irregular migration being another research theme.

[3] World Bank. *Migration and Remittances Factbook 2011*, p. ix.

[4] FAIST, Thomas, in: István Horváth and Remus Gabriel Anghel, *Sociologia migrației. Teorii şi studii de caz româneşti*, Iaşi, Polirom, 2009, p.132.

[5] FAIST, Thomas Faist, op. cit., p.141.

to, where "the visible minority is about to be white" and Vancouver: "in general population, about half of Vancouver's residents are of non-European origins, making the city of Vancouver a "visible majority" municipality. Almost half were born outside of Canada."[6]

The contemporary Age of Migration[7] is incontestable and much has been written in this respect. But, since an analysis of the migratory phenomena *per se* is not the aim of this article, focus shall be laid on the post-migratory phases, primarily on managing the migration-(in)security nexus.

WHOSE (IN)SECURITY?

Security is considered primarily within the framework of the Copenhagen School. Still, within this multi-sectorial approach[8], the political, economic, societal and military sectors draw attention at this point, the environmental security being theme for another piece of research. The political sector implies representation of immigrants for a proper democracy Western countries claim to have, but minorities are usually under-represented in politics.

The societal sector refers to potential threats to (national, ethno-cultural) identity, by creating hyphenated identities or even by assimilation of the one culture. With regard to the economic sector, there are two main issues to be considered: one is the potential zero-sum game of more immigrants' jobs representing fewer jobs for the other citizens, whereas the other question refers to transnational remittances. Furthermore, these is a proven tendency to blame immigrants for lack of success (in this respect, measured as "lack of jobs"), by scapegoating them. These sectors mentioned above are also influenced by the proven aging of the population in well-developed countries. With regard to the military sector, it is commonly believed, especially in national countries, that security and diversity are rather dichotomous aspects. Still, a stronger securitization of migration would imply a greater degree of discrimination and exclusion. It is questionable to what extent the idea according to which "the demographic imperative for diversity as a functional complement to security and defence"[9].

Beside the preconception according to which international migrants themselves might be a source of insecurity, to which the host society might answer with segregation, one should also consider that "international migrants offer suffer insecurity; indeed, their insecurity should be a major focus of security studies"[10].

MANAGING THE MIGRATION- (IN)SECURITY NEXUS

"Migration is often the catch-all issue that masks the public's fears and uncertainties relating to unemployment, housing or social cohesion (in countries of destination) or loss/ waste of human capital and economic dependency (in countries of origin)."[11]

---

[6] BLOEMRAAD, Irene, *Diversity and Elected Officials in the City of Vancouver*", in: Andrew, Caroline, Biles, John, Siemiatycki, Myer, Tolley, Erin (eds.), *Electing a Diverse Canada. The Representation of Immigrants, Minorities and Women*, Vancouver, UBC Press, 2008,, p. 46.

[7] Syntagm used by Castles and Millers.

[8] So as to facilitate analysis and comprehension, the representatives of the Copenhagen School divide the concept of security in five sectors, namely: military, political, economic, societal and environmental. For further details, please consult BUZAN, Barry, Ole Wæver and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder, Colorado, Lynne Rienner Publishers Inc., 1998.

[9] LEUPRECHT, Christian, "Diversity as Strategy: Democracy's Ultimate Litmus Test", in: Leuprecht, Christian (ed.), *Defending Democracy and Securing Diversity*, Routledge, 2011, p. 220.

[10] CASTLES, Stephen, Hein de Haas and Mark J. Miller, *The Age of Migration*, Chapter 9: "Migration and security", Palgrave Macmillan Higher Education, p.211.

[11] *World Migration Report 2011*, p.xv.

A first step in the post-migratory process is the interaction with the Other, with 'the foreigner', which is double-facetted: the migrant is foreign for the host society and the other way around. Birgit Rommelspacher has noted that "the foreigner in classical sense is the one who comes from far away, who is unknown and unfamiliar. But he must be close enough to be perceived as 'foreigner', since people one does nothing about are not even 'foreign'. The foreigner is the one close enough to be understood as a counterpart"[12]. These statements reveal two post-migratory issues relevant for the theme of this article: the former is that of proximity and the latter that of enmity, at least at the level of initial perception.

As emphasized in *Our Global Neighbourhood. The Report of the Commission on Global Governance*, "people may dislike their neighbours, may distrust or fear them and may even try to ignore or avoid them. But they cannot escape from the effects of sharing space with them. When the neighbourhood is the planet, moving to get away from bad neighbours is not an option. The emerging global neighbourhood is forging new bonds of friendship and interest, but it is also creating new tensions" [13]. It must be stated that the existence such of tensions can be even traced back to Antiquity. What has changed in time is their variety, since in this postcolonial Age the 'colonizer- colonized' dichotomy bears rather historical implications. Currently, omnifarious implications have appeared, since "immigrants usually offer cheap work force, being benefic to the general economy of the host state, but they also compete with (poor) citizens of the host state for jobs"[14]. Not only to the low-income citizens may immigrants pose a(n) (imagined) threat, since the brain drain-brain gain process is globally acknowledged, as well. Even in Canada, a country widely known as welcoming immigrants, a certain feeling of reluctance towards immigrants can be noticed in public opinion polls, since "Canadians strongly support immigration, but don't want current level increased"[15].

Still, there is a clear-cut distinction between the degree of acceptance of highly-skilled and unskilled workers in the host society: "virtually everywhere, international recruitment of highly skilled personnel is considered a good thing, while lower-skilled migrant workers are seen as out-of-place in shiny new post-industrial societies. This is linked to the very hostile public climate towards migrant workers"[16].

The necessity of efficiently managing the migration-security nexus also appears International Labour Organization's Constitution Preamble, 1919, where it is stated that the organization was founded "'moved by sentiments of justice and humanity as well as by the desire to secure the permanent peace of the world"[17] in a post-war era. Still, at it has already been noticed in this paper, much has changed in a decade and the challenges immigrants are believed to pose on security are not strictly economic any longer, especially this global context of interdependence.

World Migration Report 2011: Communicating effectively about migration enlists some suggestions of good practices for migration management:

- building an open, balanced and comprehensive migration discourse
- de-politicizing the debate and directly addressing the issue of concern
- working with the media to support balanced media reporting

---

[12] BIRGIT, Rommelspacher, *Anerkennung und Ausgrenzung*. *Deutschland als multikulturelle Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Campus Verlag GmbH, 2002, p. 9.
[13] *Our Global Neighbourhood. The Report of the Commission on Global Governance*, Oxford University Press, 1995, pp. 43-44.
[14] GOLDSTEIN, Joshua S., Jon S. Pevehouse, *Relații Internaționale*, Polirom 2008, p. 626.
[15] NANOS, Nik, "Canadians Strongly Support Immigration, but Don't Want Current Levels Increased", in: *Policy Options/ Options Politiques*, Institute for Research on Public Policy, July-August 2010, pp. 10-15.
[16] CASTLES, Stephen, *Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective*, p.2.
[17] International Labour Organization. Origins and History, http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/history/lang--en/index.htm.

- acknowledging migrants as active communication agents[18]

It has to be mentioned that these policy recommendations should be considered within the framework of multi-level governance and adapted to particular contexts. Furthermore, some of the aspects mentioned above, like that of de-politicizing the migration debate, are rather challenging. In addition to these, certain aspects are also highly subjective; for instance, a discourse might seem "open, balanced and comprehensive" to the one who writes/ utters it or to particular target groups in the detriment of others. This is why these suggestions, highly relevant as they are, have to be implemented within a contextually-acknowledged framework, step by step, beginning, as the Report suggests, "with a broader consideration of the place that migration might realistically occupy in demographic, social and economic planning"[19].

I incline to contradict the hypothesis that "the discourse should address the broad national interest rather than focusing on the interests of particular segments of society"[20] with a series of counterarguments, as follows: firstly, "the broad national interest" and "the interests of particular segments of society" should not be considered as mutually exclusive, since subgroups should also aim at protecting and supporting the national interest. Furthermore, within the wider realm of the national interest, migration discourse should be target-oriented at various complementary levels in issues of migration management: neither the local nor the national can adequately manage migration by themselves.

Officially acknowledged as such or not, the multicultural mosaic has turned into a visible reality at global level. Still, the recognition of diversity itself is only a first step towards its effective management, especially when the people belonging to the host society believe that the actual Western culture is "challenged by groups within the Western societies. Such a challenge appears from immigrants of other civilizations that reject assimilation and continue to adhere at and to propagate their original values, culture and traditions." [21] Still, assimilation, i.e. the metaphorical swallow of a culture by another one is not the solution, especially at an incipient stage. Policy debates emphasize more and more the necessity of immigrants' integration into the host society. Considering that immigrants themselves represent a multicultural mosaic, being characterized by a high degree of heterogeneity, the management of every integrationist process is a complex one, but imperiously necessary to efficiently dealing with the migration- (in)security nexus.

INTEGRATION

Only by offering a certain degree of permeability to the sometimes imagined borders between "us" and "them" and by allowing "them" to become "one of us", but not by trying to annihilate their ethno-cultural background can integration be achieved. The concept of integration is usually defined as one's the interaction with the host society and its patterns, trying to seek their mainstream. According to the Longman Dictionary for Contemporary English, "to integrate" means "to become part of a group or society and be accepted by them, or to help someone do this"[22], being explained, at the same time, as the antonym of "to segregate". It must be mentioned that this process is a lengthy one and applies, in most of the cases, to the second and third generation of immigrants.

[18] World Migration Report 2011, pp. xvi-xviii.
[19] *Ibidem*, p. xvi.
[20] *Ibidem*, p. xvi.
[21] HUNGTINGTON, Samuel, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York, Simon& Schuster Paperbacks, 2011, p. 305.
[22] "Integrate", in: *Longman Dictionary of Contemporary English*, http://www.ldoceonline.com/dictionary/integrate, accessed on June 12, 2010.

In this article it is argued that an optimal process of integration should first be implemented bottom-up and not top-down, relying, at the same time, on the principles of multi-level governance.

At the level of the European Union, three Handbooks on Integration have appeared so far, the first edition being presented in 2004, as a result of the discussions at the Thessaloniki European Council in June 2003, the second one in 2007 and the third one in 2010. Whereas the 2004 edition identifies as priorities the introduction of newly-arrived immigrants and recognized refugees, civic participation and indicators, the 2007 one underlines mainstreaming immigrant integration, housing in an urban environment, economic integration and integration governance. In addition to these, the 2010 Handbook on Integration sets forth the European exchange of information and good practice, mass media and integration, awareness-rising and migrant empowerment, dialogue platforms, acquisition of nationality and the practice of active citizenship, as well as immigrant youth, education and the labour market. Since an in-depth analysis of the content of these three documents would much deviate attention from the present research, selective issues with direct relevance for the theme of this thesis shall be briefly sketched and commented upon. From one handbook edition to another, not only the number of the pages has increased (from 84 in 2004 to 104 in 2007 and to 180 in 2010), but also the realm of policies covered. Whereas the first Handbook is rather simplistic and can be considered an introductory one, the second and the third one move on to analysing more complex aspects such as, for instance, integration governance and migrant empowerment. All of them treat integration as "a shared responsibility"[23].

As stated in the 2004 Handbook, "under the heading of integration, one can detect a mixture of general and specific approaches targeting different groups and addressing a variety of issues"[24]. Worth emphasizing is the acknowledgement that "political decisions especially at the local level significantly affect non-citizen residents, who can participate through various consultation mechanisms."[25] Even if this statement is already ten years old, much has yet to be done towards its implementation and the voices of migrants have yet to be properly considered.

Chapter Four of the second edition of the Integration Handbook, entitled Governance of Integration, emphasizes that "strong and visible leadership of mayors and/or elected local officials on integration issues is instrumental to a coherent approach to integration across multiple policy areas and helps bridge gaps between government and residents with or without an immigrant background"[26]. The role of local networks in underlined, since they "can facilitate coordination between migrant organisations, service providers, municipal administrations, educational institutions, employers, religious and philanthropic organisations, and other actors"[27]. Still, "consultation is particularly worthwhile where it goes beyond a two-way conversation between immigrants and the city administration"[28].

Even if it is stated that "objectives should be SMART"[29] (i.e. specific, measurable, accepted, realistic and time-dependent), much has yet to be done in this respect.

Furthermore, "evaluations look chiefly at the appropriateness and quality of integration policies themselves, for which good governance indicators can be developed, rather than

[23] EU Handbook on Integration for Policy-Makers and Practitioners, first edition, November 2004, p.10.
[24] *Ibidem*, p.8.
[25] *Ibidem*, p.10.
[26] EU Handbook on Integration for Policy-Makers and Practitioners, second edition, May 2007, p.71.
[27] *Ibidem*, p. 73.
[28] *Ibidem*, p. 75.
[29] *Ibidem*, p. 76.

attempting to measure the 'degree of integration' of individuals or immigrant groups, which remains a challenge."[30]

In *Subsidiarity Monitoring Network Action Plan* it is stipulated that "integration could go as far as to allow immigrants to take an active part in local politics, under certain conditions"[31]. I strongly argue that integration not only 'could' allow the participation of immigrants in local politics; it *should* permit this, especially since "Europe's regions and cities stress the holistic approach to integration"[32].

CONCLUSIONS

There is no universally-valid solution to the question of efficiently managing the migration-(in)security nexus but, as it has been strongly argued throughout this paper, integration is definitely a milestone in this respect. Its subsequent policies should be contextually-oriented and, further on, primarily bottom-up implemented, considering the constructivist paradigm in which "the borders of the Self are in (permanent) interactive play and can consequently be modified within this process, so that they can form a collective [integrative] identity"[33].

For the efficient implementation of integration policies within the framework of multi-level governance, complex and costly procedures might be required. Still, the costs of offering education to immigrant children, for instance, cannot be compared to that of segregation that might further lead to frustration, enmity and even aggression and the development of transnational networks of organized crime.

BIBLIOGRAPHY

1. BIRGIT, Rommelspacher, *Anerkennung und Ausgrenzung. Deutschland als multikulturelle Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Campus Verlag GmbH, 2002.
2. BLOEMRAAD, Irene, *Diversity and Elected Officials in the City of Vancouver*", in: Andrew, Caroline, Biles, John, Siemiatycki, Myer, Tolley, Erin (eds.), *Electing a Diverse Canada. The Representation of Immigrants, Minorities and Women*, Vancouver, UBC Press, 2008.
3. BUZAN, Barry, Ole Wæver and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder, Colorado, Lynne Rienner Publishers Inc., 1998.
4. CASTLES, Stephen, *Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective*.
5. CASTLES ,Stephen, Hein de Haas and Mark J. Miller, *The Age of Migration*, Palgrave Macmillan Higher Education.
6. GOLDSTEIN, S. Joshua, Jon S. Pevehouse, *Relaţii Internaţionale*, Polirom 2008.
7. HORVÁTH, István and ANGHEL Remus Gabriel, *Sociologia migraţiei. Teorii şi studii de caz româneşti*, Iaşi, Polirom, 2009.
8. HUNGTINGTON, Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York, Simon& Schuster Paperbacks, 2011.

[30] *Ibidem*, p. 77.
[31] Subsidiarity Monitoring Network Action Plan, p. 5.
[32] *Ibidem*, p. 5.
[33] WENDT, Alexander , *Teoria Socială a Politicii Internaţionale*, Iaşi; Polirom, p.312.

9. LEUPRECHT, Christian, "Diversity as Strategy: Democracy's Ultimate Litmus Test", in: Leuprecht, Christian (ed.), *Defending Democracy and Securing Diversity*, Routledge, 2011.
10. WENDT, Alexander *Teoria Socială a Politicii Internaționale*, Iaşi; Polirom.
EU Handbook on Integration for Policy-Makers and Practitioners, first edition, November 2004.
11. EU Handbook on Integration for Policy-Makers and Practitioners, second edition, May 2007.
12. NANOS, Nik , "Canadians Strongly Support Immigration, but Don't Want Current Levels Increased", in: Policy Options/ Options Politiques, Institute for Research on Public Policy, July-August 2010.
13. *Our Global Neighbourhood. The Report of the Commission on Global Governance*, Oxford University Press, 1995.
14. Subsidiarity Monitoring Network Action Plan.
15. World Bank. *Migration and Remittances Factbook 2011*.
16. International Labour Organization. Origins and History, http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/history/lang--en/index.htm.
17. *Longman Dictionary of Contemporary English*, http://www.ldoceonline.com/dictionary/integrate, accessed on June 12, 2010.

Maria Mihaela NISTOR,
PhD C, Doctoral School of International Relations and Security Studies, Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca.
Adress: Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Istorie şi Filosofie, Departamentul de Studii Internaționale şi Istorie Contemporană, str. Mihail Kogălniceanu, nr. 1, cod poştal 400084
E-mail: Maria.NISTOR@ubbonline.ubbcluj.ro, marianistorubb@gmail.com

ROLA OBRONY CYWILNEJ W POLSCE JAKO PODMIOTU W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA RP. CHARAKTERYSTYKA PRAWNA ASPEKTÓW OBRONY CYWILNEJ

THE ROLE OF CIVIL DEFENSE IN POLAND AS AN ENTITY IN THE SECURITY SYSTEM RP. CHARACTERISTICS OF LEGAL ASPECTS OF CIVIL DEFENSE.

„Można mieć nadzieję, że nic się nie wydarzy,
ale mimo to lepiej być przygotowanym."

Romualda Grocki

Antoni OLAK

ABSTRACT

In terms of security, the rules effectiveness and usefulness of the activities, it cannot be guided by sentiments, you should also avoid stereotypes of thought and borrowings. A pragmatic approach to civil defense determines the need to take action commensurate to the risks on the basis of a fair assessment of the situation. In socalled nonmilitary defense system reveals it self more and more the need to adapt the regulatory framework and the and organizational change civilization, social and political. In Poland implemented the principle of accepting responsibility for the security of the population in emergency situations by the lowest level of administration. By local authorities, which are directly perform tasks related to the protection of the population. However, the nature of military threats also shows the need to take action on the higher levels of the state administration.

The local administration and local communities will not be able to take effective action to prevent and rescue to massive enemy actions, and in the face of major natural disasters. Therefore, civil defense legislation invests at all levels of government, participate in the government bodies and local government, state institutions and NGOs, and the public.

Keywords: local administration. civil protection, defense system threats.

WPROWADZENIE

Obrona cywilna ma swoje prawne umocowanie w Protokole I (dodatkowym) do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r. Postanowienia Protokołu weszły w życie 7 grudnia 1978 roku. Od tego czasu konflikty zbrojne oraz zagrożenia z nimi związane dla ludności cywilnej zmieniły zasadniczo swój charakter. Za szybko zmieniającą się rzeczywistością nie nadążają zmiany prawa, zmiany organizacyjne, mentalne i inne przyczyniając się, a jednocześnie będąc skutkiem ważnych dla obrony cywilnej dylematów.

W Polsce wdrożona została zasada przyjmowania odpowiedzialności za bezpieczeństwo ludności w sytuacjach kryzysowych przez najniższy szczebel administracji, tj. przez władze lokalne, które mają bezpośrednio realizować zadania związane z ochroną ludności. Jednak z charakteru zagrożeń militarnych wynika także potrzeba podejmowania działań na wyższych szczeblach administracji państwa.

Zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom jest jednym z najważniejszych obowiązków każdego państwa. Protokół dodatkowy I do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r.

traktujący w rozdziale VI o obronie cywilnej jest w większości krajów demokratycznych podstawą prawną do organizowania i realizacji zadań z zakresu obrony cywilnej. W zakresie bezpieczeństwa obowiązują zasady skuteczności i użyteczności działań, nie można kierować się sentymentami, należy także wystrzegać się stereotypów myślowych i zapożyczeń. Pragmatyczne podejście do obrony cywilnej determinuje potrzebę podejmowania działań adekwatnych do zagrożeń na podstawie rzetelnie przeprowadzonej oceny sytuacji. W tak zwanym pozamilitarnym systemie obronnym ujawnia się coraz bardziej potrzeba dostosowania uregulowań prawnych i organizacyj-nych do zmian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych.

Obrona cywilna w obecnym kształcie prawnym powstawała w latach siedemdziesiątych XX wieku jako norma prawa międzynarodowego mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych. Źródłem i składnikiem międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych jest zwyczaj międzynarodowy oraz umowy międzynarodowe o różnej nazwie.

Administracja lokalna i społeczności lokalne dzisiaj nie są w stanie podejmować skutecznych działań prewencyjnych i ratunkowych wobec zmasowanych działań przeciwnika czy tez w obliczu dużych katastrof naturalnych. Dlatego ustawodawstwo lokuje obronę cywilną na wszystkich szczeblach administracji publicznej, gdzie uczestniczą w niej organy administracji rządowej i samorządowej, instytucje państwowe i pozarządowe oraz ogół obywateli.

Trzeba wiedzieć dzisiaj nie ma potrzeby sztucznego podziału zagrożeń na zagrożenia czasu pokoju i zagrożenia czasu wojny, ale należy przygotować się kompleksowo i systemowo do działania, przeciwdziałania, zapobiegania wszystkim zagrożeniom w sferze życia i zdrowia człowieka, jego mienia oraz środowiska. Dlatego też dziś obrona cywilna każdego demokratycznego państwa obejmuje nie tylko realizowanie zadań wynikających z przepisów prawa międzynarodowego, ale w coraz większym stopniu cały kompleks przedsięwzięć, które wykonuje sektor cywilny – zarówno w czasie pokoju, jak i w czasie wojny.

1. ASPEKT PRAWNY OBRONY CYWILNEJ

Zgodnie z aktami prawnymi[1] obrona cywilna w Polsce to system o sprecyzowanych zadaniach, strukturach i formach działania. Jest zespolona ze wszystkimi szczeblami administracji państwowej i samorządowej, podmiotami gospodarczymi, organizacjami społecznymi oraz całym społeczeństwem[2].

Szczegółowy katalog zadań obrony cywilnej zawiera „*Pierwszy Protokół Dodatkowy do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych",* sporządzony w Genewie dnia 8 czerwca 1977r. który Rzeczpospolita Polska przyjęła 19 września 1991 r.[3].

Siłą obrony cywilnej powinna być powszechność, oznacza to, że wszyscy obywatele naszego kraju winni uczestniczyć w ochronie ludzi, która znalazła się w sytuacji zagrożenia[4]. Obrona cywilna jest elementem systemu obronnego kraju i stanowić powinna kompleksowe

[1]Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. Dz. U. z 2012 r. Nr 461), Rozporządzenie RMz dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa OC Kraju, szefów OC województw, powiatów i gmin (Dz.U. nr 96, poz.850).

[2]K. Malak, *Bezpieczeństwo i obronność państwa*, Warszawa 1998, s. 84, S. Koziej, *Podstawowe problemy strategii i systemu obronności na przełomie XX i XXI wieku*, AON, Warszawa 2001, s. 49-50.

[3] Dz. U. 1992, Nr 41, poz. 175.

[4]Rozporządzenie RM z dn. 28.09.1993r. w sprawie powszechnej samoobrony ludności. **(**Dz. U. nr 91, poz. 21).

przedsięwzięć o charakterze planistycznym, organizacyjnym, szkoleniowym, inwestycyjnym, materiałowo-technicznym i zaopatrzeniowym.

Wymienione powyżej zadania są związane z zapewnieniem bezpieczeństwa narodowego i indywidualnego, oraz tworzeniem, utrzymywaniem i uzupełnianiem rezerw strategicznych, wsparciem sił zbrojnych (nie tylko własnych, sojuszniczych), zapewnieniem funkcjonowania organów władzy i obiektów użyteczności publicznej, a przede wszystkim zapewnieniem ludności cywilnej warunków przeżycia w sytuacji szczególnych zagrożeń.

2. SYSTEM OBRONY RP

System obronny naszego państwa [SOP] stanowi dziś skoordynowany zbiór elementów kierowania i elementów wykonawczych, a także realizowanych przez nie funkcji i procesów oraz zachodzących między nimi relacji[5]. SOP tworzą wszystkie siły i środki przeznaczone do realizacji zadań obronnych, odpowiednio do tych zadań zorganizowane, utrzymywane i przygotowywane[6].

Organizacja i funkcjonowanie SOP oparte jest na przepisach prawa powszechnie obowiązującego, a także na postanowieniach wynikających z umów i traktatów międzynarodowych, których Polska jest stroną[7]. SOP składa się z trzech podsystemów:

1. *Podsystemu kierowania obronnością państwa* – utworzonego z organów władzy i administracji publicznej wraz z obsługującymi urzędami i niezbędną infrastrukturą oraz organów dowodzenia Sił Zbrojnych RP,
2. *Dwóch podsystemów wykonawczych;*
   a. *podsystemu militarnego* – utworzonego z Sił Zbrojnych RP,
   b. *podsystemu niemilitarnego* [pozamilitarne struktury obronne] – utworzonego ze struktur wykonawczych administracji publicznej, przedsiębiorców oraz innych jednostek organizacyjnych.

Podsystem militarny tworzą Siły Zbrojne RP. Wykonują one zadania wynikające z „Konstytucji RP"[8], Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP i Strategii Obronności RP, uszczegółowione w Polityczno-Strategicznej Dyrektywie Obronnej RP oraz stosownych, narodowych i sojuszniczych planach operacyjnych. Siły Zbrojne RP są apolityczne i podlegają cywilnej oraz demokratycznej kontroli[9].

Pozamilitarne struktury obronne tworzą: administracja rządowa, samorząd terytorialny oraz inne podmioty i instytucje państwowe, a także przedsiębiorcy, na których nałożono obowiązek realizacji zadań na rzecz obronności państwa[10]. Podsystem ten realizuje zadania obejmujące: *zapewnienie sprawnego i bezpiecznego funkcjonowania państwa, zasilanie zasobami ludzkimi i materiałowymi* Sił Zbrojnych RP oraz jednostek organizacyjnych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo wewnętrzne państwa; *zapewnienie ochrony;*

[5] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002 s. 93.
[6] R. Kalinowski, *Obrona cywilna w Polsce*, UPH, Siedlce 2009, s. 12.
[7] *Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej - strategia sektorowa do strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, MON, Warszawa 2009, s. 12.
[8] Dz.U. z 1997 r. nr 78 poz. 483.
[9] Zob.: W. Kitler, Me*todyka przygotowania i prowadzenia ćwiczeń podsystemu niemilitarnego w systemie obronnym RP*, (pod red.) W. Kitler, Towarzystwo Wiedzy Obronnej, Warszawa 2006, s. 24-32.
[10] Por. J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski przełomu XX i XXI wieku*, Warszawa 1995, s. 208; J. Gierszewski *Pozamilitarne ogniwa ochronne państwa i ich miejsce w systemie obronnym* [w:] *Bezpieczeństwo w administracji i biznesie we współczesnym świecie*, cz. 1, red. M. Chrabkowski, C. Tatarczuk, J. Tomaszewski, WSAiB, Gdynia 2011 s. 51-52, 56-57.

zabezpieczenie podstawowych potrzeb bytowych ludności; oraz tworzenie warunków do jej przetrwania[11].

Podsystem SOP realizuje także zadania wynikające z obowiązków państwa-gospodarza [Host Nation Support] czyli cywilną i wojskową pomoc, świadczoną w okresie pokoju, kryzysu i wojny przez państwo-gospodarza dla sił sojuszniczych i organizacji NATO, które są rozmieszczone na jego terytorium, lub przemieszczają się przez nie. Podstawą takiej pomocy są zapisy wynikające z bilateralnych i wielostronnych porozumień pomiędzy NATO a państwem-gospodarzem[12]. Jednym z filarów, a zarazem integralną częścią SOP jest obrona cywilna z zadaniem przygotowania obronnego społeczeństwa i kraju.

3. ZADANIA OBRONY CYWILNEJ

W okresie pokoju obrona cywilna współuczestniczy w ochronie ludności i środowiska naturalnego przed nagłymi i rozległymi zagrożeniami powstałymi w wyniku działania sił przyrody lub awarii obiektów technicznych, szczególnie przed tymi, które powodują skażenia toksycznymi środkami przemysłowymi, skażenia promieniotwórcze oraz katastrofalne pożary, zatopienia, huragany itp., organizuje system wczesnego ostrzegania i przygotowuje ludność do powszechnej samoobrony.

W razie wojny obrona cywilna ma na celu ochronę ludności, zakładów pracy, urządzeń użyteczności publicznej, dóbr kultury oraz ratowania poszkodowanych i udzielanie im pomocy. Centralnym organem właściwym w sprawach obrony cywilnej jest Szef Obrony Cywilnej Kraju, którego na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych powołuje Prezes Rady Ministrów.

Terenowymi organami obrony cywilnej w administracji rządowej i samorządowej są wojewodowie, starostowie, wójtowie, burmistrzowie i prezydenci miast, jako szefowie obrony cywilnej województw, powiatów, miast i gmin.

Do zakresów ich działania należy kierowanie oraz koordynowanie przygotowań i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej przez instytucje państwowe i samorządowe, podmioty gospodarcze i inne jednostki organizacyjne działające na ich terenie.

Formacje obrony cywilnej mogą tworzyć także pracodawcy. Organizacje społeczne wykonują zadania obrony cywilnej w zakresie wynikającym z ich statusów i programów działania[13](Zasady i sposoby realizacji są uzgadniane w porozumieniach zawieranych przez ich naczelne organy z Szefem Obrony Cywilnej Kraju).

Za podstawę działania systemu antykryzysowego i systemu ratowniczego w naszym kraju przyjęto podział na trzy poziomy. Podstawowy poziom wykonawczy jest to poziom powiatu, na którym praktycznie realizuje się przygotowane wcześniej plany awaryjne. Wyższym poziomem wykonawczym - wspomagającym i koordynującym – jest poziom

[11]Zob.: P. Górski, *Planowanie operacyjne funkcjonowania administracji publicznej i przedsiębiorców w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny*, AON, Warszawa 2004, s. 10, 12-20.

[12] Podstawą prawną w prawie Polskim jest Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa (Dz. U. nr 162, poz. 1117 z późn. zm.), Ustawa z dnia 23 września 1999 r. o zasadach pobytu wojsk obcych na terytorium RP oraz zasadach ich przemieszczania się przez to terytorium. (Dz. U. nr 93, poz1063 z późn. zm.)- [tu wypadałoby podjąć dyskusję w szerokim gronie proponując wielo tematyczne spotkanie twórców nauki i praktyków, bo jak widać - to My nie jesteśmy przygotowani nawet do rozmienia, jako gospodarze w sytuacji, jaka nam się zdarzyła podczas lodowania „awaryjnego" grupy wosk amerykańskich przemieszczających się z Litwy do Polski a korzystający z naszego terytorium gdzie włodarze terenu mieli kłopot, kto powinien być gospodarzem przejmując powinności gospodarza wynikające z Ustaw o Samorządzie terytorialnym!].

[13] Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony, ..., *dz. cyt.*, art. 138.

wojewódzki, a wreszcie trzecim - poziom krajowy, czyli centralny[14].

Żelazną zasadą reagowania kryzysowego jest podział kompetencji w zakresie zarządzania i koordynacji działaniami ratowniczymi. Największą rolę w bezpośrednim zarządzaniu lub kierowaniu działaniami antykryzysowymi odgrywa najniższy poziom administracji - gmina, a następnie powiatu.

Jeśli chodzi o działanie ratownicze, to podstawowym ogniwem jest tu powiat, dopiero potem województwo, którego rola sprowadza się do koordynowania i wspomagania działań ratowniczych[15].

Szczegółowy zakres działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin oraz zasady i tryb kierowania, a także koordynowania przez nich przygotowań i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej reguluje *„Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 2002 r.”*[16].

Częścią przygotowań obrony cywilnej jest także operacyjne przygotowanie infrastruktury na potrzeby rozwijania sił zbrojnych. W latach 90-tych działania te dotyczyły tylko sił własnych, a teraz koniecznym jest przewidywanie ich także na rzecz tak zwanych *„sił wsparcia”* (np. zapewnienie warunków do przyjęcia na terytorium województwa sojuszniczych sił prewencyjnego wzmocnienia)[17].

4. ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE

Najważniejszym, dokumentem uchwalonym przez Sejm. RP w zakresie bezpieczeństwa obywateli jest Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym[18] zaktualizowana również Ustawą z dnia 17 lipca 2009 r. o zmianie ustawy o zarządzaniu kryzysowym oraz Ustawą z dnia 29 października 2010 r. o zmianie ustawy o zarządzaniu kryzysowymi[19]. Jest to najważniejszy dokument określający organy, ich zadania, zasady działania i finansowania w zakresie zarządzania kryzysowego.

Pojęcie *„zarządzanie kryzysowe*”, jest nowym pojęciem, stosowanym w języku polskim od niedawna[20]. Mówiąc dalej- to najstarszą definicję zarządzania rozpatrywaną w sensie nauki ekonomicznej, należy interpretować, jako sztukę bądź praktykę rozumnego stosowania środków dla osiągnięcia wyznaczonych celów.[21] Od momentu oparcia tego pojęcia na naukowych podstawach aż do lat 60. XX wieku zarządzanie określano jako działanie kierownicze, polegające na planowaniu, organizowaniu, motywowaniu i kontroli. Funkcje te określono klasycznymi.

Według omawianej ustawy - *zarządzanie kryzysowe* to „(...) działalność organów administracji publicznej będąca elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym, która polega na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowaniu w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, usuwaniu ich skutków oraz odtwarzaniu zasobów i infrastruktury krytycznej

[14] K. Sienkiewicz-Małyjurek, Z.T. Niczyporuk, *Bezpieczeństwo publiczne - zarys problematyki*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2010, s. 74.
[15] Zob.: J. Jedynak, *Rola i znaczenie ratownictwa w zarządzaniu kryzysowym, ...* s. 319-332.
[16] Dz. U. nr 96 poz. 850.
[17] Należy tu zaznaczyć, że w takich sytuacjach wzrasta bezpośredni udział wojewody w tych przygotowaniach, a maleje rola ministrów, co wynika z charakteru zmian w gospodarce narodowej.
[18] Dz. U. z dnia 21 maja 2007 r. nr 89, poz. 590.
[19] Dz. U. 2010 nr 240, poz. 1600.PH
[20] R. Kalinowski, *Obrona cywilna w Polsce*, UPH, Siedlce 2011, s. 93.
[21] Tamże, s. 93.

(...)”[22]. Uzupełnieniem tej definicji jest *sytuacja kryzysowa* – którą należy interpretować jako negatywnie wpływającą na poziom bezpieczeństwa ludzi, mienia w znacznych rozmiarach lub środowiska, wywołująca znaczne ograniczenia w działaniu właściwych organów administracji publicznej ze względu na nieadekwatność posiadanych sił i środków[23].

Jak z powyższego wynika, zarządzanie kryzysowe jest ściśle powiązane tylko z obowiązkami w stosunku do administracji publicznej gdzie odpowiedzialnymi za zarządzanie kryzysowe na terenie gminy są wójt, burmistrz, prezydent miasta.

5. OBOWIĄZEK OBYWATELI W ZAKRESIE OBRONY CYWILNEJ

Służbę w obronie cywilnej pełni się w formacjach obrony cywilnej, może być ona sprawowana również w jednostkach organizacyjnych niebędących formacjami obrony cywilnej, określonych przez Radę Ministrów[24].

Obowiązek obywateli w zakresie obrony cywilnej polega na odbywaniu[25]: *służby w obronie cywilne; edukacji dla bezpieczeństwa; szkolenia w zakresie powszechnej samoobrony ludności; wykonywaniu innych zadań przewidzianych w ustawie*[26].

Zasadniczą służbę w obronie cywilnej odbywa się w jednym, nieprzerwanym okresie przez dziewięć miesięcy. Osoby powołane do niej z dniem stawienia się do służby otrzymują bez szczególnego nadania tytuł ratownika. Nadanie tytułu starszego ratownika następuje w drodze mianowania[27].

Ratownicy odbywają zasadniczą służbę w obronie cywilnej w formie skoszarowanej lub nieskoszarowanej w oddziałach obrony cywilnej i przechodzą szkolenie praktyczne w zakresie przygotowania obrony cywilnej. Formę odbywania służby określa organ, który tworzy oddział obrony cywilnej w ramach formacji obrony cywilnej[28].

Szkolenie w obronie cywilnej polega na odbywaniu w jednostkach organizacyj-nych[29] obrony cywilnej w okresie trzech lat:

- zajęć szkoleniowych organizowanych w czasie wolnym od pracy,
- przeszkolenia na obozie szkoleniowym przez okres do trzydziestu dni.

Łączny czas szkolenia w jednostkach organizacyjnych obrony cywilnej nie może przekraczać sześćdziesięciu dni w roku, w tym dwudziestu dni ustawowo wolnych od pracy. Do czasu szkolenia nie wlicza się udziału w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwaniu ich skutków[30].

Zajęcia szkoleniowe w okresie zwalczania klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwania ich skutków mogą być prowadzone w czasie pracy. Szkoleniem w obronie cywilnej mogą być objęte również kobiety uznane za zdolne do służby wojskowej.

Powołanie kobiet do odbywania tego szkolenia może nastąpić do końca roku

[22] B. Balcerowicz, *Pokój i „nie- pokój” na progu XX wieku*, Bellona, Warszawa 2000, s. 27.
[23] Tamże, s. 28.
[24] Tamże, s. 53.
[25] K. Ficoń, dz. cyt., s. 72.
[26] Tamże, s. 73.
[27] L. F. Korzeniewski, dz. cyt., s. 47.
[28] Tamże, s. 49.
[29] Rozporządzenie MSWiA z dnia 26 września 2002 r. w sprawie odbywania służby w obronie cywilnej, Dz. U. nr 169, poz. 1391.
[30] Tamże.

kalendarzowego, w którym kończą dwadzieścia cztery lata[31].

Przepis o odbywaniu służby i szkoleniu od momentu jego powstania do dnia dzisiejszego jest dokumentem martwym. Ani jedna osoba, która pełniła obowiązki Szefa OCK od 2002 roku (rok wydania zarządzenia), ani żaden z wojewodów, którzy winni ten zapis prawny realizować, nie wywiązali się ze swoich obowiązków[32].

W sytuacji ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny osoby powołane i przeznaczone do służby w obronie cywilnej są obowiązane do jej czynnego pełnienia przez czas i w zakresie wynikającym z wykonywanych zadań[33].

Rada Ministrów może określić, w drodze rozporządzenia, jednostki organizacyjne obrony cywilnej, w których w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny czynna służba jest pełniona bezterminowo, biorąc pod uwagę jednostki, do których zadań należy wykrywanie zagrożeń, alarmowanie i prowadzenie akcji ratunkowych[34].

Osoby pełniące czynną służbę w obronie cywilnej mogą być skoszarowane na zarządzenie organu tworzącego jednostkę organizacyjną obrony cywilnej[35].

Ratownikom w czasie odbywania zasadniczej służby przysługuje umundurowanie lub równoważnik pieniężny i uposażenie w wysokości i na zasadach przewidzianych dla szeregowych odbywających zasadniczą służbę wojskową oraz urlopy w wymian i na zasadach przewidzianych dla żołnierzy zasadniczej służby wojskowej[36].

6. ZAKRES DZIAŁANIA SZEFA OC KRAJU, WOJEWÓDZTWA, POWIATU I GMINY

Dokumentem precyzującym zadania osób odpowiedzialnych za obronę cywilną jest Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin[37].

Reguluje ono zakresy działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju oraz szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin, zasady i tryb kierowania, a także koordynowania przez nich przygotowań i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej[38].

Zadania dla szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin są bardziej rozbudowane. Wynika to z ich bezpośredniej odpowiedzialności za wykonywanie tych zadań. W sprawowanych funkcjach szefów obrony cywilnej zauważalna jest podległość szefów niższego szczebla w stosunku do wyższego zaszeregowania w strukturach administracji rządowej i samorządowej[39].

Szefowie obrony cywilnej ustalają zadania i kontrolują ich realizację oraz koordynują

[31] L. F. Korzeniowski, dz. cyt., s. 62.
[32] E. Nowak, M. Nowak, *Zarys teorii bezpieczeństwa. Zarządzanie bezpieczeństwem,* Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 71.
[33] Tamże, s. 72.
[34] Tamże, s. 75.
[35] W. Kitler (red.), *Obrona ...,* dz. cyt., s. 129.
[36] A. Olak, M. Labuzik, *Europska Unia. Vybrane Temy.* WSBiP W Ostrowcu Św. 2013, s. 64.[zob.: A. Olak, uszak, M. Maruszak, *Rola i zadania służb ratowniczych w systemie bezpieczeństwa na przykładzie medycznego zespołu ratowniczego w Przemyślu*. In: Bezpečné Slovensko a Europska Únia, Košice 2013: Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košicach, 5. Medzinárodná vedecka konferencia, Kosice 2013].
[37] Dz. U. z 1 lipca 2002 r. nr 96, poz. 850.
[38] R. Kalinowski, dz. cyt., s. 76.
[39] Tamże, s. 80.

i kierują działalnością w zakresie przygotowania i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej[40]. Szefowie obrony cywilnej województw, powiatów, gmin oraz instytucje, przedsiębiorcy, inne jednostki organizacyjne i społeczne organizacje ratownicze opracowują wieloletnie i roczne plany działania w zakresie obrony cywilnej, które podlegają uzgodnieniu z właściwymi terytorialnie organami obrony cywilnej[41].

Szef Obrony Cywilnej Kraju oraz szefowie obrony cywilnej województw, powiatów i gmin, koordynując przygotowania i realizację przedsięwzięć obrony cywilnej, uwzględniają również działalność w zakresie obrony cywilnej przedsiębiorstw, dla których Minister Obrony Narodowej jest organem założycielskim, oraz jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji lub przez niego nadzorowanych, w szczególności w zakresie systemu wykrywania i alarmowania oraz systemu wczesnego ostrzegania, ewakuacji ludności oraz sił i środków wydzielanych do prowadzenia akcji ratunkowych[42].

7. DOKUMENTOWANIE

W sprawowanych funkcjach szefów obrony cywilnej zauważalna jest podległość szefów niższego szczebla w stosunku do wyższego zaszeregowania w strukturach administracji rządowej i samorządowej[43]. Szefowie obrony cywilnej ustalają zadania i kontrolują ich realizację oraz koordynują i kierują działalnością w zakresie przygotowania i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej w sposób następujący[44]:

Szefowie obrony cywilnej województw, powiatów, gmin oraz instytucje, inne jednostki organizacyjne i społeczne organizacje ratownicze opracowują wieloletnie i roczne plany działania w zakresie obrony cywilnej, które podlegają uzgodnieniu z właściwymi terytorialnie organami obrony cywilnej[45].

Szef Obrony Cywilnej Kraju oraz szefowie obrony cywilnej województw, powiatów i gmin, koordynując przygotowania i realizację przedsięwzięć obrony cywilnej, uwzględniają również działalność w zakresie obrony cywilnej przedsiębiorstw, dla których Minister Obrony Narodowej jest organem założycielskim, oraz jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji lub przez niego nadzorowanych, w szczególności w zakresie systemu wykrywania i alarmowania oraz systemu wczesnego ostrzegania, ewakuacji ludności oraz sił i środków wydzielanych do prowadzenia akcji ratunkowych[46].

Jeden z podstawowych dokumentów z zakresu obrony cywilnej w Polsce, opracowywany w celu ustalenia i przygotowania przedsięwzięć organizacyjnych i rzeczowych obrony cywilnej na okres zewnętrznego zagrożenia państwa i wojny jest plan obrony cywilnej. Plany te sporządzane są przez organy administracji rządowej i samorządowej, jednostki organizacyjne, instytucje oraz podmioty gospodarcze, na których ciąży obowiązek przygotowania i realizacji zadań obrony cywilnej.

Celem planu jest zapewnienie systemowego, skoordynowanego i efektywnego działania w sytuacji zagrożeń, niezależnie od ich przyczyny oraz ustalenie zasad i procedur

[40] W. Kitler (red.), *Obrona ...,* dz. cyt., s. 134.
[41] J. Rogozińska, *Podstawy zarządzania kryzysowego,* Wyd. ASPRA, Warszawa 2010, s. 38.
[42] Tamże, s. 137.
[43] Tamże, s. 80.
[44] W. Kitler (red.), *Obrona ...,* dz. cyt., s. 134.
[45] J. Rogozińska, *Podstawy zarządzania kryzysowego, ...*, s. 38.
[46] Tamże, s. 137.

udzielania pomocy przez szczebel wyższy, a także podmioty zagraniczne[47].

Plan powinien umożliwić sprawne osiągnięcie gotowości do realizacji skutecznej ochrony ludności w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny. W planie określa się koncepcję działania obrony cywilnej na administrowanym terenie, podział obowiązków realizacji określonych zadań, w tym obowiązki przedstawienia standardowych procedur operacyjnych na okres zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny.

Plan obrony cywilnej odwołuje się w pewnych przypadkach do informacji zawartych w Planie zarządzania kryzysowego, o którym mowa w „Ustawie z 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym"[48]celem skoordynowanego i efektywnego działania w sytuacji zagrożeń, korelacji danych rzeczowo – materiałowych i osobowych oraz informacji wynikających z Planu operacyjnego funkcjonowania województwa, powiatu i gminy w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny.

Plan obrony cywilny zawiera w sobie cechy uniwersalności – modyfikuje liczbę uczestników proporcjonalne do potrzeb, działa w każdej sytuacji, w dni wolne od pracy, niezależnie od warunków atmosferycznych i innych czynników, opiera się na rutynowych procedurach poszczególnych wykonawców, tzn. nie zaburza ich codziennej, rutynowej pracy(szczegółowa treść planu obrony cywilnej powinna być oczywiście adekwatna do specyfiki jednostki organizacyjnej, która plan ten opracowuje).

ZAKOŃCZENIE

Problem zapewnienia bezpieczeństwa dla ludności cywilnej jest jednym z największych wyzwań XXI wieku. W konfliktach zbrojnych prowadzonych na przełomie XX i XXI wieku systematycznie rośnie procentowy udział strat wśród ludności cywilnej. Wzrasta również liczba ofiar klęsk żywiołowych. W Polsce przyjęto zasadę, iż nie jest ważne kto wykonuje zadania obrony cywilnej, ważne jest czy też wykonuje je zgodnie z ustalonymi zasadami i czy mieszczą się one w ramach nakreślonych zadań humanitarnych. Praktyka wskazuje, że klasyfikowanie działań jako szkodliwe dla nieprzyjaciela lub nieszkodliwe jest bardzo trudne. Jest to jeden z dylematów (egzystencjalnych) obrony cywilnej.

Problemem związanym z ochroną prawną działań obrony cywilnej jest identyfikacja obrony cywilnej. Każda strona konfliktu powinna dołożyć starań, by jej organizacje obrony cywilnej, ich personel, budynki i materiały mogły być zidentyfikowane, gdy są całkowicie przeznaczone do zadań obrony cywilnej. Do tego celu służą międzynarodowe znaki rozpoznawcze obrony cywilnej i karty tożsamości dla personelu obrony cywilnej. Bez swoich znaków rozpoznawczych obrona cywilna nie mogłaby istnieć. Kolokwialne określając problem można powiedzieć, że znaki rozpoznawcze obrony cywilnej powinny stanowić jedyną broń obrony cywilnej przed nieprzyjacielem.

Rozwiązania w zakresie regulacji prawnych i organizacyjnych powinny prowadzić do budowy jednego, zintegrowanego systemu ochrony ludności i obrony cywilnej. Chodzi o uniknięcie tendencji do tworzenia odrębnych systemów: na czas pokoju i na czas wojny.

Niezbędna jest zmiana treści ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczpospolitej Polskiej w części odnoszącej się do obrony cywilnej i przyjęcie nowej ustawy tworzącej jeden, integralny system ochrony ludności i obrony cywilnej.

[47]Zob.: M. Pomyka, *Formy realizacji procesu planowania w zarządzaniu kryzysowym*, ..., s. 49-50.
[48]Dz. U. nr 89, poz. 590 z późn. zm.

Rola Szefa Obrony Cywilnej Kraju jako koordynatora powinna ulec wzmocnieniu poprzez jednoznaczne wskazanie go jako organu odpowiedzialnego za tworzenie projektu planu obrony kraju i koordynatora tworzenia planów obrony cywilnej województw, powiatów, gmin i przedsiębiorców. Na mocy wcześniej obowiązującego prawa, obrona cywilna w Polsce ulokowana była w resorcie Obrony Narodowej, a Szef Obrony Cywilnej Kraju podlegał Ministrowi Obrony Narodowej.

Prawne umocowanie obrony cywilnej, świadczy o tym, że struktury obrony cywilnej znajdują się w mniejszej lub większej zależności od struktur administracji publicznej państwa i ulokowane są w sposób bardziej lub mniej jednoznaczny w ramach systemu obronnego państwa, a cele realizowane przez obronę cywilną służą zdolności obronnej państwa.

Jest to kolejny dylemat obrony cywilnej, który można przezwyciężyć tylko poprzez pełną autonomię organów obrony cywilnej na poszczególnych szczeblach jej funkcjonowania.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Anthonissen P., *Komunikacja kryzysowa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.

Balcerowicz B., *Pokój i „nie- pokój" na progu XX wieku*, Bellona, Warszawa 2000.

Dworek S. E., *Logistyka w zarządzaniu bezpieczeństwem cywilnym,* Difin, Warszawa 2012.

Flis J., Gąski M. *Zarządzanie bezpieczeństwem na poziomie lokalnym,* EPURA, Zamość 2011.

Grocki R., *Zarządzanie kryzysowe,* Difin, Warszawa 2012.

Górski P., *Planowanie operacyjne funkcjonowania administracji publicznej i przedsiębiorców w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny,* AON, Warszawa 2004.

Gierszewski J., *Pozamilitarne ogniwa ochronne państwa i ich miejsce w systemie obronnym* [w:] *Bezpieczeństwo w administracji i biznesie we współczesnym świecie*, cz. 1, (pod red.) M. Chrabkowski, C. Tatarczuk, J. Tomaszewski, WSAiB, Gdynia 2011.

Gryz J., Kitler W., *System reagowania kryzysowego,* Difin, Warszawa 2007.

Jedynak J., *Rola i znaczenie ratownictwa w zarządzaniu kryzysowym,* [w:]*Zarządzanie kryzysowe w administracji*, red. R. Częścik, Z. Nowakowski, T. Płusa, J. Rajchel, K. Rajchel, Warszawa - Dęblin 2014, s. 319-332.

Kalinowski R., *Obrona cywilna w Polsce,* UPH Siedlce 2011.

Korzeniowski L. F., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2012.

Krynojewski F., K. Sienkiewicz, *Mały Jurek. Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej,* Difin, Warszawa 2010.

Koziej S., *Podstawowe problemy strategii i systemu obronności na przełomie XX i XXI wieku,* AON, Warszawa 2001.

Liedel K., Piasecka P., Aleksandrowicz R. T., *Analiza informacji w zarządzaniu bezpieczeństwem*, Difin, Warszawa 2013.

Maliński W., *Ocena stanu przygotowania obrony cywilnej w Polsce,* Dyrektor Biura do spraw Ochrony Ludności i Obrony Cywilnej Komendy Głównej PSP, Kielce, 8 września 2010.

Marszałek A., *Bezpieczeństwo w perspektywie komunikowania społecznego i jego edukacyjne uwarunkowania*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2011.

Marczak J. Pawłowski J. *O obronie militarnej Polski przełomu XX i XXI wieku*, Warszawa 1995.

Malak K., *Bezpieczeństwo i obronność państwa*, AON Warszawa 1998.

Olak A., Labuzik M., *Europska Unia. Wybrane Temy.* WSBiP W Ostrowcu Św. 2013.

Rogozińska J., *Podstawy zarządzania kryzysowego,* Wyd. ASPRA, Warszawa 2010.

Serafin T., Peszowski S., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych,* Difin, Warszawa 2011.

Skomra W., *Zarządzanie kryzysowe – praktyczny przewodnik po nowelizacji ustawy*, Difin, Warszawa 2010.

Sienkiewicz-Małyjurek K., Niczyporuk Z.T., *Bezpieczeństwo publiczne - zarys problematyki*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2010,

Tyrała P., Olak A., *Prakseologia w edukacji dla bezpieczeństwa.* AMELIA Rzeszów 2012.

Zawadzki M., *Nurt krytyczny w zarządzaniu, kultura, edukacja, teoria,* UJ, Warszawa 2014.

Żmigrodzki M., *Zarządzanie kryzysowe w Państwie,* Wyższa Szkoła Informatyki, Zarządzania i Administracji, Warszawa 2012.

II. AKTY PRAWNE I ROZPORZĄDZENIA

Ustawa z dnia 21 listopada 1967r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. 2004 nr 241, poz. 2416 ze zm.

Ustawa z 22 maja 2002 r. o stanie klęski żywiołowej, Dz. U. nr 62, poz. 558.

Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym, Dz. U. nr 113, poz. 985.

Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. nr 89, poz. 590.

Ustawa z dnia 17 lipca 2009 r. o zmianie ustawy o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. nr 131, poz. 1076.

Ustawa z dnia 29 października 2010 r. o zmianie ustawy o zarządzaniu kryzysowymi, Dz. U. nr 240, poz. 1600.

Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, Dz. U. 2004 nr 30, poz. 259.

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, Dz. U. 2004 nr 212, poz. 2153.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 września 2002 r. w sprawie odbywania służby w obronie cywilnej, Dz. U. nr 169, poz. 1391.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin, Dz. U. z 1 lipca 2002 r. nr 96, poz. 850.

Rozporządzenie Rady Ministrów z 3 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu tworzenia gminnego zespołu reagowania, powiatowego i wojewódzkiego zespołu reagowania kryzysowego oraz Rządowego Zespołu Koordynacji Kryzysowej i ich funkcjonowania, Dz. U. nr 215, poz. 1818.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie gotowości obronnej państwa, Dz. U. 2004 nr 219, poz. 2218.

Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju z dnia 27 grudnia 2012 r. w sprawie zasad opracowania planu obrony cywilnej województw, powiatów i gmin.

Prof. nadzw. dr hab. Antoni Olak :
WSZMiJO w Katowicach;
WSBiP w Ostrowcu Świętokrzyskim - Katedra Bezpieczeństwa Narodowego.
35-305 Rzeszów, Poland
Monte Cassino 14/37
E-mail antonio130@vp.pl
Tel: +48 696 488 652

KRÍZOVY MANAŽMENT - VÝZNAM ĽUDSKÝCH ZDROJOV A KOMUNIKÁCIA V KRÍZOVÝCH SITUÁCIÁCH
CRISIS MANAGEMENT - IMPORTANCE OF HUMAN RESOURCES AND COMMUNICATION IN CRISIS SITUATIONS

Mária PETRUFOVÁ, Patrícia SOPKOVÁ

ABSTRACT

Autorka zameriava pozornosť na problematiku krízového manažmentu z aspektu manažmentu a rozvoja ľudských zdrojov. Značnú pozornosť venuje špecifikám krízovej komunikácie v rôznych krízových situáciách. Efektívna krízová komunikácia zákonite zvyšuje image organizácie a identitu tak v internom prostredí organizácie ako aj externom prostredí.

In the article, the author addresses the issue of crisis management from the perspective of management and human resource development. Attention is focused on a specific crisis communication in various crisis situations. Effective crisis communication increases the image and identity of the organization and the organization's internal environment and the external environment

Keywords: Krízový manažment, Rozvoj ľudských zdrojov, Krízová komunikácia
Crisis management, Development of human resources, Crisis Communication

ÚVOD

Manažmenty v rôznych organizáciách už v dávnej minulosti vykonávali preventívne opatrenia, aby predchádzali prírodným katastrofám, prijímali rozhodnutia na zmiernenie dôsledkov hospodárskych kríz a hľadali možnosti zabránenia vzniku eventuálnych krízových stavov. Ani porovnanie zdrojov a zákonitostí kríz však nezabránilo ich vzniku a následným ekonomickým škodám či stratám na životoch. Preto sa postupne množili názory, že treba vytvoriť účinný mechanizmus, ktorý by minimalizoval ľudské a ekonomické straty.

Nositeľom tohto mechanizmu sa stal krízový manažment, ktorý podľa rôznych autorov predstavuje logicky usporiadaný súbor poznatkov o možných krízach, ich príčinách a dôsledkoch, ale tiež o princípoch, metódach a postupoch ich riešenia a jeho poslaním je vytvoriť metodológiu na dosiahnutie účinnosti manažérskej práce vo vzťahu k ochrane ľudského spoločenstva a materiálových hodnôt pred účinkami kríz. Má koordinačný charakter, zjednocuje a usmerňuje činnosť funkčných miest a profesií v každej organizácií. V neposlednom rade je krízový manažment riadiacou činnosťou ľudí, ktorí plnia manažérske funkcie v špecifickom – krízovom prostredí.

1. KRÍZOVÝ MANAŽMENT - TEORETICKÝ PROBLÉM

Vychádzajúc z podstaty krízového manažmentu možno ho definovať ako *teoretický problém alebo vednú disciplínu.* Podstatou tohto prístupu je teoreticky prepracovaná disciplína, ktorá má svoj predmet a metódu štúdia. Poskytuje návod ako zisťovať, eliminovať a predchádzať krízovým situáciám vo verejnej správe a hospodárskej činnosti. Krízový manažment však možno vnímať aj *ako praktickú činnosť*. Obsahom tohto prístupu je konkrétna manažérska činnosť, alebo sústava aktivít založená na získaných poznatkoch a praktických skúsenostiach z riešenia krízových situácií, komunikačných, organizačných a riadiacich zručnostiach

podnikových manažérov pri dosahovaní strategických cieľov podniku. V neposlednom rade sa jedná o *osobitnú skupinu manažérov* alebo podnikových funkčných miest, ktorí sú nositeľmi úloh zameraných na manažérsku činnosť špecifickom prostredí.[1]

Krízový manažment je interdisciplinárnym vedným odborom, ktorý sa zaoberá riadením ako cieľavedomou činnosťou ľudí a jeho poslaním je vytvoriť metodológiu riadenia s dôrazom na dosiahnutie efektívnosti tejto činnosti vo vzťahu k vytýčenému cieľu, t.j. ochrane ľudského spoločenstva a materiálových hodnôt pred účinkami kríz a počas ich prekonávania. Zároveň je to tiež druh činnosti alebo sústava aktivít, ktorými manažéri dosahujú uvedený cieľ. Má koordinačný charakter, zjednocuje a usmerňuje ľudí rôznych profesií. V neposlednom rade je krízový manažment riadiacou činnosťou ľudí, ktorí plnia manažérske funkcie v špecifickom prostredí odlišnom od bežného administratívno-správneho a výrobného prostredia. Je to tiež umenie vedieť riešiť konkrétne krízové javy a voliť zodpovedajúce prístupy v konkrétnych podmienkach a prostredí. [2]

Kríza v organizácií – jej význam v oblasti ľudských zdrojov

Podnikateľské subjekty počas svojej existencie prechádzajú celým radom etáp, v ktorých sa prejavuje rast i úpadok, hospodárska konjunktúra, ekonomická stagnácia i hospodárska recesia. Malé a stredné organizácie tak počas svojho životného cyklu prechádzajú viacerými časovými fázami, ktoré signalizujú viaceré odchýlky od rovnovážneho ekonomického stavu. Uvedené odchýlky spôsobuje celý rad externých a interných činiteľov, ktoré majú rozdielnu intenzitu a dopad na ekonomiku podnikov.

Na vzniku krízovej situácie často participuje viacero faktorov, ktoré vo všeobecnosti možno rozdeliť do skupiny *externých a interných faktorov*, ako sú *prírodné faktory* spôsobené narušením rovnovážneho stavu prírody v prevažnej miere nezávislé na ľudskom vedomí a vôli, *technologické faktory* vyvolané technologickými procesmi (napr. narušenie technologického postupu, nedodržanie štandardných technologických noriem a postupov, nedodržanie ochrany a bezpečnosti pri práci, zavádzanie alternatívnych výrobných činiteľov, nevhodné skladovanie a odbyt výrobkov), *ľudské faktory* spôsobené ľuďmi ako nositeľmi pracovnej a technologickej disciplíny, rozhodovacích procesov. Práve nesprávne rozhodnutia sú častými činiteľmi krízových situácii a kríz v organizácii.

Názory viacerých autorov smerujú ku konštatovaniu, že k narušeniu ekonomickej rovnováhy organizácií *najväčšou váhou prispieva manažment v organizácií a ľudské faktory, teda je nutné vyzdvihnúť v rámci krízového manažmentu význam a postavenie kvalitných a flexibilných, vzdelaných ľudských zdrojov v organizácii začlenením manažmentu znalostí a princípov učiacej sa organizácie do jej interných štruktúr i presvedčenia top manažmentu. Súčasťou toho je aj kvalitná a efektívna krízová komunikácia.*

2. KRÍZOVÁ KOMUNIKÁCIA V KRÍZOVÝCH SITUÁCIÁCH (KK)

V živote každého organizácie nastane skôr alebo neskôr situácia ktorá môže ohroziť je dlhodobé ciele, poškodiť reputáciu alebo viesť dokonca k ohrozeniu jeho) ďalšej existencie. Riešením takýchto situácií za zaoberá krízový manažment. Mimoriadne dôležitú funkciu plní krízová komunikácia. V súvislosti s krízovou komunikáciou možno povedať, že *kríza je akákoľvek situácia, ktorá ohrozuje celistvosť, reputáciu podniku či jeho vzťahy s kľúčovými*

[1] GOZORA Vladimír: *Krízový manažment.* 1. vyd. Nitra: SPU v Nitre, 2000. 182 s.
[2] ŠIMÁK, Ladislav: *Krízový manažment vo verejnej správe.* Zodp. red. Peter Lošonczi. 3. vyd. Žilina: ŽU v Žiline, FŠI, DP Košice, 2004. 245 s.

cieľovými skupinami, väčšinou spôsobenú nepriaznivým, alebo negatívnym hodnotením v médiách.

Kríza je jednou z najnáročnejších komunikačných disciplín. Informácia je vzácna, v období krízy je nedostatok času na prieskumy, hodnotenia a odhady. Niektoré veľké spoločnosti, ktoré z charakteru svojho podnikania čelia zvýšenému riziku výskytu krízových situácií hlavne z oblasti petrochemického, chemického, potravinárskeho, energetického, vodohospodárskeho, leteckého a námorného priemyslu, majú vypracované podrobné postupy a vyškolený manažment pre zvládnutie krízových situácií.

Napriek tomu existuje veľa spoločností (štatistiky hovoria, že až 90%), ktoré majú len nedostatočne spracované krízové postupy, alebo tieto úplne absentujú. Zvlášť to platí o malých a stredných firmách, kde je veľmi nízka úroveň krízového manažmentu. Dobrá komunikácia je srdce každého krízového plánu. Komunikácia by mala znižovať napätie, demonštrovať záväzok spoločnosti k náprave problému a zároveň ovládnuť tok informácií.

Krízová komunikácia predpokladá spoluprácu s množstvom zainteresovaných subjektov ako sú médiá, zamestnanci, dotknuté okolie, investori, regulačné orgány a zákonodarcovia

Plánovanie v krízovej komunikácii z pohľadu manažérov v organizáciách

Plánovanie je rozhodovací proces, ktorí zahŕňa stanovenie cieľov, výber vhodných prostriedkov a spôsoboch ich dosiahnutia a definovanie očakávaných výsledkov v stanovenom čase a na požadovanej úrovni.[3]

Plánovanie je východiskovou a najdôležitejšou funkciou manažmentu, ktorá ovplyvňuje všetky ostatné manažérske funkcie a slúži ako nástroj na dosiahnutie stanovených cieľov. Plánovanie má užší a širší význam:

- *užšie chápanie plánovania – je to proces vytvárania plánov a spracovávania plánovacích dokumentov,*
- *širšie chápanie plánovania – je to proces plánovitého riadenia, ktorý obsahuje nielen spracovávanie plánov, ale aj kontrolu ich plnenia a ich priebežné prispôsobovanie meniacim sa vnútorným a vonkajším podmienkam*

Úroveň plánovania má priamy vplyv na efektivitu organizačných činností, znižovanie rizika, rozvoj organizácie a schopnosti manažérov, úroveň integrácie a koordinácie úsilia a tým aj na celkovú výkonnosť organizácie. Dôležitým prvkom v krízovom manažmente je krízová komunikácia a to predovšetkým tvorba vopred pripravených interných a externých krízových komunikačných plánov pre jednotlivé krízové situácie, ktoré predstavujú reaktívny prístup. Proaktívny prístup predstavuje dlhodobá komunikačná stratégia. Pri externej komunikácie treba zohľadniť najmä jej špecifika a pri internej komunikácie je dôležité venovať pozornosť týmto aktivitám:

- Vytvorenie tímu krízovej komunikácie;
- Stanovenie cieľov krízovej komunikácie;
- Sformulovanie kľúčového odkazu;
- Rýchla analýza krízovej havarijnej situácie;
- Potreba reakcie KK?;
- Tvorba plánu internej krízovej komunikácie;
- Tvorba plánu externej krízovej komunikácie;
- Definovanie cieľovej skupiny IKK;
- Definovanie cieľovej skupiny EKK;

[3] GOZORA, V. *Krízový manažment***.** Nitra: SPU, 2000, 182 s. ISBN 80-7137-802-X.

- Výber komunikačného kanálu/-ov pre IKK;
- Výber komunikačného kanálu/-ov pre EKK
- Dlhodobá komunikačná stratégia budovania tzv. „Zeleného imidžu“;
- Testovanie komunikačného plánu (manuálu);
- Monitorovanie, preverovanie a optimalizácia procesu plánovania KK a tvorby komunikačnej stratégie;
- Nácvik krízovej komunikácie, tréning hovorcu;
- V yhodnotenie plánu KK;
- Komunikovanie odkazu záujmovým skupinám;
- Stakeholderi;
- Spätná väzba;
- Prijatie plánovacích predpokladov;
- Krízový komunikačný plán (manuál).

Plánovanie krízovej komunikácie a komunikačnej stratégie pozostáva z troch častí, ktoré možno označiť ako *pripravenosť*. Jej súčasťou je tvorba krízového komunikačného plánu a samotný proces tvorby. Samostatnou súčasťou je tvorba dlhodobej krízovej komunikačnej stratégie *prevencia*. Tretiu časť modelu možno označiť *odozva*, kde krízový manažment reaguje na vzniknutú krízovú situáciu (haváriu) v akútnom štádiu.

Potrebu ďalšieho rozvoja a zdokonaľovania krízovej komunikácie si vyžaduje neustále rastúci vplyv médií, tlak spotrebiteľskej verejnosti a nátlakových skupín, konzumný spôsob života, zodpovednosť za kvalitu a bezpečnosť výrobkov i technológií používaných vo výrobe ako aj sprísňujúca sa legislatíva. Zvlášť to platí o dnes médiami ovládanom svete verejnej mienky v ktorom tvrdý konkurenčný boj núti médiá prichádzať s neustále novými, atraktívnymi témami. Niet pochýb o tom, že tzv. negatívne správy o rôznych nehodách, nešťastiach a haváriách sú mediálne podstatne atraktívnejšie, ako správy pozitívne.

2.1 PLÁNOVANIE KRÍZOVEJ KOMUNIKÁCIE – TVORBA KRÍZOVÝCH KOMUNIKAČNÝCH PLÁNOV

Iniciácia projektu krízovej komunikácie

Proces plánovania a tvorby krízovej stratégie začína iniciáciou samotného projektu krízovej komunikácie a tvorby komunikačnej stratégie. Impulzom je strategické rozhodnutie vrcholového manažmentu resp. krízového manažmentu a potreba efektívneho riadenia krízových situácií, kde krízová komunikácia hrá významnú a nezastupiteľnú úlohu.

Vytvorenie tímu krízovej komunikácie

Prvým predpokladom je vytvorenie krízového komunikačného tímu, ktorý zastrešuje celý projekt. Zvyčajne v zložení riaditeľ resp, poverený zástupca, a zástupcovia oddelení napr. marketingu, PR (Public Relation), ekonomického, environmentálneho, personálneho, správy a prevádzky budov a zariadení, právnik, a osoba príp. osoby, ktoré budú v pozíciu hovorcu ako pre internú tak aj externú krízovú komunikáciu. Minimálne pre kľúčové pozície v krízovom komunikačnom tíme sa odporúča mať určených zástupcov ide predovšetkým o pozíciu hovorcu. Ak má podnik pozíciu tlačového hovorcu (v prípade potreby aj externého) nestačí sa spoliehať len na túto funkciu, často krát nepozná a ani nemôže dopodrobna poznať konkrétnu situáciu podniku a nedokáže kvalifikovane popísať konkrétne opatrenia. Vtedy je vhodné ak pôsobí ako koordinátor pri styku s médiami a sústredí sa skôr na formálnu stránku komunikácie. Obsah kľúčového odkazu a mediálnu prezentáciu by mal, ak je to možné, poskytovať člen

vrcholového vedenia (odkazu sa tak poskytuje vyššia váha a dôveryhodnosť) Nevyhnutným predpokladom však je absolvovanie mediálneho tréningu (vyvarovanie sa chýb), vyžaduje si to však aj súhrn určitých špecifických zručností ako aj vhodný vonkajší imidž aby nepôsobilo vystúpenie kontraproduktívne.

Stanovenie cieľov krízovej komunikácie

V tejto fáze plánovacieho procesu ide o sa určenie hlavných a vedľajších cieľov krízovej komunikácie pre jednotlivé druhy environmentálnych krízových situácií v závislosti od ich charakteru, rozsahu, závažnosti a dopadov na podnik a okolie. Zároveň sa určujú ciele pre dlhodobú komunikačnú stratégiu. Tu je možné využiť tvorivé metódy ako napr.: brainstorming, brainwritting, a pod.

Prijatie plánovacích predpokladov

V tejto časti ide o dôležitý krok, kde sa pre každý cieľ zadefinujú parametre, obsahová náplň, vymedzenia sa zdroje, prostriedky a časový harmonogram projektu, stanovujú sa spôsoby dosiahnutia a merania (kontrola plnenia). Dôležité je tiež stanovenie plánovacích predpokladov týkajúcich sa prostredia v ktorom sa budú krízové komunikačné plány realizovať (prognózovanie interného a externého prostredia).

Formulácia kľúčového odkazu

Kľúčový odkaz je nosnou myšlienkou, posolstvom prostredníctvom ktorého ma krízová komunikácia zabezpečiť zmiernenie nepriaznivých dopadov krízovej (havarijnej) situácie, prevziať kontrolu nad tokom informácií. Napr. ubezpečenie o zvládnutí a rýchlom odstránení následkov krízovej situácie, o postupe a prijatých opatreniach pre nápravu, vyjadrenie ľútosti príp. sústrasti (ak došlo k ublíženiu na živote alebo zdraví), a pod. Formulácia kľúčového odkazu/ odkazov je závislá od charakteru a rozsahu a závažnosti krízovej situácie.

Tvorba plánu externej krízovej komunikácie

Externá krízová komunikácia je zameraná na komunikáciu s vonkajším prostredím (obchodní partneri, spotrebitelia, orgány krízového manažmentu na úrovni štátnej správy a samosprávy a široká verejnosť atď.) v záujme minimalizovania negatívnych dôsledkov krízy na spoločnosť, jej reputáciu a postavenie na trhu. Súčasne má za úlohu pravdivo informovať o vzniknutej krízovej situácii, opatreniach prijatých na jej riešene a upokojenie situácie.[4]

Definovanie cieľovej skupiny externej krízovej komunikácie

V závislosti od charakteru a rozsahu sú to predovšetkým orgány krízového manažmentu štátu a samosprávy, (záchranná služba, hasiči, polícia, a pod.) dotknuté obyvateľstvo, obchodní partneri, a široká verejnosť resp. relevantné záujmové skupiny z externého prostredia.

Komunikačný kanál externej krízovej komunikácie

Voľba komunikačného kanálu taktiež závisí od charakteru a rozsahu krízovej situácie. Zvyčajne ide o krízové situácie väčšieho rozsahu, čo ovplyvňuje aj voľbu komunikačného kanálu, ktorými sú zväčša masovokomunikačné prostriedky (rozhlas, noviny, rádio, televízia, internet, mailová komunikácia vyhlásenie pre tlač, tlačová konferencia a pod.) Pri rozhodovaní sa prihliada na parametre ako naliehavosť, jednoznačnosť, rýchlosť reakcie, náklady a pod.

[4] RAŠLA, V. *Internal and External Crisis Communication of Strategic Business Units*. In:CO-MAT-TECH, Trnava, 2004, s. 170, ISBN 80 – 227-2121-2.

Tvorba plánu internej krízovej komunikácie

Nemenej dôležitá, možno ešte dôležitejšia aj keď menej viditeľná a preto často krát aj podceňovaná je **interná krízová komunikácia**. Má svoje špecifiká keďže je potrebné aby komunikácia a j navonok pôsobila jednotne. Trochu nadnesene sa hovorí, že organizácia má toľko PR hovorcov koľko má zamestnancov. (je potrebné identifikovať, poučiť príp. obmedziť informácie tzv. roznášačom naopak treba podporiť komunikáciu s osobami ktoré majú prirodzený rešpekt autoritu a zodpovednosť v záujme zamedzenia rôznych fám a dohadov.[5] [3].

Definovanie cieľovej skupiny internej krízovej komunikácie

Cieľovou skupinou sú predovšetkým zamestnanci, ale aj tí, ktorí sú dostatočne blízki spoločnosti aby boli považovaní za "interných" napr. externí konzultanti, kľúčoví odberatelia a pod.

Komunikačný kanál internej krízovej komunikácie

Zvyčajne ide o využite krízovej komunikácie v menšom rozsahu a uzavretom kolektíve, častá je osobná komunikácia formou mítingov, zhromaždení, interný rozhlas, intranet, mail, telefonicky a pod.

Krízový komunikačný plán (manuál)

Výstupom doterajšieho procesu plánovania externej a internej krízovej komunikácie Dokument krízový komunikačný plán (manuál). Táto "pracovná" verzia už majú finálnu podobu, ktorá sa ešte dolaďuje v ďalších krokoch. Krízový plán (manuál) musí obsahovať výstupy manažérov strednej aj nižšej úrovne, ako aj vrcholového manažmentu a konzultantov PR. Spolupráca pri tvorbe a prijatí manuálu umožní v prípade nutnosti jednoduchú implementáciu krízového plánu. Krízový komunikačný plán (manuál) má byť stručný, prehľadný a zrozumiteľný materiál aby bola zabezpečená jeho jednoduchá aplikácia s typickým obsahom pre tento druh dokumentu:[6]

- *Úvod – úlohy členov krízového tímu, filozofia spoločnosti, návod na použitie manuálu, účel*
- *Postupy – zoznam postupov v krízových situáciách.*
- *Krízový tím – mená, popis kompetencií a zodpovednosti, 24 hodinové tel. čísla tímu a sprievodných služieb (právnych PR...).*
- *Správy – zoznam postupov pre riešenie jednotlivých druhov krízových situácií.*
- *Zdroje – umiestnenie a vybavenie krízovej miestnosti (telefón, fax, počítač, vysielačka, inštrukcie).*
- *Médiá - zoznam médií a kontaktov pre spoluprácu.*
- *Background info – aktualizované informácie o spoločnosti, produktoch, výrobe, užitočné technické údaje v číslach, grafoch, obrázkoch.*
- *Dôležité adresy a čísla – záchranná služba, hasiči, polícia, orgány štátnej správy a samosprávy, kontrolné orgány, a pod.*
- *Ďalšie užitočné a dôležité informácie.*

Krízový manuál nie je príkazový materiál, ale pracovný nástroj na použitie v kríze tímom ľudí, ktorí už poznajú princípy práce a to čo sa od nich v krízovej situácii očakáva.

[5] RAŠLA, V., SAKÁL, P.: *Efektívna interná krízová komunikácia.* In: Zborník "Vedecké práce MtF STU Trnava 2007 č.22/2007, s. 123-128, ISSN 1336-1589 .

[6] NOVÁK, L. a kol. Krízové plánovanie. Žilina: EDIS, 2005. 208 s. ISBN 80-8070-391-4.

Testovanie krízového komunikačného plánu (manuálu)

Testovanie je previerkou funkčnosti a teda aj účelnosti krízového komunikačného plánu, inak sa môže stať, že bude mať hodnotu papiera na ktorom je napísaný. Krízový komunikačný plán sa preveruje po technickej, organizačnej a obsahovej stránke. Úlohou je odstrániť prípadné nedostatky skôr ako by nastalo zlyhanie v krízovej situácii. Zlyhanie krízových plánu má zvyčajne nasledujúce príčiny:[7] *nedostatky v identifikácii a definovaní cieľov nesúlad so strategickými cieľmi podniku, nevhodný spôsob na dosiahnutie cieľov, podcenenie rizika, bezpečnosti príp. spoľahlivosti, podcenenie zraniteľnosti a možných dopadov podcenenie zmien v okolí, bezpečnostná situácie, zmeny životného prostredia.*

Nácvik krízovej komunikácie a tréning hovorcu

Nácvik krízovej komunikácie je druhým stupňom ktorý by mal odhaliť prípadné nedostatky krízového komunikačného plánu v podmienkach, ktoré sa blížia realite. Jedná sa predovšetkým o:[8] *Skúšky funkčnosti alebo stavu technických zariadení (sirény, vysielačky, telefóny, hasiace prístroje, hydranty, únikové východy a pod.)* S*kúšky systémov informovania a včasného varovania. Skúšky reakcie členov krízového tímu, zamestnancov. Spracovanie vzorových prehlásení a materiálov pre média, pre simulovanú krízovú situáciu. Spracovanie pokynov pre jednanie zamestnancov s médiami, napr. vo forme workshopov alebo diskusií. Tréning vystúpení hovorcu a vybraných členov krízového tímu. Brainstorming, workshopy k riešeniu krízovej situácie, diskusia k variantov riešenia, simulácia a hranie rolí.* Pravidelný nácvik krízovej komunikácie je súčasťou efektívneho krízového manažmentu.

Vyhodnotenie plánu krízovej komunikácie. V tejto fáze dochádza k posúdeniu funkčnosti a účelnosti krízového komunikačného plánu na základe dokumentácie o vykonaní a priebehu testovania a nácviku krízovej komunikácie. Vyhodnocujú sa výsledky a nedostatky zistené počas testovania a nácviku krízovej komunikácie ako aj dosiahnutie požadovaných cieľov v súlade s vopred zadefinovanými plánovacími predpokladmi a parametrami. Krízový tím má potom za úlohu zabezpečiť odstránenie zistených nedostatkov a urobiť potrebné korekcie. V prípade väčších úprav je potrebné znovu odskúšať funkčnosť

Plán krízovej komunikácie Výsledkom tohto procesu je finálna podoba krízového komunikačného plánu. Nevyhnutným predpokladom jeho efektívnosti je pravidelná aktualizácia údajov minimálne raz ročne. Aktualizácia zahŕňa vnútorné faktory (personálne zmeny, disponibilné zdroje a pod.) vonkajšie faktory (zmeny v stratégii krízového manažmentu, zmeny vedenia podniku, legislatívne zmeny, použitie novej technológie a pod.

Implementácia plánu krízovej komunikácie do krízového (havarijného) plánu Súčasťou krízového (havarijného) plánu je plán krízovej komunikácie ide o finálnu fázu plánovacieho procesu krízovej komunikácie. Dôvodom je napojenie a vzájomná previazanosť krízových (havarijných) plánov, plánov kontinuity a obnovy (Business Continuity Plan Disaster Recovery).

Plánovanie krízovej komunikácie – odozva krízovej komunikácie Pri vzniknutej krízovej (havarijnej) situácii dochádza k vykonávaniu krízovej komunikácie v reálnom čase (potreba okamžitej reakcie). Krízová komunikácia je vo fáze odozvy (response) a krízové plánovanie sa dostáva do úzadia.

---

[7] Vedení zaměstnanců v krizových situacích. In *Moderní řízení* [online]. [cit.2007-13-12]. Dostupné na internete: <http://modernirizeni.ihned.cz/3-12566240-krize-600000_d-6f. ISSN 1213-7693

[8] ŠIMÁK, L. Krízový manažment vo verejnej správe. Žilina: ŽU, FŠI, DP Košice, 2004. 245 s. ISBN 80-88829-13-5

Potreba reakcie krízovej komunikácie? Po vzniku krízovej (havarijnej) situácie krízový manažment (krízový komunikačný tím) vyhodnocuje jej charakter, závažnosť, dynamiku a potenciál prerásť do závažnej krízy a na základe toho rozhoduje o tom, či je vôbec potrebná reakcia na úrovni krízovej komunikácie a v akom rozsahu. Toto rozhodnutie je akýmsi prvotným "filtrom", vzniknutej krízovej situácie aby nedochádzalo k prehnanej reakcii v krízového manažmentu. Krízová komunikácia by tak mohla mať kontraproduktívny výsledok. (Ukončenie KK – monitorovanie vývoja)

Existuje plán krízovej komunikácie?

Ak krízový komunikačný tím vyhodnotí, že na vzniknutú krízovú situáciu je potrebné reagovať. Zisťuje, či už existuje pripravený plán krízovej komunikácie k danej krízovej situácii. Ak áno, prichádza k výkonu krízovej komunikácie k cieľový záujmovým skupinám (stakeholders) V prípade, že takýto plán nie je, postupuje krízový tím podľa schémy procesu plánovania (vo fáze pripravenosti) a to zadefinovaním cieľov**,** definovanie kľúčového odkazu/-ov až po komunikovanie odkazu záujmovým skupinám. Rozdiel je v tom, že vzhľadom k potrebe okamžitého jednania sa niektoré etapy plánovacieho procesu výrazne obmedzia (prijatie plánovacích predpokladov) alebo úplne vynechávajú (testovanie a nácvik krízovej komunikácie). Po ukončení krízovej komunikácie a zvládnutí krízy (krízovej situácie) je potrebné vyhodnotiť a formalizovať proces plánovania pre danú krízovú (havarijnú situáciu) a aktualizovať plán krízovej komunikácie.

Plánovanie krízovej komunikácie – tvorba komunikačnej stratégie

Dlhodobá komunikačná stratégia v prípade akéhokoľvek krízového manažmentu predstavuje proaktívny prístup a zameriava sa na budovanie tzv. "imidž" organizácie, ktorý sa správa priateľsky k životnému prostrediu, zvyšuje bezpečnosť a spoľahlivosť svojej prevádzky, výrobkov a služieb a napĺňa koncept spoločensky zodpovedného podnikania a udržateľného rozvoja. Tieto svoje aktivity priebežne prezentuje či už formou internej alebo externej komunikácie, čím aktívne ovplyvňuje verejnú mienku a relevantné záujmové skupiny. Takto systematicky budovaný pozitívny imidž môže využiť na tlmenie negatívnych dopadov možných krízových situácii v budúcnosti a zároveň vytvára strategickú konkurenčnú výhodu.

Monitorovanie, preverovanie a optimalizácia systému plánovania KK a tvorby komunikačnej stratégie Mimoriadne dôležitý je systém priebežného monitorovania, preverovania a optimalizácie plánovania krízovej komunikácie a komunikačnej stratégie, ktorý poskytuje spätnú väzbu ako v procese samotného plánovania tak aj reakcie od relevantných záujmových skupín (stakeholders), ktorým je komunikácia určená a to vo všetkých troch častiach procesu plánovania krízovej komunikácie a tvorby komunikačnej stratégie prevencia (dlhodobá komunikačná stratégia), pripravenosť (tvorba krízový komunikačných plánov) a odozva (reakcia a výkon krízovej komunikácie). V podmienkach OS SR je potrebné tejto problematike venovať oveľa väčšiu pozornosť, pretože je to len otázka času, kde OS SR budú čeliť týmto problémom. Čím skôr budú na to pripravené, tých ich pôsobenie v rámci krízového manažmentu budú vyššie a hlavne profesionálnejšie a o to by nám všetkým malo ísť. Z pohľadu kompetencií AOS(a príslušných zainteresovaných katedier) je potrebné organizovať k tejto problematike vzdelávať tak študentov ako aj vojenských profesionálov , či už v rámci krátkodobo-odborných kurzov, alebo v rámci kariérnych kurzov, ktoré táto inštitúcia zabezpečuje v rámci celoživotného a ďalšieho vzdelávania.

ZÁVER

Neočakávane zlá publicita dokáže často narobiť väčšie škody ako samotná kríza. Nezvládnutie krízovej komunikácie preto môže viesť k obrovským škodám v dôsledku poškodenia reputácie organizácie , straty trhu, zákazníkov, rušení zákaziek, spájanie havárie s ďalšími výrobkami hoci sa ich vôbec netýkala a pod., čoho následkom môže byť až existenčné ohrozenie samotnej organizácie. Aj preto sa o médiách hovorí ako o siedmej veľmoci**.**

Naopak výborne zvládnutá krízová komunikácie aj napriek tomu, že organizácia môže byť vinníkom vzniknutej krízovej situácie dáva možnosť aktívne ovplyvňovať a pozitívne pôsobiť na verejnú mienku, obchodných partnerov a záujmové skupiny. Výborne zvládnutá krízová komunikácia tak umožňuje využiť krízu ako príležitosť. Zlepšuje celkový imidž organizácie a je šancou aby sa podnik prezentoval ako silný a spoľahlivý subjekt v súlade s koncepciou spoločensky zodpovedného podnikania a udržateľného rozvoja. Komunikácia v krízovej situácii tak preveruje etické správanie, a hodnoty ktorejkoľvek organizácie.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

GOZORA, V.: *Krízový manažment*. Nitra: SPU, 2000, 182 s. ISBN 80-7137-802-X.

RAŠLA, V.: *Plánovanie a tvorba stratégie krízového manažmentu pre riadenie environmentálnych krízových situácií priemyselných podnikov*. Projekt DDP 2006.

RAŠLA, V.: *Internal and External Crisis Communication of Strategic Business Units*. In:COMAT-TECH, Trnava, 2004, s. 170, ISBN 80 – 227-2121-2.

RAŠLA, V.: SAKÁL, P.: *Efektívna interná krízová komunikácia.* In: Zborník "Vedecké práce MtF STU Trnava 2007 č.22/2007, s. 123-128, ISSN 1336-1589 .

ŠIMÁK, L.: Krízový manažment vo verejnej správe. Žilina: ŽU, FŠI, DP Košice, 2004. 245 s. ISBN 80-88829-13-5.

ŠINDLERYOVA-BUTORACOVÁ, I., BUTORAC, D.: Projekt VEGA č. 1/4638/07 a výskumu centra excelentnosti CEVKOG. PU Prešov 2007

NOVÁK, L. a kol.: Krízové plánovanie. Žilina: EDIS, 2005. 208 s. ISBN 80-8070-391-4.

Vedení zaměstnanců v krizových situacích. In *Moderní řízení* [online]. [cit.2007-13-12]. Dostupné na internete: <http://modernirizeni.ihned.cz/3-12566240-krize-600000_d-6f. ISSN 1213-7693.

doc. PhDr. Mária PETRUFOVÁ, PhD.
Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši
Katedra manažmentu
E-mail: maria.petrufova@aos.sk

PhDr. Patrícia SOPKOVÁ
Colná správa, Košice
E-mail: sopkova.patricia@atk.sk

PIERWSZY FILAR KULTURY BEZPIECZEŃSTWA FORMACJI MUNDUROWYCH. WARTOŚCI I PRZEKONANIA NORMATYWNE JAKO REGULATORY ZACHOWANIA

THE FIRST PILLAR OF THE SAFETY CULTURE UNIFORMED FORMATIONS. VALUES AND NORMATIVE BELIEFS AS REGULATORS OF BEHAVIOR

Juliusz PIWOWARSKI, Wojciech CZAJKOWSKI

ABSTRACT

Interpretacja funkcjonowania grup dyspozycyjnych zwykle jest odnoszona do specyficznych zadań spełnianych przez członków tych grup. W realizacji takich zadań szczególnie istotne wydają się relacje pomiędzy wskazanymi grupami wartości wyższego rzędu. Przekraczanie siebie, bądź też umacnianie siebie stanowią sprawności rozumiane w kategoriach wartości, których posiadanie może stanowić istotny klucz profesjonalnego, sprawnego działania w trudnych sytuacjach zadaniowych wymagających podejmowania decyzji z obszaru mechanizmów samoświadomościowych. Podobnie istotne jest spostrzeganie i rozstrzyganie dylematu otwartość na zmiany - *versus* - zachowawczość. Podejmowanie tych problemów w procesie selekcji i szkolenia w znacznej części o charakterze manualnym, fizycznym traktuje się jako konstytutywny element projektu.

W projekcie zastosowano interpretację wartości stosowaną przez S.H. Schwartza, który definiuje wartości jako poznawczą reprezentację celu mającego motywacyjne znaczenie dla podmiotu oraz ponadsytuacyjny charakter. Eksploracja ma służyć identyfikowaniu kontinuum wartości funkcjonariuszy w dwóch kontekstach.

Interpretation of group functioning jets usually is referred to the specific tasks performed by members of these groups. In such tasks seem particularly significant relationships between selected groups of higher rank. Crossing himself, or herself strengthening efficiency are understood in terms of value, the possession of which may be an important key professional, efficient operation in difficult situations demanding task in the area of decision-making mechanisms of self-awareness. Similarly, it is important to perception and settlement dilemma openness to change - versus - conservatism. Taking these problems in the process of selection and training of a substantial part of a manual, physical treated as a constitutive element of the project.

The project applied the interpretation of the values used by SH Schwartz, who defines value as a cognitive representation to having motivational significance for the subject. Exploration is aimed at identifying the continuum of officers in two contexts.

Keywords: selekcja i kształcenie członków formacji mundurowej, wartości, bezpieczeństwo, grupy dyspozycyjne, proces selekcji, kultura bezpieczeństwa, procesy motywacyjne, wybór, podejmowanie wyzwań
selection and training of members of the uniformed formations, values, security, dispositional group, the selection process, safety culture, motivational processes, choice, addressing the challenges

Proces kształcenia osób aspirujących do pełnienia służby w formacjach mundurowych, łączący się z dynamicznym treningiem psychofizycznym to wielotorowe działania szkoleniowo-dydaktyczne podejmowane w relacjach społecznych prowadzących do uzyskania przez jednostkę ludzką szerokiej wiedzy, umiejętności, wysokich kompetencji etycznych oraz niemniej znaczących kompetencji społecznych.

Formacje mundurowe i ich właściwie wyszkoleni członkowie są podstawą dla utrzymania wewnętrznego i zewnętrznego wymiaru *bezpieczeństwa* danego kraju, zbiorowości ludzkich egzystujących na jego terytorium i *bezpieczeństwa* każdego pojedynczego obywatela.

Przypomnijmy znaczenie kategorii badawczej *bezpieczeństwa*, stosując spektralną definicję sformułowaną przez Juliusza Piwowarskiego w *CRISD APEIRON*[1], która brzmi:

Bezpieczeństwo, jest to dla określonego jednostkowego lub zbiorowego podmiotu, dotyczący go bezpośrednio lub pośrednio wielowarstwowe zjawisko i pojęcie, którego spektrum tworzą następujące cztery komponenty:[2]

- ***pożądan*y *stan***, który oznacza dla danego podmiotu poziom efektywności kontroli nad możliwymi w danym miejscu i przedziale czasu zagrożeniami wartości istotnych dla tego podmiotu; inaczej mówiąc, *bezpieczeństwo* jest to stan odzwierciedlający wynik różnicy potencjałów – *potencjał samobronności* danego podmiotu z jednej i *potencjał zagrożeń* tego podmiotu z drugiej strony, istniejące w określonej czasoprzestrzeni,
- ***wartość*** o charakterze instrumentalnym pozwalająca na zaspakajanie *potrzeb podstawowych* oraz *potrzeb wyższych,* u człowieka *nigdynieustających potrzeb rozwoju* wraz z *samorealizacją* na szczycie hierarchii *wyższych potrzeb,*
- ***proces rozwoju***, który stanowi metapotrzebę człowieka, dzięki której realizowany jest personalny oraz społeczny wzrost potencjału podnoszącego autonomiczną obronność podmiotów bezpieczeństwa; z ontologicznego punktu widzenia, bliskie temu procesowi jest pojęcie ***funkcja bezpieczeństwa***
- ***konstrukt społeczny***, możliwy do przeciwstawienia licznym zagrożeniom efekt istnienia społecznych więzów, współzależności i interakcji zachodzących w danej zbiorowości ludzkiej będącej jednym z podmiotów bezpieczeństwa.[3]

Szczególnie kompetencje etycznych i społeczne zasługują na uwagę przy podejmowaniu problematyki, szerokiej problematyki tak zwanej *kultury bezpieczeństwa* (***kb.***). Spektralna definicja ***kb.*** Piwowarskiego-Zaplatyńskiego brzmi następująco:
Kultura bezpieczeństwa), jest to zjawisko stanowiące całokształt utrwalonego, materialnego i pozamaterialnego dorobku człowieka, służącego szeroko, zarówno militarnie jak również pozamilitarnie rozumianej samobronności indywidualnych oraz grupowych podmiotów bezpieczeństwa. Fenomen kultura bezpieczeństwa to trychotomia, współtworzona przez trzy wzajemnie przenikające się strumienie czynników zbieżnych z procesami kreowania ich przez człowieka w danym miejscu, określonym środowisku społecznym i w określonym czasie:

a) strumień mentalno–duchowy,
b) strumień organizacyjno–prawny,
c) strumień materialny;

[1] *CRISD APEIRON – Cracow Research Instytute for Security & Defence APEIRON*, przy Wyższej Szkole Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego "Apeiron" w Krakowie
[2] J. Piwowarski, *Paradygmat kultury bezpieczeństwa – prolegomena*, „Security Economy & Law", nr.2, Kraków 2013, s. 10-11.
[3] J. Piwowarski, *Ochrona VIP-a a czworokąt bushido. Studium japońskiej kultury bezpieczeństwa*, [w:] P. Bogdalski, J. Cymerski, K. Jałoszyński (red.), *Bezpieczeństwo osób podlegających ustawowo ochronie wobec zagrożeń XXI wieku*, Szczytno 2014, s. 449.

Kultura bezpieczeństwa to fenomen, który pozwala osiągać podmiotowi następujące cele:

1. Skuteczna kontrola nad możliwymi zagrożeniami danego podmiotu, powodująca dla tego podmiotu (w danym miejscu i czasie) stan optymalnego poziomu zagrożeń;
2. Odzyskiwanie bezpieczeństwa określonego podmiotu, gdy zostało ono utracone;
3. Optymalizacja poziomu wielosektorowo kreowanego oraz badanego procesu rozwoju/bezpieczeństwa podmiotu bezpieczeństwa, zmierzająca do harmonizacji sektorów w kontekście właściwej hierarchizacji celów podmiotu;
4. Skuteczne pobudzanie w skali społecznej i indywidualnej, świadomości wyższej potrzeby – samodoskonalenia człowieka oraz kreowanie trychotomicznego rozwoju a) mentalnego, b) społecznego i c) materialnego, dzięki wspieraniu przekonań, motywacji i postaw powodujących indywidualne, a także kolektywne działania wpływające na wzrost potencjału autonomicznej obronności (samoobronności) indywidualnych oraz grupowych podmiotów bezpieczeństwa.

Problemów kompetencji etycznych i społecznych w formacjach mundurowych nie można rozwiązywać bez głębszego poznania i badań problematyki wartości i przekonań normatywnych, będących komponentami *I filara kultury bezpieczeństwa* . Dodatkowym zagadnieniem łączącym się z indywidualnym rozwojem osobowości jest potrzeba kompetencji społecznych (*II filar KB.*). Stanowią one bardzo ważny element w przypadku budowania potencjału grup dyspozycyjnych, np. policji, wojska, straży pożarnych czy straży granicznych i innych, które funkcjonują na podstawach prawa i w granicach reguł prawa, a wewnętrzne zasady organizacyjne grupy dyspozycyjnej określają regulaminy, jak również kodeks etyczny.[4] Zdobywanie kompetencji społecznych jest istotnie powiązane z procesem tworzenia hierarchii wartości i zbioru przekonań normatywnych mających znaczenie porządkujące i służące możliwości dokonywania oceny zachowań i sposobów funkcjonowania zarówno siebie samego, jak też innych osób. Właściwie należałoby traktować wartości i przekonania normatywne jako istotne kryteria porządku społecznego.

Kultura fizyczna oparta na sportach i sztukach walki intensyfikuje internacjonalizację wartości wyższych, stanowiących sekuritologiczny efekt ćwiczeń fizycznych, polegający na wzroście poziomu ***kultury bezpieczeństwa*** podmiotu uczestniczącego regularnie w tego typuszkoleniach.

Mechanizmy tworzenia systemu wartości i przekonań normatywnych stają się elementem ważkim w realizacji procesu kształcenia osób na kierunkach studiów związanych z bezpieczeństwem państwa. Jest to szczególnie istotne w odniesieniu do grup zawodowych funkcjonujących w szeroko rozumianej problematyce *bezpieczeństwa*[5], które przechodzą intensywne szkolenie fizyczne powiązane np. z walką obronną.

Podejmowanie kwestii psychologicznych, w kontekście aksjologicznych regulatorów działania jednostki w *sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa* prowadzi badacza do kwestii analizy i interpretowania moralnych granic zachowania podmiotu[6]. Badanie wartości, postaw

[4] Por I. Kurasz, *Grupy dyspozycyjne w strukturze społecznej. Próba analizy socjologicznej*, [w:] T. Kołodziejczyk, D. Kozerawski i J. Maciejewski (red.), *Oficerowie grup dyspozycyjnych. Socjologiczna analiza procesu bezpieczeństwa narodowego,* Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008.

[5] J. Piwowarski (2011). *Samodoskonalenie i bezpieczeństwo w samurajskim kodeksie Bushido*, Kraków: Collegium Columbinum, Kraków.

[6] Por. W. Czajkowski (2006). *Anxiety, Depression, and Sense of Purpose in Life – an Empirical Interpretation.* W: Kliś, M., Kossewska, J. Czajkowski, W. (2006). *Studies on Communication and Stress*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.

i przekonań normatywnych wymaga przyjęcia wstępnych ustaleń dotyczących sposobu rozumienia tych terminów i rozróżniania bardziej szczegółowych kategorii w tym obszarze problematyki badawczej.

Zwykle podkreśla się wgląd podmiotu w wyznawane przez siebie **wartości** stanowiące wewnętrzne regulatory zachowania jednostki prowadzące do konstruowania i modyfikowania jego zachowań w określonych warunkach. Należy jednakże zwracać uwagę na rozróżnienie ***wartości jawnych*** oraz ***wartości ukrytych***.

W drugim przypadku wartości będą prezentowane *implicite* w sposób niekoniecznie dostępny na poziomie samokontroli i wglądu w działanie podmiotu. Taki sposób interpretacji jest zwykle wykorzystywany w przypadku przekonań normatywnych, które są traktowane jako nabyte i wysoce zautomatyzowane regulatory działania jednostki.

Wskazanie na takie rozróżnienie ma swoiste uzasadnienie szczególnie wtedy, gdy podejmuje się problematykę samodoskonalenia w ramach profesjonalnych działań w pracy ze studentami kierunku bezpieczeństwo szkolącymi się w zakresie sztuk walki[7]. Być może pozwoli to także na odniesienie się do problemu uniwersalnej hierarchii wartości, w której istnienie wielu badaczy wątpi, albo chociażby wypowiada się o jej istnieniu w sposób jedynie hipotetyczny[8].

Naukowe poszukiwania uniwersalnej *hierarchii wartości* (*aspekt aksjologiczny kb.*) można próbować poddać transdyscyplinarnej interpretacji w zestawieniu ze stosowaniem teorii osobowości Costy i McCrae, w której (*aspekt psychologiczny kb.*) identyfikuje się pięć pojmowanych w sposób uniwersalny czynników [9].

CEL BADAŃ

Zasadniczym celem badania jest eksploracja problematyki wartości w grupach dyspozycyjnych[10] w szczególności skoncentrowana na funkcjonariuszach policji i służb mundurowych. W projekcie zastosowano interpretację wartości stosowaną przez S.H. Schwartza, który definiuje wartości jako poznawczą reprezentację celu mającego motywacyjne znaczenie dla podmiotu oraz ponadsytuacyjny charakter. Eksploracja ma służyć identyfikowaniu kontinuum wartości funkcjonariuszy w dwu kontekstach.

Po pierwsze, jest ona istotna przy dokonywaniu selekcji do służb mundurowych.

Po drugie, okazuje się ona pragmatycznie użyteczna w procesie szkolenia. Identyfikowanie wymiarów wartości związanych z koncentracją na własnej osobie oraz sprawnością przekraczania własnej osoby wydaje się równie kluczowe, jak docenianie wymiaru otwartości na zmiany *versus* zachowawczości.

Głównym celem przeprowadzonych badań jest poszukiwanie uwarunkowań i zależności opisujących wartości jednostki. W oparciu o wyniki badań autorzy zamierzają odpowiedzieć na pytania:

1. Czy mierzone za pomocą PVQ wartości wiążą się z innymi kontrolowanymi w badaniach zmiennymi?

[7] W. Czajkowski, J. Piwowarski, (2010). *Administrowanie jakością życia człowieka poprzez system Modern Bushidō,* RN IDŌ. Ruch dla kultury, Rzeszów 2010.

[8] Zob. P. Brzozowski, *Uniwersalna hierarchia wartości – fakt czy* przeciwległych grup wartości zawierających w sobie szczegółowe kategorie wartości: *fikcja?* „Przegląd Psychologiczny", 2005, (3), T. 48, s. 261-276.

[9] Por. B. Zawadzki, J. Strelau, P. Szczepaniak, M. Śliwińska (2008). *Inwentarz osobowości NEO-FFI Costy i McCrae*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.

[10] J. Maciejewski (2012). Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

2. Jaki jest poziom i kierunek takich zależności?
3. Czy zmienne demograficzne wiążą się z wartościami?

Z tak sformułowanych pytań badawczych wyprowadzono następujące hipotezy badawcze:

HP1: Zachodzi związek pomiędzy posiadaniem dzieci, posiadaniem rodzeństwa i byciem w związku a preferowanymi wartościami

HP2: W populacji kobiet i mężczyzn stwierdza się występowanie różnic w procesach wartościowania.

HP3: Oczekuje się różnic w procesach wartościowania powiązanych z wiekiem

Uzyskanie orientacji w wartościach, rozumianych jako poznawcza reprezentacja motywującego celu, stanowić ma instrumentalne dyrektywy w procesie kształcenia i szkolenia funkcjonariuszy. Realizacja projektu w zamierzeniach autorów pozwoli na intensywne zoperacjonalizowanie procesu selekcji i szkolenia grup dyspozycyjnych. Autorzy zakładają kontynuację badań w postaci kolejnych projektów uwzględniających rozróżnienie problematyki wartości jawnych i ukrytych oraz interpretację wartości, która odnosi do pojęcia i czynników osobowościowych[11].

MATERIAŁ I METODA BADANIA

W badaniach uczestniczyli studenci Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa „Apeiron" w Krakowie. Grupa osób badanych liczyła 73 osoby, w tym 38 mężczyzn i 35 kobiet w wieku od 19 do 39 lat. Badania zostały przeprowadzone w trakcie zgrupowania szkoleniowego w zakresie sztuk walki w maju 2013 roku oraz w toku innych zajęć kursowych tegoż roku. Badania miały charakter badania grupowego, w trakcie którego osoby badane wypełniały kwestionariusz PVQ (*Portrait Value Questionnaire*) Schwartza składający się z 21 itemów pozwalających na pomiar wartości jednostki[12]. Dane kwestionariuszowe uzupełniono informacjami demograficznymi.

OPERACJONALIZACJA ZMIENNYCH

W teorii Schwartza zwraca się uwagę na dwie charakterystyki struktury wartości, stanowiących w tym przypadku kategorie badawcze. Pierwsza z nich sugeruje, iż wartości tworzą kontinuum motywacyjne, co oznacza, że wartości podobne leżące obok siebie mogą być realizowane w jednym akcie działania. W drugiej zwraca się uwagę na kołowość struktury. Wartości podobne znajdują się blisko siebie, a wartości przeciwległe w modelu kołowym nie mogą być realizowane w jednym akcie działania podmiotu.

[11] Пивоварски, Ю., Чайковски, В., Кочан, Ш., Амброжи, Д. (2013). Угроза безопасности: личностные и бихевиоральные факторы в контексте формирования поведения будущего служащего силовых структур.
[12] Schwartz, S. H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture, 2*(1). http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116

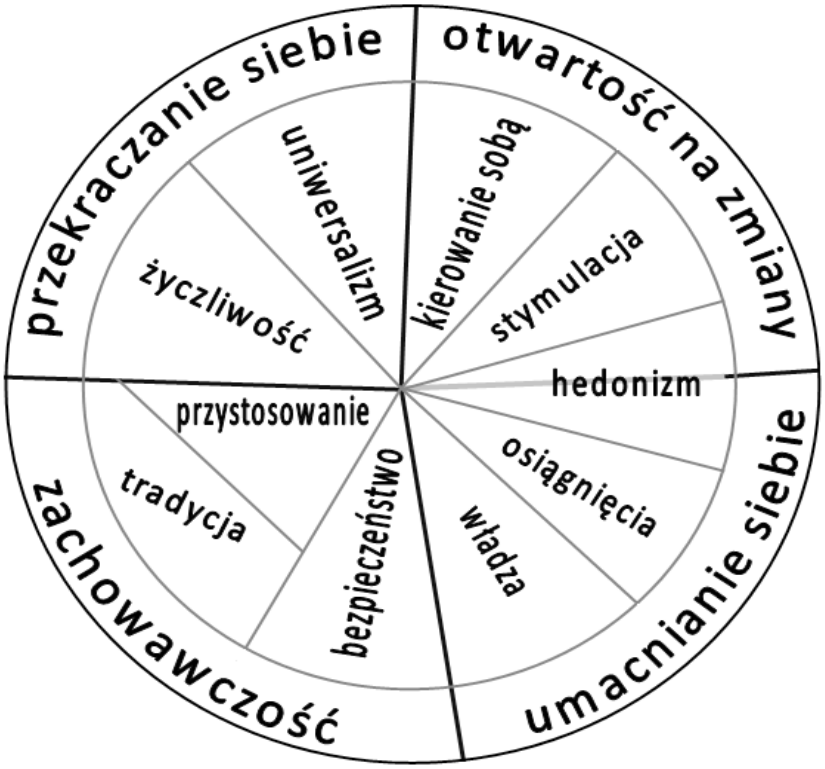

Koło wartości Schwartza w modelu klasycznym (podstawa: S. H. Schwartz, 1992; por. S.H. Schwartz, 2006)

W tak rozumianym i ustrukturowanym modelu wyróżnia się dwie grupy wartości:

Przekraczanie siebie (*Self-transcendence*) – Umacnianie siebie (*Self-enhancement*)

Uniwersalizm (*Universalism*)	Osiągnięcia (*Achievement*)
Życzliwość (*Benevolence*)	Władza (*Power)*
	Hedonizm (*Hedonism)*

Otwartość na zmiany (*Openess to change*) – Zachowawczość (*Conservation*)

Samosterowność (*Self-direction*)	Ugodowość (*Conformity)*
Stymulacja (*Stimulation)*	Tradycja (*Tradition)*
Hedonizm (*Hedonism)*	Bezpieczeństwo (*Security)*

Wskazane przeciwległe grupy wartości mogą być interpretowane jako wartości wyższego rzędu[13].

Większość autorów zgadza się z interpretacją Schwartza w kwestii posiadania przez te wartości pięciu podstawowych charakterystyk:- wartości są przekonaniami, bądź pojęciami, które dotyczą pożądanych celów, opisujących ostateczne stany rzeczy lub zachowania;- przekraczają konkretne sytuacje; kierują selekcją i oceną zachowań i zdarzeń; są uporządkowane według ważności; kieruje względna ważność wielu wartości[14].

W kołowym modelu *struktury wartości* istotne jest wskazanie dwu reguł porządkujących ich miejsce. Obydwie reguły stanowią konsekwencje kołowego kontinuum i rozumienia wartości jako reprezentacji poznawczej motywacyjnych celów. Są to reguły

[13] J. Cieciuch, (2013). *Pomiar wartości w zmodyfikowanym modelu Shaloma Schwartza. „Psychologia Społeczna”,* tom 8 1 (24) 22–41.

[14] Por. J.Cieciuch (2013). *Kształtowanie się systemu wartości od dzieciństwa do wczesnej dorosłości.* Warszawa: Wydawnictwo Liberi Libri.

zgodności i konfliktu. W zgodzie z nimi wartości sąsiadujące w kołowym modelu są możliwe do współrealizowania stanowiąc reprezentację poznawczą zbliżonych celów. Z kolei wartości leżące po przeciwległych stronach koła nie są możliwe do współrealizowania, ponieważ stanowią reprezentację poznawczą sprzecznych celów podmiotu działania (tutaj: podmiotu trenującego sztuki walki).

W interpretacji modelu Schwartza istotne jest również zasygnalizowanie poglądu, w którym autor modelu identyfikuje trzy nieuświadamiane przez jednostkę obszary reprezentowane przez wartości w formie świadomych celów. Są to: 1. biologicznie uwarunkowane potrzeby, 2. motywy społeczne wynikające z konieczności interakcji społecznych umożliwiających współpracę, 3. wymagania społeczno-instytucjonalne służące przetrwaniu i dobru grupy[15]. Odniesienie się do kwestii interakcji społecznych i funkcjonowania w obszarze grup i instytucji jest szczególnie ważkie w realizowanej problematyce dotyczącej działań funkcjonariuszy.

Interpretacja funkcjonowania grup dyspozycyjnych zwykle jest odnoszona do specyficznych zadań spełnianych przez członków tych grup. W realizacji takich zadań szczególnie istotne wydają się relacje pomiędzy wskazanymi grupami wartości wyższego rzędu. Przekraczanie siebie, bądź też umacnianie siebie stanowią sprawności rozumiane w kategoriach wartości, których posiadanie może stanowić istotny klucz profesjonalnego, sprawnego działania w trudnych sytuacjach zadaniowych wymagających podejmowania decyzji z obszaru mechanizmów samoświadomościowych. Podobnie istotne jest spostrzeganie i rozstrzyganie dylematu otwartość na zmiany - versus - zachowawczość. Podejmowanie tych problemów w procesie selekcji i szkolenia w znacznej części o charakterze manualnym, fizycznym traktuje się jako konstytutywny element projektu.

WYNIKI BADAŃ

W tabeli 1. przedstawiono wyniki uzyskane przez grupę osób badanych dotyczące dziesięciu wartości diagnozowanych za pomocą PVQ Schwartza. Znajdują się w niej wyniki dotyczące całej grupy i wyniki kobiet oraz mężczyzn. Badania pokazują ich swoisty ranking poprzez prezentowane wartości średnich i odchyleń standardowych. Z analizy istotności różnic pomiędzy średnimi w poszczególnych skalach wartości dla kobiet i mężczyzn wynika, że istotna różnica wystąpiła jedynie w skali *Życzliwości*. W tej skali kobiety uzyskały statystycznie istotne wyższe wyniki niż mężczyźni ($p<0,004$).

[15] Ibidem, s. 53.

Tab. 1. Średnie (M) i odchylenia standardowe (SD) w skalach wartości w grupie zasadniczej oraz w grupie kobiet i mężczyzn.

Skale wartości	**Grupa zasadnicza** (N = 73)		**Kobiety** (N = 35)		**Mężczyźni** (N = 38)		**Test t**	
	M	*SD*	*M*	*SD*	*M*	*SD*	*t*	*p*<
Uniwersalizm	4,49	0,69	4,52	0,49	4,47	0,84	0,251	n.i.
Życzliwość	5,05	0,67	5,28	0,54	4,84	0,72	2,927	0,004
Ugodowość	4,23	1,01	4,37	1,12	4,11	0,89	1,069	n.i
Tradycja	3,93	0,99	3,78	0,98	4,06	0,99	-1,206	n.i
Bezpieczeństwo	4,47	1,07	4,58	1,10	4,38	1,04	0,808	n.i.
Władza	3,71	1,63	3,64	1,34	3,78	0.98	-0,535	n.i.
Osiągnięcia	4,53	0,98	4,62	0,83	4,44	1.10	0,784	n.i.
Hedonizm	4,38	1,24	4,45	1,44	4,31	1,04	0,482	n.i.
Stymulacja	4,37	1,23	4,51	1,53	4,25	1,09	1,004	n.i.
Samosterowność	4,75	0,75	4,68	0,67	4,81	0,83	-0,728	n.i.

W analizie korelacyjnej (*r* Pearsona) stwierdzono występowanie pozytywnej statystycznie istotnej zależności pomiędzy wiekiem a wynikami w skali Uniwersalizmu ($r = 0,25$; $p<0,05$). W grupie mężczyzn występuje statystycznie istotna negatywna zależność pomiędzy płcią i wynikami skali *Życzliwości* ($r = -0,32$; $p<0,05$). Podobnie zaobserwowano negatywną zależność pomiędzy nieposiadaniem dzieci a wynikami w skali Tradycji ($r = 0,26$; $p<0,05$). Negatywną zależność stwierdzono również w przypadku relacji pomiędzy pozostawaniem w związku a wynikami w skali *Osiągnięć* ($r = -0,34$; $p<0,05$). Kolejna negatywna zależność zachodzi pomiędzy posiadaniem rodzeństwa a wynikami w skali *Bezpieczeństwa* $r = -0,23$; $p<0,05$. Ostatnia prezentowana zależność korelacyjna ma również charakter negatywny i dotyczy relacji pomiędzy miejscem zamieszkania (wielkość miejscowości) a wynikami w skali *Hedonizmu* ($r = -0,25$; $p<0,05$).

DYSKUSJA. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

W zrealizowanym projekcie badawczym podejmowano problematykę znaczenia wartości w funkcjonowaniu członków grup dyspozycyjnych w sytuacjach zadaniowych. Odwołano się do koncepcji wartości Schwartza, w której rozumie się wartości jako pożądane, ponadsytuacyjne cele, o różnym stopniu ważności i stanowiące poznawcze regulatory zachowania człowieka. W modelu tym wskazuje się na motywacyjne znaczenie wartości potwierdzając tym samym rangę procesów motywacyjnych we wszelkich działaniach człowieka i wskazując na ich kluczowe znaczenie w sytuacjach kryzysowych. Wartości opisywane i wszechstronnie badane w zespole Schwartza stanowią znakomity instrument opisujący i wyjaśniający zachowanie człowieka w sytuacjach dokonywania wyborów i podejmowania wyzwań. Autorzy projektu sądzą, że zoperacjonalizowana w pracy problematyka wartości jest użytecznym narzędziem pozwalającym na interpretację zachowania funkcjonariuszy będących członkami grup dyspozycyjnych.

Uzyskane wyniki badań pozwalają na zidentyfikowanie pozytywnej zależności pomiędzy wiekiem trenującego członka (kandydata) grupy dyspozycyjnej a wynikami skali Uniwersalizmu.

Wraz z wiekiem narasta tendencja do bardziej globalnego, uniwersalnego rozumienia rzeczywistości. Wydaje się to wynikać z poszerzania zakresu doświadczeń człowieka dojrzałego. Interesująca zależność dotyczy także związku pomiędzy płcią i wynikami skali życzliwości. W grupie osób badanych uzyskano wynik wskazujący na występowanie istotnych różnic w skali Życzliwości w przypadku mężczyzn i kobiet. Jest to wynik potwierdzający tradycyjne, kulturowo uwarunkowane oczekiwania żywione wobec obydwu płci.

W przypadku skali *Tradycji* zaobserwowano niższe wyniki w przypadku osób nie posiadających dzieci. Wydaje się to również zgodne ze stereotypowo rozumianą kwestią różnic w postawach i wartościach osób posiadających i nie posiadających dzieci.

Zaobserwowano także negatywną relację pomiędzy pozostawaniem w związku a wynikami w skali *Osiągnięć*. Wynik taki wydaje się współbrzmieć z prezentowanym często przekonaniem o trudności realizowania istotnych celów osobistych przez osoby będące w związku. Zaobserwowano także negatywną zależność pomiędzy posiadaniem rodzeństwa i wynikami w skali *Bezpieczeństwa*. Fakt posiadania rodzeństwa może obniżać poziom poczucia bezpieczeństwa podmiotu.

Ostatnia zidentyfikowana zależność dotyczyła związku pomiędzy miejscem zamieszkania (wielkość miejscowości) a podzielaniem wartości *Hedonizmu*. Okazało się, że najwyższe wyniki w skali *Hedonizmu* były typowe dla mieszkańców dużych miast, a jej wyniki obniżały się wraz ze zmniejszającą się liczbą mieszkańców danej miejscowości.

W badaniach stawiano pytania o zależności pomiędzy wartościami i zmiennymi demograficznymi, pytano także o poziom i kierunek tych zależności. Prezentowany materiał empiryczny pozwala autorom na sformułowanie następujących wniosków:

1. Występują istotne statystycznie zależności pomiędzy szeregiem zmiennych demograficznych i wskazanymi skalami wartości.
2. W grupie zmiennych demograficznych potwierdzono znaczenie płci, wieku, posiadania dzieci, posiadania rodzeństwa, miejsca zamieszkania (wielkości miejscowości), pozostawania w związku dla procesów wartościowania, odpowiednio w skalach *Życzliwości, Uniwersalizmu, Tradycji, Bezpieczeństwa, Hedonizmu, Osiągnięć*. Stanowi to potwierdzenie sformułowanych wyżej hipotez.
3. Wyniki badań obligują autorów do podejmowania dalszych badań empirycznych dotyczących w szczególności empirycznego rozróżniania identyfikowania wartości jawnych i ukrytych.
4. Wyniki badań oraz analiza literatury przedmiotu sugeruje eksplorację analogicznych metod służących do pomiaru wartości skonstruowanych również przez Schwartza.
5. W kolejnych badaniach autorów będzie podejmowana problematyka osobowościowych uwarunkowań procesów wartościowania w powiązaniu z realizowaniem badań w różnych kulturowo i narodowościowo grupach badanych.

BIBLIOGRAFIA

1. BRZOZOWSKI, P. (2005). *Uniwersalna hierarchia wartości – fakt czy fikcja?* „Przegląd Psychologiczny", 2005, (3), T. 48, s. 261-276.
2. CIECIUCH, J. (2013). *Kształtowanie się systemu wartości od dzieciństwa do wczesnej dorosłości.* Warszawa: Wydawnictwo Liberi Libri.

3. CIECIUCH, J. (2013). *Pomiar wartości w zmodyfikowanym modelu Shaloma Schwartza.* „*Psychologia Społeczna”,* tom 8 1 (24) 22–41.
4. CZAJKOWSKI, W., PIWOWARSKI, J. (2010). *Administrowanie jakością życia człowieka poprzez system Modern Bushidō,* RN IDŌ. Ruch dla kultury, Rzeszów 2010.
5. Ярочкин В.И., *Секюритология – наука о безопасности жизнебеятельности*, Ось – 89, Moskwa 2000
6. MACIEJEWSKI, J. (2012). *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna.* Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
7. PIWOWARSKI, J. (2011). *Samodoskonalenie i bezpieczeństwo w samurajskim kodeksie Bushido*, Kraków: Collegium Columbinum.
8. PIWOWARSKI J. (2014). *Ochrona VIP-a a czworokąt bushido. Studium japońskiej kultury bezpieczeństwa*, [w:] P. Bogdalski, J. Cymerski, K. Jałoszyński (red.), *Bezpieczeństwo osób podlegających ustawowo ochronie wobec zagrożeń XXI wieku*, Szczytno 2014.
9. ПИВОВАРСКИ, Ю., ЧАЙКОВСКИ, В., КОЧАН, Ш., АМБРОЖИ, Д. (2013). *Угроза безопасности: личностные и бихевиоральные факторы в контексте формирования поведения будущего служащего силовых структур,* “Теория и практика физической культуры”, nr 4, Moskwa 2014.
10. SCHWARTZ, S. H. (1992). *Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries.* W: M. Zanna (red.), *Advances in experimental social psychology, t. 25* (s. 1–65). London: Academic Press.
11. SCHWARTZ, S.H. (2006). *Basic human values: theory, measurement, and applications, “R*evue française de sociologie”, 47 (4), 929-968.
12. SCHWARTZ, S. H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture, 2*(1). http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116
13. ZAWADZKI, B., STRELAU, J. SZCZEPANIAK, P., ŚLIWIŃSKA, M. (2008). *Inwentarz osobowości NEO-FFI Costy i McCrae*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.

Juliusz PIWOWARSKI, PhD.
e-mail: juliuszpiwowarski@apeiron.edu.pl
ul. Krupnicza 3, 31-123 Kraków

Wojciech CZAJKOWSKI, PhD.
e-mail: paksos@gmail.com
ul. Krupnicza 3, 31-123 Kraków

ODPOWIEDZIALNOŚĆ I OBOWIĄZKI ORGANIZATORA IMPREZY MASOWEJ ORAZ PRAWNE MOŻLIWOŚCI DZIAŁAŃ SŁUŻB PORZĄDKU PUBLICZNEGO W CELU ZAPEWNIENIA BEZPIECZEŃSTWA UCZESTNIKOM IMPREZY

RESPONSIBILITIES AND DUTIES OF MASS EVENT ORGANIZER AND LEGAL ACTION THE POSSIBILITY OF PUBLIC ORDER TO ENSURE SAFETY EVENT PARTICIPANTS

Juliusz PIWOWARSKI, Mariusz ROZWADOWSKI

ABSTRACT

W artykule zostały przedstawione pojęcie imprezy masowej oraz wybrane kwestie prawne związane z bezpieczeństwem imprez masowych. Szczegółowo omówiono warunki, jakie musi spełniać organizator imprezy masowej, a także jego obowiązki i zadania przed i w trakcie realizacji tego typu imprezy. Zaprezentowano także uprawnienia i zadania służb porządku publicznego w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa uczestnikom imprezy masowej.

The article presents the concept of the mass event and selected legal issues related to security events. Discussed in detail the conditions to be met by the organizer of a mass event, and its duties and tasks before and during the implementation of this type of events. Also presented the tasks and powers of law enforcement officials in ensuring the safety and security of mass events.

Keywords: służby porządkowe, impreza masowa, służby porządku publicznego, organizator imprezy masowej.
law enforcement, mass event, public order agencies, the organizer of the mass event.

WSTĘP

W obecnych burzliwych czasach w celu zapewnienia bezpieczeństwa uczestnikom różnego typu imprez organy państwowe dążą do sprokurowania aktów prawnych jasno określających zadania organizatorów tychże imprez. Dobrym przykładem takiego aktu prawnego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej jest Ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych uchwalona przez Sejm RP, regulująca kwestie prawne związane z bezpieczeństwem imprez masowych. Ustawa określa:

- zasady postępowania konieczne do zapewnienia bezpieczeństwa imprez masowych
- warunki bezpieczeństwa imprez masowych
- zasady i tryb wydawania zezwoleń na przeprowadzanie imprez masowych
- zasady gromadzenia i przetwarzania informacji dotyczących bezpieczeństwa imprez masowych
- zasady odpowiedzialności organizatorów za szkody wyrządzone w związku ze zorganizowaniem imprez masowych

Ustawodawca w tej ustawie czytelnie zdefiniował pojęcie imprezy masowej, określił obowiązki, zasady i procedury postępowania służb organizatora odpowiedzialnych za bezpieczeństwo uczestników imprezy masowej. Ustawodawca równie jasno sprecyzował zadania i uprawnienia służb porządku publicznego w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa na

wspomnianej imprezie. Rzetelna realizacja zdań ustawowych przez organizatora oraz służby porządku publicznego biorące udział w zabezpieczeniu imprezy masowej jest gwarantem bezpieczeństwa jej uczestników.

1. WYSZCZEGÓLNIENIE, ZADANIA I OBOWIĄZKI PODMIOTÓW SPEŁNIAJĄCYCH WYMAGANIA USTAWOWE ORGANIZATORA IMPREZY MASOWEJ

Impreza masowa w myśl ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych[1], jest imprezą sportową, artystyczną lub rozrywkową, na której liczba miejsc dla osób na stadionie, w innym obiekcie niebędącym budynkiem lub na terenie umożliwiającym przeprowadzenie imprezy masowej wynosi - nie mniej niż 1.000, a w przypadku hali sportowej lub innego budynku umożliwiającego przeprowadzenie imprezy - nie mniej niż 300. Do imprez masowych zaliczamy[2]: imprezę masową artystyczno rozrywkową, masową imprezę sportową w tym mecz piłki nożnej, imprezy o podwyższonym ryzyku. Imprezy masowe o podwyższonym ryzyku, czyli takie w czasie, których, zgodnie z informacją o przewidywanych zagrożeniach lub dotychczasowymi doświadczeniami dotyczącymi zachowania osób uczestniczących, istnieje obawa wystąpienia aktów przemocy lub agresji[3], na których przebywają tysiące ludzi. W takim przypadku zagrożenie bezpieczeństwa jej uczestników staje się realne. Ustawodawca jasno określił też: czas trwania imprezy masowej, podmioty, na których spoczywa obowiązek zabezpieczenia imprezy masowej, uprawnienia i obowiązki służb porządkowych i informacyjnych działających na rzecz bezpieczeństwa i porządku publicznego w czasie i miejscu trwania imprezy masowej, odpowiedzialność za szkody w związku z zabezpieczeniem imprezy masowej oraz kary dla osób niestosujących się do poleceń służb porządkowych zabezpieczających imprezę lub stosowych regulaminów. Zgodnie z art. 3 pkt.9 ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych[4] podmiotami mogącymi być organizatorem imprez masowych mogą być:

- osoby prawne, czyli skarb państwa i jednostki organizacyjne, którym przepisy szczególne przyznają osobowość prawną[5];
- osoby fizyczne;
- jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej.

W art. 58 ustawy[6] o bezpieczeństwie imprez masowych zawarte są przepisy karne dotyczące organizatorów imprez masowych. Wymieniają one następujące rodzaje czynów karalnych:

- przeprowadzenie imprezy masowej bez zezwolenia,
- organizacja imprezy wbrew wydanemu zakazowi,
- organizacja imprezy masowej niezgodnie z warunkami określonymi w zezwoleniu.

---

[1] *Ustawa z dnia 20 marca 2009 r .o bezpieczeństwie imprez masowych,* (Dz. U. Nr 62, poz. 504, z 2009 r z późn. zm.).
[2] Ibidem s. 1- 3.
[3] Ibidem art. 3 pkt. 5.
[4] *Ustawa z dnia 20 marca 2009r. o bezpieczeństwie imprez masowych*, (Dz. U. z 2009r. Nr 62, poz. 504 z późn. zm.).
[5] *Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego,*(Dz. U. Nr 98 z 2000 r., poz. 1071, z późn. zm.) art. 30 § 1.
[6] *Ustawa z dnia 20 marca 2009r. o bezpieczeństwie imprez masowych*, (Dz. U. z 2009r. Nr 62, poz. 504 z późn. zm.).

Za powyższe czyny ustawodawca przewidział kary grzywny nie mniejsze niż 240 stawek dziennych[7]/stawka dzienna - 1/30 miesięcznego średniego wynagrodzenia/, kary ograniczenia lub pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat.

Innym rodzajem odpowiedzialności organizatora jest odpowiedzialność związana z niezachowaniem warunków bezpieczeństwa określonych w art. 6 ust. 1 ustawy[8], w tym przypadku organizator może liczyć się z kara grzywny nie mniejszą niż 180 stawek dziennych.

Policja, Żandarmeria Wojskowa, Państwowa Straż Pożarna i inne jednostki ochrony przeciwpożarowej oraz służba zdrowia włączają się do działań związanych z zapewnieniem porządku i bezpieczeństwa uczestników tylko w przypadkach zagrożenia bezpieczeństwa uczestników imprezy masowej. Organizator imprezy masowej w związku z działaniami tych podmiotów odpowiada za rzeczywiste szkody poniesione w miejscu i czasie odbywania się imprezy. W wysokości szkód mieści się wartość zniszczonego lub uszkodzonego w trakcie prowadzonych działań mienia w/w podmiotów. Natomiast za szkody w majątku wymienionych podmiotów poniesione przed rozpoczęciem lub po zakończeniu imprezy masowej oraz zaistniałe poza miejscem odbywania się imprezy np. związane z zabezpieczeniem dróg dojścia uczestników imprezy przez teren miasta organizator nie ponosi odpowiedzialności. Odpowiedzialność organizatora ograniczona jest także tym czy impreza, na której wystąpiły szkody jest imprezą odpłatną. W przypadku imprezy masowej odpłatnej organizator obowiązany jest do zawarcia umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone osobowym w niej uczestniczącym.

Obowiązki organizatora w zakresie zapewnienia warunków bezpieczeństwa imprezy masowej polegają według ustawodawcy na :

- zapewnieniu bezpieczeństwa osobom uczestniczącym w imprezie,
- ochronnie porządku publicznego,
- zabezpieczeniu imprezy pod względem medycznym,
- zapewnieniu odpowiedniego stanu technicznego obiektów budowlanych wraz ze służącymi tym obiektom instalacjami i urządzeniami technicznymi, w szczególności przeciwpożarowymi i sanitarnymi.

Organizator imprezy masowej zapewnia również[9]:

- spełnienie wymogów określonych, w szczególności, w przepisach prawa budowlanego, w przepisach sanitarnych i przepisach dotyczących ochrony przeciwpożarowej;
- udział służb porządkowych, służb informacyjnych oraz kierującego tymi służbami kierownika do spraw bezpieczeństwa;
- pomoc medyczną;
- zaplecze higieniczno-sanitarne;
- wyznaczenie dróg ewakuacyjnych oraz dróg umożliwiających dojazd pojazdom służb ratowniczych i Policji;

---

[7] *Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 września 2011 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2012 r.* (Dz.U. z 2011 Nr 192, poz. 1141).

[8] *Ustawa z dnia 20 marca 2009r. o bezpieczeństwie imprez masowych*, (Dz. U. z 2009r. Nr 62, poz. 504 z późn. zm.).

[9] *Ustawa z dnia 20 marca 2009r. o bezpieczeństwie imprez masowych*, (Dz. U. Nr 62, poz. 504 z 2009 r. z późn. zm.).

- warunki do zorganizowania łączności pomiędzy podmiotami biorącymi udział w zabezpieczeniu imprezy masowej;
- sprzęt ratowniczy i gaśniczy oraz środki gaśnicze niezbędne do zabezpieczenia imprezy masowej w zakresie działań ratowniczo-gaśniczych;
- wydzielone pomieszczenia dla służb kierujących zabezpieczeniem imprezy masowej.

Organizator zobowiązany jest do opracowania i udostępnienia osobom uczestniczącym w imprezie masowej regulaminu obiektu (terenu) oraz regulaminu imprezy masowej zawierający warunki uczestnictwa i zasady zachowania się osób na niej obecnych. Dzieje się to obecnie na stronach internetowych organizatora lub za pośrednictwem innych środków masowego przekazu lub ogłoszeniach prezentowanych przed rozpoczęciem imprezy[10]. Ponadto opracowuje instrukcję postępowania w przypadku powstania pożaru lub innego miejscowego zagrożenia w miejscu i w czasie imprezy masowej.

2. ZADANIA I UPRAWNIENIA SŁUŻB PORZĄDKU PUBLICZNEGO W ZAKRESIE ZAPEWNIENIA BEZPIECZEŃSTWA NA IMPREZIE MASOWEJ

Służby bezpieczeństwa i porządku publicznego, jakimi są na terenie RP Policja, Żandarmeria Wojskowa /imprezy organizowanie przez Ministerstwo Obrony Narodowej/, Państwowa Straż Pożarna i inne jednostki ochrony przeciwpożarowej oraz służba zdrowia nie biorą udziału w zabezpieczeniu imprezy masowej. Włączają się do działań związanych z zapewnieniem porządku i bezpieczeństwa uczestników imprezy masowej tylko w przypadkach wyraźnego wezwania osób uprawnionych, którymi są organizator imprezy i kierownik do spraw bezpieczeństwa oraz w przypadkach jego naruszenia.

Na Policji spoczywa obowiązek wydania opinii dotyczącej organizowanej imprezy masowej. Organizator imprezy w godnie z ustawą[11], nie później niż na 30 dni przed planowanym terminem jej rozpoczęcia zwraca się do właściwego terytorialne Komendanta Miejskiego(Powiatowego) Policji z wnioskiem o wyrażenie opinii.

Do wniosku przedstawionego przez organizatora powinny być dołączone.:

1) graficzny plan obiektu (terenu), na którym ma być przeprowadzona impreza masowa, wraz z jego opisem, zawierający:
   a) oznaczenie dróg dojścia i rozchodzenia się osób uczestniczących w imprezie masowej, dróg ewakuacyjnych i dróg dojazdowych dla pojazdów służb ratowniczych
      i Policji,
   b) oznaczenie punktów pomocy medycznej, punktów czerpalnych wody do picia i do celów przeciwpożarowych oraz punktów informacyjnych,
   c) oznaczenie lokalizacji hydrantów przeciwpożarowych, zaworów, przyłączy wody, gazu i energii elektrycznej oraz innych elementów mających wpływ na bezpieczeństwo użytkowników obiektu lub terenu,
   d) informacje o rozmieszczeniu służb porządkowych oraz służb informacyjnych, rozmieszczeniu osób uczestniczących w imprezie masowej i ewentualnym rozdzieleniu ich według sektorów oraz o rozmieszczeniu punktów gastronomicznych i sanitariatów;

---

[10] *Informacje uzyskane od Parlamentu Studenckiego UEK, organizatora koncertu juwenaliowego mającego charakter imprezy masowej,* maj 2012r.
[11] Ibidem art. 25 ust. 1 a.

2) instrukcję postępowania w przypadku powstania pożaru lub innego miejscowego zagrożenia w miejscu i w czasie imprezy masowej;
3) terminarz rozgrywek meczów pitki nożnej lub terminarz innych imprez masowych – w przypadku imprez masowych organizowanych cyklicznie;
4) informację o:
a) liczbie miejsc dla osób na imprezie masowej,
b) przewidywanych zagrożeniach bezpieczeństwa i porządku publicznego;
5) informację o liczbie, organizacji, oznakowaniu, wyposażeniu i sposobie rozmieszczenia służby porządkowej oraz służby informacyjnej;
6) informację o osobie wyznaczonej na kierownika do spraw bezpieczeństwa, w tym jego dane obejmujące: imię, nazwisko, numer PESEL, numer i datę wydania zaświadczenia o ukończeniu kursu dla kierowników do spraw bezpieczeństwa imprez masowych, a w przypadku imprezy masowej podwyższonego ryzyka, dodatkowo numer i datę wydania licencji pracownika ochrony fizycznej drugiego stopnia;
7) informację o sposobie zapewnienia identyfikacji osób biorących udział w imprezie masowej – w przypadku meczu piłki nożnej lub imprezy masowej podwyższonego ryzyka,
8) informację o zainstalowanych urządzeniach rejestrujących obraz i dźwięk.

Ponadto wraz z wnioskiem organizator powinien przekazać:
1) program i regulamin imprezy masowej, wraz z informacją o sposobie udostępnienia go uczestnikom imprezy masowej;
2) regulamin obiektu (terenu), wraz z informacją o sposobie udostępnienia go uczestnikom imprezy masowej;
3) pisemną instrukcję określającą zadania służby porządkowej oraz służby informacyjnej.

Dokumenty występujące, jako załączniki do wniosku o wydanie zezwolenia na organizację imprezy masowej są dla Policji przesłanką do zaplanowania działań związanych z :

- ustaleniem dróg przemieszczania się uczestników imprezy,
- możliwościami wystąpienia zakłóceń bezpieczeństwa i porządku publicznego poza terenem odbywania się imprezy,
- koordynacją działań z jednostki ościennymi,
- wystąpieniem z wnioskiem o udział w zabezpieczeniu sił Policyjnych Oddziałów Prewencji Komendy Wojewódzkiej Policji.

Na podstawie przedstawionych dokumentów Komendant Miejski Policji wydaje stosowną opinię, w której winny być zawarte[12]:

- informacje o niezbędnej ilości sił i środków policyjnych niezbędnych do zabezpieczenia bezpieczeństwa imprezy,
- ewentualne zastrzeżenia, co do stanu technicznego obiektu,
- informacje o przewidywanych na imprezie zagrożeniach.

[12] *Wywiad z pracownikami Miejskiego Sztabu Policji w Krakowie,* 10.06.2014r.

Należy zauważyć, że od stanowiska Policji uzależnione jest wydanie zezwolenia na przeprowadzenie imprezy masowej lub odmowa wydania takiego zezwolenia przez upoważniony organ.

Wydanie opinii powinno być poprzedzone lustracją terenu lub obiektu, w którym ma odbyć się impreza masowa. Zdarzają się przypadki, że dostarczone dokumenty nie odzwierciedlają w pełni stanu rzeczywistego lub nie zawierają informacji o urządzeniach lub prowadzonych pracach na obiekcie lub w jego okolicy, które mogą utrudnić zapewnienie bezpieczeństwa uczestnikom imprezy masowej lub możliwość dojazdu służb ratowniczych.

Negatywna opinia organów Policji nie jest wystarczającą przesłanką prawną do wydania odmowy na przeprowadzenie imprezy masowej przez wójta, burmistrza bądź prezydenta miasta. Jednakże brak opinii w dokumentacji złożonej razem z wnioskiem o wydanie zezwolenia musi prowadzić do podjęcia decyzji odmownej.

Inną możliwością prawną oddziaływania Policji na organizatora imprezy masowej jest wystąpienie z wnioskiem do wojewody, który posiada uprawnienia do wprowadzenia zakazu przeprowadzania imprez masowych dla określonego organizatora na terenie województwa lub jego części na stadionie, innym obiekcie nie będącym budynkiem lub terenie umożliwiającym przeprowadzenie imprezy masowej, o nie wyrażenie zgody na przeprowadzenie imprezy masowej bądź wstrzymanie tejże imprezy.

Wymienione sankcje karne nakładane na organizatora imprezy masowej, narzucenie odpowiedzialności za szkody w mieniu, prawne czynniki oddziaływania Policji oraz narzucenie określonych obowiązków przyczyniają się w szerokim zakresie do poprawy bezpieczeństwa imprezy masowej.

ZAKOŃCZENIE

W obecnych czasach poczucie bezpieczeństwa należy do najważniejszych wartości w życiu człowieka. Ciągły i nieustanny rozwój cywilizacji generuje coraz więcej zagrożeń dla przeciętnego człowieka. Państwo poprzez działania legislacyjne realizowane za pośrednictwem aktów prawnych; ustaw, rozporządzeń i zarządzeń podejmuje działania zmierzające do zapewnienia swoim obywatelom jak najlepszych warunków bezpieczeństwa. Działania te między innymi polegają na właściwym zarządzaniu bezpieczeństwem np. na imprezach masowych. Chcąc przeciwdziałać naruszeniu bezpieczeństwa na imprezach masowych ustawodawca narzuca na organizatora imprezy szereg obowiązków, daje służbom, w których zakresie działania leży zapewnienie porządku i bezpieczeństwa publicznego szereg narzędzi prawnych, których zastosowanie przyczynia się do zapewnienia bezpieczeństwa uczestnikom imprezy masowej. Należy jednoznacznie stwierdzić, że właściwe zarządzanie bezpieczeństwem na imprezie masowej oraz współpraca innych podmiotów, podejmujących działania nieodłącznie związane z imprezą masową na terenie jej odbywania się oraz poza wydzielonym terenem imprezy wpływają na bezpieczeństwo jej uczestników.

BIBLIOGRAFIA

1. *Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 września 2011 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2012 r*. (Dz.U. z 2011 Nr 192, poz. 1141).
2. *Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego,*(Dz. U. Nr 98 z 2000 r., poz. 1071, z późn. zm.) .
3. *Ustawa z dnia 20 marca 2009r. o bezpieczeństwie imprez masowych*, (Dz. U. z 2009r. Nr 62, poz. 504 z późn. zm.).

4. *Ustawa z dnia 20 marca 2009r. o bezpieczeństwie imprez masowych*, (Dz. U. z 2009r. Nr 62, poz. 504 z późn. zm.)

Juliusz PIWOWARSKI PhD,
Rektor Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron“ w Krakowie,
31-123 Kraków, ul. Krupnicza 3, juliuszpiwowarski@apeiron.edu.pl

Mariusz ROZWADOWSKI PhD,
Pełnomocnik Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie ds. Bezpieczeństwa i Ochrony Informacji Niejawnych,
31-510 Kraków, ul. Rakowicka 27, rozwadom@uek.krakow.pl

CYBER GEOPOLITICS AND SOVEREIGNTY
AN INTRODUCTORY OVERVIEW

Iulian F. POPA

ABSTRACT

If we were to acknowledge cyberspace as a standalone strategic domain, I believe it is quite natural to talk about "geography" and "sovereignty" in terms of IR, power, and security within cyber arena as well. Indeed, decrypting the geopolitics of cyberspace may be quite difficult sometimes, but never meaningless. Therefore, the current paper aims to discuss whether and how cyber sovereignty may be relevant for national security, in terms of cyberspace topology and/or geopolitics.

Keywords: cyber, sovereignty, geopolitics.

INTRODUCTION

Beyond every appearance, if we admit cyberspace in the club of domains with strategic relevance, alongside the terrestrial, naval, aerial and spatial domains, it becomes natural and objective to talk about the "geography", or, in other words, the political architecture of international relations and power rapports, even within cyber field.

To analyse the geopolitics of the virtual environment related to power, space and territory is as daring as it can be, taking into account the present functional architecture of cyberspace, but it is under no circumstance without meaning. Indeed, without any exaggeration, the geopolitics of cyberspace most likely has a particular becoming, with the most diverse of antinomies, particularly now, at its beginnings as a discipline. I say beginning because, for the time being, the array of "schools" of geostrategy and geopolitical thinking in the cyberspace is poor. Also, the vast majority of the present doctrinal-normative trends are not so convincing in regards to the effective sovereignty of state actors in cyberspace. This happens even though in the near future we will find the significant influence of cyber power on history and the importance of the cyberspace as a "virtual organism" on the system of international relations.

1. GEOPOLITICS OF CYBERSPACE

The impossibility to clearly identify a *heartland*, *rimland* or *mittlepunkt* in cyberspace does not mean that object of study of geopolitics is almost inexistent. On the contrary, one must keep in mind that we are at the beginning of a growing period of dominance of cyberspace in international relations, their contouring in the near future being highly probable even if "cybernetocracy" is still relatively far from the foreground of the telurocracy and, respectively, of thalassocracy. As a consequence, without neglecting the distribution, the sources and the determinants of cyberpower in cyberspace, I shall selectively discuss the context in which we may refer to the sovereignty and national territory factors, in both a physical and virtual sense in the case of cyberspace.

On a broad scale, as it is often accepted in the "doctrine" of inter-governmental international relations, almost regardless of the dominant paradigm, the idea of sovereignty, reported to the notion of geographic space, significantly overlaps the concept of power. It also

presupposes the *de facto* and *de jure* exertion of this right, recognised universally both intra-territorially, as well as extra-territorially. In fact, with some exceptions, in academic studies on geopolitics, a series of constant paradigmatic markers are often distinctively remarked. According to these, the integrity of the territory and of the national institutions naturally reflects on the capacity of a state to rationally protect and ensure, in optimal conditions, its stability, continuity and prosperity in time – at least at a political, economic and military level – both in an objective, as well as in a subjective sense. For instance, from the perspective of the realist-Westphalian paradigm and in line with the ideas advanced by Nicholas Spykman or Rudolf Kjellen, the geographic setting given by the national borders constituted, in its essence, an important border line between "internal stability" and the possibly "disturbing" exterior, even beyond the end of the postmodern period of the '90s.

Well, without any exaggeration, the monopole or the firm guarantor of internal security attributed to national territory is sensibly more diffuse even though it might have become a truism in the meantime. It is also no less true that despite certain security realities, state actors of the postmodern period are relatively far from unilaterally holding the hegemony on mechanisms of securing or, why not, de-securing the cyberspace.

In the aforementioned context, the question of how relevant are geographic space and, respectively, national territory for the security of states is rightfully asked. Without doubting the preponderantly dominant character and of significant relevance of the philosophy of borders in the context of present geostrategic thinking, I appreciate, for instance, that the transition from vertical to horizontal or, in other words, the emergence of the network-based concepts, cannot be overlooked too easily.

Therefore, in the following, I have identified and fructified the most significant arguments either in favour or against the relevance of national territory for the "cyber geopolitical game".

2. THE CYBER JURISDICTION

In fact, in the context of current academic debates, one must keep in mind that *national security no longer overlaps completely and exclusively with state security*[1].

As George Cristian Maior suggested, the national states' fight against the new enemy, mainly the non-state, is an asymmetric one, and clearly limited by the fact that *it does not cover a clearly delimitated geographic area.*[2]

I shall not insist upon the fact that, alongside the Information Era, it seems increasingly more plausible that national states tend to have lost a good part of their own capacity to optimally ensure their security only through their own (internal) administrative institutions that apply the law, or armies. Most likely, in the following years, we will witness the significant diminishing of *the capacity of the nation-state to remain the prominent form of political power* at a global level[3].

This work was possible due to financial support of the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013, co-financed by the European Social Fund, under the project number POSDRU/159/1.5/S/140863, with the title "Competitive Researchers in Europe in the Field of Humanities and Socio-Economic Sciences. A Multi-regional Research Network".

[1] MAIOR, George Cristian (coord.). *Un război al minț ii: Intelligence, servicii de informaț ii ș i cunoaș tere strategică în secolul XXI.* Bucharest: RAO Publishing House, 2010. s. 35.

[2] Idem. *Spionii: Cine sunt, ce fac?*. Bucharest: RAO Publishing House, 2013. s. 20-21.

[3] COPLEY, Gregory R. *UnCivilization: Urban Geopolitics in a Time of Chaos*. Alexandria: ISSA, 2012. *apud* Lucian-Ș tefan Dumitrescu. *Geopolitică ș i securitate – Suport de curs (vol. I)*. Bucharest: University of Bucharest. s. 5.

In a broad sense, I remind that the jurisdiction (to be also read as sovereignty) within cyberspace is based, according to the observations introduced by Wolff Heintschel von Heinegg, on *the sovereign right of national states to regulate, restrict or prohibit access to cyber structures on their territory or outside it*, in agreement with the legal norms regarding passive and active responsibility from international public law[4].

Namely, the notion of cyber jurisdiction is the subject of lively academic debates not only from a technical, but also from a legal perspective. In this respect, one must remember that the notion of cyber jurisdiction does not overlap that of cyber sovereignty, although the capacity to exert cyber jurisdiction constitutes the main vector of state sovereignty in cyberspace. Indeed, the right of state actors to firmly respond to specific cyber threats can hardly be contested from the perspective of international security, even though it transcends national territory. Obviously, reaching this desideratum, as I suggest in the following, has certain technical and legal limitations.

CONCLUDING REMARKS

To some extent, taking into account the present physiognomy of cyberspace, the notion of "political geography" seems to be a pseudo-concept, an aspect mainly determined by the fact that physical distance is not merely a little relevant within cyberspace, as most international experts emphasise, but is almost impossible to define and divide according the interests of cyber actors. Consequently, at a macro level, as it is partly nuanced in certain analyses[5], I find that it is unlikely that cyber operations *per se* would give us enough tactical and operational advantages to replace the conventional deployment of forces for the "protection" of nation states relative power; the topology of cyberspace does not seem to be purely Westphalian or Euclidian in its nature. Thus, from a conceptual perspective, one must emphasise the fact that the functional architecture of cyberspace is volatile, but purely relational, both geometrically as well as socially[6]. Therefore, even though cyberspace is in fact a non-territorial environment, we cannot say the same thing about its implications on security in general[7]. In particular, the de-territorialisation of security is one of the main causes I have identified as being the origin of the emergence of the security dilemma within cyberspace.

In fact, the idea according to which the emergence of cyberspace will redefine the manner in which we understand and perceive national boundaries came to light about two decades ago[8]. Indeed, currently, the fact that national security in cyberspace cannot be taken out of the regional or global context of security is almost unanimously accepted. Regarding cyber security, one of the most common observations within academia reveals that reaching an optimal security level constitutes a national responsibility of both public and private actors alike. Nonetheless, the question of whether the cyber security transcends the "national" classical approaches arises, reason for which I suggest that good cyber governance is one of

---

[4] on Heinegg, Wolff Heintschel. "Legal Implications of Territorial Sovereignty in Cyberspace". In Christian Czosseck (ed.) et al.. *4th International Conference on Cyber Conflict.* Tallinn: NATO CCD COE, 2012. s. 7-19.

[5] BEN ISRAEL, Issac. "Cyber-warfare capabilities will not replace traditional combat methods". Dostupné na internete: <http://europesworld.org/2012/02/01/cyber-warfare-capabilities-will-not-replace-traditional-combat-methods>.

[6] DODGE, Martin, Kitchin, ROB. *Mapping Cyberspace*. London: Routledge, 2000. s. 29.

[7] HERRERA, Geoffrey L.."Cyberspace and Sovereignty: Thoughts on Physical Space and Digital Space". In Myriam Dunn Caveltry et al.. *Power and Security in the Information Age: Investigating of Role of the State in Cyberspace*. Burlington: MPG Books Ltd, 2007. s. 88.

[8] LOADER, Brian D.. *The Governance of Cyberspace Politics, technology and global restructuring*. London: Routledge, 1997. s. X.

the most feasible and durable alternatives to bypass the technical and decisional shortages comprised by the de-territorialisation of security within cyberspace. As such, maintaining the cyber security within optimal parameters requires international actors to implement multilateral, cooperative, and transnational arrangements, despite the fact that for most of them it is still difficult to accept that cyberspace represents a common asset for everyone.

So far, it is worth mentioning one of the US-DHS theoretical models, which takes the human immune system as a functional model. It was formulated for the necessity of developing a dynamic, cooperative and convergent system, based on resilience, which would autonomously allow the anticipation and intelligent prevention of cyber-attacks, the limitation of threats, and the mitigation of the consequences of successful attacks[9] in a certain cyber "territory".

In contrast, making an analogy with the principles and international law norms regarding judicious use of the world's seas and oceans, Steven Barney argued, in turn, a new cyber security model based on three concentric subdivisions of cyber sovereignty: internal cyberspace – the critical area in which states can fully exert their national sovereignty; territorial cyberspace – an area of data transit, where international access is allowed without any substantial restrictions; international cyberspace – an area of transit and significant unrestricted cyber operations, in which the states have the right to intervene only if their stability and security in cyberspace are harmed[10].

Finally, as I have previously mentioned, cyberspace does not have a purely Westphalian or Euclidian spatial configuration, reason for which I strongly believe both its zoning (read as partitioning) as well as implementing certain autonomous systems of response to cyber incidents does not seem to offer a durable solution to the cyber security dilemmas.

Nonetheless, attributing cyber-attacks, though seen by most experts as a toilsome process, is far from being impossible. In this context, one must mention that defence through retaliation and discouragement is diffusely regulated in international law, reason for which the lack of a unitary international legal framework may favour to some extent the initialization and escalation of the cyber security dilemma.

Last but not least, even if many authors would not agree, I wish to emphasise the fact that the emergence of cyberspace opens the path towards a new type of national sovereignty: cyber sovereignty. Relative to current structural and functional physiognomy of cyberspace, I believe that sovereignty in cyberspace appears as subspecies of national sovereignty, being much closer to the concept of cyber jurisdiction. In this respect, due to the mainly virtual character of cyberspace and bearing in mind the de-territorialisation of security, one may appreciate that cyber sovereignty is as volatile as "cyber territories", in the sense that their advent and extinction is less under the direct control of the sovereign state actors.

BIBLIOGRAPHY

COPLEY, Gregory R. *UnCivilization: Urban Geopolitics in a Time of Chaos.* Alexandria: ISSA, 2012. *apud* Lucian-Ștefan Dumitrescu. *Geopolitică și securitate – Suport de curs (vol. I)*. Bucharest: University of Bucharest. s. 5.

[9] *Enabling Distributed Security in Cyberspace: Building a Healthy and Resilient Cyber Ecosystem with Automated Collective Action*. Washington: US Department of Homeland Security, 2011. 29 s.. Dostupné na internete: <http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/nppd-cyber-ecosystem-white-paper-03-23-2011.pdf>.

[10] BARNEY, Steven. "Innocent Packets? Applying Navigational Regimes from the Law of the Sea Convention by Analogy to the Realm of Cyberspace". In *Naval Law Review*. 2001, vol. 48, s. 58-87.

DODGE, Martin, Kitchin, ROB. *Mapping Cyberspace*. London: Routledge, 2000. s. 29.

LOADER, Brian D.. *The Governance of Cyberspace Politics, technology and global restructuring*. London: Routledge, 1997. s. X.

MAIOR, George Cristian (coord.). *Un război al minț ii: Intelligence, servicii de informaț ii ș i cunoaș tere strategică în secolul XXI.* Bucharest: RAO Publishing House, 2010. s. 35.

MAIOR, George Cristian (coord.). *Spionii: Cine sunt, ce fac?.* Bucharest: RAO Publishing House, 2013. s. 20-21.

HERRERA, Geoffrey L..“Cyberspace and Sovereignty: Thoughts on Physical Space and Digital Space”. In Myriam Dunn Caveltry et al.. *Power and Security in the Information Age: Investigating of Role of the State in Cyberspace.* Burlington: MPG Books Ltd, 2007. s. 88.

BARNEY, Steven. “Innocent Packets? Applying Navigational Regimes from the Law of the Sea Convention by Analogy to the Realm of Cyberspace”. In *Naval Law Review*. 2001, vol. 48, s. 58-87.

von HEINEGG, HEINTSCHEL, Wolff. “Legal Implications of Territorial Sovereignty in Cyberspace”. In Christian Czosseck (ed.) et al.. *4th International Conference on Cyber Conflict.* Tallinn: NATO CCD COE, 2012. s. 7-19.

Enabling Distributed Security in Cyberspace: Building a Healthy and Resilient Cyber Ecosystem with Automated Collective Action. Washington: US Department of Homeland Security, 2011. 29 s.. Dostupné na internete: <http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/nppd-cyber-ecosystem-white-paper-03-23-2011.pdf>.

BEN ISRAEL, Issac. “Cyber-warfare capabilities will not replace traditional combat methods”. Dostupné na internete: <http://europesworld.org/2012/02/01/cyber-warfare-capabilities-will-not-replace-traditional-combat-methods>.

Iulian F. POPA, Ph. D. c.
Romania, Mihail Kogălniceanu, 1, Cluj-Napoca, 400084
ifp2@georgetown.edu

BEZPEČNOSTNÉ RIZIKÁ SPOJENÉ S HROZBOU TERORISTICKÉHO ÚTOKU NA „MÄKKÉ CIELE“ ŠTÁTU
SECURITY RISK ASSOCIATED WITH THE TERRORIST ATTACKS ON “SOFT TARGETS” STATE

Lucia PROCHÁZKOVÁ, Martin HROMADA

ABSTRACT

Uvedený príspevok bude pojednávať o súčasnej problematike útokov namierených na mäkké ciele štátu. Dochádza k definovaniu teoretickej roviny uvedenej problematiky a k určeniu primárnych situácií, ktoré vystupujú v uvedenom procese, ako slabé miesta vzhľadom k možnosti teroristického útoku. Uvedený príspevok analyzuje súčasné situácie, ktoré sú úzko spojené s pokusom o útok teroristickej skupiny a analyzuje príčiny, za ktorých podľa riešenia došlo k negovaniu uvedeného pokusu, alebo naopak dochádza k odhaľovaniu nedostatočného nastavenia bezpečnostných procesov. Dochádza k analýze stavov z globálneho pohľadu, a to v časovom horizonte niekoľkých desiatok rokov. Príspevok by mal analyzovať a následne definovať silné a slabé stránky aplikovaných riešení, a to pre uplatnenie do budúceho vývoja bezpečnostných opatrení vzhľadom ku hrozbe teroristického útoku. Príspevok analyzuje globálne pokusy o teroristický útok na mäkké ciele.

This professional contribution will discuss about attacks directed at soft targets of state. Occurs theoretical plane defining said primary issues and determine the situations which extend in said process, such as soft points with respect to the possibilities of terrorist attack. This contribution analyses the current situations that are closely associated with attempts to attack terrorist groups and analyses the cause, according to which the solution was negative of that experiment, or about other way is solving process by detecting the settings of insufficient security processes. Occurs to the analysis conditions of the global point of view, in the timescale of several tens of years. Contribution should analyse and identify the strengths and weaknesses of applied solutions, and for future developments in the application of safeguard measures with regard to the threat of a terrorist attack. The contribution analyses the global attempted terrorist attack on soft targets.

Keywords: teroristický útok, terorista, mäkké ciele, dôvody útoku
terrorist attack, terrorist, soft targets, reason of attack

ÚVOD

Príspevok pojednáva o problematike teroristických útokov v súčasnej dobe. Jedná sa o definovanie primárneho teoretického základu pre analyzovanie súčasnej hrozby pre spoločnosť, pričom dochádza ku položeniu dôrazu na zistené skutočnosti. Pri analýze by malo dochádzať k vyvodeniu záverov, ktoré budú definovať miesta pre možný návrh procesných postupov na minimalizovanie vzniku rizika hrozby. V súčasnej situácií je terorizmus označovaný za globálny problém so zvyšujúcou mierou útokov a dochádza k globálnemu šíreniu strachu zo strany teroristov. Aplikovaním bezpečnostných riešení by malo dochádzať ku zníženiu pravdepodobnosti útoku, a to v preventívnej časti aplikácií, následne by malo dochádzať ku riešeniu metodického postupu a návrhu technickej podpory, ktorá bude podporou zásahu ozbrojených zložiek v prípade vyvolania akútnej hrozby. Príspevok je zameraný na problematiku riešenia situácií, ktoré v súčasnej dobe hrozia, no ich výskyt na našom území nie je zatiaľ diagnostikovaný. Odhalením silných a slabých stránok uvedenej

problematiky môže dôjsť k návrhu adekvátnych opatrení, a to za pomoci odstránenia nedostatkov, alebo za zvýšenia miery účinnosti silných stránok procesu.

1. TEORETICKÉ DEFINOVANIE PROBLEMATIKY TERORISTICKÝCH ÚTOKOV

Teroristický útok môže byť charakterizovaný ako útok, ktorým je snaha skupiny ľudí, alebo jednotlivca o dosiahnutie určitého cieľa, ktorý je orientovaný na narušenie obrany schopnosti svetovej veľmoci, alebo štátu. Úmyslom je poškodenie zdravia, smrť, alebo iné poškodenie verejného zariadenia alebo systému, ktorou dôjde k narušeniu bezpečnosti a vyvolanie populačného strachu. V prípade teroristického útoku dôjde k rozvráteniu, zničeniu, alebo úmrtiu veľkého počtu osôb. Teroristické útoky sú sprevádzané určitým predošlým postupom, ktorý je vykonávaný predstaviteľmi daného útoku. V uvedených prípadoch sú to teroristi, alebo atentátnici, ktorí upozornia spoločnosť na problém, ktorý sa zvoleným spôsobom snažia vyriešiť. Dochádza k definovaniu problémov s vládnym a politickým okruhom spoločnosti. Teroristické skupiny sú rozdeľované podľa ich typizovaných činností, ale aj uznávania určitých zásad. Každá uvedená skupina využíva iný motív na dosiahnutie cieľu. Cieľom teroristického útoku je útok na spoločnosť, vyvolanie strachu, snaha o zmenenie systému, pričom cieľom teroristov nie je samotný poškodený, alebo trpiaci, ako skôr osoby, ktoré vnímajú daný útok. Terorista je osoba nadpriemerne inteligentná, ktorá si je vedomá svojho konania, koná tak z presvedčenia, že je to správne a vyslobodí tým spoločnosť, alebo dokonca celý svet. Vodca teroristickej skupiny vedie skupinu na medzinárodnej úrovni a jedná sa o všeobecne známu osobu, ktorá podľa občanov ovláda útoky so skrytého miesta a deleguje činnosť celej skupiny.[1]
V prípade teroristických skupín sa nejedná o centrálne riadenie, ale o sieťovú štruktúru riadenia. Teroristická skupina Al- Kaida fungovala na princípe dvoch spôsobov funkčnosti systému. V primárnej fáze sa jednalo o rozdelenie skupiny na vodcov a lídrov, ktorí viedli zverenú skupinu, vymieňali si spoločné informácie a spolu sa vzdelávali. V sekundárnom procese sa jednalo o riadenie štruktúry od posledného článku skupiny smerom do vrchu štruktúry. Uvedený typ riadenia spočíval v nájdení adekvátneho útoku, teda teroristi poslednej úrovne zisťovali skutočnosti a premýšľali koncepcie o vykonaní útoku, ktorý následne z lídrom skupiny pre jednali.[2]

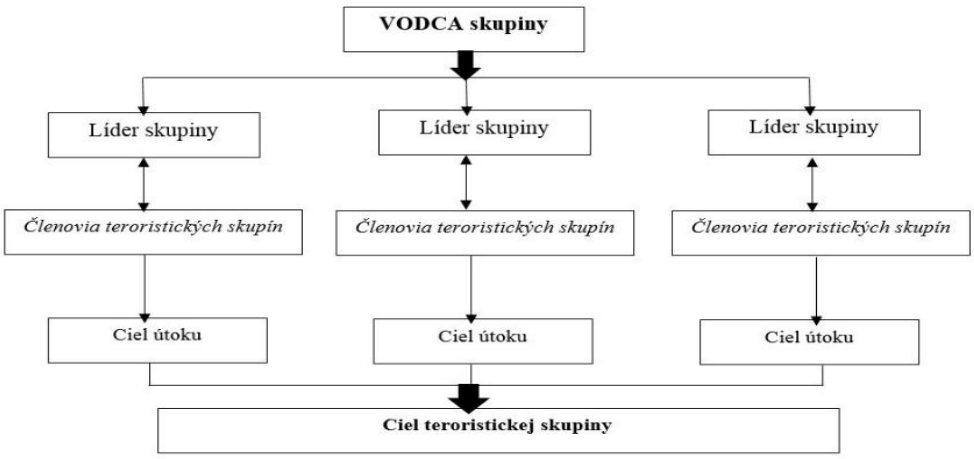

Obrázok 1 Sieťové riadenie teroristickej skupiny

[1] EICHLER, Jan. Terorismus a války v době globalizace.
[2] WHITE, Jonathan Randall. Terrorism and homeland security

Charakteristika teroristu je veľmi flexibilná vzhľadom k veľkej škále pôsobnosti teroristických skupín. Nie je možné definovať povahu teroristu, ani jeho pôvod, alebo finančnú spôsobilosť. Je nutné analyzovať chovanie teroristických skupín, z čoho následne môžeme predvídať ich správanie. Pravdepodobnosť použitia podobnej techniky, alebo štýlu je charakteristická len pre istú skupinu. Teroristické skupiny majú globálnu pôsobnosť, a aj z tohto dôvodu je ich odhalenie veľmi ťažké. Podpora teroristických skupín je vo veľkom počte realizovaná práve vládnymi stranami, a teda aj financovanie je uskutočňované pomocou vládnych organizácií. Práve táto skutočnosť môže byť ovplyvňujúca v oblasti preventívnych riešení a oslabenia teroristických skupín. Pôsobnosť jednotlivých skupín je rôzna a prechádza jednotlivým vývojom rýchlejšie, ako preventívne riešenia. Ich konanie nie je neplánované a spontánne, ale veľmi dobre premyslené, uvedenému sektoru, v ktorom dochádza ku prípravným fázam útoku, veľmi dobre rozumejú a je možné povedať, že sú odborníkmi v daných odvetviach.[3]

Americký kontinent a jeho vývoj

Amerika je kontinent, ktorý dlhodobo pôsobí nátlaku teroristických skupín, to vedie k faktu, že v súčasnosti práve Amerika má najvyššiu úroveň ochrany a boja proti teroristickým útokom. Už v dobe výstavby spomínaných dvojičiek, architekti mysleli na náraz najťažšieho lietadla uvedenej doby do kolosálnych budov. Už v tejto dobe boli ich činnosti premyslené a detailne prepracované. Práve aj v tomto prípade je možné definovať proces, ako nedostatočným voči premysleniu teroristického útoku. Zdroje analytických výsledkov uvádzajú, že prepracovanie útoku na budovy dvojičiek bol tak perfektne spracovaný, že žiadny náraz lietadla by nespôsobil uvedenú explóziu, ktorá bola viditeľná pri pohľade do hĺbky. [4]

Základné charakteristiky teroristických skupín

Nasledujúca tabuľka definuje základné všeobecné charakteristiky teroristických skupín, ktoré vedú k zhodnoteniu dôvodov, ktoré sú príčinou pre nedostatočnú ochranu proti teroristickými útokmi. Uvedomenie si, aké vlastnosti skupiny sú výhodou je zároveň možnosťou pre pochopenie kontinuity celého systému.

[3] JANOŠEC, Josef. O terorismu: pro pracovníky bezpečnostního systému.
[4] NEMETH, Charles P. Homeland security: an introduction to principles and practice

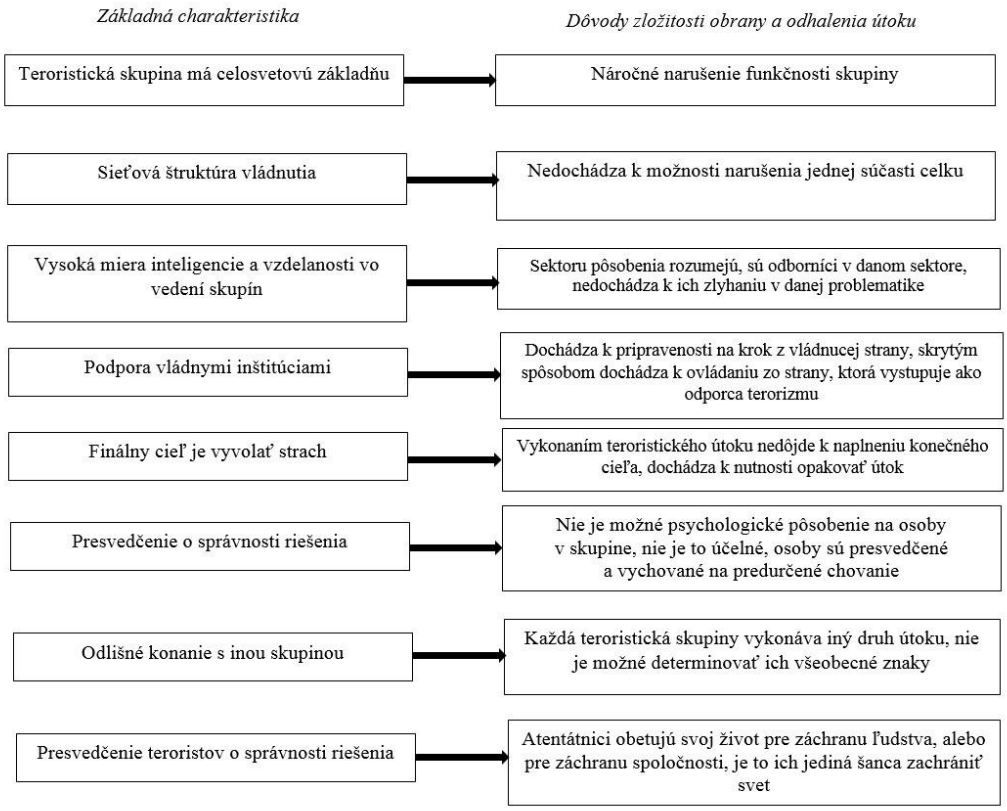

Obrázok 2 Základné charakteristiky teroristických skupín

Terorista, alebo atentátnik je pripravený obetovať svoj život pre spoločnosť, nie je pre neho hrozbou jeho vlastná smrť, alebo zničenie. Je pripravený sa so stratou života vyrovnať, a to je možné pokladať v uvedenej sfére za nevýhodu pre prácu psychológov. Vo veľmi veľkom počte prípadov atentátnici neprejavujú žiaden znak stresu, alebo strachu pred odhalením, alebo smrťou. Teroristický útok sa nedotýka len Ameriky, ale jeho hrozba dnes útočí na každom kontinente sveta, a to hlavne z dôvodu, že snahou medzinárodných organizácií je globalizácia, ktorá vedie k pokroku aj vývoj teroristických útokov na spoločnosť.

Tabuľka 1 Definovanie priestorových rizík teroristických útokov

Predmet útoku	***Možnosť využitia***	***Hrozba***	***PRIESTOR***
Priestory s vysokou frekvenciou pohybu osôb	Spôsobenie hromadného poškodenia	Vysoký počet obetí	**Obchodné centrá Divadlá**
Priestory bez vetrania	Otrava látkou šíriacou sa vzduchom	Hrozba rýchleho úmrtia	**Divadlá Kiná**
Letecké prostriedky	Nákaza vzdušného priestoru	Únosy lietadiel, spôsobenie smrti	**Osobné a nákladné lietadlá Letiská**
Dopravné prostriedky a spoločnosti	Preprava ohrozujúcej látky (bomby, zbrane, jedy)	Spôsobené úmrtie po celú cestu dopravných	**Kamióny Lode Nákladné**

		prostriedkov (populačné vyhubenie)	**priestory**
Nerastné bohatstvo	Nákaza vodných zdrojov	Úmrtie veľkého počtu osôb na viacerých miestach	**Vodné zdroje Zem**
Potraviny – DOVOZ / VÝVOZ	Nákaza potravín jedovatou látkou	Úmrtie veľkého počtu osôb na viacerých miestach – v dlhšom časovom intervale	**Hranice štátu Obchodné reťazce**
Zbrane	Vyvolanie vojny	Úmrtie celej skupiny	**Preprava zbraní Skladovacie priestory Vojenské priestory**
Cyber priestor	Zneužitie dát, odcudzenie finančných prostriedkov	Duševné vydieranie a skolabovanie ľudskej psychiky	**Internet a cyber priestor**
Prírodné katastrofy	Umelé vyvolanie katastrofy	Úmrtie a zničenie územia	**Prírodné riziká**

Tabuľka v svojom závere definuje priestorové riziká teroristických útokov. Uvedené priestory je možné charakterizovať skupinou mäkkých cieľov pre útok teroristickou skupinou. Mäkké ciele sú ciele teroristických skupín, ktorých napadnutie je v súčasnej dobe veľmi nenáročné na prípravu, ako aj na samotné prevedenie útoku, a to práve z dôvodu, že uvedené priestory sú nedostatočne chránené, alebo ich chránenie nezodpovedá hrozbe. V prípade, že je snahou vytvoriť funkčný celok boja proti terorizmu, malo by dochádzať k prepojeniu viacerých odvetví vedy a výskumu, ale malo by dochádzať aj k spojeniu a prepojeniu zemepisných oblastí. V primárnej fáze je všeobecne známi fakt, že Slovenská a Česká republika je vo svete chápaná stále, ako jeden štát. Z uvedeného dôvodu je možné konštatovať, že môže dôjsť k súčasnému útoku na dvoch štrukturálne rozdelených miestach.

Priestorové lokalizácie, kde je možné previesť uvedené typy útoky je možné charakterizovať na štyri skupiny:

a. miesta nazývané mäkké ciele s veľkým počtom osôb,
b. miesta prepravy a dopravy pre rýchly presun nákazy,
c. miesta prírodných zdrojov a prírodných hrozieb,
d. cyber priestor.[5]

V lokalizácií Slovenskej a Českej republiky je možné definovať nasledujúce skupiny mäkkých cieľov:

Obchodné centrá, Divadlá, Športoviská, Kiná, Školy, Vysoké školy, Úrady

[5] BULLOCK, Jane A, George D HADDOW a Damon P COPPOLA. Introduction to homeland security

Mäkké ciele v oblasti teroristického pôsobenia sú v súčasnosti považované za najväčšiu bezpečnostnú hrozbu. Sú označované za ciele, ktorých zabezpečenie proti teroristickému útoku je veľmi nízke, nedostačujúce, alebo žiadne.

2. DEFINOVANIE ÚTOKOV NA MÄKKÉ CIELE

V prípade definovania útokov na mäkké ciele je nutné stanoviť základné procesy, ktoré sa dotýkajú uvedených útokov. Stanovením pravdepodobného útoku a jeho predbežných procesov je možné definovať možnosti vzniku nebezpečnej udalosti.

Tabuľka 2 Charakteristické vlastnosti pre mäkké ciele v oblasti teroristických útokov

Charakteristika		**Definovanie**
Cieľ útoku	Vyvolať hrozbu a ohroziť štát a občanov	Definovanie potenciálnych cieľov na určenom území
Objekt útoku	Charakteristický ohraničeným priestorom s výskytom veľkého počtu osôb	Charakteristika zabezpečenia proti hrozbe
Obete útoku	Obete sú poškodené na životoch	Monitoring vstupu návštevníkov

Pre definovanie charakteristiky je nutné sa zamerať na hlavné príčiny možnosti vzniku problémovej situácie mäkkých cieľov. Je nutné charakterizovať a definovať možné hrozby, ktoré vyplývajú z uvedených charakteristických čŕt. Nasledujúca tabuľka definuje základné vonkajšie atribúty pre možnosť vzniku hrozby. Hodnotenie by malo definovať číselné vyjadrenie v určitom intervale a definovanie hrozby by malo charakterizovať vyplývajúcu hrozbu pre danú spoločnosť, ktorá je spôsobená číselným vyjadrením hodnotenia.

Tabuľka 3 Návrh analýzy rizikových faktorov

	Hodnotenie	**Hrozba**
Je v súčasnej dobe štát účastný medzinárodného konfliktu?		
Je v súčasnej dobe štát v konflikte s iným štátom?		
Je štát odcudzovaný menšinou za jeho konanie?		
Je štát pod dohľadom rizikových štátov?		
Dochádza v štáte k voľnému nekontrolovanému vstupu na územie?		
Má na svojom území objekty celosvetového záujmu?		
Je súčasťou štátu celosvetovo známe mesto, alebo metropola?		
Je plánovaná návšteva významnej osoby v štáte?		
Dochádza k podporovaniu prisťahovalectva rizikových skupín? (výstavba satelitného mesta)		

Uvedená tabuľka definuje detekciu hrozieb spojených s lokalizáciou a vstupom osôb na územie daného štátu, následne by malo dochádzať k návrhu hodnotiacej podrobnej analýzy, ktorá bude mať za úlohu uviesť definovať zaujímavosť zo strany teroristických strán, čím bude dochádzať aj k odhaleniu možných potenciálnych možností pre útok, a to hlavne v prípade jej aplikovateľnosti v inom druhu štátu, kde dochádza k zvýšenej hrozbe útoku.

Vymedzením presných objektov útoku by dochádzalo k definovaniu základných definícií pre hrozbu a charakteristickou štruktúrou pre analytické vyhodnotenie súčasného stavu. Uvedené analytické nástroje by mali na seba nadväzovať a spoločne by malo dochádzať k ich ovplyvneniu.

Všeobecne je možné skúmanie definovať podľa nasledujúcich kategórií:

- typ objektu, stavebné dispozície, rozloha, priľahlé objekty,
- typ fyzického zabezpečenia, technické prostriedky zabezpečenia, softvérové ovládanie objektu,
- definovanie personálnych požiadaviek, prístupové obmedzenia, monitoring príjazdových ciest.

Uvedený typ charakteristiky by mal slúžiť na primárne zhodnotenie možnosti zvolenia daného cieľa, ako cieľa pre útok a malo by dochádzať k primárnemu definovaniu požiadaviek na ochranu objektu. Je možné definovať objekty z pohľadu zaujímavosti pre potenciálneho teroristu. Z pohľadu možného počtu obetí je potrebné definovať danú požiadavku za pomoci roztriedenia do skupín potenciálnych obetí. V prípade rizika vzniku teroristického útoku na obeť je možné triediť danú hrozbu podľa postavenia osoby v spoločnosti a podľa jeho vyskytovania sa na miestach, ktoré môžu byť definované, ako potenciálne miesta pre útok teroristu.

3. ANALÝZA DÔDOV PRE ÚTOK TERORISTICKOU SKUPINOU

Uvedená analýza dôvodov by mala byť prevedená pomocou hodnotiaceho nástroja, ktorý charakterizuje základné dôvody, ktoré vedú danú osobu k presvedčeniu, že voľba uvedeného riešenia je správna a iné riešenie nie je možné. V primárnej fáze by malo dochádzať k preskúmaniu už prevedených vyhodnotení, ktoré definujú výstupné parametre charakteristiky teroristickej skupiny a súčasne by malo dochádzať k rozobratiu určitých typizovaných prejavov, ktoré sprevádzali už prevedené útoky na osoby, alebo miesta.

Tabuľka 4 Definovanie hrozby vyplývajúcej z dôvodu útoku

Dôvod k útoku	***Vplyv***	***Ciel***	***Hrozba***
Náboženstvo a rasa	Dlhodobé pôsobenie na celé zoskupenie veriacich	Záchrana sveta	Útok na iný druh vierovyznania
Politické presvedčenie	Dlhodobé pôsobenie na systém riadenia štátu	Zmena celosvetového postavenia daného štátu	Útok na veľmoc ohrozujúca systém prezentovaného štátu
Snaha zmeniť súčasný systém	Presvedčenie o nefunkčnosti daného systému	Globálne zmeniť funkčnosť systému	Útok na svetové metropoly
Snaha stať sa uznávaným	Presvedčenie, že iba uvedená forma reprezentácie je východiskom	Celosvetové vyvolanie strachu a šírenie svojej reputácie po svete	Útok s veľkým počtom obetí
Presvedčenie obetovania sa	Dlhodobé pôsobenie na osobu za pomoci náboženstva	Záchrana sveta	Útok s možnými katastrofálnymi následkami

Uvedené dôvody k útoku by mali definovať dôvody, ktoré sú reprezentované v prípade útokov na mäkké ciele. Jedná sa o útok za pomoci umiestnenia výbušnej látky do uvedeného priestoru, alebo za pomoci obetovania atentátnikom.

Tabuľka 5 Definovanie primárnych rozdielov medzi formou spáchania útoku

Umiestnenie látky do priestoru	**Útok spáchaný atentátnikom**
Nedochádza k nutnosti obetovania človeka	Nutné obetovať osobu
Môže sa jednať o výbušnú látku – detonácia do prostredia	Výbušná látka spôsobujúca deštrukciu priestorov
Môže sa jednať o chemickú látku – rozptyl v uzavretom priestore, alebo šírenie vzduchom	Jedná sa o istú smrť viacerých obetí
Nutné zabezpečiť spustenie časovača, alebo diaľkové ovládania	Nie je nutné zabezpečiť časovač, alebo spínač diaľkovo
Nutné zabezpečiť priestor uloženia nálože	Možnosť odhalenia pozorovaním chovania sa danej osoby
Možnosť včasného odhalenia umiestnenia	Možnosť detonácie aj v prípade odhalenia
Možnosť opakovania útoku jedným páchateľom	Pre ďalší útok nutné použiť ďalšiu osobu

Je možné definovať systém globalizácie za jeden z hlavných terčov útokov teroristov. V prípade, že sa jedná o nesúhlas so systémom globalizácie je Európa miestom, kde môže dôjsť, ale už aj došlo k útokom. Vzhľadom k skutočnosti, že v rámci Európy (existenciou Európskej únie) došlo k obmedzeniu bezpečnostných opatrení na hraniciach štátu je možné konštatovať, že vstup podozrivej osoby na územie republiky je bez bezpečnostného obmedzenia v rámci pozemnej dopravy. Vzhľadom na nárast menšín a príval cudzincov je možné pravdepodobnostné riziko výskytu osoby s uvedenými znakmi výrazne vyššie. V súčasnej dobe dochádza k prudkej islamizácii Európy, a to je jeden z novodobých problémov globalizácie. Dochádza k situáciám, pri ktorých je realizované skupovanie pozemkov práve s uvedenými črtami osôb. V druhej fáze je realizovaná výstavba satelitných obydlí, čo vedie k výstavbe celej kolónie prisťahovalectva. Tento problém je novodobý a je súčasný. Nejedná sa o hrozbu, ale o proces, ktorý je už vo výstavbe a preventívne opatrenie voči uvedenému konaniu už nie je možné.[6]

4. ANALYTICKÉ DEFINOVANIE PREVEDENIA ÚTOKOV

Definovanie analytických požiadaviek na prevedenie útokov je zamerané na definovanie hodnotiacich parametrov pre odhalenie možných nástrojov na odhaľovanie určitých druhov útokov. Každý útok je plánovanou akciou určitej skupiny ľudí. Každá skupina ľudí musí mať definované funkčné riadenie.

ÚTOK:

- podstata skupiny – VEDENIE SKUPINY,
- dôvod zoskupenia sa – CIEĽ,
- podpora útoku – FINANCOVANIE,
- možnosť na útok – PREDMET ÚTOKU.

[6] MAREŠ, Miroslav. Terorismus v ČR.

Nasledujúca štruktúra by mala definovať proces úspechu teroristickej skupiny. Ak v jednej väzbe dokážeme zasiahnuť, tak dokážeme znížiť riziko útoku uvedenej teroristickej skupiny. Je nutné si uvedomiť, že idea teroristov je silná práve kvôli:

- úspechu ovládania skupiny, ktorá vedie útoky,
- podporovaniu a financovaniu uvedených skupín, bez ktorého by organizácia nepreżila,
- vďaka globálnej pôsobnosti a veľkému počtu skupín,
- prepracovanosti plánu útoku a znalostiam v oboroch pôsobenia,
- vyskytovanie sa nezabezpečenej možnosti pre útok.

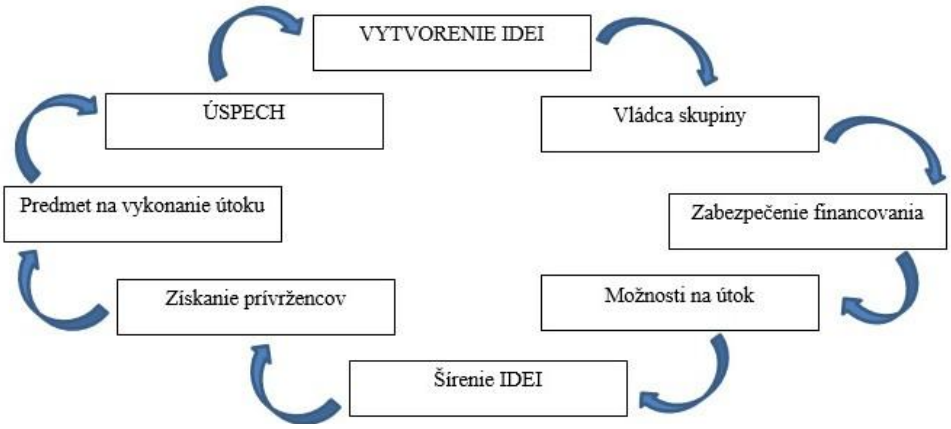

Obrázok 3 Proces trvalého pretrvávania hrozby terorizmu

Ak je prítomná určitá pravdepodobnosť, že na území sa vyskytujú skupiny, ktoré mohli v minulosti, alebo môžu dnes byť vychovávané k nenávisti inej skupiny osôb, alebo k prejavom teroru a hrozby, je nutné stanoviť opatrenia.
Každý proces útoku je stanovený z troch fáz:

- príprava (myšlienka pre ovplyvnenie, tréning, vplyv, zaobstarávanie nástrojov, voľba priestoru, upozornenie),
- realizácia (vyskytnutie sa na danom území, návšteva objektu, únos, útok),
- zhodnotenie (vyvolanie hrozby, odkaz spoločnosti).

Uvedené fázy sú charakteristické pre každý útok. Je nutné si uvedomiť, že vo fáze PRÍPRAVNEJ je možné definovať preemptívne a preventívne opatrenia, ktoré by mohli eliminovať účinnosť prípravy útoku. V stave realizácie útoku je nutné stanoviť pravidlá a procesy prípravy zložiek zásahu a včasného detekovania vzniku útoku. Ak už útok vznikol je nutné, aby zložky boli na to pripravené a priestorové dispozície riešené tak, aby uľahčovali riešenie situácie. V stave zhodnotenia dochádza k prihláseniu sa útočnej skupiny k danému útoku a uvedenie ďalšej hrozby pre spoločnosť, čo následne vedie k presnému uvedeniu dôvodu pre vznik útoku. Je to možnosť pre súbor riešení, ktoré budú v prvej fáze eliminovať rýchlosť rozširovania sa útokov a vo fáze druhej by po dlhodobom aplikovaní mohli prispieť k zvýšeniu ochrany obyvateľstva pred teroristickým útokom.

5. VYVODENIE ZÁVEROV A HODNOTENIE SLABÝCH A SILNÝCH STRÁNOK

Na základe primárnej analýzy, ktorá charakterizovala základné princípy novej vlny terorizmu je možné vysloviť záver, že v súčasnosti je terorizmus globálny problém so zvyšujúcou sa frekvenciou výskytu a hrozí aj na území Slovenskej a Českej republiky.

Súčasné bezpečnostné opatrenia sú dostačujúce vzhľadom na fakt, že nedošlo k prejaveniu teroristických skupín na uvedenom území.

Tabuľka 6 Definovanie silných a slabých stránok

Silné stránky	**Slabé stránky**
Nedošlo k vyvolaniu teroristického útoku na naše územie	Nedostatočné preventívne a preemptívne opatrenia
Členstvo v organizáciách	Nedostatočná pripravenosť v miestach hrozby
Výcvik vojenských síl	Nedostatočná ochrana hraníc
	Nedostatočná ochrana súkromného sektoru (nákupné centrá)
Výhody	**Nevýhody**
Možnosť poučenia sa z minulého vývoja situácií	Nárast frekvencie útokov
Možnosť získať časový náskok	Varovanie pred útokom aj na našom území
	Nárast globálnych akcií na území
	Zvyšovanie počtu menšín

Uvedená tabuľka reprezentuje základnú analýzu silných a slabých stránok z hľadiska hrozby útoku na územie Slovenskej a Českej republiky. Záverom je definovanie trendu vývoja nových metód pre ochranu obyvateľstva a včasným odvrátením nebezpečenstva.

ZÁVER

Publikácia charakterizovala súčasný vývoj terorizmu z globálnej perspektívy, pričom dôraz bol kladený na geografické podnebie Českej a Slovenskej republiky. V práci nedochádza k analýze všetkých súčasných opatrení, ale dochádza k definovaniu možnosti voľby analytickej metódy pre zhodnotenie a taktiež k definovaniu možností implementácie opatrení pre vývoj ochrany obyvateľstva na danom území. Uvedená práca pojednáva o definovaní a zaradení súčasného stavu do procesu ochrany obyvateľstva vzhľadom k zvyšujúcej sa hrozbe útoku práve na mäkké ciele, a to so zameraním na teroristické skupiny. V práci je poukazované na súčasné procesy, ktoré môžu zvyšovať možnosť výskytu parametrov, ktoré by mohli viesť k definovanému útoku. Klasifikáciou možných analytických záverov by malo dochádzať k zaradeniu jednotlivých objektov do štruktúr podľa stupňa ohrozenia vzhľadom ku kategorizácií. Práca poskytuje základný pohľad na problematiku a navrhuje primárne možnosti a voľby riešenia.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BULLOCK, Jane A, George D HADDOW a Damon P COPPOLA. Introduction to homeland security: principles of all-hazards risk management. 4th ed. Waltham, MA: Butterworth-Heinemann, c2013, xvii, 669 s. ISBN 978-0-12-415802-3.

EICHLER, Jan. Mezinárodní bezpečnost v době globalizace. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, 327 s. ISBN 978-80-7367-540-0

EICHLER, Jan. Terorismus a války v době globalizace. 2., dopl. vyd. Praha: Karolinum, 2010, 397 s. ISBN 978-80-246-1790-9.

JANOŠEC, Josef. O terorismu: pro pracovníky bezpečnostního systému. 1. vyd. V Ostravě: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství, 2010, 108 s. ISBN 978-80-7385-097-5.

JUŘÍČEK, Ludvík a Petr ROŽŇÁK. Bezpečnost, hrozby a rizika v 21. století. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2014, 323 s. ISBN 978-80-7418-201-3.

MAREŠ, Miroslav. Terorismus v ČR. 1. vyd. Brno: Centrum strategických studií, 2005, 476 s. ISBN 8090333389.

NEMETH, Charles P. Homeland security: an introduction to principles and practice. 2nd ed. Boca Raton, FL: CRC Press, c2013, xxiv, 628 s. ISBN 978-1-4665-1090-6.

SOULEIMANOV, Emil a Mitchell A BELFER. Terorismus: pokus o porozumění. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010, 345 s. ISBN 978-80-7419-038-4.

WHITE, Jonathan Randall. Terrorism and homeland security. Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning, c2014, xxvi, 501 s. ISBN 978-1-285-06227-3.

Ing. Lucia Procházková,
Ing. Martin Hromada, Ph.D.
Univerzita Tomáše Bati, Fakulta aplikované informatiky,
Ústav bezpečnostního inženýrství, Nad Stráněmi 4511,
760 05 Zlín, Česká republika
lprochazkova@fai.utb.cz
hromada@fai.utb.cz

SOUČASNÉ AKTIVITY EU V BOJI PROTI GLOBÁLNÍ HROZBĚ CBRN TERORISMU
CURRENT ACTIVITIES OF THE EU IN FIGHTING GLOBAL THREATS ASSOCIATED WITH THE CBRN TERRORISM

Jozef SABOL, Bedřich ŠESTÁK, Kamil MROZ

ABSTRACT

Chemické, biologické, radiologické a nukleární (CBRN) materiály představují i v dnešní době určité potenciální nebezpečí, které má celosvětový charakter. Proto i boj proti této hrozbě musí být veden v globálním měřítku v úzké spolupráci a koordinaci všech zainteresovaných složek a příslušných mechanismů, které má mezinárodní společenství k dispozici. Jedním z důležitých aktérů, který hraje významnou roli v této oblasti, je také Evropská unie (EU). Akce EU při potírání mezinárodního terorismu vycházejí z příslušného Akčního programu EU a z dalších přijatých směrnic a dokumentů, na základě nichž EU zřizuje ve světě tzv. Centra excelence, která mají v jednotlivých regionech napomáhat EU při implementaci jejich cílů zaměřených na eliminaci CBRN hrozeb.

Referát se zabývá současným stavem a realizací opatření EU proti možnostem zneužití CBRN látek pro teroristické útoky.

Chemical, biological, radiological and nuclear (CBRN) materials currently still present a certain potential danger which bear a worldwide character. Consequently, also the fight against this threat has to be organized on a global scale in close cooperation and coordination of all stakeholders and applying all relevant mechanisms which the international community possesses. One of important actors which is playing a significant role in this field is also the EU. The EU actions aimed at the eradication of international terrorism follow the related Action programme of the EU and its other directives and documents based on which the EU is establishing the so-called Centres of Excellence in various parts of the world where they are supposed to assist the EU in its fight the CBRN threats

The paper deals with the present situation and the implementation of the EU measures against the misuse of CBRN substances for terrorist attacks.

Keywords: Evropská unie, CBRN, terorismus, Centra excelence
European Union, CBRN, terrorism, Centres of Excellence

ÚVOD

Chemické, biologické, radioaktivní a nukleární (CBRN) nebezpečné látky (agens, materiály) stále představují potenciální teroristickou hrozbu a to jak přímo použitím jednotlivých složek CBRN, tak i sabotáži či útokem na objekty a zařízení, kde se používá nebo vyskytuje větší množství těchto látek[1,2]. Kromě řady civilních oblastí, nacházejí zmíněné látky v různé podobě i ve vojenské oblasti, kde se jejich vývoj a konstrukce příslušných zbraní hromadného ničení neustále zdokonalovala. Přehled těchto zbraní a jejich souvislost s použitím CBRN materiálů je na obrázok 1.

[1] MIKA, O., POLÍVKA, L., SABOL, J. *Zbraně hromadného ničení a ochrana proti jejich účinkům.* Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2009. ISBN 978-80-7251-302-4.
[2] STŘEDA, L.: *Technické aspekty soudobého terorismu.* UK v Praze, ISOBT. Praha, 2005.

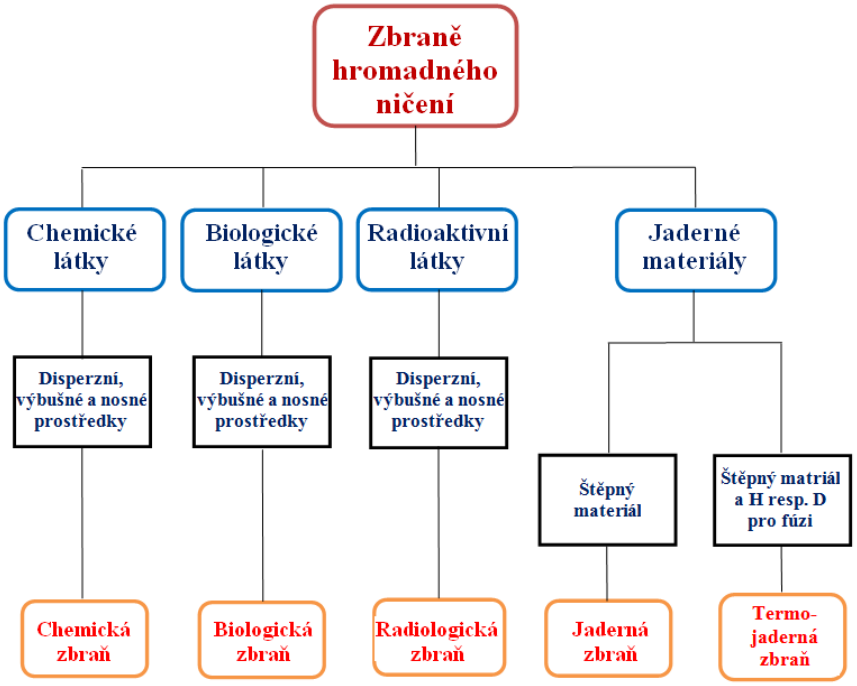

Obrázek 1. Přehled zbraní, které se obvykle řadí mezi zbraně hromadného ničení.

V současné době se tyto prostředky, v důsledku různých mezinárodních rezolucí a konvencí, v bojových konfliktech ve světě prakticky nepoužívají. Na druhé straně, existují určité extrémně orientované skupiny i celá hnutí, která volí formu terorizmu k prosazování svých cílů. Jejich požadavky a zaměření může být značně různorodé, což souvisí s ideologií seskupení, která má zpravidla religiózní, politické, etnické, nacionální nebo sociální charakter. K prosazování svých, většinou naprosto nereálných, požadavků mohou tyto skupiny sáhnout také po nebezpečných látkách a zbraních na bázi CBRN. Obecně se má za to, že prozatím je velmi nepravděpodobné, aby se teroristé dostali k jaderným zbraním. Použití ostatních CBRN látek a agens není možné vyloučit. Nejlepší prevenci vůči tomuto nebezpečí je důsledná kontrola a spolehlivé zajištění těchto látek tak, aby nemohly být zneužity pro útoky na osoby nebo na objekty kritické infrastruktury. Je proto nezbytné s touto potenciální počítat a být na takovou eventualitu připraveni. Snahou teroristů je vyvolat paniku a strach obyvatelstva, přičemž se ve většině případu nebude zřejmě jednat o vysoké ztráty na životech. Dojde však na zamoření místa útoku a okolního prostředí, což v některých případech může vést k obrovským ekonomickým škodám a významnému narušení infrastruktury (např. v souvislosti s útokem na letiště, metro, stadiony, divadla atd.).

Nebezpečí CBRN útoků se stalo aktuální zejména po teroristickém napadení některých vybraných citlivých objektů v USA. Následně, v USA a v dalších regiónech i jednotlivých zemích, byla přijata řada opatření k posílení obrany proti terorizmu, který začal být vnímán jako globální fenomén, k jehož řešení je nezbytná široká mezinárodní spolupráce. Proto i Evropská unie (EU) přistoupila k určitým krokům směřujícím k potlačení teroristického nebezpečí včetně jedné z jeho forem, která souvisí s použitím CBRN látek.

I přes tyto i několik jiných příkladů, nebyly dosud zbraně založené na využití CBRN látek použity vojensky ani teroristickým způsobem ve větším měřítku. To však neznamená, že by se tyto zbraně nepoužily někdy v budoucnosti. Z hlediska vlastností (například vysoká úmrtnost, neúčinná léčba, inkubační doba, obtížná a zdlouhavá detekce apod.) nelze opome-

nout následky při zneužití biologických zbraní. Jako příklad lze uvést současné problémy šíření a léčby eboly v Africe.

1. CHARAKTERISTIKA CBRN LÁTEK

CHEMICKÉ LÁTKY

S chemickými nebezpečnými látkami a přípravkami se setkáváme zejména v chemickém průmyslu, při výrobě umělých hmot a vláken, při výrobě umělých hnojiv a prostředků na ochranu rostlin, v chladírenských zařízeních, ve vodárnách, ve farmaceutickém průmyslu apod. Obecně za chemické látky považujeme nejenom samotné příslušné chemické prvky a jejich sloučeniny, ale i přípravky, které zahrnují směsi nebo roztoky složené ze dvou a více látek. Tyto látky, vedle hořlavých a oxidačních vlastností, mohou ohrozit zdraví člověka některými svými specifickými účinky, podle nichž rozeznáváme několik skupin těchto nebezpečných látek: toxické, senzibilizující, karcinogenní, mutagenní, dráždivé, toxické pro reprodukci a nebezpečné pro životní prostředí.

Kvůli jejich nebezpečnosti, všechny uvedené chemické látky používané pro civilní účely musí být pod dostatečným dohledem s cílem minimalizovat jejich případný dopad na zdraví obyvatel a na životní prostředí. Tento dohled se vztahuje ke všem stádiím těchto látek, což zahrnuje jejich výrobu, skladování, přepravu, použití, likvidaci a také opatření na případné nehody, při nichž může dojít k nekontrolovatelnému úniku těchto látek do okolního prostředí.

Prakticky všechny zmíněné chemické látky lze za určitých podmínek využit v určité míře i pro vojenské či teroristické účely. Kvůli cílenému zvýšení škodlivých účinků byly však pro tyto účely vyvinuty některé speciální látky či agens, která mají mnohonásobně větší dopad na osoby i životní prostředí. A právě takové chemické nebezpečná agens tvoří důležitou součást CBRN látek a zbraní, které je využívají a které často řadíme mezi zbraně hromadného ničení.

Pro vojenské účely byla vyvinuta celá řada chemických bojových látek, které se mohou principiálně dostat do rukou teroristů. Jedná se zvláště o následující látky: všeobecně jedovaté a dusivé, zpuchýřující, dráždivé, nervově paralytické, a psychoaktivní. Přístup teroristů k těmto látkám by představoval zvláště významné nebezpečí.

BIOLOGICKÁ AGENS

Podobně jako je tomu u chemického terorismu, lze i u biologických agens předpokládat podobné zdroje terorismu - použití existujících bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní, vlastní výrobu biologických agens a toxinů, zneužití vysoce infekčních materiálů a útoky na pracoviště nebo zařízení, kde se pracuje s nebezpečnými biologickými látkami nebo kde se tyto látky skladují.

I když zjednodušené postupy pro výrobu biologických látek jsou dnes dostupné z otevřených zdrojů, včetně Internetu, všeobecně se předpokládá, že výroba biologických agens není zase až tak jednoduchá a především následně jejich úprava do formy biologické zbraně vyžadují určité hlubší znalosti a zkušenosti.

Mezi nejvíce zneužitelná B-agens patří následující mikroorganismy (jsou uvedeny v pořadí své rizikovosti): antrax, mor, variola, hemoragické horečky, tularémie, brucelóza, břišní tyfus, a cholera.

Pro zvýšení účinku šíření biologických agens se jeví asi nejvýhodnější umístění v prostoru s rychlou cirkulací vzduchu nebo v blízkosti nasávače vzduchu klimatizačního zařízení.

V případě biologických agens je třeba rozlišovat mezi přirozenou epidemií a použitím bojových biologických prostředků, kde mikroby jsou dopraveny pomocí technického prostředku na cíl a jsou záměrně šířeny v napadené populaci, čímž dochází k uměle navozeným hromadným intoxikacím nebo infekčním onemocněním.

RADIOLOGICKÉ LÁTKY

I když tento druh CBRN nebezpečných látek se běžně nazývá radiologickými látkami, jedná se de facto o silné radioaktivní zářiče, který je tvořen vysokoaktivním radionuklidem ve vhodné chemické a fyzikální formě. Takový zdroj emituje jeden nebo více druhů ionizujícího záření (dále jenom záření), které může zasáhnout lidský organismus zevně nebo zevnitř. Dopadá-li externí záření na člověka, to záření, v závislosti na svých vlastnostech (hmotnost, náboj, energie), může ozářit jednotlivé orgány, přičemž míra ozáření se kvantifikuje pomocí příslušných veličin. Vychází se zde obvykle z dávky, což je podíl energie absorbované zářením a hmotnosti ozářeného objemu daného orgánu nebo tkáně. K ozáření orgánů lidského těla dochází i v případě, že se příslušná radioaktivní látka dostane inhalací nebo ingescí dovnitř těla a tam po nějakou dobu může setrvat, přičemž emituje záření, které rovněž vede k absorpci energie a tedy k dávce.

V ČR vychází ochrana před zářením z příslušné vyhlášky Státního úřadu jaderné bezpečnosti (SÚJB)[3], která je konzistentní s relevantní směrnicí EU, doporučeními MAAE a stejně tak s doporučeními Mezinárodní komise pro radiologickou ochranu (MKRO).

Radioaktivní zdroje nacházejí rozsáhlé uplatnění v průmyslu (defektoskopie, měřiče vlhkosti, měřiče tloušťky, monitorování úrovní materiálů atd.), medicíně (teleterapii, brachyterapii, nukleární medicína, ozařovače krve, ozařovače pro sterilizaci materiálu), ve vědě a v dalších aplikacích. Ve všech těchto případech je zapotřebí důkladně zajistit tyto zářiče, aby nedošlo k jejich odcizení, případně a k následnému použití pro teroristické účely. Důsledná kontrola zářičů je nejlepší prevencí před jejich případným zneužitím. Na druhé straně, musíme být také připraveni reagovat na takové útoky či jiné mimořádné situace s cílem snížit jejich důsledky na obyvatelstvo i životní prostředí na co nejmenší míru.

2. AKČNÍ PLÁN EU V BOJI PPROTI CBRN NEBEZPEČÍ

V současné době je hlavní prioritou Evropské unie (EU) zabránit teroristům v přístupu k CBRN látkám, včetně ke zbraním, které využívají těchto materiálů. Potvrdila to Strategie Evropské unie pro boj proti terorismu, kterou přijala Rada v r. 2005, a Strategie EU proti šíření zbraní hromadného ničení a jejich nosičů, přijatá Radou dne v r. 2003. Kromě toho Rada ve složení pro spravedlnost a vnitřní věci přijala v roce 2007 konkrétní závěry, které vyzývají k prohloubení činnosti v oblasti CBRN bezpečnosti na úrovni EU. Hlavním dokumentem EU s ohledem na CBRN je Akční plán EU[4].

HLAVNÍ OBLASTI ČINNOSTI

V souvislosti s CBRN bezpečností předpokládá Akční plán tři hlavní oblasti činnosti:

- Prevenci neboli zajišťování toho, aby neoprávněný přístup k chemickým, biologickým, radiologickým a jaderným materiálům, jež mohou být zdrojem obav, byl co nejobtížnější;

[3] Vyhláška SÚJB č. 307/2002 Sb., ze dne 13. června 2002 o radiační ochraně (novelizovaná).
[4] Evropská komise: Sdělení EK Evropskému parlamentu a Radě o posilování chemické, biologické, radiologické a jaderné bezpečnosti v EU – Akční plán EU v oblasti CBRN. KOM (2009) 273. On line: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2009)0273_/com_com(2009)0273_cs.pdf.

- Detekci neboli zajištění schopnosti odhalit chemický, biologický, radiologický či jaderný materiál s cílem zabránit chemické, biologické, radiologické či jaderné události nebo reagovat na takovou událost;
- Připravenost a reakci neboli schopnost účinné reakce na události, při nichž byly použity chemické, biologické, radiologické či jaderné materiály, a schopnost co nejrychlejší nápravy situace.

Tyto tři oblasti činnosti podporuje řada horizontálních opatření, která se dají obecně použít na veškerou činnost v oblasti CBRN.

Prevence

Preventivní opatření stojí v centru činností zahrnutých v akčním plánu CBRN. To vyžaduje, aby se na základě rozsáhlých postupů posuzování rizik soustředilo úsilí na omezené množství citlivých míst, která lze zneužít k nekalým účelům. Proto je jedním z prvních úkolů, které se mají podle akčního plánu CBRN zrealizovat, určení priorit na základě řádného posouzení rizik, pokud jde o chemické, biologické, radiologické a jaderné materiály představující vysoké riziko. Z nich potom budou vycházet mnohá další opatření konkrétně zaměřená na chemické, biologické, radiologické a jaderné materiály, které jsou vysoce rizikové.
Následná opatření se budou soustřeďovat na bezpečnost chemických, biologických, radiologických a jaderných materiálů a zařízení, na jejich kontroly, vytvoření vysoké kultury zaměstnanců z hlediska bezpečnosti, na zlepšení v oblasti rozpoznávání podezřelých transakcí a podezřelého chování v souvislosti s vysoce rizikovými chemickými, biologickými, radiologickými a jadernými materiály, na zlepšení bezpečnosti při přepravě, výměnu informací, dovozní a vývozní režimy a na posilování spolupráce v oblasti bezpečnosti jaderných materiálů.

Detekce

Schopnost odhalení hrozby je nepostradatelnou složkou doplňující prevenci. Detekce má také zásadní význam pro zajištění odpovídající reakce na chemické, biologické, radiologické a jaderné události, protože bez ní není možné zjistit, jaké materiály byly při dané události použity. V Evropské unii bez vnitřních hranic by měly být detekční systémy zavedeny a využívány jak na vnějších hranicích, tak v každém členském státě. Správné a okamžité odhalení hrozby může zachránit tisíce životů a poskytnout nezbytný základ pro odpovídající reakci. Úsilí týkající se vybavení sloužícího k detekci chemických, biologických, radiologických a jaderných materiálů se na úrovni EU bude soustředit na vypracování minimálních standardů pro detekci, které by měly být zavedeny v celé EU, na zavedení režimů zkoušení, testování a certifikace v oblasti detekce chemických, biologických, radiologických a jaderných materiálů a na lepší výměnu osvědčených postupů v této oblasti.

Připravenost a reakce

Je třeba dále usilovat o posílení stávajících opatření, zejména pokud jde o chemické, biologické, radiologické a jaderné události spáchané s nekalým úmyslem. Zvláštní pozornost je třeba věnovat nouzovému plánování, posilování kapacity v souvislosti se záchrannými opatřeními, zlepšování informačních toků, vývoji kvalitnějších nástrojů pro modelování a dále zlepšování kapacity v oblasti trestního vyšetřování.

Horizontální opatření

Horizontální opatření stanovená v akčním plánu CBRN se zaměřují na mezinárodní spolupráci, komunikaci s veřejností, informační nástroje, odbornou přípravu, bezpečnost per-

sonálu, výzkum a na kriminalizaci činů souvisejících s chemickými, biologickými, radiologickými a jadernými materiály. V posledních letech byla v rámci celosvětového boje proti terorismu věnována ze strany EK zvýšená pozornost rizikům teroristických akcí potenciálně zahrnujících CBRN látky.

Akční plán EU shrnuje hlavní cíle v oblasti ochrany před CBRN látkami a materiály (zejména před zneužitím CBRN látek a materiálů pro účely terorismu) a prostředků k dosažení těchto záměrů. Obsahuje doporučení pro oblast chemie, biologie a radiační/jadernou oblast, část plánu je věnována i tzv. horizontálním opatřením, tj. opatřením obecnější povahy, která se dají aplikovat pro všechny uvedené oblasti.

Obecným cílem nově navrhované politiky v oblasti CBRN je snížit riziko chemické, biologické, radiologické či jaderné události a omezit škody, které by vznikly občanům Evropské unie, za pomoci soudržného akčního plánu CBRN s vytyčenými prioritami, který by zahrnoval všechny relevantní subjekty včetně zástupců průmyslu. Soudržnost a doplňkovost je bude zajišťována příslušnými nástroji EU, zejména nástrojem pro spolupráci v oblasti jaderné bezpečnosti (INSC – Instrument for Nuclear Safety Cooperation), je, mimo oblast jaderné bezpečnosti, radiační ochrany, bezpečnosti radioaktivních odpadů, zaměřen také na posílení některých prvků ochrany před CBRN nebezpečím.

HLAVNÍ ÚKOLY OBSAŽRNÉ V AKČNÍM PLÁNU EU V OBLASTI CBRN

Prevence

- Vypracovat seznamy EU chemických, biologických, radiologických a jaderných materiálů, které jsou vysoce rizikové a dále přístup k bezpečnosti založený na hodnocení rizik;
- Zvýšit bezpečnost chemických, biologických, radiologických a jaderných materiálů a příslušných zařízení, které jsou vysoce rizikové;
- Zvýšit kontrolu nad chemickými, biologickými, radiologickými a jadernými materiály, které jsou vysoce rizikové;
- Přispívat k rozvoji velmi odpovědného postoje zaměstnanců k bezpečnosti;
- Zlepšit rozpoznávání a hlášení podezřelých transakcí a podezřelého chování;
- Zlepšit bezpečnost přepravy; zlepšit výměnu informací;
- Posílit vývozní/dovozní režim;
- Posilovat spolupráci v oblasti bezpečnosti jaderných materiálů.

Detekce

- ... Vymezit pracovní priority v oblasti detekce na základě případových studií/modelů;
- ... Vytvářet minimální detekční normy;
- ... Zavádět režimy zkoušení, testování a certifikace v oblasti detekce chemických, biologických, radiologických a jaderných materiálů v EU;
- ... Stanovit osvědčené postupy vztahující se detekci chemických, biologických, radiologických a jaderných materiálů, zvýšit informovanost a poskytovat školení;
- ... Zlepšovat výměnu informací a posilovat sledování radiace pro účely bezpečnosti.

Připravenost a reakce

- Zlepšovat nouzové plánování;
- Posilovat kapacity v souvislosti se záchrannými opatřeními;

- Zlepšovat vnitrostátní a mezinárodní výměnu informací v případě nouzových situací týkajících se chemických, biologických, radiologických a jaderných hrozeb;
- Vytvářet nástroje pro modelování a posilovat kapacitu pro dekontaminaci;
- Zlepšovat kapacitu pro vedení trestního řízení.

Činnosti vztahující se k prevenci, detekci a reakci v oblasti CBRN

- Posilování mezinárodní spolupráce;
- Zlepšování komunikace s veřejností;
- Vytváření lepších informačních nástrojů pro chemickou, biologickou, radiologickou a jadernou bezpečnost;
- Zlepšování vzdělávání;
- Zlepšování bezpečnosti personálu;
- Posilování výzkumu a stanovování výzkumných priorit;
- Zajišťování trestnosti jednání zahrnujících chemické, biologické, radiologické a jaderné materiály, které jsou vysoce rizikové.

3. ROLE REGIONÁLNÍCH CENTER EXCELENCE EU

EK prostřednictvím nástroje stability podporuje ***třetí země*** při rozvoji odborné přípravy a pomoci v oblasti snižování rizika CBRN hrozby a připravenosti. Pomoc EU zejména v jaderné a biologické oblasti se postupně šíří ze zemí bývalého Sovětského svazu na nové regiony, jež mohou být zdrojem obav, jako je např. jihovýchodní Asie, Blízký východ a některé části Afriky. Provádění rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1540 bude dále posíleno podporou Mezinárodní agentury pro atomovou energii (MAAE), zapojením bývalých vědeckých pracovníků zabývajících se zbraněmi hromadného ničení, dále bojem proti ***pašování*** jaderného materiálu včetně potírání klamavých finančních praktik a přispíváním k účinnějšímu systému kontroly vývozu a sledování hranic. Regionální ***Střediska excelence pro oblast CBRN*** (Centre of Excellence – CoE) budou sloužit výměně osvědčených postupů s hlavními regiony, podpoře budování kapacit a sdílení zkušeností získaných na úrovni EU. Tento nástroj stability o rozvoj kultury bezpečnosti a zabezpečení v oblasti CBRN po celém světě. Zřízení Center bezpečnosti souvisí s filozofií boje proti mezinárodnímu terorismu – bojovat proti němu v místech jeho zrodu než dovolit jeho rozšíření do zemí EU (obrázku 2).

Obrázek 2. Jeden z hlavních důvodů budování Center excelence jako nástroje boje proti šíření CBRN nebezpečí.

Hlavním rysem nástroje stability je přímé zapojení odborníků členských států prostřednictvím nového mechanismu, nástroje odborné podpory. Odborníci členských států vykonali v posledních letech společně s EK řadu misí a workshopů s cílem určit prioritní oblasti. Hlavní výzvou je rozvoj nových sektorů v rozvíjejících se zemích a s tím spojená rizika šíření CBRN materiálů, zejména v souvislosti s tzv. „jadernou renesancí" a biotechnologiemi. S cílem řešit tato rizika podporuje EK iniciativu na zřízení multilaterálních bank jaderného paliva. Regionální CoE pro oblast CBRN poskytnou těmto iniciativám nezbytnou oporu. Jejich strukturální uspořádání je patrné z obr. 3. Geografické rozmístění těchto center ilustruje obr. 4.

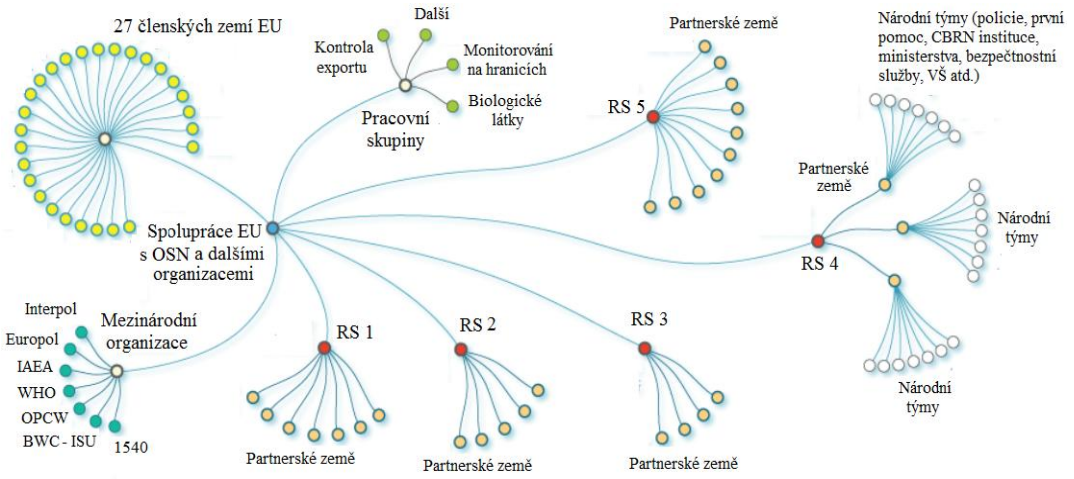

Obrázek 3. Strukturální uspořádání CoR neboli Regionálních sekretariátů (RS) a jejich propojení s partnerskými zeměmi a dalšími organizacemi, které poskytují podporu těmto centrům.

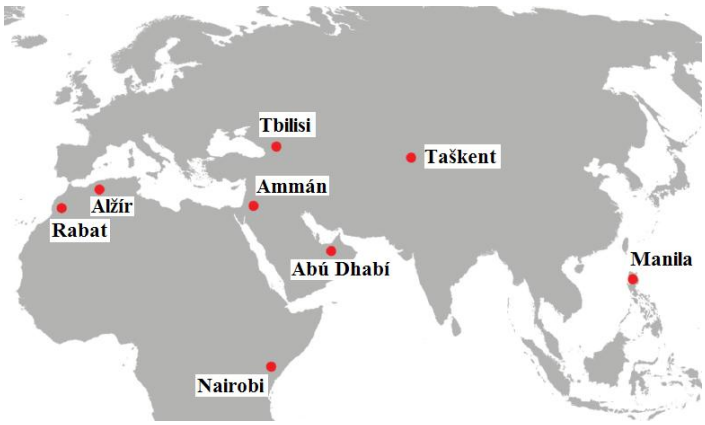

Obrázek 4. Geografické rozmístění stávajících šesti CoE (Manila, Taškent, Tbilisi, Ammán, Alžír, Rabat, Nairobi, Abú Dhabí).

5. STRATEGIE A PŘIPRAVENOST ČESKÉ REPUBLIKY

Bezpečnostní strategie ČR[5] v boji proti teroristickému nebezpečí se týká opatření, zaměřených na minimalizaci rizik a dopadů potenciálních teroristických útoků na území ČR a proti zájmům ČR v zahraničí. Tento dokument akcentuje několik stěžejních oblastí – spolu-

[5] *Strategie České republiky pro boj proti terorismu od r. 2013.* Praha: MV ČR, Odbor bezpečnostní politiky, 2013.

práci zainteresovaných subjektů, v boji proti terorismu, ochranu obyvatelstva a dalších potenciálních cílů, bezpečnostní výzkum a komunikaci s veřejností, prevenci radikalizace a rekrutování do teroristických skupin, a nezbytné podklady k legislativnímu ukotvení problematiky boje proti terorismu.

V ČR se vedle SÚJB (Státní úřad pro jadernou bezpečnost)[6], jako orgánu státní správy, problémy související s CBRN oblastí systematicky zabývá SÚJCHBO (obr. 5). Na oblast radiační ochrany se zaměřuje zejména SÚRO) Státní ústav radiační ochrany, v.v.i[7].

a

b

Obrázek 5. Hlavní aktéři zodpovědní za kontrolu CBRN látek v ČR, (a) SÚJB se sídlem v Praze a (b) SÚJCHBO sídlící v Kamenné u Příbrami.

SÚJCHBO vyvíjí činnost zaměřenou na všechny složky CBRN[8]:

Biologické (bakteriologické) látky a toxiny

- Výzkum a vývoj v oblasti detekce a identifikace vysoce rizikových a rizikových biologických agens a toxinů (VRA a RA);
- Detekce a identifikace vysoce patogenních biologických agens;
- Kultivační průkaz bakterií s jejich identifikaci;
- Aerobní i anaerobní kultivace vysoce patogenních bakterií;
- Kultivace vysoce patogenních virů;
- Čistění a koncentrace virů na ultracentrifuze;
- Testování účinnosti dezinfekčních a dekontaminačních prostředků, postupů a zařízení pro odstranění VRA a RA z modelových povrchů různých materiálů, techniky a prostor.

Toxické chemické látky

- Výzkum a vývoj v oblasti detekce, identifikace a kvantifikace toxických chemických látek, včetně bojových chemických látek (BCHL);
- Výzkum a vývoj v oblasti ochrany člověka, materiálů a prostředí před působením toxických chemických látek, včetně BCHL;
- Stanovení účinnosti ochranných vlastností systémů individuálních a kolektivních prostředků ochrany člověka před působením toxických chemických látek a BCHL pomocí jejich náhrad;

[6] SÚJB – Státní úřad pro jadernou bezpečnost. On line: https://www.sujb.cz/uvod/.
[7] SÚRO – Státní ústav radiační ochrany. On line: http://www.sujchbo.cz/.
[8] SÚJCHBO – Státní ústav jaderné, chemické a biologické ochrany, v.v.i. On line: http://www.sujchbo.cz. scimitar.blueboard.cz/?page_id=785

- Testování ochranných vlastností bariérových i prodyšných materiálů určených pro výrobu protichemických ochranných prostředků;
- Testování ochranných vlastností jednotlivých částí osobních ochranných prostředků jako jsou ochranné masky, kukly, autonomní dýchací přístroje pomocí BCHL nebo dalších toxických chemických látek, měření sorpční kapacity ochranných filtrů;
- Testování účinnosti dekontaminačních postupů, prostředků a zařízení pro snížení nebezpečnosti BCHL;
- Analýza neznámého obsahu tlakových lahví při využití unikátních postupů pro bezpečný odběr vzorků, snížení toxicity náplně těchto lahví (roztoky chemických činidel, sorpce na chemických filtrech, spalování).

Radioaktivní látky

- Výzkum chování radioaktivních aerosolů;
- Služby Autorizovaného metrologického střediska pro měření objemové aktivity radonu a ekvivalentní objemové aktivity radonu – středisko představuje národní autoritu;
- Měření v terénu (vč. stanovení radonového indexu pozemků) a laboratorní analýzy vzorků na stanovení obsahu přírodních radionuklidů v různých materiálech;
- Zhotovení a dodání měřidel RAMARN na stanovení ekvivalentní objemové aktivity radonu ve vnitřním prostředí (domy, pracoviště);
- Testování osobních ochranných prostředků (testy ochranných vlastností respirátorů, ochranných masek a prostředků osobní ochrany proti kontaminaci radioaktivními látkami a ochrany proti účinkům pronikavého ionizujícího záření;
- Dekontaminace povrchů kontaminovaných radioaktivní látkou (testování možnosti kontaminace a dekontaminace různých typu povrchů.

ZÁVĚR

Charakteristickými rysy CBRN terorismu je skutečnost, že by útok mohl být proveden v místech s velkou koncentrací osob (v metru, dopravních prostředcích, na nádražích, letištích, obchodních domech, kulturních zařízení), dále ve významných objektech (ústředních správních úřadech, zahraničních zastupitelských úřadech, sdělovacích prostředcích apod.) Vyloučit nelze ani využití systémů, které lze považovat za hermetické (např. rozvody pitné vody, klimatizace). Důsledkem takového činu by byl velký počet zasažených civilních osob, nevybavených ochrannými prostředky a nevycvičených reagovat na takové mimořádné události. Další charakteristikou těchto útoků je, že obvykle bývají provedeny bez varování a anonymně. V současné době, kdy je hrozba teroristického útoku stále reálná, musíme zvážit všechny technické aspekty tohoto druhu terorismu a následně přijmout adekvátní opatření. Žádná preventivně přijatá opatření nemohou úplně eliminovat hrozbu CBRN terorismu, ale mohou výrazně snížit následky těchto útoků. V této souvislosti je třeba se zabývat výraznými rozdíly v provedení teroristických útoků, respektive projevů prvních příznaků, požadavků na první pomoc a způsob jejich léčení.

V každém případě je třeba přijmout účinná opatření k tomu, aby ke zneužití CBRN agens nedocházelo, ale pokud se tak stane, je nezbytné mít připravené akce a prostředky na zmírnění důsledku takové mimořádné situace. K tomu, aby zasahující jednotky a oficiální místa zapojená do řešení krizových situací s výskytem CBRN agens byly co nejúspěšnější, je potřebné vytvořit dobrou atmosféru ke spolupráci všech zainteresovaných včetně širší veřejnosti. Toho není možné dosáhnout bez průběžně udržované komunikace a součinnosti mezi všemi složkami včetně obyvatelstva.

Ochrana obyvatelstva Evropské unie před terorismem a jinými trestnými činy je pro Komisi vysokou prioritou. Jak ukazují události z celého světa, zájem teroristů o získání CBRN přetrvává. Evropská unie je odhodlána zajistit, aby tyto nekonvenční hrozby nenabyly konkrétní podoby. Akční plán EU v oblasti CBRN představuje výrazný příspěvek k uskutečnění tohoto závazku.

Doc. Ing. Jozef Sabol, DrSc.,
Prof. Ing. Bedřich Šesták,
Mgr. Kamil Mroz
Lhotecká 559
143 01 Praha 4
Česká republika
sabol@polac.cz

GEOMETRIA OPERAČNÉHO PROSTREDIA
OPERATIONAL ENVIRONMENT GEOMETRY

Peter SPILÝ, René NAĎ

ABSTRACT

Súčasné operačné prostredie je komplexné a dynamicky sa meniace. Porozumenie jeho štruktúre, vzťahom medzi jeho prvkami ako aj hybným silám konfliktu je principiálnym predpokladom efektívnej vojenskej reakcie na riešenie krízy. Geometria operačného prostredia vymedzuje priestory, ktoré sú ohraničené schválenými parametrami ako sú veľkosť a čas. Príspevok predstavuje hierarchickú geografickú štruktúru operačného prostredia, ktorej poslaním je zaistenie flexibility a koordinácie vojenských činností naprieč všetkými úrovňami velenia a riadenia.

The current operational environment is complex and dynamically changing. Understanding of its structure, the relationship between its elements and drivers of conflict is the principal prerequisite for effective military response to crisis resolution. The operational environment geometry defines areas which are localized through approved parameters such as the size and time. An article discusses the hierarchical structure of the operational environment geometry, which purpose is to ensure flexibility and coordination of military activities across all levels of command and control.

Keywords: operačné prostredie, priestor zodpovednosti, dejisko, priestor operácií
operational environment, area of responsibility, theatre, area of operation

ÚVOD

Operačné prostredie (*operational environment*) predstavuje fenomén, ktorý má kľúčový vplyv na plánovanie a vedenie vojenských operácií. Je súčasťou širšieho bezpečnostného prostredia, v ktorom je možné identifikovať jedno alebo aj viac operačných prostredí. Tento fakt podporujú ambície a schopnosti hlavných medzinárodných bezpečnostných aktérov pôsobiť súčasne vo viacerých operáciách a misiách v rôznych častiach globálneho bezpečnostného prostredia a teda aj v rôznych a značne odlišných operačných prostrediach.

Operačné prostredie je charakterizované ako súhrn podmienok, okolností a vplyvov pôsobiacich na nasadenie spôsobilostí a odrážajúcich sa v rozhodnutí veliteľa.[1] Súčasné operačné prostredie je komplexné a dynamicky sa meniace. Porozumenie jeho štruktúre, vzťahom medzi jeho prvkami ako aj hybným silám konfliktu je principiálnym predpokladom efektívnej vojenskej reakcie na riešenie krízy. Z aspektu geometrie operačného prostredia sa vymedzujú priestory, ktoré sú ohraničené schválenými definovanými parametrami ako sú veľkosť a čas.[2] Zároveň sú tieto priestory viazané na príslušnú vojenskú úroveň (vojensko-strategickú, operačnú a taktickú). Hierarchická priestorová štruktúra operačného prostredia má za cieľ zaistiť flexibilitu a koordináciu vojenských činností naprieč všetkými úrovňami velenia a riadenia.

Súčasná prax ukazuje, že sa v slovenských vojenských publikáciách používajú termíny týkajúce sa geometrie operačného prostredia, ktoré nie sú vždy dostatočne definované a tým aj pochopené. Ich ideovým zdrojom sú aliančné publikácie, ktoré v rade prípadov implementujú princípy zavedené v ozbrojených silách vyspelých krajín NATO. Takými sú bezpochyby

[1] SOŠ 3680 AAP-6 *Slovník termínov a definícií NATO*. s. 486.
[2] AJP-3(B) *Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations*. p. 1-23.

aj ozbrojené sily USA (ďalej len „OS USA“). Sledovanie prístupov týchto subjektov môže napomôcť správnemu vnímaniu a používaniu príslušných termínov viažucich sa na stále a dočasné operačné priestory stanovené v operačnom prostredí.

1. OPERAČNÉ PRIESTORY NA VOJENSKO-STRATEGICKEJ ÚROVNI

Na vojensko-strategickej úrovni NATO zodpovedá za plánovanie a vedenie spoločných mnohonárodných operácií aliančných síl Veliteľstvo spojeneckých síl pre operácie (*Allied Command Operations; ACO*). Na čele *ACO* stojí hlavný veliteľ spojeneckých síl v Európe (*the Supreme Allied Commander, Europe; SECEUR*), ktorý má určený priestor zodpovednosti (*Area of Responsibility; AOR*).

AOR predstavuje geografický priestor pridelený *SACEUR*, ktorý je zodpovedný za všetky vojenské aktivity prebiehajúce v rámci hraníc NATO.[3] Tento priestor je vymedzený v článku 6 Severoatlantickej zmluvy. V ňom sú definované územia členských krajín NATO, na ktoré sa aplikuje článok 5 zmluvy o kolektívnej obrane. Takto vnímaný *AOR* je teda stálym priestorom. Na druhej strane je *SACEUR* zodpovedný aj za operácie NATO alebo operácie pod vedením NATO, ktoré sa vedú na základe rozhodnutia Severoatlantickej rady mimo hraníc Aliancie. Z tohto pohľadu sa stály *AOR* dočasne zväčšuje aj o tieto operačné priestory.

V OS USA je zavedený systém spoločných a špeciálnych bojových veliteľstiev (*Unified and Specified Combatant Commands*), ktoré reprezentujú vojensko-strategickú úroveň plánovania a vedenia operácií. Tieto veliteľstvá sú regulované plánom spoločného velenia (*Unified Command Plan*), v ktorom sú, okrem iného, vymedzené geografické priestory zodpovednosti pre veliteľov spoločných bojových veliteľstiev.[4] Priestory zodpovednosti sú definované ako geografické priestory asociované s bojovým veliteľstvom, v rámci ktorého má geografický bojový veliteľ (*a geographic combatant commander*) právomoc plánovať a viesť operácie.[5] Na rozdiel od situácie v NATO, v podmienkach OS USA je stanovených šesť *AOR*, ktoré prakticky pokrývajú celý povrch zemegule (obrázok 1).

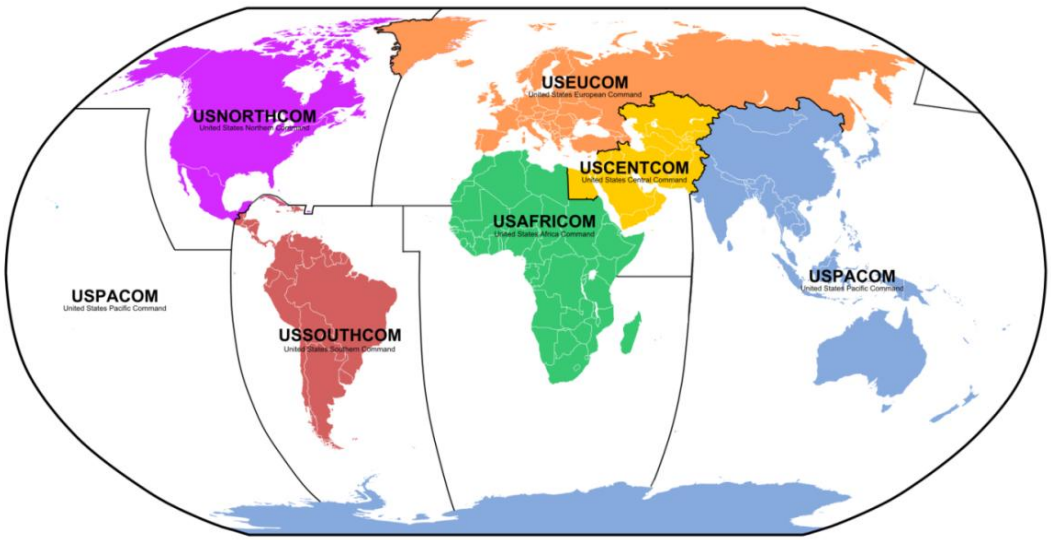

Obrázok 1 Priestory zodpovednosti spoločných bojových veliteľstiev[6]

[3] AJP-3(B) *Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations*. p. 1-23.
[4] JP 1-02 *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Term*s. p. 276.
[5] Ibidem, p. 18.
[6] Zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/Unified_Combatant_Command

V OS USA sú *AOR* tiež považované za stále operačné priestory o čom svedčí aj definícia spoločného velenia (*unified command*), ktoré je vymedzené ako velenie so širokou a trvalou úlohou (*mission*).[7]

V NATO aj v OS USA má pridelený *AOR* len veliteľ na vojensko-strategickej úrovni. Ostatní velitelia na nižších úrovniach majú pridelené špecifické priestory operácií.

Iným termínom spájajúcim sa s geometriou operačného prostredia na vojensko-strategickej úrovni je pojem *theatre* (v americkej angličtine *theater*). Pri analýze jeho významu je vhodné vychádzať z prameňov OS USA, kde je tento pojem jasne definovaný. *Theater* predstavuje geografický priestor, v ktorom má geografický bojový veliteľ pridelenú zodpovednosť.[8] V podstate je teda *theater* zhodný s jeho *AOR*. V rámci *theater* môže geografický bojový veliteľ (okrem neho prezident a minister obrany USA) vymedziť tzv. *theater of war*. Jedná sa o priestor na zemi, vo vzduchu a na mori (vode), v ktorom sa uskutočňujú alebo môžu uskutočňovať hlavné operácie a ťaženia zahrnujúce boj.[9] *Theater of war* sa určuje hlavne v situácii, kedy je formálne deklarovaný vojnový stav. Strategický veliteľ môže ďalej vymedziť *theter of operations*, čo je operačný priestor určený na vedenie alebo podporu špecifických vojenských operácií.[10] *Theater of operations* sa stanovuje najmä v prípade, keď rozsah operácií, vzhľadom na čas, priestor a nasadené sily, presahuje operačný priestor veliteľa na operačnej úrovni, t. j. priestor spoločných operácií (*Joint Operations Area; JOA*). Usporiadanie operačných priestorov v rámci *theatre* je zrejmé z obrázku 2.

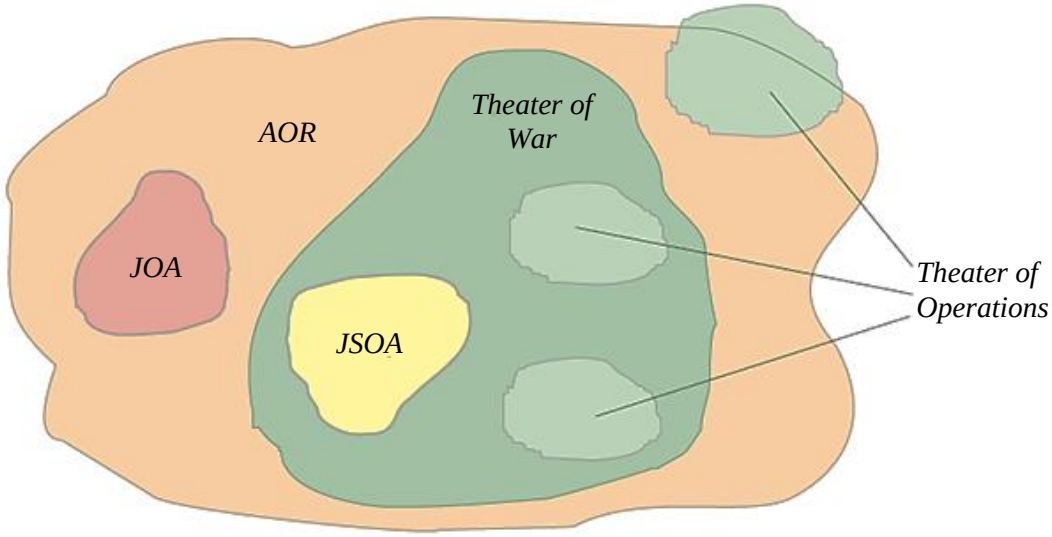

AOR – priestor zodpovednosti, *JSOA* - priestor spoločných špeciálnych operácií,
JOA - priestor spoločných operácií

Obrázok 2 Operačné priestory v rámci *theater*[11]

Na obrázku je znázornený *AOR* geografického bojového veliteľa, ktorý zároveň predstavuje *theater*. V *AOR* je určený *theater of war*, v rámci ktorého sú ešte vymedzené dva *theater of operations* a jeden priestor spoločných špeciálnych operácií (*joint special operations*

[7] JP 1-02 *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Term*s. p. 276.
[8] Ibidem, p. 266.
[9] Ibidem, p. 267.
[10] Ibidem.
[11] Zdroj: JP 3-0 *Joint Operations*. p. IV-12.

area; JSOA). Na koordináciu aktivít mimo *theater of war* určil strategický veliteľ *JOA*. Z obrázku vyplýva, že *theatre of operations* môže presahovať hranice jedného *AOR*.

V prostredí NATO môžeme nájsť výklad pojmu *theatre* v spoločnej doktríne pre vedenie operácií v tvare „*a broad geographical area defined by SACEUR, which includes and surrounds the JOA, where strategic and operational activity may take place in support of the JFCs' mission*“[12]. Čiže ide o širší geografický priestor určený strategickým veliteľom, ktorý zahrnuje a obklopuje *JOA,* v ktorom sa môžu uskutočňovať strategické a operačné aktivity, ktoré podporujú splnenie úlohy operačného veliteľa. Takto vymedzený priestor však odpovedá len priestorovým dimenziám *theatre of operations*[13]. V aliančnom terminologickom slovníku je pojem *theatre of operations* aplikovaný na rad definícií iných odborných termínov[14]. Samotný pojem však nie je vysvetlený, čo spôsobuje problémy pri jeho implementácii do prostredia ozbrojených síl Slovenskej republiky(ďalej len „OS SR“).

V slovenskom obrannom štandarde sa *theatre of operations* prekladá ako bojisko[15]. Toto však nie je presné. Jedným dôvodom je fakt, že bojisko sa v rôznych iných častiach dokumentu asociuje aj s pojmom *battlefield*[16]. Navyše aj samotný termín *battlefield* je už v aliančnom prostredí prekonaný a je nahradzovaný pojmom *battlespeace* (priestor bojovej činnosti)[17]. Druhým a podstatným dôvodom je vlastný význam pojmov *theatre of operations* a *battlespace. Theatre of operations* reprezentuje priestor vymedzený v *AOR* strategického veliteľa prostredníctvom dočasných hraníc a má teda prioritne geografický význam. *Battlespace* predstavuje „prostredie, faktory a podmienky, ktorých pochopenie je dôležité pre použitie bojovej sily, ochranu síl alebo pre úspešné splnenie úlohy. Zahŕňa pozemné, námorné, vzdušné a vesmírne prostredie, nepriateľské a spriatelené sily, ktoré v ňom pôsobia, zariadenia, počasie na Zemi a v kozmickom priestore, ohrozenie zdravia, terén, elektromagnetické spektrum a informačné prostredie v priestore spojeneckých operácií a v iných oblastiach záujmu“[18]. Týmto znením je *battlespace* v korelácii s termínom operačné prostredie.[19] V podstate je určitou časťou operačného prostredia so všetkými jeho relevantnými prvkami a funkčnými väzbami. Odráža komplexnú situáciu, v ktorej sa plánujú a vykonávajú taktické úlohy. Stručne je možné uviesť, že *theatre of operations* = geograficky vymedzený priestor a *battlespace* = zložitý systém prvkov fyzického a sociálneho prostredia a ich väzieb.

Ak teda *theatre* nie je bojiskom, akým slovenským výrazom ho nahradiť? Možným východiskom je preklad vo forme „dejisko“ vojenských aktivít. V synonymickom slovníku slovenčiny je dejisko definované ako „priestor, v ktorom sa odohráva nejaký významný dej“[20], čo v zásade vystihuje podstatu tohto operačného priestoru a zároveň ho odlišuje od pojmu bojisko. Následne by sa termín *theatre of operations* mohol používať v slovenskom znení ako dejisko operácií.

---

[12] AJP-3(B) *Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations*. p. 1-23.
[13] V aliančných publikáciách nie je špecifikovaný pojem *theatre of war*.
[14] AAP-6 *NATO Glossary of Tterms and Definitions (English and French.* Pojem je použitý napríklad pri definovaní termínov *advanced base* (p. 2-A-3), *communication zone* (p. 2-C-10), *concentration area* (p. 2-C-11).
[15] SOŠ 3680 *AAP-6 Slovník termínov a definícií NATO*. Napríklad pri definovaní pojmov predsunutá základňa (s. 32 - 33), komunikačná zóna (s. 175), priestor sústredenia (s. 180).
[16] Ibidem. Napríklad pri definovaní pojmov aeromobilná operácia (s. 58), psychologické aktivity na bojisku (s. 117), detekčný a taktický riadiaci systém (s. 232).
[17] Ibidem, s. 117 – 118.
[18] Ibidem, s. 117.
[19] V doktrínach Armády USA boli už v roku 2007 prijaté zmeny, v rámci ktorých pojem *battlespace* bol nahradený pojmom *operational environment*, t. j. operačné prostredie. *Army Doctrine Update*. Dostupné na internete: http://smallwarsjournal.com/documents/armydoctrineupdate.pdf.
[20] *Synonymický slovník slovenčiny*.

2. OPERAČNÉ PRIESTORY NA OPERAČNEJ ÚROVNI

Velenie na operačnej úrovni v NATO je spravidla vykonávané veliteľom spoločných síl (*joint force commander; JFC*), ktorému je pridelený priestor spoločných operácií (*joint operations area; JOA*).

JOA predstavuje dočasný priestor definovaný hlavným veliteľom spojeneckých síl v Európe (*SACEUR*), v ktorom určený veliteľ spoločných síl plánuje a vykonáva špecifickú úlohu na operačnej úrovni vedenia vojny (vedenia vojenských operácií). *JOA* a jeho parametre, ako sú čas, rozsah plnenej úlohy a geografická lokalizácia, sú stanovené na základe situačného plánovania (*contingency planning*) alebo sú determinované pridelenou úlohou (*mission*). *JOA* sa zvyčajne stanovuje pre operácie spoločného mnohonárodného úlohového zoskupenia.[21]

Ďalšími priestormi, ktoré sa týkajú operačného veliteľa sú priestor vplyvu (*area of influence*) a priestor záujmu (*area of interest; AOI*). Tieto obklopujú *JOA* a nie sú vymedzené striktnými hranicami. Na rozdiel od *JOA* nie sú operačnému veliteľovi určené. Operačný veliteľ si ich stanovuje sám a to na základe hodnotenia a analýzy príslušného operačného prostredia.

Priestor vplyvu je „geografická oblasť, v ktorej je veliteľ schopný priamo ovplyvňovať operácie manévrovaním alebo pomocou systémov palebnej podpory, ktoré sú pod jeho velením a riadením“[22].

Priestor záujmu (*AOI*) je „priestor v pozornosti veliteľa, ktorý súvisí s cieľmi súčasných alebo plánovaných operácií vrátane jeho priestorov vplyvu, operácií a/alebo zodpovednosti, ako aj s nimi súvisiace priestory“[23].

Tieto dva špecifické priestory si stanovujú velitelia na všetkých troch vojenských organizačných úrovniach, od vojensko-strategickej až po taktickú. Potvrdenie tejto skutočnosti je možné vidieť v znení definície priestoru záujmu. Tu je uvedený priestor operácií v širšom význame a teda sa môže týkať tak operačného aj taktického veliteľa. Čo sa týka strategického veliteľa, je jasne formulovaný jeho priestor zodpovednosti.

V doktrinálnom prostredí OS USA je priestor vplyvu vymedzený rovnako ako v NATO. Definícia priestoru záujmu je však viac konkrétna. *AOI* predstavuje „*that area of concern to the commander, including the area of influence, areas adjacent thereto, and extending into enemy territory. This area also includes areas occupied by enemy forces who could jeopardize the accomplishment of the mission*“[24]. V texte sa uvádza, že *AOI* sa rozširuje do priestoru územia nepriateľa a zahŕňa aj priestory, v ktorých sa nachádzajú nepriateľské sily, ktoré by mohli ohroziť splnenie úlohy. Grafické zobrazenie všetkých troch priestorov operačného veliteľa v rámci *AOR* strategického veliteľa je prezentované na obrázku 3. Na obrázku je možné postrehnúť, že v *AOI* sa nachádzajú mechanizované sily nepriateľa, ktoré predstavujú možnú hrozbu pre splnenie operačných cieľov.

[21] AAP-6 *NATO Glossary of Tterms and Definitions (English and French)*. p. 2-J-1.
[22] SOŠ 3680 *AAP-6 Slovník termínov a definícií NATO*. s. 90.
[23] Ibidem, s. 91.
[24] JP 1-02 *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*. p. 17.

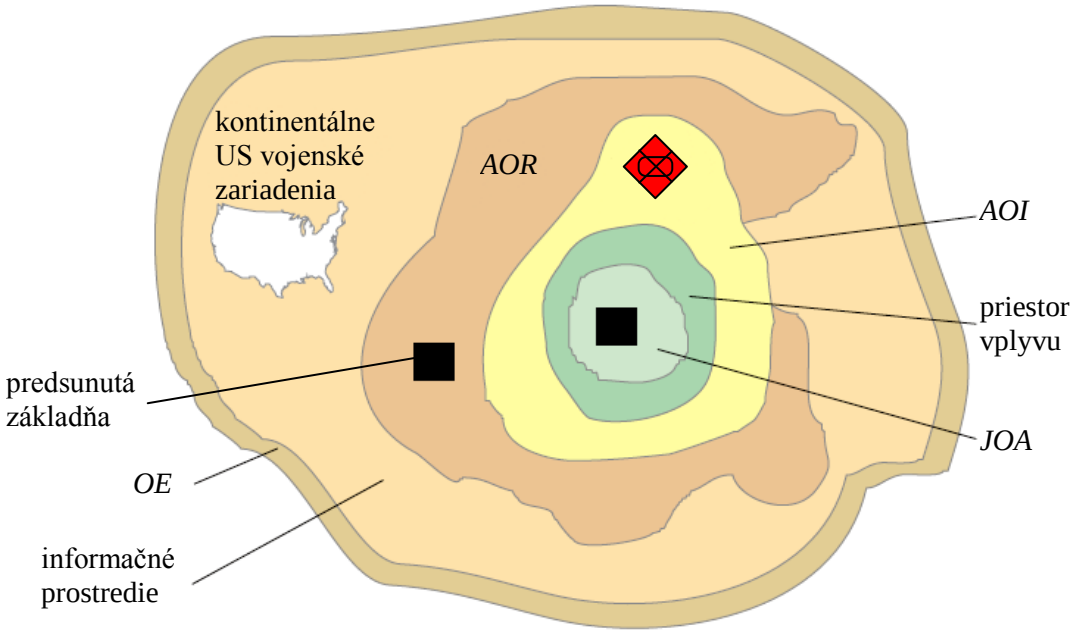

OE – operačné prostredie, *AOR* – priestor zodpovednosti,
AOI – priestor záujmu, *JOA* – priestor spoločných operácií

Obrázok 3 Vizualizácia operačného prostredia[25]

3. OPERAČNÉ PRIESTORY NA TAKTICKEJ ÚROVNI

Na podporu úsilia o zaistenie efektívneho vedenia taktických aktivít a dosiahnutia požadovaných efektov sa pri plánovaní a vedení operácií zohľadňujú tri koncepčné rámce:

1. Operačné priestory: reprezentujú usporiadanie zdrojov, činností, velenia a riadenia z geografickej perspektívy.
2. Štandardné činnosti: usporiadanie taktických aktivít so zreteľom na štandardné činnosti v rámci operačných priestorov.
3. Operačný rámec: usporiadanie taktických aktivít z hľadiska zámeru a účelu v rámci operačných priestorov.[26]

S geometriou operačného prostredia priamo súvisí prvý koncepčný rámec, ktorý je na taktickej úrovni reprezentovaný priestorom bojovej činnosti (*battlespace*). Ako už bolo vyjadrené v prvej kapitole, *battlespace* je špecifickou časťou operačného prostredia a jeho geografická rozloha je determinovaná celkovou úlohou stanovenou taktickému veliteľovi. Aj keď je pojem *battlespace*[27] terminologicky asociovaný s bojovými aktivitami, jeho chápanie musí byť komplexnejšie. Súčasné operácie totiž vyžadujú od vojenských jednotiek plnenie nielen bojových aktivít (ofenzívnych alebo defenzívnych) ale aj širokého spektra iných taktických aktivít v rámci operácií na podporu stabilizácie a podporu mieru. Priestor bojovej činnosti pozostáva z troch súčastí (obrázok 4):

a) priestor operácií (*area of operations; AOO*);
b) priestor vplyvu;
c) priestor záujmu (*AOI*).

[25] Zdroj: JP 3-0 *Joint Operations*. p. IV-3. Upravené.
[26] ATP-3.2.1 *Allied Land Tactics*. p. 2-1.
[27] V slovenskom preklade *battle* znamená bitka a predstavuje skupinu príbuzných bojov (*engagements*).

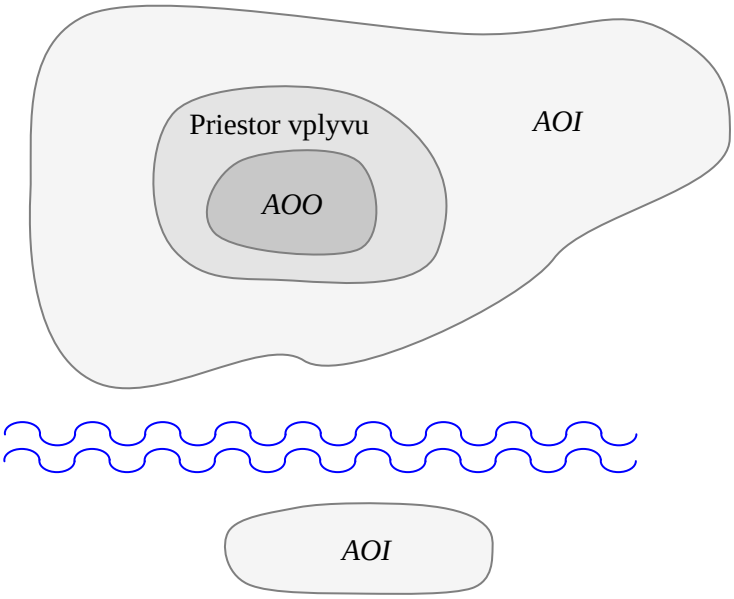

AOO – priestor operácií, *AOI* – priestor záujmu

Obrázok 4 Ilustrácia *battlespace* so vzdialenou časťou *AOI*[28]

Priestory vplyvu a záujmu boli charakterizované v predchádzajúcej kapitole. Priestor operácií (*AOO*) predstavuje „oblasť vnútri priestoru spoločných operácií definovanú veliteľom spoločných síl, určenú na vedenie špecifických vojenských činností“[29]. Definícia *AOO* v terminologickom slovníku OS USA je v znení „*an operational area defined by the joint force commander for land and maritime forces that should be large enough to accomplish their missions and protect their forces*“[30]. Vymedzuje *AOO* pre pozemné a námorné sily a zároveň zdôrazňuje jeho potrebnú veľkosť pre úspešné splnenie stanovenej úlohy.

AOO je, vzhľadom na rozmiestnenie vojenských síl a spôsob vedenia ich činnosti, charakterizovaný ako súvislý alebo nesúvislý, v ktorom sa uskutočňujú lineárne alebo nelineárne operácie. Kombinácia týchto špecifík *AOO* je prezentovaná na obrázku 5.

Súvislé *AOO* sú rozdelené hranicami tak, že priestory operácií podriadených taktických veliteľov susedia. To znamená, že majú spoločnú hranicu. V nesúvislých *AOO*, priestory operácií podriadených veliteľov nemajú spoločné hranice. V tomto prípade zostáva zodpovednosť za nepridelené časti *AOO* na veliteľovi, ktorý rozdelenie *AOO* naplánoval.

Klasifikovanie operácií realizovaných v *AOO* ako lineárne a nelineárne je zložitejšie. Súvisí so spôsobom vedenia operácie. V lineárnych operáciách každý veliteľ používa bojovú silu v súčinnosti so susednými jednotkami. Lineárnosť primárne charakterizuje operácie, v ktorých je určený predný okraj vlastných jednotiek (*forward line of own troops; FLOT*). Počas lineárnych operácií je kladený dôraz na udržiavanie pozícií vlastných síl, čo podporuje ochranu a umožňuje sústredenie síl. Ďalším znakom lineárnych operácií je zaistenie bezpečnosti tylových priestorov a komunikácií, ktoré ich spájajú s bojujúcimi silami.[31] Lineárne operácie sú typické pre ozbrojený konflikt proti sebe stojacich bojujúcich strán. Identifikácia a

[28] Zdroj: ATP-3.2.1 *Allied Land Tactics*. p. 2-3.
[29] SOŠ 3680 AAP-6 *Slovník termínov a definícií NATO*. s. 91.
[30] JP 1-02 *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*. p. 17.
[31] JP 3-0 *Joint Operations*. p. V-51.

lokalizácia nepriateľa je základnou črtou lineárnych operácií. Zvyčajne sa jedná o regulárne ozbrojené sily štátu.

V nelineárnych operáciách sa vojenské jednotky prioritne orientujú na stanovené ciele a menej na geografickú zviazanosť s ostatnými vlastnými silami. Nelineárne operácie sú charakteristické súbežným vedením taktických aktivít pozdĺž viacerých operačných smerov (*line of operation; LoO*) z vybraných operačných základní. Významnými faktormi sú znalosť situácie, mobilita a voľnosť konania.[32] Nelineárne operácie tvoria gro súčasných operácií, ktoré sú typické asymetrickým spôsobom vedenia boja, kedy identifikácia a fixácia neregulárneho protivníka predstavuje hlavný problém pre koaličné sily.

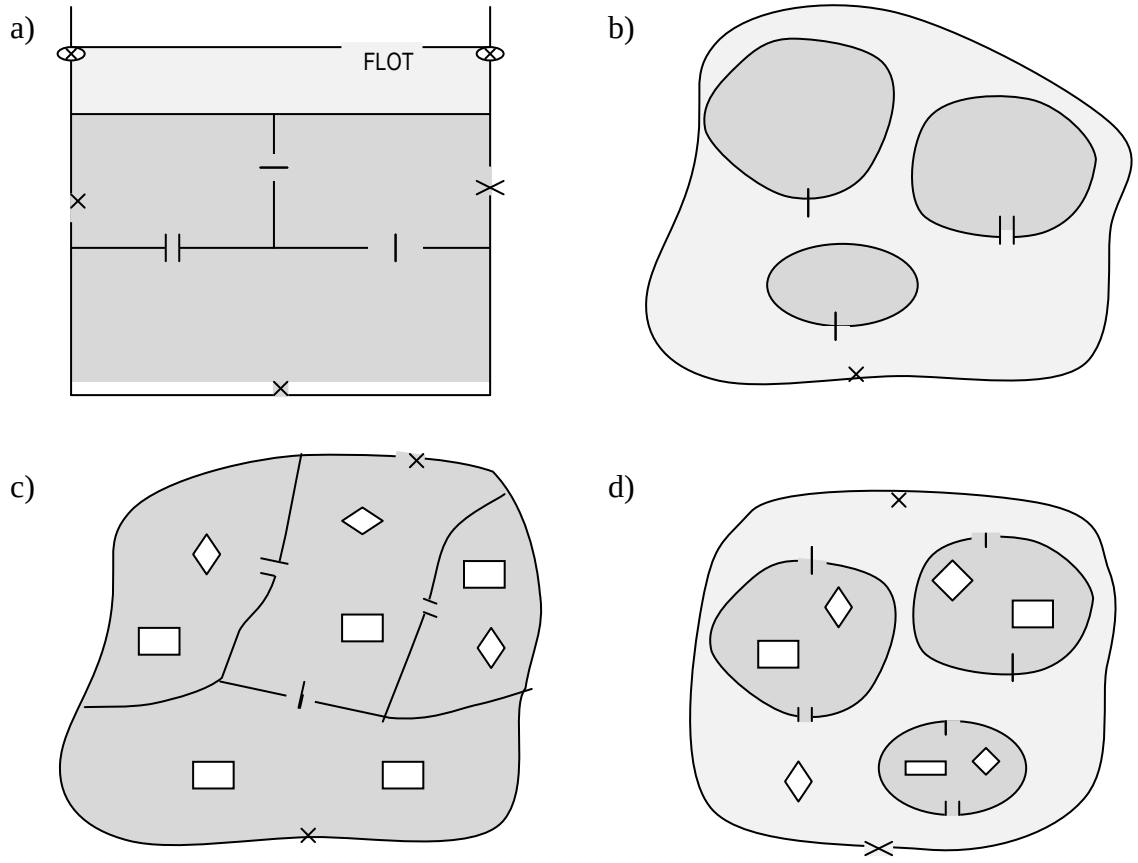

a) súvislý *AOO*, lineárne operácie, b) nesúvislý *AOO*, lineárne operácie,
c) súvislý *AOO*, nelineárne operácie, d) nesúvislý *AOO*, nelineárne operácie

Obrázok 5 Kombinácie súvislých a nesúvislých *AOO* s vedením lineárnych a nelineárnych operácií[33]

ZÁVER

Účelom hierarchickej štruktúry operačných priestorov je zaistenie priestorovej synchronizácie vojenských činností. Operačné priestory na jednotlivých vojenských úrovniach sú vymedzené veľkosťou, t. j. hranicami a časom, t. j. dobou dokedy sú v platnosti. Vzhľadom na časové dispozície, rozlišujú sa stále alebo dlhodobo pridelené priestory a dočasné priesto-

[32] JP 3-0 *Joint Operations*. p. V-51
[33] Zdroj: JP 3-0 *Joint Operations*. p. V-53. Upravené.

ry. Medzi stále priestory patrí priestor zodpovednosti (*AOR*) stanovený veliteľovi na vojensko-strategickej úrovni. Ostatné priestory sú dočasné, ktoré sú určené na základe situačného plánovania alebo na základe pridelenej úlohy. Týkajú sa všetkých vojenských úrovní. Na vojensko-strategickej úrovni ide o dejisko operácií (*theatre of operations*), na operačnej úrovni sa jedná o priestor spoločných operácií (*JOA*) a na taktickej úrovni je to priestor operácií (*AOO*). Súhrnné schematické zobrazenie geometrického usporiadania operačného prostredia, vymedzeného hranicami, je uvedené na obrázku 6.

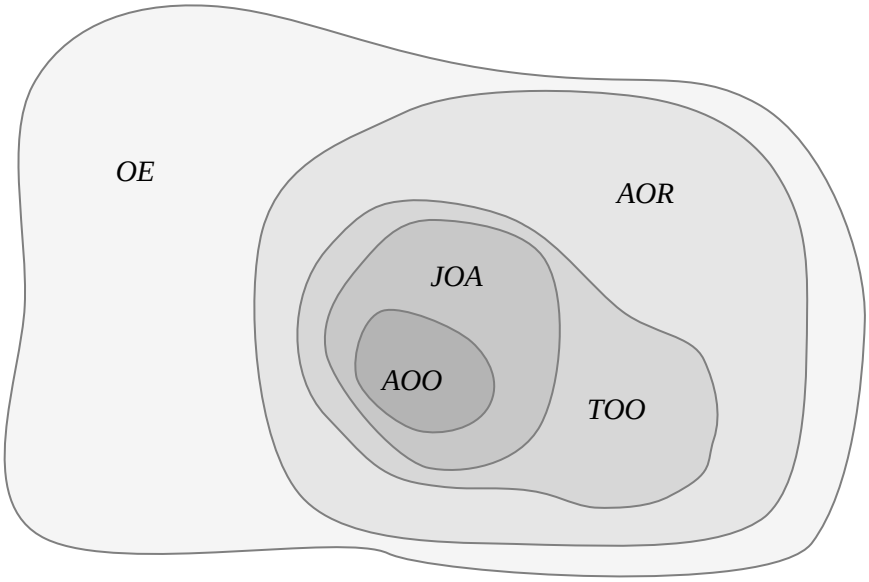

OE – operačné prostredie, *AOR* - priestor zodpovednosti, *TOO* – dejisko operácií, *JOA* - priestor spoločných operácií, *AOO* - priestor operácií

Obrázok 6 Geometrické usporiadanie operačného prostredia

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

AAP-6 NATO *Glossary of Terms and Definitions (English and French)*. Edition 2014. Brussels : NATO Standardization Agency, 2014.

AJP-3(B) *Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations*. Brussels : NATO Standardization Agency, 2011.

ATP-3.2.1 *Allied Land Tactics*. Brussels : NATO Standardization Agency, 2009.

JP 1-02 *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms* [online]. Washington: The Joint Staff, J-7, 8 Nov 2010 (As amended through 15 Jan 2014). [cit. 2014-09-11]. Dostupné na internete: http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp1_02.pdf.

JP 3-0 *Joint Operations* [online]. Washington: The Joint Staff, J-7, 11 Aug 2011. [cit. 2014-09-20]. Dostupné na internete: http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp3_0.pdf.

SOŠ 3680 AAP-6 *Slovník termínov a definícií NATO*. 6. vyd. Trenčín : ÚOŠKŠOK, 2013.

Synonymický slovník slovenčiny [online]. 2004. [cit. 2014-09-16]. Dostupné na internete: http://slovnik.juls.savba.sk.

doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD.
Katedra bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
peter.spily@aos.sk

kpt. Ing. René NAĎ
externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
rene.nad@gmail.com

ANALÝZA SÚČASNÝCH PRAKTICKÝCH RIEŠENÍ BOJA PROTI TERORIZMU V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

THE ANALYSIS OF THE CURRENT PRACTICAL SOLUTIONS OF THE FIGHT AGAINST TERRORISM IN THE SLOVAK REPUBLIC

Ivica Stehlíková

ABSTRACT

Slovenská republika je štátom, v ktorom sa zatiaľ domáci či medzinárodný terorizmus otvorene neprejavil. Tento stav však nemožno považovať za trvalý a problematike terorizmu treba neustále venovať patričnú pozornosť. Slovenská republika sa stáva zraniteľnejšou najmä kvôli rozvoju globalizácie. Globalizácia zvyšuje vzájomnú závislosť, ktorá spôsobuje krehkosť a zraniteľnosť národných a medzinárodných infraštruktúr. Preto úspešný útok na niektorý z takýchto elementov v jednej krajine môže mať negatívny dopad na ďalšie elementy vo svete. Tento článok sa zaoberá kompetenciami jednotlivých orgánov štátnej správy v Slovenskej republike, ktoré sa zaoberajú jednotlivými elementami boja proti terorizmu na národnej úrovni.

The Slovak Republic belongs to states where the domestic or international terrorism has not been experienced directly. However, this fact cannot be taken as permanent and it is necessary to pay adequate attention to this phenomenon. The Slovak Republic becomes more vulnerable as a result of the developing globalization. The globalization increases mutual dependence having effect on the vulnerability of national and international infrastructures. Therefore, a successful attack on some of these elements in one country may have a negative impact on other elements in the world. This article is dealing with competencies of individual state authorities in the Slovak Republic dealing with the fight against terrorism at national level.

Keywords: Slovenská republika, boj proti terorizmus, silové orgány štátnej správy, Ministerstvo vnútra, Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí, Ministerstvo obrany, Slovenská informačná služba, Vojenské spravodajstvo, Ministerstvo spravodlivosti
Slovak Republic, Fight against terrorism, Power-related State Authorities, Ministry of the Interior, Ministry of the Foreign and European Affairs, Ministry of the Defence, Slovak Intelligence Service, Military Intelligence, Ministry of Justice.

ÚVOD

Slovenská republika (SR) je štátom, v ktorom sa zatiaľ domáci či medzinárodný terorizmus otvorene neprejavil. Tento stav však nemožno považovať za trvalý a problematike terorizmu treba neustále venovať patričnú pozornosť. SR sa stáva zraniteľnejšou najmä kvôli rozvoju globalizácie. Musíme si uvedomiť, že globalizácia neprináša svetu len komplexné a rozsiahle bezpečnostné hrozby, ale zároveň robí svet zraniteľnejším voči týmto hrozbám. Globalizácia zvyšuje vzájomnú závislosť, ktorá spôsobuje krehkosť a zraniteľnosť národných a medzinárodných infraštruktúr. Preto úspešný útok na niektorý z takýchto elementov v jednej krajine môže mať negatívny dopad na ďalšie elementy vo svete. Navyše, globalizácia zjednodušuje prístup extrémistov k vysoko účinným metódam útoku.

SR sa stotožňuje s úsilím boja proti terorizmu na úrovni EÚ. Využíva kľúčové dokumenty ako Európska protiteroristická stratégia, nadväzujúci Akčný plán EÚ pre boj proti terorizmu, Stratégia boja proti radikalizácii a náboru, európsky Akčný plán pre boj proti radikalizácii a náboru a ďalšie. Podľa vyhlásení Ministerstva vnútra SR (MV SR) pozorne

sleduje a podieľa sa na plnení záväzkov vyplývajúcich z tzv. Tamperského programu (1999-2004), Haagskeho programu (2004-2009) a Štokholmského programu (2009-2014), ktorých cieľom je zintenzívnenie spolupráce v oblasti rezortov vnútra a spravodlivosti na celoeurópskej úrovni.

Prvým komplexným programovým dokumentom v boji proti terorizmu na Slovensku bol Národný akčný plán boja proti terorizmu (NAP), schválený uznesením Vlády Slovenskej republiky č. 369/2005. Obsahoval opatrenia potrebné na zvýšenie bezpečnosti štátu, jeho územia a obyvateľov. Vzhľadom na splnenie viacerých úloh, vývoj na medzinárodnej scéne, ako aj na politické posuny a postoje nadnárodných orgánov k tejto problematike vznikla potreba NAP aktualizovať. Národný akčný plan bol revidovaný celkovo trikrát. Posledná revízia z mája 2011 platná pre roky 2011-2014 vytvára širokú platformu pre riešenie boja s terorizmom po stránke legislatívnej, inštitucionálnej ako aj výkonnej. Národný akčný plán je koncipovaný ako súhrnný strategický dokument obsahujúci súpis úloh a opatrení s určením gestorov a termínmi ich plnenia. Strategické ciele NAP vyplývajú z vývoja medzinárodnej bezpečnostnej situácie, činnosti medzinárodných organizácií, implementácie právnych nástrojov a protiteroristických opatrení na úrovni kľúčových subjektov boja proti terorizmu, jednotlivých ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy.

V SR sú za boj proti terorizmu zodpovedné najmä silové zložky. Garantom v tejto oblasti je Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (MV SR), Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí (MZVaEZ SR), Ministerstvo obrany (MO SR) a tiež spravodajské služby – Slovenská informačná služba (SIS) a Vojenské spravodajstvo (VS) Z trestno-právneho hľadiska hrá dôležitú úlohu aj Ministerstvo spravodlivosti SR (MS SR). Napriek viacerým odporúčaniam zo strany EÚ, najmä koordinátora EÚ pre boj s terorizmom, SR nemá doposiaľ nadrezortnú koordináciu problematiky terorizmu na národnej úrovni. Takáto koordinácia by bola vhodná najmä z dôvodu, že problematika terorizmu je veľmi obsiahla a zahŕňa viac či menej veľkú časť orgánov štátnej správy a navyše aj súkromný sektor. Dá sa však predpokladať, že nakoľko je bezpečnostné prostredie SR z pohľadu terorizmu relatívne pokojné a stabilizované bez bezprostredných hrozieb a rizík, nejaví sa tento problém na národnej úrovni ako urgentný. V súčasnosti plní úlohu národného koordinátora pre problematiku terorizmu MV SR, konkrétne Prezídium policajného zboru SR (PPZ), ktoré je taktiež hlavným koordinátorom pre prípravu a implementáciu NAP.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky

Ministerstvo vnútra SR je hlavným gestorom v boji proti terorizmu na území Slovenska. Na tento účel používa špeciálne policajné jednotky vycvičené na boj s organizovaným zločinom a terorizmom. V roku 2004 vznikol v rámci PPZ odbor boja proti terorizmu v rámci úradu pre boj s organizovanou kriminalitou.

Vzhľadom na nadnárodnú dimenziu terorizmu, SR aktívne spolupracuje v boji proti terorizmu na medzinárodnej úrovni a to je najmä prostredníctvom policajnej pracovnej skupiny pre terorizmus (PWGT) a pracovnej skupiny pre terorizmus (TWG), ktorá pôsobí v rámci Rady Európskej únie. V rámci PWGT a WGT si krajiny vymieňajú informácie a žiadajú o spoluprácu pri špecifických prípadoch alebo pri preverovaní záujmových skupín. Tieto požiadavky sú posielané (do úrovne „dôverné“) prostredníctvom zakryptovaných sietí Elcrodat (PWGT) a BdL (TWG). Dôležitú úlohu v rámci medzinárodnej spolupráce v boji proti terorizmu plnia taktiež Národné ústredne Interpol a Europol pôsobiace v rámci úradu pre medzinárodnú policajnú spoluprácu PPZ.

Mnisterstvo vnútra je koordinátorom štátnych orgánov pre oblasť krízového manažmentu v rozsahu určenom vládou SR.[1] Minister vnútra je predsedom centrálneho krízového štábu (CKS) a je členom Bezpečnostnej rady SR. Špecifickými úlohami MV SR je poskytovanie podpory pre CKS ako aj koordinácia, spolupráca s aktérmi a právnymi subjektami v rámci civilno-núdzového plánovania, organizácie a riadenia orgánov štátnej správy a samoriadenie v krízových situáciach. Taktiež dohliada na aktivity daných subjektov v tejto oblasti.

Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR

Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR je hlavným kontaktom pre zahraničnú bezpečnostnú politiku v oblasti implementácie medzinárodných dohovorov a záväzkov SR. Jeho úlohou je archivovať, centralizovať, aktualizovať a distribuovať medzinárodné dokumenty týkajúce sa rezolúcií Bezpečnostnej rady OSN, nariadení EÚ a ďalších dekrétov medzinárodných inštitúcií ako aj krajín, ktoré vyhlásili sankcie voči osobám a skupinám podozrivým z terorizmu. MZVaEZ taktiež poskytuje podporu pre bezpečnostný sektor SR. Diplomatické misie SR v jednotlivých krajinách sveta pravidelne poskytujú informácie o vývoji situácie v rozličných krajinách. Monitorujú úroveň regionálnej bezpečnosti a jej dopad na národnú bezpečnosť. MZVaEZ priebežne konzultuje možné dopady negatívneho bezpečnostného vývoja na národnú bezpečnosť so spravodajskými službami a relevantnými ústrednými orgánmi štátnej správy.

Zástupcovia Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR sa pravidelne zúčastňujú na činnosti pracovných skupín Rady EÚ pre oblasť terorizmu (najmä pracovná skupina pre medzinárodné aspekty terorizmu COTER). Informácie a poznatky získané v súvislosti s ich činnosťou sú základom na riadnu implementáciu Akčného plánu EÚ na boj proti terorizmu v podmienkach SR. Otázky boja proti terorizmu bezprostredne súvisia aj s otázkami kontroly zbrojenia. Efektívny prístup k riešeniu týchto otázok je bezprostredne spojený s úrovňou schopnosti SR čeliť hrozbám terorizmu a použitia ZHN. Minister zahraničných vecí je členom Bezpečnostnej rady SR.

Ministerstvo obrany SR

Úloha Ministerstva obrany SR v boji proti terorizmu vyplýva z jeho štatútu ako ústredného orgánu štátnej správy. Jeho úlohy sú zakotvené v kompetenčnom zákone (Zákon č. 575/2001 Z. z.) Ďalšie úlohy Ministerstva obrany sú uvedené v zákonoch upravujúcich obranu a ochranu Slovenskej republiky. Zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách určuje úlohy pre Ozbrojené sily SR (OS SR). Ďalším relevantným zákonom je Zákon č. 198/1994 o vojenskom spravodajstve.

Ministerstvo obrany prispieva do boja proti terorizmu najmä prostredníctvom svojej spravodajskej služby (Vojenské spravodajstvo – VS) a Vojenskej polície. Samotné OS SR majú hlavne podpornú úlohu v boji proti terorizmu. Na národnej úrovni spolupracujú s MV SR na ochrane objektov mimoriadneho významu a iných dôležitých objektov (citlivej infraštruktúry), ochrane diplomatických misií, posilnení štátnych hraníc a poskytovaní síl a prostriedkov na vytvorenie štítu a blokád proti teroristickým skupinám. Okrem toho vykonávajú úlohy v rámci boja proti terorizmu v zahraničí po rozhodnutí relevantných orgánov a v súlade s medzinárodným právom.

[1] Zákon NR SR č. 387/2002 Z. z. (o riadení štátu v krízových situáciach mimo času vojny a vojnového stavu)

Vojenská polícia vykonáva úlohy represívneho orgánu v boji proti kriminalite v rámci OS SR. Čo sa týka terorizmu poskytujú ochranu ľudí a majetku použitím ozbrojených síl. Zabezpečujú prevenciu pred odcudzením, zbraní, munície a výbušnín a následným použitím na teroristické účely. Taktiež vykonávajú informačný prieskum o prípravách na teroristický útok a hodnotia stav dôležitých objektov.[2]

Spravodajské služby

Spravodajské služby so svojimi zaužívanými technológiami sú schopné získať hodnotné informácie o tom čo sa deje vo vnútri teroristických organizácií alebo poskytnúť informácie týkajúce sa plánov do budúcnosti. V súčasnosti v SR pôsobia dve informačné služby – Slovenská informačná služba (SIS) a Vojenské spravodajstvo (VS), ktoré je súčasťou MO SR. Oba orgány majú zahrnuté medzi svojimi úlohami prevenciu teroristických útokov.

Aktivity SIS sú upravené v Zákone o Slovenskej informačnej službe č. 46/1993 Z. z. podľa § 2 (Úlohy spravodajskej služby) „ Informačná služba v rozsahu svojej pôsobnosti získava, sústreďuje a vyhodnocuje informácie o

a) činnosti ohrozujúcej ústavné zriadenie, územnú celistvosť a zvrchovanosť Slovenskej republiky,
b) činnosti smerujúcej proti bezpečnosti Slovenskej republiky,
c) aktivite cudzích spravodajských služieb,
d) organizovanej trestnej činnosti a terorizme,
e) skutočnostiach spôsobilých vážne ohroziť alebo poškodiť hospodárske záujmy, Slovenskej republiky,
f) ohrození alebo úniku informácií a vecí chránených podľa osobitného predpisu alebo medzinárodných zmlúv alebo medzinárodných protokolov.

Vojenské spravodajstvo v rozsahu svojej pôsobnosti získava, sústreďuje a vyhodnocuje informácie dôležité na zabezpečenie obrany Slovenskej republiky o

a) činnosti ohrozujúcej ústavné zriadenie, zvrchovanosť, územnú celistvosť a obranyschopnosť Slovenskej republiky,
b) aktivitách cudzích spravodajských služieb,
c) terorizme,
d) skutočnostiach spôsobilých vážne ohroziť alebo poškodiť vojensko-hospodárske záujmy Slovenskej republiky,
e) ohrození alebo úniku údajov obsahujúcich skutočnosti tvoriace predmet štátneho a služobného tajomstva.

Ministerstvo spravodlivosti SR

Proces harmonizácie slovenského trestného zákona s legislatívou EÚ priniesol mnohé legislatívne úpravy, najmä v oblasti trestných činov terorizmu, obchodovania s ľuďmi, poškodzovania finančných záujmov EÚ a korupcie. Hlavným cieľom legislatívnych zmien je poskytnúť vysokú úroveň ochrany občanov voči páchateľom trestných činov v rámci územia EÚ. Legislatíva EÚ rozšírila trestno-právnu zodpovednosť aj na právnické osoby, čo umožnilo stíhanie v širšom meradle. Slovenský právny poriadok doposiaľ neupravuje pravú trestnú zodpovednosť právnických osôb. Pozná len tzv. nepravú trestnú zodpovednosť právnických osôb, ktorá je koncipovaná tak, že súd môže uložiť „*ochranné opatrenie*“ v podobe zhabania peňažnej čiastky od 800 eur do 1 660 000 eur (§ 83a TZ) alebo zhabania

[2] Národný akčný plán pre boj s terorizmom, dostupný na: http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/84EDDC5FBF21FB29C1256F55003ADDA5/

majetku (§ 83b TZ) aj právnickej osobe, ak bol fyzickou osobou spáchaný trestný čin, hoci aj v štádiu pokusu, alebo ak došlo k účasti na trestnom čine a fyzická osoba sa ho dopustila v súvislosti so výkonom oprávnenia zastupovať právnickú osobu, prijímať rozhodnutia v mene právnickej osoby, vykonávať kontrolu v rámci právnickej osoby, alebo v súvislosti so zanedbaním dohľadu alebo náležitej starostlivosti v právnickej osobe.

Trestno právne aspekty terorizmu v SR

Zákon NR SR č. 300/2005 Z.z. z 20. mája 2005 - Trestný zákon v znení neskorších predpisov, vymedzuje niektoré pojmy súvisiace s terorizmom*:*

§ 129 Skupina osôb a organizácia

(5) Teroristickou skupinou sa na účely tohto zákona rozumie štruktúrovaná skupina najmenej troch osôb, ktorá existuje počas určitého časového obdobia na účely spáchania trestného činu teroru alebo trestného činu terorizmu.

(6) Činnosťou pre zločineckú skupinu alebo teroristickú skupinu sa rozumie úmyselná účasť v takej skupine alebo iné úmyselné konanie na účel
a) zachovania existencie takej skupiny, alebo
b) spáchania trestných činov uvedených v odseku 4 alebo 5 takou skupinou.

(7) Podporou zločineckej skupiny alebo teroristickej skupiny sa rozumie úmyselné konanie spočívajúce v poskytnutí finančných alebo iných prostriedkov, služieb, súčinnosti alebo vo vytváraní iných podmienok na účel
a) založenia alebo zachovania existencie takej skupiny, alebo
b) spáchania trestných činov uvedených v odseku 4 alebo 5 takou skupinou.

§ 141 Nebezpečné zoskupenie

Nebezpečným zoskupením sa rozumie

a) zločinecká skupina, alebo

b) teroristická skupina.

Trestné činy:

§ 297 Založenie, zosnovanie a podporovanie teroristickej skupiny

Kto založí alebo zosnuje teroristickú skupinu, je jej členom, je pre ňu činný alebo ju podporuje, potrestá sa odňatím slobody na osem rokov až pätnásť rokov.

§ 313 Teror

Kto v úmysle poškodiť ústavné zriadenie Slovenskej republiky iného úmyselne usmrtí alebo sa o to pokúsi, potrestá sa odňatím slobody na dvadsať rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie.

§ 314

(1) Kto sa zmocní rukojemníka a hrozí, že ho usmrtí alebo že mu spôsobí ujmu na zdraví alebo inú ujmu s cieľom vynútiť si splnenie podmienok poškodzujúcich ústavné zriadenie Slovenskej republiky, potrestá sa odňatím slobody na sedem rokov až dvanásť rokov.

(2) Odňatím slobody na dvanásť rokov až dvadsať rokov sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1
a) a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť,
b) na chránenej osobe, alebo

c) závažnejším spôsobom konania.

(3) Odňatím slobody na pätnásť rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1
a) a spôsobí ním smrť viacerých osôb,
b) ako člen nebezpečného zoskupenia, alebo
c) za krízovej situácie.

§ 419 Terorizmus a niektoré formy účasti na terorizme

(1) Kto

a) v úmysle vážne zastrašiť obyvateľstvo, vážne destabilizovať alebo zničiť ústavné, politické, hospodárske alebo spoločenské zriadenie štátu alebo usporiadanie medzinárodnej organizácie, alebo donútiť vládu štátu alebo medzinárodnú organizáciu, aby niečo konala alebo sa zdržala konania, hrozí spáchaním alebo spácha zločin ohrozujúci život, zdravie ľudí, ich osobnú slobodu alebo majetok alebo neoprávnene vyrobí, získa, vlastní, drží, prepravuje, dodáva alebo inak používa výbušniny, jadrové, biologické alebo chemické zbrane, alebo uskutočňuje nedovolený výskum a vývoj takých zbraní alebo zbraní zakázaných zákonom alebo medzinárodnou zmluvou,

b) v úmysle spôsobiť smrť alebo vážnu ujmu na zdraví alebo značnú škodu na majetku alebo na životnom prostredí drží rádioaktívny materiál alebo má alebo vyrobí jadrové výbušné zariadenie alebo zariadenie rozptyľujúce rádioaktívny materiál alebo vyžarujúce radiáciu, ktoré môže v dôsledku svojich rádiologických vlastností spôsobiť smrť, vážnu ujmu na zdraví alebo závažnú škodu na majetku alebo na životnom prostredí,

c) v úmysle spôsobiť smrť alebo vážnu ujmu na zdraví alebo značnú škodu na majetku alebo na životnom prostredí alebo donútiť fyzickú osobu alebo právnickú osobu, medzinárodnú organizáciu alebo štát konať alebo zdržať sa konania používa rádioaktívny materiál alebo jadrové výbušné zariadenie alebo zariadenie rozptyľujúce rádioaktívny materiál alebo vyžarujúce radiáciu, ktoré môže v dôsledku svojich rádiologických vlastností spôsobiť smrť, vážnu ujmu na zdraví alebo závažnú škodu na majetku alebo na životnom prostredí, alebo používa alebo poškodzuje jadrový reaktor vrátane reaktorov nainštalovaných na plavidlách, vozidlách, lietadlách alebo kozmických objektoch využívaný ako zdroj energie na poháňanie takých plavidiel, vozidiel, lietadiel alebo kozmických objektov, alebo na iné účely, alebo prevádzku alebo dopravné zariadenie používané na výrobu, skladovanie, spracovanie alebo prepravu rádioaktívneho materiálu spôsobom, ktorý uvoľňuje alebo môže uvoľniť rádioaktívny materiál, alebo takým konaním hrozí za okolností, ktoré naznačujú vierohodnosť hrozby, alebo

d) požaduje rádioaktívny materiál, jadrové výbušné zariadenie alebo zariadenie rozptyľujúce rádioaktívny materiál alebo vyžarujúce radiáciu, ktoré môže v dôsledku svojich rádiologických vlastností spôsobiť smrť, vážnu ujmu na zdraví alebo závažnú škodu na majetku alebo na životnom prostredí, alebo jadrový reaktor vrátane reaktorov nainštalovaných na plavidlách, vozidlách, lietadlách alebo kozmických objektoch využívaný ako zdroj energie na poháňanie takých plavidiel, vozidiel, lietadiel alebo kozmických objektov, alebo na iné účely, alebo prevádzku alebo dopravné zariadenie používané na výrobu, skladovanie, spracovanie alebo prepravu rádioaktívneho materiálu, s použitím hrozby za okolností, ktoré naznačujú vierohodnosť hrozby alebo použitia sily, potrestá sa odňatím slobody na dvadsať rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie.

(2) Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto

a) zhromažďuje alebo poskytuje finančné alebo iné prostriedky sám alebo prostredníctvom inej osoby, čo aj len čiastočne na účely ich použitia alebo umožnenia ich použitia na spáchanie činu uvedeného v odseku 1,

b) poskytuje znalosti metód alebo techník na výrobu alebo použitie výbušnín, jadrových, biologických alebo chemických zbraní alebo iných podobne škodlivých alebo nebezpečných látok na účely spáchania činu uvedeného v odseku 1 alebo sa o také poskytnutie pokúsi alebo má na ňom účasť,

c) verejne podnecuje na spáchanie trestného činu uvedeného v odseku 1 spôsobom obhajujúcim alebo ospravedlňujúcim spáchanie takého činu pre prípad jeho spáchania a spôsobí tak nebezpečenstvo jeho spáchania, alebo má na ňom účasť,

d) požiada iného, aby spáchal alebo mal účasť na spáchaní činu uvedeného v odseku 1, alebo sa o také požiadanie pokúsi alebo má na ňom účasť, alebo

e) plánuje spáchanie činu uvedeného v odseku 1 v úmysle spáchať alebo umožniť jeho spáchanie.

(3) Trestom odňatia slobody na doživotie sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1a) a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví viacerým osobám alebo smrť viacerých osôb,
b) na chránenej osobe,
c) voči ozbrojeným silám alebo ozbrojeným zborom,
d) ako člen nebezpečného zoskupenia, alebo
e) za krízovej situácie.

(4) Kto spácha čin uvedený v odseku 2 písm. a) a tým umožní použitie ním zhromaždených alebo poskytnutých finančných alebo iných prostriedkov na spáchanie alebo pokus činu uvedeného v odseku 1, alebo ich takým spôsobom sám použije, alebo ak spácha čin uvedený v odseku 2 písm. d) a tým umožní spáchanie alebo pokus činu uvedeného v odseku 1, potrestá sa trestom odňatia slobody na doživotie.

ZÁVER

V SR sú za boj proti terorizmu zodpovedné najmä silové zložky. Garantom v tejto oblasti je Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí, Ministerstvo obrany a tiež spravodajské služby – Slovenská informačná služba a Vojenské spravodajstvo. Z trestno-právneho hľadiska hrá dôležitú úlohu aj Ministerstvo spravodlivosti SR. Napriek viacerým odporúčaniam zo strany EÚ, najmä koordinátora EÚ pre boj s terorizmom, SR nemá doposiaľ nadrezortnú koordináciu problematiky terorizmu na národnej úrovni. Takáto koordinácia by bola vhodná najmä z dôvodu, že problematika terorizmu je veľmi obsiahla a zahŕňa viac či menej veľkú časť orgánov štátnej správy a navyše aj súkromný sektor. Dá sa však predpokladať, že nakoľko je bezpečnostné prostredie SR z pohľadu terorizmu relatívne pokojné a stabilizované bez bezprostredných hrozieb a rizík, nejaví sa tento problém na národnej úrovni ako urgentný. V súčasnosti plní úlohu národného koordinátora pre problematiku terorizmu MV SR, konkrétne Prezídium policajného zboru SR, ktoré je taktiež hlavným koordinátorom pre prípravu a implementáciu NAP.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

1. Národný akčný plán pre boj s terorizmom, dostupný na: http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/84EDDC5FBF21FB29C1256F55003ADDA5/
2. Webová stránka MV SR : www.minv.sk
3. Webová stránka MZVaEZ: www.mzv.sk
4. Webová stánka MS SR: www.justice.sk
5. Webová stránka MO SR: www.mosr.sk
6. Zákon NR SR č. 387/2002 Z. z. (o riadení štátu v krízových situáciach mimo času vojny a vojnového stavu)
7. Zákon č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy
8. Zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách
9. Zákon č. 198/1994 o vojenskom spravodajstve.
10. Zákone o Slovenskej informačnej službe č. 46/1993 Z. z.
11. Zákon NR SR č. 300/2005 Z.z. z 20. mája 2005 - Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Mgr. Ivica STEHLÍKOVÁ, M. A.
externá doktorandka Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
ivica.stehlikova@mod.gov.sk

NATIONAL DEVELOPMENT STRATEGY AND SECURITY

Biljana STOJKOVIĆ, Jan MARČEK

ABSTRACT

Rad je proizvod analize sadržaja *Nacionalne strategije održivog razvoja Republike Srbije za period 2009-2017.* sa stanovišta implementacije bezbednosnih elemenata. Na osnovu rezultata te analize, zaključeno je da ovaj strateški dokument obuhvata tri stuba održivog razvoja (razvoj ekonomije, privrede i tehnologije; razvoj društva; zaštitu životne sredine), dok bezbednost kao jedan od neophodnih uslova za održivi razvoj zemlje nije eksplicitno definisana. Na osnovu te analize i analize sadržaja 105 strategijskih dokumenata, usvojenih u Republici Srbiji u periodu 2000-2013. godine, formulisan je relativno nov model nacionalne strategije razvoja koji ima pet elemenata: politika, ekonomija, pravo i socijalna pravda, kultura i bezbednost. Osim toga, posebna pažnja je posvećena osnovama za izgradnju integralne bezbednosti kao preduslova za razvoj društva.

The study is the product of the content analysis of the *National Sustainable Development Strategy of the Republic* of *Serbia* for the period 2009-2017 from the standpoint of implementation of security elements. Based on the results of this analysis, it was concluded that this strategic document includes the three pillars of sustainable development (development of economy, industry and technology; social development and environmental protection), while security as one of the necessary conditions for sustainable development of the country is not explicitly defined. Based on this analysis and the content analysis of 105 strategic documents adopted in the Republic of Serbia in the period 2000-2013, a relatively new model of national development strategy has been drafted, consisting of five elements: politics, economy, law and social justice, culture and security. In addition, special attention has been paid to the basis of building an integrated security as a prerequisite for the development of the society.

Key words: strategija, nacija, razvoj, model, bezbednost
strategy, nation, development, model, security

INTRODUCTION

Contemporary theories of development are, for the most part, economic, historical, social, information, biological, technical and technological, military and, to a lesser extent, political and security theories. In the late seventies of the 20th century, a prominent theorist of modern political theory Klaus von Beyme wrote: "When it comes to development, the theory has most to gain from the economic approach, since the political theory deals with the problem to a small extent and in the wrong way." This theorist suggests that a separate scientific discipline – political economy[1] should studiously deal with compiling economic, sociological or political knowledge on the development, which can be considered the forerunner of interdisciplinary approach to the development issue. Bearing in mind the existing, well known theoretical and semantic definitions of basic terms: "nation", "strategy", "politics" and "security", in terms of their relationships as phenomena in political practice, it should be noted that in the sphere of national policy, national values, interests and goals are defined, as the starting points of a national strategy (as planned, goal-oriented and coordinated implementation of all political, diplomatic, economic, technological, scientific and intellectual strength of the country), while in the area of national security, starting from the political and

[1] BEYME.v.K. *Suvremene političke teorije,* p. 286-302

strategic directions, measures and activities of the entire community are undertaken (government agencies, armed forces, local authorities and non-governmental sector) in order to protect the fundamental national values and interests.[2]

However, as an economist Oskar Kovač points out, while large nations begin strategic planning starting from their own interests, small nations carefully assess the strategic environment first and then look for strategic solutions at the national level.[3] Therefore, on the basis of a broader interdisciplinary environmental assessment, and for the purposes of this study, the assessment of the most important political, economic and security development trends in the world and the region will be briefly exposed, and then, the results of the content analysis of the *National Sustainable Development Strategy* for the period 2009-2017 adopted in 2008 in the Republic of Serbia will be communicated. In addition, based on the application of various methods and techniques, above all: modeling, optimization, scenario, trend and the content analysis of the documents – the study will contain the basic tenets of the new model of the national development strategy, whose adoption and implementation could contribute to the efficient and effective development of the Republic of Serbia in the future, including the development in the field of security.

1. KEY TRENDS AND DEVELOPMENT INDICATORS

For overall social development, including the development of economy, politics, law, culture and security, knowing global, regional and national trends is particularly important to determine the goals and priorities of national development in order to ensure timely "catching up with the world". In connection with the above, it can be said that the main *priorities of the long-term global strategic development* are identified as: economic progress, reducing poverty and hunger on the planet, reducing unemployment and increasing the educational and cultural level of population, developing democracy in the world, maintaining the ecological balance in nature and actively finding solutions to problems related to climate disturbances and global warming on the Earth etc.[4] The result of the assessment of the global situation is the knowledge that the modern world is characterized by a number of contradictions, disparities in development, the global economic crisis and the emergence of new security challenges, risks and threats whose effects are reflected not only globally but also at the regional level and at the level of individual states.

At the European region level, in the so-called *"Lisbon strategy"*, in its *development priorities*, the European Union included: health, food, agriculture, fisheries and biotechnology, information and communication technologies, nano-sciences, nanotechnologies, nano-materials and new production technologies, energy, environmental protection (including climate change), transport (including aeronautics), socio-economic sciences and humanities, space and security.[5] Since the Republic of Serbia has received candidacy for membership in the European Union on March 1, 2012, there are plenty of grounds for recognition of these development priorities and involvement in their implementation at national and local level.

It is important to note that the term "sustainable development" gets practical political application through *The principles of sustainable development*, as defined by the World Summit in Rio de Janeiro, and in the *Declaration on Environment and Development* (1992),

[2] STOJKOVIĆ. B. *Bezbednosni aspekt nacionalne strategije razvoja*, p. 242
[3] KOVAČ. O. *Strategija privrednog razvoja u nestabilnim uslovima,* p. 5
[4] *Agenda item 55: Follow-up to the outcome of the Millennium Summit*
[5] *Consolidated version of The Treaty on European Union and The Treaty on The Functioning of The European Union*

which are complemented with the adoption of the *Earth Charter* at the UNESCO Assembly meeting (2000) and ratified by the *Declaration on Sustainable Development* at the World Summit on Ecology in Johannesburg (2002) and promoted with the adoption of the *Strategy for Education for* Sustainable *Development* at the UNECE meeting in Vilnius (2005).[6]

2. NATIONAL SUSTAINABLE DEVELOPMENT STRATEGY

The first interagency strategy that was adopted in the Republic of Serbia is the *National Sustainable Development Strategy for the period 2009-2017*.[7] It is a clear improvement compared to the previous strategic documents because it involves multiple departments and is sustainable.[8]

The National Sustainable Development Strategy for the period 2009-2017 defines sustainable development as "goal-oriented, long-term, continuous, comprehensive and synergetic process that affects all aspects of life (economic, social, environmental and institutional)."[9] This model is based on a long-term concept of sustainable development, which implies the following: increasing economic efficiency, opening new workplaces and reducing unemployment, encouraging the employment of young persons and persons with disabilities, corporate social responsibility, reducing poverty, improving health conditions and quality of life, reducing gender and social inequalities of marginalized groups, technological progress based on greater participation of "cleaner" technologies, reducing environmental pollution and preserving biodiversity.

The National Sustainable Development Strategy consists of eight parts. The first part includes the methodology and basic information about the adopted strategic documents of the Republic of Serbia on which it is based. The second part of the strategy defines a strategic orientation towards sustainable development and includes the vision of development, national priorities and principles of strategy. The third part deals with the economy, as one of the three areas of sustainable development. The fourth part of the strategy deals with the socio-economic conditions for sustainable development in the Republic of Serbia. The fifth part is related to environmental protection and conservation of natural resources in the Republic of Serbia, as well as the impact of economic development on the environment. The sixth part of the strategy shows the institutional framework and mechanisms for its implementation, and the seventh part includes the sources of funding. The eighth part gives a methodology for monitoring the strategy implementation, with clearly defined indicators of sustainable development in certain areas, as well as the institutions that are responsible for monitoring these indicators.[10]

The National Sustainable Development Strategy for the period 2009-2017 is based on a SWOT analysis with the precise explication of views on strengths, weaknesses, opportunities and threats within the defined strategy, as well as on the analysis of existing strategic documents of the Republic of Serbia. By the content analysis of the *National Sustainable Development Strategy for the period 2009-2017*, it was discovered that the main objective of the strategy is to balance the three key dimensions or *three "pillars" of sustainable development*, namely: "a) the sustainable development of the economy, industry

[6] STOJKOVIĆ. B. *Bezbednosni aspekt nacionalne strategije razvoja*, p. 103
[7] *Nacionalna strategija održivog razvoja 2009-2017* (*National Sustainable Development Strategy 2009-2017)*, p. 15-16
[8] Srb. "*održivost*" (in English: *sustainability*) means the ability to sustain and comes from the Latin word "*sustineo"*, "s*ustento"*, meaning: hold up, support, resist, persist
[9] *National Sustainable Development Strategy 2009-2017*, p. 2
[10] *National Sustainable Development Strategy 2009-2017*, p. 2-3

and technology; b) the sustainable development of the society based on social equality, and c) the protection of the environment, with the rational use of natural resources."[11] However, according to the annual reports on the effects of implementation of this strategy in practice, the above strategy has not reached the proclaimed goals, particularly in the economic and social fields.

3. NATIONAL SUSTAINABLE DEVELOPMENT STRATEGY AND NATIONAL SECURITY STRATEGY

Carrying out a detailed analysis of the National Sustainable Development Strategy for the period 2009-2017, it can be seen that the security is not explicitly mentioned as an area of development, except fragmentary in the fifth chapter, in the section which deals with the environmental risk factors and in the above-mentioned SWOT analysis, in the "opportunities" through "the further development and strengthening of institutions in the areas of social development" and "reducing corruption and increasing transparency". As part of the "threat" analysis, security concerns suggested are: "growing intolerance and social division"; "lagging behind the region due to unresolved political issues"; "possibility of new isolation of the country (open or concealed)" and "unresolved issues of combating corruption and organized crime". However, beyond the scope of this strategy, there are a number of fundamental issues regarding the development of Serbian society, including many current security issues, such as: the problem of the sovereignty and integrity of the country, terrorism, ethnic tensions and separatism, national and religious extremism, illegal migrations, an effective struggle with the consequences of natural disasters and so on.

In the second chapter of the *National Security Strategy of the Republic of Serbia*, illegal unilateral Kosovo declaration of independence is stated as the biggest threat to the national interests of the Republic of Serbia, followed by a list of challenges, risks and threats to security: terrorism; separatist aspirations of some nationalist and religious extremist groups; national and religious extremism; organized crime; natural disasters and chemical, biological, nuclear, technical and technological disasters; infectious diseases in humans and infectious animal diseases; drug abuse; actions of some destructive religious sects and cults; climate change; the so-called cyber threats, and so on.[12]

Consequently, the comparative content analysis of the *National Sustainable Development Strategy for the period 2009-2017* and the *National Security Strategy of the Republic of Serbia* (2009) leads to the conclusion that the said national development strategy is not substantially and essentially in line with the most important document in the field of security. This disparity is particularly evident in chapters three and five of the analyzed documents (Table 1).

[11] *National Sustainable Development Strategy 2009-2017*, p. 3
[12] *National Security Strategy of the Republic of Serbia* p. 9-13

Table 1: *Comparative content analysis of two key strategic documents*

National Sustainable Development Strategy for the period 2009-2017 (2008)	National Security Strategy of the Republic of Serbia (2009)
I. INTRODUCTION 1. Basic postulates of sustainable development 2. Content of the Strategy 3. Methodology for the development of the Strategy 4. Links with other Strategies	**1. INTRODUCTION**
II. STRATEGIC ORIENTATION TOWARDS SUSTAINABLE DEVELOPMENT 1. Vision of sustainable development of the R. of Serbia 2. National priorities for sustainable development of the Republic of Serbia 3. Principles of Strategy 4. SWOT analysis	**2. SECURITY ENVIRONMENT** 1. Global environment 2. Regional environment 3. Security of the Republic of Serbia
III. ECONOMY OF THE REPUBLIC OF SERBIA – SUSTAINABILITY 1. Introductory remarks 2. Assumptions 3. What kind of economy is required in the Republic of Serbia 4. Knowledge-based economy – why and how 5. Economy of the Republic of Serbia – development and sustainability 6. Transition and sustainable development of the economy of the Republic of Serbia 7. Adequate macroeconomic environment and the choice of economic policy 8. Sustainable production and consumption 9. Education for sustainable development 10. IT technologies and knowledge-based economy 11. Sustainability of science and technology policy 12. Protection of intellectual property rights and sustainable development	**3. NATIONAL INTERESTS OF SECURITY**
IV. SOCIO-ECONOMIC CONDITIONS AND PROSPECTS 1. Social values, quality of life and social welfare 2. Population policy 3. Social security 4. Poverty and social inclusion 5. Equal opportunities policy 6. Gender equality 7. Public health	**4. NATIONAL SECURITY POLICY** 1. Basis of orientation of national security policy 2. Objectives of national security policy 3. Basic principles of national security policy 4. Elements of national security policy 4.1. Foreign policy 4.2. Economic policy 4.3. Defense policy

8. Housing and housing policy 9. Regional and local aspects of sustainable development 10. Info. and public participation in decision-making	4.4. Internal security policy 4.5. Policy of protection of human and minority rights 4.6. Social policy 4.7. Policies in other spheres of social life
V. ENVIRONMENT AND NATURAL RESOURCES 1. Natural resources 2. Risk factors for the environment 3. Influence of economic sectors on the environment	**5. NATIONAL SECURITY SYSTEM** 1. Structure of national security system 2. National security management system 3.The National Security Council 4. National security principles
VI. INSTITUTIONAL FRAMEWORK	**CONCLUSION**
VII. FUNDING STRATEGY	
VIII. MONITORING STRATEGY IMPLEMENTATION	
IX. PUBLISHING STRATEGY	

The content analysis of the National Security Strategy of the Republic of Serbia has shown that it is the national security strategic document of the highest level, whose implementation helps to protect national interests of the Republic of Serbia from the challenges, risks and threats to security in various areas of social life.[13] The vital interests of the Republic of Serbia in the field of security are listed as follows: the preservation of sovereignty, independence and territorial integrity of the country and the protection of citizens' security, confidence building, promotion of security and stability in the region, and cooperation and partnership with international security organizations and institutions of democratic states.[14] Analyzing the above document in the field of security, it is found that the fourth chapter called "National security policy" contains the view that: "The Republic of Serbia is committed to developing and improving all aspects of security, especially human, social, energy, economic, environmental and other components of integral security of the Republic of Serbia", specifying what forms of security this term refers to.

4. NATIONAL OPTIMAL DEVELOPMENT STRATEGY AND SECURITY

When it comes to the strategic development of the Republic of Serbia, on the basis of the analysis of the existing 105 strategies, one program and several action plans adopted in Serbia in the period from 2000 to 2013, it was discovered that as many as 20 strategic documents are entitled "national strategy", three documents "national sustainable strategy", 36 documents "development strategy", while the remaining 46 strategic documents have a title that refers to the solution of some problems in a particular social field.[15] However, despite a number of strategies with the prefix "national", not one of the approved documents can be classified as a general, "comprehensive" and so-called "Great" national strategy.

[13] *National Security Strategy of the Republic of Serbia* contains the same orientation as the *European Security Strategy*, in the part that emphasizes the need to adapt to modern changes and requires a coordinated and integrated involvement of all countries in the European Union and other entities engaged in the business of security (*National Security Strategy of the Republic of Serbia* p. 16-19; *A secure Europe in a better World – European Security Strategy*, p. 9-12)

[14] *National Security Strategy of the Republic of Serbia* p. 9-10

[15] FORCA B., STOJKOVIĆ B. *O hijerarhiji strategijskih dokumenata*, p. 152

In a recent study, M. Kovač and J. Marček have considered "a concept and methodological aspects of developing and implementing a *"state strategy"*. [16] In theoretical terms, the strategy of the state appears as the program starting point, based on which the state leadership defines policies and basis of state doctrines, which are implemented over time. In practical terms, "the strategy of the state and individual strategies, on the basis of the state doctrines, as programs, direct the operation of all stakeholders of the society in increasing the individual strengths of the state, providing protection and achieving the state and national values, as well as the defined goals." These authors believe that defining and implementing the state strategy has seven stages, namely: 1) defining the national interests; 2) identification of national goals in line with the pre-defined national interests; 3) defining or developing specific and individual strategies; 4) defining policies for the implementation of specific and individual strategies; 5) determining obligations of the state policy stakeholders for the implementation of specific and individual strategies, including the creation of state doctrines and normative-legal regulation; 6) monitoring the implementation of the strategy and 7) redefining certain elements of the strategy (interests, goals, specific and individual strategies).[17]

Starting from the existing scientific knowledge, the term *"national development strategy"* means "long-term strategic planning and policy direction of the development of the nation with the aim of ensuring national values and achieving national interests, providing peace, the rule of law and general welfare of the nation."[18] Accordingly, this study considers the possibility that, after 2017, the deadline for the implementation of the *National Sustainable Development Strategy in the Republic of Serbia* more effective and efficient model of development shall be implemented that would also include the security component within the new national development strategy. *The National Optimal Development Strategy* is conceived as a multivariate plan, that includes several variants for different situations, which may occur during its development, decision-making on its adoption or during the implementation of the national development strategy. In other words, it is a dynamic model in which changing variables leads to scientific forecast that enables decision- makers to choose the option with the maximum optimal benefit and minimum optimal loss, with the possibility of changing variables, even during the implementation of the adopted strategy in practice.[19] The optimal model of national development strategy in this study involves the integration of five separate elements, or special subsystems, with the characteristics of the changes, in the long term aimed at achieving: (1) an integrated *national security system*; (2) reformed *national political system*; (3) an efficient *national economic system*; (4) functional *judicial and social system*; (5) an integrated *national cultural development system* (education, science, art, religion, tradition, media, entertainment) (Figure 1).

[16] KOVAČ. M., MARČEK. J. *Konzept und metodische Aspekte der Formulierung und Umstezung der staatlichen Strategie*. p. 34-47
[17] Ibid. p. 42
[18] Stojković. B. *Security aspect of the National Development Strategy*. p. 65
[19] Ibid. p. 181-184

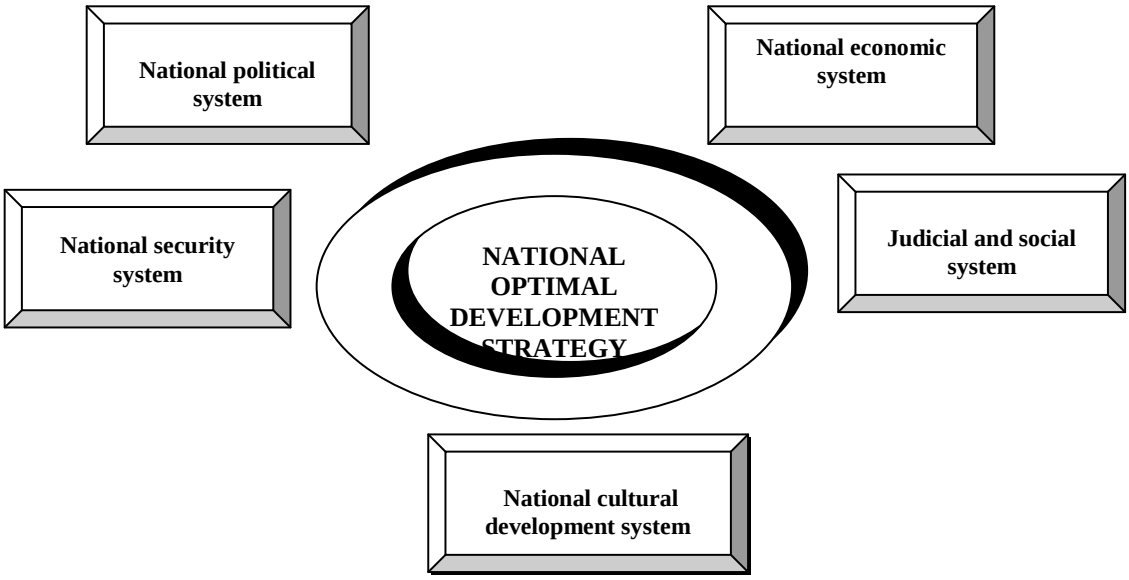

***Figure 1**: Structure of the National Development Strategy*

When designing the model of national development, the task is operationalized to the extent that allows designing *macro, meso and micro organizational models of national development*. In this, it is taken into account that the organizational model can be applied in practice only if the *main task – national development*, is broken down into specific *activities* to such a level of precision that allows their allocation to individual holders of functional tasks, or organizational units in the system, which in effect means that the aforementioned strategy would be accompanied by the development of a national action plan.

Starting from the commitment to build an *integrated security*, the term in this study implied security that provides protection of the values of individuals, groups, nation, as well as universal values, and involves active cooperation between governmental and non-governmental sectors in the security field.[20] Given the complex and multi-sectoral nature of integrated security, it is necessary to carry out continuous monitoring, review and analysis of several groups of indicators, which may include indicators of defense, internal security, human security, economic indicators, social indicators, environmental indicators, and others that would measure the effectiveness of the integral security system.[21]

CONCLUSION

Starting from the scientific knowledge that politics has a key role in the development of a strategy, and the economy limits the strategic projection of development reducing it to a realistic level, the authors of this study have come to the conclusion that the above knowledge should be extended through the theoretical elaboration and practical implementation of new models of development in the society. In the particular case of the Republic of Serbia, it was found that although the *National Sustainable Development Strategy for the period 2009-2017* shows a clear improvement in strategic planning, it does not sufficiently refer to security, primarily to solving the problem of the sovereignty and integrity of the country, terrorism, ethnic tensions and separatism, national and religious extremism, illegal migrations, an effective struggle with the consequences of natural disasters, etc. Therefore, the conclusion of this study is that in the Republic of Serbia, it is necessary to draw up a new optimal development strategy, whose basic elements are outlined in this study: 1) politics, 2)

[20] STOJKOVIĆ. B. *Security aspects of National Development Strategy of the Republic of Serbia*. p. 42.
[21] STOJKOVIĆ. B. *Bezbednost kao preduslov razvoja*, p. 91

economy, 3) law and social justice, 4) culture and 5) security. Starting from the knowledge that security is a prerequisite of social development, special attention in this model is paid to the strategic basis for building *integrated security*, which is particularly important for the ongoing process of Serbia's accession to the European Union.

REFERENCE

1. *Agenda item 55: Follow-up to the outcome of the Millennium Summit.* – New York: December 2. 2004. General Assembly United Nations A/59/565, 04-60231 (E) 301104
2. *A secure Europe in a better World – European Security Strategy*. – Brussels: December 12. 2003. p. 9-12. Available on the Internet: < http://www.iue.eu.int/cms3fo/showpage.asp?id =391&lang=en>
3. BEYME, von Klaus. a i. 1976. *Suvremene političke teorije*. – Zagreb: 1977. „Stvarnost", p. 286-302
4. *Consolidated version of The Treaty on European Union and The Treaty on The Functioning of The European Union. – Lisbon*: 2007. Available on the Internet: <http://www.europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_en.htm>
5. FORCA, Božidar., STOJKOVIĆ, Biljana. *О хијерархији стратегијских докумената*. – Belgrade: Summer 2014, original scientific article, periodical „Војно дело", p. 152
6. KOVAČ, Mitar., MARČEK, Jan. *Konzept und metodische Aspekte der Formulierung und Umstezung der staatlichen Strategie*, – A : 2013. Osterrichische Militarische Zeitschrift, 1/2013, s. 34-47, 42
7. KOVAČ, Oskar, *Strategija privrednog razvoja u nestabilnim uslovima*. – Belgrade: 2003, presentation at the SANU scientific conference entitled: *„Svrsishodnost nacionalnih strategija razvoja danas*", SANU Department of Social Sciences, Edition „Научни скупови", Volume 23. p. 5
8. *Nacionalna strategija održivog razvoja za period 2009-2017. (National Sustainable Development Strategy 2009-2017)* – Belgrade: 2008, document. „Službeni glasnik RS", no. 57/08. p. 15-16, 2, 3
9. STOJKOVIĆ, Biljana. *Security aspects of National Development Strategy of the Republic of Serbia* – Belgrade: 2012, original scientific article published in English, periodical „Bezbednost", Year LIV, no. 3. p. 42
10. STOJKOVIĆ, Biljana. *Bezbednosni aspekt nacionalne strategije razvoja*. – Belgrade: April 16th 2013, PhD thesis defended at the Military Academy, University of Defense, Ministry of Defense, Republic of Serbia, p. 103, 65, 181-184
11. Stojković, Biljana. a. i. 2014. *Bezbednost kao preduslov razvoja*. – Belgrade: 2014. monograph, „Zadužbina Andrejević". p. 91
12. *Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije* – Belgrade: 2009. document. „Službeni glasnik R. Srbije", no. 88/09. p. 9-13, 16-19

Biljana STOJKOVIĆ, PhD,
Strategic Planning Department, Defense Policy Sector, Ministry of Defense, Republic of Serbia, Belgrade,
biljana.stojkovic@mod.gov.rs

Jan MARČEK, PhD, PROFESSOR
Rectorate of the University of Defense in Belgrade, Ministry of Defense, Republic of Serbia,
jan.marcek@mod.gov.rs

MOŽNOSTI VYUŽITÍ PROJEKTOVÉHO VYUČOVÁNÍ PŘI VÝUCE PREVENCE PROJEVŮ EXTREMISMU V RÁMCI VÝUKY V OBLASTI BEZPEČNOSTI A OCHRANY OBYVATELSTVA NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH

THE POSSIBILITIES OF PROJECT TEACHING IN THE AREA OF PREVENTION OF MANIFESTATIONS OF EXTREMISM WITHIN THE SECURITY AND POPULATION PROTECTION EDUCATION IN PRIMARY SCHOOLS

Ivo SVOBODA, Pavel PECINA

ABSTRACT

Tento článek je věnován problematice projektového vzdělávání ve výuce projevů extremismu a bezpečnosti obyvatelstva na základních školách v rámci výuky bezpečnosti a ochrany obyvatelstva. Uvedená problematika má být vyučována na základních a středních školách na základě změn v rámcovém vzdělávacím programu, které vydalo Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy v září 2013. Vzhledem k multidisciplinárnímu charakteru a specifice dané problematiky je nutno přistupovat k výuce z interdisciplinárních pozic a za využití specifických a netradičních didaktických metod. Jednou z nich je i projektové vyučování. Cílem studie je prezentace poznatků autorů z výuky na katedře fyziky, chemie a odborného vzdělávání Pedagogické fakulty MU v Brně.

This paper deals with a project education in teaching manifestations of extremism and security of population related issues in primary and secondary schools within the security and population protection education. These issues should be taught in primary and secondary schools on the basis of changes in the Framework Educational Programme published by the Ministry of Education, Youth and Sports in September 2013. Due to the multidisciplinary nature and specifics of the issue, it is necessary to access to the teaching from interdisciplinary positions and with using specific and non-traditional teaching methods. The project teaching is also one of them. The aim of the study is to present the findings of authors from teaching at the Department of Physics, Chemistry and Vocational Education, Faculty of Education, Masaryk University in Brno.

Keywords: Bezpečnost a ochrana obyvatelstva, didaktiky výuky, extremismus, projektové vyučování, střední školy, základní školy.
Security and population protection, didactics of teaching, extremism, project teaching, secondary schools, elementary schools.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Tvůrcem obecného teoretického rámce projektové metody výuky je americký profesor filozofie, pedagogiky a psychologie John Dewey. V Chicagu založil jednu z prvních experimentálních škol, kde mohl ověřovat svoji pedagogickou koncepci. V jeho koncepci má hlavní postavení spojení školy se životem a zkušenost. Jeho systém ve velké míře respektoval inidividualitu žákovy osobnosti. Základem výuky bylo vyhledat učební látku, která by člověka zaujala, zaměstnala ve zvláštních činnostech a měla cíl nebo důležitý účel nebo zájem pro něj samotného a rozvíjela jeho myšlení. Základem učení je“ learning by doing“- tedy opak pasivního naslouchání nebo pamětného memorování (Kratochvílová, 2006). Z tohoto pojetí učební látky vychází projektové vyučování, které je charakteristické řešením problémů, hledáním smyslu činnosti a směřováním k získaným zkušenostem a realizaci přínosného díla. Při řešení problému je kladen důraz na problémy pravé a přirozené problémy žáka.

Zakladatelem projektové metody výuky je William Heard Kilpatrick. Byl to doktor, filozofie, pedagog a žák J. Deweye. Kilpatrick rozpracoval myšlenky Deweye a pokročil od řešení problémů k tzv. **projektové metodě.** Projektovou metodu výuky je možno využít jak v technických, tak humanitních oblastech výuky a vzhledem k multidisciplinárnímu charakteru vzdělávání v oblasti bezpečnosti a ochrany obyvatelstva se tato metoda jeví jako obzvlášť vhodná, zejména ve vztahu k motivaci žáků (studentů) a zajištění aktuálnosti výuky a jejího spětí s realitou života ve společnosti. Výuka v oblasti bezpečnosti a ochrany obyvatelstva je od září 2013 součástí rámcového vzdělávacího programu, a tedy každá škola má za povinnost tuto problematiku zařadit do svého Školního vzdělávacího programu a žáky s touto problematikou seznamovat. Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně na tuto skutečnost zareagovala podáním návrhu na akreditaci dvou studijních oborů v této oblasti a zajištěním odborného personálu, který se danou problematikou dlouhodobě zabývá a je tedy důvodný předpoklad, že bude zajišťovat výuku budoucích učitelů na odpovídající odborné úrovni. Výuka je plánována tak, že bude realizována v úzké součinnosti s příslušnými součástmi státní správy (zejména Police ČR a Hasičského záchranného sboru). Projektová výuka se jeví jako integrální, ne-li nezbytná součást výuky. V odborné literatuře je projekt a projektová metoda vymezována různě. Podle Valenty (1993) **je projekt účelně organizovaný souhrn myšlenek seskupených kolem důležitého střediska praktického vědění, směřující k určitému cíli.** Šimoník (2005) definuje projekt jako **komplexní pracovní úkol, při kterém žáci samostatně řeší určitý problém.**

S projektem je velmi úzce propojena **projektová metoda.** J. Kratochvílová definuje projektovou metodu jako**" uspořádaný systém činností učitele a žáků, v němž dominantní roli mají učební aktivity žáků a podporující roli poradenské činnosti učitele, kterými směřují společně k dosažení cílů a smyslů projektu. Komplexnost činnosti vyžaduje využití různých dílčích metod výuky a různých forem práce"** (Kratochvílová, 2006. s. 37). **Dále J. Kratochvílová vymezuje pojem projektového vyučování jako výuku založenou na projektové metodě.** Někteří autoři chápou **projektové vyučování jako organizační formu, která je charakteristická svou komplexností, protože se skládá z mnoha rozmanitých fází, které využívají různé metody a formy práce a zaměřují se na vysoce žádané oblasti učebních cílů** (Grecmanová, Urbanovská, 1997). Průběh řešení projektu lze rozdělit **od čtyř fází** (Maňák, Švec, 2003):

1. Stanovení cíle projektů. Tato fáze má za úkol zajistit vhodnost a realizovatelnost záměru vzhledem k daným podmínkám. Významnou úlohu má účinná motivace žáků a skutečnost, že je daná problematika aktuální, společností žádaná k řešení a diskusi. Tedy je třeba volit témata ze života, zajímavá pro žáky. Dále je třeba stanovit vzdělávací cíle, kterých má být dosaženo (například cíle kognitivní, sociální i afektivní).

2. Vytvoření plánu řešení. Toto je fáze, která spočívá v společném prodiskutování plánu a na výběru úkolů pro každého žáka nebo skupinu žáků. T této fázi se také rozvažuje pokud možno přesný odhad spotřeby potřebného materiálu, kalkulace nákladů, dále potom zajištění odpovědnosti za splnění jednotlivých úkolů a způsob prezentace výstupů (prezentace poznatků a výstupů z tisku či z denní praxe v bezprostředním okolí žáků apod.). Je účelné vypracovaný plán zpřístupnit všem, aby bylo možné průběžné plnění úkolů kontrolovat nebo aktualizovat.

3. Realizace projektu. Realizace probíhá podle předem stanoveného plánu. V rámci této činnosti žáci mohou vyhledávat informace, zajišťovat audio a video materiál, provádět pozorování, pořizovat dokumentaci. Práce v rámci projektů nejsou mnohdy vázány na školní budovu, což přibližuje školu reálnému životu. Často se realizace odehrává v přírodě, muzeu, v obytné čtvrti, na pracovišti policie, obecního úřadu či jinde. Při všech těchto činnostech se

mění role pedagoga na poradce, který zasáhne v případě potřeby. Přitom usměrňuje činnosti žáků v případě, kdy se odkloní od stanoveného plánu.

4. Hodnocení projektu a prezentace výstupů. Je třeba vždy zhodnotit celý proces (plán, průběh i výsledky a to z pohledu učitele i žáka). Hodnocení musí vycházet z předem stanovených kritérií, která jsou žáky vytvořena nebo jim jsou předložena. V rámci prezentace výsledků je možné zorganizovat např. výstavu fotografií nebo výstřižků z tisku či z internetových portálů, vydat knihu, časopis apod. Může to být i např. prezentace internetové stránky. Výsledky mohou být prezentovány na úrovní školy pro spolužáky a pedagogy nebo pro rodiče a veřejnost.

Výukové projekty se člení podle různých kritérií - podle navrhovatele, podle časového hlediska, podle počtu zúčastněných na řešení apod. Kratochvílová (2006, s. 48) uvádí ucelenou typologii projektů (Tabulka 1).

Tabulka 1: Ucelená typologie projektů

Hledisko třídění	Typy projektů
Navrhovatel projektu	Žákovské
	Uměle připravené
	Kombinace obou předchozích typů
Účel projektu	Problémové
	Konstruktivní
	Hodnotící
	Směřující k estetické zkušenosti
	Směřující k získání dovedností
Informační zdroj projektu	Volný (informační materiál si žák obstará sám)
	Vázaný (informační materiál je žákovi poskytnut)
	Kombinace obou typů
Délka projektů	Krátkodobé (mohou trvat dvě nebo více vyučovacích hodin).
	Střednědobé (realizuje se v průběhu jednoho až dvou dnů).
	Dlouhodobé (tzv. projektové týdny, které se realizují zpravidla jednou za školní rok)
	Mimořádně dlouhodobý (několik týdnů nebo i měsíců). Tyto projekty probíhají paralelně s výukou.
Prostředí projektu	Školní
	Domácí
	Kombinace obou typů
	Mimoškolní
Počet zúčastněných na projektu	Individuální
	Společné (skupinové, třídní, ročníkové, mezitřídní, meziročníkové, celoškolní)
Způsob organizace projektu	Jednopředmětové
	Vícepředmětové

Projektová výuka je v literatuře hodnocena jako vysoce efektivní. Její výhody jsou spatřovány zejména v rozvoji formativních stránek osobnosti (odpovědnost, kooperace, vytrvalost, tolerantnost, sebekritičnost, samostatnost a tvořivost). Dále potom v řešení praktických problémových úkolů ze života a v osvojování a v rozvoji mnoha intelektuálních i psychomotorických dovedností (Sládek, Pecina 2013). Další výhody lze spatřovat v respektování mezipředmětových a časových souvislosti, což pomáhá k překonání izolovanosti vyučovacích předmětů.

J Maňák (2003) však upozorňuje na nebezpečí absolutizace tohoto postupu. Zdůrazňuje, že učení není možné budovat jen na základně omezených zkušeností žáků nebo stavět projekty do opozice proti pravidelnému systematickému vyučování. V praxi je třeba nové vědomosti, dovednosti a zkušenosti zasazovat do systému a uvádět je do konfrontací. Proto pro praxi doporučujeme nasazovat projektovou výuku jako doplněk tradiční výuky.

VYUŽITÍ PROJEKTOVÉ VÝUKY V OBLASTI BEZPEČNOSTI A OCHRANY OBYVATELSTVA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Ve vzdělávání na základní škole v rámci výuky bezpečnosti ochrany obyvatelstva doporučujeme v průběhu školního roku zařadit jeden, maximálně dva dlouhodobější projekty. Krátkodobější projekty je možné realizovat častěji. Možnosti realizace se však odvíjí od technického vybavení školy a samotných žáků (studentů). Je třeba zdůraznit, že projektován výuka je velmi náročná na přípravu i realizaci jako všechny aktivizující výukové strategie. Vše je třeba pečlivě promyslet a připravit. V této oblasti se nabízí mezipředmětová spolupráce, například s jinými společenskovědními předměty, které jsou směřovány do oblasti práva, psychologie, sociologie a zejména historie (Vegrichtová, 2013). Předpokladem však je zajištění časových i obsahových souvislostí (příslušné učivo musí být probíráno a předcházet příslušnému projektu v praktických činnostech). Komplexní řešení konkrétního produktu (například krátkého článku či úvahy ke konkrétní společenské problematice v oblasti extremismu) předpokládá následující:

- seznámení s konkrétním případem projevů extremismu, který je žákům (studentům) znám z médií nebo konkrétní reality v jejich okolí
- obecná rozprava nad průběhem a závěrem situace
- upozornění na mezipředmětové souvislosti při hodnocení situace
- seznámení se společenskými konotacemi uvedené situace v demokratické společnosti
- poučení o účelu a smyslu projektu popř. výstupu z projektu
- stanovení kritérií a podmínek tvorby projektu
- upozornění na možnosti čerpání ze zdrojů a pramenů informací
- dohodnutí kritérií hodnocení projektu
- stanovení termínu dodání projektu

Žáci mohou výše popsané problémy řešit a realizovat tehdy, až mají osvojeny příslušné vědomostí a dovednosti z příslušné oblasti, tedy zejména práce s informačními zdroji, znalosti z příslušných oblastí humanitních věd, zejména práva (Svoboda, Vičar 2012), což předpokládá v rámci předmětu jejich správně obsahové a časové osvojení a mezipředmětový a mezioborový informační drift. Jako velmi vhodná se jeví i metoda týmové práce a tedy i využití klimatu v pracovní skupině (Svoboda, Kalamár 2013).

ZÁVĚR

Projektová výuka se v současnosti dostává do popředí zejména v souvislosti s naplňováním **klíčových kompetencí** rámcových vzdělávacích programů. Může být

nasazena s cílem osvojení a upevnění nových vědomostí i dovedností i s cílem rozvoje formativních stránek osobnosti. V současné době jsou na Katedře fyziky chemie a odborného vzdělávání Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity ve schvalovacím procesu před vědeckou radou dva studijní obory se zaměřením na oblast bezpečnosti, jejichž integrální součástí je i vzdělávání v problematice extremismu a terorismu. Jedná se o obory v rámci stávajícího studijního programu Specializace v pedagogice (B7507 B-SPE), a to Bezpečnost a ochrana obyvatelstva se zaměřením na vzdělávání a obor Pedagogické asistentství bezpečnosti a ochrany obyvatelstva. Výše popsané náměty aplikace projektové výuky při výuce prevence projevů extremismu v rámci výuky v oblasti bezpečnosti obyvatelstva na základních školách mohou posloužit pedagogům při realizaci výuky a navržení vlastních výukových projektů.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ:

GRECMANOVÁ, H., URBANOVSKÁ, E. *Projektové vyučování a jeho význam v současné škole*. In Pedagogika, 1997, č. 1, s. 37-45.

KRATOCHVÍLOVÁ, J. *Teorie a praxe projektové výuky.* Brno: PdF MU, 2006. ISBN 80-210-4142-0.

ŠIMONÍK, O. *Úvod do didaktiky základní školy*. Brno: MSD Brno, 2005. ISBN 80-86633-33-0.

MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Výukové metody.* Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.

SLÁDEK, P., PECINA, P. Pojetí a struktura didaktiky technických odborných předmětů po střední odborné školy. In. *Strategie technického vzdělávání v reflexi doby.* Ústí nad Labem: UJEP v Ústí nad Labem, 2013, s. 131-141. ISBN 978-80-7414-577-3.

SVOBODA, I., KALAMÁR, Š. Charakteristika klimatu třídy a možnosti jeho utváření při vzdělávání v oblasti bezpečnosti. In. *Sborník z mezinárodní vědecké konference „Nové trendy vo vyučovaní spoločenskovedných predmetov na školách zameraných na bezpečnosť"*. AOS GMRŠ Liptovský Mikuláš, 2013, s. 267-273. ISBN 978-80-8040-467-5.

SVOBODA, I., VIČAR, R. *Právo bezpečnosti a ochrany člověka.* Brno: Pedagogická fakulta MU, 2012, 103 s. ISBN 978-80-210-6004-3.

SVOBODOVÁ, J. a kol. *Výběr z reformních i současných edukačních koncepcí.* Brno: MSD Brno, 2007. ISBN 978-80-86633-93-0.

TRNA, Josef. *Nastává éra mezioborových didaktik?* Pedagogická orientace, Brno: Konvoj, 2005, roč. 2005, č. 1, s. 89-97. ISSN 1211-4669.

VALENTA, J. aj. *Projektová metoda ve škole a za školou.* Pohledy. Praha: Ipos Artama, 1993. ISBN 80-7068-066-0.

VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 320 s. ISBN 978-80-7380-427-5.

Doc. JUDr. PhDr. Ivo SVOBODA, Ph.D.,
Mgr. Pavel PECINA, Ph.D.
Katedra fyziky chemie a odborného vzdělávání
Pedagogická fakulta MU
Poříčí 7, 602 00, Brno
E-mail: svoboda@ped.muni.cz; ppecina@ped.muni.cz

INŠTITUCIONÁLNA A LEGISLATÍVNA KONCEPCIA BOJA PROTI TRETSNEJ ČINNOSTI V KYBERNETICKOM PRIESTORE NA NÁRODNEJ A NADNÁRODNEJ ÚROVNI

THE INSTITUTIONAL AND LEGISLATIVE CONCEPT OF FIGHTING AGAINST CRIME IN CYBERSPACE AT THE NATIONAL AND SUPRANATIONAL LEVEL

Miloš SVRČEK

ABSTRACT

Jedným z najzávažnejších problémov, s ktorými sú v súčasnosti konfrontované mnohé štáty, je podstatný nárast páchania počítačovej kriminality. Účelom uvedeného článku je predovšetkým zistenie skutočnosti, aké sú doterajšie, súčasné, ale aj prípadne budúce kroky, ktoré by pomáhali riešiť hrozby zo strany počítačovej kriminality. Pozornosť je venovaná predovšetkým formám organizovanej kriminality a terorizmu v Slovenskej republike, ako aj v rámci Európskej únie. Autor sa venuje taktiež legislatívnym opatreniam prijatým zo strany zákonodarcu vrátane trestnoprávnej úpravy organizovanej kriminality a terorizmu v kybernetickom priestore. Článok je preto zameraný taktiež na analýzu a charakteristiku záväzných medzinárodných konvencií, resp. relevantnej legislatívy prijatej na pôde Európskej únie.

One of the most serious problems that are currently faced by many states, is a substantial increase of committing cybercrime. The purpose of this article is primarily establish the facts, what are the previous, current, as well as possible future steps which would help to solve the threat from cybercrime. Particular attention is paid to forms of organized crime and terrorism in the Slovak Republic, as well as within the European Union. The author also deals to legislative measures adopted by the legislature, including incrimination definition of organized crime and terrorism in cyberspace. The article is therefore also focused on the analysis and characterization of binding international conventions, respectively relevant legislation adopted in the European Union.

Keywords: Počítačová kriminalita, kyberpriestor, Európska únia, NATO
Cybercrime, cyberspace, European union, NATO,

ÚVOD

Aj napriek snahe mnohých bezpečnostných a právnych teoretikov sa do dnešného dňa nepodarilo dospieť k jednotnému vymedzeniu pojmu počítačová kriminalita. Problém spočíva predovšetkým v absencii všeobecnej názorovej zhody na obligatórne znaky počítačovej kriminality, čo jej účinnú kontrolu významne problematizuje. Pojmová neurčitosť tak generuje riziká, že prípadné zúženie pojmu počítačová kriminalita by mohlo jej určitú časť vytesniť za jej rámec. A naopak, príliš široké pojatie uvedeného pojmu by umožňovalo uplatňovať voči jej páchateľom nástroje a právomoci v šírke, ktoré by prekračovali hranice chránených občianskych práv a slobôd. Počítačová kriminalita ako jedna z najzávažnejších globálnych hrozieb je čoraz viac internacionalizovaná a špecializovaná, pričom táto hrozba spočíva najmä v stále sofistikovanejších formách jej prejavov. Legislatívne nástroje kontroly počítačovej kriminality je možné považovať za základ boja proti tomuto fenoménu, z ktorého následne vychádza inštitucionálne zabezpečenie v tejto oblasti a taktiež výkon konkrétnych bezpečnostných opatrení. V súvislosti s vymedzením pojmu počítačovej kriminality by som však chcel uviesť minimálne nasledujúcu asi najviac vystihujúcu definíciu právnych teoretikov z Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach, ktorí počítačovú kriminalitu definujú ako

„trestný čin namierený proti integrite, dostupnosti alebo utajeniu počítačových systémov, alebo ako trestný čin, pri ktorom sa používajú informačné, alebo telekomunikačné technológie“.[1]

Jedným z najzávažnejších problémov, s ktorými sú v súčasnosti konfrontované všetky štáty, je podstatný nárast páchania organizovanej kriminality. V budúcnosti môže byť vývoj kriminality ovplyvňovaný viacerými faktormi, pričom medzi najdôležitejšie faktory možno určite zaraďovať organizovaný zločin.[2] Počítačová kriminalita je tým druhom organizovanej kriminality, ktorá bezpochyby výrazným spôsobom uľahčuje páchanie trestnej činnosti zo strany zločineckých organizácií. Je evidentné, že v poslednom desaťročí došlo k podstatnému nárastu zločinnosti v kybernetickom priestore, pričom značná časť z uvedených útokov predstavuje prostriedok na dosiahnutie politických cieľov. Z uvedeného dôvodu je preto zo strany všetkých zaangažovaných subjektov potrebné neustále prijímať čo najaktuálnejšie stratégie a politiky v ktorých by boli zohľadnené postupy a odpovede na aktuálne výzvy v oblasti možných a potenciálnych hrozieb v oblasti kyberpriestoru. Viacero odborníkov zastáva názor, že hrozba útokov zo strany kyberzločinu, resp. kyberpriestoru môže v tomto storočí predstavovať hlavnú bezpečnostnú výzvu, čo vyplýva predovšetkým zo skutočnosti, že kybernetický priestor je charakteristický svojou otvorenosťou. Hlavným bezpečnostným problémom kybernetického priestoru je paradoxne jeho otvorenosť a bezhraničnosť, čo zločinecké, resp. organizované skupiny využívajú na jeho ohrozovanie a páchanie trestnej činnosti. Uvedené útoky prebiehajú viacerými spôsobmi, ako napríklad plánovanou škodlivou činnosťou vo forme cielených kyberútokov, získavania osobných údajov, profesionálnej špionáže a pod.

1. CHARAKTERISTIKA BOJA PROTI POČITAČOVEJ KRIMINALITE V RÁMCI SR

Z hľadiska riešenia bezpečnosti v rámci kybernetického priestoru na národnej úrovni v Slovenskej republike je potrebné uviesť, že je preň charakteristická len čiastočná legislatívna úprava, resp. čiastočná obsahová úprava. Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že primárne miesto v boji proti kriminalite má prevencia predchádzať páchaniu kriminality pred represiou, ako napravovaním škôd, ktoré vznikli v dôsledku páchania trestnej činnosti. Trestné kódexy platné v rámci Slovenskej republiky by mali riešiť predovšetkým dva základné aspekty. Primárnym aspektom aj v súčasne platnej trestnej legislatíve v rámci Slovenskej republiky ostáva funkcia represívna, ktorá spočíva v ochrane spoločnosti pred páchaním trestnej činnosti. Druhou nemenej dôležitou funkciou trestného zákona je funkcia expresívna, t. j. funkcia vyjadrujúca prostredníctvom zákazov určitý systém sociálnych a morálnych hodnôt tak, ako ich v tej ktorej dobe uznáva kolektívne spoločenské vedomie. Na margo uvedeného je však potrebné uviesť, že súčasný trend moderných legislatívnych snáh je charakteristický hľadaním alternatív systému trestnej justície (napr. inštitúty „odklonu“), ktoré vytvárajú v súčasnej dobe tretiu základnú funkciu trestného právo, ktorou je funkcia preventívna, pričom práve v spojení s počítačovou kriminalitou má tento aspekt veľký význam z hľadiska budúceho rýchleho vývoja informačných technológií.[3]

V roku 2008 síce došlo na národnej úrovni v rámci SR k prijatiu Stratégie kybernetickej bezpečnosti, avšak v súčasnosti by bolo potrebné niektoré jej ustanovenia aktualizovať, pričom problémom sa javí aj nedostatočná legislatíva v uvedenej oblasti prejavujúca sa v absencii zákona upravujúceho kybernetickú obranu. Problematickým sa tiež

[1] MADLIAK, J.-MIHAĽOV,J.-ŠTEFANKOVÁ,S-PORADA,V.: Počítačová kriminalita,
[2] CEJP, M.: Pokusy o předvídaní možného vývoje kriminality,
[3] MUSIL, S.: Počítačová kriminalita – Nástin problematiky, Kompendium názoru specialistu,

javí skutočnosť neefektívneho kompetenčného rozdelenia pri riešení uvedenej problematiky medzi jednotlivé ústredné orgány štátnej správy (napr. Ministerstvo financií SR, Ministerstvo dopravy, výstavby a reg. rozvoja SR, Národný bezpečnostný úrad a pod.). Netreba však zabúdať na tú skutočnosť, že technologický náskok organizovaného zločinu bude viesť ku vzniku a rozvoju nových foriem trestnej činnosti, ako napr. zneužívanie počítačových sietí za účelom získavania prístupu k utajovaným skutočnostiam a relevantným informáciám, prenosu a zásahu do počítačových dát a informácií týkajúcich sa bankového tajomstva a pod.[4] Preto by zo strany relevantných zodpovedných orgánov na národnej úrovni malo dôjsť k prijatiu tak legislatívnych, ako aj finančných a technicko-inovatívnych opatrení za účelom čo najefektívnejšieho boja proti počítačovej kriminalite.

V súvislosti s uvedeným je mimoriadne dôležité, aby došlo k väčšej racionalizácii vzájomných vzťahov medzi jednotlivými zainteresovanými inštitúciami za účelom čo najefektívnejšieho boja proti uvedenému fenoménu. Taktiež si je potrebné uvedomiť, že Slovenská republika ako členský štát NATO je v otázke kybernetickej bezpečnosti povinná plniť si záväzky, ktoré jej napríklad vyplývajú z Cieľov NATO so záväzkom splnenia do roku 2016. Uvedené ciele sú predpokladom efektívneho rozvoja jednotlivých národných spôsobilostí, ktoré však zároveň vyvíjajú tlak na jednotlivé štáty realizovať jednotlivé záväzky. V rámci celého procesu zabezpečenia realizácie uvedených záväzkov je potrebné reflektovať na znižovanie nákladov pri udržaní maximálnej efektivity. Významnú pomoc v rámci uvedeného procesu by mohol v uvedenej oblasti predstavovať aj súkromný sektor, ktorý by svojimi znalosťami v rámci účinnej preventívnej ochrany voči kybernetickým útokom mohol pomôcť aj štátnemu sektoru. Prostriedkom na spoluprácu medzi štátnym a súkromným sektorom by mohlo byť využitie verejno – súkromných partnerstiev, tzv. PPP projektov. Využitím uvedenej formy spolupráce by došlo k zabezpečeniu optimálneho zdieľania rizika medzi verejným a súkromným sektorom a k optimálnemu splneniu úloh v primeranom čase. V rámci realizácie PPP projektov je však nutné brať na zreteľ fakt, že uvedený proces so sebou prináša určité obmedzenia, ktoré vyplývajú zo záväznej metodiky Ministerstva financií SR upravujúcej proces prípravy a realizácie PPP projektu (napr. spracovanie a schválenie štúdie realizovateľnosti pre realizáciu PPP projektu a pod.).[5]

2. CHARAKTERISTIKA BOJA PROTI POČITAČOVEJ KRIMINALITE V RÁMCI NATO

Keďže boj proti zločinu v kyberpriestore je veľmi dôležitý, jednotlivé politiky a stratégie národných vlád musia byť veľmi presne cielené za účelom čo najefektívnejšieho boja proti uvedenému fenoménu aj vzhľadom na skutočnosť, že z charakteru kyberzločinu vyplýva zložitosť jeho potláčania, špeciálne na individuálnej úrovni. V rámci uvedeného boja proti danému fenoménu však jednotlivé zainteresované subjekty musia dbať aj na existenciu viacerých problémov v rámci boja proti zločinnosti v danom priestore, ktoré sa prejavujú predovšetkým v riziku obmedzenia slobody. Je totiž veľmi zložité stanoviť presnú hranicu medzi zaistením bezpečnosti v danom kybernetickom priestore a zaistením slobody. Je možné konštatovať, že v poslednom období sa uvedená problematika stala predmetom záujmu a agendy medzinárodných organizácií, či už Európskej únie alebo NATO.

V rámci organizácie NATO začal pojem kybernetická bezpečnosť akcelerovať predovšetkým od roku 2006, kedy došlo ku kybernetickým útokom proti vybraným systémom v Estónsku, taktiež od roku 2008 kedy došlo k založeniu Centra výnimočnosti v Talline, alebo

[4] VIKTORYOVÁ, J.; BLATNICKÝ, J.: Analýza tendencií vývoja vnútornej bezpečnosti SR a z nej vyplývajúcich rizík a ohrození SR,
[5] cenaa.org/wp-content/uploads/2014/03/zavery-11-sf.docx, 18.9.2014

schválenia Strategickej koncepcie v Lisabone v roku 2010. Bezpečnosť v kybernetickom priestore je dôležitou agendou, ktorej jednotlivé členské štáty NATO pripisujú maximálny význam, čoho dôkazom sú aj viaceré strategické dokumenty a stanoviská v rámci samostatných rokovaní ministrov obrany členských štátov NATO na uvedenú tému. I v samotnej aliancii je viacero pohľadov a alternatív na možnosti riešenia uvedenej problematiky, či už je to formou základnej koordinácie jednotlivých postupov na eliminovanie uvedených hrozieb, alebo podstatné zosilnenie medzinárodnej kooperácie smerujúcej k potenciálnemu zásahu na základe článku 5 Severoatlantickej zmluvy. [6]

Na margo uvedeného je potrebné dodať, že veľký význam v boji proti kybernetickým útokom prisudzuje aj jeden z najvýznamnejších členov NATO, t.j. USA. Riziko možného ohrozenia citlivých vojenských informácií a kritickej infraštruktúry cez sieť (napr. zo strany štátov ako Irán, Severná Kórea a pod.) viedli pozemné sily USA (U.S. Army) ku kreovaniu 780. Vojensko-spravodajskej brigády. Všetkým operáciám ozbrojených síl v kyberpriestore v Spojených štátoch velí U.S. Cyber Command (USCYBERCOM), ktorého súčasťou sú jednotky pozemných síl, námorných síl, námornej pechoty a letectva. Primárnou úlohou spomenutej brigády je podporovanie celoamerických aj armádnych snáh v o zabezpečenie Spojených štátov pred útokmi z kyberpriestoru.[7] I uvedená skutočnosť môže byť inšpirujúca pre členské štáty Európskej únie, ktoré môžu minimálne v teoretickej rovine uvažovať o vytvorení spoločných kybernetických brigád v rámci vojenskej spolupráce na úrovni Európskej únie.

3. CHARAKTERISTIKA BOJA PROTI POČITAČOVEJ KRIMINALITE V RÁMCI EÚ

Zo strany relevantných orgánov Európskej únie by malo dôjsť predovšetkým k presadzovaniu politiky a legislatívnym návrhom, ktoré zabezpečujú veľmi vysokú úroveň bezpečnosti sietí a umožňujú rýchlejšiu reakciu na počítačové útoky. I v nadväznosti na uvedené si zodpovedné inštitúcie Európskej únie uvedomili dôležitosť represie ako aj prevencie boja voči uvedenému nebezpečnému javu. Európska rada preto napríklad vyzvala členské štáty, aby plne podporovali vnútroštátne platformy pre oznamovanie trestnej činnosti, ktorých úlohou je boj proti počítačovej kriminalite, taktiež aby došlo k prijatiu krokov, ktoré by zlepšili justičnú spoluprácu v prípadoch počítačovej kriminality. Neopomenula sa ani činnosť Europolu, ktorý bol vyzvaný, aby v rámci svojej činnosti zintenzívnil strategickú analýzu počítačovej kriminality.

K zintenzívneniu zavádzania legislatívnych návrhov do praxe, ktoré mali zo strany Európskej únie zlepšiť a zefektívniť boj proti počítačovej kriminalite došlo predovšetkým v posledných štyroch rokoch. Európska komisia koncom roka 2010 predložila dve nové opatrenia, ktorých cieľom bolo zabezpečiť, aby sa Európa mohla sama brániť proti útokom na jej kľúčové informačné systémy (systémy IT). Návrh smernice, ktorá sa zaoberá novými počítačovými trestnými činmi, ako sú masívne počítačové útoky, bol doplnený návrhom nariadenia na posilnenie a modernizáciu Európskej agentúry pre bezpečnosť sietí a informácií (ENISA).[8] S týmito dvomi iniciatívami sa počítalo aj v Digitálnej agende pre Európu a v Štokholmskom programe s cieľom posilniť dôveru a bezpečnosť siete. V zmysle navrhovanej legislatívy mohli byť páchatelia počítačových útokov a tí, ktorí vyvíjajú súvisiaci a škodlivý softvér, trestne stíhaní a vystavení prísnejším trestným sankciám. Členským štátom bola

[6] Ibidem,
[7] http://www.stratcom.mil/factsheets/2/Cyber_Command/, 18.9.2014
[8] https://www.enisa.europa.eu/activities/cert/support/fight-against-cybercrime/legal-information-sharing, 18.9.2014

taktiež daná povinnosť rýchlo reagovať na súrne žiadosti o pomoc v prípade počítačových útokov, čím by sa zvýšila účinnosť európskej súdnej a policajnej spolupráce v tejto oblasti. Posilnením a modernizáciou agentúry ENISA by sa takisto pomohlo EÚ, členským štátom a zainteresovaným stranám súkromného sektora rozvíjať ich schopnosť a pripravenosť pri predchádzaní problémom počítačovej bezpečnosti, ich odhaľovaní a reagovaní na ne. Oba návrhy boli predložené Európskemu parlamentu a Rade ministrov EÚ na schválenie. Predloženie uvedenej legislatívy bolo komentované aj viacerými vrcholnými predstaviteľmi Európskej únie.[9]

Aj keď sa relevantné orgány Európskej únie a jej jednotlivé členské štáty snažia o plné využívanie siete a informačných systémov, nemala by sa stať zraniteľnejšia voči poruchám spôsobeným náhodnými alebo prírodnými udalosťami (ako prerušenie podmorského káblu) alebo zlomyseľným konaním (ako sú útoky hackerov alebo iné útoky na počítačové systémy). Tieto útoky by boli vykonávané napríklad pomocou čoraz sofistikovanejších nástrojov, ktoré by boli schopné zmocniť sa veľkého množstva počítačov a spoločne ich ovládať ako armádu robotov na internete („botnety“) bez toho, že by o tom ich vlastníci vedeli. Takto infikované počítače je možné neskôr použiť na vykonanie ničivých počítačových útokov na verejné a súkromné systémy IT, čo sa napríklad stalo v Estónsku v roku 2007, keď väčšina verejných služieb on-line, ako aj servery vlády, parlamentu a polície boli dočasne vyradené z prevádzky. Zo štatistických údajov je zrejmé, že odkedy EÚ vo februári 2005 prvýkrát prijala pravidlá o útokoch na informačné systémy, počet týchto útokov sa neustále zvyšuje. V marci 2009 boli počítačové systémy vlád a súkromných organizácií vo viac než 100 krajinách napadnuté sieťou kompromitovaných počítačov, ktoré získali prístup k citlivým a utajovaným dokumentom. Aj v tomto prípade škodlivý softvér vytvoril „botnety“, teda siete infikovaných počítačov, ktoré možno ovládať na diaľku s cieľom koordinovaného útoku.[10]

Balík legislatívnych opatrení, ktoré Európska komisia predložila v súčasnom funkčnom období, posilnila reakciu Európy na počítačové narušenia. Návrh Komisie o počítačovej kriminalite sa zakladal na pravidlách, ktoré platia od roku 2005, a zavádza nové priťažujúce okolnosti a vyššie trestné sankcie potrebné na účinnejší boj proti rastúcim hrozbám a výskytom masívnych útokov na informačné systémy. Došlo taktiež k zabezpečeniu kreovania systému na zaznamenávanie a vystopovanie počítačových útokov. V rámci posilnenia spolupráce medzi krajinami a priemyselnými sektormi došlo k predloženiu a prijatiu ďalších legislatívnych návrhov, ktorých cieľom bolo lepšie koordinovať reakciu Európy. Európska komisia navrhla nové nariadenie na posilnenie a modernizáciu Európskej agentúry pre bezpečnosť sietí a informácií (ENISA), ktorá bola zriadená v roku 2004. ENISA dostala významnú úlohu pri posilňovaní dôvery, ktorá je základom rozvoja informačnej spoločnosti, keďže došlo k zvyšovaniu bezpečnosti a súkromia užívateľov. V rámci svojho silného mandátu dostala ENISA možnosť v celej Európe zapájať členské štáty a

[9] Komisárka pre vnútorné záležitosti Cecilia Malmströmová uviedla: „Trestná činnosť sa uberá novými cestami. Pomocou škodlivého softvéru je možné prevziať kontrolu nad veľkým množstvom počítačov a ukradnúť čísla kreditných kariet, nájsť citlivé údaje alebo vykonať masívne útoky. Je na čase posilniť naše úsilie v boji proti počítačovej kriminalite, ktorá je často používaná v organizovanej trestnej činnosti. Návrhy, ktoré dnes predkladáme, sú významným krokom, pretože prostredníctvom nich považujeme vývoj a predaj škodlivého softvéru za trestný čin a zlepšujeme európsku policajnú spoluprácu.“
Taktiež podpredsedníčka Európskej komisie zodpovedná za digitálnu agendu Neelie Kroesová vyhlásila, že: „Digitalizácia v Európe môže prebehnúť iba za predpokladu, že sa občania pri využívaní internetu budú cítiť sebaisto a bezpečne. Ohrozenia, ktorým sú vystavené počítačové siete, nepoznajú žiadne hranice. Modernizácia Európskej agentúry pre bezpečnosť sietí a informácií prinesie nové poznatky a podporí výmenu osvedčených postupov v Európe. Naše inštitúcie EÚ a vlády musia ešte užšie spolupracovať, aby nám pomohli pochopiť povahu a rozsah nových počítačových ohrození. Potrebujeme poradenstvo a podporu agentúry ENISA, aby sme vytvorili účinné mechanizmy na ochranu našich občanov a podnikov v kybernetickom priestore.“
[10] http://www.euractiv.com/infosociety/sentences-cyber-crime-snooping-t-news-529110, 18.9.2014

zainteresované strany súkromného sektora do spoločných činností, ako sú cvičenia týkajúce sa počítačovej bezpečnosti, verejno-súkromné partnerstvá zamerané na odolnosť siete, hospodárske analýzy, hodnotenie bezpečnostných rizík a kampane na zvyšovanie povedomia.

Európska komisia v rámci svojich legislatívnych opatrení navrhla v roku 2012 taktiež vytvorenie Európskeho centra boja proti počítačovej kriminalite, ktorého úlohou je bojovať proti páchateľom závažnej počítačovej kriminalite v on-line prostredí a chrániť tým spotrebiteľov. Svoj úmysel zriadiť Európske centrum boja proti počítačovej kriminalite (EC3) oznámila Komisia už vo svojej „Stratégii vnútornej bezpečnosti EÚ“ (IP/10/1535 a MEMO/10/598), ktorú prijala 22. novembra 2010. Zriadenie Európskeho centra boja proti počítačovej kriminalite je súčasťou série opatrení, ktorých cieľom je chrániť občanov pred online kriminalitou. Je logickým doplnením legislatívnych návrhov, ako napr. smernice o útokoch na informačné systémy a smernice o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii prijatej v roku 2011.[11]

Odhaduje sa, že každodenne sa stane obeťou počítačovej kriminality na celom svete viac než milión ľudí. Toto centrum je zriadené v rámci Európskeho policajného úradu – Europolu, ktorý má sídlo v holandskom Haagu. Primárnou úlohou centra sa stal boj proti počítačovej kriminalite, pričom jeho úloha sa taktiež zameriava na trestnú činnosť, ktorú v on-line prostredí páchajú organizované zločinecké skupiny, a to predovšetkým na osobitne výnosné činnosti, ako napr. on-line podvody týkajúce sa kreditných kariet a informácií na on-line prístup k bankovým účtom.

Legislatíva prijatá orgánmi Európskej únie umožnila taktiež expertom v rámci členských štátov Európskej únie pracovať na prevencii predchádzania počítačovej kriminality zameranej na elektronické bankovníctvo a on-line rezervácie, čím sa prispelo k zvýšeniu dôvery spotrebiteľov v takéto systémy. Zo strany centra došlo taktiež v rámci jeho činnosti k zameraniu sa na ochranu profilov vytvorených na sociálnych sieťach pred ich infiltráciou zo strany zločincov páchajúcich počítačovú kriminalitu a k napomáhaniu v boji proti krádežiam totožnosti v prostredí on-line. Činnosť sa taktiež sústredila na počítačovú kriminalitu, ktorá spôsobuje vážne škody obetiam týchto zločinov, kam patrí sexuálne zneužívanie detí v on-line prostredí a kybernetické útoky zasahujúce kriticky dôležité infraštruktúrne a informačné systémy v Únii. Centrum taktiež poskytuje operatívnu podporu pri konkrétnych vyšetrovaniach, a to či už poskytovaním forenznej pomoci, alebo pomocou pri zriaďovaní spoločných vyšetrovacích tímov zameraných na počítačovú kriminalitu. Pokiaľ ide o problematiku počítačovej kriminality, centrum využíva na plnenie svojich úloh, ako aj v záujme poskytovania kvalitnej odbornej podpory orgánom členských štátov činným v trestnom konaní informácie, ktoré zhromažďuje z verejne dostupných zdrojov, zo súkromného sektora, ako aj od policajných orgánov a akademickej obce. Centrum taktiež súčasne slúži ako vedomostná základňa pre vnútroštátne policajné orgány, pričom sa v ňom združujú európske odborné kapacity a odborná príprava v tejto oblasti.

Európske centrum boja proti počítačovej kriminalite sa stalo platformou pre európskych vyšetrovateľov zameraných na počítačovú kriminalitu, ktoré im umožňuje spoločne prezentovať svoje názory v rámci diskusie so zástupcami odvetvia informačných technológií a s podnikateľskými subjektmi z ďalších odvetví, ako aj v rámci dialógu s výskumnými pracovníkmi, združeniami spotrebiteľov a so zástupcami občianskej spoločnosti. Centrum je prirodzeným partnerom pre spoluprácu so subjektmi pôsobiacimi v oblasti počítačovej kriminality v rámci širšieho zahraničia, ako aj pre iniciatívy v tejto oblasti. Vyšetrovanie online podvodov, zneužívania detí na internete a iných počítačových trestných činov sa pravidelne týka naraz i stoviek obetí, pričom podozriví sú často roztrúsení po celom

[11] https://www.europol.europa.eu/ec3, 18.9.2014

svete. Operácie takéhoto rozsahu nedokážu úspešným spôsobom realizovať policajné zbory iba jedinej krajiny.

Úlohou centra je taktiež podporovať výskum a vývoj a zaisťovať budovanie kapacít v orgánoch presadzovania práva, medzi sudcami a prokurátormi a vypracúvať posúdenia hrozieb vrátane analýz trendov, prognóz a včasných varovaní. Aby sa centru podarilo rozložiť čo najviac zločineckých sietí a dostať čo najviac podozrivých pred súd, zhromažďuje a spracúva údaje súvisiace s počítačovou kriminalitou, pričom pre orgány presadzovania práva krajín EÚ zriadilo podporné centrum (helpdesk) pre oblasť počítačovej kriminality. Tento helpdesk ponúka krajinám EÚ prevádzkovú podporu (napr. v boji proti nezákonnému prenikaniu, podvodom, zneužívaniu detí na internete atď.) a poskytuje technické, analytické a forenzné odborné znalosti pri spoločných vyšetrovaniach EÚ.[12]

V súvislosti s činnosťou Európskeho centra boja proti počítačovej kriminalite by som na okraj spomenul minimálne najdôležitejšie úspechy uvedenej organizácie. V prvom roku svojej existencie pomáhalo Európske centrum boja proti počítačovej kriminalite pri koordinácii 19 veľkých operácií boja proti počítačovej kriminalite. Uzavreli sa dve veľké medzinárodné vyšetrovania (Ransom a Ransom II) súvisiace s takzvaným policajným ransomvérom – typom malvéru, ktorý zablokuje počítač svojej obete a obviní ju, že navštívila nelegálne webové stránky obsahujúce materiál, ktorého obsahom je zneužívanie detí, alebo ju obviní z iných nelegálnych činností. Zločinci požiadajú o zaplatenie „pokuty“ na odblokovanie počítača obete, čím sa zdá, že ransomvér pochádza od oficiálneho orgánu presadzovania práva. Páchatelia presvedčia obeť, aby zaplatila „pokutu“ vo výške približne 100 EUR prostredníctvom dvoch typov platobných portálov — virtuálneho a anonymného. Páchatelia, ktorých vyšetrovalo centrum, nainfikovali desiatky tisícov počítačov na celom svete a táto aktivita im priniesla zisk vyše jeden milión EUR ročne. Došlo k zatknutiu 13 osôb, predovšetkým zo Španielska, pričom tieto siete boli rozbité. V súčasnosti podporuje centrum v rámci Európskej únie 9 rozsiahlych policajných operácií týkajúcich sa sexuálneho vykorisťovania detí. Počas prvého roku svojej existencie vyvinulo centrum – spolu s mnohými členskými štátmi a spolupracujúcimi partnermi mimo EÚ – značné úsilie v boji proti nelegálnym činnostiam pedofilov zapojených do sexuálneho vykorisťovania detí na internete pomocou využívania skrytých služieb. Európske centrum boja proti počítačovej kriminalite napríklad v súčasnosti poskytuje analytickú podporu pre 16 vyšetrovaní týkajúcich sa podvodov v oblasti platobného styku. V roku 2013 podporilo vyšetrovania, ktoré pomohli rozbiť tri rozličné medzinárodné siete podvodníkov s kreditnými kartami.[13]

V súvislosti s bojom proti počítačovej kriminalite je potrebné uviesť, že je mimoriadne dôležité neustále reflektovať na budúce hrozby a trendy v počítačovej kriminalite. V súčasnosti má totiž okolo 2,5 miliardy ľudí na celom svete prístup k internetu a odhady naznačujú, že približne ďalších 1,5 miliardy ľudí získa prístup v nasledujúcich štyroch rokoch. Rovnako ako naše každodenné online pripojenie na internet, so všetkými jeho obrovskými výhodami, bude postupne rásť aj naša exponovanosť voči online kriminalite. Európske centrum boja proti počítačovej kriminalite sa vo svojej prvej výročnej správe zaoberá budúcimi hrozbami a trendmi v boji proti počítačovej kriminalite. Okrem iného sa v nej poukazuje na:

a) **Rastúci počet páchateľov v kybernetickom priestore.** Hranica pre vstup do počítačovej kriminality začína byť čoraz nižšia, pričom už teraz existuje kompletná tieňová ekonomika, kde sa obchoduje so všetkými druhmi výrobkov a služieb v rámci trestnej činnosti vrátane drog, zbraní, nájomných vrážd, ukradnutých platobných

[12] https://www.europol.europa.eu/ec3/focal-points, 18.9.2014
[13] http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-129_en.htm, 18.9.2014

údajov a zneužívania detí. Akýkoľvek druh v rámci počítačovej kriminality je možné páchať aj bez komplikovanejších technických zručností – cracking hesiel, pirátstvo, malvér a pod.,

b) **Vyšší dopyt po službách počítačovej kriminality**. Očakáva sa, že dopyt po službách počítačovej kriminality a ich využitie bude čoraz intenzívnejšie narastať, čo bude viesť k ešte vyššiemu rastu vývoja, testovania a šírenia malvéru, tvorbe a nasadzovaniu botnetov, krádežiam a obchodovaniu s platobnými údajmi a praniu špinavých peňazí.

c) **Agresívnejší malvér.** Očakáva sa vývoj agresívnejších a odolnejších druhov malvéru, čo zahŕňa aj ransomvér s vyspelejším a komplexnejším systémom šifrovania, odolnejšie botnety, bankový malvér a vyspelé trójske kone na obídenie ochranných opatrení finančných inštitúcií.

d) **Čoraz intenzívnejšia globalizácia v šírení počítačovej kriminality .** Kvôli rýchlo sa šíriacemu pripojeniu na internet narastie počítačová kriminalita s pôvodom v juhovýchodnej Ázii, Afrike a Južnej Amerike.

e) **Častejšie využívanie mobilných zariadení v rámci pripojenia na internet.** Očakáva sa posun vývoja malvéru smerom k jeho fungovaniu a šíreniu na mobilných zariadeniach.

f) **Inteligentnejšie šírenie.** V nadchádzajúcich rokoch sa očakávajú nové spôsoby šírenia agresívnych a odolných druhov malvéru, pričom rastie aj znepokojivý trend ponúkania zneužívania detí cez živé vysielanie.

g) **Nárast kriminality súvisiacej s legalizáciou príjmov z trestnej činnosti.** Páchatelia s využitím internetu neustále hľadajú ľahké spôsoby zinkasovania a prania ziskov, pričom sa zameriavanie na relatívne nízke sumy a na veľký počet občanov spolu s malými a strednými podnikmi.

h) **Zameranie sa na služby cloud.** Neoprávnené preniknutie do služieb cloud sa pre zločincov stáva čoraz zaujímavejším, pričom možno očakávať, že páchatelia počítačovej kriminality sa budú stále viac zameriavať na neoprávnené preniknutie do týchto služieb na účely špionáže, získania údajov a vydierania.[14]

V nadväznosti na uvedené budú relevantné európske inštitúcie (predovšetkým Európske centrum boja proti počítačovej kriminalite) naďalej poskytovať operačnú podporu orgánom presadzovania práva z členských štátov EÚ a spolupracujúcim partnerom mimo EÚ s cieľom riešiť takýto vývoj a bojovať proti trestnej činnosti, ktorá vo svojej podstate nepozná hranice ani jurisdikcie. Dochádza taktiež k aktívnejšiemu rozvíjaniu odborných znalostí v oblasti odbornej prípravy a budovania kapacít, strategickej analýzy a digitálnej forenznej podpory.

V rámci boja proti počítačovej kriminalite sa orgány Európskej únie snažia posilniť celkovú reakciu EÚ na počítačovú kriminalitu a prispieť k zlepšeniu počítačovej bezpečnosti pre všetkých občanov. Vo februári 2013 Európska komisia spolu s Európskou službou pre vonkajšiu činnosť zároveň prijala stratégiu kybernetickej bezpečnosti pre Európsku úniu. Boj proti počítačovej kriminalite je neoddeliteľnou súčasťou politickej reakcie, ktorá sa uvádza v tejto stratégii. Priority v tejto oblasti zahŕňajú pomoc členským štátom pri identifikovaní a riešení nedostatkov v schopnosti bojovať proti počítačovej kriminalite, ako aj podporu

[14] http://www.europedirecttrencin.sk/clanky.php?id=354, 18.9.2014

spolupráce medzi centrom, členskými štátmi a ostatnými aktérmi. EÚ navyše v auguste 2013 prijala nové pravidlá, ktorými sa posilnili európske obranné mechanizmy proti kybernetickým útokom a medzi ktoré patrí napr. aj kriminalizácia tzv. „botnetov“, t. j. sietí nakazených počítačov, ktorých výpočtová sila sa využíva na kybernetické útoky, a iných nástrojov používaných počítačovými zločincami.[15] Zavádzajú sa aj nové priťažujúce okolnosti a vyššie trestné sankcie, aby sa účinným spôsobom mohlo predchádzať útokom proti informačným systémom. Smernica navyše zlepšuje cezhraničnú spoluprácu medzi súdnictvom a policajnými zložkami členských štátov EÚ.

ZÁVER

Trestná činnosť súvisiaca s počítačovou kriminalitou sa rýchlo mení, pričom využíva technologický vývoj a medzery v právnych predpisoch. Je nepochybné, že páchatelia uvedenej trestnej činnosti budú naďalej tvoriví a budú používať sofistikované útoky s cieľom získať čoraz viac peňazí, pričom relevantné orgány musia byť schopné s nimi udržať krok. Mnoho ľudí na celom svete využíva internet pri uskutočňovaní obchodných a finančných transakcií z domu, v rámci nakupovania v internetových obchodoch, ako aj pri plánovaní svojich dovoleniek či udržiavaní kontaktov s rodinou a priateľmi prostredníctvom sociálnych sietí. Pri každodennom trávení času na internete, ktorý trávime on-line, sa zintenzívňuje aj činnosť organizovaných zločineckých skupín. A nimi páchaná trestná činnosť sa týka každého z užívateľov internetu. Vlády dotknutých štátov nemôžu páchateľom počítačovej kriminality dovoliť, aby narušali našu existenciu v digitálnom prostredí. Je preto na relevantných zodpovedných orgánoch a jednotlivých vládach, aby zamedzili jednotlivým páchateľom ľahko unikať zákonu a v boji proti počítačovej kriminalite potrebujú reagovať flexibilne a primerane. Cieľom spomínaných zodpovedných orgánov by malo byť poskytovanie expertných znalostí, pôsobiť ako prostriedok operatívnej investigatívnej a forenznej podpory a zároveň prispievať svojou schopnosťou k mobilizovaniu všetkých relevantných zdrojov v členských štátoch EÚ ako aj NATO s cieľom zmierňovať a znižovať hrozbu počítačovej trestnej činnosti, nech už pochádza odkiaľkoľvek.

Počítačové hrozby sa každým dňom vyvíjajú, čo podkopáva našu dôveru v online prostredie – objavujú sa nové bezpečnostné diery, nové metódy a prostredia páchania zločinu, pričom každodenne počujeme o nových obetiach. Vláda Slovenskej republiky ako aj Európska únia, ktorej sme členom by mali naďalej vyvíjať, resp. implemetovať nové nástroje, nové spôsoby spolupráce a nové opatrenia, aby sa uvedené hrozby zastavili. Ak sa má zabezpečiť, aby občania a podniky mohli využívať všetky príležitosti, ktoré im ponúkajú digitálne technológie, je pri zabezpečovaní účinnej reakcie na tento jav potrebná spolupráca medzi všetkými aktérmi. Je však potrebné uvedomiť si aj fakt, že mnohým incidentom by sa dalo predísť jednoducho tým, že by používatelia podnikli ľahké a nenákladné protiopatrenia.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

CEJP, M.: *Pokusy o předvídaní možného vývoje kriminality*, Trestněprávní revue, 2010, č. 4, s.111,

MADLIAK, J.-MIHAĽOV,J.-ŠTEFANKOVÁ,S-PORADA,V.: *Počítačová kriminalita*. In: Karlovarská právní revue: čtvrtletník VŠKV, 2008, roč. 4, č. 1, str.49

[15] europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1130_sk.doc, 18.9.2014

MUSIL, S.: *Počítačová kriminalita – Nástin problematiky, Kompendium názoru specialistu,* Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2000, str. 224-225

VIKTORYOVÁ, J.; BLATNICKÝ, J.: *Analýza tendencií vývoja vnútornej bezpečnosti SR a z nej vyplývajúcich rizík a ohrození SR*, MV SR, Úrad krízového manažmentu, APZ SR, Bratislava, 2007, s. 9, ISBN: 978-80-8054-466-9,

http://www.stratcom.mil/factsheets/2/Cyber_Command/,

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-129_en.htm,

http://www.europedirecttrencin.sk/clanky.php?id=354

https://www.europol.europa.eu/ec3,

europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1130_sk.doc,

https://www.enisa.europa.eu/activities/cert/support/fight-against-cybercrime/legal-information-sharing,

cenaa.org/wp-content/uploads/2014/03/zavery-11-sf.docx,

http://www.euractiv.com/infosociety/sentences-cyber-crime-snooping-t-news-529110

JUDr. Miloš SVRČEK, PhD.
Vysoká škola Goethe Uni v Bratislave
Odborný asistent
e-mail: milos.svrcek@gmail.com,

Ministerstvo dopravy, výstavby a reg.rozvoja SR v Bratislave
Riaditeľ odboru právnej a environmentálnej agendy PPP projektov
Sekcia projektov verejno – súkromného partnerstva
milos.svrcek@mindop.sk
mobil: 0905 610 737

OBRANNÉ PLÁNOVANIE V KONTEXTE KOLEKTÍVNEJ BEZPEČNOSTI
DEFENCE PLANNING IN THE CONTEXT OF COLLECTIVE SECURITY

Miroslav ŠKOLNÍK, Gustáv TARCSI

ABSTRACT

Charakter bezpečnostného prostredia, charakter bezpečnostných rizík a hrozieb a tiež charakter nástrojov pre ich odstránenie sa mení. Zmeny v charaktere globálneho bezpečnostného prostredia vyvolali potrebu riešiť bezpečnostnú otázku komplexne. Vývoj bezpečnostného prostredia, obranné ciele štátu a jeho disponibilné obranné zdroje sú determinujúcimi faktormi, ktoré sa musia zohľadniť pri zdokonaľovaní a úprave procedúr a postupov v rámci procesu obranného plánovania. Cieľom tohto príspevku je analyzovať vybrané časti obranného plánovania z aspektu kolektívnej bezpečnosti.

The character of security environment, the character of security risks and threats and also the character of tools for their elimination are changing. Changes in character of glogal security environment evoked a need to deal with the security question complexly. Evolution of the security environment, defense objectives state and its defense resources are available determinujúcimi factors that must be considered when improving and adjusting procedures and practices within the defense planning process. The objective of this study is analyze the selected part of defence planning in the aspect of collective security.

Key words: obrana, obranné plánovanie, bezpečnostné prostredie, kolektívna bezpečnosť.
Defence, defence planning , the security environment , collective security

ÚVOD

Bezpečnostná teória a prax ukázali, že regionálna, kontinentálna a globálna bezpečnosť sú možné len za predpokladu efektívnej a účinnej spolupráce čo najväčšieho množstva bezpečnostných aktérov. Dôraz by sa preto mal klásť predovšetkým na prevenciu vzniku hrozieb a spravidla aj na schopnosť konať ešte predtým ako sa vyskytnú krízy, ktoré si vyžadujú kolektívne riešenie a reakciu. Medzinárodné právo ako celok sa do značnej mieri zaoberá mierovým riešením sporov, či už ide o spory štátov, medzinárodných organizácii, alebo spory vnútroštátne, ktoré môžu mať zásadný presah do medzinárodne–právneho systému.

Vzhľadom k tomu, že bezpečnostné prostredie je jedným zo základných východísk pre definovanie kolektívnej bezpečnosti, ako autor som sa rozhodol venovať pozornosť k danej problematike z aspektu problémov mierového spolužitia. Cieľom tohto príspevku je charakterizovať obranné plánovanie v kontexte bezpečnostného prostredia a kolektívnej bezpečnosti, využiť analýzu, komparáciu a syntézu poznatkov v oblasti kolektívnej bezpečnosti pri zohľadnení problémov mierového života vo forme vstupných činiteľov. V závere práce sú uvedené názory autora k danej téme na základe analýz tých poznatkov, ktoré získal v rámci skúmania súčasného stavu danej problematiky.

1. ANALÝZA KOLEKTÍVNEJ BEZPEČNOSTI

V súčasnosti existujú vo svete dva zásadné teoreticky rozpracované prístupy riešenia systémov bezpečnosti. Prvým z nich je systém kolektívnej obrany a druhým systém kooperatívnej bezpečnosti. Systém kolektívnej obrany NATO, ktorý preukazuje historicky svoju životaschopnosť od roku 1949, tvorí v porovnaní so systémom kooperatívnej bezpečnosti selektívnejší a v mnohých smeroch pevnejší zväzok.

Rozdiel medzi kolektívnym a kooperatívnym systémom bezpečnosti spočíva predovšetkým v právnej sile zväzku, v oblastiach pôsobenia, v prostriedkoch, ktoré majú na riešenie k dispozícii, ako aj v procedúrach a nástrojoch, ktoré používajú na prijímanie riešení. Kooperatívna bezpečnosť sa od konca studenej vojny stáva čoraz frekventovanejším termínom. Treba však zdôrazniť, že doteraz nie je vo svete príklad funkčného systému tohto druhu. Jednou z príčin jeho absencie je aj to, že neexistoval ani jednotný názor na jeho vytváranie. Dnes však môžeme identifikovať niektoré jeho inštitucionalizované prvky, medzi ktoré patrí hlavne OSN, alebo v európskych podmienkach OBSE, ZEÚ a EÚ.

Analýza uvedených teoretických záverov dokumentuje, že v súčasnosti iba NATO zahŕňa všetky štyri atribúty modelu kooperatívnej bezpečnosti. Tento systém môže fungovať iba v prípade, ak si jednotlivé členské krajiny tohto systému vyvinú zmysel pre spoločné hodnoty. Podľa jednej z dostupných teórii sú základom kooperatívnej bezpečnosti také atribúty ako kolektívna bezpečnosť, kolektívna obrana, individuálna bezpečnosť a rozširovanie stability. Konštituovanie svetového systému kooperatívnej bezpečnosti, v duchu hore uvedenej teórie, je poznamenané komplikovaným postupným a mnohokrát rozporným postupom svetového spoločenstva, a to napriek tomu, že bezpečnostné prostredie by si vyžadovalo podstatnú akceleráciu pri jeho vytváraní.

S procesom demokratizácie medzinárodných vzťahov sa spájali určité nádeje na zabezpečenie mieru, lebo sa vychádzalo z myšlienky, že štáty, ktoré vyznávajú demokratické princípy, sú mierumilovné. Predstavy o demokratizácii sa mali ďalej premietnuť do zásady, že tie isté princípy budú platiť pre víťazov aj porazených, pre malé krajiny aj pre veľmoci. Rovnaké práva národov mali utvoriť predpoklady na udržanie mieru na princípoch kolektívnej bezpečnosti, t. j. na zásade, že štáty sa zjednotia proti agresii, nespravodlivosti a vzájomne si poskytnú pomoc v prípade nevyprovokovaného útoku. Pritom kolektívna bezpečnosť uplatňovaná v rámci SN, na rozdiel od predchádzajúcich foriem bezpečnosti založenej na alianciách veľmocí zameraných navzájom proti sebe, nevytypovala konkrétneho možného útočníka – nepriateľa, neposkytovala záruky bezpečnosti žiadnej krajine, proti nikomu nechcela vopred postupovať diskriminačne, ale naopak, všetkým členom mienila dávať rovnaké práva, čím by sa mali utvárať podmienky proti akémukoľvek ohrozeniu mieru a bezpečnosti. Teoreticky sa malo dosiahnuť to, aby možný agresor bol už vopred vystavený tlaku mierumilovných národov a štátov a bol si vedomý, že jeho budúca obeť nebude izolovaná, že akt agresie nezostane nepotrestaný a nikdy nebude uznaný. Systém kolektívnej bezpečnosti takto vychádzal z predpokladu, že možnou príčinou vojny by mohlo byť porušenie princípu mierového riešenia sporov, na ktorom mala záujem prevažná väčšina národov a štátov. Tento systém súčasne predpokladal veľkú mieru medzinárodnej solidarity, lebo vyžadoval poskytnutie pomoci členským štátom SN bez ohľadu na "národné" záujmy, bez toho, aby sa ostatné krajiny cítili priamo ohrozené. Zásady vzájomnej pomoci v prípade nevyprovokovaného útoku boli však koncipované veľmi nejasne.

Európska únia definuje a vykonáva spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku pokrývajúcu všetky oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Medzi základné úlohy predmetnej politiky patria také úlohy ako ochraňovať spoločné hodnoty, základné záujmy, nezávislosť a celistvosť Únie v súlade s princípmi Charty Organizácie Spojených Národov;

posilňovať bezpečnosť Únie všetkými spôsobmi; udržovať mier a posilňovať medzinárodnú bezpečnosť v súlade s princípmi Charty Organizácie Spojených Národov, ako aj princípmi Helsinského Záverečného Aktu a cieľmi Parížskej Charty; podporovať medzinárodnú spoluprácu; rozvíjať a konsolidovať demokraciu, úctu k ľudským právam a základným slobodám. Ďalej podporovať medzinárodnú spoluprácu upevňovať demokraciu, právny štát i dodržovanie ľudských práv a základných hodnôt.

Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika je jednou z najmladších politík Európskej únie. Historickým míľnikom boli etno-teritoriálne konflikty na európskej periférii, keď neexistencia spoločnej politiky paralyzovala štáty Spoločenstva. Jedným z príkladov Spoločných stratégií v oblasti SZBP je Európska bezpečnostná stratégia (ďalej EBS) z 12. 12. 2009. Táto bola navrhnutá pod zodpovednosťou Javiera Solanu a následne schválená Európskou radou. Táto identifikuje 5 kľúčových hrozieb: terorizmus, prenikanie zbraní hromadného ničenia, regionálne konflikty, zlyhania štátov, organizovaný zločin. Správa o implementácii EBS s titulom „Poskytnutie bezpečnosti v meniacom sa svete“ prezentovaná Európskej rade, identifikovala nové hrozby ako klimatické zmeny, energetická bezpečnosť, kyberzločin, pirátstvo.

EBS je rozdelená do troch častí.

V prvej časti sú definované „nové hrozby“, ktorým čelí Európa od studenej vojny, napr.: terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia, regionálne konflikty, rozpad štátov a organizovaný zločin.

V druhej časti EBS ponúka strategické ciele z dôvodu meniaceho sa bezpečnostného prostredia. Vychádzajúc z predpokladu, že od konca Studenej vojny nie je ohrozená samotná existencia európskej civilizácie, ale skôr jej stabilita, Prodiho Komisia určila „stabilizáciu nášho kontinentu“ za prvý strategický ciel únie. Novým princípom je preto „export (tejto) stability a prosperity“, ktorému majú v nových podmienkach slúžiť nástroje: stratégia rozširovania únie, budovanie koordinovanej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, rozvoj koherentnej a kooperatívnej susedskej politiky a „skutočné strategické partnerstvá“.

V prípade vzniku bezpečnostných kríz vo svojom susedstve je EÚ pripravená včas zasiahnuť s cieľom zabrániť eskalácii krízy respektíve konfliktu a nedovoliť ich rozšírenie na územie svojich členských štátov. Základným princípom EBS je teda zaisťovanie stability v susedstve EÚ, prostredníctvom čoho sa má preventívne čeliť vzniku bezpečnostných hrozieb. Ak tieto hrozby vzniknú, tak EÚ je pripravená využiť vojenské a civilné nástroje krízového manažmentu na ich elimináciu. Druhým cieľom je posilnenie medzinárodného poriadku prostredníctvom rozvíjania efektívnych multilaterálnych mechanizmov a dobre fungujúcich medzinárodných inštitúcií. Z hľadiska medzinárodných organizácií má najväčší význam Bezpečnostná rada a tým aj Organizácia Spojených národov (OSN) ktorá nesie hlavnú zodpovednosť za mier a bezpečnosť na celom svete.

Medzi regionálnymi organizáciami majú významnú úlohu hlavne Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE). EBS stanovuje pri riešení konfliktu za kľúčových partnerov aj mimovládne organizácie. Z tohto pozadia je zrejmé, že sa EÚ snaží o úzku spoluprácu s OSN. Základom ich vzťahov sú spoločné vyhlásenia z rokov 2003 a 2007. Oba dokumenty riešia problém, ako by mohla EÚ zvýšiť svoje vojenské príspevky pre operácie OSN a zlepšiť civilné aspekty spolupráce. Únia úzko spolupracuje s OSN vo všetkých mierových operáciách vrátane Kosova, Afganistanu, KDR a Somálska, pričom sa zlepšili aj inštitucionálne väzby.

Rovnaké koordinačné a kooperačné potreby vznikajú aj v súvislosti s OBSE. Napriek klesajúcej dôležitosti tejto organizácií je naďalej významným partnerom EÚ na európskej

periférii, a to najmä na Balkáne a na Kaukaze. Hlavne zo strednej Ázie disponuje OBSE takými skúsenosťami, ktoré môžu byť užitočné aj pre EÚ pri uskutočňovaní svojej bezpečnostnej a obrannej politiky. Okrem toho OBSE je dobrým fórom pre zbližovanie sa s Moskvou. Tieto skutočnosti viedli OBSE a EÚ k tomu, aby vo februári 2003 ratifikovali prvý dokument o spolupráci. Na druhej strane však existujú problémy, ktoré vyplývajú zo skutočnosti, že mnoho členov OBSE nie sú členmi ani EÚ ani NATO a preto je veľmi ťažké riešiť otázky európskej bezpečnosti. Okrem spolupráce s medzinárodnými a regionálnymi organizáciami, je pre EÚ čoraz viac dôležitejšia spolupráca s neštátnymi aktérmi pri zabezpečení bezpečnosti v medzinárodnom systéme.

Tretím cieľom EBS je schopnosť preventívne reagovať na „nové dynamické hrozby". V rámci možností EÚ pri spoluvytváraní svetového poriadku má viesť viac bezpečnostných operácií a súčasne zasiahnuť včas a robustne. Je pritom potrebné zameriavať sa na flexibilitu a mobilitu týchto operácií. Efektívnosť sa musí zvýšiť, na druhej strane duplicitné procesy sa musia znížiť. Vyzdvihuje sa potreba posilnenia výmeny informácií s cieľom vytvorenia spoločných analýz hrozieb, a spoločných akcií. Existujúce nástroje majú byť lepšie spojené a koordinované členskými štátmi. Táto časť sa tiež zaoberá politickými dôsledkami dokumentu pre EÚ. Aj na základe dokumentom stanovených strategických cieľov sa predpokladá, že EÚ v rámci SBOP sa najviac angažuje v regióne Balkán/Kaukaz/Východná Európa. Definovaním EBS dosiahla SBOP obrovský pokrok, ale je potrebné sa zamerať na konkrétnosť a záväznosť tohto dokumentu.

Mierové prostriedky riešenia sporov je súčasť medzinárodného práva prostredníctvom priamej diplomacie cez dobré služby, mediáciu, konciliačné konanie a vyšetrovanie až po arbitráž a jednanie pred medzinárodnými súdnymi orgánmi a ďalšie zvláštne riešenia problémov medzi štátmi nachádzame možnosti ako uzatvárať konflikty bez potreby akéhokoľvek vojenského zásahu, bez nutnosti mocenského pôsobenia nad rámec právnej úpravy dohôd snažiacich sa o zabezpečenie univerzálneho mieru prevšetkých bez výnimky.

V rámci analýzy kolektívnej bezpečnosti je potrebné sa zamerať na elimináciu niektorých netradičných alebo nových aspektov bezpečnosti. Z tohto pohľadu bezpečnostný systém musí pokrývať aj ekonomické a hospodárske rizika, ako napr. nestabilita pri dodávke základných surovín, niektoré sociálne riziká, potravinovú bezpečnosť alebo ochranu informačných systémov. Taktiež ochrana kritickej infraštruktúry najmä pred asymetrickými hrozbami nie je dostatočne rozvinutá.

Takéto problémy v rámci bezpečnostného prostredia spolu s vplyvmi ekonomickej oblasti napr. neustále sa prehlbujúce ekonomické a sociálne rozdiely vo vývoji ľudskej spoločnosti môžu spolu so zvyšovaním aktivít neštátnych subjektov v zlyhávajúcich štátoch ohroziť nielen národnú bezpečnosť jednotlivých krajín a regiónov, ale i globálnu bezpečnosť celého ľudstva.

Kolektívna bezpečnosť predstavuje ideálne medzinárodné usporiadanie, vytvorené na základe dohody spoločenstva štátov s cieľom zabezpečiť efektívnu akciu proti akémukoľvek narušiteľovi medzinárodného status quo. Kolektívna bezpečnosť nedefinuje konkrétne ohrozenie, neposkytuje záruky konkrétnej krajine a nevystupuje diskriminačne proti žiadnej krajine. Mala by zamedziť každému ohrozeniu mieru, bez ohľadu nato, odkiaľ príde a proti komu bude zamerané. Zatiaľ čo v rámci aliancie je príčinou vojny útok na záujmy či bezpečnosť členov, v systéme kolektívnej bezpečnosti je to porušenie princípu „mierového riešenia sporov za predpokladu, že na ňom majú spoločný záujem všetci členovia a

neznamená presne vymedzený záväzok. Aplikácia jej práv závisí až od interpretácie konkrétnych okolností v čase ich vzniku“. [1]

2. VPLYV KOLEKTÍVNEJ BEZPEČNOSTI NA OBRANNÉ PLÁNOVANIE

Vstup Slovenskej republiky do Severoatlantickej aliancie a Európskej únie a s tým spojené plnenie úloh v oblasti zabezpečenia obrany nielen Slovenskej republiky, ale aj v rámci kolektívnej obrany Aliancie alebo únie si vyžadujú okrem nových prístupov v ekonomickom zabezpečení ozbrojených síl i rozvoj takých kľúčových spôsobilostí ozbrojených síl, akými sú expedičnosť, nasaditeľnosť a udržateľnosť deklarovaných síl v širokej škále operácií krízového manažmentu pod vedením Severoatlantickej aliancie alebo Európskej únie.

Vzhľadom na skutočnosť, že neoddeliteľnou súčasťou celkových potrieb spoločnosti sú i potreby obrany, každá krajina sa musí vysporiadať s problematikou jej plánovania a financovania. Každá vyspelá demokratická krajina by sa mala s oboma úlohami vysporiadať nielen v rôznych časových obdobiach, ale i v obdobiach rôznej intenzity ohrozenia. Najvhodnejšiu, praxou i rokmi v Severoatlantickej aliancii overenú metódu predstavuje systém obranného plánovania, ktorý zahŕňa plánovanie a financovanie obrany v dlhodobom, strednodobom i krátkodobom časovom horizonte.

Obranné výdavky (Obrázok 1) sú v celom svojom komplexe len ťažko vyčísliteľné a štatisticky sledovateľné z dôvodu previazanosti vzájomných vzťahov obrany a ekonomiky. Z medzinárodného hľadiska sa pre lepšiu komparáciu využívajú údaje o vojenských výdavkoch jednotlivých krajín sveta, ktoré sú ľahšie kvantifikovateľné, sledovateľné a porovnateľné. Najčastejšie používaným ukazovateľom pri porovnávaní výšky vojenských výdavkov je podiel výšky vojenských výdavkov na hrubom domácom produkte štátu.

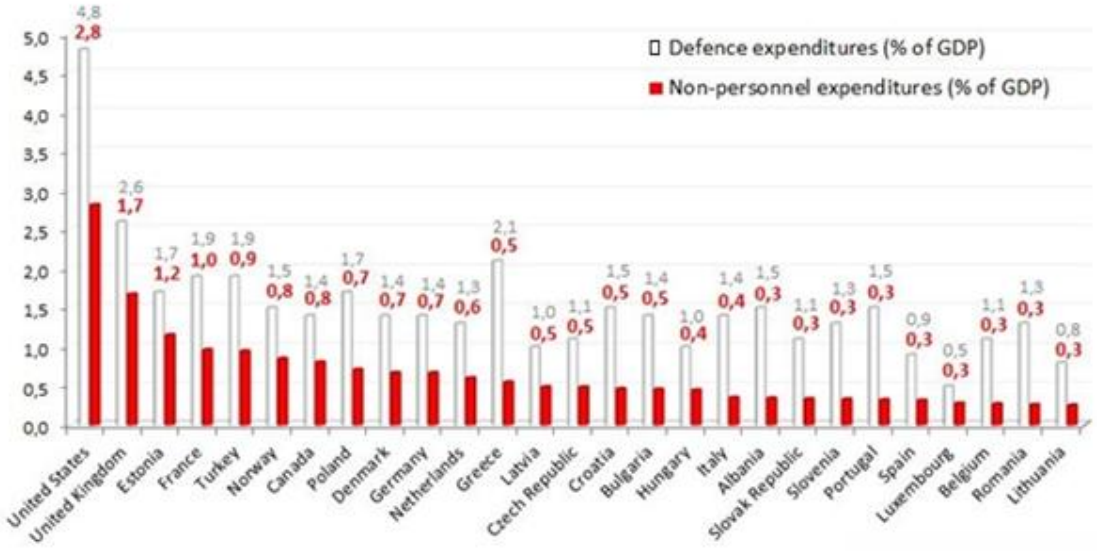

Obrázok 1 Obranné výdavky
Zdroj: NATO, 2012. http://www.onwar.eu/tag/skrty

Cieľom obranného plánovania je vytváranie, udržiavanie a používanie nevyhnutných obranných kapacít a vytváranie podmienok na zabezpečenie obrany Slovenskej republiky.

[1] *NOVOTNÝ, A. 2004. Slovník medzinárodných vzťahov.*

Systém obranného plánovania sa vytvára ako integrálna súčasť riadenia štátu v rámci ktorého sa majú vytvárať predpoklady pre formovanie takého obranného potenciálu štátu, ktorý umožní reagovať na situácie ohrozujúce bezpečnosť občanov, štátu a spojencov a preventívne eliminovať vznikajúce hrozby, vrátane eliminácie hrozieb mimo územia Slovenskej republiky. Taktiež sa vytvára preto, aby Slovenská republika primerane prispievala k obranným schopnostiam kolektívnej obrany Severoatlantickej aliancie a vojenským spôsobilostiam Európskej únie s cieľom plnohodnotného príspevku v ďalšom období, ktoré v súlade s povahou moderných hrozieb kladú dôraz na obranyschopnosť a vnútornú bezpečnosť štátu, schopnosť nasadiť sily aj mimo územia SR, schopnosť podieľať sa na niekoľkých operáciách súbežne a schopnosť pružne prispôsobiť typ operácie alebo misie meniacej sa bezpečnostnej situácii. Na základe týchto úloh je potrebné, aby výdavky vyčleňované na obranu dosahovali úroveň potrebnú na zabezpečenie obrany štátu a záväzkov Slovenskej republiky, a súčasne aby výdavky na operácie medzinárodného krízového manažmentu a výdavky súvisiace so zaradením do síl rýchlej reakcie Severoatlantickej aliancie a Európskej únie neboli financované na úkor udržiavania a rozvoja Ozbrojených síl Slovenskej republiky.

Vláda schválila obranné výdavky v tomto roku podľa návrhu rozpočtu a v tejto sume sú aj výdavky ostatných rozpočtových kapitol v medzirezortných programoch, ktoré súvisia s obranou. Na obranu v roku 2014 bude vynaložené jedno percento hrubého domáceho produktu. Tieto finančné prostriedky predstavujú 745 miliónov eur. Medziročný pokles týchto zdrojov je o pol percenta konkrétne ide o sumu 3,72 milióna eur. (Obrázok 2)

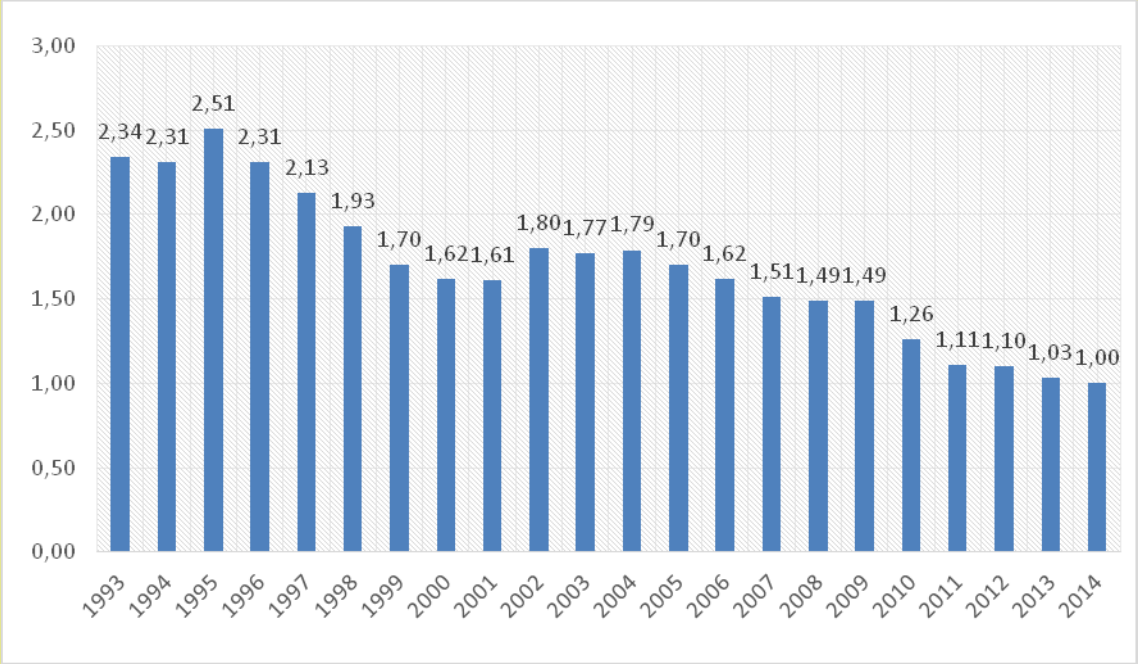

Obrázok 2 Grafické znázornenie výšky podielu finančných zdrojov vyčlenených zo štátneho rozpočtu v prospech rozpočtovej kapitoly MO SR k výške hrubého domáceho produktu v SR (v %) v období rokov 1993 až 2014
Zdroj: IVANČÍK, R. Alokačná a technická efektívnosť financovania obrany v SR. 2012.

Zvýšenie výdavkov na obranu do roku 2020 na 1,6 percenta HDP sa môže stať podľa ministra financií prioritou až po splnení záväzkov, ktoré Slovensku vyplývajú z členstva v eurozóne. Je to najmä vyrovnaný štrukturálny deficit, ktorý by Slovensko malo dosiahnuť do roku 2017. Z tohto dôvodu výdavky na obranu sa bude podľa ministra financií do roku 2017

udržiavať na úrovni jedného percenta HDP. Prezident SR na summite NATO vo Walese deklaroval po dohode s vládou prísľub postupného navýšenia rozpočtu rezortu obrany na 1,6 percenta HDP do roku 2020. Ak sa má splniť tento záväzok, tak podľa ministra financií v rokoch 2018 až 2020 financovanie rezortu obrany sa musí stať prioritou.

Systém obrany Slovenskej republiky musí rešpektovať aj ekonomický rámec pre oblasť obrany štátu v súvislosti s kolektívnou obranou, ktorý umožní podieľať sa na spoločných vojenských a bezpečnostných výdavkoch NATO prostredníctvom zapojenia sa Slovenskej republiky do obranného plánovania NATO v oblasti plánovania síl, zdrojov a akvizícií, ako aj na budovaní vojenských spôsobilostí v rámci bezpečnostnej a obrannej politiky EÚ. Zároveň bude optimalizovať model finančného zabezpečenia nových misií a operácií ozbrojených síl Slovenskej republiky v rámci NATO, EÚ a ďalších medzinárodných bezpečnostných organizácií.

Vzhľadom na to, že expedičný charakter operácií Aliancie alebo Európskej únie bude z dôvodu aktuálneho vývoja bezpečnostného prostredia s najväčšou pravdepodobnosťou narastať, zvyšovať sa budú i požiadavky na požadované spôsobilosti (expedičnosť, nasaditeľnosť a udržateľnosť). Podstata spočíva v tom, že ak sa ozbrojené sily rozmiestňujú a plnia operačné úlohy potrebujú okrem adekvátneho finančného zabezpečenia aj značnú logistickú podporu. Bez dostatočnej logistickej podpory by ozbrojené sily neboli schopné plniť stanovené úlohy v požadovanom rozsahu. Pri plánovaní a realizácii logistickej podpory sa pritom musí vychádzať z toho, že ozbrojené sily budú súbežne vykonávať široký rozsah aktivít v celom spektre konfliktu, od bojových akcií zameraných na zničenie protivníka alebo operačných úloh zameraných na oslabenie jeho sily, cez získavanie spravodajských informácií alebo vedenie psychologických operácií, až po humanitárnu pomoc, a to v určitom čase a v určitom priestore. A práve preto logistika predstavuje neoddeliteľnú súčasť ekonomiky obrany. Využitie kapacít v mieste nasadenia pre zaistenie služieb bude závisieť od spôsobu činnosti jednotiek, miesta pôsobenia, dostupnosti miestnych zdrojov, pričom spôsob zabezpečenia bude zvolený v tesnej spolupráci medzi operačnými, civilnými plánovacími a logistickými štábmi. Stanovenie spôsobu zabezpečenia služieb bude vždy súčasťou nariadenia pre vyslanie jednotiek OS SR do príslušnej operácie, v ktorom budú na základe plnenej úlohy a organizačných štruktúr vyčleňovaných jednotiek stanovené formy zabezpečenia služieb v závislosti na druhu operácie, pri súčasnom zohľadnení kapacít a možností logistiky vyčleňovaných jednotiek, prieskumu možností využitia kapacít v priestore nasadenia a uzatvorenie príslušných kontraktov orgánmi NSE (National support element = národný podporný prvok). [2]

Základom kolektívneho obranného plánovania je, že sa členské štáty zaväzujú jednotlivo a spoločne rozvíjať svoju obranyschopnosť. Aj každý nový člen aliancie sa musí zamerať na vlastnú obranu, aby si zaslúžil kolektívnu bezpečnosť, a zároveň musí byť pripravený hmatateľne prispieť ku kolektívnej bezpečnosti aj vtedy, keď nie je priamo ohrozený. Aby armády členských štátov aliancie mohli spoločne pôsobiť, boli zavedené mnohé jednotné štandardy, postupy a procedúry, vzájomne prispôsobené spojovacie a informačné systémy.

EBOP sa permanentne vyvíja a adaptuje na základe praktických skúseností získaných v priebehu doposiaľ iniciovaných operácií krízového manažmentu pod vlajkou EÚ, ako aj na základe skúsenosti s fungovaním štruktúr a rozhodovacích procesov vnútri EÚ. V zmysle zhodnotenia dopadov summitu NATO v Chicagu v máji 2012 je možné konštatovať na ďalší vývoj SBOP EÚ mal summit malý priamy vplyv. Napriek tomu má SBOP stále vo vzťahu k NATO výrazné miesto, čo potvrdila aj účasť najvyšších predstaviteľov únie v Chicagu

[2] ŠKOLNÍK, M. 2008. Logistika v Ozbrojených silách Slovenskej republiky.

(Barosso, Rompuy, Ashtonová). Samozrejme EÚ pre NATO nie je hrozbou, ale je skôr vnímaná ako príležitosť, z ktorej bude profitovať väčšina európskych členov Aliancie. SBOP je teda už dlhšie praktickým nástrojom, ktorý môže pomôcť aj posilneniu bezpečnosti a obrany NATO. Na druhej strane odborná verejnosť tvrdí, že množstvo vecí sa v rámci SBOP nerieši. Členské štáty akoby mali v sebe jasnú autocenzúru, preto sa SBOP rozvíja veľmi pomaly, ambícia má klesajúcu tendenciu a do popredia sa pretláča skôr civilný manažment a postkonfliktná rekonštrukcia, čo je v rozpore s očakávaniami z konca 90. rokov. Z tohto vychádza téza, že spoločná európska obrana je stále len v rovine vízie. Motivačné faktory sa pritom objavujú skôr mimo únie, ako v nej. Pozitívny posun môžu znamenať spoločné projekty. Mnohonárodná spolupráca je pritom v NATO podstatne dynamickejšia, EÚ by sa preto mala prispôsobiť tomuto vývoju.

Problémom sa javí, že pokiaľ je mier, nikto nemá potrebu riešiť aktuálny stav, ale naopak nie je postačujúce až po konflikte upravovať vzťahy. Pre všetky strany musí byť výhodnejšie, ak nedôjde k žiadnemu stretu, lebo o to je väčší problém ak naozaj dôjde ku konfliktu a neexistujú dostatočné možnosti na jeho zabránenie. Na začiatku 20. storočia sa prejavila väčšia snaha o vytvorenie systému prevenčných opatrení. Trvalá možnosť pre udržanie mieru však predstavuje viacfázový proces. V prvom rade je snaha predchádzať konfliktom, ktorú predstavujú v podstate všetky mierové riešenia sporov.

Ani OSN nie je schopná zabrániť všetkému a niekedy preventívne snahy nepostačujú a je nutné pridať ďalšie faktory, či boj proti terorizmu alebo humanitárne intervencie. Medzinárodný mier a jeho dlhodobá udržateľnosť má však viac ako dva prvky. K tomu aby bola univerzálna bezpečnosť dosiahnutá je potrebné mnoho ďalších malých prvkov. Základom by mohla byť komplexná integrácia a to nie len do medzinárodných právnych štruktúr, ako vstup do OSN a jej regionálnych obdôb, ale aj začlenenie sa na iných poliach. Patria sem snahy politických štruktúr, diplomatických predstaviteľov štátov v rámci jednotlivých možností riešenia sporov, ale aj činnosť nadnárodných organizácií a obdobných skupín zameraných na dosahovanie zisku, čím niekedy ohrozujú, odďaľujú a sťažujú pokojný život ostatných obyvateľov našej planéty, keď mier je možné dosiahnuť iba komplexnou syntézou všetkých prvkov (dodržiavanie ľudských práv, ekonomických záujmov, enviromentálnych pravidiel, spotreby neobnoviteľných zdrojov...). Budúcnosť je na ľuďoch, a preto je potrebné sa venovať medzinárodnému mieru a bezpečnosti. V roku 2013 lídri členských krajín Európskej únie stretli, aby opäť rokovali o spoločnej bezpečnostnej a obrannej politike. Stretnutie európskych lídrov sa zaoberalo troma základnými oblasťami. Posilnenie efektívnosti a viditeľnosti spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky, rozvoj spôsobilosti a podpora európskeho obranného priemyslu. Európa musí čeliť výzvam, ktoré sú globálne a neraz prepojené. Globalizácia si vyžaduje ambicióznu a viacúrovňovú agendu. Je potrebné zamerať sa na riešenie vnútorných a vonkajších problémov súčasne napr. sporné otázky ako je otázka obmedzenia voľného pohybu osôb v rámci EÚ a pod.

Snahu o posilňovanie európskych spôsobilostí na poli bezpečnosti a obrany považuje SR za legitímnu a opodstatnenú. Stabilnou prioritou v tomto kontexte je zachovanie transatlantickej väzby a s tým súvisiaca komplementarita úsilia v rámci SBOP a NATO. Podpora plnohodnotného strategického dialógu medzi EÚ a NATO je toho nedielnou súčasťou. Trvalým záujmom SR je aktívne sa zapájať do aktivít a všetkých kľúčových iniciatív SBOP s cieľom vytvoriť predpoklady pre aktívne ovplyvňovanie jej ďalšieho vývoja. Tomu zodpovedá aj snaha podieľať sa na misiách SBOP mimo územia únie. Štruktúrovaná rozšírená spolupráca je určitým riešením ako predbehnúť prirodzený vývoj, na ktorý by sa čakalo ešte niekoľko desaťročí, ohrozuje však už teraz dosť krehkú štruktúru konsenzu o ďalšom vývoji SZBP.

ZÁVER

Súčasné bezpečnostné prostredie bude aj naďalej charakterizovať dynamický vývoj, komplexnosť a nepredvídateľnosť vývojových zmien, ako aj meniaca sa distribúcia moci. Vzájomná závislosť medzi vnútornou a vonkajšou dimenziou bezpečnosti sa bude prehlbovať, pričom vonkajšie bezpečnostné prostredie bude ovplyvňované krízami a konfliktami vo vnútri jednotlivých štátov. Je pravdepodobné, že sa budú prehlbovať aj ekonomické nerovnosti medzi štátmi a snaha o zabezpečenie prístupu k strategickým surovinám môže viesť ku krízam a konfliktom v medzinárodnom meradle.

Odporúčania odbornej verejnosti spočíva vo zvýšení výdavkov členských krajín na obranu, ktorá bola dlhé roky zanedbávaná, najmä kvôli pocitu bezpečnej Európy. Je potrebné sa zamerať opäť na kolektívnu obranu a budovať spôsobilosti, ktoré budú schopné túto kolektívnu obranu zabezpečiť. Zároveň je potrebné prehodnotiť fungovanie medzinárodných organizácií OSN a OBSE, ktoré nie sú v súčasnej situácii schopné garantovať mier a bezpečnosť v Európe a vo svete. Príkladom môže byť situácia na Ukrajine, kde zlyhal systém kolektívnej bezpečnosti. Práve okrem kolektívnej bezpečnosti sa vrhá zlé svetlo aj na medzinárodné organizácie ako OBSE a OSN, ktoré boli vybudované najmä pre riešenie takýchto situácií. Na Ukrajine prebieha hybridný konflikt legislatívy a tankov, ktorý môže byť definovaný ako vojna, kde základ sily tvorí regulárna armáda, avšak víťazstvom v tejto vojne sa prehráva mier. Na Ukrajine taktiež zúri informačná vojna, v ktorej má Rusko opäť silnejšiu pozíciu. V momentálnej situácii je dôležité všetky kroky Aliancie mediálne prezentovať a vysvetľovať. V rámci Európy je to prvá vojenská agresia od skončenia 2. Svetovej vojny. Pôvod ukrajinskej krízy siaha až do júna roku 2013, keď začali obchodné vojny medzi Európskou úniou a Ruskom spôsobené Asociačnou dohodou, ktorá bola ponúknutá Ukrajine Európskou Úniou. Ponúknutie asociačnej dohody znamená, že krajina ktorá ju podpíše preberie 80 percent legislatívy EU. Jednoducho povedané, rozširovanie zóny obchodu a EU legislatívy narazilo na ruský odpor. V rámci OBSE je potrebné diskutovať o vytvorení kolektívneho mechanizmu kontroly a rozšírenia kompetencií OBSE voči členským krajinám z hľadiska monitorovania budovania bezpečnostných kapacít.

Kolektívna bezpečnosť si v súčasnosti teda vyžaduje aj to, aby si všetky štáty uvedomili, že ohrozenie regiónu, ktorý považujú zo svojich hľadísk za najnebezpečnejší, je pre svet rovnako nebezpečným, ako je ním každý nebezpečenstvom ohrozený región.

Na základe týchto poznatkov autor v zmysle zámerov tohto príspevku konštatuje, že aj keď sa bezpečnostné riziká a hrozby zo strany štátnych alebo neštátnych aktérov nikdy nebudú dať odstrániť úplne, prijímanie účinných a efektívnych opatrení s adekvátnym zdrojovým zabezpečením v maximálnej možnej miere zníži negatívne dopady prípadných bezpečnostných kríz, či ozbrojených konfliktov na vyspelé štáty sveta, vrátane Slovenskej republiky. V súčasnosti, keď členské štáty škrtia rozpočet, je len prirodzené, že menej finančných prostriedkov je vyčlenených aj na rezorty obrany. Z tohto dôvodu koordinácia a plánovanie spoločnej obrany, hospodárne vynakladanie finančných prostriedkov aj prostredníctvom odstránenia duplicít pri spoločnej obrannej politike je jedným z možných riešení v rámci obranného plánovania v kontexte kolektívnej bezpečnosti. V čase narastania extrémizmu, populizmu, xenofóbie a terorizmu v Európe je spoločná obranná politika jednotlivých štátov potrebnejšia než kedykoľvek v minulosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografia

IVANČÍK, R. *Alokačná a technická efektívnosť financovania obrany v Slovenskej republike*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2012. 146 s. ISBN 978-80-8040-444-4.

IVANČÍK, R., KELEMEN, M. *Obrana štátu: ekonomika, plánovanie a financovanie obrany*. 1. vydanie. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2010. 257 s. ISBN 978-80-8040-410-9.

NOVÁK, L. 2005. *Krízové plánovanie.* Žilina : Žilinská univerzita. 2005. 208 s. ISBN 80-8070-391-4.

NOVOTNÝ, A. 2004. Slovník medzinárodných vzťahov, Magnet Press, Slovakia. 2004. 336 s. ISBN 80-89169-01-5

ŠEFČÍK, V. *Ekonomika a obrana státu.* Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 1999. 204 s. ISBN 80-7278-014-X

ŠKOLNÍK, M. *Logistika v Ozbrojených silách Slovenskej republiky*. 1. vydanie. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2008. 121 s. ISBN 978-80-8040-362-1.

Článok zo zborníka

ŠKOLNÍK,M – ŠTEUČEK, J. *Strategické hodnotenie obrany v kontexte s krízovým manažmentom v OS SR*. In: recenzovaný zborník: „Manažment – teória, výučba a prax 2012“, AOS GMRŠ Liptovský Mikuláš 2012, ISBN 978-80-8040-452-9.

VOJTEK, P. *Ďalšie smerovanie Ozbrojených síl SR v nadväznosti na zhoršovanie bezpečnostného prostredia vo svete a krízu v zdrojovom zabezpečení obrany*. In Bezpečnostné fórum 2012 : zborník vedeckej konferencie. Banská Bystrica : FPVMV UMB. 2012. s. 538-547. ISBN 978-80-557-0332-9

ŽÍDEK, R., CIBÁKOVÁ, S. *Bezpečnosť štátu*. In Manažérstvo bezpečnosti. Košice : Zborník vedeckých prác VŠBM, 2008. s 288-291. ISBN 978 80 89282 29-6.

Doktrína Ozbrojených síl Slovenskej republiky (B). 2005. Bratislava : GŠ OS SR, s. 20-21

GR SEOP. *Pokyny pre programovanie na roky 2014 až 2016* – Metodický pokyn 2012 č. SEOP -55-26/2012- OdRS

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

doc. Ing. Miroslav ŠKOLNÍK, PhD.
profesor katedry manažmentu, AOS gen. M.R.Štefánika
Email: miroslav.skolnik@aos.sk

pplk. Ing. Gustáv TARCSI
externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
Email: gtarcsi@gmail.com

ZKUŠENOSTI AČR Z BUDOVÁNÍ NRF
EXPERIENCE CZECH ARMY OF BUILDING NRF

Tomáš ŠPOK, František HANZLÍK,

ABSTRACT

Členské země NATO včetně České republiky se zavázaly plnit základní požadavky kladené na síly a prostředky vyčleněné (předurčené) pod přímé velení NATO. Jedná se především o deklarované úkolové uskupení pro operace NRF.

Síly rychlé reakce NATO (NRF) jsou vysoce připravené a technologicky vyspělé mezinárodní síly skládající se z pozemních, vzdušných, námořních a sil pro speciální operace, které Aliance může nasadit rychle a kdekoliv je potřeba.

AČR již od roku 2003 přispívá jednotlivými moduly do těchto sil rychlé reakce NATO. Jsou tyto NATO Síly rychlé reakce koherentní, s vysokým stupněm připravenosti, mezinárodním uskupením sil, technologicky na výši, flexibilní, nasaditelné, interoperabilní a udržitelné? V současné době, kdy dochází k zásadním změnám v politicko vojenské situaci ve světě se především v rámci NATO hovoří o zásadní změně v koncepci těchto uskupení NRF.

All NATO countries, including the Czech Republic made an agreement to accomplish basic requirements related to their forces and resources designated to NATO command structure. Especially task forces, declared for operations NRF, have to comply with these requirements.

The NATO Response Force (NRF) is a highly ready and technologically advanced multinational force made up of land, air, maritime and Special Operations Forces components that the Alliance can deploy quickly, wherever needed.

The Czech Army contributes to the different modules of the NATO Response Force since 2003. Is the NATO Response Force (NRF) a coherent, high readiness, joint, multinational force package, technologically advanced, flexible, deployable, interoperable and sustainable? At a time when there are major changes in the political and military situation in the world, especially in the context of NATO talks about a fundamental change in the concept of the NRF group.

Keywords: Úkolové uskupení, Síly rychlé reakce NATO, koncepce
task forces, NATO Response Force, concept

ÚVOD

„NATO bude vždy jen tak efektivní a akceschopné, jako jsou jeho členské země, a to platí rovněž pro NRF“.

PhDr. Petr Zlatohlávek

V souladu s politicko – vojenskými ambicemi ČR a obrannou strategii aktivně přispívá AČR svými silami a prostředky do struktury Sil rychlé reakce NATO Response Force (dále NRF). Tyto síly vznikly na základě summitu v listopadu 2002 v Praze. NATO zde přijalo klíčové rozhodnutí s cílem přeměnit své síly tak, aby byly schopné reagovat na novodobé výzvy a především na předpoklad vedení operací v 21 století. Na tomto summitu byl také přijat Pražský závazek ke schopnostem. Na tomto základě v červnu 2003 ministři obrany členských zemí Aliance včetně ČR v Bruselu schválili koncept vytváření NRF. V současné době dochází k přehodnocování konceptu NRF vzhledem k dynamicky se měnící politicko

vojenské situaci ve světě. I česká republika se svým zapojením nesporně podílí na zvyšování schopností těchto Aliančních sil rychlé reakce.

1. ÚČAST AČR V RÁMCI SIL RYCHLÉ REAKCE NATO

Dne 15. října 2003 NRF dosáhly počátečních operačních schopností (Initial Operational Capability - IOC). 20. listopadu 2003 se v Tureckém Istanbulu uskutečnilo první praktické cvičení NRF, kterého se účastnili i příslušníci štábu VePozS/1. md z Olomouce. Následně dne 1. prosince 2003 prapor chemické, biologické a radiační obrany pod velením ČR dosáhl IOC v rámci NRF 3. Později, 1. července 2004 dosáhl 312. prapor chemické, biologické a radiační obrany plné operační schopnosti (Full Operational Capabilities – FOC) a půl roku držel pohotovost k plnění úkolů v rámci NRF 3. Parlament ČR schválil v tomto roce postup nasazování sil a prostředků AČR v rámci konceptu NRF. Doba pohotovosti těchto sil trvala vždy půl roku.

Dne 13. října 2004 dosáhly Síly rychle reakce NATO (NRF) počátečních operačních schopností. Tajemník NATO Jaap de Hoop Scheffer a generál J. L. Jones toto oznámili na schůzce ministrů obrany NATO v Rumunsku. NRF měli v této době 17 000 vojáků. Síly rychlé reakce byly připraveny k okamžitému použití kdykoli a kdekoli. Od 1. července 2006 má pohotovost sedmá rotace NRF, v níž Česká republika velí Mnohonárodnímu praporu radiační, chemické a biologické ochrany. V říjnu 2006 NRF dosáhly plných operačních schopností (FOC), a byly tak zcela připraveny vykonávat zadané mise v plném rozsahu. NRF čítaly zhruba 25 000 vojáků.

Ve dnech 10. - 12. října 2006 proběhlo pod velením 31. brigády radiační, chemické a biologické ochrany Armády ČR v Liberci cvičení mezinárodního praporu „Peaceful Dragon" v Liberci a simulovalo zamoření budovy základní školy, vojáci v rámci cvičení dekontaminovali budovu školy a evakuované osoby. Do šesté rotace (od ledna 2006) přispěla Česká republika vysláním osmnácti vojáků jednotky CIMIC (Civil-Military Cooperation), které velela Velká Británie.

Do osmé rotace se od 1. ledna do 30. června 2007 zapojila 31. brigáda radiační, chemické a biologické ochrany Armády ČR v Liberci, která byla rovněž velící jednotkou mezinárodního praporu. V květnu 2007 se rozběhla debata o budoucnosti NRF, kterou následovaly pochybnosti o úloze speciálních sil ze strany USA, které snížily svůj počet vojáků v NRF na 5 % a pohrozily, že jednotky zcela opustí.

Od července je v pohotovosti devátá rotace Sil rychlé reakce NATO (NRF), do níž přispívá 312. prapor radiační, chemické a biologické ochrany z Liberce jednotkou radiologické laboratoře. Slavnostního nástup a ohlášení dosažení plných operačních schopností sil vyčleněných do NRF 9 se uskutečnil 4. září 2007 v Liberci. Během něho byly všem příslušníkům NRF 8 uděleny Pamětní odznaky ministryně obrany za NRF. Podle zpráv v médiích se NRF potýkají s nedostatkem vojáků a dalších zdrojů, údajně nejsou plně akceschopné. V této době tedy v roce 2007 pokračují debaty o jejich účelu a dalších možnostech.

Na schůzce ministrů obrany zemí NATO v Holandsku 25. října 2007 se ministři shodli, že kvůli chronickému nedostatku vojáků v misích je potřeba se zabývat expertním návrhem na snížení počtu vojáků trvale vyčleněných pro NRF.

V březnu 2009 se Britský ministr John Hutton v reakci na neschopnost členských států NATO vyčlenit 25 tisíc vojáků pro NRF vyslovil pro vytvoření menších stálých jednotek o síle 1 500 vojáků, které by sloužily k obraně evropského kontinentu, byly by k dispozici pro případné vyslání do Afghánistánu, apod.

Od léta roku 2009 přešlo NATO na nový koncept NRF a vydalo manuál AD 80 – 96 pro státy Aliance přispívajících do Sil rychlé reakce. Tyto síly se od tohoto roku dělí na Immediate Responses Force (IRF) a Responses Forces Pool (RFP) s délkou doby pohotovosti jeden rok. Tyto jednotky jsou certifikovány dle normy AFS vol. I – VIII (pozemní síly dle normy AFS vol. VII CREVAL). Také došlo k značné redukci a to z 25 000 na 14 000 osob.

Od roku 2009 se Česká republika pravidelně podílí různými druhy jednotek, a to v rozsahu od jednotlivců až po stovky vojáků. Například ve 14. rotaci NRF (I. - VI. 2010) byl český kontingent NRF tvořen celkem 120 příslušníky ze 73. tankového praporu z Přáslavic, dále příslušníky 7. mechanizované brigády z Hranic a také 14. brigády logistické podpory z Pardubic. V roce 2015 bude NRF tvořeno velitelstvím brigády a praporním úkolovým uskupením na bázi 43. vpr z Chrudimi. Toto úkolové uskupení se poprvé zapojí do NRF velitelstvím brigádního typu. Tímto krokem prokáže velitelství 4. brn schopnost plánovat a řídit boj včetně schopnosti přijmout další mezinárodní praporní uskupení. Další zásadní příspěvek deklaruje ČR v roce 2019 v podobě praporního úkolového uskupení na bázi mechanizovaného praporu. Tyto zásadní příspěvky souvisí s dosažením plných operačních schopností dvou páteřních brigád AČR.

2. GENEROVÁNÍ SIL A PROSTŘEDKŮ

Každý členský stát Aliance se zavázal na základě summitu NATO v Praze doplnit do Sil rychlé reakce konkrétní obrannou schopnost, tedy určitou specializaci, která v souhrnu vytvoří pozemní, námořní nebo vzdušnou formaci. Tato jednotka v síle brigáda v případě pozemních sil má pak následně operační schopnosti, které umožní plnit úkoly v plném spektru definovaných scénářů nasazení IRF, nebo RFP a tedy má schopnost na celé spektrum bezpečnostních rizik 21. století.

V letech 2003 až 2007 AČR zařazovalo do NRF v půlročních rotacích především schopnost CBRN a CIMIC. Jednalo se o moduly, které byly logisticky nesamostatné a neměly své protějšky z ČR ve štábu operačního stupně NRF.

Od roku 2009 dochází k řadě zásadních změn v systému generování a deklarování sil a prostředků AČR. Jsou generovány schopnosti v podobě modulů v plném spektru, jednotky prochází národní a mezinárodní přípravou a kooperují s vedoucí zemí (Lead Nation LN). Moduly jsou již logisticky samostatné a jejich udržitelnost v boji činí 30 dní (mají k dispozici 30 DOS) a zplánovaný strategický přesun do prostoru operace. Veškeré náklady přípravy, výcviku a nasazení jsou hrazeny ČR. Moduly v podobě úkolových uskupení jsou na závěr národní přípravy certifikovány v souladu s normou NATO (CREVAL, MEDEVAL, TACEVAL atd.) a sladěny v rámci mezinárodní přípravy s ostatními přispívateli do daného NRF na mezinárodním cvičení, kde jsou certifikovány i jednotlivé štáby uskupení NRF.

Od roku 2013 dochází k základnímu přelomu deklarace sil a prostředků v rámci AČR. Jednotky se deklarují a plánují na dobu 5 let (3 roky závazně) před dosažením doby pohotovosti. Do úkolového uskupení NRF jsou deklarovány praporní a rotní úkolová uskupení se zdrojového rámce brigádních úkolových uskupení (bÚU) na bázi nosných brigád AČR. Tyto jednotky mají schopnosti v souladu s Capability targets (CT2013) schválených v NATO v roce 2013 a naplňují tak požadavek Smart Defiance. Do štábu NRF se přispívá 1/3 osob vzhledem k předurčenému počtu osob v příspěvku národů.

3. NÁRODNÍ OMEZENÍ

Jako ostatní členské státy Aliance i ČR naráží na řadu omezení. Jedná se především o dopady neustále se snižující zdrojový rámec resortu MO v minulých letech, probíhající

reorganizace a nestabilita personálu, úroveň jazykové připravenosti, scházející koncepce rozvoje druhů vojsk. Nedostatkem je materiální vybavení jednotek, které je postupně doplňované v souladu se střednědobým plánem. Především se jedná o balistickou ochranu jednotlivce, prošlé záruční lhůty u prostředků individuální ochrany atd.

Nejsou vytvářeny dostatečné operační zásoby a jedná se pouze o zkalkulování něčeho, co pak existuje pouze virtuálně. Jedná se o tzv. Day of Supply (DOS), které zabezpečují udržitelnost jednotky po dobu 30 dnů v boji. Zabezpečení strategického přesunu do prostoru operace se stává pro národy z hlediska financí taktéž národním omezením, které je řešeno v rámci tzv. sdílení schopností v rámci Aliance.

4. NASAZENÍ NRF V OPERACI

Paradoxem je, že jednotky AČR se v rámci NRF nikdy neúčastnili reálného nasazení v operaci NATO. První operací NATO v rámci NRF bylo v září a říjnu 2005 dopravování humanitární pomoci na jih USA po hurikánu Katrina, celkem 12 letů přepravilo 189 tun pomoci. Druhou bylo rozsáhlejší nasazení po ničivém zemětřesení v Pákistánu z 8. října 2005. Zde šlo nejen o dopravu humanitární pomoci, kdy se podařilo dvěma leteckými mosty a pomocí 168 letů přepravit 3500 tun pomoci, ale též o zapojení mediků a ženistů. Poprvé také bylo vysláno a v praxi odzkoušeno mobilní velitelství NRF. Operace v Pákistánu probíhala od října 2005 do února 2006. Obě mise byly humanitární, tedy nejednalo se o mise bojové.

Dále byly vyslány moduly NRF v rámci jiné operace NATO, jako tomu bylo několikrát během roku 2004 (chemici na ochranu summitu NATO v Istanbulu, pomoc při zajištění bezpečnosti olympijských her v Řecku a pomoc se zajištěním klidného průběhu voleb v Afghánistánu).

5. POZITIVNÍ A NEGATIVNÍ ZKUŠENOSTI

K pozitivním poznatkům AČR v rámci vyčleňování sil a prostředků bezesporu patří:

1. Naplnění ambice ČR stát se plnohodnotným členem Aliance.
2. Možnost prosazování svých politických zájmů uvnitř organizace jako je NATO.
3. Získání prestiže v oblasti chemické a biologické ochrany vojsk.
4. Možnost připravit důstojníky pro práci v mezinárodních štábech.
5. Společný výcvik v rámci armád NATO a podíl na modernizačních projektech.
6. Deklarace vně i uvnitř státu schopnosti AČR plnit úkoly v mezinárodních operacích.
7. Získání politicko-vojenské prestiže ve světě.

Mezi ty negativní, dle mého názoru patří:

1. Fenomén tzv. Afghanizace a orientace AČR jako expediční armády.
2. Nepružný systém financování nasazených sil a prostředků.
3. Strategický přesun, tvorba operačních zásob, financování přesčasové doby a pohotovostí.
4. Existence 4 druhů tabulkových počtů.
5. Pomalé zavádění legislativy NATO do podmínek AČR.

ZÁVĚR

ČR jako členský stát Aliance plní veškeré závazky vůči NATO a stalo se akceptovaným přispívatelem do Sil rychlé reakce. Úkolová uskupení jsou pevným základem

IRF a RFP s požadovaným spektrem schopností a i přes řadu omezujících faktorů se jedná o velmi dobře vycvičené a připravené vojáky, kteří deklarují při certifikacích vysoký stupeň profesionální úrovně, a jedná se o uskupení připravené plnit úkoly v plném spektru operace pod hlavičkou NATO. Otázkou zůstává, jak dlouho je tento vysoký standard udržitelný se stávajícím zdrojovým rámcem (fixovaný na 1,4 % HDP).

Dále se nabízí otázka, zda tyto Síly rychlé reakce vůbec vytvářet, vzhledem k dosavadním „nenasazení“ a zda v této podobě jaké jsou dnes, vůbec plní svůj úkol v politice prosazování zájmů Aliance.

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

International Military Staff. The NATO Response Force: At the centre of NATO transormation, IMS Mons, [online] [2013-10-15], Dostupné na internetu : <http://nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm >.

NATO Response Force: Ready for action. In: [online]] [cit. 2013-11-05-10:05] Dostupné na internetu: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/103267.htm>

The NATO Response Force: At the centre of NATO transformation [online] [cit. 2013-10-15-16:57] Dostupné na internetu: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm?selectedLocale=en>

SVĚTNIČKA, Lubomír , Jste odhodlaní spojenci, ale obraně dáváte málo, řekl v Praze šéf NATO, , [online] [2014-04-15], Dostupné na internetu: <http://www.natoaktual.cz/rasmussen-jednal-v-cesku-0xp/na_zpravy.aspx?c=A140411_172055_na_zpravy_m00>.

ZLATOHLÁVEK, Petr. NATO Response Force – Síly rychlé reakce: úvod do problematiky, Ostrava, Jagello 2000, 2007. 117 s. ISBN 978-80-239-9386-8.

Tomáš ŠPOK, Plukovník Ing.
Horní Lán 1307/8, 779 00 Olomouc
spokt@hotmail.com

František HANZÍK, Prof. Ing. CSc.
Bratří Mrštíků 13/314, 614 00 Brno
Frantisek.hanzik@unob.cz

MOŽNOSTI A LIMITY VOJENSKÉ SPOLUPRÁCE V RÁMCI V4
POSSIBILITIES AND LIMITS OF MILITARY COOPERATION WITHIN FRAMEWORK OF V4

Tomáš ŠPOK, Ivo PIKNER

ABSTRACT

Článek pojednává o vojenské spolupráci v rámci zemí Visegrádské skupiny z pohledu společného sdílení schopností. Článek vyjadřuje pohled autorů na možnosti a především limity v této oblasti.

The article deals with military cooperation within the Visegrad Group of countries from the perspective of the common capabilities sharing. The article expresses the view of the authors of the possibilities and limits in this particular area.

Keywords: Visegrádská skupina, V4, NATO, vojenské schopnosti, sdílení schopností
The Visegrad Group, V4, NATO, Military Capability, Capability Sharing

ÚVOD

"...porady a úchvaly sjezdu tohoto byly pro ten věk veledůležité, spořádavše nadobro všeliké poměry státní na východu Evropy."

F. Palacký

Visegrádská skupina vznikla z úsilí zemí střední Evropy o spolupráci v řadě oblastí společného zájmu v rámci celoevropské integrace. (1)

Místo, kde k setkání Havel – Walęsa - Antal došlo, bylo symbolické: ve Visegrádu se roku 1335 sešli panovníci Jan Lucemburský, král český, Karel Robert, král uherský a Kazimír III., král polský, aby se dohodli na vyřešení vzájemných neshod a spolupráci.

Základní otázkou je, proč vzniká Visegrádská skupina v době, kdy již existuje Evropská unie a NATO? I přes snahu zemí bývalého východního bloku se osamostatnit (rozpad Jugoslávie, Slovensko, SSSR) vznikla dne 15. února 1991 z úsilí zemí střední Evropy Visegrádská skupina, zaměřená na spolupráci v řadě oblastí společného zájmu v rámci celoevropské integrace.

Hlavním faktorem vzniku skupiny je historický fakt, že Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko byly vždy součástí jedné civilizace sdílející kulturní a intelektuální hodnoty a společné kořeny náboženských tradic, což si přejí zachovat a dále posilovat. Dalším faktorem byla snaha zemí Visegrádské skupiny (V4) o začlenění do Evropské unie. Svou integraci do EU lze takto považovat za další krok v procesu překonávání umělých dělících čár v Evropě pomocí vzájemné podpory. Tohoto cíle dosáhly v roce 1. května 2004, kdy se všechny staly členskými zeměmi EU.

1. MOŽNOSTI VOJENSKÉ SPOLUPRÁCE V RÁMCI V4

Nesporným zájmem zemí skupiny V4 je přispívat k budování evropské bezpečnostní architektury založené na efektivní, funkčně se doplňující a vzájemně posilující kooperaci a

koordinaci mezi existujícími evropskými i transatlantickými institucemi.(1) Predikované úsilí vyplývá ze členství zemí v Alianci a EU potažmo OSN.

Vzhledem k ekonomické recesi nejen světové, ale především evropské, a v případě Slovenska, Maďarska a Česka i vzhledem k neustále klesajícím výdavkům na obranu v posledních letech, oscilujícím na úrovni kolem 1 % HDP, (2) je zájmem zemí V4 s relativně nízkým HDP (viz. obr. č. 1), sdružovat své úsilí a podílet se na prosazování společných zájmů v oblasti vojenské obranné politiky. Společným sdílením schopností v oblasti vojenského obranného průmyslu, vzdělávání, vývoji a vytváření společných zdrojových rámců sil a prostředků armád V4 být plnohodnotným partnerem „ekonomicky silných“ států EU a Aliance.

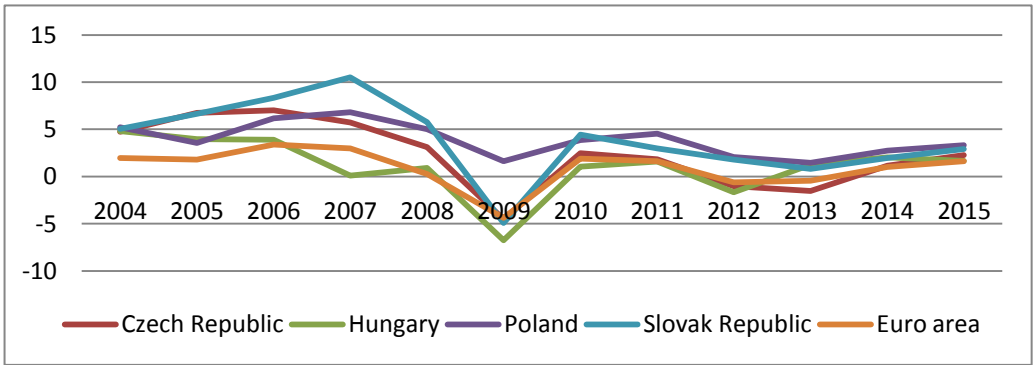

Obr. č. 1 Real GDP (percentage change from previous year)
Zdroj: Author's figure according OECD Economic Outlook No 92: Annex-Tables, tab. 1, www.oecd.org

I přesto, že se od roku 1992 postoje České republiky k jednání v rámci V4 v oblasti obrany několikrát změnily, kdy v prvních letech byl přístup české vlády ke spolupráci V4 odmítavý a v roce 1995 dokonce vyjádřila ČR značně rezervovaný postoj k Visegrádské skupině, byla společná setkání ministrů obrany znovu v roce 1997 obnovena. Impulsem pro obnovení spolupráce se stalo směřování tří členů V4 do NATO, kdy se visegrádská spolupráce se stala platformou pro výměnu zkušeností s procesem vstupu do Aliance.

Na základě uvedených faktů je zřejmé, že Skupina V4 nebyla vytvořena jako alternativa k úsilí o celoevropskou integraci, ani se nesnaží konkurovat funkčním středoevropským strukturám. Její aktivity nesměřují v žádném případě k izolaci nebo k oslabení vztahů k ostatním zemím. Skupina se naopak snaží podporovat optimální spolupráci se všemi zeměmi, zvláště se zeměmi sousedskými, a zajímá se o demokratický rozvoj všech částí Evropy. Jedním z příkladů je probíhající výstavba V4 Evropské bojové skupiny s dobou pohotovosti v první polovině roku 2016, kde byla nabídnuta spolupráce sousedícím státům jako je Rakousko, Ukrajina.

V současné době se země v rámci skupiny V4 podílejí v oblasti vojenské spolupráce na projektech obranného průmyslu, sdílení schopností v rámci NATO Sil rychlé reakce (NRF), tvorbě bojových skupin EU (EU BG), pozorovatelských misí, společné působení v zahraničních operacích, vojenské školství, výměna informací v rámci mezinárodních smluv KOS a VD11.

1.1 SPOLUPRÁCE V OBRANNÉM PRŮMYSLU

Na základě nutného přezbrojení techniky skupiny zemí V4, která byla především na základě Ruské provenience, bylo nutné navést diskuzi v oblasti modernizace této techniky.

Projekty měly zabezpečit efektivní, ekonomicky úsporné a časově limitované projekty. Na základě těchto požadavků se spolupráce posunula k diskusi nad konkrétními projekty vyzbrojování, které se týkaly možnosti společné modernizace. Nově se začali setkávat ředitelé pro vyzbrojování. Výsledkem práce skupiny byly návrhy na spolupráci v několika oblastech vyzbrojování. Jednalo se o možnost společného vývoje 3D radaru, spolupráci při modernizaci tanků T-72 včetně vývoje munice, výměnu informací při modernizaci vrtulníků ruské provenience. Polsko projevilo zájem o společný projekt modernizace bojového vrtulníku Mi – 24 a v oblasti vytvoření společného výcvikového centra letectva.(3) Tyto projekty však **nebyly nikdy realizovány.**

1.2. SPOLEČNÉ SDÍLENÍ SCHOPNOSTÍ

V rámci sdílení společných schopností byla realizována spolupráce mezi Slovenskem a Českou republikou v případě výstavby a přípravy CZE/SVK EU BG. V první polovině roku 2016 a v roce 2020 se zavázala skupina V4 připravit společný projekt bojového uskupení (V4 EU BG) po vzoru Nordic Battle group (Norsko, Finsko, Dánsko, Švédské uskupení).

Země skupiny V4 dále spolu přispívají svými schopnostmi v rámci NATO Response Forces (NRF) a zahraničních misích v rámci prosazování Aliančních politicko – vojenských zájmů.

V roce 2013 byla navázána spolupráce v rámci Mnohonárodního logistického koordinačního centra MLCC, které sídlí v Praze a jehož úkolem je koordinace aktivit v rámci zemí NATO v oblasti výstavby, výcviku, využití a interoperability prvků logistiky. V tomto roce se na Slovensku ve vojenském prostoru Lešť a na letecké základně Sliač konalo mezinárodní standardizační logistické cvičení s názvem Capable Logistician 2013 za účasti 37 států a více než 10 nadnárodních aktérů.

Další iniciativou je vytvoření Společné logistické podpůrné skupiny JLSG (Joint Logistics Support Group) v rámci zemí V4. Cílem této skupiny je zlepšení schopností řízení a koordinace logistické podpory včetně zdravotnického zabezpečení nejen v operacích NATO, ale také EU. Výsledkem by mělo být mimo jiné i podstatné snížení finančních prostředků vynakládaných při nasazování národních logistických prvků jednotlivých zemí v rámci V4 do operací. První reálnou činností tohoto prvku bude jeho vyčlenění do pohotovosti společně s V4 EU BG. Tato iniciativa je součástí projektů tzv. chytré obrany „Smart defense“.

Mezi společné projekty lze zařadit i nákup mobilních radiolokátorů protivzdušné obrany MADR, letištních radiolokátorů a dalších prostředků. Na přelomu let 2015 a 2016 je předpoklad nákupu 6 kusů radiolokátorů typu MADR a tří kusů letištních radiolokátorů.

Rovněž státy V4 využívají možnosti spolupráce v rámci nasazení do zahraničních operací a při přípravě a výcviku před nasazením. Příkladem spolupráce je společné působení českých a slovenských vojenských policistů v Afghánistánu v provincii Wardak, participace slovenských lékařů v rámci českých jednotek v Afghánistánu a to buď v polním chirurgickém týmu, nebo jako lékařské zabezpečení Vojenských poradních týmů MAT.

Nelze opomenout vzájemnou výměnu zkušeností z oblasti transformace a restrukturalizace armád, společných výcvikových aktivit ať již na domácím území, či v zahraničí, modernizačních projektů techniky zejména v oblasti mechanizovaného vojska a dělostřelectva a to vše s podtextem a snahou touto spoluprací zvýšit kvalitu a efektivitu a přitom docílit co největší úspory finančních prostředků. Stranou nezůstala ani výměna zkušeností z oblasti výběru a hodnocení personálu.

2. LIMITY SPOLUPRÁCE

Mezi základní limit spolupráce v obranném průmyslu patří nízký zdrojový rámec vyčleněný pro obranu jednotlivých zemí V4. Veškeré modernizační projekty končily neúspěchem a nezájmem zemí o spolupráci. Mezi tyto patří i ČR, která odmítla projekt na modernizaci Mi – 24. Česká republika o něj ztratila zájem poté, co dostala vrtulníky z Ruska v rámci deblokace dluhů Ruské federace. Realizaci společného projektu taktéž zkomplikovala vyjednávání s Ruskem, které odmítalo poskytnout licenční práva nutná k zásahům do techniky vyprodukované v bývalém SSSR. Krach projektu byl především zklamáním pro Polsko a dále znevěrohodnil Visegrádskou skupinu jako platformu pro spolupráci v oblasti obrany a vyzbrojování. Minimálně od roku 2002 byl diskutován projekt společného výcvikového centra letectva, ale taktéž bez konkrétních výsledků.

Mezi další limit vzájemné spolupráce patří vliv klíčového hráče V4 a to rozlohou a počtem obyvatelstva největším státem, kterým je Polsko. Prioritou celé Visegrádské skupiny, je realizace politiky „otevřených dveří". Česko i Polsko mají zájem na pokračování procesu rozšiřování Unie, ačkoli zaměření obou stran se v tomto případě trochu liší - Varšava klade hlavní důraz na východ, Praha na jih. Nic to ale nemění na nutnosti spolupracovat a společně udržovat perspektivu členství pro evropské státy mimo hranice EU. Tato snaha v případě Polska a Česka vychází nejen z idealistického přístupu k mezinárodním vztahům, ale je současně základem bezpečnosti. Polsko považuje za nesmírně důležitý prvek své bezpečnosti transatlantické spojenectví a americkou přítomnost na evropském kontinentu.

Po několika neúspěšných pokusech opadla snaha členů V4 zahájit projekty vyzbrojování ve středoevropském formátu. Při akvizici vojenské techniky se všechny státy dále soustředily na spolupráci s partnery z USA nebo západní Evropy, která jim umožňovala využít štědrých offsetových programů pro vlastní průmysl. Iniciativa Visegrádské čtyřky se nadále soustředila do oblasti Evropské obranné politiky, kde členské státy vyjednávaly o formování společných bojových skupin EU. Nové impulsy pro oblast akvizice přicházely přímo od obranného průmyslu, když zástupci průmyslových asociací deklarovali schopnost zahájit společné projekty. Podobné výzvy se ale zatím nesetkaly s patřičnou odezvou na politické rovině.

Nárůst nákladů na vývoj a pořízení zbraňových systému omezuje strategické možnosti pro případ vypuknutí konfliktu. Pro většinu států se stal neudržitelný koncept udržování domácí obrané průmyslové základny, která by měla připravené výrobní programy pro případ provedení válečných příprav. Zajištění bezpečnosti státu již není dostatečným argumentem pro vynakládání enormních prostředků na udržování domácího obranného průmyslu.

S výjimkou několika nejsilnějších mocností již státy V4 nejsou schopny samostatně financovat vývoj nejmodernějších zbraňových systémů. Pro většinu členů Evropské unie zůstává jedinou reálnou alternativou rozvoj společného trhu EU s obranným materiálem a zahájení společných projektů výzkumu a vývoje.

Spolupráce Visegrádské čtyřky prokázala vlastní užitečnost na úrovni odborných konzultací a koordinace, ale neprosadila se jako reálná alternativa pro rozvoj obranného průmyslu členských států. Státy V4 i nadále spojuje řada společných zájmů, které by je měly motivovat ke spolupráci v oblasti armádní akvizice a obranného výzkumu. V oblasti vyzbrojování se v uplynulých dekádách ukázaly limity spolupráce skupiny V4, která je vhodným fórem pro konzultace, ale očekávání v oblasti společných projektů ve vyzbrojování se ukázala jako zcela lichá. Jedinou reálnou možností spolupráce V4 v oblasti vyzbrojování zřejmě do budoucna zůstává zapojení členů skupiny do projektů v rámci Evropské obranné agentury, která může poskytnout potřebný institucionální rámec a „know-how".

ZÁVĚR

Prvním krokem tímto směrem by tak měla být snaha o zmezinárodnění určitých schopností v rámci skupiny V4 s důrazem nejprve na posílení institucionální provázanosti a poté na sdílení finančně náročných schopnosti (např. stíhací letectvo, strategický přesun a logistika). Důležitým faktorem pro případný úspěch těchto odvážných kroků bude mít čas a rychlost s jakou budou podniknuty. V opačném případě hrozí pomalý úpadek do nevýznamnosti, který ohrožuje jak zájmy ČR v podobě koheze společné obrany, tak příležitosti ke spolupráci v rámci skupiny V4.

Visegrádská čtyřka se od svého vzniku ukázala být vhodnou platformou pro spolupráci středoevropských států v řadě oblastí. Zároveň ale spolupráce V4 vždy měla své limity, které se jasně ukázaly na příkladu oblasti vyzbrojování. Visegrádská skupina posloužila jako platforma pro konzultace a koordinaci postupu při řešení podobných problémů, avšak přes řadu příležitostí a návrhů snahy o prohloubení spolupráce směrem ke společným projektům skončily nezdarem.

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

[1]Informace o Visegrádské skupině: *Vznik a cíle Visegrádské skupiny*. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR. *Mzv.cz* [online]. Praha, 2013, 12.06.2013 [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/visegrad/index.html

[2]KELEMEN, M. – IVANČÍK, R. 2012. *Obranné plánovanie a výdavky na obranu: súčasť krízového plánovania štátu.* Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2012. 207 s. ISBN 978-80-89282-77-7.

[3]ZETOCHA, Karel. *Spoluprace-visegradske-ctyrky-v-oblasti-vyzbrojovani. In: [online]*. Praha: Institute of International Relations Prague / Ústav mezinárodních vztahů, 2011, 29. 03. 2011 [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: http://iir.cz/article/spoluprace-visegradske-ctyrky-v-oblasti-vyzbrojovani

[4]MACEK, Dan. *Visegrád: Sobotkovo bláhové zaklínadlo k Ukrajině. In: Česká pozice: lidovky.cz [online]*. Praha: MAFRA, a.s., 2014, 19.2.2014 [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/visegrad-sobotkovo-blahove-zaklinadlo-k-ukrajine-f77-/tema.aspx?c=A140128_120742_pozice_138871

[5]Visegrad Group. *International Visegrad Fund*. Visegrad Group [online]. 2000–2014. [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: http://www.visegradgroup.eu/cz

[6]VALÁŠEK. DAV4 Full Report: *Towards a Deeper Visegrad Defence Partnership*. DAV4 Full Report [online]. 2012, s. 16, 15.11.2012 [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: www.cepolicy.org

Plukovník Ing. Tomáš ŠPOK
Horní Lán 1307/8, 779 00 Olomouc
spokt@hotmail.com

Plukovník gšt. Ing Ivo PIKNER, Ph.D.
Ořechová 149, 664 61 Rebešovice
ivo.pikner@unob.cz

AKTUÁLNE PROBLÉMY BEZPEČNOSTI V KONTEXTE UDALOSTÍ NA UKRAJINE.

CURRENT PROBLEMS OF SECURITY IN THE CONTEXT EVENTS IN UKRAINE.

Ing. Ján ŠTEUČEK

ABSTRACT

Ruská inváziа na Ukrajinu a anexia Krymského polostrova zmenili nielen doterajšiu politickú realitu východnej Európy, ale aj strategickú rovnováhu, ktorá tu existovala od konca studenej vojny a rozpadu Sovietskeho zväzu. Kľúčovými súčasťami doterajšieho stavu boli predpoklady ktorými sú, územná celistvosť Ukrajiny ako absolútne nedotknuteľná vec, neprítomnosť ruských ozbrojených síl v blízkosti strednej Európy, respektíve stredná Európa mimo strategického dosahu hlavných ruských ozbrojených síl a spôsob uvažovania, ktorý vylučoval vojnu ako alternatívu riešenia problémov v medzinárodných vzťahoch v Európe.

Ako sa však zdá, vojna prestala byť pre zahraničnú politiku pri presadzovaní mocenských záujmov v Európe tabu. Je veľmi potrebné uvedomenie si strategickej hĺbky týchto zmien, ktoré budú mať dôsledky pre našu bezpečnosť.

The Russian invasion of Ukraine and the Crimean peninsula annexation changed only previous political realities of Eastern Europe, but also the strategic balance which existed here since the end of the Cold War and the collapse of the Soviet Union. A key part of the prior assumptions were namely, the territorial integrity of Ukraine as absolutely inviolable thing, the absence of Russian forces in the vicinity of Central Europe, Central Europe respectively, out of the reach of the Russian strategic forces and way of thinking, which excluded the war as alternative solutions to problems in international relations in Europe.

As it seems, the war ceased to be a foreign policy interests in promoting power in Europe taboo. It is very necessary awareness of the strategic depth of these changes, which will have implications for our security.

Keywords: Európa, bezpečnostná situácia, vojna, kríza, anexia, integrita, globálny, rovnováha,
Europe, the security situation, war, crisis, annexation, integrity, global, balance,

ÚVOD

Ambíciou tohto článku je prispieť do odborných diskusií a poukázať na niektoré jeho špecifické aspekty vo vzťahu k problematike globálnej či regionálnej bezpečnosti. Bezpečnostnú situáciu na Ukrajine je možné aj po dokončení anexie Krymu naďalej hodnotiť ako konfliktnú s potenciálom ďalšieho zhoršovania.

1. VÝVOJ BEZPEČNOSTNEJ SITUÁCIE NA UKRAJINE

Vývoj bezpečnostnej situácie na Ukrajine a aktivity Ruskej federácie v súvislosti s anexiou Krymskej autonómnej republiky dnes poskytujú rôznym bezpečnostným expertom, analytikom, politológom, ale aj politikom jedinečný priestor na zamýšľanie sa nad tým, čo sa vlastne na Ukrajine stalo a čo bude ďalej. Situácia na Ukrajine sa od novembra 2013 vyvíjala ako typický konflikt, ktorý vyústil nielen do pádu Janukovyčovho mocenského centra, ale aj do agresie Ruska a následnej anexie Krymu. Tento konflikt však eskaluje ďalej. Má oblasť

tenzie, takzvanej predispozície a svojich priamo a nepriamo zúčastnených aktérov, ktorí ho môžu aj deeskalovať.

Ak chceme správne pochopiť podstatu tohto konfliktu a určiť jeho predikciu, tak ho musíme skúmať vo viacerých analytických rovinách (tzv. Kodanská škola). Pri jeho analyzovaní je nevyhnutné odhaliť vzťah medzi príčinou a dôsledkom. Je to dôležité pri správnom predikovaní vývoja tohto konfliktu, a to zaujíma nielen odbornú, ale aj laickú verejnosť. V uvedenej súvislosti považujem za potrebné zvýrazniť nasledujúci aspekt. V snahe naznačiť redikciu konfliktu budem pracovať zo základnými typmi neistoty, ktoré sú definované v Cynefinskom rámci (stav neurčitosti). Niektorí experti nemajú na problematiku bezpečnosti na Ukrajine jednotný názor. Na mnohé otázky, však dnes môžeme odpovedať len hypoteticky. Množstvo akoby odborných analýz sa spravidla už ex post úzko zameriava na hodnotenie často nepodstatných ukrajinských vnútropolitických procesov, právne aspekty legality či legitimity jednostranného vyhlásenia nezávislosti Krymu a jeho následnej anexie, prípadne neproduktívne hľadanie odpovedí na otázku či výsledkom aktivít Ruska bude opätovné oživenie obdobia takzvanej studenej vojny, alebo znovuzrodenie toho, čo sa v histórii pomenovávalo pojmom imperiálne Rusko. Je potrebné sa zamýšľať aj nad otázkou, či súčasný systém svetovej bezpečnosti nezlyhal.

2. POHĽAD NA SPOLOČÚ BEZPEČNOSTNÚ OBRANNÚ POLITIKU

Krym je pravdepodobne už definitívne ruským územím a s týmto faktom sa musia vyrovnať všetci zainteresovaní regionálni, alebo globálni bezpečnostní aktéri. Tento priestor sa stal typickým tzv. geopolitickým ohniskom. Nič na tom nezmení ani návrh rezolúcie Valného zhromaždenia OSN o teritoriálnej integrite Ukrajiny a neuznaní krymského referenda. Potenciál ďalšieho možného zhoršovania bezpečnostnej situácie na Ukrajine je založený najmä na hrozbe anexie ďalších južných a východných regiónov krajiny. Jedným z indikátorov tejto hrozby je najmä vysoká koncentrácia jednotiek Ozbrojených síl Ruska v prihraničných oblastiach s Ukrajiny a na Krymskom polostrove. V tomto kontexte stále nie je jasné, či Putinove centrum moci takzvaný black box k anexii ďalších regiónov Ukrajiny nakoniec pristúpi, alebo nie. Miera rizika, ktorá súvisí s uvedenou hrozbou je vysoká. Putinove centrum moci je sekuritizačným aktérom, disponuje na realizáciu uvedenej hrozby množstvom prostriedkov a má aj vysokú motiváciu. Hlavným motívom Ruska je najmä dlhodobá snaha definitívne eliminovať bezpečnostné hrozby predovšetkým vojenského charakteru voči svojej vlastnej bezpečnosti.

Túto snahu si veľká časť odbornej verejnosti často zamieňa s jej snahou o opätovné získanie štatútu svetovej veľmoci. Za najvážnejšie z uvedených hrozieb považuje Rusko predovšetkým rozširovanie NATO smerom k svojim hraniciam a problematiku globálneho šírenia prvkov protiraketovej obrany Spojených štátov amerických. Rusko vo svojej Vojenskej doktríne priamo definuje NATO ako jednu z vážnych hrozieb voči svojej bezpečnosti a jeho ďalšie rozširovanie definuje ako narušovanie strategickej rovnováhy. Rusko si uvedomuje, že USA aj napriek vyhláseniam prezidenta Obamu o ustúpení od plánov respektíve ich modifikácii k rozmiestneniu prvkov systému protiraketovej obrany USA, pokračujú v rozširovaní tohto modulárneho systému. Problematiku protiraketovej obrany USA spája Rusko na strategickej úrovni neoddeliteľne s problematikou strategickej rovnováhy jadrových síl a zmluvou Start. Podobný postoj ako k rozširovaniu NATO zaujíma Rusko de facto aj k Asociačnej dohode medzi Ukrajinou a Európskou úniou EÚ. V tejto súvislosti negatívne vníma nie ekonomický, ale najmä bezpečnostný rozmer tejto dohody, ktorý sa týka spoločnej bezpečnostnej obrannej politiky Európskej únie SBOP. Ukrajina zohráva v tomto kontexte dlhodobo (od rozpadu bývalého Sovietskeho zväzu) vo vojenských

plánoch Ruska strategickú úlohu. Dôležité je však si uvedomiť, že v týchto plánoch nefiguruje Ukrajina ako aktívny hráč. Z pohľadu Ruska v nich dlhodobo vystupuje jednoznačne ako pasívny aktér, či skôr z pohľadu nestranného aktéra ako nevyhnutná a logická obeť. Podmienky, ktoré vznikli na Ukrajine po eskalácii konfliktu koncom februára tohto roku (tzv. zlyhávajúci štát, polyfunkčné ozbrojené sily, fragmentovaná vládna moc a rôzne paralelné mocenské štruktúry) túto motiváciu ešte zosilňujú.

Iste, je možné konštatovať, že Rusko sa bude v dlhodobom časovom horizonte pravdepodobne opäť snažiť získať štatút svetovej veľmoci. K tomu bude využívať vo väčšej miere aj kombináciu nátlakových prostriedkov politického, diplomatického, nevojenského a v krajnom prípade aj vojenského charakteru. Obdobným spôsobom bude Rusko pravdepodobne postupovať pri ochrane, presadzovaní svojich životne dôležitých záujmov a rozširovaní svojho mocenského vplyvu. Konflikt na Ukrajine a anexia Krymu je však v tomto kontexte len malým intermezzom. Rusku ide z dlhodobého hľadiska podstatne viac. Pre nich majú v súčasnosti pravdepodobne väčší význam predovšetkým regionálne ako medzinárodné väzby. Rozširovanie svojho vplyvu bude pravdepodobne presadzovať v určitých fázach. Za výraznejšiu fázu rozširovania vplyvu Ruska je možné považovať sled udalostí, ktoré sa odohrali od momentu, kedy NATO prejavilo záujem o prijatie Ukrajiny a Gruzínska za členov NATO (aj keď na summite vo Walese dňa 5.9.2014 bola táto informácia dementovaná) až do ozbrojeného konfliktu Ruska s Gruzínskom v auguste 2008, ktorého dôsledkom bolo aj úspešné zakončenie procesu separatizmu Abcházska a Južného Osetska od Gruzínska. Ďalšími fázami bude pravdepodobne ešte ďalšie upevnenie vplyvu Ruska a jeho následné stabilizovanie predovšetkým v bývalom postsovietskom priestore v takzvanom blízkom zahraničí Ruska, špeciálne sa to dnes týka predovšetkým Ukrajiny.

3. PRAVDEPODOBNÝ ĎALŠÍ VÝVOJ NA BLÍZKOM VÝCHODE

V ďalšom vývoji je možné očakávať zintenzívnenie snahy Ruska o expanziu do priestoru širšieho sanitárneho koridoru, kde sa stretávajú záujmy viacerých mocností, najmä geopolitický priestor Blízkeho východu, Irán, Afganskej islamskej republiky, Pakistanskej islamskej republiky, Indickej republiky a podobne. Ďalším potenciálnym geopolitickým ohniskom môže byť napríklad Kaspické more. V tomto období je možné predpokladať, že Rusko bude v snahe expandovať využívať predovšetkým nevojenské prostriedky najmä ekonomického, energetického a politického charakteru. Za jeden z indikátorov, na základe ktorého je možné konštatovať čiastočné potvrdenie uvedených predpokladov, je možné považovať už takmer zabudnuté vyhlásenie bývalého prezidenta Ruska Dmitrija Medvedeva k problematike európskej bezpečnosti.

Vyhlásenie uskutočnil dňa 05.06.2008 v Berlíne počas jeho stretnutia s nemeckými politickými, parlamentnými a občianskymi predstaviteľmi. Podstatu tohto vyhlásenia bližšie spresnil počas svojho ďalšieho prejavu 08.10.2008 v rámci Konferencie svetovej politiky vo francúzskom meste Evian. Rusko dlhodobo presadzuje zmenu koncepcie bezpečnosti, a to predovšetkým v euroázijskom geografickom priestore, ktorý je založený predovšetkým na systéme právnych a politicky záväzných medzinárodných dokumentov v oblasti zbrojenia a odzbrojenia. Tlak na zmenu tejto koncepcie Rusko zintenzívnilo po prvej vlne rozšírenia NATO, a to jednostranným pozastavením implementácie ustanovení Zmluvy o konvenčných ozbrojených silách v Európe (ZoKOS) v roku 2007. Súčasne s pozastavením implementácie ZoKOS, Rusko systematicky dlhodobo stupňuje tlak aj na ďalšieho významného aktéra medzinárodných vzťahov a to Organizáciu pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE). Systematické a zámerné stupňovanie tohto tlaku spočíva najmä v neustálom spochybňovaní postavenia a úloh, ktoré OBSE v euroázijskom priestore plní. Rusko začalo spochybňovať aj

opodstatnenosť ďalšieho piliera medzinárodnej bezpečnosti Viedenského dokumentu z roku 1999 (VD´99) o rokovaniach o budovaní dôvery a bezpečnosti v Európe ktorého posledná novelizácia tohto dokumentu bola uskutočnená v roku 2011. Opodstatnenosť VD´99 napadlo Rusko na pôde OBSE najmä po tom, čo sa po skončení ozbrojeného konfliktu s Gruzínskom začiatkom roku 2009 neúspešne pokúsila vykonať na jeho území dve inšpekcie podľa ustanovení VD´99 (Veľmi podobná situácia avšak v opačnom garde sa zopakovala aj tento rok v marci, keď medzinárodná inšpekčná skupina chcela viackrát inšpektovať ukrajinské vojenské zariadenia na Kryme a RUS im zamietla na Krymský polostrov prístup, hoci aj Rusko aj Ukrajina sa k plneniu tohto dohovoru politicky zaviazali).

4. SNAHA RUSKA O ZMENU BEZPEČNOSTNEJ POLITIKY

Rusko sa usiluje najmä vo vzťahu k USA a ďalším existujúcim či potenciálnym jadrovým mocnostiam aj o zmenu respektíve univerzalizáciu ďalších zásadných medzinárodných dokumentov v oblasti zbrojenia a odzbrojenia, ktoré sa týkajú zbraní hromadného ničenia. Túto snahu jasne deklaroval a potvrdil aj minister zahraničných vecí Ruska Sergej Lavrov v rámci svojho vystúpenia na konferencii o odzbrojení v Ženeve v roku 2009. Počas stretnutia s nemeckými politickými, parlamentnými a občianskymi predstaviteľmi v Berlíne Medvedev vo všeobecnosti navrhol vypracovanie novej dohody, alebo zmluvy o bezpečnosti v Európe. Nová dohoda, alebo zmluva o bezpečnosti v Európe podľa neho mala byť logickým pokračovaním Záverečného aktu helsinského odzbrojovacieho procesu. Podstatou Medvedevovho návrhu bolo, že nový dokument o bezpečnosti v Európe by mal mať regionálny charakter a mal by byť právne záväzný pre všetky štáty a bezpečnostné organizácie existujúce a pôsobiace v takzvanom euro – atlantickom priestore. Medvedev na Konferencii svetovej politiky v Eviane túto myšlienku ďalej špecifikoval a uviedol, že dokument by mal byť založený na princípoch Charty OSN. Hlavným cieľom dokumentu malo byť v súlade s Medvedevovým vyjadrením „ jasné definovanie významu sily ako faktora vzťahov v rámci euroatlantickej komunity “. Veľmi zaujímavým momentom Medvedevovho vystúpenia v Berlíne bol pokus o historickú paralelu v tom, že novú dohodu respektíve zmluvu o bezpečnosti v Európe prirovnal ku Briand – Kelloggovmu paktu z roku 1928. Medvedevov návrh vtedy privítali najmä Talianska republika, Španielske kráľovstvo a Nemecko, pričom najväčšiu podporu Medvedevovmu návrhu novej dohody o bezpečnosti v Európe vyjadril vtedajší prezident Francúzka Sarkozy. Ten navrhol, aby sa o návrhu diskutovalo v rámci platformy zvláštneho summitu OBSE. Takýto samit sa však dodnes neuskutočnil. V súvislosti s Medvedevovým prirovnaním návrhu novej dohody o bezpečnosti v Európe k Briand – Kelloggovmu paktu, je možné urobiť záver, že v dlhodobom horizonte je jedným z cieľov Ruska dosiahnuť pre seba prostredníctvom takejto dohody medzinárodné legislatívne vymedzenie sféry vplyvu, a to primárne v takzvanom blízkom zahraničí.

Ďalším z vážnych indikátorov toho, čo Rusko zamýšľa v kontexte globálnej a regionálnej bezpečnosti bol aj samit členských krajín NATO v Lisabone v roku 2010. Medzi hlavné body samitu patrili, problematika novej strategickej koncepcie NATO, presné vymedzenie kľúčových vzťahov a kompetencii v rámci existujúcej európskej bezpečnostnej architektúry, koncepcia európskej bezpečnostnej a obrannej politiky - EBOP, vymedzenie pojmu „strategické partnerstvo“ medzi NATO a EÚ a problematika protiraketovej obrany. V rámci lisabonského samitu Rusko opätovne zaujalo odmietavý postoj k ďalšiemu rozširovaniu NATO a Novej strategickej koncepcii NATO pričom otvorilo problematiku opodstatnenosti existencie NATO, žiadalo vyjasnenie definície „kto je nepriateľ NATO“. V tejto súvislosti sú postoje Ruska paradoxne významne katalyzované napríklad prístupom USA k problematike EBOP. Z vojensko – politického hľadiska USA zatiaľ stále odlišne vnímajú problematiku vyvíjajúcej sa koncepcie EBOP a existujúcu platformu NATO. V tomto kontexte USA

dlhodobo preferujú presadzovanie svojich geopolitických záujmov v Európe najmä prostredníctvom platformy NATO. Tento postoj je jedným z faktorov, ktorý významne prispieva k napätiu, ktoré dlhodobo vládne vo vzťahoch Ruska a USA, alebo Ruska a NATO.

5. PROTIRAKETOVÝ OBRANNÝ SYSTÉM

Najväčším problémom vo vzťahoch USA a Ruska je však problematika protiraketového obranného systému (PRO). Dlhodobo deklarovaným cieľom budovania PRO, je budovanie strategických obranných kapacít proti existujúcim útočným kapacitám strategického nukleárneho potenciálu Kórejskej ľudovodemokratickej republiky a proti rozvíjajúcim sa útočným kapacitám Iránskej islamskej republiky v oblasti balistického raketového programu. Rusko tento deklarovaný cieľ čiastočne chápe, avšak uvedené hrozby zo strany Kórejskej ľudovodemokratickej republiky a Iránskej republiky nevníma tak intenzívne ako USA. Minimálne jeden z uvedených argumentov („iránsky“) z pohľadu Ruska už stratil opodstatnenosť. Súčasne však Rusko v doktrinálnej rovine jasne deklaruje, že problematiku rozširovania PRO chápe predovšetkým ako hrozbu voči útočnému potenciálu svojich strategických nukleárnych síl. Vo vojenskej doktríne Ruska je rozširovanie PRO vo všeobecnosti chápané ako jeden z možných vojenských elementov spôsobujúcich narušovanie globálnej strategickej rovnováhy.

Tento zásadný postoj Ruska bol hlavným dôvodom na zmenu rétoriky USA. Cieľom zmeny rétoriky USA bolo zabránenie opätovnému zhoršeniu vzťahov USA – RUS na strategickej úrovni. Po uvedenom doktrinálnom vymedzení vzťahu Ruska k PRO USA, začala Obamova administratíva vo vzťahu k rozširovaniu vlastnej PRO používať pojem „Phased Adaptive Aproach (modulový koncept PRO)“.

Podstatou tohto prístupu je v konečnom dôsledku postupné rozširovanie PRO USA založené na dôslednom uplatňovaní tzv. politiky rozšírenej strategickej obrany („Extended strategic defence“). Existujúce komponenty, ktoré sú rozmiestnené v Európe a USA zvažuje rozmiestnenie ďalších komponentov, sú v súlade s uvedenými princípmi. Preto sú existujúce komponenty PRO USA, RUS prezentované v rámci rôznych konceptov PRO NATO, či PRO EÚ, ako „národný príspevok USA“ k rozširovaniu a upevňovaniu bezpečnosti Európskeho regiónu. USA ráta, že tento prístup by mohol byť pre Rusko akceptovateľnejší a ako koncept PRO USA a súčasne je z vojenského hľadiska aj omnoho flexibilnejší a efektívnejší. Koncept „globálnej PRO“ so zapojením Ruska je z časového, technologického a finančného hľadiska veľmi náročný na praktickú realizáciu. Napriek uvedenej skutočnosti Rusko opakovane potvrdzovalo a potvrdzuje ochotu do určitej miery zapojiť sa do tejto koncepcie. Dôvodom na takýto postoj Ruska bolo relatívne oživenie rusko-amerických bilaterálnych vzťahov a perspektíva progresu týchto vzťahov v oblasti strategického zbrojenia a odzbrojenia (výsledkom je napríklad nová zmluva START o znížení množstva jadrového arzenálu). Ukrajinská kríza však akékoľvek pokroky aj v tomto smere neguje. Myslenie ruských politických elít a prístup k bezpečnosti štátu sa od rozpadu bývalého Sovietskeho zväzu resp. čias tzv. studenej vojny zmenilo len minimálne. Novým prvkom v tomto myslení je len často nátlakové využívanie nástrojov energetickej bezpečnosti.

ZÁVER

Koncepcia a architektúra bezpečnosti v euroázijskom priestore v podmienkach globalizovaných procesov už Rusku nevyhovuje a od konca 20. storočia hľadá cestu ako ich zásadne zmeniť. Anexiu Krymu v kontexte uvedených strategických problémov, ktoré Rusko musí a chce riešiť, chápe len ako prostriedok na dosiahnutie tohto cieľa. Prístup Ruska k

zabezpečeniu svojej ochrany a ukrajinská kríza má v tomto smere naozaj nebezpečný potenciál. Tento potenciál v sebe skrýva všetko, čím bolo charakterizované obdobie tzv. studenej vojny, od čias prekresľovania hraníc, vlny zbrojenia a odzbrojenia, separatizmu, vzniku rôznych druhov diktatúr, až po kolaps bezpečnostných architektúr. Neobstojí argument niektorých bezpečnostných analytikov, že o studenej vojne nemôže byť reč, pretože tu chýba ideologický náboj. Ideológia na strane Ruska je, a je ňou koncepčná snaha o zmenu bezpečnostného systému v euroázijskom geografickom priestore. Hlavné nebezpečenstvo spočíva v tom, že ak Rusko nezmení tento prístup a medzinárodné spoločenstvo bude naďalej trvať na zachovaní súčasnej európskej bezpečnostnej architektúry, nemusí sa uspokojiť len s Krymom, či inými časťami Ukrajiny.

V závere by som chcel skonštatovať, že vzájomná komunikácia politických, vojenských a bezpečnostných svetových elít je veľmi potrebná a nutná. Tak ako sa postupne svet vyvíja a mení, či už v technologickej, populačnej, alebo vedeckej oblasti je našou povinnosťou na tieto impulzy a podnety včas reagovať a racionálne ich prispôsobovať spoločenským podmienkam. Je potrebné poučiť sa z minulosti a investovať do budúcnosti, veď jedna z vecí ktorá sa nedá naučiť sú práve skúsenosti, ktoré je potrebné rozumne zúročiť a pretaviť do vedomosti ďalších generácií.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Wikipedia. Dejiny Ukrajiny. [online]. 2014. [19.09.2014]. Dostupné na internete: http://sk.wikipedia.org/wiki/Dejiny_Ukrajiny

Wikipedia. Soviet annexation of ethnic Ukrainians territories 1939. [online]. 2014. [19.09.2014]. Dostupné na internete: http://en.wikipedia.org/wiki/Soviet_annexation_of_territories_inhabited_by_ethnic_Ukrainians

Is Crimea gone? Annexation no longer the focus uf Ukraine crisis. [2014]. [19.09.2014]. Dostupné na internete: http://edition.cnn.com/2014/03/31/politics/crimea-explainer/

Germany: Putin says hes pulling some troops back from Ukrainian border. [2014]. [20.09.2014]. Dostupné na internete: http://edition.cnn.com/2014/03/31/world/europe/ukraine-crisis/

Wikipedia. Charta OSN. [2014]. [20.09.2014]. Dostupné na internete: http://sk.wikipedia.org/wiki/Charta_OSN

OSCE Project Co-ordinator in Ukraine. [2014]. [21.09.2014]. Dostupné na internete: http://www.osce.org/node/106006

Ukraine pulls forces out of Crimea as Russia takes over military bases. [2014]. [21.09.2014]. Dostupné na internete: http://www.theguardian.com/world/2014/mar/24/ukraine-crimea-russia-military-bases-live

Vote by U.N. General Assembly Isolates Russia. [2014]. [21.09.2014]. Dostupné na internete: http://www.nytimes.com/2014/03/28/world/europe/General-Assembly-Vote-on-Crimea.html?_r=0

Small Wars Journal [2014]. [28.03.2014]. Dostupné internete:

http://www.voanews.com/content/un-general-assembly-declares-crimean-vote-to-join-russia-invalid/1880715.html

Russian annexation of Ukraine's Crimea illegal: UN General Assembly [2014]. [27.03.2014]. Dostupné na internete: http://globalnews.ca/news/1234497/russian-annexation-of-ukraines-crimea-illegal-un-general-assembly/

Russia Annexing Crimea is the Cost of U.S.-EU intervention in Ukraine By Michael Scheuer [2014]. [13.03.2014].Dostupné na internete: https://www.lewrockwell.com/2014/03/michael-scheuer/russia-annexing-crimea/

Vyhlásenie nezávislosti polostrova Krym a jeho anexia Ruskom predstavujú neprijateľné narušenie územnej celistvosti Ukrajiny. [2014]. [15.10.2014]. Dostupné na internete: http://spravy.pozri.sk/clanok/Merkelova-a-Obama-sa-zhodli-na-odmietnuti-ruskej-anexie-Krymu/255065

Ukrajina sa v OSN usiluje o rezolúciu proti anexii Krymu. [2014]. [25.03.2014]. Dostupné na internete:http://aktualne.atlas.sk/ukrajina-sa-v-osn-usiluje-o-rezoluciu-proti-anexii-krymu/zahranicie/europa/

Lukašenko: Anexia Krymu je zlý precedens [2014]. [23.03.2014]. Dostupné na internete:

http://spravy.pravda.sk/svet/clanok/312421-lukasenko-anexia-krymu-je-zly-precedens/

Chronológia: Napätie na Ukrajine od zvrhnutia Janukovyča. [2014]. [20.03.2014]. Dostupné na internete: http://www.webnoviny.sk/svet/clanok/803721-chronologia-napatie-na-ukrajine-od-zvrhnutia-janukovyca/

Ukrajina posilňuje ochranu hraníc s Ruskom. [2014]. [07.04.2014]. Dostupné na internete: http://www.aktuality.sk/clanok/250742/vychod-ukrajiny-rozkyvali-separatisti-kyjev-hovori-o-objednavke-zo-strany-putina-a-janukovyca/

Ukrajina zvažuje, že za anexiu Krymu zažaluje Rusko v Haagu: [2014]. [02.04.2014]. Dostupné na internete: http://www.sme.sk/c/7156598/ukrajina-zvazuje-ze-za-anexiu-krymu-zazaluje-rusko-v-haagu.html#ixzz3GFIOI0Sshttp://www.sme.sk/c/7156598/ukrajina-zvazuje-ze-za-anexiu-krymu-zazaluje-rusko-v-haagu.html

Západ sa s Ruskom dohodol na rokovaniach o Ukrajine na budúci týždeň [2014]. [09.04.2014]. Dostupné na internete: http://www.sme.sk/c/7164554/zapad-sa-s-ruskom-dohodol-na-rokovaniach-o-ukrajine-na-buduci-tyzden.html

Na voľbách ukrajinského prezidenta sa môžu zúčastniť aj občania z Krymu [2014].[08.04.2014]. Dostupné na internete: http://www.sme.sk/c/7164463/na-volbach-ukrajinskeho-prezidenta-sa-mozu-zucastnit-aj-obcania-z-krymu.html#ixzz3GFKHBs8chttp://www.sme.sk/c/7164463/na-volbach-ukrajinskeho-prezidenta-sa-mozu-zucastnit-aj-obcania-z-krymu.html

Putin sa usiluje o Nové Rusko [2014]. [08.04.2014]. Dostupné na internete: http://www.sme.sk/c/7164409/putin-sa-usiluje-o-nove-rusko.html

Ing. Ján ŠTEUČEK
externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
e-mail: steucekj@gmail.com

BEZPEČNOSTNÉ HROZBY
SECURITY THREATS

Martina TOKARČÍKOVÁ, Lucia ORLOVSKÁ

ABSTRACT

Bezpečnostné hrozby sa stali súčasťou života ľudí a ich dôsledky je možné pozorovať v celom svete. Podľa odborníkov bezpečnostné hrozby boli a budú. Ľudstvo na prahu 21. storočia disponuje širokými možnosťami vedy a techniky, ktoré svojou dokonalosťou na jednej strane dokážu uľahčiť ľudskú existenciu, na druhej strane môžu pôsobiť deštruktívne. Cieľom článku bude stručne popísať najdôležitejšie hrozby súčasnosti.

Security threats have become part of people's lives and their consequences can be observed worldwide. According to experts, security threats have been and will be. Mankind at the threshold of the 21st century has ample possibilities of science and technology, by their excellence on the one hand can facilitate human existence, on the other hand can act destructively. The aim of article will briefly describe the most important threats today.

Keywords: hrozba, terorizmus, bezpečnosť
threat, terrorism, safety

ÚVOD

S vývojom ľudskej spoločnosti sa vyvíja aj vnímanie pojmu bezpečnosť. Pojem bezpečnosť je charakterizovaný z rôznych pohľadov oblasti: medzinárodných vzťahov, medzinárodnej politiky a z aspektov vojenských, politických, ekonomických, sociálnych, environmentálnych, vonkajších, vnútorných a iných. Otázky bezpečnosti v širšom slova zmysle sprevádza každý subjekt - štát aj z pohľadu stále sa rozvíjajúcej kultúry, novo vznikajúcich požiadaviek na rozvoj sociálnej sféry v nadväznosti na ekonomiku a ďalšie oblasti, ktoré na seba nadväzujú a vzájomne sa podmieňujú. Systém zákonite vznikajúcich kríz a konfliktov vytvára súčasne podmienky pre kooperáciu a posúva ľudstvo a každý systém vpred. Otázky ľudskej bezpečnosti sú a boli stále diskutovanou a aktuálnou témou.

V súčasnej dobe je venovaná najväčšia pozornosť otázkam medzinárodných vzťahov a otázkam vojenskej bezpečnosti.

Práve udalosti vo svete a zmeny v krajinách Európy prispeli k tom, že sa bezpečnostná problematika dostala do popredia politickej agendy v Európe a v celosvetovom meradle. Súčasný svet je stále viac vystavený rizikám a hrozbám, ktoré sú ťažko rozoznateľné.

Ktoré hrozby a riziká ovplyvňujú stabilitu a spoločenský vývoj? Sú to javy zámerné, či náhodné? Sú bezpečnostné hrozby a z nich vyplývajúce riziká nutnou a nevyhnutnou súčasťou spoločenského vývoja?
Pri hľadaní odpovedí na otázku náhodnosti, alebo nevyhnutnosti súčasných hrozieb alebo rizík v spoločenskom vývoji, musíme si najprv ujasniť čo rozumieme pod bezpečným prostredím a čo pod hrozbou.

Stav bezpečného a stabilného prostredia je vnímaný ako zásadný a určujúci prvok pri hľadaní postupov, ktoré je potrebné uskutočniť, aby bola zabezpečená suverenita štátov,

stabilné spoločenské, podnikateľské prostredie a vytvorené podmienky pre bezpečnosť občanov.[1]

Hrozbu (ohrozenie) možno charakterizovať ako potenciálnu krízu, ktorej riešenie si vyžaduje nárast kvantity a kvality, prípadne použitie mimoriadnych prostriedkov. Znamená to, že ohrozenie je stav krátko pred vypuknutím krízy, keď sú zámerne ovplyvňované udalosti, alebo prirodzeným vývojom smerujú k zhoršeniu. Pojem hrozba je používaný v súvislosti s konkrétnym javom, procesom, udalosťou, ktorá znamená nebezpečie.[2]

Medzi najzávažnejšie vojenské hrozby, ktoré ovplyvňujú spoločenský vývoj patria predovšetkým ozbrojené agresie, zbrane hromadného ničenia a regionálne konflikty. Všetky tieto hrozby majú väčšinou spoločný objekt. Ide o objekty, ktoré určujú bezpečnostnú politiku.

Za najzávažnejšiu z týchto hrozieb je považovaná ozbrojená agresia. V prípade ozbrojenej agresie ide o zámernú hrozbu, ktorej aktívny účastník je nepriateľský štát. Najväčšiu hrozbu pre Európu predstavuje ukrajinská kríza, ktorá prináša so sebou obavy z ozbrojenej agresie.

V posledných rokoch sa objavujú a narastajú vážnosti inej hrozby, ktorej aktívnymi účastníkmi sa stávajú najmä teroristické skupiny. Terorizmus z medzinárodného pohľadu je vnímaný ako faktor vzniku politického napätia využívajúci ozbrojené násilie nekonvenčným charakterom, je spájaný s porušovaním vojenských konvencií a ich pravidiel. Organizácia skupiny pracuje uzavreto, utajene, premyslene a pod veľkým tlakom navodzuje strach. Páchatelia týchto extrémistických foriem v prejavoch sa zvyčajne vyznačujú odmietaním platných spoločenských alebo právnych noriem, značným stupňom egoizmu a neznášanlivosťou vedúcou k dosiahnutiu cieľa. Významnú úlohu zohrávajú aj osobnostné rysy, ako je silná sugestibilita, selektívny spôsob uvažovania, myslenia a videnia sveta, priebojnosť a narušenosť emocionálnych vzťahov. Terorizmus a jeho prejavy pravdepodobne nebude možné nikdy odstrániť. Je potrebné ho v ľudských silách potlačiť, obmedziť a sťažiť.

Ďalšiu hrozbu predstavujú zbrane hromadného ničenia. Existuje v dvoch hlavných smeroch. Prvým je vývoz a rozširovanie zariadení, technológií a know-how na výrobu jadrových, chemických, biologických a bakteriologických zbraní alebo riadených striel. Druhým smerom je úsilie niektorých štátov dosiahnuť schopnosti vyrábať tieto zbrane, ako sú napr. Severná Korea, Irán atď. Zvlášť obávanou hrozbou je šírenie nosičov, najmä balistických riadených striel, ktoré zbraniam hromadného ničenia dávajú maximálne vojenské, strategické a psychologické účinky.

Významnou vojenskou hrozbou sú regionálne konflikty. Tieto hrozby vyvolávajú najčastejšie diktárorské, alebo nacionalistické režimy, ktoré môžu mať rôzne pohnútky. Spoločným nositeľom regionálnych konfliktov je to, že nedemokratické režimy vyvolávajú procesy hrozieb kedy slabne ich postavenie a vplyv. V snahe eliminovať vznikajúce hrozby regionálnych konfliktov je potrebné zvažovať riziká vlastného postupu.

Z nevojenských hrozieb by sme uviedli hrozby politického, ekonomického, sociálneho charakteru a ich vzájomné prepojenie.

Za najzávažnejšie hrozby z politickej oblasti považujeme útoky, ktoré sú smerované proti suverenite jednotlivých štátov.

[1] ZEMAN, Petr a kol. 2002. Česká bezpečnostní terminologie. Brno : Masarykova univerzita v Brně. Mezinárodní politologický ústav. Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně. 2002.
[2] MARCHEFKA, Peter, NÉMETH Ľudovít. Diskusia k základným pojmom krízového riadenia. Žilina : Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta špeciálneho krízového riadenia, 2010, č. 2, s. 21-28.

Z ekonomickej oblasti sú to hrozby, ktoré predovšetkým ovplyvňujú ekonomické záujmy jednotlivých štátov a medzinárodných ekonomických a obchodných zoskupení.

Hrozby v sociálnej oblasti predstavujú predovšetkým migráciu obyvateľstva, ktorá nie je spájaná so zámerom niekoho poškodiť. Ich najčastejšou podobou je útek z chudobných krajín s neznesiteľnými životnými podmienkami. Migrácia so sebou často prináša šírenie chorôb alebo epidémií, zmeny na trhu práce alebo dokonca postupnú zmenu identity cieľových krajín.

Hrozby všetkých uvádzaných oblastí sa veľakrát vzájomne prelínajú. Množstvo ľudí volí útek z krajín s diktátorským režimom, ktoré pre neho sú hrozbou politického charakteru. Takto vyvolaná migrácia sa, ale pre iné štáty stáva hrozbou sociálneho charakteru.

ZÁVER

V záujme rastu a rozvoja spoločnosti sú otázky bezpečnosti prvoradou záležitosťou vyžadujúcou interdisciplinárny prístup z pohľadu mnohých odborov smerujúcich k formovaniu bezpečnostného myslenia a k vzniku bezpečnej spoločnosti. Spoločnosť často podceňuje hrozby a tým, pádom nadobúdajú veľké a neľahko riešiteľné problémy. Dlhodobým cieľom by malo byť predchádzanie a odstraňovanie hrozieb, ktoré ohrozujú ľudstvo ako celok.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

EICHLER, Jan 2009. *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. 1. vyd. Praha : Portál, 2009. 327 s., ISBN 978-80-7367-540-0.

MEZŘICKÝ, Václav a kol. 2011. *Perspektivy globalizace*. Portál, 2011. 232 s. ISBN 978-80-7367-846-3.

PICHANIČ, Mikuláš 2004. *Mezinárodní management a globalizace*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2004. 176 s. ISBN 80-7179-886-X.

ROBEJŠEK, Petr 1998. *Bezpečnost. K morfologii klasického pojmu.* Medzinárodní politika, roč. 22, 1998. č. 12. 21-23 s.

VEBER, Jaromír a kol. 2001. *Management. Základy, prosperita, globalizace.* Praha : Management Press, 2001. 736 s. ISBN 80-7261-029-5.

ZEMAN, Petr a kol. 2002. *Česká bezpečnostní terminologie*. Brno : Masarykova univerzita v Brně. Mezinárodní politologický ústav. Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně. 2002.

Článok zo zborníka

MARCHEVKA, Peter, NÉMETH Ľudovít. *Diskusia k základným pojmom krízového riadenia*. Žilina : Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta špeciálneho krízového riadenia, 2010, č. 2, s. 21-28.

PhDr. Martina TOKARČÍKOVÁ,
Úrad práce sociálnych vecí a rodiny
Odborárov 53, 052 01 Spišská Nová Ves
martinka.tokarcikova@gmail.com

Ing. Lucia ORLOVSKÁ, PhD.
Personálny úrad OS SR
Demänová 393, 031 01 Liptovský Mikuláš
orlovska.lucka@gmail.com

POUŽITIE OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY V NEVOJENSKÝCH KRÍZOVÝCH SITUÁCIACH PODĽA PLATNEJ PRÁVNEJ UPRAVY

USE OF THE ARMED FORCES OF THE SLOVAK REBUBLIC IN NON-MILITARY CRISIS IN CONSORANCE WITH CURRENT LEGISLATION

Peter TOMA, Miriam DROPPOVÁ

ABSTRACT

Tento príspevok sa zoberá problematikou nevojenských krízových situácií z pohľadu nasaditeľnosti ozbrojených síl Slovenskej republiky do týchto konfliktov. Príspevok je orientovaný z hľadiska možnosti použiť ozbrojené sily s poukazom na platnú právnu úpravu. V stručnosti je obecne poukázané na problémové oblasti a navrhnutá možnosť riešenia.

This contribution deals the issue of non-military crisis in terms of deployability of the Slovak armed forces in these conflicts. The paper is oriented in terms of the possibility of using armed forces with reference to current legislation. In short, is generally credited to problem areas and suggested the possibility of solutions.

Keywords: krízová situácia, krízový stav, účasť ozbrojených síl, ohrozenie, krízový štáb, postihnutá oblasť
emergency situation, a state of crisis, the participation of the armed forces, threat, crisis staff, the affected area

ÚVOD

Po zániku bipolárneho sveta v deväťdesiatych rokoch sa hovorilo ako o konci studenej vojny. Po ukončení studenej vojny až doposiaľ sa dalo štáty rozdeliť do dvoch základných kategórií. Prvou kategóriou sú bezpečnostne stabilné regióny, v ktorých sa stáva vojna v klasickej podobe nepravdepodobnou (krajiny v rámci NATO, EÚ). Druhú kategóriu predstavujú regióny, v ktorých je bezpečnostná situácia nestabilná.

Slovenská republika je členom v NATO, Európskej únii, OBSE a ďalších medzinárodných organizáciách. Tento fakt nesporne prispela prispieva k pomerne stabilnému bezpečnostnému prostrediu v krajine. Počas existencie Slovenskej republiky (od 01.01.1993) neboli zaznamenané žiadne bezprostredné ohrozenia ústavného zriadenia, zvrchovanosti, územnej celistvosti a obranyschopnosti. Hrozba rozsiahleho ozbrojeného konfliktu na európskom kontinente bola malá. Bezpečnostná situácia bola ohrozovaná najmä živelnými pohromami, pandémiou chrípky, poruchami technologických zariadení, surovín ako aj dopravnými nehodami vrátane nehôd vozidiel prepravujúcich nebezpečné látky. Zvýšil sa počet požiarov a obetí, avšak škody na majetku s tým spojené poklesli.

V súčasnom globalizovanom svete je nebezpečenstvo možného vzniku krízových situácii veľmi veľké. Tento jav je spôsobený početnosťou a rôznorodosťou ťažko predvídateľných bezpečnostných výziev a rizík, ktoré môžu byť vyvolané jednak medzi štátmi a jednak konfliktami rôznych pováh vo vnútri štátov.

1. NEVOJENSKÉ OHROZENIA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Postupným vývojom poznačeným globalizáciou, z pohľadu na bezpečnostné riziká je nesporným faktom, že v stabilných regiónoch predstavujú dnes väčšiu hrozbu nevojenské ako vojenské riziká a ohrozenia. Za nevojenské sa považuje tá časť prejavov ozbrojeného násilia, na elimináciu ktorých nie je vhodné a niekedy ani možné používať vojenskú silu. Patria sem i javy, ktoré nemajú bezprostredne charakter ozbrojeného násilia, ale pri masovom rozšírení môžu ohrozovať bezpečnosť jednotlivcov, sociálnych skupín, štátnych orgánov, destabilizovať či dokonca dezintegrovať spoločnosť. Problém nevojenských bezpečnostných rizík a ohrození nie je možné zužovať len na policajnú, prípadne trestnoprávnu stránku. Ich zmenená rola pri vytváraní a udržiavaní bezpečnostnej stability by sa mala prejaviť v celej šírke nevojenskej stránky bezpečnostnej politiky. Rast významu nevojenskej stránky mení aj úlohu ozbrojených síl v porovnaní s minulosťou ju zužuje, čo by sa malo zohľadniť aj v ich výstavbe a reforme.

Za hlavné destabilizačné faktory, podľa Doc. Škvrndu, CSc., možno na poli nevojenských rizík považovať:

1. Organizovaná zločinnosť. Prejavuje sa najmä v rozširovaní drog, pašovaní tovarov a ľudí, nezákonnom obchodovaní so zbraňami a materiálom dvojakého použitia, praní špinavých peňazí, finančných a hospodárskych podvodoch. Usiluje sa o preniknutie do hospodárskych, finančných a obchodných kruhov a o vplyv na štátne orgány. Využíva pri tom korupciu a násilie. Organizovaná zločinnosť predstavuje najrozsiahlejšiu a najrozmanitejšiu časť týchto rizík a ohrození a má spravidla medzinárodné prepojenie.

2. Dlhodobá sociálno-ekonomická stagnácia či úpadok. Jej najvýraznejším znakom je veľká nezamestnanosť, ktorá sa premieta najmä do negatívnych javov v sociálnej a demografickej oblasti, ale aj do chaosu, neporiadku a rozvratu v ďalších oblastiach spoločenského života. Bezpečnostnú situáciu destabilizuje iným spôsobom ako organizovaná zločinnosť. Dlhotrvajúca neschopnosť štátu riešiť sociálno-ekonomické problémy širokých vrstiev obyvateľstva vyvoláva v spoločnosti prejavy beznádeje, frustrácie a napätia, ktoré môžu viesť k rozšíreniu násilia a inej kriminality v celej spoločnosti. Stáva sa aj príčinou masovej migrácie.

3. Narúšanie informačných systémov a zneužívanie informácií. Súvisí s neoprávneným prenikaním do informačných systémov štátnych orgánov, bánk a veľkých firiem, únikom utajovaných skutočností a rôznym protiprávnym využívaním takto získaných údajov. Ide o jav, ktorý je historicky najmladší, ale vzhľadom na stupeň informatizácie spoločnosti môže priniesť dosiaľ nepoznané dôsledky pre destabilizáciu bezpečnosti spoločnosti.

4. Terorizmus. Je spojený najmä s konfesionálnym, nacionálnym a politickým extrémizmom. V tejto oblasti sa stále prejavujú prevažne problémy, ktoré v minulosti neboli primerane riešené, ale pôsobia aj nové momenty, súvisiace so súčasnými spoločenskými problémami.

V každej z týchto skupín existujú viaceré druhy rizík a ohrození v závislosti na historickom vývoji a tradíciách, ako i súčasnej politickej a sociálno-ekonomickej situácii, kultúrnej úrovni, demografických procesoch a množstve ďalších činiteľov. Výrazne ich ovplyvňuje aj charakter bezpečnostného prostredia, zameranie a stav bezpečnostnej politiky.

Nevojenské riziká a ohrozenia pôsobia z hľadiska vonkajšej bezpečnosti Slovenskej republiky v troch smeroch:

- Prvý smer tvorí regionálna bezpečnosť;
- Druhý smer, ktorý je určujúci, predstavuje kontinentálna, európska bezpečnosť;

- Tretím smerom je globálna, svetová bezpečnosť, do ktorej Slovensko vstupuje cez kontinentálnu bezpečnostnú dimenziu.

Konkrétna analýza pôsobenia nevojenských rizík a ohrození by mala vychádzať z poznania ich prejavov a nositeľov. Ak má byť toto poznanie východiskom na prípravu krokov a opatrení štátu a jeho orgánov proti pôsobeniu týchto javov, nepostačujú na to policajné prehľady či rozsiahle štatistické údaje. Stanovenie postupu pri znižovaní a eliminácii nebezpečenstva ich pôsobenia vyžaduje v prvom rade odhalenie príčin a trendov vývoja, systematické politické, sociálno-ekonomické a právne hodnotenia a expertízy jednotlivých prejavov i celého fenoménu.

Sekcia krízového manažmentu a civilnej ochrany MV SR pravidelne aktualizuje vývoj vnútornej bezpečnosti a z nej vyplývajúce riziká ohrození Slovenskej republiky. Výsledkom sledovania vývoja je spracovaná analýza na základe podkladov odborných útvarov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, Policajného zboru a Hasičského a záchranného zboru, ktoré v rámci svojej pôsobnosti plnia úlohy v oblasti vnútornej bezpečnosti. Prehľad jednotlivých rizík a ohrození nevojenského charakteru bol spracovaný v dokumente: *Analýzy tendencií vývoja vnútornej bezpečnosti SR a z nej vyplývajúce riziká ohrozenia (MV SR-KMCO-176-10/KM-2010).* Z citovanej analýzy vyplýva, že riziko, resp. možnosti nevojenských ohrození sú v rôznych sférach a odvetviach života, ide o riziká v týchto oblastiach:

- Útok proti orgánom verejnej moci,
- Útok proti objektom osobitnej dôležitosti a ďalším dôležitým objektom,
- Nelegálna migrácia veľkého rozsahu,
- Etnické, náboženské a ideologické konflikty veľkého rozsahu,
- Rasová neznášanlivosť veľkého rozsahu,
- Sociálne nepokoje veľkého rozsahu (drancovanie obchodov, skladov, hromadný útok na majetok a pod.),
- Poškodzovanie a ohrozovanie prevádzky všeobecne prospešného zariadenia,
- Hrozba alebo vykonanie teroristického útoku veľkého rozsahu:
  na cestnú sieť, na železničnú sieť, na letiská, na obchodnú sieť, na školstvo, na informačné a komunikačné systémy,
- Násilné protiprávne konanie, ktoré svojim rozsahom alebo následkami podstatne ohrozuje alebo narušuje verejný poriadok a bezpečnosť štátu,
- Živelné pohromy:
  zemetrasenie, zosuvy pôd, snehové kalamity, povodne a záplavy
- Veľké letecké, železničné, lodné a cestné nehody spojené s požiarmi prípadne únikom nebezpečných látok,
- Požiare a výbuchy,
- Úniky nebezpečných látok,
- Poškodzovanie rozvodných sietí, ich zariadení diaľkovodov,
- Havária jadrových elektrární,
- Porušenie vodných stavieb,
- Havária spôsobená vybratými nebezpečnými látkami,
- Hromadné nákazy ľudí,

Nevojenským ohrozeniami sa rozumie ohrozenie štátu, pri ktorom nehrozí bezprostredné vojenské ohrozenie cudzou mocou ale rôznymi živelnými katastrofami, pohromám (záplavy, požiare) haváriami, rozsiahlymi migračnými vlnami a neorganizovanými plieniacimi skupinami v dôsledku čoho je vážne narušovaný život obyvateľstva, chod ekonomiky, dopravy a ďalších životných funkcií štátu. Uvedomujúc si reálnosť hrozieb nevojenského charakteru je potrebné tieto účinne eliminovať tak, aby vôbec nevznikli a pre prípad ich vzniku,

aby boli tieto hrozby včas zachytené, eliminované s takým výsledkom, aby dopad na civilné obyvateľstvo a funkcie štátu boli v čo najnižšej miere. Je potrebné, aby štát bol na takéto hrozby neustále pripravený. Na prípravu pre vznik nevojenských krízových situácií musí prijať účinné nástroje pre boj s týmito nežiaducimi javmi v podobe vytvorenia právneho rámca pomocou, ktorého sa dá plánovať, cvičiť a v prípade vzniku krízovej situácie s ňou účinne bojovať.

1.1 NEVOJENSKÉ OHROZENIA Z POHĽADU VOJENSKEJ STRATÉGIE SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Národná rada Slovenskej republiky uznesením z 25. októbra 2001 č. 1697 schválila Vojenskú stratégiu Slovenskej republiky (ďalej len „vojenská stratégia“). Tento dokument sa v mladom novom demokratickom zriadení stal jedným z východísk pre ďalšiu tvorbu právnych predpisov upravujúcich činnosť ozbrojených síl Slovenskej republiky. Vojenská stratégia vychádza z geostrategického prostredia, z dostupných zdrojov štátu a z odhodlania použiť najvýhodnejšie možné prostriedky na zabezpečenie životných záujmov Slovenskej republiky. Vojenská stratégia definuje spôsob, akým budú ozbrojené sily organizované, riadené a použité v záujme splnenia ich poslaní, ustanovených v strategických dokumentoch. Vojenská stratégia tvorí základ pre spracovanie pripravovaných doktrín a všeobecne záväzných právnych predpisov v rámci ozbrojených síl; z vojenského hľadiska rozpracúva možné ohrozenia, analyzuje riziká, vymedzuje požadované vojenské spôsobilosti na realizáciu stratégie, načrtáva zásady zloženia, výcviku a činnosti ozbrojených síl, ako aj požiadaviek na ich udržiavanie. Ide o obdobie transformácie doterajších ozbrojených síl zameraných na samostatné pôsobenie na moderné, aliančne kompatibilné sily. Vojenská stratégia vychádza zo súčasného geostrategického prostredia, z dostupných zdrojov štátu a z odhodlania použiť najvýhodnejšie možné prostriedky na zabezpečenie životných záujmov Slovenskej republiky. Podstatné myšlienky z tejto stratégie budú ďalej rozvinuté v spracúvanom dlhodobom realizačnom pláne reformy a modernizácie ozbrojených síl. Jeho cieľom je podrobné rozpracovanie spôsobov a prostriedkov na určenie zloženia, výcviku, vzdelávania, rozvoja a zabezpečenia ozbrojených síl s cieľom zaistiť úspešné splnenie všetkých poslaní tak pri individuálnom pôsobení, ako aj pri pôsobení v rámci koaličnej obrannej štruktúry Severoatlantickej aliancie (NATO) a v iných operáciách pod záštitou vhodnej bezpečnostnej organizácie.

Jedným z okruhov vojenskej stratégie je aj predpoklad vzniku nevojenských ohrození. Nevojenské ohrozenia Slovenskej republiky predstavujú také činnosti ohrozujúce bezpečnosť Slovenskej republiky, do ktorých sú zasadené prevažne nevojenské prostriedky proti štátu.

Nevojenské ohrozenia všeobecného charakteru zahŕňajú krízové situácie iného typu, ako je ozbrojený konflikt; sú to najmä:

- teroristické aktivity,
- nezákonný obchod so zbraňami vrátane jadrových, biologických a chemických zbraní,
- medzinárodne organizovaná kriminalita,
- nekontrolovaná migrácia alebo masový príval utečencov,
- náboženský alebo etnický extrémizmus a rozbroje,
- sociálne nepokoje
- a množstvo ďalších činností, ktoré v prípade, že nie sú riešené, môžu prerásť do ozbrojeného konfliktu. Osobitnú pozornosť si zasluhuje ohrozenie rozširovania zbraní hromadného ničenia, ktoré predstavuje vážne riziko tak pre celú spoločnosť, ako aj pre nasadené vojenské sily.

1.2 NEVOJENSKÉ OHROZENIA Z POHĽADU OBRANNEJ STRATÉGIE SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Ďalším dokumentom, ktorý ozbrojené sily Slovenskej republiky rámcovo predurčuje k riešeniu nevojenských krízových situácií je aj Obranná stratégia Slovenskej republiky, ktorá bola schválená NR SR 23. septembra 2005. V rámci obrannej stratégie sa konštatuje, že ozbrojené sily plnia asistenčné úlohy na podporu orgánov verejnej moci najmä v nasledujúcich oblastiach:

- monitorovaní radiačnej, chemickej a biologickej situácii, poskytovať takto získané informácie do celoštátneho systému varovania a podieľať sa na týchto činnostiach v prípade ohrozenia,
- pripravenosť na poskytnutie potrebných síl a prostriedkov na predchádzanie vzniku krízových situácií alebo elimináciu ich dôsledkov, vrátane zachovania verejného poriadku,
- podieľať sa na činnosti pátracej a záchrannej služby pri pátraní po posádkach a cestujúcich lietadiel, ktoré sa ocitli v núdzi.

2. BEZPEČNOSTNÉ OHROZENIA Z POHĽADU ZÁKONA č. 321/2002 Z.z. O OZBROJENÝCH SILÁCH

Na zásady obsiahnuté vo Vojenskej stratégií Slovenskej republiky naviazal zákonodarca pri tvorbe právneho predpisu upravujúceho zriadenie, postavenie a funkčnosť ozbrojených síl Slovenskej republiky. Ozbrojené sily Slovenskej republiky boli zriadené zákonom NR SR č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky.

Týmto zákonom sa upravuje postavenie základných zložiek ozbrojených síl Slovenskej republiky, ich úlohy a ich použitie, riadenie, velenie a kontrolu ozbrojených síl, mobilizáciu ozbrojených síl a príprava ozbrojených síl. Ozbrojené sily, sa v zmysle citovaného zákona zriaďujú na zachovanie mieru a bezpečnosti Slovenskej republiky a na plnenie záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná. Ozbrojené sily sa tiež podieľajú na zachovávaní verejného poriadku a bezpečnosti štátu, jeho zvrchovanosti, územnej celistvosti a nedotknuteľnosti hraníc. Ozbrojené sily sú rozhodujúcim výkonným prvkom systému obrany Slovenskej republiky. Poslaním a povinnosťou ozbrojených síl je podieľať sa na plnení úloh v čase výnimočného stavu alebo núdzového stavu, [1] pri ktorom sú ohrozené životy a zdravie osôb alebo majetok a pri odstraňovaní vzniknutých následkov.

Zákon o ozbrojených silách priamo, v § 4 ods. 4 upravuje použitie ozbrojených síl, ktoré možno použiť na:

a) ochranu štátnej hranice Slovenskej republiky,
b) ochranu a obranu stavieb a budov, ktoré boli určené rozhodnutím vlády Slovenskej republiky (ďalej len "vláda") ako objekty osobitnej dôležitosti alebo ďalšie dôležité objekty na obranu štátu,
c) odstraňovanie následkov výnimočného stavu alebo núdzového stavu a na riešenie mimoriadnych udalostí, [2]
d) boj proti terorizmu,
e) pátranie po lietadlách a pri záchrane ľudských životov, [3]

[1] Čl. 4. a 5. Ústavného zákona č. 227/2002 Z. z.
[2] Napríklad ústavný zákon č. 227/2002 Z.z., zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z.z. v znení neskorších predpisov, zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z.z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov.

f) zabezpečenie leteckej prepravy ústavných činiteľov určených vládou,
g) zabezpečenie leteckej zdravotníckej prepravy,
h) zabezpečenie a vykonávanie leteckých navigačných služieb a riadenie špeciálnej letovej prevádzky,
i) ochranu majetku štátu v správe alebo užívaní ministerstva obrany

Podľa poslednej novely zákona o ozbrojených silách SR (99/2014 Z. z.), možno ozbrojené sily použiť aj na prípravu občanov na obranu štátu, na výchovu obyvateľstva k vlastenectvu, na rozvoj vojenských tradícií a na zabezpečovanie kultúrnych a spoločenských podujatí k týmto činnostiam organizovaným.

2.1 NARIADENIE NINISTRA OBRANY č. 1/2012

Z hľadiska vzniku nevojenských krízových situácií dal zákonodarca právomoc použiť ozbrojené sily v odôvodnených prípadoch i na úlohy priamo nespojené s ochranou a obranou územnej celistvosti Slovenskej republiky. Ozbrojené sily možno, na základe žiadosti štátnych orgánov, obcí alebo vyšších územných celkov použiť aj na nasadenie v krízových situáciách v postihnutých regiónoch Slovenskej republiky. Túto právomoc majú velitelia útvarov, ktorí na základe žiadostí, sú v rozsahu svojej pôsobnosti oprávnení rozhodnúť o okamžitom použití vojakov ozbrojených síl a o nevyhnutnej logistickej podpore potrebnej na riešenie mimoriadnej udalosti. [2)] Uvedená právomoc je zhmotnená v Nariadení ministra obrany SR č. 38/2009 *o určení rozsahu pôsobnosti veliteľa pri rozhodovaní o okamžitom použití ozbrojených síl a o nevyhnutnej logistickej podpore potrebnej na riešenie mimoriadnej udalosti*. Citované nariadenie ministra obrany umožňuje veliteľovi útvaru flexibilne rozhodnúť o okamžitom použití vojakov a logistickej podpory.

Pri vzniku potreby aktivovať použitie síl a prostriedkov na riešenie nevojenskej krízovej situácie je pomoc z úrovne ozbrojených síl poskytovaná na základe predchádzajúcej požiadavky štátneho orgánu alebo orgánu samosprávy. Štátne orgány, resp. orgány samosprávy sa pomoci od ozbrojených síl domáhajú len v prípadoch, že ich sily a prostriedky spolu so silami a prostriedkami integrovaného záchranného systému v danej situácii už nepostačujú na zvládnutie existujúceho stavu. S poukazom na dikciu zákona č. 129/2002 Z. z. *o integrovanom záchrannom systéme* by malo dôjsť k aktivácií ozbrojených síl až v takých prípadoch keď možnosti základných záchranných zložiek nepostačujú na riešenie krízovej situácie.

V súvislosti s nariadením ministra obrany č. 1/2012 a aplikačnou praxou, pri použití ozbrojených síl vznikajú problémy s interpretáciou niektorých pojmov a činností. Predmetný interný normatívny akt umožňuje aktiváciu personálu a techniky len v tých prípadoch, keď predtým v tejto súvislosti bola nariadená služobná pohotovosť v rozsahu dostavenia sa na plnenie úloh štátnej služby a to do 60 minút v služobnom čase a do 180 minút mimo služobného času. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že uvedenie personálu a techniky ozbrojených síl do pohotovosti sa vykonáva až po vzniku mimoriadnej udalosti- krízovej situácie, kedy veliteľ daného útvaru predpokladá, že bude pravdepodobne požiadaný o pomoc. Takýto stav keď najmä živelné pohromy prichádzajú náhle a v lokálnych oblastiach, je potom proces nasadenia ozbrojených síl zdĺhavý a pomoc z ich strany nemusí prísť včas, čo ma za následok oneskorenie účinnej pomoci čo zas zvyšuje spôsobené škody. Nedostatky v aktivácií ozbrojených síl na pomoc pri riešení krízových situácií sa vyskytujú aj u subjektov oprávnených o takúto pomoc požiadať. V praxi často ide o skutočnosť, že požiadavka býva zaslaná na generálny štáb ozbrojených síl alebo na MO SR. Týmto postupom dochádza k predĺženiu času

[3] Zákon č. 143/1998 Z.z. o civilnom letectve (letecký zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

potrebného na aktiváciu personálu a techniky čím môže dochádzať vplyvom krízovej situácie k škodám na majetku alebo ujmám na zdravý či životoch osôb.

Ďalším problémom, ktorý vyplynul z aplikačnej praxe je ten, že vzniknutá mimoriadna či krízová situácia býva riadená krízovým štábom. Toto riadenie býva mnohokrát chaotické bez rešpektovania stanovených zásad a personál ozbrojených síl vyžiadaný na zásah nebýva riadení veliteľom zásahu ani žiadnym iným odborným orgánom zodpovedným za riešenie vzniknutej situácie. Z uvedených dôvodov sú zaznamenané poznatky, že personál ozbrojených síl býva mnohokrát zneužívaní na také práce, ktoré nesúvisia s podstatou ich pomoci (napr. upratovanie ulíc po povodniach, sťahovanie ľudí a pod.). Dôvodom pre takéto „zneužívanie" personálu a techniky ozbrojených síl je pravdepodobne ten, že na odstraňovanie uvedených následkov po živelných pohromách (upratovanie, sťahovanie a pod.) má byť realizované silami a prostriedkami obcí alebo majú byť takéto práce zabezpečené dodávateľskými spôsobom t.j. zmluvne a za úhradu. V prípade, že takéto práce vykonajú ozbrojené sily, odpadá obciam značná časť nákladov spojených s odstraňovaním následkov po živelnej pohrome. Nasadzovanie ozbrojených síl na riešenie krízových situácií prináša ozbrojeným silám zvýšenú mieru finančných nákladov, z ktorými nikto nepočítal a tieto nie sú zo strany MF SR dodatočne zohľadňované, takže ozbrojené sily znášajú tieto náklady bez možnosti refundácie. Z dikcie § 11 zákona č. 387/2002 Z. z. . *o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu, vyplýva*, že náklady by mal niesť ten, v prospech koho boli ozbrojené sily nasadené, realita je žiaľ z pohľadu ozbrojených síl úplne iná.

Na základe poznatkov z praxe získaných pri nasadzovaní ozbrojených síl na riešenie následkov výnimočného stavu alebo núdzového stavu a na riešenie mimoriadnych udalostí bolo MV SR vypracované usmernenie k odbornej príprave zamestnancov okresných úradov, krajských riaditeľstiev policajného zboru a hasičského zboru . Obsahom usmernenia, okrem iných skutočností, pre zamestnancov podieľajúcich sa na odstraňovaní následkov živelných pohrôm sú zásady na vyžadovanie nasadenia síl a prostriedkov ozbrojených síl, tak, aby tieto boli vyžiadané:

- v súlade s § 8 ods. 1 písm. b) zák. č. 387/2002 Z. z.; v zmysle citovaného ustanovenia boli všetky okresné úrady vyrozumené o spôsobe vyžadovania síl a prostriedkov ozbrojených síl pri riešení mimoriadnych udalostí (*podľa citovaného ustanovenia Obvodný- okresný úrad v sídle koordinuje činnosť obvodných úradov a obcí pri príprave na krízovú situáciu a pri jej riešení a činnosť podnikateľov a právnických osôb pri civilnom núdzovom plánovaní*),
- v rámci koordinácie činností obcí pri príprave na krízovú situáciu (príprava starostov obcí) bolo odporučené, s poukazom na § 8 ods. 1 a § 9 ods. 1) zák. č. 387/2002 Z. z. zoznámiť starostov obcí s možnosťami vyžadovania vojakov ozbrojených síl a nevyhnutnej logistickej podpory, ktorá je potrebná na riešenie mimoriadnej udalosti v ich územnom obvode.

ZÁVER

Na základe poznatkov , z konkrétnych situácií ako aj poznatkov vychádzajúc zo samotnej teórie sa dá súhlasiť s názorom, že prevencia predchádzania krízovým stavom je určite lacnejšia než samo odstraňovanie už vzniknutých krízových stavov. S poukazom na súčasný globalizačný efekt, ekonomicko-politický vývoj vo svete, na meniacu sa klímu, nárast migrácie a pod. je veľká pravdepodobnosť vznikov nevojenských krízových situácií aj v Slovenskej republike. Zabrániť takýmto krízovým situáciám je takmer nemožné, čo však je v silách jednotlivých zodpovedných orgánov, je to byť v predstihu a v dostatočnej miere pripravený na včasné odhalenie rodiaceho sa krízového stavu, diagnostikovanie jeho príčin a následne eli-

mináciu vzniku krízového stavu, prípadne jeho „bezproblémové“ zvládnutie a navodenie resp. priblíženie sa stavu pred jeho vznikom. Za týmto účelom je potrebná dokonalá koordinácia všetkých zodpovedných rezortov a neustále precvičovanie tímov manažujúcich túto činnosť ako aj tímov reálne na saditeľných v krízových situáciách. Toto všetko si však s poukazom na neustále sa meniacu situáciu vyžaduje prijať kvalitnú právnu úpravu, pomocou ktorej sa dajú efektívne prijímať účinné opatrenia.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Ústavný zákon č. 227/2002 Z.z., zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z.z. v znení neskorších predpisov,

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z.z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších predpisov,

Zákon č. 143/1998 Z.z. o civilnom letectve (letecký zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,

Zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky,

Vojenská stratégia Slovenskej republiky,

Obranná stratégia Slovenskej republiky, Analýza tendencií vývoja vnútornej bezpečnosti, MV SR č. MV-KMCO-176-10/KM-2010,

Nariadenie ministra obrany č. 1/2012.

JUDr. Peter TOMA
externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
peter.toma13@gmail.com

Mgr. Miriam DROPPOVÁ
externá doktorandka Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
miriamdroppova@szm.sk

USTAWODAWSTWO W ASPEKCIE REALIZACJI PRAW OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W POLSCE - ZARYS PROBLEMATYKI
CONSTITUTIONAL LAW IN ASPECTS OF THE IMPLEMENTATION OF THE RIGHTS OF UNDERAGE IN POLAND - DELINEATION ISSUES

Alicja TRZYNA

ABSTRACT

The Constitution is the primary source of rights and duties of citizens. In accordance with the principle of the highest legal force and direct application of the Constitution (Article 8 of the Constitution), and content to the rights and freedoms of the majority of individual and political rights can be the basis of specific claims, and thus raises legal rights that can be enforced in court.

Detailed solutions are included in the legislation, particularly in the field of administrative law, and international agreements, including the International Covenant on Civil and Political Rights, the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Due to the fact that the existence of public rights of individuals is related to entering the realm of administrative control are referred to sometimes as an administrative legal rights.

Keywords: Constitution, personal rights, public law, disability.

1. WPROWADZENIE

Konstytucja RP jest podstawowym źródłem praw i obowiązków obywatelskich. Zgodnie z zasadą najwyższej mocy prawnej i bezpośredniego obowiązywania Konstytucji (art.8 Konstytucji) oraz treścią przewidzianych w niej praw i wolności większość z praw osobistych i politycznych może być podstawą konkretnych roszczeń, a więc rodzi prawa podmiotowe, które mogą być dochodzone przed sądem[1].

Publiczne prawo podmiotowe opiera się na prawie publicznym. Wyłączne źródło tych praw stanowią przepisy prawa powszechnie obowiązującego.

Publiczne prawa podmiotowe mogą zaistnieć wyłącznie jako efekt objęcia określonej sfery zachowania pewnego podmiotu regulacją publicznoprawną. Ich źródłem jest zwłaszcza Konstytucja RP. Wskazuje ona takie prawa, wyznacza ich granice i określa wyjątki.

Szczegółowe rozwiązania zawarte są w ustawach, zwłaszcza z zakresu prawa administracyjnego, a także umowach międzynarodowych, m.in. w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych, europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Z uwagi na to, że istnienie publicznych praw podmiotowych jest związane z objęciem danej sfery regulacją administracyjną, określa się je niekiedy jako administracyjne prawa podmiotowe[2].

[1] A. Młynarska-Sobaczewska, *Wolności i prawa człowieka i obywatela* [w:] *Polskie prawo konstytucyjne,* red. D. Górecki, Wolters Kluwer 2012, s. 101.

[2] M. Kulesza, *Materiały do nauki prawa administracyjnego*, Warszawa 1985, s. 123 (za:)M. Stahl, *Publiczne prawo podmiotowe* [w:]B. Jaworska-Dębska, Z. Duniewska, R. Michalska-Badziak, E. Olejniczak-Szałowska,

2. ZAPEWNIENIE OSOBOM NIEPEŁNOSPRAWNYM REALIZACJI PRAW KONSTYTUCYJNYCH

Podmiotowość administracyjnoprawną posiada każdy podmiot, któremu normy prawa administracyjnego wyznaczają obowiązki lub przyznają określone prawa[3]. Podmiotowość ta posiada dwie istotne cechy:

- *po pierwsze,* jednostka (człowiek) posiada w prawie administracyjnym podmiotowość prawną analogiczną do podmiotowości cywilnoprawnej. Również koncepcja podmiotowości administracyjnoprawnej jednostki ludzkiej opierać się musi na konstrukcji praw podmiotowych, które jednostka może przeciwstawić administracji. Każdy człowiek może domagać się od administracji wskazania podstawy prawnej, na której administracja opiera swoje działania wobec niego, a w dalszej kolejności – działania zgodnego z prawem i w jego granicach. W razie zaś braku wyraźnego upoważnienia jednostka może żądać od administracji zaprzestania podejmowanych przez nią działań.

- *po drugie zaś*, administracja może działać wobec jednostki tylko wtedy, gdy jest do tego wyraźnie upoważniona. Oznacza to, że jej podmiotowość prawna opiera się wyłącznie na normach prawa przedmiotowego, które powinny ponadto posiadać rangę ustawy. Brak jest zatem miejsca na koncepcję osobowości prawnej po stronie administracji. Administracja ma bowiem wobec jednostki i podmiotów z nią w prawie administracyjnym zrównanych tylko takie „prawa", jakie mocą prawa przedmiotowego zostały jej wyraźnie przyznane. Przyznanie administracji osobowości prawnej i ogólnego upoważnienia do działania prowadziłoby natomiast do przekreślenia praw podmiotowych jednostki[4] .

Jednym z praw podmiotowych jednostki jest prawo do nauki i oświaty. Zgodnie z art. 70 Konstytucji, każdy ma prawo do nauki, która do 18 roku życia jest obowiązkowa natomiast sposób wykonywania obowiązku szkolnego określa ustawa[5].

Nauka w szkołach publicznych jest bezpłatna ale ustawa może dopuścić świadczenie niektórych usług edukacyjnych przez publiczne szkoły wyższe za odpłatnością. Rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne.

Obywatele i instytucje mają prawo zakładania szkół podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych oraz zakładów wychowawczych. Na władzy publicznej ciąży z kolei obowiązek zapewnienia obywatelom powszechnego i równego dostępu do wykształcenia. W tym celu państwo tworzy i wspiera systemy indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów. Szkoły wyższe mają zapewnioną autonomię, która jest zagwarantowana ustawą z 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym[6].

Zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 16 stycznia 2007 r. dostęp do wykształcenia można określić jako uprawnienie do uczestnictwa dzieci, młodzieży i dorosłych w formalnym i nieformalnym nauczaniu, opiece i wychowaniu w różnych instytucjach edukacyjnych, na różnych szczeblach kształcenia. Pojęcie „dostępności" ściśle

---

M. Stahl (red.), *Prawo administracyjne: Pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Wolters Kluwer 2012, s. 81.

[3] M. Grążawski, *Podmiotowość i osobowość prawna w prawie administracyjnym* [w:] *Instytucje współczesnego prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa Profesora zw. dra hab. Józefa Filipka*, red. I. Skrzydło-Niżnik, P. Dobosz, D. Dąbek, M. Smaga, Kraków 2001, s. 228.

[4] Tamże, s. 229.

[5] Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jedn. Dz. U. z 2004 r., Nr 256, poz.2572 ze zm.).

[6] Tekst jedn. Dz. U. z 2012 r., poz. 572 ze zm.

wiąże się z polityką edukacyjną państwa. Polityka ta jest częścią szerszej polityki administracyjnej, której źródłem zawsze powinno być prawo.

Powszechność dostępu do nauczania nie może być odczytywana w ten sposób, że każdy niezależnie od umiejętności i posiadanej wiedzy (talentu), ma gwarantowany dostęp do każdego szczebla wykształcenia. Działania wyrównawcze podejmowane przez władze publiczne powinny dotyczyć przede wszystkim nierówności i barier faktycznych, w tym finansowych, a nie samych wyników edukacyjnych, które z założenia odzwierciedlają rzeczywisty zasób wiedzy i umiejętności danej osoby.

Celem i istotą tego prawa jest bowiem stworzenie jednostce realnych szans kształcenia na różnych poziomach edukacyjnych, w tym także z uwzględnieniem edukacji na poziomie wyższym. Chodzi tu zatem o równość szans, a nie powszechny dostęp do efektów kształcenia. Dostęp do wykształcenia nie jest równoznaczny z obowiązkiem zapewnienia każdemu „zdania" matury[7].

Powszechność jest podstawową cechą oświaty, gwarantującą realizację prawa do nauki. Dostępność ta realizuje się w wielu aspektach, w tym w szczególności w: prawidłowym określeniu sieci szkolnej, drożności systemu instytucji oświatowych, masowym i bezpłatnym kształceniu oraz możliwości tworzenia i korzystania ze szkół niepublicznych.

Obowiązek zapewnienia powszechnej dostępności nauki nałożony został na władze publiczne i jest przez nie realizowany poprzez systemowe rozwiązania. Powszechna dostępność oświaty wiąże się ściśle z zasadą równości, która wyznacza reguły, na jakich każdy członek społeczeństwa korzysta z oświaty jako dobra wspólnego[8].

Z kolei równość dostępu do wykształcenia jest szczegółową manifestacją ogólnej zasady równości, wyrażonej w art. 32 ust. 1 Konstytucji. Równy dostęp do nauki oznacza, że każdy musi mieć jednakową szansę podjęcia nauki w szkole każdego szczebla i każdego typu, a zakazane są wszelkie prawne zróżnicowania o charakterze dyskryminacyjnym. Zasada równego dostępu do wykształcenia nie ma charakteru absolutnego, ale odstępstwa od niej muszą mieć podstawę w innych wartościach lub prawach konstytucyjnych[9].

Ustawa o systemie oświaty wskazuje, że każde niepełnosprawne dziecko ma prawo do nauki we wszystkich typach szkół adekwatnie do posiadanych predyspozycji i potrzeb przy jednoczesnym dostosowaniu do jego możliwości wymagań edukacyjnych, w sytuacji, gdy poradnia specjalistyczna zdiagnozuje u ucznia specyficzne trudności w uczeniu się. Co więcej, każdy uczeń z dysfunkcjami może korzystać z oferowanej przez te poradnie pomocy oraz ze specjalnych form pracy dydaktycznej.

Warunkiem podstawowym, warunkującym osiągnięcie pożądanych efektów edukacyjnych jest wybór właściwej dla takiego dziecka szkoły, która powinna być dostosowana do jego potrzeb i możliwości. W tej kwestii, ostateczną decyzję podejmują rodzice lub prawni opiekunowie niepełnosprawnego dziecka. Pierwszym krokiem, by mogło ono rozpocząć edukację w formie adekwatnej do stanu psychicznego i fizycznego, jest uzyskanie wystawionego przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną dokumentu orzekającego o potrzebie tzw. kształcenia specjalnego, który powinien wskazywać optymalną dla danego dziecka formę uczestnictwa w systemie szkolnictwa.

[7] Wyrok TK z 16 stycznia 2007 r., Sygn. akt. U 5/06, Dz. U. z 2007 r., Nr 10, poz.70
[8] D. Kurzyna. - Chmiel, *Oświata jako...*, s. 53
[9] Wyrok TK z 16 stycznia 2007 r., sygn. akt U 5/06, Dz. U. z 2007., Nr 10, poz. 70.

Orzeczenie, w zależności od potrzeb, wydawane jest na czas jednego roku szkolnego, okres trwania danego etapu edukacyjnego lub czas kształcenia w danej szkole[10].

Zgodnie z §5 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 18 września 2008 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych[11] wniosek o wydanie orzeczenia wraz z odpowiednimi badaniami dziecka składają rodzice lub jego prawni opiekunowie. W takim przypadku sytuację rozpatruje zespół orzekający, powoływany przez dyrektora, który na podstawie analizy przeprowadzonych badań odrzuca wniosek lub wydaje jeden z określonych w § 2 rozporządzenia dokumentów:

1. orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej oraz niedostosowanej społecznie, wymagającej stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy,
2. orzeczenia o potrzebie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego dla dzieci, których stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do przedszkola lub oddziału przedszkolnego zorganizowanego w szkole podstawowej,
3. orzeczenia o potrzebie indywidualnego nauczania dla dzieci i młodzieży, których stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do szkoły,
4. orzeczenia o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży upośledzonych umysłowo w stopniu głębokim, oraz
5. opinie o potrzebie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka od chwili wykrycia niepełnosprawności do podjęcia nauki w szkole.

Niepełnosprawnemu uczniowi przysługuje, zgodnie z art. 17 ust.3a ustawy:

- bezpłatny transport i opieka w czasie przewozu do najbliższej szkoły podstawowej i gimnazjum, a uczniom z niepełnosprawnością ruchową, upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym – także do najbliższej szkoły ponadgimnazjalnej, nie dłużej jednak niż do ukończenia 21 roku życia. Obowiązek ten gmina może wykonywać w ten sposób, że wyznaczy miejsca, z których uczniowie są przewożeni do szkoły, z tym, że miejsca te nie mogą być w odległości od domu ucznia przekraczającej odległości określone w ustawie, tj. 3 km – w przypadku uczniów klas I-IV szkół podstawowych i 4 km – w przypadku uczniów klas V i VI szkół podstawowych oraz uczniów gimnazjów[12];

- zapewnienie dzieciom i młodzieży upośledzonym umysłowo w stopniu głębokim a także dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym z niepełnosprawnościami sprzężonymi, bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu do ośrodka umożliwiającego tym dzieciom i młodzieży realizację obowiązku szkolnego i obowiązku nauki, nie dłużej jednak niż do ukończenia 25 roku życia. Wybór ośrodka rewalidacyjno-wychowawczego nie stanowi uprawnień gminy, lecz osób, do których należy podejmowanie decyzji w imieniu ucznia w wykonywaniu konstytucyjnie gwarantowanego prawa do nauki i wyboru szkoły. Jeżeli dowożenie i opiekę organizują rodzice, obowiązek gminy obejmuje zwrot kosztów przejazdu ucznia oraz opiekuna do wybranego ośrodka. Obowiązków tych nie uchyla zapewnienie przez gminę transportu i opieki do innego ośrodka tego samego

[10] D. Kukla, W. Duda, M. Czerw-Bajer, *Osoby niepełnosprawne w systemie edukacji i poradnictwa zawodowego*, Warszawa 2011, s. 14.
[11] Dz. U. z 2008 r. Nr 173, poz. 1072.
[12] Uchwała NSA z 9 grudnia 2013 r., I OPS 3/13, ONSAiWSA 2014, nr 3, poz.34.

rodzaju[13]. Wybór podmiotu realizującego transport ucznia pozostawiony został uznaniu rodziców w tym znaczeniu, że jeśli podejmą się dowozić ucznia we własnym zakresie, to gmina nie może przeciwstawić się temu rozwiązaniu, nawet gdyby miała zorganizowany transport i opiekę dla innych uczniów w takim samym stanie zdrowia i do tego samego lub bliższego ośrodka[14]. Taka wykładnia, w ocenie SN, jest prokonstytucyjna, ponieważ uwzględnia ciążący na władzy publicznej obowiązek udzielania pomocy osobom niepełnosprawnym w zabezpieczaniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej. Stan i potrzeby tych uczniów są inne, a kryterium odnoszące się do stopnia ich upośledzenia i niepełnosprawności usprawiedliwia udzielenie większej pomocy dzieciom dotkniętym najcięższymi postaciami niepełnosprawności[15];

- zwrot kosztów przejazdu ucznia upośledzonego umysłowo oraz jego opiekuna do szkoły lub ośrodka umożliwiającego mu realizację obowiązku szkolnego i obowiązku nauki, na zasadach określonych w umowie zawartej między wójtem (burmistrzem, prezydentem m.) a rodzicami, jeżeli dowożenie i opiekę zapewniają rodzice. Wprowadzenie formy umowy dokonane zostało ustawą z 15 czerwca 2007 r. i wyłączyło ono wprowadzenie formy decyzji administracyjnej. Przepis nie daje również podstaw do kwalifikacji tej formy do aktu lub czynności z zakresu administracji publicznej. Dlatego, jak podkreślił NSA, przyjęcie, że zasady określone są w umowie wyłącza kwalifikację, że to uprawnienie wynikające z mocy prawa[16].

Realizacja powyższych obowiązków należy do zadań własnych obowiązkowych gminy. Zgodnie z art.71b ustawy, kształceniem specjalnym obejmuje się dzieci i młodzież wymagające stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy. Kształcenie to może być prowadzone w formie nauki w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych, przedszkolach i szkołach lub oddziałach integracyjnych, przedszkolach i szkołach lub oddziałach specjalnych, innych formach wychowania przedszkolnego i innych ośrodkach wskazanych w ustawie.

W zależności od rodzaju niepełnosprawności, w tym stopnia upośledzenia umysłowego, dzieciom i młodzieży organizuje się kształcenie i wychowanie, które stosownie do potrzeb umożliwia naukę w dostępnym dla nich zakresie, usprawnianie zaburzonych funkcji, rewalidację i resocjalizację oraz zapewnia specjalistyczną pomoc i opiekę.

W wymienionych ośrodkach mogą być tworzone zespoły wczesnego wspomagania rozwoju dziecka w celu pobudzania psychoruchowego i społecznego rozwoju dziecka, od chwili wykrycia niepełnosprawności do podjęcia nauki w szkole, prowadzonego bezpośrednio z dzieckiem i jego rodzina. Opinie o potrzebie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka wydają zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w tym w poradniach specjalistycznych. Od opinii rodzice dziecka mogą złożyć odwołanie do kuratora oświaty. Opinia podlega kontroli sądów administracyjnych[17].

Kształcenie uczniów niepełnosprawnych w przedszkolach, szkołach i oddziałach integracyjnych organizowane jest na każdym etapie edukacyjnym, w integracji z uczniami pełnosprawnymi, w przedszkolu i szkole najbliższej ich miejsca zamieszkania. Może ono być

[13] Uchwała SN z 17 lutego 2011 r., III CZP 133/10, OSNC 2011, nr 10, poz.111.
[14] Por. wyrok WSA w Warszawie z 16 stycznia 2008 r., VIII SA/Wa 614/07, niepubl.; wyrok WSA w Bydgoszczy z 5 czerwca 2008 r., II SA/Bd 211/08, niepubl.
[15] Uchwała SN z 17 lutego 2011 r., III CZP 133/10, OSNC 2011, nr 10, poz.111.
[16] Postanowienie NSA z 4 lutego 2014 r., I OSK 2614/13, LEX nr 1452156.
[17] Wyrok WSA w Szczecinie z 17 lutego 2010 r., II SA/Sz 1180/09, ZNSA 2012, nr 1, s.130-136.

prowadzone do końca roku szkolnego w tym roku kalendarzowym, w którym uczeń kończy: 18. rok życia – w przypadku szkoły podstawowej, 21. rok życia – w przypadku gimnazjum, 24. rok życia – w przypadku szkoły ponadgimnazjalnej.

Dla ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego opracowany zostaje indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny, uwzględniający zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego. Program określa m.in. zakres i sposób dostosowania wymagań edukacyjnych do możliwości psychofizycznych ucznia; zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem; formy udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Ponadto uczniowie lub absolwenci niepełnosprawni przystępują do sprawdzianu po ukończeniu szkoły podstawowej, egzaminu gimnazjalnego, maturalnego czy potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w warunkach i formie dostosowanych do rodzaju niepełnosprawności[18].

Warunki i sposób oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów m.in. dzieci niepełnosprawnych określa rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 kwietnia 2007 r.[19]. Na podstawie §10, dyrektor szkoły, na wniosek rodziców (opiekunów prawnych) oraz na podstawie opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, zwalnia do końca danego etapu edukacyjnego ucznia z wadą słuchu, z głęboka dysleksją rozwojową, z afazją, z niepełnosprawnościami sprzężonymi lub z autyzmem z nauki drugiego języka obcego. Ponadto, dla uczniów niepełnosprawnych można przedłużyć okres nauki na każdym etapie edukacyjnym o jeden rok, zwiększając proporcjonalnie wymiar godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych. Decyzję w tym zakresie podejmuje rada pedagogiczna, po uzyskaniu pozytywnej opinii zespołu, którego zadaniem jest planowanie i koordynowanie udzielania uczniowi pomocy psychologiczno-pedagogicznej[20].

Wskazane rozwiązania prawne ilustrują obowiązek państwa w zakresie wspomagania rozwoju dzieci i młodzieży, zwłaszcza tych niepełnosprawnych, które w szczególnym stopniu potrzebują wsparcia żeby móc się kształcić i funkcjonować. Dzięki określonej pomocy i udogodnieniom władze publiczne są często w stanie umożliwić niepełnosprawnym rozpoczęcie i kontynuowanie nauki w szkole i dużo lepsze funkcjonowanie w społeczeństwie.

Art. 70 Konstytucji gwarantując każdemu w prawo do nauki, zapewnia również prawo do kształcenia się w szkołach wyższych, które posiadają autonomię na zasadach określonych ustawą - Prawo o szkolnictwie wyższym. Zgodnie z art. 13 ust. 1 pkt. 9 tej ustawy, jednym z podstawowych zadań uczelni jest stwarzanie osobom niepełnosprawnym warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia i w badaniach naukowych.

Państwo, na podstawie art. 94 ust. 1 pkt. 10 ww. ustawy, wspomaga uczelnie w tym działaniu poprzez przekazywanie uczelniom publicznym dotacji na dofinansowanie lub finansowanie kosztów realizacji inwestycji, w tym służących kształceniu studentów i doktorantów, będących osobami niepełnosprawnymi - realizowanych w szczególności z udziałem z budżetu państwa, państwowych funduszy celowych lub środków rozwojowych

[18] Szerzej rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (tekst jedn. Dz. U. z 2014 r., poz. 414).

[19] Dz. U. Nr 83, poz. 562 ze zm.

[20] §5 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. z 2012 r., poz. 204).

pochodzących z Unii Europejskiej lub z innych źródeł zagranicznych, o których mowa w ustawie z 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju[21].

Państwo dotuje również zadania związane ze stwarzaniem studentom i doktorantom, będącym osobami niepełnosprawnymi warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia i czyni to tak w stosunku do uczelni publicznych, jak i niepublicznych (art. 94 ust. 1 pkt. 11 i ust. 4a).

Wymienione środki finansowe są przekazywane w formie dotacji celowej (art. 94c). Ponadto ustawa wskazuje, że warunki i tryb rekrutacji w przypadku egzaminów wstępnych na uczelnie wyższe powinny uwzględniać szczególne potrzeby kandydatów na studia, będących osobami niepełnosprawnymi (art. 169 ust. 5). Jednakże, jak zauważył sąd administracyjny, udzielanie zbyt daleko idących preferencji dla osób niepełnosprawnych może zostać uznane za przejaw dyskryminacji osób pełnosprawnych. Z tego właśnie powodu działania, które podejmowane są przez władze uczelni wyższych mogą przybierać postać tylko takich preferencji, które uzupełniają deficyty osób niepełnosprawnych, zrównując ich szanse w konkurowaniu z osobami pełnosprawnymi, np. odpowiednio dobrana forma egzaminów[22].

Student niepełnosprawny może ubiegać się o pomoc materialną ze środków przeznaczonych na ten cel w budżecie państwa w formie stypendium specjalnego dla osób niepełnosprawnych. Takie samo uprawnienie przysługuje doktorantom (art. 173 ust.1 pkt. 2 i art.199 ust. 1 pkt. 4). Świadczenie to przyznawane jest na wniosek studenta przez kierownika podstawowej jednostki organizacyjnej.

Od decyzji kierownika w sprawie stypendium specjalnego dla osób niepełnosprawnych studentowi przysługuje odwołanie do rektora, składane w terminie czternastu dni od dnia otrzymania decyzji. Na wniosek właściwego organu samorządu studenckiego kierownik podstawowej jednostki organizacyjnej lub rektor przekazują uprawnienia w zakresie przyznawania stypendium socjalnego, stypendium specjalnego dla osób niepełnosprawnych, zapomogi oraz stypendium rektora dla najlepszych studentów odpowiednio komisji stypendialnej lub odwoławczej komisji stypendialnej.

Jedynym warunkiem uprawniającym do stypendium specjalnego dla osób niepełnosprawnych jest posiadanie orzeczenia właściwego organu potwierdzającego niepełnosprawność (art. 180). Stypendium to jest dodatkowym wsparciem przeznaczonym na pokrycie nadzwyczajnych wydatków związanych ze studiowaniem przez osobę niepełnosprawną, i należy się każdej osobie niepełnosprawnej niezależnie od sytuacji materialnej. Stanowi zachętę do podejmowania studiów przez osoby niepełnosprawne i jest jednym ze sposobów konkretyzacji przez władze publiczną art.69 Konstytucji[23].

Niepełnosprawność potwierdzają następujące orzeczenia, wymieniane już wcześniej:

- orzeczenie o zakwalifikowaniu przez organy orzekające do jednego z trzech stopni niepełnosprawności,
- orzeczenie o całkowitej lub częściowe niezdolności do pracy,
- orzeczenie o niepełnosprawności wydane przed ukończeniem 16.roku życia.

[21] Tekst jedn. Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 712 ze zm.
[22] Wyrok WSA w Warszawie z 4 czerwca 2009 r., I SA/Wa 1513/08, LEX nr 529946.
[23] M. Kubiak, *Komentarz do art.180 ustawy –Prawo o szkolnictwie wyższym* [w:] W. Santera (red.), M. Wierzbowski (red.), M. Kubiak, B. Kudrycka, B. Kurkiewicz, M. Lenard, M. Miąskiewicz, P. Orzeszko, J. Róg, E. Sieczek, P. J. Suwaj, A. Szymańska, E. Ura, P. Wajda, A. Wiktorowska, G. Winiarz, *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz,* Warszawa 2013.

W katalogu konstytucyjnych praw i wolności znajdują również wolności i prawa polityczne, które zostały ujęte w art. 57-63. Obejmują one: wolność organizowania pokojowych zgromadzeń, wolność uczestniczenia w pokojowych zgromadzeniach, wolność zrzeszania się, prawo do strajku, prawo do składania petycji, wniosków i skarg w interesie publicznym i własnym oraz innej osoby za jej zgodą do organów publicznych oraz do organizacji i instytucji społecznych w związku z wykonywanymi przez nie zadaniami zleconymi z zakresu administracji publicznej, prawo obywatela dostępu do służby publicznej, prawo obywatela do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne, prawo obywatela dostępu do dokumentów i udziału w posiedzeniach organów kolegialnych pochodzących z wyborów powszechnych, prawo obywatela do udziału w referendum, czynne i bierne prawo wyborcze obywatela w wyborach do Sejmu i Senatu, Prezydenta oraz organów samorządu terytorialnego.

W dniu 1 sierpnia 2011 r. weszła w życie ustawa z 5 stycznia 2011 r. - Kodeks wyborczy[24], która określa zasady i tryb zgłaszania kandydatów, przeprowadzenia oraz warunki ważności wyborów do Sejmu i Senatu RP, Prezydenta RP, do Parlamentu Europejskiego w RP, do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego oraz wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.

W art. 5 ust. 11 zawarta została ustawowa definicja wyborcy niepełnosprawnego, zgodnie z którą jest to wyborca o ograniczonej sprawności fizycznej, psychicznej, umysłowej lub w zakresie zmysłów, która utrudnia mu wzięcie udziału w wyborach.

Ustawa przewiduje szereg udogodnień dla wyborców niepełnosprawnych, które mają im ułatwić branie udziału w życiu politycznym państwa. I tak:

- Wójt podaje, w formie obwieszczenia, do wiadomości wyborców najpóźniej w 30 dniu przed dniem wyborów informację o lokalach obwodowych komisji wyborczych dostosowanych do potrzeb wyborców niepełnosprawnych (art. 16 § 1 pkt. 3). Lokal wyborczy, by mógł zostać uznany za dostosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych, musi spełniać warunki techniczne zgodnie z rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z 29 lipca 2011 r. w sprawie lokali obwodowych komisji wyborczych dostosowanych do potrzeb wyborców niepełnosprawnych[25]. Zgodnie z przepisami, lokal powinien znajdować się na parterze budynku bez barier architektonicznych albo wyposażonego w podjazdy lub inne urządzenia umożliwiające samodzielne dotarcie do niego wyborcom niepełnosprawnym. W lokalu musi być wyznaczone, co najmniej jedno miejsce zapewniające tajność głosowania takim wyborcom, dostosowane do ich potrzeb.
- Wyborca niepełnosprawny, na jego pisemny wniosek wniesiony do urzędu gminy najpóźniej w 14 dniu przed dniem wyborów, jest dopisywany do spisu wyborców w wybranym przez siebie obwodzie głosowania spośród obwodów głosowania, w których znajdują się lokale dostosowane do jego potrzeb, na obszarze gminy właściwej ze względu na miejsce jego stałego zamieszkania (art.27).
- Wyborca niepełnosprawny wpisany do rejestru wyborców w danej gminie ma prawo do uzyskiwania wszystkich niezbędnych informacji dotyczących wyborów (art.37a).

[24] Dz. U. Nr 21, poz. 112 ze zm.
[25] Dz. U. Nr 158 poz. 938.

- Wyborca niepełnosprawny może głosować przy użyciu nakładek na karty do głosowania sporządzonych w alfabecie Braille'a. Zamiar głosowania w ten sposób powinien być zgłoszony wójtowi do 14 dnia przed dniem wyborów (art.40a).
- Wyborcy niepełnosprawnemu, na jego prośbę, może pomagać inna osoba, z wyłączeniem członków komisji i mężów zaufania (art.53).
- Wyborca niepełnosprawny o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności może udzielić pełnomocnictwa do głosowania w jego imieniu w wyborach (art.54§1) a także może głosować korespondencyjnie (61a § 1).

3. PODSUMOWANIE

Konstytucja już w Preambule wskazuje, że wszyscy są „*równi w prawach i w powinnościach wobec dobra wspólnego – Polski*" dlatego też osoby niepełnosprawne również mają prawo do tego aby ich konstytucyjne uprawnienia były realizowane przez władzę publiczną.

Dotyczy to wszystkich aspektów życia, od dostępu do nauki począwszy (w tym szkolnictwa wyższego) do zapewnienia praw i wolności politycznych skończywszy.

Niepełnosprawność nie może być cechą, która w jakikolwiek sposób dyskryminuje osoby nią dotknięte czy to w życiu politycznym, społecznym czy gospodarczym.

BIBLIOGRAFIA

1. Grążawski M., *Podmiotowość i osobowość prawna w prawie administracyjnym* [w:] *Instytucje współczesnego prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa Profesora zw. dra hab. Józefa Filipka*, red. I. Skrzydło-Niżnik, P. Dobosz, D. Dąbek, M. Smaga, Kraków 2001, s. 228.
2. Kulesza M., *Materiały do nauki prawa administracyjnego*, Warszawa 1985, s. 123 [za:] M. Stahl, *Publiczne prawo podmiotowe* [w:]B. Jaworska-Dębska, Z. Duniewska, R. Michalska-Badziak, E. Olejniczak-Szałowska, M. Stahl (red.), *Prawo administracyjne: Pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Warszawa 2012, s. 81.
3. Kubiak M., *Komentarz do art.180 ustawy –Prawo o szkolnictwie wyższym* [w:] W. Santera (red.), M. Wierzbowski (red.), M. Kubiak, B. Kudrycka, B. Kurkiewicz, M. Lenard, M. Miąskiewicz, P. Orzeszko, J. Róg, E. Sieczek, P. J. Suwaj, A. Szymańska, E. Ura, P. Wajda, A. Wiktorowska, G. Winiarz, *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz,* Warszawa 2013.
4. Kukla D., Duda W., Czerw-Bajer M., *Osoby niepełnosprawne w systemie edukacji i poradnictwa zawodowego,* Warszawa 2011.
5. Kurzyna-Chmiel D., *Oświata jako zadanie publiczne.* Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
6. Młynarska-Sobaczewska A., *Wolności i prawa człowieka i obywatela* [w:] *Polskie prawo konstytucyjne,* (red.) D. Górecki, Warszawa 2012, s. 101.
7. Olak A., Jamnicka L., *Trest zakazu cinnenosti a trest zakazu pobytu*, [w:] Zbornik Prispevkov. Vykon Trestov a ochrannych opatreni. Teoreticko-Pravne, Legislativne a Realizacno -Aplikacne Aspekty. Univerzita Pavla Josefa Safarika v Kosicach. Ksice 2011, s. 153-168., ISBN: 978-80-7097-888-1. [Zbornik vedeckych prac resitelov a

spoluriesitelov grantoveho projektu VEGA c. 1/04080/10 „Vykon trestov a ochronnych opatreni-teoreticko-pravne, legislativne a realizacno-aplikacne aspekty“.].

USTAWY I ROZPORZĄDZENIA

1. Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jedn. Dz. U. z 2004 r., Nr 256, poz.2572 ze zm.).Tekst jedn. Dz. U. z 2012 r., poz. 572 ze zm.
2. Dz. U. z 2007., Nr 10, poz. 70.
3. Dz. U. z 2008 r. Nr 173, poz. 1072.
4. Uchwała NSA z 9 grudnia 2013 r., I OPS 3/13, ONSAiWSA 2014, nr 3, poz.34.
5. Uchwała SN z 17 lutego 2011 r., III CZP 133/10, OSNC 2011, nr 10, poz.111.
6. Wyrok WSA w Warszawie z 16 stycznia 2008 r., VIII SA/Wa 614/07,
7. Uchwała SN z 17 lutego 2011 r., III CZP 133/10, OSNC 2011, nr 10, poz.111.
8. Postanowienie NSA z 4 lutego 2014 r., I OSK 2614/13, LEX nr 1452156.
9. Wyrok TK z 16 stycznia 2007 r., Sygn. akt. U 5/06, Dz. U. z 2007 r., Nr 10, poz.70. §5 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. z 2012 r., poz. 204).
10. Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 712 ze zm.
11. Wyrok WSA w Warszawie z 4 czerwca 2009 r., I SA/Wa 1513/08, LEX nr 529946.

Mgr Alicja Trzyna
Wydział Administracyjno-
prawny Urząd miasta Rzeszowa w Rzeszowie.

FENOMÉN VEREJNÉHO SÚHLASU S NEFINANČNE MOTIVOVANÝMI ÚNIKMI ŠTÁTOM UTAJOVANÝCH INFORMÁCIÍ
THE PHENOMENON OF PUBLIC CONSENT TO NON-FINANCIALLY MOTIVATED LEAKS OF CLASSIFIED INFORMATION

Pavol VITKO

ABSTRAKT

Aj napriek prísnej legislatíve a technickému zabezpečeniu ochrany štátom utajovaných informácií v ostatnom období unikajú na verejnosť aj veľmi citlivé informačné súbory. Ochrana utajovaných informácií je pritom jednou z mimoriadne dôležitých úloh štátnych orgánov. Ich akýkoľvek únik najmä v oblasti obrany a bezpečnosti môže ohroziť štátne záujmy a znižuje autoritu štátu ako takého. Napovedá tomu aj často i verejne prejavovaný súhlas nemalej časti občanov, ktorí takéto nezákonné úniky informácií a ich medializáciu akceptujú a schvaľujú.

Despite the strict legislation and the technical arrangements for protection of state classified information in place, the recent period of time has seen very sensitive information files being leaked to the public, though the protection of classified information is deemed as one of the exceptionally important tasks of state bodies. Whatever the leak of classified information, especially in the field of defence and security, it may threaten the state's interests and decrease its authority as a whole. This is also indicated by the frequently expressed public consent by a not insignificant portion of citizens who consent to and approve of such illegal leaks of information and their coverage in the media.

Key words: utajované informácie, motivácia, komunikácia, medializácia, masmediálna komunikácia, bezpečnostné riziko
classified information, motivation, communications, coverage in the media, mass media communication, security risk

ÚVOD

Informačné súbory štátnych orgánov a agentúr podliehajúce utajeniu tvoria dôležitú súčasť citlivej štátnej agendy. Každý štát a aj jeho orgán má vytvorený systém zákonov, interných nariadení a technického zabezpečenia ako predísť únikom takýchto informácií a ich prieniku do systémov masovej komunikácie. Úniky informácií boli v minulosti realizované najmä prostredníctvom činnosti cudzích štátnych spravodajských agentúr a samotným štátom prinášali politické, technologické, finančné alebo iné výhody. V súčasnosti sa však čoraz viac stretávame aj s prípadmi, keď motiváciou nie je materiálny prospech alebo snaha o politickú prevahu, ale „len" isté vnútorné presvedčenie, že týmto spôsobom možno pomôcť pravde či očiste verejného života. Tí, ktorí za takýmito únikmi stoja, majú záujem a aj potenciál najmä prostredníctvom médií tieto informácie transformovať širokej verejnosti. A to aj bez ohľadu na dôsledky, ktoré ich konanie vyvolá, resp. alebo aké bude mať sekundárne následky. Ich motiváciou pritom býva aj predpoklad, že napriek svojmu protiprávnemu konaniu získajú súhlas verejnosti a stanú sa morálnymi autoritami. Samozrejme, v takomto prípade to je spravidla vždy na úkor dôveryhodnosti štátnych orgánov. V tejto práci sa preto zaoberáme práve fenoménom verejného súhlasu s nefinančne motivovanými únikmi štátom utajovaných informácií.

1. NEFINANČNÁ MOTIVÁCIA

Základom k tomu, aby sme pochopili okolnosti a príčiny únikov utajovaných informácií mimo „tradičnej“ spravodajskej činnosti, je analýza motivácie tých, ktorí za takýmito únikmi stoja. Za motiváciu označujeme pohnútky, ktoré vedú k správaniu.[1] Pojem motivácia zároveň vysvetľuje psychologické dôvody správania, jeho subjektívny význam a súčasne vysvetľuje pozorovanú variabilitu správania, prečo sa rôzni ľudia orientujú na rôzne ciele.[2]

V našom článku sa najskôr sústredíme na stručné analyzovanie motivácie dvoch takýchto prípadov. Prvým je prípad WikiLeaks, teda zverejnenie diplomatických dokumentov USA (2010) americkým vojakom Bradley Manningom prostredníctvom portálu WikiLeaks. Druhým je prípad Erica Snowdena, ktorý poskytol médiám údaje o tajnom národnom protiteroristickom bezpečnostnom programe elektronického sledovania americkej vlády, ktorý má krycí názov PRISM (v preklade hranol, pričom oficiálny kód operácie je US-984XN). Oba tieto príklady sú totiž zaujímavé tým, že motiváciou k týmto únikom nebol finančný alebo iný materiálny prospech, respektíve osobná politická výhoda, ale s veľkou pravdepodobnosťou len isté vnútorné presvedčenie, že ich aktéri pomôžu pravde či očiste verejného života. A to aj bez ohľadu na skutočné dôsledky, ktoré ich konanie vyvolalo, alebo aké malo následky. Práve takáto nefinančná motivácia je v oblasti únikov štátom utajovaných informácií a ich poskytnutí masovým médiám relatívne novým fenoménom, preto je dôležité venovať sa jej analýze.

Motiváciou vtedy 22-ročného amerického vojaka Bradleyho Manninga bolo zverejnením prístupových hesiel armády USA k utajovaným dokumentom vyvolať „verejnú debatu“ o vojnách v Iraku a v Afganistane s tým, že aby sa Amerika „nedostala do veľkých problémov“. Mladý desiatnik, ktorý slúžil v roku 2010 Iraku ako vojenský analytik, bol obvinený z neoprávneného získania dôverných depeší ministerstva zahraničných vecí USA. Viac ako 70-tisíc tajných vojenských správ a depeší poskytol portálu WikiLeaks. Na vojenskej základni ich pritom získal tak, že do služby si nosil prepisovateľný CD disk s hudbou, na ktorý si utajované informácie ukladal. Portál ich postupne poskytol niektorým médiám a následne začal zverejňoval na svojich stránkach. Depeše obsahovali rôzne citlivé informácie a vyvolali rozruch a pobúrenie v diplomatickej aj v politickej komunite. Vojak bol uznaný vinným zo špionáže a ďalších zločinov. Vojenská prokuratúra pre neho pôvodne žiadala 136-ročný, respektíve 60-ročný trest. Napokon ho v auguste 2013 odsúdil vojenský tribunál vo Fort Meade na 35 rokov väzenia. Súd ho totiž oslobodil z mimoriadne vážneho obvinenia napomáhania nepriateľovi. Svoje konanie oľutoval, ospravedlnil sa za poškodenie záujmov Spojených štátov, nezapieral, že informácie zverejnil úmyselne, hoci tvrdil, že si neuvedomoval ich škodlivý dosah na politiku USA a spolupracoval so súdom. Uznaný vinným bol predovšetkým zo špionáže. V žiadosti o milosť rezidentovi Barackovi Obamovi napísal, že dokumenty vynášal „z lásky k svojej vlasti" a z obavy o svoju krajinu a svet. Podľa obhajoby chcel dokázať, že vyberal informácie tak, aby unikli len tie, ktoré „nepoškodia USA alebo nezvýhodňujú iné štáty“. Chcel len vraj ukázať, čo sa deje v zákulisí politiky, lebo verejnosť si to zaslúži vedieť. Vrátane podľa neho nekorektných postupov. Vojaka Bradleyho Manninga mohla však k nezákonnému zverejneniu informácií priviesť aj úzkosť vyplývajúca z jeho utajovanej homosexuálnej orientácie, ako aj z detstva prežitého v rodine alkoholikov. V zložitých, intelektuálne náročných a stresujúcich zamestnaniach vedie chronická intenzívna úzkosť takmer vždy k tomu, že človek nakoniec pri nácviku či pri výkone povolania zlyhá. Úzkostní ľudia majú väčšiu pravdepodobnosť zlyhania napriek tomu, že v inteligentných testoch dosahujú lepšie výsledky[3]. Obhajoba tiež opakovane argumentovala, že je labilná osobnosť. Obžaloba na súde na základni

[1] HOMOLA, M. Motivace lidského chování, s. 11
[2] NAKONEČNÝ, M. Motivace lidského chování, s. 12
[3] GOLEMAN. D. Emoční inteligence, s. 84

Fort Meade pri Washingtone však tvrdila, že Manningov motív ani ďalšie okolnosti nie sú podstatné na posúdenie toho, čo vojak vykonal. Uviedla okrem iného podľa nás dosť nešťastný, hoci pravdivý príklad, že ak matka ukradne chlieb, aby nasýtila rodinu, stále je to krádež - a to aj keď jej motív bol prijateľný. Sám Manning v auguste 2013, po tom ako ho vojenský súd uznal vinným z 20 zo 22 obvinení zo špionáže a neuposlúchnutia rozkazov, svoje činy oľutoval.

Informácie, ktoré 6. júna 2013 poskytol renomovaným denníkom Washington Post a The Guardian 29-ročný Edward Snowden prinášajú údaje o tajnom národnom protiteroristickom bezpečnostnom programe elektronického sledovania americkej vlády, ktorý má krycí názov PRISM. Podľa jeho informácií pomocou neho americká Národná agentúra pre bezpečnosť (NSA) a Federálny úrad pre vyšetrovanie (FBI) od roku 2007 získavajú z centrálnych serverov deviatich veľkých internetových spoločností informácie z elektronickej pošty. Tiež získavajú a archivujú fotografie či ďalšie dokumenty, ktoré môžu využívať na monitorovanie občanov, ich kontaktov, zvyklostí a podobne. Celá kauza vyznievala tak, ako by išlo o svojvoľnú činnosť NSA a FBI nad alebo mimo rámec zákona. Operácia PRISM však podlieha dohľadu súdu US Foreign States Intelligence Surveillance Court a je vykonávaná na základe zákona Foreign Intelligence Surveillance Acr (FISA). Snowden však tvrdí, že aj napriek tomu vo veľa prípadoch zasahuje do súkromia nad jeho rámec. Zásahy do súkromia podľa neho vraj závisia vraj od rozhodnutia spravodajských analytikov, ktorí sa môžu zamerať kedykoľvek na kohokoľvek. Preto bolo jeho cieľom verejnosti sprostredkovať súvislosti s touto činnosťou štátnych orgánov v rámci operácie PRISM. Edwars Snowden pritom pôvodne pracoval ako technik pre americkú tajnú službu CIA a v čase uverejnenia informácií bol zamestnaný u jedného z dodávateľov pre Národnú agentúru pre bezpečnosť (NSA). Jeho identitu odhalil britský The Guardien na vlastnú Snowdenovu žiadosť. Predpokladá sa, že odcudzil 1,7 milióna počítačových dokumentov.

Je zrejmé, že Manning aj Snowden vedeli, že konajú protiprávne. Celkom jasne to povedal hovorca šéfa amerických spravodajských služieb Shawn Turner, ktorý uviedol, že akákoľvek osoba, ktorá má bezpečnostnú previerku, vie, že má povinnosť chrániť tajné informácie a riadiť sa zákonom. Navyše vojaci a štátni zamestnanci sú okrem formálnych pravidiel a povinnosti dodržiavať zákon motivovaní aj materiálne – a teda o to viac by mali chrániť utajované informácie. Z tohto pohľadu možno Snowdenovu motiváciu vnímať ako správanie, ktoré z jeho uhla pohľadu má pomôcť v dodržiavaní zákonnosti zo strany vládnych orgánov. Táto jeho motivácia je silnejšia ako motivácia dodržiavať zákony vlastnej krajiny, respektíve ako motivácia žiť život bežného občana bez konfliktu s obrovskou mocou štátneho aparátu. Osobnostne však v jeho prípade ide s najväčšou pravdepodobnosťou aj o to, že najsilnejšie uspokojenie (pocity úspechu, blaha, šťastia) prežíva človek z tzv. evalvácie (zvyšovania hodnoty) vlastného ega. Najmä ak je odozva na jeho úspechy kladná, a to aspoň u tých osôb, na ktorých mu záleží a ktoré mu následne prejavujú obdiv, úctu, lásku, priazeň či súhlas[4]. Dodajme, že Snowden pri zaslaní prvej časti dokumentov médiám dokonca uviedol, že si je vedomý toho, že bude za svoje činy pykať, ale bude spokojný, keď sa aspoň na chvíľu dostanú na verejnosť. Začiatkom jesene 2014 žil v Rusku, kde dostal dočasný politický azyl v snahe vyhnúť sa vydaniu do USA, kde je obvinený z krádeže vládneho majetku, neautorizovaného zverejnenia národných bezpečnostných informácií a úmyselného poskytnutia tajných spravodajských informácií neautorizovanej osobe.

Je zrejmé, že motivácia Manninga aj Snowdena pri nimi spôsobených únikoch utajovaných informácií spočívala v ich osobných cieľoch a ambíciách. Aj keď by niekto mohol ich motiváciu posudzovať pozitívne, ich počínanie protirečilo zákonom, ktoré boli povinní dodr-

[4] NAKONEČNÝ, M. Motivace lidského chování, s. 12

žiavať nielen ako bežní občania, ale aj ako zamestnanci štátu. Za motiváciu pritom považujeme aj proces iniciovaný východiskovým motivačným stavom, v ktorého obsahu sa odráža nejaký deficit vo fyzickom či v sociálnom bytí jedinca, pričom tento proces smeruje k odstráneniu tohto deficitu a je prežívaný ako určitý druh uspokojenia. Východiskový motivačný stav charakterizovaný nejakým deficitom možno označiť aj ako potrebu: niečo potrebovať znamená mať nedostatok niečoho, resp. udržiavať taký stav vecí, ktorý je nevyhnutný na udržiavanie bezporuchového fyzického či sociálneho fungovania. Zmyslom správania je potom udržovanie tohto stavu, resp. jeho obnova, kedy došlo k jeho narušeniu. Správanie je inštrumentálna aktivita sprostredkujúca vzťah medzi potrebou a jej uspokojením. Motív potom vyjadruje obsah tohto uspokojenia.[5]

Je nad rámec rozsahu tohto článku, aby sme analyzovali všetky možnosti, ktoré mohli motivovať B. Manninga a E. Snowdena k tomu, aby porušili zákony svojej vlasti a poskytli na publikovanie masovokomunikačným prostriedkom utajované informácie mimoriadneho významu. No naša hypotéza o tom, že obaja menovaní nekonali za základe finančného prospechu alebo priamej požiadavka od nepriateľa, ale na základe osobných pohnútok, ktoré charakterizujú ako morálne, sa však na základe všetkých dostupných informácií potvrdzuje. Ide pritom o nie častý fenomén, keď sa jednotlivci v tzv. vyššom záujme, veriac v prezentovanú morálnosť svojho počínania, stavajú pri realizácii úniku utajovaných informácií proti zákonom svojej krajiny a všetkým prísahám či sľubom, ktoré sa zaviazali dodržiavať.

2. ODOZVY VEREJNOSTI

Ak tieto prípady analyzujeme z pohľadu štátu, minimálne rovnako znepokojivá ako samotný únik informácií je často pozitívna reakcia verejnosti smerom k ich konaniu. Štát, no aj ďalšie organizácie musia čoraz viac čeliť bezpečnostným hrozbám, ktoré ohrozujú ich informačné systémy a siete. Hrozba má potenciálnu schopnosť spôsobiť nežiaduci incident, ktorý môže mať za následok poškodenie systému alebo organizácie a jej aktív. Môže vzniknúť vo vnútri organizácie, napr. sabotáž zamestnanca, alebo zvonku, napr. zlomyseľný prienik hackera alebo priemyselná špionáž.[6]

Manning aj Snowden porušili zákon, čo už v prípade Manninga dokázal aj súd, no obaja si získali veľké sympatie verejnosti. A aj napriek tomu, že napríklad americká konzultantská spoločnosť v odbore riadenia a technológií Booz Allen, pre ktorú Snowden pracoval, označila správy o úniku dát, ktoré spôsobil za „šokujúce“ a dodala, že ide „závažné porušenie firemnej politiky“. Taliansky minister zahraničných vecí Franco Frattini na margo americkej diplomatickej korešpondencie, ktorá unikla na WikiLeaks, vyhlásil, že je to „diplomatický 11. september“, teda nezákonný únik informácií prirovnal k teroristickému útoku na Svetové obchodné centrum v USA v roku 2001. Riaditeľ českého Ústavu medzinárodných vzťahov Peter Drulák uviedol, že ide o „politickú pornografiu“. Agentúra Reuters písala o zakladateľovi serveru WikiLeaks Julianovi Assangeovi, kde informácie poskytol Manning, ako o verejnom nepriateľovi č. 1. Napriek tomu značná časť médiá a verejnosti vo veľkej miere Manningovi aj Snowdenovi vyjadrovala či vyjadruje svoje sympatie. Manning je hrdina napríklad aj podľa analytika Daniela Ellsberga, ktorý pred 30 rokmi poskytol americkému denníku New York Times utajované dokumenty označované ako Pentagon Pappers, ktoré dokumentovali zavádzanie americkej administratívy o vojne vo Vietname. V januári 2013 sa o zverejnení amerických depeší z ambasády USA na Slovensku pozitívne vyjadrili občiansky aktivista Peter Weinsenbacher z Inštitútu ľudských práv.

[5] NAKONEČNÝ, M. Motivace lidského chování, s. 27
[6] STRNÁD. O. Systémový prístup k riadeniu informačnej bezpečnosti, s. 22

Treba doplniť aj to, že Manning podstúpil zmenu pohlavia, dnes vystupuje pod ženským menom Chelsea Elisabeth. V liste z väzenia v júli 2014, v ktorom píše o armáde USA a slobode médií, však v podstate svoj čin obhajuje. Je pritom väznený na samotke a za jeho oslobodenie sú naďalej vo svete demonštrácie, zastávajú sa ho blogeri aj účastníci internetových diskusií.

Podobne masívnu internetovú podporu mal aj Manning. Julian Assange, šéfredaktor WikiLeaks, kde boli Manningom ukradnuté informácie zverejnené. Ten bol dokonca 11. mája 2011 ocenený zlatou medailou Mierovej nadácie Sydney. V Londýne mu ju udelili za výnimočnú odvahu v boji za ľudské práva. V 14-ročnej histórii nadácie je jej štvrtým laureátom. Nórsky poslanec Snorre Vaen navyše povedal, že vďaka odhaleniam korupcie, porušovaniu ľudských práv a vojenských zločinov je internetový portál WikiLeaks prirodzeným nominantom na Nobelovu cenu za mier. Manninga a Snowdena napokon nominovali na Nobelovu cenu mieru členovia Európskeho parlamentu zo Švédskej pirátskej strany a zástupcovia národného parlamentu z Islandskej pirátskej strany vo februári 2014. Milan Gvoth, ktorý je lídrom tejto strany na Slovensku, sa k uvedenému návrhu verejne pridal.

Dodajme, že Julian Assange, šéfredaktor WikiLeaks, kde boli Manningom ukradnuté informácie zverejnené, sa začiatkom jesene 2014 už druhý rok zdržiaval na veľvyslanectve Ekvádoru v Londýne v snahe zabrániť o svoje vydanie do Švédska, kde je na neho vydaný zatykač pre podozrenie zo sexuálnych prečinov. Sám však tvrdí, že Švédsko koná pod vplyvom USA, ktorých motivuje pomsta najmä za zverejnenie dokumentov z prostredia americkej diplomacie, za ktorými stál Manning.

Petícia za omilostenie Edwarda Snowdena, bývalého technika amerických tajných služieb, ktorý prezradil tlači tajný program sledovania internetovej komunikácie, nazbierala na jeho podporu v júni 2013 viac ako 22-tisíc elektronických podpisov v priebehu jediného dňa od zverejnenia. V tejto petícii sa o. i. uvádza, že E. Snowden je národný hrdina. Snowden tiež prijal v januári ponuku stať sa členom predsedníctva Nadácie za slobodu tlače, ktorá v USA vznikla v roku 2012. Ďalšiu petíciu za omilostenie Snowdena spustil vo februári 2014 bývalý republikánsky kongresman a niekdajší prezidentský kandidát Ron Paul s cieľom tlačiť na administratívu Bieleho domu. V uvedenom mesiaci si Snowdena zvolili za svojho zástupcu študenti z britskej University of Glasgow.

Napriek reakciám verejnosti však americká administratíva aj v prípade Snowden ostáva na svojej pozícii, ktorá deklaruje predovšetkým nevyhnutnosť dodržiavania zákonných postupov. 28. mája 2014 šéf americkej diplomacie John Kerry označil Snowdena za utečenca pred spravodlivosťou. Zároveň ho vyzval, aby sa vzmužil a vrátil späť do USA. Dodal, že ak Snowden verí v Spojené štáty, ktorým chcel podľa svojich slov pomôcť, mal by dôverovať aj americkej justícii. Podľa Kerryho slov je však Snowden zmätený a narobil USA veľa škody. Táto Kauza bola aj súčasťou panela tohtoročnej bezpečnostnej konferencie GLOBSEC v Bratislave.

3. ODOZVY ÚNIKOV ŠTÁTOM UTAJOVANÝCH INFORMÁCIÍ V POSTOJOCH ŠTUDENTOV

S cieľom overiť si postoje verejnosti vo vzťahu k medializácii únikov štátom utajovaných informácií sme v ostatných rokoch realizovali dva vlastné výskumy. Prvý koncom roka 2012 a druhý koncom roka 2013. Pri našej hypotéze sme i napriek takpovediac kriminálnemu pozadiu úniku informácií predpokladali, že študentská verejnosť považuje tých, ktorí sa na tomto úniku a zverejňovaní podieľali, skôr za pozitívne postavy.

V decembri 2012 sme skúmali postoje ku kauzám:

- WikiLeaks – zverejnenie diplomatických dokumentov USA (2010)
- Gorila – zverejnenie prepisov z odpočúvania Slovenskej informačnej služby (2005 – 2012)
- video z týrania irackých zajatcov v americkej väznici v Abú Ghribe (2006)
- únik informácií z prostredia Vojenského obranného spravodajstva, aj o odpočúvaní novinárov (2011).

V uvedenom roku sme si ako prieskumnú vzorku zvolili vysokoškolských študentov žurnalistiky. Naša voľba vychádzala aj z predpokladu, že študenti žurnalistiky, resp. masmediálnej komunikácie sa intenzívne zaujímajú o politické a spoločenské dianie doma i v zahraničí. Navyše, po skončení štúdia to budú aj oni, ktorí sa budú podieľať v rámci svojho povolania na vytváraní verejnej mienky. V decembri 2012 sme poskytli spolu 120 dotazníkov študentom na troch bratislavských vysokých školách. Ako miesta zberu informácií sme využili Katedru žurnalistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského (63 % respondentov), Fakultu masmédií Paneurópskej vysokej školy a Vysokú školu mediálnej a marketingovej komunikácie (spolu 37 % respondentov). Vrátilo sa nám 93 vyplnených dotazníkov, čo je viac ako 75-percentná úspešnosť.

V decembri 2013 sme skúmali postoje ku kauzám:

- WikiLeaks – zverejnenie diplomatických dokumentov USA (2010)
- Gorila – zverejnenie prepisov z odpočúvania Slovenskej informačnej služby (2005 – 2012)
- Edward Snowden a únik informácií o odpočúvaní americkou administratívou (2013)
- Únik informácií z prostredia Vojenského obranného spravodajstva (2011 až 2013).

Zo skúmaného okruhu tém sme v druhom výskume vyradili únik videa z týrania irackých zajatcov v americkej väznici v Abú Ghribe (2006) aj preto, lebo väčšina skúmanej vzorky (vysokoškolskí študenti) boli v tom čase ešte v školskom veku a kauzu nemuseli vnímať. O to viac však vnímali úniky informácií, ktoré spôsobil bývalý spolupracovník CIA Edward Snowden.

V roku 2013 sme si ako prieskumnú vzorku zvolili nielen vysokoškolských študentov žurnalistiky z Bratislavy, ale aj študentov medzinárodných vzťahov a politológie z Banskej Bystrice. V novembri a decembri 2013 sme poskytli spolu 150 dotazníkov študentom na Katedre žurnalistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského (22 % respondentov), Fakulte masmédií Paneurópskej vysokej školy (21 % respondentov), Vysokej škole mediálnej a marketingovej komunikácie (24 % respondentov) a Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici (33 % respondentov). Vrátilo sa nám teda 122 vyplnených dotazníkov, čo je viac ako 80-percentná úspešnosť.

Odpovede na uzatvorené otázky (closed question) sme porovnávali predovšetkým kvantitatívnou metódou. Má tú výhodu, že poskytuje objektívne výsledky nezávislé na výskumníkovi a výsledky (v podstate štatistické údaje) môžu byť jasne a jednoznačne prezentované v tabuľkách a grafoch.

V rámci nášho prieskumu sa ukázalo, že študenti koncom roka 2012 ďaleko najintenzívnejšie vnímali kauzu Gorila (71,6 %). Kauzu informácií z Vojenského obranného spravodajstva, hoci sa týkala aj odpočúvania slovenských novinárov, spomedzi študentov žurnalistky najintenzívnejšie vnímal len jeden respondent (obr. 1). O rok neskôr síce ostala kauza Gorila objektom najväčšieho záujmu (38,2 %), no priblížila sa k nej kauza Snowden (33,8 %).

Zverejnenie utajovaných diplomatických dokumentov USA, teda kauza WikiLeaks (v tomto prípade aktéri Bradley Edward Manning a Julian Assange), ostala približne na rovnakej úrovni (18,3 % resp. 15,5 %). Z 0,7 % na 7,6 % za zvýšil pomer vo vzťahu k úniku informácií z VOS, čo bolo zrejme spôsobené ďalšími únikmi, ktoré opakovane prezentovali slovenské médiá.

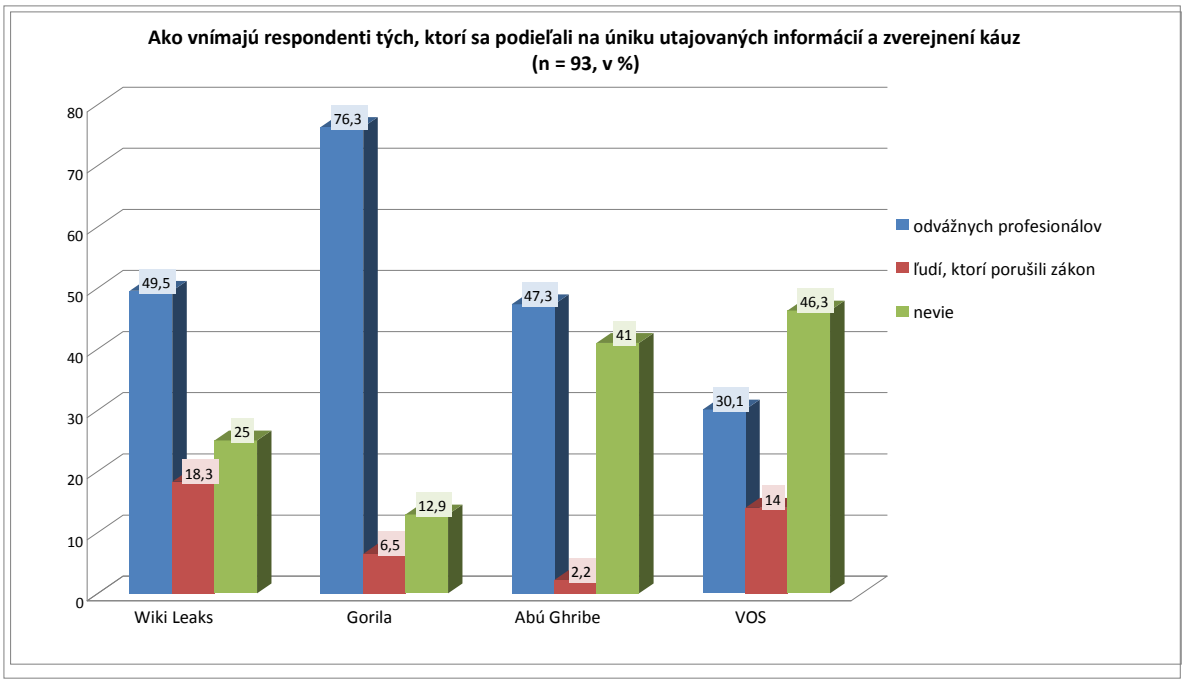

Obrázok 1: Ako opýtaní študenti vnímali novinárov, úradníkov, vojakov či iných, ktorí sa podieľali na úniku a zverejnení uvedených utajovaných informácií v roku 2012?

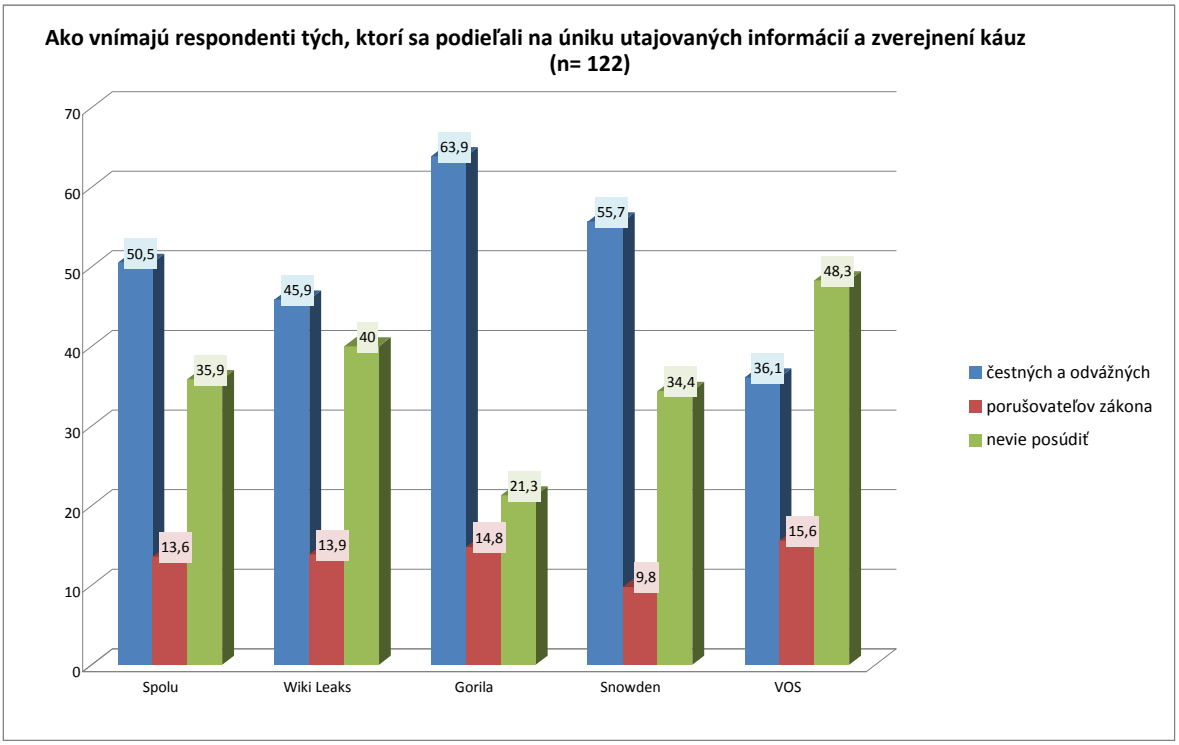

Obrázok 2: Ako opýtaní študenti vnímali novinárov, úradníkov, vojakov či iných, ktorí sa podieľali na úniku a zverejnení uvedených utajovaných informácií v roku 2013?

Ako verejnosť vníma tých, ktorí sa na úniku a zverejnení informácií podieľali? Vo všetkých štyroch prípadoch boli totiž uvedené kauzy medializované po nelegálnom úniku informácií z prostredia štátom riadených organizácií. Naša hypotéza, že študentská verejnosť považuje tých, ktorí sa podieľali na úniku a zverejňovaní utajovaných informácií z prostredia štátnych organizácií podieľali, skôr za pozitívne postavy sa potvrdila. V kauze Gorila v roku 2012 až 76,3 % respondentov považuje predmetné osoby za odvážnych profesionálov a iba cca 6 % za ľudí, ktorí porušili zákon. V roku 2013 63,9 % resp. 14,8 %. Relatívne najmenej sympatií mali tí, ktorí spôsobili únik utajovaných informácií z VOS, a to 30,1 % v roku 2012 a 36,1% v roku 2013. Osoby, ktoré spôsobili únik informácií, za porušovateľov zákona študenti považujú najmä v kauzách WikiLeaks a VOS – okolo 15 %. Opäť to bola problematika úniku informácií z VOS, ktorú študenti v najväčšej miere nevedeli v oboch rokoch posúdiť, a to 46,3 % resp. 48,3 %.

Študentom sme položili aj otázku, čo môžu predmetné úniky štátom utajovaných informácií spôsobiť. Aj keď im bolo zrejmé, že utajované informácie v uvedených kauzách unikli nelegálne, podľa nich to môže pomôcť predovšetkým demokracii a očiste verejného života. V roku 2012 sa k tejto odpovedi priklonili najviac v kauze Gorila- cca 75 % opýtaných a WikiLeaks – skoro 50 % opýtaných. V roku 2013 to bola opäť kauza Gorila – 67 % opýtaných a WikiLeaks 47 % opýtaných. Na druhej strane si časť študentov uvedomuje, že takéto úniky môžu ohroziť záujmy štátu, resp. vniesť napätie do spoločnosti. Najviac sa priklonili k tomuto postoju v kauze VOS – 26,9 % v roku 2012 (spolu s WikiLeaks), ako aj v roku 2013, keď to bolo 35,3 %

K uvedeným výsledkom výskumu ešte možno dodať, že sme sledovali aj postoje študentov relevantných vysokých škôl (budúci novinári, diplomati či politológovia) ku kvalite komunikácie štátnych orgánov v uvedených kauzách. Len veľmi málo respondentov hodnotilo predmetnú komunikáciu ako dobrú. Ako slabá alebo zlá bola hodnotená v prípade WikiLeaks (zaokrúhlene 45 % v roku 2012 a 67 % v roku 2013) a v prípade Gorila (64 % v roku 2012 a 62 % v roku 2013). V prípade VOS to bolo 32 % v roku 2012 a 46,7 v roku 2013. S tvrdením, že kauzy boli vysvetlené profesionálne, súhlasilo v oboch skúmaných obdobiach minimum študentov (najviac 6 % v prípade WikiLeaks v roku 2013). S tým, že boli vysvetlené dobre, súhlasila celkovo v priemere pätina študentov v oboch rokoch. Študentom pri krízovej komunikácii štátnych orgánov najviac prekážali podľa nich pokračujúce dezinformácie (v roku 2013 v kauze Gorila až 47 %).

ZÁVER

Následkom únikov štátom utajovaných informácií a ich medializáciou vznikajú značné morálne škody, je ohrozená dôveryhodnosť štátu a jeho organizácií. Apelovať na zodpovednosť médií v demokracii, kde sa štát okrem zákonného vplyvu vzdal ich vlastníctva, je iluzórne. Informácia je dnes tovar ako ktorýkoľvek iný. Je produkt, za ktorý sa platí. Preto hlavným motívom oznamovacích prostriedkov nie je, ako si časť z nás myslí, prinášať objektívne, neskreslené a vyvážené informácie, ale získavať ekonomický zisk a ekonomický a politický vplyv[7].

V našom článku sme sa zaoberali fenoménom súhlasu verejnosti s medializovaním únikov štátom utajovaných informácií. Na príkladoch káuz Bradley Manning a Edward Snowden sme poukázali, že takého úniky môžu byť spôsobené aj nefinančnou motiváciou, pričom ich protagonisti nie sú profesionálne zaangažovaní v činnosti proti štátu ako spravodajcovia cudzích mocností a pod. Naopak, deklarujú svoju snahu štátu a demokracii pomôcť,

[7] BAJČAN. R. Techniky Public Relations aneb Jak pracovat s médii, s. 28

no ich činnosť štátne orgány poškodila a ohrozila. Napriek ich protizákonným postupom je im však časť verejnosti, a to i odbornej, často pozitívne naklonená. Nejde pritom len o javy v zahraničí, ale aj u nás na Slovensku. Spomeňme napríklad, že laureátom novinárskej ceny Mercurius veridicus ex Slovakia (pravdivý posol zo Slovenska – pozn. pv) za rok 2013, ktorú udeľuje Slovenský syndikát novinárov, sa stal Miroslav Kern, redaktor denníka SME. Tento denník dostal anonymne utajovanú vyšetrovaciu správu, ktorá hovorila o údajnom spreneverovaní majetku vojenských tajných služieb, pričom Kern sa kauze venoval vo viacerých článkoch. V našom článku sme ďalej publikovali vlastný výskum z prostredia vysokoškolských študentov, ktorý nám potvrdil hypotézu, že osoby, ktoré sa podieľali na úniku a medializovaní štátom utajovaných informácií v nami vybratých kauzách sú vnímané viac pozitívne, ako negatívne.

O to viac je dôležité, aby štát dokázal zabezpečiť lojalitu svojich zamestnancov a zároveň informačnú bezpečnosť svojich systémov. Dôležité je aj to, aby štát postupoval v súlade so zákonmi. Inak treba vždy rátať s predpokladom, že lojalitu k štátu a rešpekt k pravidlám, ku ktorým sa zamestnanec zaviazal, prehluší zmysel pre právo či morálku. Takýto postup i napriek subjektívnej pozitívnej snahe (hoci s použitím nezákonných prostriedkov), môže pritom spôsobiť záujmom štátu oveľa väčšie škody, ako bol na začiatku hoci aj dobre mienený zámer. O to viac, že konflikt medzi médiami a štátnou mocou dnes však naberá nebývalé rozmery. A to preto, lebo v demokracii sa už dnes moc nestotožňuje iba s politickou mocou (jej výsady sú okliešťované vzostupom mediálnej a ekonomickej moci), nakoľko tlač a médiá už dnes nie sú od politickej moci automaticky závislé. Často je to práve naopak. Môžeme dokonca povedať, že moc nespočíva ani tak v akcii, ako v komunikácii[8]. Preto musí mať štát v oblasti masovej komunikácie profesionálne pripravených komunikátorov, ako aj analytikov, prognostikov a právnikov, ktorí sú schopní nielen registrovať aktuálne mediálne problémy či hrozby. Musí mať zároveň i osobnosti, ktoré majú kredit a znalosti, aby dokázali ovplyvňovať aktuálne mediálne prostredie a podieľať sa ne jeho smerovaní a trendoch. Musia ovládať zásady krízovej komunikácie vo všetkých jej fázach, byť lojálni štátu a jeho záujmom. A to aj preto, lebo bezpečnosť štátu je žiaducim výsledkom aktivít štátu zameraným proti pôsobeniu potenciálnych a reálnych deštrukčných javov voči jeho bezpečnostným záujmom[9]. Efektívna komunikácia je základným predpokladom úspešného fungovania každej organizácie. Ak chce prežiť a prosperovať, musí sa prispôsobovať neustálym zmenám, ktoré sú predpokladom ich rozvoja[10]. V úsilí o vplyv na mediálnom poli majú pritom demokracie oproti totalitným režimom mimoriadne ťažkú úlohu. V liberálnej demokratickej spoločnosti nie je možné prikázať novinárom, aby sa pridŕžali jazyka, ktorý si želá používať vláda. V tomto ohľade mali nedemokratické, najmä totalitné režimy pre teroristov malú príťažlivosť. Do oficiálnych zdrojov sa totiž nedostane ich verzia príbehu, ale naopak, verzia vlády[11]. Zároveň je zrejmé, že nedemokratické režimy by iste len veľmi ťažko poskytli v prípadoch únikov a medializácie štátom utajovaných informácií ich protagonistom brániť sa súdnou cestou a určite by netolerovali možnosť iniciovať kroky na ich podporu zo strany verejnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BAJČAN, R. *Techniky Public Relations aneb Jak pracovat s médii.* Praha: Managment Press, 2003. 148 s. ISBN 80-7261-096-1

[8] RAMONET, I. Tyranie médií, s. 55
[9] ŽÍDEK. R, CIBÁKOVÁ. S. Bezpečnosť štátu, s. 35
[10] PETRUFOVÁ, M. Manažérska komunikácia. s. 58
[11] SAMSON, I. Medzinárodný terorizmus, Implikácie pre Slovensko, s. 77

GOLEMAN, D. *Emoční inteligence.* Praha: Columbus, 1997. 356 s. ISBN 80-85928-48-5

HOMOLA, Miloslav. *Motivace lidského chování*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, 356 s. ISBN 14-101-73

NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti.* 2. rozš. vydanie, Praha: Academia, 2009, 620 s. ISBN 978-80-200-1680-5

PETRUFOVÁ, M. a kol. *Manažérska komunikácia.* Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2009. 210 s. ISBN: 978-80-8040-370-6

RAMONET, I. 2003. *Tyranie médií.,* Praha: Mladá fronta, 2003. 226 s., ISBN 80-204-1037-6

SAMSON, I., *Medzinárodný terorizmus, Implikácie pre Slovensko,* Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2003. 252 s. ISBN 80-9681-3-4

STRNÁD, O. *Systémový prístup k riadeniu informačnej bezpečnosti.* Trnava, SP Synergia, 2008. ISBN 978-80-89291-20-5.

ŽÍDEK, R., CIBÁKOVÁ, S. 2009. *Bezpečnosť štátu*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2009. 110 s. ISBN 978-80-8040-375-1

PhDr. Pavol VITKO
externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
vitko.pavol@gmail.com

ÚSKALIA PLÁNOVACIEHO PROCESU NA TAKTICKOM STUPNI – BRIGÁDA, PRÁPOR. SÚČASNÝ STAV A MOŽNOSTI RIEŠENIA
PLANNING PROCESS AT THE TACTIKAL LEVEL ISSUES – BRIGADE, BATTALION. CURRENT SITUATION AND POSSIBILITIES OF SOLUTION

Ing. Jozef WESSELÉNYI, Ing. Milan KOVALČÍK

ABSTRACT

V príspevku je riešený problém taktickej úrovne riadenia a zaoberá sa súčasným stavom prípravy nižších dôstojníkov v plánovacom procese v Ozbrojených silách Slovenskej republiky. Príspevok sa skladá z dvoch častí. V prvej časti sa autor zaoberá vývojom plánovacieho procesu od jeho zavedenia do Ozbrojených síl Slovenskej republiky. Jeho úskaliami v procese vzdelávania a tiež oblasťami, ktoré sú najkomplikovanejšie z pohľadu pochopenia plánovacieho procesu. V druhej časti sú navrhnuté riešenia, ktoré by sa v budúcnosti dali použiť na zlepšenie prípravy dôstojníkov.

The article solves problem of command and control at the tactical level and deals with current status of junior officers' preparation for planning process in the Armed Forces of Slovak republic. The Article consists of two parts. In the first part author deals with the development of planning process since its implementation to the Slovak Armed Forces. Its issues in education process and areas that are the most complicated in view of understanding planning process. Second part is focused on proposal for future innovation officer's preparation.

Keywords: Plánovací a rozhodovací proces, Ozbrojené sily slovenskej republiky, proces vzdelávania. Planning and decision making process, Armed Forces of Slovak republic, Education process.

ÚVOD

Rozhodovací proces v Ozbrojených silách Slovenskej republiky je kompatibilný s NATO rozhodovacím procesom pre taktický stupeň (pozri AJP-3.2.2) a je interoperabilný s operačným plánovacím processom pre strategický a operačný stupeň (OPP-operational planning process), ktorý je definovaný v GOP (Guidelines for Operational Planning), 2005 – tiež je zahrnutý v AJP-5. Existuje však rad dôvodov, že uvažovanie o prístupe k operáciám je nutné prehodnotiť a priblížiť pojmu Comprehensive Approach, vnímať súvislosti s tzv. Effect Based Thinking, prípadne Multi-dimensional Environment. Výsledkom spoločných úvah, že operačné prostredie sa neustále vyvíja, je nahradenie GOP ich novelizovanou verziou, tzv. Comprehensive Operations Planning Directive (COPD), teda „smernicou pre komplexné operačné plánovanie".

Krajiny aliancie si taktický stupeň plánujú podľa vlastných národných doktrín, ktoré vychádzajú už z hore uvedených dokumentov. Väčšina krajín, ktoré vstúpili do Nato v neskoršej dobe, využili pre tvorbu svojich taktických doktrín ako vzor doktríny americkej armády (FM 5-0, ADRP 5-0, ATTP -5-0.1).

Pri porovnávaní týchto procesov v jednotlivých krajinách NATO vidíme čiastkové rozdiely v postupoch plánovania. Napríklad Nemecká spolková republika na taktickom stupni nevykonáva „Vojnovú Hru". Britské doktríny riešia plánovanie len troma brífingmi. Čo sa

týka kostry plánovania, tak tá ostáva v každej krajine rovnaká. V Ozbrojených silách Slovenskej republiky je nasledovný proces plánovania.:

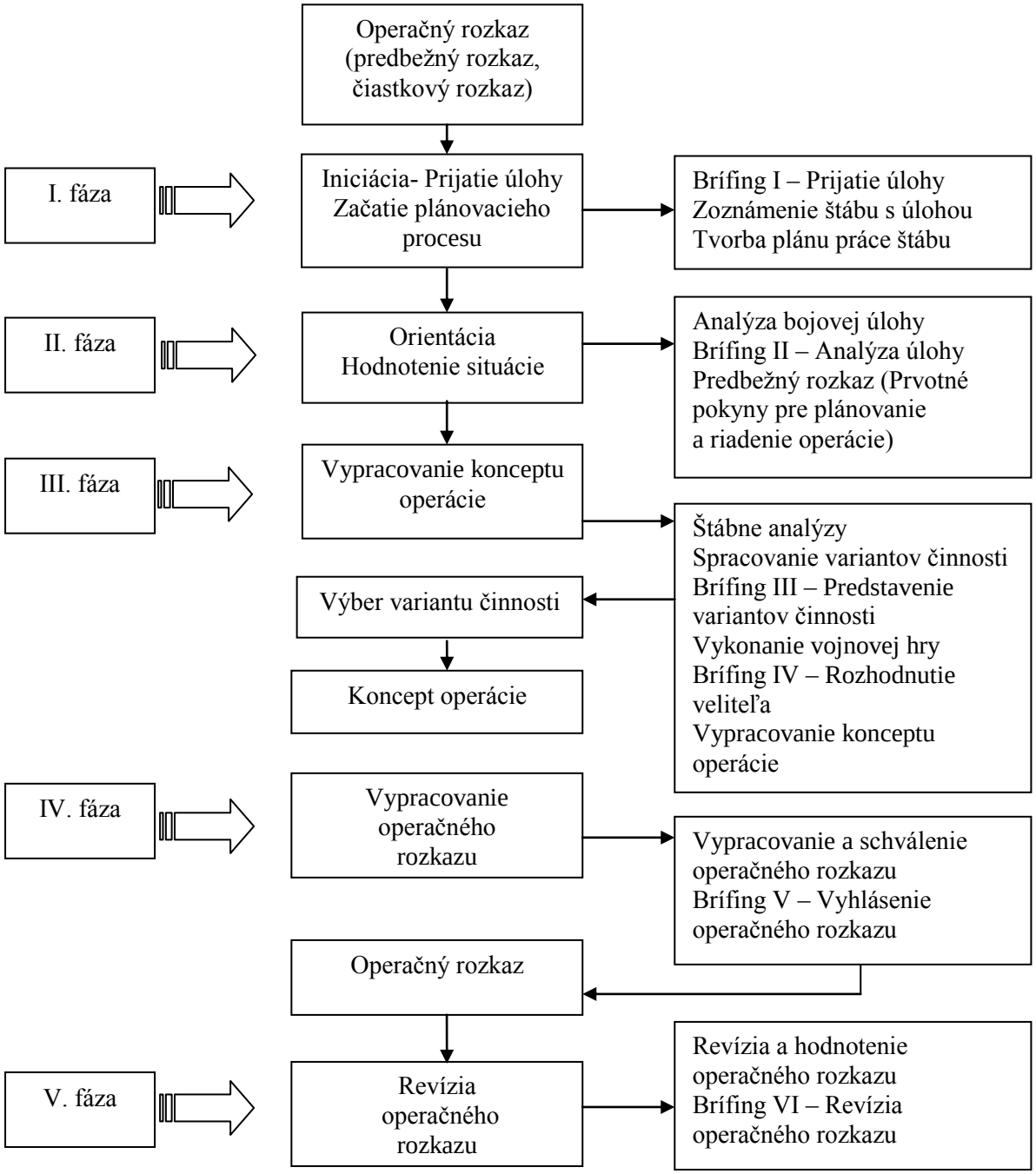

Obrázok 1 Plánovací a rozhodovací proces
Zdroj: SPG 3-14/Všeob

Z tohto pohľadu môžeme konštatovať, že ak príslušníci v jednotlivých krajinách NATO poznajú plánovací proces na taktickom stupni vlastnej krajiny, tak chápu a orientujú sa aj v medzinárodnom prostredí v oblasti plánovania. Iná otázka je, že tieto postupy sa v medzinárodnom prostredí používajú v anglickom jazyku. Tu nastáva problém pri plánovaní na medzinárodnej úrovni – terminológia.

Ešte pred vstupom Slovenskej republiky do NATO ako krajina PfP (partnerstvo za mier), sa v Ozbrojených silách Slovenskej republiky plánovalo podľa metodickej pomôcky s názvom „Metodika plánovania na taktickom stupni“, ktorá bola vydaná v roku 2000. Plánovalo sa podľa tejto metodiky aj po vstupe Slovenskej republiky do NATO v roku 2005. Nová služobná pomôcka v Ozbrojených silách Slovenskej republiky, ktorá rieši plánovací proces na taktickom stupni bola vydaná v roku 2009 SPG 3-14/Všeob, s názvom *Vedenie operácií práporom*. Ďalšou služobnou pomôckou ktorá taktiež rieši plánovanie je SPG 3-45/Oper s názvom *Metodika práce štábu práporu pri plánovaní operácií*.

Nedoriešenou oblasťou v Ozbrojených silách Slovenskej republiky je vzdelávanie, konkrétne príprava veliteľov na taktickom stupni. Ak nahliadneme do histórie, tak zistíme, že v dobe keď existovali inštitúcie určené na vzdelávanie dôstojníkov neboli ešte záväzné predpisy. Vytvorením a zjednotením metodických pomôcok boli tieto inštitúcie takmer všetky zrušené. V prvom rade si povedzme: „pre koho je určený taktický stupeň?“ V podmienkach Ozbrojených síl Slovenskej republiky je taktický stupeň kde prebieha rozhodovací a plánovací proces prápor a brigáda.

Z uvedeného vyplýva, že príslušníci štábu práporu musia ovládať plánovanie. Podľa obsadenia funkcií na štábe práporu sú to kapitáni a nadporučíci. V roku 2004 vznikla Národná akadémia obrany v Liptovskom Mikuláši, ktorej súčasťou bolo Centrum kariérneho rozvoja, ktoré malo za úlohu aj ďalšie vzdelávanie dôstojníkov. Bola to inštitúcia s 110 ľuďmi zodpovednými za kurzy pre vzdelávanie dôstojníkov v Slovenskej republike. Súčasťou bol aj trojmesačný kurz „VDK“ (Vstupný dôstojnícky kurz), pre hodnosť nadporučík, v ktorom sa vyučoval aj plánovací proces. Tento plánovací proces bol ukončený cvičením v Centre simulačných technológií. V roku 2009 po zlúčení Národnej akadémie obrany a Akadémie ozbrojených síl Centrum kariérneho rozvoja zaniklo a jeho úlohu prevzalo Centrum vzdelávania s 27 pracovníkmi, z ktorých ešte ôsmi sú príslušníci medzinárodného kurzu pre štábnych dôstojníkov – ISOC.

Zánikom Centra kariérneho rozvoja bol zrušený aj kurz VDK. Zostal len kurz pre dôstojníkov v hodnosti kapitán – ZVŠK (Základný veliteľský štábny kurz), pre dôstojníkov v hodnosti major – VVŠK (Vyšší veliteľsko štábny kurz) a pre dôstojníkov hodnosti plukovník – KNB (Kurz národnej bezpečnosti).

Súčasťou Centra vzdelávania sú tiež krátkodobé kurzy, ktorých je ročne približne 100 a podieľajú sa na nich aj katedry Akadémie ozbrojených síl Slovenskej republiky.

Centrum vzdelávania v rámci krátkodobých kurzov vykonáva ročne trojtýždňový krátkodobý kurz pod vedením inštruktorov z Medzinárodného kurzu pre štábnych dôstojníkov – ISOC, ktorý je zameraný na plánovací proces na taktickom stupni, ale tento kurz vychádza z Britských doktrín a je vedený v anglickom jazyku. Účasť na tomto kurze záleží od vyslania dôstojníkov ich veliteľmi a tiež je dôležitá jazyková pripravenosť.

Taktiež v rámci Vyššieho odborného dôstojníckeho kurzu (VODK) pre vyradených nových príslušníkov - poručíkov z Akadémie ozbrojených síl sa vykonáva týždenný kurz plánovania, ale v anglickom jazyku, kde sa jedná opäť o informatívny kurz bez záverečného cvičenia.

Z uvedeného vyplýva, že aj keď už od roku 2009 máme služobnú pomôcku SPG-3-14/Všeob, ktorá zjednotila plánovanie, nemáme stabilné pracovisko na prípravu dôstojníkov v hodnosti nadporučík. Tieto všetky príčiny a dôvody, majú vplyv na úroveň a poznanie plánovacieho procesu najmä u nižších dôstojníkov. Proces ako taký je podrobne a dostatočne vysvetlený v metodickej pomôcke. Nakoľko priestor na precízne naučenie je minimálny, tak aj tých niekoľko úskalí, ktoré obsahuje sa v praxi stávajú oveľa väčšími.

Môžeme uviesť niekoľko najdôležitejších úskalí, ktoré vyplynuli z dotazníka, na ktorom sa zúčastnilo 12 dôstojníkov a zamestnancov z Ozbrojených síl Slovenskej republiky a z armády Českej republiky, ktorí sa plánovaním dlhodobo zaoberajú.
Výsledky dotazníka:

1. 100% opýtaných sa v minulosti zaoberalo problematikou plánovacieho procesu.
2. 67% opýtaných považuje súčasný plánovací proces za postačujúci, ktorý spĺňa všetky kritéria. 33% sa domnieva, že súčasný plánovací proces skôr nie je alebo nie je postačujúci, pričom im chýba zapracovanie moderných metód na podporu rozhodovania, taktiež je nedostačujúce prepojenie a implementácia systému ISTAR a TARGETINGu v rámci spravodajskej prípravy bojiska.
3. 33% opýtaných súhlasí, že niektoré fázy v plánovacom procese sú veľmi komplikované. Spravidla sa jedná o tieto oblasti: tvorba variantov, stanovenie kritérií pre výber variantu, synchronizačná matica. 67% respondentov sa domnieva, že plánovací proces nie je komplikovaný, alebo skôr nie je komplikovaný.
4. 50% respondentov sa domnieva, že jednotlivé fázy plánovacieho procesu sa už nedajú, alebo skôr nedajú zjednodušiť. 17% sa nevedelo k otázke vyjadriť. Naopak 33% opýtaných sa vyjadrilo, že by vedeli určité fázy zjednodušiť tak, aby výsledný efekt danej fázy bol rovnaký prípadne dokonalejší. Priestor vidia vo fázach tvorby variantov, vo fáze výberu variantov a to zavedením metód na podporu rozhodnutia.
5. Na otázku či sa očakávajú v blízkej budúcnosti čiastočné zmeny alebo úplne nový proces plánovania odpovedalo 75% respondentov, že takýto vývoj skôr neočakávajú, alebo že sa vôbec nebude meniť. 25% opýtaných skôr očakáva zmeny, alebo čiastočné zmeny, a to v oblastiach rozpracovania postupov zapracovaním CA (Comprehensive Approuche) a tiež zjednodušenie v oblasti informačných tokov.

Grafické znázornenie dotazníka:

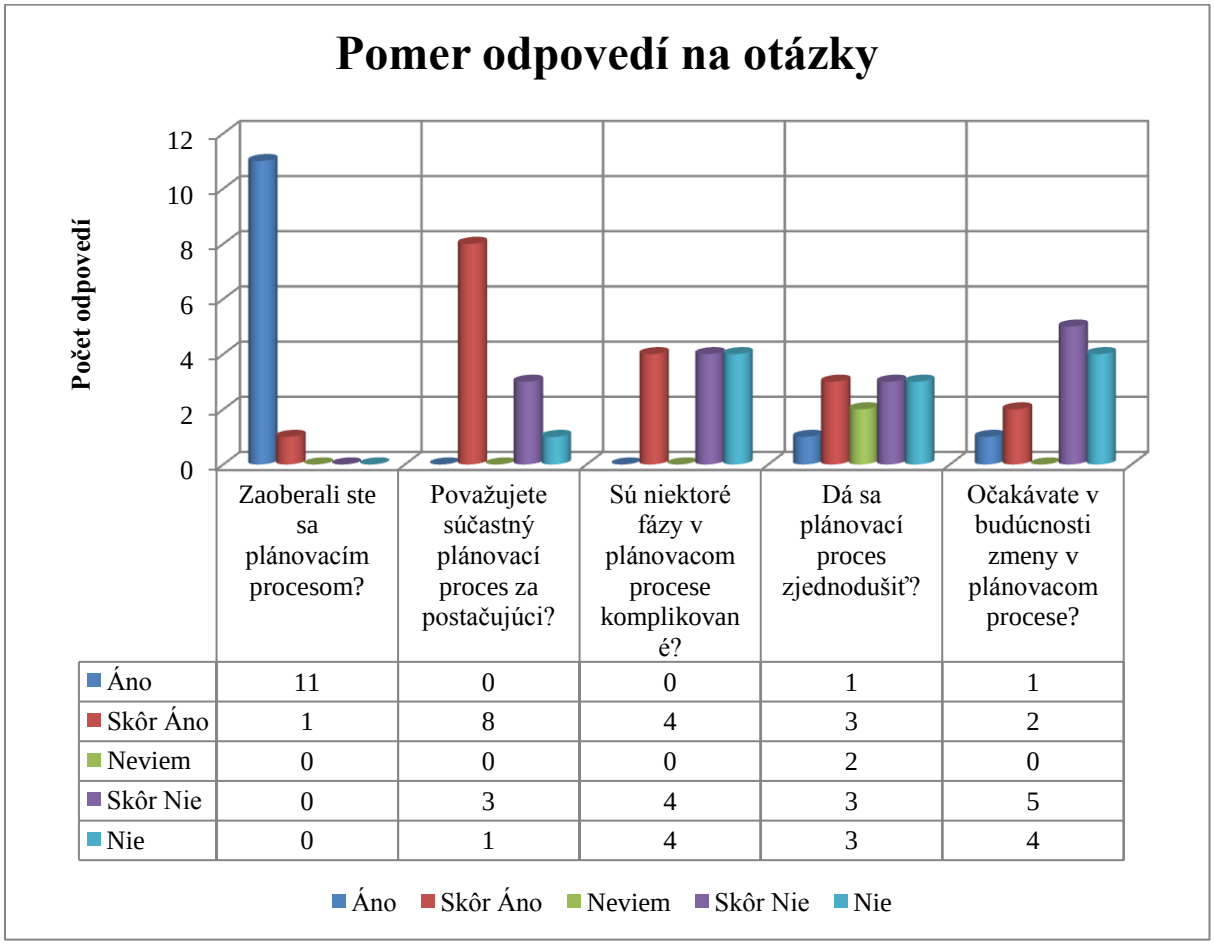

	Zaoberali ste sa plánovacím procesom?	Považujete súčastný plánovací proces za postačujúci?	Sú niektoré fázy v plánovacom procese komplikované?	Dá sa plánovací proces zjednodušiť?	Očakávate v budúcnosti zmeny v plánovacom procese?
Áno	11	0	0	1	1
Skôr Áno	1	8	4	3	2
Neviem	0	0	0	2	0
Skôr Nie	0	3	4	3	5
Nie	0	1	4	3	4

Graf : Znázornenie odpovedí na otázky uvedené v dotazníku
Zdroj: Vlastné spracovanie

Z názorov odborníkov vo výsledkoch dotazníka vyplynulo, že v budúcnosti nedôjde k zmene filozofie v oblasti plánovacieho procesu a taktiež sa nepredpokladá kompletná zmena plánovania avšak jednotlivé fázy prejdú obmenou a to tým, že budú zapracované metódy na podporu rozhodovania do procesu plánovania operácii.

Dotazník potvrdil, že príčiny opakovania sa problémov v plánovacom procese sú v nejednotnom stanovení postupov pri plánovaní, nezohľadnení špecifík jednotlivých štátov a v nevyužívaní metód na podporu rozhodovania.

Ako z výsledkov vyplýva, najväčší problém veliteľom robí správny výber variantov.

ZÁVER

Záverom môžeme zhrnúť, že na plánovací proces na taktickom stupni majú negatívny vplyv dve oblasti. Prvá oblasť je, že nie je v Ozbrojených silách Slovenskej republiky pre dôstojníkov v hodnosti nadporučík vytvorený priestor na kvalitnú výučbu. Je potrebné ich naučiť teoretické základy plánovacieho procesu, aby sa neučili len počas praktických cvičení na domovských útvaroch, pretože potom často dochádza počas týchto cvičení len k čiastočnému pochopeniu plánovacieho procesu. To nemusí vyplývať z neznalostí

nadriadených veliteľov, ale z dôvodu, že jednotlivé cvičenia sú špecifické, a je pravdepodobné, že neprebehne úplný plánovací a rozhodovací proces.

Druhou oblasťou sú jednotlivé časti plánovacieho procesu, napríklad výber variantov. Obidve oblasti, nie je zložité vyriešiť, len je potrebná vôľa, pretože, *kde je vôľa tam je cesta*. Najzhodnejšou cestou pre oblasť vzdelávania je vzdelávať profesionálnych vojakov formou veliteľských a metodických príprav v rámci práporného ročného plánovania. Do týchto veliteľských príprav by mali velitelia naplánovať plánovací proces po jednotlivých fázach plánovacieho procesu a tým kvalitne naučiť teóriu plánovacieho procesu svojich podriadených. Najjednoduchšie riešenie by bolo vytvoriť centrom vzdelávania na Akadémii ozbrojených síl krátkodobý kurz, zameraný na plánovací proces, ktorý by v programe zahrnul teoretickú výučbu aj praktickú realizáciu plánovacieho procesu so záverečným cvičením na stupni prápor. Najefektívnejšia dĺžka kurzu je tri týždne. V krajnom prípade, by to bolo možné realizovať v trvaní dvoch týždňov. Pri posudzovaní dĺžky trvania kurzu sa vychádzalo z dlhoročnej skúsenosti lektorov, ktorí sa zaoberajú plánovacím procesom.

Riešenie druhej oblasti a to konkrétne zjednodušenie plánovacieho procesu je úlohou mojej doktorandskej práce. Túto úlohu by som chcel riešiť formou vybranej metódy.

Názov mojej doktorandskej práce je: „***využitie metód na podporu rozhodovania v procese plánovania operácií*** “

Verím, že moja práca prinesie prínos do plánovacieho procesu na taktickom stupni a tým prispeje k odbremeneniu aspoň jedného úskalia.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

[1.] Služobná pomôcka: Vedenie operácií práporom ‚SPG-3-14/Všeob (B)

[2.] Služobná pomôcka: Metodika práce štábu práporu pri plánovaní operácií SPG-3-45/Oper.

Jozef WESSELÉNYI, Ing.,
AOS Liptovský Mikuláš,
tel. 0944948446,
jozef.wesselenyi@aos.sk,

Milan KOVALČÍK, Ing.,
Prápor výcviku Martin,
tel.0915591661,
Milan.KOVALCIK@mil.sk

VÝSLEDKY VÝZKUMU ANALÝZY A KOMPARACE EKONOMICKÝCH PARAMETRŮ ZABEZPEČENÍ BEZPEČNOSTI STÁTU A OCHRANY OBYVATELSTVA ČESKÉ REPUBLIKY

RESULTS OF RESEARCH ANALYSIS AND COMPARISON OF ECONOMIC PARAMETERS SECURITY SAFETY AND CIVIL PROTECTION OF CZECH REPUBLIC

Jan ZELINKA, Jindřich NOVÝ, Karel BENDL,
Jana MENŠÍKOVÁ, Kateřina ZIKMUNDOVÁ, Eva HOLUBCOVÁ

ABSTRAKT:

Autoři ve svém článku rozebírají a publikují dílčí výsledky svého výzkumného úkolu zaměřeného na analýzu a komparaci ekonomických parametrů zabezpečení bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva v České republice a porovnávají je s obdobnými parametry vybraných zemí Evropské Unie s cílem představit srovnání ekonomického přístupu systému České republiky, Slovenské republiky, Rakouské republiky a Bulharské republiky k zajištění bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva.

The authors discuss in your article and publish partial results of its research task aimed at the analysis and comparison of economic security parameters of State security and the protection of the population in the Czech Republic and compare them with similar parameters of selected countries of the European Union, with the aim to present a comparison of the economic approach of the Czech Republic, the Slovak Republic, the Republic of Austria and the Republic of Bulgaria to ensure the security of the State and protection of the population.

Key words: Analýza, komparace, ekonomické parametry, bezpečnost státu, ochrana obyvatelstva, obrana státu, ekonomické výdaje.
Analysis, comparison, economic parameters, national security, protection of the population, the defense of the State, the economic costs.

ÚVOD

Bezpečí je jednou ze základních lidských potřeb. Bez uspokojení potřeby vyvarovat se ohrožení a nebezpečí, nemohou být v lidském životě rozvíjeny potřeby vyšší.[1] Představy o bezpečnosti jedinců žijících v jedné společnosti se však mnohdy velmi liší. V prostředí České republiky se přistupuje k vysvětlení pojmu bezpečnosti jako stavu, ve kterém nehrozí nebezpečí a jsou využity veškeré prostředky k účinnému zabraňování hrozbám. Součástí tohoto pojetí je rovněž ochrana tradičních hodnot konkrétní společnosti.[2]

Je možné si všimnout i odlišnosti významu pojmů bezpečnost a ochrana. Rovněž v anglickém jazyce je rozlišeno slovo *security*, jako ochrana ve smyslu zabezpečení a slovo *safety*, jakožto bezpečí, či bezpečnost.[3]

[1] KELNAROVÁ, Jarmila a Eva MATĚJKOVÁ. *Psychologie 2. díl: pro studenty zdravotnických oborů.* Praha: Grada, 2014. ISBN 9788024736006.
[2] HOLUBOVÁ, V. *Vnitřní bezpečnost státu.* Bezpečnostní služby. [Online] Ostrava: VŠB TU Ostrava, 2010. Studijní text. [Cit. 2014-07-23] Dostupné z: file:///C:/Users/A/Downloads/Vnitřní-bezpečnost-státu-BEZPEČNOSTNÍ-SLUŽBY.pdf.
[3] ČESKO. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Bezpečnost*. [Online] MVČR, 2014. [Cit. 2014-07-23] Dostupné z: http://www.mvcr.cz/clanek/pojmy-bezpecnost.aspx.

Následující text představuje stručný teoretický úvod do problematiky bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva a provádí komparaci ekonomického přístupu systému České republiky a vybraných evropských zemí k otázkám zajištění bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva.

METODIKA

Text je rozdělen do dvou částí. Teoretická část provádí stručné shrnutí významu pojmů a vnímání bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva v jednotlivých vybraných zemích. Praktická část realizuje komparativní analýzu ekonomických dat zveřejněných jednotlivými vybranými státy. Zkoumány jsou náklady států do oblasti bezpečnosti země.

CÍL

Text má za cíl představit srovnání ekonomického přístupu systému České republiky, Slovenské republiky, Rakouské republiky a Bulharské republiky k zajištění bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva.

1. BEZPEČNOST STÁTU A OCHRANA OBYVATELSTVA

Bezpečnost je možné definovat jako takovou situaci, kdy samotný systém společnosti dokáže odolávat hrozbám přicházejícím jak z vnitřku, tak z vnějšku. Jedná se o hrozby, jež působí na systém jako takový, či na jeho jednotlivé části. Česká republika má přijatu *Bezpečnostní strategii ČR*, která byla schválena vládou České republiky v roce 2011 a vychází jak z dvoustranných, tak i ze spojeneckých smluv, zejména s NATO a EU. Z ní je definovaná bezpečnostní politika státu. Cílem je pak zachování systému a jeho stability.[4] Obecně je možné rozlišit bezpečnost státu právě jako vnitřní a vnější.

Vnější bezpečnost státu představuje situaci, kdy jsou minimalizovány hrozby vojenské nebo ekonomické povahy z vnějšku státu. Vnitřní bezpečnost státu je pak stav zajišťující demokracii, ekonomickou prosperitu a bezpečnost občanů. Ekonomická bezpečnost představuje stav, kdy nastává sociální mír a není ohrožována konkurenceschopnost například státu, seskupení států, či mezinárodní organizace a podnikatelských subjektů na trzích vnitřních i vnějších. Tato bezpečnost je zajišťována dle zákona č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky. Environmentální bezpečnost představuje stav, kdy jsou minimalizovány hrozby spojené s životním prostředím.[5]

Dle Klasifikace funkcí vládních institucí (CZ-COFOG) je možné obranu dále členit na obranu vojenskou, civilní ochranu, zahraniční vojenskou pomoc, aplikovaný výzkum a vývoj v oblasti obrany a dále obranu jinde neuvedenou. Výdaje na obranu jinde neuvedenou zahrnují kupříkladu výdaje na vojenskou zpravodajskou službu, či záležitosti dovozu a vývozu vojenského materiálu.[6]

Výdaje civilní ochrany pak zahrnují výdaje na výzbroj a vybavení civilní ochrany, činnosti integrovaného záchranného systému, či na ochranné vybavení, materiál a výzbroj při haváriích v době míru.[7]

[4] ČESKO. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Bezpečnost.* [Online] MVČR, 2014. [Cit. 2014-07-23] Dostupné z: http://www.mvcr.cz/clanek/pojmy-bezpecnost.aspx.
[5] Cit. 4.
[6] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 02 Obrana. [Online] Praha: ČSÚ, 27. 12. 2011. [Cit. 2014-07-25] Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/obrana.
[7] Cit. 6.

1.1 ČESKÁ REPUBLIKA

Koncepce ochrany obyvatelstva je zpracovávána Ministerstvem vnitra, konkrétně pak generálním ředitelstvím Hasičského záchranného sboru České republiky tak, jak je uvedeno v zákoně č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému.[8]

Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky definuje ochranu demokracie, lidských životů a zdraví i majetku obyvatel jako bazální povinnost státu. Samotná bezpečnost České republiky je zajišťována ozbrojenými sílami, ozbrojenými bezpečnostními sbory, záchrannými sbory a havarijními službami.[9]

Bezpečnostní systém České republiky využívá následující složky pro ochranu obyvatel. Jedná se o bezpečnostní sbory (Policie ČR, Hasičský záchranný sbor ČR, Celní správa ČR, Vězeňská služba ČR, Bezpečnostní informační služba, Úřad pro zahraniční styky a informace), ozbrojené síly (Armáda ČR, Vojenská policie a vojenské zpravodajství, Vojenská kancelář prezidenta republiky, hradní stráž), ostatní složky (obecní a městské policie, služby ochrany přírody, havarijní a technické služby a ostatní správní složky).[10]

1.2 SLOVENSKÁ REPUBLIKA

Strategie obrany státu je definována v dokumentu *Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky*. Bezpečnostní politika Slovenské republiky využívá zahraniční službu a ozbrojené síly SR, dále pak zpravodajské služby, ozbrojené bezpečnostní sbory, jedná se konkrétně o policejní sbor, železniční policii, sbor vězeňské a justiční stráž, dále pak bezpečnostní sbory, jimiž jsou sbor celní správy, dále záchranné sbory a záchranné služby, tedy hasičský záchranný sbor, důlní, horská a zdravotní záchranná služba, subjekty hospodářské mobilizace, subjekty působící na finančním trhu a instituce odpovědná za ochranu utajovaných skutečností.[11]

1.3 RAKOUSZKÁ REPUBLIKA

Specifikem Rakouské republiky je rozdělení na spolkové země. V případě katastrof tak za řešení zodpovídají úřady jednotlivých spolkových zemí. Ty zároveň stanovují vlastní zákony a metodiky. Nadřízeným orgánem je Ministerstvo vnitra, ministerstvo zdravotnictví a ministerstvo životního prostředí, ty poskytují sbory, které řídí, koordinují a organizují pomoc. Jednotky, které zasahují ve vnitřní bezpečnosti, jsou policejní síly, sbory hasičů, zdravotníci, ozbrojené síly a dobrovolné složky. Dobrovolné složky představují Rakouský červený kříž, horskou záchrannou službu, leteckou záchrannou službu, či Organizaci pro sebeochranu. Vojenské konflikty jsou řešeny spolkovou vládou. Pro jejich řešení pak vznikají samostatné civilní úřady.[12]

---

[8] KOLEŇÁK, Ivan. *Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2013 s výhledem do roku 2020*. [Online] HZS ČR, 2014. [Cit. 2014-07-23] Dostupné z: http://www.hzscr.cz/clanek/koncepce-ochrany-obyvatelstva-do-roku-2013-s-vyhledem-do-roku-2020-503181.aspx.

[9] ČESKO. Ústavní zákon č. 110 ze dne 22. dubna 1998 o bezpečnosti České republiky. Změna: 300/2000 Sb. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1998. s. 5386. Dostupný také z: http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=46612&nr=110~2F1998&rpp=15#local-content..

[10] HOLUBOVÁ, Věra. *Vnitřní bezpečnost státu. Bezpečnostní služby*. [Online] Ostrava: VŠB TU Ostrava, 2010. [Cit. 2014-07-23] Dostupné z: file:///C:/Users/A/Downloads/Vnitřní-bezpečnost-státu-BEZPEČNOSTNÍ-SLUŽBY.pdf.

[11] NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky. [Online] Slovenská republika, 27. 9. 2005. [Cit. 2014-07-26] Dostupné z: http://www.mosr.sk/data/files/833.pdf.

[12] BUNDESHEER. *Sicherheitspolitik.* [Online] Vídeň. [Cit. 2014-07-26] Dostupné z: http://www.bmlv.gv.at/menu/sipol.shtml.

1.4 BULHARSKÁ REPUBKLIKA

Strategie je zakotvena v *Národní strategii obrany*. Existuje zde snaha o posílení pozice v jihovýchodní Evropě a černomořském regionu, a zároveň je cíleno na podporu strategických zájmů za bezpečnost v prostoru NATO.[13] Klíčové role v obraně státu sehrávají civilně-vojenské vztahy, civilní kontroly nad ozbrojenými silami a demokratická kontrola obrany. Na civilně-vojenské spolupráci se podílí civilní úřady a armáda, tedy vojenské sbory, civilisté v zákonodárném sboru, zvláštní výbory a výkonná moc, včetně prezidenta, Rady ministrů, ministra obrany a úředníků Ministerstva obrany a dále pak širší bezpečnostní komunity, jimiž jsou specializované nevládní organizace, akademičtí pracovníci, novináři, vydavatelství a výzkumné ústavy, veteráni a vojensko-průmyslový komplex.[14]

2. KOMPARATIVNÍ ANALÝZA

Následuje prezentace dat získaných rešeršním šetřením, dále pak provedení analýzy dat a komparace dat jednotlivých vybraných zemí.

2.1 FORMULACE PROBLÉMU

Výdaje jednotlivých zemí EU na realizaci opatření k zajištění bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva jsou značně rozdílné. Roli v jejich výši hraje řada faktorů, mezi zásadní patří výše hrubého domácího produktu (HDP) konkrétní země v daném roce, ale i přístup jednotlivých zemí k této problematice. Lze předpokládat, že vyšší výdaje státu v oblasti bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva značí přikládání vyššího významu této problematice konkrétní vládou státu. Ve věci posuzování výše výdajů do této oblasti není možné vycházet pouze z prostého porovnání sum reálných výdajů, je třeba přihlédnout k procentu, jaké tyto výdaje činí v celkových výdajích vlády, k výdajům takzvaně *per capita* (na osobu) a k výdajům vztaženým k výši HDP země v daném roce.

2.2 CÍL VÝZKUMU

Cílem výzkumu je prokázat výdaje vybraných zemí do oblasti bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva pomocí objektivního srovnání.

2.3 HYPOTÉZY

H_1: Domníváme se, že výdaje České republiky do oblasti bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva jsou o více než 20 % nižší, než výdaje Rakouské republiky do této oblasti.
H_2: Domníváme se, že výdaje České republiky do oblasti bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva jsou o více než 10 % nižší, než výdaje Bulharské republiky do této oblasti.
H_3: Domníváme se, že výdaje České republiky do oblasti bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva jsou o více než 10 % vyšší, než výdaje Slovenské republiky do této oblasti.

[13] МИНИСТЕРСТВО НА ОТБРАНАТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ. *Национална отбранителна стратегия.* [Online] Ministerstvo obrany Bulharské republiky, 2011. [Cit. 2014-07-24] Dostupné z: http://www.md.government.bg/bg/doc/programi/20110421_nac_otbr_strategia.pdf.
[14] DIMITROV, Dimitar. Civil-military relations and defence budgeting in Bulgaria. [Online] 1999. [Cit. 2014-07-27] Dostupné z: file:///C:/Users/A/Downloads/harmoniepaper-6.pdf, s. 21.

2.4 METODIKA VÝZKUMU

Výzkum je realizován na podkladě rešeršního šetření. Jsou zkoumány oficiální statistiky vybraných zemí, výroční zprávy a rozvahy jednotlivých úřadů vybraných zemí, legislativní dokumenty a oficiální stanoviska států. Ke srovnávání jsou vybírány finanční údaje, konkrétně výdaje jednotlivých zemí do oblasti bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva.

Pro srovnávání České republiky s jinými státy Evropské unie byl učiněn výběr konkrétních zemí, a to na základě předem stanovených požadavků:

1. Jeden stát EU s podobným systém ekonomiky – zvolen stát: Slovenská republika
2. Jeden stát EU se srovnatelným množstvím obyvatel – zvolen stát: Rakouská republika
3. Jeden stát, jenž je novým členem EU – zvolen stát: Bulharská republika

2.5 ZPRACOVÁNÍ ÚDAJŮ

Ke zpracování údajů bylo využito statistických nástrojů. K publikaci je užito tabulek a grafů. K dalšímu statistickému hodnocení je využit software Microsoft Excel a R Commander.

Výdaje jsou prezentovány v měně americký dolar (US dolar), neboť je autoritami považován za dostatečně stabilní a tedy mimořádně vhodný k prezentaci těchto dat.[15]

2.6 PREZENTACE A INTERPRETACE DAT

Tabulka číslo 1 uvádí celkový přehled výdajů realizovaných na vojenskou obranu v Evropě. Jedná se o reálné částky v miliardách amerických dolarů. Tabulka má význam pro sledování trendů vývoje výdajů v jednotlivých letech. Pomocí těchto dat je možné sledovat korelaci výše výdajů celé Evropy s jednotlivými sledovanými zeměmi.

Vývoj celkových výdajů na vojenskou obranu v Evropě se jeví jako konstantní. Je možné zaznamenat zvyšování v průběhu let. Celkové výdaje dosahují vrcholu v roce 2009, stejně tak jako výdaje Západní Evropy. Nejvyšší výdaje z jednotlivých let ve Východní Evropě je možné zaznamenat v roce 2013. Střední Evropa vydala nejvíce peněz na obranu v roce 2007.

Tab.1 Celkové výdaje na vojenskou obranu v Evropě (v miliardách amerických dolarů)[16]

Území:	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Evropa celkem	379	383	392	402	413	421	411	405	411	407
Západní Evropa	311	308	310	312	318	326	315	304	298	291
Východní Evropa	44,8	51,5	57,9	64,1	70	71,8	73,1	78,9	90	95
Střední Evropa	22,4	23,5	24	25,5	24,3	23,6	22,6	22,1	22	21,4

Zdroj: http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/obrana.

[15] STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE. *SIPRI Military Expenditure Database*. [Online] Stockholm: SIPRI, 2014. [Cit. 2014-07-24] Dostupné z: http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database.

[16] Cit. 15.

Vývoj výše celkových výdajů je možné pozorovat na grafu číslo 1. Výdaje Západní Evropy tvoří většinu celkových Evropských výdajů na vojenskou obranu.

Graf 1 Vývoj výše celkových výdajů na vojenskou obranu v Evropě

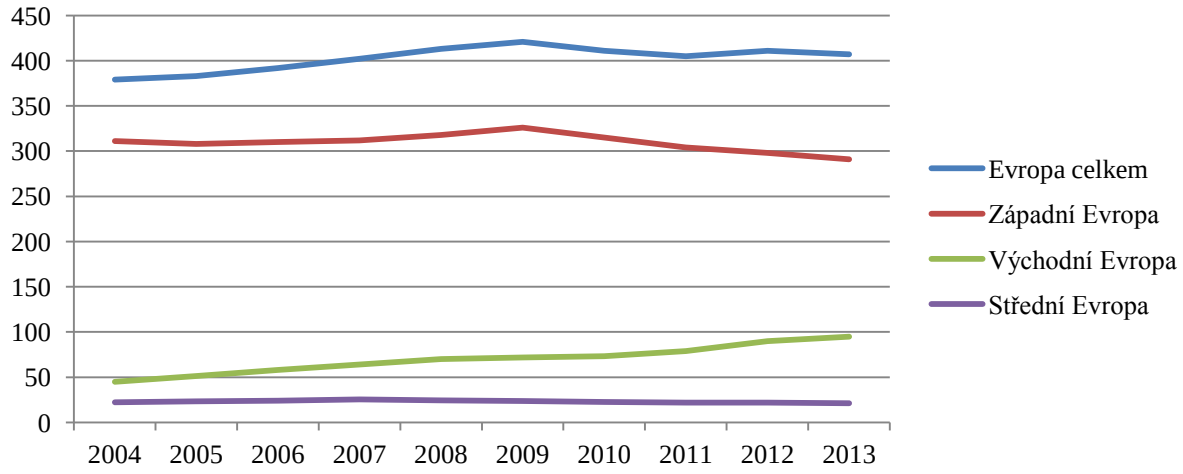

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka číslo 2 představuje výdaje na armádu jednotlivých států. Hodnoty udávají vyjádření výdajů zemí v procentech hrubého domácího produktu. Výpočet zahrnuje běžné a kapitálové výdaje na ozbrojené síly, včetně mírových sil, ministerstva obrany a jiné vládní instituce zabývající se obrannými projekty, fungování vojenských prostor, jsou zahrnuty výdaje na vojenský a civilní personál, včetně starobních důchodů vojenského personálu a sociálních služeb pro personál, provoz a údržba, zadávání veřejných zakázek, vojenský výzkum a vývoj a vojenská pomoc. Vyloučeny jsou výdaje civilní obrany a běžné výdaje na předchozí vojenské činnosti, jakými jsou dávky veteránů, demobilizaci, konverze a ničení zbraní.[17]

Tab. 2 Výdaje na armádu (hodnoty představují % HDP země)

Výdaje na armádu (v % HDP)[18]	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**
Česká republika	**1,9**	**2,0**	**1,7**	**1,6**	**1,3**	**1,4**	**1,3**	**1,1**	**1,1**	**1,1**
Slovenská republika	**1,7**	**1,7**	**1,6**	**1,5**	**1,5**	**1,5**	**1,3**	**1,1**	**1,1**	**1,0**
Bulharská republika	**2,6**	**2,4**	**2,3**	**2,5**	**2,0**	**2,0**	**1,9**	**1,5**	**1,6**	**1,6**
Rakouská republika	**0,9**	**0,9**	**0,8**	**0,9**	**0,9**	**0,9**	**0,8**	**0,8**	**0,8**	**0,8**

Zdroj dat: THE WORLD BANK; Ministerstvo financií Slovenskej republiky.

[17] THE WORLD BANK. *Military expenditure (% of GDP).* [Online] 2014. [Cit. 2014-07-23] Dostupné z: http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS.

[18] THE WORLD BANK. Military expenditure (% of GDP). [Online] 2014. [Cit. 2014-07-23] Dostupné z: http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS.; MINISTERSTVO FINANCIÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Ministerstvo obrany SR.* [Online] MFSR, 2014. [Cit. 2014-07-23] Dostupné z: http://www.rozpocet.sk/app/homepage/rozpocetVCislach/rozpocetVerejnejSpravy/statnyRozpocet/2013/11/.

Graf číslo 2 představuje procentuální vyjádření výdajů na armádu vůči HDP země v daném roce. Je možné pozorovat, že výdaje Bulharské republiky tvoří významný podíl na HDP země. Tyto údaje reflektují, jaký význam tato položka státního rozpočtu má v jednotlivých zemích.

Graf 2 Procentuální vyjádření výdajů na armádu vůči HDP v daném roce.

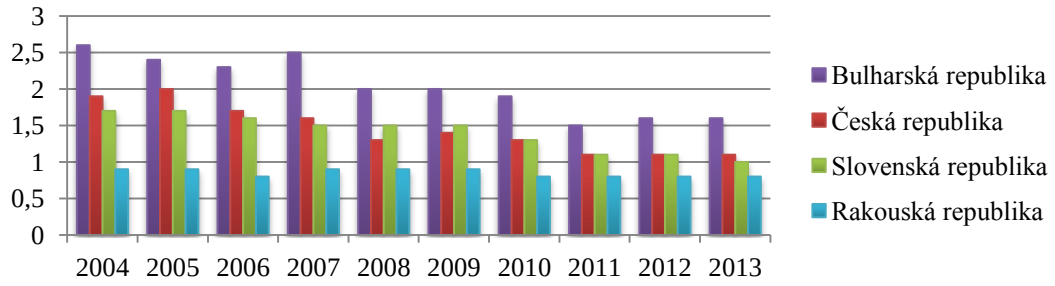

Zdroj dat: THE WORLD BANK; Ministerstvo financií Slovenskej republiky.

Tabulka číslo 3 udává průměr, střední hodnotu a směrodatnou odchylku hodnot procentuálního vyjádření výdajů na armádu vůči HDP v letech 2004 až 2013. Hodnoty směrodatné odchylky České a Bulharské republiky napovídají vysoké variabilitě výdajů v jednotlivých letech, naproti tomu Výdaje Rakouské republiky jsou v letech stabilní. Průměrně nejvyšší výdaje na armádu vůči HDP v jednotlivých letech jsou zaznamenány v Bulharské republice.

Tab. 3 Průměr, střední hodnota a směrodatná odchylka procentuálního vyjádření výdajů na armádu vůči HDP v letech 2004 až 2013

Rok 2004 - 2013	Průměr	Modus	Směrodatná odchylka
Česká republika	**1,45**	**1,1**	**0,32**
Slovenská republika	**1,4**	**1,5**	**0,24**
Bulharská republika	**2,04**	**2**	**0,38**
Rakouská republika	**0,85**	**0,9**	**0,05**

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka číslo 4 pracuje s hodnotami procentuálního vyjádření výdajů zemí na armádu vůči HDP v letech 2004 až 2013 u celkem 43 států Evropy. Konkrétní zpracovávané hodnoty a výčet jednotlivých států tvoří tabulku v příloze číslo 1. Je zkoumán průměr, střední hodnota a směrodatná odchylka jednotlivých let. Průměrně nejvyšší výdaje lze zaznamenat v roce 2009. Nejvyšší variabilitu výdajů mezi všemi zkoumanými státy lze pak zaznamenat v roce 2013.

Tab. 4 Průměr, střední hodnota a směrodatná odchylka procentuálního vyjádření výdajů zemí na armádu vůči HDP v letech 2004 - 2013 u 43 států Evropy[19]

Počet států: 43	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Průměr	1,79	1,75	1,75	1,69	1,69	1,74	1,62	1,56	1,56	1,59
Modus	1,5	1,4	1,9	1,5	1,5	1,4	1,4	1,3	1,2	1,3
Směrodatná odchylka	0,71	0,69	0,72	0,70	0,73	0,88	0,83	0,90	0,91	0,95

K prokázání korelace mezi jednotlivými sledovanými zeměmi a zároveň s evropským průměrem byl proveden test za pomoci korelační matice. K šetření byla využita data z tabulky 4, tedy průměr procentuálního vyjádření výdajů zemí na armádu vůči HDP v letech 2004 - 2013 u 43 států Evropy a data z tabulky 2, tedy výdaje na armádu v procentech HDP země. Byl zvolen Spearmanův korelační test a byla sledována hodnota p-value.

Je možné pozorovat korelace mezi Českou a Slovenskou republikou a zároveň Slovenské republiky s celoevropským průměrem.

Tab. 5 Korelační matice – výdaje na armádu v % HDP[20]

Stát :	Rakouská republika	Bulharská republika	Česká republika	Průměr Evropa	Slovenská republika
Rakouská republika	-	0.7356	0.6364	0.6325	0.6739
Bulharská republika	0.7356	-	0.9195	0.8862	0.8914
Česká republika	0.6364	0.9195	-	0.9410	0.9655
Průměr - Evropa	0.6325	0.8862	0.9410	-	0.9440
Slovenská republika	0.6739	0.8914	0.9655	0.9440	-

Tab. 6 Hodnoty p-value - výdaje na armádu v % HDP[21]

Stát	Rakouská republika	Bulharská republika	Česká republika	Průměr Evropa	Slovenská republika
Rakouská republika	-	0.0153	0.0479	0.0497	0.0326
Bulharská republika	0.0153	-	0.0002	0.0006	0.0005
Česká republika	0.0479	0.0002	-	<.0001	<.0001
Průměr - Evropa	0.0497	0.0006	<.0001	-	<.0001
Slovenská republika	0.0326	0.0005	<.0001	<.0001	-

(Měření je provedeno na základě 95 % intervalu spolehlivosti.)

[19] Zdroj: vlastní výzkum
[20] Zdroj: vlastní výzkum - tabulka
[21] Zdroj: vlastní výzkum - tabulka

Následující tabulka představuje celkové výdaje na armádu daného státu v jednotlivých letech od roku 2004 do roku 2013. Údaje jsou uvedeny v milionech US dolarů, v běžných cenách, přepočteny za použití směnného kurzu pro daný rok.

Údaje za Českou republiku nezahrnují vojenskou pomoc do Afghánistánu nebo Iráku. Pomoc Afghánistánu činila 18,7 milionu korun v roce 2004 a 612,6 milionů korun v roce 2007. Pomoc Iráku pak činila 1,1 milionu korun v roce 2005.

Nejvyšší reálné výdaje jsou pozorovány u všech zkoumaných zemí v roce 2008.

Tab. 7 celkové výdaje na armádu daného státu *v milionech US dolarů* [22]

Stát	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Česká republika	2042	2439	2450	2708	2919	2719	2498	2474	2221	2149
Slovenská republika	711	823	911	1133	1402	1343	1130	1061	1016	994
Bulharská republika	651	699	751	1032	1038	963	894	829	808	838
Rakouská republika	2679	2686	2640	3500	3747	3334	3219	3411	3188	3230

Zdroj: http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database.

Graf číslo tři zobrazuje postupné zvyšování reálných výdajů na armádu států mezi lety 2006 až 2008.

Graf 3Celkové výdaje na armádu v letech.

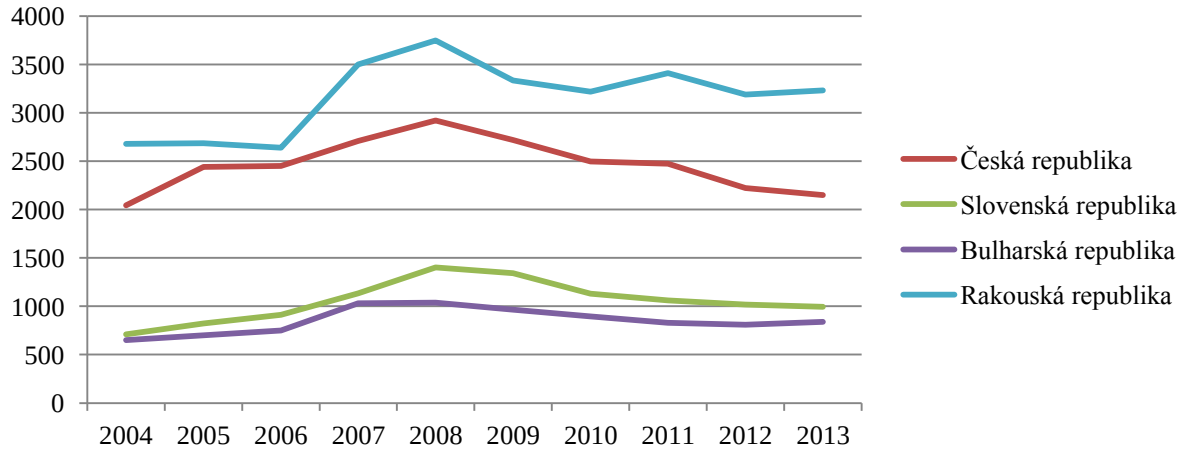

Zdroj: vlastní výzkum

[22] STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE. *SIPRI Military Expenditure Database.* [Online] Stockholm: SIPRI, 2014. [Cit. 2014-07-24] Dostupné z: http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database.

Následující tabulka uvádí výdaje na armádu *per capita* - přepočteno vůči počtu obyvatel v daném kalendářním roce. Ceny jsou uvedené v jednotkách amerických dolarů.

***Tab. 8 Náklady na 1 obyvatele v kalendářním roce*[23]**

Stát	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Česká republika	**199,9**	**238,3**	**238,6**	**262,0**	**280,0**	**259,3**	**237,5**	**235,7**	**211,2**	**204,1**
Slovenská republika	**132,1**	**152,8**	**169,0**	**209,9**	**259,3**	**247,9**	**208,1**	**196,5**	**187,8**	**183,8**
Bulharská republika	**83,7**	**90,3**	**97,5**	**134,7**	**136,2**	**127,0**	**118,7**	**112,8**	**110,6**	**115,7**
Rakouská republika	**327,8**	**326,5**	**319,3**	**421,6**	**449,4**	**398,6**	**383,7**	**404,9**	**376,7**	**380,7**

Zdroj: http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database

Graf 4 reflektuje efekt postupného zvyšování nákladů na obyvatele země mezi lety 2006 až 2008 ve všech zkoumaných zemích.

Graf 4Vývoj výdajů per capita v letech

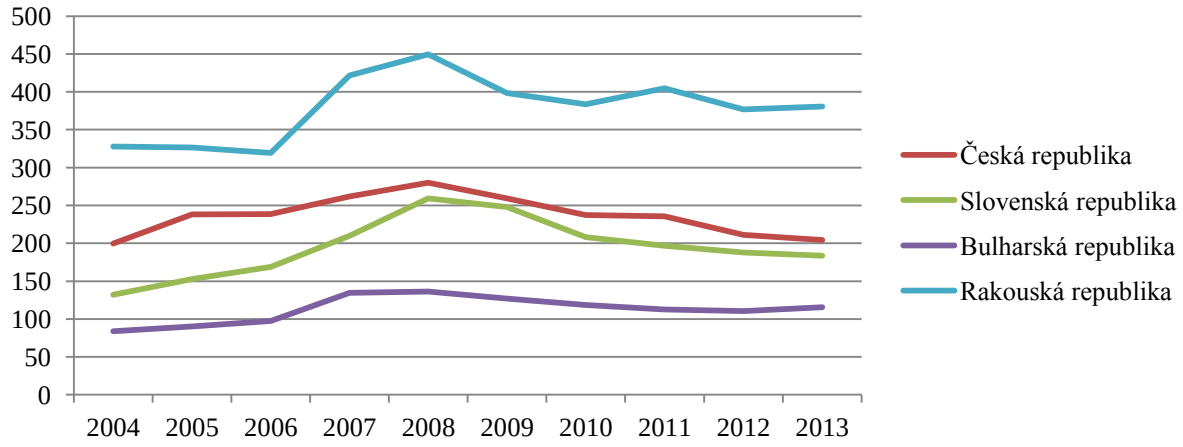

Zdroj: vlastní výzkum

Následující tabulka představuje vojenské výdaje podle země, jako procento celkových výdajů vlády v daném roce. Slovenská a Bulharská republika realizovala nejvyšší výdaje v roce 2004. Česká republika ukazuje nejvyšší výdaje jakožto procento celkových výdajů vlády v roce 2005, Rakouská republika pak v roce 2007.

[23] STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE. SIPRI *Military Expenditure Database.* [Online] Stockholm: SIPRI, 2014. [Cit. 2014-07-24] Dostupné z: http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database.

***Tab. 9 Vojenské výdaje podle země jako procento výdajů vlády*[24]**

Stát	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Česká republika	4,1%	4,4%	3,9%	3,7%	3,1%	3,1%	2,9%	2,6%	2,5%	2,5%
Slovenská republika	5,9%	5,8%	5,5%	5,0%	4,4%	3,7%	3,2%	2,9%	3,0%	2,7%
Bulharská republika	7,2%	6,9%	6,7%	7,0%	5,7%	5,5%	5,1%	4,5%	4,6%	4,2%
Rakouská republika	1,7%	1,8%	1,7%	1,9%	1,8%	1,7%	1,6%	1,6%	1,6%	1,5%

Graf číslo 5 ukazuje postupné snižování vojenských výdajů jakožto procenta celkových výdajů vlády v letech.

Graf 5 Vývoj vojenských výdajů zemí jako procenta výdajů vlády

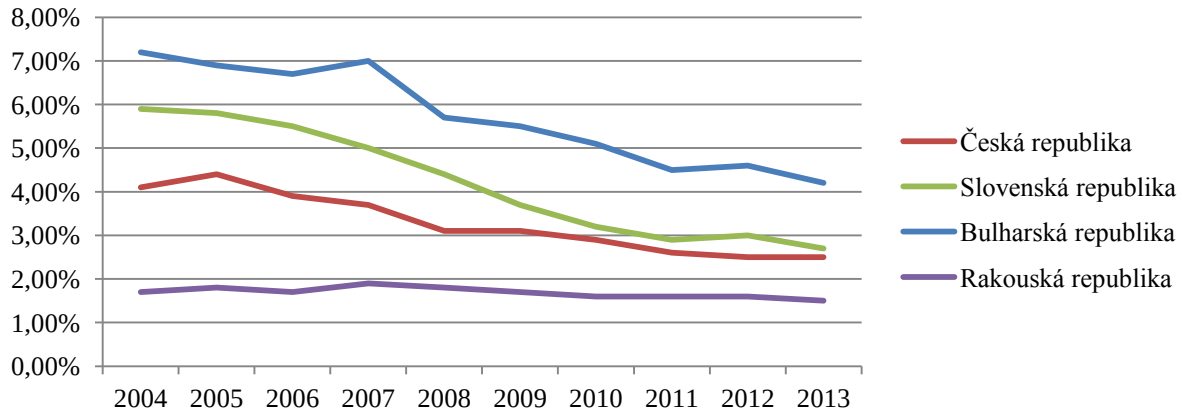

Zdroj: vlastní výzkum

3. DISKUSE

Hypotéza číslo 1 řeší domněnku, že výdaje České republiky do oblasti bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva jsou o více než 20 % nižší, než výdaje Rakouské republiky do této oblasti. Z pohledu reálných hodnot lze tuto hypotézu potvrdit. Mezi oběma státy byla nalezena pouze mírná korelace, co se týká srovnání výdajů vztažených k HDP země, a to s mezní p-value hodnotou. Pro srovnání je volen referenční rok 2008, kdy reálné náklady srovnávané státy vydali nejvíce peněz na obranu. Rakouská republika tento rok vydala 3 747 milionů US dolarů. Česká republika pak 2 919 milionů dolarů. Česká republika tak vydala o 22,1 % méně finanční prostředků, než Rakouská republika.

[24] STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE. SIPRI Military Expenditure Database. [Online] Stockholm: SIPRI, 2014. [Cit. 2014-07-24] Dostupné z: http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database.

Hypotéza číslo 2 předpokládá, že výdaje České republiky do oblasti bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva jsou o více než 10 % nižší, než výdaje Bulharské republiky do této oblasti. Hypotéza nebyla potvrzena. Mezi oběma státy byla nalezena silná korelace výdajů vztažených k HDP země. Srovnání reálných výdajů vede v roce 2008 ke zjištění, že Česká republika tak vydala o 64,5 % více finanční prostředků, než Bulharská republika.

Hypotéza 3 se zabývá domněnkou, že výdaje České republiky do oblasti bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva jsou o více než 10 % vyšší, než výdaje Slovenské republiky do této oblasti. Hypotéza byla potvrzena. Mezi oběma státy byla nalezena velmi silná korelace výdajů vztažených k HDP země. Srovnání reálných výdajů v roce 2008 však vede ke zjištění, že Česká republika vydala o 52 % více finanční prostředků, než Slovenská republika.

ZÁVĚR

Výzkum nadnáší otázku srovnání výdajů čtyř zemí, mezi nimiž existují politické, ekonomické i kulturní vztahy. Je možné nalézt řadu korelací, které vyplývají z přístupu zemí k otázkám problematiky bezpečnosti státu a ochrany obyvatelstva. Jako vhodný srovnávací prostředek se jeví použití procentuálního vyjádření výdajů do této oblasti vztažených k výši HDP země v daném roce.

V tomto výzkumu je možné si všimnout zásadního významu Bulharské republiky k této otázce. Jsou totiž patrné nejvyšší hodnoty tohoto ukazatele. Ačkoliv HDP státu není srovnatelné s ostatními zkoumanými zeměmi, a reálně vydané sumy jsou tedy ze srovnávaných zemí nejnižší, v porovnání s hrubým domácím produktem tak země do oblasti obrany věnuje podstatné částky svých prostředků.

Data sebraná ve výzkumné části textu vybízejí k dalšímu zkoumání, neboť tato stručná analýza odhalila řadu souvislostí mezi daty jednotlivých států.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ

[1] KELNAROVÁ, Jarmila a Eva MATĚJKOVÁ. *Psychologie 2. díl: pro studenty zdravotnických oborů*. Praha: Grada, 2014. ISBN 9788024736006.

[2] DIMITROV, Dimitar. *Civil-military relations and defence budgeting in Bulgaria*. [Online] Groningen: The Centre for European Security Studies (CESS), 1999. s. 67. [Cit. 2014-07-27] ISBN 90 76301 07 7. Dostupné z: file:///C:/Users/A/Downloads/harmoniepaper-6.pdf.

[3] HOLUBOVÁ, Věra. *Vnitřní bezpečnost státu.* Bezpečnostní služby. [Online] Ostrava: VŠB TU Ostrava, Fakulta bezpečnostního inženýrství, Katedra bezpečnostního managementu, Oddělení bezpečnosti osob a majetku, 2010. Studijní text. [Cit. 2014-07-23] Dostupné z: file:///C:/Users/A/Downloads/Vnitřní-bezpečnost-státu-BEZPEČNOSTNÍ-SLUŽBY.pdf.

[4] KOLEŇÁK, Ivan. *Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2013 s výhledem do roku 2020.* [Online] HZS ČR, 2014. [Cit. 2014-07-23] Dostupné z: http://www.hzscr.cz/clanek/koncepce-ochrany-obyvatelstva-do-roku-2013-s-vyhledem-do-roku-2020-503181.aspx.

[5] BUNDESHEER. *Sicherheitspolitik.* [Online] Vídeň. [Cit. 2014-07-26] Dostupné z: http://www.bmlv.gv.at/menu/sipol.shtml.

[6] ČESKO. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Bezpečnost.* [Online] MVČR, 2014. [Cit. 2014-07-23] Dostupné z: http://www.mvcr.cz/clanek/pojmy-bezpecnost.aspx.

[7] GLOBAL FIREPOWER. *Defense budget by country*. [Online] globalfirepower.com, 2014. [Cit. 2014-07-23] Dostupné z: http://www.globalfirepower.com/defense-spending-budget.asp.

[8] MINISTERSTVO FINANCIÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Ministerstvo obrany SR. [Online] MFSR, 2014. [Cit. 2014-07-23] Dostupné z: http://www.rozpocet.sk/app/homepage/rozpocetVCislach/rozpocetVerejnejSpravy/statnyRozpocet/2013/11/.

[9] MINISTERSTVO OBRANY. *Návrh závěrečného účtu státního rozpočtu České republiky za rok 2013 Kapitola 307 - Ministerstvo obrany*. [Online] Praha: MO, 2014. [Cit. 2014-07-24] Dostupné z: http://www.mocr.army.cz/images/id_5001_6000/5146/SZ_2013.pdf.

[10] NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky*. [Online] Slovenská republika, 27. 9. 2005. [Cit. 2014-07-26] Dostupné z: http://www.mosr.sk/data/files/833.pdf.

[11] ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. *Štatistická klasifikácia ekonomických činností SK NACE Rev. 2*. [Online] Bratislava: Štatistický úrad SR, 5. 3. 2014. [Cit. 2014-07-24] Dostupné z: http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=67071.

[12] THE WORLD BANK. *Military expenditure (% of GDP)*. [Online] 2014. [Cit. 2014-07-23] Dostupné z: http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS.

[13] STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE. *SIPRI Military Expenditure Database*. [Online] Stockholm: SIPRI, 2014. [Cit. 2014-07-24] Dostupné z: http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database.

[14] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *02 Obrana*. [Online] Praha: ČSÚ, 27. 12. 2011. [Cit. 2014-07-25] Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/obrana.

[15] ПРИОРИТЕТИ В РАБОТАТАОТЧЕТ. *За Изпълнението на Бюджета на Министерството на отбраната за 2013 г.* [Online] Ministerstvo obrany Bulharské republiky, 2013. [Cit. 2014-07-24] Dostupné z: http://www.md.government.bg/bg/doc/drugi/20140313_Otchet_budjet_MO_2013.pdf.

[16] МИНИСТЕРСТВО НА ОТБРАНАТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ. *Национална отбранителна стратегия*. [Online] Ministerstvo obrany Bulharské republiky, 2011. [Cit. 2014-07-24] Dostupné z: http://www.md.government.bg/bg/doc/programi/20110421_nac_otbr_strategia.pdf.

[17] Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky. Změna: 300/2000 Sb. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1998. s. 5386. Dostupný také z: http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=46612&nr=110~2F1998&rpp=15#local-content.

PaedDr. Ing. Jan Zelinka
odborný asistent katedry Bezpečnostních studií UJAK Praha,
– vedoucí výzkumného týmu;
Adresa: Roháčova 89, Praha 3, 13000,
mobil +420606154292,
email: zelinka.jan@ujak.cz, jzelinka@centrum.cz

PhDr. Jindřich Nový, Ph.D.
odborný asistent katedry EHS UJAK Praha,
– odborný poradce;
Adresa: Roháčova 89, Praha 3, 130 00,
mobil: +420605866468,
email: novy.jindrich@ujak.cz

Bc. Karel Bendl, MBA, LLM,
student katedry EHS UJAK Praha,
- samostatný výzkumný pracovník;
Adresa: Roháčova 89, Praha 3, 130 00,
mobil: +420607186286,
e-mail: bendl@hajovnabenatky.cz

Bc. Jana Menšíková
student katedry EHS UJAK Praha,
- samostatný výzkumný pracovník;
Adresa: Roháčova 89, Praha 3, 130 00,
mobil: +420728449211,
e-mail: jana.mensikova@inesan.eu

Bc. Kateřina Zikmundová
student katedry EHS UJAK Praha,
- samostatný výzkumný pracovník;
Adresa: Roháčova 89, Praha 3, 130 00,
mobil: +420776641862,
email: k.zikmundova@gmail.com

Bc. Eva Holubová
student katedry EHS UJAK Praha,
- samostatný výzkumný pracovník;
Adresa: Roháčova 89, Praha 3, 130 00,
mobil: +420607600636,
e-mail: holu.e@seznam.cz

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 Výpočty k: Výdaje států Evropy na obranu

Výdaje na armádu (hodnoty představují % z HDP země)

Country	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Prů měr	Mod us	Směr. odch.
Albania	1,4	1,4	1,6	1,8	2	2,1	1,6	1,5	1,5	1,3	1,62	1,4	0,25
Armenia	2,7	2,9	2,9	3	3,4	4,2	4,3	3,9	3,8	4	3,51	2,9	0,57
Austria	0,9	0,9	0,8	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,85	0,9	0,05
Azerbaijan	2,6	2,3	3,4	2,9	3,3	3,3	2,8	4,7	4,7	4,7	3,47	4,7	0,87
Belarus	1,4	1,5	1,7	1,6	1,5	1,4	1,4	1,3	1,2	1,3	1,43	1,4	0,14
Belgium	1,2	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1	1,12	1,1	0,06
Bosnia-Hercegovina	1,9	1,5	1,3	1,1	1,1	1,2	1,2	1	1	0,9	1,22	1,1	0,28
Bulgaria	2,6	2,4	2,3	2,5	2	2	1,9	1,5	1,6	1,6	2,04	2	0,38
Croatia	1,8	1,8	1,7	1,6	1,9	1,8	1,7	1,8	1,7	1,6	1,74	1,8	0,09
Cyprus	2,1	2,2	2,1	1,9	1,8	2	2,1	1,9	1,8	2,1	2	2,1	0,13
Czech Rep.	1,9	2	1,7	1,6	1,3	1,4	1,3	1,1	1,1	1,1	1,45	1,1	0,32
Denmark	1,5	1,3	1,4	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,39	1,4	0,05
Estonia	1,7	1,9	1,9	2,1	2,1	2,3	1,8	1,7	2	2	1,95	1,7	0,18
Finland	1,4	1,4	1,4	1,2	1,3	1,5	1,4	1,4	1,2	1,2	1,34	1,4	0,10
France	2,6	2,5	2,4	2,3	2,3	2,6	2,4	2,3	2,3	2,2	2,39	2,3	0,13
Germany	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,3	1,4	1,4	1,36	1,4	0,05
Greece	2,7	2,9	2,9	2,8	3,1	3,3	2,7	2,4	2,3	2,4	2,75	2,7	0,30
Hungary	1,5	1,4	1,3	1,3	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	0,9	1,21	1,1	0,16
Iceland	. .	. .	. .	. .	. .	0,2	0,2	0,1	0,1	. .	0,15	0,2	0,05
Ireland	0,6	0,6	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,57	0,6	0,05
Italy	2	1,9	1,8	1,7	1,8	1,8	1,8	1,7	1,7	1,6	1,78	1,8	0,11
Latvia	1,7	1,7	1,9	1,7	1,7	1,4	1,1	1	0,9	1	1,41	1,7	0,36
Lithuania	1,2	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	0,9	0,8	0,8	0,8	1,02	1,2	0,17
Luxembourg	0,7	0,6	0,6	0,6	0,5	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,57	0,6	0,06
Macedonia	2,5	2,1	1,9	2	1,8	1,7	1,4	1,3	1,2	1,2	1,71	1,2	0,41
Malta	0,7	0,9	0,7	0,7	0,6	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,68	0,7	0,09
Moldova	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,41	0,3	0,10
Montenegro	. .	. .	2,3	1,7	1,9	1,9	1,8	1,8	1,6	1,5	1,8125	1,9	0,23
Netherlands	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4	1,5	1,4	1,4	1,4	1,3	1,44	1,5	0,07
Norway	1,9	1,6	1,5	1,5	1,4	1,6	1,5	1,5	1,4	1,4	1,53	1,5	0,14
Poland	1,9	1,9	1,9	2	1,8	1,8	1,9	1,8	1,8	1,8	1,86	1,8	0,07
Portugal	2	2,1	2	1,9	1,9	2,1	2,1	2	1,9	2,2	2,02	2	0,10
Romania	2	2	1,8	1,5	1,5	1,4	1,3	1,3	1,4	1,3	1,55	1,3	0,27
Russia/USSR	3,5	3,6	3,5	3,4	3,3	4,1	3,8	3,7	3,9	4,1	3,69	3,5	0,27
Serbia	3,1	2,5	2,4	2,5	2,3	2,4	2,4	2,3	2,2	2,1	2,42	2,4	0,26
Slovak Rep.	1,7	1,7	1,6	1,5	1,5	1,5	1,3	1,1	1,1	1	1,4	1,5	0,24
Slovenia	1,5	1,4	1,6	1,5	1,5	1,6	1,6	1,3	1,2	1,2	1,44	1,5	0,15
Spain	1,1	1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1	0,9	1,1	0,9	1,09	1,2	0,11
Sweden	1,5	1,5	1,4	1,4	1,2	1,2	1,3	1,2	1,2	1,2	1,31	1,2	0,12
Switzerland	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,7	0,8	0,7	0,8	0,8	0,8	0,06
Turkey	2,8	2,5	2,5	2,3	2,3	2,6	2,4	2,2	2,3	2,3	2,42	2,3	0,17

UK	2,4	2,4	2,3	2,3	2,4	2,6	2,5	2,4	2,4	2,3	2,4	2,4	0,09
Ukraine	2,6	2,8	2,8	2,9	2,7	2,9	2,7	2,4	2,6	3	2,74	2,6	0,17
Průměr	1,79	1,75	1,75	1,69	1,69	1,74	1,62	1,56	1,56	1,59			
Modus	1,5	1,4	1,9	1,5	1,5	1,4	1,4	1,3	1,2	1,3			
Směrodatná odchylka	0,71	0,69	0,72	0,70	0,73	0,88	0,83	0,90	0,91	0,95			

PARTICIPÁCIA EUFOR NA PLNENÍ ÚLOH POČAS RIEŠENIA KRÍZOVEJ SITUÁCIE NEVOJENSKÉHO CHARAKTERU V BOSNE A HERCEGOVINE

EUFOR PARTICIPATION ON THE TASKS DURING NON-MILITARY CRISIS SITUATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Peter ZIBRÍK

ABSTRACT

V máji 2014 postihli Bosnu a Hercegovinu rozsiahle povodne, ktoré svojou mohutnosťou dosiahli rekordné škody na majetku a stratu niekoľkých desiatok životov. Táto krajina, už aj tak oslabená vojnou z rokov 1992 - 1995, musela čeliť ďalšej veľkej výzve akou bolo riešenie krízovej situácie nevojenského charakteru. Výzva sa netýkala len orgánov a inštitúcií Bosny a Hercegoviny, ale aj vojenských síl EÚ, ktoré sú nasadené na tomto území od roku 2004 v rámci vojenskej operácie ALTHEA. Článok poskytuje prehľad síl a prostriedkov, ktoré boli použité na riešenie krízovej situácie a zoznam činností, ktoré boli v rámci záchranných operácií vykonané. Taktiež poukazuje na zmenu verejnej mienky vo vzťahu k EUFOR a Ozbrojeným silám Bosny a Hercegoviny po nedávnych povodniach.

Bosnia and Herzegovina was affected by massive floods in May 2014, which power reached record-breaking damages on property and dozens lives were lost. This country, which was affected by war in period 1992 - 1995, had to face of next large challenge such as solving non-military crisis situation. This challenge was not determined only for local authorities and institutions of Bosnia and Herzegovina, but military forces of EU as well, which have been deployed on this territory within military operation ALTHEA since 2004. This article provides overview forces and equipments, which were deployed during crisis situation and list of activities, which were carried out within rescue operation. This article also refers changes, which occurred in public opinion regarding EUFOR and Armed forces of Bosnia and Herzegovina after recent floods.

Keywords: EUFOR, krízová situácia, mandát, spôsobilosti, humanitárne úlohy, evakuácia, verejná mienka,
EUFOR, crisis situation, mandate, capabilities, humanitarian roles, evacuation, public opinion

ÚVOD

Výdatné zrážky na území Bosny a Hercegoviny (ďalej len BaH) zapríčinené oblasťou nízkeho tlaku, označeného ako cyklón „Yvette“ alebo „Tamara“, zasahujúceho veľké územie juhovýchodnej a strednej Európy v období 14. – 18.5.2014, prekonali viac ako 120 ročné meteorologické záznamy. Tento jav zapríčinil zvýšenie vodných hladín na rekordné hodnoty, čo malo za následok vznik povodní a zosuvov pôdy hlavne v severnej a centrálnej časti BaH. Juhozápadná časť BaH, tiež nazývaná Hercegovina, bola zasiahnutá najmenej.

Efekt povodní zanechal tisíce ľudí bez domova, zničené školy a verejné inštitúcie a spustošil poľnohospodárstvo, priemysel a všetky druhy obchodu, teda poškodil už aj tak slabú ekonomiku krajiny. Podľa odhadov viac ako 1,2 milióna ľudí, čo je okolo 40% z populácie BaH, bolo postihnutých vážnymi povodňami, ktoré prekonali doterajšie rekordy tejto krajiny. Škody presiahli 1 miliardu eur. Problémy s bývaním, vzdelávaním

a ekonomickou obnovou boli zhodnotené ako kritické predstaviteľmi oboch entít BaH a Medzinárodným spoločenstvom.

Okrem priamych dôsledkov vznikla navyše ďalšia hrozba vyplývajúca zo zosuvov pôdy, ktoré dali do pohybu mínové polia, nevybuchnutú muníciu z obdobia vojny v rokoch 1992 - 1995. Počas dvoch desaťročí bola vynaložená snaha odhaliť asi 1 milión nášľapných mín v BaH. Podľa súčasných údajov v BaH je stále 1218,5 km^2 podozrivých ako zamínovaných. Od ukončenia vojny bolo 1723 ľudí zasiahnutých mínami, z toho 600 ľudí na následky výbuchu zomrelo. Viac ako 9400 miest je registrovaných ako zamínovaných. Po posledných povodniach je 1417 obcí s 540000 obyvateľmi, t. j. 15% populácie BaH, pod priamym vplyvom hrozby mínových polí nakoľko 60% mínových polí zmenilo svoje miesto do neznámych priestorov. Experti odhadujú, že nasledujúcich 75 rokov bude potrebné pracovať na čistení BaH od mín.

Ďalším nepriamym dôsledkom povodní bolo zvyšujúce sa riziko vzniku infekčných ochorení k čomu bolo potrebné vykonať niekoľko nevyhnutných opatrení na zamedzenie šírenia týchto chorôb.

1. AKTIVITY EUFOR POČAS RIEŠENIA KRÍZOVEJ SITUÁCIE NEVOJENSKÉHO CHARAKTERU NA ÚZEMÍ BOSNY A HERCEGOVINY

V dôsledku situácie, ktorá vznikla na území BaH, Ministerstvo bezpečnosti BaH dňa 15.5.2014 požiadalo o medzinárodnú pomoc z mechanizmu civilnej ochrany EÚ prostredníctvom Emergency Response Coordination Centre Európskej komisie. Reakciou na túto žiadosť bolo okamžité poskytnutie požadovanej pomoci štátmi EÚ.

Okrem tejto pomoci sa do procesu okamžite zapojili aj jednotky EÚ nasadené v BaH a to aj napriek skutočnosti, že podľa mandátu je EUFOR určený na poskytovanie podpory orgánom BaH pri udržiavaní bezpečného prostredia v BaH a pomoc pri budovaní vojenských spôsobilostí a výcviku. V súlade s týmto mandátom má EUFOR vybudované štruktúry a spôsobilosti čím sa nezaraďuje ku skupine najvýznamnejších organizácií zabezpečujúcich reakciu na katastrofy v BaH. EUFOR nemôže samovoľne vykonať operáciu v takýchto prípadoch, ale až na základe žiadosti orgánov BaH.

1.1 POHOTOVÁ REAKCIA EUFOR V BOSNE A HERCEGOVINE

Okamžite po doručení požiadavky o pomoc orgánom BaH od Ministerstva bezpečnosti, EUFOR zapožičal svoje sily a prostriedky na záchranu a riešenie krízových situácií miestnym orgánom. Všetky helikoptéry EUFOR boli aktivované a 130 vojakov s vozidlami bolo okamžite uvedených do pohotovosti. Iniciačná aktivita pozostávala z prepravy 140 ton zásob na pomoc obyvateľom a Ozbrojeným silám BaH, prepravy záchranných tímov do miest ich aktivity a evakuácia 900 ľudí do bezpečia v krátkom čase spolu s lekárskym ošetrením.

EUFOR kontinuálne monitoroval situáciu. Pozemné jednotky s vozidlami, v rámci ich spôsobilostí, poskytovali podporu a asistenciu orgánom BaH a rovnako aj obyvateľstvu, ktoré sa ocitlo v krízovej situácii. Rakúska jednotka zabezpečila pitnú vodu pre obyvateľov, nakoľko mnohé vodovody boli vplyvom zosuvov pôdy zničené a dodávka vody bola prerušená. Turecké jednotky prepravili humanitárnu pomoc z letiska do postihnutých oblastí, čím EUFOR významne prispel k logistickej podpore počas krízovej situácie. Humanitárna pomoc obsahovala hlavne generátory, lieky a zdravotnícky materiál, prikrývky, jedlo a spacie vaky. Členy na podporu evakuácie personálu, ktoré boli poskytnuté súkromnými spoločnosťami prepravili do miest určenia prostredníctvom vozidiel EUFOR. Švajčiarske vzdušné sily poskytli helikoptéry pôsobiace v operácii KFOR v Kosove čím posilnili už existujúce spôsobilosti

EUFOR v BaH. V období od 20.5.2014 švajčiarsky tím vykonal 90 evakuačných letov, zachránil viac ako 220 ľudí a dopravil 100 ton pohotovostných zásob. Celkovo počas niekoľkých týždňov jednotky EUFOR vykonali 800 letov a prepravili 1300 ľudí.

Okrem priamej pomoci, EUFOR vyvinul aktivity na monitorovanie situácie v postihnutých oblastiach. Tieto aktivity boli vykonávané prostredníctvom styčných a pozorovacích tímov (ďalej len LOT), ktoré pôsobia na 17 miestach v BaH. Taktiež boli nasadené tímy civilno-vojenskej spolupráce (ďalej len CIMIC) na identifikáciu kľúčových projektov, na ktorých by sa mohol EUFOR podieľať v ďalšom období.

1.2 CVIČENIE JOINT EFFORT 14

Záložné jednotky vyčlenené v prospech operácie ALTHEA, ktoré sú označované ako INTERMEDIATE RESERVE EUFOR, mali byť súčasťou plánovaného spoločného cvičenia s Ozbrojenými silami BaH pod názvom QUICK RESPONSE 2014. Toto cvičenie bolo pôvodne plánované na obdobie 5. - 12.6.2014 v kasárňach MANJACA, no v dôsledku krízovej situácie zapríčinenej rozsiahlymi povodňami, bolo cvičenie zrušené a úloha zúčastnených jednotiek zmenená na asistenciu Ozbrojeným silám BaH v oblasti záchranných prác v rámci cvičenia JOINT EFFORT 14.

Počas cvičenia JOINT EFFORT 14, vedeného za účasti Ozbrojených síl BaH a 3 jednotiek INTERMEDIATE RESERVE EUFOR z Anglicka, Slovinska a Rakúska, bolo hlavné úsilie zamerané na odstránenie trosiek a odpadu z domov a obchodov, dezinfekciu, prepravu pomoci a rekonštrukciu ciest. Celkovo cvičenie zahŕňalo viac ako 750 členov Ozbrojených síl BaH, 450 členov EUFOR, helikoptéry, veľké množstvo ženijného vybavenia, vozidiel a iného materiálu. Sily a prostriedky zahrnuté do cvičenia boli nasadené na pomoc pri vykonaní niekoľkých kľúčových projektov identifikovaných CIMIC tímami a LOT tímami v koordinácii s predstaviteľmi miestnych samospráv.

Cvičenie začalo 6.6.2014 a záverečný ceremoniál cvičenia JOINT EFFORT 14 bol konaný 20.6.2014, čo potvrdzuje, že okrem iného aj časový rozsah cvičenia JOINT EFFORT 14 bol zmenený oproti pôvodne plánovanému cvičeniu QUICK RESPONSE 2014.

1.3 REAKCIA ĎALŠÍCH ZLOŽIEK A HUMANITÁRNA POMOC

Jednotky Ozbrojených síl BaH nasadili denne 8 helikoptér, 50 člnov a desiatky sanitiek na záchranu detí, žien, starých a nevládnych ľudí. Viac ako 20000 ľudí bolo evakuovaných a okolo 1500 vojakov bolo zapojených do záchranných operácií.

Na základe požiadavky Ministerstva bezpečnosti BaH spomenutej v úvodnej časti, Chorvátska vláda poskytla 2 helikoptéry s 2 posádkami a 2 záchrannými tímami. Celkovo bolo nasadených 15 príslušníkov Chorvátskych ozbrojených síl a vykonali 200 letov, prepravili 500 ľudí a 90 ton rôzneho materiálu. Macedónsko poskytlo tím, ktorý tvorilo 30 ľudí a 6 člnov. Rovnako poskytlo aj humanitárnu pomoc spolu s Čiernou Horou. Slovinsko poskytlo záchrannú jednotku s člnmi a 2 helikoptéry spolu s osádkou a vybavením potrebným k evakuácii.

2. ZMENA VEREJNEJ MIENKY

Po ukončení cvičenia, oddelenie pre styk s verejnosťou vykonalo prieskum, ktorého cieľom bolo zistiť zmeny vo verejnej mienke týkajúcej sa jednotiek EUFOR a Ozbrojených síl BaH. Prieskum bol vykonaný v období 23.6. – 5.7.2014 v 24 mestách BaH za predpokladu, že zmeny vo verejnej mienke mohli nastať v dôsledku aktivít vykonaných počas posled-

ných povodní. Referenčná vzorka bola v počte 674 respondentov, ktorí odpovedali na jednotlivé otázky. Ako referenčné boli použité aj výskumy z predchádzajúcich rokov.

Z výsledkov prieskumu vyplýva, že ľudia priamo postihnutí záplavami, boli lepšie informovaní a viac ocenili aktivity EUFOR a Ozbrojených síl BaH. Viac ako 80% z nich bolo oboznámených s úsilím vojakov v záchrannej operácii a humanitárnych aktivitách a 65% vedelo o cvičení JOINT EFFORT 14. V kontraste týchto hodnôt je výsledok prieskumu v časti, ktorá nebola postihnutých povodňami kde len 38% respondentov vedela o cvičení a 60% z nich boli dobre informovaní o aktivitách ozbrojených síl počas katastrofy.

V priebehu výskumu boli porovnané aj dáta o verejnej podpore prítomnosti EUFOR v BaH s národným prieskumom z februára roku 2014. V porovnaní týchto dvoch období došlo k 11% nárastu podpory prítomnosti EUFOR v krajine, ale toto vylepšenie verejnej mienky nebolo u všetkých etnických skupín. Úroveň podpory medzi Bosnianskymi Chorvátmi zostala prakticky nezmenená, hlavne kvôli faktu, že väčšina tohto etnika žije v oblasti, ktorá nebola priamo postihnutá záplavami. Najväčšia pozitívna zmena nastala medzi Bosnianskymi Srbmi, kde stúpla úroveň podpory prítomnosti EUFOR v krajine z 35% na 53% a medzi Bosniakmi posilnila už silnú podporu z 84% na 91%. Uvedené porovnanie verejnej podpory bližšie zobrazuje obrázok 1.

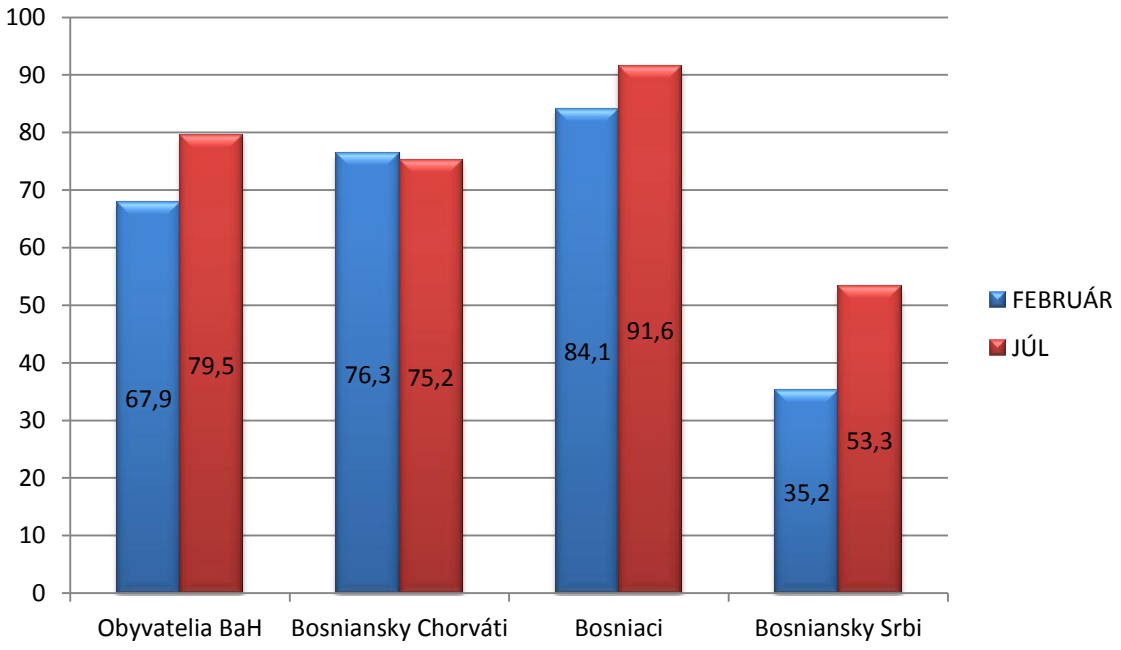

Obrázok 1 Úroveň podpory prítomnosti EUFOR v BaH v jednotlivých obdobiach v roku 2014

Ako bolo očakávané, rozsah posledných povodní v BaH kompletne zmenil spôsob akým ľudia vnímajú ich ozbrojené sily. Množstvo obyvateľov BaH, ktorí si myslia, že hlavné ťažisko Ozbrojených síl BaH v budúcnosti by malo byť pri asistovaní civilným orgánom v prípade podobných katastrof sa percentuálne zdvojnásobilo od februára 2014 na viac ako 60%. Naopak počet obyvateľov BaH, ktorí si myslia, že Ozbrojené sily BaH by mali napĺňať úlohy obrany štátu sa zredukoval na 1/3 z pôvodného počtu, čiže z 35% na 12%. Uvedené zmeny zobrazuje obrázok 2 a poukazuje aj na ďalšie zmeny verejnej mienky vo vzťahu k úlohám ozbrojených síl BaH.

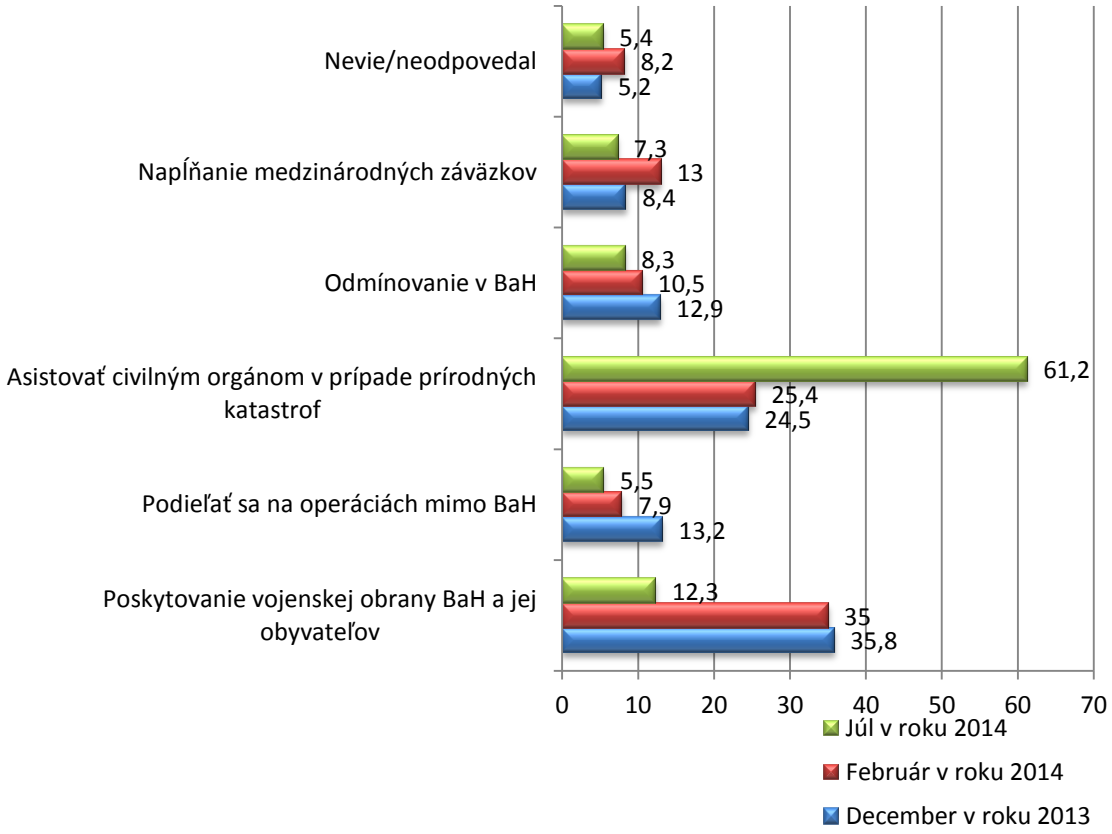

Obrázok 2 Výsledky prieskumu na otázku „Čo je najdôležitejšou budúcou úlohou Ozbrojených síl BaH?“

ZÁVER

Ako bolo spomenuté v predchádzajúcich častiach, EUFOR asistoval na procese obnovy po povodniach a naďalej pokračuje v zmysle platného mandátu v budovaní spôsobilostí a výcvikového programu Ozbrojených síl BaH za účelom formovať účinný vojenský nástroj, ktorý je možné použiť aj na plnenie humanitárnych úloh podľa princípu „DOUBLE USE FORCES“[1].

Posledné udalosti napomohli k špecifikácii jednotlivých krokov, ktoré bude potrebné zabezpečiť k tomu aby Ozbrojené sily BaH boli lepšie pripravené a vycvičené na vyrovnanie sa prírodnými katastrofami v budúcnosti.

Poskytnutie pomoci pri riešení tejto krízovej situácie prostredníctvom EUFOR a Emergency Response Coordination Centre Európskej komisie preukázalo komplexný prístup EÚ v BaH.

[1] Theme BH Magazine Editor PAO - Camp BUTMIR Sarajevo. No. june/july.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Theme BH Magazine. Editor PAO - Camp BUTMIR Sarajevo. No. june/july. AMOS GRAF Sarajevo. 2014. ISBN 978-92-824-2740-8

TSCHOL, Nicolai and PAO. 2014. *AF BIH and EUFOR perception survey after BiH flooding and JOINT EFFORT 14*: perception survey. Sarajevo: Public affairs Office, Camp Butmir. 2014. 10 str.

Ing. Peter ZIBRÍK
externý doktorand Katedry bezpečnosti a obrany
AOS gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš
zibrik.peter@gmail.com

KONCEPT ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE A HUMANITÁRNI POMOCI V ČESKÉ REPUBLICE
THE CONCEPT OF DEVELOPMENT COOPERATION AND HUMANITARIAN AID IN THE CZECH REPUBLIC

Pavel ZONA

ABSTRACT

Téma rozvojové spolupráce a humanitární pomoci je v současné mezinárodní a bezpečností situaci nanejvýš aktuální, ale také kontraverzní. V této oblasti působí obrovské množství subjektů, jejichž činnost je jen velmi obtížné koordinovat. Jednotlivé státy se proto snaží vytvářet své vlastní koncepce humanitární pomoci a rozvojové spolupráce, které vycházejí z jejich deklarovaných národních zájmů. Tyto modely sebou nesou pozitiva, ale i jistá rizika. Zmíněná rizika je nutno definovat a potupně eliminovat tak, aby byla tato činnost co možná nejefektivnější s ohledem na zdroje, které mají jednotlivé státy (subjekty) k dispozici. Tato problematika je v příspěvku řešena na příkladu České republiky.

The theme of development cooperation and humanitarian aid in the current international security situation and the current but also the most controversial. In this area, has been a huge amount of entities whose activity is just very difficult to coordinate. Individual States are therefore trying to create their own concept of humanitarian assistance and development cooperation, which are based on their declared of national interest. These models carry the positives but also some risks. These risks it is necessary to define and ignominiously eliminated, so that this activity was the most effective possible, having regard to the resources that they have individual States (entities) available. This issue is addressed in the paper on the example of the Czech Republic.

Keywords: rozvojová spolupráce, humanitární pomoc, koordinace, rizika;
development cooperation, humanitarian aid, coordination, risk;

ÚVOD

Uplynulých 25 let od rozpadu bipolární struktury světa a vztahů mezi státy lze charakterizovat jako dobu hledání pevných bodů. Jako dobu, kdy jsou řešení problémů v mezinárodním měřítku přijímána „ad hoc“. Systém vazeb a vztahů mezi národy tak jak byl institucionován po skončení druhé světové války přestal fungovat a nový ještě není.

Současný systém mezinárodních vztahů je tak ve své podstatě systémem anarchickým, tj. není regulován centrální autoritou, která by garantovala existenci států a zároveň určovala meze jejich akceptovatelného chování. OSN, jako jediné celosvětové fórum k řešení konfliktních situací nesehrává dostatečně svoji roli a nemá ani dostatečné nástroje a procedury pro případ, že potenciálním agresorem je například jedna ze zemí Rady bezpečnosti OSN s právem veta. Lze konstatovat, že vývoj OSN do značné míry koresponduje se Společností národů v meziválečném období. Současný systém však zároveň není systémem zcela chaotickým, ale funguje podle určitých a logických zákonitostí. Základním motivem chování každého státu je prosazování vlastních národních zájmů, které se pohybují na široké škále od prostého přežití v systému až po jeho kontrolu. Takové státy se snaží o prosazování svých zájmů na úkor jiných

nejrůznějším nátlakem, třeba i vojensky.[1] To ale není případ České republiky, která je silně vázána na své alianční partnery a na politiku kterou prosazují v rámci NATO a EU.

V současné době jednotlivé státy světa zažívají objektivní tlak globalizace na svou národní identitu, a v mnoha případech také důsledky národních katastrof konce dvacátého a začátku jednadvacátého století. V tomto období došlo k nebývalému počtu lokálních konfliktů, občanských válek či intervencí mezinárodního společenství. To v mnoha případech vedlo k rozpadu „tradičních" států. Výsledkem byl zničující úder do kulturního a duchovního kódu národů, setkáváme se s porušením tradic a jednoty historie, demoralizací společnosti, deficitem důvěry a odpovědnosti. To má kořeny v mnoha naléhavých problémech, kterým svět čelí.[2] Na druhou stranu je tu otázka odpovědnosti každého jednotlivce, národa či státu za vývoj v zemi, regionu a v konečném důsledku v celosvětovém kontextu. Jak a čím jsme tedy schopni globální vývoj ovlivnit?

1 SITUACE V ČESKÉ REPUBLICE

Z aktuální situace vychází bezpečnostní politika České republiky z roku 2011, kde je jasně stanoveno, že Bezpečnostní politika ČR vychází z principu nedělitelnosti bezpečnosti. Bezpečnost ČR nelze oddělovat od bezpečnosti v euroatlantické oblasti, respektive od globální bezpečnostní situace. Vzhledem k charakteru bezpečnostního prostředí obrana a ochrana občanů a území státu nekončí na hranicích ČR. Bezpečnostní zájmy je často nezbytné chránit i daleko za hranicemi spojeneckých států. Bezpečnostní politika ČR se řídí nejen specifickými zájmy, ale také solidaritou se spojenci v NATO a EU.[3] K prosazování této zásady se využívá celá škála politických, ekonomických, vojenských a dalších prostředků. Jejich nedílnou součástí je systém rozvojové spolupráce a humanitární pomoci, která je v gesci Ministerstva zahraničí ČR (MZV).

Země velikosti a ekonomického potenciálu České republiky si logicky musí stanovovat v této oblasti priority. K tomu napomáhá především Zákon 151/2010. Ten ve své preambuli říká: „Tento zákon stanoví podmínky pro uskutečňování zahraniční rozvojové spolupráce a poskytování humanitární pomoci do zahraničí hrazených ze státního rozpočtu a působnost orgánů státní správy a České rozvojové agentury v této oblasti."[4] Dalším subjektem je Rada pro zahraniční rozvojovou spolupráci, která zajišťuje koordinaci zahraniční rozvojové spolupráce a předkládá ministru zahraničních věcí doporučení související s koncepčním řízením a realizací zahraniční rozvojové spolupráce.[5] Výkonnou funkci v této oblasti má Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci MZV. Jeho prostřednictvím je naplňována zahraniční rozvojová spolupráce (ZRS) jež je plnohodnotnou součástí zahraniční politiky ČR a přispívá k naplňování jejích cílů. Poskytováním rozvojové pomoci přispívá ČR k zajištění bezpečnosti a stability na globální úrovni i k předcházení konfliktů na regionální a lokální úrovni, omezení nežádoucí migrace, bezpečnosti v oblasti životního prostředí, podpoře demokracie, dodržová-

[1] DOBROVSKÝ Luboš a kol. *Zpráva o stavu zabezpečení obrany ČR v roce 2014 – mýty a realita,* Brno 2014. Dostupné na internetu na http://www.defenceandstrategy.eu/cs/informacni-servis/zprava-o-stavu-zabezpeceni-obrany-cr-v-roce-2014-myty-a-realita.html

[2] PUTIN, Vladimír, *Zásadní projev o Rusku a světě* Moskva 2014 Dostupné na internetu na http://euserver.parlamentnilisty.cz/Articles/1460-zasadni-projev-vladimira-putina-o-rusku-a-svete-tyka-se-i-nasi-budoucnosti-ctete-at-pak-nejste-prekvapeni.aspx

[3] *Bezpečnostní strategie ČR*, Praha 2011, čl. 9. Dostupná na internetu na http://www.mzv.cz/file/699914/Bezpecnostni_strategie_CR_2011.pdf

[4] Zákon č. 151 /2010, §1 o zahraniční rozvojové spolupráci, dostupný na internetu na http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koncepce_publikace/zakon_o_zahranicni_rozvojove_spolupraci.html

[5] Vláda ČR. *Statut Rady pro zahraniční rozvojovou spolupráci*. Praha 2007. Článek 1 písmeno a. Dostupné na internetu na http://www.mzv.cz/file/75674/UV_1439_2007_Priloha.pdf

ní lidských práv a základních svobod a posilování právního státu.[6] Dále, jak napovídá název odboru, zajišťuje i humanitární pomoc ve spolupráci s vybranými humanitárními organizacemi působícími v ČR. V této oblasti je nejdůležitější funkcí odboru především kontrola efektivity této pomoci, která je díky nejrůznějším vlivům značně kolísavá a v některých oblastech velmi nízká.

2 ZÁSADY ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE A HUMANITÁRNÍ POMOCI

Humanitární pomocí poskytovanou do zahraničí se rozumí souhrn činností hrazených ze státního rozpočtu, jejichž cílem je zamezit ztrátám na životech a újmě na zdraví, zmírnit utrpení a obnovit základní životní podmínky lidí po vzniku mimořádných událostí, jakož i zmírňovat dlouhodobě trvající následky mimořádných událostí a předcházet jejich vzniku a negativním následkům.[7]

Tato činnost se v britském prostředí nazývá pomoc krizová. Zahrnuje aktivity, které představují bezprostřední reakci na humanitární krizi. To znamená, že nastala „situace, ve které jsou běžné prostředky lidí, které jim garantují důstojný život, narušeny v důsledku přírodní katastrofy nebo lidmi zaviněné krize“.[8]

Humanitární pomoc do zahraničí se poskytuje způsobem, který účinně naplňuje její cíle, zejména poskytnutím potřebného majetku ve formě daru do postižené oblasti (dále jen „materiální pomoc“), zapojováním do záchranných operací vysíláním záchranářů nebo odborníků s potřebným vybavením podle zákona o integrovaném záchranném systému (dále jen „záchranářská pomoc“), peněžními dary do zahraničí, příspěvky mezinárodním organizacím a integračním seskupením a projekty humanitární pomoci.[9]

Hlavními cíli humanitární pomoci jsou:

- zmírnění útrap lidí,
- ochrana životů,
- respekt vůči lidské důstojnosti, zajistit základní hygienické potřeby a volný pohyb.

Je to tedy krátkodobá pomoc, která lidem zasaženým humanitární krizí pomáhá uspokojit jejich základní životní potřeby a také znovu obnovit důstojný život do podoby, jakou měl před danou krizí. Každá taková humanitární intervence je poskytována ve čtyřech základních sektorech (voda/hygiena, potraviny/výživa, obydlí, zdravotní péče), pro něž jsou od roku 1998 v souborech norem Sphere Standards, vydaných několika renomovanými západními humanitárními organizacemi, pevně stanoveny určité základní postupy a povinnosti každého humanitárního pracovníka. Nově se k nim v poslední době přiřazuje i obor pomoci psychosociální.

Zahraniční rozvojová spolupráce (ZRS) – anglicky Official Development Assistance (ODA) je způsob, jakým vyspělé státy pomáhají řešit problémy rozvojových zemí. Termín *rozvojová spolupráce* nebo *rozvojová pomoc* je připisován německému spolkovému prezidentovi Lübkemu. ZRS má řešit problémy rozvojových zemí dlouhodobě. Jedná se jak o podporu finanční a materiální (např. stavba škol, nemocnic), tak i předávání know-how (např. vzdělávání učitelů, školení porodních asistentek i státní správy). Oproti dříve užívanému termínu

[6] MZV ČR. Zahraniční rozvojová spolupráce. Praha 2014. Dostupné na internetu na http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/index.html
[7] , Zákon č. 151 /2010, §2 odstavec a, o zahraniční rozvojové spolupráci
[8] STOJANOV, Robert a kol. *Rozvojová spolupráce a humanitární pomoc.* Praha 2008. Dostupné na internetu na http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace
[9] Zákon č. 151 /2010, §4 o zahraniční rozvojové spolupráci

rozvojová pomoc je dnes preferováno spojení rozvojová spolupráce, což má zdůraznit partnerství mezi zemí poskytovatele a příjemce při plánování i realizaci projektů. Ale zcela základním dokumentem, dle kterého se ZRS řídí a jehož cíle naplňuje je charta OSN a to především článek IX ve kterém jsou vytýčeny hlavní úkoly Mezinárodní hospodářské a sociální součinnosti[10]. Ta slouží k tomu, aby se vytvořily poměry stability a blahobytu, jež jsou nutné pro pokojné a přátelské styky mezi národy, založené na úctě k zásadě rovnoprávnosti a sebeurčení národů. Organizace spojených národů bude podporovat:

- zvyšování životní úrovně, plnou zaměstnanost a vytváření podmínek pro hospodářský pokrok a rozvoj;
- řešení mezinárodních hospodářských, sociálních, zdravotnických a příbuzných problémů, jakož i mezinárodní součinnost v oblasti kultury a výchovy;
- obecnou úctu k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství a jejich zachovávání.

Základní principy české rozvojové spolupráce (ČRS) vycházejí z Evropského konsensu o rozvoji (2005), Pařížské deklarace o efektivnosti pomoci (2005) a Akční agendy z Akkry (2008). Pařížská deklarace vyzdvihuje vlastnictví rozvojového procesu rozvojovými zeměmi (democratic ownership a leadership), harmonizaci postupu donorů při přípravě programů i při dokládání výsledků, respektování rozvojových programů připravených rozvojovými zeměmi (alignment) a vzájemnou odpovědnost (mutual accountability). Ještě podstatně dál jde Akční agenda z Akkry, která klade důraz na využívání administrativních systémů partnerských zemí, na zvýšení podílu poskytované přímé rozpočtové pomoci z celkové rozvojové pomoci, na dělbu práce mezi dárcovskými zeměmi, na nevázání pomoci i na její víceleté plánování.[11] Aktéry ČRS jsou Ministerstvo zahraničí ČR, Rada pro zahraniční rozvojovou spolupráci (RZRS), České fórum pro rozvojovou spolupráci (FoRS) a Platforma podnikatelů.

Ministerstvo zahraničních věcí vytváří koncepci a koordinuje zahraniční rozvojovou spolupráci. Ministerstvo zahraničních věcí ve spolupráci s Ministerstvem vnitra rovněž koordinuje poskytování české humanitární pomoci do zahraničí. Z hlediska prolínání problematiky a aktivit ZRS a humanitární pomoci je zajímavý úkol FoRS což je platforma českých nevládních neziskových organizací (NNO) a dalších neziskových subjektů, které se zabývají rozvojovou spoluprací, rozvojovým vzděláváním a humanitární pomocí. Hlavním úkolem FoRS je zastupování společných zájmů členů a posilování spolupráce a vztahů mezi státními institucemi v ČR i EU a nevládními organizacemi na poli rozvojové spolupráce. FoRS dále usiluje o společné **zvyšování efektivnosti, kvality a objemu české zahraniční rozvojové spolupráce** a **humanitární pomoci,** posilování pozitivních dopadů působení českých rozvojových a humanitárních organizací a institucí na rozvojové země, zejména s ohledem na nejchudší a nejvíce zranitelné komunity, ale i pozitivních dopadů doma a při tvorbě souvisejících politik, jež mají vliv na globální chudobu[12]. Schematicky je systém řízení a koordinace uveden na obrázku 1.

[10] OSN. Charta Organizace spojených národů a mezinárodního soudního dvora. Ženeva 1945, článek IX. Dostupné na internetu na http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojenych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf

[11] MZV. *Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010-2017*. Praha 2010 odstavec 3. Dostupné na internetu na http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/rozvojova-spoluprace-cr-prioritni-zeme-1286.html#!&chapter=3

[12] České fórum pro rozvojovou spolupráci. *Strategie FoRS 2011-2015*. Dostupné na internetu na http://www.fors.cz/sdruzeni-fors/strategie-a-cinnosti-fors/#.U4g4qbdZq70

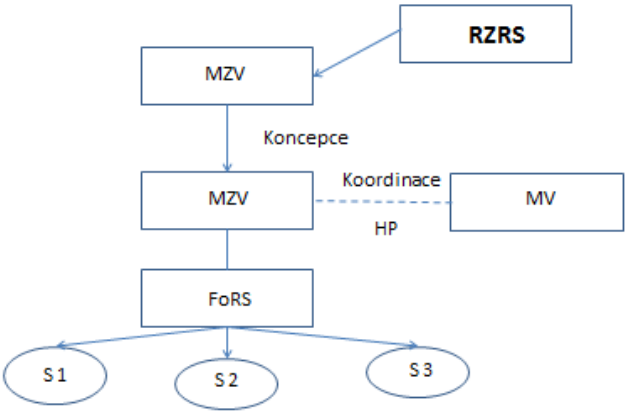

Obrázek 1 Schéma řízení a koordinace RS a HP

Z uvedeného vyplývá, že v mnoha případech a základních dokumentech strategického charakteru v oblasti rozvojové spolupráce a humanitární pomoci se tyto základní a v mnohém diametrálně odlišné činnosti překrývají. Odlišné jsou ale především svým cílem. Humanitární pomoc nelze v žádném případě podmiňovat tím, že plní i jiné cíle než je uvedeno v předešlém. A to především, pokud je veřejně deklarováno, že rozvojová spolupráce má vedle primárního cíle, kterým je omezování chudoby v rozvojových zemích, i sekundární cíle: přispívá například k budování dobrých vztahů s rozvojovými zeměmi a napomáhá zajišťovat ekonomické, bezpečnostní a environmentální zájmy České republiky.

V kontextu s výše uvedeným kontroverzním přístupem je typický a velmi zajímavý přístup naší nejvýznamnější nevládní a neziskové organizace působící v oblasti, kterou je Člověk v tísni. Na svých oficiálních stránkách uvádí, že Člověk v tísni na svoje humanitární aktivity často navazuje rozvojovými projekty tak, aby pomohl předcházet budoucím krizím a zmírnil jejich negativní dopady[13]. Humanitární a rozvojová sekce společnosti Člověk v tísni při tom působí ve dvaceti devíti zemích světa, v patnácti z nich má stálé pobočky. Tato organizace má svým způsobem dominantní roli při získávání grantů v této oblasti. Její dominance vyplývá z několika kritérií, které jsou i vyžadovány při realizaci. Velkou výhodou je znalost místního prostředí díky zaměstnávání lokálních pracovníků. To usnadňuje práci s místní komunitou. Neberou si velká sousta, která by nebyli schopni realizovat. Velmi zajímavá je i struktura jejich finančních příjmů za rok 2013, které činily celkem 687 710 000 Kč, která je uvedena tabulce 1.

[13] Člověk v tísni. *Humanitární a rozvojová pomoc*. Dostupné na internetu na http://www.clovekvtisni.cz/cs/humanitarni-a-rozvojova-pomoc

Tabulka 1 zdroje financovaní organizace Člověk v tísni[14]

Zdroje	Podíl v procentech
Zahraniční prostředky	16,6
Rozpočet ČR	19,7
Příjmy z EU	20,6
Operační programy	8,8
OSN	5,5
Místní rozpočty v ČR	0,7
Dary	17,9
Nadace a nevládní organizace	5,5
Ostatní výnosy	4,9

V tabulce 2 je pro srovnání uvedena struktura výdajů této organizace, z níž vyplývá, že zřetelně oddělují jednotlivé položky humanitární pomoci a rozvojové spolupráce. Navíc se ukazuje, že tato organizace má i jiné poslání než jen výše uvedené prvky čímž přispívá k naplňování zahraniční politiky ČR a přitom se deklaruje jako nevládní.

Tabulka 2 Výdaje organizace [15]

Výdaje	Podíl v procentech
Rozvojová spolupráce	39,8
Humanitární pomoc	19,7
Sociální práce a poradenství v ČR	8,4
Centrum pro lidská práva a demokracii	7,5
Vzdělávání	5,5
ČR občanská společnost	3,6
Humanitární pomoc a obnova - povodně	9,6

Odbor rozvojové spolupráce MZV ČR spolupracuje zejména s těmito pěti humanitárními organizacemi – Člověk v tísni, Česká katolická charita, Adra, Lékaři bez hranic a Diakonie české bratrské církve[16], ale podporuje i další organizace a jejich projekty.

Z uvedeného je patrné, že rozdíl v definicích humanitární pomoci a rozvojové spolupráce je velmi zásadní, Stejně zásadní jako jsou rozdíly v jejich cílech, metodách a podmínkách plnění. Na druhou stranu se ukazuje, že praktický přístup k jejich řízení a naplňování svádí k částečnému prolínání obou činností.

Rozvojová spolupráce a v České republice vychází především z našich mezinárodních závazků, ze členství v mezinárodních organizacích a ze zahraniční politiky ČR. Je zakotvena v: „Koncepci zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010-2017“. V tomto dokumentu je řečeno, že zahraniční rozvojová spolupráce je „souhrn činností hrazených ze státního rozpočtu, jejichž cílem je přispět k odstraňování chudoby, k ekonomickému a

[14] Člověk v tísni. *Jak hospodaříme, rok 2013. Praha 2014*. Dostupné na internetu na http://www.clovekvtisni.cz/cs/jak-hospodarime
[15] Člověk v tísni. *Jak hospodaříme, rok 2013. Praha 2014*.
[16] Rozhovor na MZV

sociálnímu rozvoji, k ochraně životního prostředí, jakož i k podpoře demokracie, dodržování lidských práv a řádné správy věcí veřejných v rozvojových zemích“[17].

Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce je vedle zákona o ZRS[18] a humanitární pomoci a Zásadách pro poskytování ZRS jedním ze základních strategických dokumentů v oblasti rozvojové politiky. Účelem této koncepce je zasadit českou rozvojovou spolupráci do aktuálního zahraničněpolitického, ekonomického, bezpečnostního, sociálního a environmentálního kontextu, který se od přijetí předcházející koncepce (2002) výrazně změnil.

Česká republika se od svého vstupu do EU v roce 2004 podílí na rozvojových aktivitách EU. Na úrovni EU přijala další závazky ve vztahu k rozvoji, zejména Evropský konsensus o rozvoji (2005). V první polovině roku 2009, kdy ČR předsedala Radě EU, si stanovila vlastní priority v oblasti rozvojové politiky (zejména udržitelné zdroje energie na místní úrovni a podporu východní dimenze v rozvojové politice), které plně korespondovaly s prioritami a obecnými trendy v české zahraniční politice.[19]

ZÁVĚR

Vzhledem k šíři problematiky byl zvolen jen příklad jedné, i když největší nevládní organizace působící z České republiky k dokreslení škály problémů se kterými se setkává koncept rozvojové spolupráce a humanitární pomoci. Nejde jen o kontroverzní prolínání rozvojové spolupráce s humanitární pomocí, ale také o to zda takovýto přístup a jeho naplňování ještě odpovídá statutu nevládních organizací a zda se jedná vždy a pouze o deklarovanou humanitární pomoc, která plyne z jednotlivých států prostřednictvím výkonných agentur a organizací potřebným v souladu s chartou OSN. Místo závěru tedy spíše vyplývají další otázky:

1. Je vhodné naplňovat zahraniční politiku prostřednictvím rozvojové a především humanitární pomoci?
2. Platí ještě oddělení rozvojové spolupráce a humanitární pomoci?
3. Jsou skutečně nevládní organizace nevládními.

Tyto otázky a především odpovědi na ně jsou nesmírně důležité vzhledem k nutnosti koordinovat tyto činnosti vykonávané jednotlivými realizátory v krizových oblastech, kde se setkávají a mnohdy i prolínají jejich aktivity s činností národních nebo mnohonárodních vojenských složek. Tím je míněno například působení vojenských Provinčních rekonstrukčních týmů v Afghánistánu a vedle toho činnost jednotlivých nevládních organizací (národních či mnohonárodních). Nutnost koordinace činnosti vojenských složek s civilními je velmi důležitá a zbytečné prolínání jejich zájmů vede ke snížení účinnosti a v konečném důsledku i navýšení nákladů na jednotlivé operace.

Jedním ze zásadních kroků je znalost pochopení vazeb jednotlivých subjektů a procesů, dle kterých je rozvojová spolupráce a humanitární pomoc vedena. Tento článek je snahou o objasnění některých z nich a pojmenování dalších, které se postupně objevují.

Ing. Pavel ZONA, Ph.D.
Univerzita obrany Brno, Kounicova 156/65
662 10 Brno
pavel.zona@unob.cz

[17] Zákon č. 151 /2010, §2, o zahraniční rozvojové spolupráci
[18] Zákon č. 151 /2010 o zahraniční rozvojové spolupráci.
[19] MZV. *Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010-2017*. Praha 2010.

OCHRONA INFRASTRUKTURY KRYTYCZNEJ W UNII EUROPEJSKIEJ
CRITICAL INFRASTRUCTURE PROTECTION IN EUROPEAN UNION

Marian ŻUBER

ABSTRACT

W artykule zaprezentowano problematykę ochrony infrastruktury krytycznej w Unii Europejskiej. Opisano krótką historię wprowadzania tego pojęcia w Unii Europejskiej, a następnie w krajach członkowskich. W dalszej części omówiono Europejski Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej oraz zasady jej identyfikowania, wyznaczania oraz ochrony infrastruktury.

In the article the problems of critical infrastructure protection in the European Union was presented. The short history of this term implementation in the EU and in the member countries was described. In the next part of the article the European Programme for Critical Infrastructure Protection (EPCIP) and rules of identification, determining and protection of critical infrastructure was described.

Keywords: infrastruktura krytyczna, identyfikowanie i wyznaczanie IK, ochrona IK
critical infrastructure, identification and determining of CI, protection of CI

WSTĘP

Zagadnienie zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego wewnątrz Unii Europejskiej stało się jednym z jej zadań, a jednocześnie także jej kompetencji. Zostały one określone jako działania podejmowane przez instytucje Unii Europejskiej na rzecz tworzenia struktur, a także mechanizmów współpracy państw członkowskich w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego, zarówno na terytorium państw członkowskich, jak i w relacjach z innymi państwami i organizacjami, jeżeli może mieć to wpływ na sytuację wewnątrz Unii[1]. Znajduje to swój wyraz w wielu obszarach działania instytucji tworzących system administracyjny Unii Europejskiej, dążących do zagwarantowania bezpieczeństwa elementom kluczowym dla funkcjonowania państw członkowskich, określanych jako infrastruktura krytyczna.

Rosnące znaczenie obiektów i systemów infrastruktury krytycznej dla bezpieczeństwa państwa wynika z ich strategicznego znaczenia dla podtrzymania niezakłóconego funkcjonowania państwa w warunkach współczesnych zagrożeń. Dlatego niezmiernie ważne jest przedsięwzięcie odpowiednich kroków mających na celu wyodrębnienie europejskiej infrastruktury krytycznej oraz zabezpieczenie tych elementów poprzez odpowiednią ich ochronę w oparciu o przyjęte jednolite standardy. Pozwoli to na zapewnienie ciągłości działania i integralności infrastruktury krytycznej oraz szybkiego odtwarzania na wypadek awarii, ataków oraz innych zdarzeń zakłócających jej prawidłowe funkcjonowanie.

1. INFRASTRUKTURA KRYTYCZNA

Po raz pierwszy pojęcie „infrastruktura krytyczna" (IK) pojawiło się w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie w latach 90. ubiegłego wieku. Mianem tym określano „systemy i

[1] WAWRZYK, P., Bezpieczeństwo wewnętrzne Unii Europejskiej, s. 24.

instalacje niezbędne do funkcjonowania nowoczesnego społeczeństwa i administracji”[2]. Było to związane m.in. z atakiem terrorystycznym na budynek federalny w Oklahoma City, przeprowadzonym przez Timothy Mc Veigha.

Jednym z ważniejszych unormowań prawnych w tym zakresie, wydanym przez Billa Clintona 15 lipca 1996 r., było zarządzenie 13010, na mocy którego powołano Prezydencką Komisję ds. Ochrony Infrastruktury Krytycznej (PCCIP). Jednocześnie zdefiniowano pojęcie infrastruktury krytycznej państwa, określając ją jako „strukturę współzależnych sieci i systemów, obejmującą możliwe do zidentyfikowania gałęzie przemysłu, instytucje (obejmując ludzi i procedury) oraz zdolności dystrybucyjne, które zapewniają przepływ produktów i usług istotnych dla obrony i ekonomicznego bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych, sprawnego funkcjonowania administracji rządowej na wszystkich szczeblach oraz całego społeczeństwa”[3].

Niezwykle istotnym momentem dla kontynuowania prac nad rozszerzeniem obszarów ochrony infrastruktury krytycznej i podniesienia poziomu ich ochrony, był atak terrorystyczny na wieże World Trade Center z 11 września 2001 r. Zarządzeniem prezydenta Busha nr 13228 z października 2001r. powołano Biuro Ochrony Kraju oraz Radę Bezpieczeństwa Narodowego, które odpowiadały m.in. za koordynację działań mających na celu zwiększenie ochrony najważniejszych systemów funkcjonowania państwa. Jednocześnie, wspomniane ataki terrorystyczne stały się przyczyną przyjęcia przez Kongres Stanów Zjednoczonych ustawy PATRIOT 2001, znanej jako Patriot Act, w której zwrócono uwagę na znaczenie uodpornienia infrastruktury krytycznej

Podobne przyczyny były podstawą podjęcia przez Unię Europejską działań mających na celu konieczność ochrony infrastruktury w państwach członkowskich. Seria ataków terrorystycznych na kolej podmiejską w Madrycie ukazała brak przygotowania jednego z krajów członkowskich, do dostatecznej ochrony elementu systemu transportowego. Zapoczątkowało to prace nad ochroną tak ważnego elementu, jakim jest infrastruktura krytyczna państwa, a wraz z nimi próbę jej zdefiniowania.

Przyjęta przez Radę Unii Europejskiej definicja pod tym pojęciem rozumie „zasoby rzeczowe, usługi, urządzenia informatyczne, sieci i aktywa infrastrukturalne, których zakłócenie lub zniszczenie miałoby znaczący wpływ na najważniejsze funkcje społeczne, w tym łańcuch dostaw, zdrowie, bezpieczeństwo, ochronę, pomyślność gospodarczą lub społeczną obywateli lub funkcjonowanie Wspólnoty lub należących do niej państw członkowskich[4].

Nieco inna definicja infrastruktury krytycznej została zawarta w Dyrektywie Rady UE 2008/114/WE z dnia 8 grudnia 2008 r.[5]. ustanawiającej na lata 2007-2013 szczegółowy program „Zapobieganie, gotowość i zarządzanie skutkami terroryzmu i innymi rodzajami ryzyka dla bezpieczeństwa”, jako część ogólnego programu w sprawie bezpieczeństwa i ochrony wolności. Zgodnie z art. 2 Dyrektywy „infrastruktura krytyczna” oznacza składnik, system lub część infrastruktury zlokalizowane na terytorium państw członkowskich, które mają podstawowe znaczenie dla utrzymania niezbędnych funkcji społecznych, zdrowia, bezpieczeństwa, ochrony, dobrobytu materialnego lub społecznego ludności oraz których

[2] CICHOŃ, B., System zarządzania kryzysowego w kontekście zapewnienia bezpieczeństwa publicznego, s.28.
[3] CRS Report for Congress, October 1, 2004, s.5.
[4] Art. 2 Decyzji Rady z 12 lutego 2007 r. ustanawiającej na lata 2007-2013, jako część ogólnego programu w sprawie bezpieczeństwa i ochrony wolności, szczegółowy program „Zapobieganie, gotowość i zarządzanie skutkami terroryzmu i innymi rodzajami ryzyka dla bezpieczeństwa”, Dz.Urz. UE L 58 z 24.02.2007r.
[5] Dyrektywa Rady UE 2008/114/WE z dnia 8 grudnia 2008 r. w sprawie rozpoznawania i wyznaczania europejskiej infrastruktury krytycznej oraz oceny potrzeb w zakresie poprawy jej ochrony. Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, dnia 12.12.2006 r., KOM(2006) 787 wersja ostateczna.

zakłócenie lub zniszczenie miałoby istotny wpływ na dane państwo członkowskie w wyniku utracenia tych funkcji”[6].

2. EUROPEJSKI PROGRAM OCHRONY INFRASTRUKTURY KRYTYCZNEJ - EPCIP

W czerwcu 2004 roku Rada Europejska wezwała kraje Wspólnoty do przygotowania ogólnej strategii ochrony infrastruktury krytycznej. Odpowiadając na ten apel, 20 października 2004 r. Komisja Europejska przyjęła komunikat pt. „Ochrona infrastruktury krytycznej w walce z terroryzmem”, zawierający propozycje sposobów usprawnienia europejskich systemów zapobiegania atakom terrorystycznym wymierzonym przeciwko infrastrukturze krytycznej, a także zwiększenia gotowości i zdolności reagowania na takie ataki.

Jednym z dokumentów dotyczących realizacji powyższego celu była przyjęta 17 listopada 2005 r. „Zielona księga w sprawie europejskiego programu ochrony infrastruktury krytycznej”, w której przedstawiono opcje polityczne dotyczące opracowywania tego programu oraz sieci ostrzegania o zagrożeniach dla infrastruktury krytycznej. Uznano potrzebę zwiększenia zdolności w zakresie ochrony infrastruktury krytycznej w Europie oraz wsparcia działań na rzecz ograniczenia słabych punktów takiej infrastruktury[7]. „Zielona księga” została udostępniona również przedstawicielom sektora prywatnego. Dzięki niej możliwe było uzyskanie opinii zainteresowanych stron między innymi w kwestiach definicji oraz zakresu i charakteru EPOIK. Ważnym elementem było wskazanie przez pytanych, jaka zależność powinna istnieć między rozwiązaniami z zakresu ochrony infrastruktury krytycznej na poziomie państw członkowskich a rozwiązaniami na poziomie unijnym, a także wskazanie roli sektora prywatnego, będącego właścicielem większości obiektów infrastruktury krytycznej na terytorium Unii. Pytano również o potrzeby ustanowienia przez Unię Europejską ram prawnych dotyczących ochrony infrastruktury krytycznej.

Początkowo problematyka ochrony infrastruktury krytycznej rozumiana była jako jej ochrona przed atakami terrorystycznymi, jednak w grudniu 2005 roku Rada ds. Wymiaru Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych wezwała Komisję Europejską do przy przygotowania wniosku dotyczącego Europejskiego Programu Ochrony Infrastruktury Krytycznej (*European Programme for Critical Infrastructure Protection - EPCIP*), w którym zostaną uwzględnione wszystkie rodzaje ryzyka, jednak przeciwdziałanie zagrożeniom terrorystycznym traktowane będzie jako priorytet. Zgodnie z powyższym, w procesie ochrony infrastruktury zachodzi konieczność uwzględniania zagrożeń wywołanych działalnością człowieka, zagrożeniami technologicznymi i katastrofami naturalnymi, największą uwagę poświęcając jednak zagrożeniom terrorystycznym.

Jednocześnie utworzono Sieciowy system ostrzegania o zagrożeniach wymierzonych w infrastrukturę krytyczną (CIWIN), który opiera się na zasadzie sieci informatycznych, w których informowanie ma swoją podstawę w metodzie prezentacji tablic ogłoszeń i wiadomości grup dyskusyjnych, środowisk współpracy, zarządzania dokumentami i obiegiem zadań, które realizowane są na co dzień w Internecie oraz wewnętrznych sieciach korporacyjnych[8]

[6] Tamże

[7] Zielona Księga w sprawie Europejskiego Programu Ochrony Infrastruktury Krytycznej. Komisja Europejska. Bruksela 2005.

[8] SÓJKA, W., System wymiany informacji w ramach Unii Europejskiej [w:] System reagowania kryzysowego w Unii Europejskiej. Struktura, charakter, obszary, red. J. Gryz, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 408.

W kwietniu 2007 roku Rada Europejska przyjęła dokument, w którym podkreśliła, że odpowiedzialność za koordynację przygotowań do ochrony infrastruktury krytycznej znajdującej się na ich terytorium ponoszą państwa członkowskie[9].

Publikowane od 2004 roku kolejne dokumenty europejskie dotyczące IK były przedmiotem pogłębionych analiz i dyskusji prowadzonych na różnych płaszczyznach. Efektem tego było przyjęcie 8 grudnia 2008 r., przez Radę Unii Europejskiej, Dyrektywy 2008/114/WE ustanawiającej procedurę rozpoznawania i wyznaczania europejskiej infrastruktury krytycznej (EIK) oraz wspólne podejście do oceny potrzeb w zakresie poprawy jej bezpieczeństwa w celu lepszej ochrony ludności.

Dyrektywa stanowiła pierwszy krok w etapowym podejściu do rozpoznania i wyznaczenia obiektów EIK oraz do oceny potrzeb w zakresie poprawy ich ochrony. Dyrektywa koncentrując się na sektorach energii oraz transportu, w swoich założeniach przewidywała konieczność poddania jej w przyszłości przeglądowi, aby ocenić skutki oraz potrzebę objęcia jej zakresem innych sektorów. W Dyrektywie zawarto definicję infrastruktury krytycznej, która stała się podstawą do jej definiowania w poszczególnych państwach członkowskich, a także zdefiniowano pojęcie europejskiej infrastruktury krytycznej.

Zgodnie z art. 2 Dyrektywy Rady UE 2008/114/WE „europejska infrastruktura krytyczna" (EIK) oznacza „infrastrukturę krytyczną zlokalizowaną na terytorium państw członkowskich, której zakłócenie lub zniszczenie miałoby istotny wpływ na co najmniej dwa państwa członkowskie". Ocena istotności wpływu dokonywana jest w oparciu o tzw. kryteria przekrojowe, obejmujące skutki wynikające z międzysektorowych współzależności pomiędzy różnymi rodzajami infrastruktury.

Definicyjne założenie, że zasadniczym elementem identyfikacji EIK jest fakt jej istotnego znaczenia dla co najmniej dwóch państw członkowskich UE, oznacza, ze w każdym państwie członkowskim obiekty EIK są jednocześnie obiektami własnej krajowej infrastruktury krytycznej lub krajowej infrastruktury krytycznej innego państwa. Stąd konieczność współpracy międzynarodowej w procesie rozpoznawania i wyznaczania EIK.

Kolejne lata to implementacja zapisów Dyrektywy w poszczególnych państwach członkowskich, z uwzględnieniem specyfiki funkcjonowania krajów członkowskich i zdobywanie doświadczeń i wniosków w zakresie tworzenia narodowych programów ochrony infrastruktury krytycznej. Organizowano szereg spotkań roboczych na poziomie Unii Europejskiej, a także multilateralnych spotkań państw członkowskich zrzeszonych w mniejszych organizacjach regionalnych. Przykładem jest spotkanie reprezentantów krajowych punktów kontaktowych ds. ochrony infrastruktury krytycznej państw Grupy Wyszehradzkiej i Austrii, reprezentantów organizacji badawczej TNO z Holandii oraz Wspólnotowego Centrum Badawczego Komisji Europejskiej z Włoch, które odbyło się z inicjatywy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Słowacji w miejscowości Senec koło Bratysławy, w dniach 27-28 października 2010 r.

Celem spotkania była wymiana informacji nt. krajowych rozwiązań z zakresu ochrony infrastruktury krytycznej oraz przeprowadzenie rozmów dotyczących kwestii związanych z wyznaczaniem europejskiej infrastruktury krytycznej w sektorze energii i transportu, zlokalizowanej na terytorium państw członkowskich zaproszonych na spotkanie w miejscowości Senec, tj. Słowacji, Czech, Austrii, Węgier i Polski, której zniszczenie lub uszkodzenie będzie miało wpływ na inne państwa członkowskie.

[9] Dyrektywa Rady UE 2008/114/WE z dnia 8 grudnia 2008 r. ... op. cit.

Zgodnie z zapisami zawartymi w Dyrektywie UE 2008/114/WE prace nad wdrażaniem jej postanowień, identyfikacją i oceną zagrożenia podlegały będą regularnym przeglądom i ocenom stanu realizacji Dyrektywy. Przegląd taki odbył się 12 stycznia 2012 r., a jego celem było dokonanie analizy jej funkcjonowania, jak również zastanowienie się nad potrzebą poszerzenia jej zakresu o kolejne sektory.

W okresie wdrażania Dyrektywy w poszczególnych państwach członkowskich przygotowano programy ochrony infrastruktury krytycznej mające na celu stworzenie warunków do poprawy bezpieczeństwa infrastruktury krytycznej, a tym samym zwiększenie bezpieczeństwa państwa.

Również w Rzeczypospolitej Polskiej został opracowany Narodowy Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej (NPOIK).

2. IDENTYFIKACJA I WYZNACZANIE EUROPEJSKIEJ INFRASTRUKTURY KRYTYCZNEJ

Współczesne społeczeństwa są niezwykle silnie uzależnione od nowoczesnej techniki, a powiązanie ze sobą wielu elementów (chociażby poprzez sieci komputerowe) sprawia, że częstokroć niektóre z nich nie mogą funkcjonować bez sprawnie działających systemów z nimi powiązanych. Należą do nich m.in. systemy finansowe, energetyczne, teleinformatyczne, czy łączności. Niestety im bardziej technologicznie rozwinięte systemy, tym większa wrażliwość na wszelkiego rodzaju zakłócenia wynikające z pojawiających się zagrożeń. Spektrum współczesnych zagrożeń nie ogranicza się jedynie do zagrożeń naturalnych. Pod uwagę należy brać również zagrożenia wynikające z wykorzystywania wysokorozwiniętych technologii, jak i umyślnej działalności człowieka. Dostęp do usług zapewniających utrzymanie określonego standardu życia oraz skutecznych relacji pomiędzy państwem a obywatelem jest sprawą kluczową z punktu widzenia sprawnego funkcjonowania i rozwoju nowoczesnego państwa, społeczeństwa i gospodarki.

Oczywiście nie wszystkie usługi i związaną z nimi infrastrukturę należy traktować jako krytyczne, dlatego bardzo ważna jest ich właściwa identyfikacja i właściwe zakwalifikowanie do obszaru krytycznego.

Odbywa się to w trakcie procesu decyzyjnego, który w efekcie prowadzi do właściwego doboru kryteriów decydujących o zakwalifikowaniu wybranych obiektów do wyodrębnionych systemów. Bardzo ważną rolę w procesie podejmowania decyzji odgrywa informacja, której wartość zależy od następujących czynników[10]:

- jakości informacji, która zależy od jej dokładności, tym wyższa jakość informacji i z tym większą pewnością decydenci mogą na niej polegać przy podejmowaniu decyzji. Jednocześnie wraz ze wzrostem jakości informacji, rośnie jej koszt. W związku z tym jeżeli, informacja mimo swej wysokiej jakości nie może w istotnym stopniu przyczynić się do zdolności podejmowania decyzji, to nie warto ponosić dodatkowych kosztów;
- aktualności informacji, która powinna zapewnić, że informacje dostarczane przez system informacyjny powinny trafiać do właściwej osoby we właściwym czasie, umożliwiając decydentom podjęcie właściwych działań we właściwym czasie, co zapobiega zwykłym opóźnieniom i utratom szans;

[10] DUKIEWICZ, T., Informacja podstawą planowania, s. 41-42.

- ilości informacji – tylko właściwa ilość informacji może zapewnić podjęcie trafnych decyzji. Zarówno niedobór, jak i nadmiar informacji może spowodować obniżenie efektywności podjętych decyzji. Decydent w natłoku informacji może przeoczyć te informacje, które są w danej chwili najistotniejsze lub kluczowe dla osiągnięcia celu organizacji;
- istotności informacji, co oznacza, że informacje, które docierają do decydentów powinny być powiązane z zadaniami, jakie stoją przed nimi do wykonania.

Oczywiście cechy powyższe będą odgrywały różnorodną rolę, podczas typowania infrastruktury krytycznej i w zależności od dokładności informacji na jej temat pozwoli to na właściwy dobór obi .

W Dyrektywie w sprawie rozpoznania i wyznaczenia europejskiej infrastruktury krytycznej oraz oceny potrzeb w zakresie jej ochrony wprowadzonej w krajach Unii Europejskiej, ustalono kryteria i zawarto procedurę postępowania w zakresie rozpoznawania europejskiej infrastruktury krytycznej.

Należą do nich[11]:

- kryteria sektorowe – charakterystyczne dla poszczególnych sektorów.
- kryteria przekrojowe – mające zastosowanie horyzontalne do wszystkich sektorów objętych programem ochrony infrastruktury krytycznej. Obejmują m.in.:
  - kryterium ofiar w ludziach (oceniane w odniesieniu do liczby ofiar śmiertelnych lub liczby rannych);
  - kryterium skutków ekonomicznych (oceniane w odniesieniu do wielkości strat ekonomicznych lub pogorszenia jakości towarów lub usług, w tym także potencjalnych skutków ekologicznych);
  - kryterium skutków społecznych (oceniane w odniesieniu do wpływu na zaufanie opinii publicznej, cierpień fizycznych i zakłócenia codziennego życia, w tym utraty dostępu do podstawowych usług).

Dokładne progi mające zastosowanie do kryteriów przekrojowych mają być określane w poszczególnych przypadkach przez państwa członkowskie, których dotyczy dana infrastruktura krytyczna. Wytyczne opracowane przez Komisję Europejską w sprawie stosowania obu rodzajów kryteriów (przekrojowych i sektorowych) oraz ustalenia przybliżonych progów wykorzystywanych do rozpoznania EIK są niejawne, a ich używanie ma charakter fakultatywny dla poszczególnych państw członkowskich.

W unormowaniach prawnych jako podstawowe sektory, które ukierunkowują wyznaczanie infrastruktur krytycznych przyjęto:

- sektor energetyczny (energia elektryczna, gaz, ropa naftowa);
- sektor transportowy (transport drogowy, kolejowy, lotniczy, wodny – śródlądowy, morski, oceaniczny, porty)[12].

Kolejnym sektorem, który jako kolejny został dodany do rozważań na temat wyznaczania obiektów IK, jest sektor technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT).

[11] SUCHORZEWSKA, A., Ochrona prawna systemów informatycznych wobec zagrożenia cyberterroryzmem, s.317.

[12] PĄCZEK, B., Bezpieczeństwo ruchu statków i poprawa czystości mórz Unii Europejskiej w działalności EMSA, s. 181-188.

Państwa członkowskie wyznaczając obiekty do Europejskiej Infrastruktury Krytycznej, nie są zobowiązane do typowania obiektów ze wszystkich tych sektorów, natomiast istotne jest postrzeganie ich „wrażliwości" w kontekście funkcjonującego systemu[13].

Procedura rozpoznawania przez państwa członkowskie infrastruktury krytycznej, która może być traktowana jako EIK została zawarta w załączniku III do Dyrektywy. Składa się ona z czterech etapów[14]:

1. pierwsza selekcja infrastruktury w danym sektorze przy zastosowaniu przez państwo członkowskie kryteriów sektorowych;
2. wstępne wyznaczenie potencjalnej EIK poprzez określenie jej zgodności z definicją infrastruktury krytycznej zawartą w Dyrektywie;
3. potwierdzenie zgodności potencjalnej EIK przy zastosowaniu definicji EIK określonej w Dyrektywie;
4. zastosowanie kryteriów przekrojowych w stosunku do infrastruktury, która przeszła weryfikację w poprzednich etapach.

Schemat postępowania w czasie identyfikacji i wyznaczania europejskiej infrastruktury krytycznej w państwach członkowskich przedstawiono na rys. 1.

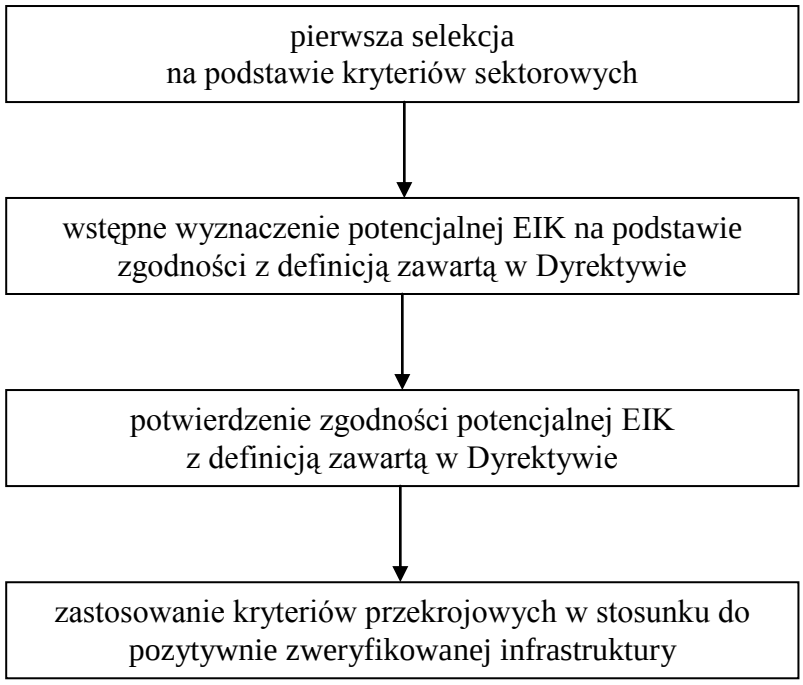

Rys. 1. Schemat identyfikacji i wyznaczania EIK
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Dyrektywy w sprawie rozpoznania i wyznaczenia europejskiej infrastruktury krytycznej oraz oceny potrzeb w zakresie jej ochrony*

[13] Rozpatrując sektor energetyczny – gaz ziemny - należy mieć na uwadze elementy infrastruktury obejmujące infrastrukturę mieszczącą produkcję, rafinację, przetwarzanie, magazynowanie, przesyłanie gazociągami, terminale skroplonego gazu.
[14] Ibidem, s. 316.

Potencjalna infrastruktura nie spełniająca kryteriów przekrojowych jest wyłączana z wykazu EIK, natomiast o wyłonionej w oparciu o zastosowane kryteria EIK informowane są tylko te państwa członkowskie, na które może mieć wpływ zakłócenie jej funkcjonowania. Konsekwencją tego jest ich włączenie do szczegółowego rozpoznania i udzielenie dostępu do dokładnych informacji na ten temat.

Potencjalna EIK oznaczana jest jako EIK po osiągnięciu porozumienia z państwami członkowskimi, na które dana infrastruktura może mieć istotny wpływ. O oznaczeniu infrastruktury krytycznej jako EIK informowana jest Komisja Europejska oraz jej operator/właściciel, a informacje te opatrzone są klauzulą niejawności na określonym poziomie.

Procedura rozpoznawania i oznaczania europejskiej infrastruktury krytycznej ustalona w Dyrektywie może zostać zastosowana do rozpoznawania i oznaczania infrastruktury krytycznej na poziomie państw członkowskich.

Europejski Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej został oparty na sześciu zasadach[15]:

1. pomocniczości – odnosi się do szczególnego wspierania ochrony infrastruktury kluczowej państw członkowskich, których zakłócone funkcjonowanie może niekorzystnie oddziaływać na stan bezpieczeństwa europejskiego;
2. komplementarności – podejmuje się dodatkowe działania ochronne wobec tych obiektów krytycznych, których dotychczasowe zabezpieczenie (z punktu widzenia interesu Wspólnoty) wydaje się niewystarczające;
3. poufności – informacje dotyczące infrastruktury krytycznej powinny być przekazywane pomiędzy przedstawicielami państw członkowskich, Komisją Europejską, użytkownikami, operatorami, właścicielami, stowarzyszeniami branżowymi i organami normalizacyjnymi z zachowaniem szczególnej poufności. Nieprzestrzeganie tej zasady może sprzyjać wykorzystaniu zdobytej nielegalnie wiedzy przez nieuprawnione osoby (grupy) w celu wywołania awarii, uszkodzenia, zniszczenia infrastruktury krytycznej, czy tez wywołania zagrożenia dla życia lub zdrowia wielu ludzi;
4. współpracy zainteresowanych stron – do uzyskania gwarancji odpowiedniego poziomu ochrony niezbędne jest włączenie zarówno przedstawicieli władz państwowych i samorządowych poszczególnych państw członkowskich, jak i właścicieli oraz zarządzających (operatorów) korzystających z podmiotów zakwalifikowanych jako krytyczne;
5. proporcjonalności – istnieje możliwość zastosowania dodatkowych środków ochrony jedynie w razie stwierdzenia braków w dotychczas stosowanych działaniach ochronnych, a ich zakres nie powinien wykraczać poza potrzeby wynikające z przeprowadzonej analizy ryzyka;
6. indywidualnego traktowania sektorów – w przypadku niektórych podmiotów infrastruktury krytycznej (np. gazociągów, sieci teleinformatycznych, energetycznych) pełna ich ochrona przed każdym potencjalnym zagrożeniem staje się niemożliwa i z tego względu należy określić obszary największego ryzyka i na nich skupić szczególne działania zabezpieczające.

[15] TYBURSKA, A., Ochrona Infrastruktury Krytycznej. Zarys problematyki, s. 185.

PODSUMOWANIE

Bezpieczeństwo państw członkowskich Unii Europejskiej zależy m.in. od wspólnych działań elementów tworzących system zapewnienia jej bezpieczeństwa. Wśród obszarów zainteresowania tego systemu, leży także infrastruktura krytyczna na terenie określonego państwa, której zakłócenie funkcjonowania może mieć znaczenie dla kilku państw członkowskich. Wypracowane w Unii Europejskiej rozwiązania prawne mają na celu podniesienie poziomu ochrony systemów niezwykle istotnych dla jej funkcjonowania.

Podejmowane działania stanowią podstawę do wprowadzania odpowiednich kroków mających na celu realizację celu głównego, a współpraca instytucji odpowiedzialnych za jego osiągnięcie jest jednym z najważniejszych elementów procesu zabezpieczenia infrastruktury krytycznej.

BIBLIOGRAFIA

CICHOŃ, B., *System zarządzania kryzysowego w kontekście zapewnienia bezpieczeństwa publicznego* [w:] I Międzynarodowa konferencja naukowa - *Wyzwania bezpieczeństwa cywilnego XXI wieku – inżynieria działań w obszarach nauki, badań i praktyki*. Praca zbiorowa pod redakcją B. Kosowskiego, A. Włodarskiego. Warszawa 2007.

CRS Report for Congress, October 1, 2004.

Decyzja Rady UE z 12 lutego 2007 r. ustanawiającej na lata 2007-2013, jako część ogólnego programu w sprawie bezpieczeństwa i ochrony wolności, szczegółowy program „Zapobieganie, gotowość i zarządzanie skutkami terroryzmu i innymi rodzajami ryzyka dla bezpieczeństwa", Dz.Urz. UE L 58 z 24.02.2007r.

DUKIEWICZ, T., *Informacja podstawą planowania*, Zeszyty Naukowe WSOWL, Nr 2 (160) 2011, s. 41-42, ISSN 1731-81-57.

Dyrektywa Rady UE 2008/114/WE z dnia 8 grudnia 2008 r. w sprawie rozpoznawania i wyznaczania europejskiej infrastruktury krytycznej oraz oceny potrzeb w zakresie poprawy jej ochrony. Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, dnia 12.12.2006 r., KOM(2006) 787 wersja ostateczna.

PĄCZEK, B., *Bezpieczeństwo ruchu statków i poprawa czystości mórz Unii Europejskiej w działalności EMSA* [w:] *Wymiary bezpieczeństwa na progu XXI wieku. Między teorią a praktyką*, red. A. Zaremba, B. Zapała, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, s.181-188, ISBN 978-83-7611-601-3.

SÓJKA, W., *System wymiany informacji w ramach Unii Europejskiej* [w:] *System reagowania kryzysowego w Unii Europejskiej. Struktura, charakter, obszary*, red. J. Gryz, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, ISBN 978-83-7611-559-7.

SUCHORZEWSKA, A., *Ochrona prawna systemów informatycznych wobec zagrożenia cyberterroryzmem*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2010, ISBN 1897-4392.

TYBURSKA, A., *Ochrona Infrastruktury Krytycznej. Zarys problematyki*. WSPol Szczytno 2012, ISBN 978-83-7462-309-4.

WAWRZYK, P., *Bezpieczeństwo wewnętrzne Unii Europejskiej*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 24, ISBN 978-83-61408-51-2

Zielona księga w sprawie Europejskiego Programu Ochrony Infrastruktury Krytycznej. Komisja Europejska. Bruksela 2005.

Marian ŻUBER, PhD
Wyższa szkoła Oficerska Wojsk Lądowych imienia generała T. Kościuszki,
ul. P. Czajkowskiego 109, 51-150 Wrocław
marian.zuber@poczta.fm

Zborník vedeckých a odborných prác

„NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ 2014“

5. medzinárodná vedecká konferencia

Vydala: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika
Editor: npor. Ing. Michal HRNČIAR
Počet strán: 585
Náklad: 75 (CD)
Vydané: 2014
Distribúcia: podľa rozdeľovníka, zverejnené aj na www.aos.sk

Uverejnené príspevky v zborníku neprešli jazykovou korektúrou.
Za obsahovú stránku, odbornú a jazykovú úroveň zodpovedajú v plnom rozsahu autori príspevkov.

ISBN 978-80-8040-495-6